PRUTKÝ

Itinerarium

II

De Abyssinia et Indiis Orientalibus

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

© Marek Dospěl
& ACECS, 2007

P. Remedius Prutký OFM

Itinerarium

II

De Abyssinia et Indiis Orientalibus

Edidit, commentario instruxit
et praefatus est
Marek Dospěl

Association for Central European Cultural Studies
Praha 2007

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

Tato publikace byla vydána s podporou Grantové agentury České republiky (projekt reg. č. 401/04/0936).
Published with the financial support of the Czech Science Foundation, project no. 401/04/0936.

Odborní recenzenti:
prof. PhDr. Luboš KROPÁČEK, CSc.
prof. PhDr. Helena KURZOVÁ, DrSc.

Latin edition, introduction, and commentary by
© Marek Dospěl, 2007
Published by
© Association for Central European Cultural Studies, 2007

Layout by
© KLP – Koniasch Latin Press, 2007

ISBN 978-80-86791-42-5

All rights reserved; no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

OBSAH

1. BIBLIOGRAFIE **xi**
Poznámka k citacím pramenů a literatury xi
Zkratky xii
1.1.1. Instituce a fondy xii
1.1.2. Časopisy, ediční řady a nakladatelství xiii
1.1.3. Citace pramenů a literatury xiii
1.1.4. Biblické knihy xiv
1.1.5. Označení jazyků xiv
1.1.6. Řeholní řády xiv
Prameny nevydané xviii
1.1.7. Vědecká knihovna Olomouc, historické fondy (VK Olomouc) xviii
1.1.8. Státní oblastní archiv v Plzni (SOA Plzeň) xviii
1.1.9. Českomoravská provincie sv. Václava řádu menších bratří – františkánů (OFM Praha) xviii
1.1.10. Národní archiv, Praha (NA) xx
1.1.11. Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha (SK) xxi
1.1.12. Státní oblastní archiv v Zámrsku (SOA Zámrsk) xxii
1.1.13. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, oddělení rukopisů a starých tisků, Zlatá Koruna (ZK) xxii
1.1.14. Österreichische Nationalbibliothek, Wien (ÖNB) xxii
1.1.15. Österreichisches Staatsarchiv, Wien (ÖStA) xxii
1.1.16. Archiv der Österreichischen Franziskanerprovinz zum heiligen Bernardin von Siena, Wien (APA) xxii
1.1.17. Archivio Storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide", Città del Vaticano (APF) xxiv
1.1.18. The British Library, London xxv
1.1.19. Uložení neznámo xxvi
Prameny vydané xxvii
Dobová literatura xxx

© Vladek Dospěl & ACECS, 2007

Odborná literatura xxxiii
Prameny citací v názvech kapitol xlvii

2. PRAMENY K ŽIVOTU A DÍLU P. REMEDIA PRUTKÉHO OFM xlix
2.1. Česká republika xlix
2.1.1. Národní archiv, Praha xlix
2.1.2. Konventní knihovna Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří františkánů v Praze l
2.1.3. Strahovská knihovna li
2.2. Městský stát Vatikán lii
2.3. Italská republika liv
2.3.1. Ústřední archiv řádu menších bratří (Archivio generale dell'Ordine dei Frati Minori) liv
2.3.2. Archiv konventu S. Pietro in Montorio liv
2.3.3. Toskánský provinciální archiv menších bratří ve Florencii (Archivio Provinciale dei Frati Minori di Toscana, Firenze) liv
2.4. Egyptská arabská republika lvi
2.5. Republika Rakousko lviii
2.5.1. Rakouský státní archiv (Österreichisches Staatsarchiv) lviii
2.5.2. Provinciální archiv vídeňské františkánské provincie sv. Bernardina ze Sieny (Provinzarchiv der Wiener Franziskanerprovinz zum heiligen Bernardin von Siena, Wien) lix
2.6. Spojené království Velké Británie a Severního Irska lx

3. DĚJINY BÁDÁNÍ O P. REMEDIU PRUTKÉM OFM lxiii
3.1. Nejstarší práce lxiii
3.2. Na solidnějších základech lxvi
3.3. První české práce lxx
3.4. Bádání v druhé polovině 20. století lxxv
3.5. Současnost a budoucnost bádání lxxx

4. ŽIVOTNÍ OSUDY P. REMEDIA PRUTKÉHO OFM lxxxvii
4.1. „Quid putas puer iste erit?“ aneb léta dětství lxxxviii
4.1.1. Datum narození lxxxviii
4.1.2. Místo narození lxxxix
4.1.3. Křestní jméno xci
4.1.4. Studia před vstupem do řádu xcii
4.2. „Nulla vi, nullo metu, sed libere ac sponte“ aneb doba studií a řádové formace xcii
4.2.1. Od novice ke knězi xcii

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

4.2.2. Lékařské vzdělání otce Remedia xcvi
4.2.3. „Remedius z Prahy“ xcix
4.3. „Inter Saracenos et alios infideles“ aneb na cestě k misijnímu povolání ci
4.3.1. Motivace k nastoupení misijní dráhy ci
4.3.2. Období příprav v misijní koleji v Římě cvii
4.4. „Sine aliqua repugnantia aut exceptione quandocumque iturum“ aneb začátek misijního působení v Egyptě cxii
4.4.1. Z věčného Říma do Káhiry vítězné cxii
4.4.2. Egypt v polovině 18. století cxvi
4.4.3. Káhira v polovině 18. století cxviii
4.4.4. Koptové a Římskokatolická církev cxxii
4.4.5. Vývoj organizace františkánské misie v Egyptě cxxv
4.4.6. Praktická stránka působení františkánů v Egyptě cxxix
4.4.7. Františkáni z českých zemí v Egyptě cxxxiii
4.4.8. Pouť otce Remedia na Sínaj cxxvi
4.4.9. Misionářem v jihoegyptské Džirdže cxxviii
4.4.10. Krůček od palmy mučednictví cxliv
4.4.11. Pouť do Svaté země cxlix
4.4.12. Prutkého cesty za egyptskými památkami cl
4.5. „Melius mori centies” aneb misijní expedice do Etiopie cliv
4.5.1. Etiopské křesťanství a Římskokatolická církev cliv
4.5.2. Pokusy františkánů o misii v Etiopii (17. a 18. století) clviii
4.5.3. Vyslání otce Remedia a jeho druhů do Etiopie clxi
4.5.4. Na cestě do Habeše clxv
4.5.5. Na císařském dvoře v Gondaru clxix
4.5.6. Vypovězení a návrat do Evropy clxxi
4.5.7. Další písemná svědectví o etiopské výpravě Remedia Prutkého clxxv
4.5.8. Možnosti a předpoklady budoucí misie v Etiopii podle Prutkého clxxviii
4.6. „Vadam et revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam, si adhuc vivunt“ aneb podruhé v Egyptě clxxx
4.6.1. Audience u císařského páru ve Vídni clxxx
4.6.2. Z Vídně do Egypta clxxxii
4.6.3. Potřetí do Egypta? clxxxiv
4.7. „Etiam inter Christianos milites fructiferam fore missionem“ aneb ve službách císaře Františka I. Štěpána clxxxvi
4.7.1. Vojenským kaplanem clxxxvi
4.7.2. Císař František – patron umění a věd clxxxviii
4.7.3. Otec Remedius a císař František I. Štěpán Lotrinský cxc
4.8. „Regimen sumpsi Petropoli“ aneb posledním prefektem

© Marek Dospěl SACEC S, 2007

petrohradské misie cxciii
4.8.1. V novém úřadě cxciii
4.8.2. Spory uvnitř katolické komunity cxcv
4.8.3. Vyhoštění a deportace z Petrohradu cxcvi
4.9. „Post æstum solis refrigerium sempiternum“ aneb poslední pouť otce Remedia cxcvii

5. PÍSEMNÝ ODKAZ P. REMEDIA PRUTKÉHO OFM cci
5.1. Itinerarium cci
5.1.1. Dějiny rukopisu a dosavadní pokusy o jeho publikování cci
5.1.2. Popis formální stránky rukopisu ccvi
5.1.3. Obsahová stránka spisu ccxi
5.1.4. Obrazová příloha rukopisu ccxvi
5.1.5. Poznámky k jazyku spisu ccxxi
5.2. Další rukopisné knihy o misijní činnosti ccxxvii
5.2.1. Descriptio compendiosa ccxxvii
5.2.2. Brevis extractus ccxxviii
5.3. Odborné spisy a příručky ccxxviii
5.4. Misionářské relace ccxxix
5.4.1. Relace z egyptské a etiopské misie ccxxix
5.4.2. Relace z petrohradské misie ccxxx
5.5. Korespondence a drobné písemnosti ccxxx

6. Norma edendi et instituta orthographica (ediční poznámka) **ccxxxi**
7. Poznámky k transkripci a transliteraci **ccxxxvii**

P. REMEDIUS PRUTKÝ OFM: *ITINERARIUM*
Pars II: [De Abyssinia et Indiis Orientalibus] **1**
1. De itinere versus Æthyopiæ regnum 3
2. De civitate Sues 6
3. De monte Sinai per Mare rubrum 9
4. De adventu in civitatem Gidda 16
5. De civitate Gidda 19
6. De variis civitatis Giddensis rebus ac vestitu incolarum 26
7. De civitate Mecca et caravanis 29
8. Alia adhuc notabilia de domo Dei Mahomethanorum 33
9. Peregrinatio in Medine ad corpus Mahomethi 37
10. Adhuc qvædam de hac terra et curis morborum notanda 42
11. De ulteriori versus Abbyssiniam via 47

©Marek Dospel
ACECS, 2001

12. De insula Messaua 52
13. De abitu ab insula Messaua in Abbyssiniam 58
14. De regni tertii capitali civitate Syre 63
15. De adventu in civitatem regiam Gondar 70
16. De origine Abbyssinorum 78
17. De successione regum Æthyopiæ 84
18. Unde proveniat nominatio imperatorum Prete Gian et qvæ ferenda in Abyssiniam? 87
19. De statu præsenti seu moderno Æthyopiæ 92
20. Qvanta sit hodie imperatoris Abbyssiniæ potentia? 101
21. De militibus et bellis Æthyopum 106
22. De imperatoris vestitu, custodia, pallatio 110
23. De modo dandi audientiam, vestitu reginæ ac qvibusdam aliis rebus 113
24. De tabula imperiali et modo manducandi 117
25. De habitatione et sepultura filiorum de sangvine regio ac de parvulo Iasu 122
26. De indole Abbyssinorum 125
27. De communiori Æthyopum lingva 129
28. Qvinam Æthyopibus aer seu clima sit? 131
29. De segetibus et fructibus Abbyssinorum 136
30. De piscibus et volatilibus 140
31. De animalibus qvadrupedibus 145
32. De mineralibus et moneta Abbyssiniæ 151
33. Genuina Nili ortus relatio 154
34. Qvæ sit Æthyopibus fides? 159
35. De extrema unctione, ordine et matrimonio 169
36. De præceptis Decalogi 172
37. In qvibus antiqvitus erroribus fuerunt Abbyssini, in iisdem adhuc persisterunt 177
38. De festis et cultu sanctorum 184
39. De jejuniis Abbyssinorum 189
40. Qvæ nam Æthyopibus vita? 191
41. Qvæ nam sint Æthyopum mores? 198
42. De victu, potu, aliis Æthyopum usibus 204
43. De vermibus et eorum medicina 208
44. De copiosis Æthyopiæ locustis 211
45. De aliis adhuc qvadrupedibus 215
46. De curis infirmorum 218
47. De persecutione missionariorum in Abbyssinia 221
48. Littera expulsionis ab imperatore in lingva Æthyopica 231

© Marek Dospěl & CECS, 2007

49. De reditu ex Æthyopia 234
50. De monte Malmo et subseqventibus 237
51. De adventu in Syre et alia loca 243
52. De Serai civitate et Dobarua 247
53. A Gondar reditus in insulam Messaua 253
54. De abitu ex insula Messaua 258
55. De civitate Mocha 261
56. Adhuc qvædam de Mocha notanda 267
57. Adhuc de variis in civitate Mochensi casibus 272
58. De abitu Mochensi versus Indias Orientales 276
59. De adventu in Indias Orientales 284
60. De vestitu Indianorum ac eorum moribus 291
61. De Indiarum fructibus 294
62. De gentilium moribus ac defunctis eorum 297
63. De abitu ex Indiis Orientalibus versus Europam 302
64. De insula Bourbon 306
65. De insula Ascensionis 309
66. Diurnum qvotidianum itineris per Mare Indiacum 314
67. De portu Orientis in Gallia 322
68. De aliis adhuc per transitum Galliæ civitatibus 326
69. De civitatibus Tolosa, Beziers, Agde et Cette 329
70. De civitate Toulon seu Telo Martius aut portu Teloniensi 333
71. Compendiosa relatio status missionis Æthyopiæ Sacræ Congregationi Propagandæ Fidei repræsentata 335
72. De modo, qvo missionarii in futurum manere possent in Abyssinia 341
73. De abitu Roma versus Germaniam 343
74. De meo adventu Viennam Austriæ 345
75. De abitu Vienna Austriæ per Italiam 347
76. De abitu Liburno in Ægyptum secunda vice 349
77. De novo abitu de magno Cairo Romam 352
78. De Archipelago et aliqvot ejus insulis 356
79. De insula Malta sive Melita aliisqve minoribus 359
80. De adventu in portum et civitatem Liburni 362
81. De adventu tertio in Sanctam Urbem Romam 364
82. De tertio reditu e Sancta Urbe ad missiones et suscepto loco earum officio cappellanatus apud militares copias Hebruriæ 365
[83.] Appendix 367.

© Marek Dospěl & ÚDENS, 2007

1. BIBLIOGRAFIE

Poznámka k citacím pramenů a literatury

V tomto bibliografickém soupisu uvádím pouze prameny a odbornou literaturu v knize použitou a odkazovanou, a všechny významnější práce zahrnuté do přehledu dějin bádání. Zde všechny tyto zdroje uvádím v plné citaci, zatímco v knize samotné je cituji zkráceně, a to podle níže uvedených pravidel. Při odkazování na tyto zdroje v textu jsem pro úsporu místa zvolil kombinaci podčarových odkazů a – kde není nutné sdělit nic dalšího – odkazů přímo v textu. Z téhož důvodu v odkazech zkracuji citaci stránkového rozsahu (např. 351–358 je uvedeno jako 351–8).

Do následujícího bibliografického seznamu nebyly zahrnuty publikace, které v knize zmiňuji jen jako doporučení pro další četbu; úplnou bibliografickou citaci takových publikací uvádím přímo na tomkterém místě výskytu.

Citační zásady:

p r a m e n y cituji podle příjmení autora a zkráceného názvu díla, nebo podle názvu archivu → názvu fondu či sbírky → inventárního čísla či signatury → čísla kartonu či knihy → čísla folia či strany (případně i řádku), a to přesně v tomto pořadí;

l i t e r a t u r u zpravidla cituji pouze příjmením autora (resp. editora) a v případě nutnosti odlišit více položek jednoho autora také prvním smysluplným substantivem z názvu publikace (bez členu), případně substantivem rozšířeným o důležité adjektivum; následuje (případně) číslo svazku (římskou číslicí) → číslo strany či sloupce → (případně) číslo poznámky či dokumentu; edice nebo sborníky nejčastěji uvádím pod jejich názvem.

Pro většinu edic, řad a časopisů a pro některé další publikace používám zkratky, jež lze v plném znění nalézt níže. Sigla nebo zkratky používám i pro názvy institucí a sbírek (viz níže).

Pravidla, kterými se řídí přepis textů z cizích písem, jsou vyložena v *Poznámce k transliteraci*. Pravidla, kterými se řídí přepis rukopisného latinského textu *Itineraria* jsou publikována v ediční poznámce ke kritické edici.

© Vlček Dospěl AMEDS 2007

Zkratky

1.1.1 Instituce a fondy

Acta = Acta Sacræ Congregationis (fond v APF)
AG OFM = Archivio generale dell'Ordine dei Frati Minori, Roma
AP Firenze = Archivio Provinciale dei Frati Minori di Toscana, Firenze
APA = Archiv der Österreichischen Franziskanerprovinz zum heiligen Bernardin von Siena
APF = Archivio Storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide", Roma
AVA = Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien
ÄZA = Ältere Zeremonialakten (fond v HHStA)
BL = The British Library, London
CFSOC = Centro Francescano di Studi Orientali Cristiani, Cairo
CP = Congregazioni particolari (fond v APF)
GHKZA = Geheimes Kammerzahlamt (fond v HHStA)
HA = Hausarchiv, Wien
HHStA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien
KA = Kriegsarchiv, Wien
Lettere = Lettere della Sacra Congregazione (fond v APF)
NA = Národní archiv Praha
NK ČR = Národní knihovna Česk(oslovensk)é (socialistické) republiky
OFM Praha = knihovna provincialátu Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří – františkánů, Praha
OKäA = Oberstkämmereramt (fond v HHStA)
OMeA = Obersthofmeisteramt […] (fond v HHStA)
ÖNB = Österrechische Nationalbibliothek, Wien
ÖStA = Österreichisches Staatsarchiv
PIO = Pontificio Istituto Orientale / Pont. Institutum Studiorum Orientalium, Roma
ŘF = Řád františkánů (fond v NA)
SC = Scritture riferite nei congressi (fond v APF)
SCPF = Sacra congregatio de propaganda fide
SK = Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově
SOA = Státní oblastní archiv
SOCG = Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali (fond v APF)
Udienze = Udienze di Nostro Signore (fond v APF)
ZK = Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, oddělení rukopisů a starých tisků, Zlatá Koruna

© Marek Dospěl ACCS, 2007

1.1.2 Časopisy, ediční řady a nakladatelství

AFH = Archivum Franciscanum Historicum (Quaracchi / Grottaferrata)
ArOr = Archiv Orientální (Praha)
ÄthFor = Äthiopistische Forschungen (Wiesbaden)
BBB = Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Francescano (Quaracchi)
BM = Bibliotheca Missionum (Freiburg)
CSCO = Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium (Leuven)
ČČH = Česk(oslovensk)ý časopis historický (Praha)
ED = Euntes docete – Commentaria Urbaniana (Roma)
IFAO = Institut français d'archéologie orientale (Qahira)
JES = Journal of Ethiopian Studies (Addis Abeba)
LF = Listy filologické (Praha)
NO = Nový Orient (Praha)
OCA = Orientalia Christiana Analecta (Roma)
OCP = Orientalia Christiana Periodica (Roma)
OUP = Oxford University Press (London – Oxford – New York)
RÆSO = Rerum Æthiopicarum Scriptores Occidentales (Roma)
RSE = Rassegna di studi etiopici (Roma)
SOC = Studi Orientali Cristiani (Qahira)

1.1.3 Citace pramenů a literatury

č(íslo)
dok(ument)
f(olium)
ff. = folia, listy
inv(entární) č(íslo)
ka(rton) / krabice
kap(itola)
kn(iha)
např(íklad)
pozn(ámka)
r(ecto) = přední strana listu
rec(enzent)
sig(natura)
s(ine) s(ignatura) = bez signatury
srov(nej)

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

str(an/a, -y)
s(ub) v(oce) = viz patřičné slovníkové / encyklopedické heslo
sv(azek)
tj. = to jest
v(erso) = zadní strana listu
vyd(al) / ed(itoval)
zejm. = zejména

1.1.4 Biblické knihy

Gn = První kniha Mojžíšova, Genesis
atd.[1]

1.1.5 Označení jazyků

amhar(sk/y, -ý / v amharštině)
arab(sk/y, -ý / v arabštině)
čes(k/y, -ý / v češtině)
eg. arab. = v egyptské hovorové arabštině / eg. hovorová arab.
fr(ancouzsk/y, -ý / ve francouzštině)
g. = v ge^{c}ez / v klasické etiopštině
ital(sk/y, -ý / v italštině)
lat(insk/y, -ý / v latině)
lot(yšsk/y, -ý / v lotyštině)
něm(eck/y, -ý / v němčině)
pol(sk/y, -ý / v polštině)
rus(k/y, -ý / v ruštině)
řec(k/y, -ý / v řečtině)
starofr(ancouzsk/y, -ý / ve staré francouzštině)
šp(anělsk/y, -ý / ve španělštině)
tur(eck/y, -ý / v turečtině)

1.1.6 Řeholní řády

OFM = Ordo Fratrum Minorum / Řád menších bratří františkánů (františkáni)
OFMCap. = Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum / Řád menších bratří kapucínů (kapucíni)

1 Systém přejat z publikace českého ekumenického překladu.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

OFMConv. = Ordo Fratrum Minorum Conventualium / Řád menších bratří konventuálů (konventuálové)

OMI = Congregatio Missionariorum Oblatorum B. V. M. Immaculatæ / Misionáři obláti Panny Marie Neposkvrněné

OPræm. = Candidus et Canonicus Ordo Præmonstratensis (Ordo Præmonstratensium)

Řád premonstrátských řeholních kanovníků (premonstráti či norbertíni)

SCJ = Sacerdotes Cordis Jesu / Kongregace Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (dehoniáni)

SJ = Societas Jesu / Tovaryšstvo Ježíšovo (jezuité)

S. M. A. = Societas Missionum ad Afros / Tovaryšstvo afrických misií

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

Příručky

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) – český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, [8]2001.

Breviarium = Breviarium Romanum ex Decreto Ss. Concilii Tridentini restitutum, sv. I–IV, Harlem: Gottmer, [1948].

Korán, překlad, předmluva a komentář Ivan HRBEK, Praha: Odeon [Živá díla minulosti, sv. 63], [6]1991.

Vg. = Biblia Sacra iuxta vulgatam versionem, edd. Robertus WEBER, Roger GRYSON et al., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, [4]1994.

ABBADIE, Antoine d', *Dictionnaire de la langue amariñña*, Paris: F. Vieweg, 1881.

BLAISE, Albert, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Turnhout: Brepols, 1993.

CONTE, Gian Biagio – PIANEZZOLA, Emilio – RANUCCI, Giuliano, *Il dizionario della lingua latina*, Firenze: Le Monnier, 2000.

COORNÆRT, JCL, V., *Concordantiæ librorum Veteris et Novi Testamenti Domini Nostri Jesu Christi juxta vulgatam editionem, jussu Sixti V, Pontificis max., recognitam ad usum prædicatorum*, Regensburg: Franz von Stokar, 1909.

DU CANGE, Carolus, et al., *Glossarium mediæ et infimæ Latinitatis*, sv. I–VII, Parisiis: Firmin Didot, 1840–1850.

GEORGES, Karl Ernst, *Lateinisch-Deutsch, Deutsch-Lateinisch*, CD-ROM, Berlin: Directmedia [Digitale Bibliothek, sv. 69], [2]2004.[2]

GLARE, P. G. W., *Oxford Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press, [2]2009.

GUIDI, Ignazio, *Vocabolario amarico-italiano*, Roma: Istituto per l'Oriente, 1901.

HINDS, Martin – BADAWI, El-Said, *A Dictionary of Egyptian Arabic*, Beirut: Librairie du Liban, 1986.

JOUGAN, Alojzy, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań – Warszawa – Lublin: Księgarnia św. Wojciecha, [3]1958.

KANE, Thomas Leiper, *Amharic-English Dictionary*, sv. I–II, Wiesbaden: Harrassowitz, 1990.

LESLAU, Wolf, *Comparative Dictionary of Geᶜez (Classical Ethiopic) – Geᶜez-English / English-Geᶜez, with an Index of the Semitic Roots*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1991.

2 Odpovídá 8. vydání *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch* (1913–1918) a 7. vydání *Kleines deutsch-lateinisches Handwörterbuch* (1911).

© Nakl. Dospel a ACEDS, 2007

PIANIGIANI, Ottorino, *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana*, na: www.etimo.it.

PRAŽÁK, Josef M. – NOVOTNÝ, František – SEDLÁČEK, Josef, *Latinsko-český slovník*, sv. I–II, Praha: SPN, [18]1975.

WEHR, Hans, *A Dictionary of Modern Written Arabic, edited by J Milton Cowan*, Ithaca: Spoken Language Services, [3]1976.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

Prameny nevydané[3]

OLOMOUC

1.1.7 Vědecká knihovna Olomouc, historické fondy (VK Olomouc)

LANG, OFM, Martinus, *Vocabularium verborum linguæ Arabicæ pro suo usu*. [sign. M I 3]

PLZEŇ

1.1.8 Státní oblastní archiv v Plzni (SOA Plzeň)

Matriky narozených, římskokatolická fara Žebnice [sign. SM 803]

PRAHA

1.1.9 Českomoravská provincie sv. Václava řádu menších bratří – františkánů (OFM Praha)

PRUTKÝ, *Catalogus* = *Catalogus verborum Arabicorum compendiosus juxta aplhabetum Italianum, licet non exacte, in ordinem debitum edactus, plurimum t(ame)n in commodum et usum simplicem utiliter conscriptus P. F. Remedii a Boemia, missionarii apostolici, in initio sui in Girge adventus die 18. Septb. Anno Domini 1750*. [sign. Yc 53]

PRUTKÝ, *Descriptio viæ Æthiopiæ* = PRUTKÝ, OFM, Remedius, „Descriptio viæ Æthiopiæ“, v: PRUTKÝ, *Doctrina*, ff. 85r–91r.

PRUTKÝ, *Doctrina* = *Doctrina Christiana cum quibusdam aliis dogmatibus excerptis ex 4or euangelistis conscripta in lingua Italica, Latina et Arabica a P. Remedio Prutky, franciscano provi(nci)æ Bohemiæ et pro eo tempore missionario apostolico in Ægypto*. [sign. Ga 9]

PRUTKÝ, *Itinerarium* = *R. P. Remedii Prutký, ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum), provinciæ Bohemiæ S. Wenceslai, d(ucis) et m(artyris), alumni, per plures annos Ægypti, Abyssiniæ seu Æthiopiæ aliarumque regionum adjecentium, deinde etiam Magnæ Russiæ missionarii apostolici Itinerarium, in quo omnia imperia, regna et provinciæ earumque principaliores civitates et oppida cum suis antiquitatibus, raritatibus et memorabilibus, montes et valles, maria et flumina, portus et promontoria, Scyllæ et Charyb-*

3 Archiválie neuvádím jednotlivě, ale po fondech a kartonech, případně knihách a svazcích. Records are not listed individually but rather by collections, cartons, books and volumes respectively.

© Marek Dospěl & Africa, 2007

des, scopuli et vortices, svatilia et quadrupedia, pisces et feræ, auri-, argenti-, metalli fodinæ ac diversa mineralia, gemmæ et lapides pretiosi, arbores et fructus, herbæ et radices, aromata et medicamenta, esculenta et potulenta, item populi et nationes earumque religio et ritus, mores et consuetudines, vita et conversatio, vitia et virtutes utriusque sexus etc. etc. fideliter et genuine describuntur. Quæ omnia memoratus Pr. missionarius oculis vidit, auribus audivit, nec non personali præsentia per novennalem peregrinationem expertus est, deinde vero propria manu conscripsit et in duas partes divisit, cum adjunctis sedecim tabulis. [sign. Re 14]

Prutký, *Notata medica diversa = Notata medica diversa pro usu P. F. Remedii Prutky, ord(inis) minor(um) S. Francisci reformator(um), missionarii apostolici in Ægypto et Abyssinia*. [sign. Vc 46]

Prutký, *Tractatus de chymia et alchymia = Tractatus de chymia et alchymia, conscriptus a M. V. P. Remedio Prutky, ord(inis) minorum S. Francisci reform(atorum), in Ægypto et Abyssinia missionario apostolico*. [sign. Va 7]

Prutký, *Tractatus chymicus = Tractatus chymicus de lapide philosophorum cum aliis secretis medicis conscriptis a R. P. Remedio Prutky, Ord(inis) Minor(um) S. Francisci reform(atorum), pro tunc missionarii apostolici in Ægypto et Abyssinia* [sign. Vb 74]

Prutký, *Varia medicinalia = Varia medicinalia, chymica, collecta et conscripta a P. Remedio Prutky, Franciscano missionario in Ægypto, Abyssinia et Russia*. [sign. [s. s.] 33]

Prutký, *Vocabularium = Vocabularium linguæ Gallicæ, Arabicæ et Abyssiniacæ cum quibusdam intermixtis notatis conscriptum a P. Remedio Prutky, provinciæ Bohemiæ Franciscano et pro eo tempore missionario apostolico in Ægypto et Æthiopia*. [sign. Yc 32]

Římař, *Itinerarium = Itinerarium missionum apostolicarum Orientalium Ægypti, Æthiopiæ seu Abissiniæ aliarumque regionum adjacentium manu propria conscriptum a R. P. Jacobo Ržimarž de Cremsirio ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum) provinciæ Bohemicæ S. Wenceslavi d(ucis) et m(artyris) alumno et patre aggregato, earundem missionum per 30 annos missionario apostolico indefesso, linguarum Orientalium professore, Dei et S. Congregationis de propaganda fide gratia in illis partibus vicario generali apostolico uti et protonotario apostolico, qui tandem laboribus et senio fractus ad provinciam ediit et in conventu nostro Brunensi S. professione et sa-*

© Marek Rossel & FOLIOSPHERE 2007

cerdotio jubilatus A. 1755 die 5. Junii piissime in D(omin)o obiit, ætatis suæ physicæ 73, religionis vero 55.[4] [sign. Re 13]

Cathalogus librorum bibliothecæ Pragensis in conventu fratrum minorum sancti Francisci reformatorum S. Mariæ ad Nives, transcriptus et auctus anno 1815. [s. s.]

1.1.10 Národní archiv, Praha (NA)[5]

Fond *Františkáni – provincialát a konvent, Praha*, čili *Řád františkánů* (ŘF)

inv. č. 376 (cestovní pas)

inv. č. 377 (povolení ke svěcení křížů, růženců apod.)

ka. 23, inv. č. 911 (Komisariát Svaté země)

ka. 24, inv. č. 912 (*Album missionis Terræ Sanctæ*, sv. I)

ka. 25, inv. č. 913 (*Album missionis Terræ Sanctæ*, sv. II)

ka. 26, inv. č. 916 (řádová studia v Praze)

ka. 39, inv. č. 1070 (Guilielmus Brauczek)

ka. 54, inv. č. 1685 (Martinus Lang)

ka. 62, inv. č. 1992 (Remedius Prutký)

ka. 63, inv. č. 2060 (Richardus Ryšavý)

ka. 64, inv. č. 2070 (Jacobus Římař)

ka. 65, inv. č. 2115 (Christianus Schneider)

ka. 108, inv. č. 2576

ka. 190, inv. č. 3142

kn. 39 (*Protocollum conventus Plsnensis […] pro conventu Pragensi descriptum anno* 1750)

kn. 64 (*Archivum conventus Wratislaviensis noviter descriptum anno MDCCL*)

kn. 69 (*Continuatur protocollum almæ provinciæ Bohemiæ S. Wenceslai, d. et m., ord. min. S. P. Francisci reform., anno MDCCXXXII*)

kn. 104, inv. č. 497 (*Cathalogus patrum et fratrum in alma provincia Bohemiæ ab anno 1590 usque ad præsens tempus […]*)

kn. 115 (*Nomina patrum […]*, 1682–1814)

kn. 116 (*Nomina patrum et fratrum prov. Boh. ord. sti. Franc. iuxta ingressum in ordinem annis 1706–1811*)

kn. 118 (*Libellus continens in se nomina patrum, clericorum ac fratrum laicorum, nec non sancti monialium professarum, tam iuxta senium quam alphabetum descripta*)

---

4 Víceméně podle Kalisty (*Cesty*, 245), jehož znění považuji za věrnější než Petráčkovo (Handschriften, 96–7). Úvodní folio rukopisu je dnes ztraceno.

5 Do r. 2005 Státní ústřední archiv (SÚA).

© Marek Dospěl & ACTCS, 2007

kn. 119, inv. č. 512 (*Specificatio, quo anno et die quilibet fratrum clericorum almæ provinciæ Bohemiæ fuerit natus et in S. ordine professus, item quo anno, die et loco sacris ordinibus initiatus et primitias celebraverit [...]*, [1731–1780])
kn. 122 (*Nomina patrum et fratrum provinciæ Bohemiæ S. Wenceslai d. et m., anno 1765 conscripta*)
kn. 131 (*Cathalogus patrum*)
kn. 149, ff. 38v–41r (*Nomina patrum et fratrum, qui extra nostram provinciam in Domino obierunt*, 1717–1835)
kn. 168 (*Cathalogus Librorum Bibliothecæ Conventus Neo-Pragensis S. Mariæ ad Nives, ordinis FF. minorum S. Francisci reformatorum, quæ Anno Domini MDCLXXIX constructa, deinde anno MDCCXVI restaurata [...]*, [1769])
kn. 269, ff. 87r–125v (*Attestationes iuratæ a novitiis ante professionem factæ*)
kn. 315 (*Calculi PP. studiosorum theologiam absolventium*, 1733–1782)
kn. 417 (*Cathalogus pie in Domino defunctorum [...]*, 1716–1783)

Fond *Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů* (Sb. přepisy)[6]
ka. 166 (Acta Sacræ congregationis de propaganda fide, 1749–1752)
Acta sv. 120 (1750)
sv. 121 (1751)
Lettere sv. 175 (1750)
SOCG sv. 744 (1750)
sv. 747 (1751)

Fond *Rodinný archiv toskánských Habsburků* (RAT)
RAT III (Petr Leopold), ka. 43 (*Affari ecclesiastici*)
RAT III (Petr Leopold), ka. 46 (*Militare e Marina Toscana*)

1.1.11 Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha (SK)

Římař, *Diurnalia = R. P. Jacobi Ržimarž a Cremsirio, ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum), provinciæ Bohemiæ alumni, regnorum Ægypti, Abyssiniæ et provinciarum adjacentium missionariorum præfecti et vicarii apostolici etc. Diurnalia (ab anno 1725 usque ad A. 1752 inclusive) cum quibusdam itinerariis et visitationibus canonicis*. [sign. DE IV 5]
[Prutký, OFM, Remedius], *Brevis extractus regni Æthyopiæ*, v: Římař, *Diurnalia*, ff. 258r–271v.

6 nepaginováno ani nefoliováno

© Marek Hospěl & ACESS 2007

[WOLF (vyd.), OFM, Paulus], *Itinerarium R. P. Remedii Prutký, ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reformatorum, provinciæ Bohemiæ alumni, per plures annos Ægypti, Abyssiniæ seu Æthyopiæ aliarumque adjacentium regionum, deinde etiam Magnæ Russiæ missionarii apostolici*, [Praha, 1789]. [sign. DA III 36, ff. 57r–112v + věnovací předmluva na f. 53]

ZÁMRSK

1.1.12 Státní oblastní archiv v Zámrsku (SOA Zámrsk)

Matrika narozených, oddaných a zemřelých farního úřadu Kopidlno [sign. 76–2, tj. mikrofilm č. 2669]

ZLATÁ KORUNA

1.1.13 Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, oddělení rukopisů a starých tisků, Zlatá Koruna (ZK)

BROUČEK, *Breve compendium = Breve compendium in vitam S. patris Francisci et sociorum ejus, cum annotationibus aliquibus circa indulge(nti)am Portiunculæ, montis Alverniæ, nominis Jesu, Terræ Sanctæ etc., item circa missiones, Indorum aliarumque gentium conversionem, item Tractatus moralis seu Summa casuum conscientiæ cum Tractatu de censuris, collectum industria et labore fratris Guilielmi Antonii BRAUCZEK, lectoris jubilati, provinciæ patris et conventus Neodomensis ad S. Catharinam V. et M. guardiani actualis, A. 1677*. [sign. 1 Be 9]

Compendium seu Collectio Universæ Theologiæ Dogmaticæ […] [sign. 1 JH 26]

Compendium seu Collectio Universæ Theologiæ Moralis […] [sign. 1 JH 32]

SCHNEIDER, OFM, Christianus, *Annotationes in Ægyptum*. [sign. 1 JH 9]

WIEN

1.1.14 Österreichische Nationalbibliothek, Wien (ÖNB)

Porträtsammlung, Bildarchiv und Fideikommissbibliothek, Tableau XI, Miniatur Nr. 23

1.1.15 Österreichisches Staatsarchiv, Wien (ÖStA)

Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA)

Unterricht / Kultus, Alter Kultus, ka. 76, sv. 26 (*Militärisches, Heeresgeistlichkeit*, 1594–1775)

Kriegsarchiv (KA)

© Marek Dostál & ACEO 2007

Musterlisten und Standestabellen, ka. 11.322 (*Toskanisches Inf. Rgt.*, 1760–1762 [1763])

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)
GHKZA,
sv. 1 (1752–1754 [1755])
sv. 2 (1755–1757)
Habsburgisch-lothringische Familienarchive,
Familienkorrespondenz A, ka. 25 (František Štěpán)
Sammelbände, ka. 2 (deníky Karla VI., 1707–1740)
Sammelbände, ka. 69 (korespondence Františka I. Štěpána)
Hofarchive,
ÄZA, ka. 276 (*Audienzen, Reichsrat, Delegationen, 1795–1829*)
ÄZA, ka. 63 (V–IX 1764)
ÄZA, ka. 94 (1791–1799)
OKäA, D, sv. 26 (soupis svěřenství čili fideikomise po smrti Františka I., 1860?)
OKäA, D, sv. 37 (*Verzeichniss deren auf den kaiser=königlichen Gallerie Böden vorgefundenen Bilder und Gemälde, 1772*)
OKäA, D, sv. 42 (*Inventarium der k.k. Gemälde-Gallerie im Belvedere 1870 = Beilage Nr. 8 der General-Inventur von 1875*)
OKäA, Indizes, sv. 132 (1744–1776)
OMeA, Index, sv. 1 (1537–1769)
OMeA, Protokolle, sv. 22 (1753–1754) a 23 (1755–1756)
Staatenabteilungen, Ägypten, ka. 1

1.1.16 Archiv der Österreichischen Franziskanerprovinz zum heiligen Bernardin von Siena, Wien (APA)

Archivium Franciscanum Viennense, sv. I: *Archivium Provinciæ S. Bernardini in Austria, digestum et in hoc Albo descriptum a quodam Provinciæ sacerdote a venerabili definitorio h(umilli)mo patre Dionysio Schuler, ministro generali annuente ad hoc opus specialiter deputato;* sv. II: *Archivium Conventus Viennensis ad S. Hieronymus [!] E. D.* [ms., katalog archivu]
ka. III, sv. C, č. 19 (*Relatio martyrii Lib. Weiss […]*; [podle D'Albano, ff. 118v–121v])
ka. III, sv. C, č. 5 (*Epistola P. Jacobi Ržimarž […]*; Káhira, 10. 3. 1714)[7]

7 Srov. Othmer, „Series documentorum", č. 55; Grulich, 138, pozn. 7; BM, XVII, č. 5721.

© Marek Dospěl & ACTA 2007

CITTÀ DEL VATICANO

1.1.17 Archivio Storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide", Città del Vaticano (APF)

Acta,
sv. 6 (1628–1629)
sv. 9 (1633)
sv. 15 (1642)
sv. 22 (1653)
sv. 32 (1663)
sv. 41 (1671)
sv. 50 (1680)
sv. 62 (1692)
sv. 63 (1693)
sv. 89 (1719)
sv. 106 (1736)
sv. 120 (1750)
sv. 121 (1751)
sv. 124 (1754)
sv. 128 (1758)
sv. 139 (1769)
CP,
sv. 1
sv. 4
sv. 24 (1679)
sv. 32 (1696–1707)
sv. 105 (1698–1749: *Etiopia, Terra Santa, Egitto, Africa……*)
sv. 108 (1733–1750: *Egitto e Greci*);
sv. 123 (22.5.1757 – 13.2.1758: *Ægyptus*);
sv. 125 (1754–1760)
sv. 133 (1739–1764: *Orientali di Roma, Egitto, Copti,…*)
sv. 137
Fondo di Vienna,
sv. 22 (SOCG, *Stampa*, 1657–1679)
sv. 33 (SC, *Stampa, Terra Santa, Transilvania*, 1779–1796)
sv. 34 (SC, *Smirne, Soriani, Stampa*, 1741–1760)
sv. 38 (SC, *Caucasso, Stampa*, 1761–1778)
Lettere,
sv. 57 (1671)

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

sv. 175 (1750)
sv. 190 (1757)
sv. 214 (1769)
SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*:
sv. 2 (1699–1720)
sv. 3 (1721–1840)
Egitto – Copti:
sv. 1
sv. 4
sv. 5 (1741–1760)
Moscovia:
sv. 10
Ospizio di S. Stefan di Mori:
sv. 1
Stamperia:
sv. 1–8 (1622–1892)
Stamperia, Miscellanea:
sv. 1–6
SOCG,
sv. 744 (1750)
sv. 747 (1751)
sv. 759 (listy ke kongregacím konaným 9.9.1754, 11.11.1754 a 2.12.1754)
sv. 777 (listy ke kongregacím konaným 17.4. a 31.7.1758)
sv. 824 (listy ke kongregacím konaným 10.7. a 24.7.1769)
Liber examinum lectorum et missionariorum S. Congregationis de Propaganda Fide a die 1. Decembris 1724 usque ad 1757
Viz také NA Praha, fond *Sb. přepisy*

London

1.1.18 The British Library, London

Additional Manuscripts, č. 19,335, ff. [I^{r}–IIv] + 1r–8v (*Breve relazione*; f. 8 vacat)
Additional Manuscripts, č. 19,309, ff. 219r – 226r (*Breve relazione*)

© Marek Dospěl & ACESS, 2007

1.1.19 Uložení neznámo

PRUTKÝ, *Descriptio compendiosa = Descriptio compendiosa imperii Æthiopici et relatio missionum Æthiopiæ et Ægypti, excerpta partim ex Archivio Sac(ræ) Cong(regationis) de Propaganda Fide, partim ex archivio dictæ missionis, et de successu singularium rerum dictas missiones concernentium, auctore patre Remedio*. [podle: DA CIVEZZA, „Descriptio“]

© Marek Doseděl & ACECS, 2007

Prameny vydané[8]

A-B = *Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries*. Transl. and ed. by J. Henry Arrowsmith-Brown, notes by Richard Pankhurst [and Charles Beckingham], London: The Hakluyt Society [Second series, sv. 174], 1991.

Alvares, Francisco, *The Prester John of the Indies. A true relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520*, sv. I–II. Transl. by Lord Stanley of Alderley, ed. by C. F. Beckingham & G. W. B. Huntingford, Cambridge: The Hakluyt Society [Second series, sv. 114–115], 1961.

Beccari, SJ, Camillo (vyd.), *Notitia e saggi di opere e documenti inediti riguardanti la storia di Etiopia durante i secoli XVI, XVII e XVIII, con otto facsimili e due carte geografiche*, Roma: Casa Editrice Italiana, 1903. [= RÆSO, sv. I]

BM = Streit, OMI, Robert – Dindinger, OMI, Johannes (edd.), *Bibliotheca Missionum*, sv. XVI: *Afrikanische Missionsliteratur 1600–1699 (č. 2218–5151)*; sv. XVII: *Afrikanische Missionsliteratur 1700–1879 (č. 5152–7723)*, Freiburg: Herder, 1952.

Camps, OFM, Arnulf, „Two spurious Arabic canons of the Council of Nicea found by the franciscan missionaries of Upper Egypt", v: *SOC Collectanea* 5 (1960), str. 171–181.

Carruthers, Douglas (vyd.), *The Desert Route to India. Being the journals of four travellers by the Great Desert Caravan Route between Aleppo and Basra, 1745–1751*, New Delhi: Asian Educational Services, 1996.

d'Albano, OFM, Giacomo, *„Historia" della Missione Francescana in Alto Egitto-Fungi-Etiopia, 1686–1720*. Vyd. dal Gabriele Giamberardini OFM, Cairo: CFSOC [SOC Ægyptiaca], 1961.

da Civezza, OFM, Marcellino (vyd.), „Descriptio compendiosa Imperii Æthiopici et relatio Missionum Æthiopiæ et Ægypti, excerpta partim ex Archivio Sac. Cong. de Propaganda fide, partim ex Archivio dictæ Missionis. Et de successu singularium rerum dictas Missiones concernentium, auctore patre Remedio", v: *Le Missioni Francescane in Palestina ed in Altre Regioni della Terra* 6 (1895), str. 270–274, 459–467, 720–723; 7 (1896), str. 117–123, 258–261, 372–379, 474–477.

da Civezza, OFM, Marcellino (vyd.), „Due Lettere nel Negus Iiasus Adiam-Sagad", v: *Le Missioni Francescane in Palestina ed in Altre Regioni della Terra* 2 (1892), str. 385–387.

8 V tomto oddílu Bibliografie uvádím i studie, v nichž byl *in extenso* publikován nějaký pramen (např. jako příloha), avšak zkráceně a s odkazem do oddílu následujícího [viz níže], kde je citace úplná.

© Nakladatelství Karolinum

DA PALERMO, OFM, Ildefonso, *Cronaca della missione francescana dell'Alto Egitto, 1719–1739*. Vyd. dal Gabriele GIAMBERARDINI OFM, Cairo: CFSOC [SOC Ægyptiaca], 1962. [je pokračováním *Dějin* Giacoma D'ALBANO]

DENZINGER, Henricus – SCHÖNMETZER, Adolfus (vyd.), *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg im Breisgau: Herder, [34]1967.

DOSPĚL, Marek, „Václav Remedius Prutký OFM – misionářem u pramenů Nilu, v: *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 13 (2003, č. 2), str. 67–75.

Etiopia Francescana, I = *Etiopia Francescana nei documenti dei secoli XVII e XVIII (preceduti da cenni storici sulle relazioni con l'Etiopia durante i sec. XIV e XV)*, sv. I/1: *1633–1643*, sv. I/2: *1643–1681*. Per cura del Teodosio SOMIGLI DI S. DETOLE OFM, Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura [BBB, series III, sv. 1/1–2], 1928.

Etiopia Francescana, II = *Etiopia Francescana nei documenti dei secoli XVII e XVIII (la Missione di Akhmim Fungi ed Etiopia, Prefettura del P. Francesco M. Passalacqua da Salemi)*, sv. II: *1691–1703*. Per cura del Giovanni Maria MONTANO OFM, Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura [BBB, series III, sv. 2], 1948.

Františkánské prameny, sv. I: *Spisy sv. Františka a sv. Kláry*. Přel. Markéta KORONTHÁLYOVÁ a Jiří Bonaventura ŠTIVAR OFMCap., Velehrad: Ottobre 12, 2001.

GIAMBERARDINI, OFM, Gabriele (vyd.), „Il primo registro dei copti cattolici", v: *SOC Collectanea* 3 (1958), str. 185–238.

GIAMBERARDINI, OFM, Gabriele (vyd.), „Lettere dei prefetti apostolici dell'Alto Egitto nel secolo XVIII", v: *SOC Collectanea* 3 (1958), str. 239–297; 4 (1959), str. 213–338.

GIAMBERARDINI, OFM, Gabriele (vyd.), *I primi copti cattolici. Registri [1728–1748]*, Cairo: CFSOC [SOC Ægyptiaca, sv. 12], 1958.

GIAMBERARDINI, *Lettere* [viz *Lettere*]

GREIDERER [viz níže]

GUIDI, Ignatius [= Ignazio] (vyd.), *Annales regum 'Iyāsu II et 'Iyo'as – textus*, Leuven: Peeters [CSCO, sv. 61 = Scriptores Æthiopici, sv. 28], [2]1962. [Paris, [1]1910]

GUIDI, Ignatius [= Ignazio] (vyd.), *Annales regum 'Iyāsu II et 'Iyo'as – versio [Gallica]*, Leuven: Peeters [CSCO, sv. 66 = Scriptores Æthiopici, sv. 29], [2]1954. [Roma, [1]1912]

HAAS, A[ntonius = Antonín] (vyd.), *Acta Sacræ Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia*, tomus I, pars II: *Index personarum et locorum*, Pragæ, 1950.

©Vladek Dospěl & ACESS 2007

KALISTA, Zdeněk (vyd.), *Cesty ve znamení kříže. Dopisy a zprávy českých misionářů XVII.–XVIII. věku ze zámořských krajů*, Praha: Evropský literární klub [Národní klenotnice, sv. 16], 1941. [Praha: Katolický literární klub, ²1947]

KALISTA, Zdeněk (vyd.), *České baroko*, Praha: Evropský literární klub, 1941.

Kěbra Nagast = BUDGE, E. A. Wallis (vyd.), *The Queen of Sheba and Her Only Son Menyelek (I), being the „Book of the Glory of Kings" (Kěbra Nagast) [...]*, London: OUP, ²1932.

KHEVENHÜLLER-METSCH, Rudolf Graf – SCHLITTER, Hans (vyd.), *Aus der Zeit Maria Theresias.Tagebuch des Fürsten Johann Josef Khevenhüller-Metsch, kaiserlichen Obersthofmeisters,1742–1776*, sv. III, Wien – Leipzig: Adolf Holzhausen – Wilhelm Engemann, 1910.

KLEINHANS [viz níže]

KOLLMANN, Ignatius [= Hynek] (vyd.), *Acta Sacræ Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia*, tomus I, pars I (1622–1623), Pragæ, 1923.

KOLLMANN, Ignatius [= Hynek] – HAAS, A[ntonius = Antonín] (vyd.), *Acta Sacræ Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia*, tomus II: 1623–1624, Pragæ: SPN, 1954.

KUČERA, KAREL – TRUC MIROSLAV (vyd.), *Matricula facultatis medicæ Universitatis Pragensis 1657–1783*, Praha: Univerzita Karlova, 1968.

Lettere = GIAMBERARDINI, OFM, Gabriele (vyd.), *Lettere dei prefetti apostolici dell'Alto Egitto nel secolo XVIII*, Cairo: CFSOC [SOC Ægyptiaca], 1960.

LIBOIS, SJ, Charles (vyd.), *Monumenta Proximi-Orientis*, sv. VI: *Égypte, 1700–1773*, Roma: Institutum Historicum Societatis Iesu [Monumenta Historica Societatis Iesu, sv. 155], 2003.

MALÝ [viz níže]

MARTIN, Maurice (vyd.), *Claude Sicard – Oeuvres*, sv. I: *Lettres et Relations inédites*, sv. II: *Relations et Mémoires imprimés*, Le Caire: IFAO [Bibliothèque d'étude, sv. 83 a 84], 1982.

OTHMER, „Bericht". [viz níže]

OTHMER, OFM, Cajus, „Die zwei Missionsreisen des deutschen Franziskaners P. Liberat Weiss nach Æthiopien (1705–1712)", v: *Franziskanische Studien* 16 (1929), str. 243–267.

OTHMER, „P. Liberatus Weiss". [viz níže]

PANKHURST, Richard Keir Pethick (vyd.), *The Ethiopian Royal Chronicles*, Oxford: OUP, 1967. [výbor]

PIAZZESUS, Victorius (vyd.), *Acta Sanctæ Sedis in compendium opportune redacta et illustrata [...] in utilitatem eorum, qui in Ecclesiæ legibus studiose dig-*

© Marek Dostál & ACE 2007

noscendis, et in regimine christiani gregis, vel in colenda Domini vinea sedulo adlaborant, sv. 35, Roma: Typographia polyglotta SCPF, 1902–1903.

Positio [viz níže]

PRUTKÝ [viz níže: FÖRSTER, *Václav*, a FÖRSTER, *Remedius*]

RÆSO I–XIV = BECCARI, SJ, Camillo (vyd.), *Rerum Æthiopicarum Scriptores Occidentales Inediti a sæculo XVI ad XIX*, sv. I–XIV, Roma: Casa Editrice Italiana – C. de Luigi, 1903–1917.

RAINERI, Osvaldo (vyd.), *Lettere tra i pontefici romani e i principi etiopici (secoli XII–XX)*, Città del Vaticano: Biblioteca apostolica vaticana [Studi e testi, sv. 412], 2003.

RAINERI, „Relazioni" [viz níže]

RYŠAVÝ [viz níže]

SICARD [viz MARTIN výše]

UHLIG, Siegbert (vyd.), *Hiob Ludolfs „Theologia Æthiopica"*, sv. I–II, Wiesbaden: Steiner [ÄthFor, sv. 14/A–B], 1983.

Dobová literatura

ALUAREZ, Francesco, „Discorso sopra il viaggio della Ethiopia", v: RAMUSIO, *Navigationi et viaggi*, str. 203–289.

ALVARES, Francisco, *Verdadeira informação das terras do Preste João das Indias, nova edição (conforme a de 1540)*, Lisboa: Imprensa nacional, 1889.

Aristotelis opera, sv. III: *Aristoteles Latine interpretibus variis*, Berolini: Georgius Reimer, 1831.

BRUCE of Kinnaird, James, *Travels to Discover the Source of the Nile, in the Years 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, and 1773; the third edition, corrected and enlarged, to which is prefixed, A Life of the Author* [and appendices by John MURRAY], sv. I–VIII, Edinburgh: Archibald Constable and Company et al., [3]1813. [Edinburgh: J. Ruthven, [1]1790]

DE VARTHEMA, Ludovico, *Itinerario di Lodovico Varthema, nuovamente posto in luce da Alberto Bacchi della Lega*, Bologna: Gaetano Romagnoli, 1885. [1. vyd. Roma, 1510].

GODIGNUS, SJ, Nicolaus [= GODINHO, Nicolao], *De Abassinorum rebus, deque Æthiopiæ patriarchis Ioanne Nonio Barreto, & Andrea Oviedo, libri tres*, Lugduni [= Lyon]: Horatius Cardon, 1615.

GREIDERER, OFM, Vigilius, *Germania franciscana seu chronicon geographo-historicum ordinis S. P. Francisci in Germania […]*, sv. I: *Germania Franciscana Orientali-Australis […]*, Oeniponte [= Innsbruck]: Johannes Thoma, 1777.

© Vlček, Dosoudil & ACTCS, 2007

HARANT z Polžic a z Bezdružic a na Petce, Krystoff, *Putowání aneb Cesta z králowstwí Czeského do Města Benátek, odtud po Moři do Země Swaté, země Jůdské, a dále do Egypta a welikého Města Kairu, potom na Horu Oreb, Synai a swaté Panny Kateřiny, w pusté Arabii ležícý [...]*, Praha, 1608.

KIRCHER, SJ, Athanasius, *Mundus subterraneus, in XII libros digestus, quibus mundi subterranei fructus exponuntur et quidquid tandem rarum, insolitum, et portentosum in foecundo naturæe utero continetur, ante oculos ponitur curiosi lectoris*, sv. I–II, Amstelodami: Johannes Janssonius à Waesberge, [3]1678.

KIRCHER, SJ, Athanasius, *Oedipvs Ægyptiacvs, hoc est Vniuersalis hieroglyphicæ veterum doctrinæ temporum iniuria abolitæ iustarratio [...]*, sv. I, Romae, 1652.

LA CROZE, Maturin Veyssiere, *Histoire du Christianisme d'Ethiopie, et d'Armenie*, La Haie: Le Vier et P. Paupie, 1739.

LANE, Edward William, *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians (the Definitive 1860 Edition)*. Introduced by Jason THOMPSON. Cairo – New York: AUC Press, 2003.

LE GRAND, [Joachim], *Voyage historique d'Abissinie, du R. P. Jerome Lobo de la Compagnie de Jesus, traduit du Portugais, continuée et augmentée de plusieurs dissertations, lettres et memoires*, Paris – La Haye: P. Gosse – J. Neaulme, 1728.

Lettres édifiantes et curieuses, écrites des missions étrangeres; nouvelle édition; mémoires du Levant, sv. V, Paris: J. G. Merigot le jeune, 1780.

LOBO, SJ, Jerónimo, *The Itinerário of Jerónimo Lobo*. Transl. by Donald M. LOCKHART, notes and introduction by C. F. BECKINGHAM, London: The Hakluyt Society [Second series, sv. 162], 1984.

LUDOLFUS, Iobus, *Historia Æthiopica, sive Brevis & succincta descriptio regni Habessinorum, quod vulgo male Presbyteri Iohannis vocatur*, Francofurti ad Moenum: J. D. Zunner, 1681.

NERUDA, Jan, *Obrazy z ciziny*, v: *Dílo Jana Nerudy*, sv. V, Praha: Kvasnička a Hampl, 1923.

NIEBUHR, [Carsten], *Description de l'Arabie d'apres les observations et recherches faites dans le pays meme*, Copenhague: Nicolas Möller, 1773. [orig. vyd.: Carsten Niebuhr, *Beschreibung von Arabien aus eigenen Beobachtungen und im Lande selbst gesammleten Nachrichten abgefasset*, Kopenhagen: Nicolaus Möller, 1772.]

NIEBUHR, C[arsten], *Voyage en Arabie et en d'autres Pays circonvoisins*, sv. I–II, Amsterdam – Utrecht: S. J. Baalde – Barthelemy Wild – J. van Schoonhoven, 1776–1780. [orig. vyd.: *Reisebeschreibung nach Arabien und andern umlie-*

© Malek Dossel & ACLCS, 2007

genden Ländern, sv. I–III, Kopenhagen – Hamburg: Nicolaus Möller – Friedrich Perthes, 1774–1837]

NORDEN, Federic Louis [= Federik Ludvig], *Voyage d'Egypte et de Nubie*, sv. I–II, Copenhague: Maison royale des Orphelins, 1755.

Nouveaux mémoires des missions de la Compagnie de Jesus, dans le Levant, sv. II, Paris: Nicolas le Clerc, 1717.

Nouveaux mémoires des missions de la Compagnie de Jesus dans le Levant, sv. V, Paris: Guillaume Cavelier, 1725.

Nouveaux mémoires des missions de la Compagnie de Jesus dans le Levant, sv. VII, Paris: Pissot – Briasson, 1729.

Orbis Seraphicus. Historia de tribus ordinibus a Seraphico Patriarcha S. Francisco institutis deque eorum progressibus per quatuor mundi partes […] De missionibus fratrum minorum a Sacra Congregatione de Propaganda Fide dependentibus, sv. II/1, Quaracchi: Typographia Collegii S. Bonaventuræ, 1886.

PANKHURST, Richard Keir Pethick (vyd.), *Travellers in Ethiopia*, London: OUP, 1965.

PONCET, Charles Jacques, „Relation abregée du Voyage que M. Charles Jacques Poncet, Medecin François, fit en Ethiopie en 1698, 1699, & 1700", v: *Lettres édifiantes et curieuses*, sv. IV, Paris: Jean Barbou, 1713, str. 1–195.

RAMUSIO, Giovanni Battista (ed.), *Navigationi et viaggi raccolti da…*, sv. I (Africa), Venice: Giunti, 1550.

SALT, *Voyage to Abyssinia* = SALT, Henry, *A Voyage to Abyssinia and Travels into the Interior of That Country, executed under the orders of the British Government, in the years 1809 and 1810* […], London: F. C. and J. Rivington, St. Paul's Church-yard, 1814.

SALT, *Voyage en Abyssinie* = SALT, Henry, *Voyage en Abyssinie, entrepris par ordre du gouvernement britannique, exécuté dans les années 1809 et 1810, et dédié a son altesse royale le prince régent d'angleterre, par Henry Salt, écuyer; traduit de l'anglais par P.-F. HENRY; Accompagné d'un Atlas composé de Cartes, Plans, Inscriptions, Portraits et Vues diverses, dressés et dessinés par l'Auteur*, sv. I–II + Atlas, Paris: Magimel, 1816.

SALT – VALENTIA = SALT, Henry, *Voyage en Abyssinie, par Mr. Salt, traduit de l'anglois et extrait des voyages de lord VALENTIA [par* M. PRÉVOST de Genève], sv. I–II, Paris – Genève: J. J. Paschoud, 1812. [překlad výtahu etiopských pasáží z VALENTIA, *Voyages*]

THEVENOT, [Jean] de, *Voyages de Mr. de Thevenot en Europe, Asie & Afrique*, sv. I–V, Amsterdam: Michel Charles le Céne, [3]1727.

© Marek Dospěl & ACE Co., 2007

VALENTIA, George (viscount), *Voyages and Travels to India, Ceylon, The Red Sea, Abyssinia, and Egypt, in the Years 1802, 1803, 1804, 1805, and 1806*, sv. I–III, London: W. Bulmer and Co., 1809.

VOLNEY, C[onstantin]-F[ançois] (comte de Chassebœuf), *Voyage en Syrie et en Égypte, pendant les années 1783, 1784 et 1785, seconde édition revue et corrigée*, sv. I–II, Paris: Desenne – Volland, 1787.

WRBCZANSKY, OFM, Severinus, *Nucleus minoriticus seu vera et sincera relatio originis et progressus provinciæ Bohemiæ conventuum et residentiarum, fratrum et sororum sanctimonialium Ordin. Minor. S. P. Francisci strict. observ. reform. in provincia sub patrocinio sancti Wenceslai ducis et martyris, per Bohemiam, Moraviam et Silesiam existentium, nec non fundatorum, capitulorum, commissariorum, provincialium aliorumque memoria dignorum ex archivis, protocolis et manuscriptis sedule collectorum compilatus*, Vetero-Pragæ: Typis Joannis Caroli Hraba, 1746.

Odborná literatura

ABIR, Mordechai, *Ethiopia – the Era of the Princes. The Challenge of Islam and the Re-unification of the Christian Empire 1769–1855*, London: Praeger, 1968.

Album missionis Terræ Sanctæ, sv. I: *Judæa et Galilæa*, sv. II: *Syria, Cyprus, Ægyptus*, [Venetia]: L. Michieli, [1893].

AREGAY, Merid W[olde], „The Early History of Ethiopia´s Coffee Trade and the Rise of Shawa“, in: *Journal of African History* 29 (1988), str. 19–25.

AREGAY, Merid Wolde, „The Legacy of Jesuit Missionary Activities in Ethiopia from 1555 to 1632“, v: HAILE et al. (edd.), str. 31–56.

Atlas of the Arab World and the Middle East. Introd. by Charles Fraser BECKINGHAM, Amsterdam: Djambatan, 1960.

BENIGAR, OFM, Alexius, „Æthiopia“, v: *Historia missionum*, str. 119–134.

BENNESCH, Josef, *Ortsgeschichte von Haindorf*, Friedland in Böhmen – Stadtgemeinde Haindorf, 1924.

BERÁNEK, Karel – UHLÍŘOVÁ, Věra, *Archiv české františkánské provincie, 1368 (1283) – 1950*, sv. I–III, Praha: Inventář SÚA, 1966.

Biological library, na: http://www.biolib.cz/ [mezinárodní encyklopedie rostlin, hub a živočichů]

BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha: Karolinum, 2006.

BOROVIČKA, J. (rec.), „*Acta Sacræ Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia*. Tomi I. pars I. 1622–1623. Opera Ignatii Koll-

© Mirek Doušpal & ACESS, 2007

mann. Edidit comitiorum Bohemiæ deputatio. Pragæ 1923. Str. 475“, v: *ČČH* 29 (1923), str. 212–217.

BRAKMANN, Heinzgerd, „Religionsgeschichte Aksums in der Spätantike“, v: SCHOLZ (vyd.), 401–430.

BUDGE, E. A. Wallis, *A history of Ethiopia. Nubia and Abyssinia (according to the hieroglyphic inscriptions of Egypt and Nubia, and the Ethiopian chronicles)*, sv. I–II, London: Methuen and Co. Ltd., 1928.

CAMPBELL, Ian, „Orient meets occident at the imperial throne. The origins, evolution and symbolism of the Royal Ethiopian Coat Of Arms“, v: Raunig, WALTER – Asserate, ASFA-WOSSEN (vyd.), *Äthiopien zwischen Orient und Okzident. Wissenschaftliche Tagung der Gesellschaft ORBIS AETHIOPICUS – Köln, 9.–11.10.1998*, Berlin – Hamburg – Münster: LIT Verlag [Beiträge zu Geschichte, Religion und Kunst Äthiopiens, sv. 4], 1998, str. 65–106.

CARRÉ, Jean-Marie, *Voyageurs et écrivains français en Égypte*, sv. I, Le Caire: IFAO, [2]1956.

CERULLI, Enrico, „Il monachismo in Etiopia“, v: *Il Monachesimo Orientale*, Roma: PIO [OCA, sv. 153], 1958, str. 259–278.

COHEN, Leonardo, „The Jesuit missionary as translator (1603–1632)“, v: Verena BÖLL et al. (ed.), *Ethiopia and the Missions – Historical and Anthropological Insights)*, Münster: LIT Verlag, 2005, str. 7–30.

Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the years MDCCCXLVIII–MDCCCLIII, London: Order of the Trustees, 1868.

COLOMBO, SCJ, Angelo, *La Nascita della Chiesa Copto-cattolica nella prima metà del 1700*, Roma: PIO [OCA, sv. 250], 1996.

COULBEAUX, Jean-Baptiste, *Histoire politique et réligieuze d'Abyssinie depuis les temps les plus reculés jusqu'à l'avenement de Ménélick II*, sv. I–III, Paris: Geuthner, [1928].

CRAWFORD, Osbert Guy Stanhope, *The Fung Kingdom of Sennar (with a Geographical Account of the Middle Nile Region)*, Gloucester: John Bellows Ltd., 1951.

CRECELIUS, Daniel, „Egypt in the eighteenth century“, v: DALY, str. 59–86.

CRUMMEY, Donald E., „Church and State in Ethiopia. The Sixteenth to the Eighteenth Century“, v: GRIERSON, Roderick (vyd.), *African Zion. The Saced Art of Ethiopia*. Catalogue by Marilyn HELDMAN – Stuart C. MUNRO-HAY. New Haven – London: Yale University Press, 1996, str. 43–46.

DA ABIY-ADDI', OFMCap., Mario [= Ayelè Tekle-Haymanot], *La Chiesa Etiopica e la sua dottrina cristologica*, Roma: Saggi ed esperienze, 1974.

© Vetera Christianorum & ICEC 2007

DA ABIY-ADDI', OFMCap., Mario [=Ayelè Tekle-Haymanot], *La dottrina della Chiesa Etiopica dissidente sull'Unione Ipostatica*, Roma: PIO [OCA, sv. 147], 1956.

DA CIVEZZA, OFM, Marcellino, *Saggio di Bibliografia geografica, storica, etnografica sanfrancescana*, Prato: Ranieri Guasti, 1879.

DA CIVEZZA, OFM, Marcellino, *Storia universale delle missioni francescane*, sv. VII/3: *1550–1700*, Firenze: Tipografia di E. Ariani, 1894.

DA NEMBRO, OFMCap., Metodio Carobbio, „Genesi e sviluppi del clero nativo etiopico fino alla costituzione della gerarchia", v: *ED* 13 (1960), str. 296–327.

DA NEMBRO, OFMCap., Metodio Carobbio, „La Missione Etiopica nel secolo XVIII", v: *Memoria rerum*, sv. II (1700–1815), Roma etc. 1973, str. 463–495.

DA NEMBRO, OFMCap., Metodio Carobbio, „Martirio ed espulsione in Etiopia", v: *Memoria rerum*, sv. I/1 (1622–1700), Roma etc. 1971, str. 624–649.

DA SEGGIANO, OFMCap, Ignazio, *L'opera dei Cappuccini per l'unione dei Cristiani nel Vicino Oriente durante il secolo XVII*, Roma: PIO 1962 (OCA, sv. 163).

DALY, M. W. (vyd.), *The Cambridge History of Egypt*, sv. II: *Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

DAVIES, N[orman] de G[aris], *The Rock Tombs of El Amarna*, sv. 5: *Smaller Tombs and Boundary Stelae*, London: Egypt Exploration Fund, 1908.

DE VRIES, SJ, Wilhelm, „Das Problem der „communicatio in sacris cum dissidentibus" im Nahen Osten zur Zeit der Union (17. und 18. Jahrhundert)", v: *Ostkirchliche Studien* 6 (1957), str. 81–106.

Description de l'Égypte, ou recueil des observations et des recherches qui ont été faites en Égypte pendant l'expédition de l'armée Française, sv. IX (*Antiquités – Mémoires et descriptions*), Paris: C. L. F. Panckoucke, ²1829.

Description de l'Égypte, ou recueil des observations et des recherches qui ont été faites en Égypte pendant l'expédition de l'armée Française, sv. XI (*État moderne*), Paris: C. L. F. Panckoucke, ²1822.

Description de l'Égypte, ou recueil des observations et des recherches qui ont été faites en Égypte pendant l'expédition de l'armée Française, sv. XVIII/1 (*État moderne*), Paris: C. L. F. Panckoucke, ²1826.

Description de l'Égypte, ou recueil des observations et des recherches qui ont été faites en Égypte pendant l'expédition de l'armée Française, sv. XVIII/2 (*État moderne*), Paris: C. L. F. Panckoucke, ²1829.

DÉTRÉ, S. M. A., Jean-Marie, „Contribution a l'étude des relations du Patriarche copte Jean XVII avec Rome de 1735 a 1738", v: *SOC Collectanea* 5 (1960), str. 123–169.

© Michal Kobal & ACDS 2007

DOMBROWSKI, F. A., „Interment of Members of the Royal Family in Ethiopia, Turkey and India“, v: *RSE* 32 (1988), str. 45–57 (zejm. 46–53).

DORESSE, Jean, *La vie quotidienne des Éthiopiens chrétiens aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Paris: Hachette, 1972.

DOSPĚL, Marek, „Dva misionáři a stéla krále Achnatona, aneb příběh z říše archeologie textu“, v: *PES* 6 (2009), str. 27–32.

DOSPĚL, Marek, „Etiopské křesťanství očima františkánského misionáře Remedia Prutkého (1713–1770)“, v: *Clavibus unitis* 1 (2005), str. 77–109.

DOSPĚL, Marek, „Fr Remedius Prutký OFM and the Holy Roman Emperor Francis I. Stephen”, v: HOLAUBEK, Johanna – NAVRÁTILOVÁ, Hana – OERTER, Wolf B. (edd.), *Egypt and Austria III. The Danube Monarchy and the Orient (Proceedings of the Prague Symposium, September 11th to 14th, 2006)*, Praha: Set Out, 2007, str. 51–63.

DOSPĚL, Marek, „Františkáni Římař, Prutký a Schneider. Zdroje a možnosti interpretace jejich zpráv (nejen) o Egyptě 18. století“, v: *Pražské egyptologické studie* 3 (2004), str. 25–37.

DOSPĚL, Marek, „Generální vikář P. Jakub Římař OFM a jeho snahy o misii v Etiopii“, v: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Ctirad V. POSPÍŠIL et al., *Františkánství v kontaktech s jiným a cizím*, Praha: Collegium Europaeum – Česká provincie bratří františkánů [Europaeana Pragensia 1 – Historia Franciscana III], 2009, str. 229–243.

DOSPĚL, Marek, „The Eighteenth Century Franciscan Missionaries of the Czech Crown Lands and Their First-Hand Accounts of Levant, Egypt and Ethiopia in the Perspective of the So-Called Orientalism, v: HOLAUBEK, Johanna – NAVRÁTILOVÁ, Hana (edd.), *Egypt and Austria, I. Proceedings of the Symposium (31/8 to 2/9 2004) at the Czech Institute of Egyptology.* Prague, Set Out 2005, str. 31–42.

DOSPĚL, Marek, *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském* Itinerariu *českého františkánského misionáře Václava Remedia Prutkého (1713–1770)*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2001. [diplomová práce]

DOSPĚL, Marek, *P. Remedius Prutký OFM – život a dílo*, Praha: FF UK, 2007. [diplomová práce]

DURIGON, OFM, Natale, *L'"Istituzione" dei Missionari nell'Ordine dei frati minori (studio storico-giuridico)*, Cairo: CFSOC [SOC Historica, sv. 3], 1959.

ELBEL, Martin, *Bohemia Franciscana: františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého [Verbum, sv. 1], 2001.

ELBEL, Martin, „Slezsko a česká františkánská provincie (15.–18. století)“, v: BORÁK, Mečislav (vyd.), *Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěv-*

© Marek Dospěl AMEGS 2007

ků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě, Opava: Tilia, 1998, str. 211–219.

Faroqhi, Suraiya, *Herrscher über Mekka. Die Geschichte der Pilgerfahrt*, München – Zürich: Artemis Verlag, 1990.

Farrugia, S. J., Edward G. (vyd.), *Dizionario enciclopedico dell'Oriente Cristiano*, Roma: Pontificio Istituto Orientale, 2000.

Feinstein, Wiley, *The Civilization of the Holocaust in Italy. Poets, Artists, Saints, Anti-Semites*, Madison: Fairleigh Dickinson University Press, 2003.

Fiaccadori, Gianfranco, „Äthiopien. Kultur- u. religionsgeschichtliche Einführung", v: Walter Kasper et al. (vyd.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. I, Freiburg et al.: Herder, 1993, sl. 1145–1147.

Ficquet, Eloi, „La fabrique des origines Oromo", v: *Annales d'Éthiopie* 18 (2002), č. 1, str. 55–71.

Fleischer, Julius [= Gyula] (vyd.), *Das kunstgeschichtliche Material der geheimen Kammerzahlamtsbücher in den staatlichen Archiven Wiens von 1705 bis 1790*, Wien: Krystall-Verlag [Quellenschriften zur barocken Kunst in Österreich und Ungarn, sv. 1], 1932.

Florovský, Antonín Vasiljevič, *Čeští jesuité na Rusi. Jesuité české provincie a slovanský východ*, Praha: Vyšehrad, 1941.

Förster, Josef, „Alltägliche Missionsdienste der böhmischen Franziskaner in der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts", v: Holaubek, Johanna – Navrátilová, Hana – Oerter, Wolf B. (edd.), *Egypt and Austria III. The Danube Monarchy and the Orient (Proceedings of the Prague Symposium, September 11th to 14th, 2006)*, Praha: Set Out, 2007, str. 71–77.

Förster, Josef, „*De primo infideles adeundi animo.* Nástin životní dráhy misionáře Remedia Prutkého před jeho odchodem do Etiopie roku 1751", v: *LF* 129 (2006), č. 3–4, 309–331.

Förster, Josef, „*Itinerarium* Václava (Remedia) Prutkého: cestopis na rozhraní epoch (Literárněvědná studie na základě rozpracované kritické edice díla)", v: *Auriga – ZJKF* 47 (2005), str. 43–53 + 80–84.

Förster, Josef (ed.), *Remedius Prutký: O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji*, I, Praha: Libri, 2009.

Förster, Josef, „*Sine experientia nihil sufficienter sciri potest.* (Die Welt der Antike im *Itinerarium* von Remedius Prutký, 1713–1770)", v: *LF* 128 (2005), č. 1–2, str. 65–74.

Förster, Josef, „*Sine experientia nihil sufficienter sciri potest.* (Svět antiky v *Itinerariu* Remedia Prutkého)", v: *Historia Franciscana*, sv. II: *Sborník textů*,

© Marek Dospěl & AUCS 2007

edd. P. R. BENEŠ a Petr HLAVÁČEK, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, str. 204–213.

FÖRSTER, Josef, „Václav (Remedius) Prutký (1713–1770): *Itinerarium*“, v: *Itineraria Posoniensia. Zborník z medzinárodnej konferencie* Cestopisy v novoveku*, ktorá sa konala v dňoch 3.–5. novembra 2003 v Bratislave*. Edd. Eva FRIMMOVÁ – Elisabeth KLECKER, Bratislava 2005, str. 152–158.

FÖRSTER, Josef, *Václav (Remedius) Prutký OFM*: Itinerarium Missionum Apostolicarum *(úvodní studie, edice a překlad s komentářem části I. dílu)*, Praha: FF UK, 2007. [doktorská disertace]

FUMAGALLI, Giuseppe, *Bibliografia Etiopica. Catalogo descrittivo e ragionato degli scritti pubblicati dalla invenzione della stampa fino a tutto il 1891 intorno alla Etiopia e regioni limitrofe*, Milano: Ulrico Hoepli, 1893.

GEMELLI, OFM, Agostino, *Františkánské poselství světu*, přel. Marco WEIRICH a J. ČEP, Praha: Ladislav Kuncíř, 1948.

GEMELLI, OFM, Agostino, *Il Francescanesimo*, Milano: Società Editrice „Vita e Pensiero“, [4]1942.

GHEBRÈ-MARIÀM, E., *Il rito del sacramento della penitenza nella chiesa etiopica*, Roma: PIO, 1964. [doktorská disertace]

GÖTZ, OFM, Arnulf, *Heilige Märtyrer und Helden. Aus der Missionsgeschichte des Ordens des heiligen Franziskus*, Aschaffenburg: Paul Pattloch, 1957.

GRAN, Peter, *Islamic Roots of Capitalism – Egypt, 1760–1840*, Cairo: AUC Press, [2]1999.

GRULICH, Rudolf, *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*, Königstein/Ts.: Institut für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien e. V., 1981.

HAILE, Getatchew – LANDE, Aasulv – RUBENSON, Samuel (edd.), *The Missionary Factor in Ethiopia. Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society, Lund University, August 1996*, Frankfurt am Main et al.: Lang [Studies in the intercultural history of christianity, sv. 110], 1998.

HAILE, Getatchew, „The Missionary’s Dream. An Ethiopian Perspective on Western Missions in Ethiopia“, v: HAILE – LANDE – RUBENSON (edd.), str. 1–8.

HAMMERSCHMIDT, Ernst (rec.), „Prutky’s Travels in Ethiopia and Other Countries“, v: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University London*, sv. 58, č. 1, 1995, str. 116–118.

HAMMERSCHMIDT, Ernst, „Die Portugiesen in Äthiopien im 16. Jahrhundert“, v: *Ostkirchliche Studien* 11 (1962), str. 306–317.

HAMMERSCHMIDT, Ernst, *Stellung und Bedeutung des Sabbats in Äthiopien*, Stuttgart: W. Kohlhammer [Studia Delitzschiana, sv. 7], 1963.

© Marek Dospel & OCS 2007

HASSEN, Mohammed, *The Oromo of Ethiopia. A History, 1570–1860*, Cambridge: Cambridge University Press [African Studies Series, sv. 6], 1990 ([2]1994).

HEJNIC, Josef, *Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.–18. století)*, Praha: Academia [Rozpravy Československé akademie věd, řada společenských věd, sv. 89/2], 1979.

HENKEL, Willy, „The Polyglot Printing-office of the Congregation. The press apostolate as an important means for communicating the faith“, v: *Memoria rerum*, sv. I/1 (1622–1700), str. 335–350.

HEYER, Friedrich, *Die Kirche Äthiopiens. Eine Bestandsaufnahme*, Berlin – New York: Walter de Gruyter [Theologische Bibliothek Töpelmann, sv. 22], 1971.

HIBBERT, Christopher, *Řím – životopis města*, přel. Pavel KOLMAČKA, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1998.

Historia franciscana. Katalog výstavy pořádané k 400. výročí příchodu bratří františkánů do kláštera Panny Marie Sněžné v Praze (1604–2004), Praha: Provincie bratří františkánů, 2004.

Historia missionum = Historia missionum Ordinis Fratrum Minorum, sv. II: *Africa*, Roma: Secretariatus missionum OFM, 1967.

HOLZAPFEL, OFM, Heribert, *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens*, Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1909.

HUGHES, Thomas Patrick, *Lexikon des Islam*. Übersetzung von Norbert GELDNER, München: Orbis Verlag, 2000.

HYATT, Harry Middleton, *The Church of Abyssinia*, London: Luzac & Co., 1928.

JIROUŠKOVÁ, Jana, heslo „PRUTKÝ Václav Remedius – český misionář“, v: FILIPSKÝ, Jan a kol., *Kdo byl kdo: čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, Praha: Libri, 1999, str. 409–410.

JIROUŠKOVÁ, Jana, heslo „ŘÍMAŘ Jakub Josef – český misionář“, v: FILIPSKÝ, Jan a kol., *Kdo byl kdo: čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, Praha: Libri, 1999, str. 425–426.

JENŠOVSKÝ, Bedřich (rec.), *Acta Sacræ Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia. Prodromus*. Opera *Ignatii Kollmann*. Edidit comitiorum Bohemiæ deputatio. Pragæ 1939. Typis Gregerianis. Pag. 1–4 a I–DCXCVI + 124. V: *ČČH* 45 (1939), str. 527–532.

KALISTA, Zdeněk, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha: Českomoravský Kompas, 1939.

KAMMERER, A[lbert], *Essai sur l'histoire antique d'Abyssinie*, Paris: Geuthner, 1926.

KAPLAN, Steven, *Les Falāshās*. Trad. par Joseph LONGTON, [Turnhout]: Brepols, 1990.

KAŠPAR, Jan, „Knihovna kláštera františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze (dějiny, knižní fond a současný stav)“, v: *Historia Franciscana*, sv. II: *Sborník*

© Marek Dospěl & ACCS, 2007

textů. Edd. P. R. Beneš a Petr Hlaváček. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, str. 225–268.

KLEINHANS, OFM, Arduinus, *Historia studii linguæ arabicæ et collegii missionum Ordinis Minorum in conventu ad S. Petrum in Monte Aureo Romæ erecti*, Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura [BBB, nuova ser., sv. 13], 1930. [v appendixu na str. 429–474 edice vybraných archiválií]

KOLLMANN, Hynek, „O badání českém v archivě kongregace de Propaganda fide“, v: *Zprávy Zemského archivu království Českého* 1 (1906), str. 43–61.

KOLLMANN, Ignatius [= Hynek], „O archivu Sv. Kongregace de propaganda fide“, v: *Časopis Musea království Českého* 66 (1892), str. 423–442.

KOLLMANN, Ignatius [= Hynek], *Acta Sacræ Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia – Prodromus*, Praha: Comitiorum Bohemiæ deputatio Typis Gregerianis, 1939.

KOWALSKY, OMI, Nikolaus – METZLER, OMI, Josef, *Inventory of the Historical Archives of the Saced Congregation for the Evangelization of Peoples or „de Propaganda Fide“*, Roma: Pontificia Universitas Urbaniana [Studia Urbaniana, sv. 18], [2]1983.

KOWALSKY, OMI, Nikolaus, „Tobias Georg Ghebragzer. Ein „schwarzer“ bischof im 18. Jahrhundert“, v: *Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft – Nouvelle Revue de science missionnaire* 15 (1959), str. 198–204.

KRÁSA, Miloslav – POLIŠENSKÝ, Josef (rec.), „Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries“, v: *The English Historical Review* 109 (1994), č. 434, str. 1284–1285.

KRÁSA, Miloslav – POLIŠENSKÝ, Josef, „Czech Missionary's First Hand Account of the 18th Century Ethiopia, Arabia and India“, v: *ArOr* 61 (1993), str. 85–90.

KRÁSA, Miloslav, „Počátky známosti Indie v českých zemích“, v: *Sborník historický* 18 (1971), str. 149–181.

KŘEČKOVÁ, Jitka, „Archiv české františkánské provincie“, v: *Historia Franciscana*, sv. II: *Sborník textů*. Edd. P. R. BENEŠ a Petr HLAVÁČEK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, str. 214–224.

KUNSKÝ, Josef, *Čeští cestovatelé*, sv. I–II, Praha: Orbis, 1961.

LANCZKOWSKI, Günter, „Æthiopia“, v: *Jahrbuch für Antike und Christentum* 1 (1958), str. 134–153.

LEMMENS, OFM, Leonhard, *Die Franziskaner im Hl. Lande*, sv. I: *Die Franziskaner auf dem Sion (1336–1551)*, Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1916.

LEMMENS, OFM, Leonhard, *Geschichte der Franziskanermissionen*, Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung [Missionswissenschaftliche Abhandlungen und Texte, sv. 12], 1929.

LITTMANN, Enno, *Deutsche Aksum-Expedition*, sv. I, Berlin: G. Reimer, 1913.

© Marek Dopsel AUEC, 2007

LITTMANN, Enno, *Deutsche Aksum-Expedition*, sv. IV: *Sabaische, griechische und altabessinische Inschriften*, Berlin: G. Reimer, 1913.

MALY, Zbynek [= MALÝ, Zbyněk], „The Visit of Martin Lang, Czech Franciscan, in Gondär in 1752“, v: *JES* 10 (1972), č. 2, str. 17–25.

MANFREDI, OFM, Gaudentius [= Gaudenzio], „Custodia Ægypti Superioris“, v: *Historia missionum*, str. 89–108.

MANFREDI, OFM, Gaudenzio, „I minori osservanti riformati nella prefettura dell'Alto Egitto – Etiopia (1697–1792)“, v: *SOC Collectanea* 3 (1958), str. 83–297.

MANFREDI, OFM, Gaudenzio, *La figura del „Præfectus Missionum“ nelle Prefetture d'Egitto-Etiopia e dell'Alto Egitto-Etiopia affidate ai Frati Minori (1630–1792)*, Cairo: CFSOC [SOC, Ægyptiaca, sv. 10; Historica 4], 1958.

MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav, *Kdo byl kdo: naši cestovatelé a geografové*, Praha: Libri, 1998.

MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav, *Kdo byl kdo: světoví cestovatelé a mořeplavci*, Praha: Libri, 2003.

MATHEW, David, *Ethiopia. The study of a polity, 1540–1935*, London: Eyre & Spottiswoode, 1947.

MAZOHL-WALLNIG, Brigitte – MERIGGI, Marco (edd.), *Österreichisches Italien – Italienisches Österreich? Interkulturelle Gemeinsamkeiten und nationale Differenzen vom 18. Jahrhundert bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1999.

MCCARTHY, Justin, „Nineteenth-Century Egyptian Population“, v: *Middle Eastern Studies* 12 (1976), č. 3, str. 1–39.

Memoria rerum = METZLER, OMI, Josef (vyd.), *Sacræ Congregationis de Propaganda Fide Memoria rerum. 350 anni a servizio delle missioni*, sv. I–III, Rom – Freiburg im Breisgau – Wien: Herder, 1971–1976.

MENČÍK, Ferdinand, *Dějiny města Jičína*, sv. I: *Od založení Jičína až do roku 1620 (na základě materiálů sebraných A. V. Malochem)*, Jičín: Nákladem obce jičínské, 1906.

METZLER, OMI, Josef, „Bemühungen der S. C. „De Propaganda Fide“ um die Wiedervereinigung der koptischen Kirche mit Rom“, v: *ED* 17 (1964), str. 94–108.

METZLER, OMI, Josef, „Die Kongregation im Zeitalter der Aufklärung. Struktur, Missionspläne und Massnahmen allgemeiner Art (1700–1795)“, v: *Memoria rerum*, sv. II (1700–1815), Roma etc., 1973, str. 23–83.

METZLER, OMI, Josef, „Foundation of the Congregation „de Propaganda Fide“ by Gregory XV“, v: *Memoria rerum*, sv. I/1 (1622–1700), Roma etc. 1971, str. 79–111.

© Marek Dosoudil & ACOTS 2007

METZLER, OMI, Josef, „Propaganda und Missionspatronat im 18. Jahrhundert“, v: *Memoria rerum*, sv. II (1700–1815), Roma etc. 1973, str. 180–235.

MOSCATI, Sabatino, *Staré semitské civilizace*, Praha: Odeon, 1969.

MUNRO-HAY, Stuart C. H., „Saintly Shadows“, v: *Meroitica* 22 (2005), str. 137–168.

MUNRO-HAY, Stuart C. H., „The Dating of Ezana and Frumentius“, v: *RSE* 32 (1988), str. 111–127.

MUNRO-HAY, Stuart C., *Ethiopia, the Unknown Land. A Cultural and Historical Guide*, with a contribution by Pamela TAOR, London – New York: I. B. Tauris, 2002.

MUNRO-HAY, Stuart, „Ethiopia and Alexandria. Chronology of the Conversion of Ethiopia“, v: SCHOLZ (vyd.), 455–464.

MURNANE, William J. – VAN SICLEN III, Charles C., *The Boundary Stelae of Akhenaten*, London – New York: Kegan Paul International, 1993.

NERSESSIAN, V. – PANKHURST, Richard, „The Visit to Ethiopia of Yohannes T’ovmacean, an Armenian Jeweller, in 1764–66,“ v: *JES* 15 (1982), str. 79–104.

OTHMER, OFM, Cajus, „Der portugiesische Bericht über das Martyrium des P. Liberatus Weiss († 1716) (Novo triunfo da religião serafica)“, v: *AFH* 21 (1928), str. 331–345.

OTHMER, OFM, Cajus, „P. Liberatus Weiss, O. F. M., seine Missionstætigkeit und sein Martyrium (3. März 1716)“, v: *AFH* 20 (1927), str. 336–355.

OTHMER, OFM, Cajus, „Series Documentorum ad vitam, missionem ac martyrium P. Liberati Weiss O. F. M. (1675–1716), missionum æthiopicarum Præfecti Apostolici pertinentium ab anno 1675 usque ad finem sæculi XVIII.“, v: *AFH* 31 (1938), str. 127–153, 440–457.

PANKHURST, Richard, *The Ethiopian Borderlands. Essays in Regional History from Ancient Times to the End of the 18th Century*, Lawrenceville – Asmara: The Red Sea Press, 1997.

PANKHURST, Richard, „Ethiopian royal seals in the seventeenth and eighteenth centuries“, v: GOLDENBERG, Gideon (vyd.), *Ethiopian Studies. Proceedings of the Sixth International Conference, April 14–17, 1980, Tel-Aviv*, Rotterdam: A. A. Balkema, 1986, str. 397–417.

PANKHURST, Richard – PEARSON, Tony, „Remedius Prutký’s 18th Century Account of Ethiopian Tacnicides and Other Medical Treatment“, v: *Ethiopian Medical Journal* 10 (1972), č. 1, str. 3–6.

PAŘEZ, Jan, „Cestopisné prameny v rukopisné sbírce Strahovské knihovny“, v: BOBKOVÁ, Lenka – NEUDERTOVÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti – Reisen im Leben der Gesellschaft. Sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994 v Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem: Universitas Purkyniana, 1995, str. 233–238; o Prutkém str. 235.

© Mark Posset CCEL 2007

PÁVOVÁ, Jindřiška, *Rukopisné památky české provenience k poznání zemí severovýchodní Afriky v 18. a 19. století*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1984. [dipl. práce]

PELIKÁNOVÁ-NOVÁ, Zdena, „Lidnatost Prahy v 18. a první čtvrti 19. století“, v: *Pražský sborník historický 1967–1968* (Praha, 1968), str. 5–43.

PETRÁČEK, Karel, „Český přínos k poznání Ethiopů a jejich země“, v: *Československá etnografie* 6 (1958), str. 55–68.

PETRÁČEK, Karel, „Der angebliche Aufenthalt von J. J. Římař in Nordost-Afrika und der Verfasser von Descriptio Æthiopiæ“, v: *Annals of the Náprstek Museum* 1 (1962), str. 91–99.

PETRÁČEK, Karel, „Handschriften zur Kenntnis Ägyptens und Abessiniens im 18. Jhdt. aus der Bibliotheca Pragensis in Conventu Fratrum S. Francisci Reformatorum S. Mariæ ad Nives“, v: *ArOr* 23 (1955), str. 90–98.

PETRÁČEK, Karel, „Jakub Římař aus Kroměříž: Descriptio Æthiopiæ seu Abissiniæ (Land und Leute)“, v: *ArOr* 25 (1957), str. 334–383.

PETRÁČEK, Karel, „Prutký a Bruce“, v: Ivan HRBEK a kol., *Dějiny Afriky*, sv. II, Praha: Svoboda, 1966, str. 51–55.

PHILLIPSON, David W., *Ancient Ethiopia*, London: The British Museum Press, [2]2002.

POLÁČEK, Zdeněk, „A Diachronic Analysis of Amharic Vocabulary on the Basis of V. R. Prutký’s Manuscript“, v: *ArOr* 44 (1976), str. 28–42.

POLÁČEK, Zdeněk, *Diachronní analýza amharského lexika na základě rukopisu V. R. Prutkého,* Praha: FF UK, 1973. [disertační práce]

POLÁČEK, Zdeněk, *Socialistická Etiopie*, Praha: Svoboda, 1981.

POLIŠENSKÝ, Josef, *Tisíciletá Praha očima cizinců*, Praha: Academia, 1999.

Positio = Beatificationis seu declarationis martyrii servi Dei Liberati Weiss et 2 sociorum O. F. M. in odium fidei, uti fertur, anno 1716 in Æthiopia occisorum, positio super martyrio ex officio concinnata, Romæ: Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum – Officium historicum, 1983.

PROCHÁZKA, OFM, Jáchym, *Čeští františkáni v Habeši (podle cestopisu P. Jakuba Římaře a P. Reméda Prutkého z r. 1711 a 1754, který jest v rukopise uložen v archivu františkánského kláštera v Praze)*, Praha: Vyšehrad [Rozmach dobré knihy, sv. 1], 1937.

PROUTY, Chris – ROSENFELD, Eugene, *Historical Dictionary of Ethiopia*, Metuchen – London: The Scarecrow Press [African Historical Dictionaries, sv. 32], 1981.

RAINERI, Osvaldo, „Le relazioni fra chiesa etiopica a chiesa romana (Lettere di Remedio missionario in Etiopia nel 1752–1753)“, v: *Nicolaus* 8 (1980), num 2, str. 351–364.

© Mark Posel & Adrian Strauss, 2007

RAKOVÁ, Svatava, „Fenomén „evropských“ měst 17. století v transatlantické perspektivě“, v: FEJTOVÁ, Olga et al. (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740*, Praha: Scriptorium – Archiv hlavního města Prahy, 2006, str. 163–177.

RAYMOND, André, *Arab Cities in the Ottoman Period: Cairo, Syria and the Maghreb*, Aldershot: Ashgate, 2002.

RAYMOND, André, *Cairo – City of History*. Transl. by Willard WOOD, Cairo: AUC Press, 2001.

REINHOLD, OFM, Julius, „Die St. Petersburger Missionspräfektur der Reformaten im 18. Jahrhundert“, v: *AFH* 54 (1961), 114–215, 329–402; 55 (1962), 193–251, 320–366; 56 (1963), 91–156.

Relatio et vota = Canonizationis servorum Dei Liberati Weiss et 2 sociorum O. F. M. Ref. in odium fidei, uti fertur, A. 1716 in Æthiopia occisorum relatio et vota congressus peculiaris super martyrio die 15 Decembris An. 1987 habiti, Roma: Guerra, 1987.

RYŠAVÝ, OFM, Richard, „Die Reformatenmission in Russland unter dem Missionpräfekten P. Remedius Prutký, O.F.M. (Mitte 1766 – 24. April 1769)“, v: *AFH* 27 (1934), str. 179–223. [mj. edice archiválií pražského provinciálního archivu]

SCHMIDLIN, Joseph, *Catholic Mission History*. Transl. by Matthias Braun, Techny: Mission Press S. V. D., 1933. [oproti něm. orig. (1925) je bohatší o rejstříky]

SCHOLZ, Piotr O. (vyd.), *Nubica et Meroitica*, sv. IV/V: *Äthiopien gestern und heute*, Bonn – Warszawa: ZAŚ PAN, 1999.

SELEM, Petar (rec.), „Karel Petraček [!] – Český přínos k poznání Ethiopů a jejich země (*La contribution tchèque à la connaissance de l'*Éthiopie), Československa [!] Etnografie, VI, 1958, p. 55–68“, v: *Annales d'Éthiopie* 3 (1959), č. 3, str. 318–-319.

SOMIGLI DI S. DETOLE, OFM, Teodosio, „L'Itinerarium del P. Remedio Prutky viaggiatore e missionario francescano (Alto Egitto) e il suo viaggio in Abyssinia 21 Febrario 1752–22 Aprile 1753“, v: *Studi francescani* 22 (1925), str. 425–460.

SOMIGLI DI S. DETOLE, OFM, Teodosio, „L'*Itinerarium* del P. Remedio Prutcky, viaggiatore e missionario francescano (Alto Egitto) e il suo viaggio in Abissinia, 21 febrario 1752 – 22 aprile 1753“, v: *Congrès International de Géographie (Le Caire, Avril 1925). Compte rendu publié par le secrétaire général du congrès*, sv. V, Le Caire: IFAO – Société Royale de Géographie d'Égypte 1926, str. 157–195 + ii.

© Mirek Dospěl & ICES 2007

Somigli di S. Detole, OFM, Teodosio, „La francescana spedizione in Etiopia del 1751–1754 e la sua relazione del P. Remedio Prutky di Boemia O.F.M.“, v: *AFH* 6 (1913), str. 129–143.

Stoffregen-Pedersen, Kirsten, *Les Éthiopiens*, [Turnhout]: Brepols, 1990.

Tafla, Bairu [= Bájru], *Ethiopia and Austria. A history of their relations*, Wiesbaden: Harrassowitz [ÄthFor, sv. 35], 1994.

Tamrat, Taddesse, „Evangelizing the Evangelized. The Root Problem between Missions and the Ethiopian Orthodox Church“, v: Haile, Getatchew et al. (edd.), str. 17–30.

Teklehaymanot, Ayele, „L'Apostolato francescano in Etiopia“, v: *Studi Francescani* 80 (1983), č. 1–2, str. 221–240.

The Encyclopaedia of Islam – new edition, Leiden: Brill, 1986–2004: I (A–B), 1986; II (C–G), 1991; III (H–Iram), 1986; IV (Iran–Kha), 1997; V (Khe–Mahi), 1986; VI (Mahk–Mid), 1991; VII (Mif–Naz), 1993; VIII (Ned–Sam), 1995; IX (San–Sze), 1997; X (T–U), 2000; XI (W–Z), 2002; XII (Supplement), 2004; XIII (Index).

Triulzi, Alessandro, „Franciscan Failings“, v: *The Journal of African History*, sv. 34, č. 3, 1993, str. 520–521. [recenze na A-B]

Trossen, SCJ, Jean-Pierre, *Les relations du Patriarche Copte Jean XVI avec Rome (1676–1718)*, Luxembourg: Imprimerie Hermann, 1948. [doktorská práce obhájená na Pontificium Institutum Orientalium Studiorum]

Uhlig, Siegbert et al. (red.), *Encyclopædia Æthiopica*, sv. I–III, Wiesbaden: Harrassowitz, 2003, 2005, resp. 2007.

Ullendorff, E[dward], „Hebraic-Jewish Elements in Abyssinian (Monophysite) Christianity“, v: *Journal of Semitic Studies* 1 (1956), č. 3, str. 216–256.

Ullendorff, Edward, *Ethiopia and the Bible*, London: OUP, 1968.

Ullendorff, Edward, *The Ethiopians. An Introduction to Country and People*, London – Oxford – New York: OUP, [3]1973.

Uqbit, Tesfazghi, *Current Christological Positions of Ethiopian Orthodox Theologians*, Roma: PIO [OCA, sv. 196], 1973.

Van de Walle, B., „La découverte d'Amarna et d'Akhenaton“, *Revue d'Égyptologie* 28 (1976), str. 7–24.

Van der Vat, OFM, Odulphus, *Die Anfänge der Franziskanermissionen und ihre Weiterentwicklung im nahen Orient und in den mohammmedanischen Ländern während des 13. Jahrhunderts*, Werl in Westf.: Franziskus-Druckerei [Missionswissenschaftliche Studien, Neue Reihe, sv. 6], 1934.

Verner, Miroslav, „Ancient Egyptian Monuments as seen by A Bohemian Missionary V. R. Prutký in the 18th Century“, v: *ArOr* 36 (1968), str. 371–383.

© Malek Dospěl & PCUCS 2007

VERNER, Miroslav, „Staroegyptské památky, jak je viděl v 18. stol. český cestovatel Václav Remedius Prutký“, v: *Nový Orient* 22 (1967), str. 83–85.

VILHUM, František X., *Čeští misionáři v Egyptě a Habeši*, Praha: Československá společnost zeměpisná – Ing Rudolf Mikuta, 1946.

VILHUM, František X., *Hrdinové vědy a víry. Misionáři zeměpisci*, Olomouc: Velehrad, 1947.

VYSKOČIL, JAN K., *Šest století kostela a kláštera u Panny Marie Sněžné*, Praha: Atlas, 1947.

WENSINCK, A. J. – KRAMERS, J. H., *Handwörterbuch des Islam*, Leiden: E. J. Brill, 1941.

WINTER, Michael, *Egyptian Society Under Ottoman Rule, 1517–1798*, London – New York: Routledge, 1992

WINTER, Michael, *Society and religion in early Ottoman Egypt*, New Brunswick: Transaction Publishers, 2007.

WREDE, Alphons Freiherr von, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts*, sv. II: *Aufgelöste Fuss–Truppen*, Wien: L. W. Seidel & Sohn, 1898.

WURZBACH, Constant von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750–1850 im Kaiserstaate und seinen Kronländern gelebt haben*, sv. 11, resp. 27, Wien, 1864, resp. 1874; reprod. 2001.

ZEDINGER, Renate (vyd.), *Lothringens Erbe. Franz Stephan von Lothringen (1708–1765) und sein Wirken in Wirtschaft, Wissenschaft und Kunst der Habsburgermonarchie*, St. Pölten, 2000.

© Marek Dospěl & ACECS 2007

Prameny citací v názvech kapitol

3.1.: Lc 1,66;
3.2.: NA, ŘF, kn. 269, f. 89r;
3.3.: Řehole sv. Františka, kap. 12 (1223);
3.4.: breve papeže Clementa IX. *Cediti nobis coelitus* (1668);
3.5.: Prutký, *Itin.*, f. 272v (II, kap. 14);
3.6.: Ex 4,18;
3.7.: Prutký, *Itin.*, f. 458r (II, kap. 82);
3.8.: zápisník R. Prutkého (NA, ŘF, inv. č. 1992, ka. 62, f. 5, str. 39);
3.9.: nekrolog J. Římaře (NA, ŘF, inv. č. 765a, kn. 417, f. 79r).

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

2 PRAMENY K ŽIVOTU A DÍLU P. REMEDIA PRUTKÉHO OFM

Primární prameny k životu a dílu Remedia Prutkého jsou už ze samé povahy jeho působení roztroušeny po řadě knihoven a archivů v několika zemích dvou kontinentů. Jedná se jak o autentické prameny různé provenience k jeho životu a působení, tak také o jeho vlastní písemnosti, mezi nimiž můžeme po formální stránce rozlišit rukopisné knihy a dokumenty, po obsahové stránce pak spisy životopisné či cestopisné, spisy odborné, spisy pro pastorační praxi a konečně korespondenci. V následující kapitole se je pokusím přehledně představit uspořádané podle místa dnešního uložení a načrtnout jejich výpovědní hodnotu.

Soupis všech v této práci citovaných pramenů – s úplnými citacemi, strukturované podle jednotlivých fondů – jsem zařadil do oddílu Bibliografie, kde lze nalézt i všechny zkratky používané při jejich citování.

2.1. Česká republika

V České republice se relevantní prameny nalézají v Praze v Národním archivu České republiky, v konventní knihovně u Panny Marie Sněžné a ve Strahovské knihovně.

2.1.1. Národní archiv, Praha

Národní archiv má ve správě fond s názvem *Františkáni – provincialát a konvent, Praha*, někdy také citovaný jako *Řád františkánů* (zkracováno ŘF). Jde o historický archiv provincialátu české františkánské provincie, který byl řádu z pražského konventu u Panny Marie Sněžné odcizen v důsledku tzv. akce K, při níž totalitní československý stát prostřednictvím bezpečnostních složek v noci z 13. na 14. dubna roku 1950 násilně obsadil všechny mužské kláštery, jejich osazenstvo odvlekl do internace a zmocnil se řádového majetku – včetně knihoven a historických archivů. Do roku 1954 byl archiv ve správě Archivu ministerstva vnitra, poté Státního ústředního archivu, jenž byl v lednu 2005 přejmeno-

© Marek Dospěl & ACEC 2007

ván na Národní archiv.[9] Pražský konvent byl k 15. říjnu 1991 františkánům navrácen[10] a také fond ŘF je dnes již opět majetkem obnovené české františkánské provincie, ale na základě dohody obou stran zůstává uložen v archivní budově prvního oddělení Národního archivu v Ulici Milady Horákové v Praze, a přístupný je v tamní badatelně[11].

K životu a dílu bratra Remedia se ve fondu ŘF váží některé knihy se záznamy statistické povahy, několik listin a složka drobnějších dokumentů propriovaných pod inventární číslo 1992 v kartonu č. 62, mezi nimiž převládá korespondence. Za pozornost stojí také historický knihovní katalog pražského konventu z roku 1769, který formou vpisků zahrnuje i rukopisy Remedia Prutkého.

Uložena je tu i vzácná sbírka přepisů z italských archivů (zkracováno Sb. přepisy), budovaná od konce 19. stol. do druhé světové války. Z ní má pro naše téma obzvláštní důležitost sbírka přepisů z vatikánského APF, pořízená pro monumentální edici, z níž však bylo dosud publikováno jen torzo (viz 2.3). Dokumety z APF pokrývají léta 1622–1814, celkem jde o 13 655 záznamů, tvořících úctyhodných 51 kartonů materiálu (ka. 123–173). Dokumenty jsou řazeny čistě podle časového kritéria, tedy nikoliv podle sbírek a fondů jako v samotném APF. Většina je psána ručně, jiné na stroji; většinou jde o přepisy, někdy jen regesta. Pro českého badatele má sbírka nedocenitelný význam – umožňuje úsporu času i prostředků, protože studovat originální dokumenty ve Vatikánu je nutné jen v případě některých otázek jejich formální stránky nebo při kolaci přepisu před případným editováním dokumentů.

V nové archivní budově Národního archivu na pražském Chodovci se pak nalézá většina *Rodinného archivu toskánských Habsburků* – mj. s archiváliemi k velkovévodství toskánskému za doby panování Petra Leopolda (1747–1792). Z nich se sice dozvídáme množství podrobností o správě a hospodářství severoitalských držav v počátcích osvícenských reforem, ale konkrétní spojitost s osobou Remedia Prutkého se nalézt nepodařilo.

2.1.2. Konventní knihovna Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří františkánů v Praze

Provinciální františkánská knihovna při pražském konventu převzala roku 2008 zpět svůj rukopisný fond, který byl provincii zcizen v padesátých letech 20. století a následně uložen v Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny

9 Ke vzniku, dějinám a obsahu fondu viz KŘEČKOVOU.

10 Srov. zápis o předání konventu publikovaný v: *Historia franciscana*, 139.

11 Základní archivní pomůckou je třísvazkový inventář fondu, dokončený roku 1966: BERÁNEK – UHLÍŘOVÁ.

© Marek Dospěl & ACE 2007

České republiky v Praze, tehdy nesoucí název Universitní knihovna. Po politickém zvratu r. 1989 byl celý fond sice formálně navrácen provincii, ale jeho rukopisná část z praktických důvodů nadále zůstávala uložena v Národní knihovně coby deponát Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří františkánů.[12] Rukopisům byly v Národní knihovně ponechány jejich původní signatury a svazkům bez signatur byly dány římské číslice uvozené zkratkou s. s., tj. sine signatura (= bez knihovní značky).

Z rukopisů Remedia Prutkého se jedná o *Itinerarium*, *Catalogus*, *Doctrina Christiana*, *Notata medica diversa*, *Tractatus de chymia et alchymia*, *Tractatus chymicus*, *Varia medicinalia* a konečně *Vocabularium*.[13] V tomtéž fondu se dále nalézají dva historické katalogy knihovny konventu u Panny Marie Sněžné v Praze, a sice z let 1815 a 1849 (či 1850).[14]

Fond konventní knihovny je kromě rukopisů tvořen i starými tisky v počtu asi 11 tisíc svazků. Většinu tohoto bývalého knihovního fondu pražského konventu převzali františkáni již roku 1990. Fond byl znovu umístěn v historických prostorách knihovny u Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském a r. 2000 bylo zahájeno jeho pořádání a rekatalogizace.[15]

2.1.3. Strahovská knihovna

Pražská Strahovská knihovna patří Královské kanonii premonstrátů na Strahově. Ve svém vzácném fondu má mj. stodesetistránkový rukopisný výtah z Prutkého *Itineraria*, pořízený františkánem Pavlem Wolfem, pozdějším kvardiánem konventu v Hejnicích[16], na žádost Remediova synovce, strahovského premonstráta P. Josefa Octaviana Prutkého, a to zřejmě roku 1789. (více v 2.1.)

Prutkého autorství připisuji ještě textu nadepsanému *Brevis extractus regni Æthyopiæ* (Stručný výtah o etiopském království), který je zakomponován do zde uloženého Římařova rukopisu *Diurnalia* (na ff. 258^{r}–271^{v}) a datován do 5.11.1753 – Prutký ho tedy musel napsat už během návratu z Etiopie.

---

12 Orientační soupis fondu jako součást smlouvy mezi františkánskou provincií a Národní knihovnou sestavila Milada Svobodová, od níž jsem také svého času získal citované informace o tehdejším majetkoprávním statutu františkánských rukopisů.

13 Úplné názvy spisů a jejich signatury viz v Bibliografii.

14 Bez signatur. Druhý z katalogů nemá uvedeno vročení; stejně jako ostatní katalogy byl aktualizován i po svém sepsání, nejspíše až do okamžiku pořízení nového.

15 O aktuálním stavu viz: Kašpar, 251–7.

16 Úřad zastával v l. 1790–1804 a 1806–1817. Podle: Bennesch, 187–9.

© Marek Doležal a CLUS, 2007

2.2. Městský stát Vatikán

Ze zahraničních fondů je na prvním místě třeba uvést rozsáhlý **Historický archiv Svaté kongregace pro evangelizaci národů čili „de Propaganda fide“** ve Vatikánu (ital. *Archivio Storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide“*). Fondy tohoto církevního archivu byly budovány od roku 1622, tedy od založení dotyčné kongregace, zkráceně nazývané Propaganda,[17] jejíž ústředí se nachází v paláci na římské Piazza di Spagna, projektovaném slavnými architekty Berninim a Borrominim.

Fond archivu Propagandy sestává z aktového materiálu i korespondence a ke studiu je přístupný v badatelně archivu v univerzitním kampusu Papežské univerzity Urbaniana (ital. Pontificia Università Urbaniana) na Via Urbano VIII ve Vatikánu.[18] Pramenný materiál tohoto archivu si vyžádá obsáhlejší popis – zejména proto, abych objasnil povahu jednotlivých dokumentů a byla jasně patrna jejich výpovědní hodnota.

Kongregace pro šíření víry měla v kompetenci misie po celém světě, k tomu účelu určovala strategii pro jednotlivé oblasti, vychovávala misionáře, určovala jim destinace, poskytovala hmotné zajištění a také *ad hoc* rozhodovala o řešení nastalých situací. Od vyslaných misionářů žádal úřad průběžné zprávy, na jejichž základě se pak odvíjela jednání kardinálů kongregaci tvořících. Relace, jež misionáři posílali ze svých působišť do Propagandy nebo psali *ex post* po svém návratu, byly však různé závažnosti a naléhavosti, což se obráželo již v tom, komu byly adresovány, a ve způsobu projednávání v Propagandě a tím také v následném zařazení v rámci archivu, který od založení Kongregace shromažďoval písemnosti došlé i odeslané a vzniklé chodem úřadu.

Stručně a se zvláštním zřetelem k 18. století můžeme o skladbě dokumentace říci,[19] že originály misionářských písemností, o nichž se jednalo při tzv. všeo-

---

17 Propagandu založil 6.1.1622 papež Řehoř XV. jakožto ústřední misijní orgán Římskokatolické církve. Ke vzniku viz: METZLER, Foundation. Aktuální informace viz na http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/index.htm.

18 Moderní tištěný inventář: KOWALSKY – METZLER.

Základní informace v češtině o uspořádání APF a jeho důležitosti pro bádání o českých dějinách podal první Čech, který v APF začal bádat – KOLLMANN (O archivu), jenž také publikoval článek shrnující dosavadní průběh bádání v APF ve vztahu k dějinám českých zemí (KOLLMANN, O badání českém). Podrobný Kollmannův popis archivu (696 stran) s odkazy a citacemi konkrétních pramenů, které mají vztah k českým dějinám, vyšel až posmrtně (KOLLMANN, *Acta – Prodromus*) coby úvodní svazek plánovaného edičního projektu. Další viz níže sub 2.3.

19 Dobrý přehled o způsobu vzniku, obsahu, systémech řazení a uspořádání archiválií nalezneme v: KOWALSKY – METZLER, a ještě obsáhleji v: KOLLMANN, *Prodromus*.

© Marek Dospěl 2007

becné kongregaci (lat. *congregatio generalis*) konané přibližně jednou do měsíce, byly řazeny do svazků nazývaných *Scritture originali riferite nelle congregazioni generali* (Původní spisy přednesené na všeobecných kongregacích; zkracováno *SOCG*), a to podle data konání kongregace, která o nich jednala (tj. nehledě na provenienci a dobu doručení) – díky tomu lze v jednacích aktech Kongregace (lat. *Acta Sacræ Congregationis*; zkracováno *Acta*) snadno dohledat záznam o projednávání, nejčastěji uvozený popisem záležitosti nebo výtahem z misionářovy relace a uzavřený rozhodnutím kardinálského kolégia.

Jiné listy doručené do Propagandy byly spíše rázu informativního a nevyžadovaly naléhavou reakci ani projednání ve sboru kardinálů, spadaly tedy do agendy prefekta Propagandy a jejího tajemníka[20] a shromažďovány byly podle geografického klíče do svazků nadepsaných *Scritture riferite nei congressi* (Spisy přednesené na schůzích [prefekta s tajemníkem]; zkracováno *SC*).

Obzvláště naléhavé a složité záležitosti byly projednávány či předjednávány v užším kruhu dvou tří papežem *ad hoc* jmenovaných kardinálů a případně i odborníků na jednotlivé otázky. Taková schůzka se nazývala *congregatio particularis* (dílčí kongregace); přísedícím zapisovatelem tu býval tajemník Propagandy. Některé z takových kongregací pracovaly i po delší dobu nebo natrvalo; písemnosti v nich projednávané se dohromady se zápisy z jednání řadily do konvolutů pod názvem *Congregazioni particolari* (Dílčí kongregace; zkracováno *CP*) – tříděny jsou chronologicky a v tomto rámci občas i územně.

V případech, kdy bylo k rozhodnutí otázky potřeba papežského vyjádření nebo moci, byla otázka papežovi předložena tajemníkem Propagandy na jednou do týdne konaných schůzkách a spisový materiál se pak octl v oddělení *Udienze di Nostro Signore* (Slyšení u Našeho Pána (tj. papeže); zkracováno *Udienze*).

A konečně korespondence z Propagandy vycházející byla v opisech archivována pod názvem *Lettere della Sacra Congregazione* (Dopisy svaté kongregace; zkracováno *Lettere*).

To jsou tedy hlavní sbírky, v nichž lze v autografech či v opisech nalézt původní dopisy misionářů, dokumentaci jejich projednávání a reakce Propagandy.

---

20 V době, která je tu pro nás rozhodující byli v Propagandě kardinály prefekty čili generálními prefekty (ital. *cardinale prefetto* čili *prefetto generale*) postupně Silvio Valenti-Gonzaga (1747–1756), Giuseppe Spinelli (1756–1763) a Giuseppe Maria Castelli (1763–1780), v celkovém pořadí osmý až desátý; tajemníky (ital. *monsignore secretario*) byli Nicola Lercari (1743–1757), Nicolò Antonelli (1757–1759) a Mario Marefoschi (1759–1770), v celkovém pořadí šestnáctý až osmnáctý (obojí podle: Kowalsky – Metzler, 102 a 105; srov. také Kollmann, O archivu, 424).

© Matej Spiesz ACEDO 2007

2.3. Italská republika

2.3.1. Ústřední archiv řádu menších bratří (*Archivio generale dell'Ordine dei Frati Minori*)

Fondy římského ústředního archivu františkánského řádu na Via S. Maria Mediatrice jsem dosud neměl možnost osobně probádat; jen zprostředkovaně jsem pátral po Prutkého rukopise *Descriptio compendiosa*.[21] Nalézat se tu musí část korespondence mezi egyptskými misionáři a řádovými představiteli – mj. originály dopisů, které známe podle kopií v edici *Lettere*.

2.3.2. Archiv konventu S. Pietro in Montorio

Archivní dokumenty uložené v římském konventu S. Pietro in Montorio a vypovídající o jeho dějinách a chodu misijní koleje vzaly za své v květnu r. 1798, tedy ve dnech následujících po vyhlášení Tiberské republiky a vyhnání řeholníků z konventu (KLEINHANS, 8).[22] Z pramenů ke koleji v období 18. století máme k dispozici tedy jen to, co je dochováno v APF: SOCG, sv. 377; CP, sv. 105 (1698–1749); SC, *Collegi vari*, sv. 60–61 (1666–1739 a 1742–1845); historickou syntézu provedl citovaný Kleinhans.

2.3.4. Toskánský provinciální archiv menších bratří ve Florencii (*Archivio Provinciale dei Frati Minori di Toscana, Firenze*)

Zatím nejistou naději na pramennou žeň skýtá archiv toskánské františkánské provincie se sídlem na Via Antonio Giacomini poblíž Piazza Savonarola. Prutký ve Florencii několikrát pobýval, nejdéle ve spojitosti se svou kaplanskou službou u florentského vojska, a nakonec tu i zemřel. Archivní inventář nebo katalog však nebyly publikovány a během krátké návštěvy města r. 2005 mi nebylo

---

21 Archiv během našeho studijního pobytu r. 2005 procházel rekonstrukcí a byl slavnostně inaugurován 26. ledna 2007 (http://www.ofm.org/ofmnews/?p=927). Archivář Pedro Gil OFM nás později v e-mailu z 22.11.2005 laskavě informoval: „He buscado en todos nuestros Registros y no aparece el mencionado manuscrito; creo que nosotros no lo tenemos. He visto alguna noticia sobre el P. Prutky en la documentacion que tenemos sobre Egitto–Etiopia, documentacion recogida por los PP. Teodosio Somigli y Giovanni Maria Montano para redactar *Etiopia francescana (*son 25 carpetas de papeles= bozze e copie, pero no está el manuscrito del P. Prutky)".

22 Více v: Leonardus LEMMENS, „De sorte archivii generalis Ordinis Fratrum Minorum et bibliothecae Aracoelitanae tempore reipublicae Tiberinae", v: *AFH* 17 (1924), 31–9.

© Marek Dospěl & ÚČEJ 2007

umožněno ani se blíže seznámit s archivním fondem.[23] Je-li pravda, že po misionářově skonu byly jeho osobní věci včetně rukopisů poslány do domovské provincie,[24] můžeme doufat aspoň v úřední dokumenty, případně další korespondenci, jejíž část byla také doručena do pražského konventu.

23 Badatelna má otevřeno jen v pátek. Od archiváře P. Ottaviana Giovannettiho jsem při pátrání po rukopisu *Descriptio compendiosa* telefonicky zjistil pouze tolik, že jméno Remedius Prutký mu není povědomé.

24 Tak aspoň čteme mezi poznámkami knihovníka od Panny Marie Sněžné v *Itinerariu* (f. 7^{v}, ll. 27–29: „Cujus religiosa supellex una suis manuscriptis et hocce Itinerario (excepto primo ternione, qvi deest) Pragam fuit transmissa“; f. 467^{r}, ll. 5–15: „Supellectilem suam qvandam levioris momenti in provinciam præmisit, qvæ constabat partim in suis plerumqve scriptis (prout est isthoc Itinerarium incompletum), partim in libelllis, partim in vestimentis ecclesiasticis. [...] pretiosiora [...] post ejus mortem Bohemia amplius non vidit. Utrum Florentia, an vero auriga in via (cum cista aperta et reclusa Pragam appulerit) ea deglutiverit, noverint superi“; české znění na patřičných místech edice) a dokládá to i samotná existence rukopisů.

© Marek Dospěl OCSECS, 2007

2.4. Egyptská arabská republika

V káhirské čtvrti Muskí, v nejstarším františkánském konventu v Egyptě (zal. 1686)[25] a zároveň ústředí někdejší františkánské egyptské a etiopské misie při kostele Nanebevzetí Panny Marie, ležícím v ulici Bendáqa (tj. Benátčanů) nedaleko university Al-Azhar, býval také archiv a knihovna misie. Dnes tu místo Propagandy sídlí domovská františkánská viceprovincie Svaté rodiny a také **Františkánské centrum pro východokřesťanská studia** (ital. *Centro Francescano di Studi Orientali Cristiani*), založené roku 1954 Kustodií Svaté země a vlastnící rozsáhlou knihovnu přístupnou veřejnosti[26]. Propaganda si pak pořídila kostel sv. Antonína v nedalekém Daheru, ale i ten nakonec prodala – koptské katolické církvi. Její archiv je tam přesto dosud uložen, avšak bratři tu mnoho nepobývají, archiv není otevřen pro veřejnost a k jeho návštěvě je potřeba získat povolení.[27] Podle dostupných informací se v archivu nalézají i již editované rukopisy přímo od českých františkánských misionářů nebo se vztahem k jejich působení, a to:

pod signaturou Ms. 2 dějiny misie za roky 1686–1720, s množstvím materiálu k Jakubu Římařovi; sepsal je P. Giacomo d'Albano OFM a roku 1961 je editoval P. G. Giamberardini OFM;[28]

pod signaturou Ms. 3 dějiny misie za roky 1719–1739 z pera Ildefonsa da Palermo OFM, navazující na dějiny Giacoma d'Albano a obsahující taktéž četný materiál k Římařově biografii, editované r. 1962 taktéž Giamberardinim;[29]

---

25 Podle: D'ALBANO, 8–9.

26 Knihovna bývá otevřena od úterý do pátku. Oficiální webové stránky CFSOC: http://www.christusrex.org/www1/ofm/fccos/FCCOSmenu.html

27 Není mi známo, že by katalog nebo archivní inventář fondu byly publikovány. O povaze a organizaci archivního fondu mě během studijní návštěvy v CFSOC v červnu 2007 informoval otec Awad Wádí.

28 Rukopis nese nadpis *Historia e distinta relatione delle nuove missioni, fondate e da fondarsi da li R. P. missionarij reformati del ordine del serafico P. S. Francesco, tanto nelle parti dell'Egitto Superiore come parimenti nelli vasti regni di Fungi ed Etiopia, con la descrittione di tutti li successi nelle fondationi di quelle, e qualità de viaggi aspri principiando dall'anno 1700*. Jeho edice: D'ALBANO. Kritickou recenzi napsal Raimondo SBARDELLA OFM (*AFH* 55 (1962), 273–6.

29 Autorský název zní *Una piccola relatione delle missioni del Superiore Egitto*. Edice v: DA PALERMO. Kritickou recenzi napsal Raimondo SBARDELLA OFM (*AFH* 55 (1962), 526–9.

© Marek Dospěl OFCS 2007

pod signaturou Ms. 6 epistolarium egyptské misie, do kterého byla přepsána korespondence (příchozí i kopie odchozí) za roky 1727–1780, i když s mezerami; přímo o Prutkém pojednávají položky č. 64, 65, 69, 81–85, 88, 92–94, 96, 97, 99, 100, 105, 108, 114, 119, 122, 124 a 126 z celkových 160; mnoho dopisů napsal sám Římař.[30] Jedná se o dopisy v širokém smyslu toho slova a jejich autory nebyli výlučně prefektové misie; do rukopisu nebyly přepsány důsledně chronologicky a některé jsou dokonce rozděleny a přepsány na různých listech, jiné jsou očividně ztraceny. Dopisy představují vzácný zdroj autentických svědectví o egyptské misii i konkrétních osobách.

pod signaturou Ms. 7 dvousvazková Římařova rukopisná kniha *Liber missionis Superioris Ægypti*, obsahující soupis koptských katolíků pokřtěných, sezdaných a zemřelých ve městech Achmím, Džirdžá a Faršút a v jejich okolí.[31]

V archivu jsou prý uloženy také kopie Římařových rukopisů *Itineraria* a *Diurnalií* pořízené otcem Damasem Piovacarim pro účely vatikánské výstavy o misiích konané roku 1925.[32]

30 Edici pořídil Giamberardini (*Lettere*). Před knižní publikací zveřejnil prvních 73 dopisů časopisecky v: *SOC Collectanea* 3 (1958) a 4 (1959). Kritickou recenzi napsal Raimondo Sbardella OFM (*AFH* 56 (1963), 201–3); srov. také 2.4.

31 Edici knižně vydal Giamberardini (*Copti*), když zároveň vydal první oddíl (*De abjurationibus*) časopisecky (Giamberardini, Primo registro).

Doplňkem k uvedenému rukopisu je složka v Římařově rukopisu *Diurnalií*, nadepsaná *Liber status animarum missionis Girgensis anno D(omi)ni 1748* a čítající 26 folií (SK, DE IV 5, ff. 305r–331r); připravuji k publikování.

32 Podle: Kleinhans, 261 („Nos *Itinerarium* et *Diarium* in exemplari ex originali a P. Damaso Piovaccari descripto et in archivo missionis superioris Ægypti conservato a. 1925 occasione expositionis missionariæ Vaticanæ adhibere potuimus.“). Po něm informaci přebírá Grulich (136–7). Kleinhans sice píše *Diarium*, ale domnívám se, že muselo jít o *Diurnalia*.

© Marek Dobeš & CCS 2007

2.5. Republika Rakousko

2.5.1. Rakouský státní archiv (*Österreichisches Staatsarchiv*)

V ústředním **Rakouském státním archivu** jsem obrátil pozornost konkrétně k jeho třem složkám: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, pak Allgemeines Verwaltungsarchiv a konečně Kriegsarchiv. Prutký udržoval poměrně úzký kontakt s císařským dvorem i samotným Františkem Štěpánem a ve Vídni jistý čas pobýval; historické fondy domu habsburského by tedy mohly tuto skutečnost ilustrovat konkrétními prameny.

V **Rodinném, dvorském a státním archivu** (něm. *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*) na vídeňském Minoritenplatz jsem po projití řady archivních pomůcek i kartonů a složek dokumentů, které skýtaly jistou naději (např. císařova korespondence), vyšel naprázdno.[33] Ve fondu se dnes nenalézá ani záznam o vydání cestovního pasu pro návrat do egyptské misie, o němž se zmiňuje Prutký ve svém *Itinerariu* (f. 447r). O tom ale více v odpovídajícím oddílu biografické části (3.7).

Ve **Všeobecném správním archivu** (něm. *Allgemeines Verwaltungsarchiv*) v Nottendorfergasse jsem se zaměřil na inventář „Unterricht/Kultus, Alter Kultus (11. Jhdt. bis 1849)“, Archivbehelf III 4a; z materiálu, který jsem dosud prostudoval, nic nevypovídalo konkrétně o Remediu Prutkém.

Konečně ve **Válečném archivu** (něm. *Kriegsarchiv*) sídlícím v budově v Nottendorfergasse jsem se soustředil na doklady k působení Remedia Prutkého v úřadu vojenského kaplana u toskánských jednotek během Sedmileté války. Protože Matriční záznamy obsahují jen vojáky[34], bylo nutné hledat přímo v archiváliích regimentu, u něhož kaplan působil. Ve spolupráci s příručkou k dějinám rakouské brané moci (WREDE, 619) jsem vytipoval regiment (*Toskanisches Infanterie-Regiment*) a následně v inventáři AB 1/24 i příslušný karton. V kartonu s číslem 11 322, v němž se nalézají informace o stavu mužstva, pozicích vojska i složení štábu (tzv. *Musterlisten und Standestabellen*), figuruje Prutký v oddíle *Regiments Staab* celkem na šestnácti tabulkových přehledech mužstva (*Monaths Tabellen*), a to v období od listopadu 1760 do června 1763.

33 Prohledané inventáře či archivní pomůcky (Archivbehelfe): I 34; V/7; VIII/7/1–3; VIII/12; VIII/14; X/3; XII/1/1; XII/6/1–2; XII/15/6.

34 Informace poskytnutá archivním personálem.

© Marek Dospěl & ACEES, 2007

2.5.2. Provinciální archiv vídeňské františkánské provincie sv. Bernardina ze Sieny (Provinzarchiv der Wiener Franziskanerprovinz zum heiligen Bernardin von Siena, Wien)

V ústředním archivu vídeňské provincie františkánského řádu jsem nenalezl žádnou dokumentaci k životu a dílu Remedia Prutkého.[35] Ani Římařův dopis adresovaný 10.3.1714 vídeňskému kvardiánovi ohledně šťastného docestování otce Liberata Weisse OFM do Etiopie není dnes na místě.[36] Archiv se nalézá v klauzuře vídeňského konventu na Franziskanerplatz a ke studiu je přístupný po předchozí dohodě a s povolením otce provinciála.[37]

35 Podle rukopisného katalogu vídeňského konventu sv. Jeronýma: [Schuler], *Archivium*.

36 Více v: Dospěl, Fr Remedius, 59.

37 Vděčně děkuji současnému provinciálovi P. Antonu Bruckovi a kvardiánovi P. Gottfriedu Wegleitnerovi za jejich ochotu a pomoc.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

2.6. Spojené království Velké Británie a Severního Irska

Britská knihovna v Londýně (*The British Library, London*) má ve svém rukopisném oddělení *Additional Manuscripts* dva opisy již zmiňované Prutkého italsky psané *Breve relazione*. Mají význam spíše jen pro dějiny bádání, protože Prutkého autograf této relace se nachází v APF. Přinejmenším jeden londýnský exemplář (Add. 19,335) se původně nalézal v soukromé sbírce lorda Valentiji, kde se s ním seznámil Salt a použil ho pro svůj anglický (xxix–xxxvii) i francouzský překlad (*Voyage en Abyssinie*, II, 316–29), připojiv na f. I[r] své rukopisné potvrzení o její věrohodnosti poukazem na zprávu J. Bruceho[38] o Etiopovi, který byl prý r. 1751 pokřtěn františkánem otcem Antoniem. Jak se kopie s pozdější signaturou Add. 19,335 ocitla ve sbírce urozeného Brita, mi není známo. Obě relace se ale prokazatelně r. 1853 dostaly do rukopisného oddělení Knihovny Britského muzea,[39] kde první z nich studoval a opsal Somigli, aby ji následně časopisecky publikoval (Spedizione, 136–42). Teprve poté co byla r. 1973 založena národní Britská knihovna, našly oba exempláře relace svou cestu do její rukopisné sbírky *Additional Manuscripts*.[40]

Mimo předešlé roztřídění zbývá zmínit jeden významný rukopis, o kterém dosud nevím, kde se nachází, a sice *Descriptio compendiosa*. Jako místo uložení bývají v literatuře uváděny různé archivy a knihovny. Více se k tomu vyjádřím v oddíle věnovaném Prutkého spisům (4.2.1). Nejasnou nám dosud zůstává také otázka existence a případně obsahu archivu petrohradské misie.

Závěrem můžeme shrnout, že Prutkého vlastní písemnosti knižní povahy se nalézají v Praze (OFM Praha a SK) a snad i v Římě (AG OFM), osobní a úřední korespondence se nachází v Praze (NA), Káhiře a v Římě (APF), menší počet archiválií se potom nalézá ve Vídni (KA) a Londýně (BL). O rukopisu *Descriptio compendiosa* nemám zatím přesnější informace. V existenci archiválií františkánské misie v Petrohradu dosud jen doufám.

---

38 Srov. BRUCE, VII, 65.

39 Zmíněny mezi přírůstky za rok 1853 v katalogu publikovaném r. 1868 (*Catalogue*, 222 a 219), kde dostaly sign. Add. 19,335 a Add. 19,309. Samo muzeum bylo zal. r. 1753.

40 Stalo se tak na základě parlamentního rozhodnutí *British Library Act 1972*, vydaného 27. července 1972; srov.: http://www.bl.uk/aboutus/governance/blact/#three, sekci *Transfer of British Museum Library*.

© Marek Dospěl ACTS, 2007

Pro další rozšíření pramenné základny by mohlo být přínosné studium archivního materiálu vztahujícího se k lidem, o nichž vím nebo zatím jen tuším, že s nimi Prutký býval ve styku, anebo kteří o něm věděli aspoň zprostředkovaně. Další prameny lze tedy snad očekávat při pokračujícím heuristickém výzkumu např. ve fondech institucí i mezi osobními archiváliemi lidí, s nimiž Prutký korespondoval (jeho synovec Josef Octavian, papežský nuncius ve Vídni, kanovník livonské katedrály a farář v Jelgavě Michael Antonín Folkmann, a další místní představitelé církve v dnešním Lotyšsku, dále např. hrabě Lobkowitz v Petrohradě a blíže zatím neznámí Tobišovský a Kinský v Praze atd.).

Uvědomuji si, že mé povědomí o pramenech není zjevně úplné, dovolím si však předpokládat, že právě vyjmenované prameny jsou těmi hlavními a že s jejich pomocí lze přistoupit k syntéze životních osudů jedné z nejproslulejších osobností české reformátské provincie.

© Marek Doseděl & ACECS, 2007

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

3. DĚJINY BÁDÁNÍ O P. REMEDIU PRUTKÉM OFM

Než přistoupím k pokusu načrtnout na základě právě představených pramenů životopis Remedia Prutkého, pokládám ještě za užitečné nastínit, jakými cestami se až dosud ubíralo bádání o jeho osobě. V první řadě nám to pomůže zorientovat se v traktované problematice a dosud řešených problémech, a zároveň to misionářův životní příběh doplní o jeho „druhý život“ a může nám vyjevit i něco z ošidnosti historikovy práce s primárními i sekundárními prameny a poukázat na úskalí vědecké historické práce obecně.

V přehledu dějin bádání o Remediu Prutkém bych rád zároveň poukázal na to, že různá období v dějinách historiografie s sebou nesla dobově specifické chápání traktované problematiky a že i sama volba témat ke zpracování bývá podmíněna nejen předchozím vývojem bádání, ale i moderními dějinami samotnými.

Budu postupovat chronologicky, ale časové linky se nebudu držet za každou cenu, spíše budu v hrubém chronologickém rámci postupovat po jednotlivých badatelích či tématech.

3.1. Nejstarší práce

První řádky o misijní činnosti Remedia Prutkého publikoval již roku 1777, tedy sedm let po misionářově smrti, františkánský historik z rakouské provincie P. **Vigilius Greiderer** OFM (1715–1780). Kromě výčtu františkánů z českých zemí působících v jeho době a nedávné minulosti v Egyptě otiskuje v prvním díle své objemné přehledové práce *Germania franciscana seu chronicon geographo-historicum ordinis S. P. Francisci in Germania* také latinskou verzi relace *Breve relazione*, kterou Prutký původně sepsal v italštině.[41] Tuto relaci o absolvované misi do Etiopie Prutký předložil v Římě centrálnímu papežskému misij-

41 Greiderer, 757–61. Italský originál v: APF, SOCG, sv. 759, ff. 171r–6r. Viz již kap. 1.6., srov. i kap. 4.4.1.

© Marek Dospěl & AGES 2007

nímu orgánu, Propagandě; datována je 26. července 1754 v římské řádové koleji San Pietro in Montorio a budu se jí věnovat ještě níže.

Existuje důvod domnívat se, že již misionářův synovec P. **Josef Octavian Prutký** OPræm. (1747–1814) pomýšlel na vydání alespoň zkrácené verze *Itineraria* vlastního strýce. Synovec, jenž ve dvanácti letech přišel o rodiče, byl Remediovi osobně zavázán jako druhému otci, jak na to sám roku 1808 vzpomíná.[42] Nebyly to však jen pietní důvody, co ho vedlo k tomu, že nechal z rukopisu pořídit výtah, ale také vědomí výjimečnosti osobnosti Remedia Prutkého. Zároveň si byl zřejmě vědom problematičnosti rukopisného *Itineraria*, protože pokud by důvodem pro pořízení výtahu bylo jen to, aby se památka na tak výjimečného muže někde zachovala,[43] prostý opis autografu by byl jistě jednodušším a věrnějším řešením než pořízení výtahu. Tohoto úkolu se roku 1789 ujal otec Pavel Wolf OFM, pozdější kvardián hejnického konventu; měl vytvořit výbor toho nejdůležitějšího a zároveň dát textu srozumitelnější tvar, tedy učinit z objemného svazku kratší ucelený a od stylistického balastu očištěný text. Nepokusil-li se Josef Octavian o publikování přímo, jistě si alespoň uvědomoval hodnotu pořízeného výboru a v důsledku toho i jeho snadnější publikovatelnost.

I tento výbor však zůstal dodnes ležet doslova bez povšimnutí a nebylo o něm ani nic publikováno – nalezl jej sice Petráček, ale první zmínku publikovali až r. 1993 Krása a Polišenský (viz níže). Přitom jsem v pokušení domnívat se, že alespoň pokud jde o latinský originál, stálo by za to vydat ho *in extenso*, protože pro čtenáře by byl nesporně přístupnější než *Itinerarium* původní.

Tutéž relaci jako před ním Greiderer v latinském překladu, publikoval roku 1814 v anglickém překladu **Henry Salt** (1780–1827), jenž od následujícího roku zastával úřad britského generálního konzula v Egyptě. Relace s nadpisem *A short Account of a Voyage made into Ethiopia, by Father Remedio of Bohemia, Martino of Bohemia, and Antonio of Aleppo, of the Order of „Minori Reformati" of St. Francis, and Missionaries „of the Society for propagating the Faith", in Egypt* vyšla jako třetí z příloh k jeho cestopisnému líčení cesty vykonané v letech 1809–1810 do Etiopie z pověření anglického krále Jakuba I.[44] K jejímu pů-

42 SK, DA III 36, ff. 9r–9v: „[…] mihi undecim annorum puero, utroque parente orbato, alter parens fuerit, || de me sol<l>icitus usque in finem vitæ suæ".

43 *Tamtéž*, f. 8v: „[…] ut tanti viri memoria alicubi asservetur".

44 SALT, xxix–xxxvii. O okolnostech a účelu jeho cesty v: VALENTIA, III, 277–8. Moderní biografii tohoto umělecky založeného dobrodruha a diplomata napsali Deborah MANLEY a Peta RÉE (*Henry Salt – Artist, Traveller, Diplomat, Egyptologist*, London: Libri, 2001); dobové, epické podání lze nalézt v J. J. HALLS, *The Life and Correspondence of Henry Salt, Esq. F.R.S. etc., His Britannic Majesty's Late Consul General in Egypt*, sv. I–II, London: Richard Bentley, 1834.

© Marek Dospěl 2017

vodu Salt uvádí, že originální italský text, ze kterého vycházel, se nalézá v rukopisné sbírce lorda Valentiji (484) – s ním Salt v roce 1805 jako jeho tajemník a kreslíř navštívil Etiopii poprvé[45]. Vzhledem k tomu, že zaručený italský autograf otce Remedia se nachází a musel se tedy i tehdy nacházet v APF, měl lord Valentia k dispozici jeho opis, dnes uložený v BL, a šlo bezpochyby o tentýž exemplář, který později v Britském muzeu studoval Somigli (viz už 1.6. i níže).

Saltova kniha vyšla r. 1816 ve francouzském překladu P.-F. Henryho v Paříži a původní italská relace otce Remedia je zde tentokrát přeložena do francouzštiny – coby appendix č. 1 s nadpisem *Courte relation d'un Voyage en* Ethiopie *par les Pères* Remedio *et* Martino *de* Bohême, *et par le Père* Antonio d'Alep, *de l'ordre des Frères Mineurs réformés, et Missionnaires en* Egypte (1), *de la Congégation instituée pour la propagation de la foi* (Salt, *Voyage en Abyssinie*, II, 316–29). Překladatel nejspíše nevycházel z italského opisu, ale pracoval s anglickým překladem v původním, anglickém vydání knihy; zároveň se v poznámce pod čarou domnívá, že otcové Remedius a Martin byli Němci.[46] Francouzský překlad Saltovy knihy je uváděn v bibliografickém díle G. **Fumagalliho** (19, č. 140), který v rámci dotyčné položky výslovně upozorňuje na relaci i samotnou misionářskou expedici tří františkánů.

Františkánský učenec původem z Ligurie, P. **Marcellino Da Civezza** OFM (1822–1906), roku 1879 publikoval knihu, v níž se snažil shrnout veškerou písemnou produkci františkánů k dějinám, zeměpisu a etnografii (*Saggio*) – tehdy ještě neuvádí jediný spis od Remedia Prutkého. Až roku 1894 ve svých monumentálních jedenáctisvazkových dějinách františkánských misií uvádí Prutkého a jeho rukopis *Descriptio compendiosa* jako vzácný zdroj pro mnohostranné poznání Etiopie a františkánských misií v této části světa (*Storia*, 230–1). Čtyřicet stran z rukopisu *Descriptio compendiosa* otec Marcellino ostatně i publikoval krátce nato, v letech 1895 a 1896, ve svém vlastním misiologickém časopise.[47] *Itinerarium* ani další z Prutkého písemností mu zřejmě známy nebyly.

---

45 O předchozí cestě Salt, 485, o jeho úloze v této výpravě Valentia, I, 3: „accompanied by Mr. Henry Salt, as my Secretary and Draftsman".

46 Salt, *Voyage en Abyssinie*, II, 317, pozn. k pozn. 2: „Je suppose que les PP. Remedio et Martino de Bohême, sont des religieux allemands, au nom desquels on a donné une terminaison italienne.".

47 Viz Civezza, Descriptio. Časopis byl založen v lednu 1890 pod názvem *La Palestina e le rimanenti Missioni francescane in tutta la terra ecc.*; vyšla ale jen dvě čísla, než od července 1891 začal vycházet s novým číslováním ročníků pod názvem *Le Missioni Francescane in Palestina ed in Altre Regioni della Terra* (do roku 1897 devět čísel, přičemž číslo 5 nikdy nevyšlo).

© Vydavatel ACTA 2001

Počátkem dvacátého století chtěl Remedia Prutkého i další františkány do své monumentální edice dosud nepublikovaných evropských spisů o Etiopii zahrnout P. **Camillo Beccari** SJ (1849–1928). Měl v plánu pojmout do patnáctého, závěrečného svazku dokumenty z APF, odrážející snahy františkánů o misii v Etiopii během 18. století, ale tohoto úkolu se se svolením Propagandy mezitím zhostil historik františkánských misií do Egypta a Etiopie, P. Teodosio Somigli di S. Detole OFM z toskánské provincie řádu (viz níže). Beccari proto svou ediční řadu ukončil r. 1914 čtrnáctým svazkem, ve kterém je první část přece jen věnována pokusům jezuitů i františkánů o založení misie v Etiopii během let 1697–1708, a druhá část vypovídá o etiopských aktivitách Propagandy v letech 1782–1815, kam spadá i neúspěšná misijní expedice adulského biskupa etiopské národnosti Tobiáše Georgia Ghebragzera, vedená z pověření Propagandy v letech 1790–1797.[48] K tomuto Beccariho příspěvku zbývá ještě připočíst obsáhlý a popisný pramenovědný úvod k celé edici a katalog františkánských dokumentů z archivu Propagandy, obojí otištěné roku 1903 již v prvním, přípravném svazku jeho edičního projektu.[49] Už z povahy Beccariho práce vyplývá, že s materiálem odjinud než z APF – především s rukopisnými knihami Remedia Prutkého – obeznámen nebyl.

3.2. Na solidnějších základech

Velkoryse pojatý projekt shora zmíněného P. **Teodosia Somigliho di S. Detole** OFM (1864–1929), nazvaný *Etiopia Francescana*, se také omezil na archiválie z APF a bohužel se nedočkal svého dovršení – sám otec Teodosio stihl rok před smrtí publikovat pouze první svazek o dvou průběžně paginovaných dílech zahrnujících dokumenty z let 1633–1643 a 1643–1681.[50] I když se po něm práce ujal jiný františkán, P. **Giovanni Maria Montano** OFM, a r. 1948 publikoval druhý svazek (*Etiopia Francescana*, II), v němž jsou obsaženy dokumenty z let 1691–1703, největší část archivního materiálu zůstala dodnes nepublikovа-

48 *RÆSO*, XIV, iii–iv (vysvětlení nové koncepce a neplánovaného ukončení edice) a 414–76 (Tobias Ghebragzer). Beccari však působení Ghebragzera chybně datuje do let 1798–[1806] (*tamtéž*, iv).

O osobě Ghebragzera stručně např. KOWALSKY, Tobias.

49 BECCARI, *Notitia*, 175–224 (úvod) a pořadová čísla 44–498 v katalogu (tj. str. 9–65). K Prutkému registruje pouze *Lettera del P. Remedio da Boemia* datovanou 1.11.1752 a relace *Relatio itineris in Æthyopiam* a *Brevis relatio status Æthyopiæ* (str. 64–5, tj. č. 486, 494 a 495).

50 *Etiopia Francescana*, I/1–2. Cesty otce Teodosia k tématu a vznik edice *Etiopia Francescana* stručně objasňuje Montano v: *Etiopia Francescana*, II, il–lvi.

© Marek Dospěl & MOCES 2007

na[51] a k době Remedia Prutkého tedy edice nedospěla. Somigli v úvodu k prvnímu dílu hovoří pouze o *Itinerariu* Římařově s poznámkou, že se ho chystá časem vydat (cli), a uvádí ho v seznamu pramenů (419), kde nalezneme i Prutkého rukopisnou knihu *Descriptio compendiosa* (421; jméno ve tvaru „Prutcki"), nikoliv však *Itinerarium*. Přesto ho otec Teodosio v době publikování edice již znal (viz níže). Nepříjemným nedostatkem edice je neúplné citování editovaných dokumentů podle folií a neoznačování foliace uvnitř textů.

Teodosio Somigli, oceňovaný pro své zeměpisné znalosti[52], zato věnoval ve třech průkopnických časopiseckých studiích pozornost přímo Prutkému a jeho misijní cestě do Etiopie. Neví se jistě, kdy a jak se „setkal" s Prutkým poprvé, nejspíše ale právě prostřednictvím Beccariho a snad i Salta, jak lze vyvodit z úvodu k prvnímu z článků,[53] který vyšel r. 1913 v ústředním odborném periodiku řádu, *Archivum Franciscanum Historicum*, a soustředí se na zeměpisný rámec Prutkého misie z let 1751–1754. Somigli v něm vychází z *Breve relazione*, kterou před ním už v překladech publikovali Greiderer (latinsky) a Salt (anglicky) – na obě tyto publikace odkazuje a zároveň upozorňuje, že dosud nepublikovaný originál je italský. Dovolává se i Beccariho, ačkoli ten má bezesporu na odkazovaném místě na mysli jinou Prutkého relaci.[54] Po krátkém přehledu dosavadních publikací o pojednávané misijní expedici a Prutkého relaci přistupuje Somigli k publikování italského originálu, a sice na základě londýnské kopie, kterou před ním pro svůj anglický překlad použil už Salt.[55] Že nesáhl po autografu z archivu Pro-

51 Excerpta a další přípravný materiál je dnes uložen v krabicích v AG OFM v Římě, jak nás písemně informoval hlavní archivář Pedro Gil OFM: „[…] la documentacion que tenemos sobre Egitto–Etiopia, documentacion recogida por los PP. Teodosio Somigli y Giovanni Maria Montano para redactar *Etiopia francescana (s*on 25 carpetas de papeles = bozze e copie […])". (e-mail z 22.11.2005).

52 Srov. slova historiografa Kustodie Svaté země a hlavního redaktora celé edice BBB i časopisu AFH, G. Goluboviche, ve věnovacím dopise generálnímu ministrovi řádu přetištěném na úvod prvního dílu *Etiopia Francescana* (iii: „Il P. Teodosio Somigli di S. Detole, che ne è il raccoglitore e l'ordinatore, nell'*Introduzione*, pregevole per l'erudizione geografico-storica […]"); generální ministr Bonaventura Marrani OFM v tomtéž svazku napsal (vii): „[…] primo volume già appare in bella luce la competenza del P. Teodosio in materia […]".

53 Srov. Somigli, Spedizione, 129–30.

54 Viz Beccari, *Notitia*, 65, č. 494. Jeho odkaz se týká *Relatio itineris in Æthyopiam* z 15.12.1756; Beccari ji očividně cituje podle staré paginace, která se začíná na f. 264; celá dnešní citace je tato: APF, SC – Africa centrale, Etiopia, Arabia, sv. 3, ff. 351r–70v.

55 Somigli uvádí (Spedizione, 131): „[…] relazione, la quale nel suo testo originale si trova anche al *British Museum, Add. MS. 19,335,* f. 1, donde la facemmo trascrivere".

© Marek Dopsal a Ivana Čornejová

pagandy[56] lze vysvětlit tím, že teprve v květnu 1913 získal povolení k bádání v tomto archivu.[57] Na závěr studie (142–3) Somigli publikuje na dokreslení ukázku z Prutkého *Descriptio compendiosa*; *Itinerarium* však ani nezmiňuje – právě v tomto roce se s ním měl teprve seznámit.

Obě zbývající studie, publikované roku 1925, zasvětil Somigli *Itinerariu*. Podle jeho slov se mu rukopis dostal do ruky již v březnu 1913, kdy během sbírání materiálu pro edici *Etiopia Francescana* podnikl studijní cestu z Vídně do Prahy (Itinerarium, 163);[58] překvapila ho závažnost textu a raději ho poskytl k nahlédnutí etiopistovi C. Conti-Rossinimu (1872–1949), který ho ujistil, že rukopis má velkou hodnotu pro dějepis a zeměpis a nabádal Somigliho k publikování aspoň kratší studie, k čemuž se on dostal až r. 1925.[59] Toho roku přednesl Somigli o *Itinerariu* příspěvek na mezinárodním zeměpisném kongresu v Káhiře a připravil ho k publikování v konferenčním sborníku, jenž vyšel následujícího roku. Téměř identický článek vyšel již r. 1925 i v časopise *Studi francescani*. Není mi známo, jaké bylo pořadí publikování těchto dvou studií, protože i když sborník vyšel o rok později a větší propracovanost a také výrazně menší počet pravopisných chyb by ho kvalifikovaly jako text pozdější, vyvozuji, že prvním byl zeměpisný kongres konaný již v dubnu 1925, kde byl přednesen příspěvek, který byl mezitím dán k publikování ve františkánském časopise a potom teprve otištěn ve sborníku.

Věnujme se ale obsahu. Somigli po shrnutí františkánských aktivit v Rohu Afriky v průběhu dějin od založení řádu (157–61) přistupuje k představení Remedia Prutkého a jeho rukopisu (161–6) a poté sleduje líčení jeho cesty z Káhiry do Gonderu a zpět do Messawy, přičemž si všímá zeměpisných údajů (166–86). Závěrem se snaží sumarizovat přínos Prutkého informací pro dějiny státu a ze-

---

V tomtéž fondu se nachází ještě jedna kopie: Add. 19,309, ff. 213r–8r.

56 A sice: APF, SOCG, sv. 759, ff. 171r–6r.

57 Srov. *Etiopia Francescana, II, li.*

58 MONTANO pak doslova uvádí, *že Somigli se nadchl obsahem rukopisného Itineraria a odjel si do Prahy pořídit přepis a fotografie: „Innamoratosi dell'argomento, nel 1913 si recava a Praga per trascrivere e fotografare l'itinerario del P. Remedio […]"* (*Etiopia Francescana, II, l).*

59 Tyto podrobnosti v: SOMIGLI, Itinerarium, 163–4: „Rimasto sorpreso della severità colla quale fu || dai suoi giudicato, nè fidandomi del mio giudizio, lo feci esaminare al Signor Carlo Conti Rossini. Trovò che era importante per la storia e geografia Etiopiche, ei mi consigliò di farne almeno una memoria o studio per i quali mi mancò, fino ad ora, il tempo e l'occasione." (podle konferenčního sborníku; podle článku v *Studi francescani*, 431; i nadále odkazuji na sborník).

© Marek Dospěl & OSE 2007

měpis Etiopie (187–95). Anotaci na káhirský sborníkový příspěvek publikoval r. 1928 P. **Michael Bihl** OFM (*1896).[60]

Somigli je zřejmě prvním z badatelů, který si uvědomil význam *Itineraria* Remedia Prutkého.[61] Nemohl si tedy neposteskn out nad tím, že dosud nebylo uveřejněno, i když o to usiloval už sám jeho autor.[62] Somigliho návštěva Prahy a publikování článků zřejmě k tématu přivedly i první Čechy. Než se ale seznámíme s prvními pracemi z pera českých autorů, učiníme ještě tři odbočky a zastavíme se u dalších badatelů zahraničních.

Podnětem pro bádání o českých františkánských misionářích v Egyptě a Habeši byl zřejmě také proces beatifikace františkánů Liberata Weisse, Samuela Marzoratiho a Michaela Pia, ukamenovaných v Etiopii 3. března 1716. Otec Liberatus totiž pocházel ze sousední rakouské provincie a v souvislosti s první fází beatifikace (tzv. *processus informativus*) vykonával úřad místonavrhovatele (lat. *vicepostulator*) rakouský františkán P. **Cajus Othmer** OFM (*1905), který studoval mj. i písemnosti Jakuba Římaře, jenž byl jedním z prvních svědků onoho mučednictví.[63] Např. v časopiseckém soupisu dokumentů vypovídajících o mučednictví otce Liberata uvádí Othmer i několik Prutkého písemností, a sice jeho dvě v APF uložené relace (*Relatio itineris in Æthiopiam* a *Brevis relatio status Æthyopiæ*) a *Itinerarium* („Series“, 455, dok. 245–6) – to však jen podle zmínky u Somigliho a plete si ho s *Descriptio compendiosa*, když u něho odkazuje na částečnou edici od P. Marcellina da Civezza OFM; zmiňuje také dekret z 24.8.1751, kterým Římař jmenoval Prutkého vedoucím etiopské výpravy (Series, 455, dok. 244).

Roku 1930 vydal P. **Arduino Kleinhans** OFM († 1958) knihu o dějinách výuky arabštiny a dějinách františkánské misijní školy při konventu sv. Petra na římském Janikulu.[64] Kromě dalšího v knize předkládá seznam těch, kteří misijní přípravkou prošli, a k nim se snaží podat životní data. Vychází ze studia materiálu z APF a sekundární literatury. V biografických pasážích k Prutkému se většinou drží Somigliho (Spedizione, Itinerarium) a z písemností uvádí *Itinera-*

---

60 Vyšlo v: *AFH* 21 (1928), 392–3.

61 Vysoce si cenil také *Itineraria* Římařova, které chtěl dokonce časem publikovat – viz: *Etiopia Francescana*, I/1, cli: „che pubblicheremo a suo tempo“.

62 Somigli, „Itinerarium“, 161: „È opera di giustizia rimediare al passato e fare conoscere il Padre“. Podobně i v *Studi francescani*, 428.

63 O roli Othmera v procesu beatifikace stručně v: *Positio* (xxxviii). Obě Weissovy cesty Othmer líčí ve studii z r. 1929; prameny editoval v článcích z let 1927 a 1928; soupis všech pramenů pak vydal r. 1938 (viz Bibliografii). Mimochodem, na počátku beatifikačního procesu stál Somigli (viz *Positio*, vii).

64 Kleinhans (Prutký na str. 260 a 349–52).

© Vatikánská tajná archiv 2007

rium, *Descriptio compendiosa* a *Breve relazione*; vše podle sekundární literatury. Biografii misionáře obohacuje pouze o časové vymezení jeho pobytu v římské koleji (349).

O etiopské expedici vedené otcem Remediem se roku 1932 ve své knize o františkánském hnutí zmiňuje i další františkán, významná osobnost náboženského a kulturního života meziválečné Itálie – P. **Agostino Gemelli** OFM (1878–1959).[65] Tento zakladatel a první rektor milánské katolické university (*Università Cattolica del Sacro Cuore*, zal. r. 1921), vzděláním lékař, jenž sympatizoval s postoji nastupujícího fašismu a státního antisemitismu,[66] knihou vědomě nesleduje vědecké cíle, ale zamýšlel ji spíše jako osobní výpověď; jeho podání má skutečně blíže k mytologii než k pečlivé úvaze. Účastníky etiopské expedice nejmenuje přímo (*„due Boemi e uno Aleppino"*), ale řadí je mezi ostatní odvážné a houževnaté šiřitele civilizace a bojovníky za pravou víru.

3.3. První české práce

Konečně roku 1934 byla o Prutkém publikována první práce od českého autora, i když v zahraničí. Františkán P. **František Richard Ryšavý** OFM (*1910)[67] se na základě studia pramenů pražského provinciálního archivu zaměřil na misionářovu petrohradskou etapu života; stejně jako předtím Somigliho první článek, vyšel i tento v řádovém odborném periodiku *Archivum Franciscanum Historicum*. Roli v jeho studijní motivaci mohly sehrát výše zmíněné aktivity Somigliho či Othmera, třebas jen zprostředkovaně – na straně 208 Ryšavý odkazuje na *Dějiny františkánských misií* od řádového historika Lemmense, v nichž se píše o Prutkém jako o prefektovi ruské misie, s odkazem právě na článek Somigliho.[68]

---

65 Po prvním vydání následovala řada reedic, naposledy r. 2001, já jsem pracoval se 4. vydáním, z r. 1942, kde se o expedici pojednává na str. 275. Kniha byla záhy vydána i anglicky (1934), francouzsky (1935), německy (1936) a v dalších jazycích, později také česky (viz níže).

66 Takto Gemelliho hodnotí např. profesor na Loyola University Chicago, Wiley FEINSTEIN (kap. 5: *Papini, Soffici, Gemelli – the Poet, the Artist, and the Saint of Twentieth-Century Italian Anti-Semitism*).

67 Narozen v Mírově, dočasné sliby (lat. *professionem simplicem et temporariam*) složil 16.8.1927 v Kadani (něm. Kaaden) – mj. do rukou P. Jáchyma Procházky OFM (!, viz níže), slavné sliby (lat. *p. solemnem*) složil r. 1931 v tirolském Schwazu, maturoval r. 1933 v rakouském Hall in Tirol, studoval na teologické fakultě ve Vídni, pak působil jako pomocný duchovní v Hostinném a roku 1938 se stal kvardiánem v Kadani. (vše podle nefoliovaných archiválií v: NA, ŘF, ka. 63, inv. č. 2060)

68 LEMMENS, *Geschichte*, 59, pozn. 35, kde je odkaz na SOMIGLI, Itinerarium, 162.

© Marek Dospěl OFM 2007

Ryšavého článek začíná dějinami ruské misie od 17. století až k Prutkému (179–87), kterému je pak věnována většina textu. V biografické části Ryšavý jako první uvádí do literatury rok a místo narození a datum vstupu do řádu, a to podle archivních dokumentů. Pak však chybně cituje z Kleinhanse dobu pobytu v Římě. Líčení složité a bouřlivé situace v Petrohradě zakončuje publikací pramenů, kterých je k tomuto životnímu období otce Remedia v pražském archivu hojnost (208–23). Je si zároveň vědom toho, že pracoval jen s prameny „z jedné strany“ a doufá, že článek bude mj. pobídkou ke studiu bohatých a v tomto směru dosud nevyužitých fondů APF (208). Článek byl sice napsán německy a vyšel v Itálii, lze ale předpokládat, že nezůstal nepovšimnut přinejmenším v okruhu českých františkánů.

Jen o tři roky později se objevila drobná knížka dalšího bratra českomoravské františkánské provincie, P. **Jáchyma Procházky** OFM (1902–1985), pozdějšího misionáře v Argentině. Vyšla v edici „Rozmach dobré knihy“, se dvěma *imprimatur* a dvěma *nihil obstat*, a nijak nezastírá, že jejím cílem je probudit v české mládeži lásku k misijnímu povolání (7). Jde o volné, faktograficky doplněné převyprávění osudů Římaře a Prutkého na základě jejich rukopisných cestopisů, protkané přímou řečí a psychologizujícími pasážemi. Po předmluvě (7–8) následuje kulturněhistorický úvod z pera redaktora edice, Josefa Papicy, v němž se autor snaží přiblížit etiopské reálie (11–27). Pak už následuje vyprávění o Římařovi (28–101) a Prutkém (103–92), ilustrované i několikastránkovými citacemi z jejich rukopisů.

Prutkého životopis začíná Procházka připomínkou oslav stoletého výročí pobití čtrnácti pražských františkánů, které se konaly roku 1711, a uvádí: „Mezi zástupem lidí tam se tlačících je také jedna matka se dvěma menšími dětmi ve věku kolem desíti let“ (113). Zde a na str. 116 lze snad hledat původ tvrzení, že se Prutký narodil roku 1701. Kromě toho Procházka vydává Prutkého za rodilého Pražana a nechává ho vstoupit do řádu u Panny Marie Sněžné v Praze roku 1721 – vše smyšleně, bez opory v historických pramenech, jak ukáži ještě níže (3.1.).

Zvláštní kapitolu v českém bádání o egyptských misionářích napsal archivář **Hynek Kollmann** (1864–1938), jehož ediční projekt měl zpřístupnit *in extenso* všechny dokumenty z APF se vztahem k českým dějinám. Kollmann za tím účelem probádal všechna akta od založení Propagandy až do r. 1800; v excerpční práci mu zjevně pomáhali najatí přepisovači. Protože takový projekt neměl obdoby, rozhodl se Kollmann napsat k celé edici úvodní pojednání o Propagandě a APF. Původně měl tento úvod vyjít v rámci prvního svazku dokumentů, který vyšel r. 1923 (*Acta*, I/1), ale nakonec přerostl v objemnou samostatnou knihu

(*Acta – Prodromus*). Tato obdivuhodná kniha, podávající doslova vyčerpávající přehled o archivním materiálu z APF se vztahem k českým zemím, vyšla sice až roku 1939,[69] ale protože excerpční fázi studia podnikl Kollmann už v letech 1899–1903, s písemnostmi k osobě Remedia Prutkého se očividně seznámil ještě dříve než Ryšavý i samotný Somigli. Kromě přehledu pramenů, ve kterém odkazuje na řadu dokumentů zmiňujících se či týkajících se i Prutkého a dalších františkánů z egyptské misie, podává Kollmann i zevrubnou analýzu fungování Propagandy a z toho vyplývajícího vzniku dokumentů a sytému jejich řazení v rámci archivu, což ocení každý badatel, který chce s užitkem studovat fondy APF.

Kollmannova gigantická práce po sobě však zanechává hořkou pachuť, protože sám Kollmann stihl publikovat pouze první část prvého dílu (*Acta*, I/1), zatímco část druhá (rejstříky) a druhý svazek (KOLLMANN – HAAS) vyšly – ostatně podobně jako již uvedený *Prodromus* – až posmrtně, a sice pod redakcí **Antonína Haase** (1910–1971), v letech 1950 a 1954. Tím se stalo, že byly vydány pouze dokumenty z let 1622–1624, přičemž podklady pro další svazky jsou ve formě excerpt uloženy v NA (Sb. přepisy). Většina Kollmannem excerpovaných dokumentů tedy zůstává nevydána a není mnoho naděje, že budou ještě publikovány.

Svého času vyšly na Kollmannovu rodící se edici i recenze v českém odborném tisku, svědčící přinejmenším o tom, že téma českých misionářů v domácí historiografii žilo.[70]

V roce 1939 vyšla rovněž v *Českém časopisu historickém*, v oddíle *Zprávy*, půlstránková zpráva o vydání Procházkovy knihy *Čeští františkáni v Habeši* s nástinem jejího obsahu, podepsaná zkratkou *m*.[71] Tuto anotaci považuji za první doklad o tom, že i širší vědecká veřejnost v Čechách před druhou světovou válkou již toto téma registrovala.

Ještě v prosinci 1939, tedy několik měsíců po faktickém vypuknutí druhé světové války, vydal historik **Zdeněk Kalista** (1900–1982) vlastenecky laděnou knížku (*Čechové*), v níž se snažil poukázat na velikány našich národních dějin a přispět tím k povzbuzení čtenářstva zdeptaného „Mnichovem“ a německou okupací střední Evropy. V předmluvě z října 1939 píše, že právě pohled zpět „je s to, aby pomohl pozvednouti z hlubiny a aby vzpamatoval nás v zmatku, který by se nám mohl státi osudným“ (7). V kapitole *Dobyvatelé zámoří* věnuje pozornost také Prutkému a Římařovi. Oba rukopisy zřejmě znal osobně, ale pomohl si Procházkovým převyprávěním, které také zmiňuje v bibliografické poznámce

69 Srov. také výše sub 1.2.
70 BOROVIČKA (rec.), *Acta*, sv. I/1; JENŠOVSKÝ (rec.), *Acta – Prodromus*.
71 *ČČH* 45 (1939), 400.

© Marek Dospěl 2007

jako dosud jediné vydání *Itinerarií* obou misionářů.[72] Po Procházkovi také zřejmě opakuje, že Prutký byl Pražan, po svém pak píše Prudký (a tak i ve svých následných publikacích).

Již za protektorátu, ale ještě před nástupem R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora a před rozsáhlými represemi v době po atentátu na jeho osobu, stačily být vydány dvě další Kalistovy buditelské knihy.

Jako první, v březnu 1941, vyšel soubor textů českého 17. a začátku 18. století nazvaný *České baroko*.[73] Po literárněvědném úvodu (7–50) následuje výbor textů (51–256), poznámky (257–302), charakteristika zastoupených literárních žánrů (303–24) a konečně charakteristika jednotlivých autorů (325–52). Z *Itineraria* Remedia Prutkého Kalista zařadil překlad 15. kapitoly druhého dílu – *O příchodu do královského města Gondaru*.[74]

V dubnu téhož roku vyšel další Kalistův výbor – *Cesty ve znamení kříže*.[75] Po krátkém úvodu (7–31) tu Kalista publikuje zprávy českých misionářů ze 17. a 18. století, mezi nimi také Římaře a Prutkého s úryvky z jejich itinerářů; knihu uzavírají medailonky osobností s poznámkami k jednotlivým textům.[76] Z Prutkého *Itin.* přeložil 49. kapitolu druhého dílu (*De reditu ex Æthiopia*) a v komentářích opakuje chybné informace o misionářově původu, datu narození a vstupu do řádu (246), z předchozích prací zná jen Greiderera a Procházku. Kapitoly publikované ve dvou posledně jmenovaných knihách považuje Kalista za nejdůležitější, protože líčí začátek a konec misijního působení Remedia Prutkého v Habeši (249).

Posledně jmenovaná Kalistova kniha vyšla ještě jednou po válce, roku 1947 v Katolickém literárním klubu, čili krátce před nastolením další politické totality, která i samotného Kalistu těžce postihla – když se k moci dostal komunistický režim, byl Kalista jako jeden z prvních odstraněn z University Karlovy a v roce 1952 dokonce odsouzen k odnětí svobody na 15 let za velezradu a vyzvědačství. K tématu františkánských misionářů se již nikdy nevrátil.

Cenným přínosem k petrohradskému působení otce Remedia je kapitola *Čeští františkáni a kapucíni v Rusku v 18. století*, kterou **Antonín Vasiljevič Florovský** (1884–1968) zařadil do své publikace o dějinách působení českých jezuitů

---

72 Kalista, *Čechové*, 231–5 passim, 236 (bibl. pozn.).

73 Autorské vročení na konci knihy (str. 252) udává jako datum dokončení knihy již 11. květen 1940.

74 Kalista, *České baroko*, 196–200 (text), 291–2 (pozn.), 344 (medailon, kde, zřejmě podle Procházky, uvádí rok narození 1701 a tvrdí, že *Itinerarium* je jediným Prutkého dochovaným rukopisem), + zmínky i na str. 21–2 a 319.

75 Úvod je na str. 31 datován 18. února 1941.

76 Prutký je citován na str. 183–6 (text) a 246–50 (medailon a poznámky); nebo str. 238–42 a 328–34 – v druhém vydání (Praha: Katolický literární klub, 1947).

© Marek Doležal ACTA 2007

v Rusku, publikované roku 1941.[77] Jeho pojednání se opírá mj. o článek Ryšavého a zakládá se na archivních pramenech, včetně Kollmannových excerpt z APF. Aktivity františkánů i samotného Prutkého zasazuje do širokého kontextu vývoje politických i kulturních a konfesních vztahů.

Mezi válkou a politickým zvratem roku 1948 vyšly dvě knihy od **Františka X. Vilhuma** (1906–1964). Nejprve to byla útlá zeměpisně zaměřená kniha o misionářích v Egyptě a Etiopii, v níž autor nejprve v krátkosti nastínil dějiny pronikání Evropanů do Etiopie (*Čeští misionáři*, 5–11), aby vzápětí představil unikátní svědectví českého původu – rukopisy misionářů Prutkého a Římaře (11). První díl knihy je pak věnován Prutkému (12–40), druhý Římařovi; následuje doslov (48–50) a anglické résumé (51–9). Mládí Prutkého věnuje Vilhum pouze úvodní odstavec, začínající těmito slovy: „Václav Prutký se narodil roku 1701 v Praze“ (12). Poté už se věnuje misionářovým osudům od odchodu na misie – podle *Itineraria*, na což navazuje oddílem, v němž se snaží analyzovat jeho zeměpisné zprávy. Všímá si i toho, odkud Prutký své informace čerpal, a na závěr se snaží postihnout Prutkého charakter a zhodnotit význam jeho *Itineraria* z hlediska zeměpisného bádání.

Roku 1947 publikoval Vilhum obecnější zeměpisnou knihu o významu misionářů pro zeměpisné poznání a Prutkého tu zmiňuje v širším kontextu kapitoly o pronikání do Habeše (*Hrdinové*, 121–6 passim).

Závěrem ještě připomeňme, že jako šestatřicátý svazek edice „Vinice Páně“ vyšla roku 1948 v českém překladu již citovaná práce **Agostina Gemelliho**. Na stranách 281–2 je zmínka o etiopské expedici Remedia Prutkého, ačkoli jméno žádného z účastníků se tu výslovně neuvádí.

Tolik k české produkci do poloviny dvacátého století. Nebyla nijak bohatá ani netrvala dlouho, stejně jako byla krátká tvůrčí svoboda poznamenaná dvěma zločineckými režimy – nacistickým a komunistickým. Možnosti uchopení tématu českých misionářů byly v Československu počínaje padesátými léty 20. století omezené a cesty badatelů k tématu se proto vinuly oklikami; v důsledku toho přišla na scénu i nová témata.

77 FLOROVSKÝ, 336–41.

© Marek Dospěl & ACTA, 2007

3.4. Bádání v druhé polovině 20. století[78]

Roku 1952 vyšel sedmnáctý svazek impozantní edice autorů P. **Roberta Streita** OMI (1875–1930) a P. **Johanna Dindingera** OMI (1881–1958) podávající co možná nejúplnější soupis misijní literatury k jednotlivým zeměpisným oblastem za určité období. Tento sedmnáctý svazek obsahuje soupis původních dokumentů k Africe za roky 1700–1879, tudíž i písemnosti Remedia Prutkého (*BM*, XVII, 248–50, tj. č. 6191). Autoři soupisové práce byli odkázáni na sekundární literaturu, z čehož plynou i určité zmatky a nepřesnosti vzniklé přebíráním informací o jednom a tomtéž dokumentu z různých zdrojů. K Prutkému uvádějí *Itinerarium*[79], *Descriptio compendiosa* a relace *Breve relazione*, *Relatio itineris* a *Brevis relatio status*,[80] a dále ještě zvací dopis Ijásua II. (242, č. 6162)[81] a Římařův pověřovací dekret (244, č. 6172). Také v osobních údajích (248–9) jsou omyly: poprvé v historiografii se tu objevuje rok narození 1717, pro úmrtí se uvádí 9.2.1760.

V druhé polovině 20. století se čeští františkánští misionáři v Egyptě stali tématem pro českou orientalistiku. Je pochopitelné, že ze širších společenských důvodů se vědecká pozornost obracela právě jen k orientalistickým aspektům díla našich misionářů. Nejpřednější místo zde náleží již zesnulému docentu arabistiky a etiopistiky a později profesoru pro obor semitské filologie na Univerzitě Karlově v Praze, **Karlu Petráčkovi** (1926–1987). Byl to on, kdo položil základy vědeckého zájmu o naše téma v tehdejším Československu a svým akademickým i pedagogickým působením se nesmazatelně zapsal do jeho dějin nejen ve své vlasti. Jak sám ve svém prvním níže zmíněném článku vysvětluje, k tématu ho přivedl zájem o arabský a etiopský rukopisný materiál našich knihoven, z kteréhožto důvodu sáhl po Vilhumově knize a nakonec se rozhodl prohledat celou pražskou františkánskou knihovnu, tehdy již přesunutou do NK ČR. Své systematické bádání tedy započal zmapováním pramenné základny, z čehož vzešel článek publikovaný r. 1955 v *Archivu orientálním* (Handschriften).[82] Petráček v něm podává

---

78 V tomoto i následujícím oddíle si podrobněji všimneme jen původních nebo encyklopedických (a tedy vlivnějších) prací a české probereme zároveň s ostatními.

79 Zdrojem jim je Somigli, Itinerario.

80 Obě poslední relace především podle Othmera (Series, 455), ale také Beccariho (*Notizia*, 64–5), z čehož plyne zmatek.

81 Zdrojem jim je Somigli, Spedizione, 131–2.

82 O Vilhumovi i plánech na zpracování na str. 90. Událost zaznamenal a článek anotoval mj. polský orientalista Stefan Strelcyn (*Rocznik orientalistyczny* 22 (1957), 156–7), jenž závěrem vyjadřuje naději, že Petráček nebude otálet s edicemi toho nejzajímavějšího („Il est à espérer que le savant tchèque ne tardera pas à réaliser ses projets d'édition des plus intéressants de ces documents".).

© Vydavatelství OFTIS 2007

soupis františkánských rukopisů z 18. století se vztahem k Egyptu a Etiopii, které v NK ČR identifikoval, a slibuje jejich brzké zpracování. K Prutkému zaznamenal pět rukopisů: *Itinerarium*, *Catalogus*, *Vocabularium*, *Doctrina* a *Tractatus*; přešel tedy pouze knihy *Notata medica*, *Varia medicinalia* a *Tractatus chymicus*, u nichž je autorství Remedia Prutkého sporné. Pro jeho následné bádání se staly zásadními itineráře Prutkého a Římaře.

Po dvou letech vyšla v *Archivu orientálním* jeho studie k Římařovu *Itinerariu*, mající význam i pro náš přítomný úkol (Jakub Římař). Petráček v ní důkladně analyzuje rukopis *Descriptio Æthiopiæ seu Abissiniæ* vevázaný – s vlastní paginací – do Římařova *Itineraria*; informace srovnává s řadou dobových autorů a uzavírá, že Římař sice čerpal mj. z Prutkého, ale rukopis je jeho vlastním dílem (381; viz ještě níže). Kromě toho Petráček v úvodu k článku načrtá svůj plán na zpracování spisů obou misionářů (334): nejprve podrobit studiu etiopský materiál u Římaře (učinil tak v tomto článku), pak lingvistický materiál Prutkého *Vocabularia* a patřičných částí *Doctriny*, a potom etiopský materiál Prutkého *Itineraria* a rukopisu *Descriptio viæ Æthiopiæ* z rukopisu *Doctriny*. Poté plánoval přistoupit k arabským partiím obou itinerářů, pak k partiím egyptským. Nakonec chtěl zpracovat arabské lexikum Prutkého jazykových prací (*Vocabularium* a *Catalogus*). V dalším uvidíme, kolik z toho se podařilo naplnit jemu samému a co vnukl jako téma svým kolegům či žákyům.

Roku 1958 vydal Petráček článek rekapitulující dějiny českého povědomí o Etiopii; Prutkého *Itinerarium* v něm nazývá nejcennějším přínosem, jakým česká věda přispěla k poznání Etiopie, a jediným pramenem z doby rozpadu etiopské říše vůbec (Český přínos, 68). Anotace na tento článek byla hned následujícího roku publikována v odborném časopise *Annales d'Éthiopie*[83] a její autor v ní zmiňuje i další Petráčkův článek (Jakub Římař) a vyjadřuje naději, že se brzy dočkáme slibované monografie o Remediu Prutkém (SELEM, 319).

Další důležitý článek k tématu vydal Petráček roku 1962, kdy, podnícen pasážemi o Římařovi v knize zeměpisce **Josefa Kunského** (1903–1977)[84], se vrátil k úvahám o autorství rukopisu *Descriptio Æthiopiæ seu Abissiniæ* a přisuzuje ho tentokrát Prutkému. Tato revidovaná teze se však zakládala na špatném pochopení nejasné Kunského formulace, v níž měl autor na mysli jiný rukopis, a sice *Brevis extractus regni Æthyopiæ* vevázaný do Římařových *Diurnalií* ulože-

83 V té době časopis sloužil především prezentaci prací o dějinách a archeologii Etiopie z pera francouzských a etiopských badatelů. Po přerodu v posledním desetiletí 20. století, kdy nevycházel, se časopis stal mezinárodním a otevřel se všem humanitním oborům zabývajícím se Etiopií a Africkým rohem.

84 KUNSKÝ, I, 282.

© Marek Dospěl & ARCHA 2001

ných ve Strahovské knihovně (DE IV 5), o nichž Kunský píše, že je r. 1946 znovunalezl Vilhum.[85] To zřejmě přimělo Petráčka k tomu, aby se vypravil do Strahovské knihovny; tam pak nalezl i výtah z Prutkého *Itineraria* (DA III 36; viz kap. 4). Kunský v nadpise ke kapitolce o Prutkém uvádí nijak nedokladovaná životní data 1701–1769.

Zřejmě posledním osobním příspěvkem **Karla Petráčka** k tématu byla přehledová pasáž o expedici Remedia Prutkého do Etiopie, otištěná ve dvousvazkových dějinách afrického kontinentu roku 1966 (Prutký a Bruce). Další jeho působení v tomto směru bylo pouze nepřímé.

Mezitím ředitel káhirského CFSOC, P. **Gabriele Giamberardini** OFM (1917–1978), roku 1958 časopisecky vydal první část edice dopisů káhirského misijního ústředí, druhá část následovala rok nato a souborné knižní vydání s úvodem spatřilo světlo světa roku 1960 (*Lettere*).[86] Řada dopisů se týká Prutkého, některé dokonce sám napsal. Edice je však spíše jen málo důkladným a špatně čitelným přepisem a také necelé čtyři strany úvodu zůstávají tak důležitému prameni mnohé dlužny, což bylo Giamberardinimu vytýkáno již v jeho době. Tím spíše dnes by nová edice byla užitečná.[87]

V letech 1961–1963 vyšla v časopise AFH na pokračování obsáhlá analýza dějin petrohradské misie z pera německého františkána **Julia Reinholda**. Autor se v ní postupně zabývá vývojem misijní činnosti františkánů v Petrohradu během celého 18. století. Době působení Remedia Prutkého se věnuje v šesté části, příznačně nazvané „Die Zeit der höchsten Verwirrung unter dem Miss.-Präfekten P. Remedius Prutký und dem Oberen von Katharinas II. Gnaden, P. Adolf Franckenberg (1766–1774)“ (*AFH* 55 (1962), 320–66). Není divu, že zná článek R. Ryšavého na podobné téma, publikovaný v tomtéž periodiku o tři desetiletí dříve. Zatímco Ryšavý nepracoval s prameny z APF, Reinhold naopak neměl přístup k dokumentům františkánského archivu v Praze.

V časopise *Nový Orient* vyšel r. 1967 článek tehdy začínajícího egyptologa **Miroslava Vernera**, který se zaměřil na interpretaci tří kapitol z prvního dílu Prutkého *Itineraria*, konkrétně *De pyramidibus*, *De Sphinge idolo* a *De mumiis*, přičemž u kapitoly o Sfinze uvedl její celý překlad. Následujícího roku publiko-

---

85 Tamtéž. U Vilhuma (*Misionáři* i *Hrdinové*) tuto informaci publikovánu nenalézáme, na existenci *Diurnalií* Vilhum poukazuje jen na základě zmínky v Římařově *Itinerariu* (f. 310r) a předpokládá, že tento rukopis se ztratil (*Misionáři*, 44–5). Na Petráčkův omyl poukázali až Krása – Polišenský, 87.

86 Více v kapitole 1.4.

87 Viz např. kritiku od Raimonda Sbardelly OFM (*AFH* 56 (1963), 201–3), jehož výtky jsou vážnější než v případě jiných dvou edic (d’Albano a da Palermo) v: *AFH* 55 (1962), 273–6, resp. 526–9. Srov. také 1.4.

© Marek Nospel 2001

val rozšířenou verzi článku anglicky v *Archivu orientálním*; oproti původní verzi je tu navíc komparace s dalšími autory, překlad části kapitoly o pyramidách, bibliografie a obsah prvního dílu cestopisu v původním, latinském znění.

Dalším českým orientalistou, který sáhl po františkánských rukopisech, se stal indolog **Miloslav Krása**. Jako diplomní úkol zpracovával starší zprávy o Indii v českých zemích a výsledky shrnul roku 1971 do článku pro *Sborník historický*.[88]

Roku 1972 renomovaný etiopista, zakladatel addisababského *Institute of Ethiopian Studies*, **Richard Pankhurst**, na základě překladu od **Tony Pearsona**, podrobil analýze 43. kapitolu druhého dílu *Itineraria*, kde Prutký pojednává o etiopských lékařských praktikách s využitím červů. Dosavadní literatura mu není známa, odkazuje pouze na Salta a jím publikovanou Prutkého relaci. Uvádí také (3), že rukopis *Itineraria* poskytla jeho ústavu československá vláda.

Ve stejném roce publikoval **Zbyněk Malý** článek založený na dopise, který o svém pobytu v Gonderu poslal 19. srpna 1754 z Říma do Čech P. Martin Lang OFM, člen Prutkého misijní expedice; jeho edici připojuje na závěr článku.[89] Článek je zatížen řadou chyb v biografických údajích, v signaturách a citacích pramenů. Malý necituje jedinou odbornou knihu nebo článek o františkánských misionářích, zato uvádí, že článek je součástí systematické práce s dopisy, zprávami a deníky našich misionářů a že se je chystá publikovat – včetně Prutkého *Itineraria* (17), *Brevis extractus* (22) a řady dalších konkrétně zmíněných dokumentů. Taková tvrzení si dovolím považovat za jistý druh rezervování si témat, kterému však – pokud je mi známo – nedostál.

Rok poté naplnil část výše zmíněného Petráčkova plánu jeho doktorand **Zdeněk Poláček**, když obhájil disertaci, v níž provedl diachronní analýzu staroamharského lexika, jak ho zachytil Prutký ve svém rukopisném *Vocabulariu*. Po několika letech, roku 1976, studii rozšířil o materiál z rukopisu *Doctrina Christiana* a teze publikoval časopisecky v *Archivu orientálním*.

V roce 1980 **Osvaldo Raineri**, etiopista římského *Pontificio Istituto Orientale*, publikoval Prutkého dopis či relaci poslanou 1. listopadu 1752 z Gonderu do Říma. Raineri v analýze dokumentu prokazuje vynikající orientaci v problematice a dosavadní literatuře k Prutkému i přímo k dotyčné misijní výpravě, jen datum narození přebírá chybně (1717 – patrně podle BM). Dopis na konci článku publikuje *in extenso* podle autografu z APF (356–63).

Další z původních prací byla až diplomová práce vedená Petráčkem a roku 1984 obhájená **Jindřiškou Pávovou.** Autorka podává soupis a popis rukopisů a mj. provádí analýzu a srovnání etiopských toponym uváděných v Prutkého *Iti-*

88 KRÁSA, Počátky; zmínky o Prutkém na str. 172 a 180.
89 Edice na str. 23–5. Dopis dnes v: NA, ŘF, ka. 54, inv. č. 1685.

© Marek Dospěl a Petr Zídek

nerariu a *Doctrině* a v Římařově *Itinerariu* a *Diurnaliích*; a také analýzu egyptských a súdánských toponym na základě 84. kapitoly prvního dílu Prutkého *Itineraria* a složky *Itinerarium de Alexandria usque ad Æthiopiam* z Římařových *Diurnalií*.[90] Tím Pávová naplnila další část zmíněného Petráčkova plánu, avšak ani část její práce nebyla bohužel – pokud vím – publikována.

A konečně roku 1991 vyšel v ediční řadě londýnské The Hakluyt Society anglický komentovaný překlad druhého dílu Prutkého *Itineraria* z pera a pod redakcí **J. Henryho Arrowsmith-Browna**. V předmluvě se dozvídáme (xi), že i tato publikace vznikla z popudu Karla Petráčka, který poskytl mikrofilm tehdejšímu knihovníkovi na Institute of Ethiopian Studies v Addis Abebě, S. Chojnackemu, díky čemuž se s ním záhy nato mohl seznámit i R. Pankhurst, jenž nakonec překlad inicioval. Knihu otevírá kratičký historický úvod postrádající odkazy na prameny a literaturu a z velké části vystavěný na informacích z *Itineraria* samotného. Hodnotným je naopak komentář Pankhursta (rudomořská a etiopská část rukopisu) a Beckinghama (Indie). Hodnotit stylistickou kvalitu anglického překladu mi nepřísluší, avšak zjevných přehlédnutí a interpretačních chyb je v něm poměrně mnoho.

Užitečnou recenzi na anglický překlad publikovali **Miloslav Krása** a **Josef Polišenský** (1915–2001). Svůj referát pojali zeširoka a po Florovském jde vlastně o první práci využívající dostupné prameny o Prutkém a jeho kolezích z NA i APF. Na základě těchto pramenů autoři krátce představují účastníky výpravy a související dokumenty a spisy – z Prutkého rukopisů opomíjejí pouze *Tractatus chymicus* a *Varia medicinalia*, zatímco jako první publikují zmínku o výtahu z *Itineraria* uloženém na Strahově v Praze a zaznamenaném předtím pouze v diplomové práci J. Pávové. Podávají také stručný přehled bádání.

Nepoměrně kratší a spíše na informování publika o františkánských pramenech z českých zemí zaměřenou recenzi vydali Krása a Polišenský ještě rok nato v *The English Historical Review*.

Roku 1995 vyšla poučená a precizní recenze na tentýž překlad z pera **Ernsta Hammerschmidta** (1928–1993), který podrobuje kritice i nedbalost v psaní českých slov v komentářích a v úvodu ke knize. Naopak pouze informativní recenzi či spíše anotaci uveřejnil roku 1993 **Alessandro Triulzi**.

90 Analýza etiopských toponym na str. 129–46, egyptských a súdánských toponym na str. 96–128.

© Matěj Dopsal & ACEG 2001

3.5. Současnost a budoucnost bádání

Já sám jsem se tématem začal zabývat roku 1999 v rámci studia dějin a latiny na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Roku 2001 jsem obhájil diplomovou práci, která se zaměřuje na misionářovy zprávy a postoje k etiopskému křesťanství, a v životopisných pasážích vychází jen ze sekundárních zdrojů.[91] Nejzásadnější revidované teze této práce jsem připravil r. 2004 k publikování ve studii, která již těžila z archivního studia; dotyčný časopis však nakonec nevyšel.[92]

Mezitím jsem roku 2003 v časopisu *Salve* vydal článek s komentovaným překladem 71. kapitoly druhého dílu Prutkého *Itineraria* a krátkým úvodem.

Roku 2005 následoval stručný časopisecký přehled všech dosud známých domácích pramenů k misionářům Římařovi, Prutkému a Schneiderovi pro *Pražské egyptologické studie*, kde jsem představil i prameny právě objevené, podal nástin dosavadního bádání a nastínil možnosti, jaké výzkum nabízí pro historické vědy.

Ve stejném roce jsem se pak v konferenčním sborníku zamýšlel nad rolí týchž rukopisných pramenů v diskusi o tzv. orientalismu a nad otázkami, které s tímto diskursem mohou souviset.[93]

V září 2006 jsem na konferenci *Egypt and Austria III* přednesl příspěvek o životní etapě, kterou Prutký prožil ve službách císaře Františka Štěpána; v srpnu 2007 vyšel rozšířený příspěvek v konferenčním sborníku (Fr Remedius).

V září 2007 jsem obhájil magisterskou kvalifikační práci, jejíž základní struktura se shoduje s přítomným úvodem k edici, obsahově se ale zaměřuje téměř výlučně na životopis otce Remedia.

V září 2008 jsem na Devátém mezinárodním koptologickém kongresu v Káhiře vystoupil s příspěvkem *A „New" Mid-Eighteenth-Century Account of the Monasteries at Scetis (Wâdî 'n Natrûn)*, jehož náplní měla být prezentace zpráv Remedia Prutkého o jeho údajné cestě ke zmíněným klášterům (31. kap. 1. dílu *Itin.*).[94] Analýza vyjevila převratnou skutečnost – líčení je víceméně doslovným

---

91 Práce nese titul *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském* Itinerariu *českého františkánského misionáře Václava Remedia Prutkého (1713–1770)*, jak ho také jinde cituji, ale úředně platný název je *Etiopie 18. století v latinském Itinerariu Václava R. Prutkého*, neboť nebylo reflektováno upřesnění názvu v průběhu zpracovávání tématu.

92 DOSPĚL, Etiopské křesťanství. Poslední úpravy textu byly provedeny ještě v únoru 2005. Vročení se měnilo z 2004 na 2005, pak i 2006 – takto různě na článek v jiných publikacích také odkazuji.

93 Nejprve předneseno 2.9.2004 na mezinárodním sympóziu „Egypt and Austria".

94 Studie bude publikována v konferenčním sborníku, jehož vydání řídí Ramez Boutros, v káhirském AUC Press.

© Marek Dospěl ARCHIV 2007

překladem relace sepsané P. C. Sicardem SJ r. 1716, přičemž Prutký ve Wádí en-Natrún zřejmě vůbec nebyl.

V roce 2009 jsem publikoval studii snažící se o průběžnou přehledovou analýzu kontaktů františkánů z českých zemí se zeměmi Blízkého východu[95] a studii mapující celoživotní úsilí Jakuba Římaře o etiopskou misii (Generální vikář), v níž se mj. věnuji také etiopské výpravě vedené otcem Remediem. Zatím posledním příspěvkem je článek zveřejněný koncem roku 2009 v PES (Dva misionáři), kde analyzuji Prutkého pojednání o Achnatonově hraniční stéle, zjevně převzaté od Sicarda, a kriticky hodnotím výpovědní hodnotu celého *Itineraria* vůči přeceňování autorovy osobní reflexe.

Prutkého *Itinerariem* se od roku 2001, kdy zahájil doktorské studium, začal soustavněji zabývat latinista a bohemista **Josef Förster**. Během studia publikoval k tématu několik přípravných článků.

Nejprve roku 2005 publikoval text, který v listopadu 2003 přednesl na konferenci *Cestopisy v novoveku*.[96] Jde o pokus o literárněvědnou studii *Itineraria* vystavěnou na analýze sotva pětiny rukopisu a zatíženou řadou nepřesností, neověřených informací a nakonec i omylů včetně chybné signatury i názvu pojednávaného rukopisu.[97]

Tentýž článek – avšak bez uvedení této informace – vydal Förster téhož roku ještě v časopise Auriga.[98] Od předešlého se liší zapracováním prvních archivně ověřených biografických údajů, avšak řada soudů zůstává nedoložena a téměř bez odkazů na sekundární literaturu. *Itinerarium* Jakuba Římaře je uvedeno pod sig-

95 „Františkáni jako specifická spojnice mezi českými zeměmi a východním Středomořím v 17. a 18. století“, v: Petr Charvát – Petra Maříková-Vlčková (vyd.), *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a novověku*, Praha: Český egyptologický ústav, 2009 [v tisku]. Nejprve předneseno 28. listopadu 2008 na stejnojmenném kolokviu.

96 Förster, Václav (2005).

97 *Itinerariu* dává název *Itinerarium missionum apostolicarum* (158; stejně i později v De animo, 331) a signaturu Re 13 (154 a 158), což obojí ve skutečnosti náleží *Itinerariu* Římařovu. Za pozornost stojí, že stejný titul Förster zvolil i pro titul do zadání své disertace. Jinde naopak uvádí název *Itinerarium missionum orientalium*, což je nápis ze hřbetu rukopisu. Spojením obou zmíněných názvů dostaneme celý název Římařova *Itineraria*.

98 Förster, *Itinerarium*. Časopis je vročen ještě 2005, fakticky vyšel začátkem roku následujícího.

© Marek Dospěl & CEGS 2007

naturou Prutkého *Itineraria* a naopak. Doplňkem článku je překlad čtvrté kapitoly prvního dílu *Itineraria*.[99]

Ve stejném roce Förster publikoval ještě jinou dvojici shodných článků – nejprve německy, poté česky;[100] podkladem pro ně byla přednáška pronesená na kolokviu *Europe and Antiquity*, konaném v dubnu 2004 v Praze. Förster se tu snaží pojednat Remediovo vnímání starověku a zasadit ho do kontextu apodemické literatury, zdůrazňuje Prutkého důraz na objektivitu a jeho empirismus. Důvěřivá, nekritická četba pramene a sporá znalost dobové i odborné literatury a reálií, o kterých Prutký pojednává, činí z článku stavbu zbudovanou na písku. Česká verze je rozšířena o překlad šesté kapitoly prvého dílu *Itineraria* (208–12).[101]

Počátkem roku 2007 (s vročením 2006) publikoval Förster v *Listech filologických* článek (*De animo*), v němž shrnuje data k Prutkého biografii počínaje narozením a konče odchodem do Etiopie a dokládá je archivními prameny. Kde prameny mlčí, snaží se životní osudy rekonstruovat na základě analogie. Zapomíná odkazovat na zdroje, z nichž čerpal – ačkoli např. v pasážích o studiích v Římě (314–7) není obtížné sledovat Kleinhanse i slovo od slova. S Försterovým názorem, že překlad Arrowsmith-Browna a články Somigliho a Ryšavého činí Prutkého osudy v době jeho působení v Etiopii a Rusku dostatečně známými (330), nemohu souhlasit.

Další Försterův publikovaný příspěvek k bádání o Prutkém představuje přednáška pronesená v září 2006 na konferenci *Egypt and Austria III*, v níž na příkladu otce Remedia nastínil každodennost františkánských misionářů v Egyptě v první půli 18. století. V srpnu 2007 tento prameny ani literaturou téměř nedokladovaný esej vyšel v konferenčním sborníku. Jde vlastně o jemně uzpůsobený posledně uvedený článek (*De animo*) – většina textu eseje se s ním shoduje slovo od slova; opět bez zmínky o existenci dřívější publikace.

V říjnu 2007 obhájil Förster doktorskou disertaci v oboru „Latinská medievistika a novolatinská studia“.[102] Práce je tvořena úvodem, edicí 29 kapitol z prvního dílu *Itin.* Remedia Prutkého, jejich českým překladem a komentářem. Úvod sestává z kapitol, jež jsou víceméně neupravovanými verzemi dříve publikovaných článků, o kterých jsem se už zmínil. Přibyla však obecná kapitola shrnují-

---

99 *Tamtéž*, 80–4. V úvodu k překladu Förster neregistruje existenci překladu 71. kap. z druhého dílu, publikovaného r. 2003 v *Salve*.

100 FÖRSTER, *Sine experientia*. O identičnosti obou článků autor mlčí a v osobní bibliografii na webu zaměstnavatele je u české verze uveden pouze podnadpis.

101 Tento článek, bez úprav později zakomponovaný do disertace i knižní edice, mě r. 2009 podnítil k publikování studie demaskující Prutkého tzv. empirii ve vztahu k egyptským reáliím (Dva misionáři).

102 FÖRSTER, *Václav* (2007).

© Marek Dospěl

cí podíl františkánů z české provincie na misiích organizovaných Propagandou (xiii–xxxvi), vystavěná převážně z Grulichova přehledu, a „Poznámky o jazyce a stylu“ (xcii–viii). Práce postrádá úvodní analýzu nebo aspoň přehled pramenné základny, vynechán je také rozbor dosavadního bádání o daném tématu – poukazem na kusý přehled v mé diplomové práci z r. 2001(!). K editovanému textu je vypracován místní a jmenný rejstřík, práci uzavírá soupis zkratek, pramenů a literatury a obrazové přílohy. Na hodnocení ediční a překladové práce není v tomto přehledu místo.

Na sklonku roku 2009 spatřila světlo světa knižní podoba právě uvedené disertace (Förster, *Remedius*). K již zmíněným, průběžně publikovaným článkům je v úvodu připojena kapitola referující o vztahu itinerářů Prutkého a Římaře. H. Navrátilová, pod jejíž redakcí publikace vyšla, přidala nástin geopolitického rámce působení českých františkánů v Egyptě zasazený do diskurzu tzv. orientalismu. Edice a překlad zahrnují kapitoly 3–32 z prvního dílu *Itineraria*. Publikaci doplňuje obrazová příloha, seznam literatury a rejstříky. Detailní recenze je vhodnější pro časopisecké publikování.

V právě uzavřeném přehledu dějin bádání jsem se vědomě vyhnul řadě prací, které – pokud mohu soudit – nebyly založeny na studiu (a mnohdy ani znalosti) primárních pramenů a byly tedy kompilací prací jiných. Mnohdy se jedná o přehledové a tedy užitečné publikace závislé na dostupné literatuře nebo o práce na odborné úrovni, v nichž se ovšem Remedius Prutký objevuje pouze okrajově, jindy však jde o hrubě neodborné práce. Několik zástupců (téměř) výlučně z první skupiny si na závěr v chronologickém pořádku stručně představíme:

Visconte de Caix de Saint-Aymour, *Histoire des Relations de la France avec l'Abyssinie chrétienne sous les règnes de Louis XIII et de Louis XIV (1634-1706), d'après les Documents inédits des Archives du Ministère des Affaires Étrangères*, Paris: Challamel Ainé, 1886, str. 267;

Fumagalli, str. 19, č. 140;

Budge, II, 459;

Jean-Baptiste Coulbeaux, *Histoire politique et religieuse d'Abyssinie depuis les temps les plus reculés jusqu'à l'avenement de Ménélick II*, sv. II, Paris: Geuthner, [1929], str. 327;

Lemmens, *Geschichte*, 59, pozn. 35 (Rusko), str. 185–6 (Etiopie);

Schmidlin, 469;

Arnulf Götz, OFM, *Heilige Märtyrer und Helden. Aus der Missionsgeschichte des Ordens des heiligen Franziskus*, Aschaffenburg: Paul Pattloch, 1957, str. 315–9 (vychází zcela z Ryšavého studie);

© Marek Doležal & ACTUS, 2007

KUNSKÝ, I, 283–9 (popis cest);

Alexius BENIGAR, OFM, „Æthiopia“, in: *Historia missionum Ordinis Fratrum Minorum*, sv. II: *Africa*, Roma: Secretariatus missionum OFM, 1967, str. 128–9;

Donald CRUMMEY, *Priests and Politicians. Protestant and Catholic Missions in Orthodox Ethiopia, 1830–1868*, Oxford: Clarendon Press, 1972, str. 7–9 a 174.

Basil DAVIDSON, *Africká minulost. Kroniky od dávnověku po moderní dobu*, přel. Gustav BERNAU, Praha: Orbis, 1972, str. 219–20 (tj. v rámci doslovu Josefa WOLFA „Podíl českých a slovenských badatelů na poznání Afriky“);

Ivan HRBEK, *ABC cestovatelů, mořeplavců, objevitelů*, Praha: Panorama, 1979, str. 220–1;

H[ari] K[rishen] KAUL, *Travellers' India. An Anthology*, Oxford: Oxford University Press, 1979, str. xxxix;

GRULICH, 18, 24, 133, 139–44, 178, 186;

Vojtěch ZAMAROVSKÝ, *Jejich veličenstva pyramidy*, Praha: Československý spisovatel, [2]1986, str. 80–2;

AREGAY, History, 23–4;

Břetislav VACHALA, „The Beginning of Egyptology in Czechoslovakia“, in: GOVI, Cristiana – CURTO, Silvio – PERNIGOTTI, Sergio (vyd.), *L'Egitto fuori dell'Egitto. Dalla riscoperta all'Egittologia*, Bologna: CLUEB, 1991, str. 441–50, konkrétně 443–4.

Bairu [= Bájru] TAFLA, *Ethiopia and Austria. A History of their Relations*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1994 [ÄthFor, sv. 35], str. 262, pozn. 498;

Adrian HASTINGS, *The Church in Africa, 1450–1950*, Oxford: Clarendon Press, 1996, str. 164–5, 643;

PAŘEZ, 235 – podnětný článek, ale itineraria Římaře a Prutkého mylně ztotožněny s jinými dvěma rukopisy, uloženými ve Strahovské knihovně (DE IV 5, DA III 36);

PANKHURST, *Ethiopian Borderlands*, 392, 428, 484.

MARTÍNEK – MARTÍNEK, *Naši cestovatelé a geografové*, 350–2;

JIROUŠKOVÁ, Prutký, 409–10;

Timothy INSOLL, *The Archaeology of Islam*, Oxford: Blackwell Publishing, 1999, str. 122;

Paul B. HENZE, *Layers of Time. A History of Ethiopia*, New York: St. Martin's Press, 2000, str. 108–9;

Donald CRUMMEY, *Land and Society in the Christian Kingdom of Ethiopia: From the Thirteenth to the Twentieth Century*, Urbana – Chicago: University of Illinois Press, 2000, str. 103 a 289;

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

Jiřina Kubíková, *Křesťanská misie v 16.–18. století*, Brno: L. Marek, 2001, str. 88, 91, 113–4;

Elbel, *Bohemia Franciscana*, 106 (rukopisy jsou prý ve františkánské knihovně a nedostupné!);

Munro-Hay, *Ethiopia*, 32, 63, 88, 90, 92–3, 97–8, 110, 117, 163, 183, 375;

Martínek – Martínek, *Světoví cestovatelé a mořeplavci*, 105;

Miroslav Verner, *The Pyramids. Their Archaeology and History*, London: Atlantic Books, 2003, str. 184 a 236 (a další edice a jazykové verze);

Jan Záhořík, „Africká cesta Remedia Prutkého“, in: *Dějiny a současnost* 28 (2006), č. 6, str. 14–7. (článek jsem lektoroval, ale na některé připomínky nebyl brán zřetel);

Miloš Mendel – Bronislav Ostřanský – Tomáš Rataj, *Islám v srdci Evropy. Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*, Praha: Academia, 2007, str. 214;

Miroslav Verner, *Objevování starého Egypta. Půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2008, str. 16.

Právě uzavřený přehled primárních pramenů a odborné literatury není úplný, ale doufám, že nejdůležitější soubory pramenů a valnou většinu odborných publikací se mi podařilo podchytit.

Pokud jde o cesty, kterými by se mohlo bádání v budoucnu ubírat, stavím na první místo heuristiku a s ní související průběžné publikování zpráv o nově nalézaných či studovaných pramenech. Je totiž zřejmé, že naše archivy a knihovny mají stále ještě co nabídnout, mimo pochybnost pak stojí bohaté fondy archivů italských, káhirských a snad také petrohradských. Důležité a časově náročné je pak pracovat na kritické edici vybraných textů. Ruku v ruce s tím by měly být výsledky bádání zveřejňovány ve specializovaných časopisech i v publikacích přístupných širší veřejnosti. Žádný ze jmenovaných kroků nelze uskutečnit bez absolvování toho předchozího, abychom nevstupovali do prázdna. Vždy by totiž mělo platit, že stejně jako se nelze věnovat popularizaci bez solidních základů ve vědecké práci, je tato nepředstavitelná bez soustavné heuristiky a poctivého studia primárních pramenů.

© Marek Dospěl & ACHCS, 2007

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

4. ŽIVOTNÍ OSUDY P. REMEDIA PRUTKÉHO OFM

K napsání životopisu Remedia Prutkého se před půlstoletím podle vlastních slov odhodlal K. Petráček,[103] ale není nám známo, že by svůj plán nakonec realizoval – přinejmenším nebylo nic publikováno. O zpracování dílčího životopisu (od narození až po odchod do Etiopie) se nedávno pokusil J. Förster (De animo).

Tento můj pokus o životopis Remedia Prutkého je tedy zjevně prvním, který se snaží o celkový pohled. Vychází ze studia primárních pramenů, které v takové šíři dosud nebyly jinde souborně interpretovány ani podchyceny, a široce se opírá o odbornou literaturu. Přesto jde o životopis otevřený a zdaleka nereflektující celou, občas jen tušenou šíři využitelných pramenů – zejména pokud jde o široký kontext působení františkánů na Blízkém východě i jinde.

Svízelí při psaní životopisu se ukázala být jak skromnost tak i nevyváženost pramenné základny. Když si uvědomíme, že i biografie osobností z nižší šlechty narážejí na nedostatek pramenného materiálu, jak na tom pak můžeme být u hierarchicky nedůležitého zástupce nižšího duchovenstva a navíc řeholníka žebravého řádu? Zcela bez pramenné opory jsme pak v letech, která vstupu do řádu a kněžskému svěcení předcházela.

K osobě Remedia Prutkého je naštěstí k dispozici řada „ego-dokumetů“ a přeje nám i skutečnost, že v dospělém věku spojil svůj život s jednou z nejstarších institucí Římsko-katolické církve, z čehož ovšem pramení jistá nevyrovnanost mezi množstvím dokladů pro život před a po nastoupení misijní dráhy. V některých případech nám pomůže aspoň analogie, jindy nezbude než kapitulovat – přinejmenším prozatím. Vždyť na první překážku v pramenné doložitelnosti narazí životopisec hned u otázky místa narození a křestního jména budoucího misionáře…

---

103 Petráček, Český přínos, 68: „Rozepisovat se o tom, co Itinerarium Prutkého obsahuje, znamenalo by sepsat menší monografii. Tu také připravuji. Ale zde není na to místa“.

© Marek Dospěl & ACEDS 2007

Síť kontextů je vzhledem k pestrému životu otce Remedia tak široká a spletitá, že její důkladné postihnutí si bude žádat práci podstatně obsáhlejší, než může být tento úvod k edici. Je také zřejmé, že pro biografii *par excellence* bude ještě třeba dalšího archivního bádání, studia a nakonec pochopitelně i jinak pojaté syntézy.

4.1. „Quid putas puer iste erit?“ aneb léta dětství[104]

4.1.1. Datum narození

V odborné literatuře se až téměř do poloviny dvacátého století neobjevují Prutkého životní data pro dobu před vstupem na misijní dráhu. I Somigli se vždy zabývá jeho osudy až od nástupu do misií, jak mu to umožňovalo studium archiválií ve vatikánském APF. Později se naopak v literatuře objevuje hned několik odlišných dat narození a vydalo by na samostatnou studii rozplést, kde jednotliví autoři brali své informace a kdo od koho opisoval. Bývají uváděny roky 1701[105], 1713[106] i 1717[107], a to bez bližšího určení. Žádný z obou krajních údajů však není v žádné z publikací doložen pramennou citací či aspoň zdůvodněn. Přímé a věrohodné svědectví se přitom nalézá v řádovém archivu. V knize 119, v jednom z chronologických seznamů řádových kleriků provincie, je v kolonce data narození uveden 2. leden 1713, což je zároveň jediný přesný pramenný do-

104 Nové a pramenně doložené údaje o dětství a mládí Prutkého jsem sumarizoval již r. 2004 v časopisecké studii „Etiopské křesťanství“, ale vydání časopisu se velice zdrželo.

105 Objevuje se poprvé nejspíše u PROCHÁZKY (113 a 116 – jen nepřímo) a poté už ve většině publikací až dodnes – např. KALISTA, *Cesty*, 246, a *Baroko*, 344; VILHUM, *Čeští misionáři*, 12; PETRÁČEK, Handschriften, 90 a GRULICH, 139 a 186, přestože RYŠAVÝ věrohodně uvádí rok 1713 (viz níže). Procházkova chronologie je následující: r. 1711 bylo Prutkému 10 let, po dalších 10 letech vstoupil do kláštera u Panny Marie Sněžné.

106 V literatuře tento správný rok uvádějí, pokud je mi známo, pouze RYŠAVÝ (187), který pracoval s pražským archivním materiálem, a KRÁSA – POLIŠENSKÝ (Hand Account, 85), kteří odkazují na primární prameny i na článek RYŠAVÉHO.

107 Uvádí se v: BM, XVII, 248; RAINERI, Relazioni; A-B, xiii. V BM se k tomuto roku muselo dojít kalkulací mezi rokem vstupu do římské misijní přípravky (1750) a stářím v době toho vstupu (33) chybně uvedeným v KLEINHANSOVI (349), ze kterého autoři BM i v dalších otázkách čerpali. RAINERI zřejmě následuje BM. V úvodu k A-B se o původu životopisných dat dovídáme z předmluvy jen tolik, že je pro editora v APF obstaral někdo druhý – v tomto případě se ale autor spíše opřel o BM, i když by mu byla kombinace dat z BM a KLEINHANSE nemohla vyjít.

© Marek Dospěl OFM Cap. 2001

klad, který je nám dosud znám.[108] Uvedený rok 1713 je zároveň v souladu s jiným, v archiváliích několikanásobně doloženým údajem, že totiž bratr Remedius složil řeholní sliby 8. února 1735 ve věku dvaadvaceti let. K této otázce se ale ještě dostaneme později.

4.1.2. Místo narození

Remedius Prutký se tedy velice pravděpodobně narodil 2. ledna morového roku 1713. Je nasnadě pokračovat otázkou „kde?". V dokumentech z pražského konventního archivu je Prutký označován za kopidlenského (lat. *Kopidlnensis*).[109] A jeho krajan Jakub Římař, prefekt egyptské misie, v jednom ze svých italských dopisů uvádí Prutkého rodiště ve tvaru *Copidono*.[110] Mohlo by se tudíž jednat o Kopidlno na Jičínsku. Rešerše v matrikách narozených (resp. křtěných) města Kopidlna a přilehlých obcí však nepřinesly pozitivní výsledek.[111]

V jednom pečlivě vedeném soupisu řádových bratří české provincie je však v kolonce pro rodiště uvedeno *Kopidlens*[*is*],[112] tedy snad „z Kopidla".[113] Malá obec tohoto jména leží asi 7 km východně od Plasů v okrese Plzeň-sever. Nejde-li jen o písařskou chybu nebo nezmátla-li pisatele zvuková podobnost obou sídel, je možné tuto druhou možnost preferovat vzhledem ke geografické blízkosti Kopidla k Plzni, kde Prutký později složil řeholní sliby a velice pravděpodobně vůbec vstoupil do noviciátu. Za úvahu stojí také fakt, že v Jičíně by Prutký mohl studovat na jezuitském gymnáziu, odkud do františkánského řádu jistě není tak blíz-

---

108 NA, ŘF, kn. 119, ff. 9^{v}–10^{r}. Kniha nese analytický nadpis *Specificatio // Quo anno et die quilibet fratrum clericorum // almæ provinciæ Bohemiæ fuerit natus et in s. // ordine professus, item quo anno, die et loco sacris // ordinibus initiatus et primitias celebraverit, in- // cipiendo ab iis, qui hoc anno 1731. die 1. Januarii // adhuc in studiis existebant*.

109 Např. v: NA, ŘF, kn. 119, f. 9^{v}; kn. 118, f. 11^{V}; kn. 116, f. 4^{r}; příp. i „Kopidnen[sis]" v: NA, ŘF, kn. 115, f. 14^{V}. Kopidlno, s odkazem na dva katalogy bratří a jedno nekrologium z pražského archivu (ale bez nebo se starými signaturami), uvádí i Ryšavý (Reformatenmission, 187) a bez komentáře i A-B, xiii.

110 APF, SOCG, sv. 744 (1750); odtud převzato do APF, Acta, sv. 120 (1750), f. 94^{v} – obojí však podle opisu v: NA, Sb. přepisy, ka. 166.

111 SOA v Zámrsku, *Matrika narozených, oddaných a zemřelých farního úřadu Kopidlno*, sign. 76–2, tj. mikrofilm č. 2669. Později tento průzkum se stejným výsledkem podnikl i Förster (De animo, 310, pozn. 8).

112 NA, ŘF, kn. 122, f. 4^{v}. Kniha byla sepsána až r. 1765.

113 Nutno však podotknout, že i české adjektivum zní „kopidlenský" nebo „kopidlanský".

© Marek Daspel & CTC 2001

ko jako do řádu jezuitského, zatímco v Plzni by mohl docházet do církevní školy vedené samotnými františkány, jak se k tomu ještě vrátíme níže (3.1.4). Na podporu Kopidla nebo obecně regionů jižně nebo západně od Prahy lze také ocitovat následující Prutkého slova o jeho návratu z Itálie do Čech: „Procházeje městy a městečky českého království, mé drahé vlasti, a navštěvuje své přátele a příbuzné, dorazil jsem do Prahy“.[114] Avšak i tato druhá možnost byla již v matrice prověřena bez kladného výsledku.[115]

Pro řešení této otázky se nabízí ještě jedna cesta – pokusit se dohledat alespoň potenciální příslušníky rodu stejného příjmení nebo Remediovy přímé předky, a to na základě dalších pramenů evidenční povahy, jakými jsou soupisy poddaných podle víry (r. 1651), berní rula (r. 1654) apod. Tuto teoretickou možnost je však možné oprávněně považovat za málo nadějnou a z nejednoho důvodu si od ní nelze dopředu mnoho slibovat.

Sám Prutký se v žádném z dosud známých dokumentů o svém rodišti nezmiňuje. A pokud je mi známo, nikde ve svých písemnostech nevzpomíná ani na vlastní dětství a mládí. I otázky po jeho původu a sociálním zázemí proto zatím padají do prázdna: Z jakého prostředí pocházel – z venkovského, nebo patricijského? Jací byli jeho rodiče? Jakou výchovu a vzdělání ve svém dětství podstoupil? …

Ve vztahu k jeho rodině o něm víme prozatím jen tolik, že nebyl urozený a že měl bratra, neboť svého oboustranně osiřelého synovce Josefa Octaviana Prutkého převzal od jeho dvanácti let, tedy asi od roku 1759, do péče a postaral se i o jeho dva bratry, jak o tom ještě bude zmínka níže. O rodičích otce Remedia se ví pouze díky jeho sloupcovému seznamu odsloužených mší, který se v jeho improvizovaném notýsku dochoval pro období od 1. července 1766 do 9. června 1769 a kde je mezi intencemi – poprvé k 6. prosinci 1766 – uvedeno „za mé rodiče“ (lat. *meis parentibus*), 30. června následujícího roku pak poprvé čteme „za zemřelé rodiče“ (lat. *defunctis parentibus*), což se v seznamu napříště objevuje i několikrát do měsíce.[116]

---

114 *Itin.*, f. 445v: „Regni Bohemiae, charae meae patriae civitates et oppida percurrens meos amicos et consanguineos invisens Pragam metropolim regni […] attigi“. Jedná se ale už o první stránky nedochované v autografu. Konkrétně není jmenována žádná lokalita.

115 FÖRSTER, De animo, 310, pozn. 8 (hledal Václava Prutkého v: SOA v Plzni, *Matriky narozených, římskokatolická fara Žebnice*, sign. SM 803).

116 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 5: celý oddíl je na str. 10–26, záznam z 6.12.1766 na str. 12b, z 30.6.1767 na str. 14b. Z dalších intencí se vztahem k domovu uveďme např. „za mou rodinu“ (*pro mea familia*), „za mou provincii“ (*pro mea provincia*) nebo

© Marek Dospěl & ACTA 2007

4.1.3. Křestní jméno

Ze základních životopisných údajů Remedia Prutkého zůstává záhadou i jeho křestní jméno; jeho život je totiž zatím možné sledovat až od chvíle, kdy vstoupil do řádu a kdy se objevuje v prvních řádových dokumentech – tehdy ovšem už pod svým novým, řádovým jménem Remedius.

Ani nejstarší publikace neuvádějí jiné než řádové jméno. Teprve Procházka ve svém volně podaném životopisném příběhu dává Prutkému křestní jméno Václav (PROCHÁZKA, 114 a 120), aniž by ale bylo zřejmé, zda tak činí na základě nějakého dokladu – fabulační povaha jeho knihy napovídá spíše opak. Jméno Václav se poté, bez dokladů, objevuje v řadě dalších, i odborných publikací dodnes.[117]

Na tomto místě se hodí poukázat na fakt, že jméno Václav dostal při křtu Jakub Římař, tedy druhý z dvojice nejznámějších českých misionářů působících v Egyptě – vypovídá o tom záznam v knize s protokoly řádových slibů za roky 1590–1716.[118] Římař přitom už od zmíněné Procházkovy knihy nese v literatuře křestní jméno Josef.[119]

Pro křestní jména Václav (u Prutkého) ani Josef (u Římaře) zkrátka neexistuje žádná opora v primárních pramenech, zatímco jejich společným zdrojem je zjevně Procházkova fabulační kniha. Vzhledem k tomu je třeba přikládat oběma údajům odpovídající váhu. To také považuji za pádné důvody k tomu, abych se uvádění křestního jména otce Prutkého vyhýbal.

Ostatně ani mnozí jeho současníci toto jméno zřejmě neznali a jeho vrstevníci a kolegové ho přinejmenším nepoužívali, protože při vstupu do řádu si Prutký na znamení nového začátku, coby *homo novus* (nový člověk), zvolil jméno Remedius, jež se někdy v pramenech uvádí také ve tvarech Romedius nebo Rimedius, případně s různými koncovkami podle jazyka dokumentu.

„za strýce z matčiny strany“ (*pro meo avunculo*), někdy také za sebe samotného (*pro me* nebo *pro mea remissione*).

117 Např.: KALISTA, *Baroko*, 344 a *Cesty*, 246; VILHUM, *Čeští misionáři*, 12. Z posledních např. MARTÍNKOVI, *Naši cestovatelé*, 350; JIROUŠKOVÁ, Prutký, 409; FÖRSTER, Sine experientia (*LF*), 65; TÝŽ, Sine experientia (*Historia*), 204; TÝŽ, De animo, 309–10; TÝŽ, *Václav*, passim. Také já jsem ho zprvu přejímal bez reflexe.

118 NA, ŘF, kn. 104, f. 105^{v}: „in sæculo vocatus Wenceslaus“. V citovaném zápisu jsou uvedena i jména rodičů, což dobře ilustruje mj. to, jak proměnlivá byla důkladnost vedení záznamů v jednotlivých knihách.

119 PROCHÁZKA, zejm. str. 34 a 39. Do fabulace s časovými údaji před odchodem na misie se ale Procházka v případě Římaře nepouští. Jméno Josef z posledních českých prací např. v: KRÁSA – POLIŠENSKÝ, Hand Account, 85; MARTÍNKOVI, *Naši cestovatelé*, 370; JIROUŠKOVÁ, Římař, 425; FÖRSTER, Václav, 152; FÖRSTER, Sine experientia (*LF*), 66, pozn. 4.

© Marek Doppel & MCES 2007

4.1.4. Studia před vstupem do řádu

Dalším bílým místem naší biografie je dosažené laické vzdělání. Lze jen předpokládat, že Prutký absolvoval elementární vzdělání, kde se naučil základy čtení a psaní (*legenda* a *scribenda*), a poté snad vystudoval gymnázium.

Pokud vyjdeme ze zatím nepotvrzených údajů o jeho rodišti, mohl Prutký v případě Kopidlna u Jičína v Čechách navštěvovat nejspíše trojtřídní partikulární školu v Jičíně[120] a poté jičínské jezuitské gymnázium, které i s kolejí na svém panství již roku 1623 založil velký dobrodinec řádu, Albrecht z Valdštejna.[121] V úvahu by snad mohlo přicházet i vzdálenější šestileté piaristické gymnázium v Kosmonosech. Ať už by ale Prutký studoval v řádové škole provozované jezuity nebo piaristy, proč by v touze po životě řádového kněze následně nenašel cestu právě do jednoho z těchto řádů a vstoupil místo toho do řádu sv. Františka?

Pokud by se Prutký narodil v západočeském Kopidlu, mohl v Plzni docházet přímo do řádové školy při konventu plzeňských františkánů[122]; druhou možností mohla být městská partikulární latinská škola, na niž mohlo navázat studium na piaristickém gymnáziu taktéž v Plzni.[123] To vše jsou prozatím jen úvahy a je potřeba pokusit se je teprve ověřit v patřičných pramenech.

Tyto dohady je však nutné zakončit konstatováním, že i kdyby snad s postupujícím bádáním bylo tušení, na kterém ústavu Prutký studoval, jistější, stěží by bylo možné dohledat o něm něco více, protože namísto jmenných seznamů se na nižších školách obyčejně vedly nanejvýš statistické záznamy.

4.2. „Nulla vi, nullo metu, sed libere ac sponte“ aneb doba studií a řádové formace

4.2.1. Od novice ke knězi

Od chvíle vstupu Remedia Prutkého do františkánského řádu, k němuž došlo za provincialátu známého historiografa české provincie – Severina Vrbčanského, jsme již na jistější půdě.

Prvním krokem uchazeče o dráhu františkánského řeholníka bývalo vždy přijetí řehole sv. Františka, tedy složení tzv. dočasného slibu (lat. *professio simplex*

---

120 Srov. MENČÍK, 331.

121 Srov. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, 59. V seznamech studentů jezuitské koleje se však Prutký nenalézá (FÖRSTER, přednáška pro Jednotu klasických filologů, Praha, 29.5.2008).

122 Srov. HEJNIC, 39.

123 Vynikající knižní studii k dějinám plzeňského školství, zejm. latinské městské školy, napsal HEJNIC.

© Marek Dospěl & ACE, 2007

et temporaria), spojené se slavností tzv. obláčky (lat. *indutio*) čili přijetí řeholního hábitu. Tím začínala zkušební lhůta jednoročního noviciátu. Dosud nevíme, kdy a kde tak Prutký učinil, noviciát však v relevantních letech 1732 a 1733 bylo možné absolvovat v řeholních domech v Kadani, Plzni, Hlubčicích (něm. Leobschütz), Hejnici a v Lehnici (něm. Liegnitz), k nimž od podzimu 1734 z rozhodnutí provinciální kapituly přibyla Moravská Třebová, zatímco Hejnice potvrzena nebyla.[124] Z vyjmenovaných konventů k tomu mohlo – vzhledem k domněnce o rodišti a také vzhledem k událostem, k nimž se teprve dostaneme – s větší pravděpodobností dojít v plzeňském konventu Panny Marie Nanebevzaté.

Po ročním noviciátu, který ale mohl trvat i tři roky, kandidáti obvykle skládali tzv. slavné řeholní sliby (lat. *professio solemnis*). K této události je v rukopisné knize vedené v plzeňském konventu dochováno Prutkého přísežné prohlášení o tom, že skládá sliby dobrovolně a po pečlivém zvážení; datováno v Plzni 8. února 1735.[125] V prohlášení se mj. praví, že novic (lat. *clericus novitius*) tak činí stejně jako kdysi v případě přijetí řehole, tj. při vstupu do noviciátu.[126] Záznam o takovémto prohlášení, tedy před obláčkou (lat. *ante indutionem*), nemůže být ale v této knize ani teoreticky k dispozici, neboť zápisy odpovídajícího oddílu začínají až 30. říjnem 1734.[127] Odečtením (nejméně) jednoročního noviciátu od data složení řádových slibů (únor 1735) lze totiž Prutkého obláčku hypoteticky umístit k počátku r. 1734 nebo na konec roku předešlého.

Po složení slavných slibů na závěr noviciátu obyčejně následoval rovněž roční juniorát, ale o něm nám opět schází pramenné doklady, proto se musíme omezit na konstatování, že juniorátní domy v rámci české provincie svatého Václava bývaly v letech 1734–1737 v Tachově, Dačicích a Namyslově.[128] Z nich nejblíže k Plzni leží Tachov, což ale nemusí být určující.

---

124 Podle zápisů z kapitul v: NA, ŘF, kn. 69, str. 15, 26 a 45. Proviční kapituly se konávaly v srpnu nebo září vždy jednou za tři roky, v mezidobí se scházely tzv. *congregationes intermediæ*. Bývali tu voleni nebo jmenováni provinční představitelé řádu a přijímala se usnesení pro celou provincii.

125 NA, ŘF, kn. 269, f. 87^{r}. Uvedené datum a místo složení slibů nalézáme např. i v: NA, ŘF, kn. 115, f. 14^{v}; kn. 116, ff. 4^{r} a 103; kn. 118, f. 11^{v}; kn. 122, f. 4^{v}.

126 NA, ŘF, kn. 269, f. 89^{r}: „[…] jurato testamur, quod sicut religiosum institutum S. P. Francisci reform. nulla vi, nullo metu, sed libere ac sponte amplexi sumus, sic pariter libere, sponte et bene considerate hodie id est 8. mensis Februarii a. 1735 sacram professionem emittere velimus […]“.

127 *Attestationes iuratæ a candidatis ante indutionem factæ* v: NA, ŘF, kn. 269, ff. 4^{r}–32^{v}.

128 Podle zápisů z provinčních kapitul v: NA, ŘF, kn. 69, str. 44, 57 a 73.

© Marek Josef Grulich & ACE 2021

Teprve k 21. září 1737 máme k dispozici další z pramenně doložených dat – Prutký v dolnoslezské metropoli Wrocławi (něm. Breslau, čes. Vratislav) přijal tzv. nižší svěcení, mezi něž – až do jejich zrušení apoštolským listem *Ministeria quædam* papeže Pavla VI. z r. 1972 – patřily *ostiariatus, lectoratus, exorcistatus a acolythatus*. Ve stejný den přijal i nejnižší stupeň vyššího svěcení, čili podjáhenství (lat. *subdiaconatus*),[129] jehož udělení bylo nižším svěcením podmíněno. Jakožto podjáhen se Prutký od té chvíle mohl aktivněji podílet na slavení mše službou u oltáře – zejména mohl nosit kalich, přisluhovat jáhnovi a číst epištolu. V té době patřilo Slezsko dosud k vedlejším zemím českého království a zdejší františkáni do české provincie.[130] Ovšem už zanedlouho, po tzv. válkách o rakouské dědictví, se měl Slezska zároveň s Kladskem zmocnit pruský král Friedrich II. – mír s Marií Terezií byl r. 1742 podepsán právě ve Vratislavi.[131]

Podle obvyklého průběhu řádové formace bychom čekali, že Prutký ve Wrocławi nastoupil studia filosofie, která bývala dvouletá, avšak ta tehdy ve vratislavském konventu zasvěceném sv. Antonínu Paduánskému neprobíhala a Prutký tam musel být za jiným účelem. Jaké bylo jeho působení ve Vratislavi, nemáme ale podloženo žádným pramenem, stejně tak ani to, kdy a kde ona obvyklá filosofická studia absolvoval. Filosofii zde studovat nemohl a navazující studium teologie – jak nás informuje rukopisná kniha *Calculi patrum studiosorum theologiam absolventium* – absolvoval později v Kroměříži. Přestože právě uvedený *Katalog kněžských absolventů bohosloví* zaznamenává až ukončení teologického studia, lze předpokládat, že Prutký v Kroměříži absolvoval teologický kurz celý.[132]

---

129 NA, ŘF, kn. 119, f. 10r. Kolonky pro přijetí jáhenství, kněžství a slavení primiční mše zůstaly v knize nevyplněny – zřejmě z toho prostého důvodu, že k tomu došlo už v jiném konventu.

130 K tomu více ELBEL, Slezsko.

131 Roku 1755 následovalo odtržení všech deseti slezských konventů od české provincie – čili celé třetiny z celkového počtu konventů – a zřízení samostatné slezské provincie pod patronátem sv. Hedviky, ta byla ale pruskými úřady r. 1810 zrušena, sekularizována. Ve vratislavském konventu byla zřízena ženská věznice a do dnešní doby se nedochoval, zatímco kostel přešel do farní správy. (Srov. Marek HAŁAMBIEC OFMConv. na http://www.boromeusz.franciszkanie.pl/?id=86) Nový kostel a konvent postaveny ve Wrocławi-Karłowicích až r. 1897 (Błażej KUROWSKI OFM na www.franciszkanie.com/_private/2005,4.htm).

132 Kromě Kroměříže byla tehdy provinciální teologická studia i v Brně, a ve sledovaných letech 1739/40 a 1740/41 výměnou za Olomouc nově i ve Vratislavi (podle zápisů z provinčních kapitul v: NA, ŘF, kn. 69, str. 109–10 a 124), zatímco morální teologie se vyučovala v konventech v Opavě, Hostinném a Vratislavi, a ve sledovaných letech 1739/40 a 1740/41 výměnou za Vratislav nově i v Olomouci (podle zápi-

© Marek Dospěl OFCap.

Čistě teoreticky potom můžeme připustit, že v Kroměříži předtím vystudoval i filosofii, která je pro tento konvent doložena právě v letech 1737/38 a 1738/39 a kterou bylo tehdy možno studovat ještě v Kladsku, Velkém Hlohově (něm. Gross-Glogau), Slaném, Nise (něm. Neisse) a v Jindřichově Hradci.[133] Ve Vratislavi se mezi roky 1736/37 a 1738/39 uskutečňovalo studium morální teologie.[134]

Díky zmíněnému záznamu v *Katalogu kněžských absolventů bohosloví* tedy s jistotou víme aspoň tolik, že otec Remedius Prutký absolvoval teologii r. 1741 v Kroměříži a získal tím kompetenci k vyučování i kázání (lat. *pro lectura*, resp. *pro cathedra*) a že byl před tím vysvěcen na kněze, protože absolvoval již jako *presbyter*.[135] K tomu je nutné ještě poznamenat, že v Kroměříži se v letech 1739/40 a 1740/41 vyučovala teologie spekulativní.[136]

V tomtéž katalogu absolventů se také uvádí, že Prutký je kompetentní pro oba jazyky, tedy pro češtinu i němčinu. Nabízí se nám proto otázka po jeho národnosti. Ta je u Prutkého ve všech písemnostech uváděna česká,[137] ale jazyková příslušnost či vybavenost se uvádí obojí, tedy česká i německá.[138] Sám Prutký se na několika místech svých písemností prohlašuje za Čecha,[139] jeho patriotismus byl ovšem zemský, nikoliv etnický, a v jeho vlastenectví se proto ozývá přináležitost k širšímu rámci rakouské monarchie. Trefně je to vyjádřeno ve slovech, kterými doprovodil vzpomínku na svůj odjezd z Vídně do Itálie a na misie, když si povzdechl slovy: „Dne 18. ledna 1755 jsem opustil Vídeň a vydal se z drahé vlasti mezi pohanské národy“ (*Itin.*, f. 447^{r}).

Ve stejném roce, kdy dokončil teologické studium v Kroměříži, přesněji 19. září 1741, byl Prutký provinciální kapitulou shledán způsobilým pro vykonávání funkce zpovědníka a kazatele.[140] To je ale zároveň pro několik dalších let jeho ži-

---

sů z provinčních kapitul v: NA, ŘF, kn. 69, str. 110 a 125). Srov. také NA, ŘF, kn. 315 a komentovanou mapu v: NA, ŘF, ka. 190, inv. č. 3142.

133 Podle zápisů z provinčních kapitul v: NA, ŘF, kn. 69, str. 83 a 95; srov. také Elbel, *Bohemia*, 16–7.

134 Srov. NA, ŘF, kn. 69, str. 73–95.

135 NA, ŘF, kn. 315, f. 3^{v}.

136 Srov. NA, ŘF, kn. 69, str. 111–24.

137 Tak např. v: NA, ŘF, kn. 118, f. 11^{v}: „boeh.“; kn. 115, f. 14^{v}: „Boh.“.

138 Kromě již uvedené kn. 315 také např. kn. 118, f. 11^{v}: „utr[iusque] voc[is]“. Jindy se používá označení *utraquista*. Prutkého kompetence v německém jazyce dostatečně prokazuje také dochovaná korespondence (NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992).

139 Např. *Itin.*, ff. 446^{r}, ř. 11 („natione Bohemum“) a 439^{v} („Bohemus“); APF, SOCG, sv. 824, f. 182^{r} („Boëmus“).

140 NA, ŘF, kn. 69, str. 142: „Confessarii et simul habiles pro concionibus dicendis, absque tamen titulo, declarantur VV. PP. […] Remedius Prutky […]“.

© Matěj Spurný & CEDAR 2007

vota poslední informace o jeho působení, jakou máme prozatím k dispozici. Neexistují ani žádné doklady o tom, že by ho – v období do jeho odchodu na misie – provinční definitorium (lat. *diffinitorium*) jmenovalo do některé z administrativních nebo učitelských funkcí v rámci provincie.[141] Otec Remedius se tehdy nejspíš cele věnoval studiu.

Podle obvyklého *curricula* by se dalo čekat, že Prutký studoval v některém z provinciálních teologických seminářů nebo na generálních studiích v Praze. Tzv. provinciální studia, v nichž se vyučovalo kanonické čili církevní právo, spekulativní čili spíše systematická teologie a konečně kontroverzistika, existovala v relevantních letech 1741–1749 při konventu v Brně a od roku 1742 i v Olomouci.[142] Generální studia se po celé sledované období uskutečňovala pouze při pražském konventu a vyučovalo se zde ve stejných oborech jako na studiu provinciálním.[143]

Z teologických oborů nám pak zbývá ještě morální teologie, o níž můžeme prozatím říci aspoň tolik, že v letech 1736/37 až 1738/39 se vyučovala v Opavě, Hostinném a Vratislavi, a mezi roky 1739/40 a 1741/42 v Olomouci, Opavě a Hostinném, poté pouze v Opavě a Hostinném.[144]

4.2.2. Lékařské vzdělání otce Remedia

V předešlém oddíle jsem předvedl, kolik jsme schopni vyčíst z řádových dokumentů o Remediově kariéře v řádu v období formací. Kromě toho je ale známo, že Prutký získal také slušné lékařské dovednosti. Samotný fakt není překvapivý, prameny ale bohužel dosud mlčí o tom, kde a kdy tyto dovednosti získal. Nemluvě o potřebnosti lékařů a lékárníků v konventech a jejich špitálech, bývalo běžné a bývalo to i doporučováno, aby se každý misionář vyučil nebo vycvičil v nějakém užitečném řemesle nebo si osvojil praktické dovednosti. Z nich na předním místě – s ohledem na působení mezi potřebnými – stála lékařská praxe.

Na tomtéž zasedání provinciál Gregorius Rocken udělil zpovědníkům pro dobu svého tříletého úřadu jinak neobvyklou pravomoc zprošťovat od „manželské povinnosti“ (lat. *debitum matrimoniale*) čili od povinnosti neodmítat druhému z manželů sexuální život bez dostatečného důvodu (tamtéž, str. 143, tj. dekret č. 3).

141 V zápisech ze schůzí definitorií a kapitul se v letech 1742–1749 k jeho osobě nevztahuje žádný záznam. Srov. NA, ŘF, kn. 69, str. 145–259.

142 Srov. NA, ŘF, kn. 69, str. 141–256.

143 Srov. tamtéž. Archiválie k pražskému generálnímu studiu uloženy v: NA, ŘF, ka. 26, inv. č. 916. Nic výslovného k osobě otce Remedia tu nenacházíme; nenalézají se tu ani materiály pro konkrétní představu o průběhu a náplni studia.

144 Vše podle záznamů z jednání provinčních kapitul v odpovídajících letech: NA, ŘF, kn. 69.

© Marek Dospěl & CEDS, 2007

V případě otce Prutkého nám může leccos prozradit i jeho řádové jméno Remedius, nechceme-li ho chápat pouze v čistě duchovním smyslu.

V jeho *Itinerariu* však nenalézáme jedinou zmínku o tom, že by Prutký lékařství studoval nebo kde získal lékařskou praxi; dovídáme se jen o jeho lékařských zákrocích v misijních oblastech. Své úspěchy misionář na několika místech pouze komentuje konstatováním, že on jako jediný z misijní výpravy do Etiopie ovládal chirurgii, případně že obyvatelům poskytoval služby lékaře.[145] Ve výtahu pořízeném z *Itineraria* P. Wolfem se uvádí: „[…] protože jsem se jako jediný z nás tří vyznal v chirurgii".[146] Kontext tuto část výtahu jednoznačně identifikuje se 46. kapitolou druhého dílu *Itineraria* (f. 370^{r}, ř. 21), avšak uvedená věta se v původním textu nenachází a do výtahu byla tedy doplněna.

Že si Prutký i přes početné léčitelské úspěchy udržoval sebekritický odstup, ilustrují slova, kterými končí popis léčby urozené mladé ženy v etiopském Gondaru: „[…] odevšad už přibíhali poslové a zvěstovali radostné noviny – rozhlašovali, že prý já, ten nejmenší mezi lékaři, uzdravil nemocnou".[147] K tomu patří i častá Remediova slova díků nebo dokonce údivu nad tím, jak mocně skrze něho uzdravuje sám Bůh.

V úvodu k anglickému překladu Arrowsmith-Browna se uvádí, že Prutký – prý podle svého vlastního svědectví – vystudoval medicínu na věhlasné lékařské škole pražské univerzity (xiii). Překladatel svá tvrzení ničím nedokládá a je proto obtížné vyslovit se k jejich věrohodnosti. Zdá se však, že vychází pouze z nadpisu *Itineraria* (f. 3^{r}), kde je uvedeno „*R. P. Remedii Prutký,* [...] *provinciæ Bohemiæ S. Wenceslai d. et m. alumni* [...] *ITINERARIUM*", což Arrowsmith-Brown překládá „*The reverend father Remedius Prutky [...], and Graduate Doctor of Medicine of the College of St Wenceslaus* [...] HIS TRAVELS" (xxiv). Běžně užívaná zkratka *d. et m.* však patří do názvu provincie a váže se k osobě jejího patrona (od r. 1667) – knížete a mučedníka –, a je nutné ji tedy číst *ducis et martyris*. Jasná je i výpověď matriky lékařské fakulty z let 1657–1783, kde se Prutkého jméno neobjevuje mezi studenty medicíny, chirurgie ani lékárnictví.[148] Zřejmě právě od Arrowsmith-Browna přebírá mylné tvrzení Polišenský (*Praha*, 166), jenž se celou otázku snaží domyslet a uvádí: „Prutký píše, že potřebné vědomosti získal na proslulé lékařské škole pražské, řízené svatováclavskou řádovou provin-

145 Např. *Itin.*, f. 257^{v} (kap. 10): „[…] cum ego solus chirurgiam calebam, […]"; f. 395^{r} (kap. 53): „[…] servitio medicinarum, sectione venarum […]".

146 SK, DA III 36, f. 74^{V} (§ 11), ř. 11: „[...] cum ego ex nobis tribus solus artis chyrurgicæ gnarus fuerim [...]".

147 *Itin.*, f. 370^{r}: „[…] jam nuntii undiqve currebant, læta nuntiabant, me medicorum minimum sanasse infirmam deprædicabant".

148 Archiv Univerzity Karlovy, sign. M 63; edice: Kučera – Truc.

© Nakladatelství Lidové noviny

cií. Z toho vyplývá, že těmito chorobami se zabývali řádoví lékaři v nemocnici na pražském Františku".[149]

V Praze taková škola skutečně existovala,[150] stejně tak ale i špitál a lékárna přímo při františkánském konventu u Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském (VYSKOČIL, 160–1). Prutký si tedy mohl osvojit lékařské řemeslo praxí v nemocnici při klášteře milosrdných bratří Na Františku i v konventním špitále u Panny Marie Sněžné. Navíc pražská konventní knihovna byla bohatě vybavena i knihami lékařskými v širokém dobovém smyslu toho označení.[151]

Hovoříme tedy o Praze, přitom ale neexistuje zatím jediné průkazné svědectví o tom, že by Prutký v Praze před odchodem na misie pobýval, i když je to vysoce pravděpodobné.[152] Snad by bylo možné uvažovat i o tom, že Prutký absolvoval lékařský kurs nebo praxi až během přípravy na misie v Římě.[153] V koleji San Pietro in Montorio prožil sice poměrně krátkou dobu a bylo nutné, aby se v první řadě vyškolil v jiných věcech, přesto to bylo alespoň pravděpodobné, jak dokládá KLEINHANS (22–3).

Jako poslední přichází v úvahu možnost lékařského školení přímo v misijní oblasti, v Egyptě. Někteří misionáři přicházeli do misie už vyškolení, jiní se tomu zřejmě museli pod tlakem okolností naučit, jak nám výmluvně ilustruje příklad Jakuba Římaře[154]. Odpovědnost za kvalitu lékařské služby vždy ležela na bedrech otce prefekta; on tedy zřejmě garantoval i lékařskou kvalifikaci svých podřízených a snad byl nějak činný i v jejich školení na místě. V pozůstalosti otce Christiana Schneidera OFM (1742–1824), jenž v Egyptě působil dvě desetiletí po Prutkém, se nalézá k této otázce jeden dokument. Prefekt Propagandy Hyacinthus Gerdil v něm Schneiderovi z moci papeže Pia VI. prostřednictvím tajemníka, adanenského arcibiskupa Antonína Felixe Zandodariho, uděluje povolení vykonávat

149 Ve své recenzi překladu (KRÁSA – POLIŠENSKÝ, Hand Account) na Arrowsmith-Brownův chybný překlad neupozorňuje.

150 Více v: Ivana [EBELOVÁ-]FIRLOVÁ, *Vznik a vývoj nemocnice v Praze Na Františku v souvislosti s rozvojem medicinských poznatků a péče o nemocné ve světle dochovaných pramenů z let 1631–1714* (dipl. práce obhájená r. 1987 na Katedře pomocných věd historických a archivního studia FF UK v Praze).

151 Dodnes jsou knihy z oboru lékařství, chemie a alchymie řazeny pod signaturami začínajícími na V. Za umožnění studia a rešerší v pracovní verzi katalogu děkuji současnému správci knihovny Janu Kašparovi.

152 Více níže, v podkapitole 3.2.3.

153 Tuto možnost navrhuje i FÖRSTER (*De animo*, 316).

154 Viz 3.4.9

© Marek Dospěl & CEDR 2007

v Horním Egyptě lékařskou službu a zplnomocňuje ho také k zapojování spolubratrů do této činnosti, pokud k tomu budou dostatečně zkušení.[155]

Přímé doklady o lékařském školení otce Remedia tedy nemáme a prozatím nezbývá než shrnout, že Prutký ovládal na určitém stupni lékařské řemeslo, že v Orientě z bezpečnostních důvodů cestoval v přestrojení za *hakíma* čili lékaře a že mu jeho léčebné dovednosti byly během cest a misijního působení velice užitečné, jak sám v *Itinerariu* opakovaně připomíná.[156] V jeho písemné pozůstalosti se nalézají mj. i lékařské rukopisy, o kterých se více zmíníme v kapitole 4.

Jestliže Prutký vynikal v lékařství a navíc dovedl i hrát na harfu, jak na sebe prozrazuje v *Itinerariu*[157], jeho krajané v egyptské misii nezůstali pozadu – např. Jakub Římař (1682–1755) se také věnoval léčení a uplatnil se jako varhanář, a Christianus Schneider (1742–1824) jako hodinář.

4.2.3. „Remedius z Prahy“

S návratem k chronologické lince musíme konstatovat, že se nám Remedius Prutký po absolutoriu teologie v Kroměříži a po následném jmenování do funkce zpovědníka a kazatele (obojí r. 1741) ztrácí a znovu se s ním setkáváme až v misijní přípravce v Římě roku 1749.[158] S tím může souviset také otázka, zda a jak byl Remedius Prutký činný v Praze.

---

155 NA, ŘF, ka. 65, inv. č. 2115, f. 9: „[…] Rev. P(at)ri Christiano a Bohemia, præfecto missionum Minorum Reformatorum in Egypto facultatem impertitus est delegabilem etiam missionariis sibi subditis in superioribus Egypti regionibus comorantibus exercendi medicinam et chirurgiam, quatenus in hisce artibus idem suique missionarii periti sint […].“ Datováno 26.4.1795.

156 K působení na dvoře etiopského císaře např. v: *Itin.*, f. 340^{v}, ř. 21: „Sic imperator Iasu, cujus medicum agebam aulæ [...]“; f. 373^{r}, ř. 8–11: „[...] tantum confluxum utriusqve sexus in nostram habitationem cernere fuerat, ut non solum curandi a variis corporis languoribus, verum etiam instruendi in fidei dogmatibus [...]“; f. 373^{r}, ř. 16–9: „[...] misericors Deus tantum curandi morbos elargitus est modum, ut omnes e variis morborum sqvaloribus liberarentur, affectum non solum populi, sed et imperatoris affluenter lucratus [...]“; f. 309, ř. 15–7: „Ego medici imperialis agens personam”.

157 Např. f. 395^{r}: „industria partim musices harphæ huic genti valde mirabilis” – “ten národ mě obdivoval částečně i pro zručnou hru na harfu“; také Římař 21.9.1751 v dopise Propagandě (*Lettere*, 200: „il P. Remedio, che tocca benis.o l’arpa“).

158 Zmínku o Prutkém neobsahují ani zápisky pamětnice pražského konventu za roky 1611–1745 (NA, ŘF, kn. 23, inv. č. 415, ani pamětnice plzeňská za léta 1745–1836 v přepisu pořízeném r. 1750 pro provincialát (NA, ŘF, kn. 39).

© Marek Doležal & OPCS 2007

Dá se oprávněně usuzovat, že Prutký se mezi roky 1741 a 1749 mohl věnovat generálním studiím teologie (lat. *studium generale*) uskutečňovaným v rámci svatováclavské provincie právě jen při pražském konventu.

O jeho určitém sepětí s Prahou svědčí už samotné jméno, k němuž bývá v dokumentech připojován domicil „pražský“, tedy „Remedius de Praga“[159] resp. „a Praga“[160] v latinských, a „Remedio“ resp. „Rimedio da Praga“ v italských dokumentech, případně „Remede de Prague“ v dokumentech francouzských[161]. Sám Prutký se v italských dokumentech podepisuje „Rimedio da Praga“[162] či „Rimedio di Praga“[163] nebo „Remedio a Praga“[164], v latinských pak „Remedius a Praga“[165], případně ještě s dodatkem „Boemus“[166]. Jindy bývá domicil vynechán a Prutký je označován obecněji za Čecha: „Remedius de Boemia“ nebo „Remedio“ resp. „Rimedio da Boemia“ nebo „Rimedius a Bohemia“.[167] Zdá se, že sám Prutký se pražským nazývá – kromě již zmíněného úryvku z *Itineraria* (dopsaného ovšem až r. 1765) – teprve v korespondenci související s petrohradským působením a nikoliv dříve, čili počínaje rokem 1766.

Nepovažuji za pravděpodobné, že by přídomek „z Prahy“ byl Prutkému dáván jen proto, že Praha jakožto hlavní město Království českého byla více známa i v cizině, vždyť mezi jeho kolegy – a nejen mezi nimi – byly zcela běžné přídomky odvozené i od docela malých sídel.

Praha byla také jedním z mála míst, kde se Prutký zastavil při návštěvě českých zemí v září až říjnu 1754 po svém návratu z Etiopie,[168] zastavil se tu i bě-

---

159 Mj. na cestovním pase do Petrohradu vydaném císařovnou Marií Terezií (NA, ŘF, inv. č. 376) a na papežském povolení z dubna 1767 vysluhovat svátost biřmování a světit bohoslužebné náčiní (tamtéž, inv. č. 377).

160 Mj. na dekretu jmenujícím ho prefektem pro Petrohrad. (tamtéž, ka. 62, inv. č. 1992, f. 35)

161 Např. NA ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 32.

162 APF, SC, *Moscovia*, sv. 10, f. 36^{r}; APF, SOCG, sv. 824, ff. 144^{r}, 145^{v} a 160^{r}.

163 APF, SC, *Moscovia*, sv. 10, f. 81^{v}.

164 APF, SOCG, sv. 824, f. 186^{r}; NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 14^{v}.

165 APF, SOCG, sv. 824, ff. 182^{v} a 189^{r}.

166 APF, SOCG, sv. 824, f. 182^{r}; *Itin.*, f. 439^{v}.

167 Sám sebe v takových případech nazývá „Remedius de Boemia“ (např. v APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, sv. 3, ff. 377^{v} a 368^{v}), příp. Remedius a Boëmia (APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, sv. 3, f. 320^{v}) či „Remedio di Boemia“ (APF, SOCG, sv. 759, ff. 171^{r} a 176^{r}) i „Remedio de Boemia“ (APF, CP, sv. 123, f. 145^{v}).

168 V *Itinerariu* na f. 446^{V} uvádí dále České Budějovice, Brno a Znojmo, přičemž Budějovice byly při cestě a v Brně zřejmě navštívil vysloužilého prefekta egyptské misie, otce Římaře.

© Marek Dospěl ARCHIV 2007

hem návratu z petrohradského působení[169] a podle všeho si sem nechal při definitivním návratu do vlasti r. 1770 poslat své osobní věci z Florencie.[170]

Remedius Prutký byl během svého mládí prožitého ve vlasti svědkem období velké konjunktury řádu první poloviny 18. století. Po založení konventu v dolnoslezských Złatoryjích (něm. Goldberg) r. 1704 čítala česká provincie již třicet konventů a jednu rezidenci, což byl počet dostačující k tomu, aby ji generální kapitula, která se konala r. 1724 v Miláně, udělila čestný titul *Alma et Magna Provincia*. Celá provincie tehdy měla kolem tisícovky členů, tedy o polovinu více než necelé století předtím.[171] Těžkou ránu provincii zasadilo až odtržení slezských konventů roku 1755 a josefínské dekrety z osmdesátých let, které s sebou přinesly i rušení konventů a omezování počtu řeholníků spojené i s hlubokými zásahy do principů řeholního života.[172]

V době rozkvětu františkánského řádu v českých zemích vzrostl i počet bratří, kteří odcházeli působit do misijních oblastí.[173] Pohnutky a cesty, jakými se řeholníci dostávali do svých působišť, daleko od vlasti, byly jistě individuální a různé.

4.3. „Inter Saracenos et alios infideles“ aneb na cestě k misijnímu povolání

4.3.1. Motivace k nastoupení misijní dráhy

Snad to byl samotný Remedius Prutký, kdo dal první kapitole *Itineraria* nadpis „O prvotním odhodlání odejít mezi nevěřící“ (lat. *De primo infideles adeundi animo*) a zřejmě v ní psal nebo spíše chtěl psát o svém někdejším rozhodnutí pro misijní práci. Tyto stránky rukopisu se ale nedochovaly a jiné přímé svědectví k tomu, jak a kdy se Prutký rozhodl působit jako misionář, bohužel nemáme.

Těžko se dnes můžeme chtít dopátrat jeho bezprostřední nebo hlavní motivace pro volbu misijní dráhy, pokusím se ale aspoň načrtnout několik obecnějších možností, jak se mladí řeholníci mohli dopracovat k rozhodnutí odejít na misie,

---

169 Srov. NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 5, str. 7 (zápisek o darování peněz synovci).

170 Srov. *Itin.*, f. 466r, ř. 5–15: „Supellectilem suam qvandam levioris momenti in provinciam præmisit, qvæ constabat partim in suis plerumqve scriptis (prout est isthoc Itinerarium incompletum), partim in libellis, partim in vestimentis ecclesiasticis“.

171 V tomto období rozkvětu zachytil provincii v historickém díle Prutkého současník P. Severinus Wrbczansky OFM; výčet misionářů podává na str. 37–8.

172 Tento odstavec víceméně podle: Elbel, *Bohemia*, 16–9.

173 Přehled misijního působení františkánů z českých zemí během 17. a 18. století podává Grulich, 131–52, 186–7.

© Matek Dušan, OFMCap, 2007

zkusím poukázat na několik faktorů, které je mohly v jejich rozhodnutí pozitivně ovlivnit.

Misijní povolání je hluboko zakotveno v samotném srdci františkánského řádu a lze předpokládat, že mladíkovi, který do tohoto řádu vstupoval, byla taková výzva blízká. V řeholi (lat. *regula*), kterou zakladatel řádu bratr František z umbrijského Assisi zanechal svým následovníkům, nese poslední z dvanácti kapitol název „O těch, kteří jdou mezi Saracény a jiné nevěřící" (lat. *De euntibus inter Saracenos et alios infideles*).[174] Sám František byl velkým vzorem zejména pro působení mezi zmíněnými „Saracény" čili v islámských oblastech, kam se vypravil zřejmě jako vůbec první z katolických misionářů.[175] Když totiž křižáci po neúspěších v Palestině během páté křížové výpravy obléhali Damiettu (arab. *Dimját*) na středomořském pobřeží Egypta, pronikl prý František v létě 1219 do obleženého města a setkal se se samotným sultánem el-Malikem el-Kámilem.[176] Navštívil i řadu míst ve Svaté zemi a na Blízkém východě strávil i část roku následujícího; ještě za jeho života ho následovalo několik spolubratrů, mj. i do Maroka, kde řád získal své první mučedníky.

Kromě tohoto charakteristického étosu františkánského řádu se v motivaci potenciálních misionářů uplatňoval jistě i vliv přicházející přímo od misionářů, kteří v misijních oblastech právě působili. Příkladem z našeho prostředí může být latinský dopis pozdějšího etiopského mučedníka P. Liberata Weisse OFM z rakouské františkánské provincie, zaslaný pražskému provinciálovi a datovaný v hornoegyptském Achmímu 28.12.1710. Weiss v něm popisuje obtížné pokusy o proniknutí do Habeše a jen v poznámce se zmiňuje o tom, že v Achmímu tou

---

174 Kapitola XII tzv. (papežskou bulou) Potvrzené řehole, z r. 1223, a kap. XVI tzv. (papežskou bulou) Nepotvrzené řehole, z r. 1221. Česky obě v: *Františkánské prameny*, 57 a 37–8.

175 O prvních staletích působení františkánů na Blízkém východě viz: VAN DER VAT a LEMMENS, *Franziskaner*.

176 Více v: Gwenolé JEUSSET OFM, *Rencontre sur l'autre rive*, Paris: Éditions Franciscaines, 1996. Poněkud kontroverzní je kniha Giulio BASETTI-SANI OFM, *Mohammed et Saint Francois*, Ottawa: Commissariat de Terre Sainte, 1959. Česky viz např.: Luboš KROPÁČEK, „Františkovo polotajemství z Damietty", v: *Aluze* 2003, č. 3, str. 103–6. Inspirativní k celé otázce je také Giulio BASETTI-SANI OFM, *L'Islam e Francesco d'Assisi. La missione profetica per il dialogo*, Firenze: La Nuova Italia, 1975. Z nejnovějších publikací lze zmínit John TOLAN, *Saint Francis and the Sultan. The Curious History of a Christian-Muslim Encounter*, Oxford – New York: OUP, 2009; o reflexích v 18. stol. viz str. 234–56.

© Marek Dospěl OFS 2007

dobou působí i jeden Čech – P. Kazimír Nerlich OFM.[177] Podobné zprávy byly v domovské provincii nepochybně vždy čteny dychtivě. Stejným způsobem později, v březnu roku 1714, zase P. Jakub Římař informoval vídeňského provinciála o Weissově zdárném proniknutí do Etiopie.[178]

Případná mučednická smrt misionáře dokázala vyvolat ohlas doslova po celém západním křesťanském světě. Zde je možné uvést příklad přímo z kontextu *Itineraria* Remedia Prutkého: Když došla zpráva o již zmíněném ukamenování otce Weisse a jeho druhů, rozeslal o tom vídeňský provinciál P. Bruno Prenner 28.12.1717 oběžník, v kterém radostnou událost popsal a nařídil sloužit po celé provincii děkovné mše.[179] Následně nechal vytisknout latinsko-německý leták s původní zprávou, kterou mu o události zaslal P. Theodosius Wolf.[180] Nakonec v Lisabonu ještě roku 1718 vyšla útlá knížka s popisem slavného ukamenování, jejímž autorem byl José Freire de Monterroyo (1670–1760).[181] Obzvláštní zájem musely popisované události vzbuzovat především v rámci rakouského soustátí, a otec Remedius památku těchto svých předchůdců v etiopské misii na řadě míst *Itineraria* také připomíná.

Dvěma významnějšími příklady oslavné propagace se v přibližně stejné době může pochlubit i samo české prostředí. Když totiž koncem 17. století na jezuitských misiích na Mariánských ostrovech v Tichomoří zemřel násilnou smrtí P. Augustin Strobach a posléze v Americe přišel o život P. Jindřich Richter, oba

177 Dopis se prý nachází v nesignovaném rukopisu archivu pražského konventu na ff. 1r–2v (podle: *Positio*, 89–94, kde i publikován, o Nerlichovi na str. 94); non vidi. Nerlicha zmiňuje i Wrbczansky, 37. Více v: Kleinhans, 248.

178 PA Wien, ka. III, sv. C, č. 5 (podle inventáře; na místě však nenalezen).

179 *Litteræ encyclicæ P. Brunonis Prenner, O. F. M., ministri provincialis provinciæ Austriæ S. Bernardini, 28 dicembre 1717*. Částečná edice v: *Relatio et vota*, 276–7. Originál v: PA Wien, ka. III, sv. C, č. 17.

180 Původní, latinská zpráva poslána 20.6.1716, doručena 30.10.1717 a leták přeložen do němčiny a dvojjazyčně vytištěn záhy nato, pod titulem *Copia litterarum […], quibus gloriosam pro fide catholica mortem a R. P. Theodosio Weis […] necnon aliorum duorum ex eodem Franciscano Ordine patrum […]* (*Relatio et vota*, 277). Originál v: PA Wien, ka. III, sv. C, č. 1.

181 *Novo triunfo da religiam serafica: ou noticia summaria do martyrio, e morte que padeceram […] o veneravel Padre Fr. Liberato Weis com dous companheyros seus […]*, Lisbon: Paschoal da Sylva, 1718. Viz také *Positio*, xxxvi, a text v *Relatio et vota*, 281–8.

© Marek Dospěl & OFCS 2007

z české jezuitské provincie, vyšly v Čechách o jejich mučednické smrti oslavné knihy z pera Emmanuela DE BOYE (1639–1700).[182]

Bezprostřednější a proto i působivější musela být pro adepty misijního povolání osobní setkání se spolubratry, kteří se právě vrátili z misií. Přítomnost takového navrátilce bezesporu dokázala vyvolat mezi mladými řeholníky patřičný rozruch a zájem.

A nakonec tu byla i možnost komunikace s misionáři pomocí dopisů. Bylo běžné, že misionáři čas od času informovali své provinciály nebo kvardiány domovských konventů anebo korespondovali s některým z bratří v mateřské provincii. Takových příkladů máme i v archivu české provincie doloženu řadu a vesměs jim dosud nebyla věnována řádná pozornost. Zvláštním příkladem z této skupiny je soubor dokumentů, které sbíral a nechal si svázat někdejší provinciál a jindřichohradecký kvardián, významný lektor filosofie a teologie při generálním studiu v Praze, P. Vilém Antonín Brouček OFM († 1690).[183] Jeho *Sbírka* obsahuje originály i opisy jeho osobní korespondence s františkány působícími ve Svaté zemi v šedesátých letech 17. století, stejně tak ale i opisy cizí korespondence s misionáři např. z Mexika. Vedle toho zde nalézáme i synoptický popis svatých míst v Palestině s výčtem františkánských konventů, a výňatky z františkánské řehole a dalších dokumentů týkajících se misií. Pro středoevropskou oblast zde může být zmíněna i edice dopisů jezuitských misionářů působících v cizině, kterou v pěti svazcích pod názvem *Neue Welt-Bott* vydal v letech 1726–1758 Stöcklein.[184]

Poněkud tím teď ve výkladu životních osudů otce Remedia předběhneme, ale hodí se zde také uvést, že poté co byl Prutký r. 1751 pověřen vedením misie do Etiopie, opakovaně v *Itinerariu* připomíná své již zmíněné spolubratry umu-

---

182 *Vita et obitus Venerabilis Patris Augustini Strobach e Societate Jesu, ex Provincia Bohemiæ pro Insulis Marianis electi missionarii; et a rebellibus Sanctæ Fidei in iisdem Insulis barbare trucidati anno 1684, mense Augusto*, Olomucii: Joan. Jos. Kylian, 1691; a *Vita et obitus Vener(abilis) Patris Henrici Wenceslai Richter, ex quadraginta operarijs Societ(atis) Jesu ad procurandam infidelium conversionem, ex Provincia Bohemiæ in Americam missis, a cunibus Sacræ Fidei rebellibus, post consecratos apostolicis laboribus annos duodecim in progressu ad reductionem pirorum barbare trucidati anno 1969 sub initium Novembris*, Pragæ: Typis Universitatis Carolo Ferd. in Collegio Soc. Jesu ad S. Clementem, 1702.

183 Jedná se o *Breve compendium*, kde o Sv. zemi zejm. na ff. 35r–41v. Část jeho korespondence v: NA, ŘF, ka. 39, inv. č. 1070.

184 Joseph STÖCKLEIN, *Der Neue Welt-Bott oder Allerhand so lehr- als geist-reiche Brief, Schrifften und Reis-Beschreibungen, welche von denen Missionariis der Gesellschaft Jesu aus beyden Indien und andern über Meer gelegenen Ländern seit An. 1642 biß auf das Jahr 1726 in Europa angelangt seynd*, Augsburg – Graz, 1726–1758.

© Marek Dospěl 2007

čené r. 1716 u Gondaru a vyjadřuje neochvějnou touhu následovat je co ideály křesťanských „bojovníků“. Vyslání do stejné oblasti v něm nejspíše probouzelo pocit zvláštní sounáležitosti. Jakkoli mohou být Prutkého slova odhodlání výrazem autostylizace – navíc vyjadřované *ex post* –, nelze misionářům upřít upřímné odhodlání obětovat své síly a třeba i život, jak to byli schopni dosvědčit faktickým uskutečňováním tohoto ideálu a jak lze nakonec vysledovat i v Remediových životních osudech. Touha těchto křesťanských „atlétů“ je dnešnímu člověku jen těžko pochopitelná, obtížně rozumíme tomu specifickému druhu hrdinství, se kterým se tito misionáři vrhali do nejrůznějších koutů světa čelit protivenstvím přírody i lidí. Jejich jednání bylo „nerozumné“ a často je vedlo až k vlastnímu sebeobětování nebo sebezničení.

Jeden z prvních dekretů nově založené Propagandy roku 1623 udílí generálům všech řádů povinnost informovat Propagandu o řeholnících určených pro práci v misiích, načež Propaganda měla tyto kandidáty prozkoušet a teprve poté potvrdit a s náležitými dokumenty vyslat do působiště (Durigon, 58; Manfredi, *Figura*, 36). Proto řádoví představitelé, kteří měli tuto zodpovědnost za chod misií, příležitostně posílali do jednotlivých provincií výzvy nebo dotazy na vhodné misionáře. Jeden takový naléhavý a velice stručný písemný dotaz od generálního ministra Laurentia a S. Laurentio OFM, zaslaný 11. září 1723 provinciálovi do Prahy, zní následovně:

„Ctihodný otče, velice rád bych věděl, zda se v této naší provincii vskutku nalézají bratři [vhodní] pro službu ve Svaté zemi. A pokud tací jsou, račí mne vaše otcovská důstojnost okamžitě informovat zároveň s vyjádřením o jejich schopnostech a chování. Buď zdráv a zatím ti serafínsky žehnám. V Římě 11. září 1723. V Pánu nejoddanější sluha bratr Vavřinec ze Sv. Vavřince, generální ministr.“[185]

Již ve františkánské řeholi se totiž uvádí, že než některý bratr odejde na misie, musí žádat o povolení svého provinciála. Jím byl v době odchodu Remedia Prutkého do Říma Wolffgang Benisch. Řehole doslova praví:

185 NA, ŘF, ka. 23, inv. č. 911, nefoliováno. Cituji celé: „R(everen)de pater, scire cupio, si ad locorum Terræ sanctæ servitium de facto reperiant(ur) fr(atr)es ex ista nostra prov(inc)ia, et dato inibi degant, p(aternitas) v(estra) certiorem me reddere statim dignabitur, exprimendo quoq(ue) illaru(m) [!] qualitates et mores. Vale et interi(m) seraphicam benedictionem impertior. Romæ xi. (Septem)bris 1723; stud(iosissi)mus in D(omi)no servus Fr. Laurentius a S. Laurentio, m(i)n(iste)r gen(era)lis.“

© Marek Doležal & ACEDOM

„Ti z bratří, kteří z Božího vnuknutí by chtěli jít mezi Saracény a jiné nevěřící, ať si k tomu vyžádají dovolení od svých provinčních ministrů. Ministři pak ať nedávají dovolení nikomu [jinému] než těm, kteří se jeví jako vhodní k tomu, aby byli vysláni“.[186]

Pro Prutkého není k dispozici písemné povolení, ale dobrou představu si lze utvořit podle dokumentu vydaného 22. dubna 1771 provinciálem Luciem Hornischem pro otce Christiana Schneidera, jenž po následných přípravách v Římě rovněž působil v Egyptě. V dokumentu kromě dalšího čteme: „a ve shodě s jeho žádostí jsem ho chtěl se svatým požehnáním propustit, nepochybuje ani v nejmenším o tom, že za čas ponese bohatou sklizeň duší“.[187]

Motivovat a získávat vhodné kandidáty na misijní práci, zejména pro Svatou zemi, patřilo tedy k povinnostem každého provinčního ministra. Jak již napověděl zmíněný dekret z roku 1623, Propaganda vyžadovala před vysláním každého z kandidátů nejen řeholí vymíněný souhlas provinciála, ale také ujištění o způsobilosti ze strany buď generálního ministra, nebo generálního komisaře, nebo generálního prokurátora řádu[188]. Toto nařízení Propaganda formulovala 21. února roku 1647 (DURIGON, 70). Že se vysílání řádových bratří z jejich domovských provincií má dít podle těchto nově předepsaných pravidel a že na misie na „svatá místa“ tím pádem mají odcházet jen skutečně schopní jedinci, uvedl ve známost v rámci františkánského řádu generální ministr Jan z Neapole svým tištěným nařízením, datovaným již 20. března 1647. Generál v něm všem provinciálům řádu klade na srdce, že uchazeč musí nejprve žádat provinciála o povolení a že svolané provinční definitorium má potom spravedlivě zvážit uchazečovy osobnostní

186 Řehole, XII, 1–2: „Quicumque fratrum divina inspiratione voluerint ire inter saracenos et alios infideles, petant inde licentiam a suis ministris provincialibus. Ministri vero nullis eundi licentiam tribuant, nisi eis, quos viderint esse idoneos ad mittendum“ (podle: DURIGON, 22; viz i VAN DER VAT, 245). V původní, nepotvrzené řeholi (naposledy upravené r. 1221), tomu odpovídá kap. XVI, s obšírnějšími formulacemi o misii mezi „Saracény“. Český překlad podle: *Františkánské prameny*, 57.

187 NA, ŘF, ka. 65, inv. č. 2115, f. 33: „[…] et conformiter ad petitum suum cum sancta benedictione dimittere volui, nullatenus dubitans de uberiori successu temporis animarum fructu“.

188 *Procurator missionum*, dříve nazývaný *præfectus missionum*, vykonával úřad správce či ředitele studia v koleji San Pietro in Montorio a mezi jeho pravomoce patřilo mj. navrhovat Propagandě studenty na vyslání do misií a jmenovat lektory pro kolej; všichni studenti i lektoři mu byli podřízeni. Srov. KLEINHANS, 29–32.

© Marek Dospěl & CEDAL 2007

kvality i fyzické síly k takovému povolání. Zároveň nařizuje, aby v tomto ohledu nedocházelo k nedbalostem nebo úmyslnému zamlčování [189]

Přesto zřejmě občas docházelo k nedodržování tohoto nařízení, jak napovídá mj. jedno z usnesení definitoria české provincie z 9.2.1744. V něm se nařizuje, „aby už napříště nebyl bez výslovného svolení definitoria nikdo [z bratří] posílán ani nemohl být poslán do Říma, a to ať už k přípravě pro misie nebo k prohlídce svatých příbytků apoštolů, ani do Palestiny k návštěvě svatých míst v Jerusalémě“.[190]

4.3.2. Období příprav v misijní koleji v Římě

Remedius Prutký po předpokládaném souhlasu provinciála Wolffganga Benische odešel někdy roku 1749 do Říma. O jeho cestě ani individuálních osudech během oněch deseti měsíců strávených v Římě mnoho nevíme; pokusím se však aspoň nastínit, jak taková misijní příprava obvykle probíhala.[191]

Františkánská přípravka pro kandidáty misijní práce v muslimských oblastech Blízkého východu a Balkánu sídlila od r. 1622 v konventu sv. Petra na Zlatém návrší (ital. *San Pietro in Montorio*) na východním svahu římského Janikulu a od r. 1626 patřila k římské reformátské provincii sv. Archanděla Michaela. Chod misijní koleje byl z velké části financován z konventních sbírek, avšak v konkrétních potřebách nezřídka přispívala i Propaganda.[192]

Prvořadou náplní přípravy budoucích misionářů byla výuka jazyků a kontroverzistiky. V době studií Remedia Prutkého v koleji probíhaly kurzy arabštiny, jež zde byla vyučována od založení koleje r. 1622 až do r. 1762 bez přeruše-

---

189 „[…] ut si qui ad pie sanctis locis inserviendum pergere cupiunt, suo quisque provinciali ministro sincere, et confidenter aperiat. Quorum habita petitione, congregetur diffinitorio(m), in quo, omni pænitus discisso humanæ propensionis velamine, nominatorum vita, mores, consuetudines, merita, viresque corporeæ, iusta trutina ponderentur. […] praecipiamus, ne in huiusmodi aptorum fratrum perquisitione subdola aliqua irrepat negligentia, vel etiam eorumdem nobis conditiones, et nomina taceantur.“ Podle exempláře v: NA, ŘF, ka. 23, inv. č. 911, nefoliováno.

190 NA, ŘF, kn. 69, str. 175: „Statuit venerabile diffinitorium, ut imposterum nullus mittatur nec mitti possit Romam – sive pro missionibus habilitandus, sive ad visenda sacra limina apostolorum, sive ad Palæstinam sacra loca visitare Jerosolymis sine expresso consensu venerabilis diffinitorii“.

191 Dosud nejkomplexněji se touto problematikou zabýval A. Kleinhans, z jehož knihy zde budu mnoho čerpat. O studiu zejm. str. 1–53; o studentech obecně str. 35–46; o konkrétních studentech po jednotlivých rocích str. 149–426.

192 Např. r. 1732 na opravu konventu, r. 1766 na chod koleje (Kleinhans, 9).

© Nakladatelství OPS 2007

ní (KLEINHANS, 12). Pokud jde o výuku dalších jazyků, albánština byla mezi léty 1730–1762 vypuštěna, aby se studenti nemuseli vzdělávat v tolika rozdílných oborech najednou (KLEINHANS, 16), a pouze nepřímo můžeme usuzovat také na výuku amharštiny a koptštiny (KLEINHANS, 21), přičemž za poznámku stojí, že právě nákladem Propagandy vyšel r. 1636 slavný spis jezuity Athanasia Kirchera, profesora na Gregorianě, o koptském jazyce – *Prodromus*. V koleji se někdy vyučovala také tzv. chaldejština, čili nejspíše novosyrština, užitečná pro misionáře odcházející působit do Palestiny. Avšak jasné informace o její výuce v římské koleji jsou k dispozici pouze pro první třetinu 17. stol., kdy v koleji působil někdejší jeruzalémský kvardián a vynikající znalec orientálních jazyků P. Thomas de Novaria[193]. I Prutký však zjevně měl jisté znalosti novosyrštiny, když si poukazem na své „určité znalosti chaldejštiny" dovoluje identifikovat jazyk prastarých nápisů, které spatřil v okolí Hammám Faraún během zpáteční cesty na Sínaj, s „literární chaldejštinou".[194] Vraťme se ale k výuce arabštiny.

O zřízení studia arabštiny v koleji San Pietro in Montorio bylo rozhodnuto v Propagandě na generální kongregaci již 3.6.1622,[195] přičemž sama kongregace *de propaganda fide* byla založena jen o pár měsíců dříve – 6. ledna téhož roku. Ovšem kolej jako taková (lat. *collegium*) byla po právní stránce a s náležitými pravidly zřízena až mocí breve papeže Klementa IX. *Crediti nobis coelitus* zveřejněného 10. prosince 1668.[196]

---

193 O něm více KLEINHANS, 21 a 57–72.

194 *Itin.*, f. 110r: „in saxis incavatos rep<p>eri antiqvissimos characteres […], mihi autem videbatur, aliqvaliter gnaro lingvæ Chaldeæ, fore characteres lingvæ litteralis Chaldeæ." Zmíněné nápisy mohly být nabatejské. Za osvětlení terminologie děkuji Davidu G. K. Taylorovi z University of Oxford.

Zavádějícím, nejasným termínem „chaldejština" se ale mohla myslet i starozákonní aramejština (tato praxe dodnes zcela nevymizela), a s tou se Prutký mohl seznámit při studiu Bible. A zhruba od počátku 16. stol. bývala pod pojmem „chaldejština" rozuměna i klasická etiopština čili jeden ze semitských jazyků Etiopie, nazývaný geᶜez. Jeho stručnou gramatiku napsal Mariano Vittori (1518–1572) a r. 1630 ji pod názvem **ዝንቱ ፡ ወጽሐፍ ፡ ትምህርት ፡ ዘልሳነ ፡ ግዕዝ ፡ ዛይሰመይ ፡ ከሌዲዊ ፡ ሐዲሰ ፡ ስርአት ፡ ተገብረ ፡ ከመ ፡ ይትመሀሩ ፡ እለ ፡ ኢየአምሩ ፡ ሠናይ ፡ ውእቱ ፡ ተገብረ ፡ በእይ ፡ ማሪአኖ ፡ ዊቶሪአ ፡ ዘሪእቱ ፡ ።** – *Chaldeæ, sev Æthiopicæ linguæ institutiones, opus vtile, ac eruditum* vydalo nakladatelství Propagandy. Identifikace Prutkým zmíněné „chaldejštiny" s novosyrštinou tedy není jednoznačná.

195 APF, Acta, 3.6.1622, f. 10, č. 5 (podle: KLEINHANS, 10, pozn. 3).

196 Srov. HOLZAPFEL, 498; KLEINHANS, 11. *Breve* otiskl KLEINHANS na str. 440–5, odkud ho i cituji.

© Marek Dospěl & Ondřej Cesnek

V prvních dobách po založení školy bylo studium arabštiny organizováno takto: každý všední den půlhodinová četba nevokalizovaného arabského textu ze žaltáře nebo z katechetického spisu P. Roberta Bellarmina SJ[197]; po dokončení jednoho semestru obdobná četba z evangelií, následovaná půlhodinou mluvnického výkladu dopoledne a stejně tak i odpoledne. Po absolvování asi dvanácti lekcí byli studenti přezkoušeni a ve studiu pokračovali jen ti schopnější, zatímco zbylí se vraceli do domovských provincií (Kleinhans, 13).[198] Účinnost výuky byla taková, že studenti po jednom semestru prý spolu museli hovořit už pouze arabsky a po dalším semestru vedli v arabštině veřejné disputace.[199] Již zmíněné breve Clementa IX. výuku ještě zintenzivnilo a stanovilo, aby se vyučování arabštiny konalo tři dny v týdnu, a to vždy ráno tři lekce, večer tři cvičení. Když v koleji pobýval Remedius Prutký, byly dva vyučovací dny a jedna konference (Kleinhans, 13).

Významnou součástí příprav na misijní působení bylo také studium kontroverzní neboli polemické teologie (lat. *theologia controversistica*, resp. *th. polemica*) čili tzv. kontroverzistiky, která se zaměřovala na rozdíly mezi věroukou katolickou a věroukami „nevěřících, heretiků a sektářů“. Pro misijní působení na Blízkém východě byly důležitými sporné body ve věroukách orientálních křesťanů a v islámu, šlo tedy konkrétně o *controversiæ orientales*. Zatímco jazykové dovednosti misionářů měly být podmínkou pro komunikaci, teologické vědomosti měly být samotnou materií pro misijní snahy o unii či konverzi, což si v Propagandě uvědomili již r. 1627[200] a lektoři kontroverzistiky proto, po určitých odkladech, v koleji působili bez přerušení od r. 1658 až do zrušení koleje. Přednášky z kontroverzistiky se konaly ráno dvakrát do týdne a večer následoval seminář; námětem bývaly věroučné články katolické církve nepřijímané křesťanskými církvemi orientálními – např. otázka papežského primátu, vycházení Ducha svatého,

197 Roberto Francesco Romolo Bellarmino, SJ, *Christianæ doctrinæ explicatio*, 1603; přeloženo do mnoha jazyků. Kardinál Bellarmino byl profesorem kontroverzistiky, r. 1930 byl svatořečen; jeho životním dílem jsou *Disputationes de controversiis christianæ fidei adversus hujus temporis hæreticos*, sv. I–III, Ingolstadt, 1586–1593 (a řada pozdějších edic). Jiný pravopis jeho jména – Robert(us) Bellarmin(us).

198 Obšírněji v: *Orbis Seraphicus*, II, 13–25.

199 *Orbis Seraphicus*, II, 17b: „Post semestre studium teneantur [studentes, *pozn. MD*] semper inter se arabice loqui, post annum vero in studio completum, Arabica lingua disputationes habere publicosque sermones edere“.

200 V aktech všeobecné kongregace Propagandy z 28.8.1627 se praví: „[…] in eodem studio constituendum esse controversiarum lectorem, ut studentes simul cum lingua arabica in illis instruantur et hisce duobus studiis ad missiones orientales magis idonei fieri possint.“ (Podle: Kleinhans, 17, kde o kontroverzistice na str. 17–9 a 116–37)

© Malvern Publishers 2017

názory na očistec a na konkrétní svátosti (KLEINHANS, 17–8). Cílem výuky i tištěných příruček bylo upevnit v budoucích misionářích znalosti věrouky katolické církve v konfrontaci se základy věrouky „konkurenčního" náboženství nebo denominace a poskytnout misionářům argumentační výbavu pro vyvracení sporných věroučných otázek svých oponentů. V době pobytu otce Remedia v koleji byly po odmlce do výukového plánu znovu zavedeny i hodiny morální teologie.[201]

Na dokreslení profesní přípravy budoucích misionářů se na tomto místě ještě sluší připomenout obyčej posílat vybrané bratry na praxi do městských nemocnic, ačkoli před polovinou 18. století to asi již nebyl zvyk příliš rozšířený, jak ukazují apely prefekta egyptské misie Francisca Antonia de Riparolio, s nimiž se r. 1736 obrátil na Propagandu. De Riparolio žádá, aby Propaganda uložila kvardiánovi konventu San Pietro vrátit se k dřívějšímu zvyku posílat studenty do některé nemocnice, protože obzvláště v zemích pod tureckou vládou je pro misionáře znalost lékařského umění nezbytná pro získávání přátel.[202]

Pro tisk učebních materiálů, příruček pro misijní praxi v rozličných oblastech světa a především pro tisk Písma provozovala Propaganda již od roku 1626 svoji vlastní tiskárnu, která měla vlastního prefekta, a jejíž provoz byl podřízen jedné z dílčích kongregací Propagandy.[203] Tato tiskárna byla schopna sázet a tisknout texty v abecedách nejrůznějších jazyků včetně arabštiny, etiopštiny a koptštiny, a byla tedy schopna tisknout knihy ve všech potřebných jazycích Afriky, Balkánu a Blízkého i Dálného východu – kolem roku 1643 dosáhl počet jazyků třiadvaceti (HENKEL, 347). Takováto centrální tiskárna byla mj. zárukou lepšího dohledu nad

201 Více v: KLEINHANS, 19–21 a 138–48.

202 V záznamech všeobecné kongregace konané 28. května 1736: APF, Acta, sv. 106 (1736), ff. 189^{v}, 191 a 212^{v} (podle: KLEINHANS, 23, kde však byl zřejmě omylem uveden r. 1726).

203 Archivní materiál k této problematice se nalézá v APF: CP, sv. 1, 4, 24, 125 a 137 (podle: KOWALSKY – METZLER, 46); SC, *Stamperia/Printing Press*, sv. 1–8 (1622–1892) a *Stamperia Miscellanea*, sv. 1–6 (tamtéž, 51); Fondo di Vienna/Vienna Collection, sv. 22 (SOCG, *Stampa,* 1657–1679), sv. 33 (SC, *Stampa, Terra Santa, Transilvania*, 1779–1796), sv. 34 (SC, *Smirne, Soriani, Stampa*, 1741–1760), sv. 38 (SC, *Caucasso, Stampa*, 1761–1778).

Více v: HENKEL nebo Melchiorre GALEOTTI, *Della Tipografia Poliglòtta di Propaganda, discorso*, Torino: Marietti, 1866. Přehled produkce za prvních zhruba 150 let podává Giovanni Cristoforo AMADUZZI, *Catalogus librorum qui ex typographio Sacræ Congregationis de Propaganda Fide variis linguis prodierunt et in eo adhuc asservantur*, Roma: SCPF, 1773.

© Marek Dospěl & CEGS 2017

používanou literaturou, což je možné vidět i na tom, že návrh kapucínů na zřízení jejich vlastní tiskárny v Libanonu byl Propagandou v roce 1628 zamítnut.[204]

Délka přípravy adeptů v misijní koleji nebyla původně přesně stanovena – papežské breve *Crediti nobis coelitus* se r. 1668 zmiňuje pouze o horní hranici a doporučuje, aby se studenti v koleji nezdržovali déle než dva roky.[205] Ovšem samy praktické potřeby misijních oblastí vyvolávaly tlak na zkracování doby studia, čímž nastával spíše opačný problém, který ohrožoval připravenost vysílaných misionářů. Proto např. roku 1718 bylo nakonec vydáno nařízení dodržovat dvouletý kurs a roku 1747 kardinál Carafa požadoval, aby uchazeči prožili v koleji aspoň jeden rok. Přesto někteří odcházeli do misií po necelém roce – buď na vlastní žádost, nebo z naléhavé potřeby misijních oblastí.[206] Individuální rozdíly v osobnostní vyspělosti a ve vzdělání získaném ještě před začátkem příprav v Římě tuto diferenciaci jistě umožňovaly. V tomto ohledu byl Prutký zřejmě ve výhodě, protože např. absolutoriem teologického studia v Kroměříži získal lektorské oprávnění (lat. *pro lectura*)[207] a nejspíše měl i aspoň základní průpravu v kontroverzistice, jejíž výuka probíhala v české provincii v konventech v Praze, Olomouci a Brně a k tomu bylo roku 1742 zřízeno ještě speciální jednoleté studium kontroverzistiky v konventu v Hlubčicích[208].

V duchu řeholní poslušnosti vstupovali kandidáti do misijní koleje, aniž by předem věděli, kam budou vysláni. Destinace bývala budoucím misionářům určována až po skončení studií – podle aktuální potřeby misijních oblastí, jak to stanovilo již zmiňované papežské breve, v němž se píše, že „po dokončení studia mají studenti odcestovat tam, kam je svatá kongregace pošle“[209]. Proto se také v breve ustanovilo, že uchazeči po prvních dvou měsících pobytu v koleji a následných osmidenních duchovních cvičeních mají přísahat před papežem mj. toto:

---

204 Viz APF, Acta, sv. 6 (1628–1629), f. 11v – podle: Henkel, 338.

205 „In hoc studio ultra duos annos non morentur.“ Citováno podle: Kleinhans, 441.

206 Srov. Kleinhans, 41–2.

207 NA, ŘF, kn. 315, f. 3v. Srov. již výše, oddíl 3.2.2.

208 Viz rozhodnutí první provinční kongregace v mezidobí, konané 23.9.1742 v Hostinném – NA, ŘF, kn. 69, str. 156: „Cum his temporibus maxime necessariæ sint scitu controversiæ fidei, perquam expediens censuit venerabile diffinitorium præter alia jam erecta singulare erigere studium controversisticum in conventu nostro Leobschicensi et demandat patri lectori, ut infra spatium unius anni cum suis studiosis absolvat materias eo appertinentes“.

209 „Completo studio, abeant studentes quo a sacra Congregatione destinati fuerint“. Citováno podle: Kleinhans, 443.

©Matej Spurný ©CEFR 2007

„Přísahám a slibuji, že […] se zřetelem na šíření katolické víry a starost o spásu nevěřících půjdu kdykoli a bez jakéhokoli odmlouvání nebo výhrad na to místo, do té provincie nebo do toho království, pro které nebo pro niž mě Vaše nejctihodnější otcovská důstojnost určí a pošle“.[210]

Když byl tedy na jaře 1750 do Propagandy doručen dopis františkánského prokurátora pro misie P. Gaudentia de Zuccaro s upozorněním, že prefekt egyptské misie Jakub Římař už delší dobu naléhavě žádá o poslání dvou nových misionářů, dostaly události rychlý spád. Otec Gaudentius v dopise výslovně doporučuje našeho Remedia Prutkého a Servatia Cuperse z kolínské provincie řádu.[211] Propaganda tuto otázku projednala jako čtvrtý bod jednání při všeobecné kongregaci, konané 4. května 1750, a rozhodla se Římařovi urychleně vyhovět vysláním obou jmenovaných adeptů do Egypta.[212]

Prutký, který do koleje přišel v létě roku 1749 a strávil v ní teprve deset měsíců (KLEINHANS, 349), hned 14. května 1750 úspěšně složil obvyklou závěrečnou zkoušku z arabštiny[213] a možná i z kontroverzistiky, a byl připraven odcestovat do určeného působiště.

4.4. „Sine aliqua repugnantia aut exceptione quandocumque iturum“ aneb začátek misijního působení v Egyptě

4.4.1. Z věčného Říma do Káhiry vítězné

Tehdy již sedmatřicetiletý Remedius Prutký se koncem května 1750 společně s kolegou z římské koleje, Servatiem Cupersem, vydal na cestu do Egypta. S

210 Lat.: „[…] iuro et promitto […] pro fidei catholicæ propagandæ causa, ac salute infidelium procuranda, ad eum locum, provinciam seu regnum sine aliqua repugnantia aut exceptione quandocumque iturum, ad quam seu quod a Paternitate Vestra Reverendissima ero destinatus et missus“. Citováno podle: KLEINHANS, 444–5.

Od roku 1748 nejsou tyto přísahy v APF doloženy (KLEINHANS, 348, pozn. 5) a tudíž ji nemáme k dispozici ani u otce Remedia.

211 APF, SOCG, sv. 744 (1750) – podle opisu v: NA, Sb. přepisy, ka. 166.

212 APF, Acta, sv. 120 (1750), ff. 94^{v}–5^{r} – podle opisu v: NA, Sb. přepisy, ka. 166.

213 Záznam je dochován v: APF, *Liber examinum lectorum et missionariorum S. Congregationis de Propaganda Fide a die 1. Decembris 1724 usque ad 1757*, ff. 194^{r}–5^{r}. – podle FÖRSTERA (De animo, 317, pozn. 35)

© Marek Dospěl ACES 2007

doporučujícím dopisem od Propagandy, datovaným 23. května 1750[214], a s dopisem od jejího tajemníka, monsignora Lercariho, oba směřovali do Káhiry, kde je měl otec prefekt Římař pověřit konkrétními úkoly.

Lze si domyslet, že oba muži nejprve vykonali cestu z Říma do některého z vhodných přístavů, tj. buď do toskánského přístavního města Livorna, nebo do Benátek. Tyto dva přístavy bývaly používány k přímé cestě do Alexandrie, jak je patrno ze zpráv o jednotlivých cestách uskutečněných různými misionáři i z následujícího doporučení otce Římaře: „Chce-li tedy kdo odjet z Itálie do egyptské misie, nejsnáze najde loď v Livornu nebo v Benátkách, odkud plují lodě přímo do Alexandrie“.[215]

Pro vnitrozemce to musela být plavba velice svízelná. I když pro tuto část nemáme k dispozici osobní svědectví přímo od Prutkého, můžeme si jeho dojmy přiblížit emotivním líčením jeho staršího kolegy Římaře, který cestu z Benátek do Alexandrie poprvé absolvoval v červenci 1712 a v jehož deníkových zápiscích o ní čteme kromě jiného tato strohá avšak výmluvná slova: „10. července: Vítr zesílil a my jsme z plavby po moři onemocněli kvůli značnému houpání lodi, a už jsem si myslel, že z toho nepřetržitého zvracení umřu. 11. července: Z nepřetržitého zvracení jsem byl už naprosto zbaven smyslů – cokoli jsem jedl nebo pil, všechno jsem zase vyzvrátil“.[216]

Do Alexandrie oba františkáni dopluli 13. července a zde také začínají první dochované řádky z Prutkého *Itineraria*[217]. Po náročné a nebezpečné plavbě na širém moři musela následovat ještě plavba podél egyptského pobřeží z Alexandrie východním směrem do Rašídu neboli Rosetty. Nabízela se sice možnost kratší cesty vnitrozemím na jihovýchod přímo do Káhiry, ale jelikož toto území mezi Alexandrijí a Káhirou obývaly obávané beduínské kmeny, dávali cestující zpravidla přednost námořní cestě podél pobřeží do Rašídu čili Rosetty a odtud po Nilu

---

214 Kopie archivována v: APF, Lettere, sv. 175 (1750), f. 82r–v – podle opisu v: NA, Sb. přepisy, sv. 166; o doručení dopisu se Římař zmiňuje 15.8. v dopisech Lercarimu a Propagandě, a vyjadřuje v nich mj. radost z příchodu nových misionářů a děkuje za ně (*Lettere*, 158 a 162).

215 „Volendo ergo quis e partibus Italiæ adire missi(on)es Ægypti, poterit in Livorno, aut Venetiis facillime invenire navim, quæ recto tramite vela faciunt versus Alexandriam“ (APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, sv. 3, f. 17r).

216 „10. hujus ventus fortificabatur et nos navigando magis infirmabamur ob magnum motum navis; ego credebam me moriturum ob continuos vomitus. 11. Julii eram extra me continuo vomendo – quidquid comedebam aut bibebam, totum iterum reddabam“ (ŘÍMAŘ, *Itin.*, f. 43v).

217 Jako první z celého *Itineraria* je dochována teprve poslední strana této (tj. třetí) kapitoly, která se týká právě Alexandrie – f. 19r.

© Marek Hospodár 2007

(CRECELIUS, 66).[218] Z Rašídu oba pokračovali na lodi nilskou deltou k jihu, do káhirské přístavní vesnice Búláqu, odkud je čekala cesta východním směrem do Káhiry (arab. *Maṣr*).[219].

Kdo byl ve vrcholícím létě v Egyptě, dovede si představit, jaká muka člověk nezvyklý na takové podnebí zažívá, zvláště když musí podstupovat nějakou fyzickou námahu nebo být třeba na cestách. Tou dobou Prutký už nějaký čas trpěl průjmy, což jeho organismus muselo vlivem dehydratace nebývale vyčerpat. S aspoň částečným ulehčením proto přijal možnost absolvovat hodinovou cestu z Búláqu do Káhiry na oslu, který stejně jako za doby faraonů, byl i v polovině 18. století základním dopravním prostředkem, a na venkově má své nezastupitelné místo dodnes. Prutký o tomto posledním úseku cesty výstižně poznamenává:

„… sotva jsem pletl nohama. Turek mne vysadil na osla a museli jsme strávit ještě hodinu na cestě. Sužovalo mě obrovské horko, slunce žhnulo paprsky, jaké jsem v Evropě nikdy nezakusil. Mým organismem to zmítalo, měl jsem pocit, že jsem vjel do pece. V otevřené písečné krajině to bylo ale ještě horší a delší dobu by se to bývalo už nedalo vydržet, kdybych po četném sténání a naprosto zemdlený nebyl dorazil do káhirského misijního hospice.“[220]

Do Káhiry oba misionáři se svým doprovodem vešli zřejmě branou Báb el-Hadíd a západním předměstím pokračovali do rušného okrsku známého pod označením Hárat el-Farandž (Francká čtvrť) na území dnešní čtvrti Muskí v západním sektoru města. Zde sídlilo ústředí misie a zároveň tu od pozdního 16. století již tradičně bydlelo i nejvíce Evropanů (BEHRENS-ABOUSEIF, 41), v arabských zemích všeobecně označovaných za Franky[221]. Vytouženého cíle oba misi-

218 Viz ještě níže. Ostatně i cesta ke gízským pyramidám, ležícím tehdy asi 7 km od Káhiry, byla z podobného důvodu nebezpečným podnikem a bylo nezbytné absolvovat ji v ozbrojené skupině. I Prutký se k pyramidám vydal v početné a ozbrojené skupině: „[…] cum qvibusdam PP. missionariis, in comitatu multorum catholicorum, mercatorum ac janiciarorum“ (*Itin.*, f. 50r).

219 K Búláqu viz: Nelly HANNA, *An Urban History of Būlāq in the Mamluk and Ottoman Periods*, Le Caire: IFAO, 1983.

220 *Itin.*, f. 29r: „[…] vix pedes movere potens, asino a Turca impositus, unius spatio horae iter peragendum, summis anxiabar caloribus, ardentibus solis radiis nunqvam in Evropa hactenus perpessis, natura agitata, in fornacem me intrasse credebam, magis adhuc in aperto campo arenoso, longiori tempore perdurare fuisset impossibile, nisi tot emissis suspiriis, lassus maxime, Cairense missionariorum attigissem hospitium“.

221 Samotná ulice dodnes nese název Šáriʿ al-Bandaqa, tj. Ulice Benátčanů, protože tu sídlil mj. konzulát benátské republiky a nacházela se zde „benátská kaple“.

© Marek Dospěl 2017

onáři dosáhli 27. července 1750, jak kromě samotného otce Remedia (*Itin.*, f. 29[r]) uvádí prefekt Jakub Římař v dopise z 15. srpna, adresovaném tentokrát prokurátorovi misií P. Gaudentiovi de Zuccaro. V tomtéž dopise otec prefekt reaguje na jemu doručená doporučující slova Propagandy konstatováním, že oba noví misionáři jsou opravdu vynikající a že jde o skvělé a pokojné řeholníky.[222]

V době příchodu otců Remedia a Servatia sídlilo na různých místech Egypta celkem patnáct františkánů, což byl vůbec nejvyšší počet, jakého františkáni během 18. století dosáhli.[223] Misii spravoval prefekt (lat. *præfectus missionum*) volený obvykle Propagandou z misionářů na sedm let a každý z hospiců řídil jeden představený (lat. *superior*).[224]

V dříve zmíněném dopise pro tajemníka Propagandy Nicolaa Lercariho vyjadřuje Římař naději, že působení právě přibyvších misionářů bude přínosné, což si dovoluje vyvozovat i z jejich jazykové vybavenosti, a dodává k tomu, že Němci a Češi jsou na tom v tomto ohledu zpravidla lépe než adepti ostatních národností.[225]

Zde se hodí poznamenat, že i o dalších detailech pobytu a činnosti misionářů i samého Remedia Prutkého jsme lépe informováni prostřednictvím rukopisů Římařových, které mají oproti „monografické“ podobě Prutkého *Itineraria* povahu spíše deníkovou, i když i ony byly – přinejmenším v některých částech – psány s větším či menším časovým odstupem. Než ale budeme sledovat další kroky otce Remedia po Egyptě, načrtněme si v následujících šesti podkapitolách aspoň základní historický rámec pro události a životní peripetie jeho egyptského působení.

---

222 „[…] veramente ambi due ottimi, e Religiosi virtuosi, e quieti […]“ (*Lettere*, 168, č. 69). Shora uvedené datum 13.7. pro příjezd do Alexandrie se rovněž opírá o tento dopis. O příchodu Remedia a Servatia do Káhiry dne 27.7.1750 se Římař zmiňuje i ve svých *Diurn.* (f. 207[r]: „27. hujus(dem) advenerant n(ost)ri PP. Remedius et Servatius, miss(ionari)i“). Förster (De animo, 318) bez odkazu na zdroj uvádí, že 13.7. přišli do Káhiry.

223 Tabulkový přehled v: Colombo, 7–8. Kromě Římařových rukopisů jsou vynikajícím zdrojem pro dějiny a každodennost misijního působení františkánů v Egyptě během první pol. 18. stol. zejm. kroniky, které sepsali pro léta 1686–1720 P. Giacomo d'Albano („*Historia*“) a pro léta 1719–1739 P. Ildefonso da Palermo (*Cronaca*).

224 Historicko-právní a administrativní otázky misijního působení františkánů spolu s otázkami osobních předpokladů misionářů podává Durigon; analýzu úřadu prefekta egyptské misie provedl Manfredi (*Figura*).

225 „[…] danno buone speranze di frutti sp.li in q.ste S. Miss.i apprendendo la lingua. Che poi li Germani, e Boemi siano di meglior riuscita delli altri“ (*Lettere*, 158, č. 64).

© Marek Doseděl & ÚČF 2007

4.4.2. Egypt v polovině 18. století

Když si roku 1517, za vlády sultána Selima I., osmanští Turkové podrobili mamlúcký sultanát v Egyptě, stal se Egypt provincií Osmanské říše. Osmané se už před tím zmocnili mj. Byzance a oblasti Hidžázu na východním rudomořském pobřeží, a jejich říše byla nejrozlehlejším politickým útvarem ve Středozemí od dob římského impéria. V čele této mocné říše stál sultán sídlící v Istanbulu, zatímco nejvyšším správcem provincie Egypt byl sultánem jmenovaný egyptský místodržící zvaný *Misir bejlerbej* se sídlem v Káhiře a nesoucí většinou titul *bášá* čili paša; jih země (arab. *Saᶜíd*) potom spravoval *sandžakbej* se sídlem v Džirdži (příp. Girgá).[226]

Vedle paši, který stejně jako před ním mamlúčtí sultánové sídlil na káhirské Citadele, byli hlavními pilíři ve správě Egypta soudcové (arab. *qádí*, pl. *qudát*) a elitní vojenské jednotky janičárů (tur. *jany čeri*), jejichž velitel čili *katchuda* Ibráhím byl dokonce v letech 1747–1754 faktickým vládcem v zemi (CRECELIUS, 75).[227] Pravomoci soudců úzce navázaných na Istanbul byly takřka neomezené – rozhodovali snad o všem a jejich vliv býval cítit i v oblasti politické, neboť sedávali v pašových poradních sborech a dokonce dohlíželi na něho samotného, aby jeho kroky byly v souladu s islámem (RAYMOND, *Cairo*, 193–4).

Bez poznámky nelze nechat ani klany usedlých beduínských Arabů (arab. *ᶜArab*, *ᶜUrban*), které mívaly úzké styky s janičáry a tradičně držely pod kontrolou nemalou část nilské delty a velká území zejména na jihu země. V Saᶜídu jejich *šajchové* omezovali moc samotného sandžakbeje, takže úplnou vládu nad těmito částmi Egypta se centrální správě podařilo získat až za Mehmeta Alího na počátku 19. století (CRECELIUS, 66–7).[228] Na vrcholu své moci se tito beduíni nacházeli právě v 18. století. Byli obávanými loupežníky na pouštních trasách nejen v samotném Egyptě a zejména evropští cestovatelé z nich měli opodstatněnou hrůzu. Francouzský jezuita P. Neret o nich – po letech osobních zkušeností s cestováním po Blízkém východě – ve své relaci o cestě do Svaté země vykonané r. 1713 případně napsal:

---

226 O vládnoucí společenské vrstvě v Egyptě v osmanském období více v: WINTER, 29–77 (o 18. stol. str. 65–77).

227 Jako autonomní politickou sílu zničil janičáry až Alí Bej před r. 1770 (RAYMOND, *Cairo*, 215). K proměnám, kterými Egypt ve vojenské sféře prošel během 17. a 18. stol., viz: Jane HATHAWAY, *The politics of households in Ottoman Egypt. The rise of the Qazdağlis*, Cambridge – New York: Cambridge University Press [Cambridge Studies in Islamic Civilization], 2002, str. 32–51. [poprvé vyšlo r. 1997]

228 O beduínských Arabech a jejich roli ve státu více v: WINTER, 78–108, k 18. století zejm. str. 104–8.

© Marek Dospěl ARCHIV 2007

„… Arabové, kteří jsou nejstrašnějšími nepřáteli poutníků. Člověk na ně narazí všude, a to i tam, kde by je nečekal – slídí v terénu po lidech na cestách. Je takřka nemožné nepadnout jim do rukou, a když člověka to neštěstí potká, rozhodně z něho nevyvázne bez toho, aby byl oloupen. Arabové neznají jiný způsob, jak si zajistit nějaké příjmy, než ten, který nalézají v olupování poutníků.“[229]

Egypt byl zvyklý na cizí, turecky hovořící vládu už z předchozího, mamlúckého období. Tehdy byla ovšem správa země vedena ještě v domácí arabštině, zatímco osmanští Turkové vládnoucí z Istanbulu – ačkoli zachovali řadu mamlúckých institucí – úřadovali turecky a jejich mentalita byla Egypťanům vzdálená. Tito noví vládci a jejich aparát byli zkrátka chápáni jako cizinci a bylo to zdrojem napětí v zemi.[230]

Když Prutký píše o obyvatelích Egypta, používá na první pohled zmatené latinské názvosloví k označení jednotlivých etnických a náboženských skupin. Jistou pravidelnost lze ale přece jen vysledovat: Nevěřícími (*infideles*) označuje nejčastěji muslimy[231], které nazývá i explicitněji – Mahometány či Mahumetány (*Mahomethani*, resp. *Mahumethani*) nebo méně často Saracény (*Saraceni*). Podobnou náboženskou konotaci v textu jeho *Itineraria* má i označení Turkové (*Turcæ*), kterým zcela poprávu označuje i horní, vládnoucí společenskou vrstvu. Zato označení Arabové (*Arabes* či *Arabi*) používá Prutký zjevně pro beduínské obyvatele (zejména) pouštních oblastí v Egyptě i v jeho sousedství, jak to známe i z dobové arabské historiografie, kde Arabové vystupují coby protipól felláhů čili usedlých zemědělců (arab. *falláhín*). V etiopských pasážích *Itineraria* potom vystupují Turci coby reprezentanti islámu[232] a Etiopové (*Æthyopes*) naproti tomu zastupují domorodé Etiopy–křesťany. Národy a etnika, která nevy-

229 *Nouveaux mémoires*, V, 115: „[…] Arabes, qui sont les plus redoutables ennemis des Pélerins. On les trouve par tout, & même dans des endroits où l’on ne croiroit pas qu’ils pussent être. Ils espionnent les Voyageurs sur les chemins. Il est presque impossible de ne pas tomber entre leurs mains, & lorsqu’on a eû le malheur d’y tomber, on n’en sort point sans en être dévalisez. Ils ne sçavent point se faire un autre revenu, que celui qu’ils trouvent en pillant les Pélerins“.

230 Reflexí tohoto vztahu v dobové historiografii se ve své studii zabývá Michael Winter („Attitudes toward the Ottomans in Egyptian Historiography during Ottoman rule“, v: Hugh Kennedy (vyd.), *The Historiography of Islamic Egypt (c. 950–1800)*, Leiden – Boston – Köln: Brill, 2001, str. 195–210).

231 Stejně jako oni dodnes občas nazývají křesťany – *kuffár* (sg. *káfir*) nebo *mušrikún* (sg. *širk mušrik*).

232 Zřejmé je to např. i z toho, že výraz „eslam“ použitý ve spojení „král křesťanů a muslimů“ v průvodním listu etiopského císaře (*Itin.*, f. 483r) Prutký překládá do

© Vladek Dossel 2001

znávají ani jedno ze tří monoteistických náboženství, nazývá Prutký buď *ethnici* nebo *gentiles* – tato dvě označení se mi nepodařilo v překladu vystihnout, protože obojí znamená „pohané“. Označení koptové a židé, resp. Hebrejové, jistě není třeba osvětlovat.

Osmanská říše jako celek prošla ve 14.–16. století obdobím velkého vzmachu a její expanzi nedokázaly čelit ani spojená vojska evropských křesťanských panovníků. Ve směru do evropského vnitrozemí Osmané vojensky postupovali Balkánem, Uherskou nížinou a roku 1529 dokonce stanuli před branami Vídně a získali i celé jižní Slovensko. Osmané se pro Evropu stali obávanou silou, což se odráželo i ve změně politiky evropských států vůči Vysoké portě. Jejich druhé neúspěšné obléhání Vídně (r. 1683) však bývá považováno za symbolický okamžik zvratu, od kterého Osmanská říše nezadržitelně slábla a z kdysi obávaného nepřítele se v evropském pohledu stával „nemocný muž na Bosporu“.

Komplexní chronické potíže říše se nemohly neprojevovat také v Egyptě, o čemž nás na mnoha místech svého *Itineraria* s patřičnou dávkou despektu informuje i sám Prutký. Aniž bych se zde mohl pouštět do rozboru správního a ekonomického vývoje Egypta v rámci Osmanské říše, doplním ještě, že k patrné recesi docházelo – především od 17. století – také v hospodářské rovině. Když totiž Portugalci a Holanďané – díky otevření cesty z Pacifiku kolem Afriky na samém konci 15. stol. – ovládli evropský import luxusního zboží a koření z Východu, východní Středomoří a konkrétně Egypt jako tradiční uzel obchodu jmenovanými druhy komodit přestaly hrát ústřední roli. Naštěstí pro egyptskou ekonomiku si i tehdy jistý význam podržel obchod s africkým vnitrozemím. Ovšem skutečnou záchranou hospodářské situace země na Nilu se ukázala být silná vnitroosmanská poptávka po zboží přicházejícím rudomořskou cestou a především vzmáhající se obchodování kávou[233], díky čemuž přinejmenším sama Káhira prosperovala – mj. také urbanisticky a populačně.[234]

4.4.3. Káhira v polovině 18. století

Káhira byla druhým největším osmanským městem a prakticky „hlavním městem“ Blízkého východu té doby, místem, jehož spotřeba bezkonkurenčně

---

latiny slovem „Turcarum“ (*Itin.*, f. 378r; APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, sv. 3 (1721–1840), f. 319v–20r).

233 K rudomořskému obchodu kávou v 16.–18. století viz André RAYMOND, *Artisans et commerçants au Caire au XVIIIe siècle*, sv. I, Damascus, 1973, str. 131–55.

234 Egyptské dějiny 18. stol. bývají zřídka interpretovány i jako nikoliv jednolité období úpadku, ale spíše jako doba změny – viz např. knihu P. GRANA, který důležitý zlom vývoje k lepšímu nevidí až v roce 1798, ale už v polovině století.

© Marek Dospěl ACEGI 2007

převyšovala spotřebu zbytku země. Byla přirozenou spojnicí mezi širokou nilskou deltou a úzkým pruhem země podél Nilu, překladištěm zboží pro vnitroafrický i vnitroosmanský obchod, a v neposlední řadě i centrem vzdělanosti. To vše z Káhiry činilo velmi rušné, lidnaté a skutečně pestré město.

Významným topografickým prvkem Káhiry byl až do 19. století nilský kanál, jenž nesl prosté jméno Kanál, případně Káhirský Kanál (arab. *Chalídž el-Misr*) – z pravého břehu Nilu se odkláněl severovýchodním směrem zhruba v polovině délky ostrova Roda (arab. *Džazírat ar-Rauda*) a směřuje přibližně k severu protínal celé město, aby vyústil opět do Nilu severně od Búláqu, poblíž mešity v Dáheru. Dnes jeho někdejší průběh po většinu jeho délky kopíruje Ulice Port Sa^{c}ídu (arab. *Šári^{c} Búr Sa^{c}íd*), zatímco jiná ulice nese výmluvný název *Šári^{c} el-Chalídž el-Misrí* čili Ulice káhirského kanálu. Kanál býval v období nilských záplav každý rok v srpnu slavnostně otvírán prokopáním hráze. Po opadnutí záplavové vlny vysychal, na osm měsíců v roce se měnil v bahnitou stoku, do níž ústila kanalizace, až nakonec vyschl natolik, že bylo možné ho používat jako alternativní avšak rychlou dopravní spojku. Jeho šířka se pohybovala asi mezi čtyřmi a deseti metry.[235] Právě na jeho levém, západním břehu se nacházelo ústředí františkánské misie a celá čtvrť „Franků“, zatímco historické centrum města leželo na pravém břehu.

Když Prutký píše o Káhiře, obyčejně ji nazývá Velkou Káhirou (lat. *Grand-Cairo*) nebo Novou Káhirou (lat. *Cairum novum*) k odlišení od Staré Káhiry (arab. *Misr el-Qadíma*), jež leží jižně od citadely na místě někdejší římské pevnosti Babylon a ajjúbovského města Fustátu. Velkou Káhiru v jeho době tvořily čtyři hlavní jednotky: Husajnija na severu, Káhira (východně od Kanálu a mezi Báb en-Nasr na severu a Báb Zuwajla na jihu), jižní okrsky na jih od Báb Zuwajla, a konečně okrsky západně od Kanálu.

Zvláště čtvrť Muskí, kde se soustředil evropský živel a obchodovalo se evropským zbožím[236], byla neobyčejně rušnou a jednou z nejhustěji osídlených částí města, se vším, co k tomu patří. Sídlili tu i konzulové, pod jejichž ochranou se Evropané v Káhiře nacházeli. Přes Kanál čtvrť sousedila s Židovskou čtvrtí a s komerčním centrem kolem Qasaby, kam náleží i proslulé tržiště Chán el-Chalílí. Její frekventovanost ještě více vzrostla poté, co byl přes Kanál nedaleko fran-

235 Srov. Norden, 48: „[…] il peut avoir 15. à 20. pieds de largeur“. Jiný dobový popis vydal hlavní inženýr Napoleonovy expedice J. M. Le Père v: *Description de l'Égypte*, XI, 163–8, kde mj. odhaduje šířku na nejvýš 20 až 30 stop (str. 165), a E. Jomard v: *Description de l'Égypte*, XVIII/2, 290–5.

236 Dalšími místy byla tržiště v Chán el-Hamzáwí a Chán el-Chalílí (Behrens-Abouseif, 42).

© Marek Vlassel & ACTS 2007

tiškánského hospice asi r. 1725 postaven tzv. nový most (arab. *el-džadída*), následovaný asi roku 1754 Mostem Muskí, aby se jimi spojila Káhira s tehdy urbanisticky se vzmáhajícími okrsky jižně od jezera Ezbekíja na západě města (RAYMOND, *Cairo*, 223). Český čtenář si zde může vybavit slova Jana Nerudy, který o století později o této rušné čtvrti napsal: „Smradu všude dost a smetišť také dost. Světové jmeno má třída hlavní, začínající hned za náměstím Esbekieh, slavná *Muski*. […] živější než nejživější křižující se místa pařížských boulevardů a ještě pestřejší co do lidstva než pověstný dřevěný most přes Zlatý roh v Cařihradě. V Muski je tlačenice a chumelenice od prvního ranního svítání až přes večerní soumrak“ (NERUDA, 163).

Dnes si jen obtížně můžeme představit, jakými dojmy naplnila velkoměstská, multikulturní a orientálně pestrobarevná Káhira Evropana, jenž navíc téměř polovinu svého dosavadního života prožil v klášterních zdech. Pro srovnání s tím, co mohl Prutký znát z domova, porovnejme nyní aspoň lidnatost. Střízlivé odhady uvádějí, že Káhira měla k roku 1800 asi 211 tis. obyvatel,[237] přestože Egypt vlivem hladu a opakovaných epidemií moru během předešlého století ztratil nejméně čtvrtinu populace (RAYMOND, *Arab Cities*, 191). Pražské čtyřměstí – tvořené Starým městem, Novým městem, Malou Stranou a Hradčanami – mělo oproti tomu k roku 1703 i s Židovským městem dohromady celkem asi 43 tis. „skutečně přítomných obyvatel“, přičemž po morové epidemii roku 1713 jich bylo ještě o čtvrtinu méně (PELIKÁNOVÁ-NOVÁ, 32). K roku 1754, kdy proběhlo první úřední sčítání, se pro pražské čtyřměstí uvádí počet 59 tis. obyvatel, a o deset let později 54 629 obyvatel (PELIKÁNOVÁ-NOVÁ, 32–3). Do roku 1784 lidnatost Prahy sice stoupla asi na 76 tis. a r. 1798 na 77 625 „skutečně přítomných obyvatel“ (PELIKÁNOVÁ-NOVÁ, 33), ale i tehdy se jednalo pouze o zhruba třetinovou hodnotu v porovnání se soudobou Káhirou. Jedině snad město Řím, v kterém otec Remedius strávil zhruba deset měsíců přípravného kurzu, mohlo v lidnatosti snést určité srovnání s Káhirou – během sčítání obyvatelstva r. 1709 bylo v Římě napočítáno asi 150 tis. obyvatel a před koncem století počet vzrostl na 167 tis., k nimž je potřeba připočíst ještě desetitisíce poutníků a církevních osob, které do města každoročně přicházely z celé Evropy (HIBBERT, 238). Spíše jen pro zajímavost ještě uveďme, že v tomto srovnání s lidnatostí Káhiry by neobstál ani tehdy

237 Toto číslo navrhuje MCCARTHY, 6 a 35, pozn. 24. Došel k němu propočtem údajů z *Description de l'Égypte*, kde je počet obyvatel Káhiry k roku 1798 odhadován na 253 210, jindy až na 300 000 (de CHABROL v: *Description de l'Égypte*, XVIII/1, 8–10), a nakonec propočítán na 263 700 (E. JOMARD v: *Description de l'Égypte*, IX, 123, 123–4, 127; XVIII/2, 127, 363, 368).

© Marek Dospěl 2007

závratně rostoucí New York – zatímco roku 1700 měl jen asi 6 tis. obyvatel,[238] o sto let později to bylo už desetkrát tolik (Raková, 167, pozn. 12), což stále ještě nepředstavovalo ani jednu třetinu počtu soudobého káhirského obyvatelstva.

Na závěr tohoto letmého srovnání si neodpustím podotknout, že i kdyby snad Prutký mohl Káhiru srovnat s něčím ze své osobní zkušenosti, dozajista by ho ohromila – stejně tak jako svéráz tohoto města dokáže překvapit i mnohem otrlejšího moderního návštěvníka, který ji navíc „zná" z obrazových médií. I pro něho totiž platí slova, která v úvodu k egyptské části svého cestopisu napsal Remediův mladší současník, francouzský učenec Constantin-François Volney (1757–1820), platnost jehož postřehu je obecnější než úzký kontext, ve kterém ho zde cituji:

„Marno jest, že se člověk na očité setkání se zvyky a obyčeji nějakého národa snaží připravit četbou knih; dojem z četby bude vždy daleko od dojmu, jakým působí na smysly sám předmět. […] Pociťujeme to zvláště tehdy, když se nám mají vylíčit věci, které jsou pro nás cizí. Tehdy naše představivost, nenalézajíc žádného již přichystaného měřítka, je nucena sbírat rozptýlené údy a skládat z nich tělo no||vé. A je těžké, aby si představivost při takovém nejasně předepsaném a ve spěchu činěném konání nepletla linie a nepoškozovala tvary. Můžeme se tedy divit, že když potom člověk spatří realitu, nerozezná v ní obraz, který si o ní vykreslil, ale domnívá se, že vidí něco zcela nového?"[239]

O nemožnosti srovnávat přinejmenším některé káhirské čtvrti ani se skutečným evropským velkoměstem, kterým byla již tehdy Paříž, se zanedlouho po Volneyovi přesvědčili i účastníci Napoleonova egyptského tažení. E. Jomard, jeden z francouzské „armády učenců", konstatuje, že Káhira svou rozlohou odpovídá sotva čtvrtině plochy soudobé Paříže (*Description de l'Égypte,* IX, 122); zároveň však v úžasu poznamenává:

---

238 G. B. Nash et al. (redd.), *The American People. Creating a Nation and a Society*, New York, 1994, str. 119 (podle: Raková, 166, pozn. 11.).

239 Volney, *Voyage*, I, 1–2: „C'est en vain que l'on se prépare, par la lecture des livres, au spectacle des usages et des moeurs des Nations; il y aura toujours loin de l'effet des récits sur l'esprit, à celui des objets sur les sens. […] Nous l'éprouvons sur-tout, si les objets que l'on veut nous peindre nous sont étrangers; car l'imagination ne trouvant pas alors de termes de comparaison tout formés, elle est obligée de rassembler des membres épars pour en composer des corps nou//veaux; et dans ce travail prescrit vaguement et fait à la hâte, il est difficile qu'elle ne confonde pas les traits et n'altère pas les formes. Doit-on s'étonner si, venant ensuite à voir les modèles, elle n'y reconnaît pas les copies qu'elle s'en est tracées, et si elle en reçoit des impressions qui ont tout le caractère de la nouveauté?"

© Marek Dostál & CEDROM

„Vskutku takové davy, jaké se nepřetržitě tlačí například na Hamzáwí a Chán el-Chalílí nebo jinde, jsou tak hrozné, že se jimi člověk dokáže prodírat jen s největší možnou námahou; a Paříž nám snad žádnou ze svých ulic nedokáže navodit náležitou představu“.[240]

Opusťme ale již káhirský babylon a ještě než se vrátíme k životnímu příběhu Remedia Prutkého, podnikněme pro jeho lepší pochopení poslední dva exkurzy. V prvním se pokusím nastínit vztah římské a egyptské církve, v druhém se budu věnovat specifické roli františkánských misionářů v koptském (ale především islámském) Egyptě a potažmo v Etiopii.

4.4.4. Koptové a Římskokatolická církev

V důsledku teologických sporů ve 4. a 5. století došlo v církvi k prvnímu velkému rozkolu. Jeho věroučný základ se týkal nejpodstatnější otázky křesťanské teologie – christologické nauky. Vleklé spory byly nakonec uzavřeny na všeobecném koncilu, který r. 451 zasedal v maloasijském Chalkédónu. Koncil se tehdy usnesl na christologické formulaci, která praví, že Boží Syn „je vpravdě Bůh a vpravdě člověk“, „má stejnou podstatu s Otcem i s námi lidmi“, „je jediný ve dvou přirozenostech, a to bez jejich smíšení, nezměnitelně, nerozdělitelně a neodlučitelně“, „společně v jedné osobě a podstatě Ježíše Krista“.[241] Touto definicí se koncil vyrovnal se všemi dosavadními christologickými herezemi, zejména pak s názory Areia, Nestoria a Eutycha.

Alexandrijský presbyter Areios totiž tvrdil, že někdy musela existovat doba, kdy Bůh–Syn ještě nebyl, protože byl zplozen Otcem a není tedy pravým Bo-

---

240 *Description de l'Égypte,* IX, 122: „En effet, la foule qui se presse à tout instant, par exemple, à l'Hamzaoueh, au Khân-khalyl, etc., est telle qu'on a une peine extrême à les parcourir; et Paris, peut-être, dans aucune de ses rue [!], n'en pourrait donner une idée.“

241 „Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς“ – „Deum vere et hominem vere“; „ὁμοούσιον τῷ πατρὶ [...] καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν“ – „consubstantialem Patri [...] et consubstantialem nobis“; „ἕνα [...] ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως ἀτρέπτως ἀδιαιρέτως ἀχωρίστως“ – „unum [...] in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter“; („εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης“ – „in unam personam atque subsistentiam concurrente“ (podle: DENZINGER – SCHÖNMETZER, 108, dok. 301–2). Z oficiálního katolického hlediska se k tomuto koncilu vrací papežská encyklika *Sempiternus Rex* z r. 1951 (v češtině srov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Chalcedonský koncil v proměnách času*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001).

© Marek Dospěl ARCHEO 2007

hem, nýbrž je vůči Bohu–Otci ve vztahu podřízenosti, subordinace, a proto nemůže být jako božská bytost ani stejné podstaty (řec. ὁμοούσιος), ale Otci pouze připodobněn (řec. μοιούσιος). Tyto ariánské teze byly odsouzeny už na nikajském koncilu r. 325 a Areios byl exkomunikován.[242] Konstantinopolský patriarcha Nestorios zase učil, že v Kristu jsou dvě osoby – božská a lidská, neboli že Boží Syn a Ježíš jsou dvě odlišné osoby. Panna Maria proto prý není Bohorodička (řec. Θεοτόκος), ale Kristorodička (řec. Χριστοτόκος). Toto učení odsoudil r. 431 koncil v Efesu.[243] A poslední z trojice – konstantinopolský archimandrita Eutychés – hlásal, že Kristus měl jedinou a to božskou přirozenost (řec. μία φύσις), která přirozenost lidskou při vtělení vstřebala do sebe. Jeho učení je proto označováno za monofysitismus a bylo zavrženo právě na koncilu v Chalkédónu.[244]

Vyřešit otázku charakteru a vzájemného poměru lidského a božského v osobě Boha–Syna bylo tehdy zásadní, ale příčiny rozkolu v církvi můžeme hledat i v motivech zcela neteologických. Svou roli jistě sehrály také politicko-kompetenční spory patriarchátů, tradiční antagonismus jednotlivých místních církví a jejich odpor proti helénizaci lokálních tradic a proti snahám císařské vlády o unifikaci církve. Nešťastnou se ukázala také sama snaha definovat *credo* pomocí ne všem srozumitelných kategorií řeckého filozofického myšlení.

Tím vším se stalo, že po chalkédónském koncilu časem vznikly národní, tzv. staroorientální církve, které chalkédónskou definici hypostatické unie odmítly a bývají proto občas nazývány církvemi předchalkédónskými. Vedle církve v Egyptě (dnešní Koptská pravoslavná církev) do této rodiny patří také etiopská církev (dnešní Etiopská pravoslavná církev), jakobitská církev v Sýrii (dnešní Syrská pravoslavná církev), církve v Arménii (dnešní Arménská apoštolská církev), v Indii (dnešní Pravoslavná církev Indie) a církev nestoriánská (dnes Apoštolská církev Východu).

Koptská pravoslavná církev se proto během následujících staletí ubírala svou specifickou cestou vývoje a po arabském vpádu do Egypta v polovině 7. stole-

---

242 Více v: Rowan Williams, *Arius. Heresy and Tradition*, London: Darton – Longman – Todd, 1987; Thomas Böhm, *Die Christologie des Arius. Dogmensgeschichtliche Überlegungen unter besonderer Berücksichtigung der Hellenisierungsfrage*, St. Ottilien: EOS-Verlag, 1991.

243 Více v: Friedrich Loofs, *Nestorius and His Place in the History of Christian Doctrine*, New York: Franklin, [2]1975; John James O'Keefe, *A Historic-systematic Study of the Christology of Nestorius. A Reexamination, Based on a New Evaluation of the Literary Remains in His Liber Heraclidis*, Münster: Universität Münster, 1987.

244 Eutychovu kauzu popisuje s použitím souvislých citací původních pramenů Eduard Schwartz, *Der Prozess des Eutyches*, München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1929.

© Vydavatelství ACCEDO 2007

tí prošla vlnami arabizace a islamizace. I v osmanském Egyptě bylo ale křesťanství tolerováno, ovšem s řadou omezení a křesťané byli ve veřejném životě šikanováni a museli trpět ústrky většinové společnosti i úřadů.

Římská církev na kopty hleděla jako na heretiky (lat. *hæretici*) a schizmatiky (lat. *schismatici*), tedy jako na křesťany, kteří jednak vyznávají pokřivenou nauku a zároveň nejsou zajedno s Petrovým stolcem v Římě. Prutký věnoval koptskému křesťanství ve svém *Itinerariu* dvanáct samostatných kapitol prvního dílu (kap. 40–52) a jeho postoje a názory na koptské křesťanství a křesťany nalézáme i na mnoha dalších místech rukopisu. Obecně lze říci, že Prutký vůči oficiálním představitelům koptské církve nešetří ostrými až urážlivými slovy, když je viní ze zaslepenosti, nevzdělanosti a snad nejvíce z prašpatné péče o věřící. Prosté věřící potom ze stejného důvodu lituje a stýská si nad tím, v jak bídné situaci se oproti starokřesťanským dobám nalézají.[245] Ano, je k orientálním křesťanům velice kritický, ale vůči muslimům je možné na mnoha místech jeho *Itineraria* cítit dokonce pohrdání. V tomto ohledu se otec Remedius projevoval více jako syn své doby než jako syn serafínského bratra Františka, který v Řeholi mj. píše:

„Radím pak, napomínám a povzbuzuji své bratry v Pánu Ježíši Kristu, aby se, kdykoliv jdou světem, nehádali ani se *nepřeli o slovíčka*, ani aby neposuzovali druhé; ale ať jsou mírní, pokojní a skromní, laskaví a pokorní a se všemi ať mluví zdvořile, jak se sluší. […] *Když vejdou do jakéhokoliv domu, ať nejprve řeknou: Pokoj tomuto domu.*“ (III, 10–3) „A musejí si dát pozor, aby se nehněvali a nerozčilovali kvůli hříchu někoho jiného, protože hněv a rozčilení brání lásce v nich i v druhých.“ (VII, 3)[246]

Misijní snahy františkánů se v Egyptě obracely k místním, koptským křesťanům. Díky tomu, že Egypt byl součástí turecké říše, mohli misionáři částečně vycházet z mocenské pozice křesťanských států vůči slábnoucí a postupně kapitulující Vysoké portě. Rubem tohoto přístupu mohla být ovšem skutečnost, že

245 Pečlivější analýzu Prutkého postojů ke koptům musíme odložit na jindy. Ucelené pojednání o koptské církvi podává i Římař ve svém rukopisu *Diurnalii*.

246 „$_{10}$Consulo vero, moneo et exhortor fratres meos in Domino Jesu Christo, ut, quando vadunt per mundum, non litigent neque contendant verbis, nec alios iudicent; $_{11}$sed sint mites, pacifici et modesti, mansueti et humiles, honeste loquentes omnibus, sicut decet. […] $_{13}$*In quamcumque domum* intraverint, *primum* dicant: *Pax huic domui*.“ „Et cavere debent, ne irascantur et conturbentur propter peccatum alicuius, quia ira et conturbatio in se et in aliis impediunt caritatem.“ Česky v: *Františkánské prameny*, I, 53 a 55.

© Marek Dospěl & OPCE, 2017

bez tolerance Istanbulu se misionáři nemohli pokoušet o unii koptů s Římem ani o jednání s alexandrijským patriarchou.

Situace případných konvertitů byla obvykle velice svízelná, protože ze strany alexandrijského patriarchátu museli čelit pronásledování a ze strany většinového obyvatelstva jimi bylo opovrhováno jakožto „Franky", tedy Evropany. Přitom evropští konzulové v zemi nemohli tyto konvertity účinně chránit, protože ti pochopitelně zůstávali poddanými sultána (Trossen, 1–4); a většinou i nadále žili v místní koptské komunitě, kde se také účastnili náboženského[247] a společenského života vůbec.

Součástí a snad i nejvyšším cílem misijních snah františkánů v Egyptě bylo proniknout do Etiopie; o to usilovali přinejmenším již od vypovězení jezuitů z etiopské říše roku 1633. Etiopský metropolita byl v církevně právní rovině přímo závislý na alexandrijském patriarchovi,[248] proto případná unie s etiopskými křesťany předpokládala dohodu s koptskými církevními představiteli v Egyptě. Avšak zatímco v Egyptě 18. století tvořili křesťané menšinu v moři islámu (10–15%), etiopská říše byla (aspoň formálně) poddána křesťanskému panovníkovi.

4.4.5. Vývoj organizace františkánské misie v Egyptě

Shrňme tedy stručně hlavní etapy vývoje přítomnosti františkánů v Egyptě v období prvních desetiletí po založení Propagandy (r. 1623). Bylo to období, kdy se Propaganda snažila nalézt správný modus pro fungování misie v nových podmínkách; často metodou pokus – omyl. V mnohém tím budu předjímat otázky týkající se působení františkánů v Etiopii, protože – jak už bylo uvedeno – misie v obou těchto oblastech spolu úzce souvisely.

Než byla roku 1630 založena misijní prefektura pro Egypt, působili v Egyptě františkáni–observanti[249], a to v rámci aktivit Kustodie Svaté země, jejímž primárním polem působnosti byla Palestina a v jejímž čele stál kustod (lat. *custos*),

---

247 Otázku tzv. *communicatio in sacris* v blízkovýchodních oblastech shrnul de Vries.

248 Pro dějiny etiopského metropolitátu a jeho vztahů s alexandrijským patriarchátem ve 4. až 14. stol. je k dispozici souhrnné zpracování (Stuart C. H. Munro-Hay, *Ethiopia and Alexandria. The Metropolitan Episcopacy of Ethiopia*, Warszaw – Wiesbaden: ZAŚ PAN [Bibliotheca nubica et æthiopica, sv. 5], 1997), pro šalomounské období zatím syntéza neexistuje. Nejkomplexnější publikací poslední doby je Heinzgerd Brakmann, Τὸ παρὰ τοῖς βαρβάροις ἔργον Θεῖον. *Die Einwurzelung der Kirche im spätantiken Reich vom Aksum*, Bonn: Borengässer, 1994.

249 Vznik přísné observance a rozdělení řádu přehledně popisuje Holzapfel, 333–52.

© Mark Dospel & CTS, 2007

kterým býval kvardián františkánského konventu Hory Siónu v Jeruzalémě. Kustodie v několika větších městech severního Egypta obvykle vydržovala řádové kněze, kteří měli vykonávat duchovní službu pro evropské kupce a benátského konzula.[250] Ovšem bez misijních ambicí a snah o unii mezi koptskou a římskou církví (*Orbis Seraphicus*, II/[1], 229b–30b). Organizační pravomoc náležela kustodovi, ale kontrolu nad těmito duchovními měla Propaganda.

Výraznou změnu v koncepci nejen blízkovýchodních misií přineslo již zmíněné založení Propagandy v roce 1623 a 26. února 1630 na to navazující zřízení apoštolské prefektury pro Egypt, tentokrát již pod jurisdikcí Propagandy (MANFREDI, *Figura*, 51; MANFREDI, Custodia, 89). Noví misionáři v čele s prefektem byli však i nadále odkázáni na ochranu a podporu ze strany jeruzalémského kvardiána, který měl pravomoc jmenovat ředitele (lat. *superior*) káhirského hospice, přičemž pouze Propaganda mu mohla udělit povolení jmenovat také prefekta pro celou misijní oblast. Prefekt tudíž podléhal Propagandě a pouze jí se zodpovídal, zatímco jako řeholník podléhal poslušnosti vůči kustodovi Svaté země (MANFREDI, *Figura*, 52–3).

Františkánům se r. 1632 podařilo získat v Káhiře dům v těsném sousedství benátské kaple; bylo to výtečné útočiště jak pro reformáty vysílané coby misionáři Propagandou, tak i pro františkány–observanty ze Svaté země. Protože však mezi oběma skupinami docházelo k vážným neshodám, přistoupila Propaganda k rozdělení hospice. Aby byla dána podpora především misionářům egyptské a (mezitím zřízené) etiopské prefektury, byl hospic ve francké čtvrti dekretem vydaným 12. března 1642[251] celý přenechán reformátům, zatímco jeruzalémský kvardián zůstával jejich superiorem (MANFREDI, *Figura*, 53–4).

Roku 1653 však Propaganda vydala jiný dekret, kterým káhirský hospic svěřila observantům z Kustodie Svaté země a egyptské ústředí reformátů přesunula do Rašídu ležícího na pobřeží Středozemního moře.[252] Tím byla káhirská misie *de facto* zrušena, nikoliv ale prefektura jako taková. Důvodem pro změnu neby-

---

250 Viz [CO?] v: APF, CP, sv. 32 (1696–1707), f. 449 (edice v: *Etiopia Francescana*, II, 125–6).

251 APF, Acta, sv. 15 (1642), f. 48v: „Probavit, ut missionarii eiusdem Ordinis in Aegypto capiant in Cayro hospitium in via Gallorum nuncupata, in quo missionarii, qui destinabuntur // in Aethiopiam, recipiantur morenturque […]“ (podle: *Etiopia Francescana*, I, 136–7).

252 APF, Acta, sv. 22 (1653), f. 103: „S. Congr(egatio) […] missionem Cairi suppressit eamque in Rosseto transtulit, cum in praedicta civitate Cayri per Fratres Minores Observantis familiae Hyerosolimitanae sit bene necessitatibus Christianorum provisum“. (podle: *Etiopia Francescana*, II, lxxi, pozn. 9) Srov. také MANFREDI, *Figura*, 54–5.

© Marek Dospěl & ACLS 2007

la špatná práce reformátů, ale přetrvávající konflikty mezi oběma rodinami řádu a těžko ověřitelné do Propagandy směřované výhrady observantů vůči reformátům (Manfredi, *Figura*, 54–5). Když si v Římě po deseti letech uvědomili, že tímto krokem nechali postupně vyhasnout nadějně se rozvíjející komunikaci s koptským patriarchou, jelikož observanti se v Káhiře věnovali pouze kaplanské službě, mince se obrátila a Propaganda se na své generální kongregaci konané 4. září 1663 rozhodla navrátil egyptskou misii reformátům (Manfredi, *Figura*, 55–6).[253] K zásadním organizačním změnám v misijní činnosti františkánů v těchto oblastech mělo dojít i v poslední čtvrtině 17. století.

Po bouřlivém vývoji, ke kterému došlo poté, co byla r. 1633 založena také prefektura pro Etiopii, byly roku 1671 misie pro Horní Egypt a pro Etiopii sloučeny a podřízeny jedinému prefektovi, kterým byl tehdy P. Daniele da Arezzo OFM.[254] Ale kardinálové v Propagandě na všeobecném zasedání konaném 17. prosince 1680 rozhodli, že „odvolají z Egypta misionáře z přísné observance řádu menších bratří svatého Františka a na jejich místo ustanoví bratry svatého Františka z Kustodie Svaté země“.[255] Hodnost prefekta egyptské misie (lat. *praefectus missionis Aegypti*) tím připadla jeruzalémskému kvardiánovi; přímo v Egyptě působil jím pověřený viceprefekt. Propagandu k tomuto rozhodnutí vedly především pokračující neshody mezi reformáty a observanty a také ohledy finanční – od této doby ve Svaté zemi i v Egyptě měli hlavní slovo observanti Kustodie Svaté země, která tím přebrala i ekonomickou zodpovědnost za egyptskou misii (Manfredi, *Figura*, 61–3; Manfredi, Custodia, 90). Bylo proto jen logické, že dvanáct let nato byla egyptská misie učiněna zcela závislou na Kustodii, a to nejen po řádové linii, ale už i církevněprávně.[256] Jedním z důsledků tohoto vývoje bylo i to, že téměř všichni reformáti z misie odešli; mezi nimi i otec Jeroným z Moravy (Girolamo da Moravia), jehož návrat povolila Propaganda na své schůzi 6. října 1693.[257]

Záhy se však ukázalo, že není v silách observantů plnit všechny úkoly ideálně, což dalo reformátům argument pro to, aby usilovali o revokaci dekretu a o vlast-

---

253 Zápis ze zasedání v: APF, Acta, sv. 32 (1663), f. 208 (podle: Manfredi, *Figura*, 55, pozn. 5).

254 APF, Lettere, sv. 57, f. 44 (podle: *Etiopia Francescana*, I, 384).

255 APF, Acta, sv. 50 (1680), f. 287. Z dekretu později (20.1.1697) cituje kardinál Sacripante, podle kterého zde citujeme (edice v: *Etiopia Francescana*, II, 87).

256 Rozhodnutí z 30. září 1692 v: APF, Acta, sv. 62 (1692), f. 198, č. 11 (podle edice v: *Etiopia Francescana*, II, 94–7). Srov. Manfredi, *Figura*, 69–70; Manfredi, Custodia, 91.

257 APF, Acta, sv. 63 (1693), f. 167, č. 8 (podle edice v: *Etiopia Francescana*, II, 12).

© Nakladatelství & OCR 2007

ní rehabilitaci (MANFREDI, Custodia, 91)[258]. Propaganda se nakonec odhodlala k radikálnímu zásahu – egyptskou (a etiopskou) misii opět vyvázala z jurisdikce Kustodie Svaté země a zcela přeinterpretovala celou misijní oblast (MANFREDI, *Figura*, 76–7). Byla totiž založena samostatná „misie pro Achmím, království Fundž a Etiopii" – tj. misie zahrnující Horní Egypt, Núbii a Etiopii, oddělená od Kustodie po právní i hmotné stránce. Po řadě jednání o tom rozhodla Propaganda na tzv. dílčí schůzi 20. ledna 1697.[259] Papež Innocens XII. věc dva dny nato potvrdil a na další dílčí schůzce, konané 27. ledna, byl prvním prefektem nově vytvořené misie jmenován otec Franciscus Maria de Salem, nebo italsky Francesco Maria da Salemi (1638–1701).[260] Zároveň bylo určeno, že tato nově vymezená misijní oblast má být personálně zajišťována františkány z tzv. přísné observance, čili reformáty (lat. *fratres reformati*), zatímco observantům (*f. de observantia*) – kromě primárních úkolů ve Svaté zemi – zůstala péče o Dolní Egypt.

K další administrativní změně došlo již 3. července roku 1719, kdy byla egyptská misie opět předefinována, a sice na „misii pro Achmím, Mokku a Sokotru", čímž byla z názvu vypuštěna Etiopie a došlo ke spojení hornoegyptské misie s jižními rudomořskými oblastmi a pobřežními oblastmi Rohu Afriky.[261] Důvodem této změny bylo především (dočasné) opuštění snah o přímé misijní působení v Etiopii (MANFREDI, *Figura*, 88).

---

258 Kolektivní dopis misionářů reformátů napsaný papežovi Innocensovi XII. hned 30.12.1692 v: APF, SC, *Egitto – Copti*, sv. 1, ff. 319–20 (edice v: *Etiopia Francescana*, II, 12–7).

259 V dekretu se praví: „[…] assignare subsidium pecuniæ pro fundatione novæ Missionis independentis a Custodia Terræ Sanctæ in dominiis Achmim et Fungi ad effectum inde opportune transeundi in amplissimas regiones Æthiopiæ ad dispositionem Sacræ Congregationis" (APF, CP, sv. 32 (1696–1707), ff. 423–4; podle edice v: *Etiopia Francescana*, II, 133; zápis celé schůzky na str. 131–3). Autentickou zprávu podává i misijní kronika (D'ALBANO, 38). Stručný souhrn vývoje kauzy v: MANFREDI, *Figura*, 76–81.

Viz shrnutí dějin egyptské misie od založení prefektury do r. 1697 v dopise misionářů Propagandě 20. ledna 1697 v: APF, CP, 32, ff. 449–52 (edice v: *Etiopia Francescana*, II, 125–31).

260 Na schůzce bylo formulováno: „Deputarunt Præfectum novarum Missionum Hakmim [!], Fungi et Æthiopiæ Patrem Franciscum Mariam de Salem" (APF, CP, sv. 32 (1696–1707), f. 433; citováno podle edice v: *Etiopia Francescana*, II, 152). Jmenovací dekret od kardinála prefekta v: *Lettere dei P. Prefetti*, sv. I (archiv hornoegyptské misie – podle: *Etiopia Francescana*, II, kde i edice (str. 152–3)).

261 APF, Acta, sv. 89 (1719), ff. 278–81 (podle: MANFREDI, Custodia, 95). Dobové svědectví přinášejí ALBANO, 193–5, a DA PALERMO, 7–8. Detailnější pojednání v: COLOMBO, 41–2 a 196–7.

© Marek Dospěl

Pokud jde o výběr misijní oblasti v rámci Egypta samotného čili o soustředění misijních aktivit na Horní Egypt (arab. *Saʿíd*) spíše než na hlavní město Káhiru a na aglomeraci přilehlé nilské delty, mělo to svůj praktický význam: na konzervativním jihu bylo procentuální zastoupení koptů v populaci větší, z čehož plynul i větší počet konverzí.[262] Koncem 18. stol. totiž koptští křesťané tvořili asi 10–15 % obyvatelstva země, ale zatímco počet obyvatel Káhiry se ve stejné době odhadoval až na 263 000, 10 000 koptů mezi nimi tvořilo vskutku malou minoritu (RAYMOND, *Cairo*, 210). Kromě toho bylo z jižního Egypta nakonec i blíže do Etiopie.

Jak je pak patrno ze staršího i novějšího názvu misie, prvotním působištěm františkánů v nově otevřené misii na jihu země bylo město Achmím na východním břehu Nilu. Důvody pro to byly – snad mohu říci – i docela nahodilé: V roce 1691 zde otec Giacomo d'Albano a bratr Giuseppe Maria da Gerusalemme během své průzkumné cesty uzdravili dítě místního správce, získali si jeho přízeň a tím položili základy nové misii. Pod jménem Achmím se následně rozuměla celá hornoegyptská misie.[263] Nicméně soustavné působení františkánů zde můžeme datovat teprve do doby po ustavení misie za prefektury otce da Salemi, čili od roku 1698.

4.4.6. Praktická stránka působení františkánů v Egyptě

Pracovní náplň františkánů v misijních oblastech spočívala především v charitativní službě (nejen) křesťanům – pracovali jako lékaři a pod patronátem Propagandy organizovali školní výuku[264], jejíž těžiště leželo ve výuce čtení, psaní a náboženství, přičemž vzdělávali jak děti katolíků, tak děti koptských křesťanů. Učitelé přitom bývali nejčastěji domorodí.

---

262 Jezuitský misionář P. SICARD, jenž v letech 1712–1726 působil v Egyptě, v prosinci 1722 vyjádřil následující porovnání misijní úspěšnosti v Káhiře a na jihu země (psáno z Káhiry): „Notre mission porte moins ici de fruits qu'au Saïd, où il n'y a point de villes et de villages sans quelques maisons catholiques" (Podle edice v: MARTIN, I, 108).

263 Srov. *Etiopia Francescana*, II, 133, pozn. 1.

264 Z jednání dílčí schůzky v Propagandě z 3.9.1759 (APF, CP, sv. 133 (*1739–1764: Orientali di Roma, Egitto, Copti,…)*, ff. 320r–2v) např. víme, že školy tou dobou existovaly v Káhiře, Džirdže a Achmímu; tamtéž na ff. 353r–4v se k 19. lednu 1762 hovoří o egyptských školách v Džirdže, Achmímu, Tahtě, Faršútu a Nakádě (tyto dvě poslední jsou prý nové); a na f. 359 („Denari che annualmente si pagano dalla S. C. p. le scuole") se dozvídáme, kolik Propaganda ten rok platila na provoz vyučování: Džirdžá 50, Achmím 40, Faršút 30, Tahtá 30, Nakáda 30.

© Marek Doscel OFS, 2007

Už založení vůbec prvního stanoviště v Horním Egyptě, v Achmímu, bylo podníceno potřebou a zájmem místních lidí o lékařskou službu. Ze stejného podnětu časem vznikly misijní stanice i na dalších místech: Džirdžá (1723), Sidfá (1724)[265] a Faršút (1735)[266]. Jak vysvítá z mnoha míst Prutkého *Itineraria* a jak Římař výslovně formuloval: „lékařů si Turci váží" (ŘÍMAŘ, *Itin.*, f. 257[r]).

Jako žádoucí ale velice nesnadná byla vnímána snaha františkánů o konverzi koptských kněží nebo mnichů a zejména snaha o výchovu nového domorodého kléru (řeholníků i kněží), aby bylo možné v misijních oblastech snadněji a účelněji etablovat hierarchické struktury katolické církve. Za tím účelem byla zavedena praxe posílat vhodné kandidáty z řad orientálních katolíků na teologická studia do Říma, kde k tomu účelu sloužily etiopský konvent sv. Štěpána v areálu vatikánských zahrad (ital. *Ospizio di S. Stefano dei Mori*[267]) a Urbanova kolej (ital. *Collegio Urbano*), dnes tvořící jednu z papežských univerzit (lat. *Pontificia Universitas Urbaniana*).[268]

Významným úkolem františkánů v Egyptě bylo zprostředkovávat jednání či aspoň navazovat a udržovat komunikaci mezi římským papežem a alexandrijským patriarchou s úmyslem přiblížit se unii obou navzájem exkomunikovaných církví. Po florentském koncilu (1438/9), kdy bylo dokonce dosaženo na kratší dobu unie,[269] a po zkusmých kontaktech za patriarchátu Jana XVI. v letech

---

265 Líčení očitého svědka, otce Ildefonsa, viz v: DA PALERMO, 79–82.

266 Srov.: DA PALERMO, 161–2 a 168–9; ŘÍMAŘ, *Liber missionis Superioris Ægypti*, f. 2 (edice v: GIAMBERARDINI, *Copti*, 14). Hospic postaven třemi zedníky r. 1738 za 50 nebo 60 dnů (dopis Římaře Propagandě z 30.3.1738, v: *Lettere*, 28–9) a zasvěcen sv. Janu Nepomuckému (zmínka v: NA, ŘF, ka. 64, inv. č. 2070, f. 15).

267 Archiválie za r. 1700–1891 v: APF, SC, *Ospizio di S. Stefan di Mori*, sv. 1 (podle: KOWALSKY – METZLER, 59).

Za pozornost stojí, že v prvním písemném dokladu o kontaktech papežského stolce s Etiopií – v dopise papeže Alexandra III. etiopskému císaři, datovaném 27. září 1177 – se praví, že etiopský císař prý velice stojí o zřízení kostela v Římě, aby tam mohli přebývat a v apoštolské nauce být vyučováni moudří Etiopové, jejichž prostřednictvím by pak císař i jeho lid tuto nauku přijali a jí se drželi (Srov. RAINERI, *Lettere*, 24–5, dok. 1: „[…] ferventi // desiderio cuperes in urbe habere Ecclesiam […], ubi viri prudentes de regno tuo manere possent, et Apostolica plenius instrui disciplina, per quos postmodum tu, et homines regni tui doctrinam ipsam reciperent, et tenerent".).

268 O studiích Etiopů v Římě více v COLOMBO, 111–33.

269 K tomu viz: Georg HOFMANN, „Kopten und Äthiopier auf dem Konzil von Florenz", v: *OCP* 8 (1942), 5–39 a Philippe LUISIER, SJ, „La Lettre du Patriarche Copte Jean XI au Pape Eugène IV", v: *OCP* 60 (1994), 87–129, s komentářem na str. 519–62 pod nadpisem „Jean XI, 89ème Patriarche Copte: Commentaire de sa Lettre au Pape Eugène IV, suivi d'une esquisse historique sur son patriarcat".

© Marek Dospěl 2007

1676–1718,[270] se obě strany v tomto směru výrazně sblížily v době, kdy na svatopetrském stolci seděl papež Klement XII. a patriarchou na koptské straně byl Jan XVII. Tehdy mezi sebou oba představitelé čile komunikovali a františkáni sloužili jako prostředníci.[271] V těchto aktivitách se významně angažoval např. i náš Římař, který otázku unie chápal jako svůj přednostní úkol.

Z dnešního pohledu si dovolím tehdejší požadavky katolické strany hodnotit jako nerealistické a snad i poněkud „zbytečné". Podobným dojmem působí i dehonestující výroky na adresu tehdejšího alexandrijského patriarchy Jana XVII., které zároveň se zatrpklým hodnocením vlastních snah Římař vyjádřil v dopise Propagandě 8. prosince 1740 těmito slovy:

„Sám jsem po těchto třech letech pobytu v Egyptě s bolestí zakusil, že současný pan patriarcha koptského národa je natolik neznalý, vlažný a baží po zlatu, že nesvítá žádná naděje na jeho opravdové obrácení a na upřímné spojení se svatou matkou církví římskou."

(*Lettere*, 83)[272]

Pokud jde o početnost komunity unionovaných koptských křesťanů v 18. století, v každé ze stanic a v jejich okolí šlo vždy nanejvýš o pár set „duší", jak lze vyčíst ze statistik průběžně zaznamenávaných Jakubem Římařem pro roky 1728, 1738–1739, 1742–1743 a 1748, především během jeho vizitačních cest, když z titulu prefekta misie navštěvoval jednotlivá misijní působiště v Egyptě.[273] Podle jeho údajů bylo kolem poloviny 18. století v hornoegyptské misii celkem asi 1200 katolíků. Po započítání další stovky katolíků z Káhiry, pro kterou jsou ale údaje nejasné, dospějeme k počtu kolem 1300 katolíků v celém Egyptě (Colombo, 98–9).

---

270 Více v: Trossen.

271 Otázku rozebírá Colombo (161–76), jenž některé z dopisů a další dokumenty ohledně bohoslužebného ritu a jednání o unii za Jana XVII. vydal na str. 267–82. Viz také pojednání a výběrovou edici v: Détré.

272 „[…] ipsemet per hos 3 annos in Ægypto demorando, dolenter experior: Præsentem D. Patriarcham Nationis Coptæ adeo esse ignarum, frigidum, et auri cupidum, ut nulla effulgeat spes ejusdem veræ conversionis, et sinceræ unionis cum S. Matre Ecc(lesi)a Romana."

273 Srov. Římař, *Liber missionis Superioris Ægypti* (edice: Giamberardini, *Copti*). Chybějící část (Džirdžá, rok 1748) se nalézá v pražském rukopisu SL, DE IV 5, ff. 305r–31r – připravuji k publikování. Celkové počty podle Římařových údajů přehledně shrnul Colombo, 95–9.

© Marek Dospěl & PCES, 2007

Nevraživost domácího, koptského kléru a turecké správy i snadno manipulovatelného obyvatelstva, a intervence samotného alexandrijského patriarchy v Egyptě čas od času vyústily v pronásledování misionářů i jejich rodící se katolické komunity. Takové události vedly paradoxně i k tomu, že misionáři i konvertité – pokud vyvázli svými životy – odcházeli jinam a tím v zemi vznikaly nové zárodky unionované církve.[274]

V souvislosti se zakládáním nových františkánských stanic stojí za pozornost, že byly od sebe vzdáleny vždy nejvýše jeden den cesty po Nilu (od severu k jihu Manfalút – Asjút – Sidfá – Tahtá – Achmím, atd.). Důvody byly nepochybně praktické a připomenou nám evropskou praxi při zakládání řeholních domů, i když tam byla vzdálenost mezi řeholními domy diskutována z docela jiných důvodů – doporučovalo se stavět konventy od sebe tak daleko, aby při konání sbírky nedocházelo k třenicím mezi sousedními řeholními domy a zároveň aby sbírku konající řeholník nemusel nocovat v hostinci, ale dokázal se ještě týž den vrátit do domovského konventu.

Co se týče materiálního zabezpečení, pociťovali misionáři v Egyptě často nouzi. V nekatolickém prostředí totiž zcela postrádali zázemí a byli připraveni o jinak běžný způsob obživy – žebrání nebo příspěvky zámožných donátorů. Františkáni na misiích proto měli dovoleno zacházet s penězi a Propaganda měla každého z nich zajistit částkou 60 římských skudi na živobytí a 40 skudi na cestovné ročně. Tuto částku dostávali misionáři vždy na celý rok dopředu, avšak nejednalo se o dostatečný obnos a jeho výplata se navíc někdy opožďovala i o celé roky. (COLOMBO, 8–9)

Řadu urgencí a žádostí o finanční příspěvek na konkrétní potřeby misie můžeme nalézt zejména v korespondenci prefektů misie s Propagandou, a to především mezi dopisy psanými ráznou rukou otce Jakuba Římaře, který se nerozpakoval sáhnout i k výčitkám. Když například roku 1741 panoval v zemi hlad a misionářům se nedostávalo i zcela základních potravin, Římař si v jednom dopise Propagandě *ex post* otevřeně postěžoval těmito slovy:

„Řada otců misionářů mi z Horního Egypta psala, že žijí v takové bídě, že nemají ani dostatek chleba, kterým by naplnili vyhladovělé žaludky, a prosili mě, ať napíšu do Říma atd. Nenechal jsem je na holičkách a napsal řadu dopisů, v nichž jsem vylíčil naši žalostnou situaci, a poníženě jsem žádal o naše platy a nějakou tu podporu v takové nouzi, ale neobjevily se ani dopisy ani rozhodnutí,

274 Podrobnosti a příklady nabízí COLOMBO, 82–4 (kapitola „Nuovo lavoro apostolico: la persecuzione fa espandere il Cattolicesimo“).

© Marek Dospěl & ACDC 2007

natož pak platy, jako bychom byli věrnou matkou Svatou kongregací potracenými nebo odvrženými syny."

(*Lettere*, 96)

Situace bývala někdy tak svízelná a beznadějná, že otec Jakub měl co dělat, aby udržel svěřené spolubratry v poslušnosti a bratrské lásce – i roku 1742 se mu to dařilo, až na P. Augustina de Bari, který byl tehdy v Egyptě teprve druhým rokem (Kleinhans, 332) a podle Římařových slov „chce za každou cenu se vrátit do domovské provincie" (*Lettere*, 97).

Ani lékařská praxe nebyla jistým zdrojem obživy a někdy Propaganda dokonce misionářům zakazovala brát od pacientů cokoli jako mzdu nebo odměnu, byť by jim to někdo dával sám od sebe[275] – nejspíše s odkazem na Kristův evangelijní apel: „nemocné uzdravujte, […]; zadarmo jste dostali, zadarmo dejte" (*Mt* 10,8).

Tíživou finanční situaci pomáhaly misionářům řešit příspěvky, které dostávali za odsloužené mše od těch, kdo nechali mši za někoho nebo na nějaký úmysl sloužit; občas jim pomohl dar od nějakého evropského dobrodince, např. obchodníka nebo diplomata. Od konvertitů stěží mohli čekat finanční výpomoc, spíše se sami snažili podporovat je. Určité finanční prostředky na podporu misijní práce plynuly ze sbírek organizovaných tradičně mezi věřícími v evropských provinciích.

Na veřejnosti se misionáři snažili svým zjevem nepoutat zbytečnou pozornost a v oblékání se proto drželi místních zvyklostí – chodili oblečeni jako koptští křesťané nebo místní lékaři. Prutký sám o sobě píše, že při zatčení v Džirdže byl „oblečený do obvyklého arabského oděvu a turbanu" (*Itin*., 214^{v}). A jeho synovec Josef Octavian později napsal, že když se otec Remedius r. 1754 po misijní výpravě do Etiopie vrátil do Evropy, přicestoval ještě i do Vídně oblečen do arabských šatů a měl plnovous.[276]

4.4.7. Františkáni z českých zemí v Egyptě

Při studiu misijní přítomnosti františkánů ve Svaté zemi a později zejména v Egyptě nelze nepostřehnout, že nemalou část všech zdejších misionářů v průběhu 18. století tvořili bratři z české provincie svatého Václava. Důvodně nás napa-

275 Viz např. dokument vystavený r. 1795 pro P. Christiana Schneidera – NA, ŘF, inv. č. 2115, ka. 65, f. 9, str. 1: „[…] et nihil omnino pro ejusdem artis exercitio, nec a sponte dantibus, recipiant."

276 SK, DA III 36, f. 8^{v}: „[…] ex Abyssinia reducem barbatum, veste Arabica indutum, […]".

© Marek Dospěl & ACEDIA 2007

dá prostá otázka: čím to? Zatím se neodvažuji tuto otázku zodpovědět v úplnosti, ale za uvědomění si jistě stojí, že česká provincie i kustodie Svaté země patřily ke stejné, tedy cismontánské čili předhorské rodině řádu (lat. *familia cismontana*), a že podle dělení řádu na tzv. národy náležely společně i ke stejnému, tedy zámořskému národu (lat. *natio ultramarina*). České země pod vládou Habsburské, resp. Lotrinsko-Habsburské dynastie, byly zároveň sousedy Osmanské říše, jejíž provincií Egypt byl.

K ilustrování významné role českých misionářů uvedu ve stručnosti aspoň tolik, že někteří z řad misionářů z Čech, Moravy a Slezska zastávali úřad nejvyššího představitele čili prefekta egyptské misie – Jakub Římař v letech 1737–1751, Bruno Veit v letech 1766–1773 a Kristián Schneider v letech 1792–1797. A Cyril Partusch byl v letech 1726–1728 v nepřítomnosti prefekta viceprefektem egyptské misie.

Výběrový výčet nejvýznačnějších misionářů z české provincie můžeme doplnit ještě o následující trojici:

P. Dominicus Germanus de Silesia OFM (1588–1670)

pocházel z Vratislavi a do řádu sice vstoupil tam, ale brzo přešel do římské provincie (KLEINHANS, 75); byl lektorem arabštiny ve svatopetrské koleji v Římě a velkým znalcem a překladatelem Koránu;[277]

P. Hieronymus de Moravia OFM a P. Joannes Evengelista Zuckmandel OFM

byli zřejmě vůbec prvními františkány z české provincie, kteří v Egyptě působili – totiž ještě před zřízením samostatné egyptské prefektury, na konci 17. století.[278]

Františkáni byli zjevně prvními Čechy, kteří – při absenci přímých obchodních styků českých zemí se zeměmi Blízkého východu – pronikli za obvyklý obzor křesťanských poutníků, kteří ze Svaté země „dohlédli“ nanejvýš k Sínaji a nilské deltě. Z dřívějších krajanů, o nichž se dochovalo písemné svědectví, takovouto „omezenou“ pouť vykonali např. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1490), Martin Kabátník z Litomyšle (1491), hrabě Jindřich z Thurnu (1586), Kryštof Harant s Heřmanem Černínem z Chudenic (1598) a Wolf Wilhelm Laminger z Albenreutu (1614–1615). Oproti těmto i dalším cestovatelům františkánští misionáři v oblasti dlouhodobě žili a pracovali, a mj. s přispěním znalosti domácího

277 Více k jeho osobě viz v: Bertrand ZIMOLONG OFM, *Dominicus Germanus de Silesia, O.F.M. Ein biographischer Versuch*, Breslau: Borgmeyer, 1928; a KLEINHANS, 75–87.

278 O P. Jeronýmovi se zmiňuje ALBANO, 22, 24–7, 30 a KLEINHANS, 219, 223 a 226. O P. Janovi píše KLEINHANS, 217–8.

© Marek Dospěl & ACTA 2007

jazyka proto měli možnost nabýt nesrovnatelně úplnější a plastičtější povědomí o soudobém Egyptě a sousedních zemích. Bohužel jen zřídka měli tito řeholníci potřebu své osobní zkušenosti a postřehy zaznamenat písemně. O to větší cenu pro nás proto mají cestopisné a deníkové rukopisy Jakuba Římaře, Remedia Prutkého a Christiana Schneidera.

Životní podmínky misionářů, jak už uvedeno, bývaly neutěšené. K nouzi, strachu z pronásledování nebo z morové rány se přidávala i nedostatečná hygiena a zejména pak svízelné podnebí. Egyptské klima dokáže Středoevropanovi působit nemalé obtíže a pro někoho je skutečně nesnesitelné, takže ani dlouhodobější aklimatizace nepřináší úlevu – spíše naopak. Nejeden misionář přišel v Egyptě nenásilnou cestou o své zdraví nebo i život, někteří žádali své představené o povolení vrátit se domů. Příkladem z českých františkánů z doby působení Remedia Prutkého v Egyptě je bratr Jeremiáš Kerner z Boleslavi, který v dopise poslaném Propagandě někdy počátkem léta roku 1751 uvádí:

„[…] přirozený zákon každého zavazuje, aby zachoval sám sebe; a já, protože jsem většinu času pobýval v nesmírně horkém káhirském podnebí, nemohu podle svědectví pánů lékařů takový přirozený zákon poslouchat bez zřejmého rizika, že se mi vrátí má velice těžká nemoc, kterou jsem v uplynulém roce trpěl po čtyři měsíce. Proto ve vší poníženosti Vaše Nejjasnější Blahorodí žádám, aby mi dovolilo vrátit se do Evropy. Pokud bych však byl s to sloužit svaté kongregaci v jiných podmínkách, nevyhýbám se takové práci.“[279]

K tomu ještě dlužno doplnit, že otec Jeremiáš během své misijní služby v Egyptě nepobýval pouze v Káhiře, ale působil i na samé jižní výspě františkánské misijní oblasti – ve Faršútu, odkud byl r. 1740 dokonce vyslán dále na jih coby osobní lékař místního velmože (*Lettere*, 85, dok. 39). Propaganda jeho žádost o propuštění projednala 12. července 1751 a rozhodla se jí vyhovět, protože otec Jeremiáš měl už odslouženo více než povinných sedm let v misii, kam přišel r. 1738.[280] Misie v jeho osobě přišla o jednoho z nejschopnějších mužů, kterého otec Římař ještě počátkem roku 1751 dokonce považoval za nejvhodnější-

279 APF, SOCG, sv. 747 (1751) – podle opisu v: NA, Sb. přepisy, ka. 166: „[…] la lege della natura oblighi ciascheduno, di conservare se stesso; ed io restando per piu tempo nello clima cairino eccessivamente calido, secondo la testimonianza dei signori medici non possi osservare tal lege naturale, senza manifesto rischio di ricadere nella mia infermità gravissima, sofferta per 4 mesi l'anno scorso. Onde con tutta la sommissione supplico V. S. Illma di concedermi la licenza di ritornarmene per l'Europa. Se poi fossi abile in altra condizione di servire alla sacra congregazione non recuso laborem“.

280 APF, Acta, sv. 121 (1751), f. 172$^{r–v}$ – podle opisu v: NA, Sb. přepisy, ka. 166.

© Marek Dospěl OFM 2007

ho kandidáta na svého nástupce v úřadu prefekta.[281] Po svém propuštění se otec Jeremiáš vrátil do Slezska, kde pak působil jako kvardián, vikář a po vyčlenění slezské provincie i jako definitor, a nakonec zemřel v Kladsku, 31. března 1755 (KLEINHANS, 330).

Vraťme se ale konečně zpátky k životnímu příběhu Remedia Prutkého, kterého jsme před nezbytnými odbočkami opustili po příjezdu do Káhiry koncem července 1750.

4.4.8. Pouť otce Remedia na Sínaj

Zatím se neví, čím Prutký naplnil dobu mezi 27. červencem a 11. zářím roku 1750, tedy dobu od svého příchodu do Káhiry do chvíle, kdy po Nilu odcestoval do nového působiště, za které mu prefekt Jakub Římař určil Džirdžu na jihu země (arab. *Saᶜíd*); přinejmenším k tomu nemáme k dispozici explicitní doklad. Jisté je jen to, že osm dnů po příchodu do Káhiry, čili asi do 8. srpna, byl Prutký v péči francouzského lékaře a zotavoval se z náročné cesty (*Itin*., f. 29ʳ).

V jeho *Itinerariu* je v kapitolách 33–37 prvého dílu (ff. 93ᵛ–115ʳ) vylíčena návštěva hory Sínaj, avšak bez jasného časového určení – z líčení se nedozvídáme ani to, v kterou roční dobu tuto tradiční křesťanskou pouť podnikl. Bylo by zřejmě neobvyklé, kdyby misionář takovou pouť vykonal hned po příjezdu do Egypta, čili ještě před započetím misijní práce, navíc po rekonvalescenci, kterou si vynutila předchozí strastiplná cesta. A z úvodních Prutkého slov by se dalo i vyčíst, že se mu tyto kapitoly prostě kompozičně hodily na toto místo rukopisu, zatímco cestu mohl podniknout třeba až během druhého pobytu v Egyptě, po návratu z Etiopie.[282] Z textu totiž není jasné ani to, zda cestu podnikl s někým ze spolubratrů – dalo by se to ale předpokládat; sám píše jen o tom, že se pohyboval ve skupině evropských přátel.[283]

Pouť začala tradičně u robustní brány Báb en-Nasr[284] u el-Hákimovy mešity, kde lze dodnes obdivovat fátimovské hradební zdi staré Káhiry. Prutký se zjevně

---

281 *Lettere*, 185, dok. 75: „Similm(en)te fosse molto capace il P. Geremia di Boleslavia, anzi capacis(si)mo in tutto; ma patendo per causa della sua malatia, una fistola nel corpo, viene per q(ue)sta ad essere alquanto incommodato“.

282 *Itin*., f. 93ᵛ, (kap. 33): „Licet itinerando versus Æthyopiam per Mare rubrum navigando hujus mirabilis mentionari velim montis, qvia tamen aliud per terram, aliud per mare instituendum est viatoribus iter, ideo etiam de civitate Cairina egrediendo Christiani peregrinantes […]“.

283 *Itin*., f. 111ʳ: „[…] ego cum aliqvibus amicis Evropeis […]“.

284 Její náčrtek je připojen mezi obrazovým doprovodem k *Itinerariu* na f. 472ʳ pod označením „Tabula V, Figura VIII“.

© Marek Dospěl OCEES 2007

přidal ke křesťanským poutníkům, kteří podle jeho slov obvykle konají tuto cestu v rámci muslimské karavany – ovšem za doprovodu řeckých pravoslavných mnichů z hory Sínaj. Cesta vedla přes Héliopolis do Suezu a potom až k Chorébu čili Mojžíšově hoře (arab. *Džebel Músá*, 2285 m. n. m.) a k Hoře sv. Kateřiny (arab. *Džebel Sant Katrín*, 2639 m. n. m.) v jižní části Sínajského poloostrova.

Tato oblast je po staletí významným poutním místem pro křesťany všech denominací – zde se podle Písma Mojžíšovi zjevil Hospodin v hořícím keři a přikázal mu vyvést vyvolený národ z Egypta (*Ex* 3), zde potom Mojžíš dostal desky Desatera (*Ex* 20), a zde je v neposlední řadě pohřbena velká světice křesťanského Východu – Kateřina Alexandrijská. Slavný klášter v údolí pod rozeklanými skalisky mezi oběma dominantními horami v sobě zahrnuje i konstantinovský kostel a jeho počátky tedy sahají před polovinu 4. století; je nejdéle fungujícím klášterem vůbec.

Prutký si prohlédl všechna posvátná místa a podává jejich podrobný popis a udává další faktické údaje. V klášteře sv. Kateřiny mohl být dokonce přítomen obláčce řeckého pravoslavného mnicha, ale když si chtěl podle svého zvyku přeměřit kostel Proměnění Páně, podezíraví mniši mu to prý nedovolili.[285]

Nato se, opět v doprovodu Arabů, vydali poutníci na zpáteční cestu a prošli, jak se podle nejasných geografických údajů domníváme, oázou el-Feirán a přes Wádí Mukattab zamířili k Hammám Faraún na rudomořském pobřeží, načež pokračovali přes ᶜUjún Músá až do Suezu a odtud po Darb el-Hadždž, čili obvyklou cestou muslimských poutníků, do Káhiry.

Celé líčení sínajské pouti otce Remedia je sice osobní, ale postrádá jasné časové údaje; teprve na konci 37. kapitoly Prutký sumarizuje, že cesta na horu Sínaj a zpět mu trvala jedenáct dní, přičemž z Káhiry byli v Suezu za pouhých 33 hodin čistého času a odtud na Sínaji za 67 hodin, čili z Káhiry až na Sínaj za zhruba sto hodin čistého času. Na zpáteční cestě dospěli do Hammám Faraún za 44 hodin, odtud do ᶜUjún Músá za další devatenáct a půl hodiny, a do Suezu to potom bylo jen tři a čtvrt hodiny. Když pak cestu ze Suezu do Káhiry stihli vykonat za 30 hodin, trvala jim celá cesta ze Sínaje do Káhiry 97 ¼ hodiny.[286]

Prutký by tedy mohl tuto jedenáctidenní pouť v srpnu nebo září roku 1750 lehce stihnout a nic se nezdá tuto možnost vyvracet.

Nejen českému čtenáři tu může vytanout na mysli dobrodružná cesta Remediova krajana – Kryštofa Haranta, který se na ni vydal 8. října 1598 a celá pouť

---

285 *Itin.*, f. 107ᵛ (I/35): „[…] sicqve factus monachus Græcus. Ego pro tunc volebam hujus ecclesiæ mensurare magnitudinem, sed suspiciosi Græci, ne forsan in aliqvo eis præjudicem, impedivere, mox postea ad reditum nos paravimus“.

286 Tato sumarizace na f. 115ʳ.

© Vydavatelství Karolinum, 2007

jemu a jeho průvodcům trvala 18 dnů, což podle jeho vlastních slov byla rekordně krátká doba, takže se po návratu setkali „s velikým podivením pana [francouzského] *consula* a jiných, kteříž ji nikdý v těch horkých časích tak brzo od žádného vykonanou nepamatovali“ (HARANT, 183, kap. XVII).[287] Pro srovnání ještě uveďme, že francouzský jezuita P. Claude Sicard tuto pouť v zimě roku 1720 absolvoval s karavanou za 39 dnů.[288]

4.4.9. Misionářem v jihoegyptské Džirdže

Téměř celý první díl *Itineraria* postrádá – oproti struktuře jeho druhé části – charakter cestopisu, o deníku nemluvě; výjimkami jsou úvodní kapitoly, právě reprodukovaná pouť na horu Sínaj, zpráva o pronásledování v Džirdže, několik dílčích líčení a konečně okolnosti vedoucí k vyslání do Etiopie. Informace o životní pouti otce Remedia je ale naštěstí možné čerpat jinde.

Jakub Římař si v *Diurnaliích* poznamenal: „11. září [1750] jsem poslal do Girge otce Remedia a otce Servatia do Achmímu“ (f. 207[r]). Prutký se tedy připojil ke dvěma zde působícím spolubratrům – Martinu Langovi z české provincie a Italu Paolovi d'Agnona, který byl tou dobou superiorem čili představitelem této misijní stanice. Prutký sám o svém působení v Džirdže nehovoří až do chvíle pronásledování, tedy až do doby těsně před návratem do Káhiry (o tom dále); kapitoly 38–81 jeho *Itineraria* jsou naplněny líčením reálií a dějin moderního i starověkého Egypta a Svaté země.

Františkánské misijní stanoviště na západním břehu Nilu v Džirdže[289] patřilo k nejstarším v celém Egyptě.[290] Bylo založeno roku 1723, tedy jako první po achmímském. Jezuita Sicard zachytil samotné počátky františkánských aktivit v tomto městě, když v jednom ze svých dopisů už roku 1722 píše: „Otcové misionáři z Propagandy již dva roky klízejí bohatou žeň katolictví, kterou jsem před nimi v Achmímu a Džirdže jen zlehka zasel. Jejich zápal, jenž napravil mé ne-

---

287 Srov. také Anne WOLFF, „Two Pilgrims to Saint Catherine's Monastery. Niccolò di Poggibonsi and Christopher Harant“, in: Janet STARKEY – Okasha EL DALY (vyd.), *Desert Travellers from Herodotus to T.E. Lawrence*, Durham: Astene, 2000, str. 33–58.

288 Publikováno v: *Nouveaux mémoires*, VII, 1–27 ; nejnovější edice v: MARTIN, II, 126–38.

289 Džirdžá, jinak také vyslovováno Girgá nebo Girga.

290 Počátky misijní práce pro unii Koptů s Římem shrnul COLOMBO (*Nascita*) – kniha je přepracovanou verzí jeho starší práce na stejné téma – *Le origini della gerarchia della Chiesa copta cattolica nel secolo XVIII*, Roma: PIO [OCA, sv. 140], 1953. Cenným dobovým svědectvím je kronika P. Giacoma D'ALBANO („*Historia*“).

© Marek Dospěl ACTA 2007

dostatky, posvětil část této oblasti.“ Ve stejném dopise Sicard sděluje také to, že popudem k pokusu uchytit se v Džirdže bylo františkánům jejich pronásledování a pronásledování koptských katolíků v Achmímu onoho roku 1722.[291]

O prvních krocích františkánů ve městě roku 1723 nás z františkánské strany kromě kroniky otce Ildefonsa z Palerma[292] spravuje i Římař, když na stránkách svého *Itineraria* popisuje pohnuté události, které společně s otcem Ildefonsem zažíval. Nedařilo se jim tehdy ve městě nalézt útočiště, proto se s nepořízenou vrátili do Káhiry, když tu znenadání na shromáždění pašova poradního sboru, v *dívánu*, za přítomnosti vysokých otomanských úředníků bylo prefektovi Ildefonsovi 26.3.1723 navrženo, zda by nechtěl sídlit v Džirdže k službě obyvatelům a poskytovat jim lékařskou péči. Tak se františkáni uchytili ve městě díky samotné turecké moci a roku 1727 jim byl opatřen dům na náměstí v křesťanském okrsku.[293] Sám Římař, ačkoli to nebyla jeho „specializace“, byl nucen v Achmímu, kde zůstal bez otce prefekta Ildefonse, provozovat lékařské řemeslo, ale nezapomíná podotknout, co bylo dalším cílem takového působení: „Chtě nechtě jsem pro dobro misie […] a obrácení ubohého koptského lidu musel vykonávat lékařskou službu, kterou jsem ale nikdy [předtím] neprovozoval“.[294]

Tím spíše se potom službě nemocným v Džirdže o téměř tři desetiletí později věnoval Prutký. Od něho samého víme, že kromě běžného pouštění žilou (venesekcí nebo pomocí baněk), ošetřoval rány, léčil zažívací potíže, kožní a horečnatá onemocnění. Že takové charitativní působení misionářů mělo ohlas i v mís-

---

291 Martin, I, 108–9: „Les Pères Missionnaires de la Propaganda recueillent depuis 2 ans une ample moisson d’une catholicité que j’avais semée plus légèrement avant eux à Akmim et à Girgé. Leur zèle, qui a || réparé les défauts du mien, a sanctifié une partie de ces contrées. […] Le dit Père Benedetto [de Tyano], préfet de la Propaganda, est résolu d’aller à Girgé, capitale du Saïd, et y établir là une mission comme à Akmim“.

292 Srov. da Palermo, 43–5.

293 Římař, *Itin.*, f. 256r: „[…] interrogaverat P. Præf(ect)um, si vellet demorari in Girge pro servitio dictæ civitatis administrando medicinam singulis […] et sic Deo mirabiliter disponente introducti sumus ad hanc civitatem per ipsosmet Turcas, qui etiam, ut supra dixi, providerant de una comodissima domo situata in medio Christianorum, dicta Suhagi, situata in platea“. Širší kontext na ff. 254r–7r.

Michelangelo da Vestignè uvádí, že dům byl Propagandou koupen (cituje Colombo, 274: „[…] fu comprato dal P. Ildefonso da Palermo […] poi fu rimborsato dall S. Congregazione“; originál v: APF, SC, *Egitto – Copti*, sv. 4, f. 211r); shodně i Římař v *Liber missionis*, f. ii, čili Giamberardini, *Copti*, 14.

294 Římař, *Itin.*, f. 257r: „Hic in Achmim nolens volens pro bono missionis […] et conversione hujus pauperculæ nationis Coptæ agere debui medicum officium nunquam a me practicatum“.

tech, kde neměli trvalé zastoupení, dosvědčuje Prutký poznámkou o Thébách, tedy oblasti Luxoru, kam se prý mohou misionáři odvážit jen proto, že je muslimové a Arabové znají jako lékaře, zatímco ostatní Evropané jakéhokoli postavení sem nemají vstup povolen.[295]

Přibližně v době, kdy v Džirdže působil Prutký, píše dánský cestovatel Frederik Ludvig Norden (1708–1742) o Džirdže tato trefná slova:

„[…] otcové z Propagandy zde mají hospic, v němž se drží díky provozování lékařské praxe, jež je činí pro Turky nepostradatelnými. To nicméně nebrání tomu, aby byli vystaveni neustálým urážkám a občas i skutečnému pronásledování“.[296]

Za minimální počet postačující pro službu v Džirdže považuje prefekt Římař tři misionáře, aby se jeden z nich mohl zcela věnovat lékařské službě, zatímco zbylí dva bratři se mají starat o pastoraci křesťanů. (*Lettere*, 84) Stejný minimální počet zkušených misionářů doporučuje zachovávat i v dalších misijních stanicích – v Achmímu a Faršútu, protože je potřeba, aby „dva z nich konali službu ve městě (jeden jako lékař duchovní a druhý jako lékař těla), zatímco ten třetí má vyrážet do bližšího i vzdálenějšího okolí […], kde všude pobývá mnoho našich katolíků“.[297]

Aby bylo učiněno zadost aspoň těm nejdůležitějším objektivním informacím o městě, nelze opominout fakt, že v Džirdže sídlil hornoegyptský *sandžakbej* a že šlo zřejmě o nejlidnatější egyptské město po Káhiře. Také Prutký nazývá Džirdžu velikým a lidnatým městem s hojností přírodních zdrojů, zejména obilí a vlny.[298]

---

295 *Itin.*, f. 79r, ř. 23–6: „illuc [*sice* Thebas] soli missionarii, aliunde populo Mahomethano ac Arabis ob servitia medicinarum noti, accedere audent, omni alias cujuscunque dignitatis Evropeo adimitur aditus“.

296 NORDEN, II, 150: „[…] & les Péres de la *Propaganda* y ont un Hospice, dans lequel ils se maintiennent, par le moyen de la Médicine qu’ils pratiquent, & qui les rend nécessaires aux Turcs. Cela n’empêche pas néanmoins qu’ils ne soient exposés à des avanies continuelles, & quelquefois à de véritables persécutions“.

297 *Lettere*, 84–5: „[…] oportet 3 ad || minus adesse veteranos Miss(ionari)os, quorum duo pro civitate, unus ut medicus spir(itua)lis, alter ut corporalis deserviant. Et tertius debet excurrere ad vicina et distantia loca […], in quibus plurimi n(ost)ri demorantur cath(olic)i“. Dopis pochází z 8. prosince 1740 a je adresován Propagandě.

298 *Itin.*, f. 77v: „[…] magna et populosa, residentia unius sangiack, consistendo ejus merces principaliores in abundantia frumenti, telarum, lanæ ac excrementorum columbinorum“.

© Marek Dospěl ACE 2007

Nejen pobývat na určitém místě a koupit nebo postavit si tam dům bylo podmíněno úředním povolením – ani stavební úpravy nebo opravy si misionáři nemohli dovolit provést bez souhlasu místních úřadů. Prokurátor misií Michelangelo da Vestignè si trefně posteskl, že bez povolení a poplatku nejde v Egyptě ani pohnout cihlou.[299] Právě díky jeho relaci a na základě několika dalších, spíše mimoděčných poznámek v písemných pramenech, si můžeme udělat rámcovou představu o tom, jak asi vypadalo obydlí františkánů v Džirdže. Otec prokurátor ve zmíněné relaci pro Propagandu roku 1738 uvádí:

„Hospic v Džirdže sestává z jednoho velkého domu, který působí velmi dobrým dojmem, ale není zařízený jako hospic pro řádové bratry. Má všechno pohodlí světského domu podle místních zvyklostí: velkou chodbu, velkou místnost jakožto díván, sedm pokojů a dvě příčné předsíně. Kostel je skrytý pod velkou místností, ale není uspořádaný do podoby kostela a není možné ho zařídit lépe, neboť bez povolení a poplatku nelze pohnout ani cihlou“.[300]

O podzemní místnosti se později zmiňuje také Prutký, když líčí okolnosti svého zatčení, kterému se bude ještě věnovat následující podkapitola. V okamžiku zatčení prý v podzemí jeden ze spolubratrů sloužil mši pro koptské katolíky. Vstup byl shora zakrytý rohoží, v místnosti se sedělo na zemi a byla tam jakási kruchta. (*Itin.*, f. 214^{v}) Otec Římař na dvou místech uvádí i jméno misijního domu, zakoupeného 2. května 1727 od samotného sandžakbeje: Bét Suhhagr či Bét Suhagi.[301]

Jak jsem ale naznačil již dříve, misionáři nebyli omezeni na působení jen v jimi obývaných hospicích, a v závisloti na místních podmínkách se snažili podnikat cesty i do poměrně širokého okolí, aby léčili nemocné, případně navštěvovali porůznu roztroušené katolíky a poskytovali jim duchovní služby. O rádiusu jejich misijního působení si lze učinit základní představu už při pouhém listování Římařovým soupisem katolíků – nejjižnější z uváděných lokalit je Edfú (arab. *Idfû*), odkud směrem na sever následují Esna (arab. *Isnâ*), Luxor (arab. *al-Uqsurên*), Kús, Nakáda a Dendera; teprve poté, tedy po zhruba 10 dnech plavby z Edfú na sever, bylo možno dosáhnout Faršútu, kde stával nejjižněji polože-

299 APF, SC, *Egitto – Copti*, sv. 4, f. 211^{r}. Cituje Colombo, 273: „[…] non si può muovere un mattone senza licenza e senza tributo“.

300 *Tamtéž*.

301 *Liber missionis*, f. ii, čili Giamberardini, *Copti*, 14: „[…] ultimate a(nn)o 1727, sub Soliman Bei, nobis affectuosis(simo), die 2 Maij pro majori stabilitate loci coempta fuerat pro PP. mis(sionar)iis ab i(llus)tris(sim)o *Sangiak* domus in hodiernum diem inhabitata, dicta Beit Suhhagr“. Tvar Suhagi uvádí na již citovaném místě z *Itin.*, f. 256^{r}.

© Marek Doušek ARCHIV 2007

ný hospic františkánské misie.[302] Protože Faršút byl nejjižnějším misijním stanovištěm v zemi, spadalo pod něj i celé egyptské území na jih až ke kataraktům u Asuánu a misionáři byli čas od času vysíláni až sem, aby aspoň navštívili katolíky, kteří v těchto vzdálených končinách žili – kromě již jmenovaných míst zejm. v Šenhúru, Qusseiru, Qeně (arab. *Qiná*) a Džeheně. (*Lettere*, 85) Jen výjimečně se ale někteří bratři pouštěli do tak odlehlých oblastí, jakými byly např. pouště nebo Núbie. O tom, že dva františkáni na přelomu let 1737 a 1738 podnikli s dánským cestovatelem Nordenem cestu po Nilu dokonce až do ed-Derr u hranic s dnešním Súdánem, nás ale informuje sám Norden ve svém cestopise (zejm. 201 a 234).

Ale vraťme se do Džirdži. Z doby krátce po příchodu otce Remedia do Egypta pochází Římařova oficiální zpráva o něm i o dalších misionářích, datovaná 29. prosince 1750. O Prutkém prefekt uvádí, že se po pěti měsících v misii velmi horlivě věnuje studiu arabštiny.[303] Misionáři se totiž i po absolutoriu římské přípravky museli ještě mnoho zdokonalovat, aby byli schopni plnohodnotně arabsky konverzovat s prostými obyvateli nebo úředníky. Běžně se tak dělo v káhirském ústředí, kde noví misionáři trávili jeden dva roky před vysláním do misijní stanice v Horním Egyptě.[304] Prutký, který do svého působiště odcestoval jen několik týdnů po příjezdu do Egypta, byl v tomto ohledu výjimkou.

Hned v prvních dnech po svém příchodu do misijního hospice v Džirdže si otec Remedius vytvořil i vlastní jazykovou příručku – více než dvousetstránkový Souborný katalog arabských slov (lat. *Catalogus verborum Arabicorum compendiosus*). Nadpis na titulní straně hovoří o tom, že rukopis napsal (nebo spíše začal psát?) již 18. září 1750. Kromě italsko-arabských seznamů sloves i podstatných jmen jsou tu také základní modlitby, názvy měsíců a další praktická slovní zásoba. Prutký v tomto nebyl žádnou výjimkou, o čemž nás přesvědčuje i nedávný objev rukopisu podobného zaměření z pera Martina Langa (1710–1759), Remediova současníka a misionářského kolegy v Egyptě a následně i v Etiopii.[305]

---

302 Viz *Liber missionis*, složka B, čili GIAMBERARDINI, *Copti*, 152–3; Římař zde uvádí i dobu potřebnou na cestu: Edfú – Esna 3 dny, E. – Luxor 4 dny, L. – Kús 7 hodin, K. – Faršút 3 dny.

303 APF, SC, *Egitto – Copti*, sv. 5 (1741–1760), ff. 218r–9r: „Il P. Remedio Prutki della provincia di Boemia, da 5 mesi di missione e 36 d'età, s'applica con gran zelo alla lingua araba" (podle: FÖRSTER, De animo, 321). Bez odkazu na zdroj již A-B, xiii–iv.

304 K tomu COLOMBO, 6 – cituje také otce Ildephonse, který dokonce hovoří o potřebě nejméně tří i čtyř let dalšího studia jazyka (*Epistolario*, [19]: „almeno tre anni e quattro").

305 Jeho *Slovník arabských slov pro vlastní potřebu* se dnes nalézá v olomoucké vědecké knihovně a velice případně ho doprovází spis Josepha Catalana o chalkédónském koncilu.

© Marek Dospěl & ACE 2007

Z Remediovy pozůstalosti je třeba ještě jmenovat – kromě jedné další jazykové pomůcky, jejíž dobu vzniku neznáme (*Vocabularium*), a pomůcek pro lékařskou praxi[306] – aspoň pastorační příručku *Doctrina Christiana*. V ní si Prutký vytvořil zrcadlový latinsko-arabský katechismus ve formě otázka – odpověď, na což v rukopise navazuje také oboujazyčný výbor z evangelií, a na dalších stranách se nalézá obdobný katechismus i v amharštině (v transliteraci).

Tento nástin nemůže být zevrubný, a tak se zmíním už jen o rukopisném penitenciáři čili zpovědní pomůcce, která se dochovala mezi archiváliemi k osobě o generaci mladšího misionáře – Christiana Schneidera (1742–1824).[307] Italsky a arabsky jsou tu zrcadlově sepsány možné hříchy podle jednotlivých přikázání Desatera. Schneider, pocházející také z české provincie, si tuto šestistránkovou pomůcku vytvořil nejspíše také na počátku svého působení v Egyptě – nad italským zněním bývá psán arabský text v transliteraci. Jak je tedy patrné, misionáři se snažili vedle tištěných příruček, kterými je vybavovala Propaganda, vypomoci si vlastními pomůckami, zřejmě podle individuálních potřeb a momentálních nároků na pastorační práci.

Během prvního roku působení v Egyptě Prutký zažil morovou ránu. Sám o ní nepíše, ale otec prefekt Jakub ve svých *Diurnaliích* uvádí (f. 209^{v}), že první příznaky a první úmrtí byly (alespoň v Káhiře) patrny už v dubnu 1751. Mor byla kalamita v Egyptě té doby dosti častá[308] a my se o jejím výskytu dozvídáme i díky Římařovým záznamům o úmrtích v rámci katolické komunity (*liber defunctorum*), které mají matriční povahu a dochovaly se v Římařově již několikrát citovaném káhirském rukopise *Liber missionis Superioris Ægypti* (viz 1.4.). Nárůst úmrtí vlivem morové rány tam lze vypozorovat v záznamech z let 1726, 1736 a 1743.[309] V jednom z dopisů Propagandě se potom Římař zmiňuje o tom, že černá smrt si vybírala svou daň i v roce 1741; jeho slova nám zároveň poodhalují další z obtíží, které s sebou přinášel život v Egyptě. Římař doslova píše:

„Loni, roku 1741, jsme byli všichni velice vystrašeni morem, ale nakonec jsme všichni dobrotivostí Nejvyššího zůstali zdrávi a v pořádku. Zato letos, ačkoli se neukázal opravdový mor, úporná vedra a nevlídnost vzduchu způsobily

306 Viz Bibliografii. Z tohoto oboru je dochován i rukopis Jakuba Římaře – *Varia medicinalia* (OFM Praha).

307 NA, ŘF, ka. 65, inv. č. 2115, ff. 1–3.

308 Srov. André Raymond, „Les grandes épidémies de peste au Caire aux XVIIe et XVIIIe siècles“, v: *Bulletin d'Etudes Orientales* 25 (1972); nebo Daniel Panzac, *La peste dans l'empire Ottoman, 1700–1850*, Louvain: Peeters, 1985.

309 *Liber defunctorum*, v: Římař, *Liber*, ff. 2–4, 8–11, 17 (edice: Giamberardini, *Copti*, 109–10, 113–5, 119–20). Během moru r. 1726 zemřel např. i P. Claude Sicard SJ.

© Marek Dostál & CEGES 2001

ještě větší pohromu. […] Naše ubohá misie utrpěla velikou škodu, když přišla o čtyři apoštolské muže, které se poprávu sluší oplakávat.“

Po podrobnějším výčtu a vyjmenování i dalších úmrtí v rámci celé misijní oblasti končí prefekt Římař svoji zprávu slovy:

„[…] a celý Egypt se obává, že přijde všeobecný mor. Jenže kdyby nás Bůh znovu navštívil takovou smrtící ranou, misie by zakusila obrovský úpadek. Bude potřeba poslat sem nové misionáře“.
(*Lettere*, 98)

Remedia Prutkého a jeho druhy zatím v Džirdže čekala jiná těžká rána.

4.4.10. Krůček od palmy mučednictví

Misionáři zdaleka nežili ve skrytu, což vyplývalo již z povahy jejich působení. Jejich konventy a hospice byly navštěvovány nejen katolíky, ale také kopty a muslimy, ať už je přivádělo cokoli; nezřídka se také stalo, že františkáni ve svém domě přijali i vysokého úředníka nebo koptského kněze. Není tedy divu, že působení františkánů v Džirdže – a nejen tam – mohlo být trnem v oku koptskému kléru a jím poštvanému lidu, a že i turecká vrchnost na ně zpravidla zahlížela.

Zde je ale nutné zdůraznit, že životní a potažmo i pracovní podmínky misionářů na jednotlivých lokalitách Egypta byly dosti proměnlivé a lišily se geograficky i časově – nejčastěji v závislosti na sympatiích toho kterého nejvyššího správního úředníka v místě. Jeden markantní příklad nám poskytuje Římařův dopis zaslaný roku 1740 Propagandě, v němž prefekt líčí velice rozdílné poměry v Džirdže a Achmímu. V Achmímu prý bylo možné postavit velký kostel pro katolíky, do něhož mohou v každý sváteční den chodit muži i ženy bez rozdílu a po obědě je možné tam konat modlitbu růžence a praktikovat výuku náboženství pro mládež. To vše údajně se svolením a dokonce podporou místního správce Kemala.[310] Naopak v Džirdže prý do misijního domu nemohou ženy docházet vůbec, někdy ani muži, a za ženami je proto nutné kvůli modlitbám a svá-

310 Prutký zmiňuje povolení, které františkáni získali od turecké správy pro stavbu hospice (*Itin.*, 76ᵛ).

Achmím byl navíc i příjemným a spořádaným městem. P. Sicard si to v září r. 1714 pochvaluje těmito slovy: „[…] *Akmin* [sic], ville très-jolie au Levant du Nil à 95. lieuës du Caire. Elle est gouvernée par l'*Emir Hassan*, qui y fait regner le bon ordre, & la sûreté. Les Chrétiens y ont une Eglise la plus propre de toute l'Egypte“. (podle edice v: *Nouveaux mémoires*, II, 144; nejnovější edice v: MARTIN, II, 52)

© Marek Dospěl 2007

tostem chodit do soukromých domů. Kdyby prý ale turecká justice odhalila, že misionáři pod svou střechou ukrývají kostel, píše Římař, „dům by za to zaplatil zbořením a my sami bychom byli odsouzeni do plamenů“ (*Lettere*, 84).[311] Také Norden, jenž Egypt poznal během své expedice v letech 1737 a 1738, o Achmímu píše, že „koptští křesťané i proselité od Propagandy požívají v tomto městě a stejně tak i na všech [ostatních] územích podléhajících achmímskému emírovi značných práv“ (Norden, 148).

Poměry v Džirdže se o mnoho nezměnily ani po více než deseti letech od právě citovaného postřehu, tedy v době, kdy zde začínal působit Remedius Prutký. Je to opět Římař, kdo zaznamenal jeden podivuhodný detail, který tehdy možná přispěl ke zjitření poměrů ve městě. Aniž mohl tušit, co se zanedlouho odehraje, do deníku si na podzim roku 1750 zapsal, že z Jeruzaléma do Káhiry přišel syrský biskup Gregor Georgius a s povolením od alexandrijského patriarchy odešel dál do Horního Egypta sbírat almužnu. Když prý přišel do Džirdži, katolíci mu nechtěli nic dát, dokud s otci františkány nepodstoupí veřejnou disputaci. Ta probíhala dva dny za přítomnosti řady koptských kněží i laiků a biskup byl prý nakonec přemožen argumentací z Písma, koncilních dokumentů i spisů církevních Otců, takže nakonec vyznal katolickou víru ve dvě Kristovy přirozenosti i poslušnost papeži. Pak sice odešel a už v Káhiře si ze svého vyznání mnoho nedělal, aby prý nepřišel o svůj chléb, ale tato událost prý v Džirdže způsobila mezi kopty řadu konverzí.[312]

Následujícího roku v květnu došlo v Džirdže k otevřenému pronásledování misionářů. Jsme sice odkázáni jen na pohled z jedné strany, ale aspoň z několika úhlů – k dispozici je svědectví všech tří postižených misionářů i prefekta otce Jakuba.

Bezprostřední příčinu pronásledování je obtížné nalézt – Římař je velice stručný: „31. května byli v Girge uvězněni otcové Pavel, Martin a Remedius; 1. června byli odsouzeni k smrti a druhého osvobozeni; osmého (?) jsem dostal zprávu o jejich uvěznění, šel jsem tedy k panu Kessawimu a vymohl si dopis od Abrahima Kiechia, aby byli osvobozeni“ (*Diurn.*, f. 210^{v}).

---

311 V tomtéž dopise Římař píše o výdajích na roku 1739 dokončenou rekonstrukci prostorného kostela a plánech na výstavbu školy v Achmímu – *Lettere*, 88.

312 Římař, *Diurn.*, f. 207^{v}: „Istis diebus […], ut advenisset in Girge, n(ost)ri cat(holic)i noluerunt ei aliquid dare, si n(on) prius in publico disputaverit cu(m) n(ost)ri<s> PP. mis(sionari)i<s>. […] et defuisset convictus S. Scriptura, concil(iari)is et SS. patribus […] et com<m>ovit multos hæreticos ad emitendam profess(ione)m fidei“. Datace události není přesná, kontext zápisků ji umisťuje do října nebo listopadu 1750.

© Marek Dopsal ACTA 2021

Prutký je sdílnější[313] – hovoří o obecné nevraživosti koptů a o tom, že když měl 29. května přijet do města *sandžakbej* vybírat daně, podplatili koptové jednoho vysokého úředníka, aby misionáře před *bejem* obvinil z toho, že ve městě působí pohoršení, že si v domě zřídili kostel a proti příkazům Koránu v něm mají různá vyobrazení svatých a Ukřižovaného, vyzvánějí na zvony, stýkají se se ženami a hovoří s nimi osamotě, zpovídání žen využívají ke svádění a k nemravnostem, z koptů dělají Franky čili katolíky atd. *Beje* to prý velice rozčílilo a nařídil misionáře zatknout. Rozhněvalo ho prý také pozdvižení a všeobecný nepokoj a nechal pozatýkat i některé katolíky a kopty včetně kněží.

Na druhý den brzy ráno do hospice skutečně vtrhli tři janičáři, Prutkého zatkli při službě nemocným, představeného otce Pavla při kázání v podzemních prostorách domu, otce Martina pak při návratu od nemocného. Násilím je odvedli do *bejova* stanového tábora za městem; vlekli je spoutané řetězy kolem krku a nechali celý den stát bez jídla a pití na slunci. Zatčení františkáni se dlouho nemohli dopátrat důvodu takového jednání, až odpoledne se jeden z katolíků odvážil i přes zuřivost davu přiblížit se až k nim a osvětlit jim výše jmenované okolnosti. Večer byli odvedeni do domu *kášifa* a vsazeni do odporné podzemní kobky mezi zločince.

Uprostřed noci na 1. června byli ale všichni tři přemístěni do domu *kajmakama* (*qá´im maqám*) čili vojenského velitele přibližně v hodnosti podplukovníka, jenž se dostavil coby žalobce a za 2000 zlatých jim nabídl prominutí trestu nabodnutí na kůl.[314] Misionáři nabídku odmítli. Konal se tedy soud za přítomnosti čtyř znalců práva a *bej* čili místodržící Egypta ještě to ráno kolem deváté nechal vynést rozsudek, který Prutký cituje těmito slovy:

„[…] přinutíte Franky jít po městě nahé a s rukama svázanýma za zády, se zapálenými smolnými loučemi, a povedete je k dostatečnému pobavení lidu a popálené až k jejich domu, kde dva z nich nabodnete na kůl a jednoho rozsekáte na kousky. Ve stejný okamžik nadobro rozboříte jejich dům, a to ve vší rychlosti.“ (*Itin*., f. 217^{r})

313 Jeho líčení v: *Itin.*, ff. 213^{v}–7^{v}. Kauze věnuje celé dvě kapitoly prvního dílu – 82 a 83.

314 Zde dlužno podotknout, že v polovině 18. století narostla samostatnost emírů a místních úředníků a jejich nezávislost na osmanských nadřízených do té míry, že se nerozpakovali osobovat si v některých případech výkonnou moc místodržícího; šlo především právě o kajmakamy (CRECELIUS, 61).

© Marek Dospěl ACTA 2007

Drobnou nejasnost nám v Prutkého osobním líčení působí časové údaje – třetím dnem slavnosti Letnic nejprve správně nazývá 1. červen (*Itin*., f. 216[v]), ale později také 2. červen (*Itin*., f. 217[r]). Zdá se, že obžaloba, soud i vynesení rozsudku se odehrály v jeden den, tedy 1. června 1751.

Není zřejmé, díky čemu poté došlo k tak zásadnímu obratu, že byli misionáři nakonec propuštěni. Prutký uvádí, že již během věznění se i urození Turkové pozastavovali nad celým případem, misionáře prý navštěvovali a místokrále označovali za nerozumného mladíka. Kromě toho prý *kajmakama* zarazilo odhodlání františkánů nechat se zabít, takže je začal považovat za derviše a začal tedy přesvědčovat *sandžakbeje*, že by jim oběma jejich zabití mohlo způsobit velké potíže třeba až v Istanbulu.[315] Prutký také popisuje rozvášnění obyvatelstva, zejména žen – koptských, katolických i muslimských – a předkládá čtenáři takovýto živý popis:

„V tu dobu bylo možné vidět a slyšet podivuhodné věci: celé město se seběhlo, katoličky lezly na vyvýšená místa, bily se v prsa, vyrážely ze sebe strašlivé egyptské nářky, mnoho jich ztrácelo vědomí, mnoho si jich lehalo po veřejných prostranstvích na zem a sypalo na hlavu prach, tloukly se podle orientálního zvyku do obličeje, z hloubi srdce sténaly, takže se k nim přidávaly i tisíce tureckých žen a svým křikem, hořekováním, voláním a nářkem měly celé město uvést ve zmatek a rozbouřit.“

(*Itin*., f. 218[r])

Situace prý hrozila přerůst ve velké nepokoje.[316] *Sandžakbej* s *kajmakamem* a soudci se radili a snažili se získat kauci od katolíků, zatímco odsouzení na slunci a bez jídla, hledíce na připravené kůly čekali na jistou smrt celý den v železech. Teprve v noci přišel *kajmakam* a k velkému překvapení jim oznámil, že od *sandžakbeje* dostali milost. Ihned pro ně ještě ve vězení připravili hostinu a *kajmakam* prý říkal: „Posilněte se, mistři, občerstvěte ochablé síly a na všechno zapomeňte, nic z toho v Káhiře nezmiňujte,“ a dále prý před nimi odhalil všechny pletichy, které proti nim zosnovali koptové, na což přísahal při Prorokovi a vou-

315 Prutký, *Itin.*, ff. 217[v]–8[r]: „[…] hi tres Franci sunt *daruisch*, id est monachi sancti et pauperes […], si eos morte affecerimus, || castigabimur a nostris majoribus“.

316 *Tamtéž*, f. 218[r], ř. 31–3: „mosqvitis jam occlusis qvid de nobis agendum, hæsitabant timebantqve totalem plebis sublevationem“.

© Marek Doležal & ACTA 2007

su[317] a dokonce nechal padesáti zlatými pokutovat jednoho koptského kněze, který byl ve věci zapletený.

Když potom *kajmakam* v následujících dnech projevoval misionářům neobvyklé přátelství (chodil za nimi, jedl s nimi a dokonce v jejich domě spával), osmělil se prý Prutký vyptat se na skutečné příčiny tak náhlé změny. *Kajmakam* vypověděl, že se mu při noční pochůzce městem zjevil v záři biskup a pohrozil mu, že za nespravedlivé trýznění svých sluhů sežehne město i zemi; pak se vytratil. Když to vyděšený *kajmakam* sděloval *sandžakbejovi*, zjistil, že i on prý měl podobné vidění. Františkáni, kteří za svého patrona v této misijní oblasti považovali někdejšího alexandrijského patriarchu sv. Athanasia (328–373)[318], usoudili, že tím biskupem musel být on (*Itin.*, ff. 219^{v}–20^{r}).

Poněkud střízlivější a pragmatičtější ohledy naznačuje Římařova deníková poznámka k 9. srpnu, v níž čteme, že *sandžakbej* ještě před odjezdem z Džirdži nechal františkánům vrátit 400 zlatých, které oni (nebo někdo jiný za ně) zaplatili; doslova píše: „sto zlatých už měl *kajmakam* a o ty jsme už přišli, ale podle toho, co jsem vyslechl, si tu částku zasloužil, protože se u *sandžaka* velice vynasnažil, aby naše otce zachránil od [rozsudku] smrti“.[319] Že situace ohledně pokuty měla skutečně složitý vývoj, popisuje Římař v dopise Lercarimu 21. září, odkud se dovídáme i to, že jen chybou vojáků nebyli zatčeni také katolíci shromáždění tou dobou v příbytku misionářů.[320]

O právě popsaném pronásledování se dochovalo také svědectví zbývajících dvou odsouzených. Otec Martin v dopise, zaslaném již 4. června generálnímu vikářovi, odhaluje několik podrobností, které se týkaly jeho osoby.[321] Dozvídáme se např., že zmíněnému nemocnému nesl Nejsvětější svátost. Na rozdíl od Prutkého hovoří Lang o rozsudku naražením na kůl pro všechny tři odsouzené a zmiňuje ještě otce Bruna, který byl u nich tehdy jako host, ale vojáci o něm nevěděli a tudíž ho ani nehledali. A dokonce ještě o den dříve, tedy bezprostředně po pro-

317 *Tamtéž*, f. 219^{r}, ř. 4–7: „[…] „obliviscite omnium, nil Magno Cairo de his mentionate“; omnia contra nos hæreticorum conciliabula detexit machinata, jurando per suum Prophetam et barbam […]“.

318 O zasvěcení DA PALERMO, 103.

319 ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 211^{r}: „centum aurei jam fuerant al cajmakam et isti jam fuerant deperditi, sed, ut inaudio, merebatur hanc sumam, quia multum laboravit apud sangiak, ut n(ost)ros PP. liberaret a morte“. Podobně i v dopise Lercarimu z 30. prosince: „pero cento gia consegnati dal P. Paolo al Kaimakam n(on) fu possibile riavere un quadrino“ (*Lettere*, 206).

320 Srov. *Lettere*, 201–2.

321 Dopis v kopii dochován v káhirském epistolariu: *Lettere*, 193–4.

© Marek Dospěl ARCHIVE 2017

puštění, píše dopis superior misijní stanice, otec Pavel čili Paolo d'Agnona – hovoří především o peněžité kauci.[322]

Prutký v *Itinerariu* dojemně popisuje své zklamání z omilostnění a těmito slovy lituje promarněné příležitosti položit život za šíření Evangelia: „[…] a skoro čtrnáct dnů po nás nic nebylo, mrzelo nás, že jsme přišli o vavřínový věnec [mučednictví]; žít nám bylo zatěžko, protože zemřít by mělo větší cenu".[323]

Už brzy však měli misionáři dostat novou příležitost, aby prokázali opravdovost svého odhodlání.

4.4.11. Pouť do Svaté země

Ještě než Prutký ve svém *Itinerariu* vylíčil právě popsanou perzekuci, zařadil do textu celých jedenáct kapitol o Svaté zemi (kap. 71–81, tj. ff. 187^{v}–213^{v}). Je to pojednání obsáhlé a plné detailních informací a popisů svatých míst, přesto z textu samého vysvítá, že tuto cestu Prutký ve skutečnosti osobně nevykonal, nýbrž že se mu kompozičně hodila do rukopisu. Domnívám se tedy, že dotyčné kapitoly zkompiloval na základě cizích zpráv a sekundární literatury, ačkoli konkrétní prameny nejsou zatím identifikovány.

Vilhum o návštěvě svatých míst nevyslovuje žádnou pochybnost (*Misionáři*, 13), Arrowsmith-Brown naopak v předmluvě píše, že sám Prutký v textu přiznává, že Svatou zemi nemohl navštívit osobně (xiv).[324] Förster, který se této části *Itineraria* již delší dobu věnuje, na tuto otázku neodpovídá (De animo, 323).

Že Prutký cestu do Palestiny nejspíše nevykonal, naznačují jednak formální znaky jeho líčení čili způsob narace, jednak i pravidlo, které sám Prutký zmiňuje – že totiž bývalo misionářům je výjimečně dovolováno navštívit Svatou zemi, dokud si neodpracovali předepsané roky v misijní službě (zpravidla sedm).[325]

---

322 Adresován snad prokurátorovi misií; v kopii dochován v káhirském epistolariu: *Lettere*, 219–23. V úvodu je sice nereálná datace 1. června, na závěr ale 3. června. K událostem se váží i jeho dopisy Římařovi: z 12.7. (*tamtéž*, 225–7) a 7.9. (*tamtéž,* 223–5) a 28.10. (*tamtéž*, 227–33).

323 *Itin*., f. 219^{r}: „[…] qvatuordecim qvasi diebus extra sensus melancholici persam dolebamus laureolam, vivere tæduit, mori pretiosius fuit".

324 Nepodařilo se mi ověřit.

325 *Itin*., f. 187^{v}: „Patres missionarii Propagandæ Fidei continuo spirituali animarum curæ implicati raro sacra invisendi loca licentiantur, nisi absolutis suæ missionis annis […]". Ostatně i otec C. Schneider se do Palestiny vypravil až na samý závěr svého působení na Blízkém východě r. 1798 a i tak k tomu dostal z Říma zvláštní písemné povolení (viz NA, ŘF, ka. 65, inv. č. 2115, f. 20).

© Marek Dospěl & CES 2007

Jako dostatečný argument pro tuto domněnku je možné uvést i čas, který by byl pro vykonání takové cesty nezbytný – použijeme-li opět příklad otce Římaře, který byl na náklady Kustodie Svaté země do Palestiny pozván jeruzalémským kvardiánem za účelem opravy varhan. Římař podle vlastního líčení opustil Káhiru v neděli 2. září 1714 a cestou přes Alexandrii, Kypr, Sidón (dnešní Sajdá), Týros (dnešní Súr) a Jaffu dospěl do Jeruzaléma 11. října, tedy po rovných 40 dnech strávených na cestě (ŘÍMAŘ, *Itin.*, ff. 109^{v}–14^{v}). Také zpáteční cesta mu trvala déle než měsíc čistého času.[326] Proto, i kdyby snad Prutký mohl plout kratší cestou a o něco rychleji, stěží mohl stihnout cestu tam a zpět ještě před odchodem do Džirdži roku 1750, tím méně pak před odchodem do Etiopie v roce 1751; a to i v případě, že by v Palestině nebyl strávil jediný den. Že tuto cestu mohl absolvovat během druhého pobytu v Egyptě, není pravděpodobné (viz níže).

4.4.12. Prutkého cesty za egyptskými památkami

Když Prutký v prvním díle *Itineraria* podává popis Egypta, věnuje nemalou pozornost popisům historických památek. V některých případech dokonce pojednává výslovně o lokalitách proslulých památkami starověku. Je zřejmé, že některé poznal osobně, zatímco o řadě z nich píše na základě četby a používá informace z druhé ruky; ačkoli jen výjimečně při tom cituje svůj zdroj. Prutký věnuje pozornost křesťanským památkám a stopám raného křesťanství stejně jako památkám pohanského starověku; popisuje kostely a starobylé kláštery stejně jako faraonské hrobky, chrámy, obelisky….[327]

Zdá se, že některé z cest, které autor v *Itinerariu* líčí, musely být přímo vedeny poutnickými a dokonce snad výzkumnými nebo „turistickými“ zájmy. Prutký podle svých slov navštívil např. klášter sv. Ammónia a sv. mučedníků (*Dér Manáᶜús wa eš-Šuhadá’*) u Esny (*Itin.*, ff. 78^{v}–9^{r}), opuštěný klášter u Asfúnu (*Itin.*, ff. 82^{v}–3^{r}) nebo poustevnictvím proslavenou poušť Thébais včetně významného kláštera sv. Antonína ve Východní poušti (*Itin.*, ff. 84^{r}–5^{v}).[328] Zároveň si nenechal ujít např. návštěvu gízských pyramid nebo severní Snofruovy tzv. červené pyramidy v Dahšúru, do jejíhož nitra zřejmě vstoupil jako jeden z prvních Evropanů.

---

326 Poté, co navštívil i místa v dnešní Sýrii (Antiocheia, Aleppo atd.), vyplul z Jaffy 13. května 1715 a do Alexandrie doplul 15. června, do Káhiry se dostal 19. června (*tamtéž*, ff. 136^{r}–41^{r}).

327 Tato poutavá stránka jeho činnosti zůstává dosud celkově nezpracována; svou hodnotu má ovšem studie M. VERNERA.

328 FÖRSTER (De animo, 323) tyto kapitoly ve svém životopisném článku přechází mlčením.

© Marek Dospěl & ACTA 2007

Je zjevné, že Prutký byl zkrátka přitahován němým svědectvím dávno zašlých věků a proto neváhal věnovat starověkým památkám či lokalitám samostatné kapitoly svého *Itineraria* (zejm. 18–21, 29–31, 38 a 52). Z toho, které památky jsou v *Itinerariu* zmiňovány, by se dalo dokonce usuzovat, že Prutký při cestě po Nilu z Káhiry na jih navštívil snad všechny významnější stavební památky, a to nejen na trase do svého hornoegyptského působiště, tj. po město Džirdžá, ale ještě jižněji, až po přirozenou egyptskou hranici u Asuánu. V *Itinerariu* totiž nalezneme popisy památek i z významných jihoegyptských lokalit, jakými jsou např. Dendera, Karnak, Luxor, Medínet Habú, Armant nebo Esna.

Snad nejzajímavější z nábožensky motivovaných poutí, které Prutký líčí ve svém *Itinerariu*, se týká Wádí en-Natrún a začíná se těmito slovy: „Když jsem tedy k notnému povzbuzení ducha hleděl na stopy svatých otců z dávné minulosti, ještě více jsem se potěšil spatřením podivuhodné poutě svatého Makaria, ležící v dolním či středním Egyptě. Sice by měla být zmíněna už při popisu Dolního Egypta, ale zde všechno nastíním v lepším uspořádání“.[329] Řeč je o antické Sketis, dnešním Wádí en-Natrún, které je ne-li nejstarším, pak určitě nejrozlehlejším a nejúspěšnějším z raných mnišských sídlišť vůbec.[330] V době Remedia Prutkého zde byla kromě čtyř dodnes fungujících klášterů patrna ještě řada již opuštěných klášterů nebo tzv. laur čili skupin volně roztroušených mnišských obydlí závislých na ústředním klášteru.

Kdy se však Prutkého cesta do Wádí en-Natrún uskutečnila, není jasné. Líčení se nalézá ve 31. kapitole prvního dílu *Itineraria* a předchází mu tedy kapitola o Thébaidě a následuje ho výprava na horu Sínaj, kterou – jak jsem uvedl – Prutký pravděpodobně absolvoval krátce po příchodu do Káhiry, patrně v srpnu nebo počátkem září 1750. Že by tedy Prutký mohl cestu do Wádí en-Natrún podniknout před cestou na Sínaj, jak by naznačovalo pořadí kapitol, není možné, a to především proto, že sám píše: „Aby náš organismus nebyl v letním období spalován nejostřejšími slunečními paprsky a nezpůsobilo nám to újmu na zdraví, považoval jsem za lepší a výhodnější vydat se na cestu v prosinci“.[331] Z toho by se dalo vyvodit, že pouť do Wádí en-Natrún Prutký (společně s nejmenovaným spolubratrem) podnikl v prosinci 1750, což by ovšem vyžadovalo vrátit se už po

329 *Itin.*, f. 85^{v}: „Cum igitur tanta spiritus consolatione (sanctorum) antiqvorum intuebar vestigia patrum, magis adhuc solabar intuendi mirabilia sancti Macarii deserta in inferiori seu medio Ægypti situata, qvae licet inibi notanda fuissent, tamen meliori hicce ordine adumbrantur”.

330 Celá výprava vylíčena v: *Itin.*, ff. 85^{v}–91^{r}.

331 *Itin.*, f 85^{v}: „Ne tempore æstivo radiis solis intensissimis tantisper aduratur natura malumve causetur saluti, melius arbitrabar commodiusve aggredi iter mense Decembri […]”.

© Nakladatelství Karolinum, 2007

dvou prvních měsících v Džirdže zpátky do Káhiry, kde Prutký líčení své pouti začíná.[332] Anebo tuto výpravu podnikl až během druhého pobytu v zemi, roku 1755? Řazení kapitol v rámci díla totiž, jak jsme se přesvědčili, není přísně chronologické, ale spíše tematické.

Ani o jednom z navržených termínů však není nutné dále uvažovat, protože analýza textu nade vší pochybnost ukázala, že Prutký své líčení doslova přebírá z relace, kterou r. 1716 sepsal jezuitský misionář P. Claude Sicard.[333] Toto zjištění by samo o sobě ještě nemuselo znamenat, že Prutký Wádí en-Natrún osobně nikdy nenavštívil, když však uvážíme další fakt, že totiž v celém líčení se nenalézá nic podstatného, co by nebylo obsaženo již ve zmíněné Sicardově relaci, je tato domněnka nanejvýš pravděpodobná. Za jeho vlastní příspěvek v celém líčení lze totiž považovat jen osobní, poněkud nelichotivé názory na koptské křesťanství a egyptské mnišství zvlášť.[334]

Tento příklad plagiátorství nejen kalí dojem z líčené cesty, ale má podstatný vliv na chápání celého *Itineraria*; lze se totiž oprávněně domnívat, že ani některé další části spisu se nezakládají na autopsii, nýbrž že byly převzaty odjinud. Analyzovat a komparovat celý spis větu po větě a identifikovat případné výpůjčky bude náročným ale lákavým úkolem budoucího bádání. Zde uvedu aspoň tolik, že kromě zmíněné kapitoly o Wádí en-Natrún se mi v prvním dílu *Itineraria* prozatím podařilo odhalit několik dalších částí, které nejsou původní a Prutký je – někdy otrocky, slovo od slova – převzal z literatury (např. v kap. 5, 6 a 38).[335] Tyto nové skutečnosti nutně ovlivňují i soud o Prutkého přístupu k památ-

---

332 *Itin.*, f 85^{v}–6^{r}: „[…] cum altero patre missionario, descendendo de Grand-Cairo in *Bulack* oppidum, circa solis occasum per Nilum navigan||do;" („Společně s dalším otcem misionářem jsme vyšli z Velké Káhiry, došli do vsi *Bulak* a zhruba v době západu slunce jsme se v loďce vydali po Nilu").

333 Sicard cestu vykonal mezi 5. prosincem 1712 a 22. lednem 1713, relaci sepsal v červnu 1716 v podobě dopisu otci Fleuriauovi d'Armenonville, který ji nechal publikovat roku 1717 ve sbírce *Nouveaux mémoires* (II, 25–90). Pozdější edice: *Lettres*, V, 17–59; nejnovější edice: MARTIN, II, 10–30.

334 Prutkého líčení „jeho cesty" do Wádí en-Natrún jsem zevrubněji analyzoval v přednášce *A „New" Mid-Eighteenth-Century Account of the Monasteries at Scetis (Wâdî 'n Natrûn)*, pronesené na koptologickém kongresu v Káhiře 15.9.2008 (bude publikována v konferenčním sborníku), a ve spojení s další identifikovanou výpůjčkou ze Sicarda komentoval i v článku Dva misionáři.

335 Analýzu převzatého popisu tzv. Achnatonovy hraniční stély jsem publikoval v *PES* (Dva misionáři). Viz také 4.1.4. Také v druhém dílu rukopisné knihy Prutký bohatě využívá sekundárních pramenů, jak na to bude poukázáno na jednotlivých místech překladu.

© Marek Dospěl & OLF CU 2007

kám a o jeho specifickém vnímání minulosti, a mají zásadní vliv na samu možnost aplikace takové analýzy na text *Itineraria* jako celek.

Bylo by nad rámec této podkapitoly pouštět se do zevrubné analýzy vztahu otce Remedia k historickým památkám a zkoumat jeho specifickou reflexi minulosti, jak se obráží na stránkách jeho *Itineraria*[336] – bez ohledu na to, jakým stylem svůj spis tvořil –, obecně je však možné aspoň prozatím uzavřít konstatováním, že Prutký je starověkými památkami zaujat, čímž se nijak nevymyká obvyklému obrazu vzdělaného návštěvníka z Evropy své doby. S nadšeným zájmem proto podstupuje námahu, aby mohl památky spatřit a případně pořídit základní popis a získat měřičské údaje. Takové měření patřilo k poutím i návštěvám památek vůbec a Prutký ani v tom nebyl žádnou výjimkou. Při porovnání s některými svými současníky, kteří na svých cestách pořizovali pečlivé nákresy včetně věrných opisů hieroglyfických textů, si Prutký naopak většinou vystačil se slovním popisem, a prozatím mi není znám jediný jeho pokus o zaznamenání hieroglyfického textu, přestože se o přítomnosti hieroglyfů na různých památkách zmiňuje a např. při popisu reliéfů na sloupech v denderském chrámu (srov. 4.1.4, obr. 8) přesvědčivě tvrdí, že na opsání hieroglyfického nápisu mu nezbyl čas[337].

Tím se dostáváme ke zvláštní kapitole úvah o vztahu otce Remedia ke starověkým památkám, jakou je obrazový doprovod připojený v počtu třiadvaceti vyobrazení na závěr rukopisného *Itineraria*. Přinejmenším určitá část je totiž prokazatelně převzata odjinud – např. obrázky č. 13–17 jsou převzaty z relací otce Sicarda, vydaných v druhém dílu *Nouveaux mémoires* roku 1717, a obrázky 1 a 2 jsou kopií nákresu pořízeného již r. 1712 Římařem pro jeho vlastní *Itinerarium* (f. 46^{v}), zatímco obr. 3 je zřejmě adaptací společné, dosud neidentifikované předlohy obou *Itinerarií*. I tato důležitá fakta ovlivňují hodnocení originálnosti *Itineraria* a věrohodnosti jeho autora. K této otázce se ještě vrátíme v kapitole 4.

Nepřehlédnutelným *topem* rukopisného *Itineraria* – ať už misionář píše o době a památkách starokřesťanských nebo faraonských – je stesk nad současným úpadkem, nad propastí, která v kulturní nebo duchovní rovině zeje mezi slavnou minulostí a ubohou současností. Tento Remediův soud platí nejen pro pasáže egyptské, ale uplatňuje se také v kapitolách věnovaných etiopské říši. I v tomto ohledu se jeho soud dobře srovnává s názory jeho současníků a o to více i cestovatelů následujícího století, jakým byl např. slavný Edward William Lane

336 Z dosavadní sekundární literatury můžeme zmínit jen studii M. Vernera (Monuments) a poněkud diskutabilní pokus J. Förstera (*Sine experientia*).

337 *Itin.*, f. 82r: „fabrica ingens […] columnis plena […] repletis geroglyphicis elegantibus, qvae ob brevitatem temporis delineare neqvivi“.

© Nakladatelství Academia

(1801–1876), jenž ve svém spisu o reáliích soudobého Egypta a zvycích jeho obyvatel roku 1836 mimo jiného píše:

„Člověka přepadá smutek, když si vedle sebe postaví současnou bídu Egypta a jeho blahobyt z dávných dob, kdy rozmanitost a vkusné a dokonalé provedení jeho výrobků vyvolávalo obdiv u sousedních národů a Egypťané neměli zapotřebí obchodovat s cizinci, aby zbohatli nebo si zajistili větší pohodlí.“[338]

4.5. „Melius mori centies” aneb misijní expedice do Etiopie

Než budeme sledovat kroky, které otce Remedia zavedou až na císařský dvůr v Etiopii, obraťme opět pozornost k aspoň základním souřadnicím této životní etapy pro lepší pochopení všeho, co s misijní expedicí františkánů do Etiopie souviselo.

Ohledně působení františkánů v Egyptě jsem uvedl, že do působnosti františkánské misie v Horním Egyptě spadala také Etiopie (jakkoli tento pojem neodpovídá zeměpisnému vymezení dnešního etiopského státu)[339]. Na rozdíl od muslimského Egypta, kde koptští křesťané tvořili menšinu, byla ale etiopská říše ve své většině křesťanská nebo alespoň podléhala křesťanskému panovníkovi, který svůj původ odvozoval od krále Šalomouna. K pochopení situace katolických misionářů v zemi nyní nastíním jen několik dalších skutečností, které byly pro misijní práci v Etiopii určující.

4.5.1. Etiopské křesťanství a Římskokatolická církev

Nejstarší dějiny křesťanství v Etiopii jsou mlhavé.[340] Jako doklad prvního proniknutí Kristovy nauky do země bývá chápána biblická zpráva o pokřtění jakého-

---

338 LANE, 307: „It is melancholy to contrast the present poverty of Egypt with its prosperity in ancient times, when the variety, elegance, and exquisite finish displayed in its manufactures attracted the admiration of surrounding nations, and its inhabitants were in no need of foreign commerce to increase their wealth, or to add to their comforts.“.

339 Již od časů přibližně Hérodotových se sice prosazovalo užší chápání pojmů Etiopie a Etiopové, a netýkalo se tedy všech jižních oblastí včetně např. Libyjců a všech etnik tmavé pleti, ale i tak nadále platilo pro oblasti jižně od egyptské, Dolní Núbie. Toto pojetí platilo i po celý středověk a udrželo se daleko do novověku. Etiopie v přibližně dnešním pojetí bývala někdy označována za Habeš.

340 Zdejší křesťanství označuji adjektivem *etiopské*, neboť je charakteristické pro celou oblast dnešního státu; církev nazývám buď oficiálním jménem Etiopská

© Marek Dospěl ARCHEO 2007

si etiopského dvořana při jeho návratu z pouti do Jeruzaléma (*Skt* 8,27–39). Právě domnělým svazkům starého etiopského státu s Izraelem a s jeho náboženstvím se v Etiopii vždy přikládal nemalý význam, takže např. „státní“ legenda dává původ monoteismu v zemi do souvislosti s návštěvou bájné královny ze Sáby (g. *Sábá*), jménem Mákedá (*Kěbra Nagast*, 25, 145 a 161), u krále Šalomouna.[341] Tato legenda byla dokonce zakotvena v moderních ústavách etiopského císařství v letech 1931 a 1955 (Poláček, *Etiopie*, 71). Nejhlouběji do starozákonní minulosti však sahá tradice, která odvozuje původ Etiopů od biblického Cháma, druhého syna Noemova, čímž se dokladuje mj. to, že Etiopové nebyli nikdy pohany, ale vždy vyznávali jediného Boha, kterého ctil už Noe.

Historické svědectví o příchodu křesťanství do Etiopie přináší až Tyrannius Rufinus Aquileiensis (345–410), když ve svých *Církevních dějinách*[342] líčí příběh syrského mladíka Frumentia (g. *Féremnátos*), který se kolem r. 330 dostal ke dvoru aksumského krále Ézány, tedy k panovníkovi nejstaršího doloženého státu na území dnešní Etiopie, a získal ho pro křesťanství.[343] Sám byl prý později – nejspíše mezi lety 337 a 339 (Munro-Hay, Ethiopia and Alexandria, 464) – vysvěcen alexandrijským patriarchou Athanasiem na biskupa a po návratu do Etiopie se stal prvním aksumským biskupem (Budge, I, 147; Moscati, 291–2); tradice ho zná pod čestným jménem Abbá Salámá, tj. doslova „Otec Pokoje“.

Pro příklon Aksumu ke křesťanství za krále Ézány hovoří také svědectví aksumských nápisů a mincí.[344] Například aksumský nápis č. 11 hovoří o boji Pána nebes (*'egzî'a samâj*) jakožto pantokratora, jenž ovládá všechno stvoření na nebi i na zemi; od něho odvozuje král Ézáná svůj vlastní boj (Littmann, IV, 32–42 + tab. 5).[345] A na reversu mincí je srpek měsíce nad hlavou panovníka nahrazen křížem (bronzové ražby AE 1, M-H 83; Kammerer, 139–40 a Littmann, I, 60).[346]

---

pravoslavná církev (*Tewahido beta kristan*), nebo prostě etiopská církev.

341 Viz *Kěbra Nagast*, 21–39, tj. kap. 24–32. O královně ze Sáby a Šalomounovi čteme také v *Koránu* (XXVII, 22–45), o tom Budge v: *Kěbra Nagast*, lxiii–vi.

342 *Historia ecclesiastica*, I, 9 = *Patrologia Latina*, XXI, 478C–480A.

343 Není nikterak zarážející, že Rufinus píše o Indii. K dataci vlády Ézány např. Munro-Hay, „Dating“.

344 Celkové dějiny procesu christianizace aksumské říše na základě studia numismatických, epigrafických, archeologických i církevně literárních pramenů z období 3.–6. stol. podává Brakmann.

345 Christologickou otázkou v etiopské církvi se zabývají da Abiy-Addi′ a Uqbit.

346 Obšírněji Stuart C. Munro-Hay, *The Coinage of Aksum*, New Delhi – Butleigh: Manohar – R. C. Senior, 1984; Stuart C. Munro-Hay – Bent Juel-Jensen, *Aksumite Coinage*, London: Spink, 1995; Wolfgang Hahn, „Symbols of Pagan and Christian Worship on Aksumite Coins“, v: Scholz (red.), 431–54.

© Marek Dopsal

Rozhodující impuls dostalo pokřesťanštění Habeše až v druhé polovině 5. století, kam bývá kladen příchod cizích misionářů, jež habešská tradice nazývá „devíti svatými“ (PHILLIPSON, 64 a 112–4; MUNRO-HAY, Shadows). Byl to zřejmě „disidentský“ klérus syrského původu, který se po Chalkédónu vydal na jih do Arábie a Etiopie, tj. monofysité, čímž lze patrně vysvětlit charakter etiopského křesťanství. Uvažovat lze i o působení monofysitských syrských jakobitů, kteří s úspěchem konali misii v jižní Arábii. Neopominutelný vliv v monofysitské orientaci[347] hráli i egyptští koptové. V etiopském křesťanství se proto mísí křesťanská monofysitská nauka – a další prvky koptského křesťanství – s animismem a totemismem původního (kúšitského) či jihoarabského obyvatelstva a s vlivy judaismu[348] (i když např. obřízka by měla být pokládána spíše za prvek africký).[349]

Etiopská církev byla formálně i prakticky po dlouhá staletí svázána s koptskou církví. Stalo se pravidlem – ukotveným následně i v právní rovině –, že etiopský metropolita (*páppás* nebo také, méně specificky, *abun*[350]) byl vybírán z mnichů některého kláštera v Egyptě a že biskupské svěcení přijímal z rukou alexandrijského patriarchy. Tento cizí metropolita většinou na svůj úřad nestačil – nerozumněl mluvenému ani církevnímu jazyku země a žil na císařském dvoře, prakticky izolován od nižšího kléru. Větší faktickou autoritu proto v Etiopii míval představený všech mnichů a mnišek, vybíraný samotnými Etiopy a nazývaný *eččagé*, kterýžto titul od 14. století patřil tradičně představenému kláštera z Dabra Libános, kde kdysi působil Takla Hájmánot (1215–1313), patron celého etiopského duchovenstva a jeden z největších světců Etiopie. Eččagé nejen omezoval kompetence „cizího“ metropolity, ale měl i faktický vliv na politiku, když sídlil na císařském dvoře a při jednáních o otázkách státu a církve zasedal s císařem a abunou u koncilů (FARRUGIA, 252–3). Změna přišla až roku 1951, kdy byl dosavadní eččagé Gabra Gijorgis po předchozí dohodě s alexandrijským

347 Srov. ULLENDORFF, „Elements“. Židovské skupiny žily v zemi pravděpodobně ještě dříve, než tam proniklo křesťanství, později byly zatlačeny do pásma na sever od jezera Tana, kde si tito tzv. Falášá uchovali svou náboženskou tradici až do přítomnosti (MOSCATI, 291). O nich česky Zdeněk POLÁČEK, „Falašové – věrní vyznavači judaismu“, v: *NO* 50 (1995), č. 8, 297–300. Podrobněji např. Louis RAPOPORT, *The Lost Jews. Last of the Ethiopian Falashas*, New York: Stein & Day, ²1983; Steven KAPLAN, *Les Falāshās*, Turnhout: Brepols, 1990; David KESSLER, *The Falashas. A Short History of the Ethiopian Jews*, London: Cass, ³1996.

348 Ale teprve pozdější aksumské nápisy (č. 12 a 13) uvozuje trinitární formule – srov. LANCZKOWSKI, 144.

349 V češtině je o etiop. církvi k dispozici přehledový článek: Zdeněk POLÁČEK, „Etiopská církev“, v: *Parrésia* 1 (2007), 131–40.

350 Titul zní *abun*, stojí-li však před osobním jménem, má tvar *abuna*.

© Marek Dospěl

patriarchátem uveden do funkce metropolity pod jménem Báselewos (Stoffregen-Pedersen, 156–7). Tím byly napříště obě nejvyšší církevní funkce spojeny v osobě abuna. K úplnému zrušení jurisdikční podřízenosti etiopské církve koptské církvi došlo o několik let později, když byl roku 1959 abuna Báselewos intronizován jako vůbec první etiopský patriarcha a etiopská církev se stala církví autokefální (Týž, 157).

Z právě řečeného jasně vyplývá, že snaha římské církve o pokatoličtění Etiopie musela počítat se stanovisky a jednáním koptské církve v Egyptě, což bylo kromě geografické blízkosti Egypta a Etiopie hlavním důvodem pro propojení obou misijních oblastí. A stejně jako v Egyptě, ani zde se nejednalo o snahu „udělat křesťany" z pohanů nebo jinověrců, ale pokatoličtit orientální křesťany. Stejně tak zdejší obyvatelé nebyli (většinou) „divochy" na úrovni doby kamenné, s jakými se misionáři setkávali např. v Americe nebo v Tichomoří, ale soubor etnik, kterému po válkách s islámskými státy na jihu a také s pohanskými nomády z kmene Oromo[351] během 14.–16. století bylo vlastní jisté „národní sebevědomí" (Fiaccadori, 1145). Katolické misie do Habeše měly ale i svá specifika. Kromě velice obtížné dostupnosti a velké etnické pestrosti obyvatelstva je nutné uvést, že na rozdíl od Egypta představovala Etiopie centralizovanou říši pod vládou křesťanského panovníka. Misijní aktivity římské církve, jdoucí proti domácímu křesťanství, jež bylo v Etiopii vždy i nástrojem a symbolem suverenity a svébytnosti politické, paradoxně ještě více oslabovaly obtížné postavení zdejších křesťanů, již tak dost sužovaných okolními muslimy[352] a pohany, a v důsledku toho ohrožovaly integritu státu vůbec.

Vzhledem k tomu, že rodící se moc islámského chalífátu už v 7. století odřízla Habeš od křesťanské ekumeny na severu i od možnosti námořního kontaktu na východě, a námořní cesta kolem Afriky dosud neexistovala, byl habešský stát zcela izolován od zbytku křesťanstva. Dalším podnětem k izolaci křesťanské Habeše muslimskými státy se ve 12. až 14. století staly křížové výpravy a boje o

---

351 O tomto etniku, dříve nazývaném Galla, viz např.: Bairu Tafla (ed.), *Asma Giyorgis and His Work. History of the Galla and the Kingdom of Šawā, 1500–1900*, Stuttgart: Steiner [ÄthFor, sv. 18], 1987 a Mohammed Hassen, *The Oromo of Ethiopia (a history, 1570–1860)*, Trenton: The Red Sea Press, [2]1994, zejm. str. 18–47. Vliv konfrontace křesťanských Etiopů s lidmi Oromo na utváření etiopské identity analyzuje Ficquet.

352 Více v: John S. Trimingham, *Islam in Ethiopia*, London: Frank Case, [2]1965. Další literatura v: Hussein Ahmed, „The historiography of Islam in Ethiopia", v: *Journal of Islamic Studies* 3 (1992), str. 15–46; Paul Schrijver, *Bibliography on Islam in contemporary Sub-Saharan Africa*, Leiden: African Studies Centre, Research report 82, 2006, str. 152–6.

© Nakladatelství Academia

svatá místa v Palestině, vedené v celém východním Středomoří. Také sama Etiopie se uzavírala před světem – v důsledku trvajících misijních intervencí římské církve během evropského středověku a raného novověku.

Nová éra unionistických snah Říma začala roku 1520, od kdy v zemi začali vojensky operovat Portugalci a s nimi později přišedší jezuité. Právě pod vlivem jednoho z jezuitů, otce Pêra Paise (jinak také Pedro Páez; 1564–1622), císař Susenjos (1607–1632) nakonec r. 1626 veřejně vyznal katolickou víru a do rukou latinského patriarchy Affonsa Mendeze odpřísáhl poslušnost římskému papeži (ULLENDORFF, *Ethiopians*, 74). Po několika letech byl však císař svržen a jezuité r. 1633 ze země vyhnáni, přičemž někteří z nich a z jejich sympatizantů byli dokonce zabiti.[353] V jejich misijním působení se v 17. a 18. století snažili pokračovat kapucíni[354] a františkáni.[355]

4.5.2. Pokusy františkánů o misii v Etiopii (17. a 18. století)

Františkánské misijní snažení v Etiopii můžeme rozdělit do tří hlavních období (TEKLEHAYMANOT, 222). První období zahrnuje 13.–16. století, kdy se do země snažili proniknout františkáni ze Svaté země a z Egypta; pro toto období je k dispozici jen velice málo pramenů.[356] Druhé období trvalo od roku 1633 do konce 18. století a podrobnější pozornost mu bude věnována na dalších stranách. Poslední období je spojeno s aktivitami františkánů kapucínů a trvá od poloviny 19. století dodnes.

---

353 Podrobně v: Philip CARAMAN, *The Lost Empire. The Story of the Jesuits in Ethiopia 1555–1634*, London: University of Notre Dame Press, 1985. Dějiny misie sepsal v portugalštině její účastník Jerónimo LOBO (viz Bibliografii).

354 Srov. např. Ignazio DA SEGGIANO OFMCap., *L'opera dei cappuccini per l'unione dei cristiani nel vicino oriente durante il secolo XVII*, Roma: PIO [OCA, sv. 163], 1962; konkrétně např. Ladislas DE VANNES, *Deux martyrs Capucins. Les Bienheureux Agathange de Vendôme et Cassien de Nantes*, Paris, 1905.

355 K dějinám františkánských misií přehledově: Marcellino DA CIVEZZA, *Storia universale delle Missioni Francescane*, sv. I–XI, Roma – Prato – Firenze, 1857–1895; LEMMENS, *Geschichte*.

356 Více v: TEKLEHAYMANOT, 222–6; J. RICHARD, „Les premiers missionnaires latins en Ethiopie (XIIe–XIVe siècles)", v: *Atti del Convegno Internazionale di Studi Etiopici (Roma, 2–4 aprile 1959)*, Roma: Accademia Nazionale dei Lincei [Problemi Attuali di Scienza e di Cultura, sv. 48], 1960, str. 323–9.

Ovšem nejranější kontakty Říma s etiop. církví dokládá již zmíněný dopis papeže Alexandra III. etiop. císařovi ze září 1177 (edice v: RAINERI, *Lettere*, 23–6, dok. 1).

© Marek Dospěl ACTA 2007

Evropanům, kteří se chtěli vypravit do Etiopie, se nabízely tři možné trasy. První dvě vedly víceméně přímou cestou přes Egypt a zmíním se o nich ještě níže, třetí tvořila velký oblouk východním směrem – z Istanbulu přes Černé moře, Persii, Perský záliv a přes Indický oceán do Adenského zálivu k pobřeží dnešní Džibutské republiky (Teklehaymanot, 223).

Františkáni dlouho usilovali o proniknutí do této obtížně přístupné země, ale šlo o pokusy, které pokaždé skončily nezdarem nebo jejichž výsledky nikdy neměly delšího trvání. Ani občasné kontakty na nejvyšší úrovni – mezi papežem a etiopským císařem –, k nimž během staletí docházelo, neměly trvalejší dopad; dobře však dokumentují tuto aktivitu. Ijásuovi II., který Etiopii vládl v letech 1730–1755, byly adresovány dopisy od dvou papežů: r. 1737 od Clementa XII. a r. 1741 od Benedikta XIV., ale ani jeden z nich mu zřejmě nebyl doručen.[357]

Misijní výprava do Etiopie byla vždy velice nebezpečným a nejistým podnikem jak vzhledem k fyzické náročnosti, tak kvůli nebezpečím, která číhala na cestě, ať už šlo o divou zvěř nebo bandity či místní správce, kteří se na svém území cítili být neomezenými vládci. Proto Prutký jistě nepřeháněl, když v čase hrozícího vyhoštění od etiopského císařského dvora o své případné opětovné cestě do Etiopie napsal: „Rozhodli jsme se raději stokrát v Etiopii zemřít, než se jednou v budoucnu vracet touž cestou zpět.“ (*Itin*., f. 272^{v})

Souvislejší úsilí františkánů o prosazení misie v Etiopii bezprostředně navázalo na vyhnání jezuitů z této země, k němuž došlo r. 1633. Propaganda tehdy na situaci zareagovala založením apoštolské prefektury pro Etiopii. Stalo se tak 3. října 1633 rozhodnutím generální kongregace, a prvním prefektem byl jmenován otec Antonio da Virgoletta, reformát.[358] Jako své výchozí stanoviště misionáři využívali káhirský hospic.

Bylo to však v době, kdy etiopský císař pod dojmem předchozí jezuitské misie vyhostil nejen jezuity, ale s nimi i všechny Evropany-katolíky a zakázal katolickým duchovním vstup do země; řada z těch, co v Etiopii již pobývali, byla zabita (Benigar, 123). Když poté roku 1648 byli dva vyslaní misionáři reformáti se svým prefektem Antoniem da Prescopaganem cestou zabiti ve městě Suakin na pobřeží Rudého moře, přestala etiopská misie prakticky existovat (Manfredi, *Figura*, 58).

Propaganda hledala nové možnosti a po dalším tragickém pokusu z let 1667–1670 se na návrh bývalého egyptského misionáře Marca da Lucca, který tehdy zastával úřad generálního prokurátora františkánských misií (Kleinhans, 98),

357 Viz edici v: Raineri, *Lettere*, 156–60, dok. 56 a 57.

358 APF, Acta, sv. 9 (1633), f. 317: „[…] sub praefectura dicti fratris Antonii“ (podle edice v: *Etiopia Francescana*, I, 3).

© Nakladatelství Academia 2007

rozhodla spojit etiopskou prefekturu s prefekturou pro Horní Egypt. Všeobecná kongregace o tom rozhodla 27. dubna 1671.[359] Jeden společný prefekt měl od té chvíle vedle péče o koptské katolíky a komunikaci mezi alexandrijským patriarchou a římským papežem dávat pozor na situaci v Etiopii a případně využít vhodné příležitosti k vyslání misionářů. Organizace etiopské misie později doznala jistých změn v souvislosti s již zmíněným redefinováním misijní oblasti na „misii pro Achmím, Fundž a Etiopii", ke kterému došlo roku 1697 (viz 3.4.5).

Podívejme se nyní na stručný přehled františkánských misijních expedic, které se do Etiopie vydaly v období od zmíněného nového vymezení misijní oblasti do vyslání Remedia Prutkého.

V letech 1705–1710 se o proniknutí do Etiopie pokusil s několika spolubratry několikrát již zmíněný (srov. 3.3.1) otec Liberatus Weiss de S. Lorenzo (1675–1716); vydal se po Nilu na jih, dospěl až k Chartúmu, byl ale zajat a nakonec se mu podařilo vrátit se do Káhiry.[360]

Na novou výpravu se otec Liberatus vydal v hodnosti prefekta již roku 1711, tentokrát volil cestu ze Suezu po Rudém moři a doprovázeli ho otcové Samuel Marzorati di Biumo a Michael Pio a Zerbo. Za necelý rok se jim podařilo dostat se až do etiopského hlavního města Gondaru; když ale Josta na císařském trůnu vystřídal Davit III., byli misionáři za veřejné hlásání katolicismu pohnáni před soud, odsouzeni a 3. března 1716 za městem ukamenováni. S touto expedicí se pojí i osud Jakuba Římaře, určeného právě pro etiopskou misii.[361] Spolu se dvěma spolubratry se měl připojit k třem zmíněným misionářům, kteří v době jeho příchodu do Egypta již působili v Etiopii. Stejně jako oni, i Římař cestoval po Rudém moři, když ale v dubnu 1716 doplul do Mokky, dozvěděl se o nedávné smrti svého prefekta a jeho druhů. Následně podstoupil zdlouhavou cestu, o níž nám dosud scházejí relevantní informace, a teprve 28. dubna 1721 přistál ve flanderském přístavu Oostende.

Po těchto tragických událostech a ve stínu nepříznivých vyhlídek Propaganda roku 1719 rozhodla dočasně pozastavit snahy o proniknutí do Etiopie a misijní oblast spravovanou františkány-reformáty předefinovala na „misii pro Achmím, Mokku a Sokotru" (viz 3.4.5).

---

359 APF, Acta, 1671 (sv. 41), f. 138^{v}, č. 31 (podle edice v: *Etiopia Francescana*, I, 382). Srov. také dopis otci Marcovi da Lucca, který tou dobou byl v Římě lektorem arabštiny: APF, Lettere, sv. 57, f. 44 (podle: *Etiopia Francescana*, I, 384).

360 O této i následující expedici viz články OTHMERA; dokumenty jsou shromážděny v *Positio* a *Relatio et vota*.

361 Římařovy aktivity ve vztahu k etiopské misii jsem se pokusil přehledně pojednat ve studii „Generální vikář P. Jakub Římař OFM a jeho snahy o misii v Etiopii" (viz 2.5).

© Marek Dospěl & OREGO 2007

Přesto v letech 1727–1728 strávil v Etiopii několik měsíců na údajné pozvání císaře Bakáffy otec Franciscus Antonius de Riparolio OFM (či da Rivarolo), ale jeho nová výprava roku 1737 nebyla úspěšná – skončila u druhého nilského kataraktu.[362]

Výjimečně nadějná příležitost, jak se dostat do Etiopie, se však františkánům naskytla na sklonku roku 1740 a dozvídáme se o ní od Římaře. Jakub Římař v prosinci 1740, tedy už ve funkci prefekta, píše do Propagandy o tom, že v Etiopii údajně zemřel metropolita a tudíž odtamtud bylo vysláno poselstvo, aby z Egypta přivedlo nového představeného pro etiopskou církev. Římař má naději, že nový metropolita by mohl „být nakloněn víře", a že pokud i císařovi vyslanci budou přístupní, hodlá se pokusit poslat s nimi do Etiopie dva otce misionáře jakožto lékaře. Zatím se prý ale v Káhiře nikdo neobjevil.[363] Římař mohl do této kauzy vkládat velké naděje, ale ani po téměř dvou letech se prý v Káhiře žádné poselstvo neobjevilo a proto si Římař nebyl jistý ani tím, zda etiopský metropolita skutečně zemřel (*Lettere*, 98). Žádné další zprávy o kauze nemáme a je proto téměř jisté, že zamýšlená výprava se neuskutečnila. Z etiopské královské kroniky naopak víme, že *abun* zemřel již v srpnu 1735 (Guidi, *versio*, 88) a úřad metropolity byl poté neobsazený po devět let – až do podzimu roku 1744, kdy byl pro Etiopii vysvěcen *abuna* Johannes XIV. a 20. října se s císařským poselstvem vydal z Káhiry do svého nového působiště (Guidi, *versio*, 129).[364]

4.5.3. Vyslání otce Remedia a jeho druhů do Etiopie

Když se tedy v květnu 1751 v káhirském misijním ústředí objevilo poselstvo s osobním pozváním od samotného etiopského císaře, byla to událost nanejvýš nadějná. Zároveň je zjevné, že tato příležitost nespadla s nebe, jak se hned pokusím doložit.

Toto je úsporné deníkové vyjádření prefekta misie Jakuba Římaře:

„24. května přišel znenadání posel či královský sluha etiopského krále a přinesl mi zapečetěný královský list, zavinutý do brokátového obalu opatřeného zvenčí kusem papíru s pečetí a arabským nadpisem „Od Jeho Císařské Výsos-

362 Více v: Kleinhans, 281–3 a da Civezza, *Storia*, VII/3, 230–49.

363 Edice dopisu v: *Lettere*, 83–9, o vyslání misionářů na str. 88: „[…] ad minus sit inclinatus ad fidem. Quin imo si Legati inclinati forent n(ostr)os PP. Miss(ionari) os sub titulo medicorum secum conducere ad Æthiopiam facultate interpretativa, mitterem duos PP. pro illis Regnis, ut Fides Cath(olic)a iterato introducatur". [upraveno]

364 Vývoj volby nového metropolity a anabáze poselstva je v kronice líčena obsáhle – Guidi, *versio*, 126–30.

© Marek Dopal ACECS 2017

ti císaře Jasu Adiama Seggeda[365], syna Kafy Messiha Saggiada, pánům Evropanům“. Doručitelem toho dopisu byl můj dobrý přítel jáhen Michael, kterého jsem chtěl roku 1749 na jeho žádost poslat do Říma ještě s jeho druhem – jistým knězem Janem Tabagou, který po návštěvě Svaté země přišel do Říma a čile zde pobýval, avšak pan Michael se vrátil do Etiopie a po uskutečnění královské výpravy přišel a předal mi řecky psaný dopis, jehož pouhý nadpis byl v italštině […]“.

(*Diurn.*, f. 210[r])[366]

Ještě výmluvnější je jiná Římařova poznámka z jeho *Diurnalií*, datovaná již do 4. ledna téhož roku:

„4. ledna se Etiop pan Girgis Preri odebral do Etiopie; dal jsem mu 13 zlatých – deset jsem dal panu Lotfimu Seide za kapitána, který popluje lodí ze Suezu do Janbú a bude panu Girgisovi dávat jídlo a z Janbú do Džiddy ho pošle na vlastní náklady. Tak tedy odešel s úmyslem přesvědčit krále, aby si vyžádal misionáře a řemeslníky. Od Svaté kongregace měl na obživu 40 skudů.“

(*Diurn.*, f. 208[r])[367]

V právě citovaných deníkových zápiscích otce prefekta můžeme dobře vidět specifický projev jeho snahy o prosazení etiopské misie. Z časových důvodů jistě nebylo možné, aby řečené císařovo pozvání bylo přímou odpovědí na prefektův dopis poslaný prostřednictvím Girgise Preriho. Lze ale tušit, že tento mladík nebyl jediným Etiopem, s nímž se otec Jakub znal a kterého mohl o podobnou službu požádat kdykoli předtím. Je zkrátka vysoce pravděpodobné, že etiopský císař Ijásu II. v tomto případě přece jen jednal na Římařův podnět, přestože Prutký naopak uvádí, že šlo o spontánní císařovo rozhodnutí.[368]

Císařův zvací dopis byl datován 18. října 1750 v Gondaru a o jeho obsahu víme opět jen to, co o něm napsali sami misionáři. Dochoval se nám v několika přepisech a v překladech do latiny a italštiny; originál je nezvěstný.[369] Cí-

365 Ijásu bylo jeho křestní, Adjám Sagad panovnické jméno.

366 *In margine* připsáno „Littera regis Æthiopiæ delata a Michaele Ebn Filataus“.

367 *In margine* připsáno „Girgis Preri redit ad Æthiopiam“.

368 *Itin.*, f. 232[r]: „[…] imperatori, qvi impulsu proprio expressum cum litteris emisit nuncium Michaelem nomine“.

369 Latinský překlad nabízí ŘÍMAŘ v *Diurn.* (f. 210[rv]; s původní hlavičkou v italštině) a PRUTKÝ v *Itin.* (f. 232[rv], tj. kap. 85 prvního dílu), italský překlad uvádí ŘÍMAŘ v dopise Propagandě datovaném 15.8. (edice kopie z káhirského epistolaria v: *Lettere*, 197–8) a možná i PRUTKÝ v *Descriptio compendiosa* (podle: SOMIGLI, „Spedizione“, 131–2; který ho, zřejmě zkráceně, cituje). Srov. i *BM*, XVII, 242, č. 6162.

© Marek Dospěl & OCS, 2007

sař v něm po květnatých titulech a osloveních vyjadřuje lítost nad tím, že zatímco v dávných dobách Evropané do jeho země přicházeli, za jeho předchůdce to nešlo, a dodává: „ale dnes, v mé době, mohou přijít bez jakéhokoli nebezpečí a všeho strachu […] a přijdou-li mistři zkušení v uměních nebo řemeslech, přijmu je se vší radostí a poctou, stejně tak pokud přijdou kupci; budou požívat všech svých privilegií a cti“.[370]

V dopise tedy není řeč o misionářích. Můžeme ale snad věřit Římařovi a opřít se i o to, že vzhledem k osobnímu vztahu mezi Římařem a poslem Michaelem byla věcná rovina jasná. Římař navíc doslova píše, že dopis byl napsán řecky, aby ho Turci nemohli přečíst a že pro jistotu měl posel to hlavní vyřídit ústně – že totiž císař stojí o „učené a svaté misionáře, kteří by dokázali řešit náboženské problémy a vysvětlit všechny pohnutky k oddělení orientálních národů od Říma, a to především Koptů a alexandrijského stolce“.[371] Právem v tom můžeme slyšet touhu císaře odhalit příčiny současného stavu etiopské církve a církevněprávní závislosti jeho země na Egyptu (nesporně se vztahem k politice), z níž se nakonec Etiopie vymanila až roku 1959.

Jakub Římař reagoval na žádost téměř bezprostředně, protože už 8. července dostihlo misionáře Martina Langa a Remedia Prutkého v Džirdže psaní, kterým je otec prefekt povolával do Káhiry, aby se připravili na vyslání do Etiopie. Oba oslovení misionáři se na cestu z Džirdži vydali již 11. července a do Káhiry dorazili i přes Martinův zlý zdravotní stav 30. července.[372]

Než se dostaneme k misijní výpravě samotné, povšimněme si ještě toho, komu byl císařův list vlastně adresován – Prutký ani Římař nezastírají, že příjemcem měl být „představený Svaté země, strážce Božího hrobu“,[373] tedy před-

370 Podle: Římař, *Diurn.*, f. 210r. Prutký (*Itin.*, f. 232v) k tomu dodává ještě lidi „schopné v rozličných vědách“ (capaces variarum scientiarum).

371 Tolik Římař v dopise Propagandě 3.3.1752 (*Lettere*, 209: „[…] che li fossero mandati Mis(sionar)i dotti e santij, che fossero capaci a risolverli dubij della religione, e spiegarli tutti i motivi della divisio(n)e delle nazio(n)i orientali dalla Chiesa Romana e particolarm(en)te della Nazio(n)e Cofta, e Sede Alexand(rin)a“.).

372 O doručení dopisu a odchodu z Džirdži Prutký v *Itinerariu* (f. 220r), o příchodu do Káhiry Prutký (*tamtéž*) i Římař (*Diurn.*, f. 211r). Norden r. 1738 tuto vzdálenost urazil za dvanáct dnů (Norden, 270–6) a o rok dříve v opačném směru čili proti proudu za 17 dnů (Norden, 113–50).

373 Římař, *Diurn.*, f. 210r: „Al reverendis(sim)o padre presidente di Terra S. Excel<l>entis(sim)e magister divinæ providentiæ P. rev(erend)e presidente [!] SS. sepulchri D(omini) n(ost)ri Jesu (Chris)ti“; Prutký, *Itin.*, f. 232v: „Reverendissime pater præsidens Terræ Sanctæ, excellentissime magister, divina providentia pater reverendissime sacratissimi sepulchri Domini nostri Jesu Christi custos“.

© Nakladatelství Lidové noviny

stavený františkánů observantů ve Svaté zemi. Etiopský císař zřejmě nevěděl o „nové“ organizaci egyptské misie, kterou nyní samostatně řídili františkáni reformáti a pod niž spadala i Etiopie. S vědomím toho, že i v době dosud spojené Kustodie Svaté země, tedy před rokem 1697, byla misie do Etiopie v kompetenci bratrů reformátů sídlících v Egyptě, třebaže pod jurisdikcí observantského představeného v Jeruzalémě, se Římař věci chopil a ve stejném duchu o tom píše i Prutký.[374] Observantům tyto události ovšem neunikly a vzniklý spor museli řešit představení v Římě.[375] Římař jednal velice rychle a nepočkal ani na případný papežův dopis pro císaře.

Expedici do Etiopie měl kromě Remedia Prutkého coby superiora čili viceprefekta tvořit Martin Lang, jenž byl ale těžce nemocný a teprve na poslední chvíli se uschopnil.[376] Doplnit je měl Antonius ab Aleppo, původem Syřan a melchitský křesťan[377], přijatý 18. března 1743 do české františkánské provincie,[378] vynikající znalec arabštiny. Jeho jmenování bylo dodatečné – právě kvůli stavu otce Martina, u něhož si Římař nebyl jistý, zda cestou nezemře. Antoniova vynikající znalost arabštiny měla být užitečná také proto, že etiopský císař prý měl v arabštině zalíbení (*Lettere*, 199). Protože však otec Martin prý v slzách úpěnlivě prosil, aby byl přece jen vyslán, expedici nakonec tvořili všichni tři.[379] Otec Remedius jejich nový úkol vítá slovy:

---

374 K vymezení misijní působnosti obou řádů viz 3.4.3. Srov. ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 196 a PRUTKÝ, *Itin.*, f. 232r.

375 Pohled druhé strany sporu nabízí shrnutí celé kauzy z pera observanta otce Hieronyma v: APF, SC, Africa centrale, Etiopia, Arabia, sv. 3 (1721–1840), ff. 321r–8v.

376 Strastiplnou cestu z Džirdži do Káhiry líčí Prutký (*Itin.*, f. 220r). Římař pochyboval, že bude otec Martin schopen odejít do Etiopie, a chtěl jít místo něho (*Diurn.*, f. 211r; bylo mu tehdy k sedmdesáti!).

377 Syrští katolíci čili melchitští Řekové vznikli r. 1724 v Sýrii po schismatu uvnitř řecké ortodoxie a jako emigranti přicházeli do Káhiry zejm. právě z Aleppa a z Damašku (RAYMOND, *Cairo*, 212).

378 K tomu viz dokument v: NA, ŘF, ka. 64, inv. č. 2070, f. 15, a zápis z provinčního definitoria v: NA, ŘF, kn. 69, str. 192 (první zasedání první kongregace v mezidobí, 10. září 1745, v Olomouci).

379 Srov. ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 211r („timendo de P. Martino, ne moriatur […]; erat nimium disfactus et nolebam eum mittere timendo, ne moriatur in itinere, sed cepit lacrymare, unde ad suas lacrymas ipsum dimisi“) a v *Lettere*, p. 199 (tam také o lásce etiop. císaře k arabštině).

© Marek Dospěl & AUCS 2007

„Pookřáli jsme proto na duchu, protože když jsme napoprvé nedosáhli na mučednickou korunu, mohli jsme ji snad získat napodruhé – v širošírém etiopském království“.[380]

Když Římař 24. srpna vystavoval vysílaným bratřím jmenovací dekret[381] a tři dny nato se s nimi loučil, nemohl jistě nemyslet na svoji vlastní výpravu, která kdysi ztroskotala v bouřlivé situaci po zabití jeho tří spolubratrů r. 1716.[382] Zároveň to byla jedna z jeho posledních starostí v roli prefekta a jeho více než třicetiletého působení v misijním úřadu vůbec. Končilo mu totiž druhé sedmileté funkční období v úřadu přefekta a on ještě v září toho roku požádal Propagandu o uvolnění ze služby a o návrat do vlasti, kde by dožil poslední roky života. Ve slovech jeho žádosti slyšíme únavu i roztrpčení nad chováním některých bratrů z observantské rodiny ve Svaté zemi, kteří u Propagandy napadli prefektův postup ohledně vyslání misionářů do Etiopie.[383] On sám s nimi měl spory ohledně Etiopie už od počátku svého působení v Egyptě (*Itin.*, f. 141^{v}).

4.5.4 Na cestě do Habeše[384]

Ještě než se misionáři stačili vydat na cestu, zemřel 12. srpna v Achmímu Remediův druh z římských studií – teprve asi jednatřicetiletý P. Servatius Cupers, jenž se podle Římařových slov během prvního roku v misii tolik zdokonalil v arabštině, že byl schopen už zpovídat a kázat (*Diurn.*, f. 211^{r}). Odchodem tří bratří do Etiopie se měl počet misionářů v Egyptě povážlivě snížit. Po odečtení dalších dvou, kteří byli mimo službu ze zdravotních důvodů, ubylo egyptské misii během krátké doby celkem šest misionářů, tedy téměř polovina někdejšího

380 *Itin.*, f. 220^{r}: „Ideo spiritu consolati, etsi primam non assecuti martyrii coronam, secundam forse in vastissimo Æthyopiæ regno acqvisituri“.

381 NA, ŘF, ka. 64, inv. č. 2070, f. 17. Srov. Grulich, 138, pozn. 13; BM XVII, č. 6172; Othmer, „Series documentorum“, č. 244.

382 Římařovo celoživotní úsilí o etiopskou misii analyzuji ve studii Generální vikář.

383 Žádost o propuštění připojena k dopisu pro Lercariho z 21.9.1751, v kopii zachovanému v káhirském epistolariu (*Lettere*, 203 – italsky), kde o sobě Římař píše: „[…] quasi inabile ad occupare il posto di semplice Miss(ionari)o n(on) meno che di Pref(ett)o delle Miss(io)ni“; přepsána i v *Diurn.* (f. 214^{v} – latinsky). V předstihu o tom napsal do Propagandy už 15. února téhož roku (*Lettere*, 184, dok. 75).

384 V následujících kapitolách se budeme vyhýbat přílišné naraci, která by nebyla ničím než převyprávěním odpovídajících částí Itineraria, protože to je téměř jediný pramen pro tuto část životopisu a čtenář si je může vychutnat in extenso.

© Marek Vospěl, OFS, 2017

stavu. Prefekt Římař se proto 21. září musel prostřednictvím již zmíněného dopisu pro tajemníka Lercariho obrátit na Propagandu, aby poslala jiných šest misionářů, „neboť tři z přítomných odešli do Etiopie, otec Servatius přešel do lepšího života, otec Remigius je už naprosto neschopen a slepý a otec Jeremiáš byl kvůli své nemoci již ze služby propuštěn“.[385]

Výprava vedená otcem Remediem odešla z káhirského konventu 27. srpna 1751,[386] tedy sotva měsíc po příchodu otců Remedia a Martina z jejich působiště v Horním Egyptě. „Dostali s sebou 720 skudo – 360 na dva roky dopředu a 360 zbylých jako cestovné. Pro krále jsem jim dal mnoho darů, jako například umělecky kovaný zámek vyrobený v Brně, hřebíčkový [či karafiátový], skořicový a muškátový olej, černobílé obrázky Panny Marie ze Sidónu, tři [drahé] kamínky atd.“. Tolik Římař ve svých *Diurnaliích* (f. 211^{r}). V dopise Propagandě datovaném 21. září navíc uvádí dva kalichy, bohoslužebná roucha, misály, tři svazky latinsko-arabské verze Písma sv.[387] a tři malé kolínské konkordance, zarámovaný obraz sv. Marka a velký kříž přinesený z Jeruzaléma. Římař v tomtéž dopise zároveň žádá o poslání dalších peněz, které by mohly být po řeckých katolících poslány za misionáři, protože už jen cesta do Džiddy je prý stála mnoho peněz (*Lettere*, 200).[388] Sám Prutký jen sumarizuje (*Itin.*, f. 220^{v}), že si s sebou do truhel zabalili potřebné bohoslužebné náčiní, knihy a léky; až při líčení prvních dnů v Gondaru zmiňuje konkrétně i Řeholi svého otce zakladatele (*Itin.*, f. 278^{r}).

Misijní výprava zvolila cestu pouští východním směrem do Suezu a odtud lodí po Rudém moři přes Džiddu a Janbú do Massawy na východoafrickém pobřeží. Prutký přesto do svého *Itineraria* zařadil jako 84. kapitolu prvního dílu itinerář cesty z Alexandrie přes Káhiru po Nilu až k severní hranici Etiopie.[389] Tento itinerář se shoduje s itinerářem, který v jednom ze svých rukopisů zanechal Jakub Římař (*Diurn.*, ff. 248^{r}–57^{v}) a Prutký ho odtud s největší pravděpodobností opsal. Z itineráře je patrné, že cesta po Nilu z hornoegyptské Esny do Senna-

385 *Lettere*, 202: „Perche 3 delli presenti sono partiti p(er) Etiopia, il P. Servazio è passato a miglior vita. Il P. Remig(i)o si è fatto del tutto impotente e tutto cieco ed il P. Geremia p(er) causa della sua malatia è già licenziato“.

386 Sám PRUTKÝ uvádí (*Itin.*, f. 233^{r}) 21. srpna; držíme se tu spíše Římařových deníkových záznamů, protože Prutký se mohl po letech při sepisování díla na základě zápisků z cesty snadno přehlédnout (podobnost číslic 1 a 7), a pověřovací dekret byl vystaven teprve 24. srpna.

387 Srov. svědectví H. Salta v: VALENTIA, III 210. Viz níže 3.5.7.

388 Římař žádá Propagandu o uhrazení těchto výloh a totéž opakuje i v dopise Lercarimu ze stejného dne (*Lettere*, 201).

389 *Itinerarium de Alexandria Ægypti usqve in Æthyopiam* (PRUTKÝ, *Itin.*, ff. 220^{v}–32^{r}).

© Marek Dospěl & ACLC 2007

ru trvala 41 dnů a odtud to bylo na severní hranici Etiopie pouhé tři čtyři dny.[390] Obyčejně prý bylo zvykem plavit se až k pevnosti Derr vzdálené od Esny 6 ½ dne a odtud jít s karavanou do Sinnáru, nebo bylo možno využít splavnosti Nilu až k Wádí Halfa, která leží další tři dny plavby jižně od Derr.[391] Podle popisu plavby, kterou na přelomu let 1737 a 1738 vykonal Norden, potom víme, že cesta z Káhiry do Derr se dala absolvovat během asi 47 dnů (Norden, 113–276). Cestu z Káhiry až do Etiopie by tedy bylo možné po Nilu absolvovat za přibližně dva měsíce,

a pro cestovatele bývala tato trasa kratší a pohodlnější, ale dnes všichni kvůli tyranským vládcům volí cestu s karavanou přes pouště, kudy kráčel izraelský národ, a přes Rudé moře […]; pokud se totiž ve výjimečných případech jde po Nilu a přes Sinnár, všude jsou tyranští vládcové, velice suroví vymahači poplatků a na delších pouštních úsecích se vyskytují i výteční loupežníci. Nadále se tedy na tuto cestu vydávají lidé jen velice zřídka – a to především křesťané –, aby nepřišli o majetek a život, jak je to jinak zvykem.
(*Itin.*, f. 232r)

Těmito slovy Prutký dostatečně vysvětluje, proč sám volil cestu delší, ačkoli v minulosti se více výprav vydávalo vnitrozemní cestou.[392] Misionáři se tím vyhnuli oblastem zmítaným mocenskými konflikty nebo ovládaným loupeživými kmeny[393] a zvolili si cestu provinciemi Osmanské říše – nejprve provincií Egypt, poté Habeš. Snad jim to dodávalo aspoň jakous naději na zdárné cestování, jenže tato cesta se nakonec ukázala být neméně svízelnou.

Misionáři vyčkali, než se zformovala karavana, aby se 30. srpna 1751 vydali na pouť do Suezu. Naskytla se jim při tom jen těžko představitelná podívaná – Prutký v *Itinerariu* (f. 233v) s obdivem popisuje, jakým dojmem na něho karavana zapůsobila ráno před druhým dnem pochodu: „[…] když ten povel přišel, během jediné čtvrthodinky bylo tolik tisíců zvířat naloženo a všichni lidé se přepásali na cestu, nasedali na osly, koně, někteří na dromedáry, mnozí pak na velbloudy a ve vší rychlosti a vzorném pořádku se vydali na cestu. […] karavana] čítá obyčejně nejméně sto tisíc a často i více lidí“. Počet poutníků a zvířat, který zde Prutký uvádí, nemusí být příliš nadsazený, vždyť např. dobře informovaný egypt-

390 Srov. Římař, *Diurn.*, f. 257v a Prutký, *Itin.*, ff. 231v–2r.
391 Srov. Římař, *Diurn.*, f. 257r a Prutký, *Itin.*, f. 230v.
392 Více např. Gabriele Giamberardini OFM (ed.), „I viaggiatori francescani attraverso la Nubia dal 1698 al 1710“, v: *SOC Collectanea* 8 (1963), str. 361–437.
393 O nástrahách cesty vnitrozemím také na f. 84r, ř. 9–16 a f. 275r, ř. 10–3.

© Vydavatelství Academia, 2007

ský autor ᶜAbd el-Qádir el-Džazírí, jenž působil jako sekretář káhirské karavany směřující do Mekky a sepsal v polovině 16. stol. podrobné pojednání o fungování káhirského úřadu pro pouť do Mekky, už k roku 1279 uvádí 40 tisíc účastníků.[394] Italský cestovatel di Varthema odhaduje počet velbloudů tvořících káhirskou karavanu r. 1503 na neuvěřitelných 64 tisíc[395] a portugalský anonymní autor pak hovoří o zhruba 50 tisících lidí a 40 tisících velbloudů k r. 1580 (FAROQHI, 63).

Když misionáři dospěli s karavanou do Suezu, obtížně sháněli loď, aby se nakonec s mnoha ústrky ze strany poutníků do Mekky a po útrapách náročné plavby dostali 30. listopadu až do města Messawa čili Mitsiwa na stejnojmenném ostrově u etiopského pobřeží, který byl spolu se severními oblastmi Etiopie a územím dnešní Eritreje od poloviny 16. století součástí Osmanské říše jakožto provincie Habeš (arab. Habaša) s hlavním městem Messawou[396], zatímco nedaleké Dahlacké ostrovy byly v držení muslimů už od 7. století.

Z Messawy, jak sám uvádí, dostal Římař od svých kolegů poslední dopis.[397] Jedná se zřejmě o tentýž dopis, který P. Paulus ab Agnona OFM zmiňuje v dopise Prutkému 31.7.1752 – prý byl odeslán z Messawy 4. prosince 1751 a do Káhiry přišel v půli července 1752 (*Lettere*, 235). Vyslaní misionáři zůstávali v jistém kontaktu s káhirským ústředím i během předešlé cesty po Rudém moři – buď pomocí korespondence, nebo zprostředkovaně, jak svědčí např. následující Římařova poznámka v již citovaném dopise monsignorovi Lercarimu z 30.12.1751: „U příležitosti návratu karavany z Mekky jsme obdrželi zprávu, že naši otcové šťastně dorazili do Džiddy“ (*Lettere*, 206). Jiný dopis poslaný z Džiddy potom musí mít Římař na mysli v dopise kardinálu Carafovi datovaném 5. května 1752 – byl prý doručen cestou přes Quseir na rudomořském pobřeží a pak přes Faršút po Nilu až do Káhiry, a došel proto až v dubnu. Dopis podle Římařových slov 2. února v Quseiru převzal obchodník s obilím od řeckého katolíka jménem Abrahim Balbeki, který k němu zjevně připojil ještě vlastní dopis, kde doplňuje

394 Nové vydání al-Džazírího knihy vyšlo r. 1384 hidžry (tj. 1964/5 po Kr.) v Mekce pod názvem *Durar al-fawá´id al-Munazzama fí achbár alhádždž ve tarík Makka al-muᶜazzama*. Cituji podle: FAROQHI, 63.

395 „In la dicta Caroana si erano sessantaquattro milia cambelli“ (DI VARTHEMA, 37).

396 K habešské provincii více např. v: Haggai ERLICH, *Ethiopia and the Middle East*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1994, zejm. kap. 3, str. 33–7.

397 ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 211ʳ: „[…] pervenerunt ad insulam Messaue die 30. (Novem) bris, unde ultimas recepimus litteras“.

© Marek Dospěl & ACE 2021

putování misionářů až po jejich příjezd do Messawy a domýšlí, že už v prosinci by mohli dorazit do Gondaru.[398]

V Messawě se misionáři nalézali ještě na území Osmanské říše, ale pro vstup do Etiopie museli žádat o povolení etiopského císaře. Dlouho se však nemohli dočkat, proto jim namáhavá cesta členitým vnitrozemím na císařský dvůr sídlící v Gondaru začala až 25. února 1752.[399] Putovali cestou přes provincii Dobarua, tedy o něco jižnější trasou, než kterou posléze zvolil známý skotský dobrodruh James Bruce (1730–1794). Také díky tomu není dnes možné některá z Prutkým uváděných míst (zejm. v *Itin.* I/13) identifikovat (A-B, 76, pozn. 5).

4.5.5. Na císařském dvoře v Gondaru

Do Gondaru – sídelního města etiopských císařů – františkáni přišli 19. března 1752. Byli přijati s radostí a vlídně a hned následující den obdrželi audienci u císaře. Císař byl zklamán, že nenesou dopis od papeže – předali mu aspoň dopis od svého prefekta, otce Jakuba (srov. 4.5.4.).

Císař Ijásu II. byl prý jejich příchodem nadšen a rozhovorům s nimi věnoval celé hodiny. Při příchodu do Etiopie ovšem nikdo z misionářů neuměl dostatečně amharsky – vzhledem ke spěšnému vyslání do země se na to připravit ani nemohli. Hovořili proto arabsky přes tlumočníka.[400]

Zejména zprvu jim bylo umožněno vcházet do kontaktu jen se služebnictvem, časem i s lidmi z omezeného okruhu úředníků a hodnostářů. Později se prý vídali a hovořili s císařovou matkou–královnou Mentewwáb; často diskutovali zejména o náboženských a církevních otázkách, a byli dotazováni na poměry v Evropě.

Prutký se podle svých slov kromě císaře a císařovny stýkal také s císařským komorníkem (či pokladníkem), s ministry a vysokými úředníky, s učenci, a dokonce prý i s významnými kněžími a mnichy,[401] a rozmlouval s nimi o víře. Dob-

---

398 *Lettere*, 214: „[…] (come scrive un n(ost)ro catt(olic)o greco, d(ett)o Abrahim Balbeki, il q(ua)le ci spedì q(ue)ste loro lettere in data 2 Feb(braio) per il porto Cosseir […]) […] si suppone, che nel Mese Xbre saranno stati arrivati in Reggia Guondar“.

399 Císařův dopis Prutký reprodukuje latinsky v: *Itin.*, f. 266^{rv}.

400 K první audienci o sobě Prutký poznamenává: „non adhuc multum callendo Æthyopice” (f. 275^{v}); k 22.3 píše: „adhuc non possederam Abbyssinorum lingvam” (f. 278^{r}). Již během cesty do Gondaru, v Syre, misionářům posloužil arabsky hovořící Turek (f. 271^{r}). K setkání s etiopskou otrokyní v Džiddě Prutký uvádí: „necdum pro tunc Æthyopice callens” (f. 312^{r}).

401 *Itin.*, f. 339^{V}, ř. 27–8: „Etiam ipsi regni majores ministri et officiales, mei familiares, mihi enarrabant […].“ – *Itin.*, f. 343^{V}, ř. 14–6: „Sæpius cum præcipuis eorum

ře si uvědomoval, jak delikátní avšak důležité je naklonit si císaře,[402] získat pro katolickou víru nejprve jeho a tím snadněji pak i celou zemi. Vycházel při tom možná z praxe fungujících státních útvarů s centralizovanou mocí. Tento model, vlastní Evropě 16. a 17. století, byl však v Habeši, kde měl císař již velmi slabou pozici, neaplikovatelný. Události později potvrdily, jak se misionář mýlil.

Lékařské dovednosti prý přiváděli k misionářům velké množství lidí obojího pohlaví, z nichž ne každý žádal pouze vyléčení, ale také vedení ve věcech víry. Svými lékařskými úspěchy si získali misionáři jejich i císařovu náklonnost.[403] Přesto museli být opatrní – například bohoslužby konali tajně ve dvě či tři hodiny ráno (*Itin.*, f. 372r, ř. 4–6).

Vedle lékařské činnosti na dvoře a rozhovorů s císařem se Prutkému podařilo shromáždit nesmírné množství autentických informací a zkušeností o zemi, o její fauně a flóře, o zvycích, náboženství apod., což s odstupem let vtělil do kapitol svého *Itineraria*. Možná dokonce navštívil nedaleké jezero Tana, z něhož na jihovýchodě vytéká Modrý Nil (kap. 33).[404]

Prutký měl zřejmě oprávněnou naději na velké misijní úspěchy. Císaře v *Itinerariu* charakterizuje jako velmi přívětivého, tichého, od přírody mírného a ve všem poddajného (f. 440v, ř. 15–7); má dokonce dojem, že Ijásu II. je silně nakloněn katolicismu. K jeho prosazení by ale bylo potřeba vojenské podpory z Evropy.[405] A tak mu prý císař vyjádřil své niterné přání, aby se misionář odebral zpět

---

literatioribus privatim domi, aliqvoties cum primariis ecclesiarum congressus fui rectoribus [...].“ Druhé z citovaných míst je však zjevně převzato z GODIGNA (172).

402 *Itin.*, f. 372r, ř. 14–5: „[...] caute fuerat procedendum, [...], ac specialiter imperatoris lucrandi animum maximæ erat artis [...].“

403 *Itin.*, f. 372r, ř. 8–11: „[...] tantum confluxum utriusqve sexus in nostram habitationem cernere fuerat, ut non solum curandi a variis corporis langvoribus, verum etiam instruendi in fidei dogmatibus [...].“ – *Itin.*, f. 372r, ř. 16–9: „[...] misericors Deus tantum curandi morbos elargitus est modum, ut omnes e variis morborum sqvaloribus liberarentur, affectum non solum populi, sed et imperatoris affluenter lucratus [...].“ – Je dosti nepravděpodobné, že v těchto případech šlo o prosté lidi, kteří by s misionáři diskutovali o náboženských otázkách.

404 Při jeho popisu používá slov P. Liberata Weisse OFM, který v zemi byl za vlády Josta (1711–16) a Dawida III. (1716–21), 3.3.1716 zde byl s dvěma dalšími misionáři a jedním dítětem jako heretik ukamenován na hoře Abbo a byl pochován v Gondaru. Zřejmě vůbec prvním z Evropanů u pramene Nilu byl také misionář – jezuita P. Pedro Paez, roku 1613; přesto si toto prvenství po více než stopadesáti letech usilovně nárokoval James Bruce.

405 *Itin.*, f. 440v, ř. 17–20: „[...] dummodo alicujus Europei monarchæ juvaretur viribus armis ei succurrendo, facile totum Æthyopiæ regnum svavi Jesu Christi jugo subjiceretur, qvia maxime fidei catholicæ inclinatus [...].“

© Marek Dospěl 2007

do Evropy k papeži Benediktu XIV. a zajistil vojenskou pomoc.[406] Prutký se chtěl do Evropy vypravit po skončení období monzunových dešťů koncem září 1752; jeho cesta měla vést habešským vnitrozemím k Rudému moři, po něm do Egypta a přes Středozemní moře do Livorna a Říma.

4.5.6. Vypovězení a návrat do Evropy

Zakrátko se však věci podstatně změnily a misionáři byli nakonec vypovězeni. Změna v císařově vztahu k misionářům byla náhlá a nečekaná. Od 2. října, kdy Ijásu II. oznámil otci Remediovi nutnost jejich odchodu z Etiopie, misionáři jen oddalovali, čemu nešlo zabránit. Císař na ně opakovaně naléhal – později pouze přes své posly nebo písemně. Prutký si nakonec ještě 2. a 10. prosince vymohl audienci, ale dosáhl pouze toho, že 12. prosince jim císař vystavil průvodní list pro provinčního guvernéra, který nesl tradiční titul Bahr Nagaš čili Vládce moře a sídlil ve městě Dobarua v dnešní Eritreji, asi 30 km jižně od Asmery. Tam se měli misionáři okamžitě odebrat a vyčkat na povolení z Říma, bez kterého Prutký odmítal opustit své těžce dosažené působiště.

Hlavní důvod vyhoštění katolických duchovních zřejmě nebyl – i podle Prutkého líčení – náboženský, ale mocenský, s hospodářskými konotacemi. Dlouhodobě prý totiž trvaly neshody centrální moci s provinciemi, zejména při odvádění daní. Po císařově nátlaku se jeho sestra, spravující provincii Goddžam, postavila do čela odbojníků a vypustila prý obvyklou pomluvu, že katolíkům za eucharistii slouží vepřové sádlo a psí mozek a že se na těchto obřadech podílí i císař, který se prý sám stal katolíkem.[407] Tím dostal ryze politický spor dimenzi církevně-kompetenční, protože *abun* (tj. etiopský metropolita) se přidal k povstalcům. A hrozba rozsáhlých nepokojů a bouří poštvaného lidu byla zřejmě silným faktorem pro císařovy následné kroky. Vždyť oporu našli odbojníci prý i v císařovně–matce, *itégé* Mentewwáb. Rozhodující úlohu ale nejspíše sehrál alexandrijský patriarcha, když prý v listě *abunovi* pohrozil, že císaře exkomunikuje, pokud Evropany co nejrychleji nevyžene. Prutký zde vychází ze slov císaře, jenž právě touto pohrůžkou před ním obhajuje své rozhodnutí misionáře vypovědět ze země. Pokud by byl císař exkomunikován, jeho politická moc by se zřejmě zce-

---

406 *Itin.*, f. 372r, ř. 20–5: „[...] sua interna apperuit imperator desideria pro ulteriori fidei incremento me ut suum legatum ad summum pontificem pro tunc Benedictum XIV. expedire volendo, [...] assistentiam Europeorum anhelando militum, ut eo inducti sub debita obedientia, securius erga sedem Romanam [...].“

407 *Itin.*, f. 371r, ř. 1–5: „[...] antiqva catholicis imputata infamia, [...] nostram eucharistiam de pingvedine porci ac cerebro canis confectam, jam suo fratri imperatori a nobis Franco seu catholico facto communicatam illumqve nobis fore similem [...].“

© Nakladatelství Doplněk, s.r.o., 2007

la zhroutila. Vážnost situace dokládá Prutký obecnější poznámkou, že Etiopové se ze všeho nejvíce bojí vyobcování z církve.[408]

V předposledním rozhovoru, který vedl Prutký s císařem 2. prosince a který reprodukuje formou přímých řečí, navodiv tak dojem skutečného dialogu, Prutký císařovi ostře vytýká zodpovědnost za důsledky vyhoštění misionářů. Oni přece chtěli přivést lid jeho země na cestu spásy, jsou však vyháněni, a z toho se bude muset císař jednou sám zodpovídat. Prutký tu opětovně vyjadřuje názor, že mimo katolickou církev není spásy.[409] „Proto se obávám, že vy, Habešané, uslyšíte slova rozhněvaného Boha, který lká: „kolikrát jsem chtěl shromáždit tvé syny jako kvočna svá kuřátka pod křídla, a ty jsi nechtěl“, “[410] hrozí císařovi.

Domácí duchovenstvo při svém tradičně velkém vlivu na veřejný život představovalo sílu, které nemohl císař legitimně vzdorovat. Pro život církve i existenci státu byla v Etiopii velmi zásadní sakrální jednota církve a státu. Císař byl až do r. 1974, kdy bylo svrženo císařství a provedena odluka církve od státu, zároveň i představitelem církve. To je jedním z klíčů k pochopení fatality sepětí sakrální a profánní sféry v Etiopii.

Výsledky svého působení při šíření katolické víry hodnotí Prutký vcelku racionálně, když přiznává, že „sklizeň nebyla dosud vyzrálá“ a postavení misionářů zůstalo vratké.[411] Přesto prý bylo v době odchodu misionářů mnoho lidí – jak laiků, tak kněží i předních mnichů – velmi blízko přijetí katolické víry, o níž se toužili něco dozvědět.[412] Prutký snad při hovorech s duchovními nabyl dojmu, jak

---

408 *Itin.*, f. 372^{v}, ř. 20–6: „[...] „vos [...] totum conclamat regnum, ideo non amplius exortam componere qveo rebellionem, tanto magis, cum archiepiscopus a suo patriarcha serias obtinendo litteras vestram expulsionem per vim urget mihi excommunicationem minando, nisi vos qvantocyus e regno expellam“; magis enim Æthyopes qvam totius mala mundi excommunicari horrescunt [...].“

409 *Itin.*, f. 375^{v}, ř. 22–6: „[...] ›vobis seriam æternæ salutis veram non inculcavisse viam, qvam in præsentiarum nullam aliam veram qvam catholicam, unice salvificam, Romanam apostolicam contestor, extra qvam nulla salus‹ [...].“

410 *Itin.*, f. 375^{v}, ř. 26–30: „[...] ideo timeo valde, ne vos Æthyopes verba irati Dei gemebundi audiatis: „qvoties volui congregare filios tuos, qvemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti“ (Matth. 23,31), loqvebar.“ Správně se jedná o odkaz na *Mt* 23,37.

411 *Itin.*, f. 372^{r}, ř. 12–3: „[...] qvia tamen necdum messis matura nec firmus in regno positus fuerat incolatus [...].“

412 *Itin.*, f. 443^{r}, ř. 16–21: „In nostro expulsionis ex imperio discessu plurimos rep<p>eri dispositissimos pro suscipienda fide catholica monachos et sæculares, [...], avidos expertus audiendæ doctrinæ catholicæ animos etiam principalium monachorum magno zelo ac desiderio flagrantium [...].“

© Marek Dospěl ACTA 2007

sám říká, že své omyly uznávají, pouze se neodvažují otevřeně uznat primát římské církve, když pozice misionářů je tolik křehká.[413] Vojenská přítomnost Evropanů by ale konvertujícím Etiopům zaručila bezpečí a misionářům další úspěchy.

Misionáři byli tedy po devíti měsících od dvora vypovězeni. Prutký však odmítal podvolit se a chtěl – prý podle císařova dřívějšího slibu – ještě aspoň přes vánoční svátky zůstat v Gondaru. Teprve 26. prosince misionáři využili možnost odejít od dvora do ústraní a počkat na rozhodnutí svých nadřízených. Tím se vlastně opakovalo řešení, které před nimi vyzkoušel už P. Weiss se svými druhy r. 1715, když je Jostos pro zklidnění situace odklidil do kraje Tigraj na samém severu své říše.[414] Podle již zmíněného průvodního listu měl Remedius se svými druhy odejít do přímořské provincie, odkud by pak bylo rychlejší dostat se k pobřeží Rudého moře a odplout. Místo toho misionáři pouze odešli z královského paláce a ironií osudu se jim podařilo získat útočiště u muslimů tři francouzské míle od Gondaru,[415] v městečku, které Prutký nazývá Zelancke[416] dodávaje, že obživu jim přinášela lékařská praxe provozovaná mezi jeho obyvatelstvem (*Itin.*, f. 378^{v}). Zřejmě se jednalo o předměstí Gondaru, které pod výmluvným jménem Eslámočbét zmiňuje královská kronika v souvislosti s rebeliemi na přelomu let 1732 a 1733.[417] Misionáři zde v úzkostlivém utajení zůstali celý měsíc až do 26. ledna 1753.

Nakonec prý dva Etiopové při návratu z pouti do Jeruzaléma přinesli list od prefekta egyptských misií, který je informoval o záměrech Propagandy a vybídl k návratu, když už není naděje na další působení a poměry jsou nebezpečné, aby mohli podat papeži zprávu o misii, náboženské situaci apod., které nebyly v Evropě už dlouho k dispozici (*Itin.*, f. 379^{r}). Takový doklad ale k dispozici nemáme. Naopak, z káhirského epistolaria vysvítá (*Lettere*, 235), že prefekt Pau-

---

413 *Itin.*, f. 343^{V}, ř. 17–9: „[...] redactos in angustias errata sua fuisse confessos, dixisse tamen non audere se Romanæ ecclesiæ primatum palam confiteri.“ – *Itin.*, f. 443^{r}, ř. 21–4: „[monachi] sæpe in secreto ad pedes se prosternendo obedientiam summo Christi vicario spondebant, dummodo nos missionarii stabiles ac firmi in imperio subsisteremus.“

414 O tom srov. *Positio*, xxxi.

415 *Itin.*, f. 378^{v}: „[…] a falsis pulsi Christianis, mox sub monte Abbo parvum a Mahometanis inhabitatum oppidum secrete refugimus ac recepti sumus”.

416 Zřejmě tedy Eslamgé. Viz *Itin.*, f. 380^{r}; *Brevis extractus* v: Římař, *Diurnalia*, f. 269^{r}: „[…] a Turcis (apud qvos integro mense substitimus, dum a regia domo pulsi) […]“.

417 Guidi, *versio*, 76: „[…] jusqu’à l’Eslāmočbēt, *le quartier musulman*“.

Identifikaci přejímám z: Munro-Hay, *Ethiopia*, 163. Lokalizace, kterou v A-B (325, pozn. 2) nabízí Pankhurst, je zjevně nesprávná.

© Matej Hoppál ARCHIV 2007

lus ab Agnona neměl o misionářích žádné zprávy již od července 1752, kdy mu přišel dopis o jejich vylodění na etiopském pobřeží. Neměl o jejich osudu tušení ještě ani 18. května 1753, kdy píše prokurátorovi misií Francescovi Fortunatovi, že stále nepřišla žádná zpráva od spolubratří z Etiopie, a to ani poté, co dorazili dva spěšní poslové z Mekky a Džiddy se všemi dopisy. Uklidňuje ho prý jen to, že nepřišly ani žádné jiné dopisy z Etiopie, a to ani od Řeků, kterých je v zemi mnoho a mají ve zvyku své lidi v Káhiře informovat o novinkách (*Lettere*, 252). Tou dobou přitom byli Remedius a Martin už na cestě z Messawy do Mokky. Ale nepředbíhejme.

Po měsíci utajeného pobytu, o němž byl ovšem císař informován, otcové Remedius a Martin definitivně nastupují zpáteční cestu. V doprovodu dvou císařských sluhů, kteří je měli bezpečně doprovodit do Messawy a snad také dohlédnout na to, aby skutečně opustili zemi, se 26. ledna 1753 připojili ke karavaně směřující do Messawy. Tehdy jim prý císař vystavil tři nové průvodní dopisy – pro císařského guvernéra nad přístavem v Messawě, pro obyvatele provincie Serajé a provincie Tigraj (*Itin.*, f. 379^{v}–80^{r}). Otec Antonín z Aleppa však v Gondaru zůstal na výslovné přání císaře, který ho na svém dvoře zdržel devět dalších měsíců, aby díky své vynikající znalosti arabštiny přepsal knihy Pentateuchu.[418]

Prutký s Langem se po příchodu do Messawy nalodili a plavili se úžinou Báb al-Mandab do Indického oceánu a přes Šrí Lanku dopluli do tehdy francouzského Puttuččéri na východoindickém pobřeží. Odtud pokračovali další lodí 20.10.1753 cestou kolem Madagaskaru a Mysu Dobré naděje přes souostroví Velkých Antil u amerického pobřeží až do francouzského přístavu L'Orient v jižní Bretani, kde přistáli 26.5.1754 (*Itin.*, f. 431^{r}). Poté oba cestovali přes Marseille do Říma, kde Prutký jako vedoucí expedice podal Propagandě zprávu a obdržel povolení k návštěvě domovské provincie.[419] Do Čech tehdy cestoval přes Trident, Innsbruck, Salzburg, Linz a České Budějovice, a do Prahy dospěl 4. října čili přesně v den, kdy má svátek sám serafínský bratr František. V Praze se ale Prutký dlouho nezdržel a vypravil se odtud přes Brno (kde se nejspíše setkal s Římařem) a Znojmo do Vídně, kam ho budeme následovat v nové kapitole (3.6) a odkud se vracel do Itálie, aby obdržel nové poslání.[420]

---

418 Takto se Prutký vyjádřil v *Breve relazione* (APF, SOCG, sv. 759, f. 175v: „a motivo di voler far scrivere il *Pentateuco* in Arabo"); v *Itinerariu* (f. 380v) se zmiňuje jen obecně o Písmu svatém: „ob describendam Sacram Scripturam Arabicam".

419 V tomto bodě (73. kapitola druhého dílu) končí v jeho *Itinerariu* část psaná Prutkým vlastnoručně, přesně v půli f. 445^{r}.

420 Celá cesta jen stručně načrtnuta v kap. 73 (ff. 444^{v}–5^{v}).

© Marek Dospěl ACTA 2021

Po této Prutkého expedici podnikli františkáni ještě několik dalších, neúspěšných pokusů, aby nakonec Propaganda na konci 18. století na založení misie v Etiopii rezignovala (Manfredi, *Figura*, 93). Vedle řady nadarmo zmařených životů tkvěl hlavní důvod v nových politických okolnostech, které nedávaly naději na úspěch. Na evropské straně se jednalo o Velkou francouzskou revoluci a vývoj s tím související, zatímco v Etiopii po smrti císaře Ijoase r. 1769 nastala anarchie, nazývaná za pomoci starozákonní paralely „dobou soudců", kterou ukončil až Téwodros II. (1856–1868).

4.5.7. Další písemná svědectví o etiopské výpravě Remedia Prutkého

Kromě osobního líčení z pera Remedia Prutkého a kromě jeho i prefektovy korespondence máme o etiopské expedici k dispozici i svědectví dvou zbývajících účastníků – otců Martina a Antonia. Martin Lang po příjezdu do Říma zaslal 19. srpna 1754 historiografu české provincie Severinu Vrbčanskému do Čech dopis popisující pobyt v Gondaru.[421] Otec Antonius sepsal 3. června 1754, po návratu do Káhiry, zprávu pro Propagandu, v níž shrnuje všechny podstatné události expedice včetně okolností své samostatné zpáteční cesty z Etiopie.[422]

Etiopské kroniky o přítomnosti katolických kněží mlčí (Guidi, *versio*, 163–72). Teklehaymanot se přesto domnívá (231), že kronikářská zmínka o dvou Francích čili Evropanech, kteří se měli na císařském dvoře vyskytovat za vlády Ijásua II., se týká právě otců Remedia a Martina. Je to mylná domněnka, protože text, na který Teklehaymanot odkazuje, se vztahuje k 30. dni měsíce táhsás roku 7225 od stvoření světa[423], který byl „rokem Matoušovým", a lze ho tedy převést na 6. ledna 1733 podle našeho letopočtu.[424] Kromě toho je tu ještě jeden podstatný detail: zmiňovaní podezřelí cizinci byli prý na nátlak dvou nejvyšších představitelů etiopské církve, jimiž jsou *abun* a *ečagé*, vysvlečeni a ukázalo se, že jsou obřezaní.[425]

---

421 NA, ŘF, ka. 54, inv. č. 1685. Srov. Maly.

422 APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, sv. 3 (1721–1840), ff. 335r–6v. Dopis registruje i Beccari (*Notizia*, 65, č. 491; uvádí starší foliaci) a podle něho BM XVII, 250.

423 K systému etiopského datování podle církevního kalendáře viz např.: Hyatt, 147–56; Marius Chaîne, *La Chronologie des Temps Chrétiens de l'Égypte et de l'Éthiopie*, Paris: Geuthner, 1925.

424 Teklehaymanot odkazuje na Guidi, *versio*, 80.

425 *Tamtéž*: „[…] et montrèrent leurs parties honesteuses et *firent voir* qu'ils étaient circoncis".

© Vydavatelství Karolinum & ACE 2007

Existují však dvě jiná autentická svědectví přímo z etiopské půdy, která s odstupem i několika desetiletí hovoří o někdejší přítomnosti františkánských misionářů v zemi. V obou případech se jedná o zprávy pozdějších evropských cestovatelů, kteří se podle mého soudu v Etiopii setkali se stopami misijní expedice vedené otcem Remediem.

Prvním ze svědků je kontroverzní skotský dobrodruh James Bruce (1730–1794), jenž si předsevzal nalézt etiopské prameny Modrého Nilu. Koncem června 1768 se ocitl v Egyptě, odkud se podél Nilu vypravil na jih do Etiopie.[426] Z Asuánu se nakonec vrátil do Qeny a zvolil cestu východním směrem přes Arabskou poušť do Quseiru na rudomořském pobřeží a pak lodí přes města Janbú a Džidda, aby se nakonec v září 1769, čili patnáct let po odchodu otce Remedia ze země, dostal do Messawy. Přestože právě v tom roce se Etiopie propadla do desítky let trvající anarchie, kdy faktickou moc drželi místní vládci soupeřící mezi sebou o nadvládu, Bruce svůj plán podle všeho dokázal napodruhé uskutečnit (4.11.1770). Za mnohé mohl vděčit tomu, že získal přízeň toho nejmocnějšího z místních vládců – *ráse* Miká'éla. Na velice obtížnou a zdlouhavou cestu zpátky do Egypta přes Sinnár se vydal v prosinci 1771.

Bruce se při svém příchodu do Gondaru 4. února 1770 seznámil s vysoce postaveným a bohatým člověkem jménem Ajto Ajlo (angl. Ayto Aylo; BRUCE, IV, 364).[427] Ten o sobě, podle Bruceho vlastních slov publikovaných z jeho deníků až posmrtně Johnem Murrayem, tvrdil, že ho k víře r. 1751 přivedl františkán otec Antonín.[428] Bruce ho na jiném místě nazývá soustavným zastáncem (pravoslavných) Řeků i všech katolíků, kteří do jeho země přišli, ale pak byli vyhoštěni. Bruce píše i o jeho touze prožít zbytek života mezi mnichy v klášteře Svatého hrobu v Jeruzalémě (BRUCE, IV, 390–1)[429], čímž musí být myšlen františ-

426 Viz jeho osobní líčení v: BRUCE. Jeho biografie: [John MURRAY], „Account of the Life and Writings of James Bruce, Esq." v: BRUCE, I, i–clxxxiii (+ dokumenty na str. clxxxiv–ccclxi a poznámky k jeho rukopisné sbírce na str. ccclxii-xxi; F[rancis] B[ond] HEAD, *The Life of Bruce, the African Traveller*, London: John Murray, 1830; J[ames] M[acarthur] REID, *Traveller Extraordinary. The Life of James Bruce of Kinnaird,* London: Eyre & Spottiswoode, 1968. Stručný životopis také v: James BRUCE, *Travels to Discover the Source of the Nile*. Selected and edited with an introduction by C[harles] F[raser] BECKINGHAM, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1964, str. 1–19.

427 Viz jeho genealogii v královské kronice (GUIDI, *versio*, 11, 13-4).

428 BRUCE, VII 65: „He had been converted by Father Antonio, a Franciscan, in 1751 […]". Úryvek z dodatku je datován 10. srpna 1770.

429 BRUCE, IV 391: „ […] and he always pretended that, […], he would […] live the remaining part of his days among the monks, of whom he had now accounted himself one, in the convent of the holy sepulchre."

© Marek Dospěl, 2007

kánský konvent. Ajto Ajlo prý kromě Jeruzaléma uvažoval i o Římu (Bruce, IV, 391).[430] Existuje poměrně velká pravděpodobnost, že tohoto Etiopa znal osobně i Remedius Prutký, a to nikoliv jen proto, že ho znal otec Antonín. Sám Prutký se pod jménem *Hatu Ailu* (*Itin.*, f. 380^{v}), resp. *Hate Ailu* (*Itin.*, f. 379^{r}) zmiňuje o velkém domorodém sympatizantovi misionářů i katolicismu, který přesně odpovídá Bruceho popisu. Prutký mj. uvádí, že Hatu Ailu ho a otce Martina celý den doprovázel na jejich zpáteční cestě od etiopského dvora a že jeho sluha je poté doprovázel další tři dny (kap. 49). Jediná ale nepodstatná nesrovnalost v identifikaci této osoby spočívá v datu, které Bruce uvádí pro konverzi – otec Antonín přišel do Etiopie spolu s ostatními misionáři teprve v březnu 1752.

Druhým svědkem františkánské misijní expedice je shodou okolností velký Bruceho kritik, Henry Salt (1780–1827),[431] jenž Etiopii navštívil roku 1805 a pak znovu v letech 1809–1810. Při první cestě, podniknuté s lordem Valentiou, se Salt 24. října 1805 v Gondaru setkal se vzdělaným Řekem, který se mu pochlubil dvěma knihami, které prý koupil v severoetiopském městě Adwá. Šlo prý o Starý a Nový zákon v latinském a arabském znění, vydaný roku 1671 v Římě, přičemž v každé z knih byla vepsána slova „patří misionářům z Propagandy, roku 1746“ (Valentia, III, 210).[432] Vzhledem k tomu, že ani mezi roky 1746 a 1752 ani mezi expedicemi otce Remedia a Henryho Salta do země nepronikla žádná další františkánská nebo jiná Propagandou organizovaná misijní výprava, je vysoce pravděpodobné, že šlo o knihy, které tu zůstaly právě po expedici vedené Remediem Prutkým. A jak se dozvídáme od samotného Prutkého, misionáři opouštěli Etiopii jen s nejnutnější výbavou a řadu svých věcí – včetně knih a bohoslužebných oděvů – v zemi zanechali[433].

---

430 Uvedené odkazy takto odpovídají členění spisu na knihy a kapitoly: IV, 364 = kn. 5, kap. 7; VII, 65 = *Appendix to Books VII. and VIII., No. 1*; IV, 390–1 = kn. 5, kap. 8. Na Bruceho zmínku o konverzi Ajta Ajla odkazuje později Salt (*Voyage to Abyssinia*, 484; *Voyage en Abyssinie*, II, 284); v odborné literatuře ji matoucím způsobem cituje Somigli (Spedizione, 130–1).

431 O něm viz už 1.6 a 2.1.

432 „A Greek named Georgis, who had resided some time at Gondar, was a more intelligent man than those I usually met with; he had travelled over India, and spoke Indostanee; he also wrote Arabic, and brought me two books, of the Old and New Testament, in Arabic and Latin, printed at Rome in the year 1671, in each of which was written „pertinet ad Missionar. de Prop. Fid. anno 1746.“ These he shewed with pride, and said he had bought at Adowa.” Obdobně také ve francouzském překladu z r. 1812 (Salt – Valentia, II 115).

433 *Itin.*, f. 378^{v}: „[…] paucis qvibusdam summe necessariis, aliis omnibus in deposito apud thesaurarium relictis [] lacrymose discessimus.“ *Itin.*, f. 381^{v}: „[…] omnes

Když Salt po absolvování své druhé cesty publikoval r. 1814 svou vlastní knihu, znal již dříve zmíněnou relaci otce Remedia, kterou v knize ostatně i publikuje v anglickém překladu (viz 1.6.), a logicky odkazuje na právě citovanou událost a poznamenává, že ty knihy „zřejmě patřili těmto mnichům“.[434]

4.5.8. Možnosti a předpoklady budoucí misie v Etiopii podle Prutkého

Etiopská část *Itineraria* je ideální ke konkrétnímu a detailnímu nahlédnutí toho, jak se autor stavěl k staroorientálním křesťanům, mezi které byl jako misionář vyslán.[435] V této podkapitole se pokusím aspoň nastínit jeho – z vlastní trpké zkušenosti vycházející – názory na budoucnost katolických misií v Etiopii.

V kontextu svých snah o poskytnutí „světla pravé víry“ všem Prutký nepochybuje o nutnosti vytrvávat v úsilí o získání Habeše pro katolickou víru. Jaké naděje tedy dával případnému budoucímu misijnímu působení římskokatolické církve v Habeši? Pro odpověď na tuto otázku má mezi analyzovanými kapitolami zvláštní význam 72. kapitola (*De modo, qvo missionarii in futurum manere possent in Abyssinia*), jejímž základem je relace z ledna 1757, kterou autor sepsal na žádost Propagandy. Lze se tedy snad domnívat, že tím spíše jsou v ní formulovány názory a cíle, které mohl Prutký nejen pokládat za užitečné, ale také věřit v jejich splnitelnost.

Jaké vybavení nebo podmínky tedy podle jeho mínění musí mít příští misie, aby mohla být úspěšná? Zřejmě na základě vlastní zkušenosti Prutký uvádí dva důležité předpoklady. Prvním je vytrvalost a odhodlání misionářů, kteří mají být do Habeše vysláni. Bude totiž nutné, aby neochvějně čelili každé pohromě, třeba i kruté smrti.[436] Velmi užitečným je, jak si Prutký také ověřil, když misionáři mohou uplatnit nějaké praktické řemeslo nebo dovednost, např. v oblasti medicíny, či mají někoho s takovými znalostmi k dispozici.[437] Tyto požadavky se tedy týkaly osobnostních kvalit misionářů.

---

nostras res, libros, medicinas, capellas cum paramentis in Gondar relinqvendo“.

434 SALT, *Voyage to Abyssinia*, 484–5, pozn. ‡: „[…] which seems to have belonged to these monks“. Obdobně také ve francouzském překladu z r. 1816: SALT, *Voyage en Abyssinie*, II, 284, pozn. 1: „[…] qui paraît avoir appartenu à ces religieux“.

435 Analýzu Prutkého pohledu na etiopské křesťanství a křesťany jsme provedli v nepublikovaném článku „Etiopské křesťanství“, jehož pojetí na toto místo koncepčně nepatří; v mírně upravené podobě využijeme pouze jeden oddíl.

436 *Itin.*, f. 444^{V}, ř. 5–7: „[...] constantes, intrepides animo ad supportandum fortiter omne eveniens malum, ipsam etiam crudelem mortem [...].“

437 *Itin.*, f. 444^{V}, ř. 7–9: „[...] sint idonei aliqvarum artium missionarii aut tales secum conducant magistros, ob qvorum necessitatem etiam ipsi patientur, sint medi-

© Marek Dospěl ACCESS 2001

Za druhý a hlavní předpoklad úspěchu považuje Prutký přítomnost misionáře s biskupským svěcením. Ten by podle něho byl největším přínosem k zabezpečení misie.[438] Jeho úloha by spočívala, můžeme-li soudit podle Prutkého slov, ve dvou základních okruzích: v úloze jurisdikčně mocenské a nábožensky praktické. Biskup by totiž předně mohl vzdorovat abunovi. S ním by byl na stejné úrovni církevní hierarchie a mohl by proto poskytnout útočiště těm, kteří by stáli na straně misionářů proti domácí hierarchii a hrozila by jim exkomunikace.[439] Jde zřejmě o nejsilovější z úloh biskupa, které mu Prutký ve svých plánech určil. Protože by biskup mohl udělovat duchovní svěcení, získal by tak jistě i nové domácí jáhny a kněze, čímž by se pozice evropské misie dále upevnila.[440] Tento domácí klérus by měl mnohem blíže k domorodým Etiopům a snáze by je přivedl k pravé víře.[441]

Další dvě výhody přítomnosti biskupa by spočívaly v rovině nábožensky praktické. Světící pravomoc biskupa by prý mohla za prvé zajišťovat oleje, které jsou nezbytně nutné pro udělování některých svátostí a jichž je v Etiopii nedostatek.[442] Tamější mniši i kněží si prý jistě budou vážit také lepších, rychlejších a pečlivějších služeb, než jim poskytuje současný abun. Misionáři v čele s biskupem jim totiž v křesťanské nauce, v lásce, při bohoslužbě a církevních obřadech poslouží lépe než on.[443]

Další přednosti vyplývající z přítomnosti katolického biskupa jsou již spíše psychologické a „estetické“. Prutký se domnívá, že Habešané k misionářům přilnou poté, co spatří církevní hierarchii a obřadní náležitosti. Jelikož Prutký po-

---

cinæ ac chyrurgiæ doctores [...].“

438 *Itin.*, f. 444^{v}, ř. 11–2: „Ad securius permanendum in Abyssinia summe profecturum missionariorum aliqvem episcopali pollere dignitate [...].“

439 *Itin.*, f. 444^{v}, ř. 19–23: „[...] episcopali obedit authoritati, qva sola rebellionis tempore missio sustineri poterit, neqve fulminata ad missionarios expellendos excommunicatio habitura effectum, si missionis episcopus populum territum sua solidaverit authoritate [...].“

440 *Itin.*, f. 444^{v}, ř. 25–7: „[...] proinde missionarii aliqvem capaciorem convertendo, instructum in sacerdotem ordinando, magnum promovendæ fidei nasciscentur iuvamen [...].“

441 O této praxi více da Nembro, „Genesi“.

442 *Itin.*, f. 445^{r}, ř. 11–3: „Robur adhuc addet catholicus episcopus sacros consecrando liqvores, qvibus omni tempore carent Æthyopes [...].“

443 *Itin.*, f. 445^{r}, ř. 5–10: „Accedit ad hæc prompta monachorum ac ecclesiasticorum voluntas, dum experientur sibi melius, promptius et accuratius serviri a missionariis in doctrina Christiana, charitate, divinis officiis ac ecclesiasticis cæremoniis qvam a suo proprio præsule archiepiscopo [...].“

© Marek Dostál & ACTA S 2007

važuje římský ritus za krásnější a slavnostnější, předpokládá dále, že lidé budou s radostí sledovat římské biskupské obřady, kterých jim abun nemůže dopřát.[444] Zde vidíme, jak velkou váhu Prutký přikládal obřadům, způsobu jejich konání i působivosti dojmu. Snad také vycházel z postřehu, že Etiopové, stejně jako Afričané vůbec, mají zálibu v bohatosti slavností. Spíše tím však chtěl spojit pragmatické s ortodoxním a měl na mysli rituální opravdovost, správnost a jedinečnou, jinde nepřítomnou platnost náboženských obřadů, jak to vysvítá ze zmínky o svěcení olejů: „[...] a v posvěcovacím obřadu poznají nádheru svaté církve římské jako jediné pravé učitelky, která vysílá světlo do celého světa."[445]

Prutký se v 72. kapitole (vycházející ze zprávy pro Propagandu z 3.1.1757) již nevrací k možnosti vojenského zásahu, jak se na něm údajně s císařem v r. 1752 dohodl.

Jeho plán s biskupem vychází z osobní zkušenosti, protože se ho prý před jeho nuceným odchodem z Habeše přátelé včetně císařských ministrů a také mnichů a kněží velmi často ptali, zda není mezi misionáři někdo s biskupským svěcením. Pokud by byl, byli by prý ochotni, i proti vůli císaře, hájit jejich setrvání a bezpečnost.[446]

4.6. „Vadam et revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam, si adhuc vivunt" aneb podruhé v Egyptě

Do Říma a potažmo do misií v Egyptě se Prutký vracel přes Vídeň, kam dospěl 25. října téhož roku 1754. Dva dny nato absolvoval svou první audienci u císařského páru – Marie Terezie (1717–1780) a Františka Štěpána (1708–1765). Šlo o setkání vskutku fatální, rozhodujícím způsobem mělo totiž ovlivnit další životní osudy misionáře.

4.6.1. Audience u císařského páru ve Vídni

Zdá se, že Prutký na podzim roku 1754 navštívil Vídeň poprvé v životě. Kapitola 74 druhého dílu *Itineraria*, nazvaná *O mém příchodu do rakouské Vídně*,

---

444 *Itin.*, f. 444^{v}, ř. 34 – f. 445^{r}, ř. 1: „[...] summe gavisura natio cæremonias intuendo episcopales Romanas magis decoras ac solemniores [...]."

445 *Itin.*, f. 445^{r}, ř. 13–5: „[...] atqve eas videndo cæremonias dignoscent sanctæ Romanæ ecclesiæ splendorem tanqvam solius veræ magistræ totum illustrantis orbem [...]."

446 *Itin.*, f. 445^{r}, ř. 19–24: „[...] persæpe a nostris interrogati familiaribus, ministris imperialibus non solum, sed etiam a monachis ac sacerdotibus ecclesiasticis, an qvis nostrum episcopali insignitus dignitate, etiam contra imperatoris ac populi rebellis voluntantem nos in eorum districtibus conservavissent [...]."

© Marek Dospěl & ACESS, 2017

z níž zde budu čerpat většinu životopisných informací, se totiž začíná slovy: „Již dlouhá léta jsem toužil uvidět Vídeň“.[447] Tím není sice řečeno, že Prutký ve městě nikdy před tím nebyl, ale z jeho vlastního líčení víme, že předešlou cestu z Říma do Čech, na přelomu srpna a září téhož roku, konal přes Salzburg, Linz a České Budějovice. O první cestě z Čech do Itálie, podniknuté r. 1749, nevím zatím nic bližšího, i tak by ale pět let sotva nazval „mnoha lety“.

Zásadnější otázka ovšem zní takto: proč a jak se misionářovi dostalo audience u samotného císaře? Jak vysvítá z průběhu audience, šlo o první setkání Prutkého a císaře. Audience byla soukromá, což je podtrženo rukopisným přípiskem „privatam“ a je dostatečně patrné i z jejího vylíčení. Prutký k okolnostem stručně uvádí: „[…] byl jsem dne 27. října, což připadlo na neděli, díky přízni nejznamenitějšího pana hraběte de Khevenmüller uveden k Jeho Císařské Výsosti a byl velmi laskavě přijat k soukromé audienci“ (*Itin.*, f. 445^{v}). Ani nejmenší zmínka nebo náznak jeho osobní motivace pro setkání s císařem. Zásadní osobou je zřejmě jmenovaný hrabě, kterým nemůže být myšlen nikdo jiný než člen starodávného a vlivného rodu Khevenhüllerů, jehož jméno Prutký mírně zkomolil. U dvora se v té době pohyboval hrabě Joseph Khevenhüller-Metsch (1706–1776), jenž byl na postu Obersthofmarschalla v častém kontaktu s císařem a díky svému vlivu mohl misionáře snadno uvést. Možnost, že by mohlo jít o někoho jiného z rodu Khevenhüllerů, není pravděpodobná; synové knížete Josepha zahájili kariéru u dvora až později (srov. Wurzbach, XI, 220–1). Hrabě Joseph (od r. 1763 kníže) si po 35 let vedl deník o každodenním dění u dvora. V tomto vzácném kulturněhistorickém prameni můžeme číst poměrně podrobně i o císařově denním programu, ale o Prutkém není v inkriminovaných pasážích žádná zmínka.[448] Přesto je uvedená hypotéza velmi pravděpodobná – hrabě Joseph se navíc z návštěvy Ladendorfu vrátil do Vídně právě v den, kdy Prutký do města dorazil, tj. 25. října 1754, a také císař byl tou dobou skutečně přítomen.[449] Samostatné úřední záznamy o audiencích nebyly v této době bohužel ještě vedeny a mezi *Ältere Zeremonialakten* (ÄZA) se žádoucí doklad nenachází. Obecně lze totiž poznamenat, že z audiencí se v ÄZA nacházejí jen záznamy k výše postaveným osobnostem (nuncius, ministři, vyslanci apod.), pak také např. ceremoniální předpisy,

447 Kap. 74 na ff. 445^{v}–7^{r}, citace z f. 445^{v}: „Multis abhinc annis cupidus Viennam videndi“.

448 Deníky byly vydány v osmi svazcích v letech 1907–1972; období, kdy Prutký pobýval ve Vídni, je obsaženo ve svazku třetím: Khevenhüller-Metsch – Schlitter, 206–24. Životopisné údaje přejímáme z Wurzbacha, XI, 211–2.

Mezi korespondencí Františka I. v ÖStA se mj. nalézají koncepty dopisů pro Khevenhüllera (HHStA, HA, Fam. Korr. A, K. 25, Konv. 3).

449 Srov. Khevenhüller-Metsch – Schlitter, 206–7.

© Mark Dopsal ACGS 2007

ale ani v nich není nižšímu duchovenstvu věnován prostor.[450] Nezbývá než uzavřít, že šlo o ryze soukromou audienci bez státnických spojitostí a tedy bez potřeby pořídit o tom úřední zápis.

Pak si můžeme položit i další otázku: jak se Prutký mohl seznámit s Khevenhüllerem? Snad přes některého českého šlechtice. Tou dobou pobýval ve Vídni např. olomoucký kanovník Ignác z Rollersberka, u něhož Prutký dokonce bydlel, ale více se o něm nerozepisuje (*Itin*., ff. 445^{v}–6^{r}). Je snadno představitelné, že ho s hrabětem seznámil i někdo další. Světlo do problému by mohlo vnést studium archiválií jmenovaných osobností.

Na průběhu prvních dvou audiencí, jak je Prutký líčí, se nezdá být nic výjimečného. František I. byl znám svým zájmem o vědy, umění a všechno nové, proto nás nemusí zarážet jeho jistě nepředstíraný zájem o misionářovo líčení – ani jeho obsah nás zvlášť nezaujme. Přesto bylo jejich setkání výjimečné. Nejen, že Prutký absolvoval dvě soukromé audience ve dvou po sobě následujících dnech, ale navíc hned první den sloužil mši svatou v schönbrunnské kapli (zda v přítomnosti císařského páru, není zřejmé) a ve dnech následujících mu bylo dovoleno seznámit se se sbírkami císařského kabinetu.

Během svého pobytu ve Vídni se Prutký opakovaně scházel s císařem k rozhovorům. O čem spolu hovořili, nevíme. Prutký se zmiňuje pouze o tom, že císař byl zvědavý na jeho cesty po Orientě a dodává: „A protože jsem ve Vídni pobýval delší dobu, bylo mi ještě několikrát dovoleno nezaslouženě požívat svrchovaně štědré blízkosti Jeho Veličenstva“, a podobně na jiném místě: „[…] byl jsem zahrnut audiencemi a početnými milostmi od obou svatých Císařských a Královských Výsostí“.[451]

4.6.2. Z Vídně do Egypta

Otec Remedius musel být hluboce zaujat osobním stykem se svým učeným panovníkem a dvorské prostředí i bohaté sbírky na něho jistě zapůsobily, ale jak sám uvádí, „pobývat ve Vídni sedmdesát dnů bylo už víc než dost.“[452]

---

450 Prošel jsem ÖStA, HHStA, ÄZA. Marné bylo i pátrání v aktových indexech: ÖStA, HHStA, OMeA, Index 1 (*Alphabetischer General=Index für die Akten vom Jahre 1537 bis einschlieslig 1769. I. Abtheilung*). Za poznámku stojí, že také Římař byl k audienci u císaře (Karla VI., 22.2.1711) přijat pod patronátem šlechtického dobrodince, hraběte Leopolda ze Šternberka – viz ŘÍMAŘ, *Itin*., f. 2^{r}.

451 Obě citace z: PRUTKÝ, *Itin*, f. 446^{v}. Také např. Římař a Schneider absolvovali svého času audienci u panovníka ve Vídni; v této otázce jsem ale zatím jen ve fázi analýzy pramenů.

452 PRUTKÝ, *Itin*., f. 446^{v}: „Septuaginta dies Viennæ existere satis superqve fuit“.

© Marek Dospěl, ICEES 2007

Když potom 18.1.1755 konečně opouštěl rezidenční město, aby se z pověření Propagandy vrátil do misií, dal mu císař pro čistě soukromou potřebu sto zlatých.[453] Netušíme, z jakého „fondu“ nebo zdroje, odpovídající účetní záznam se nám v archivním materiálu nalézt nepodařilo.[454] Nicméně jako nejpravděpodobnější se nám jeví možnost, že císař peníze daroval „z vlastní kapsy“.[455] Na cestu dostal Prutký také doporučující dopis či cestovní pas a nakonec mu byla císařem uhrazena i cesta až do Alexandrie.[456] Původně se chtěl sice ubírat cestou přes Istanbul, ale když došla zpráva o smrti sultána, z bezpečnostních důvodů volil raději cestu po moři. Avšak ani doklad o vystavení jediného z obou postupně vydaných cestovních pasů není v HHStA k dispozici.[457] Stejně tak nám není znám originál takového pasu, dochován je až Prutkého pas na cestu do Petrohradu, vystavený ve Vídni 3.3.1766.[458]

K Prutkého cestě z Rakouska přes Benátky roku 1755 dodejme ještě několik jeho vlastních slov: „Zde jsem byl nejvznešenějším císařským dvorem doporučen císařskému ministrovi panu hraběti z Rosenberka a panu obchodnímu konzulovi, byl jsem velice pěkně přijat a zdržel se tu tři dny.“[459]

Jediným zdrojem informací pro následující životní kapitoly otce Remedia je jeho *Itinerarium* (ff. 448r–50r), jehož odpovídající část je součástí této knihy a

---

453 Prutký, *Itin.*, f. 447r: „[…] superaddendo pro mea propria dispositione centum aureos“.

454 Prošli jsme: ÖStA, HHStA, OMeA-Protokolle, sv. 22 (1753–1754) a 23 (1755–1756); OMeA-Index 1 (1537–1769); ÖStA, HHStA, OKäA-Indizes, sv. 132 (1744–1776).

455 O příjmech a výdajích komory jsme informováni prostřednictvím GHKZA, odkud např. víme, že osobní císařův příjem k poslednímu dni prosince 1754 činil 7000 zlatých (ÖStA, HHStA, GHKZA, sv. 1 (1752–1754), oddíl *Außgaab zu Ihro Kaÿl:Königl:Maytt. allerhöchsten Handen*, nestránkováno), stejnou částku obdržel i k poslednímu lednu *pro Januario*; 100 zlatých pro Prutkého mezi výdaji nenalezeno.

456 Prutký, *Itin.*, f. 447r: „verum etiam omne iter per mare et terram usqve `in´ Alexandriam Ægypti augustissimus clementissime exsolvi jussit“.

457 Srov. ÖStA, HHStA, Reichshofrat, Gratialia und Feudalia, Passbriefe – ve jmenných indexech (Archivbehelf I 34) Prutký nenalezen.

458 NA, ŘF, inv. č. 376. S vlastnoručním podpisem císařovny.

459 *Itin.*, f. 447r, ř. 24–7: „Ibi cæsareo ministro d(omi)no comiti de Rosenberg nec non d(omi)no consuli commerciorum ab augustissima aula recomendatus triduo me detinens, optime excipiebar.“

Philipp Joseph Graf Rosenberg-Orsini (1691–1765), od května 1754 císařský vyslanec v Benátské republice, když před tím působil ve stejné funkci už v Prusku, Petrohradě, Holandsku, Anglii a Portugalsku. Srov. např. Wurzbach, XXVII, 18–9, kde je však pro nástup do funkce uveden květen 1753.

© Marek Daniel & Jiří Sláma 2007

čtenáře proto odkazuji na autentická slova misionáře. Díky jeho spisu víme, že Prutký po vyplutí z Livorna dorazil ve vrcholícím létě 23. června 1755 do Alexandrie, kde ho přivítala úmorná vedra, takže se několik dní musel aklimatizovat. Potom obvyklou cestou přes Rosettu zamířil do Káhiry, kam se dostal 14. července, tedy na svátek jednoho z největších františkánských světců – sv. Bonaventury.

Ačkoli podle svých slov toužil odejít opět do Džirdži, bylo potřeba, aby jako schopný organizátor zůstal v Káhiře, protože současný prefekt otec Paulus ab Agnona se právě chystal odjet v polovině srpna 1755 do Říma vyřídit důležité otázky v Propagandě a určité spory mezi benátským konzulem v Egyptě, kopty a samotnými františkány. Až do děsivého zemětřesení 13. února 1756 a surového napadení třemi janičáři na ulici se prý neudálo nic zvláštního.

Když se však otec prefekt v Římě zdržoval už téměř celý rok bez zjevného výsledku, zatímco ho bylo potřeba v Egyptě, vydal se Prutký 2. července 1756, tedy právě po roce stráveném v Káhiře, znovu na cestu do Evropy.[460] K rozhodnutí odjet do Říma ho prý přiměl viceprefekt Josephus de Sassello s odůvodněním, že otec Remedius se vyzná v záležitostech římské kurie.[461] O této otázce není zatím známo nic bližšího kromě faktu, že Prutký po návratu z Etiopie 22. srpna 1754 absolvoval audienci u papeže Benedikta XIV., při níž s ním hovořil o právě skončené expedici (srov. *Itin.*, f. 444).

4.6.3. Potřetí do Egypta?

Po ročním pobytu v Egyptě bylo tedy potřeba, aby Prutký znovu podstoupil obtížnou cestu do Evropy. Posledního července 1756 vyplul z Alexandrie a po složité cestě přes Rhodos, Maltu a Livorno, kde musel pobýt obvyklých čtyřicet dnů v karanténě, dorazil 17. listopadu do Věčného města.[462] Tehdy nemohl tušit, že se do Egypta už nikdy nevrátí.

Odebral se do důvěrně známého konventu San Pietro in Montorio, kde se setkal s prefektem. Když nakonec vše úspěšně vyřídil, pospíchal zpět do misií. Z Livorna, hlavního přístavního města Toskánska, se chtěl v březnu 1757 plavit do Alexandrie, ale mezitím ho dostihl dopis od Propagandy s novým pověřením – byl na císařovu žádost určen za vojenského kaplana a zpovědníka u florentských jednotek.

---

460 Tyto a následující osudy jsou líčeny v 77. kap. *Itin.* (ff. 450^{r}–2^{r}).

461 „Qvare denuo a P. vicepræfecto Josepho de Sassello Romam ascendere sol<l>icitabar, utpote jam in Romana curia notus“ (*Itin.*, f. 450^{r}).

462 Cesta z Alexandrie do Říma líčena v kap. 77–81 druhého dílu *Itineraria* (ff. 450^{r}–7^{v}).

© Marek Dospěl & ACSAR 2021

Prutký v *Itinerariu* (kap. 82) obhajuje důležitost nového ikdyž nečekaného poslání proti své touze vrátit se do Egypta tak nápadně, až se může zdát, že sám sebe přesvědčuje nebo zastírá skutečnou nevoli, nad kterou ovšem musel zvítězit řeholní imperativ poslušnosti.[463] Ačkoli bylo o jeho novém poslání rozhodnuto již v březnu či dubnu, své služby u vojska se Prutký ujal až 5. prosince.[464] Co se dělo v tomto mezidobí, nevíme. Je ale vysoce pravděpodobné, že se Prutký snažil rozhodnutí zvrátit. V pražském provinčním archivu je uložen dopis, v němž řádový generální ministr P. Clement de Panormo dává Prutkému svolení vstoupit do císařských služeb a vysvětluje opodstatněnost nového pověření. Prutkého nabádá k zachovávání výnosů Tridentského koncilu a dalších konstitucí, odkazuje ho na místní představené všude, kam se s vojskem dostane. Prutký totiž přestal být misionářem a byl tedy vyvázán z moci prefekta, zároveň se ale nevracel pod moc provinciála, ale přecházel pod vojenskou správu. Generální ministr mu dále ukládá povinnost každý druhý rok žádat o potvrzení tohoto povolení. Dopis je datován také až 31.12.1757.[465]

Že se Prutký opravdu zdráhal nastoupit službu vojenského kaplana, je dobře patrné i z toho, že ještě v únoru 1758 byly do Propagandy k této záležitosti doručeny dva dopisy. V prvním z nich plukovník toskánského regimentu La Tour en Woivre 14. února kardinálský sbor žádá o uvolnění Prutkého pro službu kaplana. Činí tak na přání císaře, ale je si vědom papežského nařízení, podle kterého musí misionář nejprve dokončit dvanáctiletou službu, k čemuž Prutkému scházejí ještě čtyři roky (misionářem od r. 1750).[466] Krátce nato, 21. února, Prutký již jako vojenský kaplan líčí, jak se vše odehrálo, upozorňuje Propagandu na to, že za kaplana nebyl povolán ze své vůle, dokonce vyslovuje obavy z maření času,

463 *Itin.*, f. 457^{v}, ř. 30 – f. 458^{r}, ř. 14: „Officium hoc mature discutiendo et pretiositatem animarum simul trutinando variis agi||tabar pro et contra argumentorum momentis. […] mente recogitans: „etiam inter Christi|anos milites fructiferam fore missionem“. Resolutus igitur pro primario capellano campestri, divinæ sperabam parere voluntati, taliter sine propriis meritis mecum disponenti, qvamvis longissimo tempore internos senserim stimulos et scrupulos me ad gentes barbaras prius fuisse a Deo vocatum.“

464 *Itin.*, f. 458^{r}, ř. 15–6: „[…] die 5. Decembris anno 1757 primariæ legionis cæsareo-Florentinæ spiritualem curam suscepi.“ NA, ŘF, inv. č. 1992, ka. 62, f. 5, p. 7: „*Adveni Florentias in servitium imperiale* 5. Decembris anno 1757“.

465 NA, ŘF, inv. č. 1992, ka. 62, f. 10, ř. 11–8: „Cumque itaque sacra Cæsarea Majestas imperialis te capellanum et confessarium in suis copiis destinaverit, ut piis exhortationibus, exemplaritate vitæ et sacramentorum administratione […], debitam et opportunam ad id facultatem tibi facimus.“

466 APF, SOCG, sv. 777, f. 43^{rv}.

© Marek Lissel & OUCE 2007

zatímco by mohl získávat duše nevěřících v misii. Nechce být ale neposlušný a ujišťuje, že zůstává věrný misijnímu poslání a je připravený se do Egypta vrátit podle toho, jak rozhodne Propaganda.[467] Kauza však vyžadovala autoritu samotného papeže – o jeho rozhodnutí se dočítáme v aktech všeobecného zasedání Propagandy konaného 17. dubna 1758, kde se konstatuje, že papež odmítá privilegium udělit, Propaganda tedy věc uzavřela konstatováním, že se má dodržet papežské nařízení.[468]

Jak to, že se Prutký nakonec přece jen ujal služby vojenského kaplana, nám není dosud jasné – žádný pramen se to nezdá osvětlovat. Ať už ale byly pohnutky a okolnosti jakékoli, v Prutkého reakci a ve výše citovaném úryvku z *Itineraria* lze slyšet jeho oddanost papežské kongregaci, řádovým představitelům a v neposlední řadě i svému panovníkovi. Zda Prutký chtěl „za každou cenu" do Egypta, nebo zda o nový post stál a jeho stanoviska jsou výrazem sebestylizace, nedokážu na základě dostupných pramenů rozsoudit.

4.7. „Etiam inter Christianos milites fructiferam fore missionem" aneb ve službách císaře Františka I. Štěpána[469]

4.7.1. Vojenským kaplanem

Ohledně nástupu otce Remedia do kaplanské služby v armádě nám vyvstane i další otázka: proč císař tolik stál právě o Prutkého? Odpověď na ni nám ve svých posledně citovaných dopisech pro Propagandu nabízejí jak plukovník La Tour tak sám Prutký, jenž to později rozvádí i ve svém *Itinerariu* – rozhodující byly misionářovy jazykové znalosti, pro duchovního v mnohonárodnostních vojenských jednotkách nezbytné. Prutký totiž ovládal mj. němčinu, francouzštinu, italštinu, latinu, češtinu i slavonštinu (tj. snad chorvatštinu).[470]

Prutký byl určen k toskánskému pěšímu pluku (*Toscanisches Infanterie-Regiment*), jenž se skládal ze tří pěších a jednoho granátnického praporu – každý z

467 APF, SOCG, sv. 777, f. 42r, ř. 5–7: „[…] avanzai alla sua emin(enz)a le mie premurose domande, per non perder' il tempo pretiozo senza il frutto spirituale, di spedirmi per la mia missione d'Egitto." Psáno ve Florencii.

468 APF, Acta, sv. 128, f. 145r, ř. 13–20: „La Santita di N(ost)ro Sig(nor)e ha proibito la concessione di tali privilegi […]. Servetur constitutio SS. d(omi)ni n(ost)ri".

469 Obsah této a části předešlé kapitoly vznikl jako výsledek badatelského stipendia na vídeňském Institut für Ägyptologie (dr. J. Holaubek) v rámci česko-rakouského stipendijního programu Aktion během zimního semestru 2005–2006. Viz DOSPĚL, Fr Remedius.

470 APF, SOCG, sv. 777, f. 43r; APF, SOCG, sv. 777, f. 42r; *Itin.*, f. 458v.

© Marek Dospěl 2007

nich o šesti setninách. K tomuto pluku, jenž do císařských služeb vstoupil r. 1757 a byl rozpuštěn v červnu 1763 (Wrede, 619), jsou ve vídeňském Vojenském archivu (Kriegsarchiv) dochovány tzv. *Monaths Tabellen*, tedy podrobné měsíční rozpisy stavu vojska včetně obsazení jednotlivých postů, a to pro období od listopadu 1760 do června 1763.[471] V každém z těchto celkem šestnácti dokumentů je mezi štábními funkcionáři v kolonce „caplan" uveden Remedius Prutký – nejčastěji jako „pater Remedius ordinis St. Francisci". Jak je patrné ze zápisů pozic vojska i z líčení samotného kaplana, putoval Prutký pět let po bojištích Sedmileté války v Německu a Slezsku, dostal se i do Čech a byl svědkem krvavých bitev u Kłodzka (něm. Glatz) v Prusku, Svídnice (něm. Schweidnitz, pol. Świdnica) v Dolním Slezsku a u Landshutu v Dolním Bavorsku.[472]

Když Sedmiletá válka skončila a toskánský pěší pluk byl v červnu 1763 rozpuštěn (Wrede, 619), Prutký kaplanskou službu neopustil, ale zůstal i nadále u vojska, s nímž pak strávil ještě zhruba dva poměrně klidné roky v Sieně a rok ve Florencii. Měl prý naději, že v císařských službách setrvá až do konce svých dnů (*Itin.*, f. 458v). Jeho životní podmínky se nesporně lišily od těch z válečných let – zatím není k dispozici patřičná dokumentace pro tyto roky jeho života, ale změnu lze postřehnout i v několika málo údajích v jeho poznámkovém sešitku.[473] Otec Remedius si v něm právě od června 1763 do konce roku 1765 vedl samostatný přehled výdajů za oblečení a živobytí, včetně výdajů za kadeta. V těchto letech také sepsal nebo spíše dokončil své *Itinerarium*.

O působení Remedia Prutkého v císařských službách se nám dochovala ještě jedna specifická skupina pramenných svědectví. Jsou to osvědčení, která si otec Remedius postupně vyžádal od různých duchovních i světských představených. Některá dodnes existují v originálech, jiná v Prutkého opisech. Takto se dochoval opis potvrzení a doporučení florentského biskupa z 27.2.1758, kdy měl Prutký s pěším regimentem odejít z Florencie do válečného konfliktu v Německu.[474] Dále jsou tu k dispozici dvě původní potvrzení od sienského arcibiskupa Alexan-

471 ÖStA, KA, Musterlisten und Standestabellen, ka. 11.322.

472 *Itin.*, f. 458v, ř. 3–6: „ […] in Germaniam proficisci coactus fuerim. Ubi qvinqve continuis annis belli calamitates experiri, diversis cruentis conflictibus et vellicationibus uti ad Glacium, Schuidnicium, Landshutum etc."

473 Srov. NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 5, str. 7.

474 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 34, str. 1.

© Masarykova univerzita

dera Cerviniho – z 2.6.1764[475] a 5.7.1765[476] –, kde se vyzdvihují kaplanovy morální kvality a starostlivost o svěřené duše. Dochováno je také osvědčení od plukovníka de Theillier z 12.12.1763, kde je podobně vyzdvihována Prutkého obětavost jako lékaře i kněze během celých pěti let služby u vojska.[477] A konečně se dochovala i propouštěcí osvědčení generálmajora La Tour en Woivre z 20. ledna 1766, v němž se uvádí, že Prutký plnil své povinnosti opravdu horlivě, vytrvale a vzorně.[478]

Otec Remedius doufal, že svůj vyčerpávající život klidně dožije ve službě císaři u jeho velkovévodského dvora ve Florencii.[479] Od císaře mj. očekával i to, že zajistí publikaci jeho *Itineraria*, ale nenadálá císařova smrt 18.8.1765 vše rázem změnila. Po nástupu jeho syna Petra Leopolda (*1747), pozdějšího císaře Leopolda II. (1790–1792), do úřadu velkovévody toskánského (1765–1792), byly vojenské jednotky redukovány[480] a Prutkému nezbylo než se opět hlásit u Propagandy. Ve svých třiapadesáti letech byl vyslán jako prefekt misií do Petrohradu. Ale nepředbíhejme – osobnost císaře Františka I. a jeho vztah k otci Remediovi stojí aspoň za kratší odbočku.

4.7.2. Císař František – patron umění a věd

František Antonín Štěpán Lotrinský (8.12.1708, Nancy – 18.8.1765, Innsbruck), poslední domorodý vévoda lotrinský (*François III, duc de Lorraine,*

---

475 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 37: „[…] testamur […] Remedium a Praga […] esse religiosum optimis ecclesiasticisque moribus præditum […] summa cum laude suum munus prædictum exercentem et animarum saluti ejus curæ commissæ religiose, pie et adamussim inservientem […]“; jeho kopie je v: tamtéž, f. 34, str. 1.

476 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 39; od předešlého se liší jen v nepodstatných drobnostech.

477 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 24, ř. 3–10: „[…] daß der Pater Remedius de Boemia, deß Ordens St. Francisci, als Kaÿßer. Toscanischer Capellan durch 5 Jährige Campanien in Teuschland von anfang biß zur Ende deß Kriegs den ristrichsten pristlich beÿstand, dem gantzen Toscanisch-löbl(ichen) Regment geleistet, in allen Kranckeithen, Hospitalern, wie auch denen Plesirten, […] in administrirung deren SS. sacramenten […]“; Prutkého latinská verze v: NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 34, str. 2.

478 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 27: „Le rév(érend) pere Rimedio, […] ayant remplié les devoirs de son emplois avec zele, assiduité et exemplairement, je lui ai donné a sa requisition cet attestat etant la pure verité, signé Florence ce 20me Janv(ie)r. 1766.“ Jeho kopie v: NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 34, str. 1–2.

479 *Itin.*, f. 458v: „*Florentiis*, […] ultimos vitæ meæ restantis cogitavi finire dies“.

480 *Itin.*, f. 459r, ř. 2–4: „[…] succedente in magnum ducem Hebruriæ filio ejus Petro Leopoldo omnes militares copiæ Florentinæ una cum suis pastoribus reductæ fuere.“

© Marek Dospěl ARCHIVES, 2007

de Bar etc.), později také velkovévoda toskánský a císař Svaté říše římské národa německého, byl pozoruhodnou osobností. O rodné vévodství lotrinské[481] přišel r. 1737 po tzv. válce o polské dědictví (1733–1735) v rámci jednání o nástupnictví na polský trůn – jeho vévodství dostal Stanislaus Leszczynski za to, že se 27.1.1736 vzdal nároku na polský trůn, na němž seděl saský kurfiřt August III.[482] František Štěpán náhradou získal nástupnictví velkovévodství toskánského,[483] které po smrti posledního z rodu Medici, velkovévody Giana Gastonea 12.7.1737, připadlo jako léno opět Říši. Zanedlouho po dohodě s Leszczynskim, 12.2.1736, se konal sňatek Františka s Marií Terezií[484], načež se František 13.2.1737 oficiálně zřekl vévodství lotrinského a barského – ve prospěch Leszczynskeho, po jehož smrti mělo Lotrinsko připadnout Francii, přičemž Františku Štěpánovi a jeho rodině zůstal zachován titul, erb a výsady lotrinských vévodů.

V důsledku těchto politických událostí došlo k velkému kulturnímu přesunu z Lotrinska (hl. město Lunéville) do Toskánska (hl. město Florencie) a později do císařské Vídně.[485] Bývalý vévoda s sebou kromě movitého majetku rodu odvedl z Lotrinska mnoho umělců, učenců i inženýrů, architektů, zahradníků, kni-

481 Srov. např. Hermann Derichsweiler, *Geschichte Lothringens*, Leipzig: G. J. Göschen, 1905 nebo Michel Parisse (red.), *Histoire de la Lorraine*, Toulouse, [4]1987 (a předešlá vydání i překlady).

482 Srov. Pierre Boyé, *Un roi de Pologne et la couronne ducale de Lorraine. Stanislas Leszczynski et le troisième traité de Vienne (etc.)*, Paris: Berger-Levrault, 1898.

483 Srov. Rita Tezzele, *Der Übergang des Großherzogtums Toskana von den Medici an die Lothringer* (Diplomarbeit), Wien, 1990; Alessandra Contini, „I Lorenesi in Toscana. Un innesto difficile“, v: Mazohl-Wallnig – Meriggi, 55–91. Pod vládou domu lotrinského zůstalo velkovévodství až do roku 1859.

484 Své *volo* si před oddávajícím (*copulatorem*) papežským nunciem Domenicem Silviem Passioneiem řekli v augustiniánském kostele vídeňského Hofburgu 12. února 1736. Ceremoniální náležitosti se nalézají v: ÖStA, HHStA, ÄZA, ka. 37 (1735–1737 II). O politických souvislostech pojednává: Renate Zedinger, *Hochzeit im Brennpunkt der Mächte. Franz Stephan von Lothringen und Erzherzogin Maria Theresia*, Wien – Köln – Weimar: Böhlau, 1994.

485 Více v: Renate Zedinger, „Lothringen – Toskana – Mitteleuropa. Kulturtransfer als Folge eines Ländertausches (1737–1765),“ v: Mazohl-Wallnig – Meriggi, 549–69; Alain Petiot, *Au service des Habsbourg. Officiers, ingénieurs, savants et artistes lorrains en Autriche*, Paris: Messene, 2000; a Týž, *Les Lorrains et l'Empire. Dictionnaire biographique des Lorrains et de leurs descendants au service des Habsbourg de la Maison d'Autriche*, Versailles: Mémoire et Documents, 2005.

© Vydavatelství Karolinum & ARCHIVE S.r.o. 2007

hovníků[486] a řemeslníků. U vídeňského dvora kolem sebe pak vytvořil kruh vědců a umělců.[487] Své sbírky nejprve převezl z Lotrinska do Florencie, kde našly jen přechodný domov v Palazzo Pitti, než byly převezeny do srdce monarchie, když se František Štěpán stal r. 1745 císařem.

Remedius Prutký navštívil císaře v Schönbrunnu právě v době čilého stavitelského ruchu – krátce po otevření zámecké zoologické zahrady a po dokončení menažérie a Velké oranžérie, v čase, kdy velkými úpravami procházel celý zámecký park, byla budována skvostná Holandská zahrada, atd.[488] Prutký sám nicméně všechno toto dění v *Itinerariu* přehlíží a zmiňuje se pouze o tom, že měl od listopadu 1754 do února 1755 možnost strávit řadu týdnů na dvoře a seznámit se s velkolepými sbírkami mnohostranně orientovaného císaře.

4.7.3. Otec Remedius a císař František I. Štěpán Lotrinský

Již jsem zmínil audience, které u císaře Prutký absolvoval, věnoval jsem se i kaplanování u florentských vojenských jednotek. Že císař František I. získal k Prutkému skutečně nezvykle vřelý vztah, potvrzuje i misionářův synovec Josef Octavian Prutký (1747–1814), premonstrát v Praze na Strahově – v předmluvě ke zkrácenému a jím iniciovanému přepisu strýčkova *Itineraria* mj. napsal: „A k tomu ho ještě obojí Výsost chtěla doma mít vymalovaného v živých barvách, jak se vrátil z Habeše – zarostlý a v arabském oděvu –, a nejen dovolila, ale přímo nařídila, aby si s ní přímo a nezprostředkovaně dopisoval.“[489] Není pochyb o tom, že je tu myšleno jejich první setkání, roku 1754, kdy se otec Remedius právě vrátil z Etiopie.

---

486 Srov. Maria Mannelli GOGGIOLI, „La Biblioteca palatina mediceo lotaringia ed il suo catalogo“, v: *Culture del Testo* 3 (1995), 135–59.

487 Více v: Theophil TROMBALLA, *Franz Stephan von Lothringen und sein Kreis. Beiträge zur Kulturgeschichte des Hauses Habsburg-Lothringen* (Dissertation), Wien, 1953; Renate ZEDINGER, „Der „Lothringische Kreis““, v: ZEDINGER, *Erbe*, 181–221.

488 Srov. např. Beatrix HAJÓS, *Die Schönbrunner Schloßgärten. Eine topographische Kulturgeschichte*, Wien – Köln – Weimar: Böhlau, 1995; TÁŽ, *Die historische Entwicklung der Schönbrunner Gartenbereiche*, phil. Diss. Wien, 1997.

489 SK, DA III 36, f. 8v, ř. 2–8: „Insuper utraque Majestas illum ex Abyssinia reducem barbatum, veste Arabica indutum, vivis coloribus [5] in domo sua depictum habere voluit, et ut cum illis directe et immediate corresponderet, non solum concesserunt, sed jusserunt.“

© Marek Dospěl & CEGA 2007

Bohužel, většina korespondence Františka I. byla po jeho smrti zničena, zůstalo jen torzo, v němž se dopisy od misionáře nenacházejí;[490] a mezi dosud známou Prutkého korespondencí není jediný dopis od císaře. Jeden nepřímý doklad o existenci korespondence nám přesto poskytuje sám Prutký, a to v dopise pro Propagandu z února 1758. Dozvídáme se v něm, že když misionář po druhém návratu z Egypta pobýval v Itálii, dal o sobě císařovi písemně vědět.[491]

Zatím jen letmé pátrání po zmíněném obrazu v dobových inventářích či po evidenci o jeho pořízení nebo uložení nebylo úspěšné. Praktičtější jistě bude pátrat v moderních sbírkách, tedy „z druhé strany".[492] Z dochovaných obrazů císařské rodiny jsou zato známy přinejmenším dvě miniatury, na nichž je sám císař vyobrazen jako mnich – v kutně a s knihou, respektive před křížem a s lebkou a důtkami.[493] Tato zobrazení vypovídají nejen o specifické religiozitě zbožného panovníka a lze je pokládat za jistá *exempla virtutis*, ale zřejmě také odrážejí úctu, kterou František I. choval k řeholnímu stavu.

Pro momentální úplnost načrtnutého vztahu mezi Prutkým a císařem Františkem chci dodat ještě čtyři dílčí postřehy:

Jak jsem již uvedl, Prutký se s Františkem I. poprvé setkal 27. října 1754, tedy až po návratu z Etiopie. Poněkud zmatečně proto zní jeho tvrzení v *Itinerariu*, že při nuceném odchodu z Etiopie si do stříbrné krabičky schoval trochu pižma, aby

---

490 Korespondence byla zničena prý s vědomím nebo dokonce z příkazu císařovny, zbytky v: ÖStA, HHStA, HA, Fam. Korr. A, ka. 25 (nejmladší z r. 1746); ÖStA, HHStA, HA, Sammelbände, ka. 69 (výbor odeslané i přijaté korespondence z padesátých a šedesátých let 18. století, vesměs administrativní; ozdobně svázáno).

491 APF, SOCG, sv. 777, f. 42r, ř. 12–3: „[…] S. M. Ces(àre)a al'quale pochi mesi avanti scrissi d'essere quantoprima per ritorno in Egitto […]." O dopise bude ještě řeč níže.

492 Hledali jsme v: ÖStA, HHStA, OKäA D, sv. 37 (*Verzeichniss deren auf den kaiser=königlichen Gallerie Böden vorgefundenen Bilder und Gemälde, 1772*); ÖStA, HHStA, OKäA D, sv. 26 (*Inventur über das […] Primogenitur-Fideicommiss, bestehend aus […] Landkarten, Zeichnungen und Kupferstichen aus den Familiengemälden, […] in der k. k. Hofburg in Wien*; [1860]); ÖStA, HHStA, OKäA D, sv. 42 (*Inventarium der k.k. Gemälde-Gallerie im Belvedere, 1870 = Beilage Nr. 8 der General-Inventur von 1875*). Platba za zhotovení obrazu nenalezena v: ÖStA, HHStA, GHKZA, sv. 1 (je tu i téměř celý r. 1755!) ani v edici J. Fleischera (1932) – práce je však výběrová a důraz klade na položky spojené s Maďarskem, proto by bylo užitečné hledat v: ÖNB, Handschriftensammlung, Geheime Kammerzahlamtsrechnungen 1749–1759 (10 sv.), přestože Fleischer tento pramen excerpoval.

493 ÖNB, Porträtsammlung, Bildarchiv und Fideikommissbibliothek, Tableau XI, Miniatur Nr. 23 a tamtéž, Miniaturensammlung der Erzherzogin Maria Anna, Miniatur Nr. 31 (srov. také Zedinger, *Erbe*, katalog. č. 12.25.2 a 12.17.2).

je jako velkou vzácnost daroval císaři Františkovi. Než prý ale dorazil do Vídně, pižmo se samovolně vytratilo.[494] Předpokládám tedy, že Prutký se pro návštěvu císaře rozhodl už počátkem roku 1753, kdy se vracel z Etiopie.

Již zmíněný Josef Octavian, misionářův synovec, mj. uvádí, že Remedius Prutký zařídil, aby jeho dva bratři Václav a Vincenc směli studovat na vídeňské Orientalische Akademie, kde byli k diplomatické službě v Orientu školeni jen urození mladíci, a že díky němu byli oba i povýšeni.[495]

Třetí poznámka se týká dedikace *Itineraria* samému císaři, o čemž ale obšírněji pojednám v kapitole o misionářově rukopisné pozůstalosti (4.1.1.).

Pro úplnost heuristického přehledu po vídeňských archivních fondech zbývá ještě uvést výsledky bádání v provinciálním františkánském archivu.[496] V jeho rukopisném inventáři jsem nalezl jediný pramen s přímým vztahem k egyptskému misionáři z českých zemí, a sice k Jakubu Římařovi (1682–1755), který byl Prutkého nadřízeným. Jedná se o autograf dopisu datovaného 10.3.1714 v Káhiře, v němž Římař informuje kvardiána ve Vídni o tom, že rakouský misionář Liberatus Weiss šťastně dorazil do Etiopie.[497] Dopis však není na místě a nepodařilo se nám zjistit, kde se nyní nachází. Snad nebyl vrácen poté, co byly archiválie se vztahem k Weissovi poslány do Říma v souvislosti s procesem beatifikace jeho samého a dvou druhů, kteří byli u Gondaru 3. března 1716 ukamenováni.[498]

V předešlých pododdílech jsem se snažil podat komplexní obraz vztahů misionáře s císařským (a velkovévodským) dvorem a kombinovat za tím účelem výpovědi všech dosud dostupných pramenů. Právě počet dochovaných písemných pramenů nás vede k obecnému zamyšlení nad možnostmi pramenné doložitelnosti určitých událostí, skutečností a osob. Poměrně dost písemných dokladů máme od samotného Prutkého, zejm. ve spojitosti s církevními úřady. Naopak ve vztahu k císaři zůstávám na rozpacích. I když je totiž jisté, že např. korespondence misi-

494 *Itin.*, f. 294^{v}, ř. 13–8: „[…] duas aut tres uncias [musci] Cæsareæ Majestati Francisco Primo in speciale donum securius adferre volens in argentea optime inclusi pixide, sed dum Viennam Austriæ appu{l}lissem, grati insolitiqve præ|sentare credendo, pixidem inspiciens totum evolasse ac transpirasse rep<p>eri.“

495 SK, DA III 36, f. 8^{r}, ř. 12 – f. 8^{v}, ř.1: „ad ejus preces multa concessa fuere […], quod duos fratres meos, Wenceslaum et Vincentium in Academia nobilium Theresiana Windobonæ educari concessum, || nobiles altius promoti etc. etc.“

496 Za možnost studia děkuji otci provinciálovi A. Bruckovi OFM a kvardiánovi G. Wegleitnerovi OFM.

497 Srov. [SCHULER], [*Archivum*], 22. Dopis má tuto signaturu: cista III, fasc. C, num. 5.

498 O poslání archiválií do Říma v: *Positio*, vii–viii.

© Marek Dospěl & FF CU 2007

onáře s císařem existovala a její nedochování je zkrátka „badatelská smůla“, potvrzuje se, že doložitelnost „menších“ lidí (*humiliores*) ve dvorském prostředí je nesnadná. Solidní doklady máme až tehdy, když se Prutký zapojil do administrativy na poměrně vysokém postu kaplana celého armádního pluku – měsíční výpisy jsou nakonec jediným přímým pramenem, který bylo prozatím možné využít.

4.8. „Regimen sumpsi Petropoli“ aneb posledním prefektem petrohradské misie[499]

4.8.1. V novém úřadě

Při návratu k chronologické linii nalézáme Remedia Prutkého zklamaného z toho, že mu nebude dáno dožít v poměrně klidné službě svému císaři. Nezbývalo mu než se opět přihlásit u Propagandy.

Dekretem datovaným 17. prosince 1765 byl Prutký na čtyři roky jmenován prefektem františkánských misií v Sankt Petěrburgu (čes. Petrohradu) a přilehlých oblastech Ingrie a Livonska.[500] Šlo o oblast sice křesťanskou, ale v prostředí většinového pravoslaví sousedícího s oblastmi zasaženými reformací o oblast z katolického pohledu misijní. Prefekt byl v této oblasti bez existující sítě biskupství nejvyšším představitelem katolické církve, proto vykonával i některé funkce náležející jinak jen biskupovi. Jak se mělo brzy ukázat, šlo o nezáviděníhodný a velice choulostivý post, na který byl Prutký vybrán nejspíše kvůli svým organizačním zkušenostem a jazykové vybavenosti.

Díky misionářovu zápisníku víme, že z Florencie, kde tou dobou pobýval a kde mu bylo 20. ledna 1766 vystaveno již zmíněné propouštěcí osvědčení[501], se na cestu do nového působiště vydal 4. února, a že šel přes Bolognu, Ferraru a Terst.[502] Poté se zdržel tři týdny ve Vídni, kde mu byl 3. března vystaven cestovní pas s vlastnoručním podpisem Marie Terezie.[503] Z Vídně pokračoval přes moravská města Znojmo a Brno a hornoslezská města Opavu (něm. Troppau) a Horní Hlohov (pol. Głogówek, něm. Oberglogau), který opustil 28. dubna.[504] Přes

499 Touto životní etapou se na základě pramenů dostupných v pražském konventním archivu zabývali již RYŠAVÝ a FLOROVSKÝ, 336–41.

500 Dekret dochován v: NA, ŘF, inv. č. 1992, ka. 62, f. 35. Viz také rozhodnutí Propagandy v: APF, Acta, 1765, f. 441.

501 Dochováno v: NA, ŘF, inv. č. 1992, ka. 62, f. 27.

502 NA, ŘF, inv. č. 1992, ka. 62, f. 5, str. 26b; celý itinerář na str. 26b–29b.

503 Pas dochován v: NA, ŘF, inv. č. 376.

504 NA, ŘF, inv. č. 1992, ka. 62, f. 5, str. 27a: „[…] capitalis Viennæ, post 3. sept. ivi *Znoymam*, *Brunam*, *Tropau*, Ober Glogau abivi 28. Aprilis 766 […]“.

© Matej Dospel 2007

Polsko, Prusko, Livonsko a Ingrii se pak uprostřed noci z 28. na 29. května dostal až do Sankt Petěrburgu. Roku 1766 připadla právě na tento čtvrtek slavnost Těla a Krve Páně.[505]

Sankt Petěrburg byl tehdy velice mladým městem, založeným v bažinaté deltě řeky Něvy teprve roku 1703 carem Petrem I. Velikým. Roku 1712 se z něj stalo hlavní město nově vytvořeného politického útvaru – Ruské říše (rus. Rossijskaja impérija), která byla absolutní monarchií. Proto zde sídlila carská rodina a Prutký do města přišel jen několik let po dokončení carského Zimního paláce, v němž dnes sídlí proslulá galerie Ermitáž.

Otec Remedius přejal otěže úřadu prefekta petrohradské misie 1. července 1766 (podle juliánského kalendáře).[506] Ale již 9. ledna 1766 mu byl v Římě na zasedání Inkvizice v přítomnosti papeže vystaven dvojlist s řadou privilegií pro funkci prefekta. Obsahuje pravidla pro udílení odpustků, sloužení mše, vysluhování svátostí (s výjimkou kněžského svěcení a biřmování) atd. Naši pozornost zaujmou mj. nařízení ohledně „heretických" knih – Prutký je smí vlastnit a číst, ale nesmí je půjčovat nikomu dalšímu; naopak mezi knihami, které nesmí číst ani on, se uvádějí spisy Niccola Machiavelliho a báseň Panna Orleánská.[507] V pražském archivu je také uložena pergamenová listina pozdějšího data, ze 14. dubna 1767, kterou papež Klement XIII. uděluje Prutkému pětiletou fakultu i na udílení svátosti biřmování a posvěcování kalichů a dalšího bohoslužebného náčiní.[508]

Pro následný vývoj událostí se měl zásadním ukázat fakt, že katolíci zde žili v přísně centralizované monarchii pod vládou osvícenské carevny Kateřiny, která si oprávněně vysloužila přídomek Veliká. Carevna jakožto patronka pravoslaví nemohla mít zájem na vysloveně misijní činnosti františkánů, spíše je v zemi jen trpěla s ohledem na politické zájmy státu. Jejich působení se proto mělo omezovat na poskytování duchovních služeb katolíkům usedlým v zemi nebo v ní krátkodobě pobývajícím – např. diplomatům nebo obchodníkům. Panovnice zároveň nemohla trpět žádné rozmíšky uvnitř této komunity.

---

505 Tamtéž, str. 27b: „Idem die 28. per maris brachium navigavi, in Flumen Neva transcurrens, Petropolim adveni media nocte in festo SS. Trinitatis". Prutký se musí mýlit, když píše o slavnosti Nejsvětější Trojice, která se r. 1766 měla slavit předchozí neděli čili 25. května.

506 Tamtéž, str. 39: „Regimen sumpsi Petropoli 1. Julii stylo antiquo anno 1766".

507 NA, ŘF, inv. č. 1992, ka. 62, f. 33.

508 NA, ŘF, inv. č. 377.

© Marek Dospěl ARCHIV 2007

4.8.2. Spory uvnitř katolické komunity

Komunita petrohradských katolíků, tvořená františkány[509] a laiky, se už dlouhá léta střetávala v kompetenčních a jazykových sporech. Napětí vyplývalo z pestré národnostní skladby – vedle Poláků a Rusínů tu byli usazeni především Němci, Francouzi a Italové. Spor se nevedl pouze uvnitř komunity, ale také vůči „římské politice" – zejm. v otázce delegování prefekta, což bylo stále více chápáno jako vměšování Propagandy do správy zdejší církve. Přinejmenším již P. Dominicus de Monte Marentio z římské provincie, jmenovaný prefektem r. 1756, musel odejít kvůli hrubým neshodám ve svém působišti. Místo něho r. 1761 nastoupil do úřadu prefekta jiný Ital – P. Hieronymus de Daulo z benátské provincie (Kleinhans, 111), který také odešel za zjitřených okolností a v prosinci 1765 ho vystřídal právě otec Remedius Prutký.

O tom, že Prutký od prvních chvil narážel na nevraživost zdejších katolíků, vypovídá např. to, že už 28. října 1766, tedy necelé tři měsíce po jeho příchodu, píše císařský komorník a ministr u carského dvora kníže Josef Lobkowitz potvrzení o bezúhonnosti a příkladnosti nového prefekta, poznamenávaje ovšem, že ani proti předešlému prefektovi, otci Jeronýmovi nic nemá.[510] Ve stejném duchu se nese i hromadný francouzsky psaný dopis adresovaný Propagandě již 28. září téhož roku.[511]

Věcné vysvětlení celé kauzy můžeme nalézt např. v úvodu k jednání generální schůze v Propagandě 10. července 1769, tedy v době, kdy už byl Prutký svého úřadu proti své vůli zbaven. V podkladech ke schůzi se dozvídáme, že Prutkého předchůdce byl odvolán po stížnostech na problematičnost své osoby a volné nakládání s církevními penězi. S novým prefektem Remediem prý ale do Petrohradu přišlo i několik řeholníků z německých zemí, což způsobilo roztržku s italskou většinou, která poukazovala na to, že Němci bez znalosti italštiny nedokáží náležitě konat svou službu.[512] V tomto ohledu je třeba připomenout, že dva předešlí

---

509 Do země přišli r. 1720 z pověření Propagandy náhradou za carem vypovězené jezuity (Florovský, 330).

510 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 36, str. 1.

511 APF, SOCG, sv. 824, ff. 139r–40r: „Nous soussignés declarons que nous n'avons chargé personne de faire aucune plainte de notre part contre le pere Jerôme ancien superieur de notre eglise catholique, non plus que contre le pere Remede de Prague, superieur actuel de la même eglise, n'ayant aucune raison pour nous plaindre de leur conduite". Srov. také NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 21.

512 APF, Acta, sv. 139, f. 175rv: „Avendo fin dall'anno 1764 la communità de'Cattolici dimoranti in Pietroburgo fatto replicate lagnanze contro il p(at)re Girolamo da Daulo allora prefetto della missione quasi che egli, oltre a varii difetti personali, avesse anche quello d'appropriarsi i danari spettanti alla chiesa, fu da questa Sag(r)a // Con-

© Matěj Dupal & CESSA 2017

prefekti byli Italové. V osobě oběma jazyky vládnoucího otce Remedia se dalo čekat zahlazení jazykových nároků obou stran – a nejspíše to byl i záměr Propagandy. Avšak roztržka byla hlubší.

Situaci rozněcoval především jeden z německy hovořících řeholníků – P. Adolphus Franckenberg z rakouské provincie, jenž odmítal opakované výzvy Propagandy k návratu do své domovské provincie. Naopak se snažil nového prefekta kompromitovat – i v Římě. Ve stížnostech vůči Prutkému se hovoří mj. o tom, že otec prefekt o své vůli nakládá s financemi obce, poskytuje půjčky[513], říká nevhodné věci a dokonce se stýká v putykách s protestanty.[514]

Bouřlivé poměry neunikly carskému dvoru a tak již během prvního roku pobytu otce Remedia v zemi, konkrétně 16. listopadu 1766, bylo vydáno prohlášení vyslovující nutnost zavedení nových pravidel pro katolickou obci; měla spočívat ve větší samostatnosti vůči Římu a katolíky místo toho měla podřídit státní kontrole (FLOROVSKÝ, 337). Na tvorbě této reglementace se podílel i zmíněný otec Adolphus – to byl ostatně jeden z důvodů, proč zůstával v Rusku i navzdory svému odvolání.

4.8.3. Vyhoštění a deportace z Petrohradu

Avizovaná pravidla pro katolickou komunitu byla státní mocí nakonec vydána až 12. února 1769 a před celou katolickou komunitou vyhlášena 2. dubna.[515] Zásadní novotou, která se týkala i přímo otce Remedia, byl požadavek na volitelnost prefekta, kterého by měla Propaganda napříště pouze schvalovat. Prutký jakožto vyslanec Propagandy – podle vlastních slov – odmítl uznat takový státní diktát a žádal úřady o odklad rozhodnutí aspoň do doby, než obdrží stanovisko z Propagandy (*Itin.*, f. 465r).

---

g(regazio)ne determinato di dargli p(er) successore il p(atre) Rimedio da Praga, […] e di spedire insieme con esso alquanti religiosi presi dalle provincie di Germania, giachè la communità med(essim)a composta p(er) la maggior parte de'Tedeschi asseriva di non poter essere ben servita da missionarii Italiani comunemente (sic) inesperti della lingua più necessaria […]". Celé jednání na ff. 175r–202v.

513 Faktickým dokladem mohou být jeho záznamy v: NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, ff. 12, 13 a 16.

514 (Zřejmě) kopie takových stížností v: NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 28. Stejná obvinění se objevují také v dokumentech ke zmíněné generální kongregaci konané v Římě 10. července 1769 (APF, SOCG, sv. 824, ff. 115r–29v).

515 Toto jedenáctihlavé *regulamentum* je v latinském překladu vloženo do *Itineraria* jako *Appendix* (na ff. 459v–64r) a nachází se v Prutkého autografu i s úvodním komentářem také v: APF, SOCG, sv. 824 (1769), ff. 175r–7v.

© Marek Dospěl & ACES, 2007

Ještě než se mohl Prutký nějakého rozhodnutí dočkat, odbojní misionáři v čele s tajemníkem ministerstva spravedlnosti a dvěma lidmi od policie 24. dubna přečetli otci Remediovi carevnin příkaz k okamžitému opuštění Ruska (*Itin*., f. 465v). Prutký měl všechny klíče odevzdat právě otci Adolfovi. Pobral jen některé osobní věci a od brány hospice byl neprodleně a na státní výlohy eskortován až do Jelgavy (něm. Mittau) v Kuronsku (lot. Kurzeme, něm. Kurland),[516] tedy celých asi 80 německých mil.

Prutkému tedy nebylo dáno ani dokončit svůj čtyřletý prefektský mandát, který se měl naplnit až v prosinci toho roku. Po jeho vypovězení z Petrohradu už Propaganda nového prefekta pro Rusko nejmenovala a v organizaci katolické duchovní správy došlo k výrazným změnám iniciovaným ruskou státní mocí. Prutkému tím pádem náleží další, tentokrát neblahý primát – stal se posledním misijním prefektem, který kdy v Rusku působil.

Načrtnuté peripetie petrohradského působení Remedia Prutkého tvoří složitou otázku nejen po náboženské stránce, ale žádají si i větší vhled do problematiky carské politiky. Její rozbor a také evaluace množství pramenů dochovaných k této kauze v APF snad v budoucnu nabídnou jasnější obraz, než jaký jsem zde ve vší stručnosti nastínil – cenné bude zejména sledovat, jak Propaganda dlouhodobě hledala řešení petrohradské otázky a jak se ruská státní moc snažila v duchu osvícenských reforem získat kontrolu nad náboženským životem v zemi. Bez zajímavosti není ani národnostní situace a proces nacionalizace v rámci petrohradské katolické komunity.

4.9. „Post æstum solis refrigerium sempiternum“ aneb poslední pouť otce Remedia

Přes Slezsko, Prahu a Terst zamířil Prutký do Říma, aby informoval o situaci nastalé v Rusku a vysvětlil okolnosti svého vyhoštění. V Římě se uchýlil jako obvykle do konventu na Zlatém návrší, jak napovídají dochované dopisy, které mu byly na tuto adresu doručeny.

Pro Propagandu vypracoval 26. srpna 1769 obsáhlou zprávu, která se v APF dochovala v autografu a nese nadpis „Stručná zpráva o vypovězení, kterého se dostalo v moskevské říši misijnímu prefektovi otci Remediu z Prahy kvůli novým předpisům, které ruská císařovna nařídila zachovávat, avšak řečený prefekt

516 *Itin*., f. 465v: „[…] sua Majestas jubebat, ut se in instanti ex imperio expediret et P. Adolpho omnes claves ecclesiæ et hospitii consignaret. […] ad expensas imperatricis conductus fuit usqve [[in]] Mietaviam, metropolim Curlandiæ.

© Marek Doseděl & ACE 2007

je nepřijal“.[517] Důvody svého vyhoštění včetně vzniku rozepře sumarizuje *ex post* i samotnému papeži Clementovi XIV.[518]

„Podlomen prací a dalekými cestami měl v úmyslu vrátit se do své mateřské provincie čili do Čech,“ čteme v *Itin.* v dodatku (f. 465v), který později napsal zřejmě knihovník pražského konventu. Prutký byl totiž v Římě uvolněn z misijní služby a směřoval do Čech. Z podřízenosti Propagandě byl tedy propuštěn a přešel po letech zpět do jurisdikce představeného provincie – otce provinciála. Na cestu obdržel 11. listopadu od generálního ministra řádu propustku, v níž se mu povolovalo odejít do své mateřské provincie a otce provinciála žádat o vhodné umístění; na cestu mu generál řádu Paschalis a Varisio ve stejném dokumentu vyměřuje tříměsíční lhůtu a uzavírá ho slovy „A Bůh mu žehnej a doprovázej ho“.[519]

Ještě než se otec Remedius vydal z Říma na cestu, opatřil si 2. prosince papežské povolení světit v domácí provincii a všude, kam se dostane, kříže, mince a medailonky, o které byl podle jeho vlastních slov velký zájem.[520]

Podle lhůty udělené listem generálního ministra měl otec Remedius být doma nejpozději do poloviny února nadcházejícího roku 1770. Cestu si zvolil opět přes důvěrně mu známou Florencii. Jak čteme v dodatku k jeho *Itinerariu* (f. 465v), potřeboval tam ještě uzavřít své záležitosti s velkovévodou Petrem Leopoldem. Ve Florencii našel útočiště u bratrů františkánů – nejspíše ve starobylém konventu Všech svatých (*Ognissanti*) nedaleko pravého nábřeží řeky Arnu.[521] Během pobytu ale těžce onemocněl. O jeho onemocnění nám však scházejí přesnější informace, podobně jako k vyřizování určitých záležitostí s velkovévodou toskánským. V jednom z českých provinčních katalogů se ale uvádí aspoň tolik, že Prutkého „přepadla jakási nemoc hrudníku“.[522] Z toho si dovolím vyvozovat, že v tuto roční dobu mohlo jít o zápal plic.

---

517 „Succincta relatio exilii dati patri Remedio a Praga, præfecto missionum, in imperio Moscovitico, ob novas leges ab imperatrice Russiæ observari jussas, non tamen a dicto præfecto acceptatas“, v: APF, SOCG, sv. 824 (1769), ff. 186r–9r (napsáno v San Pietro in Montorio).

518 APF, SOCG, sv. 824 (1769), ff. 182rv; nedatováno.

519 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 15.

520 NA, ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 14.

521 FÖRSTER (De animo, 330) bez dokladu uvádí konvent Santa Croce. Jistou naději na ozřejmení osudů otce Remedia během těchto týdnů strávených ve Florencii dává zdejší provinční archiv toskánských františkánů.

522 NA, ŘF, kn. 417 (*Cathalogus pie in Domino defunctorum*), f. 124v: „[...] morbo qvodam pectorali prostratus, sacramentis munitus, obiit Florentiæ in hospitio fratrum nostrorum, redux ad provinciam“.

© Marek Dospěl ARCHIV 2017

Otec Remedius byl posilněn svátostmi a nakonec ve Florencii 9. února 1770 umírá – sice daleko od vlasti, kam se toužil vrátit, ale přece uprostřed rodiny svých serafínských bratří. Jeho putování se uzavřelo ve věku 57 let, z nichž v řádu prožil 35 let a jeden den.

Kam byl uložen k poslednímu odpočinku, nevíme, a s putováním po jeho životních cestách se symbolicky rozloučíme slovy anonymního autora:

„Smrtelně onemocněl – nevím, zda na duchu, či na těle – a po pár dnech odevzdal svou duši Stvořiteli, a to dne 9. února roku 1770. Kéž Bůh dá, aby ten, kdo viděl a procestoval tolik podivuhodných království, za odměnu uzřel také věčné království nebeské! Nepochybujeme, že se mu tak i stane.“[523]

523 *Itin.*, f. 465v–6r: „[…] in // lethalem morbum (nescio an animi, vel corporis) incidit et paucas post dies animam suam Creatori reddidit, nempe die 9. Februarii A. 1770. […] Faxit Deus, ut ille, qvi tot et tanta regna vidit ac peragravit, videat qvoqve pro mercede sua æterna regna cælestia, qvæ eidem obvenire non dubitamus“. Slova o krátkém trvání nemoci nebudou zřejmě přesná, neboť pak by Prutký bez dalšího povolení nemohl předpokládat, že cestu do Čech stihne v původně vymezeném čase.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

5 PÍSEMNÝ ODKAZ P. REMEDIA PRUTKÉHO OFM

Prutký je autorem řady více či méně původních spisů. Všechny se dochovaly v rukopisech a jsou většinou uloženy v řádové konventní knihovně v Praze. Vedle nich existuje ještě Prutkého korespondence a zprávy, nacházející se v APF ve Vatikánu a v pražském Národním archivu.

5.1. Itinerarium

5.1.1. Dějiny rukopisu a dosavadní pokusy o jeho publikování

Své *Itinerarium* dopsal otec Remedius po skončení Sedmileté války, někdy v září 1765, kdy pobýval v Sieně a ve Florencii.[524] Jednotná úprava a víceméně vyrovnaný rukopis, stejně jako historické okolnosti, svědčí o tom, že ho napsal během jednoho, nanejvýš dvou let. Zároveň je zjevné, že ho nestačil dopsat do té podoby, v jaké se nám dochovalo, o čemž bude v této podkapitole ještě pojednáno.

Je nade vší pochybnost, že pro napsání díla, jakým je *Itinerarium*, musel autor vycházet nejen ze svých vzpomínek a sekundární literatury, ale zcela jistě měl k ruce zápisník či zápisníky, do kterých si během svých cest dělal poznámky a zaznamenával bezpočet osobních i zeměpisných jmen, časových údajů atd. *Itinerarium* je dílem s uváženou kompozicí a literárními ambicemi, a autor k jeho sepsání nutně potřeboval čerpat z podobné „záložní paměti“. Považuji tedy za samozřejmé, že otec Remedius si během cest dělal poznámky a k jejich využití pro napsání díla, o jehož kvalitách jistě nepochyboval, přistoupil až „v klidu“, a to po skončení Sedmileté války, přibližně v letech 1764–1765. O jakémsi denním itineráři se Prutký zmiňuje např. při líčení plavby po Rudém moři ve třetí kapitole

524 Viz nepodložené ale pravděpodobné tvrzení „redaktora“ v *Itin.*, f. 6^{v}, ř. 2–3: „Præsens Itinerarium finivit author a(nno) 1765, mense Septembri, in metropoli Hebruriæ“. Srov. 3.7.1.

© Marek Dospěl & AUCS, 2007

druhého dílu *Itineraria* (f. 238v) a jeden zápisník se dodnes dochoval v NA a nalezneme v něm např. itineráře, soupis výdajů, seznam intencí odsloužených mší a jména kontaktních osob v jednotlivých lokalitách.[525]

Dále se domnívám, že celý autograf vznikl během uvedené poměrně krátké doby, a že ani žádná z jeho úvodních kapitol nebyla napsána dříve. Kromě již zmíněných historických okolností o tom nepřímo hovoří např. líčení události z r. 1764 v kap. 29 prvního dílu a četné autorovy zmínky v dalších „raných kapitolách" o tom, co z „pozdějších" událostí hodlá ještě popsat v následujících kapitolách. Vzhledem k níže popisovaným fyzickým charakteristikám rukopisu a vzhledem k faktu, že kapitoly byly číslovány průběžně během psaní, není možné, aby kapitoly s nižším pořadovým číslem avšak popisující novější události byly do *Itineraria* včleněny dodatečně. Tím ovšem nemá být řečeno, že si autor nepřipravil i obsáhlejší pasáže nanečisto.

Prutký tedy při psaní postupoval obdobně jako řada dalších cestovatelů včetně např. jeho současníka dánského cestovatele Frederica Nordena, který mohl prohlásit: „Tato podrobná [knižní] zpráva byla sepsána zcela na základě deníku, který jsem si vedl po celou dobu cesty."[526] Takový postup autorovi umožnil s odstupem let navrhnout pro dílo patřičnou kompozici a vtisknout mu jednotný ráz. Autor také mohl po návratu z cest čerpat z bohaté literatury dostupné v některé šlechtické nebo církevní knihovně a vyhledat si literaturu právě až na základě individuálních, osobně prožitých událostí a poznaných reálií. Zároveň bylo možné informace až do poslední chvíle aktualizovat – zřejmě nejpozdnější datum výslovně uvedené v té části *Itineraria*, kterou sepsal Prutký osobně, se týká zřízení hospice v jihoegyptské Nakádě roku 1764,[527] což nám mj. slouží za doklad toho, že Prutký zůstával v kontaktu s děním v egyptské misii i dlouhé roky poté, co ji fyzicky opustil.

Jak naznačují zmínky v samotném textu i formální rysy rukopisu, a jak také potvrzují slova anonymního „redaktora" rukopisu a pořadatele Prutkého písemné pozůstalosti (viz ještě dále), Prutký od samého počátku hodlal své dílo vydat tiskem a s tímto zřetelem je také sepisoval. Proto v textu nalezneme desítky narážek na budoucího čtenáře a objevují se i přímá oslovení čtenáře. Jak píše „redaktor" v předmluvě k rukopisnému *Itinerariu*, Prutký chtěl svůj spis dedikovat cí-

525 ŘF, ka. 62, inv. č. 1992, f. 5. Zápisník pokrývá roky 1763–1770. Srov. 3.8.1.

526 „Cette Relation [sous forme du livre] sera absolument dressée sur le Journal que j'ai écrit le long de la route." (NORDEN, II, 112)

527 *Itin.*, f. 78r: „placuit tamen Altissimo suspiria suorum exaudire fidelium, anno 1764 patres missionarii ref{f}ormati hospitium annuentia Turca fabricarunt".

© Marek Dospěl AGENZOOT

saři Františkovi a doufal, že on mu zaručí jeho publikování. Náhlá císařova smrt v létě 1765 však zhatila nejen tuto naději.[528]

Prutký nepřestal doufat a pokusil se spis vydat na vlastní náklady. Když na jaře 1766 putoval z Itálie do svého nového působiště v Petrohradu – informuje nás opět „redaktor" –, zanechal prý rukopis se stem zlatých řádovým cenzorům na Moravě[529], aby ho připravili k publikování. Ti se k tomu však neměli a Prutký si rukopis i peníze nechal nakonec poslat zpátky, do Petrohradu.[530]

Nemůžeme si tedy nepoložit otázku: proč nebyl spis vydán ještě za života svého autora, který o to tolik usiloval, nebo aspoň po jeho smrti, kdy jeho rukopisy našly cestu do pražské konventní knihovny? Prý kvůli nedostatku elánu cenzorů, neotesanému stylu *Itineraria*, gramatickým chybám, tedy kvůli práci spojené s korekturami, jak tvrdí anonymní „redaktor".[531] Každý, kdo s rukopisným *Itinerariem* pracoval, bude takové odůvodnění považovat za věrohodné. V této souvislosti však mohou být důležitými i závěrečná slova redaktorské poznámky (*Animadversia*), kde tentýž „redaktor" doporučuje, aby nikdo zvenčí neměl možnost spis ve stávající podobě číst, leda by byla některá místa vypuštěna.[532] Souvisí snad toto doporučení s uvedeným odmítavým stanoviskem cenzorů? Pak před námi vyvstává další otázka, a to po totožnosti či aspoň charakteru pasáží, které měly navždy zůstat za zdmi kláštera. Odpověď na tuto dílčí otázku by mohla přinést soustavnější analýza celého spisu. Pochopitelno je aspoň tolik, že s tímto cejchem se rukopis nedočkal vydání ani po smrti svého autora. V obecnější rovině ovšem nelze zavrhnout ani možnost, že odpověď na onu shora položenou otázku je prostá a má co dělat s celkovým pojetím spisu ve srovnání s velkými politickými i kulturními změnami, které se v Evropě odehrály během druhé poloviny 18. století a jejichž důsledky se nevyhnuly ani státem dozorovanému náboženskému životu a konzervativnímu prostředí církevního řádu.

---

528 *Itin.*, f. 6^{v}, ř. 5–9: „[…] cui [= Francisco] etiam illud dedicare et sub ejusdem munificentissimo patrocinio tandem typis mandare in votis habuit. Verum ejus præmatura mors […] vota hæc diremit."

529 Nejspíše v Brně. Prutký tehdy procházel také přes Znojmo.

530 *Itin.*, f. 6^{v}, ř. 16–9 a 21–3: „Dum hoc charactere insignitus Moraviam transiisset, volens opus præsens propriis sumptibus prelo dare centum aureos deponi fecit et censores provi(nci)æ expetiit. […] Qvare author hoc suum opus Petropolim una cum summa pro eo imprimendo deposita remitti petiit, qvod et factum".

531 *Itin.*, f. 6^{V}, ř. 19–21: „Isti [= censores] vero partim ob cruditatem styli et defectum grammaticæ et syntaxis, partim ob tædium laboris in eo corrigendo animos desponderunt". K otázce jazykové formy viz níže 4.1.5.

532 *Itin.*, f. 6^{V}, ř. 33–4: „Nulli extraneo ad legendum, nisi qvibusdam expunctis, permittatur".

© Marek Nespel & MEGA 2007

V pražské knihovně Královské kanonie Premonstrátů na Strahově se ale nachází rukopisná kniha obsahující výtah z *Itineraria* (sign. DA III 36, ff. 57r–112v), pořízený na objednávku misionářova synovce, strahovského premonstráta Josefa Octaviana Prutkého (1747–1814) františkánem Pavlem Wolfem. Pořízení tohoto výtahu můžeme datovat do července roku 1789 díky tomu, že bratr Pavel připojil před samotný výtah informativní dopis (ff. 53rv). V konvolutu s dalšími písemnostmi ho J. O. Prutký věnoval r. 1808 strahovskému opatovi Milonu Janu Grünovi (1751–1816), jak dokládá věnovací předmluva k celému konvolutu (f. 4r). Ani tato zkrácená a přístupnější verze *Itineraria* se nedočkala publikování ani větší pozornosti.[533] Vraťme se ale autografu a sledujme jeho osudy až do dnešní doby – nejsou bez významu ani zajímavosti.

Když se otec Remedius na sklonku života vracel z Itálie do Čech, měl rukopis *Itineraria* u sebe. Po jeho smrti byl rukopis spolu s několika dalšími poslán z Florencie do Prahy, kde se jich ujal anonymní spolubratr, o němž zde píši jako o „redaktorovi“. To on opatřil rukopisy titulními stranami (jak prozrazuje shodná ruka)[534], a aby prý Prutkého námaha nebyla marná a *Itinerarium* nezapadlo, nechal ho alespoň svázat;[535] jeho i autorovy osudy pak zaznamenal v úvodním *Animadversiu* čili redaktorské poznámce. Jeho úloha se však očividně neomezila na svázání volných složek rukopisu a na připojení titulní stany a *Animadversia* – stejnou rukou je psán také obsah *Itineraria* (ff. 3r–6r), nadpis první kapitoly díla, text kapitol od druhé třetiny kap. 73 druhého dílu do kap. 82 včetně, tj. až do konce druhého dílu spisu, a nakonec i *Appendix*. Sám „redaktor“ se k rozsahu dochovaného autografu a tím nepřímo i ke své roli vyjadřuje ještě na konci 82. kapitoly druhého dílu, kde čteme:

„Až do tohoto místa (kromě několika posledních listů) bylo Itinerarium ctihodného otce Remedia Prutkého sepsáno jím vlastnoručně. Zbytek jeho životní dráhy v následujícím Dodatku podal někdo jiný – částečně na základě rukopisů, částečně na základě hodnověrných zpráv.“[536]

533 Viz také již 1.1.3. a 2.1.

534 Totéž platí i pro rukopisné knihy J. Římaře.

535 *Itin.*, f. 6v, ř. 29–31: „Ne vero labor maneret frustraneus et passim dispersus, in hoc volumen compactus est“. Přestože zde „redaktor“ nejmenuje odpovědnou osobu, lze předpokládat, že to byl on, kdo ke svázání přinejmenším dal podnět.

536 *Itin.*, f. 459r, ř. 7–14: „Huc usqve Itinerarium R. P. Remedii Prutky [...] propria manu (exceptis aliqvibus ultimis foliis) conscriptum. [...] Reliqvum vitæ ejus cursum in seqventi Appendice alius partim ex manuscriptis, partim ex relationibus fide dignis apposuit“.

© Marek Dospěl & CEDAL 2021

Přestože existuje teoretická možnost, že pisatel těchto řádků čili „redaktor“ označuje slovy „někdo jiný“ (lat. *alius*) někoho třetího a že tedy kap. 73–82 druhého dílu i Dodatek opsal podle předlohy zkomponované citovaným způsobem třetí osobou, považuji za téměř jisté, že zde hovoří sám o sobě.

Avšak kdo byl tím „redaktorem“ a jaká byla jeho role ve vztahu ke kapitolám 73–82 a Dodatku? Ve svých dřívějších pracích jsem ho předběžně považoval za knihovníka pražského konventu u Panny Marie Sněžné, kde byl rukopis po misionářově smrti dlouhou dobu uchováván, vlastně až do poloviny minulého století, kdy byl řádu zabaven (srov. 1.1.1. a 1.1.2.). Autentickou nápovědu přitom nabízí shora jmenovaný strahovský rukopis, kde je citovaná pasáž o vzniku autografu *Itineraria* doplněna následujícím způsobem (zvýrazňuji doplňky):

„Zbytek jeho životní dráhy v následujícím Dodatku podal jiný **otec téhož řádu (současný knihovník pražského konventu u Panny Marie Sněžné a neúnavný sběratel těchto rukopisů)** – částečně na základě **samotných** rukopisů **již zmíněného ctihodného otce Remedia Prutkého**, částečně na základě hodnověrných zpráv.“[537]

K míře autenticity nebo naopak redaktorských zásahů do příslušných částí *Itineraria* může ještě promluvit jazykový rozbor, již nyní lze ale předpokládat, že 1) o poznání kratší kapitoly 73–82 přepsal knihovník podle Prutkého konceptu, přičemž se snažil zachovat zdání, že autorem je skutečně Prutký (mj. okatě použitou ich-formou hned v nadpisu 74. kap.), a 2) *Appendix* o ruské části Prutkého působení složil na základě jeho poznámek a oficiálních dokumentů (v er-formě). Tím konventním knihovníkem byl podle všeho P. Prokop Primer OFM.[538] Identitu pořadatele literární pozůstalosti a zároveň pisatele dodatečného textu *Itineraria* si tím dovolím považovat za objasněnu, přesto raději – s přihlédnutím k jeho roli ve vztahu k *Itinerariu* – nazývám dotyčného řeholníka „redaktorem“, třebaže v uvozovkách.

Itinerarium tedy zůstává i po 240 letech stále v rukopisné podobě. Do dnešních dnů naštěstí přečkalo bez vážnějšího poškození. V moderní době bylo opakovaně prohlašováno za spis jedinečné hodnoty a různými badateli doporučová-

537 DA III 36, f. 103v, ř. 9–14: „Reliquum vitæ ejus cursum in sequenti Appendice alius **ejusdem ordinis pater (pro tunc conventus Pragensis Mariano-Nivensis bibliothecarius, horumque scriptorum collector sollicitus)** partim ex **ipsis** manuscriptis **prætacti r(everen)di patris Remedii Prutky**, partim ex relationibus fide dignis apposuit.“

538 Srov. Kašpar, Knihovna, 234.

© Marek Dospěl & ACTUS, 2007

no k vydání. O jeho významu a kvalitách se vyslovovali zejména historik Zdeněk Kalista a orientalista Karel Petráček.

Kalista r. 1941 napsal: „[…] mám za to, že cestopis Prudkého [sic!] představuje jeden z nejvýznamnějších kusů cestopisné literatury našeho baroka a že by porozumivý překlad jeho velmi obohatil naše známosti o této době“ (*Cesty*, 249). „Plného vydání bude potřebí i dvěma rozsáhlým, jako veliké cestovní relace zřejmě psaným cestopisům, chovaným dnes v knihovně františkánského kláštera u P. Marie Sněžné v Praze – […] „R. P. Remedii Prutký Itinerarium“ […]“ (*Baroko*, 319).

Petráček se roku 1958 vyjádřil následovně: „Tento spis Prutkého je nejen nejcennějším přínosem, jakým česká věda přispěla k poznání Ethiopie, je také jediným pramenem, který nám přináší zprávy z temné doby rozpadu ethiopské říše“ (Český přínos, 68).

O vědeckém významu etiopských pasáží se na začátku 20. století vyjádřil také italský orientalista Conti-Rossini.[539] Za zmínku jistě stojí i slovní hříčku obsahující slova prvního z novodobých badatelů, publikovaná již r. 1925: „È opera di giustizia rimediare al passato e fare conoscere il Padre“ (SOMIGLI, Itinerarium, 161).

Během dvacátého století bylo z rukopisu přeloženo a publikováno jen několik kapitol a na samém konci století se objevil anglický překlad celého druhého dílu. O tom ale bylo dosti napsáno v rámci přehledu dosavadního bádání (kap. 2.3 a 2.4)

5.1.2. Popis formální stránky rukopisu

Rukopis *Itineraria* je svázán v dobových lepenkových deskách s koženým zvetšelým hřbetem, na jehož bílém nátěru je dosud patrný, přestože z velké části poškozený, černý nápis: *R. P. [Remedii Prutky]* | *Or[d. Mino]r.* | *Itinerarium Missio[num]* | *Orien[ta]lium.* | *MS.* | *R[e]* | *[14]*. Rozměry stran jsou 14,5/17 × 21/23 cm. Původně měly listy sice různé rozměry, ale byly upraveny pozdějším oříznutím, zřejmě při vázání jednotlivých složek v jeden kodex. Tím např. na ff. 404^{r}–35^{v} zmizela původní paginace neboli číslování stran a např. na ff. 431^{v} a 435^{v} je oříznut i samotný text spodní části listu. Psáno je na obyčejný i hlazený papír. Inkoust má nyní černou a hnědou barvu.

Text je psán po obou stranách listu. Na jedné stránce se vyskytuje nejčastěji 34–36 řádek. Vsuvky jsou řešeny přehledně pomocí znaménka +, škrty nalezneme výjimečně. Text je velmi dobře čitelný, jen místy je četba ztížena prostoupe-

539 Viz SOMIGLI, Itinerarium, 164: „[…] lo feci esaminare al Signor Carlo Conti Rossini. Trovò che era importante per la storia e geografia Etiopiche.”

© Marek Dospěl & ACC 2007

ním písma z druhé stany listu či zabíháním textu do vazby. Úhlednost písma je proměnlivá – snad nejvíce patrný rozdíl v rámci jedné kapitoly najdeme v kapitole 24 prvního dílu (mezi ff. 59^{v} a 60^{r}) a v kapitole 44 druhého dílu mezi ff. 365^{v} a 366^{r}, kde je rozdíl podtržen faktem, že f. 365^{v} je využito jen zpoloviny a že každé folio patří k jiné složce a bylo tudíž očividně napsáno v jiném období. Psaní pasivní koncovky ligaturou je poměrně vzácné[540]; stejně tak jako psaní koncovky *-us* ligaturou[541] nebo používání sigel jako jsou ꝑ pro *per* (např. f. 295^{r}), & pro *et* (např. ff. 214^{v}, 360^{r}, 362^{r}, 386^{rv}) nebo *ṕ* místo *pro* (např. f. 216^{v}).

V dějinách rukopisu došlo k několika změnám v následnosti stran vlivem odstranění nebo naopak vložení nového listu. Tři příklady za všechny: Po f. 291 následuje vystřižený kdysi oboustranně popsaný list, poslední list složky č. 30. Podle patrných zbytků na něm text plynule pokračoval, ale po odstranění folia byl přepsán na folio nové, které je ke složce č. 30 společně s jedním dalším listem dodatečně přilepeno. Tyto dva „nové“ listy se svými rozměry ani použitým inkoustem ani rukopisem neshodují se složkou č. 30 ani se složkou následující. K tomuto autorskému zásahu muselo dojít v rané fázi vzniku rukopisu, protože změna nijak nenarušuje původní paginaci. Druhým příkladem je ze složky 37 vystřižené folio 382, na němž jsou též dobře patrny zbytky textu (včetně korektury), který byl přepsán na následující folio. V téže složce č. 37 se nalézá ještě jeden vystřižený list (mezi ff. 385 a 386), který však nebyl nikdy popsán a není proto zahrnut do foliace, jak je uvedena níže. Opačným příkladem je drobný a pouze na versu popsaný lístek vevázaný do konvolutu mezi str. 183 a 184 (podle původní paginace) druhého dílu. Prutký na něj dodatečně přepsal vsuvku původně napsanou *in margine* strany 183. Do foliace jsem ho podle přijatých pravidel zahrnul pod číslem 326. Stejným příkladem je f. 350.

Spis je tvořen dvěma díly s číslovanými kapitolami, kterým předchází titulní strana a úvodní poznámka (lat. *Animadversio*) sepsaná druhou osobou („redaktorem“); za druhým dílem následuje Dodatek (lat. *Appendix*) sepsaný týmž „redaktorem“, a celý rukopis poté uzavírají obrazové přílohy. Z Prutkého vlastních oprav v rukopisu je zjevné, že číslování kapitol ani jejich počet nebyly předem dané. V druhém dílu se to projevilo např. na dodatečném vepsání názvu a čísla kapitoly 2, na opravě číselného označení kapitoly 45 (*De aliis adhuc qvadrupedibus*) nejspíše z čísla 34 nebo kapitoly 46 (*De curis infirmorum*) nejspí-

540 Např. v *tenentur* na f. 239^{v}, v *reperiretur* na f. 327^{v}, v *custodiuntur* na f. 391^{v} nebo v *reperiuntur* na f. 408^{r}.

541 Např. v *consumebamus* na f. 308^{r}, *avibus* na f. 321^{v}, *visceribus* na f. 327^{v}, *partibus* na f. 362^{r}, *intricationibus* na f. 383^{r} nebo v *certus* na f. 383^{v}.

© Vydavatelství AUC 2021

še z čísla 41 nebo kapitoly 47 (*De persecutione missionariorum in Abbyssinia*) nejspíše z čísla 42.

Oba díly *Itineraria* mají samostatnou paginaci, zaznamenanou na vnějším okraji stran nahoře. Soudě podle písařské ruky, je autorem této paginace sám Prutký. Při průběžném stránkování však došlo na několika místech k omylům (zejm. „na švu" jednotlivých rukopisných složek), kterých si byl vědom už Prutký a snažil se je napravit, i když ne všude.[542] Jeho paginace z pochopitelných důvodů, které jsou více osvětleny níže, končí v polovině 73. kapitoly druhého dílu. Zřejmě proto mohl Somigli na začátku 20. století napsat, že paginace druhé části *Itineraria* končí stranou 368, čili foliem 444^{v}, a že chybí i v *Appendixu*. (SOMIGLI, Itinerarium, 430)

Nová paginace, která je provedena modrou tužkou či pastelkou a nastupuje právě v polovině 73. kap. na f. 445^{r} pokrývajíc zbytek rukopisu včetně obrazových příloh, je tedy zjevně moderního data, jak ostatně napovídá písařská ruka. Toutéž rukou a tužkou je v rukopisu na řadě míst podtrháváno.

Místy je doložena i třetí (či čtvrtá) paginace, jejíž rukopis je odlišný od Prutkého i moderní ruky a která se snaží vypořádat se s chybějící původní paginací odstraněnou ořezem konvolutu po svázání. Tím je tedy dáno aspoň *post quem* pro její dataci. Někdy se dvě i tři ze jmenovaných, vzájemně se lišících paginací vyskytují vedle sebe, jindy není na straně dochována paginace vůbec žádná.

Číslování celého rukopisu by bylo možné shrnout následovně: ff. 1–18, str. 13–481 (1. díl), str. 1–411 (2. díl), str. 412–4 prázdné, str. 415–46 (ilustrace, na lichých stranách). Zásadní je však skutečnost, že Prutkého opravné číslování stran není úspěšné v řešení chyb – je bezchybné nanejvýš v rámci dílčích úseků, které se snaží opravit. Novodobá paginace poslední části rukopisu potom z této původní vychází a je tudíž také chybná. Dochované číslování stran je tudíž pro odkazování do textu nepoužitelné a pro účely této edice i úvodní studie se proto držím odkazování na fyzicky dochovaná folia čili listy rukopisu nebo jejich zbytky. Číslování zavedené v edici by pak mělo být zdrojem spolehlivého odkazování do textu druhého dílu rukopisu pomocí kapitol spisu a řádků knižní edice v rámci každé kapitoly.

Rukopis obsahuje 485 folií a navrhovaná foliace je následující:

předsádka

542 První souvislý pokus v rámci 2. dílu začíná složkou 36, tj. na f. 357^{r}, kde to Prutký doprovodil i vysvětlujícím komentářem opraviv číslo strany 219 na 242. Ale řada oprav je přítomna i v 1. dílu; na f. 92^{v} se Prutký opravil dokonce dvakrát (ze str. 136 na str. 208 a poté na str. 161).

© Marek Dospěl & ACHCR 2007

f. 1	vacat;
f. 2^{r}	titulní strana;
f. 2^{v}	vacat;
ff. 3^{r}–6^{r}	soupis kapitol 1. a 2. části spisu;
f. 6^{v}	*Animadversio* čili „redaktorova“ *Poznámka*;
f. 7^{r}	nadpis první kapitoly první části *Itineraria*;
ff. 7^{v}–18^{v}	vacat;
f. 19^{r}	konec třetí kapitoly;
ff. 19^{v}–232^{v}	kap. 4–85 prvního dílu;
ff. 233^{r}–459^{r}	kap. 1–82 druhého dílu (ff. 292^{rv} a 382^{rv} chybí: na vystřižených listech zbytky textu);
ff. 459^{r}–466^{r}	*Appendix* čili „redaktorův“ *Dodatek*;
ff. 466^{v}–467^{v}	vacat;
ff. 468^{r}–483^{v}	na rectu ilustrace,[543] versa vacant;
f. 484^{rv}	vacat.

Mimo paginaci i foliaci pak stojí volně vložený samostatný list psaný zřejmě cizí rukou a obsahující poznámky a citace z cizích autorů o kobylkách, nadepsaný *Locustæ*. Svým obsahem by se dal vztáhnout ke kap. … prvního nebo kap. 44 druhého dílu.

Pražský rukopis Re 14 je Prutkého autografem (vyjma částí sepsaných „redaktorem“). Nasvědčuje tomu nejen uvedené sdělení „redaktora“ a slova P. Wolfa, jenž spis označuje v dopise J. O. Prutkému za „scriptum autographum“,[544] přičemž ale mohl mít na mysli materiální podobu rukopisu stejně dobře jako jeho autorskou stránku, ale především skutečnost, že spis byl napsán stejnou, nezaměnitelnou rukou, jakou jsou psány i další Prutkého rukopisné knihy a zejm. pak autentické dopisy a dokumenty. Tento fakt, který nepotřebuje důkazů, se dobře shoduje s následujícím pozorováním: *Itinerarium* očividně sepsaly dvě různé ruce, přičemž ta druhá nastupuje v druhé třetině 73. kapitoly druhého dílu (f. 445^{r}, ř. 15) a pokračuje až do samého konce spisu. Přitom část psaná první čili Prutkého rukou tvoří obsahově ucelenou jednotku zahrnujíc celé Prutkého působení v Egyptě a Etiopii až po sumarizující kapitoly 71 a 72 včetně, a byla vhodná pro samostatné publikování, o které Prutký podle slov „redaktora“ sám usilo-

543 O nich v *Itin.*, f. 6^{v}, ř. 31–3: „Tabulæ æri incisæ (demptæ 8) conservantur in gvardianatu Pragensi, qvæ semel expressæ in fine operis hujus adnectuntur“. Více níže, v 4.1.4.

544 SK, DA III 36, f. 53^{r}, ř. 16–7: „[...] cum non deceat copiatorem mutare scriptum authographum [...]“.

© Marek Doseděl & ACTA 2007

val, když rukopis spolu se stem zlatých ještě r. 1766 na své cestě do ruské misie zanechal provinciálním cenzorům, aby ho připravili k vydání.[545]

Pokud jde o chybějící tři úvodní kapitoly, „redaktor" nás informuje o tom, že díky nezabezpečenému transportu Prutkého pozůstalosti z Florencie do vlasti se krom cenného liturgického a lékařského náčiní ztratilo i úvodní ternio *Itineraria*;[546] podobně se vyjadřuje (patrně na základě právě uvedených slov „redaktora") i Pavel Wolf na úvod svého výtahu.[547] Tomu odpovídá i skladba listů na začátku rukopisu: samostatná předsádka – jedno „editorem" popsané ternio (ff. 1–6) – jedno nepopsané senio (ff. 7–18) na f. 7^{r} označené jako první složka konvolutu[548] – první Prutkým popsaný, neúplný kvatern (ff. 19–25), na první straně označený jako druhá složka.

Pořadovými čísly, zapsanými vždy černým inkoustem vlevo nahoře na rectu prvního folia příslušné složky, jsou totiž značeny všechny složky rukopisu, a to od zmíněného č. 2 na f. 19^{r} až po č. 46 na f. 452^{r}. Jednotlivé složky se liší formátem papíru i barvou inkoustu. Písařská ruka číslování složek patří nejspíše samotnému Prutkému, jedná se tedy o původní, autorské číslování. I kdyby snad ale jeho autorem byl býval „redaktor", je možné se domnívat, že když rukopisné složky po smrti otce Remedia dorazili do Prahy, „redaktor" zaznamenal absenci úvodní složky a snad v naději, že se časem objeví, ji při vázání kodexu nahradil nepopsanou složkou (ff. 7–18), kterou logicky označil číslem 1 a nadepsal na ni pouze název 1. kapitoly. Před tuto první složku (mimochodem dvojnásobek jím uváděného ternia) vložil ještě jednu složku, na niž zaznamenal název a obsah ru-

545 *Itin.*, f. 6^{v}, ř. 16–9: „Dum hoc charactere insignitus Moraviam transiisset volens opus præsens propriis sumptibus prelo dare, centum aureos deponi fecit et censores provinciæ expetiit".

546 *Itin.*, f. 6^{v}, ř. 27–9: „Cujus religiosa supellex una suis manuscriptis et hocce Itinerario (excepto primo ternione, qvi deest) Pragam fuit transmissa"; *Itin.*, f. 466^{r}, ř. 5–15: „Supellectilem suam qvandam levioris momenti in provinciam præmisit, qvæ constabat partim in suis plerumqve scriptis (prout est isthoc Itinerarium incompletum), partim in libellis, partim in vestimentis ecclesiasticis. [...] pretiosiora [...] post ejus mortem Bohemia amplius non vidit. Utrum Florentia, an vero auriga in via (cum cista aperta et reclusa Pragam appulerit) ea deglutiverit, noverint superi".

Förster, který kodikologickou stránku přechází několika základními poznámkami místo jasně patrného „ternio" čte „versio" (*Remedius*, 142) a podle toho také větu překládá slovy „až na první verzi, jež chybí" (143).

547 SK, DA III 36, f. 57^{r}, ř. 7: „Primus ternio hujus Itinerarii ex integro deest [...]".

548 PETRÁČEK (Handschriften, 92) toto číslo pokládal za počátek paginace.

© Marek Dospěl 2017

kopisu a sepsal „redaktorskou poznámku“. Otázkou však zůstává, podle čeho „redaktor“ nadepsal název první kapitoly na první straně jím vložené složky č. 1.

Pokud jde o druhou kapitolu, pro niž nám schází i název[549], snad pojednávala o Remediově italském pobytu a (nebo jen) o jeho cestě z Itálie do misií, protože třetí kapitola – můžeme-li soudit aspoň podle jejího názvu a na f. 19r dochovaného konce – je věnována už popisu Alexandrie, kde Prutký se svým druhem přistál po absolvování cesty z Itálie po Středozemním moři.

Text konce 3. kapitoly dochovaný na str. 13 (tj. f. 19r), která je první stranou první dochované originální složky (č. 2), začíná v půli věty, a je tedy zjevné, že úvodní kapitoly kdysi existovaly a „editorově“ zprávě o ztracené úvodní části lze důvěřovat.

5.1.3. Obsahová stránka spisu

Obsah rukopisného *Itineraria* je dobře vystižen už v samotném jeho analytickém názvu, který je sice dobový, ale zřejmě nikoliv původní a je dílem nejspíše knihovníka konventu Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském. Zní takto:

R. P. Remedii Prutký, ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum), provinciæ Bohemiæ S. Wenceslai, d(ucis) et m(artyris), alumni, per plures annos Ægypti, Abyssiniæ seu Æthiopiæ aliarumque regionum adjecentium, deinde etiam Magnæ Russiæ missionarii apostolici Itinerarium, in quo omnia imperia, regna et provinciæ earumque principaliores civitates et oppida cum suis antiquitatibus, raritatibus et memorabilibus, montes et valles, maria et flumina, portus et promontoria, Scyllæ et Charybdes, scopuli et vortices, valatilia et quadrupedia, pisces et feræ, auri-, argenti-, metalli fodinæ ac diversa mineralia, gemmæ et lapides pretiosi, arbores et fructus, herbæ et radices, aromata et medicamenta, esculenta et potulenta, item populi et nationes earumque religio et ritus, mores et consuetudines, vita et conversatio, vitia et virtutes utriusque sexus etc. etc. fideliter et genuine describuntur. Quæ omnia memoratus p(ate)r missionarius oculis vidit, auribus audivit nec non personali præsentia per novennalem peregrinationem expertus est, deinde vero propria manu conscripsit et in duas partes divisit, cum adjunctis sedecim tabulis.

Text *Itineraria* můžeme rozdělit do několika základních tematických okruhů. V první části jsou to: Egypt (kap. 3–32, 37–70), cesta na Sínaj (kap. 33–36), cesta z Káhiry do Jeruzaléma (kap. 71–81), pronásledování misionářů (kap. 82–83), cesta z Alexandrie do Etiopie (kap. 84) a zvací dopis etiopského císaře (kap. 85). Ve druhé části se pojednávají následující témata: cesta do Etiopie (kap. 1–12),

549 Název 2. kapitoly není zaznamenán ani v obsahu na f. 3r.

© Matěj Dočekal & ACTA, 2007

popis Habeše a Habešanů (kap. 13–53), arabské oblasti cestou z Etiopie (kap. 54–57), Indie (kap. 58–62), cesta z Indie do Evropy (kap. 63–66), Evropa (kap. 67–75), dvě další cesty do a z Egypta a vojenské kaplanství (kap. 76–82), ruská misie a smrt autora (*Appendix*).

Již tento hrubý rozpis ukazuje, že látka spisu je řazena víceméně chronologicky. Avšak jednotlivé kapitoly jsou tematicky vyhraněné, takže *Itinerarium* má silně monografický charakter a má daleko k deníkové formě prostého cestopisu, jakkoli tato charakteristika vystihuje různé části spisu různou měrou. Zmíněný chronologicko-tematický koncept je narušován tam, kde látka jedné kapitoly přesahuje do kapitoly následující, která však už svým názvem deklaruje další téma, jak si všiml např. již Verner (Monuments, 374 a 378) při analýze kapitol o gízské nekropoli.

Obsahové stránky spisu se týká i otázka původnosti prezentovaných informací. Analýza celého spisu se zřetelem k pramenům jednotlivých pasáží je jedním z prioritních úkolů budoucího bádání. Prozatím je jisté jen tolik, že Prutký bohatě čerpá ze sekundární literatury, aniž by na ni vždy odkazoval, a že např. pro topografii Egypta a popisy jeho památek mu byly cenným zdrojem relace jezuitského misionáře Claudea Sicarda,[550] zatímco jindy jeho líčení vykazuje spojitost s *Itinerariem* Jakuba Římaře.

Následuje soupis jednotlivých kapitol spisu. Jejich názvy přebírám z průběžných nadpisů kapitol v textu *Itineraria* (v závorkách uvádím volný český překlad). Soupis kapitol v úvodu rukopisu (na ff. 3r–6r) totiž sestavil neznámý „redaktor“ a jejich názvy se od originálních občas liší.[551]

Pars I: [De Ægypto, Arabia, Palæstina et Galilæa] (Díl 1.: [O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji])

1. De primo infideles adeundi animo (O prvotním odhodlání odejít mezi nevěřící). 2. [sine titulo (bez názvu)]. 3. De Alexandria, Ægypti urbe olim celeberrima (O Alexandrii, kdysi věhlasném egyptském městě). 4. De ulteriori via versus Cairum (O pokračování cesty do Káhiry). 5. De divisione Ægypti (Administrativní členění Egypta). 6. De insulis Damiata, Delta et templo Isis (O ostrovech Damiata a Delta a o chrámu Isidině). 7. De septima provincia et Valle (Sedmá provincie a Údolí). 8. De medio Ægypti (Střední Egypt). 9. De Novo Cairo (O

550 Otázky jsem se dotkl již v kapitole 3.4.12. a ještě se k ní vrátím v následující kapitole 4.1.4. Tam si také dovoluji čtenáře odkázat.

551 Také názvy obou dílů jsou sekundární. Rozpis první části publikoval už VERNER (Monuments, 373–4). Pro české názvy kapitol druhého dílu si kvůli úspoře místa dovoluji odkázat do obsahu knihy nebo do překladu samotného.

© Marek Dospěl & ARCHEOSAPIENS 2001

Nové Káhiře). 10. De magno castello Novi Cairi (O velkém hradu v Nové Káhiře). 11. De bey et septem portis aliisve rebus (O bejovi, sedmi branách a dalších věcech). 12. De bassa aliisqve officialibus (O bášovi a dalších úřednících). 13. De regimine et solutione militum (O vojenském velení a vyplácení vojska). 14. De exercitio eqvorum et lancearum (O výcviku koní a kopiníků). 15. De officialibus pedestrium et ordine in bellum eundi (O velitelích pěšího vojska a způsobu tažení do války). 16. De solutione generalis aliisve tributis (O platu pro vrchního velitele a o dalších poplatcích). 17. De contractibus, venditionibus et subsidiis (O smlouvách, prodeji majetku a finanční podpoře). 18. De raritatibus Ægypti (Egyptské zvláštnosti). 19. De pyramidibus (O pyramidách). 20. De Sphinge idolo (O modle Sfinga). 21. De mumiis (O mumiích). 22. De puteo Josephi (O Josefově studni). 23. De Nilo fluvio (O Nilu). 24. Qvæ solemnitas, dum scinditur seu aperitur Nilus (Jaká slavnost se slaví při rozlití či otevření Nilu). 25. De Nili crescentia, mensura et bonitate (O stoupání, měření a zúrodňující síle Nilu). 26. De arborum fructibus (O stromových plodech). 27. Genuina fornacum descriptio ac in eis pullorum generatio (Věrný popis pecí a jak se v nich líhnou kuřata). 28. De animalibus et avibus Ægypti (Egyptští živočichové a ptáci). 29. De Ægypto Superiore et septem ejus provinciis (O Horním Egyptě a jeho sedmi provinciích). 30. De deserto Thebaidis (O poušti Thebaidě). 31. De deserto S. Macarii in Ægypto Inferiori (O poušti sv. Makaria v Dolním Egyptě). 32. De virtutibus lapidum aqvilinorum (O působení orlích kamenů). 33. De via montis Sinai (O cestě k hoře Sínaji). 34 De sancto Sinai monte (O svaté hoře Sínaji). 35. De ulteriori montis Sinai notitia (Další informace o hoře Sínaji). 36. De reditu e Sinai monte (O návratu z hory Sínaje). 37. De reditu in civitatem Suess (O návratu do města Suezu). 38. De antiqvissima civitate Antinoe (O starověkém městě Antinoé). 39. De Thebaide Inferiore (O Dolní Thebaidě). 40. De religione Ægyptiorum seu Coftorum (O egyptském čili koptském náboženství). 41. De patriarcha, episcopis Coftorum ac redditibus eorum (O patriarchovi, koptských biskupech a jejich příjmech). 42. De computatione annorum more Coftorum (O koptském kalendáři). 43. De baptismi sacramento (O svátosti křtu). 44. De confirmatione et eucharistia (O biřmování a eucharistii). 45. De sacramento pœnitentiæ (O svátosti kajícnosti). 46. De extrema unctione et sacro ordine (O posledním pomazání a kněžském svěcení). 47. De sacramento matrimonii (O svátosti manželské). 48. De circumcisione Coftorum (O obřízce u koptů). 49. In qvo consistat Coftorum hæresis (V čem spočívá koptská hereze). 50. De cultu sanctorum (O kultu svatých). 51. De Coftorum jejuniis (O koptských půstech). 52. De ecclesiis et episcopis Coftis et multitudine civitatum (O koptských kostelích, o biskupech a o množství měst). 53. De potentia imperatoris Turcarum (O moci tureckého císaře). 54. De secta Mahomethanorum (O mahometánské sektě). 55. De præcipuis hujus sectæ punctis (O základních věroučných článcích této sekty). 56. De vesti-

tu mulierum (O oblékání žen). 57. De circumcisione Turcarum (O obřízce u Turků). 58. De festis ac orationibus Turcarum (O tureckých svátcích a modlitbách). 59. De jejunio, mosqvitis et lotionibus Turcarum (O tureckém půstu, mešitách a omývání). 60. De balneis Turcarum (O tureckých lázních). 61. Qvid nam sit nomen daruisch (Co znamená označení dervíš). 62. De cæremoniis mortuorum Turcarum (O tureckých pohřebních obřadech). 63. De justitia Turcarum (O tureckém právu). 64. De aliqvibus adhuc Turcarum usibus (O ještě dalších tureckých obyčejích). 65. De natione Græca Orientali (O národě východních Řeků)[552]. 66. De natione Hebræa (O národě Hebrejů). 67. De pecunia Cairi currente (O káhirské měně). 68. De caravana, calore et turbine (O karavaně, horku a písečné bouři). 69. De variis infirmitatibus ac ventis solitis (O různých nemocech a obvyklých větrech). 70. Adhuc qvædam de caravana notatu digna (Ještě něco důležitého o karavaně). 71. De via a Magno Cairo versus sanctam civitatem Jerusalem (O cestě z Velké Káhiry do svatého města Jeruzaléma). 72. De sancta civitate Jerusalem (O svatém městě Jeruzalému). 73. De damno illato Jerosolymis ab hæreticis Orientalibus (O zkáze Jeruzaléma ze strany orientálních heretiků). 74. De variis adhuc sanctuariis (O ještě dalších svatyních). 75. De monte Sion (O hoře Siónu). 76. De sanctuariis extra urbem Jerusalem (O svatyních mimo město Jeruzalém). 77. De civitate Bethlehem (O městečku Betlémě). 78. De sanctuariis extra Bethlehem (O svatyních mimo městečko Betlém). 79. De deserto S. Joannis aliisve sanctuariis (O poušti sv. Jana a dalších svatyních). 80. De sacro Græcorum igne (O svatém řeckém ohni). 81. De Galilæa (O Galileji). 82. De persecutione missionariorum (O pronásledování misionářů). 83. De judicando missionariorum delicto ac mortis sentencia (O soudním řízení s misionáři a o rozsudku smrti). 84. Itinerarium de Alexandria Ægypti usqve in Æthyopiam (Popis cesty z Alexandrie v Egyptě až do Etiopie). 85. De littera citatoria missionariorum in regnum Æthyopiæ (O dopise povolávajícím misionáře do etiopského království).

Pars II: [De Abyssinia et Indiis Orientalibus]

1. De itinere versus Æthyopiæ regnum. 2. De civitate Sues. 3. De monte Sinai per Mare rubrum. 4. De adventu in civitatem Gidda. 5. De civitate Gidda. 6. De variis civitatis Giddensis rebus ac vestitu incolarum. 7. De civitate Mecca et caravanis. 8. Alia adhuc notabilia de domo Dei Mahomethanorum. 9. Peregrinatio in Medine ad corpus Mahomethi. 10. Adhuc qvædam de hac terra et curis morborum notanda. 11. De ulteriori versus Abbyssiniam via. 12. De insula Messaua. 13. De abitu ab insula Messaua in Abbyssiniam. 14. De regni tertii capitali civi-

552 Latinské *natio* Prutký nechápe jako označení etnické, ale spíše náboženské skupiny.

© Marek Dospěl & PCEL 2021

tate Syre. 15. De adventu in civitatem regiam Gondar. 16. De origine Abbyssinorum. 17. De successione regum Æthyopiæ. 18. Unde proveniat nominatio imperatorum Prete Gian et qvæ ferenda in Abyssiniam? 19. De statu præsenti seu moderno Æthyopiæ. 20. Qvanta sit hodie imperatoris Abbyssiniæ potentia? 21. De militibus et bellis Æthyopum. 22. De imperatoris vestitu, custodia, pallatio. 23. De modo dandi audientiam, vestitu reginæ ac qvibusdam aliis rebus. 24. De tabula imperiali et modo manducandi. 25. De habitatione et sepultura filiorum de sangvine regio ac de parvulo Iasu. 26. De indole Abbyssinorum. 27. De communiori Æthyopum lingva. 28. Qvinam Æthyopibus aer seu clima sit? 29. De segetibus et fructibus Abbyssinorum. 30. De piscibus et volatilibus. 31. De animalibus qvadrupedibus. 32. De mineralibus et moneta Abbyssiniæ. 33. Genuina Nili ortus relatio. 34. Qvæ sit Æthyopibus fides? 35. De extrema unctione, ordine et matrimonio. 36. De præceptis Decalogi. 37. In qvibus antiqvitus erroribus fuerunt Abbyssini, in iisdem adhuc persisterunt. 38. De festis et cultu sanctorum. 39. De jejuniis Abbyssinorum. 40. Qvæ nam Æthyopibus vita? 41. Qvæ nam sint Æthyopum mores? 42. De victu, potu, aliis Æthyopum usibus. 43. De vermibus et eorum medicina. 44. De copiosis Æthyopiæ locustis. 45. De aliis adhuc qvadrupedibus. 46. De curis infirmorum. 47. De persecutione missionariorum in Abbyssinia. 48. Littera expulsionis ab imperatore in lingva Æthyopica. 49. De reditu ex Æthyopia. 50. De monte Malmo et subseqventibus. 51. De adventu in Syre et alia loca. 52. De Serai civitate et Dobarua. 53. A Gondar reditus in insulam Messaua. 54. De abitu ex insula Messaua. 55. De civitate Mocha. 56. Adhuc qvædam de Mocha notanda. 57. Adhuc de variis in civitate Mochensi casibus. 58. De abitu Mochensi versus Indias Orientales. 59. De adventu in Indias Orientales. 60. De vestitu Indianorum ac eorum moribus. 61. De Indiarum fructibus. 62. De gentilium moribus ac defunctis eorum. 63. De abitu ex Indiis Orientalibus versus Europam. 64. De insula Bourbon. 65. De insula Ascensionis. 66. Diurnum qvotidianum itineris per Mare Indiacum. 67. De portu Orientis in Gallia. 68. De aliis adhuc per transitum Galliæ civitatibus. 69. De civitatibus Tolosa, Beziers, Agde et Cette. 70. De civitate Toulon seu Telo Martius aut portu Teloniensi. 71. Compendiosa relatio status missionis Æthyopiæ Sacræ Congregationi Propagandæ Fidei repræsentata. 72. De modo, qvo missionarii in futurum manere possent in Abyssinia. 73. De abitu Roma versus Germaniam. 74. De meo adventu Viennam Austriæ. 75. De abitu Vienna Austriæ per Italiam. 76. De abitu Liburno in Ægyptum secunda vice. 77. De novo abitu de magno Cairo Romam. 78. De Archipelago et aliqvot ejus insulis. 79. De insula Malta sive Melita aliisqve minoribus. 80. De adventu in portum et civitatem Liburni. 81. De adventu tertio in Sanctam Urbem Romam. 82. De tertio reditu e Sancta Urbe ad missiones et suscepto loco earum officio cappellanatus apud militares copias Hebruriæ. [83.] Appendix.

© Malaxa Doc & Arch 2007

Itinerarium Remedia Prutkého je bohatým zdrojem informací o zemích a dějích, které měl misionář možnost osobně poznat, respektive prožít. *Itinerarium* je také zdrojem k poznání zprostředkovaných znalostí o krajích a dějích, které autor osobně nenavštívil nebo nezažil, a lze sledovat, jak se zprostředkovanými informacemi pracoval. *Itinerarium* je proto i zdrojem k poznání dobových konceptů a stereotypů, které autor buď přebíral a sdílel, či se s nimi naopak vypořádává. A jakkoli je to ošemetné, studium *Itineraria* nám v neposlední řadě dává možnost nahlédnout do vnitřního světa autora. Autorská sebeprezentace nám pak nabízí možnost poznávat, jak autor viděl sám sebe a jak – v ideálním případě – měli jeho samotného nebo jeho roli vnímat ostatní.

5.1.4. Obrazová příloha rukopisu

Jak vyplynulo již z předeslaného popisu formální stránky rukopisu, na samém konci konvolutu se nalézají obrazové přílohy – celkem se jedná o 23 obrázků (lat. *figuræ*) na 16 obrazových listech (lat. *tabulæ*). Zdá se, že žádný z obrázků přitom není přímo dílem otce Remedia, a řada jich byla prokazatelně inspirována nebo přímo převzata z jiných publikací nebo rukopisů. Obrazový doprovod je proto samostatnou kapitolou v posuzování míry původnosti *Itineraria*.

Přinejmenším u části obrazového doprovodu lze již nyní prokazatelně určit původ. Jedná se o soubor ilustrací převzatých z poměrně známých relací jezuitského misionáře Claudea Sicarda, jenž si je kreslil sám[553]. Konkrétně jsou to obrázk s čísly 13–17. Za pozornost přitom stojí nejen celkový počet od Sicarda převzatých ilustrací, ale také skutečnost, že Prutký tímto způsobem použil všechny ilustrace publikované Sicardem r. 1717 v druhém svazku *Nouveaux mémoires* (a později v pátém svazku *Lettres*), s výjimkou mapového doprovodu.

Za pozornost dále stojí, že pouze na pěti obrázcích z celé přílohy k *Itinerariu* vidíme pokusy o přepis hieroglyfického textu (č. 2, 6, 7, 16 a 17), přičemž se zdá, že nesou dvojí rukopis. První ruka nemůže patřit otci Remediovi, protože obrázek č. 2 (spolu s č. 1) je kopií nákresu pořízeného již r. 1712 Římařem pro jeho vlastní rukopisnou knihu, zatímco obr. č. 3 je volnější adptací další kresby z Římařova rukopisu (datované také do r. 1712) a zřejmě závisí na společné předloze. Druhá ruka zřejmě nakreslila hieroglyfy na zbylých obrázcích (č. 6, 7, 16 a 17) a teoreticky by mohla patřit Remediovi, ovšem nikoliv ve smyslu autorství,

553 Viz např. jeho komentář k pořízení nákresu Achnatonovy hraniční stély u Tuna el-Gabal: „Je l'ay dessiné tel que je l'ay vû.“ „Après avoir employé autant de temps qu'il en falloit pour dessiner fidellement la representation de ce sacrifice, qu'on dit être un sacrifice offert au Soleil, […].“ (*Nouveaux mémoires*, II, 269 a 272)

© Marek Dospěl & FLUP 2007

ale nanejvýš překreslení tištěné předlohy, protože obrázky 16 a 17 z této skupiny byly prokazatelně převzaty od Sicarda. Za nejpravděpodobnější považuji, že tato druhá ruka náleží třetí osobě, spojené s výrobou obrazové přílohy pro *Itinerarium*. Ne-li nic jiného, tato dílčí pozorování znamenají, že nikde v Prutkého písemnostech nenalézáme doklad o tom, že se Prutký – byť jen epizodicky a pro účely ilustrace – pokusil kopírovat z egyptských památek hieroglyfy, kterých během svých cest viděl bezpočet.[554]

A pokud jde o to, zda obrazovou přílohu pořídil (nebo nechal pořídit) sám Prutký, nebo zda byla vytvořena nezávisle na něm a snad až po jeho smrti, kdy došlo ke svázání v jeden konvolut, budiž podotknuto, že Prutký ve svém textu do obrazové přílohy odkazuje a tudíž přinejmenším její určitou část měl k dispozici v době, kdy *Itinerarium* psal, čili v polovině šedesátých let 18. století.

Zde připojuji stručný, tabulkový soupis obrázků s uvedením jejich původu, pokud je zatím znám, následovaný několika poznámkami.

Tab.	Obr.	Folio	Název / Legenda	Zdroj / Inspirace
1	1	468r	Columna Pompeii Alexandriæ (Pompejův sloup v Alexandrii)	Římař, *Itinerarium,* f. 46v
1	2	468r	Columna Cleopatræ Alexandriæ (Kleopatřin sloup v Alexandrii)	Římař, *Itinerarium,* f. 46v
2	3	469r	Pyramis Ægypti major (Velká egyptská pyramida)	Římař, *Itinerarium*, f. … (dnes NA, ŘF, ka. 64, inv. č. 2070, f. 4r)
3	4	470r	Idolum antiquissimum Sphinge nominatum (Pradávná modla nazývaná Sfinga)	
4	5	471r	Mumia Ægypti de pyramide extracta (Egyptská mumie vytažená z pyramidy)	
5	6	472r	Porta in Dandera (Brána v Dendeře)	
5	7	472r	Alia porta (Další brána [v Dendeře])	
5	8	472r	Variæ columnæ (Rozličné sloupy), Bab Ennasara seu Christianorum (Báb en-Nasr či-li [Brána] křesťanů)	
6	9	473r	Ecclesia Montis Horeb (Kostel na hoře Chorébu), Pastorale archiepiscopi in Monte Sinai (Berla arcibiskupa hory Sínaje)	

554 Srov. ničím nedokladované tvrzení J. Förstera (Sine experientia – *LF*, 69): „Skizzen zeichnet und Hieroglyphen kopiert“.

© Mareš Dossel & RCCS 2007

6	10	473r	Ecclesia in loco, ubi Moyses gloriam Dei vidit (Kostel stojící na místě, kde Mojžíš spatřil slávu Boží)	
6	11	473r	Ecclesia prostans non longe a Raphidim (Kostel stojící nedaleko Refidimu)	
7	12	474r	Mons Sinai: A. Ubi angeli collocarunt corpus B. Catharinæ V. et M.; B. Locus, ubi Moyses Legem digito Dei scriptam accepit (Hora Sínaj: A. Kam andělé položili tělo blahoslavené Kateřiny, panny a mučednice; B. Místo, kde Mojžíš přijal Zákon sepsaný rukou Boží)	
8	13	475r	Porta civitatis Antinoe, Adriani imperatoris gloria (Brána k poctě císaře Hadriana ve městě Antinoé)	*Nouveaux mémoires*, sv. II, pl. 3 (mezi str. 242 a 243); *Lettres*, sv. V, pl. 3 (mezi str. 158 a 159)
8	14	475r	Alia porta civitatis Antinoe (Další brána ve městě Antinoé)	*Nouveaux mémoires*, sv. II, pl. 2 (mezi str. 240 a 241); *Lettres*, sv. V, pl. 2 (mezi str. 156 a 157)
9	15	476r	Columna Alexandri Severi in ruinis civitatis Antinoe, 52 levcis a Grand Cairo (Sloup Alexandra Severa v sutinách města Antinoé, 52 leuk od Velké Káhiry)	*Nouveaux mémoires*, sv. II, pl. 4 (mezi str. 246 a 247); *Lettres*, sv. V, pl. 4 (mezi str. 162 a 163)
10	16	477r	Porticus civitatis olim famosissimæ Achemunein dictæ, 55 levcis a Grand Cairo (Vstupní sloupoví v kdysi přeslavném městě Ašmunén, 55 leuk od Velké Káhiry	*Nouveaux mémoires*, sv. II, pl. 1 (mezi str. 208 a 209); *Lettres*, sv. V, pl. 1 (mezi str. 136 a 137)
11	17	478r	Sacrificium Solis, exsculptum in monte Babin, 55 levcis a Grand Cairo (Obětování Slunci, vytesané na hoře Babin, 55 leuk od Velké Káhiry)	*Nouveaux mémoires*, sv. II, pl. 5 (za str. 268); *Lettres*, sv. V, pl. 5 (za str. 174)
12	18	479r	Reperibilis crocodillus in una subterranea grotta Thebaidis Inferioris (Krokodýl vyskytující se v jedné podzemní sluji v Dolní Thebaidě)	

© Marek Dospěl & Adolf Ott 2007

13	19	480r	SS. antrum, in qvo Filius Dei exul a patria cum sua SS. matre ac nutritio Josepho 7 annis habitasse traditur in Ægypto, in Cairo Veteri, olim Civitate Solis dicta (Nejsvětější jeskyně, v níž prý Syn Boží po sedm let vyhnanství žil se svou nejsvětější matkou a pěstounem Josefem, Egypt, Stará Káhira - kdysi nazývaná Město Slunce)	
13	20	480r	Planta ecclesiæ Coftorum in Veteri Cairo dictæ Civitatis Solis (Plánek koptského kostela ve Staré Káhiře řečené Město Slunce)	
14	21	481r	Planta ecclesiæ SS. Montis Calvariæ et Sepulchri D(omi)ni N(ostri) J(esu) Chr(ist) i (Plánek kostela nejsvětější hory Kalvárie a Hrobu našeho Pána Ježíše Krista)	
15	22	482r	Planta magnæ ecclesiæ sanctæ civitatis Bethlehem cum grotta nativitatis Jesu Chr(ist)i (Plánek velkého kostela svatého města Betléma s jeskyní narození Ježíše Krista)	
16	23	483r	Littera recommendativa ab imperatore pro itinere ad gubernatores (Doporučující císařův dopis na cestu ke guvernérům)	podle originálu

Komentář k tabulce:

Obr. 1: Nebo společný zdroj.

Obr. 2: Nebo společný zdroj.

Obr. 3: Nebo spíše společný zdroj. Není přesnou kopií, ale podobnost je zjevná; viz obr. ….

Obr. 6–8: Všechny kresby zachycují stavební prvky z chrámu v Dendeře a z jeho nejbližšího okolí. Popis podán v kap. 29 prvního dílu *Itineraria* (f. 82^{r}).

Obr. 11: V blízkosti kostela je nakreslena mešita, s odpovídající popiskou „Mosqvita“.

Existuje domněnka, že biblickou lokalitu Rafídim, kde Mojžíš na Boží pokyn nechal vytrysknout vodě ze skály a kde se Izrael utkal s Amálekem (viz Ex 17 a Nu 33,14), lze ztotožnit s Wádí Feirán.

Obr. 12: Do náčrtku je vepsán biblický odkaz na Ex 31,18.

Obr. 13–14: Popis podán v kap. 38 prvního dílu *Itineraria* (ff. 116^{r}–7^{r}).

Obr. 15: Popis podán v kap. 38 prvního dílu *Itineraria* (f. 117$^{r–v}$).

© Marek Dospěl & MCECS, 2007

Obr. 16: Popis podán v kap. 38 prvního dílu *Itineraria* (f. 118r). Památka byla zbořena za Mehmeta Alího.[555]

Obr. 17: Reliéfem z hory Babin, kterou Sicard píše Babain (*Nouveaux mémoires*, II, 268), je zjevně jedna ze 14 Achnatonových hraničních stél, konkrétně tzv. stéla A z Tuna el-Gabal na západním břehu Nilu u antické Hermopole (dnešní Ešmúnén) ve středním Egyptě, jak napsal již van de Walle (15–23). Stéla nese text Achnatonova dekretu a v horní části ji zdobí reliéfní scéna zobrazující panovníka s manželkou a dcerami, jak vzývají boha Atona, čili – jak Sicard a po něm i Prutký správně napsali – obětují Slunci.[556]

Popis podán v kap. 38 prvního dílu *Itineraria* (ff. 118v–9r), kde Prutký lokalitu označuje „Sicardovým" tvarem Babain. Vzhledem k tomu, že i líčení cesty a popis památky se u obou misionářů shoduje, lze i tuto část *Itineraria* označit za zcela převzatou.[557]

Obr. 18: Za pozornost stojí evropský oděv postav.

Obr. 19: Podle všeho se jedná o kryptu pod presbytářem kostela sv. Sergy ve Staré Káhiře, kde podle koptské tradice sv. Rodina během svého putování Egyptem přebývala. Místo se spolu s dalšími po celém Egyptě dodnes těší velké úctě. Františkáni měli v určitých dnech možnost v této svatyni slavit liturgii. Popis podán v kap. 18 prvního dílu *Itineraria* (ff. 48r–v).

Obr. 20: Jde o kostel sv. Sergy zmíněný výše. Popis podán v kap. 18 prvního dílu *Itineraria* (ff. 48r–v).

Obr. 22: Popis podán v kap. 77 prvního dílu *Itineraria* (f. 208v).

Obr. 23: Edici dopisu a jeho překlad z pera L. Kropáčka viz na str. …, Prutkého podání v kap. 48 druhého dílu *Itineraria*. K pečetím viz PANKHURSTOVU (Royal seals, 400) a CAMPBELLOVU (78) studii.

Kromě samostatné obrazové přílohy na konci rukopisné knihy se v textu samotném nelézají čtyři další obrázky, všechny v prvním dílu. Vztahují se k popisu Svaté země a jejich pořadí je následující:

f. 190r: *Planta eccle(si)æ S. civitatis Nazaret in Galilea, ubi Maria [??] fuit ab angelo salutata*

---

555 Srov. CARRÉ, 50, kde je Sicard označen za prvního Francouze, který bránu viděl a nakreslil.

556 První, problematická textová edice dekretu: DAVIES, obr. xxvii, xxviii a xxxiii + angl. překl. s komentářem na str. 31–4. Moderní textová edice: MURNANE – VAN SICLEN III, 84–98, s angl. překl. na str. 99–104 a komentářem na str. 104–9.

557 Analýzu viz v: DOSPĚL, Dva misionáři.

© Marek Dospěl ACCESS 2007

- uvedená legenda je psána Prutkého rukou, ale mapa samotná s popiskami je evidentně dílem někoho jiného;
- popis se nalézá na protilehlém f. 189^{v};
- na dolním okraji listu je plánek označen pořadovým číslem III;

f. 194^{r}: *Circonferenza o grandezza del forame del santo monte Calvario al naturale*
- písmo se zdá patřit Prutkému;
- na dolním okraji listu je plánek označen pořadovým číslem II, patří k následujícímu obr. na f. 195^{v};

f. 195^{v}: *Planta sanctæ montis Calvariæ in Jerusalem*
- uvedená legenda je psána Prutkého rukou;
- odpovídající popis na ff. 193^{v} a 196^{r};
- na dolním okraji listu je plánek označen pořadovým číslem II a patří k předešlému obr.;

f. 206^{r}: *Planta eccle(si)æ ruinatæ S. montis Oliveti, de qvo Jesus ascendit in cælum*
- uvedená legenda je psána Prutkého rukou;
- odpovídající popis na ff. 205^{v} a 207^{r};
- na dolním okraji listu je plánek označen pořadovým číslem I.

5.1.5. Poznámky k jazyku spisu

Celé *Itinerarium* je s výjimkou jinojazyčných citací psáno latinsky. Prutkého latina je pozoruhodným, těžko uchopitelným útvarem složeným z humanistické a hovorové italské latiny, a budoucí jazykovědné studie v jejích analýzách jistě naleznou mnoho zajímavého. Mým současným cílem není pokus o žádnou podobnou analýzu ani o popis Prutkého latiny ve všech jejích aspektech. Pokusím se pouze učinit několik poznámek, které dají čtenáři českého překladu hrubou představu o jazyce, kterým je psán originální text.

Již předešlí badatelé a překladatelé se netajili obtížemi, které jim četba a překládání spisu přinesla. A prvním z nich byl dokonce Prutkého mladší současník, pozdější kvardián hejnického konventu otec Pavel Wolf, OFM, tehdy však působící v Praze v konventu u Panny Marie Sněžné. Tento vzdělaný a latinou vládnoucí spolubratr v létě roku 1789 vlastnoručně pořídil výbor z originálního *Itineraria* a v úvodu k němu píše:

„Uznávám sice, že se v textu tu a tam vyskytují nesrozumitelné pasáže, budiž to však mě i autorovi prominuto. Mě proto, že se nesluší, aby přepisovač měnil původní autorský text, autorovi pak kvůli množství jazyků, kterými hovořil

©Marek Dospěl & ACCS, 2007

(německy, česky, latinsky, italsky, francouzsky, arabsky, chaldejsky[558], etiopsky, řecky a rusky). Potom se není co divit, jestli se odklonil od správné || latiny, když v ní byl možná méně zběhlý.“[559]

Velice přísně se o latině Remedia Prutkého vyjádřil jeho první překladatel do češtiny, literární historik českého baroka Z. Kalista. V komentáři ke svému překladu 49. kapitoly druhého dílu *Itineraria* roku 1941 poznamenává (*Cesty*, 249): „… bylo vskutku velmi obtížno překládati tuto latinu, pro niž označení „kuchyňská“ bylo by ještě příliš slabým.“ A tentýž rok, v komentáři ke svému překladu 15. kapitoly druhého dílu, se vyjadřuje těmito slovy (*České baroko*, 344): „Jazykově a vůbec formálně působí [*Itinerarium*] překladateli mnoho potíží, jsouc psáno latinou spíše italskou, v nejasných namnoze a nepřehledných frázích atd.“

Mírnější hodnocení jen o několik let později prezentoval františkán F. X. Vilhum (srov. 2.3), když v opozici ke Kalistovi tvrdí (*Čeští misionáři*, 39–40): „Zdeněk Kalista nazývá jeho latinu sice „horší než kuchyňskou“, soudím však skromně, že Prutkému ubližuje. Jeho latina není sice ani „ciceronská“, ani „tacitovská“, || takového označení však nezasluhuje. Čte se velmi pěkně. Nesmíme zapomenout, že ti lidé tehdy ještě latinsky skutečně uměli, že pro ně latina byla řečí hovorovou, živou, a za druhé, že Prutký psal své obsáhlé dílo na sklonku života, „kdy se mu ani času, ani klidu příliš nedostávalo“, což je také patrno na tom, že věty často nejsou příliš urovnány ani stavěny podle syntaktických pravidel, nýbrž jenom zachycují rychle plynoucí myšlenky autorovy, které svou pestrostí jsou věrným obrazem přebohatých jeho zkušeností a dojmů.“

Aniž bych se odvažoval hádat, jaké byly jeho znalosti latinského jazyka, uvedu ještě sumarizující vyjádření zeměpisce J. Kunského (I, 288): „Je psán [tj. itinerář] tehdejší hovorovou latinou, gramaticky a stylisticky nevybroušenou, ale čtivou, jak ji obhajuje F. X. Vilhum proti odsuzujícímu výroku Zdeňka Kalisty, který ji označil za „horší než kuchyňskou“.“

I já se musím doznat, že jsem si nad Prutkého textem občas zoufal, neschopen dopátrat se základních syntaktických vazeb nebo dohledat význam *hapax legomena* vyskytujícího se navíc v nejasném kontextu. Nejednou jsem byl proto nucen rozhodnout se pro jedno z řešení, aniž bych pro to mohl použít nějakého argumentu. Na takové místo v překladu vždy náležitě upozorňuji. Ale naštěstí jen

558 Tj. syrsky – srov. již 3.3.2.

559 DA III 36, ff. 53r–v: „Fateor quidem, quod hinc inde sensus obscurus in iisdem scriptis reperiatur, sed parcendum authori et mihi. Mihi, cum non deceat copiatorem mutare scriptum authographum, auctori vero ob copiam linguarum, queis loquebatur, videlicet Germanicam, Bohemicam, Latinam, Italicam, Gallicam, Arabicam, Chaldaicam, Æthiopicam, Græcam et Ruthenicam. Adeoque non mirum, si a proprio stylo Latinæ || deflexerit, quam fors minus familiarem habuit.“

© Marek Dospěl ARCHIVOT

výjimečně jsem prožíval to, o čem se zmiňuje otec Pavel, totiž že by mi unikal celkový smysl nějakého místa.

Stručně řečeno, latina *Itineraria* je specifická ve všech ohledech. Zvláštnosti lze nalézt jak ve slovní zásobě, tak v tvarosloví a pravopisu, větné skladbě i ve slohu.

5.1.5.1. Lexikum

Slovní zásoba *Itineraria* je silně ovlivněna italštinou a občas i jazyky, které mají vztah k popisovanému předmětu nebo události. Někdy je zjevné, že Prutký nenalézá pojmenování pro určitou věc v latině a proto používá slovo v jazyce, v němž toto pojmenování zná, což je nejspíše případ slova *kohl*, které v němčině označuje mj. „uhel“ a které Prutký používá v 18. kap. druhého dílu v souvislosti s líčením očí.[560] Podobné výpůjčky tedy autorovi pomáhají zaplnit prázdná místa v lexiku, zatímco jindy mohou sloužit k lepšímu rozlišení, jak to vidíme u další výpůjčky z němčiny – slovo *sclavus* adaptované pro odlišující označení „otroka“ od „sluhy“ (lat. *servus*).

Italská slovní zásoba proniká do latiny *Itineraria* dvěma způsoby. Prutký buď používá původně latinská slova ve významu, jaký mají v italštině, což je přinejmenším matoucí, nebo přebírá původně italská slova (i s jejich významem) a dává jim latinské tvary, a to i tehdy, kdy existuje běžnější, latinská alternativa.[561]

Z první skupiny lze jako příklady uvést tato slova:

denarii pro obecné označení peněz (ital. *denaro*): „tanta enim denariorum cernitur copia, […] et hi sunt reales […], aurei Venetiani, patacæ Hispanicæ“ (f. 256^{v});

gentiliter ve významu „půvabně” (srov. ital. *gentile*): „duobus cussinis gentiliter intextis“ (f. 302^{v});

præcise ve významu „přesně” (srov. ital. *preciso*): „unum post alterum sibi excussisse dentem, nesciens præcise, qvalisnam Mahometho excussus fuisset“ (f. 406^{r});

ridere ve významu „být smavý“, „být líbezný“ (srov. ital. *ridente*): „virides segetes cum ridentibus conspexi pratis plurimis“ (f. 329^{r});

spectrum ve významu „přízrak“ (ital. *spettro*): „pectus usqve in sangvinem cratando spectris similes, visui apparent horribiles“ (f. 343^{v}).

Z druhé skupiny lze jmenovat:

---

560 *Itin.*, f. 287^{r}. Z dalších je možné uvést slovo *smucidus* (kap. 11 a 42), které se zdá být také převzato z němčiny (srov. *schmutzig*) a znamenat „špinavý“, „ušmudlaný“.

561 Jsem si vědom toho, že tato otázka je relativní. Za „normu“ zde považuji běžné slovníky – pro latinu Georges a Conte.

© Marek Dospěl & ACEG 2007

aggratiatus ve smyslu „nakloněný" (ital. *aggraziato*): „[*kiechia* ita] aggratiatus, ut non solum ab omni ulteriori tributo liberi, sed etiam ab onere telonii immunes evaserimus" (f. 260^{v});

avicinare ve smyslu „(při)blížit se" (ital. *avvicinare*): „timore enim perculsus avicinare non præsumpsi" (f. 273^{v});

boscus ve významu „mlází", „háj" (ital. *bosco*): „per montium satis commodas planities, multos spinosos boscos […] noviter transivimus" (f. 385^{r});

caristies ve významu „nouze" (ital. *carestia*): „ob caristiem tota natio panem insipidum de certo semine *tam* nominato manducet" (f. 264^{r});

disastrosus ve významu „záhubný" (ital. *disastroso*): „mulæ tanto disastroso ac longo montium itinere sufferre non valerent" (f. 288^{r});

finis ve významu „jemný" (ital. *fine*): „Arabes e finissima tela saccos efformant" (f. 257^{r});

mentionari ve významu „zmínit (se o; s gen.)" (ital. *menzionare*): „De matrimonio qvædam evcharistiæ mentionando memini suo qvemqve arbitrio […] conjugia inire" (f. 339^{v}).

Krajním příkladem vytrvalého používání „italského" slova i v případě, kdy k němu existuje zcela běžný latinský ekvivalent je

sc(h)olium (ital. *scoglio*) ve významu „skalisko", „útes", přestože latina běžně používá slova *scopulum*: „ex parte Meridionali mons cum adjacentibus pluribus monticulis et scholiis cernebatur" (f. 261^{v}) nebo „navigantes inter tantam corallorum, scoliorum ac lapidum multitudinem anxii, ne impingendo pereamus" (f. 238^{v}).

Jinou skupinu tvoří slova očividně italská, avšak s nejistým nebo kolísavým významem v latinském textu *Itineraria*. Jako příklad lze uvést:

ammodo používané stejně jako v ital. ve smyslu „přesně", „správně", „náležitě": „[domus] prostat ammodo perpendiculariter supra sua fundamenta modo tali, ut si cadere deberet, rectissime in sua decideret fundamenta" (f. 249^{v}). Avšak v jiném kontextu je *a.* použito jako opositum k „dříve" či „kdysi" (*antiquitus*, *olim*) a zjevně znamená „v této době": „Antiqvitus in aliis etiam Ægypti partibus inveniebatur, […] ammodo solum prope Meccam […] colligitur" (f. 259^{v}) nebo „multum olim extrahebatur auri, ammodo parum" (f. 327^{v}). Ještě jindy lze *a.* chápat jako ekvivalent lat. *admodum*, tedy „do té míry", „tak moc", nebo zkrátka „velice": „ecclesia […] ammodo in tantum dillatata, ut hactenus plurimi Christiani Cofti in ea conveniant" (f. 216^{v});

timo (ital. *timone*) Prutkým použité zřejmě ve významu „kormidlo", přestože latina (i samotný Prutký) zná výraz *gubernaculum* a lat. *temo*, kterému se slovo nejvíce podobá, označuje „oj", „žerď" či „bidlo". Je ale možné, že toto *timo* označuje „stěžeň", což ale není význam ital. *timone* a latina v takovém případě

© Marek Dospěl & ARCHA 2007

používá výrazů *malus* nebo *arbor avis*. Kontext následující věty není bohužel jednoznačný: „parvas construunt naviculas velis, timone ornatas, […] in mare fluctuans ponendo“ (f. 238^{v}).

Na samý závěr tohoto oddílu zbývá zmínit několik příkladů slov, která bylo možné přeložit jen hypoteticky:

bolus jako „sousto“: „panis ille mollis cum lacte coagulato commiscetur, boli exinde trium qvatuor unciarum ab uno epheborum fiunt” (f. 306^{r});

caligæ jako „kalhoty“: „alicujus magnificentiæ gratia desuper induunt largas ac longas caligas usqve ad calcaneos de colorata pretiosa materia pendentes“ (f. 247^{v});

dexteriola jako „rukávce“: „uti Evropeæ mulieres nobiles dexteriolas portant“ (f. 247^{v}) a „apportant […] telam *bafta* dictam subtilissimam pro dexteriolis, ab Evropeis optime notam“ (403^{r});

praxare jako „vařit pivo“: „Speciem cerevisiæ, qvam praxare ignorant, valde turbidam, insipidam, // qvasi purgativum efficiunt potum” (f. 361^{rv});

sessa jako „pruh látky“: „semper partem sessæ seu cincturæ in turbante involutæ || in sinistro latere gestat pendulam“ (f. 247$^{r–v}$) nebo „necesse deferendi futurum albæ sessæ seu pro turbante de Indiis Orientalibus cincturæ“ (f. 286^{v}).

5.1.5.2. Morfologie

Do oblasti morfologie přesahuje zjevný vliv italštiny v případech, kdy Prutký jednoduše dává přednost slovnímu tvaru italskému před latinským, kde slovo se shodným významem existuje v obou jazycích. Tato záměna se nejčastěji realizuje alternací samohlásek *u* a *o* nebo *e* a *i*:

spurca – sporca: „[aqua] fœtida, limo plena, sporca, subrubra, mediocriter cum vermibus salsa, putrida“ (f. 235^{r});

spurcitia – sporcitia: „plena sunt ossibus mortuorum et omni sporcitia” (f. 355^{v}; citace Mt 23,27!);

bucca – bocca (na které navazuje používání slovesa *imboccare*): „carnem in bocca tenendo præscindunt“ (f. 361^{v});

nebo alternací souhlásek *c* a *g* v iniciační pozici:

catta – gatta: „manus, facies, pedes cruente læduntur, ut homo a gat<t>is gratatus videatur“ (f. 288^{r});

gossypium – cossipium: „gossypium in regno plurimum, in arbusculis crescens“ (f. 287^{v}) versus „pelles optimæ rubræ, flavæ aliæve, cossipium, lana […] (f. 19^{r});

gratare, které Prutký přebírá z ital. *grattare* ve smyslu „drbat“, „škrábat“ (ff. 240^{v}, 288^{r} – viz předchozí citaci, 364^{v}), a jehož pravopis kolísá mezi „ital.“ *gratare* a „polatinšteným“ *cratare*: „pectus usqve in sangvinem cratando” (f. 343^{v});

© Mgr. Lukáš Pospíšil & ACECS 2007

nebo alternací souhlásek *t* a *d* v poslední slabice:

crepidæ – crepitæ: „Mulieres majoris notæ virorum more crepitas […] vestiunt“ (f. 247^{v});

scutum – scudum: „centum circiter sclavis solis lanceis ac scudo stipatis contra tot millia se defensurus?” (f. 305^{r});

nebo např. modifikací předpony:

(de)fatigare – affatigare: „adeo se affatigant, usqve dum eum spoliant ipsiusqve se induant vestimentis“ (f. 311^{v});

invelatus – svelatus: „[mulieres] contra Orientalium morem svelatæ incedunt, viris in considerabilem complacentiam“ (f. 397^{v}).

Vlivu italštiny lze snad připsat i tendenci k chybnému zdvojování souhlásek (a to ne vždy jen v poslední slabice slova, jak by vliv italštiny mohl diktovat): např. *afforis*, *appertus*, *appullere*, *dupplex*, *reffocilare*, *refformare*, *rippa*, *succus*.

Samostatným případem je potom pravopis slova *femina* (žena), v kterém Prutký píše dlouhé *e* bez výjimky pomocí diftongu *æ*; snad to lze považovat za hyperkorekci domněle „neklasického“ pravopisu nebo vliv Nicolaa Godinha, jenž ve své knize, z níž Prutký pro etiopské pasáže svého spisu bohatě čerpal a citoval, používá stejný pravopis, tedy *fæmina*.

Ovšem nejnápadnějším rysem jazyka *Itineraria* v oblasti morfologie je gerundium, konkrétně řečeno velice časté používání gerundia, a to především ve tvaru ablativu ve funkci participia præsentis. Tendence nepochybně posílená vlivem praxe italského jazyka, kde stejnou funkci plní tzv. gerundio presente. Avšak Prutký používá gerundium nadbytečně – i tam, kde by užití slovesa v určitém tvaru nebylo obtížné a celé sdělení by bylo naopak srozumitelnější. Zatímco totiž italština odůvodněně používá tento neurčitý slovesný tvar jen v případech, kdy se subjekt v rámci větného celku nemění, v *Itinerariu* se často setkáváme s použitím gerundia v periodách, v nichž dochází ke změně subjektu, aniž by tento byl nějak uveden.[562] To z gerundia činí jednu z nejméně příjemných zvláštností Prutkého jazyka, protože čtenář (a překladatel) často zůstává zmaten a v nejistotě, kdo nebo co je podmětem slovesa vyjádřeného tímto neurčitým tvarem. Např.: „aqva maris non essendo potabilis, omni carendo fonte […] ‹aqvam› potabilem per deserta […] mediantibus camelis adferunt“ (f. 235^{r}) nebo „Turcæ alias superbe dominantes præfatis habitatoribus nil nocere qveunt, semper ab Arabis protecti, duas inter Christianos tenendo domunculas e lapidibus maris curiosissimis constructas, certis venis, punctis ac figuris mirabiles, visui varietatem præbendo delectabilem, certo in Christianis provinciis plurimæ æstimarentur raritatis.“ (f. 237^{r}).

562 Podobná situace nastává v případě participií.

© Marek Dospěl & ACTA, 2007

5.1.5.3. Syntax

Tím jsme se již ocitli v oblasti větné skladby. Ta se kromě gerundií vyznačuje dlouhými a složitými periodami, v nichž nezřídka dochází k opuštění myšlenky hlavní věty anebo k opomenutí řídícího slovesa ve změti vsuvek. Text *Itineraria* se někdy doslova valí jako nezadržitelná lavina a není snadné v něm nalézt základní syntaktické vazby.

Právě ve zpřehlednění syntaxe lze vidět jeden z hlavních přínosů rukopisného výtahu pořízeného roku 1789 otcem Pavlem. Ve strahovském rukopise DA III 36 jsme svědky eliminace přebujelých gerundií, která jsou nahrazována vedlejšími větami. Zároveň je volena „méně italská“ slovní zásoba. Přeformulování starého textu není ovšem bez rizika, a ve výtahu Pavla Wolfa se proto lze setkat s některými přehlédnutími nebo neporozuměním předloze.[563]

Za závěrečnou poznámku jistě stojí, že Prutkého jazyk dokáže být nejasný nebo přinejmenším nepřehledný i v pasážích, které autor doslova přeložil ze srozumitelné předlohy, jakou je např. Sicardova francouzština.

5.2. Další rukopisné knihy o misijní činnosti

5.2.1. Descriptio compendiosa

O existenci rukopisné knihy *Descriptio compendiosa* se poprvé zmiňuje M. da Civezza, když ve svých monumentálních dějinách františkánských misií uvádí, že otec Prospero tento rukopis našel na pultě jednoho pařížského knihkupce a že ho zakoupil a následně poskytl Civezzovi (*Storia*, 230).

Civezza je také prvním, kdo z rukopisu cituje. A nejen to, ve svém misiologickém časopise publikoval edici (zřejmě prvních) čtyřiceti rukopisných stran.[564] Pokud lze soudit aspoň z této části rukopisu, je psán přehledněji, jasnějším a srozumitelnějším jazykem než *Itinerarium*.

Později s rukopisem ve své edici *Etiopia Francescana* pracoval i T. Somigli a v seznamu pramenů výslovně uvádí (I/2, 421), že rukopis je v jeho rukách. Cituje z něho také r. 1913, když líčí misionářovu cestu z Messawy do Gonderu, a to jak podle Civezzovy edice tak i samostatně (Spedizione, passim). Je přirozené, že rukopis znal a využíval i pokračovatel v edičním podniku *Etiopia Francescana*, otec Giovanni Maria Montano (II, např. 132, 133 a 181).

---

563 K posunutí významu původního sdělení došlo např. na f. 59^{r}, kde čteme „o infelices“, zatímco předloha (*Itin.*, f. 215^{r}) má „o infideles“.

564 Viz Civezza, Descriptio. Srov. také 2.1.

© Nakl. Doseel & ACTES, 2007

Montano je však posledním, jak se domnívám, kdo s rukopisem prokazatelně pracoval. Poté je totiž rukopis pouze zmiňován v několika soupisových nebo přehledových publikacích, jejichž autoři pracují pouze s převzatými informacemi, přičemž údaje o místě uložení rukopisu se různí.

Je snad oprávněné domnívat se, že rukopis *Descriptio compendiosa* se může aspoň v opisu nalézat mezi dokumentací a shromážděným pramenným materiálem k nikdy nedokončené edici *Etiopia Francescana* v římském ústředním archivu, nebo v osobní písemné pozůstalosti otce Somigliho ve Florencii. Ani k jednomu z uvedených fondů jsem však dosud neměl přístup.

5.2.2. Brevis extractus

Rukopisné dílko *Brevis extractus regni Æthyopiæ* se dochovalo mezi písemnostmi otce Jakuba Římaře, jako jedna z posledních složek v jeho *Diurnaliích* (ff. 258^{r}–71^{v}). Přesto můžeme za autora právem označit Remedia Prutkého. *Brevis extractus* je nejen založen na jeho cestě a zkušenosti, což potvrzují namátkou porovnané údaje i samotný itinerář souhlasící s údaji v Prutkého *Itinerariu*, ale také prokazatelně Prutkého písařská ruka. Spis sestává z 28 stran a na první straně je Prutkého rukou datován 5. listopadu 1753, což nasvědčuje tomu, že ho misionář napsal (nebo dopsal) během svého návratu z Etiopie, přesněji řečeno z Indie.

Římařova *Diurnalia* dlouho unikala badatelské pozornosti a *Brevis extractus* nemohl nesdílet jejich osud. Podle Kunského (I, 282), který se zřejmě jako první – třebaže nepřímo – zmiňuje o *Brevis extractus*, rukopis *Diurnalií* na Strahově objevil r. 1946 Vilhum. Malý (22, pozn. 23) poté r. 1972 z *Brevis extractus* cituje a dokonce tvrdí, že ho připravil k vydání, k čemuž ale zjevně nedošlo. Krása a Polišenský (87) se později vyjadřují i k otázce autorství a opatrně hovoří o tom, že popis cesty z Massawy do vnitrozemí se možná zakládá na Prutkého *Itinerariu*.

5.3. Odborné spisy a příručky

Pod jménem Remedia Prutkého se dochovalo také několik knih, které lze charakterizovat jako odborné spisy nebo praktické příručky. Všechny se dnes nalézají v knihovním fondu pražského konventu. Zde jsou uvedeny spíše heslovitě, pouze pro úplnost přehledu o písemném odkazu otce Remedia, aniž bych se chtěl pouštět do jejich analýzy či zevrubného popisu. Některými z nich se badatelé již zabývali a zmínil jsem je tudíž v kapitole o dějinách bádání. Zcela základní popis vydal r. 1955 K. Petráček (Handschriften).

Prutkého rukou jsou psány tyto rukopisné knihy:

Catalogus verborum Arabicorum compendiosus;

© Marek Dospěl & ACE 2007

Doctrina Christiana Italo-Latino-Arabica [...];
Tractatus de chymia et alchymia;
Tractatus chymicus de lapide philosophorum;
Vocabularium linguæ Gallicæ, Arabicæ et Abyssiniacæ.

Následujicí dva dochované rukopisy byly sice pořízeny Remediem Prutkým, ale podle všeho nejsou jeho dílem v pravém smyslu toho slova. Prutký je pro svou praxi poskládal z jiných zdrojů včetně tištěných. Jejich studiu se dosud nikdo nevěnoval.

Notata medica diversa pro usu P. F. Remedii Prutky

– sbírka lékařských předpisů a postupů, které otec Remedius shromáždil pro svou lékařskou praxi (např. „Contra flatos“, „Contra vulubra fluida“, „Contra thusim“, „Contra dolores dentum“);

- ruka patří očividně Prutkému, ale míra autorství je zřejmě mizivá;

- otázkou nakonec zůstává i to, zda tento konvolut jako celek není až výtvorem „redaktora“ (který tento knihovní přírůstek na jím nadepsané titulní straně datuje do roku 1770), jelikož v celé knize není patrna snaha o průběžnou paginaci, jednotlivé složky jsou paginovány samostatně nebo vůbec.

Varia medicinalia, chymica, collecta et conscripta a P. Remedio Prutky

– nejedná se o vázanou knihu ale o soubor tří rukopisných složek (23 listů) psaných Prutkým, dvou dalších složek psaných jinou rukou a jednoho německého tisku („Compendium oder gantz kurtze Relation der Vornehmsten H. Oerther zu Jerusalem“, 1692), sebraných do obyčejných papírových desek s názvem nadepsaným rukou „redaktora“;

- s výjimkou německého tisku a složky pojednávající o lidské touze po nesmrtelnosti se jedná o lékařské a alchymistické recepty;

- zčásti možná autorské.

5.4. Misionářské relace

5.4.1. Relace z egyptské a etiopské misie[565]

[Lettera del P. Remedio da Boemia, viceprefetto di Etiopia][566] (Gonder, Etiopie, 1.11.1752 – 1754?; APF, SC – Africa centrale, Etiopia, Arabia, sv. 3, ff. 319r–20v);

565 Tyto relace jsou připraveny k samostatnému publikování.

566 Dopis začíná oslovením, nikoliv nadpisem, uvedený název je moderní a přebírám ho od Raineriho, který relaci *in extenso* publikoval (Raineri, Relazioni).

© Marek Dopsel & ACEG 2007

Breve relazione del viaggio fatto in Etiopia dai PP. Remedio e Martino di Boemia ed Antonio di Aleppo dell'ordine de'Minori riff(orma)ti di S. Franc(esc) o e missionari di Propaganda Fide nell'Egitto (San Pietro in Montorio, Roma, 26.7.1754; APF, SOCG, sv. 759, ff. 171r–6r);

Relatio itineris in Æthyopiam (San Pietro in Montorio, Roma, 15.12.1756; APF, SC – Africa centrale, Etiopia, Arabia, sv. 3, ff. 351r–70v);

Brevis relatio status Æthyopiæ (San Pietro in Montorio, Roma, 3.1.1757; APF, SC – Africa centrale, Etiopia, Arabia, sv. 3, ff. 371r–8v);

Relatio fundamentalis missionis Ægyptiacæ (San Pietro in Montorio, Roma, 4.5.1757; APF, CP, sv. 123, ff. 143r–6v);

5.4.2. Relace z petrohradské misie

Succincta relatio exilii dati patri Remedio a Praga, præfecto missionum in imperio Moscovitico, ob novas leges ab imperatrice Russiæ observari jussas, non tamen a dicto præfecto acceptatas (APF, SOCG, sv. 824 (1769), ff. 186r–9r)

5.5. Korespondence a drobné písemnosti

APF

SOCG, sv. 824 (1769): písemnosti týkající se bouřlivých poměrů v petrohradské misii;

SOCG, sv. 777 (1758): listy ke kongregacím konaným 17.4. a 31.7.1758;

SC, Moscovia, sv. 10.

NA

ŘF, ka. 62, inv. č. 1992: především korespondence a potom zejm. osobní zápisník z let 1763–1770 (f. 5).

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

6. Norma edendi et instituta orthographica (ediční poznámky)

Kniha počítá se širším publikem, než jaké obyčejně sahá po edici latinských textů. Vzhledem k tomu je popis edičních pravidel a zvyklostí poněkud instruktivnější.

Editovaný text je v záhlaví na každé dvojstraně označen číslem (římskými číslicemi) a názvem kapitoly, řádky jsou číslovány průběžně v rámci jedné kapitoly, a to po pěti na vnějším okraji strany; kombinaci čísla kapitoly a řádku doporučuji jako nejvhodnější pro odkazování na text. Současně, na vnitřním okraji, uvádím čísla rukopisných folií; hranici folií vyznačuji v souvislém textu značkou ||.

Pod textem je umístěn kritický textový komentář, zatímco věcné komentáře a vysvětlivky se nalézají v podčarovém aparátu publikace překladu.

Obecně

Předkládaná edice je tzv. prvoedicí (*editio princeps*), tedy edicí konstituující (*édition critique fondamentale*). Přístup k vydávanému textu a z toho vyplývající pravidla pro jeho editaci jsem zvolil s ohledem na specifický charakter rukopisu.

Zásadní je především to, že spis je dochován v jediném rukopisu, který je navíc z větší části autografem, a že nebyl dosud editován[567]. Konstituování textu a vypracování kritického aparátu tedy nevyžadovalo srovnávat různočtení více rukopisů ani posuzovat konjektury předchozích editorů, proto jsem si – z důvodů časových i s ohledem na nepřílišnou obsáhlost a přehlednost aparátu – mohl dovolit zaznamenávat i (některé) grafické zvláštnosti autorova rukopisu a chyby v ortografii, jejichž výskyt sice není většinou ani nejasný ani nijak nezasahuje výpověď textu po obsahové stránce, ale vypovídá o práci samotného autora a případně korektora. Z ortografie a úpravy rukopisu lze např. vyvozovat zá-

567 Systematicky komentovat či v kritickém aparátu uvádět odlišná čtení a interpretace Arrowsmith-Browna podle jeho anglického překladu považuji za zbytečné, i když i ony svým způsobem odrážejí textověkritickou práci.

© Marek Dospěl & ACTA 2007

věry ohledně jeho vzniku a záměrů autora, a také pro lingvistiku a kodikologii mají tyto informace svou cenu. Důležitou je také skutečnost, že rukopis byl psán s úmyslem publikovat jej. Vzhledem k tomu všemu jsem se snažil k rukopisnému *Itinerariu* přistupovat nejen jako k textu, nýbrž také jako k jedinečné hmotné památce.

Obecně jsem se při konstituování textu edice snažil o následující (podle závažnosti): 1. předložit gramaticky správný a přehledný text; 2. zachovat autorova pravopisná specifika (aspoň pod čarou), 3. podat text podle uvážení ortograficky ucelený, i tehdy ale na základě převažujícího autorova úzu.

Na všechny své zásahy do textu upozorňuji v podčarovém kritickém aparátu.

Držím se pravopisné normy 8. vydání Georgesova slovníku (viz Bibliografii) včetně uváděných variantních tvarů.

Výchozím textem Písma obou zákonů je mi 4. stuttgartské vydání Vulgaty (viz Bibliografii), přičemž numerické odkazy se řídí moderním územ vynechávajícím slova cap(ut) čili kap(itola) nebo v(ersus) čili v(erš). Prutký očividně používal *Editio (Sixto-) Clementina*; její čtení také beru za východisko při posuzování korektnosti citací. Ze stuttgartské edice také přejímám zkratky biblických knih.

Vlastní jména a cizí slova píši v latinském textu přesně podle rukopisného čtení, korektní znění uvádím ve věcném komentáři doprovázejícím český překlad.

Text byl z rukopisu transkribován podle níže uvedených pravidel.

Text edice

Autorské zásahy a zvláštnosti rukopisného čtení označuji za pomoci editorských značek (viz níže) přímo do textu samého.

Dobovou, rétorickou interpunkci nahrazuji dnešní, logickou (představuje velkou část interpretace); vytvářím odstavce; citace a přímou řeč vyznačuji uvozovkami; slova v rukopisu podtržená přepisuji v souladu s dobovým územ kurzívou. Hranice slov podřizuji klasické ortografii (např. *idest* > *id est*, *qvid nam* > *qvidnam*); geminované, zpravidla stažené a označené ***m*** či ***n*** (např. v *summus*, *innocens*) rozepisuji automaticky; běžné zkratky (viz seznam) nerozvádím; velké iniciály zachovávám (nebo restituuji) u antroponym (včetně např. *Redemptor* a jiných jmen zastupujících jména vlastní), názvů etnik, měsíců, církevních svátků, světových stran a toponym, a u jejich adjektivních a adverbiálních odvozenin (např. Seraphicus, Orientalis); u dvoj- a víceslovných zeměpisných názvů píši kapitálkou jen počáteční slovo, k tomu také ta slova z názvu, která sama jsou vlastním jménem (např. *Mare rubrum*, *Mare Indiacum*). Autorovy závorky sjednocuji na kulaté; ligatury ***æ***, ***œ*** nerozvádím; používání římských a arabských číslic podřizuji úzu dnešní češtiny. Dlouhé i okrouhlé ***s*** přepisuji jako ***s***; diakritiku ani akcenty nezachovávám; rukopisné ***y*** respektuji (např. *quantocyus*); ru-

© Marek Dospěl & ACDC 2007

kopisné ***ij*** (psané nejčastěji jako ***ÿ***) přepisuji podle samohláskové, případně souhláskové platnosti prvního ***i***; respektuji autorovo užívání náslovného ***j*** v jeho souhláskové platnosti před samohláskou, toto psaní zohledňuji i u kapitálek, kde nelze ***i*** a ***j*** v rukopisu rozlišit; podobně zachovávám psaní intervokalického ***j*** (např. *ejus*); skupiny ***-gv-***, ***(-)qv-***, ***cv-*** a ***sv-*** tvořící slabiku s následnou samohláskou přepisuji vzhledem k autorově převládající praxi s polovokalickým ***v***. V psaní skupiny ***a(c)qv-*** se Prutký snaží o klasický pravopis, jak je patrno i z jeho vlastních oprav ve prospěch klasické normy, nedaří se mu to ovšem vždy;[568] v edici proto klasicizuji, s odpovídající poznámkou v aparátu; stejně postupuji i u skupiny ***exs-*** resp. ***ex-*** (pokud Georges nenabízí oba tvary), i když zde se Prutký drží klasické normy jen zřídka.[569] V používání *m* a *n* (např. *numquam*, *-cunque*), *i* a *y* (např. *hyems*) zachovávám autorovu rozkolísanost, stejně tak i u jmen a názvů (např. *Mahomethani* vs. *Machometani* vs. *Mahumetani*).

Zřejmé pravopisné chyby v edici opravuji s odpovídající poznámkou v aparátu; lexikální kolísání mezi latinou a italštinou pouze komentuji v aparátu.

Ve snaze o kompaktnost edice uplatňuji tyto zásady i v části *Itineraria* psané druhou rukou, písařem B, jehož úzus se ovšem neliší mnoho.

Kritický aparát

Podčarový kritický aparát přináší informace o rukopisné chybě v edici opravené, o všech editorských zásazích do autorského textu, komentáře ke slovům i větším celkům, včetně vyjádření pochybností o správnosti rukopisného čtení, odkazy na zdrojový text, a konečně i komentáře k interpretaci.

Odkazovaná slova jsou v textu označována čísly v horním indexu. Přednost dávám tzv. pozitivnímu aparátu, tj. zpravidla v něm opakuji čtení z textu a alternativní čtení odděluji kolonem, tedy dvojtečkou; při několikerém výskytu stejného slova na jednom řádku slouží ke specifikaci výrazy *prius* a *posterius*, případně ještě *tertium*. Odkazovaná slova neležící v textu u sebe odděluji třemi tečkami **…**, pro vyjádření „až“ používám pomlčku –. Nebrání-li to srozumitelnosti, používám zkrácené tvary odkazovaných slov, případně jen jejich iniciály (zejm. v otázkách slovosledu).

568 Např. na ff. 245^{v}, 286^{r}, 342^{r}, 344^{r}, 352^{v}, 356^{v}, 373^{rv} se nadepsáním ***c*** opravil ve prospěch ***acqv-*** a na mnoha jiných místech je toto čtení původní (např. na ff. 257^{r}, 264^{v}, 294^{r}, 313^{v}, 365^{r}, 408^{r}, 410^{r} 2x, 415^{r}), jinde však čteme ***aqv-***.

569 Skupinu ***exs-*** nalézáme např. na ff. 390^{r}, 422^{r}, l. 2, zatímco ***ex-*** např. hned na f. 421^{v} dole.

© Mirek Doušek & ACTA S.r.o. 2007

Díky neobsáhlosti a tedy dobré přehlednosti kritického aparátu jsem do stejného registru umístil také identifikace citací (tyto uvedeny v uvozovkách) a parafrází (tyto uvozeny poznámkou *respicit*).

Ačkoli pro publikaci jsem zvolil dnešní „linguu Francu“, pro textový kritický aparát jsem podržel tradiční latinu. Jen komplikovanější komentáře k jazykové i grafické stránce rukopisného čtení píši anglicky.

Signa / Signs

( )	ita abbreviationes extenduntur et auctoris omnis sortis unci scribuntur; enclose author's brackets of every sort, used by the editor to resolve abbreviations as well;
[ ]	partem textus includunt illegibilem, ab editore suppletam; mark off part of the text lost through physical damage to the Ms. and supplemented by the editor
‹ ›	ita includuntur verba ab editore praesenti suppleta; pointed brackets enclose letters, words or passages added by the editor;
[[ ]]	ita includuntur litterae sive verba ab ipso auctore deleta; enclose letters or words that the author or a scribe deleted in the Ms. itself;
{ }	litterae aut verba ab editore praesenti ita includuntur deleta; marks text deleted by the editor;
‖	novi folii principium distinquit; indicate page division;
` ´	*superscr/ipsit, -iptum*; inserts / insertion above the line;
`` ´´	*in margine*; a reading in the margin of the Ms.

Index compendiorum et siglorum in adnotatione critica adhibitorum
Abbreviations employed in the critical apparatus

abesse malim = I prefer to delete;
a poster(iori) m(anu) in m(ar)g(ine) add(itum) = text inserted by another hand in the margin of a Ms.;
add(/idit, -idi, -itum) (= *suppl.*) = adds / I add / added (by);
ante corr(ectionem) = before the correction has / had been made;
cfr. = *confer*! / *conferatur* / *conferens* = compare;
coni(ectura) tent(ativa tantum) = the conjecture made (by the editor) is only a tentative one;
corr(/exit, -exi) (= *em.*) = corrects / I correct;
del(/evit, -evi) = deletes / I delete;
e(xempli) g(ratia) = for example;

© Marek Dospěl ACECS, 2007

em(/endavit, -endavi) (= *corr.*) = emends / I emend;
fort(asse) + *pro* / *recte* = may be + for / correctly;
in m(ar)g(ine) = a reading in the margin of a Ms.;
lac(una) = blank space in the Ms.;
legere malim = I prefer to read;
LXX = reading attested in the Greek translation of the Jewish Bible, Septuagint
m(/anus, -anu) = hand / through the hand of;
ms. (pl. *mss.*) = *codex manu scriptus* = Ms(s). / reading attested in the Ms(s).;
poster(ior) m(anus) = second hand / writer
respicit = refers to / reference is made to;
sc(ilicet) = namely;
superscr(/ipsit, -iptum) = inserts / insertion above the line;
suppl(/evit, -evi) (= *add.*)
transp(/osuit, -osui) = a transposition has been made by;
var(iantia) = an alternative reading
Vg. = (an alternative) reading offered by the Latin Bible, Vulgata.

Abbreviationes non extensae
Nonextended abbreviations
A(nn/us, -o) = year / in the year;
B(eata) V(irgo) M(aria) = Blessed Virgine Mary;
B(eatus), BB. (= beati / beatissimus) = blessed, the most blessed;
etc(aetera) = et cetera;
F(rater), FF. (= fratres) = brethren, brethrens;
M(ultum) V(enerandus) P(ater) = Highly Respected Father;
P(ater), PP. (= patres) = Father, Fathers;
R(everendus) P(ater) = Reverend Father;
S(anctus), SS. (= sancti / sanctissimus) = holy, the most holy.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

7. Poznámky k transkripci a transliteraci

Do zápisu indoevropských jazyků používajících latinskou abecedu (jakkoli rozšířenou pro potřeby konkrétního jazyka) jsem kromě rozvádění zkratek (do závorky) a přepisu ſ nebo ∫ jako *s* nijak nezasahoval. Stejně jsem přistupoval i k přepisu latinských tiskem vydaných textů – jakkoli tato grafická stránka může někdy působit nezvykle, zachovávám individuální úzus v používání *u* a *v* i dobovou interpunkci, což by nemělo čtenáře nijak mást.

Pokud ale chceme i ostatní jazyky podat v latinském písmu, je nezbytné aplikovat (pokud možno konsistentní) pravidla pro jejich přepis čili transliteraci.[570] Každá transliterace je přitom ze své podstaty kompromisem a je tedy nutno přijmout fakt, že žádný přepis není ideální a že názory badatelů na transliteraci se někdy i výrazně liší, přičemž svou roli tu hraje nejen rozmanitý přístup a zkušenost jednotlivých badatelů, ale také historická mluvnice, výslovnost příbuzných jazyků[571], kvalita pramenů a v neposlední řadě i sama naše znalost historické fonetiky. Další zjednodušení a obvykle i dichotomie nezbytně vyplyne ze snahy vyhnout se používání až desítek zvláštních fonetických znaků, které by podstatnou měrou ztížily přístup k textu každému v lingvistice neškolenému čtenáři. Vzhledem k tomu, že tato pestrému publiku určená kniha se zakládá na písemných pramenech v různých jazycích a pojednává o reáliích kultur nepoužívajících k zápisu jazyka latinskou abecedu, snažil jsem se podle vlastního uvážení transliteraci co možná zjednodušit. Základním pravidlem mi bylo snažit se vždy vycházet ze znění v domácím jazyce, jak ho zprostředkovává důvěryhodná literatura (viz encyklopedické práce níže a zejm. slovníky v bibliografické sekci *Příručky*), a to pak přístupně vtělit do českého přepisu.[572]

---

570 Výjimku v našem případě představuje turečtina, která sice adoptovala latinku, ale jde o semitský jazyk a proto i ona bývá obvykle transliterována.

571 Jako příklad srov. vliv amhar. na moderní fonetiku klas. etiopštiny (jazyk geʿez).

572 Připouštím ovšem, že byly případy, kdy jsem se musel spolehnout na sekundární literaturu. Na další kompromisy bylo nutné přistoupit v případech, kdy se lze s

© Mark Lospel & ACEES 2007

Řečtinu jsem přepisoval podle zavedených pravidel při zachovávání kvantity těch samohlásek, u kterých je to patrné již ze samotného zápisu: η [é], ου [ú] a ω [ó].

Semitské jazyky obecně jsem se snažil přepisovat podle těchto pravidel: z češtině nezvyklých znaků zachovávám jen *hamzu* čili ráz (ʾ) a *ajn* (ᶜ) – avšak nikoliv v iniciační pozici; hrdelní frikativu [h s obloučkem dole] (arab. ح) přepisuji jako *ch*, faryngálu [h s tečkou dole] (arab. ح) přepisuji jako běžné *h* a podobně asimiluji i další češtině cizí hlásky (ṭ i [t s tečkou pod] jako *t* atd.).

Přestože je zjevné, že Prutký v případě arabštiny, v níž vedle klasického jazyka existuje řada novodobých hovorových dialektů, reflektuje arabská slova v různých dialektech v závislosti na teritoriu a reáliích (popř. sekundárním zdroji), nesnažil jsem se tuto variabilitu zvlášť reflektovat – s výjimkou egyptské hovorové arabštiny (kterou Prutký zřejmě nejčastěji cituje), pokud to bylo důležité pro interpretaci, a to navíc u vědomí, že např. výslovnost prepalatály ج resp. ڭ v jižní části Egypta se od severní liší (proto např. *Džirdžá* a nikoliv *Girga*).

V etiopských semitských jazycích vycházím z normy publikované v *Encyclopædia Æthiopica* (sv. 1, str. xix–xxi) a do češtiny ji převádím následujícím způsobem. Sice nepřepisuji délku u samohlásek *i*, *u* ani *o*[573] a i jinak se držím přepisu uvedeného v citovaných slovnících, ale vokál 1. řádu přepisuji jako *a* (např. ***ደጃዝ ማች*** ***da**džážzmáč*), vokál 4. řádu jako *á* (např. ***ጳጳስ*** ***páppás***), vokál 5. řádu jako *é* (např. ***እቴጌ*** *etégé*) a vokál 6. řádu jako *e* (např. ***ግዕዝ*** *geᶜez*), a laterálu *ś* přepisuji jako *š* (v geᶜez např. ***ንጉሥ*** *neguš*). I zde platí obecný přístup zvolený pro semitské jazyky, proto nerozlišuji pro etiopštinu jinak velice charakteristické konsonanty, jakými jsou ejektivy a glotály, ale labioveláry (qʷ atd.) zaznamenávám.

Nad všechny uvedené zásady jsem postavil běžnou praxi používat v češtině zdomácnělých forem u obecně známých jmen a názvů, proto např. *Alexandrie* místo řec. *Alexandreia* nebo eg. arab. *Iskandarija*. To se nevztahuje na toponyma v soupisu institucí a archivních fondů ani na bibliografické citace.

V otázkách pravopisu mi kromě citovaných jazykových slovníků byly vodítkem tyto standardní encyklopedické práce:

PROSECKÝ et al., *Encyklopedie starověkého Předního východu*, Praha: Libri, 1999; SVOBODA – VARCL – VIDMAN et al., *Encyklopedie antiky*, Praha: Academia, 1973;

---

určitým slovem (nejčastěji vlastním jménem) setkat ve vícero jazycích (např. Massaua – v evropských jazycích zavedený pravopis vychází spíše z arab. *Masawwá* než z etiopského (amhar.) *Mesewwá*.

573 Kvantitativní odlišnost od stejných vokálů v jiných semitských jazycích se však předpokládá a lze se s ní setkat např. v přepisech sira E. A. W. Budge.

© Marek Dospěl 2007

The Encyclopaedia of Islam – new edition, Leiden: Brill, 1986–2004;
Uhlig et al., *Encyclopædia Æthiopica*, Wiesbaden: Harrassowitz, 2003– ;
Verner – Bareš – Vachala, *Encyklopedie starověkého Egypta*, Praha: Libri, 2007.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

© Marek Dospěl
& ACECS, 2007

P. Remedius Prutký OFM

Itinerarium

Pars II:

De Abyssinia
et Indiis Orientalibus

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

© Marek Dospěl
& ACECS, 2007

[f. 233r]

Pars secunda

Caput I
De itinere versus Æthyopiæ regnu`m´

Tandem omnibus provisi necessariis pro tam dissito regno reqvisitis ac illa favorabili assecurati littera caute abs scitu minimave penetratione patriarchæ Cofti, paucis Evropeis de abitu nostro informatis, Deo auspice 21. Augusti anno 1751. Cairo discessimus sex camelis pro nostris deportandis rebus, pretio pro uno qvoqve ducentorum septuaginta medinorum conductis, ita bene saginatis, ut licet qvivis sex centenariorum pondus deportare valeat, tamen adhuc unum sibi insidentem hominem deferre tenetur; nos proinde hoc felici adveniente abitus tempore inexplicabilem interni jubili consolationem cordialeqve senseramus tripudium, vere felices nos arbitrando superata Ægypti persecutione et non adepta martyrii laureola novam reassumentes spem in futurum readipiscendi ac coronari ab Omnipotente anhelata gratia.

Sciendo optime vastissimum Æthyopiæ fore regnum pelagum tot annis ferocem, prædicantibus sanctum Evangelium tempestuosum, tamen firmiter divina auxiliante gratia sperantes naviculam Romanæ Catholicæ fidei faventibus cum ventis invehendi explicandiqve vela secundissimæ prædæ cum mille spoliis de baratro infernali || [f. 233v] acqvirendæ. Ideo iter hoc, licet pænosissimum, alacri aggressi sumus animo dirigendo gressus per illa deserta olim a populo Israelitico peragrata copiosissimæ uniti caravanæ, planitiem qvidem pulcherrimam, sed vacuam et planam, solis ardori expositam nec flores nec herbas, arbores nec segetes nec aqvam neqve panem peragravimus ferentem, ut Gn. 1,2 legitur: *terram inanem, vacuam*.

Progredientes versus *Est* tribus horis in locum *Bercke* ab Arabis dictum, ubi penes lacum subsistendo, qvo usqve omni anno Nilus se extendere solet cum maximo hominum concursu. Tota sub tentoriis congregata caravana aciem castrorum aut civitatem ordinatissimam repræsentans qviescit dieqve seqventi dato tympanorum signo omnes pro ulteriori se præparantes[1] via camelos onerando ac eis insidendo mandatum commendantis attenditur, qvo accepto omni celeritate, mirum visu tanta millium animalia[2] onerata et homines omnes spatio unius horæ qvadrantis præcincti itineri asinis, eqvis, dromedariis pauci, camelis plurimi insedendo, in optimo ordine iter proseqvuntur.

---

1 præparentes *ms.* : *corr.*
2 millium animalia : millia animalium *legere malim*

© Vaev. Nõspõl & ACESS, 2007

Præcedendo suo cum exercitu, servis, militibus stipatus, princeps caravanæ *Bassa Elkafle* dictus semper retardandes ac posterius remanentes, ne ab Arabis insidiati spolientur aut occidantur, ad accelerandum animat, ita ut qvisqvis alterum dummodo abs confusione præcedere valeat, sedulo usqve in solis occasum præfixum proseqvendo iter; provide hora Mahomethanæ subsistentes orationis de camelis descendendo, peracta oratione tempore *elmagreb* dicto parum qvid sump- || [f. 234r] -simus, `mox´ mediam post horam dato noviter tympanorum signo ulterius per deserta recto tramite progressi, insidendo camelis, aqva in *zemzemia* provisi, qvæ nihil aliud est, qvam saccus de forti pelle consutus, super camelum de utraqve parte pendulus; etsi intus ob solis ardores qvasi bullire vide`a´tur, tamen in tantis corporis sudoribus avide bibitur.

Pro tunc cameli plurima pediculorum copia infecti sunt dup{p}licis[3] sortis – minoris ac majoris – uti nucis avel<l>aneæ[4] obscuri coloris, nec pedes, minus caput in eis videtur, sangvine pleni bene observandi sunt, nam de sole in umbram se retrahendo hominibus plurimum insidiantur et si improvise humanum attingunt corpus, ita carni se jungunt, ut fricando nullatenus amoveri possint, minores ita carnem penetrant, ut vix agnosci ac evelli qveant, nisi dum bene sangvine imbibiti in corpore se dilatando maximo cum dolore eximuntur, ideo sedendo in camelo bene vigilandum, ne corpus penetrent.

Cameli soli pro hoc desertorum itinere proficui sunt, meliora præstanda officia, nam toto itineris tempore potu et cibo carentes onerati proficiscuntur, etsi natura sua sint delicatissimi portando qvantum valent, si tamen ultra vires onerentur, primo signa circumspiciendo edunt, u{l}lulando[5], qvasi stridendo dentibus, capito movendo, et non sublevati ad certam adhuc portantes distantiam protinus cum onere cadunt, nam amplius se rerecturi moriuntur. Hinc per deserta nihil aliud qvam camelorum ossa aut pauci hinc inde positi lapides ad directionem itinerantium inveniuntur.

Ditiores Mahometani, ne tantisper fatigentur, in stratis per duos camelos lecticis svaviter tanqvam sedilibus nostrorum magnatum deportantur, aut, qvi expendere possunt pro pabulo ac aqva eqvorum, mularum, asinorum, iis utuntur; mulieres vero divites occlusis duabus in camelo ligatis sedibus *muhie* dictis gestantur[6],

---

3 {} *del.*

4 <> *suppl.*

5 {} *del.*

6 m. v. d. occlusas duas i. c. ligatas sedes m. dictas gestant *ms* : *correxi; possibilitas altera hæc apparet:* mulieres vero divites occlusæ duæ in camelo ligatæ sedes *muhie* dictæ gestant.

Emendace je diagnostická, vychází z předpokladu, že *mulieres* jsou předmětem věty, ergativum *gestare* musí tedy být v rodě trpném a slova se vztahem k *sedes* v odpovídajícím pádě, tj. v ablativu. Upřednostněné řešení bere ohled na stavbu věty před-

© MAGNUM OPUS ACADEMICUM

in qvibus commode sedendo, insimul discurrentes facile iter peragunt; pauperes autem missionarii abs tentoriis aliisqve viarum commodis fatigose caravanam || [f. 234v] seqvuntur æstu inexplicabili langvescentes, sudore copiosissimo e toto corpore provocato, sitim patiendo summam; aqva rara, modica, in camelis parce bibitur ita, ut in meridie subsistentes refocillandi ob continuam corporis adustionem tota langvescens natura ægrota pareat, nam supra camelos sedendo ob miserum illorum gressum corpus continuo agitatur, spina dorsi, collum omniaqve rumpi videntur membra, tantum mortificationis ac doloris exinde causatur, ut nullum commodum, sed inexplicabile viatores patiantur tormentum.

In stationibus modica aqva calida, pane bis cocto contenti parum somni capiebamus partim ob defatigationem, partim e misera sessione dolorem corporis, partim ob latrones copiosissimos in hoc deserto solitos, semper pavidi ac circumspecti, omnes insimul bene coadunati, ne damna rerum aut vitæ propriæ experiamur pericula; nemo enim peregrinantium in *Mecca* et *Medine* abs caravana iter hoc desertum[7] visitaturus falsum prophetam Mahomethum adire præsumit, certe rebus omnibus ac vita ipsa privandus. Nam licet similis caravana ad minus centum millium, sæpe etiam plurium peregrinare soleat, bene armata, attamen omni anno furta a latronibus clam advenientibus committuntur; qvid fieret, si duo aut tres hoc iter aggredi præsumerent?

Nos missionarii tres cum intempesta gente Mahomethana qvasi privatæ personæ multum coram eis comparere neqvivimus, sed in omni statione deserti in nostro loco qvieti mansimus vix caput elevare præsumentes, ne aliunde zelotypici eorum mulieres videndi dicamur cupidi.[8]

---

chozí (*Mahometani…deportantur*). Za málo pravděpodobné řešení považuji transpozici *duas* a *in* v rukopisném *o. d. i. c. l. s.* ve prospěch *o. i. d. c. l. s.*; i pak by platila korekce *gestantur*.

7 desertum : *terminatio ex* -orum *in ms. rep.*, *cfr.* huiusce capitis *supra, f. 234r*

8 *post* cupidi *notam* Ø Vi- *adscr. Prutký; in mg.* Hic incipit c(aput) II. *adscr. Prutký*

Autor přípiskem a vsuvkou provedl transpozici, když dodatečně označil začátek nové kapitoly (zatímco text na stejném řádku pokračuje). Místo počátku kap. 2 je označeno v textu značkou *Ø* a odkazem *vide*, přičemž jeho druhá slabika – doprovozena rovněž značkou *Ø* – je napsána na stránce zcela dole, kde jsou číslo a název této nové kapitoly zapsány, a to také dodatečně, protože stojí na dolním okraji strany, zatímco věta hlavního textu pokračuje plynule na straně následující.

© Marek Nekula & ACECS 2001

[f. 234v]

[9]Caput II
De civitate Sues

Superatis igitur desertorum, qvæ populus transierat Israeliticus, incommodis, prima Septembris civitatem *Sues* attigimus in suo parvam circuitu, exigvis muris, portis antiqvis, domibus majori de parte e lapidibus fabricatis provisam, forma orientalium satis commodam, a portu Rubri maris tribus distantem horis, inde navigaturi suas per terram portare || [f. 235r] coguntur merces.

Sues potius oppidum foret dicendum, plurimum a Turcis, paucis Christianis Coftis hæreticis, paucioribus Græcis schismaticis inhabitatur mercatoribus. Hic summa alimoniæ est penuria, omnia per deserta de Grand-Cairo magno cum incommodo advehendo caro et raro venduntur; aqva maris non essendo potabilis, omni carendo fonte aut aliis aqvarum rivulis vel ductibus a longinqvo ‹aqvam›[10] potabilem per deserta septem horis distante loco in saccis coreaceis mediantibus camelis adferunt, unum parvum saccum duarum pinetarum octo medinis, qvasi decem Romanis vendunt bajoccis; hæc aqva si bona ac perfecte dulcis foret, jucunda viatoribus obveniret, ast!, fœtida, limo plena, sporca[11], subrubra, mediocriter cum vermibus salsa, putrida, pro summa venditur gratia.

In hoc loco omnes *peregrinantes* vela facientes primas a<c>qvirere[12] conantur naves frumenta, risum aliaqve victualia in civitatem *Gidda* cum multis centenis portantes peregrinantibus pro tunc in sua secta zelantissimis, Christianos ut canes odiantibus, indignos autumando hocce eorum sacro tempore conscendendi naves, omnia maris infortunia ac tempestates solis imputando Christianis. Nos missionarii ideo non modicam passi difficultatem primas conscendendi naves, et qvidem tanto magis, resciendo nos tres Francos, uti vocare solent Evropeos, fore, qvapropter summe contra nos protestando: aut centum aureos pro misero parvulo loco deponendos, aut in *Sues* relinqvendos. Videndo igitur hanc summam aureorum nimium nostras excedere vires, impossibileve pro prima navi tantum solvere considerando longissimam in Abbyssiniam præfixam viam ac || [f. 235v] præclusum omni ex parte succursum alimoniæ, adlaboravimus mediante certo Græco schismatico mercatore, cui a nostris Cairinis Catholicis Græcis optime recommendati, minori navigare pretio, cujus fideli opera minorem inivimus contractum sexaginta tribus aureis Turcicis, *mahbub* dictis, qvasi nonaginta qvatuor scudis Romanis, promptissime duci navis satisfaciendo qvantocyus abire cupidi, cum murmur contra nos ab hæreticis Coftis oriebatur, timentes, ne forsan, si longius in *Sues*

---

9 *ante* caput *notam* Ø de- *adscr. Prutký (cfr. cap. I, n. 8)*
10 <> *suppl.*
11 sporca : spurca *legere malim*
12 <> *suppl.*

© Nakladatelství Lidové noviny & Academia 2007

mansuri, apud patriarcham Coftum in Grand-Cairo accusemur, facile ab ulteriori detinendi itinere mediante potentia Turca, qvare divino implorato auxilio tanta post desideria suspiriaqve cordis decima Septembris omnes nostras res in maris portum transportari evicimus, mox parvæ cimbæ imponendas majorem conscendimus navim. Noviter a piloto tribulati pro unius qvadrantis horæ transportatione qvinqve solvenda erant scuda;

in primo navis ingressu Mahometica turba non aliter ac canes indæmoniatos intuebatur tantis evibratis blasphemiis, nostrum in navi ultimum, parvum, miserum, fœtidum, vix unius cubiti altum foramen, per qvod omnes peregrinantes in corporis necessitates descendebant peragendas, occupavimus, tanqvam in carcere sedentes tribus in bordo diebus favorabilem expectando ventum, omni momento in nostro pulchro situ molestati, inqvietati, fœtore peragentium sub nobis necessitatem impleti, tanto magis, cum omni nocte per idem foramen anchora in mare projiciebatur ac matutino tempore extrahebatur non minimum strepitum, rumorem excitans[13], aqva a funibus locum nostrum madefaciendo, singula lubenti supportavissemus[14] amimo, dummodo in pedibus stare, || [f. 236r] commode sedere aut corpus ‹propter›[15] indebitam sangvinis circulationem extendere potuissemus, verum unum et alterum deficiebat, uti in carcere sedendum vel jacendum cum plurima membrorum mortificatione fuerat.

Interim Deo auspice iter nostrum navigando cœpimus die 13. Septembris, perveniendo die seqventi in maris extensiorem locum, *bercke elpharaun* „piscinam pharaonis“ nominatum, triginta qvasi miliarium Italicorum mare largum, versus *Sud* altissimos præseferens montes, hos inter medios qvasi vallis cernitur, per qvam pharao inseqvendo populum Israeliticum cum tot millibus perierat hominum; Judæi transmeasse creduntur Exodi 14. v. 27. Altera ex parte in *Nord* sunt qvædam scolia[16] non adeo alta, qvibus convicina scaturiens est aqva seu balneum calidum, e qvo bibendo, lavando se sanantur plures. Inibi autem plurima venenosa detinentur insecta, pisces, serpentes ac scorpiones. In loco hoc pariter[17] Mare rubrum aliis partibus est largius ac periculosius, ideo naucleri semper optimo muniti ventu hanc maris partem intrare solent, nam inibi communius fluctibus furiosis spumantibus, continuo qvasi turbulentis, ac nisi optimus sufflet ventus, intrare pilotæ renuunt, locum pharaonis appellantes uti voraginem nautæ metuunt, cujus spatium duabus navigabamus diebus magno cum periculo, summe fluctuans

13 excitantes *ms. : corr.*

14 -bamus *ms. : corr.*

15 <> *suppl.; coni. tent.*

16 scolia : scopulos *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*

17 pariter *inter* largius *et* ac *transponi possit – significatio autem sententiae inflectatur*

© Marburger Ospel & Academia Verlag

‹mare›[18] navim – licet labore Indicam, majorem – tribulabat in summum agitando, non absqve metu navigantium, præcipue dum aliqvot ante horas navim cum qvadringentis hominibus submersam solis viginti octo salvatis ac conservatis in recenti habebamus memoria; verum altissimo Dei gubernaculo feliciter piscinam transivimus pharaonis. || [f. 236v] Dein paucas post horas insulam terræ vicinam conspeximus *Hassane* dictam, ab Arabis habitatam, ob sterilitatem terræ nil producentem; ‹incolæ›[19] miserrime se sustentant solis vescendo piscibus, eos siccando qvasi panes conficiunt, vitam cum egestate transigunt.

Versus vesperum vicini loco *Koba* substitimus, omnes enim naves eadem via navigando, ne a vero deviantes itinere qvasi in labirintho inter scolia[20] persi; egredi non valerent, si a consveto aber<r>arent[21] loco. Hinc pro subsistendo determinata observant loca per modum commodi portus situata, qvæ si attingere ante noctem neqveant, aut in locum præteritæ noctis revertuntur, aut in alio vicino, licet optimus pro navigando foret ventus, pernoctant.

18 <> *suppl.; coni. tent.*
19 <> *suppl.; coni. tent.*
20 scolia : scopulos *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*
21 <> *suppl.*

© Marek Doppel & ACECS, 2007

[f. 236v]

Caput III
De monte Sinai per Mare rubrum

Tandem aliqvot jam superatis Maris rubri periculis consolate 17. Septembris versus optatissimum *Sinai* montem appul{l}imus[22], ubi Moyses divinorum acceperat tabulas mandatorum ac ubi *cunctus populus videbat voces et lampades et sonitum buccinæ montemque fumantem* (Ex 20,18). Non intermisimus, ubi pro tunc non licuit corporaliter, divæ Catharinæ v(irginis) et m(artyris) corpus ab angelis inibi collocatum saltem spiritualiter cordicitus salutare. Mirus hic mons, cujus cacumen altissimum divisum qvasi duæ Moysis tabulæ hodiedum apparet, Mari rubro proximius situm, a qvo duarum spatio horarum, si recto tramite scandi posset, attingeretur mons, nobis tamen missionariis de navi in terram pedem figere illicitum, licet Mahomethani in parvis ad littus naviculis descendissent plurimi ob aqvæ faciendam provisionem, nobis in fœtido patien{tan}dum[23] fuerat loco.

Mons ille in Arabo *Gebl Ettur* seu mons Sinai, vulgo Mons altus sonat, || [f. 237r] facile a *Sues* per terram intra qvatuor dierum spatium, iter qvinqvaginta sex horis, attingitur, commodius tamen per deserta qvinqve insumuntur dies; qvia vero alibi per terram versus *Sinai* montem adumbravi viam, hinc per mare navigando versus Abbyssiniam varia qvæqve rep<p>eri[24] observanda, uti sub monte non longe distantem pagum, magna libertate a Christianis Græcis, Coftis ac etiam Arabis inhabitatum, a Mari distantem rubro, monti sancto proximiorem, duabus diebus situatum, sub montibus sibi ad invicem tanqvam in una linea recta succedentibus. Turcæ alias superbe dominantes præfatis habitatoribus nil nocere qveunt, semper ab Arabis protecti, duas inter Christianos tenendo domunculas e lapidibus maris curiosissimis constructas, certis venis, punctis ac figuris mirabiles, visui varietatem præbendo delectabilem, certo in Christianis provinciis plurimæ æstimarentur raritatis. Facile tamen similes domus construuntur, omnes ad invicem incolæ se adjuvando, parum panis ac leguminum pro labore præbendo mutuam sibi exhibent charitatem. Et qvia inibi dulcis reperitur aqva, omnes subsistunt naves provisionem sibi faciendo sufficientem ad ulterius navigandum, inibi etiam optima pira, poma diversi generis cum uvis, dactillis, amigdalis reperiuntur de montibus apportatis ab Arabis, ubi pariter plurimi scaturiunt aqvæ dulcis rivuli ac fonticuli, qveis arbores, plantæ aliive fructus irrigantur, nam usqve huc nullæ penetrant pluviæ.

In hoc loco conventus est Græcorum antiqvissimus S. Basilii, olim sedes episcopi superioris montis *Sinai*, nunc ob continuas Araborum incursiones duo solum aut tres ad irrigandos fructus inhabitant religiosi rigidissime viventes, nec pisces

---

22 {} *del.*
23 {} *del.*
24 <> *suppl.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn

diebus manducando jejunii, legumina oleo lini fœtido condita pro ordinario sumunt victu. Tunc inibi e tribus monachis unum qvasi moribundum videre fuerat, ab Arabis, qvos de horto decerpentes fructus depellere volens, inter duas arbores suspensum, per manus alligatum nemo solvere ausus, qvoad usqve || [f. 237v] tertio die placuisset Arabis eum semimortuum deponendi, proinde raro qvis motu proprio ibidem morari eligit. Ad pedem montis, ubi hortus est situatus versus murum, aqva invenitur scaturiens calida, a Græcis *balneum Moysis* appellata[25], ibiqve successisse illud miraculum, qvando Moyses [[de]] murmurantem ob sitim præcessit populum (Ex 17)[26] dicente[27] illi Domino Deo: „*en ego stabo ibi coram te supra petram Horeb, percutiesqve petram et exibit ex ea aqva, ut bibat populus*“. Qvia ibi est locus qvadratus trium vel qvatuor passuum, ubi e terra scaturit illa aqva aliqvaliter calida, ac versus montem est saxum, in qvo qvinqve distantia sunt foramina, unum ab altero qvasi palmo dissitum, in medium usqve aqva impletum. Dicendo monachi Moysen inibi suos qvinqve digitos in educenda illa aqva fixisse, qvia tamen foramina ab invicem magis dissita sunt, non videtur verisimile, debuisset enim habuisse Moyses extraordinariæ magnitudinis manus; potius crederem in alio altiori saxo, cum manus expressionem cernere licet.

Omnes tamen hunc locum Christiani transeuntes certum Arabis tributum solvere tenentur pro una florenum persona, qvandoqve realem, fitqve de hac causa, dum in Mari rubro plurimæ naufragantur naves, subito ab Arabis spoliantur illi, qvi vitam salvarunt, nudos [[spoliand]] relinqvendo exceptis illis, qvi tributum solvere, schedam dati demonstrando tributi defenduntur, etsi pleni forent auro, gemmis pretiosis, secure usqve in montem deducuntur *Sinai*, cæteri omnes – præcipue Turcæ tributum solvere renuentes – nudi ab omnibus privantur. Ideo naves vela explicantes continuo ab Arabis com{m}it{t}antur[28], ut, si in restricto[29] maris naufragarentur termino, spoliare qveant, nam a *Sues* usqve in caput montis *Sinai* non nimis largum est mare, qvandoqve vix qvindecim miliarium italicorum, navigatoribus sæpius est infaustum.

Sæpe nomine *rubri* insignitur mare, non solum vulgus, sed etiam a sacra Scriptura *rubrum* appellatur mare, non ideo qvasi aqva rubri foret coloris aut, ut qvidam voluere scripto- || [f. 238r] -res, rubra forent littora, sed qvia Mare rubrum alio nomine *Edomæum* sonat a regione *Edom*, lingva Hæbrea rubrum dicitur, unde hac ratione Græci rubrum appellavere, qvam rubedinis denominationem etiam a multis corallorum rubris trahit arboribus, scoliis[30] splendente sole repercutientibus, aut a

25 -tam *ms.* (*fort. assimilatio proximo* balneum)
26 „Ex 17,6“
27 dicto *legere malim*
28 {} *del.*
29 ræ- *ms. : corr.*
30 scoliis : scopulis *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*

© Vydavatel & Autor

copiosis in hoc Mari rubris piscium sqvammis aliisqve concharum rubescentium splendoribus rubrum navigantes nominare consveverunt mare.

Est tamen aliis simillimum, sola navigatione difficilius ac periculosius partim ob ignorantiam Mahomethanorum nauclerorum aut navis directorum, qvorum duo in omni navi *roban* vocati, experientiores se fore prætendunt, ob sæpius illud practicatum iter, unus eorum gubernacula regit itineris, alter debitæ observat regimen navigationis, navis capitaneo omne suppeditando consilium. Pilotæ enim sunt, qvibus pariter duo præsunt capitanei, unus navis est principalis, alter explicandis præest velis.

Omnis similis navis defalcatis defalcandis puri fructus affert domino bursarum qvinqvaginta, id est 16 700 reales. Bursa enim 25 000 medinorum importans ac medini 76 unum efficiendo realem, sicqve in una bursa 334 continentur reales. Capitanei navium lucri cupidi suis præterea onerant naves mercibus ita excessive, ut omni vehementiori ventu anxiosi submergi timent, ac exinde intra diem sæpius anchoras projiciunt solum de die, noctu nunqvam, navigantes, ne una cum populo pereant. Solo qvasi ventu tramontanæ seu *nord* iter proseqvuntur, qvod omni anno eodem observant tempore ad finem Augusti, de *Sues Giddam* navigando per totum Septembrem, Octobrem usqve ad initium Novembris continuantes devehere merces, mensibus autem Februarii, Martii, Aprilis ventu Schiroco ordinarie sufflante eis propitio versus *Sues* de *Gidda* retrocedunt varios secum portando maris fructus, rubros corallos, albos cum suis arbusculis, conchas perlarum partim sua cum matre perla in flore perdurante, partim alias variorum colorum, figurarum conchas, || [f. 238v] vasa a natura pro pixidibus adaptata, lapides mirabiles cum variis in se signis deliniamentis, herbas cum fungis impetritas, ligna qvasi lapis indurata cum elegantissimis venis visui gratis. Qvare ideo tantarum gratia raritatum Herodotus lib(ro) 2. c(apite) 1. de Nechao[31] rege Ægyptiorum scribit, dum destitisset ab effodenda terra e Nili fluvio communicationem volens cum Mari rubro efficere – ``qvia jam in hoc labore centum viginti millia hominum perivere´´[32] – mittendo qvosdam Phoenices, qvi e Mari rubro invecti in Mare Australe, tandem per Gades in Ægyptum reversi fuere.

Qvæ interim singula in diurno notaveram itinerario, pro ulteriori navigatione anchoræ extrahebantur die 21. Septembris, a monte Sinai ulterius navigantes, plurimis conseqventibus scoliis[33] periculosissimis, continuo in puppa[34] uno piloto observante strictissimos scoliorum[35] transitus difficulter cum navibus transibiles, vix qvandoqve a scoliis tribus distando pedibus, navigantes inter tantam corallo-

31 Herodotus – Nechao : *rescriptum in ms. apparet*
32 qvia – perivere *post* fuere *per signum insertum; transp.*
33 scoliis : scopulis *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*
34 puppa : puppe *legere malim* (*cfr. ital.* poppa)
35 scoliorum : scopulorum *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*

© Marek Dopsel & Arcos 2007

rum, scoliorum[36] ac lapidum multitudinem anxii, ne impingendo pereamus, miraculosus qvasi inibi transitus absqve damno qvam maxime suspirare adigit nautas; ideo usqve huc angeli custodes Arabes diligentissime nos inseqvebantur ad deprædandum, natare enim sub aqva optime norunt.

Ideoqve in capite horum montium ad maris rip{p}am[37] cernitur mesqvita[38] Turcarum certo santoni seu æstimato Mahomethanorum sancto dicata, a navigantibus summe veneratur, qvare ut periculis stricti maris ac scoliorum[39] conserventur, parvas construunt naviculas velis, timone[40] ornatas, dein largum ingrediendo mare in conspectu hujus mosqvitæ summam celebrando festivitatem, jubilando, clamando, partim in gratiarum actionem transitus felicis, partim futuri felicioris itineris naviculam per navim gestant, a qvovis peregrinante pecuniam cum canticis nautæ reqvirunt medietatem pro se conservando ac medietatem illi diabolo offerendam, mox naviculam grano, pecunia variisqve oblatis implent, in mare fluctuans ponendo, illuc sepulto diabolo santoni angelicis manibus deportandam jurant, etsi ante oculos omnium fluc-|| [f. 239r] -tibus absorbeatur maris, tamen ita fortiter credunt eam naviculam ab angelis in mesqvitam deportari atqve in ea appendi in perpetuam memoriam. Interim eadem nocte anchoras projecimus in nominato Arabice loco *Elkadi elhai*, id est judex vivus.

Matutino tempore 27. favorabili navigando ventu appul{l}imus[41] in *Gembua* seu fontana, locum, ubi non longe de altera maris parte videtur civitas *Jembo* vel *Lembo* cum pulcherrimo portu, qvem tamen rarissime navigantes, nisi tempestate compulsi, attingunt, ibi enim nobilis de Mecca residendo summas exercet tyrannides ac exactiones, qvasi medietatem omnium prætendendo mercium, et licet portum non ingrediantur, tamen honoris gratia tormentis explodendis eum salutant. Hic portus duo observanda habet scolia, forti ac pulchro castello cum qvatuor in qvadriangulo turribus ornatus, paucis provisus tormentis, cui mox adjacet civitas mox dicta *Lembo* in gradu 25. latitud(inis) et 62. longitud(inis) 30., numerando de *Sues* 100 leucas Gallicas. Ejus domus omnes majori ex parte stramine sunt coopertæ, æstus solis inibi insuportabilis, ideo dactilli in majori qvantitate, longi unius digiti, dulcedine omnes alios excedentes, saporosissimi, maxime excrescunt.

Et cum seqventi matutino tempore densa apparebat nebula in Ægypto nunqvam visa, pleni solatio Mahomethani prosperum prophetæ Mahomethi fore signum deprædicabant navigationis. Interim mortuus unus barbarinus juvenis pauper nigerrimus, cui ad confusionem multorum Christianorum maxima a Maho-

---

36 scoliorum : scopulorum *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*
37 {} *del.*
38 mesquita : *ex* mo- *in ms. rep. apparet*
39 scoliorum : scopulorum *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*
40 timone : te- *legere malim* (*cfr. ital.* timone)
41 {} *del.*

© Vydavatelství Academia 2007

methanis exhibebatur charitas nitidissime ejus lavando corpus schmigmate, tela involvendo alba, facta super eum oratione ab universo navis populo, vacua majori ad pedes ligata amphora in mari sepultus est. Eo mortuo non ideo numerus navigantium est minutus, sed auctus, cum duæ pauperes mulieres enixæ sint, mox de loco misero in meliorem conductæ, festum eis faciendo, strepitum, || [f. 239v] clamores, jubili in Ægypto soliti die partus ac octavo excitando, cibos competentes administrando.

Pro tunc omnem in me ac meis confratribus aliisqve plurimis observaveram mutationem, tam in corpore, qvam aere ac calore extraordinario, omnes tres missionarii qvasi ægrotantes, aere carentes, vix respirantes, curiosum odorem observando cum aliis multis qvalitatibus, ut exinde recte concluserim nos penes *Jembo* tropicum Cancri intravisse, dein ulterius navigando inexplicabilem aeris æstum passi, aqva fœtida, vermibus plena duorum digitorum longis uti parvis serpentibus coacti nos refocillare et adhuc parce, vere morti proximi videbamur.

Tandem prima Octobris vicini parvo monti *Rabeck* dicto inter scolia anchoram projecimus. Terra Sancta Mahometanorum incipit, parvus pagus est in gradu 23.30. latitudinis ac 63. longitudinis a *Jembo* distans qvindecim levcis, non longe a monte paris nominis *Rabeck*. Proinde monti vicini pro solemnisando Mahomethani se parabant illi, qvi prima vice salutandi honore falsum prophetam peregrinantur, ideo in aurora omnes sibi inhibendo aliqva vendendi aut contractum ineundi, suis se spoliarunt vestibus munde totum lavantes corpus, ulterius se fricandi illicitum manibus, se duabus telæ albæ partibus cooperiendo, una inferiori parte in modum caligarum, altera superiori humero uti pallio vestiunt, capite disco`o´perto, nudis pedibus, qvod, etiam si magnates aut nobiles adsint, observare tenentur, ideo illi crepidas[42] cultro findentes plurimis foraminibus efformatis, ut nudi appareant pedes[43], exigve vestiti diu noctuqve in calore qvandoqve noctis frigore, usqve dum montem sacrificii in Mecca visitent, persistere obstringuntur. Omnes in manu lignum per modum cochlearis tenentes ad fricandum corpus; si tamen qvis infirmitate, paupertate aut pudore ita vestitus remanere recusat, in monte sacrificii agnellum offerre obligatur; pauperes duo etiam tres insimul unum sacrificant agnellum, et si nec hunc dare qveunt, triduo ut in || [f. 240r] *Romedan* jejunant. Taliter vestiti tanti scurræ e patibulo pendentes cernuntur suis instructoribus seu magistris legis provisi, in solitis instruuntur cæremoniis ac orationibus dicendis. Interim omnes insimul in navi secundum ordinem se collocando duo et duo, tandem uno magistro cæremoniarum altius ascendente perorando felicitatem populo Mahomethicam, gaudia futura ac in paradiso Mahomethico mulierum copi-

42 crepitas *ms.* : *corr.*

43 illi crepidas cultro findentes plura foramina efformant, ut … *aut* illi crepidas cultro findunt plura foramina efformantes, ut … *legere malim*

© Marek Dopsal & Ágnes Ludányi

am, solatia cum Mahometo propheta conseqvenda aliasve sporcitias[44], ad qvarum omnium paragraphum singuli respondendo *amin*.

Hac peracta cæremonia omnes de mandato, uti prætendunt, Mahomethi descendunt in naviculis ad præfatum montem *Rabeck*, qvovis peregrinante tres tenente lapides in foramen medii montis injiciendos ob perpetuam in eo recepti ab angelo Alcorani memoriam, falsa fulti opinione, etiam nobis missionariis contrarium scientibus idem persvadebant.

Notum enim est excommunicatum Sergium composuisse Alcoranum conveniendo cum Mahometho de medii fossa montis, convocando universum populum ad demonstrandum miraculum, jam prævie inibi secrete collocatum Sergium; proinde perorabat Mahometh nunc sibi a Deo revelatum de fossa montis *Rabeck* per angelum mitti Alcoranum, ut in futurum totus populus hanc veram ac a vero propheta intimatam legem amplectatur, qvo momento e fossa Sergius librum in altum elevans tanta populi gloria ac applausu obtinuit desideratæ finem prophetiæ. Dein novam mox fingens Dei revelationem omnem præsentem populum debere tres in fossam projicere lapides, ideo omnis illa turma pro justo Sergii pretio ac patrata neqvitia cumulo eum contexit lapidum. Timendo enim Mahometh, ne forsan cum tempore inter eos ob nomen prophethæ aliqva oriretur altercatio, hoc subtili modo ille solus prophetæ honorem est assecutus, non obstante stupidus, stolidus, rerum omnium ignarus porcorum ac camelorum pastor; tamen hac || [f. 240v] falsa Mahomethani a suis senioribus imbuti opinione lapides in hodiernam projiciunt diem.

Omnis præterea peregrinans toto hoc tempore se gratando, ne sangvis effluat observandum habet, prouti sanctificandus, ideo præfatum cochlear in manu tenendo ligneum ad succurrendum necessitati cuivis permittitur, ad zelum devotionis demonstrandum fervorose ac continuo orationem repetunt, partim de Arabicis, partim de Turcicis compositam verbis, qvam ipsimet, qvid rei denotet, ignorant sæpissime per diem hæcce orando verba: „*Lebeck, lebeck, Allah hom ellebeck, lebe, lebe ja schiricke lebei, elhamdt, a uamedel mond*“. Aliqvi dicebant: „*molck ja schiricke lebei*“. Plures mihi enarrabant hanc orationem non fore directam honori Mahomethi, sed domui Abraham patriarchæ, non aliter ac si solum in Abrahami domum peregrinarentur.

Ob has cæremonias tribus inibi substitimus diebus, ubi Arabes nobis attulere pisces *schorombark* Arabice nominatos, qvasi ostreæ in conchis generatæ, in qveis margarithæ generantur; caro erat durissima, concoctionis difficilis ad modum lumacum[45], nobis ita gratum erat offertum, ut nunqvam tanto gustu aliqvid manducasse sciamus, nam multis jam diebus nil præter modicum panis bis cocti cum aqva fœtida, vermibus plena, degustavimus. Narrabant Arabes in his conchis reperiri margarithas magni valoris, ego unam parvulam reperiendo observa-

44 sporcitias : spur- *legere malim* (*cfr. ital.* sporcizia)
45 lumacum : li- *legere malim* (*cfr. ital.* lumaca)

© Nakladatelství Academia 2007

vi dictas conchas pro laborando fore perfectissimas, sæpius se jungunt lapidibus ac saxis subtus aqva, qvas pueri ac juvenes Arabes sub aqva qværentes a saxis separant, in magna qvantitate parvo vendunt pretio. Tandem tot stultitiis Mahomethanorum finitis nobis afflictivis de hoc loco navigavimus plurimis cum desideriis terram conspiciendi, parum enim supererat alimenti, carne toto tempore privati, modico pane bis cocto, modico riso ac aqva contenti fœtida, per strophium a vermibus purgata, tamen ob insuperabilem æstum ac sitim in ultimam usqve guttam cosumpsimus, ut mannam de cælo bibimus. Et cum semper in nostro supra mentionato fœtido, humili, parvo persistendum fuit loco, raro capita Turcis monstrando ob varias imminentes insolentias, tanto anhelan-|| [f. 241r] tius finem anxiosi carceris desiderabamus, cum a capitaneo navis præmoniti peregrinantes zelosos contra nos rabidissimos; ne qvid patiamur sinistri, cum patientia carcer similis supportandus fuit, non obstante ob hæc et alia incommoda multis naturæ alterationibus ac etiam infirmitate febrili duodecim jam diebus a benignissimo Domino Deo visitatus; terram qvantocyus anhelavimus. Interim varia adhuc transeunda maris scolia magis nos premebant[46], approximando loco a Turcis *Fatme* appellato, maximo solis æstu ardoreve mortificati die seqventi prominentia terræ rudera seu caput in modum brachii formatum in mare se protendentis feliciter transivimus, jam jam a longe portus Giddensis videbatur; adhuc tamen labyrinthum scoliorum navigandum coacti ac arenarum, ut vix unqvam in tanta positi fuerimus anxietate, partim ob utraqve ex parte saxa, partim ob debitæ profunditatis deficientiam; hinc inde strictum passum navis invertenda fuerat cum dexteritate, nam Giddensis portus difficillimus, periculis plenus, ideo ab inimicis securus. Qvapropter omnes Indianæ naves una die in distantia a portu tormenta explodunt, qveis auditis portus capitaneus naviculam cum piloto ad inqvirendum venientes mittit, dein secure per scolia in portum conducens, unum enim solum iter securum e labyrintho demonstrat in portum Giddensem, qvem, laudes Deo, in festo nostri angelici sancti patriarchæ Francisci Seraphici cum inenarrabili solatio attigimus circa horam pomeridianam qvartam, anchoram projiciendo, die seqventi parvam pro nostris rebus conducendis naviculam constituentes, septem florenos vix uno miliari Italico a terra distantes solvere debuimus, tandem terram civitatis Giddensis conscendimus.

46 præ- *ms.* : *corr.*

© Naply Logos & ACTeS 2007

[f. 241r]

Caput IV
De adventu in civitatem Gidda

Mox in egressu de mari doganam transire oportet, in qva omnes nostras pro missione res in sex cistis inclusas depo- [f. 241v] -suimus, ubi multa millia Mahometanorum in *Meccam* peregrinantium conspeximus, ut vix transire inter tantam turmam licuerit, plurimis in nos evibratis blasphemiis, consputationibus, non aliter ac canes tractati, durum ac qvasi impossibile cum visitandis rebus transire, et nisi a nostris Cairensibus catholicis mercatoribus Græcis uni nobili Mahomethano recommendati fuissemus, majores adhuc tribulationes, tyrannides hujus doganæ sustinuissemus. Verum mirabilis Deus ac misericors, qvi suis nunqvam deesse solet servis, in perscrutandis visitandisqve cistis medicinis, libris, paramentis ecclesiasticis impletis tam feliciter evasimus absqve remora admissi, visitati tot in nos furentibus ac præ rabie officialibus doganæ exprobrantibus[47], *cur Christianos canes ante Mahomethanos admittant,* convicia[48] plurima supportavimus. Verum qvia præfatus nobilis, cui recommendati fueramus, servum suum majorem ad littus maris in nostrum emiserat adjutorium optime nos defendentem, visitationem clementem cum admiratione omnium adstantium supportantes, ab omni liberati tributo præter consvetos servorum qvatuor tallaros. Summe tamen desudabamus ob magnos timores nobis præfixos, ob æstum solis ac pondus circa corpus ligatorum ducentorum in argento scudarum; ne enim decem pro omni 100 solvere cogamur, qvivis nostrum ducenta scuda in corpore portare tenebatur; interim laus Deo de integro dicenda erat corde, qvi in medio luporum Mahomethanorum tanto cum triumpho nos custodire ac conservare dignabatur.

Dein in domum assignatam cum omnibus nostris necessariis conducti; vix modicum qviescentes ac membra refocillantes lassa de nostro informatus vezir adventu die seqventi subito in suum me citavit pallatium, qvod in pleno nobilium consessu ingressus, sedentem in divano reveritus, etsi nunqvam inibi alicui Christianorum comparere licitum, tamen vicinius ipsi vezir admiratione singulorum sedere jussus, || [f. 242r] bono confortatus caffee interrogabar, qvidnam rei in hoc Turcarum reqviram meditullio, cui cæremoniis Orientalium observatis ulteriorem in his terris qværere fortunam respondi: „in curandis infirmitatibus, venis secandis seu aperiendis, scalpris scarificandis[49] seu cucurbitulis applicandis ac aliis hujusce modi nationi vestræ servitiis præstandis huc adveni“. His auditis *vezir* manum extendens „tangas“, dicebat, „magister, meum pulsum“, cujus satisfaciendo petitis liberum accessum in dies eum invisendi benigne concessit ac etiam alio-

47 exproprantibus *ms.* : *correxi*
48 convitia *ms.* : *correxi*
49 scarificandis : scarifandis *legere malim*

© Vladimír Capel 2007

rum intrandi domus; abs metu poteram varias in futurum applicando suis medicinas mulieribus, venas aperiebam, duas sibi chariores mulieres a diurno febrium morbo parvo resanavi tempore, in dies pluribus secando venas, morbos curando, sanitati plurimos restituendo, ut Dei gratia me in Mahomethanorum oculis reddebam mirabilem apud gentem barbaram bonum acqvirendo nomen. Sæpe a variis in Gidda nobilioribus rogatus firmum ac constantem figere pedem, plurimam permanenti pro{m}mittendo[50] nummorum summam, omnes enim in hac civitate ditissimi sunt mercatores.

Verum nostra mens non aurum aut argentum, sed animas pretioso Christi sangvine redemptas lucrandi, ulterius in adjacentem nos eundi finximus civitatem, qvia si in Abbyssiniam nos ituros innotuisset, nunqvam abeundi modus superfuisset aut tantam pro licentia exorbitantem extorqvere studuissent pecuniam, ut impotes solvendi a præfixo ‹nos›[51] impedivissent itinere, qvare ideo tanto magis abitum a *vezir* – meo bono patrono – urgebam, dum jam jam a Græcis hæreticis Romanos sacerdotes qvam maxime perseqventibus murmur oriebatur nos solum simulatos fore medicos Francos, Abbyssiniam petendi intentionatos; ideo timentes, ne eorum iniqvitate Mahomethani præventi nos detineant, sollicite navim ad ulterius navigandum inqvirebamus;

aliunde jam octodecim diebus in hac civitate degentes, || [f. 242v] pretio panem, aqvam ac carnes emebamus, qvotidie pro parvo cubicello[52] florenum solvendo et non volentes tantis succumbere expensis, adhuc pro miseriori locello omni septimana scudum Romanum expendebamus, pro pane die omni florenum, vix eo mediocriter satiati, qvia per modum hostiarum subtilis more patriæ pinsitur, unus pro medino venditur, ita ut viginti aut triginta in stomacho Evropei vix observentur; ideo parce maducandum, ne finaliter aliis necessariis viatores priventur. Nationales pauperiores pane ex semine Arabico *durra* dicto vescuntur neqvientes tam pretiosum solvere panem. Mercatores tamen millia millium possedentes bene se nutriunt ac sat parvum servitium largiter præmiant, propria edoctus experientia, dum ‹pro›[53] simplici juvaminis medicina purgativa aut sudorifera sex septem Hispanicas solvebant patacas seu tallaros cruce signatos. Pro sectione venæ tres et sic de cæteris satis exigvis præstitis obseqviis.

Rep<p>eri[54] certum mercatorem prope octogenarium ditissimum ac aliqvot jam annis albo laborantem fluxu, multis me præveniebat favoribus majoresve, si illum pristinæ restiturus saluti, promittebat, et qvoniam prævie purganda erat natura, pro una simplici ad purgandum medicina bonum causante effectum die seq-

50 {} *del.*
51 <> *suppl.*
52 cubicello : cubiculo *legere malim*
53 <> *suppl.*
54 <> *suppl.*

© Marek Dopsal & ACTS, 2007

venti in ornata burssetta viginti transmiserat patacas, paucis dein adhuc subministratis medicamentis influente Dei gratia ab albo curatus fuerat fluxu; maxime gratus toto, qvo *Giddæ* morabamur tempore, multis nos cumulabat beneficiis, qveis nostras sublevabat miserias, ut non solum totum nostrum a Sacra Congregatione conservando peculium, sed etiam omnibus expensis factis aliqvod[55] præterea reportavimus lucrum; alias si ab omnipotente Deo medicinarum remediis secundati non fuissemus, non solum totam a Sac(ra) Congr(egation)e expendissemus in medio itinere pecuniam, sed et plurimas sitis ac famis supportassemus penurias. Verum influente Dei adjuti gratia etiam a fidei sanctæ inimicis bono cibo ac aqva dulci, optimis terræ fructibus sæpius confortati supremo cælorum Rectori cum gratiarum actione singula offerebamus.

Et qvoniam civitas Giddensis varia notatione digna rememorat, ideo qvan- || [f. 243r] -tum licuit, diligentiæ adhibui ac pro meliori adhuc notitia subseqvens annotavi.

55 aliqvod : *ex* aliqvem *in ms. rep. apparet*

© Marek Dobeš & ACECS, 2007

[f. 243r]

Caput V
De civitate Gidda

Gidda civitas a pago *Rabeg* qvadraginta circiter per mare distat levcis Gallicis situata in gradu 22. latitudinis et 64. 30. longitudinis in littore Rubri maris, in utroqve extremo habens paucis tormentis provisum castellum, in uno versus *nord* Bassa degit, in altero meridiem versus in mare protenso nec tormenta, minus aliqvis major remanet officialis, aliqvi solum janiciari illud custodiunt. Iter ab uno extremo in alterum medii est miliaris Italici a mari in uno circulo se protrahendo ac extendendo in Orientem; tota civitas uno simplici misero conclusa muro, in totali suo circuitu unius ac medii est miliaris Italici, sat commode de lapidibus fabricata, multis mare versus intermixtis domunculis stramine coopertis, tres solum portas, duas ad castella dispositas, unam ad Orientem situatam, meliori structura Evropeorum more fabricatam; portam Meccæ illuc conducendo hoc nomine condecoratam Sanctam vocant seu portam prophetæ Mahomethi, ad terram suæ sepulturæ sanctam conducentem. Hæc sola a militibus janiciaris fortissimis vigiliis custoditur plurimis provisa officialibus, a qva communiter sua desumunt officia. Nemo Christianorum ut indignus accedere, minus transire audet, etiam ignorans approximando atrio dictæ portæ per vim aut Turca fieri, aut vivus comburi adigeretur; ideo omnes Christiani mercatores {non} verentur {nec} ‹et› {qvidem} viciniores ‹qvidem›[56] accedere plateas, ne qvid funesti illis contingat. Alias tamen duas portas libere accedere, hinc inde deambulare permissum est.

Dum in *Gidda* moratus fuissem, contigit me ad infirmum a janiciaris vocari, sortem prænominatam videndi habui portam, qvia tamen strepitabant Mahometani ob venerationem Sanctæ portæ, infirmum in aliam transportari domum oportuit curandum, attamen alia adhuc vice extra civitatis muros ab amico Turca nobili e speciali favore conductus, eam cernere licuit. || [f. 243v] Fingendo Mahomethani inibi sepulturam primæ nostræ matris Evæ, a qva civitas suum traxisse nomen dicitur, nam *gidda* nomen Arabicum idem ac *ava* sonat, prætendendo ob antiqvissimam traditionem in eodem fuisse sepultam loco. Ideo extra Meccanam portam magna populi Mahomethani veneratione <locus>[57] colitur; pro tunc summa velocitate conductus, ne a plebe observer, locum per modum capellæ constructum, ut tabula XVI., figura XXIV. demonstrat, ‹conspexi›[58]. In qvadro omni ex parte fenestram majorem crate ferrea cinctam videram, desuper cupula coopertam abs omni porta capellam; Mahomethani per fenestras introspicere contentantur fingendo inibi corpus Evæ collocatum tantæ fuisse exorbitantis figuræ,

---

56 non … qvidem *poster.* : *del., suppl. ac transp.*
57 <> *suppl.*
58 <> *suppl.*

© Marek Dospěl & Ars Longa 2007

ut in ejus umbilico tota erecta fuerit capella a portu maris ad jactum distans lapidis; mox viæ sanctæ Mahomethanorum unita Meccam conducenti restando versus manum sinistram.

Et prout civitas competenter est constructa, etiam domus – specialiter mercatorum – in commodo ordine e lapidibus fabricatæ, qvos e Mari rubro frangentes extrahunt scoliis[59] ac saxis impleto. Dum enim qvotidie spatio sex horarum crescere ac decrescere consvevit, a civitate duo etiam tria miliaria Italica mari retracto saxa frangunt ita, ut qvandoqve jam recurrente mari adhuc laborantes prout pisces natantes videre sit. Qvantæ autem curiositatis sint illi lapides variis in illis expressis raritatibus, summi in Evropa forent pretii ob distinctas in se repræsentantes venas ac figuras, flores ac picturas miro dispositas ordine, suntqve lapides durabiles; efformando eos pro ædificiis qvadros, et qvi pure sunt albi, ad fabricandum deveniunt optimi. Qvantum autem in his partibus domorum constent fabricæ, facile e pretio lapidum observandum, cum coctis seu exustis careant lateribus, omnes de lapidibus fabricant: unum duorum pedum reali solvunt lapidem, muratores dietim floreno, alios laboratores ac lapidum sectores floreno medio; dein ædificando e lapidibus domus, calcis loco terram cum purificata arena commiscentes modica intermixta calce, ligna muris in- || [f. 244r] -terponendo trabes colligantes muros, et si aliqvi intermiscendi forent asseres, unus reali solvendus. Tandem ligno in his partibus deficiente trabes e dactillorum arboribus facti plurimum solvuntur, ita ut aliqva etiam mediocris domus ab octuaginta usqve centum constet bursas. Qvia tamen similes domus plurimas cellulas seu cubicella habeant, plurimum fructus proprietariis adferunt, ut annue facile mille lucrari possint aurei. Plures tamen domus mari vicinæ miserius fabricatæ – aut de stramine totaliter, aut partibus lignorum intermixtis, partim lapidibus interpositis modo nostrorum Evropeorum rusticorum, portis pariter stramineis formatis; etiam e limo terræ, stramine co<o>pertæ[60], muris exterius e variis spinis et vepribus sat miseræ cernuntur. Domus vero e lapidibus constructæ nullis coopertæ sunt tectis ad se refrigerandum post solis occasum, ne tamen mulieres videantur, muros superiores altius extructos conservant. Fenestris de vitro, qvod carissimo est pretio, carent, earum loco crates pulchro ordine variis intermixtis figuris efformant – non jam loci incolæ, sed exteri aut Indiani, aut Christiani in arte periti.

Nulli tamen in hac civitate Christianorum, Judæorum aut idololatrarum continua manendi dat{u}a[61] facultas, tanqvam in terra Mahomethanorum sancta, essendo tamen inibi portus Maris rubri principalissimus, ob tractanda commercia modicum temporis eis conceditur permansio. Incolæ omnes Mahomethani, nulla inter

59 scoliis : scopulis *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*
60 <> *suppl.*
61 {} *del.*

© Vydavatelství Academia

se nobilitatis progenie, sed solis divitiis distingvuntur[62], singuli enim aut sclavi, aut filii e sclavis progeniti, continuo se eis commiscendo hanc inhabitant civitatem;

maxima omni anno sclavorum copia nigrorum partim de Æthyopia, partim e Sennar aut aliis convicinis adducitur[63] regnis, ordinarie mille ducenti, sæpe mille qvingenti adducuntur nigri, qvorum unus communiter 60 florenis venditur; si tamen pulcher juvenis aut puella speciosa, octuaginta qvandoqve centum venales fiunt aureis, mulieres Abbyssiniæ carissimo venduntur pretio, omnibus aliis nigris formosiores. Non aliter qvam bestiæ in forum adducuntur omnibus venales, prius tam a *gelabi*, id est sclavorum conductoribus in primo adventu bassæ || [f. 244v] gubernatori præsentantur, qvi e centum decem sibi seligit, tandem reliqvi in forum adducti tanqvam pecora nudi, commiseratione digni, unus alterve modico flocco verenda co<o>periendo[64]; Abbyssini separatim ab aliis colocati, maxime feminæ[65], omnis sortis creaturæ, matres cum parvulis lactantes, juvenes, senes, pueri et puellæ omnibus ad considerandum exponuntur, tanqvam muli ac eqvi probantur in visu, manibus, pedibus, dentibus aliisqve membris attrahuntur, in pectore percutiuntur, varios bestiales in eis actus exercent ementes. Tanta audiuntur lamenta, specialiter dum mater ab alio, proles alio coemitur domino, naturali separati amore, nunqvam amplius aut raro se revisuri lamentis ac planctibus viscera videntium commovent. Exinde oritur tanta commixtio ac generatio prolium, ut mortuis dominis, si aliæ proles non sunt, tota in sclavos cadat hæreditas, hinc incolæ Giddenses partim albi, partim nigri, partim fusci sunt coloris. Sciendum præterea talem hicce fore morem mortuo domino non solum hæreditare qvatuor legitimarum mulierum proles, verum etiam filii et filiæ sclavorum pari dotantur hæreditate, hac cum conditione, ut masculi dup{p}licem[66] præ feminis[67] obtineant portionem, ideo nobilitas nulla nisi divitiarum ``gaude{n}t[68] prærogativa´´; qvare singuli mer/ccibus inhiando, e qvibus solis ditescunt, commercia per Mare rubrum navigando exercent, multi e copia coemptorum sclavorum minori pretio, successu temporis majori vendendo ditescere solent, alii ad satietatem[69] eis abutendo primo revendunt, alii, ut noster amicus nobilior mercator, in cujus domo habitabamus, sclavam qvatuordecim emens annorum Abbyssinam ducentis aureis, inordinate ea abutendo, uti taurus abusu continuo, ut intra octo dierum spatium misere perierit.

---

62 distinqvuntur *ms.* : *corr.*
63 -untur *ms.* : *corr.*
64 <> *suppl.*
65 fæminæ *ms.* : *corr.*
66 {} *del.*
67 fæminis *ms.* : *corr.*
68 {} *del.*
69 sacietatem *ms.* : *corr.*

© Mario Negri & ACCSS 2007

In hac civitate omni anno Indianæ adveniunt naves cum mercibus, qvibus venditis etiam naves majores bene fabricatæ vendi solent et cum pro Mari rubro sine prominente majori navibus solito ventre constructæ sint, ob scolia[70] qvam maxime proficuæ, octuaginta etiam nonaginta venduntur bursis;

ut autem omnia ordinate procedant diriganturve politice, omni anno novus bassa a Constantinopolitano mittitur sultano, nisi ob specialem confirma|| [f. 245r] -retur gratiam permanendi, diutius morando in castello situato versus mare in extremitate civitatis ad *nord*, una cum tota sua aula. Castellum cinctum est antiqvissimo muro nullius valoris ad defendendum, multas habendo lucellas seu habitationes, ante sui portam duodecim diversorum ponderum prostant tormenta; nam egrediente aut ingrediente bassa tria, vel qvatuor exploduntur, qvæ etiam omni insperato insultui debent, conservando inibi centum janiciaros ac alios centum a civitate sustentatos.

Aula bassæ in *kiechia* aliisqve paucis consistit officialibus juxta morem Turcicum, reliqvi omnes sclavi et Mamalick dicti, optime vestiti ei assistunt, pariter tenendo in sui gloriam tres vel qvatuor musicos tubicenes, sex vel octo hæboistas, qvos Germani *schalamai* vocant, qvatuor vel qvinqve majora timpana, unum more Mahomethano parvulum, omni die binis vicibus – vesperi ad occasum solis ac post duas noctis horas – musicam faciendo, dum bassa solitam peragit orationem, id est in *aasser* ac in *aaschia*. *Kiechia* est bassæ locum tenens, totum ipse exeqvens tanqvam minister primus. Secundus *tendi*, qvasi secretarius. *Chasnadar* est thesaurarius omnia pretiosa ac pecuniam conservans. *Sardar* capitaneus dicitur sclavorum, cui omnes obtemperare tenentur. *Saragg* præfectus stabulorum, ita ut egrediente in eqvo bassa ille continuo supra eqvum manum tenet. *Nejackter* dicuntur milites præcedentes in manibus secures portando. *Schaali* carnifex est, cæteri omnes sclavi ac Mamalick. Hæc civitas solo bassæ gubernatur imperio ac fructus seu emolumenta doganæ cum scherif, id est nobili in Mecca residente, dividit.

Et qvoniam vix intra annum bis qvandoqve ter pluat, aqvæ patiuntur defectum, sæpius coloris nigri, rubri, viridis, secundum vermes in aqva generatos, bibitur fœtidissima, sat magno pretio coempta, ideo per strophium a vermibus purganda. Magnates, id est ditiores, cisternas pro suo conservantes usu qvandoqve melioribus amicis aqvam suppeditant, putridam autem cum liqviritia coqvendo sapidiorem efficiunt et tunc ut in terris nostris pretiosius vendunt vinum, medium sextarium pro duobus || [f. 245v] para seu grosso Germanico vix rogati tribuunt, et si anno hoc nulla deciderat pluvia, etiam uno floreno sextarius difficulter a`c´qviritur.

Exinde parum fructuum in ea vicinia crescit, omnia hortensilia ex locis Mochæ Arabiæ felicis deferunt, herbas, fructus, res com{m}estibiles[71], solo tamen hyemis ita dictæ tempore, qvando modica cadit pluvia abs tamen frigore, apportantur

70 scolia : scopulos *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*
71 {} *del.*

© Vladimír Doležel & ACUSAM 2001

de loco *Taif* nominato, ut rap{p}æ[72] albæ, flavæ, dulces, bamiæ prouti cucumeres, dulciores tamen ac majores afforis spinosis corticibus, bedinganæ qvasi medii pepones[73], raphani[74], qvorum sola comeduntur folia, phaseli[75] Indiani, petersilla [!], lactuca et porri. Araborum fructus, pyra, Persica majora, bricocoli, uva optima valde pretiosa, granella binis vicibus majora Evropeis, ita ut unum ponderando granellum trium qvasi fuerit drachmarum, vinum exinde confeci generosissimum pro sacrificio, in his regionibus rarissimum. Una uvarum libra duobus vendebatur medinis, durando in Gidda per continuos qvinqve menses, incipiendo a fine Julii usqve ad Festa Natalitia. Etiam haberi possunt limones [!] ``seu mala Medica´´, aransi [!], portugalli, ficus tam ordinarii qvam Indiani, ficus Adami alias ab Arabis nominati *mus*, optimi essendo saporis, coloris flavi et viridis, oblongi ut cucumeres, levato cortice seu pelle abs omni intrinseco semine, odoris gratissimi, molles, saporis muscatellini habendo etiam gustum exqvisibilium pyrorum dulcem, magno comeduntur appetitu omnium qvasi fructuum præfigurando saporem, cujus plantæ sex pedum in terra sunt humiles, foliis latis uno pede, producendo ficus 30 40 ad invicem concretos, vix unum solum ramum una persona portare valeret. In Indiis Orientalibus rep<p>eri[76] adhuc meliores, majores ac longiores; curiosæ tamen intrinsecæ sunt proprietatis, anteqvam antiqva moriatur planta, prius de radice juvenis excrescit plantula, non enim longo vivunt tempore. Præterea in *Gidda* extraordinariæ magnitudinis, sangvinei coloris, in sapore optima manducaveram mala granata ab incolis mala[77] || [f. 246r] prophetæ Mahomethi nominata; etiam pauca crescunt cum cedris amigdala. Frumentum, cujuscunqve fore posset sortis, nullum crescit, totum de Ægypto apportatum carissimo venditur pretio. Ex Indiis Orientalibus certa species ab incolis plurimum amata, *ketzeri* dicta, apportatur, tanqvam lenticæ fractæ forent hac cum distinctione afforis essendo coloris nigri, intus vero flavi; Arabes cum medietate risi coqvendo multum in hoc cibo se delectant, uti et Indiani.

Carnes in maxima venduntur abundantia: bonæ caprinæ, bovinæ, agnellinæ, mactantur persæpe buffali [!] et cameli a carne bovina qvasi indistinqvibiles, magna in qvantitate ab Arabis vicinis adducuntur. Agnelli, nisi ex balatu tales agnoscerentur, canes dicerentur, eis simillimi auriculis longis dependentibus, lanam duram ut crines canum aut caprarum, caudas habendo longas uti in Ægypto.

Volatilia reperiuntur paucissima præter gallinas in parvo numero, una enim ordinarie pro decem venditur para seu medinis, unum pro medino ovum, raro duo

72 {} *del.*
73 popones *ms.* : *corr.*
74 raffani *ms.* : *corr.*
75 fasoli *ms.* : *corr.*
76 <> *suppl.*
77 mela *ms.* : *corr.*

© Marburger Arabica

habentur. Paucæ columbæ, turtures tam domesticæ qvam salvaticæ videntur alia cum specie ab Arabis dicta *gatta*, assimilata phasianis, in sapore optima, in magna copia in campis sylvestribus turturibus sociata; prætereaqve passeres copiosissimi cum paucis aliarum sortum avibus rapacibus cernuntur.

Olim, ante adventum Mahomethanorum, ab idollatris possidebatur civitas adorantibus, ut cæteri Indiani, vaccam, cujus adhuc hodie recordantes incolæ narrant fore corvorum morem se supra vaccas reponere, et non potendo illud ob respectum idollolatriæ pati, per incantationem omnes corvos a civitate dæmonis arte elongare fecerunt, unde in hodiernam diem nullus cernitur corvus, etsi millenarii in Mecca – loco unius diei distante – in maxima inveniantur qvantitate. Narrant adhuc incolæ inveniri scorpiones, etsi morsicantes, nil || [f. 246v] hominibus afferre nocumenti; mirabile affirmant ligna combusta nullum relinqvere cinerem ac fures nullum habitatoribus inferre damnum. Verum prætesa miracula seu mirabilia ignoranti facile sunt persvasibilia, minime tamen peregrinanti prudentiori; ego debili mea reflexione primo solvo argumentum corvos non reperiri in Gidda, qvia aqva ac arboribus caret, ideo corvi existere neqveunt, Mecca autem puteis aqvarum provisa, etiam plures cernuntur corvi; utrum tamen scorpiones morsicando non noceant, cum personali non didicerim experientia, affirmare neqveo. Tertium nil mirabile est, idem enim in Cairo accidit e qvalitate ligni, non vero ex incantatione provenire, non remanendo cineres.

Concernendo fures, verum fore plurimæ et qvasi omnes merces expositæ ap{p}erte[78] in publicis plateis diu noctuve permittuntur, minime aliqvid deperdi auditur, licet locus furibus sit plenus, sciendo abs misericordia reum impalari hoc instanti, qvo reperi{un}tur[79]. In Mecca adhuc plures dicuntur fures, ubi nec in domibus secretæ ac occlusæ securæ sunt res, nostro amico mercatori hoc tempore e domo propria sclavum furati sunt.

Et qvoniam granum, risum, farina ac similia etiam in plateis exponuntur, infinitus murium reperitur numerus; glires copiosissimi, cum a Turcis non occidantur nec capiantur[80], etiam familiares deveniunt, manibus qvasi capi possent, inter qvos certa reperitur species, ab incolis odorifera nominata, multum ab ordinariis distincta, non enim tam magna ut glis, nec parva ut mus ordinarius medium tenendo locum, magis talpis assimilari posset, coloris est cineritii alti, prope albi per totum corpus, pedes medios ut talpa pelle conjunctos habet, caudam gliribus curtiorem ac grassiorem, cum modicissimo pilo largo magis nuda apparet. Corpus grossum ut porcellus, caput formæ talparum, oculos ita minutos repræsentat, qvasi acuum cuspides forent, unde parum de die, nocturno tempore acutissime videt, in oris oblongi porcini cuspidati extremitate duos qvasi parvulos globos gestat, cum

78 {} *del.*
79 {} *del.*
80 capiuntur *ms. : corr.* (*modum coniunctivum præcedentis* occidantur *respiciens*)

© Nakladatelství Academia

plurimis dentibus humanis similibus, qvo- || [f. 247r] -rum qvatuor anteriores ac superiores retorti sunt, proinde ab incolis hoc animal depredicatum periculosum, si qvem mordere contingeret, difficulter vulnus curaretur;

ut autem magis alia adhuc innotescant, subjungo

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 247r]

Caput VI
De variis civitatis Giddensis rebus ac vestitu incolarum

Cum Gidda Mari rubro contigva jaceat, plurimis abundat piscibus diversissimarum sortum[81], colorum ac formarum intellectum humanum excedentium, calamus adumbrare neqvit, nisi ille, qvi verbo creavit omnia. Pisces nivei albissimi, alii albi ordinarii, nigri, nigri-albi, rubri-albi, toti rubri, virides alii, variorumqve, qvos natura producere potest, colorum cernuntur; plurimi tamen coloris sunt rubri obscuri, alii rubri altissimi aut viridis cum gratissima colorum varietate, et prout altissimus Deus super terram diversissimorum creaverat animalia specierum, ita et in aqvis multiplicaverat numerum piscium, qvorum omnem minutim describere speciem magna vix sufficerent volumina. Videram pro tunc speciem piscis curiosissimam, loco sqvammarum pilos oblongos cuspidatos porcis non dissimiles aut animali echino, essendo coloris nigri, qvatuor pedum, gustui humano sapidissimus; sæpe tranqvillo mari conspexi navi approximare pisces canes marinos curiosissimos cum his aliisqve formis nunqvam visis. Ideoqve hujus nationis penes Rubrum mare degentis principale nutrimentum sunt pisces, cum in plurimis locis privati omni alio corporis sustentamento, etsi aliqvæ piscium sortes sanitati nocivæ dicantur, tamen promiscue manducantur.

Ut autem hæc natio Giddensis Mahomethica distingvatur a Cairina aut alia vestita vestibus Arabicis consvetis, semper partem sessæ seu cincturæ in turbante involutæ [[partem]] || [f. 247v] [[ex parte]] `in sinistro latere´ gestat pendulam. Vestitus divitum est pulcherrimus, maxime æstatis tempore, induendo indusia subtilissima e tela Indiaca, largis manicis uti Evropeæ mulieres nobiles dexteriolas portant, permittendo pendula extra caligas de eadem tela factas. Desuper vestiendo se pretioso cafftano seu veste longa usqve in terram, manicis strictissimis in extremitate cum minutis nodis, præcincti cingulo holoserico, pulchris intermixtis floribus ac variis figuris, desuper aliam vestem etiam strictis manicis aliqvaliter breviorem vestiunt coloris albi, vel rubri, aut cærulei[82]; duobus tamen mensibus, Novembri et Decembri, qvibus aliqvaliter est frigidius, tres etiam qvatuor cafftanos de holoserico vestiunt, adhuc supra eos ex panno Anglico vel Holandico oblongam pariter strictis manicis communius rubri coloris portant vestem. Nudis tamen pedibus omnes Orientales incedunt, crepidis[83] induti rubris vel flavis de pelle delicatissima[84].

---

81 sortum : *ex* -ium *in ms. rep.*
82 cerulei *ms. : corr.*
83 crepitis *ms. : corr.*
84 vel de pelle flavis delicatissima *ms.* : *transp.*

© Vydavatelstvo Spoločnosti Slovenskej Akademickej

Homines simplices et pauperes præter caligas, si tamen eas habent, simplex solummodo gestant indusium aliqvaliter præcincti, Arabes tamen majori ex parte nudi ambulant, una solum tela aliqvot palmorum præcingunt verenda. Qvasi medias formando caligas ex parte sinistra longiorem gestando cultrum, capillos præter morem Turcarum longos crescere sinunt, qvandoqve eos crispant, qvod et feminæ facere as<s>veverunt[85] in capite portando mitras trium cornuum de lana

pleræqve in brachio nudo an{n}ulum[86] ex ferro, ditiores <ex>[87] argento etiam in pedibus gestant sandaliaqve loco crepidarum[88] portant. Mulieres majoris notæ virorum more crepidas[89] aut parvas in medium pedum ocreas vestiunt, tandem supra pedis articulum an{n}ulum[90] argenteum vel aureum, simplices vero stan<n>eum[91] unius saltem digiti grassum per modum compedum ad excitandum in ambulando strepitum appendunt, alicujus magnificentiæ gratia desuper induunt largas ac longas caligas usqve ad calcaneos de colorata pretiosa materia pendentes, et si sat parvum iter peragere intendunt, vestes elevant, ut pretiosæ caligæ appareant, indusium largum || [f. 248r] ut viri pendulum medioholosericum extra caligas, caftano vestitæ pretioso, facie semper co<o>perta[92] velo magni valoris a fronte incipiendo, usqve in terram pendendo, tanqvam nostræ moniales forent, super faciem usqve in medium corpus alio pendente velo solis ad videndum efformatis foraminibus se repræsentant, auriculas qvinqve sex foraminibus ornatas gestant dependentibus gemmis, pretiosis lapidibus aut an{n}ulis[93] aureis vel argenteis; et si mulieres Mahomethanæ sunt, ad distinctionem Christianarum etiam nasum perforatum cum an{n}ulo[94] aureo vel argenteo pro summa ducunt gloria, pauperes auri, argentei loco an{n}ulos[95] vitreos aut ferreos imponunt. Frontem ornatam pendulis aureis, etiam collum replent ac præterea per modum aurei velleris a collo per ubera pendulos deportant aureos.

Videram inibi per modum ornamenti certos fructus, uti parvula poma in filo appendendo, collo alligari ac succesive ornamentum decomedi. Qvia tamen mulieres hos nimium amant fructus, ut toto eis frui qveant anno, hocce instituunt modo arborem ter vel qvater annue portare fructus. Dum enim arbor primos protulit fruc-

---

85 <> *suppl.*
86 {} *del.*
87 <> *suppl.*
88 crepitarum *ms.* : *corr.*
89 crepitas *ms.* : *corr.*
90 {} *del.*
91 <> *suppl.*
92 <> *suppl.*
93 {} *del.*
94 {} *del.*
95 {} *del.*

© Mandel & ACE Stoll

tus, radices arboris discoperiunt omnem amovendo terram, exinde paucis diebus folia frondes siccantur arboris deciduntqve; dein mox redices terra cooperiendo, aqva irrigando noviter arbor pullulat producendo viridia folia, paulo post florescendo secundos apportat fructus; sicqve ter quater per annum practicando appetitum dictis satiant fructibus; non tamen similes arbores longo durant tempore.

Dictæ feminæ[96], etsi visum sollicite, ne videantur, custodiant, de cæteris partibus corporis parum curantes, specialiter pauperes, contingit enim sæpius extra domum lavare euntes indusia et caligas non habendo alias præter eas, qvas in corpore gestant, nudæ ad flumen ut a Deo creatæ sola cooperta facie restant lavando sub solis radiis, || [f. 248v] usqve dum lotio siccetur, sedent; ut serpentes nil de cauda curantes, caput cum facie custodiendo alteram corporis partem parum curant;

nam cum hæc civitas terræ sanctæ Mahomethi locum tenere principiat[97], varia incolis prærogativa permittunur, neqve alius commodior datur accessus ad Prophetæ sepulchrum, omnes Giddam venire satagunt, nisi qvis per Mare rubrum aut per incommodum parvum iter in rip{p}a[98] maris conducens in locum *Confede* partem meridionalem utpote ultimum locum dominio grand-sultani spectantem. Proinde Gidda omnes peregrinantes eundo *Meccam* ordinarie qvatuordecim insumunt horas abeundo hora tertia pomeridiana, tota deambulantes nocte ad solis ortum *Meccam* attingunt, per qvod itineris spatium nullus pagus aut locus invenitur habitatus, solum hinc inde Arabes sub tertoriis pleriqve fures ac insignes latrones subsistunt, itinerantes spoliare, sæpius trucidare attentant. Non aliter ac in locis sanctis Palestinæ nobiscum agitur Christianis, ita hicce procedunt cum Mahomethanis. Iter directe versus orientem planum inter montes, in qveis Arabes degentes, conducit, facile in eorum prædam deveniunt peregrinantes, nec ob montes liberari qveunt.

96 fæ- *ms. : corr.*
97 *con. præs. act. verbi* principio, -ere *putandum*
98 {} *del.*

© Marek Nogel & ACE SAZOR

[f. 248v]

Caput VII
De civitate Mecca et caravanis

Mecca, civitas Turcarum sancta, muro simplici ut *Gidda* cincta estqve aliqvaliter major, situata in Arabia deserta, vicina Felici Arabiæ, ubi *scherif* seu nobilis loci moratus eam gubernans independenter ac absolute, licet a grand-sultano substitutus sit, tamen illi directe civitas spectat conservatqve pro ejus defensione qvasi 400 janiciaros suo proprio peculio, ac prout mihi retulere Mahomethani, fore civitatem ædificatam e lapidibus meliori forma ac symmet‹r›ia[99], qvam ipsa mox || [f. 249r] præfata Gidda. Et licet varii scriptores `Christiani´ *Meccam* personaliter vidisse se jactent, tamen id veritati qvam maxime est dissonum, qvia hanc civitatem, a Mahomethanis æstimatam sanctam, nulli Christianorum sub pœna capitis intrare licitum scitur, non aliter ac indigni aut canes æstimatorum; nam patria locusqve nativitatis Pseudoprophetæ ac terminus peregrinationis omni immaginabili ab asseclis æstimatur honore.

Omni enim anno sex caravanæ adveniunt, prima est *Schami*, id est *Damascena*, consistens[100] in duodecim millibus personarum. Secunda *Cairina* etiam tot millium, et qvandoqve major. Tertia *Magrebina*, qvasi qvinqve millium, est qvidem minora aliis, sed in se valorosissima; dum enim aliæ caravanæ ab Arabis `in´ omni spoliantur peregrinatione, Magrebini optimi milites se perseqventes depellunt Arabes. Qvarta est Bogdadi, id est de Babylonia, de Persia, Armenia, de qvovis loco duo millia. Qvinta de Jeman Arabia felice, duo millia. Sexta de Bassera ex Indiis et confinantibus locis Moscati tria millia. Agami qvatuor millia.

Fabulando Mahometani omni anno debere ad minus in *beit Alla*, ut vocant templum aut domum Dei, convenire septuaginta septem millia[101], ac in defectu hujus numeri angelos descendere de cælo in complendum defectum. Pariter affirmando septuaginta septem ventos, omnes aves ac cujusvis volatilia speciei illud templum Dei omni anno debere invisere, qvia omnes antiqvi SS. patres illud visitare solebant, specialiter Noe tempore diluvii, dum totus aqvis coopertus fuisset mundus, venerat sua cum navi in illud Meccensem situm, in qvo tunc templum Dei stabat, spoliando se vestimentis, ut supra retuli de Mahomethanis peregrinantibus, una solum vestitus tela *harram* nominata, seu veste alba || [f. 249v] et taliter qvod fecerit *tauaf*, id est: cum sua arca septem vicibus more Mahomethanorum circumiverat, ut ammodo omnes observant peregrinantes.

Proinde illud *beith Alla* est mesqvita principalis totius Mahomethismi, in qvam tota dirigitur peregrinatio omnium provinciarum ejus sectæ, confingendo stoice

---

99 ‹› *suppl.*
100 consistente *ms.* : *corr.*
101 *post* millia peregrinantium *vel* hominum *suppl. malim*

© Valentin Pospěl & ACTS 2007

Deum in creatione mundi creasse modicam spumam in eodem loco, ubi nunc *beith alla*, ac eam ordinatione divina fuisse conversam in terram; de qva tandem angeli fabricavere templum, dicendo illis Deus se velle in eodem loco creare genus humanum, qvod tandem suam divinam adoraturum est majestatem; tempore autem diluvii hæc domus translata ab angelis in cælum relinqventibus qvatuordecim signis[102] cornuum fabricæ *Kiab* vocatæ; hinc peregrinationem Meccanam *kiabe* consveverunt nominare.

Tandem adhuc confingunt in adventu Abrahami patriarchæ Deum ei imperasse dictam reædificandi domum in eodem loco eademqve figura, ut fuerat prima, ab angelis in cælum translata, ideo etiam prostat ammodo perpendiculariter supra sua fundamenta, modo tali, ut si cadere deberet, rectissime in sua decideret fundamenta antiqva; dum autem Abrahamus præfatam reædificabat domum, sub ejus pedibus fuerat lapis, a se ipso movebatur, elevabatur secundum fabricæ necessitatem, qvasi pro ponte serviebat; ideo hodiedum Abrahami nuncupatur lapis, in summa habitus veneratione, semper panno coopertus viridi auro, argento intexto ac desuper plumbeo rotundo cooperculo tectus. Qvi lapidem mentionatum videre ac deosculari desiderat, decem reales cum pulchro vestitu solvere debet; ac cum in præfato lapide certa videatur concavitas, eam confingunt a pedibus Abrahami expressam pro signo perpetuo, dicentes, dum templum fabricasset stando in lapide, concavitatem mansisse, qvam aqva implent, summa cum devotione bibunt.

Qvia tamen varia || [f. 250r] per intervalla temporum gesta fuere bella, noviter *beit alla*, domus Dei, destructa fuit, sed iterum reædificata, in qva plurima imposita idola ac adorata usqve ad adventum Mahomethi, qvi citius multis annis, ut confingunt, Jerosolymis adoraverat, qvousqve non venisset angelus ei annuntians[103] relinqvendam Jerusalem, transportando se Meccam, informatus ibi solummodo fore domum Dei ad adorandum Deum, essendo pro tunc toti mundo hæc domus Dei ignota.

Ista est a Mahomethanis conficta origo, ob qvam saltem una vice in vita qvivis invisere tenetur *beit Alla* ibive adorare; proinde ubicunqve existunt Mahomethani orantes, semper facie conversi in hunc sanctum locum, nam solum in eo preces exaudiuntur. Ultimo tandem variis temporum injuriis de novo destructa domus Dei, iterum ab imperatore sultano Murat reædificata, e cujus progenie hodiedum successores [[??]] regnant intercessione Mahomethi, amici et dilecti Dei, astruunt asseclæ. In qvadro extructa domus Dei absqve tecto a Mahomethanis dicitur, pergula ad deambulandum provisa, ac dum pluviæ cadunt, aureo decurrit <aqva>[104] canali, qvo tempore omnes felicissimos se arbitrantur potendo se abluere, lucrantur jubilæum ac absolutionem generalissimam.

---

102 signa *ms.* : *corr.*
103 annuncians *ms.* : *corr.*
104 ‹› *suppl.*

© Vydáno v rámci projektu Academia Moravica

Intus domum Dei circumscriptum est magnis litteris *„Sultan Murat Chan ædificavit“*. Una porta octo est pedum septem ascendendo gradus elevata, tota de argento, inaurata una cum clave et ser{r}a[105], muri e lapidibus albis marmoreis Arabicis conscripti characteribus, totaliter tapetibus nigris superbe auro intextis ac laboratis in fine fimbrearum aureis litteris, *„Alla u Mahometh*, Deus et Mahometh“ expressis <cooperti>, de qvo plura in historia Ægypti descripsi[106]; maxima solemnitate tapes Meccam defertur mutaturqve omni anno, antiq‹v›us[107] spectans evnuchis custodibus domus Dei, qvi eum conscindendo in minutissimas partes carissimo vendunt pretio ut reliqvias specialissimas, sola pars, qva porta tegitur, spectat *scherifo*, et qvando dies hujus peregrinationis || [f. 250v] *hagg* nominatus[108] incidit in diem Veneris, *hagg gebir*, id est „dies magnus“, uti jubilæum foret aut annus sanctus, et tunc illa pars, qva porta tegebatur, sultano appertinet Constantinopolitano. Asserunt Mahomethani illos simili magmo die Meccam visitantes tantum lucrari, qvantum in visitatione per continuos septem lucrarentur annos.

Afforis extra domum Dei sunt lapides nigri optime laborati, plurimum mesqvitam exornantes, qvam Turcæ non semper pro libitu intrare audent, sed solum statutis diebus et mensibus. Ut autem melius intelligatur, scire oportet duodecim apud Arabes fore menses lunares: I. Aaschur, II. Sofar, III. Rabiaa elauol, IV. Rabiaa ettani, V. Gemad elauel, VI. Gemad elacher, VII. Ragaab, VIII. Schabuan, IX. Romedan, X. Schaual, XI. Gade, XII. *Elhagg*. Ideoqve mense *Aaschur* die 10. domus Dei ap{p}eritur[109]; mense *Rabiaa* elauol die duodecima, qva nativitatem Mahomethi solemnissime celebrant. Mense septimo *Ragaab* aperitur die 27., uti etiam mense octavo *Schaban* die 15., mense nono *Romedan* duabus ap{p}eritur[110] vicibus, primo et ultimo solemnitatis die, qvam tandem jejunio Romedan terminato celebrant toto hoc mense jejunantes. Mense *Gade* die duodecima, ac mense *Hagg* domum Dei intrare audent solum‹m›odo[111] illi duo principes, Cairinus ac Damascenus, qvi duos pretiosissimos attulere tapetes appendendos in domo Dei propriis deferendo manibus.

Tunc toto peregrinationis tempore strictissime inhibitum est pro pecunia ludere, ludus foliorum sub pœna capitis ac omnes alii contractus aut appromissio mutua cujuscunqve rei *haram*, id est „illicita“ ac „excommunicata“[112] dicitur, ad

105 {} *del.*
106 *respicit partem primam*
107 ‹› *suppl.*
108 nominatus : -æ *legere malim*
109 {} *del.*
110 {} *del.*
111 ‹› *suppl.*
112 -cantia *legere malim*

© Magnum Opus & ACECS 2007

exemplum omnibus Christianis, qvomodo illi vero servientes Deo, sacras celebrare debeant festivitates ac abstinere a tot illicitis absurdis jocis et coversationibus.

Notandum adhuc, dum domus Dei ap{p}eritur[113] specificatis diebus, excepto tamen *Hagg*, die seqventi pro feminis[114] solum ap{p}eriri[115] solet, nam qvivis sexus separatim intrare strictissimum habet mandatum, viri soli, feminæ[116] diebus seqventibus solæ, etsi alias ut impuris omnis mesqvitarum inhibitus sit ingressus, ita ut etiam a || [f. 251r] regno cælorum exclusæ credantur, solæ extra portas cæli in loco particulari remansuræ, tamen de speciali gratia ac dispensatione qvatuor legis doctorum domum Dei ingredi permittuntur. Qvare ideo etiam omnes Giddenses nobiliores feminæ[117] pro specificatis diebus Meccam peregrinantur, inibi duabus vel tribus remanendo diebus honorem Mahometho præstant pseudoprophetæ.

113 {} *del.*
114 feminis : fæ- *ms.*
115 {} *del.*
116 feminæ : fæ- *ms.*
117 feminæ : fæ- *ms.*

© Marek Dopjel & ACECS, 2017

[f. 251r]

Caput VIII
Alia adhuc notabilia de domo Dei Mahomethanorum

Hanc domum Dei a Mahomethanis æstimatam in campo fore situatam, circum qvaqve qvasi arcubus efformatis, qvorum columnæ tormenta sunt bellica duo et duo unam formando columnam, in qvarum orificio ferrum interpositum se mutuo sustentando. Dicunt Mahomethani illa tormenta in victoriis contra Christianos fuisse recuperata; in qvatuor tandem partibus qvatuor erectæ sunt qvasi cathedræ, eas – secundum qvid in qvatuor distincti sectas – ascendunt doctores legis ad prædicandum, distinctas qvatuor declamando orationes, qvivis suam prælaudando sectam; omnium tamen illa grandsultani dicitur principalior, asserendo se de linea Mahomethi descendere, cæteri omnes eos[118] seqvuntur.

Summa celebritatis agitur dies mensis *Hagg* die decima, qvæ sacrificiorum dicitur; hinc octava die dicti mensis *Hagg* peregrinantes in Meccam adveniunt cum uno ductore seu magistro illos instruente consvetas orationes, cæremonias observandas in *Tauaf*, id est in „circumitione“ seu „visitatione“, qvam incolæ loci sæpissime repetunt solemnisantqve porciliter; omnes et singuli die nona hujus præfatæ lunæ partim in camelis, partim asinis in certum properant montem versus Orientem, duodecim horis a Mecca distantem, vocaturque *Gebel elauraffat* „Mons recognitionis“, ab aliis „sacrificii“, qvia Mahomethani ex Alcorano instructi referunt in eo Abraham sacrificasse Isaac. Ratio secundi est (seu recognitionis): qvia fabulant immundi de immundis, dicendo Adamum e paradiso expulsum in monte hoc prima vice cognovisse Evam copula matrimoniali, || [f. 251v] imo affirmant in hodiernum usqve diem relicta in saxo pedum vestigia distando ab invicem aliqvot passibus pedesqve Adami fuisse longos in modum columnarum, maximæ enim staturæ illum fuisse affirmant. Mons tamen non adeo magnus est nec altus, sed mediocris, in qvo planities amplissima, eamqve peregrinantes singuli ascendere conantur, et si qvis ob senectutem aut infirmitatem neqviret, ad montis remanet pedem cum illis, qvi ob copiam aut multitudinem non caperentur. Omnes non obstante suum peragendo sacrificium valiturum, ac si ascendissent, a doctoribus legis approbantur, turmatim enim singuli currendo nona hujus præfatæ lunæ se collocantes in monte qviescunt, in variis sporcitiis[119], iniqvitatibus carnalibus sacrificium principiando, cum die seqventi decima, qvæ tunc septima erat, festum est sacrificiorum, qvivis mactando agnellum masculum; et si ob paupertatem qvis neqviret solvi, qvatuor aut qvinqve concurrunt ad sacrificandum; si nec hoc in ef-

---

118 *Eos* must stand for *doctores legis*; if not, *eos* should be emended to *eam* making the sense that the other fractions follow the one of sultan in their importance, what is, by the way, how A-B (40) apparently interprets the place.

119 sporcitiis : spur- *legere malim (cfr. ital.* sporcizia*)*

© Vladimír Čapel 2007

fectum deducere capaces, tribus antecedentibus diebus jejunare tenentur. Dum autem sacrificando cultro præscindunt agnellum, hæc proferunt verba: „*Alla hu ackbar*, Deus est major“, adjungendo, ut illa oblatio sit pro remissione suorum peccatorum. Terminata agnellorum occisione omnes elargiuntur pauperibus carnes, qvia tamen tanta consumi neqvit copia, plurima corrumpitur.

Ut autem sciatur verborum „*Alla hu ackbar*“ ratio, sciendum ante adventum Mahomethi incolæ loci fuere idolatræ cum omnibus convicinis adorantibus in eodem monte deum nominatum *Ackbar*, in lingva Araba denotando *Major*, huic deo incolæ adolebant incensa ac alia juxta morem sacrificia cruenta. Turcæ prætendunt in hoc loco a Mahometho prædicatum fuisse incolis suam sectam, ut unum Deum colerent ac suo Alcorano faverent, ast!, nolendo illi a suo deo Ackbar desistere, ad eos lucrandos indulsit Deo vero cultum exhibere ac etiam suo idolo Ackbar servire. || [f. 252r] Ideo in sacrificiis Turcarum ad litteram sonant verba prolata *Alla u Ackbar*, id est „immolamus Deo ac etiam nostro Ackbar idolo“, et qvia res in Alcorano inserta est, ad litteram observant Mahomethani. Post multos vero annos dil{l}atata[120] hinc inde per Arabiam ac extra eam secta Mahomethi, advertebant Mahomethani magnum fore errorem præter Deum verum etiam idolo *Ackbar* tribuere honorem, ne tamen modum a Mahometho præterirent, huic littera *u* addiderunt *h*, insimul *hu* in Arabo denotans *est*. Æqvivocando ammodo „*alla hu ackbar*, Deus est Major“, ac ita omnem idolol{l}atriæ[121] evadunt cultum intelligendo Deum fore majorem omni idolo.

Terminato sacrificio princeps *scherif*, aut alius dignior, incipit clara voce solitam Turcarum orationem summa cum devotione, cum lacrymis populo repetente, estqve sacrificium finitum. Post qvod immediate expressus Constantinopolim ad sultanum expeditur dando notitiam de debita persoluta sacrificii devotione.

Post vespertinam horam omnes de monte descendendo in alium vadunt locum, montem minorem, parvulum, *Gebal Giamrat* „Montem lapidum“ vocatum, qvod potius ad litteram sonaret „Montem scintillarum“. Ibi singuli accipiendo lapides *giamrat* vocatos, eos projiciendo supra montem sacrificii nescientes dandi rationem, qvivis pro suo recenset arbitrio, ast!, qvia in antecedentibus mentionatus fueram Mahomethanos sub monte *Sinai* in memoriam obtenti Alcorani jacere lapides, etiam hicce ignorantes idem peragere solent, cum ignorantissimus Mahometh incapax fuerit similis Alcorani operis, verum, ut antehac dixeram, a monacho Nestoriano Sergio ``principalius´´ ac ab uno altero Aali dicto, compositus fuerat Arabesqve omnes honoris gratia Sergium *Abu Becker* nuncupant. Ut autem liber Alcorani divinus appareat, Sergium prævie in cisterna seu medio montis, jam || [f. 252v] cap(ite) III. mentionati, cum scripta lege abscodendo, populo persvadens totum Dei fore opus alium librum necdum scriptum manu tenendo dicebat: „bene

120 {} *del.*
121 {} *del.*

© Vladimír Bobek & Zdeněk Kristen

observetis, nunc hunc librum omni scriptura vacuum in cisternam missurus et totam, qvam prævie vobis promulgavi, legem in eo scriptam conspecturi,“ simulando se variis blaterationibus Deo loqvi tandem clamabat, si voluntas Dei foret, in cisternam librum dimittendo conscriberetur ac noviter populo videndum præberet; cui omni audiente populo respondebat e cisterna Sergius librumqve conscriptum in eundem funiculum, in qvo alter albus fuerat, alligavit ac populum hoc simulato miraculo decepit. Dein nova Dei revelatione in perpetuam gratiæ divinæ memoriam simulabat, ut qvivis tres sumendo lapides in cisternam projiciat, sicqve meritum lapidatus obtinuit mercedem Sergius. Ideo omni anno ob copiam projicientium lapides peregrinorum in sat magnum excrevit locus monticulum.

Die seqventi 11. dicti mensis omnes vadunt in vicinum pagum *Mina*, ubi omnes se lavando capillos radunt, ungves abscindunt ac iterato suis prioribus se induunt vestibus, revertendo in Mecca, adhuc duabus remanendo diebus, tandem die tertio vendunt, emunt sibi necessaria, euntes in locum *Zemzem* in facie domus Dei situatum cum puteo aqvæ scaturientis fingendo Mahomethani, qvod tunc, qvando Abraham reppulit[122] ancillam Agar de domo sua una cum filio Ismael (``Gn 16´´), deficiente in hoc loco aqva, sacro enarrante textu[123] deposuerat filium, ne moriturum videret, in alium se retrahendo locum apparuit ei angelus locumqve scaturientis monstraverat aqvæ. Agar videndo aqvam præ gaudio currens in locum relicti filii, ad fontem redux se cum filio refocillavit. Ideo etiam Mahomethani omnes – parvi, magni, juvenes, senes – hunc fontem ternis vicibus circumire tenentur, et qvi ob infirmitatem non valerent, ad minus pedes elevando ac si ambularent, commovere tenentur; ita ignorantes in notitiis Scripturæ, abs omni eruditione, ig|| [f. 253r] -nari, omnia ficta, excogitata ab iniqvo credunt propheta. In hoc puteo tanta cum devotione faciem, manus, pedes lavant, aqvam bibunt, ut etiam in diversissimas mundi partes secum deferant; tandem omnibus his peractis non diutius eis demorandi licitum, nisi in decimam qvartam hujus lunæ abire tenentur, si tamen mercium aut contractuum causa impediti forent, magnam pecuniæ summam nobili *scherif* pro licentia demorandi tribuere coguntur; p`r´olongando eis licentiam usqve in decimam octavam lunæ, qva die infallibiliter omnibus est discedendum, ideo rarum videre est tanta millia peregrinorum, mercibus onustorum; in velocitate contrahendo avide in reditum se parant, dein per deserta in Medine redeunt.

Unum adhuc notandum, dum peregrini jam vestiti a monte *Giamrat* in Meccam redeunt, tunc primo illi duo principes Cairinus ac Damascenus tapetes apportatos in domo Dei appendunt, antiqvos deponendo, in minutissimas findendo partes, in remotissimas mundi plagas ut pretiosissimas deferunt reliqvias. *Scherif* omni anno obligatus aliqvod donum grand-sultano Constantinopolim emittendi, et si dies sacrificii in Veneris ceciderit diem, etiam pars tapetis mittenda est. Faci-

122 rapullit *ms.* : *corr.*
123 „*Gn* 21,15–19“

© Marburger Arbeitskreis

le tamen sultanum, ne id ex<s>eqvi[124] cogantur, decipiunt ex professo immutando primam mensis diem, computando a prima die, qva eis luna comparuit, et sic fingunt citius una die vel tardius se lunam vidisse, exinde scherif a mittendis liber efficitur donis celebrando festum sacrificii loco diei decimæ luna undecima.

Hinc ulterius sciendum Mahomethanos asserere inter montem *Aarafat* alterum fore convicinum, seu certam saxorum ap{p}erturam[125], confingendo, dum diaboli e cælo in abyssum ejecti, in has saxorum cecidisse scissuram, vocando locum adhuc || [f. 253v] hodie *Bellad Elablis* "terram diabolorum".

Tempore sacrificii mulieres, alias stricte in domibus custoditæ, omnem conseqvuntur libertatem tanqvam tempore bachanalistico, ludos, jocos celebrant, egrediuntur hoc qvindie vestitæ celeberrime plateas circumeundo, domos, lucellas visitando, curiose specialiter novas anno hoc fabricatas aut restauratas considerant, ac si extraneæ forent; obviando viris notis audaciores eos jocose percutiunt, joci gratia confabulantur, tympana sonant, per plateas saltant, cantu mutuo se divertunt, invicem se visitantes ac epulantes, tandem circa decimam noctis omnes insimul se congregando in una turma strepitu tympanorum, manibus plaudentes, cantu jubilantes, multis horis plateas circumeuntes, omnem conventionem, alias illicitam, cum viris per qvinqve has dies læte peragunt vivendo ad arbitrium, qvibus terminatis iterato singulæ ad pristinos domus carceres redeundo, expectantes magno desiderio annum sacrificiorum venturum, qvod privilegium præter *Giddam* in tota Turcica ditione nulli conceditur mulierum.

Pro tunc jubili diebus facile tota depredari posset civitas, etiam ab inimico debilissimo, cum vix præter mulieres viginti remaneant homines belligerantes, aliis viris vel invalidis aut senibus.

124 <> *suppl.*
125 {} *del.*

© Martin Nodgel & ACECS 2007

[f. 253v]

Caput IX
Peregrinatio in Medine ad corpus Mahomethi

His et aliis sacrificiorum peractis solemniis omnes de Mecca peregrinantes gressus in *Medine* dirigunt versus Septemtrionem, tantisqve culicibus ac innumerabilibus muscis per viam mortificantur, ut ob ingentem impetum – qvasi apum cumulos – vix progredi abs continua || [f. 254r] defensione possint.

Tres communiter in Medine[126] dantur practicabiles viæ, una de *Gidda* per mare, altera per terram eundo versus *Jeman*, tertia autem conducens in Medine per deserta octo dierum spatio, et illud iter communissime a singulis assumitur. Est autem *Medine* civitas antiqvitus *Trebat* nominata, unde hodiedum adhuc plures Mahomethani Trebati dicuntur; olim sedes erat episcoporum Græcorum, satis ampla, pulchre constructa cum domibus in similitudinem Meccanam, cujus gubernator semper constituitur *tauass* seu castratus, a grand-sultano Constantinopolitano mittendus, et qvidem ille seligitur, qvi dudum mulierum occlusarum fidelem se præbuerat custodem emeritum, qvinto enim aut sexto ætatis anno castratus, non qvidem more Christianorum solis eum privando glandulis, sed totaliter abscissis genitalibus, et exinde non potendo debite sanari, plurimi moriuntur, ideo si qvi sanantur, carissimo venduntur pretio. Qvod autem similibus castratis tale confidatur gubernium aut regimen, fideles in custodiendis se probarunt imperatoris mulieribus, etiam in aliis futuri fideles, nam Medinæ maximus conservatur thesaurus a singulis Mahomethanæ sectæ donatus principibus, nullam potendo sperare generationis successionem thesauros appetentem, tali utitur imperator politica.

In hac civitate *Medine* 1000 pro custodia servantur janiciari ad specialiter custodiendum Mahomethi corpus in mesqvita inhumatum; non jam, ut tanti voluere scriptores, ejus corpus in ferrea contentum urna per aerem pendente virtute qvatuor lapidum sustentari adamantinorum, cum nec traditio nec libri Mahomethani id affirmant. Sed ut a tot mihi notis, præcipuis amicis Turcis ac majoris notæ inaudivi incolis, nec non a certo spione Ve- || [f. 254v] -neto exploratore Nicolao dicto uti teste occulato, corpus Mahomethi in medio mesqvitæ terræ inhumatum fore, signatum lapide sepulchrali unius pedis alto. Ne tamen hic cum lapide locus in summa veneratione habitus conculcetur pedibus, semper conservatur occlusus ac nigro copertus tapete, pretiosissime auro, argento elaborato, ab imperatore Constantinopolitano noviter electo donato cum obligatione toto, qvo vivit tempore, conservando, cujus secuta morte a novo successore alio condecoratur. Locus sepulturæ est qvid plus duorum pedum ferreis inauratis cratibus occlusus, hinc inde pendulis lampadibus, soli sacristæ ac seniori schiech seu santoni licitum est intrare reparandarum gratia lampadum, et duobus ante dictis principi-

126 Meccam *ms. : corr.*

© Marek Dopěl & Ars Longa 2007

bus. Aliorum nemo – nec devotionis, minus curiositatis gratia – tapetem elevare aut locum cum lapide cernere valet. Ante aliqvot annos narrant Turcæ sub tapete certum generalem jam putridum innotuisse, et volendo eum amovere, parvum juvenem ad id exeqvendum intromisere, qvem[127] peracta opera subitanee fuisse mortuum fingunt ob visum Prophetæ sepulchrum. Peregrini mesqvitam ingrediendo summa cum devotione crates tangunt osculando, Mahomethum qvisqve suo pro modulo salutando, Dei amicum, prophetam sanctum, amabilem advocatum, unicam Deo charam salutant creaturam, lacrimis, suspiriis plurimis ad confusionem frigidorum Christianorum reverentur.

Incolæ Medinenses prætendunt hunc locum in medio montium situatum fore frigidum tempore hyemis, sed cum nec nives cadant, minus aqva congelatur, nec frigus Italiæ mediocre dicendum est, solum incolis apparet, excessivis caloribus assvefactis, dum modico exorto frigido ventu tremantes venæ corporis, qvasi medulla ossium congelari videtur, interim tamen provenit a portis semper ap{p}ertis[128], omnem ventulum naturæ incommodum provenire || [f. 255r] propria didici experientia. Nam prope Meccam, tribus a civitate *Gidda* distantem diebus, orientem versus pagus est *Taif* ab Arabis habitatus, ubi tempore hyemis aer sat frigidus, in æstate vero calore temperatus, qva de causa tempore calorum Giddensium plurimi illuc se retrahunt habitatores, qvia Giddensis tantus est æstus, ut appetitum impediat manducandi, in *Mecca* autem ac in *Taif* bono manducant appetitu, tanto magis, cum ibidem carnes et fructus sunt meliores ob montes, e qvibus ex<s>urgente[129] rivulorum aqva fecundatur[130] terra varios producens fructus ac herbas, dein Giddam ac convicina loca apportari solitas. *Giddæ* tam excessivi saltem qvinqve mensibus durant calores, nec calamo, minus ore exprimibiles, sola hæc legentem edocere valet experientia; circa meridiem sex vel septem perdurans horis tantus urit æstus, ut nemo hominum, animalium aut avium in plateis conspiciatur, etsi incolæ loci totaliter nudi, aut solo induti indusio, aut etiam solis aliqvo flocco coopertis verendis, sive telaceis retentis deambulant caligis. Omnes domus intrinsecus ut accensæ parent calidæ fornaces, extrinsecus vero muri ardori solis expositi qvasi ardentes sunt carbones, unde tota langvet natura.

Unum adhuc observavi mirabilius aeri Cairino contrarium, ubi omnes Meridionales venti excessivos causant calores ac æstus Giddensibus similes, Septentrionales vero [[qvæ]] ordinarie nocturno tempore post solis occasum maximum Cairinis causant refrigerium, æstusqve lenimen, Meridionales e contrario summum calorem nocturno tempore somnum impedientem, qvasi de accensa fornace erumperet flamma, homines suffocans, halitum minuens, deficere parent naturæ,

127 qvi *ms. : corr.*
128 {} *del.*
129 <> *suppl.*
130 fæ- *ms. : corr.*

© Vydavatelstvo Spoločnosť Agitprop

ideo incolæ plurimi in domorum pergulis seu sup{p}remitate[131] sub dio dormiunt. Contrarium in Gidda et Mecca convicinisqve accidit locis, nam Meridionales venti temperatum aerem refrigeriumqve causant populo, venti vero de *Nord*, excessivos calores, ita tamen ut Cairenses refocillent, meridionales autem affligant, cujus forsan ratio a natura inserta, || [f. 255v] aut aliqva terræ naturalis virtus tales producere effectus dici posset. Sed verius dicendum, cum inter Magnum Cairum ac Mare mediterraneum atqve Oceanum tres jacent Arabiæ.

Petrosa seu saxosa, incipiendo post flumen Jordanis Palæstinæ, se protendendo ad littora Adriatici [!] maris, ac usqve in Mare rubrum se extendens, concludendo in se Ægypti confinia, *Suess* et montem *Sinai*, omniave illa loca, ubi populus Israeliticus post transitum Rubri maris qvadraginta annis in hac Arabia tanqvam deserto morabatur, asserente textu Exodi c(apite) 16. v(ersu) 35.: „*Filii autem Israel comedebant man qvadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem*“. Nam illud desertum meri altissimi montes, saxa et rupes sunt, nil in eis crescendo præter aliqvas medicinales herbas atqve aqvam inter montes scaturientem cum qvibusdam fructibus hortensibus.

Cui mox *deserta* adjacet Arabia planissima, vacua et inanis, paucos in se continens arenosos montes non adeo altos et asperos, habitata tamen a paucis versus Nilum, seqve extendens ad rip{p}am[132] Maris rubri, incipiendo a *Lembo* usqve in *Gezan* exclusive ac qvasi usqve in montes convicinos monti *Tombol*, ubi subdividitur magni sultani dominium a territorio regis *Jeman*, continendo in se *Giddam*, *Meccam*, *Medine* etc.;

huic tandem annexa est *Arabia felix*, in qva situm jacet regnum *Jeman*. Dixeram *felix*, non jam qvasi omnis inibi floreret felicitas, sed qvia in ea plures qvam in aliis duabus crescant fructus, ut caffee copiosissimum, in omnes mundi partes deferri solitum, persica, cedri, pyra aliiqve multi fructus, gustus specialis, qvia frigus exigvum aut nullum, hyemem vocantes incolæ mensem Februarii, dum Meridionales sufflant venti causantes temperatum aerem per viginti, aut ad summum triginta dies, qveis transactis intensissimi redeunt calores. Frigus tamen tale est his paucis diebus, qvasi dum in Germa- || [f. 256r] -nia mense Majo vel Junio venti a *Sud* australes sufflant, durando solum in Junii finem inclusive. Hinc naves de *Suess* navigare solent cum ventu de *Nord* in civitatem Giddensem, de qva cum ventu *Sud* redeunt, qvod omni anno observandum, alias his neglectis, renavigantes octuaginta nonaginta insumunt dies ac multoties de uno portu qvater qvinqvies egredientes redire coguntur, unde fit, ut non solum navigatio promulgetur, sed sæpius etiam naves naufragantur et pereunt.

In his partibus communissime mensibus Decembri ac Januario pluviæ cadunt, plus uno anno, minus altero, ante qvas semper præcedens ac uno qvadrante per-

131 {} *del.*
132 {} *del.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn

durans tempestas, qvater, aut qvinqvies annue contingere solet, et pro tunc incolæ omnes, privi omni aqvarum fonte aut rivulo, sollicite aqvam colligunt pro usu annuo; ditiores autem extra civitatem cisternas *saharig* dictas construi sinunt fossas in terra fodendo, stratis qvadratis circumqvaqve lapidibus, qvos aliis contritis, calce commixtis, stupa vel lino bene unitis tegunt, virgulis seu bac{c}ellis[133] fundum concutientes per octo dies, ne tandem jam exsiccatarum cisternarum findantur lapides egrediaturve per scissuras aqva, tam diligenter invicem uniunt lapides desuper bene oleo unctos, taliter ac si de uno solum lapide cisternæ forent, conglutinatæ cernuntur. Mox aqva implentur toto conservabili anno, hac cum observatione, qvod anno primo aqva non adeo bona, qvasi corrupta bibatur ob lapidum ac calcis oleive humores cum salibus extractos, subseqventibus primo annis bona, sapida ac clara bibitur. Pauperes cisternis carentes aqvam de lacunis, fossis tempore pluviarum congregatam bibunt, in principio mensis Februarii utcunqve bonam, ulteriori autem tempore vehementissimo solis æstui expositam bibunt fœtidam, vermibus plenam. Ideo cæteris decem mensibus diversissimorum inveniuntur || [f. 256v] aqvæ colorum: viridis, rubri, albi, nigri – ex diversitate vermium, in maxima invenibilium qvantitate, ita ut in una aqvæ mensura per telam purificandæ octava colligatur vermium pars variarum sortium et figurarum. Magis populo penibilis[134] est October ac November, qvibus aqva ob medietatem vermium vix præter aliqvod incurrendum malum bibi potest; ideo etiam a bassa sub pœna inhibetur bibenda, coacti omnes e cisternis carissimo coemere pretio, his qvi majorem ac copiosiorem fecere provisionem summe proficuo. Sin vero qvandoqve paucior decidit pluvia, summa aqvæ fit carities, mensura unius Germanicæ pinetæ duobus venditur florenis, exinde pauperes non pauci siti pereunt, etsi maxima a Mahomethanis iis præstetur charitas, obligante Alcorano de pauperibus centum providendos decem.

Propterea raro alii præter divites in hac civitate comparent mercatores, non solum incolæ, sed et advenæ potentes, continuis negotiando[135] mercibus Indiacis, Ægyptiacis ac variis Evropæis, ditescunt maxime, tanta enim denariorum cernitur copia, vix in alia mundi parte visibilium, et hi sunt reales imperiales Austriaci chariores, aurei Venetiani, patacæ Hispanicæ, floreni rari (pauci medii et qvadrantes), parva rarissima est moneta Turcica *medini* aut *para* dicta, vix rogati septuaginta qvinqve para pro uno permutant reali, etsi in aliis Turcarum partibus octuaginta saltem solvantur. Qva de causa tanta hominum millia in sola permutanda lata pecunia plurimum a<c>qvirunt[136] lucrum, indeqve ditescunt. Aurei Venetiani duntaxat inter Mahomethanos cursum habent, in caro valoris, duorum realium

133 {} *del.*
134 penibilis: *fors ex* poena *derivatum*
135 negoc- *ms. : corr.*
136 <> *suppl.*

© Nakladatel & Autor

ac qvinqve medinorum; in Gidda vero et Mocha atqve adjacentibus locis duorum solum realium, ideo in has partes Evropæis itinerantibus non aurei, sed reales imperiales portandi sunt, secrete tamen, ne in teloniis decem pro centum solvere teneantur, in corpore, non in cistis occultandi sunt.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 257r]

Caput X
Adhuc quædam de hac terra et curis morborum notanda

Jam supra mentionaveram[137] in civitate Giddensi raro, aut nunqvam reperiri fures, cum reprehensi rigidissime puniuntur, prima secunda vice charitative admoniti, vice tertia rei abs omni formato processu ac examine vita privantur; qvod in Magno Cairo ac aliis Turcarum ditionibus nil curatur, sed prima reprehensi vice capite plectuntur caput amputando, aut gratiam reo exhibentes manus, pedes amputant, ac ut sangvis sistatur decurrens, in ferventi intingunt oleo, qvandoqve adhuc tyrannius cultrum collo rei infigunt barbareve occidunt. Ideo ob tantam pœnarum rigiditatem in concursu plurimorum millium perscrutando telonearii merces adven`tan´tium hinc inde per terram disjectas nil earum deperditur, sed optimo in ordine conservantur.

Laudabilis a Turcis observatur justitia – sive mensurando, sive ponderando, semper centenarium computando centum viginti librarum, libram duodecim unciarum, unciam duodecim drachmarum. Si tamen qvis in suam habitationem cistas cum rebus anhelet deportandas, in promptu sunt plurimi *hamalin* dicti, qvi maxima admiratione videntium 400 ac etiam 500 librarum deportant pondus, alias vix a tribus de terra elevabile personis, deorso eorum impositum, fune aut qvodam cingulo ligatum, in fronte capitis industriose tenentes, supra et infra gradus libere procedunt, qvasi qvid leve ferrent; tantam e continuis portationibus acqvirunt fortitudinem omnium Evropæorum excedentem vires.

Dixeram mox supra plurimas dari muscas et culices, nullas tamen, etsi in summis caloribus, pulices, sed copiosissimas cimices nocturno tempore pœnosissimas, qviescere impedientes, usqve in menses Januarii et Februarii aliqvaliter frigidiores disparent, comparentqve horum loco infiniti pulices cimicibus molestiores, ideo Arabes e finissima tela saccos efformant, una cum muliere, omni vestitu || [f. 257v] spoliati, nocturno in eos se includunt tempore, supra capita restringendo saccum, a culicibus ac pulicibus præmuniti optime qviescunt, id per totum regnum *Jeman* observatur. Nos missionarii Æthyopiam petentes tempore insuportabilium calorum Giddam attigimus ac tribus degentes septimanis non modicum a muscis, culicibus ac cimicibus passi;

ubi cum ego solus chirurgiam calebam, mei duo confratres aliqvali saltem usi qviete, meris occupabar infirmorum curis, visitandis infirmis, medicinis præparandis ac applicandis, plagis, vulneribus curandis, venis secandis, scalpris scarificandis, vix momentum ab ortu solis usqve in occasum remanebat liberum; tanto difficilius mihi parebat, cum duo mei confratres nullius periti medicinæ, totum peragendo laborem solus; omnibus abs aliqva petita remuneratione solius Dei amore

137 cfr. cap. 5

© Vydal Doseděl & ACTA 2007

serviens, nisi qvis libere qvid obtulisset. Stupebant ideo Mahomethani non modice nesciendo nostrarum conditionem personarum, minus finem lucrandarum animarum, lucrabar exinde omnium incolarum ``animos´´ ad facilitandum iter ulterius; omnes præterea altiss‹im›um[138] exorantes Dominum ob animarum lucrum, meos medicinarum benedicere dignaretur labores, prosperos asseqvendo eventus; undiqve mirabilia per viles manus operabatur Deus, qvidqvid enim in periculosissimis etiam morbis applicabam curabantur singuli, in plagis, vulneribus horribiles qvasi putridi sanabantur, ut 4. jam retuli capite. Proinde factum, ut e vicinis locis *Mecca*, *Hodide* aliisqve adjacentibus advenerint infirmi et sanabantur gratia Altissimi qvasi omnes, redibant consolati ac eo plures accurrebant aggravati, pauperes plurimi enormiter fœtentes a defluentibus curabantur ulceribus. Duo non reticendi Arabes, qvorum pedes usqve ad ossa nervosqve putridi ac consumpti, vermibus scatentes, maximo cum fœtore, animus horrore perculsus conspiciendi nauseabat, applicando his morbis propria, paucos post dies spes affulgebat sanationis bona || [f. 258r] excrescente carne; unus pauper Jerosolymitanus, cuprarius aut ærarius faber cancrena laborans in osso pedis omnibus stupentibus septem intra dies curatus sanusve evasit. Alius adhuc toto corpore ulcerosus, paralyticus, cum adductus fuisset, omnis ad videndum abhorruit sensus, tamen innata motus fueram compassione, prius qvibusdam corrosivis applicatis, tandem ungvento[139] Ægyptiaco illi{ni}tus[140], deliqvium passus ægrotus ob internos summos dolores, moriturum timebam, tanto magis, dum Mahomethanorum rabiem optime noscens mortem non evasissem, inculpando me alterius reum mortis. Verum Dei miserentis gratia in se rediens paucos post dies melius habebat ac a putredine sanari incipiebat, ideo totus populus multa comestibilia inibi carissima ultra pecunias libere oblatas adferebat, plusqve animo obtinui gratuito, qvam hactenus in demorando cum meis consumpseram confratribus. Vere misericors Deus, qvi tantam in debilibus demonstrare dignabatur curationum virtutem, sanctissimam miserentis numinis dil{l}audabamus[141] providentiam! Credebamur passim medici, doctores ac chyrurgi præclarissimi in mundo invenibiles, ignorante populo Medicum divinum per manus suorum debilium operantem servorum.

Pro tunc inopinate commendantis principis charior uxor in lethalem incidit morbum et jam jam agonisans, nil duobus loqvens diebus; advocando me ad ei succurrendum non modicum consternatus fueram, ne tam periculoso statui efficacius succurrendo remoram nostri tam longi adhuc itineris patiamur omnemqve antehac aliarum curarum amittam favorem. Verum, novo divini adjutorio Medi-

138 ‹› *suppl.*
139 unqv- *ms. : corr.*
140 {} *del.*
141 {} *del.*

© Marburger Bibliotheken & Archiv

ci, nostrorum cordium <ac>[142] animarum justum noscentis desiderium, infirmam modico adjuvi sudorifero, paucis prævie propinatis confortativis guttulis, meliorari videbatur ac dein brevi intervallo temporis pristinæ restitutam saluti, totus applaudebat populus.

Miserandi vere omnes || [f. 258v] in his terræ partibus demorantes, qvia morbo aggravati, medico et medicina destituti misere pereunt, nisi illi sorte et fortuna resanati Deo reddant grates; et tanto magis, qvia mortui et bonorum magnam patiuntur jacturam, nam loci judices per fas et nefas nulla eis suffragante lege omnium bonorum et substantiarum decimam diripiunt partem, *beit elmal* nominatam. Imo sæpius maxima cum injustitia perversi judices etiam ultra decimam partem meliores orphanorum res inter se distrahunt, ita ut qvandoqve ditissimorum filii parentum mendici evadunt, omni undiqve præcluso recursu. Qvare ideo extraneis summe incumbit suæ vigilare saluti, ne post mortem propriis priventur divitiis. Facile enim æstu extraordinario durante naturaqve sudante, incaute vespertino tempore se refrigerando, subito febri oneratur omnis ac prompte medicinis succurrere negligens vita periclitatur semper. Qvod a`d´ventantibus caravanis in aere incautis accidit communiter, vita suisqve allatis privantur bonis, plurimum fructus bassæ loci apportantibus, qvi magna cum pompa ac celebritate ob duos advenientes (Cairensem et Damascenum) principes caravanæ procedit obviam, hocce ordine: Primus ante bassam eqvitans portando album vel rubrum vexillum, qvod duo alii superbe vestiti seqvuntur officiales a plurimis pedestribus comitati servis. Secundo qvatuor eleganter pellibus tygrinis cooperti eqvi, unus post alterum conductus. Tertio duo cum securibus argenteis *nejacter* dicti subseqventibus se centum janiciaris progrediuntur. Qvarto plurimi nobiliores Turcæ pedestres, pretiose vestiti more Constantinopolitano, altioribus turbantibus, cincturis præcincti argenteis vel aureis pretiosis cum lapidibus ornatis, post eos duo majores officiales *kiechia* et *vezir* bassæ. Qvinto officiales minores, sexto tandem ipse bassa eqvitans cum maximo splendore et apparatu, || [f. 259r] ditissime ornatus, qvavis ex parte qvatuor mamaluck seu sclavis æqvaliter exornatis stipatus. Unus præterea *saragg* dictus manum supra eqvum tenendo proximior bassæ procedit. Septimo alii centum janiciari pedestres proprii eum com{m}itantes[143], qvia centum primi castelani fuere a civitate sustentati. Ultimo camelis insidendes musici cum qvatuor tympanis minoribus, majoribus qvatuor, tubicenes Turcico inflantes more cum aliis pipharis. Tandem subseqvente turba innumera clamoribus ac applausibus solemnitatem condecorant; his visis nil nos amplius consolari poterat, qvam velox per Mare rubrum abitus.

Summe tamen nostris Mahomethanis displicebat amicis tam insperata separatio, tanto plus dolorosa, qvia improvisa, omnes qværendo modos inibi nos de-

142 <> *suppl.*; cordium j. n. animarum d. *ms.* : *transp.*
143 {} *del.*

© Vladislav Dopel & Adrian Zahoor

tinendi. Principaliores civitatis plurima spondebant præter annualem sustentationem, pecuniarum abundantiam, domum pro habitaculo liberam, ac qvicunqve curati fuerint, extra soluturos se spondebant. Parum aut nihil vana nos trahebat promissio, non enim nummorum, sed animarum lucrandarum gratia perituras jam dudum mundi hujus conculcavimus divitias. Ideo observantes omnibus favorabilibus (per) se nil efficere promissis, aliud parabant rete, pulchras, prædivites offerendo proprias filias matrimonio conjungendas, nigras et albas ac illecebris allicere conabantur carnis. Verum Altissimi assistentia omnes illas Diaboli illudendo astutias dicebam uni meorum amicorum confidentiori jam ante abitum de Ægypto matrimonio junxisse puellulam pulchram, formosam ac gratiosam nimis, cui frangere fidem impossibile, duplici allata ratione: prima, cum tantæ elegantis formæ ac pulchritudinis sit illa Ægyptiaca, mea sponsa prima, paremve sibi non habere aliam, semper intelligendo Virginem sanctissimam ac meam protectricem amabilissimam, neqve fas est deserere eam. Secunda æqve inhibens ratio Christianis non licere duabus insimul jungi mulieribus. Hæc audientes stupebant Mahomethani mys- || [f. 259v] -terium ignorantes ac videntes omnem in nobis se perdere operam cum dolore ingeminabant: „proh dolor, vos non fore Turcas, ut magistros medicinæ agere valeatis in Mecca, ubi nostri medici ignorantes omnes qvasi infirmos sepulturæ tradunt, e vita ad mortem curant; etsi balsamum Meccanum genuinum habeant, qvo facile singula curari qveunt mala, applicandi inscii modi omnem perdunt operam".

Balsamum Meccanum universo notum fore mundo, aliter balsamum album Indiacum et Ægyptiacum nominatum, suam trahendo originem e locis civitatis Meccæ adjacentibus. Antiqvitus in aliis etiam Ægypti partibus inveniebatur, ast, injuria temporum, desidia Araborum, undiqve destructis arboribus, ammodo solum prope Meccam e paucis prostantibus arboribus, qvarum folia citrinis malis similia, colligitur, effluendo de illis eo modo, qvo in Tyrolo de arboribus terpentina dicta Venetiana producitur. Arabes hunc arborum defluxum diligenter colligendo Meccam deportant venalem, tandem Giddam, ubi jam una ejus libra duobus venditur florenis, dein in Indiis Orientalibus, in Magno Cairo ac adjacentibus locis cariori venditur pretio, in Evropa vero carissimo, etsi persæpe adulteretur alio commixto oleo, non cognoscentes debite balsamum facile decipiuntur. Est enim fluidum spissum in hyeme condensatum, subflavi coloris, odoris sat grati, si tangitur digitis, ut viscus adhæret, si lingva gustatur, os odore replens amarum relinqvit; ut autem verius probetur, in aqvæ vitrum tres aut qvatuor guttæ injectæ supernatantes se extendunt tanqvam tela aranea, totumqve lignello colligi potest relinqvendo post se aqvam odorosam ac amaram. Sin vero aliqvid intermixtum fuisset, non solum non supernatat, sed neqve supra aqvam se extendet. Dum autem balsamum aliqvot foret annorum, condensatum remanet neqve liqvefieri qvam calefaciendo potest, et si aliqvod ungendum foret ulcus, termenti- || [f. 260r] -nam admiscere est necesse, ea deficiente oleum olivarum adjungendum, neqve tunc amplius præ-

© Verlag Dr. Kovač & Alice Sazdov

dicta valet proba, neqve totum de aqva est colligibile. Virtutes hujus balsami sunt plurimæ et mirabiles, in omnibus casibus et circumstantiis, apostematibus optatos causando effectus, Peruano pares, imo moderni Orientales medici per tanta experimenta meliores asseverant Meccani virtutes balsami qvam Peruani, qvia illud cum aliis particularibus balsamis qvandoqve in aliqvo casu nocere damnumve afferre scitur, Meccanum vero numqvam; cui admiscendo modicum th<e>riacæ[144] optimum contra venenum est antidotum, pro vulneribus, plagis inveteratis ac qvasi aliis medicinis incurabilibus Meccanum solum ablutis citius vino, bene absters{s}is[145] vulneribus, sanat. Si noviter ense inflictum vulnus membrumqve qvasi desectum[146] lavetur a sangvine, balsamo inungatur bene plagam ligando, nil amplius est necesse, usqve dum sanetur. Moderate sumendo ad intra unam vel duas guttas calidissimum enim est, apostema leniter solvit educitqve communiter per secessum ad extra promovendo materiam. Ab hecticis, pht<h>isicis[147] qvandoqve sumptum admirabile attulit solamen, in plurimis aliis casibus commune qvasi remedium a missionariis cum optatissimo applicatur effectu. Arabes et Mahomethani pro pulchritudine mulierum illud applicant extendendo supra caninam pellem, in faciem apponendo integro mense non removentes, postea qvasi neogenitas asserunt, a balsamo injuvenescentes. Propria infirmis ac variis langvoribus pressis didici experientia admirabiles produxisse operationes.

Nos interim semper magis et magis ulterius progredi solliciti, terminum obedientiæ attingendi anhelantes, tandem ante peregrinantium in Medine abitum accessi *kiechia*, per varias infirmorum curas mihi affectissimum, abeundi licentiam humiliter petivi fingendo nos in aliam viciniorem progredi velle insullam, benignam in scriptis abeundi obtinui licentiam, præmonendo me sollicite navigare, qvia abeuntibus peregrinis nulla ampilus dimittitur navis, nisi redeunte || [f. 260v] caravana, magis adhuc aggratiatus, ut non solum ab omni ulteriori tributo liberi, sed etiam ab onere telonii immunes evaserimus, tria duntaxat scuda Romana gratuito servis donando, omnes missionis res navi feliciter impositæ, spiritu gaudentes a tot liberati miseriis, vela sub faventibus Altissimi gratiis explicantes ulterius navigavimus pridie abitus caravanæ Meccanæ circa meridiem, die 23. Octobris anni 1751.

144 <> *suppl.*
145 {} *del.*
146 di- *ms. : corr.*
147 <> *suppl.*

© Nadpis & ACTISZOT

[f. 260v]

Caput XI
De ulteriori versus Abbyssiniam via

Divini hactenus protecti providentia, etiam barbarorum emolita corda, dum præter insolitos favores a *vezir* aliam adhuc obtinueram recommendationem scriptam, versus insulam Arabiæ felicis navigantes benigne a commendante recipiamur.

Verum brevi hac consolatione recreatus, prima mox navigationis die benignissimus Deus nova me infirmitate visitare dignatus, ingenti calorum alteratione, capitis obrutus dolore totiusqve corporis vexatus anxietate, nil triduo præter medicinæ modicum sumens mihi ingeminabam: „*medice, cura te ipsum*“[148]. Mare ob aliqvot in terra qvietis dies contrarium naturæ effectum, plurimum aggravabat stomachum, qvasi prima vice conscendissem illud, fluctibus agitatum invertebat ad continuum provocando vomitum, viscera ejicere velle parebat, caput confusum dolebat, omnes in corpore venæ tremabant, tanta vehementi commotione mori credebam. Ast, Deo ter optimo placuit, etsi ob rerum simili statui necessariarum victusqve commodi carentiam pessime tractatus, tamen novem post dies `me´ pristinæ restituere sanitati.

Interim navigantes penes magnum ac altum montem *Gebel Tombol* dictum, a spiritibus *Gennet*, id est subterraneis dæmonibus, ut fabulantur Arabes, habitatum, qveis omnem dul{l}iæ[149] transeuntes præbent honorem fabricando seu conficien- || [f. 261r] -do prævie parvam naviculam fructibus, pane ac pecunia impletam per mare currere sinunt, etiam dulcem aqvam cum riso, pane, butyro in mare projiciunt, duobus Mahomethanis præcinentibus, tanqvam lytanias cantarent toto subseqvente populo repetendo *el alatundo*. Supplicantes a spiritibus immundis bonum ventum ac desideratum attingendi portum, in eorum honorem plurima sacrificia ac orationes persolvendo. Ita vociferantibus eo ipso bonus cessaverat ventus, remanendo illusi cum maxima nostri cordis irrisione, externe tamen mus<s>itare[150] non præsumpsimus, ne forsan ejiciamur in mare, qvia omne alias malum Christianis adscribere sunt as<s>veti[151].

Tandem paulo post infeliciter saxum seu scholium[152] navi impingentes tam fortiter, ut proximi ruinæ, spiritu conturbati naufragium timebamus, ac [[non]] nisi solius Dei, non vero providentia dæmonum conservati evasissemus, in mille navi confracta partes periissemus; longo tamen tempore consternati navigantes, igno-

---

148 “Lc 4,23”
149 {} *del.*
150 <> *suppl.*
151 <> *suppl.*
152 scholium : scopulum *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*

© Magyar Tudományos Akadémia 2007

rando, an qvid nocumenti passi simus, adhuc paulisper navigando anchoram jecimus. Novis reassumptis superstitiosis orationibus honori præfatorum spirituum, cum varia accadebant infortunia, lis inter eos exorta, qvinam infortuniorum causa foret, aliqvi nos Francos maledicebant, alii negabant, sed potius mulieres pauperes, qvarum plures secum vehebant luxuriose eis convivendo, culpabant, ideo irritati plures omnes feminas[153] una cum pueris pro sodomia conservatis in littus exposuere jubendo in mari se a peccatis abluere, ut ita mundatas cum pueris in navim reassumentes secundius navigare qveant; nam periculosam mox transivimus insulam *Gebel Firan* nominatam ob || [f. 261v] scholium[154] subseqvens *Ras Elfaras*, vulgo „caput eqvinum“, hinc inde monticulis sub aqva non apparentibus, passum reddens naucleris difficillimum, eo magis intuendo ex omni parte parvas insulas, naucle<r>o[155] ignorante, tanqvam in labyrintho qvo navigandum nesciente; solo divino duce numine ut talpæ paulatissime uno solum velo progrediebamur, e medio labyrinthi feliciter eggressi locum *Gezan* attigimus, qvasi pagum sub monte situm jucundum; ex parte Meridionali mons cum adjacentibus pluribus monticulis et scholiis cernebatur, ubi omnes e stramine domus factæ et coopertæ sunt, cum portu[156] maris mediocriter commodo, infinitis inibi reperibilibus cancris, variis pro esu avibus, pro ordinario nutrimento huic populo pauperrimo servientibus; tam enim miserabilis, inops, maxime egens, miserrime abs pane vivendo, continuis adhuc insuportabilibus crutiatur caloribus.

E nostra navi ultra sexaginta pauperes in terram descendere, suæ egestati ac inediæ, fami ac siti satisfacere sperantes ac terræ nutrimenta qværentes, sed gens habitantium pauperrima, parum nostris egentibus succurrere poterat, præter pisces ac aliqvas inibi crescentes terræ radices et qvoniam nudipedes, privi crepitis, deambulabant, omnes a ferventi, calida arena læsi, adusti, pleni pustulis, vix stare potentes, in navim rediere ejulantes. Calores enim inibi infernales dici possent, homines inexplicabiliter langvescunt et natura deficere paret.

Hinc septima nostræ navigationis die circa mediam noctem dormiente capitaneo navis, nautis negligentibus, || [f. 262r] partim dormientibus, jam jam navis ob validum exortum, tempestuosum perire naufragabatur; nisi nos tres missionarii vigiles strepitosum excitassemus clamorem pro deponendis in summa velocitate velis, abs dubio in profundum præcipitandi mare. Verum nova Dei providentia sublevati, velis depositis trementes[157] evasimus, laudantes Dei benignitatem.

Tandem tot evibratis desideriis maximo cum solatio die 2. Novembris `in´ portum insulæ *Elluhaja*, aut prout alii volunt *Ellochia*, qvod idem ac *barbetta* so-

153 feminas : fæ- *ms.*
154 scholium : scopulum *legere malim (cfr. ital.* scoglio*)*
155 <> *suppl.*
156 porto *ms. : corr.*
157 tremantes *ms. : corr.*

© Nakladatelství Academia

nat, appul{l}imus[158]. Et qvoniam litteras, præter recommendativam a vezir, etiam a nostro amico Mahomethano benefactore, nobili Giddensi, recommendativas attulimus, telonii inibi locum parvo donario feliciter evasimus; accedentes insulæ dominum amicabiliter recepti ac in una ejus domo collocati, a maris inqvietudine sublevati, ab incursu Araborum securi *decem* qvievimus diebus, donec aliam abeuntem conscendissemus navim versus insulam *Messaua*, utcunqve refocillati ad ulterius navigandum reassumpsimus vires.

Etsi hæc insula parva, jacens ad montis pedem cum portu versus meridiem commodo, nullas alias præter Turcicas recipiens naves, qvia inibi cum Evropeis nulla conceduntur practicari commercia, neqve etiam ob Maris rubri scholia subtus aqvam copiosissima majoribus navigandi navibus impossibilis, magnove subjectis periculo. Hæc gens qvam plurimum nutritur piscibus variarum sortium optimis, ter intra diem (mane, meridie ac vesperi) acqvisibilibus recenter captis; et cum nos in gubernatoris domo cubicellum pro commodo obtinuimus pretio, omnem ab incolis experti humanitatem, partim ob gubernatoris respectum, partim ob curas infirmorum abs pretio cha- || [f. 262v] -ritativas, venarum sectionem ac variorum langvorum curationem, omnem populi lucratus affectum, nam in omnibus manifesta Dei apparebat assistentia. In hac insula pulcherrima vasa murrhina, vulgo porcellana Chinarum et Indiarum, exigvo venduntur pretio, varia hortensilia viridia, fructus commode emuntur, etsi clima aeris, solis ardor terram cultivare impediat populusqve sit pauperrimus, Mahomethanus ac idolol{l}atricus[159], plurimum nude incedens, modico flocco telæ smucidæ vel parte corii[160] verenda cooperiens, natura nigri caloris, omnes in sua secta fervidissimi.

Pro tunc sacræ regulæ Seraphicæ jejunium fuerat, optimis nos confortavimus piscibus, etiam aqva aliqvaliter meliori, non tantisper fœtida. Piscium libræ qvinqve sex pro medinis tribus, seu tribus Romanis bajocis coemimus, plurimum divinam adorantes majestatem pro tam manifesta virium confortatione, nihil enim sexto jam mense præter modicum panis bis cocti ac aqvæ fœtidæ degustavimus, etiam fructibus gustus amabilis ab Arabis *muz* vocatis recreati, qvi unius digiti longi in similitudine Evropeorum cucumerum, valde boni, dulces, odoriferi, qvadruplicem distinctum habentes gustum, qvasi omnium aliorum fructuum aliqvem saporem, nullibi in aliis Orientis partibus ita bonos rep<p>eri[161], et licet in maxima comedantur qvantitate, nil nocumenti afferre solent, sed potius recreant; hæc insula Arabiæ felici est vicinissima, variis ex ea apportatis provisa herbis aromathicis cum pretioso Mochensi caffee, non jam, ut olim a multis in Evropa audieram, de Indiis proveniente aut e terris magni sultani, verum de sola Felici Arabia ac eti-

158 {} *del.*
159 {} *del.*
160 corei *ms.* : *corr.*
161 <> *suppl.*

© Marburger Arbeitsstelle

am de aliqvibus insulæ *Elluhaja* montibus provenire personaliter conspexi, dein per Mare rubrum in civitatem Gidda, Magnum Cairum, Alexandriam, Constanti|| [f. 263r] -nopolim per Mare mediterraneum transportatur, tandem Constantinopoli Viennam Austriæ aliasve Evropæ advehitur partes. Alii in Evropa prætendunt caffee oriri Constantinopoli minus fundate, cum caffee aerem calidum ac æstum intensum reqvirat, Constantinopoli vero hyems frigusqve sat validum cum nivibus aliqvo durat tempore, unde etiam, uti ex Orientalibus Indiis in Persiam invehitur. Arabes in *Elluhaja* insula in maxima `illud´ bibunt abundantia, uno medino, id est medio Germaniæ grosso, octo violæ[162] caffee sine saccharo venduntur.

Utinam a Christianis fidelibus hæc incoleretur regio, centuplum redderet fructum, sed gens Araba valde stupida, pigra, carni dedita, parum cultivans terram, attamen optatos adfert fructus, ideo tam iniqvi, solum suæ vacant qvieti, bibendo, edendo, luxuriando, otiando misere tempus transeunt, etsi pauperes. Luciferi tamen excedunt superbiam summeve Christianos odiant. Verum, nil horum mirum fore; influxione astrorum, vicinitate solis ad superbiendum conducuntur, alios spernunt omnes, nec parem sibi qvem autumant.

Tandem prompta navi versus Messauam, nova a gubernatore accepta recommendatione, prospero ad navigandum vento, anchoram extrahendo[163] vela[164] explicuimus 14. Novembris, navim ingressi miserrimam de asseribus Araborum more, funibus consutam, structura parvam, nil prosperi nobis in hac navigatione promittebamus, interim tamen divino nos recommendantes Nauclero terminum navigationis implorabamus felicem, paucas post horas sinum Rubri maris intravimus rabidissimum, pro Turcarum ac Araborum miseris navibus periculosum suo cum rapaci cursu versus Mocham, Indias Orientales, Messauam aliasqve conducente partes. Væ[165] semper illis, qvi cum Arabis navigare constricti ignorantibus, nam vix sinum maris ingressi fortissimis confusi fluctibus, navis uno solum brachio supra mare elevata implebatur aqva, anchoras jecimus, triduo paca- || [f. 263v] -tius bono cum ventu ex<s>pectavimus[166] tempus, verum spe frustrati, nova exorta tempestate, agitatione fluctuum, ne anchoras deperdamus, extraximus furibundi spumantis maris resignati, rabidis fluxibus hinc inde agitati, copiosa in navim subintrante aqva, sex ultra horas nocte tenebricosa periclitabamur discretioni fluctuum expositi, escam maris deventuri meditabamur. Verum misericors Deus post intimos cordis ejulatus ac fusas preces, qvi mari posuit terminum, fluctus sedavit, feliciter terram conspicientes portum insulæ *Messaua* die seqventi in festo sancti Andreæ Apostoli tanto consolatius assecuti, qvanto navigabamus dolorosius.

---

162 violæ : *ascriptum posterius verbo originale eraso*
163 sex- *ms. : corr.*
164 *sub* v *in* vela f *videri potest*
165 ve *ms. : corr.*
166 <> *suppl.*

© Vydavatelství Academia

Verum enim vero alia afflicti miseria, telonium tertia jam vice sustinuimus tyrannissimum, ubi Arabes non solum cistas in profundo perscrutantes, res omnes in terram ejicientes, partem post partem inspiciendo, capellani paramenta, sacra vasa in sacrilegas sumentes manus, ludibrio spectantium exponebant: figuras, imagines BB. Virginis Mariæ, S. Athanasii in donum imperatori Abbyssiniæ allatas, cum risu intuendo despotico, intima omnium rerum scrutantes, parum abfuit ob spectantium multitudinem, in his partibus insignium latronum, plurimam pati jacturam. Ast, trium Christianorum Græcorum præsentia custoditi, sedule adjuti, immunes ab omni evasimus damno, etsi duabus qvasi horis solis ardore, infidelium vexati rabie, tamen in domum hujus insulæ principaliorem conducti, cellulam habitationis uno pro scudo Romano septimanatim selegimus bene contenti, qvia domus lapidea bene fabricata, undiqve occlusibilis, ab omni Araborum latronum incursu nos assecuravit, ubi etiam in dies sacrosanctæ{m}[167] missæ sacrificium occlusi secure secundam post noctis horam Altissimo obtulimus, aliæ enim domus omnes e stramine, perspicaces, incertæ pro nostro fuere ministerio.

Ut autem hæc legenti melius loci hujus innotescat situs, seqvens congruit legendum caput.

167 {} *del.*

© Marek Jogsel & ACECS, 2007

[f. 264r]

Caput XII
De insula Messaua

Hæc insula ultimus Maris rubri est portus versus Abbyssiniam, a meris inhabitata Mahomethanis, nisi qvandoqve Græci schismathici mercatores aut alii Orientales cum mercibus advenientes parvo tempore se detineant, neqve fas alicui Christianorum firmum figendi pedem conceditur, cum insula parva, vix unius miliaris Italici in longitudine ac latitudine pro incolis sufficiat, domibus prostantibus miseris, pluribus e stramine aut asserculis constructis, incolis pauperrimis, præter qvatuor aut qvinqve per commercia opulentos; ideo exteri omnes tanto pejus ac miserius chariori alimenta acqvirunt pretio, cum omnia vitæ necessaria de Æthyopia, Gidda, Ægypto aliisve locis, nil fructuum apportans Messaua, advehantur;

nos tres missionarii, etsi tanta victualium fuisset penuria, manifestam Dei dil{l}audabamus[168] providentiam, inter fidei catholicæ ac crucis Christi inimicos misericorditer nutriti, charitate gentilium ac Mahomethanorum sublevati, qvia mox in primo ingressu sub nomine medicorum proclamati, plurimos attraximus infirmos variis oneratos langvoribus, qveis non defuimus uti in aliis locis opera exhibere charitatis, medicinas administrando, sangvinem minuendo, vulnera plagasve curando, qvæ Dei gratia omni tempore evenere felicia, etsi septuaginta detenti diebus, varios infirmorum langvores, qvorum totam referendi seriem longum foret, tractabam, felix singulorum eventus omnem incolarum lucrabatur affectum, ita ut majori, alias Christianis solita aggratiati libertate, omnem obtinuimus permanendi securitatem, sæpe a multis principalioribus ad prandium invitatus incolis, carnem, panem, mel, integros verveces tanqvam intimi forent amici, in nostram transmittebant habitationem; magis adhuc ab uno ditiori Mahomethano, sanitati a me restituto, in recognitionem duobus in dies mensibus tribus de frumento panibus in his partibus caris et rarissimis me cum meis recreabat confratribus, licet ob caristiem tota natio panem insipidum de certo semine *tam* nominato manducet, et sat parce, cum magna in hac insula victualium sit miseria, ac || [f. 264v] penuries exteris magnum fit gravamen, ego tamen ob plures infirmorum curas irrestrictam jaculandi in Mari rubro, omni die medio saltem miliari Italico se retrahente, nactus licentiam, tantas variarum sortium acqvisivi aves, ut abundanter in qvotidianum suffecerint nutrimentum, magna enim avium vermes ac pisciculos colligentium advolat copia, qvemvis recreando intuentem earum varietas, pulchris adornatarum plummis. Alia adhuc refocillatio in camelorum lacte risum coqvendo nos recreabat optimeve refocillabat vires.

168 {} *del.*

© Vydavatelstvo Spoločnosti Ad Fontes 2007

Qvotidie in fasciculis plurimi apportabantur asparagi, exigvo vendibiles pretio in maxima manducabamus copia, bene coctos butyro bullente ac mac<cid>is[169] conditos pulvere sumebamus; quia tamen varias exinde passi sumus stomachi incommoditates, nesciebam, qvid rationis foret, casu contigit a gubernatore in oppidum *Arckicko* altera de Maris rubri parte me vocatum ad medicandam unam e suis mulierem, vix transfretando in alteram insulæ partem, spatiosam rep<p>eri[170] planitiem, semper penes littus inter meras florentes rubris et flavis plenas floribus arbusculas mirificum spirantibus odorem deambulans nesciendo arborum dignoscere qvalitatem, tandem cernendo varias frondes qvasi spicas occlusis adhuc floribus prominentes asparagis in insula tot vicibus manducatis non dissimiles, ideo admirabundus reflectebam non jam asparagos, sed pulcherrimos <nos>[171] aloe flores comedisse, et qvid mirum multas stomachi causatas fuisse incommoditates, qvas in futurum evitando, comedere non præsumpsi. Et nisi ob naturalem eorum duritiem coqvi longius debuissent, omnem in bulliendo deperdentes cruditatem, abs dubio magnum sanitatis passi fuissemus detrimentum; verum a nostro benignissimo duce Deo semper protecti, etiam hæc et alia naturis non conducentia nil attulere nocumenti; etsi satis jam longo tempore in *Messaua* delitescentes, omni expositi fuissemus infirmitati.

Nil anhelantes magis, qvam tam prolixo itineri terminum ponendi ac regiam intuendi *Gondar*; qvia tamen nulli Christianorum alte- || [f. 265r] -ram in partem imperatori Abbyssiniæ spectantem abs expressa ejus licentia transmeare licet, etiam nos tres missionarii anxie illam anhelantes, et tanto magis, dum incolarum varii falsas de nobis formabant opiniones: aut provinciarum exploratores, aut iniqvos arbitrabantur deceptores, et nisi vocatoria imperatoris nos defendissemus littera, non solum in adventu nostro in telonio injustis aggravati fuissemus tributis, sed et variis a gubernatore Arckickensi *najeb* dicto aggravati desudassemus exactionibus. Verum cum præfatus *najeb* Constantinopolitani ac simul Æthyopici agat ministrum imperatoris, nil contra nos moliri ausus, licet a malis sæpe instigatus incolis, saltem qvingenta pro ingressu Æthyopico prætendat scuda, nos nil mercium portantes ac nostram demonstrando paupertatem, impossibile qvid solvendi visi sumus. Et qvoniam præterea in telonio *kaimackan* a Giddensi bassa omni anno alius ad colligenda e mercibus tributa constituatur, etiam ille discretionis saltem titulo qvid anhelabat, sed pariter illusus nil obtinuit.

Nos interim longiori detenti tempore varias intueri licuit stultitias, qvarum principalior est sepeliendi mortuorum modus, plurimæ in mortui ædes conveniunt mulieres ad plangendum, prævie in cubiculi medio magnum cum potu hydromellis ponendo scyphum, incipientes more Ægyptiorum cantare ad fletum cantile-

169 <> *suppl.*
170 <> *suppl.*
171 <> *suppl.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn

nas lugubres, lamentationes naturaliter commoventes, saltando omnes, manibus plaudentes, in faciem se percutientes, unqvibus vultum, pectus, frontem ac tempora dil{l}acerando[172] sangvine undiqve decurrente, se dil{l}aniantes[173] enormiter. Et dum satis plorassent, scyphum hydromellis arripiunt, strenve bibunt se confortando ad noviter ul{l}ulandum[174], obscænissimas exercendo actiones saltando, ejulando ac in terram se prosternendo, dein omnibus terminatis histrionum gestis lacrymas copiose fundunt, non jam e cordis compassione, sed potius ex abundanti ingurgi<ta>tæ[175] hydromellis potu; evacuato enim scypho uno alterum adferunt continuando semper usqve in diei terminum, noctu majorem accendendo ignem, cadaver mortui illi admovendo, semper ul{l}ulantes[176], dæmonum prope figuram repræsentantes qvasi medio assant, ac qvi jam in inferno || [f. 265v] crematur, etiam in terra adurunt. Mox adustum ad sepulturam deferunt, per viam cantus, saltus ac in die festo producunt, citius tamen corpus lavant, caput ac omnem in corpore abradunt pilum, laudes coram populo mortui deprædicant[177], ejus mundanas enarrando spurcitias[178], omne post verbum clamante ac ejulante populo, compassionem demonstrante, tandem inhumant lapidibusqve obruunt corpus. Tandem qvivis pro præstito solvitur labore vitris Venetianis rotundis *borčziko* dictis a mulieribus ob ornamentum in collo, manibus portatis, qveis singula victus ac amictus emenda pecuniæ loco, 4000 pro uno scudo permutantur granula, in numerando magnum insumunt tempus, caute tamen permutanda, qvia nullibi præter insulam *Messaua* ac mox adjacentia loca usualia.

Nos multos post dies duos expressos ad imperatorem cum litteris nuntios emisimus pro ingressu in suum regnum humiliter supplicantes, qvia tamen ultra qvadraginta dies privi responso, nova contra nos exorta tempestas – partim ob invidiam, partim ob rancorem, non solum fidei, sed et liberi telonii nos odiantes, firmiter persvasi Æthyopiam ad cumulandum aurum nos petere, in magnos evasuri ministros, ab imperatore honorandi, summam facturi fortunam invidiabamur, ignorando a nobis pretiosas inqviri animas. Ideo consilio inter se inito, si qvantocyus imperiale non advenerit responsum, nos spoliandos asserebant aliqvi, ignomin<i>ose[179] retro pellendos alii, in mare projiciendos insistebant alii, aut alia infligendi mala desiderabant; ideo sub specie amicitiæ simulatæ nos invisit *najeb* seu gubernator, ut singula perspiciens in notitiam nostrarum immaginabilium deveniat di-

172 {} *del.*
173 {} *del.*
174 {} *del.*
175 <> *suppl.*
176 {} *del.*
177 depre- *ms.* : *corr.*
178 spor- *ms.* : *corr.*
179 <> *suppl.*

© Matej Popelka & Adrian Jaroch

vitiarum. Certe pro tunc parvula fuere nostra corda nesciendo, an cum tota veniens aula jam jam malam nos interficiendi nutriat forse[180] intentionem; ideo omni submissione eum venerantes, cum dulcibus confecturis Magno de Cairo allatis illum cum suis refrigerabamus; imo pro tunc instrumentum lusi tremans Davidicum firmiter sperans in Domino, uti „*qvandocunqve Spiritus Domini malus arripiebat Saul, David tollebat citharam, recedebat enim ab eo spiritus malus*“[181](``I Sm 16,23´´), ita etiam faxit Deus a *najeb* mala contra nos nutrita recedat intentio; audierat igitur misericors Deus nostros gemitus ac suspiria cor emolliendo gubernatoris, se elevando dicentis octo adhuc diebus expectaturus responsum tanto tempore a nobis[182] desideratum, hilari animo a nobis dis|| [f. 266r] -cessit. Nos interim noviter hac nocte divinum implorabamus auxilium, qvo mediante die seqventi duo imperiales cum litteris affectu plenis advenere ministri, pariter a thesaurario regio, *nagadras* in Æthyopo dicto, apportando litteras. Tenoris infra substrati.

Littera imperatoris nobis missa in Arabo, in Latinum versa sic sonabat:

„L(ocus) S(igilli)

Laus soli Deo.

Ex præsentia imperatoris imperatorum, ab imperatore Christianorum et Turcarum, successore Domini de mundo, stante pro rebus hujus mundi et rebus fidei, constituto pro negotiis creaturarum, per qvalem Deus justificavit ac bene ordinavit homines, ac pro eum illuminavit terras ac provincias. Est fortis consilio et prudentia perfecta, est proficuus, qvia reliqvit memoriam, qvae omnibus terris fuit promulgata pro justitia, bonitate et beneficiis. Est habitans in imperio antiqvitatis temporum, habens generationem patrum, avorum et proavorum. Est metallum libertatis et beneficiorum ac bonitatis, noster dominus summus, imperator et rex honorabilis feliciter regnans, est collis creaturarum per magnificentiam, testificantem in particulari et communi. Tantas portans denotationes, qvae etiam ipsas stellas superant et multitudinem seu densitatem nebularum. Est tantorum morum, qvales in se habet, ut eorum delicatus modus vix sub ipso aere alicui assimilari qveat, respectu qvorum omnes alii fierent debiles. Est de tanta eminenti elevatione, qvam omnes reges imitari desiderabant, sed asseqvi non valebant, qvia eum invenere nobiliorem omnibus principibus nationis Christianæ. Est deniqve major omnibus regibus Nazarenæ fidei estqve excellentior a tempore, || [f. 266v] qvo immersus fuerat in aqva baptismali; est deffensor suæ evangelicæ legis, propagator justitiæ intra animas Turcas et Christianas. Est conscientiæ puræ et securus de sua fide et ecclesia, stabilitus in natione Christiana in Gondar, qvæ est custodita

180 forse : fors *legere malim (cfr. ital.* forse)

181 *post* citharam *verba* et percutiebat manu sua et refocilabatur Saul et levius habebat *omittit Prutký*

182 vobis *ms. : corr., oratio enim obliqua, non recta*

© Vladek Dostál & Ricardo Zaldívar

et protecta ab imperatore Jasu Odiam Saghed, filio imperatoris Baccaffa Masich Saghed; sint multiplicati sui dies suæ justitiæ et renoventur noctes suæ prosperitatis, per excellentiam Jesu Christi et suæ Matris, amen.

Præsentes tres medicos, imperator vos salutat, apprecando vos bene invenire cum salute dicendo vobis, ut insimul persistatis incolumes, venite ad nos cito cum meis servis, et non fiet aliud, qvam qvod vobis placebit ac exhilarabit corda vestra felici applausu, et habebitis apud nos honorem et justitiam ac salutem."

[183]Hanc litteram post tam longa suspiria non abs maxima admiratione, interno cordis jubilo perlegendo, nihil in ea invenientes præter merum imperatoris longum, mirabilem, regibus Evropeis inusitatum titulum, post qvem paucis totum contentum rep<p>erimus[184] lineol{l}is[185], littera tamen in sacculo afforis sigillata ac a principio, ut notaveram, sigillo signata fuerat. Qvia tamen Æthyopes Hispanicam non adhibent ceram, thus accendunt ejus fumum in sigillum capientes fortiter calefaciendo, usqve dum totum denigretur sigillum, tandem chartæ infigunt, bene uti cera Hispanica illud exprimunt. Omnes litteras alii Æthyopes mittunt ap{p}ertas[186], solus imperator in longum chartam complicat, in sacculum de pretiosa factum imponit materia{m}[187], noviter ligando ac cera ordinaria sigillat cum affixa schedula afforis ejus nominis, cui mittenda est, totum nomine imperatoris suus peragere cogitur thesaurarius, nam imperator scribere nescit, nec moris fore reges et imperatores Æthyopiæ in aliqva se subscribere littera aut decreto, sed solum suo confirmant sigillo, existimando pro dedecore || [f. 267r] discere scribere, qvia hoc scribendi opus hominum fore simplicium ac servorum, non vero imperatorum et regum. Qvare si alicui scribendum, etiamsi secretissimum, scriptori est confidendum, qvod regno sæpius est nocivum; si enim optimo quædam amico confidenda forent, non datur alius, qvam per scribam notificandi modus, aut – qvod pejus – per nuntium oretenus est revelandum; unde sæpissime præjudiciosa causantur damna.

---

183 Here the text has been ticked off using a pencil. Since the text thus marked continues on the same line, we can suppose it to have been made by the author himself who, subsequently, could mark beginning of a new paragraph to be introduced in the setting the manuscript.

184 <> *suppl.*

185 {} *del.*

186 {} *del.*

187 {} *del.*

© Matej Hoppel & ACE 2007

Hæc[188] imperatoris littera a duobus ministris pro nobis missis extradita, una cum alt<e>ra[189] thesaurarii regii d(omi)ni Georgii Draco a Nio, Græci schismatici, styli seqventis:

„Littera domini Georgii Draco a Nio, thesaurarii.

Honor soli Deo.

Præsentibus amicis, confratribus nobilibus, honoratis, gaudentibus tribus medicis, qvi venerunt de Grand-Cairo, annuntiamus vobis omne bonum et faustum dicendo, ut nullum amplius timorem habeatis; gratias agimus Deo optimo pro vestro cum bona salute adventu, qvod securi, conservati a periculis maris, periculis et impedimentis hominum ac inimicorum adveneritis; omne, qvod desiderastis, venit ex integro et perfectissime ad aures imperatoris, qvi omnibus consentit ac pro vobis emittit duos ministros cum servis; non tardate nec negligete cito venire, et Deus! Deus! avertat diu retardare. Salvete, ego semper verus maneo.

Regia Gondar die 4. Februarii Anno 1752

Vester Amicus

Georgius Draco a Nio, thesaurarius regius

m(anu) p(ropri)a[190].“

Adhuc una die distantes a Messaua fuere cum litteris ministri imperiales, subito re delata gubernatori najeb, totum erga nos mutavit animum, ad vesperum qvatuor nobis transmittendo cum panibus frumentaceis verveces cum expres- || [f. 267v] -sione omnium ob`li´viscamus injuriarum nihilqve imperatori, qvæ accidere, enarremus. Nos etsi summe afflicti tanto desiderio anhelantes responsum, conspiciendo ministros cum præfatis duabus litteris tanto magis tripudiabamus nullius amplius recordantes inflictæ pœnæ, pro itinere nos paravimus.

188 hac *ms. : corr.*

189 <> *suppl.*

190 mp[a] *adscr. posterius apparet*

© Marek Dospel & ACESS 2007

[f. 267v]

Caput XIII
De abitu ab insula Messaua in Abbyssiniam

Ultra octuaginta dies in insula Messaua pœnose expectabamus, caro pretio alimenta vitæ solvebamus, ideo ad citius abeundum ac in Æthyopiam intrandum duos expressos in Gondar emisimus nuntios abeundi anhelantes, et ne qvidqvam sinstri uni soli contingat, semper duo emittendi sunt, ut infirmo uno, aut ab animalibus devorato unus saltem pertingat, ita incolarum consensimus consiliis contrahendo cum duobus, ut intra duodecim dies pertingant in Gondar ac intra alios duodecim redeant dies cum responso; unumqvemqve qvatuor solvi auri drachmis ac modico eis dato pipere Æthyopico, nec non pro aliqvibus diebus pane solito expedivimus provisos, firmiter sperando juxta contractum initum spatio saltem triginta dierum reversuros; ast! His finitis ac aliis adhuc qvadraginta diebus non comparebant nuncii, qvam maxime exinde consternati, mentibus agitati, nescientes hujus rationem suspicabamus[191], ne forte uterqve a leonibus, tigridibus devorati, aut forsan imperatorem renuentem nos in suum dimitti regnum, aut ne forsan contra intentum in Cairum remittamur; internis agitabamur motibus, etiam proinde a najeb tribulati pro exploratoribus periculum vitæ currebamus.

Certe pro tunc continuis in Deum intensissimis clamabamus suspiriis, nos tribulatos adjuvare dignetur, insperate a misericordissimo exauditi Domino, emissi una cum duobus ministris || [f. 268r] imperialibus, qvadraginta servis ac sexdecim pro portandis rebus mulis, qvasi post 70 dies redivere, litteras, ut mox retuli, apportando, qvibus faventibus fulti, abs ulteriori remora a najeb dimissi ob acceptum ab imperatore mandatum, noviter in dogana omnem supellectilem deportantes, mansvetiori modo qvam in nostro adventu visitatam, cæremonialiter duntaxat ap{p}eriendo[192] cistas cum honore dimissi, summas Deo reddendo gratias a tyrannide Mahomethanorum fuisse liberatos, læti in Domino die 21. Februarii anno 1752 hunc ultimum Maris rubri transfretavimus portum de altera parte *Gerar* `ad´ littus dictum,[193] in facie insulæ Messaua situm, nos collocavimus; necessaria viæ colligendo, caravanam se congregantem expectavimus;

qvatuor diebus sub dio subsistentes, usqve dum ministri regii suis cum servis advenissent mulas adducendo, alias pro onerandis rebus, alias pro nobis portandis; bene ornatas conscendimus die 25. Februarii post meridiem in boscos sylvarum et montium declinando Æthyopicorum, semper nos commitantibus ministris, hac adhuc die inter montes et sylvas in locum, ubi invenibilis fuerat aqva, pertigi-

191 -mus : -mur *legere malim*
192 {} *del.*
193 *in mg. haec adhuc nota marginalis scripta*: littus *Gerar*

© Vladislav Ondráček & Ivan Hlaváček 2007

mus sub aere pernoctantes in medio ignis per circuitum excitati, pane, aqva contenti, pauca transeundo inhabitata parva loca.

Tertia vero nostri itineris die per meras sylvas, boscos ac montes valde asperos ac pro itinerantibus incommodos locum *Kinda* attigimus, ubi more patriæ omnes loci habitatores conveniendo ad salutandos imperiales ministros, consilio inter se inito pingvem præsentarunt bovem. Supponebam nocte hac impossibile futurum similem consumendi bovem, nesciendo Æthyopum morem; summa paulo post admiratione videram bovem mactari cæremoniis Judaicis ac eodem qvasi momento a servis et ministris adhuc calidum, crudum manducari. || [f. 268v] Hinc inde suis oblongis *schotel* seu cultris carnem scindendo crudam, summo deglutientes appetitu, nihil mastigantes, nam crudam non potendo mastigare, deglutire sunt as<s>vefacti[194] per partes, ita ut sangvis de eorum boccis[195] defluxerit; unam intra horam parum de bove superfuerat. Hicce videndi eram curiosus, qvidnam cum intestinis acturi, an lavaturi, aut saltem bene purgaturi. Sed ecce! Tanto majori conspexeram admiratione excrementa fœtentia, penitus illota, in saxum excussa per momentum igni ardenti injiciendo, mox ut canes avidosi omnia consumpsere. Qvid, qvæso, de hac barbara gente, chare lector, cogitasses, si tu ut ego vidisses? Certe dicturus nec Evropei omni cum sporcitia[196] canes intestina aggressuri, minus qvadraginta homines intra duas vel tres horas tam magnum consumpturi bovem. Æthyopis vero parum adhuc erat, qvia præter hanc carnem optime suum ordinarium exeqvi scivere panem,

nam qvivis itinerans pro se ac suis concomitantibus servis, ne in via fame pereant, farinam deportare cogitur, ab inhabitante enim populo parum aut nihil coemi potest, neqve per viam popinæ more Evropeorum ad divertendum prostant, per totam Abbyssiniam tria solum majora loca – *Dobarua*, *Serai* et *Syre*, in qvibus tributa solvenda [[sunt]] pro coemendis victualibus, itinerantibus commoda sunt; qvivis patronus suis servis omni die unam parvam mensuram *durcko* dictam farina de semine *teff* plenam pro prandio, pro cena[197] alteram tribuere tenetur, ac in deficientia farinæ *teff* etiam de *grand-turco* contentantur farina; præterea tribus saltem vicibus per hebdomadam adjungi eis oportet parum qvid butyri ac alterius farinæ *schiro* vocatæ, pro ferculo densioris jusculi ad intingendum panem, alias sine his nil boni operaturi servi, pessime cum impatientia servituri, mera damna ac afflictiones causaturi innumeras. Qvia tamen in Messaua schiro non est invenibile, sed duntaxat in regno Abbyssiniæ, ideo a principio itineris || [f. 269r] butyro contentandi sunt, usqve profundius in regno de *schiro* provideatur, pro qvo

194 <> *suppl.*
195 buccis *legere malim (cfr. ital.* bocca)
196 spur- *legere malim (cfr. ital.* sporcizia)
197 cæna *ms. : corr.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH

Æthyopes amantes vitam darent. Qvid tandem pro via necessarium, in subseqventibus dicturus;

nos interim qvinta itineris die confortatis servis carne cruda progressi transivimus pagum *Malhovitz*, cui vicina adjacebat ecclesia BB. V. Mariæ, ac paulo post alter subseqvendo pagus *Asmera*, cui pariter ab Evropeis olim Lusitanis, Societatis Jesu missionariis, fabricata vicina prostabat ecclesia cum columnis, fornice, fenestris, intellectum Æthyopum excedentibus, bene adhuc condicionata, ante annos circiter 130 a Portugallis in Æthyopia degentibus de lapidibus constructa, nec minimum minando ruinam.

Die 27. Februarii in oppidum *Tadazecka* advenimus, ubi officialis minister imperialis titulo *dadaczmacz* condecoratus residebat totam sub se viciniam una cum *Dabarua* ac tota vicinitate residua gubernans; olim erat civitas præcipua, modo vix pago similis, estqve ordinaria ministri residentia. Hunc ministrum anteqvam conspexissemus, prouti principem unam gubernantem provinciam ita amplam arbitrabamur, in summo splendore, magnificentia ac pompa. Ast amabo! In ejus cubile intrantes plenum stramine, animalibus, mulis ac suis servis, ancillabus rep<p>erimus[198] sedentem supra lecticam, nudum, alba solum<m>odo[199] tela co<o>pertum[200] salutavimus, omni supellectili ac sedibus privum, pejus nostris pauperculis rusticorum caulis. Homagio illi deposito satis humano nos recepit modo, vicinos suo lecto in hac sordida terra sedere jussit, familiariter discurrens, litteras ab imperatore nostrum recommendativas ei tradidimus et tunc adhuc benigniorem demonstrando se, qvidqvid de carnibus libuerit offerens, suos exhibebat affectus. Qvia tamen sacra fuerat qvadragesima, gratias agentes modicis contenti lenticis ac vino Æthyopum *tacz*, de melle ac herbis facto, carnes recusavimus; dolebat summe nos meliori non posse ac- || [f. 269v] -comodare modo, nam ibi pisces rari et cari, imo pro summo pretio rarissimi; habitantes inter montes et sylvas piscinis carent, nec flumina intercurrentia pisces portantia, capiendi capaces sunt, ideo pro nobis nihil obtinendo, tanto splendidius nostri conductores servi epulabantur carnibus crudis.

Unum tamen præcipuum erga nos gubernator demonstraverat affectum, cum ob impracticabilium montium viam mulæ ab imperatore missæ jam jam scorticatæ[201], nostras cum reculis cistas ulterius portare neqviverint, homines ad portandum usqve in *Dobarua* assignavit, qvo citius una nocte extra viam *Addobaru* oppidum prima Martii attigimus, nos pariter gubernatore de *Tadazecka* subseqvente, noviter alios ad proximiorem officialem ordinaverat homines, apud qvos unum ministrum cum medietate servorum pro custodiendis in portando rebus re-

198 <> *suppl.*
199 <> *suppl.*
200 <> *suppl.*
201 decorticatæ *legere malim (cfr.* *ital.* scorticato*)*

© Vladislav Poppel & ACEDO 2007

liqvimus, nos interim cum altero ministro ac medietate præcedentes subseqvi jussit, ut ita eo citius juxta expressa litterarum in imperiali compareamus præsentia, vacui properantes, abs ulteriori detentione secunda Martii de *Dobarua* discedendo, per planitiem lapidibus plenam, pedibus incommodam usqve in oppidum *Addomongolo*, ubi alter residebat minister *dadaczmacž*, attigimus, qvi in meliori loco qvam præcedens cum honore <nos>[202] recipiens, commode accommodavit; servi bene bove ventrem implebant, nos pane et aqva contenti, cum nihil esuriale[203] præ manibus fuerit.

Mox die seqventi cum gratiarum actione tempestive de monte discessimus, paucis habitis planitiebus, semper ascendendo et descendendo montes asperos 4. Martii in civitatem *Serai* venientes, ubi gens plus barbara minusqve suo imperatori obediens ingrate nostrum tullere adventum, gubernator longo tempore nos recipere recusans, etsi mandato de Gondar accepto ac ministro conductore expostulante cum minis eum accusandi du|| [f. 270r] -re resistebat, donec tandem jam sera adveniente nocte, de ramis ac foliis locum assignaverit co<o>pertum[204], nihil tamen panis aut alterius alimoniæ præbuit, servis qvid parum obtulit; ideo mane summo discedentes nimium admirabundi tam inobedientem suo imperatori nos rep<p>erisse[205] ministrum.

Serai locus est commodus ac magnus, non tamen muris cinctus absqve portis apertus, hinc inde antiqvis celebris civitatis prominentibus ruderibus, nulli inimicorum resistere capax incursui.

Abinde altissimos per septem continuas horas cum defatigatione hominum ac animalium inexplicabili ascendebamus montes, diciturqve tota hæc vicinia cum adjacentibus locis *Kaher*. Nos summe licet defatigati, tamen abs ulteriori reqvie properando iterum meros montes et colles paucis planitiebus per sylvas et vepres hinc inde in cacuminibus, una alterave prostante domuncula.

Septima Martii locum parvum *Marab* appul{l}imus[206], in grandissimo petroso situatum monte, ad cujus medium perveniendo minister regius omnibus cum servis supra me clamantes, ut mula descendam ac pedester vadam, nesciens ego motivum descendere renui, usqve in supremitate montis media causam sciscitando, qvare nam pedester deambulare jubebar. Responderunt: „*Domine, hic [[in]] omnes eqvitantes incurrunt excommunicationem, ob reverentiam loci deambulandum est*, qvia inibi religiosi monachi S. Antonii abbatis morantur.” Nolendo ego illorum stupidæ inhærere prætensioni ulterius insedi mulæ, ne cum eis communicare eorumqve excommunicationem curare videar, tandem multis in me vibratis cla-

202 <> *suppl.*
203 esurialis *ms. : corr.*
204 <> *suppl.*
205 <> *suppl.*
206 {} *del.*

© Marek Wendt & Aleksander Ziółkowski

moribus ac susurris, secundum proprium jam in cuspide montis de mula descendi arbitrium. Verum qvam sanctum cum monachis rep<p>eri[207] locum, || [f. 270v] dum omnes cum duabus tribus, vel saltem una cum concubina in continuo vivunt sacrilegio, eas pro libitu repudiando, alias assumendo? Mille sporcitias[208] plurimis cum erroribus contra religionem veram, ut melius de vita ac moribus Abbyssinorum infra scripturus,[209] committunt. Sunt autem suo imperatori pariter inobedientes, qvia demonstrato illis mandato elargiendæ nobis provisionis, cum totius utantur terræ fructibus, nihil ad manducandum suppeditare volebant,

ideo mane exorto cito nos expediendo, meros noviter montes peragravimus vicini venientes monti altissimo *Thabor* [[dicto]] tota cum vicinia plurimorum montium et collium nominato; ubi in uno cumulo ultra qvadringentas conspeximus simias ursorum magnitudine altas contra nos ingenti clamore de montibus decurrentes; timorem nobis eventum nescientibus incusserant, sed non molestatæ, fortiter clamantes nil causavere nocumenti.

Octava Martii pariter alium ascendebamus montem præcipitosum continuis qvatuor horis, descendendo per fluvium *Merev*, in qvo bona recreati aqva duabus qvievimus horis, discendendo pernoctaturi in pago *Sammama*, ubi nec panem nec aqvam nec lignum suppeditare volebant credendo nos Ægyptios, obmurmurando, qvod omnes Ægyptii illos molestent ac gratis alimoniam consumant; ideo die exorto famelici, stomacho vacuo ulterius progressi ac noctu in tertium pertigimus regnum, in civitatem *Syre*, qvare majoris elucidationis gratia novum appono caput.

207 <> *suppl.*
208 spur- *legere malim (cfr. ital.* sporcizia)
209 *respicit cap. 40 et 41*

© Marek Doležel & ACECS 2007

[f. 270v]

Caput XIV
De regni tertii capitali civitate Syre

Duo jam peragrando Abbyssiniæ regna, non modice fatigati, qvasi sine viribus, in mera enim aqva et pane misero viventes, debiles videbamur, tamen tertium conspiciendo regnum gavisi considerando barbaræ hujus gentis varios mo|| [f. 271r] -rum usus. Proinde noctu in capitalem *Syre* civitatem advenientes absqve muris ac portis, cuivis patentem, humilibus et miseris domibus, mediocrem; residentiam ministri imperialis gubernantis conspeximus e lapidibus sat commode fabricatum, et cum divitiis opulentior factus sit, spiritu inflatus, aliqvot jam annis in Gondar coram imperatore comparere renuens, parum curando, minus obediendo, in suis se gloriando divitiis, nullam nobis audientiam nec panem nec aliqvod legumen præbere volens, jejuni mansimus, exhausti plurimum sepulchra parebamus dealbata. Servis tandem noctu bovem et vinum *tacž* transmiserat; nos ut abjecti singula Deo offerentes, viribus debiles, partim ob viæ durissimæ defatigationem, partim ob jejunia valde stricta, potius fames ac inedia nominanda; nesciens, qvo alio remediare modo, qvam cum uno Turca[210] Æthyopico lingvam Arabam callente eundo per domus, humiliter pro pecunia currente qvæsiveram comestibilia, nil tamen fuerat invenibile. Donec tandem certæ domum intrassem viduæ, meam ac consociorum demonstrando inediam in sola Dei confidens providentia, pro nomine Ejus eleemosynam humiliter qværendo, et ecce, qvod pro pecunia obtinere neqviens, hoc pro amore obtinui Dei: oleum, lenticas ac farinam pro pinsendo pane una vice; summe misericordissimum benedicendo Dominum admirabundus Dei clementiam, viduæ infidelis charitate ac instrumento Turco me fuisse intentam consecutum gratiam, jam in summa constituti eramus egestate, non modicum vitæ dispendium patiendo, aliqvaliter confortati sumus. Ministri qvidem imperiales cum servis ubiqve exeqvi sciebant optime panes et boves, suos implendo ad sacietatem ventres nil de nobis curabant.

Undecima Martii in pagum *Dembabckuna* pulchra cinctum sylvula advenimus, nihil nos detinendo, tota die media per planitiem deambulando, usqve dum die duodecima in montem appul{l}issemus[211] altissimum || [f. 271v] qvasi impracticabilem, sub cujus pede currens *Teckezi* [[est]] fluvius, omnibus aliis totius Æthyopiæ major fluminibus; tempore pluviarum transeundi impossibilis, ita rapidus, ut sæpius Æthyopes audaces intrare præsumentes omni anno suis cum mercibus misere pereant plures; ponte enim carens, in medium attingendo itinerantes, rapacitate ac profunditate aqvæ in fundum violenter prosternuntur, submerguntur non pauci, qvandoqve qvinqvaginta sexaginta in momento inundantur per-

210 Turco *ms.* : *corr.*
211 {} *del.*

© Verlag Hopfgel & Ascher 2007

sonæ. Non tamen alieno cauti periculo Æthyopes supra saccos coreaceos stramine impletos inclinati se collocant, transitum tentant ac etiam de iis multi pereunt, sunt enim pigri, desides, nullum unqvam pontem fabricantes, licet lignis abundeat, minus ab aliis nationibus, cum ipsi sint ignorantes, fabricari sinunt, nihil curando tantas omni recurrente aqvarum anno perire animas. Præterea aliud in hoc patiuntur flumine periculum ob animalia ferocia, incautis secrete circa vesperum exeundo nocentia ac etiam plures devorantia homines, duas specialiter sibi insidiantes animalium experientes species Abbyssini: *kumari* unam, id est "eqvum marinum", nostris majorem eqvis, alteram *azo* nominatam, id est "crocodillum", eorum tantam itinerantes copiam, [[ut]] si apud flumen ob incidentem teneantur remanere noctem, conspiciunt, ut sæpius magna patiantur damna, etiam a leonibus, tigridibus insidiantur[212] cum plurimis terræ latronibus, et nisi vigilantissimam habeant curam, plures pereunt.

Nos gratia Altissimi non adeo altam, minus rabidam fluminis rep<p>erimus[213] aqvam, nondum pro tunc pluviis cadentibus, feliciter transivimus nullam trahentes moram, mox fastidiosissimum ascendimus montem altitudinis ingentis ac præcipitii e partibus itineris inat<t>entis[214] nocivi. Tota cum peripheria *Hayda* sonat. Et prout defatigati ascendebamus, non potendo ulterius progredi hac nocte inibi qvievimus; ita matutino tempore decima || [f. 272r] tertia Martii, majori defatigatione ac periculo præcipitiorum montium, per varia aliorum montium intermixta cacumina descendebamus, veniendo ad flumen *Buja*, apud qvem hac nocte aliunde defatigatissimi reqvievimus, somnum sub dio cum solito modico pane et aqva capientes, in medio ignis circulati, tota nocte ob bestias feroces (leones, tygrides, ursos, lupos etc.) ligna comburuntur, medietas caravanæ vigilans, cum strepitu, clamore in ignem usqve approximantia animalia ferocia depellunt[215], semper altera caravanæ medietate in medio ignis dormiente, ne devorentur a leonibus, caute custodienda, sicqve in dies totum cum periculis latronum ac ferocium animalium peragrandum est Abbyssinorum imperium. Et licet a vigilantibus maximus excitetur strepitus, attamen rugientes famelici leones, tygrides, ursi, lupi aliis cum animalibus se præsentant, semper dormientes et vigiles pavidos reddunt.

Vix orto sole die 14. per colles, vepres transeuntes, alium torrentem *Enzu* attigimus, qvem repetitis qvadraginta qvatuor vicibus semper terra interveniente transivimus, hinc inde per circuitum decurrentem; dein tres prægrandes conscendimus montes, post meridiem defatigati nimium apud eundem[216] reqvievimus fontem, tota enim die meros montium colles perambulantes, qviete corporis fuit ne-

212 insidiantur *pro deponentem habet Prutký verbum, cfr. ital.* insidiare
213 <> *suppl.*
214 <> *suppl.*
215 depellunt : *ex* depelliunt *rep. in ms. apparet*
216 eundum *ms. : corr.*

© Marek Doležel & Ladislav Zgusta

cesse, qvia die hac omnes transgredi colles impossibile, intra montes apud aqvam in loco *Derokavia*, latine *Area* dicto subsistere necessitati. Ubi novis tribulati miseriis, etsi qviescere volentes ad velocius die seqventi proseqvendum iter, neqvivimus, cum insperate a latronibus cincti, mortis anxietate pressi, ne forsan inaniter trucidemur, verum nostro conductori ministro imperiali colloqvendo informati latrones nos fore pauperos, mercibus vacuos, a rapina destitere, svadebant tamen sub specie fictæ amicitiæ, ut secure abs timore inibi pernoctemus, abs dubio nostris paucis deportatis necessariis noctu deprædandis, ac etiam in resistentiæ casu trucidandis aut plurimis supportandis pœnis, || [f. 272v] erant enim rebelles regii coram ministro se amicos simulantes, appromittendo alios adhuc convocandi rebelles ac i<n>eundi[217] cum imperatore pacem nobis præsentibus. Verum optime dignos<c>ens[218] minister eorum fictionem, iis abeuntibus modica confortati aqva montes conscendere properavimus, donec versus noctem in pagum *Debbebahar* pertigissemus;

et cum ob tantas defatigationes montium qvinqve jam crepuere mulæ, in qvartum diem iter totum pedestres peragere coacti, tanta lassitudine in ascendendis montibus respirium defecisse videbatur, tantum pedum membrorumqve dolorem corporis lassitudinem perpessi, nunqvam vita elapsa expertam, minus tantam experti miseriam, dijudicando melius mori centies in Æthyopia, qvam altera vice in futurum redeundo idem reassumere iter. Etsi tunc summe lassi, tamen, ne in latronum incidamus insidias, maxime in præfatum properabamus pagum; inibi ob qvietam integram insumendo diem lassas refocillabamus vires pane doloris[219] ina<c>qvisibilis[220], tandem per domos multis precibus adinventa fuit *schombera*, certum semen ab animalibus manducabile aut summe egentibus usuale, pisis simile, amarum tamen, qvod abs delatione in lapidibus contrivimus, de medietate rude contrita azymum panem, de altera vero medietate densius in aqva coximus modico conditum sale jusculum, veritatem dixerim, vix ab Evropeis manducabile canibus, nobis tamen exhaustis sapiebat melius escis optimis.

Ideo aliqvaliter reassumptis viribus die 17. Martii ante solis ortum, ne in ascendendo monte *Malmo*, omnibus totius Æthyopiæ majori, ejus obruamur radiis, duabus horis versus illum properavimus, semper pedestres ascendendo maximo cum dolore qvinque qvasi insumpsimus horas; una enim sola ascensus ac descensus profundissima datur via, || [f. 273r] a natura saxosa, excavata, uno pro animali, aut duobus insimul hominibus constricte euntibus vix sufficiens. Et licet totum vivum sit saxum, tamen ob freqventes itinerantium gressus plurimi jacent pulveres, tanto difficiliorem ascensum et descensum causantes. Hic prægrandis mons, etsi omni-

217 <> *suppl.*
218 <> *suppl.*
219 *resp. Ps 126,2 (LXX)*
220 <> *suppl.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH

bus Æthyopiæ major, tamen in supremitate jucundum præbet aspectum, tam mirabilium in hoc vastissimo imperio locorum, montium, collium, sylvarum et vallium; omnes viatores cuspidem montis attingentes longius respirare coguntur, admirabundi naturalem montis fortitudinem, nulla ex parte accessibilis, formale imperialis regiæ Gondar cernitur antemurale, ita ut qvemcunqve etiam fortissimum inimicum, si belligerare scirent Æthyopes, solis devincere possent lapidibus. Verum gens Æthyopica, licet fortis et robusta, ad aspectum formidabilis, tamen naturaliter est timida, ignorans, bellareqve ignorans, armis carens, fugam qværere solita, etiam debili pauco bellicoso devinceretur inimico. Proinde ne veritati parcam, in universo similem huic monti vix inveniri judico, nec etiam montes cæterarum mundi partium aliis Æthyopiæ montibus assimilandi sunt, ipsi Æthyopes viarum practici persæpe una cum animalibus præcipitantur, colla rumpunt, misere pereunt. Communissime se melius præmuniendo pedestres e montibus descendunt, qvia tanta præcipitia horrorem vertiginemqve causant aspicienti, sæpius manibus, pedibus rependum, vix secure pes figi potest, verbo: qvantum iter hoc Æthyopicum pœnosum, fatigosum, periculosum, disastrosum ac miseriis plenum mea vilis adumbrandi incapax penna, dixerim mors una vice non ita amara qvam itineranti hæc via, nullus unqvam hæc legendo facile crediturus, nisi personalem facturus experientiam. Ego mea ex parte fateor palam, si sacra obedientia ac fructus redemptarum pretioso Christi sangvine non foret animarum, pro omni hujus mundi præmio altera vice assumendi hoc iter humillime deprecarer.

Dum itaqve supra montis cacumen sufficienter respi- || [f. 273v] -rassemus, refocillatis aliqvaliter viribus viam per optatam reassumpsimus planitiem in meridie parvulum ascendentes monticulum, in qvo SS. Nominis Jesu prostabat ecclesia; situm camporum pulcherrimum, variis segetibus plenum, partim maturis, partim florentibus, viridantibus partim, aliis vero recenter seminatis cum admiratione conspexi. Circa vesperum *Daver* attigimus pagum in delectabili planitie, ubi agri selectissimo maturo ridebant frumento; jam jam regiæ avicinando Gondar sperabamus saltem hac nocte qvidqvam pro cena[221] obtinendi; verum tardiori noctis hora modicis consolati lentibus, qveis mediocriter coctis, sale conditis magno comedimus appetitu, aqvam tamen majori cum pœna circa noctis medium multis precibus ac humiliationibus acqvirendo, constans exercenda fuerat patientia, hac sola in tantis sublevabamur miseriis soli Deo notis. Et nisi cum altero consocio per domos mendicando postulassem, neqviens amplius sitim supportare, vix qvidqvam obtinuissem, tantas in hoc itinere perpessi sumus miserias, ut omnium referre seriem foret longissimum, aliunde pro tunc singula Illi, a Qvo procedunt offerendo. De consilio amicorum adhuc fortunati modicum frumenti nobiscum detulimus, ne

221 cæna *ms.* : *corr.*

© Nakladatelství Academia & Academia

fors[222] denegatis a gubernatoribus[223] locorum subsidiis deficiamus, itaqve contigit, ut præter duos primos, etsi litteris imperialibus recommendati, nil obtinuimus, nostro deportato frumento nos aluimus, nam qvadragesimæ fuerat tempus, ab Orientalibus strictissime usqve ad solis occasum custoditum, carnibus vesci non audebamus, ne mox in ingressu barbari in nos populi furorem excitemus, per totam hanc fatigosissimam viam mediocriter coctis lentibus aut schombera aqva calida, sale conspersis, parce adhuc vescebamur, semper deficiente pane præter paucos dies, qvibus frumento nobiscum deportato aliqvaliter in lapide contrito pane azymo confortabamur, hoc consumpto nunqvam amplius ad satietatem manducantes, ex schombora farinata, aqva commixta `abs´ omni fermentatione supra orbem ferreum exte`n´sa per modum azymi mediococtum, aut potius mediocrudum panem, || [f. 274r] tanqvam tenues placentulas manducabamus, caute tamen, qvantum ad sustentandam dumtaxat non satiandam sufficiebat naturam, persæpe deficiente pinsendi commoditate solum hanc amaram insipidam rude contusam farinam, aqva commixtam per modum spissioris manducabamus jusculi, modico conspersi sale, attamen tanto cum appetitu ac si op{p}ipare[224], optime conditos sumpsissemus cibos; et ne forte per ulteriorem viam alimonia deficiat, parsimoniam in dies observabamur; semper dil{l}audantes[225] Deum, qvi tantam in adversis constantiæ tribuere dignatus est fortitudinem, tam ardua pro suo divino numine supportanda alacriter, nos semper sanos, incolumes conservando, licet tota nostra vita tam miserum non degustavimus alimentum.

Tot post suspiria tandem 18. Martii transgressis parvulis monticulis versus solis occasum *Mailecko* pagum attigimus, in qvo pernoctantes misere mox mane post auroram discessimus, et qvoniam pro modica nobiscum portata supellectili deficiebant mulæ, novo exorto impedimento, plurimis precibus aliqvot asinos et mulos pro juvamine impetrantes, progrediebamur aliqvaliter gaudentes approximando regiæ Gondar, summe anhelantes fatigosæ terminum ponendi viæ, qvia præ pedum dolore, fame, siti debilitati difficulter gradiebamur; et ecce, Dei miserentis gratia nil de refocillatione cogitantes duobus adhuc a *Gondar* miliaribus a longe venientes cernebamus homines cum tribus pretiose ornatis mulis, auro, argento prominentibus tapetibus ac coopertis, ad nos properantes; adveniendo e mulis descendentes solita eis cæremonia in terram procubuere osculando eam, nomine Imperialis Majestatis salutem a domino thesaurario aulæ Gregorio Draco a Nio deposuere, cum bono esuriali piscium prandio, pulchro pane, fructibus uvarum, exqvisissimorum Persicorum nec non aqva vitæ; qvibus conspectis merito cæles-

222 forse *ms. : corr. (cfr. Ital.* forse*)*
223 -tolibus *ms. : corr.*
224 {} *del.*
225 {} *del.*

© Marco Bagnoli & Alessandro Bausi

tem Dei providentiam ac suam erga indignos servos dil{l}audabamus[226] clementiam, in spiritu consolati, qvod usqve huc benigne sublevati, conservati ac confortati, famelici, debiles || [f. 274v] satiati fuerimus. Posuimus nos itaqve in prato viridi extensis supra nos telis Æthyopicis, radios solis impedientibus, cibum sumpsimus, omnium obliti miseriarum.

A loco hoc magis securi, non jam inter montes et sylvas aut inter accensos ignes, bene confortati, paradisi parebant gaudia, tres pro nobis ornatas conscendimus mulas cum triumpho ac jubilo hominum, duos magnos transivimus montes, tota cum vicinia *Ockara* dictos cum subtus decurrente parvo flumine *Ankareb* nominato.

Proinde Dominica passionis Domini nostri Jesu Christi, die 19. Martii circa horam sextam pomeridianam sub civitatem regiam *Gondar* in prægrandi situatam monte advenimus, non jam animalia sylvestria (tygrides, leones, lupos, ursos, elephantes, eqvos marinos, sues feroces aliaqve plura ferocissima hominibus viatoribus inimica, semper prædam reportare conantia) timuimus, minus viarum latrones et fures, in tuto positi, in pulchra viridi valle arboribus ornata de mulis descendentes nos posuimus, noviter fructibus uvarum ac Persicorum refrigerati nuntium nostri felicis adventus regio emisimus thesaurario anhelantes responsum, qvonam ultimi nostri dirigendi gressus; retardante vero responso paulatim interim ascendebamus montem, per civitatem mulis insidentes exornatis, plurima spectante gente, armatis stipati militibus regiis, lanceis ac scutis[227] provisis, in domum thesaurarii regii fueramus conducti.

Vix una qviescentes hora, alii ab imperatore emissi servi et milites armis et lanceis provisi in pallatium imperiale – pro tunc sua majestate in altero residente pallatio – nos conduxere, una enim hora a Gondar tota cum aula in *Kaha* dicto demorabatur ad commutandam diversionis stationem. Volunt ex antiqvioribus scriptores plurimi asserere qvondam [f. 275r] civitatem regiam fuisse Axuma, ut scribit Alvarez `in´ itinerario Æthyopico (cap. 37. usqve ad cap. 42.), ita etiam testatur Telezius (``lib. 1, cap. 22´´); unde etiam ab hac civitate antiqvitus Æthyopes vocati fuere *Axumites*. His tamen temporibus propria doctus experientia civitas regia *Gondar* nuncupatur, situata in 13. gradu latitud(inis) Septemt(rionalis) et circiter 66. longitud(inis) <Orient(alis)>[228], in provincia *Amhara*, ab insula *Messaua* distante per expressum nuncium qvatuordecim diebus, eundo vero cum caravana 40, etiam qvandoqve 50 insumuntur dies, semper dirigendo gressus ab ortu solis in occasum. Si tamen qvis de Ægypto per Nilum, cataractas et[229] *Sen-*

226 {} *del.*
227 scudis *ms. : corr.*
228 <> *suppl.*
229 et : *add. a poster. m.*

© Vydavatelstvo Spolu & Ústav slovenskej literatúry SAV 2001

nar iter diriget, solum de *Sennar* in Æthyopiam 10 indigeret diebus, cum caravana vero viginti qvinqve diebus.

Proinde melius adnotando singulas nostri primi adventus vicissitudines subseqvens demonstraturum caput.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 275r]

Caput XV
De adventu in civitatem regiam Gondar

Post tot superatas maris, terræ periculorum miserias, hominum, latronum, ferocium insidias bestiarum, totaliter exhausti neonati videbamur, in pallatium imperiale in *Gondar* circa horam noctis octavam cum honore conducti, mox thesaurarius regius cum primariis duobus ministris, uno suo germano domino Joanne Draco a Nio, altero pari dignitate domino Joanne Bogiarandi, totius Gondar ac Mahomethanorum judice, summo cum affectu adventantes nos beneventando amplexi sunt, tantis compatiendo perpessis tribulationibus nos consolantes, bonam de mandato imperatoris apposuere cenam[230], nobiscum usqve in noctis medium protrahendo moras, de nostro gaudendo adventu, meros consolationis demonstrabant affectus, tandem approximante dormitionis hora tres separatas in pallatio bene præparatas demonstrando lecticas se licentiarunt.

Qviete noctis accepta die altera, 20. Martii, hora matutina solitis a domino thesaurario honorati cæremoniis, ultimate benignam imperatoris voluntatem qvantocyus in residentiam *Kaha* ad ejus præsentiam nos conferendi <obtinuimus>[231]; ideoqve prompte obediendo, prout nudius tertius bene adornatis adveneramus mulis, modo simili cum domino || [f. 275v] thesaurario ad audientiam primam properabamus concomitante plurima gente ac 50 servis stipati cum lanceis fuimus; residentiam *Kaha* inter duos situatam montes decurrente penes fluvio aqvæ clarissimæ, variis hinc inde prostantibus arboribus, amœnum ac jucundum æstivalis permanentiæ repræsentat locum, muro trium brachiorum elevato; ubi in circuitu muri decem saltem ad intra prostant domus, qvævis suo cincta muro, ita ut de una in alteram sine apertione semper occlusarum portarum intrari neqveat, proinde nunqvam sciri potest, in qvanam harum domuncularum se detineat imperator, nec cuiqvam intrandi licitum abs prævia intimatione ac nominis advenientis insinuatione;

nos adveniendo in *Kaha*, prompti fuere servi nos advenisse intimando, pauco elapso intervallo cum domino thesaurario in audientiam vocati, crepidas[232] de pedibus deponendo ante pallatii portam ac cum veneratione intrando, Æthyopum more profundam deponendo reverentiam ante imperatoris præsentiam in lectica loco throni ornata[[m]] aureis dependentibus[233][[m]] tapetibus sedentis, terram osculati, modice subsistentes versus imperatorem inclinati sedere in terra jussi juxta solitum eis morem cum thesaurario, paulo post submissa incipiens loqvi voce, singula pro tunc – non adhuc multum callendo Æthyopice – interpretante domino

230 cæ- *ms. : corr.*
231 <> *suppl.*
232 crepitas *ms. : corr.*
233 -te *ms. : corr.*

© Vladislav Dopsel & Aleš Sedlák 2007

thesaurario, dicendo: „*venimus prompti, non potuimus non obedire Vestræ Majestati, de Grand-Cairo per litteram imperialem vocati* ac a nostro superiore patre Jacobo a Cremsirio, missionum Ægypti præfecto, vicario apostolico de Superiore Ægypto per obedientiam citati, subito expediti in omnibus Vestræ Majestati obedire jussi, qvæ non sunt contra Deum, veram religionem catholicam a Christo Domino, SS. apostolis Petro et Paulo verbis ac exemplis prædicatam, in effectum singula deducturi. Solum humillime efflagitando tantisper patientare, usqve dum melius Æthyopicam apprehensuri lingvam, certe pro tunc qvantum nobis a Deo virium communicatarum pro servitio imperiali impensuri, solam Majestatis Vestræ efflagitamus gratiam, protectionem ac assistentiam, *semper obedientes perseveraturi clientes*“. Ad qvæ benignissime reposuit imperator: „*Ego vos tres medicos de integro corde amplector*, recipio ac de vestro felici gaudeo adventu, uti in nostris ad vos datis fusius expressi litteris, omnem gratiam, protec[tionem] || [f. 276r] ac assistentiam, qvanto victurus tempore ac regnum gubernaturus polliceor. Magnum qvidem passus fueram dolorem ob præteriti mortem medici, sed ammodo tanto majorem expergiscor consolationem vos tres intuendo, qvia adhuc parvulus *Evropeos videndi desiderabam*“.

Post hæc et alia affectum spirantia de sacra formaverat discursum Scriptura, Novo et Veteri Testamento, qvod nos integrum, verum, non falsificatum nobiscum attulisse affirmantes, in seqventes incidit interrogationes: 1. ubinam sint Moysis tabulæ, 2. de Saba regina, regni Abbyssiniæ domina, 3. qvali judicaturus lingva mundum Christus Dominus, 4. qvali{s}nam[234] lingva loqvebatur Christus et qvænam fuerat prima. Has qvæstiones dum pro possibili solvissemus modulo, multum consolatus imperator respondit: „*Prout de vestro adventu magnum sentio jubilum, ita vestris plurimum satisfactus sum responsis*“. Duabus qvasi horis discursu protracto sua augustissima veniebat mater regina ad visitandum imperatorem, nos pro interim in aliud recedere jussit cubiculum.

Paululum post recedente matre alteram nobis præbuit audientiam interrogando: 1. de regnis Evropeis, moribus et vita, 2. de via in suum assumpta regnum, an bene a suis accommodati fuerimus ministris, ac an nobis in suis placeat ditionibus, 3. de musica Evropeorum aliisqve artibus liberalibus ac mechanicis. Qvibus sufficienter explicatis, de suo surgens loco, nos affatur: „*ut erga vos meum contester affectum, hanc meam habitationem pro vestra dono permanentia*,” mox in alium se retrahendo locum, nobis proximum. Nos hac gratia summe attoniti, magis adhuc interne consolati, nova gratiarum redditione terram osculando, dominum thesaurarium cum pari submissa gratiarum actione pro juvamine ac assistentia nobis præstita, in Gondar redeuntem, usqve ad limites nostri habitaculi commitati sumus.

Ab hac audientiæ hora intra residentiam occlusi imperialem, nullum hominum videre aut ei colloqvi licitum fuerat, præter servos imperiales || [f. 276v] cibos cum

234 {} *del.*

© Verlag Inscript & Archeo

potu adferentes necessarios, ac aulæ ephebos, aliis omnibus seclusis, omnes enim residentiæ domunculæ, muris cinctæ, occlusis portis, sine licentia imperiali inaperibilibus; moris proinde est etiam aliis inhabitatoribus Æthyopis domos omni tempore muris cinctos custodire occlusas, partim ob feroces bestias diu noctuve hominibus insidiantes, partim ob hominum impertinentium incommoditates; qvisqvis tandem de amicis dominum domus invisere anhelat, prius pulsando portas se insinuat. Si tunc janitore interrogato an<n>uatur[235] patronum fore præsentem eiqve insinuatum non arridet recipere amicum, responsum refert janitor foris extra lares existere dominum, qvod sæpius etiam majoris notæ dominis ac ministris contingendo, cum erubescentia recedunt; hoc tamen passim fit ideo, cum eorum visitationes sunt importunæ, semper aliqvid petendo, vel manducare, bibere desiderando, longis se detinendo moris; aut etiam ideo portæ occluduntur, ne plurimi importuni pauperes, otiosi pultrones, qvorum summa in regno copia, molesti accedant. Noctu autem ob plurimos latrones, lupos, leones, tigrides aliasqve indomitas bestias damna innumera causantes, homines devorantes, domus optime portis, muris altioribus ac densis sepibus custodiuntur. Ridiculum attamen, dum servi advenientibus suos domi existere dominos affirmant ac dein post insinuationem negant. Nos igitur tres missionarii more patriæ occlusi, nesciendo, qvid nobiscum eventurum, utrum semper soli cum imperatore moraturi, aut solum brevi aliqvo tempore sine hominum consortio mansuri, nam in simili remanentes solitudine nullum conversionis gentium sperare poteramus fructum non exhibendo charitatem populo, nec eidem innotescendo familiaribus conversationibus, nullum etiam vocationis nostræ attigissemus intentum ac animarum lucrum; cum tamen omne principium || [f. 277r] grave, contentari conveniebat.

Die seqventi nostræ novæ habitationis ac incolatus, vigesima prima Martii, ipsemet imperator sua nos honoravit præsentia, eum profundissimo venerati respectu, litteram a nostro superiore, majore patre Jacobo a Cremsirio, præfecto Ægypti apostolico, extradidi, qvam Æthyopico idiomate interpretatam[236] magno perceperat jubilo, dicendo: „Supposuimus hanc litteram a summo fore pontifice“, cui cum respondissem non fuisse possibile tam brevi, inopinato nostri de Grand-Cairo discessus tempore, litteram Roma advenire potuisse, qvare ideo pater Jacobus a Cremsirio, summi pontificis SS. d(omi)ni papæ Benedicti XIV. vicarium agendo apostolicum, Romam primo nostræ in Æthyopiam expeditionis dederat notitiam, non dubito, qvin Romana curia qvantocyus apostolicum Suæ Majestati transmissura breve. Alias præterea attuleram litteras suæ augustissimæ matri reginæ ac viceregi suo germano extradendas, sed ab imperatore immanuari prohibitas, ne hac oc-

235 <> *suppl.*
236 -præ- *ms.* : *corr.*

© Vatican Apostolic Archives

casione [[ne hac occasione]][237] nos tres missionarios religiosos fore sacerdotes in notitiam devenia`n´t, malos timendo exinde eventus nobis præjudiciosos; multis absolutis interrogationibus in suum se retraxit habitaculum.

Die 22. Martii nova imperiali honorati præsentia, qvinqve continuis horis nulla alia qvam salvificæ fidei formaverat argumenta, exprimendo hæcce verba: „*non mihi celate, qvæ in vestris tenetis cordibus, libere proferatis*“[238]. Tunc spiritu consolatus bonum principium autumans respondi, dum de salvifica agendum fide ac Christi Jesu vicario, non possum, qvam veritatem loqvi, ad hanc enim advenimus prædicandam, ut evangelicæ doctrinæ omnibus Æthyopis annuntiemus veritatem. Verum in primo mox ingressu non judicaveram consonum per interpretem, salvificam prædicando fidem, suum sortiri effectum, timendo etiam tam pulchra || [f. 277v] nacta occasione totam in principio spiritualis ædificii præcipitandam molem ruinandamqve ita præclaram machinam; proinde paulatim sacræ Scripturæ seminando discursus, solum fidem catholicam confirmando salvificam, laudando in ea observabilia, reprobando illicita, nihil redarguendo adversarios, successsive lac sanctæ matris ecclesiæ instillando degustandum; tanta audiebat imperator attentione sanæ doctrinæ plenariam præbendo approbationem, dicendo: „o chari medici!, in meo regno plurimi morantur malitiosi et perversi homines arte diabolica nocere solentes, me in corde effecere timidum, ideo vos in regnum advocando, ut meam ab omni simili insidia custodiatis personam“. Qvis tunc dubitasset de bono sanctæ fidei incremento ac centuplici colligendo fructu? Sed paulo post interrogati, an contra hæc præstigia valida apportaverimus remedia, nos non potendo in isto instanti suas arguere superstitiones, minus tanto morbo applicare medicinam, ex præfato jam discursu observantes ab illo existimari *Magrebini*, certa gens Mahomethana idololatrica dæmonum fraudibus illudens populum, tales cum nos arbitrabatur, caute respondendum fuit, solis naturalibus imbuto rationibus naturales ac lumini naturæ repugnantes proponendo argumentationes; ut autem aliqvalis eidem suorum errorum præbeatur notitia, dispellaturqve vana superstitionum credibilitas, qvibus in corpore plenus variis in utraqve manu, pedibus, lumbis dependentibus scripturis assentiens firmam eis præbendo fidem, caute respondi, si hodie Suæ Majestati nihil celandum convenit, veritatem edicturus infallibilem, veris Christi servis nullam dæmonum fraudem nocendi fore capacem, proinde si omnia a Sua Majestate in corpore gestata, abjecta, cordicitus abjurata fuerint se fidelem soli Christo profitendo servum, virtuto fidei sanctæ catholicæ ab omnibus præsentibus ac futuris liberandum promitto malis eminentibus, veram spiritualem

237 This corrected haplography may be seen as an evidence supporting our assumption that the author have composed the manuscript using his notes, not to say making transcription of a preliminary version.

238 The end of the sentence is marked with a cross-sign as if an insertion should come; none can be find, however.

© Nagel & Imhof Verlag

applicaturus medicinam. Hæc audiendo imperator, "nil mali in corpore gesto", reposuit, meræ enim Scripturæ sacræ, hinc inde decer- || [f. 278r] -ptæ cum biviis sensibus etiam variis Alcorani falsis intermixtis promissionibus videbantur; qvia tamen sufficientem pro tunc ad falsitates demonstrandas adhuc non possederam Abbyssinorum lingvam, in optatum deduci neqvivi effectum, nec etiam debite præparatum ita brevi tempore nostram sanctam recipiendi fidem sua abjuranda rep<p>eri[239] animum. Inclinabat qvidem plurimum, sed hactenus pluribus irretiatus diaboli laqveis, tenebris hæreseos obtenebratus, peccatis illaqveatus, non valuit subito cæli radios ac divini nitorem moris intueri, svavitatem odorum fidei percipiendæ supernaturalis.

Prolongato aliqvot horis discursu de salvifica fide imperator nos allocutus: "*si placet vobis, jussurus certum advocari Turcam meum, secretarium Arabum*, optime lingvam Æthyopicam calentem, qvi adveniendo melius vestrum explanaturus discursum" – haud dubio antehac instigatus. Adveniens prima fronte nos interrogabat de variis nostræ sanctæ fidei mysteriis alias Mahomethanis insolitis, ut de incarnatione, dup{p}lici[240] in Christo natura, de ratione præceptorum Decalogi ac moribus religionis, singula Arabice reqvirebat, nostras singulas resolutiones maxima admiratione imperatori explicabat. Et qvoniam nostræ Seraphicæ regulæ conspexerat libellum, incidit in caput qvintum, illud integrum Æthyopice dil{l}ucidando[241], specialiter de obedientia, paupertate altissima ac castitate perpetua, admirabundus "Alla, Alla! o Deus, Deus!" repetebat dicens: "revera isti tres medici Christiani multum a Christianis Æthyopis sunt distincti melius Deum noscentes, sciendo bonum a malum distinqvere, fundatis rationibus probare ac mala evitare." "O vere!", replicabat erga nos, "*vos estis felices*, similis Christianæ vitæ non sunt Æthyopes, vestra Decalogi præcepta, qvæ communia omnibus Christianis asseritis, non observantes, totum contrarium practicantes, minime hanc vitam, qvam vos catholicæ nominatis fidei, seqvuntur, parum aut nihil implent præceptorum." His ac aliis multis verbis nostram salvificam dil{l}audando[242] fidem || [f. 278v] ante imperatorem eam extollebat. Vere mirabilis Deus, qvi etiam inimicos sacerrimi sui nominis ad edicendam commovet veritatem catholicam fidem fore admirabilem summisqve encomiis dignam!

Hocce die magnum expecti imperialem affectum, cujus magis declarandi gratia qvatuor elegantis formæ, staturæ ac coloris eqvos pro exhilarando nostro animo eqvitare demandavit, post tot longas in conversando tractas moras in suum rediit pallatium. Qvis pro tunc dubitare de optima conversionis spe voluisset, tanto magis, dum 23. Martii noviter nos invisit duobus saltem protrahendo discursum

239 <> *suppl.*
240 {} *del.*
241 {} *del.*
242 {} *del.*

© Nakladatelství Academia & Academia Publishing House

horis, novas formando qvæstiones, qvantum nam a Coftis in rebus distemus fidei. Multum distare a Romanis respondi catholicis rationibus demonstrando, admirabundus audiit, per solutionem, repudia matrimoniorum de omni levi causa, rebaptisationem, circumcisionem utriusqve sexus, unam in Christo naturam ac alias Coftis hæreticis errores communes, his responsionibus non modicum commotus in corde imperator meliora de eis supponendo, cum et ipse ejusdem Coftici ritus ac hæreseos saltem nomine se profitebatur. Qvo non obstante omni aviditate spiritus nos audiebat observabamusqve ejus genium admirabundi, recogitando nos pauperes religiosos sua dignativa indignos præsentia, eo magis, qvo iterato die 24. et 26. majori adhuc affectu suam in collo dependentem demonstraverat genealogiam in Græco, Arabo et Abbyssino scriptam, ac dando eam legendam, a tempore Salomonis regis deductam, gloriando se Æthyopum imperatores de ejus provenire stirpe, asserendo Sabam reginam, dum Salomoni innumeros ex Æthyopia attulisset thesauros, ab eo concepisse cognitam, dein peperisse, unde suam deducunt genealogiam. Qvia tamen ammodo lex gratiæ et adhuc concubinis utuntur Abyssini imperatores, omnem de eis natum masculum in genealogia || [f. 279r] computant ut legitimos Salomonis successores in linea collaterali, ideo non multa æstimatione digni sunt. Dicebat enim imperator, dum in auro obvolutam demonstrasset genealogiam: "computabitis modo Evropeo, qvantis a Salomone descendo generationibus"; qvia tamen pro tunc parum fuerat ad numerandum temporis ac nec amplius tam commoda dabatur occasio, omnes descensionis gradus, prout lubens voluissem, notare neqvivi, nisi imperfecte, ut infra subjuncturus.

Imperator tandem, de variis fidei discurrendo rebus, summa spiritus efficacia[243] interpretem Turcam Christianum fieri exhortabatur. Ulterius inqvirendo, qvanti nam sint elapsi a creatione mundi anni, qvibus ac non nullis aliis explanatis multum fuimus consolati, semper magis futuram imperatoris sperabamus conversionem, ita enim erga nos gratiosum ac proclivum se demonstrabat, ut nullum contrarietatis remanebat dubium; si etiam ob regni impedimenta sua propria `nos´ honorare impediebatur præsentia, saltem unum epheborum, qvomodo valeamus, in dies emittebat.

Tandem 28. Martii in suum vocatos pallatium sedere in terra more Orientalium jussit novas formando qvæstiones. Primo: qvænam distinctio inter Romanos, Armenos, Surianos, Græcos ac Coftos? Cui, ne longus inscribendo sim, ut oportebat, resolvi. Secundo: qvosnam catholici plus ament, Turcas, vel Hebræos[244]? Respondendo uti nostros proximos amamus omnes, etiam idolatras, magis tamen Hebræos[245] Turcis ob Legem Veterem olim veram, a Deo provenientem. Turcarum vero sectam perversam, carnalem et stolidam ac a lascivo, petulante excogitatam

243 -tia *ms. : corr.*
244 Hæbreos *ms. : corr.*
245 Hæbreos *ms. : corr.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH

homine. Hoc non obstante mirum esse, dum Turcæ magis diligunt Christianos qvam Hebræos[246], qvi ubicunqve ac qvandocunque valent, Christianos seducunt, decipiunt maximumqve erga eos odium nutriunt, qvod a Turcis experiri est insolitum; qvæ bene ruminando imperator reposuit ante || [f. 279v] tempora in ejus[247] regno plurimos fuisse catholicos, sed multis habitis bellis, rebellionibus trucidatos; "suntne," dicebat, "hæc in Evropa nota"? "Peroptime in nostris historiis," reposui, "notata, una cum ultima nostrorum trium venerabilium fratrum injusta lapidatione, sciendo pariter anno incarnationis 1624 majorem Æthyopiæ partem ad obedientiam Romani redivisse pontificis sub imperatore *Celtan Cequed*. Ast!," ingemui, "svave Christi jugum[248] brevi excussere in tenebras recalcitrantes pristinas, usqve in modernum delitescunt in eis tempus." His imperator auditis affabili reposuit voce, hilari vultu: "si voluntas Dei fuerit, proxime unum vestrum cum litteris summo pontifici amicabilibus expediturus, ut ad pristinam redeamus amicitiam", mox discursum de p(at)re Jacobo a Cremsirio, vicario generali, formando dicens: "*Ille pater Jacobus mihi est obedientior meo proprio regno et populo*, qvia tam prompte meis obtemperavit litteris in meum vos expediendo regnum, promptam in eo admiror voluntatem". Ultimatim, cum Abbyssini in multis cum Hebræis communicant, etiam de Talmud inqvirebat, an nos eidem assentiamus. Meras fabulas, fictitias historias divina Scriptura minime roboratas, prompte respondi; ideo imperator tot variis formatis interrogationibus, solutis replicando: "fateor me ``vestris´´ persvasum verbis dissentire neqveo, orate pro me ac in vestram redite qvietem".

Omnibus proinde diebus nullam aliam qvam cum imperatore intra muros sui pallatii tenebamus conversationem, ignorantes, qvid in posterum de nobis futurum, donec 30. Martii ad salutandum imperatorem augustissima sua genitrix regina advenisset, etiam nos in audientiam admissi eam humiliter salutando, affabiliter excepti, assecurando nos qvanto diutius in regno Abbyssiniæ permansuri, tanto majori gavisuri gratia ac favore; similia in dies consolabilia audientes, qvis de futura uberrima dubitasset messe? optima præcedente seminatione, qvid fluctuaturi de se- || [f. 280r] -cundissima invectione maturandis cum tempore spicis in horrea cælestium thesaurorum?; jam enim decima octava die copiosum disseminandi Dei verbum in pallatio assecuti regio, optima freti spe futuri emolumenti.

Proinde octava Aprilis imperator in regiam Gondar se conferente nos in *Kaha*, sua ordinaria residentia, relinqvere volens, cum tamen nostro apostolico muneri occlusi satisfacere neqvivimus, minus in hoc secreto loco populum allicere, supplicantes humiliter in Gondar admissi sumus, intra pallatii regii domum, qvam olim suus pater imperator inhabitaverat, pro nostra in futurum habitatione obti-

246 Hæbreos *ms. : corr.*
247 ejus : meo *ms.*
248 *resp. Mt 11,30*

© Vydavatelství Academia

nentes intravimus, omnibus gratiis, munificentiis imperialibus cumulati ac abundanter provisi alimonia panis, salis, butyri, mellis, carnis, lignorum aliorumqve vitæ necessariorum, precando Divinam Majestatem pro tam clemente, benigno imperatore, ut radiis veræ illustretur fidei ac in unum Jesu Christi adunetur ovile, jam pro tunc anno sui regni 23., incarnationis vero ac nostræ reparatæ salutis millesimo septingentesimo qvinqvagesimo secundo, `ut´ ad exeqvendum ea, qvæ recta sunt, illuminetur (regere ac gubernare vias Domini custodiendo), tandem cumulatis salvificæ fidei meritris triumphaturus cum Rege regum cælis possideat suæ præmium munificentiæ immarcescibile. Qvod qvidem difficulter a moribus, vita, fide pravis a<c>qviritur[249], cum sacro textui prompte creditur, "*hic populus labiis me honorat, cor eorum longe est*,"[250] nam Æthyopes moribus, vita ac fide pravis, adhuc æternam gaudiorum sperare præsumunt vitam, qvare ideo in subseqventibus eorum vanam saltem aliqvaliter in lucem editurus præsumptionem, fuso duntaxat descripturus calamo. Citius tamen aliqva adhuc magis necessaria pro viatoribus in hoc vastissimum regnum notanda summe fore proficuum censui.

249 <> *suppl.*
250 „Mt 15,8" aut „Mc 7,6"; hic populus : p. h. *Vg.*; cor + autem *Vg.*

© Marek Dobrzel & ACECS, 2007

[f. 280v]

Caput XVI
De origine Abbyssinorum

Vergitur inter multos qvæstio de incerta Abbyssinorum origine, uti et de aliarum plurium ortu nationum, cum exinde cujusvis gentis honor proveniat et gloria, ideo non abs ratione communem fore opinionem Abbysssinos seu Æthyopes descendere a Cham, filio Noe, a qvo centum sexaginta duos reges regnasse numerant, usqve ad regem *Facilides* aut *Basilides*;

vocantur tamen ordinarie Æthyopes seu Abbyssini a Strabone omnes inhabitantes Meridiem et Orientem Maris rubri. Scriptura Sacra omnes populos nigros *Chus* nominat, qvos Græci et Latini Patres interpretantur[251] Æthyopes, prout legitur Num(eri) 12. c.: „*locutaqve est Maria et Aaron contra Moysen propter uxorem ejus Æthyopissam*, maleqve tulisse fr(atr)em eorum Moysen, sibi desponsasse uxorem Sophoram, cujus frater fuerat Raguel Medionites, ex qvo apparet appellatos fuisse omnes nigros habitantes tum in parte orientali, qvam occidentali *Æthyopes*, id est in parte Asiæ et Africæ, qvæ hodie vera Æthyopia nuncupatur. Demorantes vero trans Mare rubrum *Homeritæ* dicuntur, ratio est: qvia princeps hujus gentis ac regiæ author stirpis *Homer* vocabatur, unde ab eodem duce, qvi qvintus fuerat rex regni *Jeman*, ita vocati sunt; qvin imo iidem Arabes seu Homeritæ nomen *Sabæi* portant, illud a principali civitate metropoli Arabiæ *Saba* sortiuntur, sic attestante Philosturgio Hist. Eccl. lib(er) 2, 3, 4. et 6. Hanc gentem olim Sabæam a metropoli *Saba* ammodo homeritas vocari. Æthyopes vero ad partem occidentalem Rubri maris in Affrica demorantes proprie *Axumitæ* sonant a principali civitate *Axum*, qvæ olim celebris fuerat metropolis.

Qvod autem Æthyopes secundum antiqvissimos authores ortum suum de Arabia felice trahant, nemini dubium arbitramur, nec difficile erat angustum fretum maris trajicere. Sic Procopius Cæsariensis lib(ro) 1, pag(ina) 32: „*e regione Homeritarum Æthyopes habitant, qvi Axumitæ vocantur, qvorum regia ipsorum est in Axumide urbe, et mare, qvod in medio est, vento mediocriter secundo tribus diebus et noctibus trajici potest*.“ Et in alio dicit loco: || [f. 281r] „*Æthyopes Axumitæ*[252]“; qvod autem dicti populi prius Homeritæ, trajecerint Mare rubrum seu Edomiticum, postea primo vocati fuere *Axumitæ*, nunc Abbyssini seu Æthyopes, ratio est primo: a *cultu*, cum illi adoravere idola, Solem, Lunam, dæmones. Idem ante suam coversionem fecere Æthyopes adorando draconem, petendo ab eo oracula, ac illi Soli sacrificabant, ut narrat ipsa Æthyopum historia. Secundo: a *ritibus*, usurpando cirumcisionem, qvam in hunc usqve diem retinent, eamqve alii a

---

251 -præ- *ms. : corr.*

252 v místě počátku slova *Axumitæ* byl původně jiný text, ze kterého lze s jistotou rozpoznat jen počáteční *s*, snad *sunt*

© Vlastimil Kopecký a Ivana Čornejová 2007

Saba regina introductam volunt. Tertio: a *corporis forma*, qvia habitus corporis, vultus atqve coma originem Asiaticam arguunt, neqve enim labra turgida, nasum simum aut crines adeo tortos habent ut cæteri Affricani et nigri. Qvarto: ab authoritate Scalier [!] scribit De Emend(atione) temp(orum), l. 7 in compend(io) Æthyop(iæ), m. 680, *Abbyssinnos non esse indigenos, sed ex Arabia illuc traductos*, et mox: „*sine dubio ex Arabia oriundi sunt*".

Qvando autem suam mutaverint sedem in Æthyopiam trajiciendo, ardua qvæstio est. Eusebius Cæsariensis asserit contigisse eo tempore, qvo Judæi demorabantur in Ægypto, circa annum 2345 creationis mundi. Syncellus tamen lib(ro) 4., c. 1. dictam transmigrationem tardius contigisse affirmat, Tempore judicum, qvo *Amenophis*, juxta alios *Amessis* in Ægypto regnabat, anno creationis mundi 2422.

Exinde antiqvissima probatur natio Æthyopica, gloriando se imperatores veros de regia stirpe Salomonis descendentes, deducendo suam descendentiam per reginam Sabam, mediante qva etiam totam Æthyopiam devenisse in cognitionem veri Dei legisqve Mosaycæ, dum illa audita Salomonis fama advenerat in nomine Domini Jerosolymam, tentando eum enigmate, volendo ipsius experiri sapientiam. 3. Reg(um) 10, 2. Paralip(omenon) 9 sacra narrat historia.[253] Certificata igitur de singulis in laudem ejus dicendo prorupit: „*sit Dominus Deus tuus benedictus, qvi voluit te ordinare super thro-* ‖ [f. 281v] *-num suum*" (II Paralip(omenon) 9, 8)[254]; „*Rex autem Salomon dedit reginæ Saba cuncta, qvæ voluit et qvæ postulavit et multo plura, qvam attulerat ad eum, qvæ reversa abiit in terram suam cum servis suis*",[255] introducendo cultum ejusdem Dei. Qvalis autem terra fuerit sua, non exprimitur in sacro textu. Origenes tamen, qvem seqvitur Torniello in suis analibus tom(o) 2 anno 3043, existimat dictam reginam descendere de Abrahami progenitis de Cetura, cujus filius Tesca aut Jesau[256] genuerat Saba, ac ab ea[257] fuisse genitor ac descendentes Sabæos[258], habitatores Arabiæ, e qvibus etiam Saba regina descendit. Videri licet de hoc Godignum, De rebus Abbyssinorum l(iber) 1, c(aput) 18: „Sabæorum[259] nomine Græcis et Latinis diu nota fuerat illa gens Arabica", et Sacra Scriptura (Gen 10)[260] nominando: „*Filii Chus Saba et Heuila et Sabatha et Regma et Sabatacha*[261]*, fFilii Regma Saba et Dadam*[262]". *Saba* a Græ-

253 *recte* III Rg 10, 1-13 *et* II Par 9, 1-12
254 *a shortened quotation of the Biblical text*
255 II Par 9, 12
256 *recte* Iexan, *cfr*: Gn 25, 3
257 ea : eo *legere malim*
258 the diphtong is a secondary correction
259 the diphtong is a secondary correction
260 *scil.* Gn 10, 7
261 *recte* Sabathaca
262 *recte* Dadan

© Nadlopstel & ACCESS.COM

cis interpretata[263] *felix Arabia*. Virgil(ius) [sic] Georg(icorum) l(ibro) 1., v(ersu) 57. ait: „*India mittit ebur, molles sua thura Sabæi*“ – sic Æthyopice, Hebraice[264] [*sic*] regina dicitur *Saba*.

Unde indubitate credendum est Sabam reginam ortum {habuisse}[265] de Arabia felice habuisse, suum trahendo nomen de suis progenitoribus Sabæis, aut a capitale civitate *Saba* Felicis Arabiæ, cui dominasse ac etiam altera ex parte Maris Edomici Æthyopiæ creditur, et qvidem primo tunc, dum jam 560 aliqvot effluxissent anni, Æthyopia occupata fuit. Assentit etiam Job Ludolph n(umero) 18, fol(io) 231 dicendo non fore alienum a vero reges Felicis Arabiæ, e qvibus oriundam confirmat Sabam reginam, a principio littori utriusqve Maris rubri ac parti Æthyopiæ littori adjacenti imperasse, ac etiam colonos suos Abbyssinos aliqvamdiu sub imperio suo retinuisse. Eandem conjecturam scriptores alii ut Godignus, Vincentius Le Blanc, Joseph(us) autumant probabilem. Unde facile conjectari[266] potest lumen Legis Veteris a regina Saba fuisse introductum, etsi non omnibus eodem æqvali tempore provinciis. Taceo hic de illo evnucho Abdeme- || [f. 282r] -lech Æthyope persvadente regi Sedeciæ, ut liberet Jeremiam prophetam de lacu Melchiæ, filii Am<m>elech[267], anteqvam fame moriatur (Ier 38, 9), in qvam missus fuerat ad instantiam principum regis dicentium: „*rogamus, ut occidatur homo iste*“ (ibid., v. 4).

Magis adhuc probandi est fundamentum pro tunc fuisse paulo post introductam legem evangelicam, Acta Apostolorum (8, 27)[268] probant: „*et ecce vir Æthyops, evnuchus potens Candacis reginæ Æthyopum, qvi erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Jerusalem et revertebatur sedens super currum <suum> legensqve Isaiam prophetam*[269]*. Dixit autem Spiritus Philippo: „accede et adjunge te ad currum istum“*, accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam prophetam et dixit: „putasne intelligis, qvæ legis?“, qvi ait: „et qvomodo possum, si non aliqvis ostenderit mihi?“, rogavitqve Philippum, ut ascenderet et sederet secum; locus autem Scripturæ, qvam legebat, erat hic: „*Tanqvam ovis ad occisionem ductus est*“[270]“ etc., cui explicando textum de Jesu Christo, „*et dum irent per viam, venerunt ad qvamdam aqvam, et ait evnuchus: „ecce, aqva, qvid prohibet me baptisari?“, dixit autem Philippus: „si credis ex toto corde, licet“, et respon-*

263 -præ- *ms. : corr.*
264 Hæ- *ms. : corr.*
265 {} *del.*
266 conjectari : conjecturari *ms.*
267 <> *suppl.*
268 *recte* Act 8,27-32, 36-39; v. autem 37 verba ultima, v. vero 38 prima desunt, ut notatum; v. 39 initium mutatis tantum verbis est interpretatum
269 fors Is 53,7sq (LXX)
270 „Act 8,32“, respicit Is 53,7

© Marek Hoppel & ACHIVSOFT

dens ait: „credo“, etc. baptisavit eum.[271] Post baptismum *Spiritus Domini rapuit Philippum et amplius non vidit eum*[272] *evnuchus*. *Ibat autem per viam suam gaudens*.“[273] Qvi dein in primo Æthyopiæ adventu juxta communem traditionem – adhærente Iræneo, Evsebio, Cyrillo Jerosolymitano, Nicephoro, S. Hieronymo citatis a Baronio in suis An<n>alibus[274] (tom. 2, anno 36, fol. 253) – introduxit fidem Chistianam, ac prout volunt aliqvi apud Rodriq. (De rebus Abbyssinorum, lib. 1, c. 18)[275] et Baron(ium) loc(o) cit(ato) tom. 1. De instaurat(ione) Æthyopiæ, et p(at)r(em) Jerem(iam) Lopo in suo Itinerar(io) (tom. 1, l. 3, c. 39), qvod idem evnuchus baptisaverit reginam Candacis, qvod nomen commune erat omnium reginarum, etsi ipsius nomen proprium fuerit Juditha, prout inter alios affir|| [f. 282v] -mat p(ate)r Alphonsus Sandoval (tom. 1).

Proinde sola oriri potest qvæstio, cujus Æthyopiæ fuerint imperantes hæ reginæ, potuissent enim fuisse tam Arabiæ felicis, qvam altera ex parte Æthyopiæ Maris rubri, circa insulam Messauam, Suacken ac loca Mari rubro viciniora. In interiori tamen Æthyopia, qvam sanctus Matthæus apostolus Christo genuerat, alium fuisse regem clarum est. Si autem qvis dicere vellet unum fuisse regem totius Æthyopiæ, neganda erit authoritas Roderiq. sup(ra) cit(ati) et Alphon(si), qvasi evnuchus baptismum reginæ Æthyopiæ contulisset, qvam tamen a S. Matthæo apostolo baptisatam fuisse credendum est. Clarius patet legenti Breviarii lectiones dicti apostoli[276], magis etiam confirmante Simeone Metaphraste in duobus tractatibus de vita S. apostoli a se confectis, dicente eodem cum S. Antonino archiepiscopo Florent(ino) Joachim, Berinio ac alio authore intitulato Abdia Babylonica, conformiter ad Breviar(ium) Roman(um) reformat(um) a Pio V., summo pontifice. Sic habet in legendario S. Alphonsi in festo S. Matth(æi), folio 666: sanctus Matthæus post Christi resurrectionem, anteqvam proficisceretur in provinciam, qvæ ei obtigerat ad prædicandum, primus in Judæa propter eos, qvi ex circumcisione crediderant, Evangelium Jesu Christi Hebraice[277] scripsit, mox in Æthyopiam profectus ingressus unam civitatem *Nadauer* dictam, duos invenit magos, qvorum unus *Zarve*, alter *Arfarat*, qvi suis magiis plurimos incolas vita, membris ac bonis privarunt temporalibus, unde in adventu S. apostoli singuli infirmi, cæci, claudi etc. sanitati restituti ac alia qvacunqve oppressi infirmitate, per impositionem manus S. apostoli sanati. Pro tunc ille || [f. 283r] evnuchus a S. Philippo baptisatus fuerat in

271 „Act 8,36-38“
272 vidit eum : e. v. *ms.*
273 „Act 8,39“
274 <> *suppl.*
275 in fact, the reference, once again, goes to Godignus
276 ……
277 Hæ- *ms. : corr.*

© Maria Podrel & Aleksander Rost

illa civitate, narrante S. Luca[278], super omnes gazas constitutus, recepit in domum suam S. Matthæum, cujus causa plurimi ad Jesum Christum conversi, conducente evnucho plurimos ad audiendam S. apostoli doctrinam in domum suam, qvod ut duobus innotuerat magis, eorum magiis ac maleficiis duos produxere dracones, alias ab Æthyopis pro Deo adoratos[279], ad apostolum devorandum, sed sanctus Dei servus signo S. crucis eos rep<p>ulit[280] ac ut mansvetos agnellos ad deserta loca redire coegit. Qvod miraculum cernentes Æthyopes, liberari a magis, qvos adorare cogebantur, supplicabant, qveis, si in Jesum Christum, mysterium incarnationis etc. debite crediderint prædicando, credentes liberati sunt.

Interim tamen rumore de infirma regis filia facto ad resanandam adducti fuere duo illi magi. Ast!, in vanum, eis præsentibus mortua est. Unde S. Matthæus ab evnucho conductus, oratione ejus resuscitata est cum ingenti regis Egippo admiratione, qvi dein in diversas Æthyopiæ mittens partes convocando populum ad vivendum in forma humana Deum resuscitantem mortuos; cujus miraculi mentionando S. Isidorus in suo Breviario ac aliorum multorum, uti etiam illorum duorum draconum per S. Matthæum repulsorum, qvem dum Æthyopes pro Deo adorare vellent, fervorose inhibendo se solum Dei fore servum, illumqve, in cujus virtute operabatur, adorandum – Jesum Christum, cui tandem templum construendo; rege, regina, filia, suis aulicis plurimave populi parte baptisatis fides Christi propagabatur. Remanendo per 23 annos in Æthyopia S. apostolo, cujus prædicatione unica regis filia *Iphigenia* cum multis aliis sociabus votum emiserat virginitatis; rege suo patre Egippo mortuo Hirtacus, ejus frater, regno succedens in matrimonium || [f. 283v] petebat Iphigeniam, qvam prædicatione S. apostoli Deo dicatam recognoscens apostolum accessit, ut virginem pro suo disponat matrimonio, eam interim apostolus magis in voto confirmando, ejus caput una cum sociabus velavit, efformans hac cæremonia, emisso prius triplici voto (castitatis, paupertatis ac obedientiæ) veras religiosas moniales, qvæ primæ in ecclessia Dei factæ creduntur. De his informatus Hirtacus, in rabiem actus, in proposito persistens S. Matthæum ad altare mysteria celebrantem occidi ac monasterium cum reclusa virgine Iphigenia[281] sociabusve suis succendi jussit; verum S. apostolus Dei in aere comparens ignem extinxit, dictum tyrannum Deus horribili percussit lepra, paulo post de mundo sustulit succedente in regnum germano Iphigeniæ, filio legitimo regis Egippi.

Qvalis autem progressus Christianæ religionis successu temporis fuerat in Æthyopia, tanta antiqvitate ac rerum orientalium vicissitudine, simulqve desidia nationum res obscura manet, cum nec ipsi Æthyopes alicujus progressus Christia-

278 scil. Act 8,26 sqq.
279 -is *ms. : corr., aut, qvod pro valde dubium habemus, ad* magis *pertinet?*
280 <> *suppl.*
281 i *post. transcr.*

© Vydavatelství Karolinum & AC CAS 2021

norum morum mentionem faciant in propriis analibus chronicis, qvales in Gondar capitali Æthyopiæ anno 1753 [sic] existendo percurri; prætermissis omnibus antecedentibus actis descendunt Æthyopes ad enarrationem historiæ certi monachi a S. Athanasio, patriarcha Alexandrino, ad eos missi et nec hunc proprio nomine, sed solum *Abba Salam* „Patrem Salutis“ vocant, adferentem eisdem veram salutem, cum jam a morte S. Matthæi ultra 250 anni effluxisse supponuntur et jam tunc fidem salvificam receperunt. Invenio attamen in nostris chronicis sæculo qvarto S. Frumentium, qvem opinor eundem ab Abbyssinis *Abba Salam* nuncupatum; eundem notum fore a sancto Athanasio, patriarcha Alexandrino ordinatum fuisse episcopum, ad Æthyopiam in qvalitate patriarchæ destinatum. Proinde innixus canoni concilii Nicæni anno 330 celebrati, cui dictus adfuerat sanctus cum suo antecessore Alexandro, patriarcha Alexandrino, ubi sancitum erat || [f. 284r] canone 36. etiam reperibili inter canones Arabicos, titulo „De creatione patriarchæ Æthyopiæ ac potestate ejus“, qvod non possint Æthyopes creare nec eligere patriarcham nisi dependenter ab Alexandrino, sit tamen apud eos patriarchæ vices gerens appellandus catholicus. Neqve jus habiturus constituendi archiepiscopos, ut patriarcha solet, si qvidem patriarchæ potestatem ac honorem non possidet. Si igitur concilium in Græcia teneri contigerit, illucqve venerit prælatus Æthyopum, septimum teneat locum post Selevciæ prælatum. Et habendo potestatem consecrandi episcopos, non ei licebit aliqvem eorum constituere archiepiscopum. Qvicunqve his non paruerit, synodus excommunicatione illum puniet.

Qvia tamen de rebus synodorum, fidei progressu ac prælatorum aliorumqve, qvo ad spiritualia vicissitudinum, alibi scribere intendo, seriem qvantum possibile adumbrare fuerat subjungo imperatorum Abbyssiniæ.

© Manfred Kropp & ACE 2007

[f. 284r]

Caput XVII
De successione regum Æthyopiæ

Notum ex antecedenti capite regem Abbyssiniæ sub prædicatione S. apostoli Matthæi regnasse *Egippum* regem, ejus mort`u´am suscitavit filiam eumqve cum uxore ac universa provincia Jesu Christo genuit. Cui succedens frater germanus *Hirtacus*, tyrannus non diu regnans, lepra a Deo percussus brevi sublatus est; eidem frater Iphigeniæ sanctæ successit, cujus Abbyssini nomen et regimen ignorantes variis temporum tribulationibus pressi, belli ruinis ac persecutionibus, toties pulsis, occisis ob fidem catholicam missionariis apostolicis, etiam tunc, dum vineam Domini optime plantandam confidebant, tempestate infidelium exorta, spe ulterioris plantationis frustrati, nunqvam regum successionem adumbrare potuerunt; pari licet ego exorto agitatus turbine aliqvalem gubernantium Æthyopiam decerpsi regum seriem, qvam usqve in annum 1753 adnoto. || [f. 284v]

Anno 330. regnavit *Elesbar* seu Calebus sanctus, qvem alii regnasse volunt tardius anno 521. Æthyopes annos intermedios nullatenus norunt, ob tepiditatem[282], ignorantiam crescente semper magis ob studiorum carentiam inscitia, nil in annalibus annotando in meris ambulant tenebris, qvia tamen currentibus sæculis sæpius Evropei advenere missionarii et mercatores aliqvalem instillantes antiqvitatum amorem, ideo invenitur duntaxat notatum regnasse in Æthyopia

anno 1440. *Constantius Zara Jacub*, conjungendo se ecclesiæ Romanæ in Concilio Florentino.

Anno 1500. regnavit *Baeda Mariami* duas habens uxores; prima genuerat filium *Hahau*, mulier secunda *Helena Sablo Vangela* dicta nullam procreavit prolem.

Anno 1510. regnavit *Hahau*, cui duo nati sunt filii, *Naodi* et *David*. Postposito primo genito *Naodi* electus erat in regem *David*, novem circiter annorum, interim matre sua *Helena* regnum administrante.

Anno 1520. regnavit *David*, qvi tres genuerat filios anno 1523., Claudium, Jacobum et Mennam, in thronum autem post mortem Davidis successit

anno 1541. *Claudius* dictus *Aznaf Saghed* et cum filius *Naodi* ætatis 18 annorum in prœlio perierit absqve liberis, noviter devolutum fuit regnum in ultimum filium David.

Anno 1559 regnavit *Mennas*, frater Claudii, dictus *Adama Saghed*, genuit *Sereza Denghel*, in prœlio victus ac occisus pater Mennas, ei successit filius

anno 1563, *Sereza Denghel* nominatus *Malack Saghed*, qvi genuit Jacobum, dein regni successorem.

---

282 te- : tæ- *ms.*

© Vaclav Spel & Ad Spem 2007

Anno 1596 regnavit Jacobus ætatis septem annorum, pariter ut suus pater *Malack Saghed* dictus, dein anno 1603 a suo rebelle populo depositus fuit, cui successit

anno 1603 *Aznaf Saghed* seu Zadenghel, Jacobi agnatus, || [f. 285r] sed paulo post in bello occisus fuit, post qvem noviter in thronum regium assumptus est

anno 1604 *Jacobus*, varietate rerum anno 1607 a Susneo infeliciter occisus est et, creditur, regnandi cupiditate.

Anno 1607. regnavit *Susneus*, dictus *Malack Saghed*, qvi successu temporis sibi assumpserat nomen *Sultan Saghed* essendo pronepos regis David, genuit *Basilidem*, qvi ei successerat in regno post regimen 25 annorum.

Anno 1632., decima sexta Septembris regnavit *Basilides*, etiam ut pater suus *Sultan Saghed* nominatus, genuit filium Joannem regnando tyrannice ``32 annis´´, semper persistendo inimicissimus catholicorum, patres Societatis e regno ejecit.

Anno 1664. regnavit *Joannes*, *Af-Saghed* vocatus, genuit *Jasu*, seu *Jasock*, qvi pariter ante suam mortem non solum omnes e regno ejecit catholicos, sed etiam omnes descendentes e Lusitanis emigrare versus Sennar adegit.

Anno 1680. regnavit *Jasu* nominatus *Adiam Saghed* et genuit *Tecklehaimanut*, et postqvam regnasset 25 annis, cessit regnum filio, qvi conspirante sua matre crudeliter occiderat patrem Jasu anno 1706. incipiendo regnare

anno 1705. *Tecklehaimanut*, justo Dei judicio etiam a suis occisus est.

Anno 1708. regnavit *Theophilus*, frater Jasu, duobus solum annis administrans regnum, morte naturali sublatus est.

Anno 1711. throno successit *Justus*, dictus *Zei Saghed*, id est “sol splendens”, natus e sorore *Jasu*, legitime a proceribus electus hoc tempore, dum actualem exercitus agebat generalem, qvi plurimum Evropeis catholicis favebat, tandem per varia hominum odia veneno e vita sublatus est.

Anno 1716. decima sexta Februarii regnavit *David*, filius || [f. 285v] regis *Jasu* ætatis 18 annorum, genuit *Hennes* ac martyrio coronavit nostros tres venerabiles patres, Liberatum, Michaelem Pium ac Samuelem, tandem dum qvinqve regnasset annis, morte naturali obiit mense Septembri anno 1721.

Anno 1721. regnavit *Backaffa Masich Saghed*, major natu germanus Davidis, ætatis 26 annorum, dein genuit *Jasu* recepitqve grato animo patrem Franciscum a Rivarolo, missionarium Propagandæ Fidei, ordinis sancti Francisci reformatorum, regnavitqve decem annis.

Anno 1731. regnare cœpit *Jasu* dictus *Odiam Saghad*, filius *Backaffa Masich Saghed*, pro tunc ætatis octo, vel novem annorum, interim sua matre regina gubernante usqve ad dies suæ discretionis, eo regnante adveneram ego scribens cum duobus confratribus missionariis anno 1751., totum qvidqvid acciderit per distincta notaveram capita cum moribus, vita, fide Æthyopum. Rex Jasu jam pro tunc duos genuit filios, futuros regni successores.

© Nagel-Hoppe & Acc. 2007

Qvia tamen de falsa opinione nominis *Prete Gian* sæpe in Evropa audierim ac etiam in libris legerim, indagavi de origine, ac si forsan adhuc in præsente regnante perduret imperatore, nullus qvidqvam scire voluit; imo aliqvo jam tempore degens in Æthyopia ipsum imperatorem ab Evropeis *Prete Gian* nominatum præmonui supplicando pro ejus declaratione, qvi admirabundus negabat unqvam hoc nomine reges Abbyssiniæ fuisse vocari consvetos. Proinde illud nomen de alio deduco fonte, demonstrando usqve hodie false appropriatum imperatoribus Æthyopiæ.

© Marek Dostál & ACECS, 2007

[f. 285v]

Caput XVIII
Unde proveniat nominatio imperatorum Prete Gian et[283] *qvæ ferenda in Abyssiniam*

Sciendo ex ore Æthyopum ac etiam imperatoris Abbyssiniæ nullatenus, ut Evropei voluere, nomen Prete Gian dictis con-|| [f. 286r] -venire imperatoribus, libros consului Asiaticos, manu scriptos, tractatum d(omi)ni Joannis Barros, consiliarii Christiani regis Portugalliæ, et legendo a`c´qvisitionem Orientalem maris et terræ, mox inveniens terram *Zanquebar* nominatam, principiantem a principaliori flumine Affricano *Nigro* nascente in Nigritia ac post cursum 800 levcarum per varios ramos intrat in Mare Occidentale Affricæ, in cujus extremitate Caput Bonæ Spei a Portugallis inventum situatum est; et qvia illud flumen cursum suum contra Meridiem ducit, a Tolomæo *Raptum* nominatum, originem ducens in terra regis Abbissiniæ [*sic*] et qvidem de montibus *Graro* dictis, flumen vero *Obin* nomen habet. Hinc est, qvod ille Lusitanus antiqvissimus author terram Abbyssinorum alio nomine *Aian* vocat, unde scaturigines seu fontes Nili ab Arabis *aain* „oculus“ dicti derivantur; et cum apud illos fontes degebant meri nigri, pro tunc a Lusitanis et Hispanis, primis Indiarum conqvisitoribus, Abbyssiniæ regnum lingva Lusitana et Hispanica *prete* „nigrum“ sonat, exinde ortum est, essendo populi Abbyssini inhabitantes penes Nili fontes nigri; nomen *Preteiani*, id est „populi terræ nigri“ ab Hispanis ac Portugallis nuncupati, unde male interpretando scriptores ex lingva Portugallica Gallico idiomate *Presbyterum Joannem*, qvod nomen nullatenus imperator Abbyssiniæ præsefert, minus audire vult tanta reflexione, cum ille non sacerdos, sed laicus in imperialem evehatur[284] dignitatem, ammodo splendore sibi debito plurimum deflectente ob suorum freqventem subditorum rebellionem;

regnum etsi de se ditissimum ac amplissimum, qvia tamen tributa cum rigore in tam dissitis provinciis exigere neqvit, qvivis pro suo operatur arbitrio, maxime a regia distantiores residentia, parum annui colligit tributi, alium proventuum ignorans fontem, qvamvis e copiosissimis terræ || [f. 286v] visceribus omnia auri, argenti, ferri etc. mineralia pingvissima[285] eruere, idoneis magistris, qvibus caret, posset, ita e ditissimo olim imperatore modo pauper, e sp<l>endidissimo[286] miser efficitur; nam nullum ferrum, laminam[287] aut metallum, cuprum, plumbum nullum, stannum, argentum vivum in terra vere lacte et melle fluida adinvenire nesciunt,

---

283 et … Abyssiniam *Prutký doplnil název kapitoly dodatečně, jak je zjevné z formální úpravy a mezery mezi řádky*

284 evehatus *legere malim*

285 pinq- *ms. : corr.*

286 <> *suppl.*

287 laminam : *ex* lamina *corr. genus vocabuli de neutri ad fem. restituens*

© Vydavatelství Karolinum 2007

minus aurum ac argentum, præter qvod ipsa ejicit terra, fabricare valent; Abbyssini desides, ignorantes, pigri, superbi, nil laborando, nudi incedentes[288], cruda carne se vescentes, alia non anhelant, etsi aurum cum omni illorum desidia sit in copia, tamen nihil aut parum æstimatur, ut alibi[289] dicturus.

Qvare si qvis in Æthyopiam pertingere vellet, summas habiturus superandas difficultates, ideo ad has sublevandas omni in hoc regnum peregrinanti necesse deferendi futurum albæ sessæ seu pro turbante de Indiis Orientalibus cincturæ ``auro intextæ, tribus auri unciis vendibiles. Telæ omnium qvalitatum´´ *nominatæ morandi, cassidi, farauadi, sali* pro speciali serviunt dono majorum, gestantium indusia[290] more Turcarum; panni rubri, cærulei[291], violacei ac flavi, rubrum tamen omnibus aliis præferunt Abbyssini coloribus; afferantur cultri, cochlearia, acus, specula variaqve nundinarum Evropeaorum invehenda, etiam muschelina, *bafta* alias nominata, maxime ab Æthyopis adamata pro nobilium indusiis. Materiæ pretiosæ auro, argento intextæ solum imperatori applicari possunt et qvandoqve de ejus licentia ministris, qvi communiter ob aliqva fidelitatis opera pretiosa præmiantur veste. Amat præterea imperator præ aliis rebus magis arma ac munitiones, cum in regno raro haberi possint, minus ab Abbyssinis laborari.

Odorifera pro suis concubinis omnis generis, ut ex Indiis Orientalibus || [f. 287r] oleum cinamomi, cariophil<l>orum[292], sandali, muscati, qveis se inungere solent, maximo æstimantur pretio. Arrident pariter varia hortensilia semina, viridium ac diversissimorum florum, qvibus in tota carent Æthyopia; arrident etiam aqvæ odoriferæ ut rosæ, majoranæ, aqvæ Hungariæ aut levandulæ etc.

Saccharum[293] Æthyopes plurimum adamant, qvod rarissime a<c>qvirere[294] valent, nisi extraordinarie de Mocha aut Indiis Orientalibus apportatur; nuces muscatas omniaqve adamant aromata, in specie pepe[295], qvod post crudam carnem in magna qvantitate comedere consveverunt solvuntqve unam ejus libram drachma auri in valore Evropei aurei. Plurimum proderit in Æthyopiam proficiscenti secum portando telas subtiles ex bombyce[296] holoserico damascatas, floribus immixtas,

288 incæ- *ms. : corr.*
289 fors in cap. xxii
290 indusia : *ex* in capitibus *rep. apparet*
291 ce- *ms. : corr.*
292 <> *suppl.*
293 saccarum *ms. : corr.*
294 <> *suppl.*
295 piperem *pro ital.* pepe *legere malim*
296 bombace *ms. : corr.*

© Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár

etiam cærulei[297] coloris pro monachis aut coloris aurei pro nobilibus. Fila argentea vel aurea, etiam fortiora pro ornamento caligarum dependentium, hæc singula huic barbaræ genti magnam causant admirationem, specialiter conspicientes auri vel argenti fimbrias, qvidqvid ab eis auri petitur, libentissime abs detractione solvunt pretii. Nodulos parvos Araborum more de subtilibus albis et rubris filis aut holoserico factas, nec non fila omnis generis, telas de *Bengal* Indiarum Orientalium vel de *Surat* cotoni[298] nominatas præ omnibus cæteris adamant.

Cultri pro tabula, etsi his non manducent, sed omnia solis peragunt manibus, forfices, rasores, malleos, forcipes, secures, serras ac omnis generis mechanica instrumenta, latam pro lucernis, ipsas lucernas factas, instrumenta chyrurgica, lancetas cum bonis medicinis, qvia nil similium in Æthyopia reperibile, pro inexplicabili vendentur auri pretio. *Kohl*[299], ut dixeram in historia Ægypti,[300] pro sufflando in oculos virorum et feminarum[301] præfixæ gratia pulchritudinis. Stapias pro mulis, nam || [f. 287v] fabris ac ferro carent, eas laborare ignorant. Charta pro scribendo, charta inaurata, omni enim carent, singula in pergamena[302] scribunt; veniant molitores, fabricare scientes lapides pro molendo tritico ac facienda farina, qvia molendini{i}s[303] carent; apportentur etiam scutellæ ligneæ aliaqve utensilia vasa, nam nihil similium in Abbyssinia rep<p>eribile[304].

Curent missionarii secum adferre imagines chartaceas nigras et coloratas, crucifixos, figuras beatissimæ Virginis Mariæ, omnium SS. apostolorum ac SS. patrum Orientalium, lectos in bello solitos, etiam de ferro factos ad invicem claudibiles, ut in qvatuor cornibus imponi qveant bac{c}elli[305] ad erigenda tentoria ob defensionem pluviarum. Etiam proderunt pro hoc itinere vitra, buteliæ, nam qvod in Evropa uno venditur crucifero, ab Italis dicto qvarantano, drachma auri solvetur; magistri omnis generis ac artis excogitabilem habituri honorem, fructum et gloriam. Vasa seu lambicos pro trahenda aqva vitæ, variis spiritibus ac medicinis distillandis, vitra curiosa picta more nostrorum rusticorum adamant. Tandem vitra Venetiana variorum colorum prouti rosaria de eis fieri solent, minora et majora contilia de Venetia nominata. Item omnis de vitro generis res curiosas, figuras, varias auricularum dependentias e lapidibus auro vel argento obductas aut etiam

297 ce- *ms. : corr.*
298 cotoni *de ital.* cotone *derivatum*, *lat.* gossypium *legere malim*
299 *cfr. germ.* Kohl(e), *fors pro lat.* carbo
300 i.e. in prima parte eiusdem codicis
301 fæ- *ms. : corr.*
302 pur- *ms. : corr.*
303 {} *del.*
304 <> *suppl.*
305 {} *del.*

© Nabu Publ. & Acad. 2007

de metallo fabricatas, diamantes pro sci{e}ndendis[306] vitris; oleum olivæ, etsi plurimas arbores cum fructibus habeant, efficere nescientes summe anhelant. Gossypium in regno plurimum in arbusculis crescens nihil æstimant, extraneum amant.

Præterea itineranti scire necessarium cistas non deferat ob enormes montes ad transportandum qvasi impossibiles, ideo providendum de optimis contra pluviam pellibus, unde || [f. 288r] singula more mercatorum in eas liganda fasciculos seu ballas[307] faciendo alio cooperiuntur pelle, ne pluvia copiosissima penetret. Sacci de pelle minores et majores deferendi ad reponendum in eos farinam, item *kerbe*[308] dicti, alii sacci de pelle fortiori ad deferendam ac etiam e torrentibus apportandam aqvam, funes de pelle seu lora fortiora *mačzina*[309] nominata ad ligandas merces, provideantur; omnia enim alliganda fortiter in mulis deportantur per altissimos montes, ideo necesse futurum pelliceas copertas[310] per modum epiphii stramine impletas ad vestiendas mulas et asinas, ne a mercibus tam prolixo, pœnoso ac montoso decorientur itinere, alias omnes res necessariæ in via forent relinqvendæ. Ideo bene observandum, ne merces aut res necessariæ in magnos ligentur fasciculos, qvia mulæ tanto disastroso[311] ac longo montium itinere sufferre non valerent ac semel decorticatæ in dorsis nulli prodessent usui. Ligandum igitur omne necessarium in duas æqvales ballas[312] seu fasces colligando fortiter, ut saltem a tribus elevati qveant servis imponendo onus mulæ, tali enim solito pondere facile usqve in regiam Gondar omnes apportari valent merces.

Cuivis præterea viatori providendum de bonis ocreis vel stiolettis in communi dictis, ne a spinis, vepribus sylvas pertranseundo densissimas ac tribulis copiosissimis lædantur[313] pedes. Qvivis enim satis vigilare cogitur oculis, ne lædendo eos deperdat, manus, facies, pedes cruente læduntur, ut homo a gatis[314] gratatus[315] videatur, vestes ideo miseriores sunt assumendæ, qvia custodiendo oculos cara-

306 {} *del.*

307 ballas *vocabulum est proprie ital. (cfr. item palaeofr.* balle*); lat.* sarcinas *legendum e.g.*

308 Amhar. *qarbat* „koženný vak“.

309 Amhar. *mačanna* „koženný řemen“ používaný k vázání nákladu na hřbet zvířete.

310 copertas *vocabulum est proprie ital.; lat.* tegimina, coopercula *aut* strata *legenda e.g.*

311 disastroso *vocabulum est proprie ital.; lat.* calamitoso *aut* pernicioso *legendum e.g.*

312 cfr. notam No. 22

313 laedantur : *transcr. apparet*

314 cattis *pro ital.* gat(t)is *legere malim*

315 gratatus *ex ital.* grattare *derivatum; lat.* (per)frictus *legere malim*

© Marek Nekula & ACE Project

vana continuo transeunte, nil aliud cautelari potest. Peractis dein sylvis tanqvam post conflictum, qvivis lacer cum profusione sangvinis in planitie se conspiciendo derident, multi ejulantes, || [f. 288v] alii pellem cum dolore laceram demonstrantes paululum qviescunt. Ideo Evropeis in Æthyopiam intrantibus hæc scire plurimum proficit.

Nunc adhuc subseqvens bene observandum caput.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 288v]

Caput XIX
De statu præsenti seu moderno Æthyopiæ

Ad melius Æthyopiæ statum percipiendum, aliter *Abbyssiniæ* aut *Habeschi* vulgo nominatæ, describere intendo [316]{inter}[317] eas Africæ partes, qvibus veteres geographi Æthyopiæ nomen indiderunt; ea videtur fore præcipua, qvæ ad orientem solem propius accedit et Æthyopiam sub Ægypto iidem veteres appellavere. Dicta est a multis India ob eam causam, qvod varii olim populi ex iis plagis, qvas Indus influit, gregatim profecti, fixam sibi[318] posuere sedem. Pars autem hæc et in divinis libris et apud sacros scriptores multas sortita est appellationes, qvas hic referre instituti mei non est.

Qvod qvidam voluere omnem *Æthyopiam* ad[319] *Abbyssiniam* pertinere, omnesqve Æthyopes – tam *Hesperios* et *Eoos*, qvam qui inter hos medii sunt, qviqve priscis geographis fuere ignoti – Abbyssinos dici, id qvidem in falsis numerandum est. Certum tamen est neqve Medianiticam Æthyopiam neqve Hespericam, qvæ inter interiorem Libyam funditur, neqve illam, qvæ Zanzibaris continet terras, neqve eam demum, ad qvam Congi, Angolæ, cæteraqve Gvinææ ac vicinarum provinciarum regna pertinent qvamqve prisci intactam reliqvere, Abbyssiniæ nomine censeri, sed illam solum, qvæ sub Ægypto est et eos duntaxat complectitur Æthyopes, qvi Orientales Africæ incolunt regiones. At neqve omnes populos, qvi in hac Æthyopia degunt, recte Abbyssinos dici, sed eos tantum, qvi illi imperatori, vulgo Pretejanni appellato, jure subduntur, rep<p>eri[320] a qvibusdam observatum scriptoribus. Constet istam, de qva nunc agimus, Æthyopiam hisce limitibus circumscribi: ab Oriente fretum habet Erythræum, cujus ferme in faucibus incipiens, indeqve a gradu circiter decimo usqve ad undevigesimum versus Boream || [f. 289r] porrecta in insulam et ejusdem nominis maritimam urbem desinit, qvam *Suaquen* recentiores geographi, *Aspidem* veteres appellarunt. Ab Occidente celsis definitur ``montium´´ jugis, longissimo tractu propter Nili fluenta procurrentibus,

---

316 {inter} – reliqverit [na f. 289v]: „GODIGNUS, 7-9 (I, II)"; here Prutký took over an entire chapter from Godignus (I, II), though excluding few short parts of the text and adding some others; alternations occur in word order (6×), spellings of some of the names given, and occasional shifts to a participle form of a verb, not to speak about his constant preference of *fore* to *esse*.

317 {} *del.; Godignus' chapter II actually starts with* inter*, but, premising his own starting words, Prutký changed syntax of the complex sentence in the way it would make no sense any longer; deleting* inter *seems to solve the problem.*

318 sibi : ibi *apud Godignum*

319 ad : seu *ms., the correction follows the original text by Godignus*

320 <> *suppl.*

© Mapy Doppel & Mcelroy 2007

latera binis hinc inde terminantur lineis. Una a *Suaqven* ad eam insulam olim *Meroe* dictam, in arcticum polum recto deducitur tramite. Altera ab occidua Nili parte versus Austrum exiens, eo usqve protenditur, donec Aviæ regnum, qvo nullum ibi est a Septentrionibus remotius, arcuato cursu pertingit. Hinc rursum in Orientem egrediens ad *Adelum* se fundit, id Saracenorum regnum est, cujus caput urbs *Ara*, qvæ novem ab Æqvatore gradibus ad polum arcticum recedit; universa pæne regio a qvatuor, qvibus clauditur, lateribus, leucas colligit prope septuaginta supra sexcentas. Qvidam septingentas et amplius, octingentas numerant alii, sed qvod posui, a peritioribus geographis magis probatum.

De Abbyssiniæ vocabulo a multis qvæsitum scio, satis constat non ita eam veteres nominasse. Sunt ex recentioribus, qvi sentiant corruptum accepisse nomen ab urbe regia, dicta *Ptolomæo Auxume*, cujus civem fuisse ferunt reginæ Candacis eunuchum, illum in Actis apolstolicis celebrem. Alii ab *Abato*, nonnula litterarum mutatione, ortam volunt *Abbyssiniæ* seu *Abbassiæ* vocem. Ajunt vero *Abaton* plagam terræ significare auro, argento, gemmis rebusqve aliis pretiosis abundantem, civium nobilitate et præstantia insignem, ædificiis illustrem et omnium optimarum rerum copia affluentem. Talem demum eam regionem esse dicunt, qvam Abbyssiniam aut Abbassiam vocamus. Aliis præterea placet Arabica, Turcica et Æthyopica lingva idem Abbassiam seu Abbyssiniam fore, ac gentem liberam, nulli umqvam externo principi servientem, nullius fuisse armis subjectam, nullius tyranni sub imperium missam. Sit unde velit nomen,[321] de qvo loqvimur, <possem> refutare, si vellem, <sed> pretium non est. Ortum credo ab Ægyptiis nomen; illi, ut Strabo ait[322], Abases vocant habitatas regiones, locis desertis || [f. 289v] et incultis circumseptas, qvales istas esse, in qvibus Abbyssinia est, Strabo idem affirmat. Qvando autem apud ipsam gentem usurpari cœperit, ignoro, nec ullum auctorem rep<p>eri[323], qvi hac de re probabile qvidpiam scriptum reliqverit.

[324]Joannes Gabriel, unus de primariis Lusitanis, olim Abbyssiniam incolens ac Lusitanorum legionibus cum summo imperio <praepositus>[325], vir bello, fide, auctoritate clarus, morum vitæ spectabilis [326]tradidit Abbyssiniam sex et viginti regna

---

321 The first sentence was added by Prutký who, however, skipped two preceeding sentences in the Godignus's text thus making this complex sentence syntactically corrupted; my reconstruction follows the original text by Godignus (9).

322 sc. *Geógrafika*

323 <> *suppl.*

324 Joannes – tradidit : *resp. Godignum, 12-3 (I, IV)*

325 <> *suppl.; here, Prutký again substituted participle construction for a subordinate clause (lat.* qui praefuit*) but forgot to put the verb.*

326 tradidit - proficisceba{n}tur : „Godignus, 13-6 (I, IV)“, beside usual alterations in word order and spelling, as well as omitting some words while adding other, Prutký has introduced information allegedly provided by P. Weiss (twice)

© Marek Hosegl & ACESTOR

qvatuordecim distributa regionibus antiqvo jure complecti, ea vero una includi linea, qvæ ab Septentrione versus Austrum, per vicina Rubri maris littora ad Oceanum ducitur, indeqve modico in Occasum fluxu, loca pertingit regno *Melindi* proxima, ex qvibus ab Austro rursum in Septentrionem flectens ad Cairum terminatur. Octo priora regna ab insula *Suaquen* alia post alia excurrunt versus solis occasum. Primum ex his *Tigre* vel *Tigrim* appellant, longe lateqve patet ac tractus continet justæ magnitudinis septendecim, qvorum cuiqve suus est præfectus, a qvo in bello æqve et in pace publicæ administrantur res. In hoc regno loca maritima tenent Turcæ, proximam continentem Saraceni, interiora ethnici promiscue et Christiani; misere vivunt ob inopia rerum, nigro sunt colore ac deformes; nulla his in tota hac Æthyopia gens vivendi ratione et moribus pejor. *Tigrim* excipit *Dancali*, sic aliud regnum vocant, qvod ab ortu solis Rubri maris fluctibus alluitur et inde tractu terræ perbrevi et infecundo[327] versus Occidentem extenditur. Incolæ Mauri genere, secta Mahumethani sunt, Abbyssino imperatori vectigales. Seqvitur *Angote*, aliud regnum est, qvod ab *Eoa* plaga *Tigrim* contingit, a mari remotius. Qvartum regnum *Boa* dicitur; qvintum *Amahra*; sextum *Leca*. Ista qvatuor solos Christianos habent incolas. Septimum peramplum est, septemdecim continens tractus, in qvibus partim Christiani, partim ethnici, *Abagamedri* vocant. || [f. 290r] Seqvitur *Dambea* duos tantum habens tractus et permixtos cum ethnicis Christianos.

Ab altero *Dancalis* latere versus Erythræas fauces, secundum maritimam oram, procurrit *Aucagverle*, qvod *Lari*[328] fluvio irrigatur. Mauri habitant Abbyssino imperatori re nulla subditi. *Adel* seqvitur gradibus ab Æqvatore ad arcticum polum distans duodecim, urbs in eo nunc *Zeila*, qvondam *Avalites*, mercatorum freqventia, in hoc etiam orbe, clara. Totum regnum Mauris incolitur, Abbyssino imperatori infestissimis. Testantur etiam PP. Societatis olim semper bella gessisse cum Abbyssinis. Ex eo regno ille prodiit *Gragna*, Mahomethanus rex, qvi cum jam fere totam Æthyopiam armis sub[[j]]egisset, a Lusitanis postea multis victis prœliis, et ad extremum captus, præscisso ab cervicibus capite, meritas suæ neqvitiæ persolvit pœnas. Post hoc est *Dahali*, qvod regnum versus Mombazam ad Æqvatorem tendit, incolæ partim Christiani, partim Saraceni, Abbyssino pendunt stipendia. Inde seqvitur *Oecie*, qvod introrsum vergit et Abbyssino subjicitur, Mahomethanis pariter et ethnicis habitatum; alii illud *Ved* vocant, cujus nostri ultimi venerabiles martyres meminere, de *Messaua* per illud regiam Gondar transeundo. Seqvuntur deinde *Arium*, *Fatagar*, *Zingerum*, hoc ethnicorum est, duo priora Christianorum. *Zingerum* vel *Gengero* a venerabili martyre patre Liberato dictum, non amplius in Abbyssiniam, sed *Galle* spectat ob continuas rebellio-

327 infe- : infæ- *ms. (et* GODIGNUS*)*
328 Lari : Oari GODIGNUS, *14*

© Marek Hogel & Ad Fontes 2007

nes. Decimum sextum vocant *Rosanagum*, Christiani habitant, Abbyssino[329] imperio neutiqvam subjecti;

hinc alia rursus in Septentrionem ab Austro funduntur regna: *Roxa* decimum septimum est ab ethnicis inhabitatum; *Goma* vocatur, qvod huic propinqvum, ethnicos et Christianos imperatori obedientes mixtim habens, provincia, non regnum est. Ad eam partem, qva *Monomotapa* est, *Ennaria* seu *Neria* vergit, regnum peramplum, incolæ Christiani || [f. 290v] et ethnici, triplo majus regno *Bagemdra* seu *Bagameder*, fructiferum ac abundans auro, musco, ebure[330] aliisqve pretiosis ab Africanis neglectis. Seqvitur *Zethe*, cultum ab ethnicis imperatori subjectis. Dein jacent *Conche*, *Mahaola*, *Goroma*, duo illa haud grandia sunt et solos habent ethnicos. Tertium latissime patet, Christianorum et ethnicorum viginti tractus continet. Magna ex parte Nilo circumcingitur et pæne in eo insula est. Vix unqvam vacat bello, variis hinc inde hostibus adversa signa circumferentibus; victus copia sic abundat, ut plures simul alere possit exercitus. Agri fertilitas causa est, cum bellis gerendis expetatur, tunc Æthyopes alia in exercitu cibaria ferre non solent, qvam qvæ qvisqve sibi paravit, qvibus consumptis in ea vertuntur, qvæ rapere aliunde possunt. Qva vero transeunt, locustarum more demetunt omnia; soli tamen tanta est fecunditas[331], ut simul atqve collectæ fruges mox dentur terræ semina; præeunt messores, eos a tergo seminatores inseqvuntur, alia terræ cultura opus non est.

Ex altera Nili parte Ægyptum versus tria ultima jacent regna: *Damote*, *Sua*, *Fasculum*. *Sua* patrio idiomate imperii cor dicitur ob id, qvod prioribus annis præcipua ejus fuerit sedes. *Fascul* seu Fasculum ad Cairum urbem terminatur, Mahomethanos ex genere habet Maurorum. In hoc regno ea via est, qva olim singulis annis qvadragesimali tempore vis magna peregrinorum religionis causa e Dambeæ regno Hierosolymam agminatim proficisceba{n}tur[332].

Varii varia scripsere regnorum, provinciarum antiqvitus nomina, nunc aliis insignita nominibus ignorantur, proinde etiam antiqvi Abbyssinorum regnum ad 672 extendebant leucas ac in suo circuitu indubitatum se extendisse multo longius qvam currente sæculo, temporum enim serie consumantur plura, mutanturqve etiam a guttis aqvæ cavati lapides; sic Abbyssiniæ alias potentissimum imperium || [f. 291r] a convicinis discerptum inimicis, Mahomethanis, partim gentilibus, partim idolatris fuit desolatum, ethnicorumve[333] depravatum moribus.

Qvale autem in flore suo et magnificentia coævis fuerat temporibus, abunde de sacra patet pagina. Totam Meridionalem Æthyopiæ interioris complectendo

329 -ni *ms. (et* Godignus*) : corr.*

330 ebore *ms. : corr.*

331 fæ- *ms. : corr.*

332 {} *del.; the error can be attributed to the tense change Prutký made in order to put the event back in time employing* olim; *Godignus reads* proficiscitur

333 ethnicorumve : ethinocumve *ms.*

© Vydavatelstvo SAV

partem summis cum divitiis Saba confirmat regina, Salomoni optimos auri thesauros, lapidum pretiosorum, mirrhæ ac aliorum afferendo aromatum: *„dedit*[334] *regi centum viginti talenta auri, aromata*[335] *multa nimis et gemmas pretiosas, non sunt allata*[336] *ultra aromata tam multa, qvam ea, qvæ dedit regina Saba regi Salomoni*“ – ``l(ibro) 3. Reg(um), 10. c(apite), 10. v(ersu)´´. Modo tamen ob injurias temporum, rebellionum, bellorum, ignorantiam, inscitiam, tæpiditatem habitantium ac etiam imperatorum incuriam diminutum Abbyssiniæ imperium, undeqvaqve ethnicis, idolatris, Mahomethanis cinctum inimicis; tamen ab annis, cum adversus vicinos Saracenos, Turcas et Galos, gens Nigritarum est ipsi jure subjecta, imperium detrectantes ac in provincias vi et armis irruentes, ab Lusitano rege implorasset auxilium, depulsis hostibus, etsi ex iis, qvas antiqvitus gubernabat, non paucas amiserit provincias, tamen hodiedum suorum gaudet prædecessorum titulo imperatoris;

Jasu Odiam Saghed, filius imperatoris Bacaffa Masich Saghed sub sua potestate ac obedientia seqventes adhuc, suis cum officialibus, cuiusvis[337] proprio officii nomine condecoratis conservat provincias:

Provincia I. *Hanesim*: officialem tenet *bahr nagasch*;
Provincia II. *Serai* : cum officiali *bale gamma*;
III. *Sire*: habet officialem *nagarit*;
IV. *Adaua*: }
V. *Enderta*: } habent *dadaczmacz*;
VI. *Laesta*: residet imperator in civitate Gondar, habet *bittode*;
VII. *Belasa*: habet *belatin keta*;
VIII. *Begember*: habet *dadaczmacz*;
IX. *Ambasel*: habet *janserar*;
X. *Godgiam*: }
XI. *Damut*: }
XII. *Amahra*: } habent *dadaczmacz*
|| [f. 291v]
XIII. *Enebesi*: habet *eschalaga*;
XIV. *Ebegniat*: }
XV. *Agau*: }
XVI. *Kochara*: }
XVII. *Gananuara*: }
XVIII. *Beltzagadi*: }
XIX. *Uelkait*: }

---

334 dedit : d. ergo *Vg*
335 aromata : et a. *Vg*
336 allata : adlata *Vg*
337 cuivis *ms.* : *corr.*

© Matej Dopsel & ACECS, 2007

XX. *Senin*: } habent *dadaczmacz*

XXI. *Dambea*: habet officialem *kantiba*;

XXII. *Thilckim*: habet *habertu*;

Hæc regna sub his hodiedum nota sunt nominibus; aliqva magna, revera talia dici merentur, ut *Serai*, *Sire*, *Adaua*, *Laesta*, *Godgiam*, *Amahra*, reliqva potius principatus aut marchionatus dici possent; proinde dum de his regionibus incolæ in *Messaua* aut *Mocha* interrogati, unde veniant, de regno *Habeschi* respondere solent, ideo hodie regnum Æthyopicum, Habeschinum aut Abbyssinicum pro eodem sumitur; post Mare rubrum in elevatione poli se extendendo a sexto gradu latitudinis usqve ad vigesimum, ac a 47° 30 minut(is) longitud(inis) usqve ad 66., essendo circiter magnum levcarum 280 a Meridie ad Septentrionem, 360 levcarum ab Oriente in Occidentem. M(agiste)r Robbe Æthyopiam in 20. gradu latitudinis Septentrionalis ponit ac 14. latitudinis Meridionalis, ac dein 40. et 74. longitudinis. Hæc regio vastissima Evropeis multum ignota, tamen a variis suo descripta modo, sed eo a veritate longius, qvo ab horizonte differunt[338] distantius. Sic Job Ludolphus in sua „Æthyopiæ historia“ citando Nicolaum Godignum lib(ro) 1., c(apite) 4. dicentem *Abbyssinum imperium sex et viginti regna, qvatuordecim distributa regionibus, antiqvo jure complecti*. Pater Hieronymus Lobo in sua relat(ione) hist(orica) Æthyopiam antiqvitus se extendisse a Mari rubro usqve in *Congo* ac a confinibus Ægypti usqve ad Oceanum Indiacum.

Verum tamen est post Mare rubrum imperii Abbyssini primum numerari regnum *Tigre* maximum, triginta qvatuor olim complectebatur guber- || [f. 292 VYSTŘIŽENO, na zbytku f. 292r nahoře vlevo dochováno: -na[…] ro[…] .30[…] -tud[…] Aet[…] -nae[…] ste[…] ……

[na zbytku f. 292v nahoře vpravo dochováno:]

[…]one […]pa […]lo […]lvas […]Mis- […]tem || [f. 293r] -natores, nunc ad septemdecim reductum, extendendo se a Mari rubro insulæ *Messaua* usqve in montem *Semen*, trecentis miliaribus Italicis, ac in tantum qvasi in latitudine dissitum. De qvo referunt plures recepisse primum salvificam fidem Romano-apostolicam ante omnia Æthyopiæ regna ab eunucho Candacis reginæ, cui vicinum est regnum *Dancali*, parvum, sterile ac exigvum, parum populatum, regulo una cum Mahomethano populo subjectum; ad littus Rubri maris e regione civitatis Mochensis versus ingressum Æthyopici portus *Babel Mandel*, ubi oceanus Rubro jungitur mari, estqve ille portus pulcherrimus, magnus ac securus, a natura fabricatus, aliter *Beilul* aut *Beilal* nominatus. Qvia tamen Æthyopes desides, pigri ac negligentes, nulla negotia aliis cum nationibus tractantes, totaliter est desertus, paucis ab Arabis abs omni castello occupatur, neqve in eum hodie naves ingredi solent. Olim in Æthyopiam navigantes Lusitani ac generalis Alphonsus Mendez hunc attigere portum, interiorem imperii penetrando terram. Et qvoniam anno 1715. imper-

338 differunt : de- *ms.*

ator Abbyssiniæ a Romanorum imperatore Leopoldo succu<r>sum[339] ``militum´´ petiverat ad securius attingendum portum *Beilul*, ingrediendum summe svadebat.

In antiqvis Abbyssiniæ historicis alia qvidem mox supra specificatarum provinciarum leguntur nomina, qvia tamen sæculo currente sub his incognita nominibus, studio prouti ammodo appellari solent annotavi; plurimam hactenus antiqvæ celebritatis ac splendoris passæ[340] ruinam, timentve deplorabiliorem futuram; nam solum inter omnia magis floridum utiliusqve est regnum *Schanckalle*, dominio Abbyssinico rebelle ac disobediens, auro copioso, musco aliisqve pretiosis abundans, in tantam dilapsum[341] barbariem, ut in lucem editas femineas[342] proles extra domum in publicas exponunt vias, bestiis feris prædam relinqventes, naturalis obliti amoris, hac iniqva ratione fulti, multa exinde evitari prolium educandarum incommoda faciliusqve e convicinis regnis magnas, bene || [f. 293v] efformatas mulieres præripi posse, furto aut bello in sua conducendo prædia, solos educare as<s>veti[343] masculos. Hunc morem Chinenses in regno *Siam* superstitione præventi observant, si in partu primo enixa est puella, fatale omnium malorum est augurium, talesque omnes primitivos fetus[344] extra domis in campos aut sylvas deferunt, qvorum plurimos patres missionarii, si non a temporali, saltem æterna per baptismi lavaorum præservant morte.

Antiqvitus *Suaqvem* civitas capitalis cum insulis *Dahlack* et *Messaua* ad regnum Tigrense spectans, a Turcis prærepta, hodie a gubernatore begler bey regitur, ubi Occidentem versus invenibilis populus *Balvus* dictus, ex hac maris parte solum per montes præclusus, imperatori Æthyopiæ subditus, partim Mahomethanus, partim ethnicus. Aliud præterea dolet præreptum Abbyssinia regnum *Sennar*, regulo Mahomethano subjectum, Nilum versus in qvatuordecim latitudinis gradu septentrionalis, Ægyptum inter ac Æthyopiam medium, alias *Nubiæ* regnum nuncupatum, olim a Plinio *Tampsis* dictum; qvod cum regno *Fungi* aliisqve nonnullis provinciis per injusta bella imperatori Abbyssiniæ parvi rebelles reguli subtaxere, sensim imperium Æthyopicum diminuere.

Regnum *Galla* optimum, jure imperatori Abbyssiniæ subditum, bellandi armaqve tractandi inexperto, in gubernando desidi, scientiarum ignoranti, ab ejus obedientia se liberarunt insolenter, tot jam attentatis contra eos bellis, usqve modo

---

339 <> *suppl.*

340 passæ : passa *ms.* Rukopisné *passa* je zřetelné; co je podmětem, je nejasné – buď Habeš, nebo království (pl.). Pro Habeš nesvědčí následné *timentve*, *regnum* se zase jako podmět objevuje až ve větě následující, proto emenduji a za podmět považuji *provinciae*.

341 dilabsum *ms. : corr.*

342 fæ- *ms. : corr.*

343 <> *suppl.*

344 fæ- *ms. : corr.*

© Nadační fond Prutský

in pristinam reduci neqveunt obedientiam. Genitor moderni regnantis imperatoris Jasu tot repetitis vicibus hunc rebellem debellare populum subjugareqve attentans, semper optato privus effectu, cujus modernus regnans filius pariter Jasu omni anno ingenti militum copia contra eos progreditur, sed artem bellandi ignorans generose se defendentes nunqvam devicit, plurima hominu`m´ || [f. 294r] clade, dolorose duobus privata est Æthyopia regnis auro, ebure[345], musco pretioso plenis, in nullo alio totius universi regno reperibilibus, nam in *Galla* copiosi inveniuntur gati muscum producentes optimum, Orientalibus gratissimum, Arabis et Mahomethanis magno ab Æthyopibus pretio coemi solitum.

Sunt autem gati ordinariis majores, qvasi mediocres canes, formæ qvidem gatinæ, oblongo tamen ore vulpibus similes, longis dentibus, corpore ac cauda ut alii gati, coloris obscuri, sub ano inter pedes certam habentes concavitatem, aliqvaliter pelle præclusam, in qva muscus hocce acqviritur modo: gatum occludendo in parva ferrea stricta cavea, ut hinc inde divagari `ne´qveat, molestando, divexando et irritando eum usqve in rabiem, ob qvam sudare incipit, et si pro tunc hominem mordere posset, plaga fit incurabilis, ideo hoc intervallo cauda arripitur, vel pes extra caulam[346], ne se movere qveat, tenetur, spatula vel cochleari de ano concavo inter pedes certus coloris albi obscuri sudor eximendus colligitur, estqve muscus æstimatissimus, in nulla mundi parte in bonitate reperibilis, in aspectu qvasi butyrum, bis intra diem eo colligitur modo. Proinde Abbyssini mercatores plures nutriunt gatos bona carne et jusculo ad abundantius colligendum muscum, qvi si recenter collectus, obscuri albi coloris, ingrati est odoris, qvasi in similitudine excrementi paret fœtidissimi; ideo si qvandoqve gratum deperdit odorem, in locis reponendus communibus, ab humano recipiens suum pristinum excremento gratum odorem, etsi ob antiqvitatem eventilatus pareret, aeri exponendus, colorem subnigrum recipit castaneum ac in se redit; cujus bonitas probanda, si una gutta supra vivos carbones posita consumitur nil post se relinqvendo, bonus ac genuinus creditur; sin vero in || [f. 294v] carbone aliqva remanet humiditas aut liqvor, signum alterius admixtæ rei est, neqve pro tunc genuinus creditur muscus. Æthyopes longiori eum tempore conservare volentes ordinarie in boum cornibus bene membrana, ne qvidqvam traspiret, occludunt, omnem aeris penetrationem impediunt, ne vis evanescat; sic custoditum in copia muscum Christiani et Mahomethani Æthyopes in insulas *Messauam*, *Dahlack*, Mocham, Giddam et Magnum Cairum aliasqve Arabiæ, Ægypti, Indiæ Orientalis partes deferunt, communiter unam musci unciam tribus patacis, seu sex Germaniæ florenis divendunt; si tamen in Evropa genuinus invehitur, multo majori revenditur pretio.

345 ebore *ms. : corr.*
346 caulas *legere malim*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn

Ego, dum de Æthyopia ob persecutionem cum meo consocio[347] pulsus fuissem, duas aut tres uncias cæsareæ Majestati Francisco primo in speciale donum securius adferre volens, in argentea optime inclusi pixide, sed dum Viennam Austriæ appul{l}issem[348] grati insolitiqve præsentare credendo, pixidem inspiciens totum evolasse ac transpirasse rep<p>eri[349]. Exinde verum fore collegi, in nullo alio qvam boum cornu, Æthyopibus solito, conservari posse, de evaporato pretioso dolui musco; Æthyopes musci odorem parum æstimantes persæpe caravanis pro exigvo alterius rei permutant dono, cum eorum mulieres – tam Christianæ, qvam Mahomethanæ – rarissime eo utantur; allatus in capitalem *Gondar*, aut in oppidum una die a *Gondar* dissitum *Entfaras* vulgo nominatum, media venditur auri dra<ch>ma[350], qvasi duobus florenis una uncia. Ulterius progrediendo semper carius vendibilis; in *Messaua* || [f. 295r] vero tribus jam appretiatur dra<ch>m{m}is[351], cum mulieres Arabæ et Mahomethanæ, eo se inungere consvetæ, plurimum consumant.

Non minus tempore pluviarum copiosum invenibile aurum, montibus ablutis non modicos e visceribus montium ejectos lapides, in profluentes fluvios ac torrentes decidere, a caravanis prætereuntibus libere collecti in Gondar aliave adjacentia deferuntur loca; parum aut nihil æstimati, cum nondum sint purificati, nigri apparentes, ab incolis Abbyssiniæ pro minima re, parte salis aut tela aut alia misera materia pro cooperiendis verendis in copia præsentantur. Tandem contusi lapides, in igne per modum plumbi soluti, optimum in partes qvinqve vel decem unciarum funditur aurum, qvod incolæ pro granis vitreis variorum colorum, qvibus mulieres manus, pedes ac colla exornant, ad volentium placitum offerre solent, etiam pro aliqva metalli cujuscunqve parte, plumbo, ferro aut alia simili nihil valente materia aurum præsentant.

His duobus florentissimis regnis jam modernus imperator tertius privatus est, aliis viginti duobus contentari cogitur, semper in corde ferens Salomonem a Bersabee usqve Dan regnasse.

Nunc sit

347 sc. cum P. Martino Lang OFM
348 {} *del.*
349 <> *suppl.*
350 <> *suppl.*
351 <> *suppl.*, {} *del.*

© Matej Dogel & ACEGS 2007

[f. 295r]

Caput XX
Qvanta sit hodie imperatoris Abbyssiniæ potentia

Magnam[352] hujus principis olim fuisse potentiam nemo de rebus Æthyopicis scripsit, qvi non id memoriæ prodiderit. Nec derogabit fidem, qvi tot ipsum (per) Æthyopiam regna et provincias, qvot supra retuli, sub imperio suo habuisse animadverteret. Constare tamen debet, maximam tantæ hujus potentiæ partem iisse pessum ac in dies singulos Abbyssinum imperium magis magisqve præcipitare[353], ut merito timeri possit, ne paucos post annos miserabili percussum ruina penitus dilabatur. Oram enim maritimam sævo premunt imperio Saraceni, qvi magna ex parte Turcarum tyranno vel beneficiario jure tributa pendunt, vel subjectionis subduntur lege. Per continentem terram plurimi, partem ethnici, partem Mahomethani sunt, || [f. 295v] qvi ab ejusdem fide et obedientia recedentes, vel Turcarum monarch[[i]]am, vel nullum superiorem agnoscunt, suoqve jure vivunt et arbitrio. Ut igitur Abbyssinus imperator plurimum olim valuerit, nunc sic ejus copiæ sunt accisæ, sic opes fractæ et vires debilitatæ, ut imperatorium nomen vix sustineat et contra vicinos hostes subditosqve per totum imperium in ipsius caput conspirantes ab externis principibus auxilium cogatur implorare.

Cum florentes erant res, ad ostentandam majestatem, non secus ac si divinum qvoddam esset numen, ab omni se hominum consortio, ut ferunt, separabat, nec ab ullo nisi difficile multisqve interpositis cæremoniis videri sinebat. Mahon, etiam Tigrius et Barnagassus, non spernendi reges, vix poterant ejus alloqvendi obtinere facultatem. Cumqve ipsius in conspectum dabant sese, ea erant externa corporis submissione, ut mancipia credi possent, principes non possent. Ubi qvis de toto imperio, qvæcunqve esset dignitate et magnitudine præditus, aliqvem ad se imperatoris nuntium venire audiebat, illico a superiori corporis parte detractis vestibus domo exibat atqve ad prima nuntii verba inclinato deorsum capite terram manu tangebat. Regum qvoqve legati ipsum adire erant prohibiti, per imperatorios ministros tractabant negotia, jamque discessuri venerationis ergo ad pedis osculum accedebant; at ne tunc qvidem ``digni´´ habiti imperatoris faciem intueri, qvam ille cyaneo habebat amictam velo, qvoties in publicum prodibat. Ter se tantum in anno dabat populo conspiciendum velo detracto: semel in ipsis Christi nataliis, iterum eo die, qvo se idem Christus magis præbuit adorandum. Tertio, cum Assumptæ Virginis Deiparæ festus dies agebatur; cibum sumebat aureo in monopodio, nulla tecto mappa. Ferunt inter edendum ex veteri consvetudine fuisse solitum ante oculos habere vitreum vas cinere plenum, cujus aspectus diem extre-

---

352 magna *ms. : corr.*

353 præripitare *ms. : corr.*; Prutký původně napsal asi *præripere*, vzápětí konec slova upravil na *-pitare*, ale změnit *r* na *c* v kořeni slova zapomněl.

© Vydavatelství Pavel Mervart 2007

mum objiceret comedenti, ut ea territus memoria rectam inter epulas teneret rationis || [f. 296r] sententiam; similia legimus fecisse alios viros principes, ne aut tumerent inter honores aut inter voluptates diffluerent.

De apparatu, magnificentia, de multitudine ministrorum deqve aliis ad hoc munus spectantibus majora a scriptoribus dicuntur, qvam credam, qvia videram. Ea si vera sunt, licebit in hoc imperio, ut in multis aliis, rerum humanarum considerare inconstantiam, qvamqve nihil inter mortales sit, qvod magno in pretio haberi debeat. Ex hac enim magnitudine ne vestigium qvidem hodie conspicias, ut is tibi solus et suspiciendus sit et qværendus, qvi semper idem ipse est, cujusqve anni nunqvam deficiunt. Subjiciam hic, qvoniam locus est, imperatorem Abbyssinum de 22 regnis satis divitem, magnificum et splendidum, si suos regere, gubernare sciret subditos, deprædicari[354] posse, aurum enim, lapides pretiosi in copia invenirentur, si Æthyopes mineralia qværere, in visceribus terræ laborare callerent, pleni[355] undiqve mineralibus auri, argenti montes ac fodinæ qvam plurimæ.

Tria præterea deprædicant regna imperatoria: *Saba*, *Zambra*, *Cafate*, in qvibus ingentes auri, argenti divitiæ delitescunt; qvo non obstante vere adhuc vastissimi imperator regni Æthyopiæ potentissimus foret nominandus, saltem in potentia, si non in actu ac effectu, deficiendo illi agendi, gubernandi, inqvirendi modus ac necessaria disponendi `ratio´; non tamen caret multorum copia millionum hominum, rebus in terræ visceribus pretiosis, nullibi in alio invenibilibus regno. Exinde facile patet antiqvitus[356] innumeros imperatori milliones unciarum importasse auri, et merito hodie adhuc terram lacte, melle fluentem, auro, argento, metallis, lapidibus smaragdis, jaspidibus, sa`p´phiris ex rubro nigricantibus, fulgentibus auro topaziis[357], igne rubentibus hyacinthis plenam totus proclamat orbis, abundantem antiqvæ historiæ, libri laudibus Æthyopiæ pleni. Verum! || [f. 296v]

Sicut non omne, qvod splendicat, aurum, ita nec omnis historiarum laus ac antiqvorum imperatorum encomia[358] usqve modo in Abbyssino promicant imperatore, sed mutatis temporum vicissitudinibus, mutamur et nos, mutantur res cum mirabilibus hujus mundi; fuerat olim Æthyopia florentissima ac etiam catholica, modo miserrima et hæretica, ethnica, idolollatrica, Mahomethica, Judaica, olim plurimis digna laudibus, hodie nullis, nam Æthyopes ammodo „*oculos habent, et non vident, aures habent, et non audiunt*“[359] (psl. 113, v. 5. et 6.). Non præterita, minus præsentia dignoscere aut capere valent, gens valde pigra, stupida, barbara, ignara, omnium artium ac scientiarum florente sæculo merito cæca nominanda,

354 depre- *ms. : corr.*
355 pleni *ex* plenis *reparatum*
356 Exinde a. f. p. *ms. : transp.*
357 topasiis *ms. : corr.*
358 æn- *ms. : corr.*
359 *recte* videbunt *et* audient *legitur*

© Vydavatelstvo SAV

summe tamen superba. Qvid enim juvat imperatorem in potentia, et non actu potentem? possidere terras ac regna, fructus tamen earum non percipientem, vocari qvid juvat imperatorem? parum imperantem; prominere montes et fluvios auro, argento, illud qværere ignorantem?, est desiderare, obtinere nunqvam; fore famelicum et non manducare est inutile;

unum dicturus verum imperatorem, hodiedum plenarissimum sui vastissimi regni fore dominum, potiri jure suo, nullus particularis, ut in Evropa principes, comites, barones, dominii capax, solus imperator omnes possidet provincias, libere disponendo; omni anno mensibus Junio, vel Julio, singulis totius regni convocatis majoribus conferendo officia, ministeria, cvivis juxta merita distribuens provincias, multos in officiis confirmando, multos deponendo, alios castigando, alios præmiando; deprimuntur plures, exaltantur alii, ita qvidem, qvi anno elapso minister maximus et ditissimus, altero subseqvente anno eveniat minimus et pauperrimus, ejus provincia`m´ imperator ut absolutus dominus alteri administrandam committit omnibus cum frumentis, animalibus, fructibus, prouti antecedens possedebat. Administrator, || [f. 297r] nihil enim secum auferre, nisi prævie se deponendum prævidisset, valet, pauper efficitur; communiter per amicos deponendi admonentur[360] ministri furtim, qvidqvam abs`c´ondendo futuras præcavere solent miserias. Si tamen qvis rebellis comparere renuat, ne aliis cum inimicis se uniat rebellibus, silentio præteritur, in officio coacte, ne rebellione noceat, confirmatur, usqve dum propria se sistat voluntate, et tunc, si enormissima contra imperatorem [[non]] commisisset, omne condonatur ei delictum. Ex qvo patet nullam inter Æthyopes more Evropeorum vigere nobilitatem, per officia solum personarum ad placitum imperatoris dignoscitur varietas; semper exinde timidi viventes ministri, fideliores in administrandis redduntur officiis, ne, dum magni et divites, per depositionem deveniant parvi et pauperes. Proinde evenit imperatorem Æthyopiæ plurimos conservare ministros hinc inde per regnum dissitos. Etiam in propria aula nutrit multos, nullum tamen cum eis ineundi consvevit consilium, qvidqvid placet ac ei arridet, suo proprio mandat, gubernat arbitrio. Hac cum observatione illorum, qvi vicini aulæ imperiali obedientes, humiles, sua prompti exeqventes mandata, distantiores vero inobedientes, protervi et rebelles, majori a regia Gondar demorantes distantia, tanto proterviori se demonstrant animo optime scientes, qvandocumqve se humiliaturi, etiam absqve pœna ac debito solvendi tributo evasuri liberi.

Judices qvidem per oppida, civitates distributi seliguntur authoritate principis confirmati, qvia tamen scientiarum studium nullum, proprio arbitrio abs lege ac justitiæ cognitione judicantes, nullam imperatori actorum dijudicatorum reddunt notitiam, si reum condemna`n´t, luit, si absolvunt, liber ab omni evadit pœna; nil enim intelligentes, nullam jurium cognitionem possidentes, sæpius acceptatione

360 admoneri *legere malim*

© Wasy Desgel & Aksum 2007

personarum, præventiva adjudicant discretione donorum, clementes ferendo sententias, optime ab imperatore non contradicendas scientes, qvid || [f. 297v] adjudicaturi, etiam tertii cum præjudicio, nihil obest. Justitia ideo exigva et prope nulla, nam magistratibus, legum carent doctoribus et syndicis;

distributis proinde regnis, constitutis officialibus etiam annua singulis imponuntur tributa auri pro anno futuro imperatori solvenda, ac ne distantiores fiant rebelles, minora iis imponuntur onera, centum vel ducentarum auri unciarum, aliis vero vicinioribus 400 vel 500 auri unciæ in summo solvendæ demandantur, ita ut annui tributi vix 12 000 auri recolligat uncias, effi`ci´endo in moneta Evropea 96 000 aureorum; hæ totæ sunt illius potentissimi, ditissimi imperatoris divitiæ, tanto ab universo proclamatæ mundo, et nisi ipsemet propria a thesaurario regio, ominum proventus subditorum in suas recipiente manus, experientia authentice didicissem, nunqvam tantam adhibuissem fidem; edoctus magis, nec hanc secure omni anno obtinere summam, nam majori ex parte Æthyopes latrones, injusti et falsificatores, varias fingentes excusationes, assignatam effugiunt qvotam aut vocati comparere renuunt, aut plane pro tempore rebelles fiunt, suum sat parvum non deferendo tributum, si tandem qvandoqve redeunt, jam a debito absolvuntur solvendo; semper de rebellibus imperator pavidus castigandis, pauper exinde efficitur. Si tamen provinciæ debito gubernarentur modo forentqve subditi obedientes ac castigarentur transgredientes, plurimus cumulari posset thesaurus fieretve Abbyssiniæ ut antiqvis temporibus perspicuus, magnificus thronus. Et cum thesaurario regio in optima convixissem amicitia, qvi omnibus imperialibus providere cogitur necessitatibus, regalia ministris, officialibus ac servis stipendia tribuendo, omnibus obvenientibus satisfaciendo obligationibus, mihi innotuit vix tam paucis tributis suum adimplere potuisse officium, difficulter persæpe propriæ imperatoris ob deficien|| [f. 298r] -tiam parebat voluntati.

Sexto jam anno (dum incoluissem Æthyopiam) locustæ singulos devastantes fructus parum aut nihil deferebant tributi ministri et subditi, solvendi incapaces se excusabant. Aliis autem annis fructibus terræ abundantibus, communiter vox est, viginti qvatuor auri unciarum millia regnum impostare, rationibus mox relatis populum conservandi fidelem parum tributorum (nec qvinqvagesimam) exigit partem. Et qvoniam imperator Jasu septennis in thronum mortuo patre assumptus, administrante interim matre ejus regnum, ad usqve ætatem majorennem, omnes sibi appropriando proventus, nil pro parvulo cumulando filio, tandem illo regnante medio saltem conservato sibi regno hactenus fruabatur mater; magnam provinciarum partem archiepiscopus vice-gerens Alexandrini patriarchæ Coftus possidebat, alii multi de familia regia terris inter se distributis, nullum de eis solvendo tributum, utebantur, necessarii minuuntur redditus deficitqve solitus imperialis thesaurus. Si tamen, ut dixeram, debita more Evropeorum regum fieret distributio fructuum, justa tributorum solutio, æqvitatis administratio, certo uti antiqvitus multis aliis ditior regibus, magnificentior efficeretur imperatoribus; modo autem

tantis cinctus inimicis, idolatris, ethnicis, Turcis, gentilibus, continuis etiam in regno durantibus seditionibus ac rebellionibus, majorum causa evitandarum tribulationum ac malorum eminentium, multas liberas sine tributis sinit provincias, solo se contentando nominis titulo absqve vitulo, plus vivendo de providentia suorum vasallorum, qvam debitorum sibi ex justitia tributorum, non præsumendo in plures || [f. 298v] imperialem exercere authoritatem.

Colligit præterea annuum pecorum tributum, qvatuor millia boum ac aliorum vervecum nec non altilium diversorum, distinctorum in regno crescentium frumentorum sex millia *giaras* (mensura est qvasi qvadrantis modii[361] Evropei), sex millia *giaras* mellis pro haustu *tacž* faciendo, nam aqvam soli bibunt pauperes. Non minus pro vestiendis servis et sclavis recipit duodecim millia telarum de gossypio ac non nulla alia parva tributa; ut autem parvi hujus tributi de tam vasto regno nullam legenti causem admirationem, sciendum: dum imperator Abbyssiniæ contra alium bellaturus regem aut Turcas limitantes progreditur, totum cum eo progredi tenetur regnum; exercitus, qvos vel ducit imperator, vel ad hotes debellandos alio mittit, expensis aluntur civitatum; eædem ipsæ non militibus tantum in bello versantibus, sed etiam iis, qvibus imperatoris commissa custodia, stipendia solvunt. Cum ergo imperator præter eos, qvos facit in alenda familia sumptus, nulla in re alia de suo qvidqvam expendat; qvidqvid vero auri tam facti, qvam infecti a stipendiariis recipit populis, magnum cumulare posset thesaurum; ministri enim divisas sibi possidentes provincias, illi ipsi militum centuriones ac prætores sunt, ac servi illorum milites, si ergo accurate deponantur tributa vasallorum, commode adhuc in auro Abbyssinia dilaudari[362] posset.

Nunc horum magis intelligendorum gratia sit subseqvens

361 modei *ms.* : *corr.*
362 dill- *ms.* : *corr.*

© Marburger & ACEGS 2007

[f. 298v]

Caput XXI
De militibus et bellis Æthyopum

Toto pacis tempore ministri provinciarum pro qvalitate urgentium necessitatum servis, dein in bello militibus provisi sunt, etiam qvandoqve in majoribus provinciis ut *Tigre*, *Sire*, *Serai*, etc. duo millia nutriuntur servorum, alibi mille, minori in loco qvingenti, et sic de || [f. 299r] aliis proportionaliter; omnes tandem in emergenti belli necessitate cum ministris contra inimicum turmatim procedentes, a suo qvivis nutriendus ac providendus prætore aut centurione victu, armis, munitionibus, de qvibus nullam imperator gerit curam; hoc enim fine omnes ministris distributæ sunt terræ, qvorum familiariores plures in bellum trecentis peditum, ducentis millibus eqvitum communius progredi armatorum, mihi prodidere ``gubernatores´´; qvia tamen abs regula, exercitio, disciplina militari progrediuntur cum scutis[363], lanceis, ensibus ac ad summum decem sclopetorum millibus, in maxima confusione more pecudum, arma tractare nec bellare scientium, nullum servando belligerandi ordinem, tormentis carentes, solum in valido clamore, tubarum oblongarum qvasi pastorum clangore contra hostes procedunt; ante qvos imperatorem, eorum ducem moris est primum se præsentandi, inimicum aggrediendi et si in primo aggressu periculosum aut vulneratum se videat, primus inimico terga vertit, ipsemet suæ confusionem causans genti, sæpissime propria culpa, nullum prævie cum suis iniens consilium ministris, conflictum perdit, se ruinat, infelix sæpius vitam amittit ac successive regna sua magis et magis deperdere inexpertis est; ubi tamen omnes convicinos secum limitantes, multo debiliores regulos debellare, inqve nihilum ob plurimam suorum militum copiam redigere valeret.

Magis adhuc genti error adscribendus non bellicosæ, armorum ignorantes usum, solis lanceis aut ensibus se defendendo, ac si in casu contra inimicum duas aut tres evibrassent lanceas, nedum victoriosi, nudis fugiunt manibus inter alios adhuc se defendentes confusionem causando. Qvia tamen provinciarum prætores saltem trecentis provisi sclop<p>is[364], parum iis se defendere valentes, cum partim destructi, partim ingentis lon|| [f. 299v] -gitudinis, partim graviores ad portandum impossibiles, nihil jaculando tangentes, potius lanceis ac ensibus muniti scutis[365] dimicando se defendunt, ideo qvorsumcunqve etiam tempore pacis progrediuntur Æthyopes, semper tribus qvatuor qvivis provisus lanceis, bono ense terras peragrantur. Nunqvam conflictus pro parte Æthyopum sperandus est secundus, cum pulveribus volatilitatem dare nesciant, ultra qvindecim aut viginti vix passus non volat globus; imo globis carendo plumbeis, uti solent ferreis a Mahomethanis caro

363 scudis *ms. : corr.*
364 <> *suppl.*
365 scutis *ex* -dis *rep. apparet*

© Vladimír Doppel & Ivo Cerman 2007

coemptis pretio aut Arabis; et ne veritatem celem, si mille solum belligeri Evropæ homines invaderent Æthyopes ac una die illos perseqverentur, dispellent omnes ac totam imperatoris munitionum consumptam visuri provisionem, e qvo facile potentia, animositas nec non omnis Æthyopum patet bellicositas;

magis adhuc potentia ac hominum minuitur generositas, sapendo in bellum progredientes nullis necessariorum alimentorum provideri victualibus; imperator nullam horum curam, ministri ejus parum, prætores vero agminum parvo pro tempore gerunt et licet tempore pacis omnem alimoniæ e provinciis sibi distributis providere teneantur populo, in bello tamen non ultra duos provisi sunt menses, ulterius prolongato bello ut muscæ aut locustæ omnia in locis transeuntes consumunt. O, qvantam pro tunc in tam copioso qvingentorum millium agmine videre est miseriam, nullam eloqvendi lingva aut calamus describendi capax. Montes, colles, deserta transeundo inhabitata nil in terra invenientes, totum in brachiis aut animalibus pro sustentanda portantes vita, aliqvando vix diebus qvatuordecim sufficit provisio, illi enim officiales seu prætores et centuriones, qvorum interest, tempore pacis sua implendo marsupia, etiam belli necessitate parem practicando morem, nihil communi invigilando bono, non modicas imperatori ac universo regno damnorum inferunt injurias; etsi alias sufficienti victualium provisione facile inimicos vincere valuissent, iis depulsis victoriosi antiqvas acqvirerent terras, variis autem necessariorum defectibus optato privantur effectu; ob victus deficientiam || [f. 300r] summam patiendo famem, reduces mihi retulere officiales, multi morte necantur, multi media de via redeuntes, multi [[???plures]] plures provinciarum incolas oppressos penuria ruinant omnia præripiendo pecora, fructus devorant, rapinas plurimis tribulatis habitatoribus exercent enormes; ‡qvo tempore imperator, a provinciarum subditis asylum qværendo recurrentibus, præreptarum resarcitionem postulando rerum, justitiam implorando, qvamvis syncere [!] administrare vellet, nullam adinveniunt†; cernendo cum dolore omnia illa mala sua propria accidere culpa ac desidia. Omnem militum excessum et disordinem sua de culpabili provenire negligentia, pro tunc milites ut rabidi leones omnes furia, livore accensi non multum imperialem curant authoritatem, minus officialium, ad bellum conducti necessariis vitæ non provisi, juste jure suo utuntur naturæ. Qvidqvid excessuum comittitur, tolleratur, sua qvivis utendo libertate, pro tunc nullus ordo, sed sempiternus inter Æthyopes horror inhabitat.

Hoc belli tempore in omnes Æthyopiæ provincias, oppida et civitates, toto belligerante in castris populo, facillimus inimicis est ingressus, non enim Evropeorum more militum providentur vigiliis, omnia loca aperta, sine muris et mœniis, luporum, leonum, tigridum assecurantur custodia, in domibus degentes occlusi anxiantur ac sæpius devorantur. Meræ enim mulieres, viri senes, pueri juvenes ac summe impediti in provinciis remanentes a bello eximuntur. Imo etiam plurimæ in campum progrediuntur mulieres, in dorsis variam pro viris militantibus portantes alimoniam, facile in omni emergente bello qvinqvaginta mulierum reperiun-

tur millia; in tanta rerum inedia, confusione belligerantium, eo majorem causantium disordinem ac tribulationem, militum desidiam ac dissidiam, Dei pariter provocantium iracundiam.

Qvia tamen in bellum procedens imperator lignum S. Crucis Domini || [f. 300v] nostri Jesu Christi cum corona aurea ante se præferri sinit[366], dudum jam contra Sennar bellando, coronam amisit, ob qvam hactenus in corde amaricatus perditam[367] dolet coronam, semper animum Sennar gerit debellandi, partim ob terræ bonitatem, partim auri in tota Æthyopia melioris, partim ob amissam ante annos circiter octodecim imperii coronam, qværit recuperandam; propriam deflet incuriam, nam pro tunc contra Sennar bellando, inimicos fugavit, victoriosus redibat, omnes militibus habenas in manducando boves, bibendo *tacž*, ebrios dormire, vigilias observare non curando, solvens, superbus victoriis; dum minime cogitasset, noviter a Mahomethanis aggressus, plurimi suorum occisi, capti, profugi, etiam imperialem amisit coronam; infaustum cernendo imperator casum, ebrium adhuc coronæ custodem propria trucidavit manu, tristis redeundo abs corona se retraxit. Proinde hodie adhuc tantæ melancholicus amissionis torqvetur doletqve coronam, et merito, si enim sua gens aliunde rebellis ac inobediens perditionis consideraret gravitatem, facile regno privaretur. De antiqvissimo fuisse auro, qvinqve constantem tabulis coronam ab aliqvot jam sæculis relictam, lapidibus pretiosis ac gemmis, ``ovi columbini magnitudine´´ ornatam, retulere officiales, fingendo insuper hanc ab angelo coronam regibus Israel qvondam fuisse apportatam, exinde magis imperatoris tristatur animus edicendo se lætari posse nunqvam, nisi armis eam recuperaturus; qvod, cum Turcæ qvietum non sinant jacere aurum, est impossibile, dudum jam elaboratum, aut, ut plures referunt, ob tantam immemorabilem supra Æthyopes victoriam in donum perpetuum a rege Sennar Constantinopolitano fuisse præsentatum imperatori ac abinde irrecuperabile.

Bellum Æthyopum nunqvam duos ultra excedit[368] menses, qveis – etsi terram inimicorum occupent – elapsis, nil de aliorum acqvirendis[369] curando terris ac provinciis, occisione inimi- || [f. 301r] -corum contenti, variis onusti prædiis ad propria redeunt. Et qvoniam imperator sæpius suos ad bellandum in viciniores regni partes emittit milites, commune illis est occidendo qvendam naturalia præscindere ac in generositatis fidelitatisqve signum tot qvot imperatori deportare; singuli in capitibus rubras gestando ligulas magna cum solemnitate, qvanta qvivis amputaverat naturalia, ante imperiale deponit pallatium. Tota spectante aula diem celebrando solemnissimum, paulatim unum post alterum e sacco eximendo naturale, demonstrantes varios coram eo saltus, gestus ac corporis minas longissi-

366 sinit : *ex* sinat *rep. apparet*
367 perditam : *ex* persam *rep. apparet*
368 excæ- *ms.* : *corr.*
369 acq- *ex* aq- *rep. apparet*

© Vydavatelství Nakladatelství Academia

mo simulantes tempore, in altum cum lanceis se elevando, gressus faciendo longos, unus contra alterum cum lanceis progredientes, manibus in altum naturalia demonst<r>ant[370] elevantes, histrionum more se commovendo applausum imperiale ac præmium expectant, sua hoc modo militaria repetentes exercitia. Approximando naturalibus in terra jacentibus ea qvasi cum timore aspicientes, retrograde repentinum faciendo saltum, tandem longis demonstratis jubilis, clangore tubarum, clamore discedunt vocum.

Et prout omni ab Æthyopis anno regnum Sennar inqvietatur, ita etiam regna *Schanckala* et *Galla* maximo perseqvuntur odio; tanqvam rebelles copiosi occiduntur, capiuntur ac in sclavitutem reducuntur: senes et juvenes, viri ac mulieres. Idem versa vice dicti rebelles subditis replicant Æthyopis, qvandocunqve possunt, eos trucidant, capiunt, in suos conducunt sclavos; utraqve proinde parte lamenta, ejulationes parentum, consangvineorum ac prolium audiuntur; qvia tamen præmia, promotiones animant milites, qvæ alia non sunt, qvam comestio crudorum boum, potatio haustus *tacž* ac donatio caligarum longarum *surri* nominatarum, unius saltem largarum brachii, de rubra aut cerulea Indiana tela, pro communibus militibus, officialibus vero de pretiosis in donum elargiuntur materiis vestes cum *surri* ac || [f. 301v] longo[371] per modum minoris Turcici ensis cultro[372], vesti præcincto; ita vestiti per modum triumphi – plurima acclamante gente, cum tubis, timpanis ac variis fistulis concomitante – incolis loci se demonstrant, parvum supra officialis caput baldachinum deportando, applausum ab universo audiunt populo. Has vestes, dum jam aliqvo portavere <eas>[373] tempore, laceratas regio referunt thesaurario, æqvivalens prætendendo donativum, qvasi gratiam præstare credendo hac spurca[374] veste ministro. Interim his triumphi jubilis ubiqve locorum copiosos mactando boves, solemnisant comedentes, bibentes, plurimis spectantibus, undiqve concurrentibus, lætantur convivæ, demonstrando officialibus ac militibus pro fideli servitio gratitudinem ac recognitionem debitam, ut in futuro gloriose pro patria dimicent.

Ut autem victus ac etiam vestitus aliorumve imperatoris mentioner morum, seqventi deducturus capite.

---

370 <> *suppl.*
371 longo : *ex* -gus *rep. apparet*
372 cultro *ex* -er *rep. apparet*
373 <> *suppl.*
374 sporca *ms. : corr.*

© Marburger Ausgabe & ACEDOC 2007

[f. 301v]

Caput XXII
De imperatoris vestitu, custodia, pallatio

Antiqvæ authorum historiæ varia de imperatorum Æthyopiæ referunt vestitu, pretiosissimum auro, gemmis lapidibusqve pene innumeris deprædicando ornatum, ut ita [[ornatum]] imperatorem raro suo se monstrantem populo, ad summum bis vel ter per annum maximo cum splendore, majestate ac magnificentia conspicere qveant, hæc et alia ad antiqvos remitto authores, assecurando moderno meæ in Abbyssinia permanentiæ ``tempore´´ nihil videri simile, nullus decor, splendor, lapides pretiosi aut aliqva apparet magnificentia.

Imperator alba, ut sua gens vestitur, per modum pallii se involvendo tela, longis cum caligis albis *surri* dictis, longiori more Araborum indusio, de Indiaca subtilissima tela manicis largis ulnæ saltem mediæ, torqve et cinctura qvinqve digitorum larga aurea præcinctus, e parte sinistra cultro *schotel* dicto dependente munitus, nuda semper capite ac pedibus intra pallatium ambulat, qvando|| [f. 302r] -qve crepidas[375] gestat, capillos crispos nutrit, ipsi pro galero, proqve extero capitis tegumento est, elegantiæ causa variis eos intorqvet modis, in principalioribus festis pinqvedine agnellorum aut recenti fortissime inungit butyro, qvos sic inunctos, cum solares excipiunt radios, herbas credas matutino rore madentes. Atenim ne capillamenta et cincinni disturbentur, dum vadit cubitum, caput in cussino[376] non collocat, sed in ligno unius palmi alto, per modum lunæ excavato nec non holoserico vestito, facie somnum capit inclinata; aut furculam pede uno defigit in terra et inter media cornua imittit collum, atqve ita pendente capite somnum capit, ne accommodatos destruat capillos. Tali modo toto, qvo fueram in Æthyopia, tempore vestitum videram imperatorem, nisi frigidiori statione in Junio, Julio, Augusto Arabica induebatur veste absqve tamen turbante et crepidis[377]. Si tamen a ministris ejus præsententur pedibus, bis vel ter eas gestando, mox in suum consvetum redeundo usum illas abjicit. Tali, non alio, pretioso ac magnifico a variis scriptoribus excogitato, incædit modo.

Magis adhuc mirabar cernendo in pallatio deambulare nudipedem supra pavimentum meris e flumine apportatis parvis lapidibus stratum, qvibus alias omnes per modum ornamenti implet[378] habitationes, ideo non as‹s›veto[379] supra eos deambulare magna difficultas ac mortificatio est, facile cadi potest. Imperatore vero jam practico optime nudis deambulabat pedibus, totum circumeundo pallatium;

375 crepitas *ms. : corr.*
376 cussino *de ital.* cuscino *derivatum* (*cfr. altfr.* coissin)*, lat.* pulvinare *legeretur*
377 crepitis *ms. : corr.*
378 *genus passivum legere malim*
379 ‹› *suppl.*

© Vydavatelstvo Spoločnosti Slovenskej národnej knižnice

qvod potius simplex dicenda domus, non qvidem una, sed plures intra eosdem muros domunculæ qvasi Carthusianorum habitacula, regium sonat in Abbyssinia pallatium; ``[domus imperatoris]´´ domus exiqvæ sunt absqve ulla contignatione, sine elegantia, sine dignitate et pæne sine arte. Formam habent communiter rotundam et terra pal{l}eaqve[380] teguntur. Imperialis residentia *Kaha*, non longe distans a *Gondar*, tales domunculas saltem decem sibi contingvas; brevi unam, mox inhabitat alteram imperator, || [f. 302v] dormit in alia, bibit, comedit in alia, audientiam dando populo in alia, transeundo de die pro diversione sua de una in aliam, totum transigit tempus a nemine visibilis præter suos sibi assistentes `pueros´, muro enim satis alto residentia obducta ab ordinario defendi posset suorum incursu. Omnes tamen hæ domunculæ unum solum cubile cum parva cellula continent absqve cortili[381] ac ulteriori ornamento, muri sine splendore nudi, solo Turcico terra tapete cooperta absqve sedilibus ac tabulis, ubiqve tamen uno prostante lecto, tapete argenteo ‹et›[382] duobus cussinis[383] gentiliter intextis ‹proviso›[384], super qvem, dum ingreditur, imperator sedere solet;

communiter domus rotundæ ac fortiter stramine tectæ ob ingentes {fiunt}[385] pluvias, ut aqva tot durans mensibus perforare ac penetrare illo modo tectas non valeat, domus sunt qvædam paucæ in forma oblonga non nimis magnæ, more nostrorum in Evropa rusticorum, de lapide tamen sine calce, limo intus et foris oblinitæ. Calx enim rara et cara, eam efficere nescientes, nullus præter imperatorem cum calce suam exstruere audet domum, minus dealbare. Si tamen licitum foret, vix parva cellula alicujus religiosi dealbaretur una auri uncia, qvid tandem tota {non}[386] constaret domus? facile huic subditi obediunt decreto, dealbare non anhelant, minus exstruere. Imperator raro ipsemet de calce domum fabricari demandat, solum ad intra sua delinunt[387] cubicula, non jam Evropeorum more, sed prævie muri albis obducuntur telis calce rudi modo oblinitis, manibus illiniendo, plurimum inutiliter, nesciendo modum dealbandi calcem destruunt. Et qvoniam vitris Æthyopes carent, domus absqve fenestris vitreatis, earum loco qvatuor, qvinqve majores construuntur portæ, securibus crasso, rudi labore de arboribus indolatæ, per modum asserum laboratæ rudissime abs cardinibus imponuntur, et non potendo una pars cum altera ob ruditatem debite uniri, in duas qvævis divisa partes modicum contrahitur porta, afforis catenula more eqvorum stabuli occlu-

380 {} *del.*
381 cortili *de ital.* cortile *derivatum, lat. e. g.* areola *legeretur*
382 ‹› *suppl.*
383 *cfr. notam 2*
384 ‹› *suppl.*
385 {} *del.*
386 {} *del.*
387 deliniunt *ms. : corr.*

© Marburger Ansgar & ACDSEA 2007

ditur; proinde volentes lucidum incolere cubiculum omnes aperiuntur portæ. Certe alicui civili Evropeo prima vice domus intueri regias mirabile videtur, intus in altitudine murorum rubris coloribus vario || [f. 303r] mirabili plebe<i>o[388] ornatas genio, ita ut aliqvis de plebe ditior Evropeus ingeniosiori suam exstrueret habitationem symmetria.

Plurimæ imperiales solo limo ad intra oblinitæ domus, ``[custodia imperatoris]´´ omnes tamen muro duorum saltem brachiorum mœniorum loco cinctæ, separatim una ab altera, semper parva communicante portula janitore vigiliarum loco munita, ut in omni evenibili hominum incursu imperator custodiri qveat, intrante enim inimico in unam domum, altera alio cincta muro, tertia et pariter qvarta, difficiliorem intrandi reddunt accessum, qvia muri ac janitores militarium præstant vices vigiliarum, qvas præter aliqvos in suo servitio sclavos ensibus ac lanceis provisos non conservat; semper sive comedunt, sive bibunt aut dormiunt in manibus eos tenentes. Aliæ militum custodiæ, cum omnes apud provinciarum prætores serviunt ac aluntur, in usu non sunt, solummodo contra alias gentes bellum gerendo imperatori serviunt. Qvia tamen populus Æthyopicus sæpius refractarius, tres viciniores ministros officiales qvasi generales suis cum militibus regiæ Gondar omni in eventu qvatuor saltem millibus succurrere valentes, securum reddunt imperatorem, tanto magis, cum illi tres orientales albi, natione Græci, primarii in Gondar ministri duobus saltem millibus belligerantium provisi viris, in qvorum fidelitate magis qvam propriorum confidit subditorum, strenue inimicos repellere possent.

Alias antiqvo adhuc usu continuo inter muros occlusus imperator raro visibilis, nisi de *Gondar* in *Kaha*, aut e contra eqvitet, gens copiosa a longe stipatum officialibus, servis et sclavis cinctum, intuetur, nullum approximare permittendo, omnes, qvosqvos in via advenientes ac non se retrahentes, enormiter concutiendo depellunt; si tamen qvis præter spem imperatori eqvitanti approximaret, eum in facie intueri non valet, qvia alba tela in oculos usqve coopertus, soli promicant oculi. Communiter ante illum ducenti deportantur sclopi, saltem circa eum mille lanceis stipati, tubas inflando oblongas pastorum more; qvatuor minores || [f. 303v] fistulas in modum flutarum[389], aut vulgo *flautrover*, in uno perdurant tono, eqvitantem condecorant imperatorem omnibus officialibus majoribus et minoribus eqvitando comitantibus, aliqvibus etiam servis timpana manu pulsantibus usqve in sui ingresum pallatii; tandem qvivis ad suas revertitur lares.

Si qvis prima vice in Abbyssiniam ingressus prout habitacula imperatoris, ita magis ministrorum ac primariorum dominorum omnia stramine cooperta ad melius enormibus resistendum pluviis, in rotunditate fabricata, mirabitur.

---

388 ‹› *suppl.*
389 flau- *ms. : corr.*

© Nakladatelství Academia

[f. 303v]

Caput XXIII

De modo dandi audientiam, vestitu reginæ ac qvibusdam aliis rebus

Conducto omni pompa in pallatium imperatore persæpe ante ejus portam cum confidentioribus remanendo ministris, eqvestre more Turcarum demonstrant exercitium omnibus illum in eqvis seqventibus in circulo, longiori eqvitant tempore, varios cum eqvis exercentes jocos lanceis dimicando, erga se invicem progrediendo usqve ad defatigationem, in qvorum plurimo fervore jocantium improvise e medio imperator in pallatium reintrat afforis relinqvendo omnes, nullo sciente, in qvalem intraverit domum, tot enim pro se conservando, ubiqve portis et janitore provisas, nescitur ejus positiva in hac aut illa domuncula præsentia;

a qvocunqve desiderata, multis ante primam portam horis exspectanda, qva aperta moras trahere ad secundam, dein tertiam, qvartam tenetur, sæpius dies elabitur, anteqvam in sexta porta, ubi imperator moratur, insinuetur, et qvidem per parvos ephebos, qveis solum, ut alibi dicturus, in suis utitur servitiis, singula expediuntur; data intrandi licentia supplicanti, cernitur inclinatus in exornata lectica cussino[390] majori ac tapete imperator, aut ante domum in viridi tapete cooperto sedens gramine cum octo vel decem pueris ephebis, ense magno evaginato penes se collocato, lancea ac scuto[391] stipatus, ita totas in societate puerorum insumit dies, eis curiose colloqvendo ac inutilia qvæstionando, eqvis se divertens servis insidentibus[392], vel qvandoqve aliqvem simulatum advocando stultum, stupidis pretiosum transigit tempus ejus loqvelis; ‖ [f. 304r] nulli enim suorum fidens majorum, semper suspicabundus, ne forsan mali qvid contra eum mol{l}iantur[393], solis in conversando contentatur pueris, qveis mediantibus omnes regni fiunt expeditiones oretenus, nihil scripto demandando;

qvisqvis, etiam primarius ministrorum, audientiam anhelans, ultimam ante portam exspectandum, donec epheborum exeat aliqvis, eum insinuat, responsum, utrum obtenturus audientiam, reportat. Tandem ea obtenta telam, qva cooperiebatur, deponit circa lumbos involvendo, nudipes imperialem inclinatus accedit præsentiam veneratione maxima, mox in terram procumbens, triginta saltem passibus ab imperatore distans, vicinius enim approximare Æthyopis est illicitum, non eis fidendo, ne qvid in corde gerant sinistri, a longe stantes terram osculantur sua proponendo desideria, omne post propositum verbum ac ab imperatore cum responso honoratum in terram procumbunt, eam exosculando toties, qvoties ad petita data sit responsio, ita qvidem, si longiori qvis imperatori loqvatur tempore,

---

390 cussino *de ital.* cuscino *derivatum* (*cfr. altfr.* coissin)*, lat.* pulvinare *legeretur*
391 scudo *ms. : corr.*
392 inse- *ms. : corr.*
393 {} *del.*

© Nationalbibliothek Budapest

meris prostrationibus ac terræ osculis defatigatur. Finita propositorum audientia retrograde recedens, noviter ante portæ atrium in terram procumbens osculatur, redit ad propria.

Nos missionarii imperialem accedendo præsentiam orientalium vestiti more, solas de pedibus crepidas[394], retentis *terlick* seu altera de pel‹l›icula[395] tenuioribus crepitulis, deponendo ante portam, in aditu solum terram osculati, vicini ad lecticam imperatoris audientiam obtinebamus, mox in terra sedere jussi, nullam contra nos sinistram dicebat habere suspicionem: "Francos enim homines bonos, justos, Deum timentes non abhorreo, minus pertimesco, ast!, mea gens," repetebat, "mala, perfida, semper proximo nociva, caute tractanda ac timenda est". Ideo raro aliqvem in sua comparere sinit præsentia Æthyopem, et qvam primum portam attingit primam, jam se tela, qva cooperiebatur, denudare, nudipes ambulare, discooperto capite præsentare tenetur muris ac lapidibus demonstrando honorem, qvasi in præsentia foret imperiali. || [f. 304v] Nos tamen Evropei {de} hac alba cooperti tela solum dextrum <de ea>[396] extrahebamus brachium solius venerationi imperatoris, nec etiam amplius coram eo præter primum aditum terram osculati, nisi forsan pro aliqvo præstando aut prestito beneficio.

Qvandoqve dum majora urgent negotia, ante ultimam imperatoris portam fideliores convocantur ministri ad reportanda negotii responsa, specialiter populo in montibus clamanti ac viciniori penes pallatium congregato, provocando longo tempore imperatorem verbis *"jan hui, jan hui"*, idest "Vestra Majestas", continuo repetunt; usus enim hujus populi in omni casu obtinuit ac necessitate supra eum clamandi, qvia cum senatibus, dicasteriis aut directoribus justitiæ carent, nullibi satisfacti, imperatoris auxilium postulant oppressi, et qvidem tam diu clamando *"jan hui"*, donec e suis unum emittat servis, qvid rei postulent interrogando. Tales qvasi in dies audiuntur clamores, uno cessante, altero principiante[397], tam a monachis, qvam sæcularibus *"jan hui"* vociferantibus molestatur, nec possibile tot millibus satisfaciendi hominibus. Sæpius etiam noctu clamoribus finis non imponitur, continuo inqvietando, etsi de uno in alium se transferat ‹imperator›[398] locum, clamitare, strepitum concitare horribilem, nisi per vim repellantur, non cessant. Verum valde discrete, ne offensi rebellionem concitent, repellendi, qvam aliunde diu noctuqve abhorrens imperator, vi repellere ac sedare capax non est. Solent præterea illi omnes, qvi de propria iniqvitate morbo laborant Gallico, fore molesti, in montibus congregati *"jan hui"* clamitando, subsidia se curandi, id est cibum ac potum, curæ tempore postulant, nam pro tunc nil laborantes, ad aqvarum torren-

394 crepitas *ms. : corr.*
395 ‹› *suppl.*
396 nos … extrahebamus *transp. et suppl.*
397 incipiente *pro ital.* principiante *legere malim*
398 <> *suppl.*

© Vladislav Ivanov & Alice Jedlička

tes se lavaturi delitescunt tam diu, qvo non curentur a malo; petitum raro aut nunqvam negatur similibus, ad thesaurarium aulæ missi vini ac panis assignanda portione toto curationis tempore. Si qvandoqve aliqvod populo promulgari contingit decretum, eis tamen non ar<r>idendo[399], millia || [f. 305r] hominum circa pallatium in montibus concurrunt incessanter *"jan hui"* vociferando, donec iterum datum revocetur decretum, plura juxta placitum populi, qvam imperatoris exeqvuntur voluntatem, clamantes enim ipsissimi sunt ministrorum in provinciis servi ac belli tempore milites regnum defendentes, et si illi rebelles, qvis alius imperatori succursurus? Nullus. His in montes venientibus qvomodo imperator cum 8 aut 10 ephebis denudatis, in collo et auribus, pedibus et manibus dependentiis aureis exornatis, centum circiter sclavis solis lanceis ac scuto[400] stipatis contra tot millia se defensurus? Intra pallatium degens singula prope modum accordat petentibus, infelix proinde Æthyopiæ regimen plus pœnæ, timoris, tribulationis qvam solatii causans, semper turbatum efficit regnantem. Ideo timore perculsus semper intra qvatuor muros qvasi privata vivit persona cum suis ephebis, nulli loqvitur, nulli conversatur, nec aliqva distractione sua majestate digna fruitur; pulcherrimas licet venationes elephantum, tigridum, leonum, simiarum aliarumqve plurimaru`m´ instituere valeret bestiarum, his tamen se delectare intermittit. Minus in eo qvid prudentiæ aut boni qværendum judicii!, solis conversando ephebis, sua eis communicando secreta, majoribus expedienda; qvomodo igitur res secreta mansura, si pueri tacere ignorant?, qvomodo prudens sperandus exoptatus [[est]] effectus, dum prudentiali carent, totum regimen in pueris consistens ratione non firmatis vacillat. Et prout antiqvitus ob splendorem, magnificentiam, summam potentiam raro Æthyopum imperatores visendos se demonstrabant, ita ammodo, ne qvid eis accidat sinistri, ob timorem secretos se conservant ac rarissime videntur.

Talis hodie Abbyssiniæ observatur modus etiam genitricis suæ, coronatæ reginæ cum parvis puellabus a consortio hominum in pallatio separatæ, tam bene ut imperator filus clamoribus molestatæ hominum; idem etiam ante majorum domum ministrorum, specialiter dum eorum renovantur officia, contingit; etiam ante domus plurimæ congregantur mulieres saltando, cantando, manibus plaudendo, varios exer- || [f. 305v] -cent gestus, usque dum pro suo bovem obtinent præmio. Horum majori pro solatio visendam se præbet regina eodem qvasi, qvo imperator ornata vestitu albo, manicis indusii strictissimis, plurimis formatis complicationibus, usqve ad genua de caligis pretiosis ac largis dependentis, tibialia [[plurimum]] subtilissime plicata cum calceis de rubra aut flava pelle ligulis exornata gestat, comam nutrit crispam, varie intortam, inunctamqve eodem modo, ut præcedenti retuli capite; zona pariter præcincta aurea, ultimatim alba supra omnia vestimenta tegitur tela etiam caput contegendo, in terram usqve propendente, facie

399 <> *suppl.*
400 scudo *ms. : corr.*

© Manuscript Archive

solis prominentibus oculis co`o´perta, omni vice e domo exeundo mulæ optime insidet ornatæ, nam curribus carent, qvorum loco non modico ministrorum, servorum comitatu eodem, qvo imperator, ordine procedit, armis, lanceis, scutis[401], tubis, tympanis præcedentibus, omnes tamen viros centum saltem pedestres antecurrunt pedi{s}seqvæ[402] cum risu, cachin<n>o[403] ac disordine, præter qvas pariter in pallatio minores nutrit filias, qvibus omnia agenda, expedienda committit responsa dando ac recipiendo; audientiam desiderantibus parvulæ insinuant puellæ semper assistentes reginæ, vestitæ ut ephebi, ante regiam venientes præsentiam a longe stant, ne nocumentum adferant. Ipsemet in privatam admissus audientiam in parvula post crates more Evropearum monialium reperi stantem <cellula>[404], multa cum affabilitate mihi colloqvendo, plurimas gratias ac beneficia exhibuit; dum sola in pallatio remanet, diu noctuve a certo monacho de stirpe sua oriundo assistitur, cui affectissima nil negare solet, eoqve mediante qvivis de gratia securus obtinenda. Si tamen publicam cuivis concedit audientiam, pariter ut imperator in ornata sedet lectica tapete; super cussinos[405] inclinata, tela alba ad oculos usqve cooperta, respondet ad petita adstantibus parvulis circa lectum pedi{s}seqvis[406] majori de parte nudis.

Ideo antiqvitatis splendor et magnificentia in moderno non apparet Æthyopiæ regno, nec in vestitu, nec in victu, qvem breviter describo.

|| [f. 307r]

401 scutis : *ex* -dis *rep. apparet*
402 {} *del.*
403 <> *suppl.*
404 <> *suppl.; tato konjektura je pouze diagnostická*
405 srov. pozn. 1
406 {} *del.*

© Marek Doležel & ACECS, 2007

[f. 306r]

Caput XXIV
De tabula imperiali et modo manducandi

Prout raro visibilis imperator coram subditis, ita raro aut nunqvam a populo manducare videtur, nec sua mater regina credendo; in hoc maximam fore gloriam indignumve a suis conspici in manducando vasallis, partim etiam ob communes superstitiones, ne eis homines aut dæmones in cibos sufflando nocere qveant, semper privatim manducant et bibunt suis solum præsentibus aliqvibus parvulis ephebis.

Tabula qvidem humilis, vix a terra duorum palmorum alta paratur, panibus rotundis per modum placentarum azymis in magnis cumulis unum super alterum collocando loco orbium plena, circa circum, intra panis cumulorum medium carne cruda collocata, in medio tabulæ scutella cum coagulato lacte, in altera *teps*, qvasi assatura in ignem injecta, paululum adusta caro collocatur, et si contingit imperatorem sua cum matre regina manducare, unum tabulæ cornu lecto reginæ, alterum lecto imperatoris applica[[n]]tum, a suis imboccantur[407] ephebis, nil enim propria tangunt manu, festinanter comedentes finiunt brevi intervallo, ab invicem se dividentes abeunt; dum autem insimul non sumunt cibum, cuivis parvula paratur mensa, qva finita nulli ad eos intrandi fas est una saltem hora; in paucis: imperialis mensa consistit `in´ aliqvo intingulo[408] per modum jusculi, in qvod panis ille mollis cum lacte coagulato commiscetur, boli exinde trium qvatuor unciarum ab uno epheborum fiunt, ori imperatoris ac reginæ imponuntur, his qvinqve sex bolis aut pastillis ac carne cruda in particulos scissa, qvam deglutiunt, contenti, nulla alia obsonia, delicata aut dulcia Evropeorum more in usu sunt.

Singulis tamen Dominicis absoluta imperatoris tabula, ministris paratur publica non longe distans ab ejus lectica, in qva solita alba tela usqve ad oculos coopertus sedet ephebis cinctus, ense, lancea, scuto[409] armatus, ministros cum familia imperiali intrare sinit, omnes circa tabulam in terra collocati, strenue manducant unus alteri, minor majori seu digniori honoris gratia bonos partes cum pane involutas imboccat carnium, et cum in hac tabula, ut etiam in alio relaturus capite de victu Æthyopum, || [f. 306v] una compareat denudata usqve in renes sclava, tres in medio tabulæ commiscet manibus imponendo panem scutellas, pastillos format qvinqve sex unciarum ac in ora assidentium ministrorum juxta dignitatum ordinem imponit, donec singulis sexies saltem talem bolum seu pastillum imboccasset, tandem de uno disrumpit cumulo panes, qvi molles, subtiles plicantur, minutas carnis crudæ findendo partes involvit ac eodem dignitatis ordine assidentibus manu in

---

407 imboccantur : *cfr. ital.* imboccare*, lat. e.g.* cibum eis ingeritur *legeretur*
408 intinctu *pro ital.* intingulo *legere malim*
409 scuto *ex* scudo *reparatum videtur*

© Marek Dospěl & Ars Longa 2007

ora intrudit, ita qvinqve sex similibus bonis satiati particulis plenis gutturibus vorantes suffocari videntur, interim e manibus et digitis hujus præponentis sclavæ gustuose sangvinis decidunt guttæ ac pinqvendo, uti etiam de comedentium oribus per mentum variæ decurrunt spurcitiæ[410] a repetitis pastillorum imboccationibus, saltem tres importantibus libras, modicum satiati; tandem primo carnem crudam in partibus 10 aut 12 librarum intra panis medium collocatam arripiunt, extractis e vagina cultris *schotel* dictis duo et duo in altum elevantes strenue carnem decurtant juxta placitum, ita si viginti personæ assident tabulæ in decem locis inter panis medium carnium collocatæ sunt partes, etiam qvandoqve triginta librarum pars una, de qva per partes sibimet ipsi aut unus alteri imboccando, usqve dum duas qvivis saltem deglutiens libras; nam cruda mastigari dentibus neqvit, suspiria de profundis emittere præcipiant, sufflare, ructus emittere ˙ac´ ad nauseam signa edere satietatis.

Tandem a tabula elevando se, in muros inclinati in terram se collocant, a carnibus sangvineas per muros abstergentes manus et ora, qvasi carnificinam repræsentando; haustu *tacž* confortantur; majora unius sextarii vitra ad placitum bibendo, sæpe illuminati ante imperatoris præsentiam difformes[411] comparere non verecundantur, qvi in lecto supra cussinum inclinatus ad nares usqve solita coopertus tela, nil loqvendo, hunc amabilem edendi intuetur modum, omnem fœtorem supportando. Qvandoqve in majoribus anni solemnitatibus, specialis populo demonstrandi favoris gratia, facie sedet discooperta, semper tamen suis consvetis munitus armis, qvasi meditabundus politicam cernendo comestionem.

Hac ministrorum tabula finita aliqvaliter longius a lecto removetur impera- || [f. 307r] -toris, minores accedunt officiales simillimo primis manducando modo, absoluta comestione se elevando post primos stant officiales, eisqve unum solummodo præbetur poculum.

Tertio eandem sclavi accedunt magis amati tabulam, inter qvos aliqvæ manducant intermixtæ hecubæ mulieres; qvam primum assident tabulæ, qvoniam imperialis defensores personæ suos evaginant enses in altum elevando, horrorem videnti causantes, ne ob aviditatem in scindendo ac edendo unus alteri nocumentum inferat, per longum et latum crudam scindunt carnem, tanto cum strepitu mastigationis ac deglutionis vorant, ut salvo honore porcorum esus appareat; semper adhuc eadem sclava in medio prostans tabulæ denudata suum exercet imboccandi officium de remanente modico intingulo, lacte coagulato, fideliter, qvos sibi chariores æstimat, prævie inservit; admirabundus conspexi, qvandoqve tres qvatuor aperire ora ad imboccandum parati, qvivis citius præ alio degustare anhelans, Evropeo cernenti præter nauseam risum non modicum causando. Dum vero suos jam jam tumidos observant ventres, se elevant, boccas cum manibus

410 u *in* spurcitiæ *ex* o *transcriptum*
411 difformes *de ital.* difforme *derivatum, lat.* deformes *legeretur*

© NAKLADATELSTVÍ ACADEMIA 2001

sangvineas in muros abstergunt, ora sua hinc inde per muros trahendo depurgant, verum barbarorum cernitur opprobrium. Pariter et hi post primos tertio in ordine se collocant ministros, solitum exspectantes haustum, ea sumpto in vaginas remittunt enses, e cubiculi imperatoris se retrahunt.

Qvarto tandem ad manducandum restantia parvuli comparent imperatoris ephebi ac sclavi amati, qveis unus leguminum apportatur mediocriter coctus cibus, recentes crudas[412] carnes plurima cum velocitate manducant, omnia deglutiendo abs remora in imperatoris lectum, solitam sibi stationem redeunt, alii foras egrediendo, nullo eis oblato haustu; ephebi enim de hordeo coctam aqvam *busa* nominatam, qvasi cerevisiam bibunt, alii autem parvi sclavi aqva contentantur.

Qvinto tandem multi parvuli comparent sclavi nudi et crudi, || [f. 307v] qvinqve sex annorum, omnia restantia in tabula finiunt, panes secum foras deferendo, clamorem, multi planctum, excitant enormem, tanto magis, dum ab uno majori sclavo longum tenente baccellum clamantes per caput percutiuntur, majores ejulatus edunt; tamen hæc singula cum patientia et silentio supportantur ab imperatore incommoda.

Mox removetur tabula, duo ad purgandum sclavi tantas spurcitias[413] ossium multitudinem e tapete terræ expurgant, nauseam repræsentatæ causant carnificinæ, omnibus purgatis mox ante portam curiosum auditur murmur, musices ac clamor vociferantium, intrare desiderantium ad divertendum cum ministris imperatorem, intrare admissi musicam abs ``[musica tabulæ]´´ ulteriori concordatione principiant, non aliam, qvam si centum lamentabiliter ejularent `c´at‹t›i[414]; duo per modum citharæ portantes instrumentum cum una chorda, continuo hinc inde plectro tangentes, digito qvid pro qvo applicato, aurium causant dolorem; unus aliud sex chordis instrumentum per modum harphæ Dividicæ sonans, demissam tenendo concordationem, osso tangendo elephantino omnes sex ad semel chordas bassum præsentat, duo alii in distinctis una chorda attractis instrumentis `c´at‹t›orum[415] more sonant; omnes insimul ursorum, `c´at‹t›orum[416] clangorem ausculanti Evropeo excitant, specialiter dum sonante hac musica cantum replicant, imperatoris varias deblaterant `laudes´. Solet præterea hac sub harmonia una alterave stulta mulier suos exercere jocos in terram uti ursus procidendo, volvendo se, honori imperatoris terram osculando et continuo replicando "*jaz*" *vel* "*hate jemut*", id est "Jasu seu rex moriatur", proferendo aliqva in sui laudem verba, non qvidem voce hac mortem imperatori desiderando, sed solum modo hoc exprimere volendo, nisi verum sit, qvod apprecor, moriatur, seu prouti mortem non desidero imperatori,

412 crudæ *ms. : corr.*
413 u *in* spurcitias *ex* o *transcr.*
414 <> *suppl., ubi* c *ex* g *reparatum videtur*
415 <> *suppl., ubi* c *ex* g *reparatum videtur*
416 <> *suppl., ubi* c *ex* g *reparatum videtur*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH

ita vera ac syncera est mea apprecatio. Taliter omnes servi, dum de aliqva indagantur danda notitia, qvivis in facie sui respondere solet domini, suum nominando nomen dicendo "*uld elul jemut* – moriatur meus dominus", "*uld elul*, nisi verum sit, qvod assero". Servi enim inter se nullam sibi adhibent fidem, nisi prius per nomen proprii jure<n>t[417], || [f. 308r] ut moriatur, domini. His aliisqve mutilibus cæremoniis absolutis `dum´ sufficienter musici aures implevere imperatoris ac se ad satietatem haustu *tacž* confortassent, omnes cum officialibus exeuntes domum redeunt, imperatore sua cum matre regina in suam se retrahente qvietem.

Nil mirabar satis, qvam tanto imperatorem tempore omnium præfatarum supportare stultitiarum potuisse miserias, qvinqve comestionum exspectando finem, tantum supportando rumorem ac inexplicabilem fœtorem, hominum insuportabilem porcilem exhalationem, tantam musicorum dissonantiam, qvatuor saltem horis perdurantem, semper silentiosus, cussino inclinatus qvieto sedebat animo; etsi plurimum id solemnitatis videatur molestum, qvia tamen ab antiqvissimis practicabatur temporibus, omni in Gondar observatus Dominica, non tamen in residentia *Kaha*, qvasi in privato habitata.

Ego medici imperialis agens personam cum thesaurario imperiali ac altero ministro judice regni, Græcis nativis de Archipellago, honoris gratia omni Dominica comparere obligatus, ne tamen[418] ad tam præclaram officialium addigar accedere tabulam, tardius tertia sub tabula comparebam; una autem accidit vice me præmaturius comparuisse, mensæ assidere invitatus instantanee sclava cum imboccatione bonæ particulæ honorare volebat, repugnabam ac a tabula versus imperatoris lectum me retrahebam et nisi sclava a simili abstinere cæremonia fuisset admonita, non modicam meo stomacho causasset contrarietatem. Qvare imposterum[419] cautior cum ministris Græcis ad finem comparebamus tabulæ, attamen sat longa inter illos inexplicabiles comestionum ructus ac fœtores apparebat mora. Imperator ad distinctionem aliorum singulare`m´ affabilitatis affectum, solita eidem inclinatione facta demonstrabat, signum in terram nos collocandi dabat, haustu *tacž* refrigebamur ac, ne suæ pares nos assimilet genti, vitra minora Evropea nobis præsentabantur, restans sedendo consumebamus tempus inter hominum tumultum mortificati, qvasi semper telam, qva cooperiebar, aliunde subtilissimam mihi dil{l}ace- || [f. 308v] -rabant[420];

multitudo enim gentis non aliter qvam in Evropeis se producit tabernis; gestus insolentes varios, se invicem trudentes, clamorose discurrentes, tot insolentiis, cachinnationibus[421], inhumanis eructationibus exercere solitis, finem hujus pretiosæ

417 <> *suppl.*
418 tamen *in mg. adscr.*
419 in posterum *pro ital.* imposterum *legere malim*
420 {} *del.*
421 cachina- *ms. : corr.*

© Vladislav Ondráček & Aleš Zbuzek

ponendum tabulæ anhelabamus, nam omnem minutatim hujus imperialis prandii gloriam ac splendorem adumbrare mea vili non valeo penna, non melius qvam personali considerabilem præsentia.

Magis infra dillucidabitur, dum de Æthyopum tabula et victu agetur[422].

422 *scil. in cap. ...*

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 308v]

Caput XXV
De habitatione et sepultura filiorum de sangvine regio ac de parvulo Jasu

Mox supra de statu ac flore moderni temporis retuli imperiali non amplius cum antiqvorum concordare historiis scriptorum, ammodo vix umbra in Abbyssiniæ imperatoribus, solum perseverat nomen, difficulter adhuc alicui Evropæ principi assimilandum, cum non jure successionis, sed liberæ duntaxat electionis in regni evehantur imperialem dignitatem, votando proceres aut pro defuncti filio imperatoris, aut pro alio in linea recta vel collaterali descendente; plurimæ qvandoqve oriuntur dissensiones parte una pro filio imperatoris, altera pro alio descendente inclinata, semper sangvinosa contingebat electio;

qvam evitare volentes mos currente sæculo innotuit omnes regnantis filios imperatoris sex vel septem annorum e domo paterna in montem Nilo vicinum *Ohni*, maximæ altitudinis ac præcipitii, abducendi, nullum in se habentem accessum, nec recessum, nisi per scalas fumibus attractas, qveis mediantibus imperiales ascendendo vel descendendo filii in cacumen attrahuntur montis, pulchra ac ampla per modum parvæ insulæ planitie ornati ac præcipitosi una de parte, de altera Nilum interfluentem versus, ut, qvi semel in dictum adveniens montem, nunqvam amplius de eo descendere possit, nisi aliqva || [f. 309r] custodum fraude dimitteretur, et tunc repræhensus vita privandus, aut de gratia speciali regnantis imperatoris aliqvo mutilandus membro, naso, aure, manu aut pede, inhabilis exinde in futurum pro regia assumendi dignitate. Populus enim Æthyopiæ barbarus, semper rebellis, omnia in mala pronus, descendente aliqvo facile novam contra regnantem excitaret dissensionem; qvare ad tanta regni præcavenda incommoda strictissime filii custodiuntur imperiales ac abs licentia regnantis descendentes enormiter puniuntur.

Durus revera carcer omnium de regio descendentium sangvine, solum cuivis eorum tot, qvot lubet, conceditur uti concubinis, miseram ducunt vitam nihil aliud præter assignatum pro alimentatione recipiendo victum. Et qvoniam plurimi in hoc inveniuntur regii descendentes, novas continuo multiplicant generationes, omnes jure patrio pro imperiali throno eligendi capaces, ordinarie trecentorum excedunt numerum non facile exstirpandum, semper perdurante collaterali linea;

secuta imperatoris morte unus ad placitum procerum de monte deponendus, in novum eligibilis imperatorem.

Huic monti *Ohni* pulchra adjacet provincia *Belesa*, pro sustentatione horum dictorum assignata, qvibus victus ac amictus mediantibus scalis necessaria attrahuntur; nullus tamen subditorum ascendere sinitur, diu noctuve sub monte provisi armis imperiales remanent vigiles, cuicunqve ascensum montis impediendi capaces. Nunqvam proinde illis pauperculis imperatorum filiis descendere de monte fas est, tota vita privati omni ulteriori consolatione ac conversatione hominum, inter se conversando soli, suis cum concubinis multos multiplicando descendentes,

© Vladimír Hopfgel 8/2/2007

eorumqve ammodo tanta copia, ut vix aliqvis in imperii evehatur regimen, minus timendum ob tot prætendentes regiam perituram stirpem. Et licet majori parte de concubinis illegitimi sint filii, tamen ab Æthyopis qvasi singulis eo procedentibus modo legitimi creduntur hæredes; gloriando se per continuam genealogiam de stirpe || [f. 309v] Salomonis provenire regia, qvam modernus imperator Jasu, ut antehac dixeram, in aureo inclusam vase mihi præbens legendam, in Græco, Chaldeo ac Arabo scriptam, gestat in corpore uti incomparabilem custodiendo thesaurum. Misera vere filiorum imperialium in Æthyopia conditio! Tota vita spiritu desolati, qvasi incarcerati misere transigunt tempus, abs armis, lanceis, ensibus aliisqve bellicosis instrumentis, ne sæpius infastiditi ac tædio affecti inter se pro nihilo æstimantes committant homicidia, omni viventes priv`ati´[423] solatio.

Huic incarcerationis legi modernus imperator Jasu industria suæ sagacis matris reginæ subreptus fuit, mediantibus primis regni proceribus, amicis bonis; parvulum enim Jasu trium annorum secrete in regnum transtulerat *Sire*, ubi pro tunc de regia stirpe *dadaczmacž* sibi favens gubernabat, fingendo populo parvulum in montem *Ohni* transportatum fuisse filium, interim sua sub secreta educatione Sirensi in provincia in septimum ætatis completum conservans annum, qvo suus fatis cesserat pater imperator. Alia pro tunc mater sua regina usa astutia, nunc adhuc suo conregnans filio, celando integro imperatoris mortem anno, populo promulgans gravi eum opprimi infirmitate, et nec ideo in publico statutis comparere valet temporibus, populum assentientem verbis decepit prudenter; tandem fraude muliebri secrete parvulum in regiam induxit Gondar, cautius in pallatio olim ab Evropeis Portugallis constructo, fortibus cincto muris custodivit, bene se muniendo armis ad resistendum populo, in novo eligendo imperatore suo filio, etiam bonam cum variis proceribus nutriendo amicitiam, tandem in lucem mortuum prodidit imperatorem, promulgando populo per legitimam paternam successionem parvulo suo filio Jasu regni || [f. 310r] obvenire coronam. Verum! Hæc insolita audiens populus nova, in liberam procedere contendens electionem unum de monte *Ohni* descendere advocavit eligendum, mox in pallatio coronandum, ast!, singulis proterve resistebat regina dicendo jam se habere juvenem imperatorem Jasu a majori procerum parte electum proximeve coronandum. Et ecce! Dum suæ libertati præreptæ cedere nolebant Æthyopes, turmatim undiqve accurrentes inimici rebelles pallatium cinxere, per vim intrare tentando ac omnem victus potusqve provisionem præpediendo. Qvia tamen ingentis machinæ ac fortitudinis e qvadratis cum calce fabricatum lapidibus pallatium non potuere, aliunde tormentis carentes muros aut portas perfringere, nam in toto regno illud pallatium est magnificentius ac pro defensione imperatorum accommodatissimum; nunc tamen intra ejus muros novem minora Æthyopum more fabricata habitacula, maximo etiam populi Æthyopici concursu difficulter devincibilia. Qvia tamen jam jam necessari-

423 privati *ex* privi *repartum*, -ati *superscr.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn

orum alimoniæ, præcipue aqvæ, octo diebus parvulus sua cum matre patiebatur defectus, summe desolata mater regina una cum suis amicis majori cedere parti rebelli, desperabunda fugam meditabatur, nisi dum minime cogitasset, alius de regno *Goggiam* cum triginta millibus militum comparuisset amicus; inscio populo, cujus in partem auxilium laturus, minus meditabundum parvuli Jasu inimicum aggressus populum dimicando vicit, defecit ac in fugam redegit, ab obsidione parvulum ammodo regnantem imperatorem Jasu liberando, pro primo salutationis homagio recenti ‹eum›[424] refocillavit aqva. Mox in thronum unitis reginæ viribus parvulum promovens filium, debitum ab universo populo expressit consensum, novum dein imperatorem adjuvit coronandum ac proclamavit. Alias si non congruo advenisset tempore, certius vel occidendus, vel graviter fuisset mutilandus parvulus ac in montem *Ohni* relegatus, cum aliis miseram duxisset vitam.

Proinde in annos discretionis deveniens Jasu, meliora pon- || [f. 310v] -derando pro suis futura filiis, majorem procerum partem de sua suaeve matris consangvinitate ac amicitia in primaria promovens officia, eosqve amore fovet, nutrit ac sustentat, plurimam in eis ponendo fiduciam; sua secuta morte in duobus restantibus filiis facturi, qvod in eo factum dignoscitur, nullatenusqve in *Ohni* montem relegandos confidit, verum per successionem, non amplius electionem in thronum ut hæreditarios promovendos; absurdum enim judicans filios imperiales toto vitæ tempore carceribus fore mancipandos, nilqve optando magis, qvam Evropeorum more principum suum administrandum regnum; ac in futurum *Ohni* montis carcerem abolendum, de qvo non nisi mortui descendunt deportati; qvam primum mortuus aliqvis, in tumbam deponitur bene occlusus, de monte deorsum per scalas deportatur ad Nili flumen, cujus aqva corpus mortuum nitidissime lavatur, capilli capitis abraduntur omnibus cum pilis corporis, noviter in tumbam collocatur, cum cæremoniis alibi descriptis[425] in locum *Matraha* Nilo vicinum deportatur, in ecclesia imperiali omnium antecessorum sepultura honorifice inhumatur.

Nunc ad melius Æthyopum percipiendum statum qvam maxime profuturum recognoscere indolem illorum. Qvare sit [caput XXVI].

424 ‹› *suppl.*
425 *Scil. cap. …*

© Matějka & ACE 2001

[f. 310v]

Caput XXVI
De indole Abbyssinorum

Perlegeram attente de rebus Abbyssinis olim enarrata patrum Societatis circa annum 1607 et 1608, ubi tunc in Æthyopia florescere ac segetem non modicam metere principiabant, jam pro tunc constructo in *Fremona* ab illis loco nominato seminario, in Evropam ita referentes: *pueros Abbyssiniæ indolis fore aurea, conservantes antiqvam patrum pietatem ac adhuc hodie in omnes virtutes inclinationem*. Imo in certa epistola cap. 10, p. 38 ita legitur: || [f. 311r] "*Secundum experientiam, qvam patres palparunt in Æthyopia, etiamnum multo pauciora peccata reperiuntur, qvam in aliis mundi regionibus, ubi in Evropa nostra sancta fides adhuc incorrupta exstat*". Et pag. 39 post plurima Abbyssinorum encomia concludit: "*Abbyssini omnes illas virtutes possident, qvæ constituere possent præstantissimam*[426] *mundi Christianam rempublicam, modo recipiant veram lucem puræ fidei, idqve re ipsa reperiunt patres in catholicis, qvorum curam habent, de qvibus affirmant, qvod communiter sint animæ purissimæ*". Plura similia attestatur ipse patriarcha Alphonsus Mendez in relatione Romæ impressa anno 1626 sub titulo litterarum annualium PP. Societatis de Æthyopia, Malabar, Brasilia et Goa. Ab anno 1620 usqve in annum 1624 scribunt, etiam Romæ impressarum, patri Mutio Vitelleschi, præposito generali totius Societatis dedicatarum.

Certo elegans Æthyopum encomium, laus præstantissima, qvam religiosi missionarii sacri Ordinis Minorum Reformatorum post expulsionem patrum Societatis experiri volentes, merito obedientiæ Sac(ræ) Congregationis Propagandæ Fidei, gaudiose hanc præcelsam assumpsere vineam excolendam; jam jam in Æthyopia degentes circa annum 1715, propria edocti contrarium experientia; pater Michael Pius a Zerbo, postea venerabilis Æthyopiæ martyr, ita scripsit: "*Incolæ loci Æthyopes sunt pigri et negligentissimi, qvi malunt potius fame perire, qvam laborare, et certum est huic genti non fore similem in universo mundo, qvæ solummodo malitia abundat. Sunt fures, homicidæ, invidiosi, vino dediti, ebriosi, petulantes, inverecundi ac omnes ingratissimi traditores, qvibus si beneficia præstantur, pejores fiunt nec credendo gratitudini se fore obstrictos, hos perseqvuntur ac in summo habent odio*". Ulterius scribendo asserit: "*hæc est politica magnatum, videturve lex naturæ cordibus eorum extranea*; omnes exteri apud eos pro sclavis, servis ac mancipiis, nomine *baria* vocati tenentur, qvod in latino mancipium sonat. Si tamen contingat qvandoqve extraneos mercatores divites, mercibus || [f. 311v] opulentos huc advenire, vacui redeunt, miserrimi ac inopes. Imo maxima redeundi est difficultas, qvia de Æthyopia non tam facilis datur regressus, cum nemo redire qveat abs sigillo regio ac patente, qvam pauci imperatores paucisqve con-

426 -um *ms. : corr.*

© Mauro Tagliabue & Angelo Piccioni 2007

cedere solent. Imperator Jasu omnibus et singulis similem negare solebat regressum, unde hicce inaudita exercetur crudelitas, eo qvod Æthyopes successive spolient omnes extraneos, spoliatos redire non sinunt, tanta abundat invidia, ut [[essendo]], `dum sunt´ ipsi nudi toti et crudi, si aliqvem bono indutum intuentur vestitu aut indusio, adeo se affatigant, usqve dum eum spoliant ipsiusqve se induant vestimentis, qvod per fas et nefas crudeliter practicatur". Ultimo tandem subjungit: "multi multa scripsere historiarum de Æthyopia excogitata, qvam tamen aut non viderunt, aut aliorum fabulas inaniter *extendere studuerunt*".

Usqve huc præfatus venerabilis martyr; qvare ideo ejus veridicæ insistendo narrationi pariter et ego ad annum 1752 in regia degendo Gondar duobus cum aliis PP. missionariis referre cogor Æthyopes diversi fore coloris, fusci aliqvi, cineritii, aut olivacei alii, nigrorubei alii, aut de Schanckale nec non convicinis regnis nigerrimi, plus vel minus secundum æqvatoris vicinitatem, in diversis habitantes gradibus; non enim eorum nigredo inter se differens a differenti hujus circuli proximitate oritur, sed æqvatori adscribitur. Omnes bene formati sunt, staturæ ingentis, robusti, agiles, multum barbari ac feroces, capillos gestando de natura curtos crispatos, vel more feminarum[427] curioso plicatos more, vel plane rasos, nudis ambulando pedibus ac capitibus. In manducando insatiabiles, moribus rudes, superbi, inflati, pigri, nil laborare volentes, ingrati, vagabundi, vindicativi, artibus, opificiis ac opificibus destituti, vindicando immisericordes, superstitiosi, luxuriosi qvam maxime, omnes qvasi fures, crudeles, bestiales; multi genitores magnates et simpliciores filios de domo expellunt suos, alii parvulos adhuc in mancipio pro misero vendunt Mahomethanis pretio, timendo, ne ab excrescentibus occidantur, qvia sæpius in experto est || [f. 312r] excrescendo majores proprios trucidarunt parentes, ut illorum tanto citius frui valeant bonis. Qvod qvam maxime e variarum provinciarum confluentibus accidit advenis, dein Abbyssiniæ regnum incolentibus, qvorum alii naturales in regno oriundi, alii advenæ naturalizati, alii sclavi per bella facti.

Primi in – regno oriundi – natura sunt meliores, mansvetiores, animo dociliores, specie ac figura pulchriores, statura elegantiores, non adeo nigri, facie efformati formosiore aliis nigris, oculis majoribus omniqve naturali actione aliis duobus politiores, naso, labiis more Evropeorum formatis, nec ita difformes ut cæteri nigri Africani *caffer* dicti, aut Asiatici, aut Americani, aut de Costa Malabar, de Mosambico, Dongola etc., naso constricto ac obstruso, labiis majoribus improportionatis. Unde veri Æthyopes pulchriores, cariori venduntur a Mahomethanis pretio aliis gentilium, ethnicorum mancipiis, ideo Mahomethani convicini Arabes avide Æthyopes venantur, nocturno insidiantes tempore cum eqvis hinc inde cursitando, qvot qvot secrete in campis puerulos aut puellas deprehendunt, etiam in

427 fæ- *ms. : corr.*

pascuis majores iuvenes ac feminas[428] capiendo, eqvis alligant, fuga veloci se salvant, qvos tandem miserculos *gelabi* nominati, id est intermedii mercatores, in partes Superioris Ægypti, Giddam, Mocham aliasqve Mahomethanorum conducendo partes, in publico foro prouti animalia pro ratione ætatis et formæ divendunt, qvinqvaginta vel centum aureis unum. In Gidda puellam Abbyssinam vendi videram mille florenis, licet infirmam, et non sciendo illa Arabice ad medicandam a suo vocatus fueram patrono, dum me conspexisset, ejulanter Æthyopice *abbati* "pater" mi clamabat, crucis signum formabat nolendo Turcis vendi, signo hoc a me emi anhelabat, interim non potens[429] debite suum concipere desiderium, necdum pro tunc Æthyopice callens, Christianam intellexi, paucos post dies noviter accessi, jam moribundam re<p>peri[430] novis in me evibratis suspiriis ingeminando, *ezget-* || [f. 312v] *-nam Mariam* invocando Virginem Mariam, ideo illam conditionate absolvi et expiravit.

Magis igitur æstimandi sunt Æthyopes nativi cæteris nigris, qvia saltem apparenter melius vivunt ac usqve in præsens tempus aliqvalem saltem Christianæ fidei conservant scintillam, etsi undiqve gentilibus, ethnicis, idolatris, Mahomethanis cincti sint, semper nomine gloriantur "Christiani" tanqvam speciali præ aliis prærogativa. Æthyopes nigri, si infirmitate aggravantur lepræ, albiores deveniunt, ille tamen albus color, seu potius fuscus, mortuis magis qvam vivis est assimilandus, apparendo eorum cutis qvasi arida ac exusta. Qvia tamen elatæ sunt mentis, qvasi qvotidie specialiter feminæ[431] agnellino se inungunt adipe aut oleo aut alia qvacunqve pingvedine, pellem terunt seu perfricant[432], donec sub solis prostantes radiis speculi instar niteant, arescentem exinde renovant cutem ac nigredinem sublevando pro summa æstimantes pulchri`tu´dine. Feminæ[433] variis profumantur[434] herbis odoriferis etiam fœtentibus, et qvo plus eisdem inolent seu fœtent, gratiosiores eveniunt maritis.

Secundi tandem et tertii Æthyopes ‹generis›[435] multo sunt rudiores, stupidiores ac magis barbari, moribus rudes, aliqvi magis aut minus nigri, omnes tamen mox præfatis gaudent prærogativis. Feminæ[436] tanto magis in mox dictis excedunt delictis, vitiosæ, procaces, impudicæ, audaces, omni privatæ verecundia, tantum de eis dicendum foret, qvantum hactenus scripseram, qvia tamen tam perversæ ex-

428 fæ- *ms. : corr.*
429 potens : *ex* potendo *rep. apparet*
430 <> *suppl.*
431 fæ- *ms. : corr.*
432 perfrixant *ms. : corr.*
433 fæ- *ms. : corr.*
434 profumantur *de ital.* profumare *derivatum, lat.* odorantur *legeretur e.g.*
435 ‹› *suppl.*
436 fe- : fæ- *ms.*

© Marburger Ges. zur Förderung d. Äthiopischen

crescunt indolis, in longius cum execratis tædiare nolim, minus honestas offendere aures, lectorem relatis.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 312v]

Caput XXVII
De communiori Æthyopum lingva

Inter varias lingvarum sortes nulla communior, nobilior ac æstimatior in Æthyopia est lingva, qvam *Amahra*, a regno *Amahra* nominata, eam communiter omnes mag- || [f. 313r] -nates, nobiles, monachi ac gnaviores loqvuntur homines, illaqve in omnibus authenticis scripturis, decretis, etiam Sacra Scriptura utuntur, non aliter ac in nostris Evropæ partibus lingva Latina, alias provinciarum præcellit lingvas; de hoc floridum ac ornatum dicendi genus loqvitur Marianus Victor "Institutione lingvæ Æthyopicæ" Romæ anno 1552 impressa[437], attamen qvæ nunc vulgo viget, est rudior litterali, qvam in Sacra Scriptura ac decretis adhibent authenticis, in versibus poeticis ac orationibus.

Præter illam alia adhuc vulgaris est Tigrensis, suam trahendo originem ex ipso Tigris regno, a lingva Amahra totaliter distincta, vix in aliqvo conveniens verbo. In convicinis Æthyopiæ regnis lingvæ vigent differentes in toto, aut in parte;

a pluribus antiqvioribus authoribus lingvam Amahram dicebatur continere litteras ducentas et qvinqvaginta qvinqve, nunc autem reperiuntur pauciores; improprie Chaldea vocata, cum lingvæ Hebraicæ genuinam plures existiment filiam, nam loca Sacræ Scripturæ obscuriora, qvæ difficulter de Hebræa[438] transferri poterant, adminiculo lingvæ Amahræ Æthyopicæ multi Scripturæ textus placidissime explicantur.

Qvia tamen Æthyopes nec grammaticæ nec humanioribus, minus philosophiæ aut theologiæ student, ignorantissimi in omni inveniuntur genere, solum aliqvi legere, scribere contentantur, aliqvos memoriter versus aut psalmos Davidicos ad clericatum promoveri aspirantes addiscunt, sicqve sufficienter doctos se credunt. Qva sola de causa imperator aliqvaliter populum retinet obedientem eum otiosum, ignorantem permittendo, temporalibus cumulat bonis, terras, agros, possessiones eis donando, tanqvam omnium regni provinciarum jure absoluto dominus, omnium insolidum prædiorum possessor ea dare aut auferre a qvocunqve || [f. 313v] ac qvandocunqve lubet, licet nullus qvidqvam suum nominare valet proprium, nisi gratia imperatoris donatum, etiam majoris dignitatis homines qvidqvid conservant, ad nutum imperatoris possident, mox e ditissimo pauperrimus, aut e contra, e majori ministro minimus, ut jam retuli alibi, devenire potest. Tam freqvens ac consvetum est in Æthyopia transferre, permutare, auferre, qvæ qvis habet, etiam binis per annum vicibus, mensibus Julio et Augusto, qvibus deponit, alios præponit gubernatores, bona eorum auferendo, aliis dando, raro ad dies vitæ concedere sinit; sæpius contingit unum arare terram, alterum seminare, tertium metere, qva-

---

437 impressa : -sæ *ms.*
438 Hæbrea *ms. : corr.*

© Manfred Kropp & Aethiopica 2007

re ideo raro qvis sua recte curat prædia, minus aliqvam plantando arborem, cultivando aut purgando, sciendo raro optatos se collecturum fructos; si vero qvidam moriatur œconomus adhuc prostantibus segetibus et fructibus, omnes subripiuntur una cum effectibus, in regium decidunt thesaurum, proles remanendo miseræ et nudæ. Proinde hoc tyrannico modo plurimum accrescere solet imperatori utilitatis, cum omnes a sua dependent gratia, exinde accidit multos metu amittendi prædia, alios spe acqvirendi fideliter servire, non solum pacis, sed etiam belli tempore. Et cum apud Æthyopes solemnissimum SS. Crucis Exaltationis celebretur festum ac multa pro tunc a subditis imperatori offerantur donaria, secundum qvæ magis aut minus affectum lucrando, pinqviores obtinent terras.

Alius adhuc continendi populum obedientem Æthyopum datur modus, introducta imperatorum politica se rarissime monstrando visendos, ut jam retuli; ideo his et similibus modis non solum ob propria a qvovis acqvirenda lucra, sed etiam ob gratiam imperatoris conser- || [f. 314r] -vandam, omnes convenit lingvam exercitare Amahram, qvam duntaxat callens imperator in nulla alia audientiam præbens, subditi parum obtinerent, nisi eadem loqverentur lingvam, sola hæc in aula auditur imperiali, ideo regia, imperialis nuncupata.

Prætendunt Æthyopes litteras Abbyssinas ab ipsis fuisse inventas; multo citius qvam Arabes suis instructi fuissent fundamentis, probando illo argumento, dum lingvæ Hebraicæ[439] Scriptura Sacra adminiculo Amahræ lingvæ pluribus in locis placidissime enucleata, evidentiores ex Æthyopica educendo fontes declaravit.

Nunc qvia Æthyopes solis cum Mahomethanis ac paucis Græcis hæreticis ducunt commertia, etiam plures in Abbyssiniæ regno lingvam loqvuntur Arabicam nec non rarissime lingvam Græcam. Regnum *Goggiam* cum regno Amahra correspondens in variis negotiis præter suam propriam eadem callent lingvam.

439 Hæb- *ms.* : *corr.*

© Marek Jankovič & ACEC 2007

[f. 314r]

Caput XXVIII
Qvinam Æthyopibus aer seu clima sit

Dum regni hujus aerem adumbrare veridicamqve legentibus adcensere incipiens notitiam, forsan aliqvi contradicturi personali experientiæ reperientur, cum major authorum nunqvam Æthyopiam videntium pars, minus illam attingentium, sed duntaxat de aliorum geographicis lectis ac poli elevatione instructi arguunt insuportabilem in Abbyssinia fore calorem, credendo plurimi in nono elevationis poli gradu Abbyssinorum existere regnum.

Ego anteqvam a Sacra Congregatione Propagandæ Fidei merito obedientiæ in hoc vastum expeditus fuissem regnum, aliorum legendo libros authorum timore perculsus, insuportabilem autumabam æstum, tanto majorem mihi incutiendo || [f. 314v] horrorem Ægypti plagam ob calores me tulisse egerrime, ubi tamen vigesimum qvartum poli tenet gradum post Grand-Cairum in Ægyptum Superiorem versus catharactas, centum qvasi levcis altius mihi parebat impossibile tanto intensiorem supportare æstum copiosos exprimentem sudores, natura deficere videbatur; qvid tandem in Abbyssinia?, recogitabam, in nono elevationis gradu? Pro Evropeis fore inhabitabilem certius concludebam.

Verum, successu temporis in dictum pertingendo regnum re<p>peri[440] contrarium; primos imperii Abbyssini 25. Februarii ingressus limites, variatum instantanee expertus aerem a Messaua insula, ubi æstus intensissimus, solo interposito Maris rubri portu *Gerar* nominato de Æthyopiæ parte in Messauana facie situato, mediæ spatio distante horæ, omnino calidum adhuc parebat clima, noctibus exceptis semper in Æthyopia frigidis, specialiter mensibus Februarii, Martii ac Aprilis, qvibus de die interiora regni penetrando tempus sensi commodum, noctibus tamen ob ventus ac montium profunditatem est frigidissimum, qvasi medium Aprilis in nostris Germaniæ terris, bonum supportari posset pellicium[441]; nos missionarii Arabica induti veste frigoris incommoda passi vix aliqvibus dormire potendo noctibus, licet itinere fatigati; sub dio enim abs tentorio in terra, una solum tenui substrata theca reqviescentes, rore mediæ noctis ac auroræ humefacti affligebamur. Nives qvidem, minus glacies cerneba`n´tur, nebula tamen solis post occasum at ante auroram decidebat, pluisse parebat densissima, viatoribus non modicum causando frigus, orto vero sole temperabatur aer.

Credidissem pro tunc mensibus Majo, Junio, Julio, Augusto in medium usqve Septembrem intensissimum perdurare calorem, sed disponente ita divino numine copiosissimam dictis mensibus – qvandoqve etiam in fine Aprilis – decidere pluviam, aerem refrigerando ``in dies´´. Communiter totis noctibus incipiendo a

---

440 <> *suppl.*
441 pellitium *ms. : corr.*

© Verlag Hopfel 2007

die pomeridiana ita dense pluere, ut de sciphis fundi videatur aqva, ad solis ortum cessando, radiis terram exsiccando suis, || [f. 315r] `ut´ circa meridiem pluisse non appareat, amœnus svaviter ludens recreat Zephyrus, in meridiem aut qvandoqve horam usqve secundam jucundum demonstrat aerem, insperate tantus fulguris splendor, tonitruum rumor ac plurimis in locis auditur percussio, diem judicii extremam repræsentans, murmur astrorum continuum, rugitus qvasi leonum, astra cadere creduntur; et hæc Abbyssinis hyems est, dies sine pluvia nullus. Peregrini ac advenæ plurimum timorem patiuntur tremorem, domestici nullum, omni ruinam momento imaginabili cum horrore præfigurabam, successu autem temporis prouti Æthyopes prævisa jacula minus ferire sciebam, semper tamen præfatis mensibus in regia Gondar aliisqve locis, ubi aqva decurrere neqvit, plurimum luti, ambulare præter servos impedit, alicujus personæ gradus non pedestres, verum infidentes mulis se invisunt ac commissionum peragunt necessaria, viæ ad deambulandum ob aqvarum diffusionem impracticabiles, lutum aqva mixtum non decurrens lacunas efformat majores; aliis tamen extra civitatem Gondar oppidis aut pagis, meris in montibus situatis defluente aqva optime deambulari potest exsiccata solis radiis humiditate, pluisse non apparet; nam totum Abbyssiniæ montosum regnum, copiosis pluviis nullum in fructibus ac segetibus patitur detrimentum, imo qvod mirabilius, etiam pluviosis mensibus maturæ in horrea devehuntur segetes, orto qvia sole indies cessant pluviæ, splendicante usqve in meridiem et ultra fructus terræ maturescunt colligunturqve cum admiratione.

Aer etenim Abbyssinus toto anno temperatissimus qvam maxime meliusqve aliis in terris me recreabat; Asiam Orientalium Indiarum aliqvot mensibus, Americam septimanis in *Martiniga* aliqvot incolui, in Evropa natus fui, nullibi tamen meliorem, saniorem, naturæ humanæ præter Æthyopiam commodiorem expertus aerem, nec nimium frigescere, nec na|| [f. 315v] -turam ad magis propellere observabam sudandum [[observabam]]. Aer humano generi accom‹m›odatissimus[442], solas noctes præfatis mensibus qvinqve frigidiores, septem autem temperatiores experiuntur incolæ; mirumqve non est, dum solitus calor, ut qvidam authores Æthyopiam non inhabitantes scripsere, intensior fore deberet, continuis temperatur pluviis, aliis autem temporibus svaves recreant venti temperando aerem, æstum incolis non molestum, potius jucundum efficiunt.

Qvare continuante pluvia omnes amnes, rivuli, torrentes ac fluvii in magnum excrescunt altitudinem, viam peregrinantibus qvinqve continuis impracticabilem reddendo mensibus, ita ut eo tempore nec caravanæ nec soliti mercatores nec in regno degentes homines, imo nec animalia deambulare sole`a´nt, semper in domibus aut cavernis remanentes; pontibus totum carens regnum ad transeundum impossibile, torrentes nimium rapidos, fluvios profundiores transire manifestum vitæ periculum, sæpius caravanæ præmature peregrinantes misere animalibus sylva-

442 <> *suppl.*

© Vladislav Prutký & Academia 2021

rum ac fluviorum in prædam deveniunt cum perditione omnium rerum variis proprietariis præjudiciosam.

Aer præterea Æthyopiæ sanissimus, incolæ nunqvam alicujus recordantes infectivæ infirmitatis aut pestiferæ luis, omnes enim, si non se ipsos malitiose occidunt, naturali decedunt morte, senio vel alio indiferente moriuntur affecti accidente. Infirmitates paucæ ac rarissime grassantur, præter destructum ac adustum naturarum sangvinem de multitudine supra cibos et carnem crudam conspersi piperis contractum aut ob copiosum zingiber[443] manducatum, haustum vini mellati excessivum, nec non ab aliqvo iniqve infecti morbo mulierum pereunt venereo; maxime tempore continuarum pluviarum in torrentibus se abluere non valentes illo necantur malo.

Mox primis pluviarum diebus aqva suo per rivos, fluvios montesqve cursu ac decursu in Nilum diffluit, terminato tandem giro per catharactos in Ægyptum decurrendo, constat facile, qvantum ab Æthyopia in Ægyptum usqve sit distantiæ || [f. 316r] e longo aqvæ decursu colligendum, principiando a prima Maji suum formare decursum, circa duodecimam Junii diem crescentia in Ægypto observatur Nili, paulatim in altum se elevando, usqve dum mense Augusti decima aut duodecima terram irrigando copiosius per campos effundendo se humefactat[444], segetes tandem fructificat abunde. Et qvoniam in Abbyssinia mense Septembri non jam ita copiosæ decidant pluviæ, etiam Nilus in Ægypto decrescere observatur; exinde divina providentia non solum Abbyssiniæ regno pluvias proficuas, sed etiam Ægypto summe necessarias benignissime disposuit, sine qvibus non crescendo[445] Nilus, tota fame, siti periret Ægyptus, nulla enim alia ob siccitatem terræ aqva invenibilis, pluvia nulla, nisi forte pro miraculo intra qvinqve sex annos una vice per momentum aliqva decideret gutta. Affirmant Æthyopes haud fore difficile hujus amnis cursum alio detorqvere ac infecundam[446] reddere Ægyptum. Vereor, ut hoc dictu facile sit, factu difficillimum; talia fuere alia, qvæ visa prius prope levia, nulla tamen humana industria videri potuere. Proinde Abbyssinia summe in aere moderato ac proficuis pluviis dil{l}audanda[447], vix in universo invenibili mundo, tam pro hominibus qvam animalibus, segetibus et fructibus.

Notanter[448] in regia Gondar clima expertus fueram temperatissimum, qvasi in Germania primum tempus vernum, ubi plus offendit maxime nocturna tempore frigus qvam calores. Unde mos incolarum illo cooperiri vestitu in æstate, qvo in

443 zinziber *ms. : corr.*

444 humefacit *legere malim*

445 původní *cresceret* bylo nedůsledně přepsáno ve prospěch abl. gerundia na tvar *crescerendo*, opravujeme

446 infæ- *ms. : corr.*

447 {} *del.*

448 insigniter *aut* notabiliter *legere malim*

© Marburger Ausgabe

hyeme, tela videlicet de gossypia alba, menses æstimando hyemis Majum, Junium, Julium, Augustum, Septembrem, æstatis vero Octobrem, Novembrem, Decembrem, Januarium, Februarium, Martium, Aprilem, qveis pluvia carent, sol splendicat, botri uvarum ac aliarum fructus arborum maturi manducantur, a Januario in finem Aprilis perdurantes. Imo segetes || [f. 316v] omni qvasi colliguntur mense, toties, qvoties anhelant ac laborare non negligunt, fructus terræ colligere valent. Hinc in Abbyssinia pluviæ aliqvale causant frigus magisqve natura humana a frigore qvam calore est defendenda, nocturno præcipue tempore, cum de die ob solares ap{p}eriantur[449] pori radios, tanto intensius noctu penetrat frigus, magis molestum ipso continuo perdurante frigore.

Totum id contrarium antiqvis authoribus zonam torridam credentium inhabitabilem ob im{m}aginatos[450] calores excessivos, sic Aristoteles l(ibro) 2, c(apite) 5, sic Virg(ilius) Georg(icorum) l(ibro) 1, v(ersu) 33 scribunt. Qvinqve tenent cælum zonæ, qvarum una corusco semper sole rubens et torrida semper ab igne. Sic etiam Plinius l(ibro) 1, c(apite) 5 disserit de zona torrida inhabitabili: "*Media terra*", inqvit, "*qva solis orbita est exusta flammis et cremata, communius vapore torretur*"[451], qvasi vero ob torridæ calores foret inhabitabilis.

Verum his respondendum foret verbis P. Tollez, qvibus ille more suo egregie ac caute, cum astronomorum qvorundam commentatum de decem spheris cælestibus, qvas tanqvam veritatem cælestem credi voluere, prævie explosisset, "*non mirum est*", inqviens, "*homines errare in rebus cæli, qvo volare non possunt, cum tot errores committant in rebus terræ, qvam pedibus qvotidie calcant, male igitur putaverunt in zona torrida homines non aduri tantum, sed plane torreri, cum tamen in illa degant gentes innumerabiles, qvarum aliqvæ eadem cæli clementia fruuntur ac Evropei in temperatis Hispaniæ et Lombardiæ regionibus*". Verissimum illud fore propria didiceram experientia, dum duabus sub linea exstiteram vicibus zonave torrida; qvin imo in America Peruani montes sub zona torrida existentes nivibus continuo cooperti, ob excessivum durans frigus impossibile est Peruanis eosdem ad regna Chili transire post dictos degentibus montes, calores itaqve intensiores judicandi non sunt e pluralitate || [f. 317r] aut paucitate graduum versus zonam torridam, sed totum ex climatis ac situs dispositione colligendum.

Ecce, experientia propria! Mocha jacet in decimo tertio gradu, in qvo pariter regia elevata est Gondar; in Mocha infernales qvasi sensi calores, in Gondar vero temperatissimos. Taliter ante me expertus D. Job Ludolph (com. ad lib. 2, c. 5, fol. 97): "*Abbyssinia in ipsa zona torrida sita immodico æstu torretur, ut potius miti cælo fruantur pariter ac Lusitania et regiones, in qvibus frigus magis ti-*

449 {} *del.*

450 {} *del.*

451 *scil. Naturalis historia, II 172, editio autem LLA 399 legit*: terrarum *et* comminus

© Matthias Roser & Ars Longa 2007

metur qvam æstus; Lusitanicos dierum canicularium ardores vehementes minime sentiunt". Idem testatur Tellezius in suo itinerario (<lib.>[452] 2 , c. 69, pag. 479): "*Æthyopia frigida est sicut Aleppus et Damascus*". Verum regiones Mari rubro viciniores ut Sennar calidiores sunt. Sic in sua relatione patriarcha Alphons Mendez, describendo iter Æthyopicum apud Tellez (lib. 4, c. 38, pag. 404) – transeundo regnum *Dangole* mense Majo et Junio dicit: "*In regno Dangole iter noctu faciendum, tantus enim vapor solis interdiu est, ut eo et homines et jumenta qvasi præferentur et calcei tanqvam in prunis torreantur*". Jacet enim regnum Dangole ex opposita Mochæ parte Rubri maris, ubi nostri patres missionarii anno 1705 sub patre præfecto Benedicto a Theano, volendo per Sennar penetrare Abbyssiniam, tales pro tunc circa horam undecimam ante meridianam experti sunt calores, ut pellem pedum canis secum conducti absumpserint; qvare optime concluditur calores non de graduum elevatione, sed climatis ac ipso terræ situ aliisqve circumstantiis oriri montium.

Hyemem ac æstatem concernendo Abbyssinorum optime [[me]] jam ante meam experientiam descripserat R. P. Emanuel d'Almeyda: in littore occidentali Maris rubri ab insula *Messaua* usqve ad regnum *Dangole* durare hyemem mense Decembri et Januario, idqve spatio solum decem vel duodecim levcarum || [f. 317v] terræ continentis, sed levissimo frigore ac modica pluvia. Sic etiam accidit in ipsa Mocha et adjacentibus locis de altera Rubri maris parte. Verum in Abbyssinia paulo interius in montibus monasterii *Bizen* cis *Dobaruam* hyems non iisdem durat mensibus, sed incipiendo mense Majo Junio usqve in medium, qvandoqve etiam finem Septembris, eo qvo consvevere copiosæ pluviæ durare tempore. Taliter in Indiis Orientalibus principiat hyems a mense Junio perdurando usqve in Septembrem, qvod maxime in costis Dacan et Malabar contingit. Sciendum tamen in partibus magno mogol subjectis etiam mensibus Decembris, Januarii, Februarii admirandum durare frigus, qvasi Aprilis tempore in Evropa. Incolæ autem, ut mox retuli, tempus pluviarum consvevere hyemem nominare, cæterumve æstatem, qvo sua pariter Æthyopes censent tempora modo.

452 <> suppl.

© Marburger & ACEDOM

[f. 317v]

Caput XXVIIII
De segetibus et fructibus Abbyssinorum

Si inter alias mundi plagas Ægyptus horreum frumentarum, non minus Abbyssinia nuncupari valet, segetibus, frumentis ac fructibus fertilissima omnibus abundans copiose alimentis, dummodo piger laborare vellet populus, qvater seminare per annum, maturescere fructus terræ cum admiratione conspexi, intuendo segetes alias maturos, alias florescentes, alias parvas virides, alias primo pullulantes ac de terra variarum sortium prominentes;

inter qvas copiosissimum, ab Æthyopis præ aliis adamatum segetibus ac qvotidie in conficiendo pane manducatum semen *teff*, album et nigrum, per modum papaveris parvulum, manducando communis populus nigrum, domini et ministri album. Tritico exqvisitissimo, secali, ordeo, oriza, milio, panico, phaseolo, eruo, lente et plurimo alio abundare Evropeis ignoto legumine. Avena non multa, grand-Turco in Evropa noto plena est Æthyopia. || [f. 318r] *Tam*, certum tritici genus Ægypticum a Turcis nominatum, albæ et rubræ sortis, hujus grana magnitudine pineos adæqvare, ita crescere, ut calami celsitudo hominem superet æqvo insidentem; de qvo plurimi in his partibus manducant panem, qvi illico pistus ac calidus satis palatui gustuosus, frigidus tamen amarus, ab Evropeo vix manducabilis; sic et milium ad justam hominis excrescit mensuram, cum gustu manducatur; adamando etiam semen *maschilla* nominatum, communiter adustum comedi solitum. *Scharua* certa est frumenti species, de qvo itinerantes panem pinsendo mox calidum consumunt, servi et sclavi die omni *golbit*, id est mensuram ejus farinæ flavæ obtinent, magis de ea qvam tritico curando, qvod solum in granis adustum manducantes, si qvandoqve farinam in panem conficiunt, sat parvam qvantitatem, mox dolent insipidum ac eorum stomacho nocivum; solis sustentandis tribuunt animalibus, bovibus et vaccis.

Est qvidem Abbyssina tellus majori ex parte cavernosa et meatibus profundissimis dehiscit. In media camporum planitie passim ex prærupto saxo in miram altitudinem se rupes attollunt, qvæ sæviente belli procella pro arcibus sunt.

Linum in summa crescit copia pulcherrimum, nulli tamen Æthyopum usui, qvam e semine febricando oleum ad comburendum, fila ducere ac de eo telos conficere negligunt, solis substernunt pecoribus; posset his ac aliis plurimis regnum Abbyssiniæ nuncupari florentissimum, sed homines pigri, desides nec futurorum curam habentes, tantum terreni qvisqve plerumqve colit, qvantum ipsi satis, ut ea recipiat, qvibus tenuiter vitam toleret; iner{s}tes[453] Dei donis ingrati, una collecta segete abs ulteriori præparatione, impinqvatione, modicum glebam commoventes alia seminis injecta sorte optatum colligunt fructum. Licet aliqvot in locis re-

453 {} *del.*

© Nakladatelství Doplněk & ACEES 2007

rum earum, qvæ hominum generi ad victum et cultum sunt necessaria, || [f. 318v] Æthyopiam non modo feracem non esse, sed infecundam[454], tamen ubi fluvialibus aqvis irrigantur agri, magna ubertas est; hinc in regno Tigrio, ubi rivuli freqventes sunt, et in Goggiama, qvod regnum Nilus circumfluit, fertilis est natura soli et fruges qvotannis bis ter ferre apta. Cum autem mensibus Octobri, Novembri, Decembri, Januario, Februario, Martio ac etiam qvandoqve Aprili non pluat, crederet qvis nullas crescere segetes, sunt tamen prouti aliis pluviarum temporibus abundantes, nam in locis aliunde toto anno humidis conservatis aut per declivas vias rivulis in campos artificiose conductis seminant, pulcherrimas metunt segetes; imo videram in planitie copiosos crevisse fructus, in aurora et post solis occasum rore cæli copiosiori decidente sufficienter humefacta terra redditur fructuosa. Locis multis ubertim proveniunt sata[455] et caules terra gignit et allia et cepe et qvæcunqve in Evropa sunt legumina et permulta alia Evropeis ignota.

Arborum non modica varietas, sed parum jucundi et sine pretio earum fructus juxta antiqvos dil{l}audati[456] authores, ammodo pauci inveniuntur, partim injuria temporum, partim desidia Æthyopum ac inscitia majori ex parte destructi; solum majora, pulchra ac sapidiora omnibus Evropeis Persica jam in Februario comeduntur matura, perdurando usqve in Aprilem inclusive.

Botri uvarum optimi, præsentantur imperatori in Januario, etiam in Aprilem durantes, dup{p}lo[457] nostris majores uvis, non tamen ubiqve per regnum, sed solummodo in uno districtu a Gondar duabus distante diebus invenibiles[458], crescendo a natura vites nihil purgatæ nec cultivatæ nec necessariis abscissis frondibus in magnos excrescunt racemi arbores, parum fructus apportantes, etsi per totum Abbyssiniæ regnum plantarentur vites, ubiqve plurimum afferrent || [f. 319r] fructum. Ante aliqvot annos parum de vitibus inveniebatur, nunc tamen qvibusdam paucis vites curantibus saltem pro qvotidianis missionariorum sacrificiis adinvenitur vinum. Qvia tamen debite maturescere non sinunt uvas, facile ag‹g›ressit[459] forteve evadit, maximæ est generositatis, parce bibendum; ego pro tunc in servitio existens imperiali copioso abundabam vino, undiqve pro medicinis a populo apportato ac etiam ab imperatore donato, qvod Abbyssini mellatum bibentes vinum non curant.

Ficus mensibus Aprilis et Maji inveniuntur pauci et parvi, pariter non plantati nec transplantati, minus purgati minores nascuntur, crescendo in sylvis arbores

454 infæ- *ms. : corr.*

455 sata : *reading uncertain – the word seems to end with* -l *giving thus elsewhere unattested* satal

456 {} *del.*

457 {} *del.*

458 invenibilibus *ms. : corr.*

459 <> *suppl.*

© Marek Tadeusz Wojciechowski & ACTA, 2021

absqve cultura cum aliis plurimis speciebus tanta in varietate, amœnitate florum, odore grato fragrantium, vix in hortis cum industria cultivatis reperibilium. Cupressum nullibi surgere neqve crassiorem neqve proceriorem; defuisse olim olivarum arbores, nunc ingentis magnitudinis per modum qvercuum, fructum reddunt abundantissimum, parvulum tamen. Qvæ medicæ citriæqve[460] mali de genere sunt, terræ sponte procreari, ulla sine cultura. Platanum, cedrum, ebenum, lignum sanctum pluresqve alias pretiosæ materiæ arbores ingenti fore in numero; non deesse, qvæ dulces ferant fructus – pomum, pyrum, malum Punicam et mala granata dicta, portugalli, amigdala, cannæ cuccari[461] et plantas similes, inter qvas tum palmam, tum etiam illam, qvæ Indica ficus dicitur; figura, fructu, utilitate, significatione omnibus sæculis plane mirabiles.

Caffee arbores certis regni partibus sylvæ integræ copiosum portantes fructum, pro exiqvo dein vendibilem pretio, estqve illud Abbyssinum caffee primum ac optimum multoqve Mochansi melius, nam antiqvitus Mocham transportatum ibiqve per montes plantatum, in summa nunc crescit abundantia, primum tamen Æthyopicum tenet locum, neqve citius aduri potest, nisi præ|| [f. 319v] -vie aqva lotum fontana, tandem aduritur ac bibitur multo fortius Mochensi, neqve sine ablutione ob nimiam oleositatem amaram bibi posset.

De hortensibus pauca cernuntur – cauli[462], raphani minores albi, *komen* in lingva Æthyopica, nostris simile oleribus, lactuca pauca cum aliqvibus herbis hortensibus; mala tamen granata majora copiosissima, duntaxat acetosa, non dulcia, malaqve citrina in sylvis innumera, parva tamen per modum ovi gallinacei, succo vero plenissima, cortice subtilia, cuivis itineranti pro libitu decerpenda. Cedri mox dixi majores in copia, succo tamen carentes. In sylvis præterea varii fructus non manducati ab Æthyopis, nec eorum nomen, minus virtutes sciunt, cernuntur, præter unum cerasis Evropeis similem fructum, comedenti qvidem dulcem, sed more glutinis labiis inhærentem, palatui insipidum, caravanæ prætereuntes eo se confortant. Videram alium adhuc fructum per modum nucis Italicæ, qvo ad externam corticis formam ac internam ejusdem nucleum gustus, dulciorem tamen; alium triangularem parvum cum intrinseco nucleo degustavi bonum, nuci juglandinæ seu jugulanæ minori similem, qvia tamen tales manducare fructus non solent Æthyopes, nomen eorum et effectus ignorant.

Alia plura oculis placentia per omnes transiens sylvas intuitus, cum florentibus arboribus, sortis mirabilis, plenis odoribus, variorum floribus colorum, terrestri paradiso simillimis, tamen ab Abbyssino ignorante populo pro nihilo æstimatis. Nullum sciendo effectum, soli in escam igni nocturno tempore ob animalia ferocia a caravanis applicatur. Ligna his de arboribus exqvisitissima et dura sunt, va-

460 citreæ *legere malim*
461 sacchari *legere malim*
462 caules *legatur*

© Matej Kosel & RCJS, 2021

riis intrinsece intermixta coloribus ac venis; nigrum specta‹bi›le[463] therebintinum in copia rarum ac pro variis applicabile rebus. Lignum sanctum aliunde in medicina notum svavissimum spirans odorem, etiam a Mahomethanis pro pipanda immixtum tabaca æstimatum, Æthyopes ignorant, nec qvidqvam de eo noscunt, nisi qvandoqve occasionaliter invenientes de gratissimo observent odore. || [f. 320r]

Mirabiles varia de sorte herbas, magno fragrantes odore, qvæ abs dubio a suo benignissimo Creatore singulari dotatæ erant effectu, nihili curantes, minus reflectendo, qvam *mirabilis Deus in sanctis suis et sanctus in omnibus operibus suis*[464], omnia pro nostro bono ac commodo instituere dignatus est. Desidia tamen hominum etiam terram auream vix evenire facit ferream, sic Æthyopicum regnum fertilissimum, fructus terræ, segetes ac frumenta tot, qvot placet vicibus seminanda decerpendave forent, etiam uno de agro collecto fructu aliud injici semen posset, optatumve afferret emolumentum, si prompta incolarum adesset diligentia.

Magis omnipotentis cum admiratione dil{l}audabam[465] Creatoris providentiam cernendo regnum Abbyssiniæ totum qvasi montosum, petrosum, spinosum, ubicunqve tamen aliqva terræ planities, terra cooperti montes pulcherrimos oriri demonstrant segetes. Et qvoniam Æthyopes jam antiqvitus omnes hortorum flores, fructus meliores neglexere, parum hortensilium præter relata reperibile, sola terræ bonitate abs ulteriori labore Æthyopum et diligentia excrescunt. Zingiber[466] copiosum optimum in uno solum districtu versus regnum Goggiam crescit a se ipso, pro libitu a qvocunqve decerptibile, omnes transeuntes caravanæ secum viride deferentes ac pro victu sua procurant necessaria, de remanente superfluo se manducando[467] confortant.

463 ‹› *suppl.*
464 „Ps 67,36; 144,13.17“
465 {} *del.*
466 zinziber *ms. : corr.*
467 manducando : *ex* -cat *rep. apparet*

© Marek Dopke & ACECS 2007

[f. 320r]

Caput XXX
De piscibus et volatilibus

Nulla pæne res ad humanæ vitæ sive necessitatem, sive utilitatem, sive oblectationem in Æthyopia deficiendo, etiam fluvii et torrentes variis abundant piscibus, ut Nili taceam varias piscium qvalitates, tamen Æthyopes capere nil curant, piscatione se non delectant ac solitum piscationis modum ignorant, hamis, retibus aliisqve carentes instrumentis, solum certis arborum utendo floribus ac fructibus amarissimis, vomitum causantibus homini; par- || [f. 320v] -vula grana qvasi pisa sunt, qvibus pisces ea libenter manducantes facile capiuntur, vix in aqvam projecta et supernatantia, tanta piscium concurrit ad manducandum copia, ut manibus facile apprehendantur diversissimarum specierum, qvarum longum foret enarrare {m}[468] seriem, solum relaturus [469]in amnibus et lacubus reperiri piscem *torpedinem*, philosophorum opinionibus et altercationibus notissimum. Multorum constat experientia tale huic pisci ingenium esse, ut si ab aliqvo manu teneatur, ibiqve immotus sit, nihil efficiat, sin vero paululum se moveat, adeo tenentis corpus eo motu torqveat, ut arteriæ, articuli, nervi, juncturæ partium, qvotqvot demum toto in corpore habet membra, ingentem cum stupore qvodam sentiant cruciatum; ubi e manu dimittitur, omnis illico dolor et stupor recedat. Æthyopes superstitiose credunt hunc valere piscem ad pellendos ex humanis corporibus dæmones, qvasi ipsi neqvam spiritus iisdem `uterentur´, qvibus corpora torqveantur cruciatibus. Ferunt exploratum (rem ego per me expertus non sum), si inter mortuos pisces vivens *torpedo* ponatur et inibi se moveat, eos, qvos tetig<er>it[470], interno qvodam et arcano motu ita cieri, ut vivere videantur. Causam scrutentur, qvi rerum naturas investigant, qværantqve, qvænam ea vis motionis sit, qvam mortuis torpedo impertit piscibus. Magna hujus piscis copia in Nilo reperitur ad extremos provinciæ Goggiamæ fines, ubi palus est fundo carens, perennes habens atqve mirabiles ebullientium aqvarum scaturigines, inibi Nilo est principium, de qvo mox relaturus infra.

Speciali pariter gustu piscem qvatuor longum pedum *spada* nuncupatum, e marinis aqvis Italis notum, manducavi in copia, in fronte deferendo qvasi ensem dentibus ornatum, qvo alios inimicos pisces transfodere ac depellere apparet. Plurimi varii formarum diversarum, colorum || [f. 321r] ac qvalitatum reperiuntur in amnibus, torrentibus, pisces et lacubus, qvos non amando Æthyopes raro

---

468 {} *del.*

469 in amnibus – principium : „GODIGNUS, 67-8 (I, XI)“, *only the very beginning is set differently as syntax of the sentence demanded (acc. cum inf. vs ind. praes. pass.* – reperitur*), and these minor alterations can be noticed: word order (5×), spelling of Goggiam, and use of a different (incorrect) tense as noted below*

470 <> *suppl.*

© Vladislav Ondráček & Ondráček 2007

manducunt nihilqve æstimant. Si tamen qvandoqve id contingeret, prævie omnem decorticant piscis pellem, succo mali citrini qvater qvinqvies abluendo, tandem una subtili coqvunt bullitione, abs ulteriori condimento ita consumunt. Rarissime pisces in habitata apportantur loca, semper a piscatoribus nocturno tempore in certum a Gondar uno miliari distantem adferuntur montem, timentes si forte in foro compararent publico, non vendendo pro placido ac immaginario ementium pretio, vi et præpotentia more patriæ abriperent, pretio sibi solito ac piscibus privarentur. Caute etiam ementes ad emendum montem *Abbo* cum oppido Mahomethanorum transeuntes semper inter alios summo mane currentes montes, pauci ad semel monti, ubi venduntur pisces approximare præsumunt, ne videndo piscatores majorem hominum copiam sibi præripi timentes cum piscibus ef‹f›ugiant[471], paucos adventantes exspectant eisqve parvo ac commodo vendunt pretio, uno pro sale decem communiter libros. Qvoniam vero servis in itinere pisces ferentibus sæpius præripere solent, semper conjunctim qvinqve sex in necessitatis casu ad se defendendum ambulant; tam ementes, qvam vendentes, ne qvid violentiæ eis contingat, nocturno tempore inter montes caute vadunt ac matutino in monte comparent.

Varios certe mirabiles in Abbyssinia conspiciendo pisces, lubens propria singulorum annotassem nomina, verum desides, ignorantes Æthyopes parum de his curantes nominum ignari, nec ego meum adimplere valui desiderium.

Volatilium tamen domesticorum ac sylvestrium Evropeis prope similium omni abundant sorte, raro aut nunqvam domesticos pullos, gallinas, anates, anseres, gallos Indiacos, columbas manducantes, undiqve per domus ac aqvos visibiles etiam persæpe sylvestribus || [f. 321v] coadunantur, minime ab incolis curantur, venationis osores, singulæ volatilibus plenæ sunt sylvæ, anates, anseres, perdices, pulli aqvatici, pavones, phasiani, aves pulchræ vulgo *paroccetto* dicti, turtures ac salvaticæ columbæ in sylvis nidificantes aliæqve multæ Evropeis ignotæ avium species, nigri, albi, rubri, cærulei[472] aliorumqve mixtim colorum volucres minores, majores, oculum delectantes humanum, aures suo amabili exhilarantes cantu admirabundus conspexi cardueles totaliter nigros aut rubros paucis intermixtis aliis pennis splendidis;

taceo hic de avibus ut aqvilæ *erkum* ab Æthyopis nominatis, magnis et nigerrimis, pedibus longissimis, in cursu velocissimis; speciali apud incolas in æstimatione sunt aves *schumello* pavonibus similes, magnæ corpore, pennis elegantes, distinctis prominentes coloribus, nullibi præter Abbyssiniam reperibilibus, etiam in Evropa a dominiis maximo emerentur pretio. *Sockon* struthiones sunt albis, nigris eleganter ornatæ plummis, dup{p}lo[473] aqvila majores, longis pedibus, per totam

471 <> *suppl.*
472 cer- *ms.* : *corr.*
473 {} *del.*

© Verlag Brill & Accessoir

cernuntur Æthyopiam, collo longissimo, capite parvulo anserino, ungvium[474] loco cornu diviso in similitudinem asinei pedis, avis fortissima, sui percussione pedis tangendo hominem facile occideret. Ita in cursu velox eqvum superat currentem, supplendo gravitatis suæ volatum. Ova hujus avis rotunda, obfusca, cortice dura et crassa, ut humanum magna caput, gustui, dum unum cum meis manducassem consociis, sat bonum, absumere una vice non valuimus. *Philomelæ* albi coloris, caudam duorum representantes palmorum longam, volando extensam, chartæ apparentes repræsenta`n´t. *Perdices* nostris majores, copiosissimæ, Evropeis gustuosiores. *Passeres*, qvorum copiosæ ut in Evropa turmæ volantes, communius unus aut duo distinctæ inter eos formæ cum vivacissimis rubris pennis, visu jucundissimi || [f. 322r] cernuntur, veluti reges aut duces turmarum repræsentando. *Gallinæ* sylvestres, cinerei cum albis rotundis per totum punctulis signatæ coloris, magna in qvantitate Mocham, in Arabiam petrosam ac alias adjacentes partes portantur, etiam in Gra<n>d-Cairo[475] commodo emuntur pretio.

Pipi avis Africana specialis et mirabilis, de qva narrant Æthyopes indicem fore ferarum ac conductricem venatorum, alii eam *fonton* dicunt, divinatoriam, magnitudinis alaudæ, qvia si in sylva sive bubulum sive serpentem aut apum alveare vel aliqvam observat feram aut qvidqvid boni vel mali conspiciat, mox hominem circumvolitat eum undiqve inseqvendo, suo qvasi clamore ac cantu congratulando se avicinat[476]; exinde Æthyopes illam noscentes libenter seqvuntur volitantem *fonton kere* dicendo – se secuturos *fonton* – semper clamante ac præcedente usqve dum qvid prædictorum reperiat. Alvearia apum in arboribus vel terra in subterraneis specubus, in saxis, in maxima mel abundantia reperibile, ita industriose præcluso foramine, difficillime inveniri posset, nisi circumvolitans avicula in bonum conduceret locum ferarum aut apum, mox in signum inveniendæ rei mutat vocem, Æthyopes sedule qværendo facile mel inveniunt, semper aliqvid relinqvendo [[mellis]] pro avicula residui; qvia tamen subterraneum, nigrum summa in abundantia invenitur; vere Æthyopiam melle, butyro et lacte fluentem, si populus non foret desidiosus, dicere possem, nam apum examina nullibi plura nec ad mel et ceram aptiora, causam esse florum tum copiam, tum præstantiam.[477]

Alia adhuc cernitur avis *eqvus diaboli* nominata, magna ut cyconia, majestose ambulans, plumis[478] ornata, velociter currens ac inseqventes se velociori eludit volatu.

---

474 unq- *ms. : corr.*

475 <> *suppl.*

476 avicinat *de ital.* avvicinare *derivatum, lat.* appropinquat *legeretur*

477 nam … præstantiam *in imo eiusdem paginae parte adscr. et verbo* vide, *cuius prima in textu altera vero pars apud sententiam adscripta, notatum*

478 plummis *ms. : corr.*

© Nakladatelství Academia

Audivi referri ab Abbyssinis de avibus monstrosis in altissimis montibus demorantibus, qvæ de hædis et bobus abripere solent, avis *candor* nominata, pro diversitate provinciarum diversæ magnitudinis. Certus pater Jacobus missionarius retulit magnam se vidisse avem, cujus penna una ac unus major ungvis[479] longitudinis fuerat || [f. 322v] viginti qvatuor palmorum, latitudine trium. Calamum a radice in extremitatem usqve fuisse qvinqve palmorum, densitatem vero instar moderati brachii, etiam durum, ita ut pennulæ dependentes inter se æqvales bene dispositæ vix ab invicem cum violentia divellantur, nigri coloris, tantæ latitudinis penna, sub qva a pluvia vel sole aliqvot personæ defenderentur; nolendo ego narratis credere, ungvem[480] dictæ avis 6 librarum non solum videram, sed etiam majores conscendi montes ac prægrandis avim machinæ conspexi a longe considerando, nescio an tanti ponderis ac magnitudinis edicenda sit, timore enim perculsus avicinare non præsumpsi, probabile tamen dictæ avis externam demonst<r>ationem[481] bovi similem, figuræ aqvilinæ observavi, semper enim in altissimis se detinent montibus et vallibus; suo perspicacissimo oculorum visu pascentes boves et vaccas observant aliaqve animalia et tunc velocissimo deorsum se dimittunt volatu, ungvibus[482] bovem vel vaccam volando arripiunt et in pleno volatus cursu in montes transferunt, bono devorant gustu. Proinde dum incolæ loci a damno præcavere avimqve capere desiderant, animal arbori fortiter alligant, qvod avis ungvibus[483] profunde in carnem infigendo cum præda avolare neqvit, nec tam facile ungves[484] e dorso bovis extrahere, si tamen eos de alligato animali extraheret, in terram decidit, nec amplius in defectu venti ob sui gravitatem se elevare, minus volare capax, ab incolis accurrentibus lanceis, fustibus enormiter contusa occiditur. Nil ab ea præter pennos auferunt, carnes aliis cæli avibus ac feris animalibus relinqvunt. Narratur similem reperiri avim etiam in America regno Peruano, non tamen ita magnam navigantes referunt, qvam cum ipsemet non videram, affirmare neqveo, minus volo.

Mirabilius nidificantes in una arbore variarum specierum conspexi aves pulchritudinis delectabilis, non prout Evropeæ secreto construunt nidos, omnes apparenter pendulos e ramis qvandoqve triginta qvadraginta || [f. 323r] cernuntur, abs omni timore ac ab incolis destructione juvenes nascuntur; tanta[[s]] varietas

479 unqvis *ms. : corr.*
480 unnqvem *ms. : corr.*
481 <> *suppl.*
482 unqvibus *ms. : corr.*
483 unqvibus *ms. : corr.*
484 unqves *ms. : corr.*

© Mayer Lippel & ACCESS

specierum, cantus distincti, pennarum promicantium qvalitas vix in alia mundi visibilis parte, neqve ipsos Æthyopes habere nomina, qvibus tot distinqvant genera[485].

485 neqve … genera *bylo dopsáno až po nadepsání nadcházející kapitoly, jak je patrno z natěsnané úpravy a dokonce překrývání textu a také z mírně odlišného rukopisu*

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 323r]

Caput XXXI
De animalibus qvadrupedibus

Qvadrupedia omnia ut in Evropa multo tamen pulchriora inveniuntur animalia, eqvi tanta elegantia, velocitate ac formæ qvalitate non in alio qvam Æthyopico facile nutriuntur regno, difficile{s}[486] tamen, cum ungulis careant ferreis, ascendere possunt montes, minus hac de causa ad communes applicantur labores; etsi eqvi elegantes, minimo venduntur pretio aut etiam pro mulo permutantur aut asino. [487]Terrestrium animantium tantam multitudinem et varietatem, qvanta et mensis ad victum et theatris ad voluptatem potuit natura largiri. Mulæ pro omni montium labore optimæ ac magnæ æstimantur summe, qvibus etiam majores insident ministri et domini ob securum per montes gressum, in præcipitiis securitatem, periculo carent ita progrediendo secure, ut raro aut nunqvam in tot montium præcipitiis sinister sciatur casus. Asini etiam domestici pro commerciis ac rebus regni deportandis magno incolarum sunt fructui.

Nobilissimum tamen animal *zecora* vulgo asinus agrestis, tam mirabilis, colore mirus, dispositione membrorum delicatus, qvem qvivis prima videndo vice, attonitus animalis elegantiam mirabitur; *zecora* asino domestico major non est, capite oblongo, auribus asininis longis, externo corpore asino non dissimilis, coloribus tamen diversus ac rarissimus, ut nulla pictoris arte elegantius depingi posset. In dorso lineam rectam nigri coloris tenens nitidissimi, tota reliqva corporis pars aliis lineamentis nigri ac albi intermixta coloris, uno lati digito usqve ad ventrem demissi, caput eodem modo coloratis depictum lineamentis, aures nigræ, albæ et flavæ; pedes per totum variis signati coloribus, non tamen in longum, sed in rotundum se protendentes, tanqvam an{n}ul{l}i[488] forent, || [f. 323v] et hoc tali cum admirando ordine ac mensura, ut cuivis cernenti mirum qvid peregrinum obveniat, tam elegantem nexum ac varietatem a natura communicatum.

Ejusdem diversitate pulchritudinis colorum pari inveniuntur *cameli* adornati, cum oblongo collo, subtiliori tamen ab ordinariis, qvasi dromedarii, sua a natura præditi pulchritudine.

[489]*Rhinocerota* esse peregrinum Evropeis, sed notum animal, *abadam* vulgo dictum, Græcum nomen Latinis receptum habere a cornu, qvod surgit a nare, qva-

---

486 {} *del.*

487 Terrestrium – largiri : *„Godignus, 62 (I, X)“*

488 {} *del.*

489 Rhinocerota – copiam [f. 324r] : *„Godignus, 62-3 (I, X)“, with only these minor alterations (except for those referred to in the apparatus below): word order (once), spelling of Goggiam, omitting the word* to be *(twice),* Evropeis *for* Hispanis, *and the use of the second declination pattern for* elephans *(cf. below)*

© Marburger Spätmittelalter ACDH 2007

tuor longum pedes, a lato desinens <in>[490] acutum cum modica cuspidis ad superiorem partem inclinatione. Colorem bestiæ buxeum, corporis machinam tribus simul bobus parem magnitudine. Brevia habere crura[491] pro vastitate corporis, oculos exigvos, parvas auriculas easqve acutas ac recte[492] in altum tendentes, eqvinis similes. Ingens illi caput, caudam sine pilis et contractam. Toto corpore crustis tegi testisqve adeo duris, nullo ut telo vel ferreo globo vi ignea contorto penetrari qveat. Cum elephante, qvocum naturales gerit inimicitias, pugnam initurum cornu acuere ad saxa, ut hostis alvum, qvæ illi pars mollior, in dimicatione petat. Animal natura sylvestre, indomitum, ferox, superbum, nulla arte vivum capi, postqvam adolevit. In regno *Goggiamæ* ad radices Montis Lunæ, ubi Nili fontes, non alibi reperiri; ibi a venatoribus dolo occidi alicujus simiæ, extensum ejus in terra corpus blande et fraudulenter titillantis. Cornu contra venena expeti; putari efficacius, cum certo lunæ tempore bestia interficitur.

In eodem *Goggiamæ* regno fore *monocerota*, sed raro visum, inaccessos incolere Lunæ montes, inde ad plana qvandoqve descendere cornua mutare ut cervum; et hæc ab agricolis reperta indicio esse bestiam montem {in}habitare[493]. Haud esse illi, qvi vulgo pingitur, similitudine parem, corpus habere elephanti pæne æqvale et similes pedes, colore ac pilis referre bubalum, capite aprum, conditione suem, cum cænosa amet loca. Nigrum illi me- || [f. 324r] -dia in fronte cornu, durum et cuspidatum, lingvam sent`i´bus plenam, dum lambit, carminare.

Elephantum[494] magnam copiam, Asiaticis multo majorum, palam inter sylvarum altitudines se detinentium, matutino ac vespertino tempore de montibus versus amnes et torrentes ad bibendum copiosi insimul seqvendo unus alterum descendunt; multum in segetibus et gramine nocumenti inferunt, a qvibus montes salientibus cavendum, ne lædantur aut trucidentur homines, auribus enim oblongis in ascensu retro pendentibus liberi perspicaciter vident oculi hominem perseqvendo, in descensu tamen oculi auribus cooperti, parum videntes nocere neqveunt. Elephantem mactare summo ducunt honori Æthyopes, suam jactantes fortitudinem eumve tali capiunt modo: profundam excavando fossam ramis, foliis cooperiendam, hinc inde per montes elephantem irritantes, versus fossam se retrahendo prosecuti ab animali cæco currente, modo in fossam irruit ob suam naturalem incapax gravitatem subito se elevandi, accurrunt Æthyopes, lanceis confodiunt, plurimis infligendis vulneribus trucidant, dentes eximunt ac in partes Arabiæ felicis et petrosæ deferentes levi vendunt pretio. Dentes maximæ molis, vix unum tres qvatuor deferre ad parvam distantiam possunt homines. Facilior adhuc

490 <> *suppl. Godignum respiciens*
491 crura : cornua *ms.; Godignum respiciens reparavi*
492 recte : *ex* -a, *quod apud Godignum legitur, correctum apparet*
493 {} *del. Godignum respiciens, cum* in *posterius adscr. apparet*
494 elephantum *ex* -orum *reparatum apparet*

© Nakladatelství Academia 2001

elephantes capiendi modus: duo Æthyopes eqvo insidentes retrogradis invicem dorsis, ensibus, lanceis provisi, inqvietando eos usqve in rabiem, ubi elephas velocissimo inseqvitur cursu irritantes se, in fuga retrograde insidens `de´ eqvo prosiliens in vicinam majorem arborem aut magnam cespitem se abscondit elephante interim in alterum eqvo currenti insidentem inseqvente hostem celatum non advertendo, dexterrime in pedum juncturas posteriores seu arterias dirigit ictum, mox læsus subsistit elephans currere neqviens, ideo ex abrupto in arbore homo alterius juncturas præscindit pedis, in terram procidente animali majori uterqve Æthyops || [f. 324v] accurrit furia, lanceis confodiendo mactatur; aliqvi carnem manducant, aliqvi eam jacere sinunt solos evellendo dentes undiqve vendendos. Dup{p}lex[495] autem datur eburis sors – albissima una, flava altera – ex eo, si immediate de recenter occiso elephante dentes non evellantur aliqvot diebus carne putrescente jaceant, flavedinem attrahunt, si tamen evellantur subito, albi remanent.

Multis vicibus ministri vivis delectantur capiendis elephantibus, domum fabricando in sylva, in qva domesticatam feminam[496] conservant elephantem optime nutritam, tribus cum portis, e qvibus libere omni die in sylvas egreditur ac pro sumendo consveto redit pabulo; sæpe tempore pruritus eam seqvuntur in domunculam elephantes masculi, interim custos supra portas invigilans intrantem feminam[497] in primam portam, dein cum masculo secundam priori occlusa intromittit, relinqvendo elephantes[498] una alteraqve die absqve pabulo, tandem custos a longe illis injicit pabulum aut cannas succuri aut qvid fructuum, discurrendo eis qvasi rationalibus animalibus: „*qvomodo vos pauperculi hic moramini absqve victu et servo*, qvi estis animalium reges“. Ita per plures continuando dies, semper magis approximando, donec ultimate vicinius accedat ac pabulum deferat; fitqve successive domesticus, ut ascendi ac ei insederi possit, cicurando, domesticando qvasi mansveti forent eqvi. De horum dexteritate animalium, acutissimis sensibus superfluum scribere judico, cum jam pridem Cicero De natura deorum[499] prædicando dixerat ad ingenium prope hominum accedere.

Videram in Indiis Orientalibus practicari varia, supra elephantes tormenta deferri, ferro gravissimisqve ponderibus onerari, uno insidente sclavo gubernando animal cuspidato oblongo ferro, tangendo leviter sub auriculis, in qvamcunqve progredi vult partem, progreditur; magnates, reges mogolis ac Indiarum gubernatores || [f. 325r] insidere solent elephantibus bene qvasi throno ornatis, in qvo rex vel magnates sedendo post se sedente sclavo muscas depellente; et si in bellum progrediendum, alium sibi assimilatum adjungit, throno vestitu parem, ne

495 {} *del.*
496 fæ- *ms : corr.*
497 fæ- *ms : corr.*
498 -em *ms. : corr.*
499 „Ciceronis *De natura deorum*, II, 151“

© Verlag Ludwig Reichert & Associates

exinde, qvinam sit rex, dignosci qveat, utraqve de laterali parte alii duo sedentes in throno collocati, continuo arma onerantes subministrant, qvia de parte utraqve omnes sagitæ ac globi versus regem diriguntur, qvod si assimilatus occidatur ac de elephante decidat, tamen continuant, usqvedum rex occidatur, bellare, eo occiso omnes sui milites ad inimicum superstitem recurrunt regem finisqve bello ponitur. Sunt præterea elephantes qvatuor cum hominibus tormenta deferentes, alii fortes gestant supra trumbam ferreas catenas, qveis percutientes occidunt inimicos. Alii muros civitatis evertunt, unde in Indiis Orientalibus portæ civitatum triplici clavorum ordine armatæ, ne elephantes ruinare ac perfringere qveant. Anno 1712 Hollandi pro dono regis mogolis sex magna tulere tormenta, qvorum qvodlibet triginta boum trahebant paria et dum de luto et lacunis pluviarum extrahere neqvibant, elephante utendo, sua extrahebat tormentum trumba ac foras de luto ejiciebat ac tandem boves ulterius devehebant.

Sunt igitur elephantes proceræ magnitudinis, viginti duorum pedum alti, maximæ dorilitatis, prout passim de variis legitur authoribus acutissimos hebere sensus, a Cicerone hominum ingenio assimilati[500]; et licet Ludolph ac cum aliis Aristoteles[501] negent elephantem natare posse, eum tamen in Indiis Orientalibus personaliter natantem videram, aqvam ingrediendo mox sua fundum qværebat trumba, desuper pedem in aqvam figebat, ad omnem gressum noviter scrutabatur fundum, ac si aqva profundior, suam || [f. 325v] cooperiat trumbam, ea elevata progreditur, usqve dum profunditate non promineat, noviter illam elevat ac more aliorum animalium natat. Videram in Indiis solutos a catena elephantes per civitatem currentes, in plateis parvulis obviando infantibus se elevare non valentibus, conculcandos qvivis credebat, interim in admirationem videntium modeste parvulos trumba elevando in viciniorem abs læsione deposuere domum. Optime suos observant benefactores, obviando eis qvasi homagium præstantes, commovendo trumbam salutant, e contra inimicos, si tangere possent, mortalem infligerent ictam. Varia de elephantibus enarrant varii qvasi ratione præditis, qvorum describere singula longum foret.

Antiqvi authores de animalibus *camelopardali* mentionantur magnitudinis adeo enormis, ut eqvo insidens homo subter ejus alvum rectus pertranseat, est illi figura camelo similis, sed natura diversa[502]; pedes anteriores [[anteriores]] posterioribus multo altiores, qvædam gestando cornicula brevissima et recta palma-

500 *ibidem*

501 cfr. Aristotelis *Historia animalium*, IX, 46

502 magnitudinis – diversa „GODIGNUS, 67“; *here Godignus is refering to the António Fernandus' narrative*

© Nakladatelství Academia 2017

ris ferme altitudinis. Vescitur frondibus, qvas erecto collo e summis arboribus decerpit.[503]

[504]In permultis rivulis, fluminibus et lacubus innumeri hippopotami, valde noxiae frugibus bestiæ; immanem habent corporis molem et adeo vastum os, ut ad cubitum cum dimidio diducant rictus. || [f. 326v] Dicuntur ab Æthyopis vaccæ aut eqvi marini, castanei coloris, duplicato bove altiores, capite eqvo similes crassiori, parvis oculis et auribus, naribus patulis, pedibus valde pinqvibus, qvasi rotundis, qvaternis ungvibus[505] crocodilli instar, parvam caudam gestando elephantinam, paucis prope nullis in cute pilis. In inferiori maxilla qvatuor sunt dentes fortes, logitudine semipedis, qvorum duo curvi crassitudine cornu bovilis.[506] || [f. 325v contin.] [507]Nocturno tempore ab aqvis in agros exeunt pascendi causa, herbis[508] enim victitant; ac nisi tunc excubias agricolæ agant, nocte una extremam frugibus inferunt vastitatem. Dum sub aqvis sunt, nihil ipsis audacius, ferocium[509] canum in morem impetunt homines et immaniter, qvos apprehendunt, discerpunt. Sic ignem fugiunt, ut puerulus unus facem tenens accensam multa eorum millia in fugam dedat. Qvoddam in Æthyopia genus est hominum, qvod belluas istas lanceis et sagittis inseqvitur earumqve vescitur carnibus, qvæ nulla fere in re differunt a bovina.

[510]Non desunt lepores, caprei, cervi, apri, cameli, bubali, leones, pantheræ, tigres, lupi, ursi et ejusdem generis animantes aliæ. Cuniculi, cameli, dromedarii, [511]boum qvoqve miram || [f. 327r] varietatem, omnes magnitudine et firmitate superare Evropeos, sylvestres gregatim ingredi trecenos et qvadragenos, magnam pascentes inferre agris stragem, ob id colonis, a qvibus sagittis et sclopetis confi-

---

503 vescitur – decerpit „Godignus, 67"; *here Godignus is refering to the António Fernandus' narrative*

504 In permultis – rictus *respicit* Godignus, 67; *here Godignus is refering to the António Fernandus' narrative*

505 unq- *ms. : corr.*

506 Dicuntur – bovilis *foliolo complementario, quod 326 numeramus, adscr. verboque* vide, *cuius prima in textu altera vero pars foliolo illo adscripta, notatum. Altera autem versio, quam pro originalem habemus, in mg. folii 325v adscripta, deleta tamen. Quæ sequentis est tenoris:* Dicuntur ab Æthyopis vaccæ marinæ, alii marinos eqvos vocant, coloris castanei, dup{p}lo bove altiores, capite eqvo similes, parvulis oculis et auribus, naribus patulis, pedibus valde pinqvibus, qvasi rotundis, qvaternis unqvibus crocodilli instar, parvam caudam elephantinam, paucos, prope nullos in cute pilos.

507 Nocturno tempore – bovina : *„Godignus, 67"*; *except for alterations of word order and replacing* hic *with* in Æthyopia *Prutký quotes the original word for word; here Godignus is refering to the António Fernandus' narrative*

508 herbis *ex* -as *reparatum apparet*

509 for- *ms. : corr.*

510 Non – aliæ *resp. Godignus, 66–7.*

511 boum – majus : *„Godignus, 64 (I, X)"*

© Michael Doppel & CEEOL 2017

guntur, graviter invisos. Inter sylvestres colore qvosdam prorsus nigro et cornibus ramosis, qvalia sunt cervis, alios unum duntaxat in fronte habere vix palmo majus.

[512]Nonnullam *ovium* differentiam, qvasdam ingentes habere auriculas Gallici instar canis et longissima colla, ut habent cervi aut Peruani galli. Alias habere caudas adeo crassas et pingves, ut qvindecim aut sexdecim libras singulæ pendant. Caput his cum collo nigrum, cætera alba. Alias toto corpore albas, barbas habentes capris similes, longitudine tanta, ut iis, dum gradiuntur, humum verrant, qvod et caudis faciunt; omnibus his carnem esse ad vescendum optimam.

[513]Omnia item jumentorum genera, vectaria, plaustraria et molaria; inter hæc mulas ad eqvitandum præstantissimas.

[514]Simiarum ingentem numerum et varietatem, has qvoqve [515]per agros sylvasqve vagari ad ducentas simul ac trecentas, qvasdam admodum exigvas esse, alias magnitudine tanta, ut cum posterioribus solum nituntur pedibus, in altum levatis prioribus justam hominis adæqvent statuam; non nullas fore rostro porcis similes, pectore leonibus, cætera simias, maximam his inesse feritatem et sævitiem, omnibus communiter innatam caliditatem ac turpitudinem;

hæc et alia sunt in Æthyopia qvadrupedia. Nunc accedo ad illa, qvæ moderno sæculo auri, argenti sunt æstimabilia.

---

512 Nonnullam – optimam : *„GODIGNUS, 64 (I, X)“, with only one word order alteration and reading* sexdecim *for* sedecim

513 Omnia – præstantissimas : *„GODIGNUS, 64 (I, X)“*

514 Simiarum – turpitudinem : *„GODIGNUS, 64 (I, X)“, with only that alteration that Godignus considers* the apes *masculine in gender.*

515 GODIGNUS (64) *gregatim* praetermissus est.

© Marek Doppel & ACECS, 2007

[f. 327r]

Caput XXXII
De mineralibus et moneta Abbyssiniæ

Dixeram supra melle, lacte fluentem prædicari posse Æthyopiam, si segnis, piger laborare non detrectaret populus, tanto magis antiqvus resplenderet splendor, majes-|| [f. 327v] -tas, si auri fodinas qværere ac excavare non pigritarent[516], universa enim regio metallorum et metallicorum medicaminum scatet venis, [[sed incolæ – partim inertia, partim metu, timendo nimium, ne si ista hic esse malorum irritamenta agnoscant, Turcæ regnum armis invadant –]][517] latere sinunt omnia in terræ visceribus. Solum ferri tantum accipiunt, qvantum in ipsa superficie sine fossione reperiunt. Auri tantam fore copiam, ut non solum e terra, sed e fluminibus etiam ac præsertim Nigro inqve ipsa soli aqvis pluvialibus aliqvantulum excavati extima superficie copiose, si vellent, reperiretur. Plures in regno Damute, qvam in qvovis alio, auri fodinas reperiri, ac aurum ibi, qvam alibi, multo esse pretiosius, ideoqve majorem ex eo loco, qvam ex alio, ad imperatoris copiam deferri posset, totum tamen in visceribus remanet terræ. De regno *Goggiam*, ubi Nili fontes, multum olim extrahebatur auri, ammodo parum, etsi Helenam augustam qvasdam[518] ad proprios sumptus auri fodinas accepisse narretur.

Proinde aqvam Æthyopicam semper bonam, recentem ac sanam, inter montes decurrentem ac e saxis profluentem fore {recentem}[519], abluendo vero auri montes ac per fluvios decurrendo, ubi auri arena, fore sanam ac gustuosam multum. In Æthyopiam intrando jejunus copiosissimam biberam, fame, siti vexatus, in dies me eadem confortando, nunqvam tamen minimam stomachi aut corporis perpessus molestiam, imo qvo plus bibebam, magis confortari videbar, Dei gratia semper sanus, incolumis ac vegetus, plurimum virtuti auri, cujus minutas intra arenam collectas comedens particulas, imputabam.

Terræ enim viscera aurum producunt abundanter, notanter[520], ut jam antiqvi de regno *Enaria* retulere scriptores, tantum produci aurum, ut tota de eo repleatur Æthyopia, omni non obstante ignavia neqve ibidem metalla sunt profunda aliarum more regionum. Idem scripserat olim Sacræ Congregationi Propagandæ Fidei venerabilis martyr pater || [f. 328r] præfectus Liberatus, anno 1715, 24. Maji, n. 7 dicens: „*Desiderat Sacra Majestas aliqvos homines practicos et auri fodinarum magistros ac aliorum metallorum hicce abundantissimorum in convicinis lo-*

---

516 pigritarentur *legere malim*
517 [[]] *sententia eiusdem tenoris sequitur infra, cfr. n. 7*
518 qvasdas *ms. : corr.*
519 {} *del.*
520 insigniter *aut* notabiliter *legere malim*

© Manfred Kropp
Aksum 2007

cis (uti est Gondar), cum nemo inveniatur, qvi hæc intelligat" etc.[521] Sic testatur Anton(io) Ferdinandez[522] referente Godigno (l. 1., c. 11.): „*Universa regio metallorum et metallicorum medicaminum scatet venis*. Sed incolæ partim inertia, partim metu – qvia valde timent, ne, si ista hic esse malorum irritamenta agnoscant Turcæ, regnum armis invadant – latere sinunt omnia in terræ visceribus."[523] Magis tamen desidia, supina negligentia ignorantiave propria inculpanda, cum e Nilo copiosam auri congregare valerent arenam, uti versus catharactas post *Sennar* a Mahomethanis Arabis copiosius congregatur cochlearibus seu patinis ligneis; non solum aqva auri bibitur, sed etiam lavantes arenam in magna colligitur qvantitate.

Argenti nulla in Æthyopia fit mentio nec illud qværere curant, nulla etiam utentes moneta cusa, solo de auro in modum ceræ Hispanicæ tabulettas qvinqve vel decem unciarum cudentes ac qvædam coemenda volentes in semidrachmas, drachmas aut uncias, prout opus est, desecant, qvivis sua bilance, parte ferri cuspidati acuti ad decutiendum malleo provisus, qvantum necesse, decutit auri. Jam autem parum suo obedientes imperatori, qvivis suo pro arbitrio pondus observat, majus vel minus, millenas in auro committunt deceptiones.

Propterea inolevit Abbyssinis usus, monetæ loco sale utuntur petroso, magno in pretio et præcipuam magisqve communem fore pecuniæ materiam, in una solum provincia olim *Balgada* dicta e lapidicinis frustratim extrahi solitam; frusta singula fore longa palmum cum dimidio, digitos lata qvatuor, alta tres; ut qvæqve regio magis minusve a salis loco distando, in ea majus minusve pretium illa habet[524] frusta. Præ-|| [f. 328v] -territis annis cum Evropeis commercia ducentes ex marina aqva illud efficere edocti, nunc non amplius scientes obliti, carissimo sal a`c´qviritur pretio, juris enim duntaxat imperialis est, qvi omnibus dein ministris distribuendo maximo cum emolumento suo providet regno, omni particulari sal fabricare illicitum, omnes `etiam´ a gratia dependent imperiali. Frusta salis qvadraginta pro una venduntur auri uncia, qvinqve pro drachma; incolæ in minutas rumpendo partes, sua coemunt necessaria, magis pro sale qvam auro inclinati vendentes, etiam rogati aurum spernunt, salem acceptant. In regia Gondar ac in convicinis provinciis monetæ currit loco, magis adhuc Goggiamenses sal anhelant ob fodinarum distantiam ac usqve in regnum *Sire* ``exclusive´´ auro charior, cum omnibus Nilo adjacentibus locis.

---

521 Identity of the narrative mentioned has not been determined. Most probably it refers to a Liberatus´ letter sent to Propaganda and discussed at the general meeting in May 24, 1715, as its 7th item.

522 Antonius Fernandus, SJ, on whose narrative, sent from Abyssinia to Rome, in 1630, Godignus says to depend to a great extent (GODIGNUS, 38).

523 *Universa* – visceribus „GODIGNUS, 66"; Sed – visceribus *cfr. supra notam 2*

524 habere *ms. : corr.*

© Marek Dopsel & Ondřej Zemek

Sire tandem nec sale nec auro qvid acceptabile[525], nisi telis de gossypio Abbyssinis ac gossypio aut in horum defectu argento Hispanico, cujus qvævis pars duobus æqvivalet florenis. A civitate *Sire* discedendo usqve *Serai*, *Dobaua* ac *Messaua* omnia necessaria commodius telis a‹c›qviruntur[526]; ubi si qvis totus foret auro plenus, maximas passurus difficultates; ac anteqvam aurum accepturi, argento in rarissimo casu potius contentabuntur Hispanico. Inibi nullius revendibilis taxa posita est, qvivis proprio sua divendit arbitrio.

Hæc ideoqve *Æ*thyopum est moneta, partes auri qvinqve vel decem unciarum in necessitate coemendarum rerum rumpi solitarum, tela de gossypio, subtiles et crassiores; petreum[527] sal magis præ duobus aliis æstimabilis ac ad emendum provinciis accommodatus.

525 -ibile *ms. : corr.*
526 ‹› *suppl.*
527 petreum : *ex* -us *rep. apparet*

© Marek Dobrzel & ACECS, 2007

[f. 328v]

Caput XXXIII
Genuina Nili ortus relatio

Anteqvam descensurus particulares Æthyopum describendi mores, unum, qvod tot authorum agitabat antiqvitus animos ac hodie plurimorum discerpit mentes pro modo qvivis suo Nili ortum describendo declaraturus, non jam ut alii plures e diligenti libro-|| [f. 329r] -rum informati lectione affirmabant, nunqvam vasti Æthyopiæ imperii conscendentes tellurem, certum a veritate tamen multum dissonum, fidem adhibendo fultis authoritate viris; excusandi magis qvam improperiis culpandi de eo, qvod oculus non vidit, ita existimantes candide scripserunt;

ego, qvi regnum Æthyopiæ non solum incolere, sed etiam hinc inde peragrari merito obedientiæ jussus, a primo mox mihi præfixi ingressu Nili fontes seu ortum Nilotici[528] fluxus indagare; cum tamen abs imperatoris licentia nullo ire aut eqvitare præsumpsi, minus obtinendi facultatem Nilum cernendi sperabam, secrete longe nutritam in effectum deducendi conclusi voluntatem, summo mane uno dierum sub prætextu medicinarum visitandorumve infirmorum de pallatio discessi, uni solum servorum fideliori paratam conducere mulam demandando, absqve strepitu, aliis dormientibus adhuc, montem versus *Abbo* properavi ac in mox adjacenti Turcarum oppido cum panis et caffee provisione qvinqve alios pro mei custodia Mahomethanos assumpsi servos, ulterius properabam Nilum versus dirigendo gressus, duos minores per pulcherrimam planitiem torrentes ac viridantia pertransii prata et licet Decembris fuerit tempus, tamen virides segetes cum ridentibus conspexi pratis plurimis, solo gramine, variis herbis ob desidiam hominum ornatis.

Qvia vero tantum peragere iter tramite uno pedestribus servis evenisset difficile, igne excusso, paululum qviescendo bono eos confortavi caffee, mox properando ulterius placida semper in planitie segetibus oculos divertentibus, donec circa horam pomeridianam secundam Nilum conspicere licuit, ante qvem mediæ spatium horæ terra tumida, aqva imbibita se commovens deambulari, minus eqvitari potest, ambulantes pedes infigendo [[se]] hærebant ac profundabantur, defatigatio qvam maxima causabatur. Timorosi, ne forsan profundius || [f. 329v] terræ infigamus, ego tamen eqvitando feliciter usqve in Nili aqvam, itinere fatigatus in viridi consedimus prato, paululum qviescentes, hinc inde parvis prostantibus domibus variorum proprietariorum, qvarum aliqvæ meo bono amico ministro reginæ matris *Krijacus* nominato appertinentes, actu inibi ob commercia Æthyopum ducenda existenti, ut gubernatori hujus territorii constituto; meam cognoscendo præsentiam subito suum ad me beneventandum emisit servum, variis pro confortando esculentis donatis. Ego interim in gramine viridi lassas reparabam vires, Nili aqva me recreabam; paulo post plurimo cum comitatu a ministro *Krijacus* visita-

528 Nili- *ms.* : *corr.*

© Vydavatelstvo Epoché & Ústav hudobnej vedy SAV, 2007

tus, omni exceptus humanitate, domum pro pernoctando obtulit ac exqvisitis Nili piscibus providit, nam dies fuerat Veneris, carnibus vesci recusavi.

Ut autem hanc delectabilem Nili bene impendam occasionem, diligenter sanitatis promovendæ ac conservandæ gratia in Nilum ingressus, qvatuor servis telos in qvadro tenentibus qvasi in cellula, ne a populo videar coopertus, me abluebam, omnia Nili observans notabilia;

cum pro tunc de provincia *Goggiam* millena hominum commercia tractantium adfuere; *teff* aliave frumenta abundanter pro frustis divendebant salis, omnia enim a regno Goggiam per Nilum interjacentem in parvulis advehere solent naviculis, a populo provinciæ Amahra vicinitate civitatis Gondar ac adjacentium incolis emuntur locorum. Mirum, qvid in naviculis cernebam: qvinqvaginta circiter pedum longis, vix 6 vel 7 pedum largis, singulis in littore Nili supra ligna ad exsicandum expositis, nam de cannis crassioribus mirabili confutæ modo, mihi parebant ad navigandum in largitate improportionatæ, omni debere inverti momento ac aqvam per cannas ingredi, fore in eis innavigabile; verum experientia docuit secure in suam redire provinciam etsi versus *Goggiam* Nilus magis diffusus, largus ac || [f. 330r] profundus, attamen ita miseris naviculis, melius dicendo stramineis, prospere navigare solent, dummodo æqvilibrium non multum se commovendo observent; duo solum in naviculæ cornu sedentes qvieti, ne agitando se pereant inversi, ut incautis contingit sæpe.

Videram pro tunc in Nilo cum admiratione volatilia salvatica plurima, anseres, anates, aqvilos cum mirabilibus variorum colorum avibus, admirabundus maxime ob tantam hominum copiam nullum habentibus timorem, baculo vel lapide mactassem, nisi Æthiopum, pro illicito tenendo facinore, indignationem timuissem. Tanto magis, in recenti meum antecessorem medicum Gallum memoria retinentes, seditio timenda erat, nam ille more Evropeorum insultando populo male tractare volens, vestibus spoliatus, variis opprobriis affectus, jam jam circumcidendus, nisi aliqvi imperiales servi accurrissent, misere vita privassent. Etsi postea imperatori conqværendo[529] omnes rei in pelle ac auro puniti, tamen millenis cruciabatur angustiis. Hæc ego rememorando, majori usus cautela, ne deterius qvid contingat, nihil displicentiæ causare præsumpsi; qvia tamen albi sub nomine *Fra`n´gi* odiosi redduntur Evropei, in omnem præcavendum populi insuetum cum armatis meus amicus *Krijacus* mihi adfuerat servis, immunisve a sinistro evasi casu.

In hoc Nili loco non intendo principium principians, sed altius bona die media eqvitando in altum prægrandem montem, cujus pars inferior qvasi concava, de qva Nili prosilit aqva, accedi non potest, nec debite salientis hujus aqvæ bocca [!]cerni, circumqvaqve terram humefactando tremulam ac mollem efficiendo, nullus calcare præsumit profudarive timeat, ideo communius girum circa montem

529 conqve- *legere malim*

© Marek Doskel & Agnieszka Doskel

faciendo, paulatim per concavos montis lapides ascendendo et descendendo bocca [!]consideratur, non minus magna nec præcipitosa, solum strepitosa, de montis interno prosiliendo aqva, neqvaqvam totam irrigare Ægyptum || [f. 330v] sufficiens cum innumeris pratis ac hortis, si pluvia, ut mox supra retuli, deficeret copiosissima, per continuos qvinqve menses, vix in toto similis mundo, non pluvia, sed potius aqvæ proluvium dicenda; pro tunc horribilia tonitrua, fulgura a prandiis incipiendo, toto pomeridiano tempore totave nocte pluendo, cor{r}uscantes[530] ludunt cæli, qvasi perire ruinarive singula deberent. Ideo timidi illud non accedant regnum, tempestates abhorrendo adire non præsumant, in sua patria qvieti permaneant, ne e terrore incurabiles contrahant infirmitates, nullibi enim similis tempestuosus, furibundus in alia mundi parte aer invenibilis, a vili mea penna vix adumbrari valet.

Cum autem varii varia de Nili ortu edissere fundata minus non erubuerint, aliorum persvasi opinione, nunqvam tellurem Æthyopiæ videntes, qvivis suo enarrabat modo; ego vero regnum incolendo, personalem adhibendo diligentiam [531]Nili inqvirens ortum rep‹p›eri[532] in parte occidentali provinciæ *Goggiam* in una valle seu campo magno undiqve montibus circumdato, ubi duo qvasi fontes in forma existunt rotunda; cujus descriptionem jam anno 1618 12. Aprilis mei sacri ordinis notavere PP. missionarii[533] ac noviter anno 1716 p(ate)r præfectus Liberatus Veis, dein lapidatus venerabilis martyr ac etiam certus catholicus Elias, multis annis apud dictos fontes seu Nili originem habitans, similem dederat relationem meæ experimentali visioni; duos fontes duarum circiter ulnarum latos in diametro, ab incolis *ain* vocatos, Hebraice[534], Arabice, Æthyopice oculum denotando, volendo ad litteram significare fontem. Distant autem dicti ab invicem fontes ad jactum lapidis, cum tota circa fontes planitie tremula, ut ad sexaginta et plures passus approximari neqvit ipsis scaturiginibus e præfatis duobus ebulliendo magno impetu fontibus, parvum efformando fluviolum, etsi nulla de montibus descendat aqva. Dein infra apicem una circiter a fonte distando leuca versus Occidentalem partem in pago *Guisch* || [f. 331r] moratur populus, altera ex parte infra montem in distantia unius leucæ etiam in valle e terræ visceribus alius emergit fluvio-

530 {} *del.*

531 Nili – Ægyptum versus [f. 331r] *resp. Kircherii* Mundus subterraneus*, 73*

532 ‹› *suppl.*

533 The reference to Franciscans can not be correct; in fact, it was a Jesuit missionary, Pêro Pais, who visited the sources of the Nil, in April 21, 1618. Prutký may be refering either to the narrative by Kircher (*Oedipus Aegyptiacus*, I, 57–9, or *Mundus subterraneus*, 72–3) who worked with Pais' manuscript, or to the French translation of Lobo's treatise (LE GRAND, 210) who depends on Kircher. Certain similarities point rather to the use of the Kircher's text.

534 Hæb- *ms. : corr.*

© Nakladatelství Doplněk & ACADEMIA 2007

lus, paulatim se diffundens Nilove conjungens; cujus incolæ loci assecurabant se vidisse sæpe de iisdem montibus per subterraneos scaturire meatus ac ibi aqvam prorumpere. Rivus vero fontis infra fontem erumpens, spatio dup{p}licis[535] jactus lapidis in Orientem vergit, mox declinando Boream petit, tandem qvadrante leucæ novus se offert e saxis rivulus et scopulis ebulliens, parvulo intervallo alii duo se jungunt rivi, de Orientis plaga erumpentes; semper aliis et aliis identidem collectis rivis notabiliter Nilus excrescit.

Spatio vero diurni itineris magno fluvio *Jamma* vocato conjungitur, mox versus Occidentem deflectens, trium itinere dierum a sua prima scaturigine noviter mutuo cursu Orientem repetit, per ingentem transeundo lacum, ut exinde Nili aqva notabilem ab aqvis loci[536] ostendat differentiam; irrigat terram *Aleta* dictam, qvinqve a lacu distantem leucis; ibidem per rupes qvatuordecim ulnarum altas præcipitatur, inter duas alias ingentes rupes qvasi visum effugiendo vix cernitur; inflectendo per varios gyros Ægyptum versus, adhuc alium in se recipiendo fluvium, qvasi *Nigra* majorem a parte Meridionali e regionibus nigris *Burne*o ideo *Nigra* vocatur, etiam copiosis intumescens fluviis supra Ægyptum Superiorem Nilo se conjungit; totam percurrendo Ægyptum, apud *Rossettam* ac *Damiatam* in Mediterraneum se effundens mare. Extra omne igitur est dubium causam exundationis Nili augeri omni anno vehementius de pluviis Æthyopicis et *Burneo*, neminem[537] amplius latere puto, ut jam aliqvi scripsere veteres. Sic olim Strabo verbis ex Aristobulo Nilo ex austrinis imbribus impletio contingit. ``(lib. 15, pag. 692)´´, idem lib. 17 pag. 789 tradit.[538] Antiqvi conjectura, recentiores vero ipso cognovere visu augeri Nilum, qvia per æstivis Æthyopia perluitur imbribus, in extremis ejus maxime finibus. Tunc tempore[539] pluviarum impossibile || [f. 331v] peragrari potest regnum, omnes enim exundant fluvii, pontibus ac navibus ad transfretandum carent, raro qvis natare noscit, ut tamen necessitatis tempore fluvios transire qveant, qvidam utraqve de parte funes arboribus colligant, alii duas invicem trabes ac desuper magno vitæ periculo transvehuntur.

Cajus annuam Ægypti innundationem stupuerat, capere neqviens; plurimi imperatores ac reges eam procedere e suis fontibus credentes, qvos ad indagandum, qvoddam qvasi prodigium explorantes mittebant. Sic Julius Cæsar miserat exploratores testante Lucano[540]: „… *nil est, qvod nescire malim, qvam fluvii causas, per*

---

535 {} *del.*

536 lacus *legere malim, locum Kircherianum (*Mundus subterraneus*, 73b) respiciens*

537 *fors* nihil *aut* nullam *legendum*

538 *Scil. Strabonis* Geographica, XV, 1, 19; XVII, 1, 5.

539 -oris *ms. : corr.*

540 *Cfr. Lucani* Pharsalia, X, 188*, ubi tamen* „…quod noscere malim, … latentis …, spes sit“ *legitur*.

© Maria Rossel & ACIS 2007

sæcula tanta latentes.“ Et mox subdit: „… *spes si mihi certa videndi Niliacos*[541] *fontes, bellum civile relinqvam“*. Sic etiam Nero Cæsar, ut scribit Tacitus (Nat. qvæst. lib. 6., c. 8)[542], *Centuriones ad investigandum Nili caput duos misit*, qvos Seneca ipse narrantes audivit[543] *„longum illos iter peregisse, cum a rege Æthyopiæ instructi auxilio commendatiqve proximis regibus penetrassent, „ad ulteriora qvidem“ ajebant „pervenimus, ad immensas paludes, qvarum exitum nec incolæ noverant nec spectare qvidqvam potest““*.

Verum enim vero vanæ, innanes fuere omnes istæ explorationes, nec credibile est veteres Æthyopiæ reges, qvi originales fontes procul dubio noverunt, centuriones illos ad paludes aduxisse, nisi forte uti exploratores regionum timuissent, aut fors ipsos exploratores tædio viarum et periculorum reversos, qvid pro qvo edixere; vanum studium regum, incommoda[544] suis postponentes, etiam inter proverbia vani laboris hoc recensetur „Nili caput qværere“, ut poeta cecinit[545]:

„Arcanum natura caput non prodidit ulli,
nec licuit populis parvum te, Nile, videre.“

Sic etiam canit Claudianus[546]:

„Secreto de fonte cadens, qvi semper inani
qværendus ratione latet, nec contigit ulli
hoc vidisse caput, fertur sine teste creatus.“

Sed revera vanum est certos fontes alicui flumini majori || [f. 332r] assignare, cum tot sint ejus fontes, qvot rivi, imo tot, qvot pluviales cadunt guttæ, totidem te habere puta principia, unde flumen construatur, nam, ut dixeram, tota Nili crescentia majori de parte a copiosis augmentatur pluviis, talemve a jam prælaudatis descriptum authoribus ortum, noviter personali conspiciens experientia, merito comprobandum censui.

Nunc ad ea, qvæ magis homini Christiano præ aliis rebus necessaria dignoscuntur, descendo ac a primo reparatæ salutis principio fundamento.

---

541 Nilaicos *ms. : corr.*

542 *Non Tacitus sed Seneci* Naturales quæstiones (VI, 8, 3) *citantur, ubi tamen* „miserat“ *legitur.*

543 *Cfr. Seneci* Naturales quæstiones (VI, 8, 3–4), *ubi tamen legitur:* ipsos … regibus ad ulteriora penetrassent; qui „inde” aiebant „…nec sperare quisquam potest“.

544 -dis *ms. : corr.*

545 „*Lucani* Pharsalia, X, 295”

546 „*Claudii Claudiani* Carmina minora, XXVIII, 5“

© Matej Ropel & ACECS, 2001

|| [f. 332r]

Caput XXXIIII
Quæ sit Æthyopibus fides

[547]Qvi reginam Sabæ illam, qvæ ab Austro aut terræ finibus iisse dicitur ad audiendum Salomonem, in insula *Meroe* regnasse credunt, ii pro indubitato habent[548] post ejus in patriam regressum unius veri Dei cognitionem [[esse]][549] in Æthyopia cœpisse. [550]Reginam a Salomone edoctam, superstitione idolorum relicta transiisse ad Mosaicam religionem, illamqve suis impertiisse populis. Proinde [551]ambigvum esse doctis non potest, duas Sabæ nomine fuisse regiones per orbem cognitas. Unam in ea Arabia, qvæ felix nominata est, non procul ab Erythreo mari, a qva Sabæa thura celebrata poetis, et qvod multis placet, tres illi reges, Bethlehemitico olim nobiles adventu, Sabæi nuncupati. Alteram ab illa alia non loco solum, verum etiam Hebraica scribendi ratione separatam, qvæ in hac, de qva agitur Æthyopia fuerit, a Cambisis sive matre, sive sorore (incertum utra) *Meroe* postea appellata est.

Non me latet graves asserere authores ex Felice Arabia, non ex Æthyopia, fuisse Sabæ reginam; scio qvoqve alios[552], qvi eam velint et in Arabia Felice et in hac Æthyopia et in vicina Ægypto, late patente ditione, fuisse dominatam, qvibus ego etsi non credo, non tamen repugno. [553]Illud tamen, qvod a peritioribus præsertim hocce tempore magis probatum, volo hanc reginam in Æthyopica Saba sedem sui habuisse imperii indeqve ad Salomonem profectam, qvam variis invenio || [f. 332v] dictam nominibus; Nicantam qvidam vocant, [554]Nictocrem alii, plures Nicaulam, non pauci Machedam, qvod nomen recentiores historici usurpant libentius eo, qvod ita vocatam ab Æthyopibus acceperint. Tanta ferunt præditam fuisse sapientia et rerum futurarum præsentione, ut habita pro Sibylla sit. Nec desunt, qvi illam credant, qvæ est a qvibusdam Judæa dicta, ea de causa, qvod et in Judæa fuerit fidemqve acceperit Judæorum; nec valde discrepant, qvi Sambe-

---

547 Qvi – cœpisse : „Godignus, 113 (I, XVIII)“

548 habent *ex* ducunt *reparatum apparet; this slip of the pen was corrected to correspond with the original Godignus' text*

549 esse *can be found in the original Godignus' narrative but might had been seen as redundant or incorrect by Prutký and was erased consequently*

550 Reginam – Proinde *resp. Godignus, 113 (I, XVIII)*

551 ambiqvum – repugno „Godignus, 113–4 (I, XVIII)“, ubi tamen *Bethlemitico*, *agimus* et *auctores* legitur

552 *the original Godignus' text adds* esse

553 Illud – vocant *resp. Godignus, 114 (I, XVIII)*

554 Nictocrem – vocant : „Godignus, 114–5 (I, XVIII)“, ubi tamen *nominant* pro *vocant* legitur

© Marek Dospěl & ACESS 2007

tam, qvasi Sabæam appellant. Eamdem volunt apud ethnicos fuisse illam, qvam qvidam Babylonicam, Ægyptiam alii, nonnulli Persicam vocant. [555]Viginti qvatuor ajunt scripsisse libros, et multa in iis ad Christi mysteria spectantia, neqve in hac re ulli ex aliis Sibyllis cessisse. Sed hæc incerta. Vincentius Ferrerius, [556]doctrina, sanctitate clarissimus, scriptum in qvodam reliqvit sermone, cum regina Sabæ ab Salomonis aula in patriam reverteretur, torrentem reperisse in via, ac in eo pontis loco transversum lignum, in qvo cum pro humani generis salute figendum Christum divino instinctu cognosset, de mula, qva vehebatur, subito descendisse, lignum flexis genibus ac effusis lacrymis pronam adorasse, nec fuisse passam, ut ullus ex toto comitatu pedibus in illo insisteret. Misisse deinde ad Salomonem nuntium cum litteris, in qvibus narraret, qvid sibi in itinere esset divinitus patefactum. Salomonem re cognita tolli inde lignum jussisse ac abscondi sub terra, id vero in eo factum fuisse loco, in qvo postea constructa est probatica illa piscina Joannis Evangelio[557] celebrata. Hæc ille et alia de eodem ligno ab aliis accepta ad sanctissimæ Christi crucis commendationem in eo, qvem dixi, sermone pie enarrat.

Hæc [558]mihi satis de regina Sabæ tetigisse, qvam cum multis Veteris Legis ritibus ac cæremoniis æterni Numinis cognitionem fidemqve a Salomone accepisse et suis Æthyopibus || [f. 333r] communicasse, ut valde simile vero est, ita multorum litteris constanter traditum. Qvanto autem post ejus mortem tempore apud eas gentes sincera perstiterit fides, id qvidem definiri certo non potest. [559]Multos etiam nunc, ut postea ostensurus, superesse Judæorum ritus, haud est in dubio; reperio apud non neminem Melilechi filium ejusdem reginæ nepotem nomine Josue, statim a parentis obitu relicta unius Dei religione ad inanium simulacrorum transiisse cultum et genti suæ, ut idem faceret, propositis pœnis præcepisse; atqve ita factum, ut ab eo tempore Æthyopum populi ad idola redeuntes et sacra qvædam, qvæ edocti fuere, ex Judæorum religione retinentes, simul fuerint et cæremoniis Hebræi ac professione gentiles.

Sed cum in rebus adeo vetustis haud facile est qvidqvam scribere, qvod difficultatibus sit expeditum, venio ad fidem Christi, qvam nemo est, qvi negat ab ipso statim apostolicæ prædicationis exordio fuisse in Æthyopiam fauste feliciterqve ingressam, duo secundum Deum ejus illuc inferendæ propagandæqve commendantur auctores. Præcessit Indica (hoc dicitur fuisse reginæ Candacis evnuchi nomen[560]) secutus paulo post apostolus Matthæus. Ille ab Hierosolymis in Æthyo-

---

555 Viginti – Ferrerius *resp.* GODIGNUS, *115 (I, XVIII)*

556 doctrina – pie enarrat : „GODIGNUS, *115“, ubi tamen* narrat *legitur*

557 „Io 5,2”

558 mihi – non posset [f. 333r]: „GODIGNUS, *115–6 (I, XVIII)“*

559 Multos – disseminavit *resp.* GODIGNUS, *116 (I, XVIII), minimis tandem cum variationibus*

560 nomen *ex* nomine *reparatum apparet*

© Vydavatelstvo SAV & Ústav slovenskej literatúry SAV

piam redux a Philippo Diacono sacra tinctus lympha, qvam acceperat religionem, suis impertiri cœpit.[561] Hic distributo apostolis orbe Æthyopiam sortito obtinuit, ad qvam se conferens, qvæ evnuchi opera seri fides cœperat, subacto majoribus aratris solo longe lateqve per universam gentem, labore qvidem magno, sed non impari fructu disseminavit; [562]illudqve inter plerosqve videtur constare, ex gentilium regionibus istam Abyssinorum Æthyopiam vel omnium primam Christi fidem fuisse amplexam, vel inter primas, et per annos multos integram sinceramqve servasse, permixtis ex ignorantia qvibusdam Hebræorum cæremoniis ab reginæ Sabæ tempore ex Judæa || [f. 333v] advectis, qvibus hodiedum perdurantibus, adulterata Christi fide, ore solum, non corde, verbis, non opere, apparentia, et non rei veritate fundata est, ut eloqvi qveam *in medio populi polluta labia habentis ego habito* ``(Is 6,5)´´. Et qvoniam vas electionis, apostolus gentium divus Paulus, „*sine fide autem impossibile est placere Deo*“ (Hbr 11,6), effatus, qvomodo placentem dixerim Deo Æthyopicam gentem barbaram, nomine solum se gloriantem Christiano, operibus carentem Christianis, uti pridem jam divus cecinit Apostolus: „*populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*“ (Mt 15,8; Mc 7,6). Tempore enim hujus sancti apostoli divino Æthyopiam replentis semine, cælesti pabulantis esca ac svavi irrigantis nectare, mature rebellem „*vos semper Spiritui Sancto resistitis*“ (Act 7,51) reprehendit, qvod et ego, volendo novo divini pabuli plantulas rore irrigare, radicem ad transplantandum in cælesti hortulo figere, et ecce!, o gens Æthyopica, terra arida, *resistitis et nunc adhuc* (I Mcc 2,33).

Ast amabo! Diligenter hinc inde per domos, senes, juvenes, magnos, parvos, adultos, vegetos, viros, mulieres, virgines, adolescentes perqvirebam, qvæ eis fides; eam ignorant unam, inter se in plurimos partium errores divisi, suo qvivis credit modo, aliud ore, corde aliud gerunt Æthyopes, aliud privatim, aliud profitent publice, nil de signo Christianorum a gentilibus idolatris, Hebræis ac Mahometanis distinctivo scientes, interrogati sua demonstrant colla funiculis pro signo distinctivo ligata, loco sacræ formandæ crucis ut veri Christianorum signi funiculos prætendunt, proterve talibus ab aliis distingvi nationibus ‹se›[563] defendentes. Vere suo ligati signo, diaboli irretiati[564] fune, omni vi etiam alios ita signandos autumant Christianos; qvare ideo nos missionarios, eorum stultitiis se non conformantes, [[p]] minus patentes, nega-|| [f. 334r] -bant Christianos. Ministri ac majores regii officiales cum aliis divitibus omnes non solum hoc parvo contenti funiculo etiam alium majorem, duorum trium digitorum crassum, de holoserico variis coloribus intermixto, a collo usqve in pectus dependentem gestant, nullusve e domo abs eo egredi præsumit, credendo totam in eo Christianorum sitam fore fidem, crebro sibi

561 „Act 8,27–39“
562 illudqve – advectis „Godignus, 118 (I, XVIII)“
563 <> *suppl.*
564 irretiti *legere malim*

© Verlag Hofbibl. Aachen

adulando, illo muniti signo in casu mortis subitaneæ indemnes evolare in cælos, abs eo vero periclitare de salute.

Fidem proinde diligentius successu temporis, ut securam Sacræ Propagandæ Fidei Congregationi referre valeam notitiam, inqvirendo, an una uti Christi Domini et apostolorum doctrina. Et ecce! In sola Gondar regia triginta tres ultra distinctas credentium, etiam idem antehac referente regina imperatoris matre, reperi partes; qvid igitur in aliis regni crediturі partibus? Si enim de gente plebea in Gondar reperiuntur plurimi Deum unum qvidem, trinum in personis, corporeum tamen credentes, tria distincta corpora divinas asserendo personas, tribus cum capitibus, tribus oribus, sex cum oculis, tot manibus totidemqve pedibus, sicqve de cæteris. Christum Dominum Redemptorem una sub natura passum, mortuum, ut Deum pro nostra salute. Majoris tamen notæ homines ac ministri Christum a Patre cælesti materialiter unctum, alii a Spiritu Sancto arbitrantur, textum pro hoc citantes Davidicum: „*unxit eum oleo lætitiæ*“[565]. Alii Eum sacerdotem æqve ac homines ordinatum plurimis cum excogitatis ridiculis pro suo qvivis libitu figmentis, etiam *schum* seu officialem dicunt, a Patre cælesti constitutum; dum autem unctum prætendunt oleo, de ejus interrogati qvalitate obmutescunt. In omnibus attamen suis figmentis, etsi veris di<s>svasi[566] argumentis, persistunt proterve, confirmando magis naturam divinam humanæ ac e contra commixtam.

Sacramentorum ignorant numerum, de effectu eorum ac a Chr(ist)o Domino institutorum nihil somniunt. Baptismum januam || [f. 334v] cæli qvasi solum pro sacramento legitimam pronuntiando formam observant, in lingva Amahra seu Æthyopa „*ene eteckmaluch besme Ab, u Old, u Menfas gaddus, ``ahadu amlack´´ amin*“ „ego te baptiso, seu potius immergo, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, `unius Dei´, amen“. Credunt etenim [567]qvemlibet hominem qvo primum puncto temporis efformato intra maternam alvum corpusculo animus `non´ a Deo infundi[[tur]], `sed´ ``educi e materia, tamen´´ originali, ut loqvuntur theologi, commaculari labe, hanc vero aqvæ deleri baptismo, qvi more apud ipsos pervetusto die ab ortu qvadragesimo masculis, octogesimo feminis[568] ministratur, ne mortis qvidem periculo interveniente anteverti designatum baptismi tempus, moriqve illotos infantes non verentur.

---

565 „Ps 44,8“

566 <> *suppl.*

567 qvemlibet – infantes : *„GODIGNUS, 212 (I, XXXV)“, here Godignus gives information delivered by Urreta, the text in superscript and in margin was added by Prutký to conform with Godignus' view of Urreta's information as untrue*

568 fæ- *ms. : corr.*

© Marek Dopsel & ACTA SLAVICA

Dein hunc supplendo errorem binis intra annum vicibus – die 12. Januarii,[569] ipso sacro Epiphaniæ die, in memoriam ac reverentiam baptisati Christi corpora in lacubus aut fluminibus nocte media viri, mulieres, virgines, adolescentes, monachi et sacerdotes nudi omnes mystis præsentibus ac preces qvasdam recitantibus solere abluere, variis apud ipsos spectaculis, ludis, saltationibus, choreis, tripudiis, ingenti deniqve lætitiæ significatione celebratur; in varia torrentum loca pro simili baptismo assignata descendunt, corpora abluendo formam baptismi sacerdote pronuntiante, millenos nocte illa tractant spurcitias, domum redeunt, dein matutina hora nona prouti elapsa nocte secunda vice parem repetentes cæremoniam *Joannis baptismum* vocando. Reiterant Septembris die secunda baptismum ritu Abbyssino divo Joanni Baptistæ dicata, offerente imperatore singulis munera ecclesiis, aurum, thus, mirrham ac candelas, obligato personaliter, nisi gravi impeditus ratione aut infirmitate comparere; meo in Æthyopia permanentiæ tempore præpeditus gravi malo imperator, splendore regio suum substituit thesaurarium maximo magnatum comitatu, plurimo concomitante populi concursu; vocum jubilo, clamore || [f. 335r] inexplicabili, vario instrumentorum rumore ubicunqve aqvas aut torrentes transibant in eos se lavando, saltabant maximo cum disordine, ministri imperialis confusione, omni seposito nudorum pudore corporum, etiam baptismum vocant, iisqve locis omni dein tempore transeundo magnam honorem ut baptisteriis præbent.

[570]Ex veterum instituto imperatorum apud hanc gentem positum fore in more baptisati parvuli in fronte qvædam inurere stigmata, id vero adeo stricte observari, ut si qvis absqve hujusmodi dep`r´ehendatur signo, in pœnam violatæ consvetudinis libertatem amittit, imperatoris fit mancipium aut gravioribus subjacet pœnis. Qvid ea indicarit frontis nota, apud ejus auctores in ambigvo est. Tria potissimum dicuntur, affirmando qvidam Æthyopes istos eo signo ignis credere, illud se baptisma suscipere, qvod a Christo conferendum ejus præcursor significasse videtur, cum apud Matthæum dixerat: „*Ille vos baptisabit in Spiritu Sancto et inge*“[571]. Alii voluisse primos illos imperatores Æthyopiæ, qvi Christi seqvebantur fidem, ut aliqvod externum signum in Christianis foret, qvo a reliqvis infidelibus, inter qvos convivebant, primo statim intuitu discernerentur; alii alia fingunt, qvænam signi illius vera fuerit causa, neqveo definire certum.

Dum autem parvulis in ecclesiis elapsis diebus conferunt baptismum, absqve sacris, qveis carent, liqvoribus baptisant, abuna illorum archiepiscopus Coftus,

---

569 ipso – abluere : „*Godignus, 213 (I, XXXV)“, here Godignus keeps depend on Urreta's narrative; Prutký extends the text by saying* nocte – nudi omnes

570 Ex – certum : „Godignus, 213-4 (I, XXXV)“; however, several alterations are to be found in word order and verb tenses, not to speak about few different spellings and omissions or again additions.

571 „Mt 3,11“, ubi tamen *ipse* et *igni* legitur

© Vlast Popel & Ac Scott

antiqvis consumptis de novis nil curat benedicendis, nec de a‹c›qvirendo[572] sollicitatus oleo; si tamen qvandoqve ab immemorabili adinveniuntur tempore liqvores, eos ignorant, communius tamen sacerdotes simplices aut ecclesiarum parochi oleum qvandoqve a Mahometanis coementes benedicunt, sacrorum loco utuntur liqvorum.

Dum patres Societatis sæculo decimo sexto intravissent Æthyopiam, errorem in baptismali adinvenere forma, plures ignorantes loco solitæ mox an- || [f. 335v] -tehac dictæ [[formæ]] ac pro nunc perseverantis formæ dicebant: „*ego te baptiso in aqva Jordanis*“, exinde factum, ut plurimi rebaptisati fuerint, ansa dissensionum exortarum, omnes a Basilide imperatore Societatis patres de Æthyopia ejecti sunt; cui tandem patriarcha Alphonsus Mendez scribendo, ita se lamentasse{m}[573] dicitur: „*illud nostris ante cætera injuriosum et odiosum, qvod illis a vestris sit indictum, ut baptismum, qvasi ethnici aut publicani forent, secundo baptismo extruderent, cum hac de re inter nostros et Romanos levis sit disceptatio*“. Æthyopes hodiedum, ut mox retuli, illi inhærendo Matthæi 3.: „*ipse vos baptisabit in Spiritu Sancto et igne*“[574], in pluribus provinciis baptisatos in fronte, naso, superciliis ignito adurunt ferro.

Et licet Orientalis sit ritus ecclesiæ, a qvovis sacerdote baptismum administrante, etiam confirmationem conferri, ac totum corpusculum sacris baptisandorum liqvoribus per modum crucum innumerabilium signari; attamen Æthyopes ritum Orientalium seqventes ac archipræsulem Coftum immitantes confirmationis carent notitia, etsi cæremonialiter eam ut Cofti tribuant, effectum ignorant; archiepiscopo ingnorante, nil animas curante, magis negligente, dum qvandoqve de Ægypto a Turcis oleum apportatur olivarum, rarissime, qvia carum, emitur, tandem sola simplicis sacerdotis benedictione sacratur ac a sacerdotibus ecclesiasticis et monachis S. Antonii abbatis, qvorum in regno infinitus numerus, per provincias deportatur, populo etiam Mahometano ac ethnico promiscue pretio venditur *kava kadus* nominatum, non modicum simili venditione causatur opprobrium et scandalum, Christianorum fidem Æthyopum stupidam ac sacrorum proclamant profanativam.

[575]Circa divinissimum evcharistiæ mysterium varia observavi, bis tantum in hebdomada, sabbatho ni- || [f. 336r] -mirum et Dominico die, sacrificium apud Abyssinos fieri, in unoqvoqve templo unum duntaxat; omnes vero, tam qvi sacris sunt initiati, qvam qvi non sunt, suis dispositos locis semperqve stantes interesse et

572 ‹› *suppl.*
573 {} *del.*
574 „Mt 3,11“, ubi tamen *igni* legitur
575 Circa – sumere : „GODIGNUS, 216 (I, XXXV)“; quod plus – ubi Prutky *varia observavi* authenticitatem simulans dicit, Godignus haec habet: *non pauca legi a variis tradita*

© Vydavatelství Karolinum & Academia

cantantes sub utraqve specie evcharistiam sumere; [576]longe aliter, qvam apud nos rem divinam peragi, alia fore sacrificantis vestimenta, dissimiles ritus, diversas cæremonias. Sacrum pallium (planetam dicimus), qvo Abyssini sacerdotes sacra faciunt, oblongæ subuculæ est persimile; stola foramen in medio habet, qvo immissa capiti partim a pectore, partim a tergo pendet. Neqve amictu neqve manipulo neqve cingulo utuntur. Operta cucullis sunt capita monachorum, dum sacrificant. Sacerdotes in ara conficiunt sacramentum non ostendendo hostiam populo, qvi interest, cum eam in sublime tollunt. Nullus sacro interesse potest, qvi eo finito non sumat evcharistiam. Constat etiam divinum de viatico præceptum nec observari nec agnosci, proinde solum ingrediuntur templum, qvi facienti ministrant, cæteri neqve ipsum sacerdotem vident. Calix, patena ex ære sunt, ex gossypio corporalia et purificatoria, parum omnia tanto mysterio consentanea. Si qvam calix rimam agit, ne diffluat infusus liqvor, cera obstruitur. Qvinqve minimum ministri adesse solent litanti, hi plerumqve ob inopiam seminudi sunt et characteres legere communiter nesciunt, respondent memoriter, nec responsa intelligunt. Fermentato in sacris pane utuntur eodem confecto die. Ex uvis passis aqva infusa succum exprimunt, qvod loco vini est. Peritiores parum miscent aqvæ, alii communiter tantum, ut expressus liqvor a natura vini recedat; sub utraqve specie omnes Evcharistiam sumunt. Ex calice, cui similis capaci pateræ figura est, cochleari hauritur sangvis et communicantibus porrigitur. In festis solemnioribus partim plaudunt manibus, Davidico moniti versu „*omnes gentes plaudite manibus*“[577], partim sistris et tympanis concrepant more bacchantium, adeoqve his tinnitibus delectantur, nulla ut ipsis videatur esse musica svavior. Sacerdotes contraria verbis Christi consecrando, || [f. 336v] ``non´´ proferunt verba dicentis „*accipite et manducate, hoc est corpus meum*“[578], sed more Coftorum consecrantes „*hoc est corpus Christi*“; taceo de consecratione calicis, aliunde contra tot summorum decreta pontificum sancita illicite invalideqve faciunt. Certis solemnioribus festis evcharistiam mediante cochleari argenteo magnis, parvis imboccant ac calicem propinant, non tamen circa festum Paschæ.

Verum, qvalis Æthyopum consecratio, talis prope modum ejus veneratio, abs pra`e´via peccatorum expiatione evcharistiam administrant, communis est praxis, dum unus alterve in concubinatu vivens qvinqve sex annis irretiatus vitiis, tandem tantas post fœditates apparenti agitatus scrupulo, matrimonium ineundi concipit animum, primo, proximo in via obviando sacerdoti clamat „*abba*, pater, hæc præsens mulier mea dilecta per tantos est annos, ei extra matrimonium convivendo, modo tamen illud contrahere intendo, *abba evtachen*, pater absolve me“, qvem

576 longe aliter – musica svavior : „Godignus, 217–8 (I, XXXV)“; except for – not surprisingly – the names of informants quoted by Godignus

577 „Ps 46,2“

578 „Mt 26,26; Mc 14,22; Lc 22,19”

© Verlag Hansel & Acht

sacerdos more patriæ, ut mox de pænitentia relaturus, publice absolvit, sine omni peccatorum enarratione, tandem sponsus die sibi placito cum concubina per septem continuos dies ecclesiam adeunt ac evcharistia reficiuntur, eam per dictos dies sumere continuant, qva peracta jam celebratum est matrimonium; contractus enim matrimoniales aut denuntiationes publicæ inconsvetæ, pro libitu contrahit qvivis et repudiat. Externam tamen evcharistiæ *korban* nominatæ in seligendis frumenti granellis, pecunia ecclesiæ coemptis pulchrioribus, aut de oblatione fidelium meliori exhibent venerationem.

Sacrista communiter diaconus massam pinsendarum conficit hostiarum, septem recitando pænitentiales psalmos, commiscendo farinam, tandem libunculos crucibus signatos efformando fornaci in septis ecclesiæ contentis imponens, aliter factus pro profanato teneretur panis. Missæ celebrantes sacrificium sancta sanctorum semper cortinis cooperta, a nullo lagico- || [f. 337r] -rum intranda nec videnda, totum telis obductum presbiterium[579], ubi sacerdotes monachi suas ridiculas tractant cæremonias, populo circumqvaqve duobus muris non adeo altis cincto, ita ut anteriore muro in pectus usqve elevato intra ecclesiam, in cujus medio solæ subsistunt mulieres, prospiciunt nil de celebrante intuentes, tanqvam cæci missam audiunt ignorantes, qvid aut qvomodo agatur. Solum uno extra cortinas presbyterii[580] stante monacho, manu tenendo ba{c}cellum[581] crucula in cuspide signatum, præcinendo, varios producendo gestus supra ac infra se, in partes huc et illuc capite movendo, pedibus pulsat, paulatim eos elevando, usqve dum in plenam deveniat agitationem, de terra in altum elevando se, voce semper altiori toto missæ tempore aliis cum monachis, qvos seqvitur populus in omni immitando motione, saltat; ita singuli a clamore ac fortissima agitatione debilitantur ut delires, semi apparent mortui, toto sudati corpore, vix respirant; ultimatim monacho præcinente digitos in os imponente sine prolatis blatrat verbis, se in labra percutiens, semper immitante populo, histrionem repræsentat. Alii tintin<n>abula[582] ac crepitacula, qvasi parvula percutiunt tympana tintin<n>abulis[583] plena, digitis tangendo, manibus plaudendo, commoventes ad saltum corpora, celeberrime „halleluja“ concinentes varios formant gestus, spectanti Evropeo cordialem excitant risum.

Missa finita primo mulieres suum producunt concertum, vocem in altum elevantes, sola lingva „*la, la, la*“ clarissime, citissime qvasi cantantes replicant, una cum viris plaudendo manibus. Tandem ecclesiæ osculando portum redeunt ad propria. Missa per hos mirabiles cantus duabus saltem protrahitur horis;

579 præ- *ms. : corr.*
580 bresbiterii *ms. : corr.*
581 {} *del.*
582 <> *suppl.*
583 <> *suppl.*

© Vladislav Ondráček & Aleš Sisr, 2007

jejunii diebus [[hora post meridiem tertia]] ac in Qvadragesima, donec occidat sol, nil prorsus degustant, paulo ante occasum rem divinam faciunt sacerdotes, qvia credunt ipso evcharistico cibo ac potu jejunium frangi, semper tamen e viginti vel triginta sacerdotibus unus solum sacrificat, alii manibus plaudunt, cantant ac saltant nunqvam intrantes ecclesiam, || [f. 337v] qvin aliqvid terræ fructus (thus, ceram, mirrham, triticum aut alias res) apportent.

Pænitentia conformis est evcharistiæ – neqve species neqve numerum in confessione exprimentes peccatorum, generaliter tantum, qvid pro qvo intra decem aut viginti annos, dum aliqvalibus suæ perversæ vitæ agitantur scrupulis, se in meliorem statum saltem existimatum ponere anhelantes enarrant dicendo sacerdoti: „sumus mali, injusti, vindicatores etc.“, juxta placitum confitendo aliqvid, nil reponente aut examinante confessario, absolutio „*Egzier efftach*“, id est „Deus te absolvat“, abs ulteriori imposita pænitentia elargitur. Qvandoqve in rarissimo casu jejunium aut eleemosynam imponendo pænitentibus, mox existimatam sub utraqve specie evcharistiam sumunt ad propria revertentes, in præteritis reviviscunt vitiis, partes pænitentiæ ignorando reqvisitas, emendationem et propositum in memoriam non reducunt, a confessariis non interrogati, minus instructi, emendandæ non se reflectunt vitæ. Attritionis aut contritionis nunqvam fit mentio, necessariam pænitentiæ ignorant partem; talis communiter emendatio, qvalis antehac fuerat absolutio.

Hæc tamen legenti minime sint miranda, nam populus abs magistro, grex absqve pastore, filii privi patre, vagabundi ac derelicti a matre. Naturali qvandoqve gens inclinatione bona in Christianas procliva virtutes, sed qvo duce aut magistro cultivanda, dum sacerdotes et monachi mali? Vita, moribus pessimi, nil instruentes nec in bonum admonentes, minus spirituali vescentes pabulo, cæli viam non demonstrant, imo ipsimet populo pejores, ignorantes, seducendo viros, mulieres; si qvandoqve modo suo confiteri volentes, sollicitantur, non consentientes absolutionis negatione ac excommunicatione, qvam præ omnibus aliis timent malis Æthyopes, terrent; malum, qvod anhelant, extorqvent ac post tale jam perpetratum primo absolvunt, Dei iniqve appromittentes benedictionem, eas di{l}laudando[584], fingendo per eorum pat- || [f. 339r] -ratam malitiam sanctificari; me præsente in Abbyssinia plurima accidisse absurda, aurem qvia honestam lædentia, prætereo, unum solum prolaturus, dum certa juvenis monachum accessisset confitendi parata, cujus allectus pulchritudine repetebat „*tange me* prius, dein absolvam te“, puella vero renitente, excommunicatione terrefacta lascivo consensit petito. Vere pulch<r>a[585] Æthyopum pænitentia præclarosve ovium pastores, ut ajunt lupos, gregem Domini di{l}laniantes[586]! Juvenis ad suos rediens puella, qvæ ei accider-

584 {} *del.*
585 <> *suppl.*
586 {} *del.*

© Marburger Arbeitsstelle

ant, palam enarravit ac in publico hanc porcilem promulgavit pænitentiam; nihil tamen unqvam monacho factum, casum inter se irridentes, ordinariam illorum fore vitam.

Nunc tria ultima considerare liceat sacramenta.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 338r]

Caput XXXV
De extrema unctione, ordine et matrimonio

Extremam unctionem, moribundorum pharmacum, nunqvam credo hactenus in aures Æthyopum pertigisse, eam penitus e cordibus deletam, nullus minimam ejusdem a tempore S. Matthæi apostoli retinuerat notitiam, irridentes sacramentum prædicari, etsi divi Jacobi illis obtrudantur verba (``Iac 5,14´´): „*infirmatur qvis in vobis, inducat presbyteros ecclesiæ et orent super eum ungentes*[587] *eum oleo in nomine Domini*“. Obmutescunt rationem pro nec contra allegare ‹ne›scientes[588]; jam anno 1607 Ludovicus Azevedius, Societatis Jesu sacerdos, vir prudens ac pius, cum aliis sociis so<l>licite[589] excolebat Æthiopiam, undecimo calendas Augusti ad Evropeos scribens patres diserte ait: „*ignota Abbyssinis esse sacramenta confirmationis et extremæ unctionis*”. Infirmi non nisi divites a sacerdotibus visitantur, doni obtinendi gratia, nil spiritualis adferendo consolationis, sacros coram infirmo divinæ Scripturæ prælegunt textus, sæpius repetendo verba solitæ absolutionis „*Egzier efftach* Deus te absolvat“. Pauperculam ignorantem decipientes gentem, in statu fore gratiæ persvadentes, salutis obtenturam præmium false deludentes, abs sacramentis pænitentiæ ac viatici decedere sinunt, pane vit- || [f. 338v]-æ non roborati.

Verum etiam, qvomodo extreme ungendi, si oleo, ut antehac retuli, carent olivarum, sacris ideo privi liqvoribus? Optima Abbyssinorum extrema dici posset unctio apud moribundos edere, melius bibere, omnes undiqve conveniendo amici ac consangvinei potum ac cibos adferentes copiosos; se pabulando infirmos ac moribundos negligunt, tanto velocius promovendo in infernum. Vere miseros pauperes Æthyopes, in tanta viventes cæcitate, sæpius lacrymose conspexi, juvamen renitentibus ponere neqviens, tot animas inter mulierum manus, qvibus lascive convivebant, misere perire, sua in præmia æternitatis secure properantes infelicia.

[590]Cum præter abunam, archiepiscopum Coftum, episcopi apud Abbyssinos nulli sint, neqve ipsi veteres Alexandrinæ ecclesiæ ritus cum Romanis umqvam commutarint, adeo hac in parte a Romano usu rituqve abhorrent, ut Oviedus patriarcha, qvamdiu vixerat in Æthyopia, valde semper et magna de causa dubitarit essentne Abbyssini sacerdotes rite ac legitime initiati, qvod eæ sacrandi formæ, qvibus abuna utitur, adeo essent incertæ, ut corruptæ viderentur. Ob hanc causam in iis, qvæ ordinum sunt propria ac verum in ministro exigunt characterem, nun-

---

587 *Vg.* ungu- *legitur*
588 <> *suppl.*
589 <> *suppl.*
590 Cum – Sebastianus Rodericus *resp.* GODIGNUS, *224–5, some parts being taken over word for word*

© Marburger Zentrum für Afrikastudien

qvam inducere in animum potuit, ut eorum uteretur opera, ne forte irrita fierent sacramenta; unde factum, ut cum Theclamaria, S. Antonii monachus ac apud suos sacerdos, ad tractanda qvædam Christianæ religionis negotia anno Christi millesimo qvingentesimo nonagesimo tertio ex Æthyopia Romam venisset, in domestico sacello eminentissimi cardinalis S. Severinae ab episcopo Sydoniæ more Romano omnibus iterum ordinibus fuerit initiatus, eo qvod summus pontifex, cui patriarchæ dubitatio exposita fuerat, re prius cum cardinalibus et viris doctissimis consultata, ita faciendum judicavit. Testes sunt duo præter alios ex Societate Jesu integerrimæ viri fidei, tunc Romæ degentes – pater Joannes Alvarus ac pater Sebastianus Rodericus; proinde etiam ego valde dubito, num apud Abbyssinos verum fiat missæ sac- [f. 339r] -rificium, cum etiam nunc longe aliter apud eos, qvam apud nos, rem divinam peragi conspexerim.

[591]Qvi ordinari ac sacris initiari volunt, multos ante per dies ad abunæ archiepiscopi domum se conferunt, ubi stantes ad ostium voce contenta et lugubri identidem clamant „*domine, miserere nostri*“. Ubi id sæpius fecerunt, admittuntur ad ordines abs omni prævio examine, doctrina reqvisita; [592]bis in anno ordinantur, primum qvidem omnes simul conferre solet ordines sacerdotio excepto, [[qvod]][593] dein per se conferibili[594]. Nullam a prioribus suscipiendis exceptam fore ætatem, non eos dumtaxat, qvi ratione uti et ingredi per se possent, verum etiam ipsos infantes omnium ignaros rerum, ulnis virorum delatos initiari consvesse.

Qvatuor minores patere omnibus, qvocunqve forent deformati vitio – lappis, strabis, balbis, blæsis, surdis, flaccis, mancis, mutilis, claudis et id genus reliqvis. Hunc autem in modum conferri solent, [[in]] patente tabernaculum in loco, templi instar, aut in templo ipso sedens abuna, ex pontificali legens libro paululum, initiandi apto inter se ordine dispositi, ad illum accedentes, capita ipsi submittunt sua, is capillorum cuiqve portionem incidendo, recedere sinit omnes; abuna resumpto libro paululum iterum legit. Illi interim eodem revertentes ordine qvasdam manibus tangunt claves, indeqve ad templi ostia se se conferentes ea et reserando et claudendo. Mox qvibusdam linteis capita operientes redeunt ad abunam, fictile tangentes vasculum, paulisper procedendo, mox ad eumdem revertentes, qvi manus capiti cujusqve imponens, dein rem divinam peragit ac ad extremum eucharistico pane omnes cibat, qvem cum puelli demittere in stomachum aliter non possent, freqventibus aqvæ haustibus deglutiunt. Mirum videre est indiscriminatim

591 qui – ad ordines *resp. GODIGNUS, 227*

592 bis – deglutiunt *resp. GODIGNUS, 219–20, large parts being taken over word for word, minor alterations applied only to word order or verb tenses (as necessary due to converting the text to indirect speech); here Godignus quotes Urreta's narrative*

593 original text (by Godignus) can reasonably be charged with this slip of the pen, since *quod* appears 2 lines directly above *excepto*

594 conferibili : *ex* -le *rep. apparet*

© Nakladatelství Academia 2007

ordinando omnes, petentium satisfacere voluntati, ne contra eum rebelles fiant ac de regno expellant, cogitur, vano perculsus timore, non Dei zelo ac amore, ad placitum ordinat hominum, nullam doctrinam ob lingvæ Æthyopicæ igna- [f. 339v] -viam administrat, publice nunqvam comparet nec pontificat, intra muros suæ domus semper occlusus comedit et bibit. De spirituali gregis sui pabulo nil sollicitando nec cælestium instillando desiderium, qvivis qvidqvid lubet, licet, agit ac credit, suum præclarum spernunt pastorem.

Qvandoqve subdiaconos et diaconos ordinando, evangelium Arabicum legens nil intelligentibus ordinandis, librum tenentibus osculantur, taliter ordinati redeunt. Dum sacerdotes ordinandi, omnes in evangelio manum tenentes, in eos sufflat, ordinati censentur; ``anteqvam´´ in suas redeunt domus, [595]singuli salis petram reddunt conferenti, ea laboris pretium est et in his locis pecunia.

De matrimonio qvædam evcharistiæ mentionando memini [596]suo qvemqve arbitrio absqve ulla imperatoris sive alterius cujusqvam superioris facultate conjugia inire et singulos etiam nunc, qvot lubet uxores, ducere easqve vel levibus de causis repudiare; repudiatæ aliud inire matrimonium, illæsæ ab omni pœna. Polygamia enim in Æthyopia nulla inhibita est lege, ecclesiastica solum, qvam non observant, a sacra arceri deberent synaxi. Sic imperator Jasu, cujus medicum agebam aulæ, qvinqve mulieres, germanas sorores, ac septem tenebat concubinas, vetitum Dei fore inculcando, nullius tamen apud Æthyopes rep‹p›eri[597] momenti, hinc inter eos nullum qvasi æstimabile matrimonium, ad breve ducendo tempus uxores, rarissime unam usqve conservant in mortem. Etiam ipsi regni majores ministri et officiales, mei familiares, mihi enarrabant se tertiam vel qvartam tenere aliis repudiatis mulierem; si tamen in rarissimo casu qvandoqve contingit una contentari muliere, raro primæ, sed secundæ aut tertiæ convivunt.

Exinde totum in concubinatu, bygamia, adulteriis aliisqve vitiis vivit regnum, minime conscientiæ remorsum sentientes, in profundo immersi peccatorum barathro versantur; parum etiam in hoc existimato servant fidelitatis matrimonio, utraqve enim [f. 340r] pars in libertate occasionis posita, lascive aliis conversari non desistens, etsi sæpius fideles erga se simulent, secretos non obstante fovent amores, omni in loco commodam malorum adinveniendo occasionem, qvam clarius describere, honestas lædere foret aures, silentio prætereo ad alia me convertendo.

595 singuli – pecunia : „Godignus, 227“
596 suo – repudiare : „Godignus, 226“
597 <> *suppl.*

© Marburger Ostsee & ACTS 2007

|| [f. 340v]

Caput XXXVI
De præceptis Decalogi

Percurram obiter Decalogi apud Æthyopes observantiam, legenti, ut personaliter notaveram, appono considerandam;

mox primum Decalogi ab universo populo Æthyopico transgredi præceptum, plurimis intricato superstitionibus, magis suis qvam Dei confidendo scripturis, [[qvarum]] in manibus, pedibus, corpore hinc inde pendentibus assecurati vivunt, indemnes a singulis malis aut infortuniis incidendis, alias gestando scripturas lucrandi apud suos superiores amoris gratia, alias pro acqvirendis donariis, pro favoribus majorum alias, aut officio obtinendo; alias ad evitanda hominum nocumenta aut dæmonum præstigia. Plurimi credentes etiam in cibos ingredi dæmonem eis nocendo, si in mensam ap{p}ertas[598] ferant scutellas, ideo Æthyopes omnes qvidqvam manducabile alteri mittentes aut ipsi edentes, semper coopertum, ne diaboli intret potentia, transmittunt. Sangvinem e brachio aut pede minuentes in terræ effosso recondunt foramine, ne pariter malus ei nocere qveat genius; sic plurimis in aliis vano perculsi timore non ad Deum, sed suas excogitatas confugiunt scripturas, omni eas renovando anno, qvasdam a monachis S. Antonii, qvasdam a Mahometanis conscriptas.

Et qvoniam tres præcipue grassantes communiter deprædicant morbos, alios omnes in eos reducunt. *Micž* morbum ``dicunt´´, dum qvis jusculum comedens, mox in aerem exeundo verberatur a dæmone sen- || [f. 340v] -tiens in toto dolorem corpore; ideo raro jusculum sumunt Æthyopes, siqve illud qvandoqve comedunt, in aerem exire præcavent, domi sedent, usqve consumatum credant. *Metat* morbus secundus, dum in potum, qvem bibunt, dein sedendo, comedendo, ambulando, necessitates corporis peragendo, salvo honore in urinam, sudorem ac alias hominis intrat diabolus actiones; ideo in omnibus suis timorosi sunt actionibus, et si qvandam contrahant infirmitatem dæmonis a`d´scribentes *metat* vocant. Tertius morbus *medad* est, existimando mense Augusto per provincias regni deambulare dæmonem, capiti nocentem, cujus dolorem omnem *medad* aut *ras filtet*, oculorum autem *ain metamem*, alias corporis alterationes *tecus saat* vocant. Contra hos aliosqve occurrentes morbos scriptis utuntur superstitionibus.

Secundum Decalogi præceptum numqvam transgrediuntur, qvia non per Deum, sua sacra nomina, sed solum per suum imperatorem, regem, suum patronum aut per se ipsos jurant dicendo „*hate*", vel „*Jasu gemut*" – „*rex*", vel „*Jasu moriatur*"; vel etiam jurando dicunt „*amut*" „moriar ego", vel „rex", vel „meus patronus, si illud, qvod profero, non est verum"; non jam qvasi mortem regi, patrono aut sibi desiderarent, sed exprimere volunt: „prout mihi vel regi non desidero mor-

598 {} *del.*

tem, ita meum verum existimari volo propositum". In usu se invicem invisendo more patriæ est, in venerationem se elevando unus erga alterum „*be Egzier, be ezketna Mariam*" – „per Deum, per sanctam Mariam" clamant, protestando his verbis contra hunc honorem de terra elevantis, se amici, sibi exhibendum. Qvod maximum apud Æthyopes est in vanum Dei nomen invocare. Alias blasphemias, maledictiones, vanas Dei invocationes, imprecationes aut sanctorum Dei more Evropeorum Christianorum non committunt.

Tertium („memento, ut || [f. 341r] diem sabbathi sanctifices"), optime custodiunt; omnia figuræ rotundæ fore templa, du{p}plici[599] circumcincta porticu magnumqve modo suo templis Abbyssini præbent honorem, qvotiescunqve aliqvod essent ingressuri, Mosem imitantes[600] calceos seu crepidas[601], qvi eas gestant, detrahere consvevisse, reliqvi plerumqve nudis incedunt pedibus. [602]Nemo in templo aut deambulat, aut ridet, aut cum alio colloqvitur; ajunt etiam nefas esse inibi spuere, oportere proinde, ut sicco omnes stomacho sint, ne a templis arceantur. Canes et qvæ[603] aliæ animantes, qvarum in urbibus solet esse usus, non templi solum, verum etiam cœmeterii prohibentur ingressu. Qvibus hominibus præter templa transire necesse est, si mulis aut eqvis vehuntur, anteqvam ad ipsa accedant, in terram desiliunt et aliqvantulum spatium pedibus conficiunt, donec non modice ab iis distent. Tunc fas eqvos rursum conscendere ac iter seqvi institutum. Nemini licitum in templo sedere, ideo ad lassitudinis subsidium multa sunt ad januam hastilia furculæve, iis persimiles, qvibus innixi incedunt, qvi aut pedibus capti sunt aut ipsis sustineri neqveunt ob debilitatem. Hisce adminiculis incumbunt, qvi vel senectute sunt confecti vel gravantur morbo. Templorum dispositio est[604], ut ara maxima in medio sita a reliqvo spatio, qvod ad ostium procurrit, dividat odeum. Inter ostium et aram ab uno ad alterum templi latus bina tenduntur vela. Inter prius et aram illi tantum esse possunt, qui sunt initiati sacris; inter utrumqve nemo est, nisi minoribus insignitus sit ordinibus; spatium reliqvum, qvod inter posterius velum et januam interjacet, occupari a laicis potest. [605]Templa olim, qvæ a solis masculis, alia, qvæ a solis adibantur feminis[606], nunc || [f. 341v] tamen

599 {} *del.*
600 srov. Ex 3,4–6
601 crepitas *ms. : corr.*
602 Nemo – non possint [f. 341v] : „Godignus, 133–4 (I, XXI)" – with only minor alterations (to be mentioned below)
603 qvæ : *Godignus habet* quæuis
604 *Godignus habet* „Talis communiter dicitur esse t. d."
605 the following sentence has been „up-dated" by Prutký introducing *olim – nunc* opposition
606 fæ- *ms. : corr.*

© Matej Bosgel & ACCESS 2001

utrisqve communia sunt, peculiares assignantur stationes[607], ita discriminatæ locis, ut intueri se masculi et feminæ[608] non possint.

Non solum sabbata cum Judæis, Dominicam cum Christianis observant, nunqvam aliqvid laborando, nisi imperatoris extraordinario jussu; [609]nulla re magis Abbyssini qvam edendo potandove lætitiam significant, nec ipsis ulla sine cibo et potu probata exultatio est. Qvo facile diebus Dominicis et festis trahantur[610] ad sacra, circa templa, qvæ plurimis undiqve umbræ efficiendæ circumdata sunt arboribus, amphoræ constituuntur permultæ, liqvore *tacž*, qvi apud ipsos pro vino est, plenæ; tunc imposito rei divinæ fine adeo plerumqve poculis se ingurgitant, ut ad crapulam primum et ebrietatem, deinde, qvæ communes sunt ebriorum leges, ad probra et convitia, tandem ad arma et concertationes bene poti deveniunt. Missam qvidem sat longam, ut mox supra, celebrant, dein manducatione boum ac potu *tacž* Dominicas ac festivas solemnisant dies.

Qvartum, honora patrem et matrem, exulavit præceptum, persæpe filii, dummodo valent, si non trucidant genitores, omnibus eos privant bonis, aut furto ablatis, in rerum se elevant patronum, exule patre per vim pulso indemnes vivunt filii, sæpe insidias moliuntur parentibus, occidere tentantes, ac e contra parentes prolibus, ætate majoribus, nunqvam fidendo eis, proinde communiter filii aliis domibus divertentes, nullum amorem, honorem observantes. Et justo Dei judicio, cum ex ambigvo nascuntur concubinatu aut adulterio illegitimi, nulla educatione[611] aut doctrina imbuti Christiana, nulla præceptorum instillatione divinorum e pœna peccati, sibi invicem odiosi, graves ac se perseqventes || [f. 342r] efficiuntur. Ideo raro accidit filium hæredem effici patris bonorum, verum communius alium proximiorem consangvineum aut concubinas a<c>qvirere[612] singula; filios, filias miseria, paupertate, inedia summa sæpius perire.

Sextum, septimum, octavum de regno plane profligatum est præceptum, occisiones enim voluntariæ, impunitæ evadunt, etiam inter consangvineos machinationes, adulteria, concubinatus etsi publici, scorta omnesqve excogitabiles (non tamen sodomiæ) carnalitates indemnes ac communes sunt. Si mulier alterius iniqve alicui convivat majorum, honori sibi ducens coram aliis gloriæ a`c´qvirendæ se jactat vanæ, pro speciali enarrat se fore dignam honore. Meretriculæ proc`r´eantes publice portando infantes, complicem publicantes copiose præmiantur, steriles

607 stationes : *Godignus habet* veluti s.

608 fæ- *ms. : corr.*

609 nulla re – deveniunt : *resp.* GODIGNUS, *69–70; Godignus, however, reads* quo facile … trahantur „so that …“, *and does not enter a name for the liquid; Godignus says his narrative is based on the one by Antonius – most probably P. António Fernandes, SJ*

610 trahuntur *ms. : correxi Godigni textum respiciens*

611 æd- *ms. : corr.*

612 <> *suppl.*

© Matej Kappel & ACDSP 2007

vero odio persecutæ, inedia premuntur[613]. Inter solutos, ligatos, monachos ac ecclesiasticos pro libitu mixtim scelera, carnis crimina ut qvotidianus panis, iniqvitates ut aqvam haurientes, longum foret enarrare.

Furtum, septimo vetitum præcepto, qvisqvis ubi valet, privatim, publice qvotidie contingit; incolis in foris publicis vendentibus res, victualia, sæpe per vim, sæpe medio extorqventur pretio, sine omni ulteriori justitiæ obtinendæ refugio. Bona aliena præter fas sibi appropriando, etiam in officiis regiis constituti pro suo omnes, qvæ volunt, reddunt `ac´ administrant arbitrio, et modo simili singula eorum, væ!,[614] acclament opera.

Testimonia falsa contra proximum, altercationes, inimicitiæ, dissensiones continuæ, lites, omnia per singula dies audiuntur; plures præ potentia magis qvam justitia gubernant, iniqve causas litigantium dijudicant. Palam confitentes „sumus mendaces, mali, vindicativi, nil boni operantes," de qvibus judicium inferre nolens an nocentes, aut innocentes sint, Deo dijudicandum; cum tamen in a- || [f. 342v] -liis plurimis vitiosi, qvis crediturus immunes.

Nonum, „non desiderabis"; totum hoc ardet igne regnum, vix inter centum, si non mille, reperiendus unus suam tenere mulierem primam, verum alterius repudiatam, non unam solum, sed pro libitu plures, eas etiam noviter pro libitu repudiantes alias assumunt, qvotidianus docuit eventus.

Decimum, „proximi bonum est florentissimum"; jure veteri omnia sibi arrogantes communia, qvod alicujus placet oculis potentioris domini – sive in agris, sive in pratis aut hortis –, pauperiori præripiunt in suam invehendo domum, sola præ potentia, læsus contra potentiorem qvocunqve recursurus, nullam adinventurus justitiam. Multi ante me Abbyssiniam incolentes pridem jam eadem veridice retulere. [615]Anno 1557 ``Andreas´´ Oviedus cum sociis ex Societate Jesu Abbyssiniam ingressus usqve ad [[annum]] tertium sæculi 1603[616] annum etsi valde laborarit, ut illuc alii ex Societate ingrederentur, haud ullus tamen fuit, qvi perveniret. Statim enim ab Oviedi ingressu omnes Erythræi maris portus, qvi in Æthyopia sunt, priusqve sub imperatoris Abbyssini erant ditione, ita Turcæ occuparunt, ut qvadraginta sex annorum spatio nullus Lusitanorum adire eas Abbyssiniæ partes tentarit, qvi non fuerit a Turcis vel occisus, vel captus. Anno enim 1560 Fulgentius Frerius ex Societate Jesu sacerdos de Indiis illuc missus, ut, qvid ageret Oviedus cum sociis, agnosceret ac renuntiaret, in ipso Arabico sinu a Turcis captus, vulneratus ac Cairum ductus. Idem triginta post annos Antonio Monserrato et Petro Paez ejusdem Societatis contigit sacerdotibus, cum in Æthyopiam se conferrent, ut alios in illo agro colendo adjuvarent, a Saracenis capti, septem in captivitate annis

613 præ- *ms. : corr.*
614 ve *ms. : corr.*
615 Anno – abiit maturius [f. 343r]: *resp.* GODIGNUS, *168–9*
616 1603 *ex* 1663 *reparatum apparet*

© Vatican Apostolic Archives 2017

durissime tractati. Felicior Abrahamus de Georgiis, Societatis qvoqve sacerdos, Maronita genere, qvi, cum anno 1595 in easdem contenderet oras, in insula Messaua a Mahometanis cognitus incolis, comprehensus et, qvia renuntiare Christo noluit, crudelissime trucida- || [f. 343r] -tus, in cælum abiit maturius.

[617]Visum tandem post multa nihil esse ad hanc rem aptius, qvam si Dio, qvam ad urbem multæ qvotannis variis ex locis negotiandi causa naves appellunt, aliqvod haberent domicilium, in qvo degerent ac inde in Æthyopiam brevius minoriqve cum periculo trajicerent. Etsi acriter huic consilio per suos obsti{te}tit[618] humanæ salutis Hostis, tamen Arias Saldagna, vir clarissimus, Indiarum gubernator, ad hos atqve alios similes usus valde commodam Societati a fundamentis erexit domum. Ex ea tunc in iisdem infidelium navibus exigvo cum periculo proficiscebantur ac in ipsa tandem exponebantur Æthyopia, ubi summo cum labore sed fructu pari et conservandis catholicis et hæreticis reducendis operam impendebant, sed omni excusso svavi Christi jugo ad pristina prolapsi sunt.

617 Visum – impendebant : *resp.* GODIGNUS, *169–70*
618 {} *del., Godigni textum respiciens*

© Marek Doležel & ACECS, 2017

|| [f. 343r]

Caput XXXVII

[619]*In qvibus antiqvitus erroribus fuere Abbyssini, in iisdem adhuc persistere*

Abbyssinos non tantum ex Hebræis damnatas accepisse cæremonias, sed etiam ex Græcis aliisqve hæreticis prava dogmata ac multiplices hausisse errores, atque iis hoc maxime tempore pertinaciter hærere. Ex Judæis circumcisionem utriusqve sexus observant et purificationem, colunt sabbata. Non nisi ad vesperum sumunt cibum, cum jejunant, abstinent a carnibus porcina, leporina et suffocatæ animantis, a sangvine et a piscibus, qvi sqvammis carent. Plures simul habent uxores ac eas, cum lubet, repudiant. Purgatorium negant; Spiritum sanctum ajunt a solo procedere Patre. Humanam Christi naturam æqvalem asserunt divinitati, unam in eodem Christo voluntatem ac unam dumtaxat agnoscunt operationem. Repetunt baptismata; animas justorum ab omni labe et pœnæ delicto exolutas nolunt in cælum recipi ad conspectum Dei ante mundi finem. Non servant Christi de viatico præceptum, neqve peccatorum || [f. 343v] numerum neqve species confitentur, neqve id putant necessarium; humanos animos e materia educi volunt, non creari. Multi ex ipsis impudenter jactant <eos>[620], qvi Romanam sectantur doctrinam, non hæreticos tantum esse, sed Mahumetanis[621] pejores. Reprobant Chalcedonense concilium, qvod Dioscorum condemnarit; solos ethnicos et Mahumetanos credunt æterno igni addicendos; alios iisdem in eadem gente esse generatim affirmant[622] errores, qvia [623]Abbyssini in ea sunt opinione, ut qvatuor nos in divinis asserere personas credant, qvia duas in Christo naturas, duas confitemur voluntates, in qvo illi naturam tantum unam et unam tantum dicunt esse voluntatem; asserunt a solo Patre Spiritum sanctum procedere, plures Judæorum servant cæremonias.

Sæpius cum præcipuis eorum literatioribus privatim domi, aliqvoties cum primariis ecclesiarum congressus fui rectoribus, redactos in angustias errata sua fuisse confessos, dixisse tamen non audere se Romanæ ecclesiæ primatum palam

---

619 In qvibus – affirmant errores [f. 343v] *resp.* Godignus, *170–1 (I, XXVIII); major part of the passage has been taken over word for word, with only Godignus' references to his sources having been omited by Prutký*

620 <> *suppl. Godigni textum respiciens*

621 Mahumetanis *: the form taken over from Godignus, whereas usually we see Prutký using the form* Mahomet(h)anus

622 affirmant : *the subject of the verb should have been „the authors" (mentioned in the previous sentence by Godignus, which Prutký omits, however) of the narratives Godignus had used for his summary of the errors ascribed to the Christian Ethiopians; Prutký's omitting the sentence makes* affirmant *unclear*

623 Abbyssini – palam confiteri *resp.* Godignus, *172 (I, XXVIII); here Godignus is refering to a letter sent July 24, 1604, from Ethiopia to Goa by P. Pais*

© Malcolm Speed CEU 2007

confiteri. [624]Plures ducunt uxores, pro libitu repudiant; non roborantur chrismatis sacramento, neqve vicini morti sacro inunguntur oleo, neqve demum e vita discessuri vitæ pane stabiliuntur, sed viatici loco circa se moribundi plurimas convocant mulieres, maximo cum clamore in moribundi aures ingeminant *voge voge* in lingva Amahra nil præter admirationem significans, de terra in altum forti agitatione saltantes, ita defatigantur, usqve dum anima moribundi egrediatur. Tunc primo omnes præsentes viri et mulieres faciem unqvibus enormiter, fron``tem´´ ac tempora in sangvinem usqve di{l}laniantes[625], amoris e`r´ga mortuum contestandi ergo, illudqve infallibiliter de consangvinitate observant omnes. Dein in sepeliendo cadavere vulnera renovant, plures eorum etiam pectus usqve in sangvinem cratando[626], spectris similes, visui apparent horribiles, per octo in ecclesia dies mortuum plangunt, enormes coacte expressos edunt ejulatus, solitos cantus et saltus replicant. Tandem qvadragesima die singuli has vultuum, pectorum, frontis cæremonias renovando, vulnerum || [f. 344r] cicatrices octoginta qvasi diebus conservant. Ut autem monachi cæcos magis obcæcent incolas, coloratum graviter decumbentibus persvadent modum parvam benedicendo mitrellam albam, eorum capiti viatici loco imponendo, in monachorum adsciscuntur numerum, persvadentes illo modo religiosos fieri, spirituales participando gratias remissionemve peccatorum, nec non sanandos a morbo aut vitam assecurant prolongandam. Et qvoniam taliter religiosi efficiuntur, moriendo directe cælum conscendunt; si tamen a morbo curentur, viri et mulieres semper in futurum præfatam gestantes mitrellam, monachos ac religiosos se compellando, dein a sæcularibus distincti, eminentioris gradus nomine *abba* „pater“ uti sacerdotes ordinati compellantur, mulieres monachæ aut moniales sonant. Præclari certo religiosi! Qvi suæ mitrellæ totam religiositatis vim imputantes, tanto liberius, iniqvius, certam in ea salutis ponendo spem, vivunt, magis terrenis perituris innodati vanitatibus, æternis præferendo temporalia, interno cordium asserentes gustu bonum fore semper vivere, mori nunqvam, utendo suis splendicantibus mundi umbris.

Contigit imperiali colloqvi matri æterna di{l}laundo[627] tabernacula, svave præ omnibus mundi deliciis congaudere Christo; reponebat melius fore vivere, regum regnare modo, consolabile provincias gubernare, nunqvam perire, ultimum creationis desiderabilem spernendo finem [[ultimum]], animarum nostrarum centrum Deum, visionis beatificæ gloriam postponendo, durum in caducis se pascentem elevare ad sublimia fuerat animum. Æthyopes prope omnes minime hæc reflectentes, sua duntaxat replendo gutura, ventres, spiritualia asseqvendi dona [[ac]]

---

624 Plures – stabiliuntur *resp.* GODIGNUS, *173 (I, XXVIII); here Godignus is refering to a letter sent July 22, 1607, from Ethiopia by Luis de Azevedo*

625 {} *del.*

626 cratando : perfricando *legeretur*

627 {} *del.*

© Marek Nagel & Academia 2007

necessariis a`c´qvirenda doctrinis non satagunt, ignotam necessitate medii ducunt vitam.

Ecclesiæ præceptorum recordatur nemo, decalogi e centum `vix´ unus, supremum ecclesiæ pastorem, Christi vicarium, nesciunt Petri tenere cathedram Romæ, in Abbyssinia || [f. 344v] archiepiscopum prætendunt Coftum. Orationem Dominicam, salutationem Mariæ angelicam, symbolum apostolorum de mille callet unus, qvanti dii aut personæ sint divinæ, plures ignorant, plurimi crucem formare, etsi se scire opinentur, ‹nesciunt›[628], uno solum digito in fronte hinc inde movendo signum crucis non apparet. Et cum purgatorium negant, etiam ab inferno immunem eximunt imperatorem, etsi inferno reum, tamen alium pro eo fore locum sub terra, ubi nullas passurus dolorum pœnas, sola Dei privabitur visione, sua solita habiturus commoda, servitia ac a suis honorem subditis. Ideo etiam monachi certos ætatis prædicunt imperatori annos, infallibilius victurus, mori ante præfatum non posse tempus.

Qvia vero Æthyopes Christiani plurimis Turcis, ethnicis, Hebræis, idollatris intermixti, ob pravitatem morum, unanimem vestiendi modum ac iniqvitatum consvetudinem, nescitur, qvis Christianus, Judæus, Turca, aut ethnicus sit, si tamen interrogatur, cujusnam sit fidei, reqvirantur[629], subito suum in collo ligatum demonstrat funiculum se profitendo Christianum, qvo alterius carent sectæ. Ministri ac regni officiales fortiori de serico variorum colorum usqve in umbilicum[630] dependente fune se ornant utriusqve sexus, omni sabbato matutino tempore in visitandas vadunt ecclesias, portas earum exosculando abs alia ulteriori devotione aut oratione ad propria revertuntur; missam rarissime paucissimi audiunt, cum sacerdotem ejusqve cæremonias non videntes infastidiuntur, et si minima illorum pars eam accedat, suum solitum cum saltu cantum, cum plausu, clamore ac cachinis exercent. [631]Cæterum qvoniam summa est in omnibus vitæ licentia, neqve ullo supplicii deterentur metu, alia se in loca conferunt, ibiqve ordinum officia non secus exercent, qvam si nulla essent lege prohibiti. Ex eadem oritur vivendi libertate, ut multi laici sacerdotium simulantes in locis, ubi cogniti non sunt, sacrorum ordinum fungantur ministe- || [f. 345r] -riis.

Monachos a clericis cuculus, hos a cætero populo distinqvit crux, qvam qvisqve ex ligno, vel metallica portat manu materia; aliorum ordinum religiosi nulli, [632]qvi claustralem profiterentur vitam, præter eos Magni Antonii, Macarii, Basilii, non aliorum patrum ætate posteriorum leges et instituta profiteri dignovi,

---

628 <> *suppl.*

629 reqviratur : *ex* interrogetur *transcr. apparet*

630 umbe- *ms. : corr.*

631 Cæterum – materia [f. 345r]: „Godignus, 227 (I, XXXVI)“

632 qvi – profiteri „Godignus, 210 (I, XXXIV)“; with only that exception that Godignus reads *religiosam* instead of *claustralem*

© Marek Dopgel & ACTS 2007

[633]plurimis involutos erroribus ac catholicæ fidei præ cæteris obsistere, omnium pessime vivere; suntqve illi monachi, qvi in illis de Plurimanis sive Bilibanis (sic in regno appellati) et de Alleluja cœnobiis habitant [634]patentibus ac nullis prorsus qvæqve hodiedum cernuntur cœnobia obsepta {sunt}[635] claustris – suam qvisqve ad habitandum speluncam magis qvam ædem habet, qvæ sibi opus, qværit per se, nulla donandi vel accipiendi prohibitus lege.

Multis locis simul cum nominatis monialibus habitant monachi, a qvibus jam virorum cœnobiis arcentur feminæ[636], sed prope domos habent, ad qvas monachi pro libitu ventitant, mundi loca vocant illi. Multi secum ancillas habent, qvibuscum conjugatorum vivunt more, sunt etiam inter ipsos, qvi palam ac publice uxores ducant, tanta in miseris hominibus mentis caligo est; ne ipsum qvidem obedientiæ nomen inter eos notum. Vadunt, qvo volunt, sive interdiu, sive noctu, nullum illis discrimen temporis. Per oppida vagantur, nundinas freqventant et institorum more negotia exercent; indumenta eis ad libitum.

Qvi vitam profitentur asperiorem, duris præcincti zonis corpora tegunt corio, et prolixam demittunt ad humeros comam; non pauci solo victitant legumine et summam in jejunio putant esse sanctitatem; qvæ tamen freqventer in ipsis dep<r>ehenduntur[637] scelera, satis demonstrant, hæc eos facere non amore virtutis, sed inanis gloriæ cupiditate. Hæc una non paucos eorum in solitudinem abripit, ut sanctimoniæ fama noti et in pretio habiti vocentur in aulam, ubi ad summum deveniunt neqvitiæ fastigium. Omnes cucullum portant, nec alio indicio || [f. 345v] religiosi esse noscuntur, ac si tota religiosæ vitæ ratio in solo posita sit cucullo. Eadem, qvæ in monachis, in nominatis monialibus est vivendi licentia. Hic est modus, qvo se utriqve religiosæ adscribunt disciplinæ: ad cœnobia accedunt, ibi primum baptisantur, deinde certæ supra eos recitantur preces, postremo imponitur illis cucullus, his peractis religiosi evadunt; neqve apud Abbyssinos valet, qvod apud nos proverbio teritur: „monachum non cucullus, sed vivendi ratio facit“.

[638]In Tigri regno monasterium Abbaquarima appellatum, in eo sepultum esse virum sanctitate insignem, cum aliis octo sociis illuc Roma profectum, fama fert;

---

633 plurimis – habitant : *resp.* GODIGNUS, *209 (I, XXXIV)*

634 patentibus – facit [f. 345v] *resp.* GODIGNUS, *211–2 (I, XXXIV); discrepancies between the two texts are limited to word order (three times), use of alternative pronouns (twice) and spelling alterations (twice); Godignus says to be giving information he was given by António Fernandes*

635 {} *del.*

636 fæ- *ms. : corr.*

637 <> *suppl.*

638 In – fert „GODIGNUS, 210 (I, XXXIV)“

© Matthias Rössel & ICUS 2007

[639]olim PP. Societatis duo specialiter tenebant loca in regno Tigri, pagum, cui Fremona nomen, incolebant ac oppidum, qvod Gorgorram vocant.

[640]Hujus Abbyssiniæ gentis errores plurimi sunt; in Leonem Magnum, SS. pontificem, qvod Dioscorum, qvem prædicant beatum, cum concilio damnarit, multa conferunt maledicta, graviave ei circa Christi naturas et operationes imponunt mendacia, deinde præter conservationem rerum et miracula, si qva fiunt, nihil ajunt efficere Deum, atqve inde colligunt non creari, sed educi e materia formas hominum actione parentum, multas præterea Mosaicæ sectæ observant cæremonias. Religionis qvoqve desertores Christianæ, qvi ad Mosem aut Mahumetum transfugere, si redeunt, aqva rursum lustrali intingunt. Idem iis faciunt, qvi vel enorme suscepere facinus, vel matrimonium consumarunt, vel alicui religiosæ familiæ se addicunt; ut enim qvisqve libere credit, qvod vult, ita novæ qvotidie pullulant hæreses atqve impune vagantur, [641]ad modum enim mobili ingenio Abbyssini sunt, nec multum curant, qvantum oporteat servare in promissis fidem. Non pauci eorum suos se testantur agnoscere errores, ut eos tamen relinqvant, id ipsis difficillimum. Clementissimus Deus claram illis affulgeat lucem, ne miseri absqve fidei cereo claudant in morte oculos ac ita moriantur, ut vivunt.

De imperio pæne actum est, hos hæresis fructus parit, ex partibus viginti || [f. 346r] ademptæ jam imperatori sunt fere septemdecim; nam stabilis ac diuturnus regum regnorumqve status, religionis arguit veritatem, hæresis tamen ubicunqve pedem ponit, ingens semper strages æqvis passibus comitatur, vixqve ad hanc diem ullus sive hæreticus, sive a Romano capite præcisus princeps extitit, qvi lugubri et infausto exitu non interierit. Rem novere, qvibus nota veterum monumenta, nec pauci sunt, qvi eam exemplis demonstrant. Qvis adunqve[642] inducere in animum qveat, potuisse Abbyssinum imperium ethnicorum undiqve et Saracenorum circumcinctum armis ita stabile persistere, ut non modo nulla ex parte imminutum sit, sed etiam amplificatum, nisi ea, qvæ imperia firmat et auget, sincera Christi fides semper in ea retenta et conservata, amplificata fuisset; omnia regna, qvæ Romani patris excussere jugum, qvamvis cum sæculis victura viderentur, brevi periere et suis jacent condita in ruinis. Exempla memoriam superant, nec experientia reqvirit fidem.

Ideo Abbyssini nil theologicarum, a qvibus omne faustum et bonum, recordantur virtutum, in effectu tamen excessivam observant fidem, ita ut infallibiliter

---

639 olim – vocant : *resp.* Godignus, 210 (I, XXXIV)

640 Hujus – impune vagantur „Godignus, 174–5 (I, XXVIII)“; *here Godignus says to be quoting from a letter sent from Gorgora in June 28, 1607, by António Fernandes*

641 ad modum – septemdecim „Godignus, 173–4 (I, XXVIII)“; *here Godignus says to be quoting from a letter sent from Gorgora in July 31, 1606, by António Fernandes*

642 ergo *pro ital.* adunque *legere malim*

© Marburger Arbeitskreis 2007

suam veram, alias omnes postponendo reputent ac meliorem; spem firmissimam etiam in sua bestiali vita adhuc æterna conseqvendi gaudia nutriunt et charitatem erga se ipsos maximam, nihil de proximo curantes, vix divini rememorantur rerum conditoris, hos, qvi sibi bene faciunt, amore proseqvuntur. [643]Verbo ostendi jam et repeto iterum Abbyssinos de augustissimo divinæ Triadis mysterio, de Christo, de sacramentis, de sempiternæ felicitatis præmio, de æternis malorum hominum suppliciis, de purgatorio, de natura animi humani deqve aliis [[Dei]][644] decretis pessime sentire, cum asserant non produci a Filio Spiritum sanctum, unam tantum in Christo `esse´ naturam eamqve divinitati æqvalem, unam tantum operationem, nosqve vocent hæreticos, qvasi duas in eo asseramus personas, qvia duas confitemur naturas, duas agnoscimus operationes; cum ab hac vita in alteram transeuntes cælesti pabulo non roborantur; cum || [f. 346v] neqve peccatorum numerum neqve species explicent confessori; cum plures qvisqve ducat uxores, easqve pro libitu[645] repudiet; cum post hanc vitam nullam esse dicant animarum purgationem; cum negent malos Christianos apud inferos ‹in›[646] æternum puniendos; cum beatitudinis ingressu ad Extremi usqve judicii diem animas arceant hominum sanctorum, qvæ prorsus mundæ sunt nec ullius pœnæ debito obnoxiæ, putando animas nostras posse natura sua corrumpi, dum eas, sicut animalium cæterorum, parentum opera educi dicant e materia.

Etiam in Judaicis hactenus perseverant superstitionibus, cum sæpe audierint ab Apostolo dictum *„ecce, ego Paulus dico vobis, qvoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit“*[647]. Sed recte sciant Mosaicas cæremonias fuisse a Christo abrogatas. Itaqve licet aliqvando sive ex ignorantia, sive qvo alio fine legalia ista sic observarint, ut habere aliqvam facti sui excusationem possent, multis tamen abhinc annis optime norunt Romanæ ecclesiæ esse contrarias et divino Christi præcepto prohiberi. Nil autem curantes sua de opinione dimoveri neqveunt, semi Judæi ac semi Christiani, qvod Mosaicos ritus cum Christianis sacris ita mis`c´eant, dici possunt, dubitandumqve jure est, magisne antiqvam [[Chri]] Mo`y´sis, an novam Christi seqvantur legem. A carnibus porcinis, leporinis, suffocato, sangvine, volatilibus abstinent, ranas, cancros ut illicita non manducant, bovem ab ethnico vel Mahometano non manducant mactatum, vice versa Mahomethani, ethnici a Christiano nihil sumunt; Abbyssini Christiani manducantem prædicta cernentes, non solum Christianum fore non crederent,

---

643 Verbo – prohiberi [f. 346v] : *resp.* GODIGNUS, *184–5 (I, XXX); major part of the text having been taken over word for word; first part, until* e materia *is Godignus' own, the latter one is said to be based on Urreta's narrative*

644 [[]] *Godignus tamen* dei *habet*

645 libito *ms. : corr.; etiam Godignus habet* libito

646 ‹› *suppl.*

647 „Gal 5,2“

© Vydavatelství Academia

sed etiam pessimum autumarent hominem leges Dei spernentem, ipsis idollatris, ethnicis existimarent pejorem, parum de aliis reflectendo peccatis, illos duntaxat dijudicando bonos, qvi suis perversis se conformant moribus, alios omnes e suo ejiciunt regno;

qvod ideo singulis in aliqvo assimilatur natio- || [f. 347r] -nibus, Christianis in baptismo ac aliqvibus festis, Judæis in sabbatis observandis, carnibus porcinis non manducandis, in circumcisione ac variis stultitiis Mahometanis, Coftis in unitate naturæ Christi, variis superstitionibus ac erroribus, Græcis hæreticis in negatione supremi ecclesiæ pastoris ac capitis, processione Spiritus sancti et purgatorii; gentilibus in Deo corporeo, sicqve de cæteris eorum dogmatibus falsis, opinionibus hactenus breviter adumbratis, ut saltem post tot annorum decursum aliqva errorum genuina Abbyssiniæ Sacræ sedi apostolicæ innotescat notitia, cum antecedenter[648] varii varia vel per excessum, vel per nimium descripsere defectum;

pauci tamen ab annis 1607 regnum illud vastissimum, distantissimum, in accedendo periculis, difficultatibus plenum, penetrarunt, aliorum narratis credentes, plurima abs propria decerpsere experientia; nunc tamen, qvæ scribo, personali conversatione, visione, experientia legenti propono, ea, qvæ veridice mox præfatis annis Societatis Jesu sacerdotes Ludovicus Azevedius, Andreas Oviedus, Petrus Ribadaneta, Ludovicus Gusmanus aliiqve docti apostolici operarii gratæ notavere posteritati.

Nunc adhuc

648 antecedenter : prius *legeretur*

© Marek Dopiera & ACECSAON

[f. 347r]

Caput XXXVIII
De festis et cultu sanctorum

[649]Apud Abbyssinos mobilia ac immobilia celebrantur festa, qvadragesimales feriæ, Paschata, sacræ Christo Domino ac SS. ejus Matri dies. Jam inde ab antiqvissimis temporibus apostolos, evangelistas, SS. Athanasium, Basilium, Antonium Archimandritam, evnuchum Candacis reginæ, reginam ipsam aliosqve ex Abbyssinia cælites atqve inter eos præcipuo qvodam honore ac magna omnium lætitia Theclaymanotum, virum sanctitatis apud Abbyssinos fama celeberrimum, statis diebus colere solitos; ``multa patrabat miracula, tres resuscitavit mortuos, ante mortem præsentia SS. Trinitatis recreatus, ejus sub alis in cælum translatus, sub qvibus hodiedum gaudet gloria´´; [650]Michaeli cælestis militiæ principi || [f. 347v] cæterisqve angelicis mentibus primum in qvibusdam locis cujusvis mensis diem, in aliis qvi[[e]]ndecimum dedicare, Virgini SS. Dei Matri præter annua 32 festa cujusvis vigesimam primam diem mensis observant sacram, et qvisqvis minimum qvid contra ejus eloqvi præsumeret honorem, abs sententia judicis vivum lapidarent; [651]plurimos esse apud Abbyssinos dies festos, qvi non celebrantur apud Evropeos, ac prout Virginis Matris Dei sanctissimæ singulis mensibus, ita Christi optimi maximi, præfati religiosi, qvem „Spiritus sancti opus“ vocant (is Theclaymanothus videtur esse), festa peragere. Majori celebritate Joannis Baptistæ mortem qvam nativitatem et Crucis Exaltationem qvam inventionem colere. Cultum sanctis ac imaginibus debitum ferventiorem qvam in Evropa rep‹p›ereram[652]; ubicunqve sanctor`um´ conspiciunt imagines, in terram prostrati eam deosculando, manibus reverenter tangendo faciem, frontem, oculos retangunt;

plura alia monachi confingunt festa; etsi majori de parte S. Basilii Magni profiteantur regulam, tamen eorum multi in claustris, alii extra claustra in ædibus sæcularium conviventes, inter se dissident, pars una profitendo fidem abbæ Theclaymanothi, altera abbæ Evstachiani, strenve insimul dimicando, oppugnando ac perseqvendo; unde consvetudo certa monachorum monasteria Theclaymanothiana, alia Evstachiana vocari, omnes qvasi inutiles, absqve studio, scientia, timore Dei, ignorantes, populum seducentes, in æternum conducentes baratrum, insimul miserrimam ac scandalosam transigunt vitam. Semper concilii Niceni inhærendo canoni, licet summa pressi necessitate, nunqvam e suis aliqvem eligendi patri-

649 Apud – solitos : *resp.* GODIGNUS, *134–5 (I, XXII); here Godignus says he follows Urreta's narrative*

650 Michaeli – dedicare : *resp.* GODIGNUS, *135 (I, XXII); Urreta's narrative*

651 plurimos – colere : *resp.* GODIGNUS, *135 (I, XXII); here Godignus says he follows António Fernandes' narrative*

652 <> *suppl.*

© Vydavatelstvo Spoľ. vedy SAV 2007

archam popularibus, antiqvas mordicitus[653] observando concilii constitutiones, solu<m>modo[654] monachum Coftum ab ecclesia Alexandrina hæretica missum pro tali dignoscunt, uno mortuo mox legati Cairum pro successore destinati emittuntur, et qvoniam monachi Cofti || [f. 348r] tali repugnant officio pro ratione incommodi itinerum, distantia locorum, ob ignorantiam lingvæ Æthyopicæ, continuam inibi permansionem ac a sua separationem patria nullus libere oblatam acceptat dignitatem, nisi aliqva a patriarcha Cofto fraude unus alterve brachio capiatur Turco, communiter compedibus in conventu ligatum in suam conduci jubet præsentiam, qvi venerabiliori ac pulchriori ornatus barba, pro Abbyssino consecratus præsule, mox eadem potestate Turcica in Æthyopiam abs omni zelo ac animarum lucrandarum fervore transmittitur. Vere justa pœna Dei est huic inflicta populo, indigne inhabitanti terram tantorum SS. anachoritarum, jam ultra 1270 annos in schismate, hæresi, erroribus plurimis (si unum eximam sub Portugalliæ regis protectione sæculum) qvasi sub continua delitescentes sclavitate, pœnas merito luunt Æthyopes; undiqve gentilibus, idolatris, ethnicis, Mahomethanis cincti, mirum non esse in tantam devenisse cæcitatem ac perniciem, veræ fidei tenebras; mirabar proinde Abbyssinos hactenus majorum recordari festorum, Sabaoth [!], Natalis Domini nostri Jesu Christi, Paschalium et Pentecostes; solemnisando Pascha circa meridiem pontificalibus plurimi se vestiendo sacerdotes, pluvialibus ornati omnes qvasi in capitibus thiaras seu mitras episcopales, aut triangulares patriarchis solitas inauratas, lapidibus immixtas pretiosis[655], conducendo in forum civitatis aut loci habitati copiosum processionaliter populum, non jam ordinate Evropeorum more, sed hinc inde ut oves deambulando aberrantes, sine devotione, oratione, clamorosi, cachinantes, insimul in ambulando colludentes. Tandem unus monachorum dignior sub baldachino *tavot* portat de ecclesia, idest illud lignum, loco soliti portatilis, in qvo Æthyopes consecrare solent, holoserico involuti. Varios per modum lucernarum baculos portando, magis festa solemnisare se credentes, dum varias speciosiores pontificalibus ut diaconos vestiunt puellas, ornatis per modum coronarum capitibus, et si de indigna arguantur actione, contra ritum ecclesiæ mulieres || [f. 348v] in ministerium admitti altaris, processioni similem non posse præstare decorem pueros respondent, formosiores solemnitatem condecorant puellæ. Si qvandoqve *tavot* apportari prolongetur processioqve exspectare cogitur, monachi cum pontificali vestitu se collocare in terra delicati non sunt, mulierculis diaconissis familiariter discurrentes cachinum excitant, usqve dum *tavot* de ecclesia apportetur, se elevantes confabulando indiscriminatim inordinate in forum procedunt, eodem redeuntes ordine, ad manducandos crudos

653 mordicitus : mordicus *legere malim*
654 <> *suppl.*
655 præ- *ms. : corr.*

© Marburger Arbeitskreis

properant bovos. *Pentecosten* simili, non tamen tanto cum apparatu ac clamorum applausu, festivant modo.

Præcipuum `eis´ adhuc festum *Baal Egzier*, id est Dei, SS. apostolorum Petri et Pauli, S. Georgii, SS. Raphaelis et Gabrielis archangelorum, SS. trecentorum patrum, qvi concilium (ut illi ajunt) pro emolumento eorum fidei tenuere, undecimam Julii diem eis consecrant, annualemqve possibili pompa solemnitatem accurate observantes, timendo, ne eis ut aliis acciderat plurimis [[non]] noceant non celebrantibus.

Et cum SS. Crucis solemnisant festum omni mense, magis se gloriando magnam SS. Crucis habere partem ab antecessoribus regibus de Jerusalem apportatam, ob qvam etiam annuale 25. Septembris solemnissime observant festum ipso imperatore sub throno publice comparente, tota pomeridiana die ac subseqvente nocte videndam populo in foro publico armis stipato demonstrante, bene suo cum populo provise vigilando, ne furetur, custoditur. Meo permansionis in Abbyssinia tempore imperator impeditus, suum substituendo thesaurarium, tali apparatu regio, qvali in festo S. Ioannis Baptistæ vestitum visitando ecclesias, donaria, aurum, thus, mirrham, candelas, plurimo applausu affluentis apportando populi, clamore plaudentium, comitatu majorum officialium et ministrorum, qvorum qvivis triginta qvadraginta ad minus servos cum scutis[656], lanceis, ensibus, sclopis se commitantes conducit, in pulchre ornatis mulis || [f. 349r] regium seqvuntur thesaurarium, multis cum millibus hominum clamores, strepitus excitantium enormes, plebs innumera sine ordine currens, non tam devotionis sed curiositatis gratia, majorem causando disordinem ac confusionem, thesaurario plurimam patiendi præbent ansam. Depositis in ecclesiis oblatis singuli pro devotione portam osculantes immediate de una in alteram absqve ulteriori oratione properant ecclesiam. Dein thesaurarius majori qvam antehac disordine rediens circa horam qvartam pomeridiam in forum, ubi SS. crucis elevatum prominet lignum, properando, sub tentorio regio in loco aliqvaliter eminentiori veluti in throno se collocat, tota nocte suo cum milite armato vigilandi[657] obligatus, gens enim libertina multorum millium, dissoluta, crudos boves, qvos imperator nocte illa donare obligatur, comedit, vix mactatos adhuc calidos more canum deglutit, cum panibus de *teff* cum lætitia manducat, vinum *tacž* ad satietatem[658] bibendo strenve inebriatur; qvantæ petulantiæ, scurrilitates, clamores, disordines committuntur, nulla describendi capax est penna, multi conculcantur, multi præ petulantia occiduntur, plures ex joco vulnerantur ac plurimæ eadem nocte practicantur obscænitates, canibus, aliis similes vorando animalibus cernuntur Æthyopes; tantum in foro excitantes fœtorem, vix honesto supportabilem viro, ut porci supra infra se eructando, sibi vici-

656 scudis *ms. : corr.*
657 vilig- *ms. : corr.*
658 sac- *ms. : corr.*

© Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied 2007

nissimi honestatis obliti necessaria publice peragunt, nil secreta in hunc finem curando loca. Ille vero compassione dignus thesaurarius tota nocte hanc detestabilem intuendo scenam insomnis persistit, cum liberum sit omnibus spoliare dormientem, omnibus privare ac etiam nudum abs vestibus permittere, tandemqve crucem auferre. Ideo hæc ad evitanda somnus effugit, propriæ etiam consulendo vitæ, cum tot inter Æthyopes invidiæ, odia regnant, facile vita privant. Illa est genuina SS. || [f. 349v] Crucis solemnitas ac devotio Abbyssinis solita, in bibendo, manducando, obscænitates exercendo consistens, eo singula omni mense celebrando festa modo, tandem annuali recurrunt solemniori adhuc celebritate, id est eo scurrilius, clamoribus, meris comessationibus, occisionibus hominum et obscænitatibus. Nam singuli officiales majores pro suis servis diebus festivis copiosos mactari jubent boves, plurimos etiam pabulando pauperes undiqve copiose concurrentes, tanto majores excitant clamores, carnem crudam, ossa hinc inde jacentia more canum in carnificinis rodentes, importuni, famelici, sensibiliter a dominorum servis percutiuntur hastis nil attendendo membra, minus vitam, opprimuntur varii ac præ multitudine membra rumpunt ac alia patiuntur damna; sic semper Æthyopum magno animarum damno festa finiuntur.

Specialiter o{p}pinativi[659] sancti *Abbo* solemnem agentes diem, de eo fabulando non comedisse, non bibisse, minus matris lac suxisse, inde martyrem occubuisse, qvia parvulus[660] a propria præ rabie occisus[661] matre; cujus annuale in solemnitate SS. apostolorum Petri et Pauli 29. Junii solemnisant festum, a cujus præteso[662] sancto martyre hodiedum e montibus unum *Abbo* vocant, in qvo olim nostri Seraphici ordinis missionarii tres venerabiles martyres lapidati, coronati sunt. *Kuskuam* etiam solemnis Æthyopis dies, in Arabo *Mahruck*, id est combustum, fingendo Bb. V. Mariam solitam fuisse peregrinare in certum hoc nomine insignitum montem, in Ægypto situm. Ejus ideo honori in certo altissimo monte, ubi moderna gubernans regina mater regnantis imperatoris Jasu suam construxit residentiam *Kusckuam* appellatam, celebrem ducunt diem; semper finaliter cruda comestione, strenua vini *tacž* potatione solemnitates terminant. [663]

[664]Imaginum sacrarum apud eos usus antiqvissimus et summa semper veneratio; depingunt Christum Christiqve || [f. 351r] matrem et beatos spiritus, patri-

---

659 {} *del.*

660 parvulus : *ex* -um *rep. apparet*

661 occisus : *ex* -um *rep. apparet*

662 præteso : prætexto *legere malim (cfr. ital.* preteso*), aut potius* falso *seu* simulato

663 *Post haec verba titulus capiti XXXVIIII „*De jejuniis Abbyssinorum*“ primo positum, postea quidem erasum.*

664 Imaginum – studio : „Godignus, 121 (I, XIX)“; the inserted fol. 350 divides the Godignus' text in two parts itself having been taken from Godignus

© Manfred Kropp & Ricarda Vidal

archas, prophetas, apostolos cæterosqve omnes, qvos frui credimus Dei conspectu. Vix templum est, in qvo Georgii martyris non visatur effigies, magno in ipsum feruntur studio. || [f. 350v][665] Illud verius observant Abbyssini, qvæcunqve Christi Virginisqve Deiparæ et reliqvorum cælitu[[u]]m[666] simulacra fingunt, nigro ea efformare colore; illa contra colore albo, qvibus vel pessimos homines vel ipsos cacodæmones volunt exprimere. Ita Christum et apostolos in Ultima cæna depingunt nigros, Judam proditorem album, nigrum Christum patientem, albos Anam, Caipham, Pilatum, Herodem cæteramqve turbam carnificum et Judæorum. Similiter Michaelem, cælestis principem militiæ, nigrum efformant, album cacodæmonem ejus pedibus conculcatum. || [f. 351r cont.] [667]Non utuntur anaglyptis, vel qvia cælandi et sculpendi ignorant artem, vel ob alias, qvas ignoro causas.

[668]Vix in aliqva ullius sancti effigies domo cernitur, ne forte assiduitate eam videndi de ipsius cultu qvidqvam remitteret. Ob hanc causam, si in cujus deprehendatur ædibus, in honesto, decenti, semper cooperta conservatur loco. Et qvoniam crucem gestare omnibus in usu esse sacerdotibus, ita etiam Crucifixi simulacrum[669] habere domi nemini prorsus concessum, qvod nefas ducunt rem tam augustam ac sacrosanctam sub peccatorum hominum tectis esse, in templis tantum depingitur, secreto in loco semperqve velo tegitur.

---

665 *Subsequentem articulum foliolum continet inter folia 349 et 351 insertum numeroque 350 a nobis signatum; continuatio textus signo Ø post* studio *ab auctore posito notata erat.* Illud – concultatum *: resp.* GODIGNUS, *122 (I, XIX) minoris tantum cum variationibus.*

666 *Godignus tamen* -uum *habet*

667 Non – causas : *respicit* GODIGNUS, 121 (I, XIX)

668 Vix – tegitur *respicit* GODIGNUS, 121–2 (I, XIX)

669 -chrum *ms. : corr.*

© Marek Doležel & CECS, 2021

[f. 351r]

Caput XXXIX
De jejuniis Abbyssinorum

Abbyssinorum totam religionis in stricto consistere jejunio innotuit perfectionem Christianam; indiscriminatim omnes – magni, parvi, juvenes, senes, sani ac infirmi qvadragesimales observant ferias, ut ante cibum solis exspectent occasum, qvasi ante stellæ ortum nefas ducerent sumendi cibum, neve temporibus aliis ante horam post meridiem tertiam edunt ii, qvibus imposita est lex jejunandi; ac tunc qvidem præter panem qvasi cinericium, aqvam, herbas aut aliqva poma nihil aliud degustant. Qvod si qvi pisces addant, ii et pauci esse solent ac ab illis abstinent piscibus, in qvibus sangvis est, marinis contenti locustis, sepiis, ostreis, polypis, conchiliis et hujus modi aliis, qvibus in cibis et ad confirmandas vires minus roboris et ad appetitus[670] illecebram minus saporis inest.

Qvadragesimale jejunii tempus a feria II. post Septuagesimam inchoant, qvinqvaginta qvinqve usqve ad Pascha continuantes dies; catholici tamen a IV. Cinerum feria qvadraginta sex in Paschatis || [f. 351v] solemnia numerant dies, demptis intercurrentibus Dominicis, qvibus sola a carnibus est abstinentia, qvadraginta remanent; sic Æthyopes Sabbato sancto, qvo antiqvi jejunabant Patres, detractis septem Sabbatis et Dominicis, qveis solam observando abstinentiam, qvadraginta computant dies. Omnibus [[per annum]] Mercurii et Veneris diebus toto anno jejunant, præterqvam eo tempore, qvod inter Resurrectionis Dominicæ Pascha et Pentecosten interjectum est, honori Resurrectionis, præsentiæ Christi maximam ob mysterii lætitiam, carne vesci sæpius in die comedere lex nulla prohibet. In qvadragesima, donec occidat sol, nihil prorsus degustant; paulo ante occasum rem divinam faciunt sacerdotes, non prius, qvia credunt ipso evcharistico cibo ac potu jejunium frangi. Diebus Mercurii tunc putant licitum edere, cum sol occidens qvinqve efficit umbrarum pedes; diebus Veneris, cum efficit septem, tempusve intermedium Paschæ ac Pentecostes *Chamsin*, id est qvinqvagenarium nuncupant numerum.

Jejunant adhuc ante Domini Nostri Jesu Christi nativitatem diebus viginti; ante assumptæ in cælos Bb. Virginis festum qvatuordecim diebus strictissime, nec aliqvem Christianum hoc transgredientem jejunium crederent; ante Ss. apostolorum Petri et Pauli solemnia viginti dies. [671]Cum jejunant, poma aliqva pani adjiciunt et coctas sine oleo ac butyro herbas, illo carent, hoc victui tunc adhibere grave ipsis piaculum. Multis anni temporibus, ut adventus feriis, sex primis Janu-

---

670 -tus *ex* -tum *reparatum*

671 Cum – ad mammam : *resp.* GODIGNUS, *123 (I, XIX); Godignus, however, frames the part concerning the Jonas' fasting by saying „annis superioribus … dicuntur ieiunasse"*

© Verlag Hospel & Aethiopica 2007

arii diebus, cum reges magi Christum recens ortum adoratum ibant, ultimis novem, qvi ferias qvadragesimales præeunt, primis qvatuordecim Augusti (ante assumptæ Virginis celebritatem) ab esu abstinent carnium, in memoriam pænitentiæ, qvam olim Jona prædicante Ninivitæ egerunt, primos tres a Purificatione dies adeo stricte jejunant, ut ne infantes qvidem lactentes nisi semel tantum in die admittantur ad mammam. Vigilias aut qvatuor tempora apud illos nulla, verum a feria II. Dominicæ Pentecostes honori Ss. apostolorum usqve ad ipsum festum stricte jejunant, qvasi modo hoc nostris satisfaciendo vigiliis ac tempo- || [f. 352r] -ribus qvatuor; observant qvidem secundum ritum Romanæ aut potius suæ ecclesiæ abstinentiam diebus Veneris ob mortem Jesu Christi, non tamen diem Sabbati ob memoriam sepulturæ ejus [[institutum]], etsi a tempore apostolorum institutum, qvia diem hanc – pro tunc e Judaismo conversi – tanqvam summæ lætitiæ celebrantes ægre ferendo, ideo ab ecclesia Dei omnibus Orientalibus dies Sabbati in feriam IV. commutatus est. Alii vero volunt fuisse factum decretum ac concilium occidendi Christum, sed inepte fingunt, qvia hac ratione jejunium in illum diem collocandum fuisset, qvo captus noster amabilissimus fuerat Salvator, videlicet feria V., qva de eo capiendo iniere concilium.

Hæc omnia alia qvæqve in domibus excogitata jejunia, nil manducando nec bibendo neqve alias Orientalium as‹s›veti[672] more tabacum[673] fumando in occasum usqve solis protrahunt, summo cum dispendio sanitatis solis herbis leguminibus contenti; pisces, si manducant, ii sunt, qvi sqvamis, sangvine carent, adhuc decorticati e pelle, tribus saltem vicibus succo mali medici lavantur, tandem una solum bullitione sumuntur, observantes alias qvasqve nullius momenti stu`l´titias, relatione indignas, adeo superstitiose, ut nec decrepitos senes, nec iter pedibus per summos æstus conficientes, nec morti proximos sine summo scelere qvidqvam edere aut bibere posse credant, culicem scilicet excolantes et camelum glutientes.[674]

Qvalis proinde de tam improportionata fide seqvi possit vita?; desiderantibus seqvens perlegendum appono caput.

672 ‹› *suppl.*
673 -am *ms.* : *corr.*
674 culicem – glutientes : *resp. Mt 23,24*

© Matej Spel & ACEDS 2007

[f. 352r]

Caput XXXX
Qvænam Æthyopibus vita?

Vita fidei simillima, sine qva teste divo Apostolo, „*impossibile est placere Deo*“ (Hbr 11,6), ideo Æthyopes veram Deo placentem non habendo fidem, qvomodo eorum placitura vita? Præceptis divinis, legibus difformis sanctis, optime divi Jacobi (Iac 2,26) objici potest: „*Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est*.“ Æthyopes || [f. 352v] de bonis parum scientes, minus curantes operibus, raro de Deo cogitant suis semper implicati transituris temporalibus; pauperiores qvomodo divitias aut officia a<c>qvisituri[675], divites qvomodo majora cumulaturi bona, se extollere, satagunt, his intricati cogitationibus, totum consumendo tempus in visitandis obseqviose ministris aut officialibus regiis a<c>qvirendi[676] gratia affectus; si dein longum post tempus qvidqvam obtinendi spe privi, tandem in suas recurrunt superstitiones ac scripturas in utraqve manu, pedibus et corpore pendulas, qveis persæpe permittente divino numine suum asseqvendo intentum, etsi prius parum curabantur, dæmonis opera summum cum admiratione plurimorum sortiuntur affectum, totum, qvod avide desiderabant, eis obvenire solet, ita scripturis decepti vanis summam adhibent fidem, nullo persvasibiles in contrarium modo malas, illicitas dæmonis fore fraudes. Ideo a tenera imbuentes superstitionibus ætate parvulos, ut lac matris sugendo studio summo, admirabundus ab iis conservari cernebam scripturas studiosissimosque in conservandis senes ac juvenes re<p>peri[677], sæpius in familiari bonis amicis pers<v>adere[678] conabar conversatione, nihil similes animabus nostris contra Decalogum nocivas prodesse superstitiones, qvidam deposuere persvasi, et dum illa igne cremabam, fœtorem strepitumve summum causabant. Notabam præcipue varias in partibus secretis scripturas a juvenibus adolescentibus pro venereo portatas a`c´qvirendo amore, etiam eas in escam dando igni, nares ingenti insolito replebant fœtore; qvo non obstante plurimi in Augusto dictas scripturas pro acqvirendo renovant auro, alii pro fortuna, alii pro honore aut amore, alii contra inimi- || [f. 353r] -cos, præcipue eas a Mahometanis vicinioribus cacodæmonis amicis conscriptas majori conservant honore; hoc enim imbibiti errore se vel ab inimicis occidi, vel veneno intoxicari, vel alio destrui infortunio <credunt>[679], nec propriis consangvineis, nec propriis fidunt filiis, ob mala illorum opera timidi, semper Cainum imitando qvasi exteri ac fugitivi vivunt;

675 <> *suppl.*
676 <> *suppl.*
677 <> *suppl.*
678 <> *suppl.*
679 <> *suppl., coni. diagnostica tantum*

© Verlag Hoppel & Achsel 2007

pessima enim Æthyopum vita, tropheo Christianorum sancta se signare cruce, Patrem salutare cælestem aut divorum honorare uno saltem Ave Reginam intermittunt, nunqvam surgentes aut cubitum euntes se offerendo aut debitas reddendo grates, sua in cælestia non elevant corda. Mox matutino suos inutiles protrahendo tempore discursus in jentaculi horam, dein solitos continuando jocosos cantus, ludos, saltus, manuum variis cum gesticulationibus plausus; prandii interim adveniendo hora, cruda se satiant carne, solito, fideliter sibi propinantes, se ingurgitando vino *tacž*, donec bene impletis indormiscant ventribus, aut, si necdum satii, aliam ingredientes domum magis adhuc comedendi ac bibendi cupidi, discurrendo, pigritando, in tempus cenandi[680] protrahunt moras; interim variis per servos aut servas nugis restans deperdunt tempus, a somno præventi, ut campi pecora qviescunt. Sic in dies Æthyopum elabitur vita, nil orando, nil cæleste pro animæ meditando salute, nil unqvam laborando, in otio dies transigunt, et si qvandoqve ferventior qvis aliqvot recitans Davidicos psalmos tempore matutino, jam totam in eis fundans devotionem, aliud non cogitat; servos servasqve toto, qvo morabar in Æthyopia tempore, ne orare, ne aliud qvid pium agere videram, otiando pigritando, dormiendo Altissimo temporum furantur intervalla. Communis male vivendi licentia omnis est generis libera, nullus rectam Domini deambulans semitam, nullus eam || [f. 353v] edocendi sanctam, justam institutus, nullus monita salutis demonstrandi aptus, monachi S. Antonii abbatis multis mixti ecclesiasticis, qvi aliis virtute ac morum pietate prælucere deberent, per totum dispersi regnum copiosissimi, rudes, simplices, viam Domini sunt ignorantes, vita, moribus pessimi, nullam Christi Domini tradentes doctrinam, nil populum instruentes, ipsi magis scandalose viventes, bonos corrumpunt mores omnia confirmando licita, pabuli loco cælestis venenum porrigentes[681] draconum, sanctum Evangelium legesqve divinas non callentes, salis loco pro condiendis spiritualibus escis sapidi sal infatuatum fiunt in nihilum valens, nisi "*ut mittatur foras et conculcetur ab hominibus*" `(Mt 5,10)´[682].

Qvare Æthyopes licet majori ex parte, siqvidem sacra perfusi sunt unda, Christiani vocentur et Christi profitentur religionem, qvamqvam ea ratione vitæ actionibus pessimi injuriam potius Christo Domino faciunt, nominales sunt Christiani, apud qvos justitia exsulavit, reddere jus cuiqve suum nil curando, unus alteri in fortuna bonis temporalibus nocens furando aut deprædando, judicum implorans auxilium, hi, etsi parti læsæ assistere pareant, pro suo dijudicant amico tantas effingendo rationes, ut parum aut nihil retineat pars læsa.

Ministri, officiales regni majores, si qvæ in pratis, agris aut hortis conspiciunt pulchra aut segetes, cujusnam sint domini, interrogant. Et si inferior, minus po-

680 cæ- *ms. : corr.*
681 pori- *ms. : corr.*
682 *recte Mt 5,13*

© Vydavatelství Karolinum & ACTA

tens resciatur proprietarius, suos mox emittendo servos fructus, frumenta, omnes tanqvam sua colligi jubet segetes, in sua devehendo horrea. Vadat dein læsus etiam imperatoris implorando sententiam, cum spe remittitur, nunqvam aliqvid de suis obtenturus præreptis; contra enim majores ministros ac officiales nulla datur agendi ratio. Occidendo unus alterum, delatus ad judices punitur rarissime, semper qvasi impunis e- || [f. 354r] -vadit, dummodo in alium viciniorem fugiat locum aliqvo inibi se detinens tempore, judicum nullus inqvirendo de reo, facile criminis obliviscitur, proximiori tandem redeundo reus tempore, nulla amplius de eo recordatio aut qvestio. Dolorose in Gondar pro tribus farinæ mensuris pauperculam occidi videram mulierem, arbitrando tantum enorme nefas imperatori delatum severe puniendum. Sed amabo! "Meus pater nimis rigidus plures ob delicta occidi jussit", respondit, "tandem ipse mortuus est", qvasi responso hoc semper se victurum speraret, "qvid igitur uno occiso juvat occidere alterum?", impunitum sinit. Ideo Æthyopiæ subditi culpabilem non ignorando imperatoris clementiam, in omnibus præsumptuosi, malitiosi ac sangvinis cupidi sunt.

Si in publico foro qvædam ementi arrideat res, neqve sibi placenti vendatur pretio, vi præripitur, male vendentes tractantur, ut persæpe dolorosa pauperum audiatur lamentatio vendentium. Verum refugium eorum ubi? Justitia aut satisfactio ubi? Nullibi. Proinde fit, ut vendentes ac ementes omnes hastis, ensibus, scutis[683] provisi in publicis comparent foris, vim inferre volenti pari repellunt vi, ut exinde varia contingant homicidia.

Virtutes omnes profligatæ, pietas nulla, devotio, fervor Dei ignotus; nescitur misericordia, conculcatur charitas, nam pauperes plurimi, vix tanti in ulla mundi parte invenibiles, in plateis publicis, in viis ordinariis qvasi in lazareto, nudi, famelici, debiles, infirmi jacent prostrati, omnes summe exhausti, præ fame vix ossibus hærentes, continuo cum clamore in aures prætereuntium ingeminando: „*raven, raven*, famem, famem patimur," suas replicando qvasi moribundi petitiones, „morimur, morimur" clamantes; raro tamen exaudiuntur. Occulatus sum testis in regia existens Gondar, in dies præ fame plurimi || [f. 354v] peribant et vix majorum aliqvis miserebatur. Sæpius miseri ac debiles noctu in aliqvem securum retrahere se neqvientes locum, ab advenientibus lupis, leonibus e miseria erepti mundana devorati sunt; sed etiam hoc paucos miserendi commovebat Æthyopes. Multoties [[vidi]] attonitus audivi varios pauperes duabus tribus diebus jacere in plateis, viis publicis mortuos vidi, et "*non erat, qvi* eos *sepeliret*" (Ps 78,3), super qvorum faciem in mortis signum prætereuntes ponunt lapides, multo, ut fœteant, sinunt jacere tempore, etiam deveniendo "*in escas volatilibus cæli*" (Ps 78,2)[684]. Donec qvandoqve aliqvo miserente aliis pauperibus qvatuor vel qvinqve petrei donentur sales, mortuum in aliqvo ecclesiæ viciniori angulo inhumare solent, abs omni sa-

683 scudis *ms.* : *corr.*
684 *Vg. sine* in *tamen legit*

© Marburger Ethiopica 2007

cerdotum assistentia ac ecclesiastica sepultura. Moriuntur ut pecora, sepeliuntur ut pecora, horror enarrare est singula major adhuc illa cernere, nam hactenus tres mundi plagas, Asiam, Affricam [!] et peragravi Evropam, nullibi tantisper conculcatam re<p>peri[685] charitatem Christianam, solos Æthyopes barbaros, immisericordes scio. Vere cæca, misera gens! Infelix temporaliter, infausta magis æternaliter. Hic patiuntur famem ut canes, millenas miserias, in altero majores non evitandas mundo, audituri lamenta inibi æterna, "*ubi erit fletus et stridor dentium*" `(Mt 13,42.50)´, nulla tamen volentibus futura injuria, semper svave Christi jugum excutientes, in vera erudiri fide renitentes, "*incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt*"[686] `(Mt 13,15)´. Virtutes apud eos in odio sunt omnes, *innocentia* vix in septennis reperibilis, in publico cernuntur scorta, mulieres violantur, una a duabus tribus juvenibus per semitas inhoneste tangitur, || [f. 355r] indecenter, cum risu, hilaritate videntium tractatur, obviando ego eis objurgabam persæpe Christianis repugnare moribus, Deo odibile, cachinando nil mali se agere respondebant. Hæc ac alia relatu indigna si pro bono æstiment Æthyopes, qvid igitur arbitraturi pro malo, qvid pro peccato? Ubicunqve ac qvandocunqve malum qvis desiderat commercium, primæ proximæ suam insinuando mulieri voluntatem optatum asseqvitur intentum; vitium enim carnis pro nihilo curatur, pro nullo æstimatur peccato, etiam a juvenibus in primo juventutis flore obscæna observantur conventicula; servi dominis ad placitum obvias adducunt mulierculas, effrenatis satisfaciendo, nulla Dei reflexione, passionibus. Nil exinde mirum, cum [687]sive mares, sive feminæ[688] nudi magis, otiosi, petulantes, corpore delicati non[689] sunt; tegendis communius corporibus aliqva pelle, aut corio, aut crassa, rudi ex bombyce[690] tela, non alio, qvam qvod ex textrina tulit expolita artificio; superiores uberum partes ad lumbos usqve prominentes, denudati singuli se in libidinem provocant; cum reverentiam exhibent alicui, telam hanc dejiciunt ex humeris usqve ad umbilicum, seminudi apparent. In publico invicem, si aliqvo non se vidissent tempore, fixius se exosculando suam palam demonstrant familiaritatem, omnes qvasi consangvineos, qvo sub prætextu singula practicando, se compellant ac suis satisfaciunt desideriis. Ubicunqve mulieribus conveniendi assignatur locus, prompte diu noctuve comparent indemnes, minime erubescentes se de vitiis gloriando, filios parturientes ubiqve coram majori-

685 <> *suppl.*

686 clauserunt : cluserunt *Vg.*

687 sive – apparent : *resp.* GODIGNUM, *77 (I, XII), ubi tamen* nudi – delicati non sunt *ut etiam* superiores – provocant *deest, et* lino *pro* bombyce *legitur; G. says be using a narrative by A. Fernandez*

688 fæ- *ms. : corr.*

689 non : *del. malim*

690 bombace *ms. : corr.*

© Vydavatelstvo SAV

bus jactando, steriles odiantur, aliæ ob filiorum præmiantur partum, complices publice triumphantes, ubiqve sua publicando facinora eo magis, si minist<r>orum[691] qvidam complex sit. Neqve juvenes venereo infecti morbo aliqva adstringuntur pœna, sed singuli curandi ergo mali || [f. 355v] qvotidiano cibo ab imperatore ac ministris providentur et potu; magna similium in montibus ante ædes imperatoris copia in dies clamat, auxilium cibi ac potus se curando efflagitantes, nemini negatur, mulieres pauperiores pro modico mendicando pane sua offerunt commercia;

qvia gens plurima pauperrima, desidiosa, otiosa, laborum tædiosa, artium ignorans, vitæ dedita licentiosa, et [692]qvoniam nullo fere ex vitio majora qvam ex otio damna in republica nasci solent, otiosi pœnas miseriarum luunt Æthyopes; "*similes ... sepulchris dealbatis, qvæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni sporcitia*[693]" `(Mt 23,27)´[694]. Gentem sine omni doctrina malam ducere vitam mirum non est, magis mirandi monachi et sacerdotes sacrilege qvasi vir cum mulieribus viventes, procreatas proles ac mulieres suas appellantes, sæcularibus similem vivendi modum bonum ac licitum deprædicant, suas oviculas verbo ac exemplo informantes pessimo, in vitiis confirmant. "*Neqve accendunt lucernam et ponunt eam super candelabrum, sed sub modio*, ut non possit lucere omnibus, qvi in domo sunt" `(Mt 5,15)´[695]; minus pensando Redemptoris verba: „*Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qvi in cœlis est*" `(Mt 5,16)´. Totum agentes contrarium, qvotidiana demonstrabant exempla, comperi thesaurarii imperialis germano d(omi)no Joanni a Draco, ministro reginæ, accidisse, dum monachorum superiorem cum eo pransurus accedens, duas inservientes tabulæ conspiciendo mulieres, juvenem unam, senem alteram, qvænam[696] illæ forent interrogavit, mox abs ulteriori reposuit rubore monachus: „illa senex mater juvenculæ, mea olim mulier fuerat, nunc autem provecta ætate, meliorem assumpsi juvenculam"; exinde magis de sæcularibus liqvet, dum tam perversi, scandalosi malam populo præbent monachi doctrinam; magis adhuc religiosi pauperes, custodes mulierum aut concubinarum a ministris aut ditioribus constituti populum scandali- || [f. 356r] -sant, mensis majorum assistunt, nec dignos secum manducare reputant, nisi qvandoqve in extraordinario casu et pro tunc qvasi regratificando dominis continuo peccatorum absolutionem „*Ekzier efftach* Deus absolvat" ingeminant. Sæcularibus omnem ad nutum lascivas conducere puellas ut ordinarii simi-

691 <> *suppl.*

692 qvoniam – solent „*Godignus, 71–2 (I, XII)*"; *apud G. tamen* quoniam vero *legitur*

693 spur- *legere malim, quod et Vg. habet lectio*

694 Matth. 23. 48. [sic] v. 27 *ms.*

695 erga Vg. versionem conversum et retractatum quidem

696 qva- *ms. : corr.*

© Marburger Arbeitsstelle

lium procuratores, innuptis cur tristem ducunt vitam matrimonium persvadere aut pro diversione animi procaces in malum adducere personas, intra aut extra matrimonium illis abuti, pro nihilo reputant, qvorum uni thesaurarius regius dum reposuisset: „*abba* pater, nonne extra matrimonium divino prohibitum est præcepto ac summe divinæ displicens Majestati?"; replicabat monachus: „nil obest, domine, si vobis placet, puellam adducturus, bonum est (ut Mahometani dicere soliti) filios procreare", verum secundam sentiens repulsam cum rubore loco sperati præmii discedere coactus.

Tanta morum vitæ humanæ abundat in Æthyopia iniqvitas, ut in omnibus delinqvere majores, minores, præpositi ac subditi videantur; majores regni gubernatores bonorum rapaces particularium, oppressores pauperum; etsi sat parvum annuale imperatori solvant tributum, tamen bona carendo conscientia variis excogitatis effugiunt solvere id modicum rationibus, ut vix decimam reddunt partem; in varios fingunt regios se expendisse usus, remorsum non sentientes de justitia fore cuiqve jus suum tribuendi, minus præcepti divini ac d(ivi) Augustini effati recordantes: „*non remittitur peccatum*, nisi restituatur ablatum"[697]; laxis viventes conscientiis, non cælestia, sed qvæ super terram reflectant, omnes qværunt, qvæ sua sunt, non qvæ Jesu Christi.

Qvales domini, tales servi – pro coemendis missi rebus, sui non obliviscendo lucri, dominos defraudant; semper solliciti aliqvod obtinere officium, qvo sua paulatim replent marsupia nam abs eo nil præter duos tres panes dietim lucrando, adhuc cum concubinis dimidiando, furtis se sublevant. Illud non ignorando domini, si detrimentum pati nolunt, || [f. 356v] suis pauca confidunt servis. Et juste: *per qvæ qvis peccat, per eadem et punitur*;

malam, iniqvam in omni genere ducunt Æthyopes vitam, obscænam, divinis contrariantes legibus, de illicitis gaudent; se palam jactantes mulierculæ indecentes, exinde facilius eleemosynam a`c´qvirendo, de iniqvitate lucrum reportantes, proles de incestu[698] aut adulterio palam per domos ad facilius sustentandum deportant, sat parvo nutriunt tempore, abs amore ac educatione publice exponentes ab aliis educandas, si tamen qvatuor vel qvinqve cum miseria nutriantur annis, ita parvulas a se depellunt, ostiatim panem qværentes; a materna separatæ cura, parvulæ, nudæ, famelicæ, derelictæ hinc inde currunt, clamant, sæpe præ fame pereunt plures, nisi in servitia dominorum gratuito assumantur.

Semper præ aliis cavendum, ne unus in aut extra matrimonium lædat alterum, passionatissimi Æthyopes diu internam foventes iram, donec vindicandi nanciscantur occasionem, id sororis imperatoris vindicativæ comprobat factum – non aliter in marito proprio se vindicare qviens, prolem summe ab eo adamatam pedibus arripiendo, capite in murum percusso, tyrannice elisit cerebrum, sic vindi-

697 „Aurelii Augustini *Epistola CLIII, 20*", *ubi tamen* remittetur *legitur*
698 incæ- *ms. : corr.*

© Marek Nogel & ACUS 2007

cando maritum; qvo facinore nil tyrannius, nilqve abominabilius babarie in proprium effusa partum, irrationali sævior animante. Summe proinde cavendum cuivis, ne in vita aut bonis fortunæ insperatum patiatur damnum; sunt etenim Æthyopes plurimi pauperes, stupidi ac ignorantes, superbissimi, omnes alios, licet eas ignorent, spernendo nationes, minime alios inveniri sibi similes, vilipendendo[699] cunctos, nihil æstimantes, se ipsos aliis præferentes, totum in una contineri Æthyopia mundum credentes, sæpius ab iis interrogatus, an alia universi pars Æthyopiæ adæqvanda, risu responsum, ne iram aut invidiam vulgus contraham || [f. 357r], præterii, sciendo ab iis longam in corde nutriri passionem. Magis præterea in rabiem aguntur videndo præmiari alios, semper meditabundi aliorum in se transferre fortunam solliciti ac commoditatem;

hæc et alia plurima mala Æthyopibus communia enarrare longum foret singula, nam aliunde eorum vitam enormem partim ex dictis jam notam, partim e dicendis declarandam, magis adhuc enucleabit [caput XLI]

699 vilipendendo *de ital. sumptum, lat.* contemnendo *legeretur*

© Marek Loparel & ACECS, 2017

[f. 357r]

Caput XXXXI
Qvænam sint Æthyopum mores?

Mores Æthyopum potius dishonores sunt, nullam educationem[700] nullamqve animi nobilitatem præseferentes majores seu nobiles, per sola distingvuntur officia, nullam humanitatem, civilitatem nullam inter se exercendo aliam, qvam a natura inditam naturali excrescentes inclinatione, nunqvam frenatis[701] passionibus, qvod libet, licet, rationis dictante instinctu, mores suorum seqvuntur antenatum continuam qvasi barbarorum observando traditionem.

Minores dignitate majori functis officio manus deosculantur sæpius; in publica sibi obviantes via corpus ad lumbos usqve denudant alias alba coopertum tela, continuo repetendo „*endet nau?, boku nau?*“ – „qvomodo vos habetis?, estisne bona in salute?“. Ad multas de salute interrogationes responderi solet „*Egzier gemascken*“ – „Deo gratias“. [702]Agricolæ ob solis calorem magis consvetudinem crudo corio, qvandoqve gossypio pudenda tegunt; cum invicem obviam fiunt, varium servant inter se salutandi morem. Si imperator occurrit, detracta tela nudi in terram procidunt, eam in homagii obseqvium ter deosculantur, alios superiores telæ in lumbos detractione seminudi salutant, se pares pectus solum ac caput detegunt, imposita pectori manu;

dominorum qvivis plurimos conservat servos, trecentos et qvadringentos, qvi omnes belli tempore militum agunt officium. Proinde majoris splendoris gratia raro aut nunqvam pedestres incedunt[703], semper mulis, qvarum maximam nutriendo copiam, insidentes elegantibus, in gressu || [f. 357v] celerrimis securissimo, svaviter magna co<m>moditate[704] hominem portantibus, tribus aut qvatuor una venditur auri unciis. Taliter insedentibus dominis in bene exornatis mulis servi omnes pedestres ante mulam, circa eam hinc inde utraqve de parte dispositi comitatum præbent, scuta[705] cum lanceis, sclopos cum ensibus portantes, suum qvasi sustinent principalem, ei attente vigilando ab omni præcavent periculo. Obviando ministrorum unus alteri eqvitantes, invicem paulatim subsistunt se salutando denudato pectore, servi vero omnes mox dicta denudatione corpora demonstrant.

Si majorum qvis domui alterius officialis vicinus ingredi velit, portæ approximando servi ejus denudati omnes se præsentant, solus dominus depositis ante

700 æ- *ms. : corr.*
701 fræ- *ms. : corr.*
702 Agricolæ – manu : *resp.* GODIGNUM, *75 (I, XII), ubi tamen* magis cons. *deest,* tantum *ad* pudenda *praemittitur, et* Preteiannes *pro* imperator *legitur*
703 incæ- *ms. : corr.*
704 <> *suppl.*
705 scuda *ms. : corr.*

© Mauriziopel & Acquisto 2007

cubiculi portam crepidis[706] nudipes ingreditur suum depositurus homagium, in terram se collocando, tapete ac cussinis lecto vicinis ornatam; dominus enim domus communiter in lecta sedens, alba solum coopertus tela, caput prominet manibus subtus telam involutis; communem enim toti Æthyopiæ hunc fore vestiendi usum, etsi a primariis regni ministris aut officialibus visitentur, eodem vestiti remanent modo. Inolevit etiam mos, dum familiares se invisere personaliter non valent, indies suos cum salutationibus servos de bono indagantes statu emittunt, summam in simili ponendo vim cæremonia. Si tamen qvis alba non tegeretur tela, etsi alias triplicatas portaret vestes, non vestitum, sed nudum compellant.

Sola hæc in Abbyssinia ex gossypio fabricatur tela singulis qvasi in domibus, ita longa ac lata, ut totum commode corpus bis involvi valeret, sub qva e domo exeuntes domini longas de eadem tela gestant caligas in terram media saltem p<r>ominentes[707] ulna post se trahendo, magnificentiam in hoc demonstrantes, in omni enim gressu pes in altum elevandus, difficulter progredi potest, proinde exeuntes passim omnes eqvitant, omnem evitando incommoditatem. Si tamen pluviosum tempus, terra lutuosa, caligas sive dein mulæ insidentes, sive deam- || [f. 358r] bulantes maculando maxime deturpant ac pro maxima magnificentiæ æstimant gloria; apud ministros, majores regni multum auri similes constant caligæ, de tela Indiana subtilissima aut alia pretiosa auro, argento intexta materia laborata, aliqvot auri efferunt uncias. Simplices tamen ordinarie una auri solvuntur uncia, non attendentes facile destruunt, trahendo ob longitudinem per terram, pedes in altum elevando, ne deambulantes cadant, cernenti curiosum qvid apparet. Magis adhuc in majoribus festorum solemnitatibus splendidiores, coloris maxime rubei vel cærulei[708] vestiendo caligas, lutuoso damnificant tempore, maculando, destruendo ac taliter genuinos se probando Æthyopes.

Ministri præterea ac officiales majores subtilissimum de baffta Indiana portant indusium, supra qvod parvam Araborum more in genua usqve tangentem subuculam seu caftan de pretiosa gestant materia, zona se præcingendo aurea, capiti more Turcarum albam imponentes sessam, id est cincturam longam triginta saltem ulnarum per modum turbanthi, curioso complicatam modo, maximæ caput efficitur molis. Hoc pretioso vestiti luxu non contenti supra singula præfata teguntur alba tela prouti mantello in terram usqve pendente, una cum capite cooperiuntur.

Nos missionarii more Ægyptiorum vestiti in regnum advenientes semper nudi nominabamur, usqve dum patriæ more albam assumpsissemus telam.

Servi ac servæ cum communi plebe e domo exeuntes sola cooperiuntur tela, curtis sex vel septem digitorum caligis per modum prætextæ, ut in servitio sui domini stantes ad omnem oculi ictum corpora denudare qveant, capite et pedibus

706 - tis *ms. : corr.*
707 <> *suppl.*
708 ce- *ms. : corr.*

© Verlag Angel & Angel 2007

semper nudis. Hæc tela dup{p}licis[709] est sortis, subtilis una, fortior altera, æqvali tamen qvævis pretio, uno reali, vel qvinqve petraceis venditur salibus, nisi subtilissima, per modum araneæ foret telæ, septem vel octo solvenda est salibus. Tantem etiam fortior adhuc fabricatus tela, pro nocturnis inserviens co<o>perturis[710], tribus || [f. 358v] venditur auri drachmis, id est tribus realibus, ea communius patroni domus aut majores ministri in propriis vestiti sedent laribus; e domo egredientes subtiliori juxta dignitatem personæ vestiuntur, plurimos secum conducendo pedis-eqvos, qvorum unus magis a domino amatus caligis vestitur rubris, super aurum omniave prætiosa a servis æstimatis, in eis enim tantisper superbiunt, ut sibi nullum alium credant parem, ideo rubrum, cæruleum[711] ac album duntaxat Abbyssini æstimant colorem, omni reliqvo despecto. Et tunc magis superbiunt, si longo, *schotel* vocato, provisi sunt cultro, circa renes præcincto, summo præseferunt fastu, eo improvisi nullo se vertunt, nam malitia pleni, rixas inter se concitando pro minima unus alterum vulnerat, pungit ac sæpius trucidat ansa, nil curando ubicunqve rabie, iracundia præventus in corpus figit cultrum.

Gens Æthyopica magis adhuc in ornatis de natura crispis superbit capillis, [712]nutriendo comam, eaqve ipsis pro galero proqve extero capitis tegumento est. Elegantiæ causa, dixeram supra, variis intorqvent capillos modis, butyro inungunt, qvos sic inunctos cum solares excipiunt radios, herbas credas matutino rore madentes. Atenim ne capillamenta et cincinni disturbentur, eundo cubitum furculam qvisqve suam uno defigit pede in terra ac inter media immittit collum cornua, atqve ita pendente somnum capit capite. Aliqvi longiores crescere sinunt capillos, eos pectinando largius ab invicem extendunt, et cum pleriqve Æthyopes elegantis majoris sunt staturæ, nigri coloris, magnorum oculorum, sic pectinatum caput tremendum efficitur, spectra qvasi apparent horribilia; attamen tam delicati extensos, pingvedine unctos custodiunt capillos, ut multis noctibus in dicta furcula seu ligno per modum mediæ lunæ concavo inclinata qviescunt facie. Multi nigram solum comam abs illinitione adipis nutriunt, multi vero ita fortiter inungunt, ut pulveribus cipri‹is›[713] more Evropeorum || [f. 359r] ornati pareant; tandem majorem adhuc capillorum credunt splendorem, dum eos velut caudas in minimos fasciculos varie constringunt, separatim pendentes cornua repræsentant[714]. Eo modo regina

709 {} *del.*
710 cop- *ms. : corr.*
711 ce- *ms. : corr.*
712 nutriendo – capite „GODIGNUS, 77 (I, XII)“, identical except for minor changes in word order and using gerunds instead of ind. praes. in *nutriendo* and *eundo*; G. says be using a narrative by A. Fernandez
713 ‹› *suppl.*
714 repres- *ms. : corr.*

© Matej Spel & ACTA 2021

imperatoris mater, majores regni ac nobiliores tela una cum capite cooperti sola prominente media facie incedunt[715].

Et qvoniam viri Æthyopes ac adolescentes parum aut nil barbæ habent, simili cooperti tela vix a mulieribus dignoscuntur, nisi denudato ad lumbos corpore. Qvod de ditioribus intelligendum velim, qvia pauperes facile dignoscuntur – viri, mulieres nude abs tela incedentes, aliqva pelle aut corio aut lacero flocco verenda tegentes, non multum pudici, in publico coram prætereuntibus, etsi decentius retrahi[716] ad partes ``valerent, tamen´´ necessaria corporis peragere ac versus populum se denudare non verecundantur.

Adolescentes et virgines minus sunt dignoscibiles, cum capitis nutrire comam prohibiti omnes usqve in annum vigesimum capillis rasis, capitibus incedunt discopertis ac pedibus discalceatis; imo etiam domini domi nudipedes gradiuntur, nisi extra lares exeundo crepidas[717] assumunt ab uno servorum manu portatas[718], eqvo vel mulæ nudis insedendo pedibus; solo pedis pollice in parva stapia tenendo; semper qvasi utendo mulis ob securiorem per montes et colles gressum, ignorando ungulare eqvos per cacumina ac saxa montium currere incapaces, raro iis utuntur.

[719]Nullibi in tota Æthyopia præterqvam in Gondar imperatoris residentia macellariæ sunt tabernæ; domi qvisqve suæ pro libitu animalia ad esum occidit et panes conficit. Statis hebdomadæ diebus venum exponuntur merces in communi foro ac carnes. Nullæ sunt cauponæ, sed omnes per regnum ac provincias transeuntes sua vitæ necessaria portare adiguntur.

[720]Solent sibi toto in corpore, præsertim pectore || [f. 359v] ac vultu, inurere stigmata; in minimis qvoqve manuum digitis ungves sinunt excrescere, ad qvantam possunt longitudinem, iisqve oblongis imitari cupiunt gallorum alitum[721] calcaria, qvæ iisdem ex gallis non nunqvam resecant et ipsis adoptant digitis. Qvo simul truculenti, simul spectabiles videantur, manuum pedumqve, qvibus incedunt nudis, colorem adulterant succo cujusdam corticis ex albo rubescentis, eum vi exprimendo vasis excipiunt, dein manus inibi ac pedes dies aliqvot immergunt, donec peregrinum, in qvo summa æstimatio, contrahant ruborem.

---

715 incæ- *ms. : corr.*

716 retrahi : *ex* retracti *rep. apparet*

717 -tas *ms. : corr.*

718 -tis *ms. : corr.*

719 Nullibi – cauponæ : *resp.* Godignus, *76 (I, XII), ubi tamen de carnium venditione tacitum et nomen civitatis imperialis non legitur*

720 Solent – ruborem : Godignus, *77–8* (I, XIII); only minor changes appear in word order (1×), preference of ger. to a definite verb form (1×), and adding short comments (2×).

721 alitorum *legere malim*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn

Omnes nobiliores magnam in plurimo servorum comitatu ponunt vim, in publicum prodeuntes copioso cincti comparent populo, ut Evropeorum qvis immensas e<f>ferre[722] expensas crederet; verum valde exigvas, non plus servorum umqvam tela pro auri dramma[723] vel imperiali, dup{p}lex[724] præbetur cum surris seu caligis telaceis unius spitamæ longis; si adhuc magis meritis alia datur tela pro solutione annua, speciale est præmium, qvo solum majorum servi dominorum solvi solent. Alii pro vestitu ac solutione annuali duabus contentari constringuntur telis ac prout moris cuivis domino trecentos qvadringentos tenere servos, mille sufficiunt telæ, mille efficiendo auri dramas seu reales, hos tamen non e suo, sed regio solvit dominus thesauro, possidendo principis terras, e qvibus ad minus tria telarum omni anno colligit millia. Proinde omnes ministri, officiales ac nobiles innumeros nutriunt servos pro suo exeuntes in publicum commitatu, juxta terræ sibi concreditæ qvalitatem, in omni belli eventu obligati imperatoris agere milites regnumqve defendere. Inde totum Abbyssiniæ regnum ministris ac officialibus divisum, ut tempore inimicæ invasionis omnes imperatorem defendant, armati in bellum procedendo, sibi ipsi de necessariis victus providere obstringuntur; in dies duobus || [f. 360r] provisi panibus a suo qvisqve domino.

[725]Qvi de vulgo sunt, paucis exceptis, ob innatam segnitiem more bestiarum rudibus pellibus obnubunt corpora et unam tantum qvisqve ex ariete gestat ad pedem vel manum extremis alligatam partibus. Boum coriis sine culcitris et lodicibus incubant. Mensarum vice conchas ex ligno habent prægrandes, impolite excavatas, in his sine mappis, sine mantilibus sumunt in terra sedentes cibos. Vasis utuntur ex nigra creta pauperes, nobiliores e vitro simplici. Præter eos, qvi sunt genere Saraceni, pauci alii paucisqve locis exercent mercaturam, pars magna colunt agros. Nobiles cum servis militiam et imperatoris aulam communiter freqventant, etsi raro eum videant.

Majoribus carent urbibus, pagos passim habitant nullis septos mœnibus, nulla arte munitos. Oppidum inter eos maximum vix mille sexcentas numerat domus, [726]castellis, arcibus, propugnaculis carent. [727]Domus exigvæ sunt absqve ulla contignatione, sine elegantia, sine dignitate et pæne sine arte. Formam habent communiter rotundam, terra paleaqve teguntur.

---

722 <> *suppl.*

723 drachma *pro ital.* dramma *legere malim*

724 {} *del.*

725 Qvi – domus : „GODIGNUS, 78 (I, XIII)“, with alterations in word order (2×) and four short additions to the Godignus' text.

726 castellis – carent : *resp.* GODIGNUS, 79 (I, XIII), where Godignus renders Urreta's information considering it incorrect.

727 Domus – constent : „GODIGNUS, 79 (I, XIII)“, with only omitting two small parts of speach (*et* before *terra*, and *nunc* before *apud*).

© Matej Bel & ACLS 2021

Nullus etiam <nunc>[728] apud eos epistolarum usus neqve ea, qvæ publico judicio decernuntur, neqve aliud qvidqvam notare litteris consvevere. Præter libros divinos eosqve, qvibus continentur sacra, alii non sunt, nisi qvos habent regiis opibus præfecti, ut accepti et expensi rationes constent.

Nunc adhuc de aliis Æthyopum actionibus.

© Marek Dospěl & ACECS, 2001

728 <> *suppl. Godignum respiciens*

[f. 360r]

Caput XXXXII
De victu, potu, aliis Æthyopum usibus

Misera prout servorum solutio, miserior illis datur victus, facile a dominis providendus parvis expensis simplicissimus, cuivis in dies duos elargiendo panes, aqvam de torrente, aliqvibus præterea omni die, aliis qvater || [f. 360r] per septimanam, modicum densioris præbetur jusculi de certo semine facti, *schiro* vocati, Æthyopibus præ aliis comestibilibus charissimi, conspergendo pipere maximo cum gustu manducant, Evropeo comedendi impossibile. Qvandoqve gratuito aliqvid de lentibus aut schumbera, qvasi pisis Æthyopicis, præbetur. In majoribus solemnitatibus tres qvatuor pro eis boves mactantur crudive ante domus atrium comeduntur. Prætereaqve nihil mercedis obtinentes ita contenti vivunt, ac si omnes mundi possiderent delicias, nam extra servitium fame perirent, nil laborare scientes, minus volentes, solum suo cum domino deambulando scutum[729] cum lancea deportant;

pariter domini ac nobiles inertes, desides [!], exigvis pro tabula onerantur expensis, omnes cruda vescendo carne, raro decocti qvid adhuc durum degustant. Solemnius autem manducare volentes igni carnem injiciunt, utraqve de parte modicum adurendo, ut sangvis e carne defluat, gustuose manducant. Melius adhuc manducare credentes bile bovis vel vaccæ crudam conspergendo carnem, gustuosiorem enarrant cibum, ac dum unus alterum honorare intendens de mactato bove, mox calidam eximendo bilem amici boccæ imponens gustuose deglutiens, suo humaniter ingratiando fautori.

Mox supra servis, servabus in dies duos dari retuli panes, non e frumento aut siligine, sed certo de parva semine, *teff* nominato, sortis dup{p}licis[730], albæ et nigræ per modum synapis aut papaveris, in Abbyssiniæ regno abundantissime crescentis, solum ab Æthyopibus adamati seminis, domini de albo, servi manducant de nigro, tenuem per modum placentulæ rotundum pinsunt panem, magnitudinis duorum spithamarum[731], disfaciendo[732] modicam cum aqva frigida farinam, in ferreum effundunt orbem igni aut carbonibus impositum, una adusta parte in || [f. 361r] alteram vertitur, in velocitate pinsitur, manducantium gustui acetosus, mollis, qvasi medio crudus, insipidus, etsi satis magnus, compressus, binis vicibus ab Æthyopibus deglutitur. Communius tabulis lac coagulatum, qvo libenter vescuntur, cum intingulo[733] de pipere adjungitur, insimul cum pane consumptis

729 scudum *ms. : corr.*
730 {} *del.*
731 spitamorum *ms. : corr.*
732 disfaciendo : dissolvendo *legere malim (cfr. Ital.* disfare*)*
733 intingulo : intinctu *legere malim (cfr. Ital.* intingolo*)*

© Marek Lepel a Ac.CZ 2007

strenue bibunt. In more habendo se invicem omni matutina circa horam nonam invisendi, cruda carne cum potu *tacž* collationandi[734], non contenti loco uno, tria qvatuor invisendo, donec bene insarciti ac ebrii domum revertuntur, hora prandii adveniente noviter ventrem implent. Mirum extraneo tantam manducari videtur carnem crudam, sangvinosam, semper copioso pipere et bile adhibitis, consumptionem adjuvare creditur.

Potum ordinarium Abbyssinis præclarissimum ac vere sanissimum *tacž* de aqva, melle ac certa radice *taddo* dicta confectum, sex aqvæ partes, unam assumendo mellis, unam dictæ radicis fortiorem ac gustuosiorem efficientis haustum, in sole qvinqve sex fermentando diebus omnes mellis ascendentes eximuntur sordes, vas terreum vini *tacž* lutatur, bene jam fermentatu`m´ sex post dies a{p}peritur[735], optimus haustus, vino muscato simillimus, ita calorosus et fortis tria qvatuor ebibendo vitra strenue inebriantur Æthyopes; potus enim e radice *taddo* fortis, e melle tantarum excellentium herbarum svavis, gustuosus ac toti regno charissimus, tanto plus gustuose sumitur, qvo palatui amœnior, omni alteri uvarum præfertur vino. Tantisper in bibendo viri et mulieres obcæcantur, ut indecentes, inverecundi abs honestate conversantes, si potum prolongent, in idem, e qvo bibunt, corporis necessitatem peragere palam non verecundentur vitrum, solum effuso, non loto vitro, noviter potum *tacž* infundendo bibere ad cæcitatem continuant.

Speciem cerevisiæ, qvam praxare ignorant, valde turbidam, insipidam, || [f. 361v] qvasi purgativum efficiunt potum, ejus in summa velocitate tria qvatuor ebibendo vitra nil nocumenti patiuntur, si tamen Evropeus degustaret eam, colicam aut aliud salutis incurreret detrimentum. Servis raro manducantibus, nisi finita tabula, præbetur haustus; officiales et ministri ad placitum intra et extra tabulam, qvæ [[in]] domus domini lecto collocatur vicina, bibunt in terra sedentes orbium loco panes de teffin cumulis triginta saltem circumqvaqve collocati, in eorum medio cruda per partes caro, strenue manducant, nihil tamen propriis tangunt domini manibus, verum uno ad hoc deputato sclavo vel sclava denudatis, medium inter sedentes tenendo, singulis per partes imboccat assidentibus, panem flexibilem, mollem intingulo manibus immiscet, bene in pingvedine cum admixto lacte coagulato ac pipere contuso commiscendo, e digitis guttæ pingvedinis cadentes, summam Evropeo causantes nauseam, pastillos inter manus formans oblongos qvadrantis circiter libræ, dein secundum dignitatem hospitum ori suis smucidis[736] imponens manibus, donec repetitis omnes absolvat vicibus, et si saltem qvater[[nis]] imboccavit pastillos, contenti carnem arripiunt crudam, unus alteri tenendo, suis cultris *schotel* dictis per partes abscindunt ac qvantum deglutire intendentes, carnem in bocca tenendo præscindunt, sicve unam partem post alteram

734 coll. : conferendi *legere malim (cfr. Ital.* collazionare*)*
735 {} *del.*
736 smucidus : *cfr. Germ.* schmutzig

© Marburger Ostasien & Afrika Studien

deglutientes, qvia cruda mastigari neqvit caro, satiantur. Si tamen majoris notæ sint homines, ut figuræ sedent immobiles, nihil propriis manducant manibus; verum una sclava denudata usqve ad lumbos præponente, pastillos seu dactyl{l}os[737] de præmentionatis formante in longitudine unius digiti, in crassitudine mediæ circiter manus, ori imponit dominorum communiter deglutientium, ita impletis eorum boccis, ut qvasi spirare neqveant. Persæpe gutture pleno vix deglutire valentes a sclavæ manibus collum tangendo immobiles sedendo adjuvantur, deglutiendo nutriuntur, summæ id reputantes magnificentiæ, || [f. 362r] dum majorem ori impositam partem difficulter aut vix deglutire valentes, guttura sclavæ comprimitur manibus in stomachum bonas has promovendo particulas, qvas minimæ sortis Evropeus homuncio plebeus abhorreret ac simili modo sumere erubesceret. Sæpius assidendo ego ministrorum regni principalium mensis, eos ut inflatas columbas a præponente imboccationem expectantes cum nausea conspexi; si tamen qvandoqve partes majores recusant, in minores præponens rescindit particulas ad commodius sibi compositas deglutiendas. Magis volendo solemnisare lautiusve manducare, unum exempli gratia bovis pedem majori injiciendo igni paulisper de utraqve adurentes parte, tandem assaturæ loco inexplicabili manducant gustu, idqve ita adustum *teps* vocant. Et si nedum satiati pareant, noviter suos extrahunt schotel, in tabula magnas crudarum carnium partes *brundo* vocatas decurtant, unum carnis finem in bocca, alterum manu tenendo, per partes rescindunt, majori qvam prius deglutiunt appetitu, qvinam satii a tabula se elevando, e partibus cubiculi sedent muris inclinati, sibi adamato haustu *tacz* strenue ingurgitantur. Et qvoniam persæpe alii et alii adveniunt amici, mox tabulæ assident ac panes illos, jam antehac sangvine carnis tinctos, modo manducant enarrato, usqve dum satiati omnes, in aliam se conferant domum. Persæpe amici et familiares honoris gratia has delicatas sibi ad invicem imboccant particulas; dum vero aliqvod cum invitatione hospitum accidat festum, viri et mulieres hauriunt enormiter viros qvasi excedentes in potu mulieres, plurimum in suis sedentes ædibus, nil laborare scientes, die tota otiosæ cum viris se distrahunt advenientibus, sua continuo humefactant ora haustu eis sapido, dulci, ac ama- || [f. 362v] bili, ideo apud longiores prolongatas tabulas magistræ eveniunt potus, sive domi, sive invitatæ alibi, optime scyphos evacuant, qvos Evropeorum qvis facile concederet, si alias in vitra, ut mox ante retuli, e qvibus hauriunt, sporcitias[738] palam non peragerent. Mulieres qvandoqve honestiores servum vel servam necessitatis tempore advocantes tela, qva coopertæ sunt, tantisper teguntur, strepitum tamen cum fœtore non præpediunt, omnem honestum nauseant animum. Idem, dum amicus visitando amicum longiori se detinendo mora, communius in lecticis supra cussinum inclinati practicant, nudi sedentes, alba cooperti tela, adveniente necessitate sine omni venia sua por-

737 {} *del.*
738 sporcitias : spur- *legere malim (cfr. Ital.* sporcizia*)*

© Nakladatelství Academia

cili utuntur commoditate, qvod mihi ipsi, infirmos et sanos visitando, multis contigit vicibus, vix `non´ præ fœtore, sæpius deliqvium passum.

Nil mirum sit lectori nec a qvodam excogitatum qvid arbitretur, cum propria imperatoris matertera mihi favens sæpius sua me honoravit præsentia variis cum pediseqvis, contigit semel in cubiculo prostans ab imperatore mihi donatum lavatorium, mosayca laboratum arte, sibi apportari jussit, supponendo illam lavatorium intueri volentem, verum præter spem in terra illi assidendo non erubuit palam lavatorio in suam uti necessitatem, hæc intuens improvise retrahere me volens, per manum tenebat dicendo: „Sine, medice! Non recede, cuivis enim homini id commune est.“ Si ergo hæc regia non erubescens persona, qvid de aliis cogitandum? In Abbyssinia enim erubescentia nulla, mores plus animales, rustici, a recta recedentes ratione humana, fas dicere est;

tres licet hactenus mundi partes per terram ac maria peragrassem (Evropam, Asiam et Affricam), nullibi attamen tam barbaros, inhumanos, indolatos, malitiosos uti Æt-|| [f. 363r] -hyopes me re<p>perisse[739] fateor, tam crudis carnium comessationibus, eo magis barbari magisqve animantibus qvam hominibus assimilandi, varia exinde patiuntur corporis mala, vermes, halitus fœtores ac eructationes. Exinde fit [caput XLIII].

739 <> *suppl.*

© Marek Nowicki & ACECS, 2007

[f. 363r]

Caput XLIII
De vermibus et eorum medicina

Carnes ab Æthyopibus adamatæ crudæ, solum gustui sunt nihilqve unqvam coctarum aut assarum degustando carnium, stomachi causantium experiuntur[740] dolores, inde tanti in internis oriuntur vermes, duorum longi digitorum, medii crassi et pingves sunt digiti, omni semel mense enormiter tribulando incolas, dum jam jam medicandi approximat tempus, per os aut per secessum egrediendo se demonstrant, mox medicinam sumendi præmonentur abunde in regno crescentem, in sylvis certæ florent arbores, qvarum pulverisando flores *cosso* nuncupatos, cum potu *tacz* octo commiscent drachmas[741], nil a prandiis manducando nec bibendo vesperi sumunt, tantisper nocte tota usqve in horam matutinam qvintam vel sextam cum premitu et sangvine fortissime purgant, ut debilissimi, qvasi mortui jaceant, plurimam magnorum expurgando copiam vermium. Tandem aliqvo reqviescentes intervallo se elevando, suum solitum de *schiro* cum copioso pipere conspersum cibum, per modum densioris comedunt jusculi, farina enim de semine *schiro* flava ut de pisis est, morbo vermium accommodatissima, et licet antehac plurimum e tanta violenta purgatione debiles, tamen in instanti cibo isto saginati reviviscunt; potu *tacz* se confortando carnem de novo crudam manducantes sanantur. Moris etenim est cuivis servorum tempore hujus præclaræ purgationis a proprio domino duo de potu *tacz* præberi pocula; nam pro tunc maximam patiuntur sitim, suos invisendo amicos abunde bibunt ac noviter ut antecedenter cruda se confortant carne, etiam || [f. 363v] si bovinum calidum acqvirere valent fel, majores adhuc recuperant vires. Hæc Abbyssinorum cura est vermium omni mense, ideo qvocumqve per provincias ob commercia aut alia motiva se conferunt, semper pulvere de *cosso* provisi, ne sine hoc, ut in expertis est, misere pereant, aut saltem gravius delitescant [!]. Præter *cosso* aliam adhuc sumunt medicinam, semen certum *encoco* rotundum nominatum deglutientes, vermes enecat evomendo, non tamen laxat. Certos pariter ligni cortices nominare nescientes in aqva coqvendo, tandem succum bibendo per vomitum a vermibus aliisqve curantur malis.

Venas aperire, sangvinem minuere ignorantes, lancetarum ignari, si urgente premuntur necessitate, de ferro acutos efformant cultellos, duo venam digitis elevant, tertius per crucem medias præscindit venas, errare neqviens, prout pullorum rescindendo collum, certo dein venas conspergendo pulvere eas ligat.

Venereo infecti morbo aqvis curantur mineralibus, in utroqve sexu freqventissimo, in decurrentes descendunt torrentes matutino ac vespertino tempore aqva se lavando frigidiori, repetitis curantur lotionibus viri, mulieres, specialiter dua-

740 experiuntur : *transcr. apparet*
741 drammas *ms.* : *corr.*

© Mark Dopel 2007

bus a Gondar diebus decurrentem di{l}laudant[742] aqvam, montes auri abluentem, qva continuis octo se lavando diebus communissime pristinæ restituti saluti ad propria redeunt, totum auri aqvæ minerali præclarissimæ adscribendo effectum.

Aliæ in Æthyopia infirmitates infectivæ præter has ac mox supra mentionatas non grassantur, pestis unqvam recordatur, minus aliæ venenosæ noscuntur infirmitates; præstigia dæmonum asserunt Æthyopes freqventissima, prætendendo dæmonium cum luminibus nocturno tempore varias percurrere plateas, cuicumqve obviando, in ejus sufflando faciem occidit, aut saltem varia infligit nocumenta. Ideo noctu nullus e domo solus etiam pro summo egredietur pretio, urgente tamen necessitate principis, plures conjunctim se adunando, more castrorum || [f. 364r] contra inimicum procedunt. Fingunt adhuc hoc dæmonium deambulare per domos, qvemcunqve solum inveniens dormientem gravi lædit vulnere aut trucidat, ideo dormire nullus præsumit solus, semper alicui – si non consocio, saltem animali, gato, cani, ovi etc. – associatus dormit, qvia adveniente dæmonio non hominem, sed animal occidit. Experientia didici propria firmo Æthyopes huic superstitioni adhærere animo e meis [[se]] unum servis ad custodiendum de domo aliqvaliter distanti loco donatos agnellos emisi, qva nocte causa aliter crepando agnellus, mox summo mane servus adveniens me alocutus: „Ecce, domine, nisi cum agno nocte elapsa dormivissem, certo mortis fuissem filius,“ qvod ridiculum, incredibile ei inculcabam, nullatenus de sua reduci poterat persvasione, ideo hac falsa imbuti opinione a dæmonio in plurima alliciuntur mala, qvia nudi tres qvatuor insimul dormientes, telam unam, qva de die tegi solent, sub se in terram ponendo, reliqvis se cooperiendo duo et duo conjunctim jacentes ut ranæ dormiunt, sæpius deficiente consocio iniqvo sub prætextu puellas conducentes modo simili sub telis nudi se calefaciunt vitia committendo innumera; qvem dormiendi modum servi omnes observantes conjunctim juvenes masculi et mulieres. Domini vero suis in lecticis Araborum more tapeto, cussinis ornatis qviescunt.

Nunqvam tamen matutino, dum se elevant, tempore, signo SS. crucis frontem signant, non enim usus orandi, faciem lavandi aut signum formandæ est crucis; prætendunt etenim in eam, qva faciem lavarent, aqvam intraturum dæmonem, variaqve illaturum nocumenta atqve in faciem se lavantis sufflaturum; idem monachi, ecclesiastici cum singulis observant strictissime sæcularibus, viris et feminis[743], semper eorum facies sporcitiis[744], luto sudoris unctas || [f. 364v] gestando, majus adhuc in frontibus hærens lutum uti pulveres apparent, nunqvam se abstergendo, mundando in sordibus degentes, pro honoratis, magis perfectis se autumant. E contra manus tanto freqventius ante ac post comestionem ac sæpius intra diem mundissime lavant, pedes sæpissime purificant, qvia nudipedes ambulant.

742 {} *del.*
743 feminis : fæ- *ms.*
744 sporcitiis : spur- *legere malim (cfr. ital.* sporcizia*)*

© Nabu Publicazioni

Caput raro pectinant, tunc solum, dum suos accommodant capillos, ita perdurantes qvinqve sex septimanis, usqve aliqvaliter destructi et cincinni disturbati, novæ causa elegantiæ variis intorqvent in fasciculos modis capillos, uno alterove die sic incedendo cornua apparent gestantes, donec noviter caput ornent ac pectine accommodent. Idqve causa est nunqvam manu tangere capillos, sed anterius in frontis capillis subtiles longas gestant fuscinulas, in necessitatis casu caput gratantes. Ex his aliisqve hinc inde per capita relatis Æthyopum elucescunt mores. Nunc sit de variis insectis [caput XLIIII]

© Marek Dosoudil & ACECS, 2007

[f. 364v]

Caput XLIIII
De copiosis Æthyopiæ locustis

Dum sufficienter Æthyopum contraxissem notitiam, gubernatorum ac provincias regentium amicitiam, speciali divina assistrice gratia liberum a plaga locustarum deprædicabant[745] regnum, felicem nostrum in Gondar ingressum; septem enim antehac annis plurimæ provinciæ copiosissimis anxiatæ locustis, segetes devorabantur, fructus, gramina, arbores redigebantur in nihilum, volando cæli obscurabant serenitatem, per spatium duarum trium horarum in densitate parebant nubila, strepitum non modicum causantes, horrorem incutientes, totum conturbando regnum. Dum autem Christi veram seminare fidem duobus cum missionariis populum in Dei inducere cœpissemus cognitionem, || [f. 365r] sensim primo mox mense locustæ deperdebantur, de aere cadentes, crepabant fœtorem emittendo abominabilem, placatum incolæ deprædicabant divinum numen, ac qvantum septennio innumerabilem[746] causavere damnorum ruiam, tantum ad semel misericors Deus iram suam mitigare observabatur, abundanter campos, fructus arborum, segetes aliave vitæ necessaria benedicendo; singulli altissimum di{l}laudabant[747] Dominum, millenas pro tam manifesto reddebant grates beneficio, liberi ab hoc nocivo multis mensibus insecto;

campum exinde nos missionarii majorem acqvirentes Dei seminandi verbum, spe optima octo continuis in summa qviete mensibus vineam Domini valde aridam irrigabamus, surculos hinc inde pullulantes arbusculas fidei sanctæ jam jam florescere principiantes, fructus non modicos ac copiosam lucrandarum messem animarum sperabamus, tot jam aliunde annis sub infernalis jugo genii desudantium, e tyrannicis eripiendarum faucibus. Minime pro tunc callidi reflectebamus insidias hostis, pretiosas devorandi semper solliciti, secum in baratrum detrahendi animas; minime, inqvam, credebamus pro tunc in novella plantatione adinveniendi remoram. Sed proh dolor! Ejusdem callidi opera hostis, pingvem sibi præripi timentis prædam, exorta contra nos rebellione, in nostrum interitum, aut saltem e regno pellendos intente; noviter jugum Christi svave vix auditum excutiendi satagebant. Sub cineribus scintilla in maximam exorta flammam, ubiqve violenter contra nos ardentem, e regno pellere aut || [f. 365v] modo sibi solito lapidare anhelabant; tanta fluctuabamur procella, Dei implorabamus auxilium turbulentos sedare fluctus ac tranqvillos incolarum reddere animos. Sed incassum! Magis in nos rabidi ruinam qværebant;

---

745 depre- *ms. : corr.*
746 inennumerabilem *ms. : corr.*
747 {} *del.*

© Verlag Inge Spörel & Achim Schmidt

nostra respexit Deus suspiria, fors ad rebellem reducendum populum, tantam improvise undiqve immiserat locustarum copiam, ut regia Gondar, tota supra duos prægrandes satis ample constructa civitas montes, a volantibus cooperiebatur locustis nubila obtenebrantibus, strepitantes in volando, horrorem omnibus incutiendo, in magnitudine minorum cernebantur cancrorum. Meridiano visitaturus infirmum tempore campos percurrebam, prata transibam, noctem potius obscuram qvam diem indicabant, proinde in me turbatus Dei meditabar pœnam || [f. 366r][748] interno affectus horrore, membris tremando, plurima hominum lamenta, planctus ac ejulationes audiendo, in segetes, fructus locustæ cadebant, media qvasi in altum ulna volando strepitum ac fœtorem excitabant, in momento omnia devorantes (terram, segetes, plantas, arbores), vacua relinqvebant singula, tantum ob hominum clamorosos ejulatus senseram cordolium, ut veris privabar sensibus, cordicitus miseræ compatiendo genti, tanto magis, dum plures optime iram Dei ob excitatam contra nos rebellionem agnoscentes, palam confitebantur offensum Dei numen, perseqventes verbi divini satores, invicem clamabant, causam fore; „citius relictis in pace missionariis placatum experiebamur Dominum, modo autem experituri iratum, eorum vindicatorem“, multi enim inter eos in vera jam instructi fide, periculum fore in mora agnoscebant, implacabilis Dei iræ demonstrabatur indicium, genti tot vicibus perfidæ, Spiritui sancto resistenti; vocem per nos Altissimi prædicatam audire renitentes, tot populi ejulatibus ac singulti<bu>s[749] interna in me commovebantur viscera, singula bene ponderando ac huic, qvi nos in salutem hominum in Abbyssiniæ introduxerat regnum, recommendando, pœnam observavi manifestam.

Videram tunc Æthyopes capientes locustas ac tanqvam cancros comedentes crudas, admirabundus bonas, gustuosas deprædicabant. Ideo non amplius hæseram dubius de locustis a S. Joanne Baptista (Mt 3,4) literaliter intelligendis. Nam usqve modo Æthyopes ac natio Schanckalla gustuose eis delectantur, essendo qvoqve Judæis in cibum promissæ (Lv 11,21). Ideo non solum pauperum, sed etiam divitum Æthyopum cibum fore exqvisitum. Pater Josephus de S. Angelo, Tolosanus, in suo „Gazophilatio Persico“ idem refert,[750] || [f. 366v] qvod ego videram, etiam in Arabia omnes et singulos eis vesci maximo cum appetitu, conservando eas multis mensibus in aqva modico cum sale ac aceto coctas. Volendo ego certitudine roborari in aceto coctas ipsemet degustavi, saporem habentes cancrorum, et nisi naturali restitissent nausea, plures manducare non renuissem. Multi minus periti dicebant ac etiam scribebant locustas S. Joannis non fuisse veras, sed duntaxat herbas, folia, radices in deserto pro locustis computatas, volen-

748 Text končí v polovině strany a pokračuje na nové, písmo obou stran se nápadně liší svou úhledností; obojí svědčí o tom, že Prutký psal tento souvislý text nadvakrát.

749 <> *suppl.*

750

© Vladimír Čadek & Pavel Zahradník

do S. Matthæum corrigere, etiam dicere satagentes locustas marinas a S. Joanne in Jordane piscatas. Verum a viris doctissimis singula rejecta, locustarum sumendo in sensu proprio et litterali significationem; ideoqve si vera, ut tales comedebant, tantus sanctus Joannes Baptista, qvare mirum fore deberet Æthyopes et Arabes eis vesci?, proinde bene scripserat pater Franciscus Alvarez (cap. 32 et 33)[751] tantam dari locustarum copiam, ut qvasi solem per aliqvot miliaria densissima obumbrent ecclipsi ubiqve obtegendo humum, omnia consumendo, nec gramen, nec cortex, nec frutex remanent.

Communius ab Æthyopibus nubes vocantur locustarum, volantium ad instar validissimi venti, rumorem, strepitum inter arbores et sylvas causantium, si alas terrei seu cinericei habeant coloris, mole tamen majores nostros in Evropa repræsentant passeres. Olim patres Societatis Jesu in additionibus Æthyopicæ relationis 1607 et 1608 pago [!] 324 scripsere, qvod arboribus insidentes suo rumpant ramos pondere, et si in volando capita impingant itinerantium, cadebant qvasi impetu lapidum tacti homines, qvod magnitudinis est argumentum. Unde dum Deus Abbyssinæ ob enormia eorum peccata similem immittit plagam, maximam videre est miseriam, qvidqvid herbarum, graminum, fructuum || [f. 367r] ac segetum cernitur, ab eis consumitur, ulla minima herba, fronde aut cortice remanente, singula truncorum aridorum conspiciuntur modo; nil aliud præter virorum, feminarum[752], puerorum, infantum ejulatus, planctus, jumentorum, pecudum mugitus, ovium balatus dolorose auditur, tanta in tota Abbyssiniæ cernitur regione miseria, ut etiam cor pharaonis emolliretur. Videres, chare lector, ut ego expertus, omnes hominibus vias oppletas, qvasi in exilium migrantes, fame miserabiliter perire homines pecoribus mixtos, etsi terra fructifera, omni mense seminanda, qvia tamen de uno in alterum locustæ volant locum, omnes devastant segetes, non alium pro tunc habendo `se´ sustentandi modum, qvam easdem voraces colligeri locustas demptis pedibus et alis corpus coqvendo, vel aliqvo tempore in sole siccando conservantes sat dein in necessitate commode manducantur.

In *Sennar* aliisqve vicinis locis igne assantur, manducantibus qvasi aviculæ obveniunt delicatæ; esus proinde istius insecti superioribus ignotus sæculis fuerat viris minus doctis, imo dixerim impertis, nil de hoc in aliis legentes authoribus, propterea locum S. Matthæi (3,4) et Mar(ci) (1,6) emendare aut aliter legere voluerunt – pro herbis, radicibus deserti, nescio qvibus, vel pro summitate foliorum aut aliqvarum plantarum, vel etiam pro marinis locustis, qvas in eremo S. Joannes manducabat, intelligere volebant. Verum omnia hæc a viris doctioribus nunc rejecta, locustarum significatio in sensu sumenda litterali. Nec facienda qvæsito, num salubres sint. Legi enim in tot authoribus edoctis, propria experiendo proba eas manducans nihil mihi nec aliis nocuere sanis, imo nec ægrotis aliqvod causas-

751

752 fæ- *ms. : corr.*

© Vatican Apostolic Archive

se comperi malum. Alii etiam non desunt authores, explicando textum Nm 11[753] de coturnicibus, locustas fuisse volunt et non dictas aves coturnices.

753 *„Nm 11,31–4“*

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 367r]

Caput XXXXV
De aliis adhuc qvadrupedibus

Aliam præterea experiendam fore Æthyopis miseriam – tot flagellati locustarum pœnis omnia illis devorantium || [f. 367v] etiam ipsimet a ferocibus sæpius devorantur bestiis, per totum regnum in maxima dispersis copia. Leones in dies tantam causantes stragem, præter oves, boves, vaccas dilaniantes sæpissime in eorum cadunt prædam homines, nullus enim provinciam solus absqve lanceis peragrare præsumit, semper aliqvot insimul uniti cum strepitu sylvas ac valles peragrantur, attamen plures ad invicem unitos leones difficulter depellunt, etiam viginti et plures turmatim decurrentes, boves ac alias minores in suum rapiunt nutrimentum feras.

Abbyssinia abundat bobus et vaccis plurimis duarum speciorum, una pro cultivanda ac aranda terra, altera pro deportandis per regnum rebus, et est[754] cornibus carens, aut pendentia præseferens mollia qvasi fracta. Tandem alia adhuc boum species pro comestione hominum pingvissima, unus enim qvasi duos efficeret Evropeos, semper lacte nutritus duarum trium vaccarum, cornua præseferendo longissima, in qvorum uno viginti pinetæ Germanicæ, seu ad minus duodecim bocali Italici liqvoris contineri posset, qvare ideo aliqvi inveniuntur gubernatores, duo etiam tria millia similium possidendo boum, tot vaccarum, e qvibus maximum imperatori accrescit tributum, semper decima pars in censum deveniens signo in pede adusta regio, *tuccus* vocato.

Prout in Ægypto plurimi, ita in Abbyssinia infiniti cernuntur cameli, pulchriores ac majores, multum regno proficui, qvia tamen in arena ac molli terra deambulare soliti, magis Ægypto qvam Abbyssiniæ undiqve petrosæ et montosæ proficiunt, facile enim ascendendo montes cum onere cadunt, nunqvam amplius se elevaturi, misere crepant, ideo parum in Æthyopia adaptantur.

Crocodili infiniti, inat<t>entos[755] devorando homines, nam octodecim magni ulnarum, curtos gesta`n´do pedes currunt sat velociter, qvorum facile qvis effugere potest periculum, hinc inde obliqve decurren[do][756] || [f. 368r] ruinam evasurus; etsi provisi sint in duplici dentibus ordine, parvulis oculis perspicacissimis, sqvamis duris horribiles, nullo globo aut hasta perfringibilibus, coloris obscuri, solum sub alvo industriose lancea perforandi, qvi in arena littoris Nili ova etiam octuaginta deponunt, solis dein ardore operantis juvenes generantur, parvorum magni-

---

754 est : *ex* sunt *transr. apparet*

755 <> *suppl.*

756 Slovo končí rozdělovníkem, aniž by pokračovalo na následujícím řádku či straně.

© Vladislav Dospěl & ACSIS 2007

tudine anser`inor´um, coloris cærulei[757] sunt punctata. Et qvoniam crocodili hominum inimici, ita in eodem Nilo certæ duorum magnæ pedum testudines jurati sunt crocodilorum inimici, instinctu naturæ e Nilo egredientes ova de arena discooperiunt, devorant, et qvæ consumere neqveunt, pedibus conculcant. Si tamen pro tunc crocodilus comparet, mox in suam contrahunt pedes concham, se innocentes simulando, et neqviendo in conchis eas occidere, in Nilum præ rabie dejicit, liberæ evadunt testudines.

Inveniuntur maximæ serpentes molis, magnitudinis horribilis, de qvibus Deodatus Siculus (lib. 3, p. 169) dudum scripserat se vidisse unum triginta cubitorum longum ad regem Ptolomæum magna arte multoqve periculo vivum in Ægyptum fuisse delatum dicendo: „*qvamobrem cum tanta magnitudo serpentis in conspectu plurimorum hominum pervenerit, non est æqvum derogare fidem Æthyopibus, nec censere fabulam, qvod illi freqventer dictitant*.“[758] Memorat enim, qvod conspiciantur in regione sua tantæ magnitudinis serpentes, ut non solum boves, tauros et alia animalia istius devorent molis, sed et elephantes in pugnam provocant. Dapperus in descriptione Affricæ tit(ulo) *Qvoja* pag. 394. sic loqvitur[759]: „*Serpentes* minia *tam obesi, longi et fortes* sunt, ut inter alia animalia etiam cervum necare ac totum deglutire possint.“ Idem repetit tit(ulo) *Angola* narrando Angolenses talem serpentem *embamma* vocari, solidos porcos, hircos, imo et cervos deglutire, sæpe simulatus jacendo instar rami aridi in viis homines et pecudes irruere prætereuntes, tantæ sunt crassitiei, ut vix brachiis constingi possint; sæpe viatores || [f. 368v] aridam supponendo arborem in ea se collocando qviescunt, nocumenta experiuntur.

Alii minores serpunt in concavas arbores dein transeuntes homines ac animalia ex abrupto prosiliendo aggrediuntur, corpora circumvolvunt ac stringendo singula suffocant. Unde Abbyssini incolæ as<s>vefacti[760] longiores in lumbis cultros præcingere, se aut aliqvod animal serpente videndo involutos, subito versus caudam serpentem præscindunt ac a morte liberant. Observando enim se vulneratum serpens de corpore decidit, si tamen stringentem nullus præscindat, singula stringendo usqve in ossa confringit, occidit ac in suam cadit escam. Ubicunqve per terram aut arenam serpit, semper trium qvatuor pedum signatum relinqvit spatium, qvia tamen unum et alterum personaliter non videram, scriptorum ac etiam narrata Æthyopu`m´ referro indemnis. Dicitur pares inveniri serpentes in America et

757 cerulei *ms. : corr.*

758 Resp. DIODOROS Siculus, *Bibliotheca historica*, III, 37, 7–9.

759 Resp. Olivier [= Olfert] DAPPER, *Description de l'Afrique, avec des cartes des etats, des provinces et des villes, et des figures en taille-douce*, Amsterdam, 1686.

760 <> *suppl.*

© Mgr. Michal Kosek & Academia

G<u>inæa[761], longas viginti duorum pedum, qvos intuendæ incolæ undiqve ligna comportant ac magna cum dexteritate comburunt.

In hoc regno mirum videre est lupos copiosos, ursos plurimos, simias insimul congregatas, multa centena in magnitudine ursorum, horrorem viatoribus suo causantes clamore. *Mamelelit* bestia ferocissima, jam in antecedentibus descripta;

nec non alia hinc inde notata plurima adhuc in Abbyssinia mirabilia forent referenda, qvia tamen brevi solum tempore incolendo regnum, plurimis occupatus animarum curis, majorem adhibendi diligentiam singulorum notabilium fuit impossibile, nec etiam totum in maxima vastitate regnum dissitum peragrare, partim ob homines latrones, partim bestias feroces, licuit, partim ob animos incolarum lucrandos, firmum in hac semper || [f. 369r] inconstanti missione, perfida gente pedem figendi, plurimum charitati desudabam proximorum, intra extra domum in distantiora vocatus loca, futuræ gratia colligendæ messis infirmis serviebam curandis. Proinde parum superflui remanendo temporis, de seqventi colligendum narratione.

761 <> *suppl.*

© Marek Dobbel & ACECS, 2007

[f. 369r]

Caput XXXXVI
De curis infirmorum

Longiori tempore soli conversando imperatori, neqvivi, ut desiderabam, servire populo, tandem data licentia universæ innotuit genti, undiqve variis cum langvoribus accurrebant oppressi, juvamen ante portam clamantes qværebant, summis in cælum vibratis anhelitibus meam implorabant assistentiam, ideo ad promptius serviendum oppressis langventibus, in aurora secreto sacrosancta omnes tres offerebamus sacrificia, ut dein tanto liberius servire valeamus indigentibus, proinde observando ego Æthyopes prope omnes sangvine inflammatos, copioso pipere in dies sumpto adustos, vermibus e carnibus crudis comestis plenos, ante omnia dimissiones venarum præmittebam, a qvarta matutina hora in meridiem usqve, nullo alio qvam venarum dimissione, cup{p}arum[762] seu ventosarum applicatione serviendo onerabar, ita ut intra triduum trecentas qvinqvaginta numerabam personas, a variis partim sanatas, partim sublevatas langvoribus, plurimum ebulliente aggravatas sangvine.

Plagas, vulnera curando innumera[763], emplastra qvotidie applicando, cancrena paralysi ac insolitis veneris oppressos langvoribus, sola Dei miserentis gratia pristinæ restituebam incolumitati, etiam tres ab ipso imperatore, ut sibi chari, recommendati, brevi tempore optatam obtinuere salutem, qvorum unus tribus jam annis vix ossibus hærens, e domo exire neqviens integrum pedem cum genitalibus medio putridum, ad ossa usqve corrosum, vermibus scatentem, [f. 369v] a longe ut pestilentiam fœtentem, nauseabat natura, qvia tamen ab imperatore præsentabatur amatus, omni satagebam sanare nisu, sensus videndum refugiebant fœtorem de tanta paralysi emanantem odiabant, interna in me commovendo viscera, qvia tamen verbum urserat regis, etiam repugnate natura manum applicui, principiando[764] plagas purgare putredinem eluere, activa passivis applicare, paucos post dies spes resanandi afflictum effulgebat, auxilium implorando Altissimi, præter spem totum pedem putridum cælestis influentia Medici toto admirante populo duorum spatio sanavi mensium ita, ut præ jubilo imperatorem adeundo, medici curam magis divinam qvam humanam deprædicaverit[765].

Alius imperatoris minister nec manus, minus pedes ultra annum elevare potens, contractus Lazarus ulcerosus opem implorabat, qvatuor restitutus fuerat septimanis. Alius adhuc monachus fuerat, qvi a costulis incipiendo tota cum posteriori parte carnem putridam, vermibus plenam, usqve in ossa devorante, sangvine

762 {} *del.*
763 enumera *ms. : corr.*
764 principiando *de ital.* principiare *derivatum, lat.* incipiendo *legeretur*
765 depre- *ms. : corr.*

© Vatican Apostolic Archives 2007

scorbutico[766] inexplicabiliter magis illo primo fœtebat, jamqve hoc morbo aliqvot laborabat annis; sed cum monachi qvam maxime nobis prodesse aut obesse potuere, omnem in curando adhibendam fuisse industriam, hinc invocato pro assistentia divo nomine, in bonum missionis eventum, emplastra applicando, cum horrore repugnantis naturæ. Et ecce! Benignitas Dei, nunqvam vere petentibus deficientis, vix tribus decurrentibus septimanis carnem novam crescere observans, putredinem novæ cædere carni, membrum commovere, pedem in altum figere, tandem duorum prope spatio mensium optatum assecutus finem. Qvis enim alius qvam Deus sua invisibili me adjuvabat manu? Ideo aliam personam femineam[767] e stirpe regia curandam obtinui a viro ob miserum salutis statum duobus jam annis repudiatam, supplex, lacrymabunda omni confidentia [f. 370r] juvamen qværebat, videns ego morbi gravitatem, decentiæ gratia eum reticendo, vix ei aliqvid profuturum me civiliter excusabam, nolendo apud familiam regiam aliqvem incurrere nævum aut periculum a curando me extricare speculando. Verum, brevi post a regina, imperatoris matre citatus infirmam summe recommendando nolens volens curandam recepi. Ast! Magna Dei virtus, sine cujus auxilio nil principians[768], sed semper fervide invocans, medicinas personæ regiæ sumendas præbui, ac dum paucis elapsis diebus de meliorationis principio vix somniassem, jam nuntii undiqve currebant, læta nuntiabant, me medicorum minimum sanasse infirmam deprædicabant; et cum vix credibile mihi parebat, ipsa infirma ad gratias agendum comparuit, cui adhuc cum medicinis continuandum parvo jusseram tempore, non ego, sed misericors curavit Deus, hac volendo via fundamenta ponere missionis.

Nolim alios plurimos pristinæ restitutos referre saluti, cujus gratia tantus fiebat concursus, amicitiam nobiscum inibant, campum de fidei rudimentis discurrendi præbebant, ut optima uberioris spes messis exinde affulserit. Ast! Dum intra ac extra domum imperialem in optimo fuissem flore gratiis copiose fruendo imperialibus, ingressum pro libitu obtinendo, amorem non solum monachorum, sed etiam magnatum lucrando plurimorum, sæpe eorum honoratus præsentia, fidem catholicam cum cautela prædicare inchoavimus plurimi illorum desideriosi catholicam amplectendi fidem, satis parebat matura messis, dignos reddere meritorum Christi fructus, adunareve gremio sanctæ Romanæ ecclesiæ dispersos; verum maturius pensando pia protrahere votorum desideria, tunc in effectum deducenda, dum nostra fortius roborabitur in regno permanentia; peroptime præterita rebellionum reflectendo tempora, minime pro tunc de aliqva- [f. 370v] -li sinistro suspicando eventu, privata humani inimicus generis inter suos zizania spargere non destitit; cernendo prævidendoqve in proximo copiosam sibi præripiendam prædam disseminando inter plebem varias contra nos calumnias excogitatas, fidei catholicæ

766 scar- *ms. : corr.*
767 fæ- *ms. : corr.*
768 cfr. notam 3

© Vatican Apostolic Archive

iniqve imputatas falsitates, speciali utens instrumento archiepiscopi Cofti hæretici, vices patriarchæ Alexandrini in Abbyssinia gerentis, nostri inimicissimi, facile conciliabulo consensit, tanto magis, nos intuendo in domo imperiali bene visos, gratiis cumulatos, se e contrario ob ignorantiam odiosum, nihil ab aula æstimatum, omnem ideo contra nos movit lapidem, populum confirmando rebellem, irritando qvietum ac suis excogitatis, falsis injuriis magis exasperando, facile totum adhæserat regnum. Unde [caput XXXXVII]

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 370v]

Caput XXXXVII
De persecutione missionariorum in Abbyssinia

Regnum Abbyssiniæ dixeram superius totum fore despotice imperatori subjectum, omnes possessiones ac provincias ad libitum suis distribuendo ministris, omni eos anno circa tempus Exaltationis S. Crucis renovando, confirmando ac deponendo, unum pro altero commutando, cum tamen juvenculus Jasu, vix octo completorum ætatis sua annorum, in thronum assumptus, regina mater sua cum primariis ministris provincias sibi divisere, ita ut nostro incolatus tempore imperator, jam jam trigesimum excedens annum, nimium cernens thesaurum minutum, vix pro suis ordinariis sufficientem expensis, prudentius gubernare incipiens, provincias matri ac ministris præripiendo, tributa sibi solvi, ac varias antiqvas consvetudines malas, usus irreptos prohibere statuens, initium a propria sumendo sorore, in regno gentilium *Godggiam* regnante, cujus in suum dominium retraxit bona, dein reginæ matris suæ aliorumqve ministrorum in regium ærarium fructus deponi jusserat.

Plurimum animos læsorum exacerbando, in furiam actos, prima omnium colubri fraude usa sua soror, se vindicando, populum sublevare [f. 371r] principians, antiqva catholicis imputata infamia, calumniose gentem persvadens affirmando nostram evcharistiam de pingvedine porci ac cerebro canis confectam, jam suo fratri imperatori a nobis Franco seu catholico facto communicatam, illumqve nobis fore similem; hac propositione odio digna, totum commoverat populum, qvem archiepiscopus Coftus nobis aliunde infensus, tanto magis concitavit, non enim pastor, sed lupus ovium rapax dicendus, de Grand-Cairo, ut mox retuli, fraude brachio Turco captus, a patriarcha contra voluntatem in Abbyssiniam relegatus, nil de sana curando doctrina eligitur, etiam renitendo ordinatur ac obedire nolendo catenis sub vestibus ligatus, ulterius per *Giddam* in Æthyopiam conductus, abs omni spiritus consolatione ac fructu animarum totam inutiliter consumit vitam, incontentus, solum impendit operam cumulandi thesauros, comedendi, bibendi, nihil tamen de superfluis uberioribus collectis fructibus pro libitu dispensare valet, nec aliqvid re{d}dituum[769] e regno evehere, minus qvidqvam consangvineis in Ægyptum mittere potens, ob impedimenta Turcarum, Araborum, omnia præripientium; dum ergo expensis regni violenter adducitur, nil aliud præter ordines sacros conferendos consecrandosve sacerdotes operatur, nolens volens omnes, qvicunqve sibi præsentantur, sine omni scientia ulterioriqve indagine reqvisitorum juxta canones, morum ac honestatis ordinare cogitur. Ast! Qvalis personarum dignitas, talis ordinatio; minores enim ordines una cum subdiaconatu sine ulteriori præparatione eis conferendo, epistolam de tempore legendo, ordinandis librum tangen-

769 {} *del.*

© Verlag Hopfgel & Acies 2007

tibus, diaconos vero et presbyteros ordinando, Evangelium legit archiepiscopus in eos sufflando, tandem singulis Evangelium osculantibus, ad propria redeunt ac munera ecclesiastica peragunt. Pro confessione approbantur omnes dein peccatores absolvendo absqve omni præcedenti peccatorum enarratione, contritione proposito ac pænitentiæ impositione, qvia tamen qvandoqve aliqvi proprio an- [f. 371v] -guntur conscientiæ remorsu, ipsimet sibi imponunt pænitentias, communius eleemosynas, opera misericordiæ, aliqvem in via jacentem sepeliendo mortuum, aut sepeliri jubentes suis expensis, aut qvendam juvenem a propriis pulsum parentibus, in sua sumentes se<r>vitia[770]. His credentes pro peccatis satisfacere, ignorando partes pænitentiæ essentiales, a nullo sacerdotum instructi, in cæca viventes ignorantia, semel pastoris negligentis ac suam defleturi infelicitatem. Nam præter ordinationes qvidqvid animarum foret laboris, nil aliud peragit præsul archiepiscopus, qvia solo fine hoc Abbyssiniam adductus, barbaro parere consentit populo, animalem temporalium vanitatum qværendo sensualitatem, nec errantium, ipse devians, in se trahere valens animos, raro aut nunqvam missam legit, e domo in publico rarius adhuc comparet, cum parvam aut nullam Abbyssini ei exhibent venerationem, jam enim septimo pro tunc regnum incolebat anno, nec semel spirituale præbendo pabulum, prædicando vel exhortando, lingvam ignorans Æthyopicam, nulli vacando studio, solum implens marsupium, ventri serviebat, ideo passim a populo, eorum sclavus vorax, inutilis vocabatur. Exinde fit ejus secuta morte omnis restans cumulata substantia in hæreditatem devenit imperatoris.

Iste igitur custos præclarus, ut ajunt lupum, præ invidia nostræ imperialis gratiæ, unitus imperatoris offensæ sorori ac populo persæpe reginam suverani matrem accedebat in sua secta zelantiorem, sub prætextu pietatis, plurimum ab Æthyopis veneratam, aliqvalem susurranti præbebat aurem, semper imperatori filio suo remediandum obtulit, ita ut sex continuis mensibus, omnibus superatis inimi- [f. 372r] -corum machinationibus, optatissima fruebamur qviete, facultatem ab imperatore obtinendo in domo sua, qvatuor ad commodius in regno suo subsistendum[771] cellas, more construendi religioso nec non ministerium nostrum persolvendi, qvod hactenus semper secrete circa horam noctis mediæ secundam aut tertiam rite persolvimus, precando majestatem divinam pro hujus barbari conversione populi, tantum confluxum utriusqve sexus in nostram habitationem cernere fuerat, ut non solum curandi a variis corporis langvoribus, verum etiam instruendi in fidei dogmatibus, tanqvam apostolos, homines a Deo missos, summis nos audiebant desideriis; qvia tamen necdum messis matura, nec firmus in regno positus fuerat incolatus, caute fuerat procedendum, secretius cum populo agendum, ac specialiter imperatoris lucrandi animum maximæ erat artis;

770 <> *suppl.*
771 subsistendum : *ex* -ndo *rep. apparet*

© Vydavatelství Academia

qvia tamen misericors Deus tantum curandi morbos elargitus est modum, ut omnes e variis morborum sqvaloribus liberarentur, affectum non solum populi, sed et imperatoris affluenter lucratus; proinde in privatam vocatus audientiam, sua interna apperuit imperator desideria, pro ulteriori fidei incremento me ut suum legatum ad summum pontificem pro tunc Benedictum XIV. expedire volendo, contra populum indomitum assistentiam Evropeorum anhelando militum, ut eo inducto sub debita obedientia, securius erga sedem Romanam se filium exhibere qveat obedientem, tantam spem suæ futuræ totiusqve regni conversionis dederat, ut nostros animos, omni spirituali non modicum repleverit consolatione, qvantocyus vastum Abbyssiniæ imperium sanctæ Romanæ uniendum ecclesiæ ac [[ac]] Jesu Christo pastori summo subjiciendum. Et licet retro respiciens tantam viarum ponderando prolixitatem, regnorum distantiam, maris pericula, tribulationes ab infidelibus perferendas maximas, dulce attamen totum pro [f. 372v] salute evenerat animarum, hilari cum animo exseqvendum; post densitatem pluviarum, in fine Septembris anno 1752 iter aggrediendi per deserta, montes, colles totum noviter Abbyssiniæ peragrandum regnum, Arabiam felicem, Mare rubrum renavigandum, Arabiam petrosam ac desertam, Ægyptum ac Magnum Cairum transeundum, Nilum ac dein Mediterraneum renavigandum mare versus Alexandriam, per Archipellagum versus Liburnum, Romam tandem adeundi conclusi.

Verum judicia Dei abyssus multa, qvantum in corde solatii gesseram antecedenter[772], tantum postea hauseram desolationis, ut vivere tæduerit, dum insperate 2. Octobris ejusdem anni 1752 matutino tempore ad imperatoris citatus audientiam, tristem obtinendo nuntium qvantocyus e regno discedendi, oretenus intimavit[773] imperator dicens: „*Mi chare medice, magno mihi est cordolio vobis e meo regno velocem insinuandi abitum ob meæ gentis seditiosæ rebellionem, qvæ nisi vos proxime sim ammoturus, me una vobiscum trucidare intendit*; longo enim jam tempore murmur contra vos, semper tamen feliciter sopitum, inter populum invaluit vos incircumcisos nostris dogmatibus contrarios, duas in Christo asserentes naturas totum conclamat regnum, ideo non amplius exortam componere qveo rebellionem, tanto magis, cum archiepiscopus a suo patriarcha serias obtinendo litteras, vestram expulsionem per vim urget, mihi excommunicationem minando, nisi vos qvantocyus e regno expellam;“ magis enim Æthyopes qvam totius mala mundi excommunicari horrescunt, proinde perculsus imperator nos e regno discedendi rogabat; „si,“ dicebat, „excommunicatus fuero, omnis mea gens, ministri aliiqve etiam fidelissimi me deserturi, nulla præstando servitia solum derelinqvent ac adventuri inimici, tria si haberem capita, trucidaturi;“ in tanta miser fuerat imperator consternatione, ut eum hactenus nunqvam expertus talem, ingeminabat:

772 antecæ- *ms. : corr.*
773 intimavit : *ex* indigavit *rep. apparet*

„qvam primum finituræ pluviæ, regnum *Goggiam* contra me insurrecturum, vos una mecum trucidando; *ite, ite, cito abite, meum ac vestrum conservate caput*.“

Hac insperata [f. 373r] insinuatione, tanto intrinsecus fueram commotus dolore, vix verbum proferendi capax; paululum subsistendo, me recolligens, „dura Vestræ Majestatis fore,“ dixeram, „prolata, nuntium tristem nunqvam mihi persvasum, subito resolvere neqveo responso, meis consociis confratribus plurimum ponderosam proponendo materiam consiliabimur,“ recessi. Vix in solitam redux habitationem, thesaurarius regius ab imperatore missus ad summum octo dierum spatio nostrum e pallatio abitum urgebat, etiam donatione stimulabat auri, cui cum non aurum, verum pretiosas a`c´qvirendi reposui animas nos in regnum advenisse, non donis, minus minis ac thesauris e regno discessuri, rem arduam a Deo per crastina sacrosancta sacrificia postulaturi, tunc syncerum imperatori reddituri responsum.

Ante auroram omnes tres in victimam novi certaminis incruentum Altissimo obtulimus sacrificium, vix orto sole pro responso jam aderat thesaurarius, cui unanimes ita inspirante cæli lumine intrepide respondendo mille potius amittere vitas, qvam abs scitu ac obedientia summi Pontificis Romani discedere. His perceptis imperatori relatis amplius abire moniti non eramus, in pristina qviete, sua conversatione ac populi ad nos concursu vineam Domini excolebamus, præsentiam imperatoris prout antehac, saltem bis per hebdomadam solatiose adibam suisqve gratiis ac favoribus utebar primis, nil unqvam mentionis de abitu faciendo, mensem integrum qviete insumpsi summe gaudendo insultum populi sopitum fuisse, idem affirmante thesaurario regio, nullum amplius timendum fore rumorem, consolati firmiter credidimus.

Verum imminuit pro tunc solemnissimum Æthyopum festum 12. Novembris *Kuskuam*, de qvo supra, nominatum, ob cujus reverentiam nil odiosi tractare solet imperator. Ast! Eo finito in Gondar 14. Novembris redeundo, protinus vice secunda ad abeundum alio ministro admoniti fuimus, ex qvo omnino majorem priori desolationem plagamve [f. 373v] cordis recepimus, intimando omnem ulterioris gratiæ imperialis spem præclusam ac fructus lucrandarum animarum, omnem in aulam imperialem aditum interdixit; sed et hac restiti vice, de domo regia pro nostra habitatione in principio benigne concessa abire serio jussi, fieri non posse reposui, qvia pro tunc sacrum nostræ Seraphicæ regulæ currebat jejunium, solemnitas Natalis Domini imminebat, ob eam abire renui celebrandam, replicando ministro hac celebrata, invocata prius Spiritus sancti gratia, qvidqvid animo suggestura, promptissime executuri.

Qvo tempore fervide ad fortiter certandum certamen nos præmunientes, sacrificiis qvotidianis intense Deum pro assistentia deprecantes, sæpius nostros tres venerabiles martyres, de qvibus alibi, in monte Abbo secrete tamen visitando summo mane, vel vespere deprecabamur, ne tumultus in populo fieret, pro felici rebellionis eventu invocando; scientes enim non amplius longam in Æthyopia

futuram fore nostram permansionem vel per vim e regno repellendos, vel more patriæ lapidibus obruendos certius sperabamus, laureolam pretiosi martyrii in Ægypto persam a`c´qvirendam.

Variis proinde agitati tribulationibus, tertia tandem vice, prima Decembris non amplius per ministrum, sed per sclavum indignabunde de domo imperiali abeundi ac dein de regno discedendi jussi sumus, cui in faciem resistendo abire negavi, verum die seqventi 2. Decembris me velle personaliter Suæ Majestati præsentare, et licet responso caruerim imperiali, tamen in residentiam imperialem *Kaha*, hora media a Gondar distantem, me contuli, audientiam qvidem primo negatam, tandem obtinui, imperterrite imperatoris adeundo præsentiam solito reveritus homagio, eum allocutus hisce verbis: [f. 374r] „Augustissime imperator! Etiam hacce vice tertia admoniti abire neqvimus, minus volumus ac possumus abs annuentia ac summi pontificis Romani licentia nos revocantis; qvidqvid de nobis agere libuerit, nil curamus, potius omnia passuri mala, qvam imperiali abituri mandato aut populi prætensa rebellione. Festa Natalitia in domo celebrare convenit, etiam imperiali confirmanda assensu, Redemptoris nostri inculcando verba Matth(æus) (10,40): „*Qvi recipit vos, me recipit*",“ ideo et pro hac vice nil ulterius loqvendo abeundi licentiatus domum redii, non sufficienter divinam di{l}laudando[774] omnipotentiam, nobis fortitudinem inter tot regni vicissitudines ac internas desolationes tribuisse, tertio jam mense voluntati imperatoris seriæ resistendo, semper in propria domo tot emanatis mandatis permanendo, potius in summam egestatem, miseriam, odium totius populi redigi parati, qvam inobedientia summi pontificis nostro seraphico statui repugnante fœdari, peroptime sciendo a sæculis non fuisse auditum missionarios in aliqvam mundi plagam intrasse ac dein libere sua voluntate rediisse propria; imo Ss. apostolos novimus de una civitatis porta fuisse pulsos, flagellatos, altera tamen reintrasse, novimus pariter Seraphici ordinis primos SS. martyres de Marochio flagellatos, ad partes Christianorum pulsos, iterato redivisse, libera voce Jesum Christum prædicasse, nil tormenta, rabiem timendo tyrannorum, sibi ingeminando Salvatoris verba: [``Math 10´´] „*nolite timere eos, qvi occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qvi potest et animam et corpus perdere in gehennam*“.[775]

Ruminando hæc singula in nostris mentibus, nil aliud fuerat spei, qvam pro forti nos parandos certamine pro legibus divinis, ne maculam animabus nostris ante districtum judicem ac universæ fidei catholicæ infigamus Pastorem, nos fore consecrandos. [f. 374v] Scivimus enim martyrium gloriosorum sacri ordinis nostri pariter trium martyrum, stylo veteri die 21. Februarii, stylo vero novo die 3. Martii anno 1716 in Abbyssinia, civitate Gondar, in monte *Abbo* fuisse secutum. Tres etenim numero uti nos a Sac(ra) Congregatione missi: venerabilis pater Liberatus

774 {} *del.*
775 „Mt 10,28“

© Verlag Ferdinand Schöningh

Veis a S. Laurentio, Austriacus, missionis superior; V. Pr. Michael Pius a Zerbo, Italus provinciæ S. Didaci; V. Pr. Samuel a Juno provinciæ Mediolanensis, in persecutione rebellis populi capti, ligatis a tergo manibus, ignominiose vestibus spoliati, ad montem *Abbo* itinere duorum miliarium Italicorum a loco suæ habitationis conducti, mutuo se fraterno osculo amplexi, genibus flexis, apostolicis se confortando verbis animas Creatori reddidere. Interea unus Abbyssinorum ad hoc destinatus monachus assumpto lapide, alta clamando voce „*maledictus sit, excommunicatus ac inimicus nostræ religionis ac BB. V(irginis) Mariæ omnis ille, qvi qvinqve non projecerit lapides in hos condemnatos ac inimicos nostræ fidei et BB. V(irginis) Mariæ*!" Qvibus dictis multorum millium congregato populo monachus primus lapidem in tres invictos venerabiles projecerat martyres, qvem tota subseqvens turma tanqvam diluvio projectorum lapidum eos cooperuit, hora tertia vespertina, coronando illos in monte Abbo corona immarcescibili. Habitabant vero illi venerabiles martyres in loco Ss. Trinitatis nominato, in pulchro prægrandi monte, *Mida Bolos* dicto, situ amœnissimo commodam construxere domum, hactenus e ruinis visibilem, qvo a parocho loci conductus, aliam more Æthyopum exstructam conspexi domum, omni repletus amœ- [f. 375r] -nitate, aeris sentiens svavitatem, situm pro religiosis, bona aqva, arboribus variis ac herbis medicinalibus odoriferis decoratum reperi.

Hæc nostrorum antenatum cernentes memorabilia ab omnipotenti Deo simili sperabamus donari laureola, nona Decembris seriosissimum jam qvarta vice abeundi obtinuimus mandatum, cui respondendo reges decere sua fortiter observare verba ac promissa non commutare, cum festa Nativitatis Domini nostri Jesu Christi celebranda imperator assenserit, abire renui; die seqventi decima Decembris audientiam petendo negativam, nunqvam alias habitam obtinui, reponendo attamen ephebo denuncianti me abire non posse, nisi imperatori, qvæ oportet, expositurus. Tandem aliqvo intervallo elapso admissus in præsentiam imperialem, consveta homagii cæremonia imperatorem affatus: „Sua Majestas heri noviter strictum abeundi dederat ordinem, cui nullatenus parere potui, regum immutabilia credendo verba, et qvidem tanto magis, dum sacratissima Natalis Domini solemnia uti veri Christiani et sacerdotes a Sua Majestate celebranda prævie obtinuimus, nec fore Christianis solitum regibus qvidqvam una confirmare vice, ac altera revocare; vox regis in auribus populi qvasi vox Dei vera, justa et gravis in nostris consvevit terris. Magis adhuc mirandum, dum a Majestate Vestra non solum in Grand Cairo litteras favorum plenas, sed etiam in insula *Messaua* Maris rubri obtinuimus nos in regnum invitando, omnem favorem, assistentiam, gratiam imperialem appromittendo toto vitæ tempore in regno secure demorandi, nos valide defendendi ac omni privilegio aggratiandi imperiali. Hoc veridico fulti verbo, spretis omnibus viarum, desertorum, [f. 375v] maris periculis, tribulationibus, hominum persecutionibus, fame, siti, inedia aliisqve corporis fatigationibus pro nihilo æstimatis, ad vestra prompti obedientes advenimus servitia, Suam Majestatem ut nostrum dominum

ac regem amplexi sumus dignissimum. In hocce Sua Majestas loco, ubi ammodo sedet, oretenus replicatis vicibus omnem noviter appromiserat securitatem, pariter usqve in præsens intervallum copiosis nos cumulavit gratiis, qvas dives retribuat Deus. Qvomodo ergo," dicebam, „nunc Sua Majestas suum tam sanctum retrahit verbum, qvare ideo etiam ego cum meis duobus confratribus *non obedimus regi, sed obedimus legi*[776]? Hodie contestor cælum et terram in altum elevando manus, contestor locum hunc, ubi Sua sedet Majestas, montes circumjacentes, contestor omnia elementa, assecurando non amplius Æthyopes ullam habituri ante Divinam Majestatem excusationem, vestram æternam damnationem, qvam nobis præsentibus evitare valetis, justo Dei judicio vobis imputandam. Sciat Sua Majestas, dum fors ultima vice in præsentia <Vestra>[777] mihi loqvi fas est, nolo ante Deum ullam negligentiæ incurrere culpam, <me>[778] vobis seriam æternæ salutis veram non inculcasse viam, qvam in præsentiarum nullam aliam veram, qvam catholicam unice salvificam, Romanam, apostolicam contestor, extra qvam nulla salus; ideo timeo valde, ne vos Æthyopes verba irati Dei gemebundi audiatis: [Matth. 23, v. 31][779] „*qvoties*[780] *volui congregare filios tuos, qvemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti*"."

Loqvebar tunc imperatori qvasi ultima vice, in lecto loco throni sedenti, nihil transcurando, qvidqvid zelus dictabat Domini dicentis: „*ego qvoqve in interitu tuo*[781] *ridebo*"[782]; loqvebar in faciem imperatori: „semel cum dolore vobis ipsis, o Æthyopes, [f. 376r] ingemiscetis; dum potui, nolui, ac dum volui, non potui; ecce! nunc tempus acceptabile, nunc nobis præsentibus tempus illuxit salutis, non oportet magis sui tumultum populi qvam iram timere Dei; si rex justus premitur, non tamen opprimitur." Repetebam imperatori de suo nos regno depellenti, etiam illum cum suis a nostro antesignano Jesu Christo de regno depellendum cælesti: „etsi vos Christianos appellatis, injuriam hoc nomine Christo facitis. Majestas Vestra a Deo potestatem administrandi regnum cum justitia obtinuit, strictam redditurus rationem, qvia nec justitia, nec fides administratur; omnia scelera, iniqvitates tollerantur impunita, qvisqvis ad arbitrium immunis, libere versatur, ideo Vestra Majestas, unus pro omnibus Dei premetur judicio. Multi enim in regno optimam conversionis spem præbentes lacrymabunde nostrum intuentur abitum, qvis igitur pro tot millium animabus, qvæ converti ac in gremium ecclesiæ sanctæ catholicæ reduci potuissent, responsurus? Vestra Majestas sola strictam redditura rationem,

776 „II Mcc 7,30" et „I Mcc 2,19sq."
777 <> *suppl.*
778 <> *suppl.*
779 "Mt 23,37"
780 qvotiens *Vg.*
781 vestro *Vg.*
782 „Prv 1,26"

© Marburger Bibel & Archiv 2007

jam pro tunc qvarta urgebamur abire vice et pretiosas vestras animas derelinqvendi laqveo diaboli irretiatas urgemur, ideo semel adhuc ingemino, *Domini est terra*[783] [Psl. 23], et non vestra, qvare non de regno, sed solum de vestra imperiali nos abituros spondeo habitatione, ne pro<p>ter[784] nos, ut prætenditur, barbaræ vestræ gentis odium ac tandem mortem incurratis; de terra tamen Domini nullatenus abituri, confidendo firmiter in Dei misericordia etiam inter vestras feroces bestias ac salvatica conservari animalia, proinde ad gentes nos conversuri, ac feroces bestias nominatos deserendo Christianos. Anteqvam autem a vobis discessuri, citius ita loqvente sacro [f. 376v] textu, pulverem pedum nostrorum in vos excussuri in perpetuum futuræ vestræ damnationis testimonium,[785] essendo vos Judæis similes, olim Spiritui Sancto renitentes, divo eis exprobrante Stephano: „*vos semper Spiritui Sancto resistitis, duræ estis cervicis*,[786] similes sepulchris dealbatis, qvi afforis parent hominibus speciosi, intus vero plena sunt ossibus mortuorum ac omni spurcitia[787]. Pro tunc effervescens[788] crepidas[789] e pedibus detrahens ante faciem excussi pulverem dicendo: „an adhuc satii non estis sangvine fratrum nostrorum in monte *Abbo* lapidatorum, hic ante Vestram sto Majestatem, collum submitto me inclinando, paratus cum duobus meis consociis mille profundere vitas in testimonium unice salvificæ fidei catholicæ, qvam si verbis non valens ulteriori tempore prædicando, saltem sangvine proprio terram irrigando paratus sum incolere, nunc adsto coram Vestra Majestate me trucidare potestatem habente, nil timens sævitiem populi furientis, gratiam Dei ruminando miserentis ac apostolos universum in mundum mittentis, *in omnem terram exivit*[790] *sonus eorum et in fines [[terræ]] orbis terræ verba eorum*,[791] qvorum nos licet successores missionarii debiles, a divi Petri successore, vicario Jesu Christi Benedicto XIV. papa maximo missi, per totum publicamus orbem omnibus veritatem prædicando evangelicam Turcis, gentilibus, idollatris, paganis aliisqve in suis nos recipiendo terris, paulatim svave Christi jugum recipiunt; solum vos, o infelices Æthyopes, a Deo juste ob continua vestra derelicti peccata, missionarios verbi divini satores ejicitis verbumve cæleste pedibus conculcatis, vos concernit illud divi Matthæi [c. 10, v. 14] effatum: „*qvi-*

783 "Ps 23,1"
784 <> *suppl.*
785 respicit Mt 10,14par et Act 13,51
786 respicit Act 7,51
787 „Mt 23,27", *Vg. legitur* similes estis … qvæ a foris
788 efferb- *ms. : corr.*
789 -tas *ms. : corr.*
790 exiit *Vg.*
791 „Rm 10,18"

© Masarykova univerzita & ACLS

cunqve non recipit vos, neqve audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel [f. 377r] *civitate excutite pulverem pedibus vestris*“ ”[792].

Hæc usqve modo auditu durissima, Spiritu Sancto pro tunc me illustrante, abs omni humano repetebam respectu, interno inflammatus fervore, qvid aliud exspectandum arbitrabar optabamqve qvam summam imperatoris indignationem, præfigurando in Ægypto non adeptam, saltem in Abbyssinia adipiscendam laureolam, aut sqvalidissimo puniendum carcere; verum præter omnem exspectationem imperator ut saxum immobile, omni immaginabili patientia tantis improperiis auditis reposuit mansvete: „*abite, abite*, non amplius `vos´ juvare valeo“. Cui noviter respondendo affirmabam nos qvidem de sua domo, non vero de terra Domini abituros, adhuc S. Matthæi repetendo textum [c. 10,14][793]: „*dum ante reges et præsides ducemini propter me, nolite cogitare, qvomodo aut qvid loqvamini, dabitur enim vobis in illa hora, qvid loqvamini*“. Ulterius proseqvendo discursum dicebam: „jam Vestra Majestas perceperat nullum nos habere mortis timorem, mori potius, qvam e regno abire parati ante revocatorias a summo Pontifice receptas“. His omnibus ponderatis imperator, naturali inclinatione clemens ac benignus, internam demonstrabat compassionem, adjuvare tamen vano perculsus timore non valens.

Satis affectum erga nos [[de]]prolongabat, dum jam qvarto mense sibi resistentes in propria domo regia resolvere, qvid agendum, nesciens, varia suo cum thesaurario ineundo consilia, lubens in regno conservasset, si populi barbari tumultum non timuisset, proinde serio concludens nos solummodo de Gondar regia, non tamen e regno repellendos, *Tigri* provinciam pro nostro resol- [f. 377v] -vit exsilio, usqve dum sedaretur rebellio ac nostrum Roma advenerit revocationis responsum, potendo inibi consveta alias favorabili frui imperiali gratia. Hæc amicus noster thesaurarius cum jubilo adferens nova, credendo qvantocyus huic propositæ nos assentiri gratiæ, qvam, ne tali sub prætextu qvædam privata delitescat f<r>aus[794], caute rejecimus, suspicando, ne forte hac de provincia, insulæ *Messaua* vicina, ad Araborum per vim fraudulentam ejiciamur ditionem; altera ex parte mature considerando, ne tam clementem ac vere nobis commiserantem ulteriori suæ perfidæ barbaræve gentis exponamus periculo imperatorem, insimul convenimus pro parvo tempore sub certis conditionibus nos de *Gondar* in præfatam retrahere provinciam, propterea omnem prævenire volentes gentis falsitatem, persvasi humiliter imperatorem, ut me præsente *Bahr Nagasch*, seu gubernatorem præfatæ provinciæ advocari jubeat ei præcipiendo, nos ut protegat, omnibus victus necessariis provideat ac solerter nostri imperatoris loco curam gerat, ne qvidqvam in vita detrimenti patiamur;

792 “Mt 10,14”; *Vg. legitur* receperit *et* de pedibus
793 “Mt 10,18-19”; *Vg. legitur* …dum *superest et* ad præsides et ad reges
794 <> *suppl.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn

qvæ omnia in effectum deducta, etiam imperiali assecurativa littera solitis sigillis firmata aggratiavit, taliterque oppressos sublevando animos consolatum in solitam remisit habitationem, ac die 12. Decembris promissam seqventis obtinui litteram tenoris, lingva Æthyopica seu Amahra scriptam, antiqvo sigillo cum leone crucem tenente munitam, seqventibus impromptam litteris: „*vicit leo de tribu Juda*“, ac novo ad placitum imperatoris litteris Arabicis sculpto, laudem et honorem Deo tribuendum denotante; ut exinde nostræ vilicationis justificare valeamus officium, ideo ejus ad litteram sensum non solum in lingva Abbyssina, sed etiam Latina explicatum transcribo, ac sub figura XXIII, tabula XVI adumbro.

© Marek Dobeš & ACECS, 2007

[f. 378r]

Caput XLVIII
Littera expulsionis ab imperatore in lingva Æthyopica

„Mczaf Malecketh Zenegus Jasu, tebdech habe Abba Remedius ua Abba Martinus, Ana Negus Cristian ua Eslam, baent hackack hazb azez behailea Kama Tehuru, u sta hagaria Dobarua, heja tehaderu escka Iemedcza maczhaf malacket em habe Leicka, ua Rasa Papasat Romaui, kama tetmajatu usta hagargemu: asme i kabarckemu eckuja habkemu bahr Nagasch mablea, ua masti. Czanta quulu Ena Negus Cristian, ua Eslam Jasu esame backelaja, u bamachtameja.“

Qvod in Latino ita sonat, ut seqvitur:

„Littera regis Jasu directa ad patrem Remedium et patrem Martinum; ego, rex Christianorum et Turcarum propter seditionem plebis jubeo violenter, ut eatis ad provinciam Dobarua, ibi manebitis, usqve dum venerit scripta epistola a principe, e capite episcoporum, Romano pontifice, ut redeatis ad vestram provinciam, qvia autem non fecistis male, *Bahr Nagasch*, id est gubernator ejus provinciæ, dabit vobis comestionem et potum, hæc omnia ego, rex Christianorum et Turcarum Jasu, confirmo meo verbo et sigillo.“

Nos accepta hac assecurationis littera, cum adhuc qvindecim dies usqve in Natalem Domini nostri Jesu Christi superfuerint, longum videbatur imperatori nostrum ex<s>pectare[795] abitum, ideo in vigilia SS. Natalis noviter abeundi nuntium miserat, cui nullum præbens auditum, secundo tamen et tertio strictum abeundi obtinui mandatum. Qvia tamen cum meis consociis missionariis adhuc immobilis perstiti, ad regium citati thesaurarium, præsente nuntio imperiali comparuimus, instante pro nostro abitu, negativum imperatori reportandum præbui responsum. Nos non citius abituros e suo pallatio, nisi secundum suam jam jam antehac datam appromissionem festis Natalitiis absolutis, his tandem in animi qviete [f. 378v] celebratis, replicate per thesaurarium regium abire jussi, Deo omnem nostrum futurum recommendando exilii eventum, paucis qvibusdam summe necessariis, aliis omnibus in deposito apud thesaurarium relictis, in festo S. Stephani protomartyris celebrato prius Ss. sacrificio, plurimo cum dolore cordis in nostram e domo regia tribulationem ut oves inter lupos perditæ ac orphani patre orbati lacrymose discessimus post meridiem, recitantes: „*lætatus sum in his*“ (Ps 121), confidentes in Domino ac firmiter credentes, „*qvi seminant in lacrymis, in exultatione metent*“ (Ps 125) plurimo sputante populo, multis maledicentibus, multis nobis compatientibus, dici poterat: „*euntes ibant et flebant mittentes semina sua*“ (Ps 125).

Tunc transeuntes montem *Abbo*, sangvine venerabilium nostrorum trium martyrum conspersum, in silentio cordis eos salutavimus, constantiam ad forte supplicantes certamen, nil aliud qvam iisdem uniri desiderabamus, miram Dei di{l}

795 <> *suppl.*

© Marek Wendel & RCS, 2007

laudando[796] providentiam, a falsis pulsi Christianis, mox sub monte Abbo parvum a Mahometanis inhabitatum oppidum secrete refugimus ac recepti sumus, integro inibi manendo mense, inscio rebelle populo, miseram in victu ac in spiritu tribulatam duxeramus vitam, semper timidi a rebellibus trucidandi, paucis per medicinarum administrationem a Mahometanis obtentis victualibus nos sustentabamus, nunqvam a domo egredientes, ne discooperti vitæ patiamur interitum, eramus enim a regia Gondar tribus distantes levcis ad rip{p}am[797] torrentis *Kaha* ex parte civitatis Gondar versus torrentem *Angareb*, nil magis metuentes, qvam ne absqve fidei emolumento, animarum trucidemur [[emolumento]] fructu; solo imperatore etiam in exilio nobis affecto, paucis suis fidelibus ministris ac aliqvibus amicis de nostra inter Mahometanos permanentia scientibus, [f. 379r] qvi, qvandoqve secrete, tamen nos visitabant, summas inediæ famis sublevabant miserias, vere amici fideles magno se ipsos ob nostrum amorem occisionis periculo exposuere, victus qvoqve necessaria persæpe subministrantes, etsi primarii fuissent imperatoris ministri, contra ejus agebant voluntatem consolando, visitando nos, domini *selaffi Schettii*, *Hate Ailu*, *Krigacus* aliiqve plures nobis affecti, nil imperatoris inhibentis iram timentes, in tantum pro nobis se interponentes, ut parum abfuerit exilii incurrisse pœnam, semper enim hoc critico nostri exilii tempore de salvifica edocebantur fide, omne imaginabile religionis lumen addiscendi satagebant, ita interne inflammati, ut repetitis vicibus nostri permanentiam impetrare non verebantur, frustra tamen; diu noctuve populi in montibus congregati contra nos ante domicilium imperatoris „*justitiam, justitiam contra Francos*“ clamores, in maximas posuere agitationes, si enim nostræ domicilium habitationis innotuisset, cumulo lapidum, ut assolent, nos obruissent.

Qvare dum ultra qvatuor jam menses tantis agitati angustiis securam caravanam versus Mare rubrum, cui nos unire anhelabamus, exspectantes, Dei auxilium in dies implorando, tandem insperate duo Æthyopes Jerosolymis per magnum Cairum transeundo reduces cum litteris a patre præfecto Ægypti transmissis advenere, notificante Sacræ Congregationis intentionem, si in hoc regno insecuri, abs emolumento fidei, religionis exercitio, propria periclitantes vita existamus, nullatenus fore summi pontificis feliciter regnantis Benedicti XIV. intentio[798], [f. 379v] ut misere sine animarum fructu vitam profundamus, verum potius ut obedientes revertamur filii ad dandam hujus semper perfidæ nationis notitiam, eorum hæresis, superstitionum ac errorum accuratam relationem, qva plurimis jam annis Sac(ra) Congregatio caruit, ultra centum numerando annos, majori ex parte mis-

796 {} *del.*
797 {} *del.*
798 slovo zakončeno rozdělovníkem (*intentio-*), jako by na druhé straně mělo pokračovat koncovkou ak. jakožto součást vazby ak. s inf., před níž nakonec dostala přednost vedl. věta

© Nakladatelství Academia

sionarii trucidati ac ma<r>tyrisati[799], nullam Abbyssiniæ genuinam rerum vicissitudinem referentes, charum declaravit nostrum reditum;

qvare ideo seriæ suæ sanctitatis Sacræve Propagandæ fidei Congregationis voluntati inhærentes, non jam redeundi reluctabamur, prompte pro via in Evropam nos parabamus, semper tamen secrete, ne in manus rebellium incidamus.

© Marek Doskel & ACECS, 2007

799 <> *suppl.*

[f. 379v]

Caput XLIX
De reditu ex Æthyopia

Caravana trecentorum ultra hominum, Turcarum partim, Christianorum et gentilium congregata, proxime versus Mare rubrum, insulam *Messaua* discessura, commodam nobis eis se uniendi ac securius iter aggrediendi occasionem præbens, magna cautela imperatorem pro recommendatione humiliter supplicuimus, omnium a nobis sibi apparentium in resistendo injuriarum petendo veniam, benignissime assensit suoqve in portu Messauano gubernatori in *Arckicko* degenti litteram nostri recommendativam transmisit duosqve servos regios pro nostra securitate adjunxit, stricte eis inculcando per vias montium populi rebellis declinare iram, ne in ejus decidendo manus lapidemur, secure conduci jussit, duas præterea mulas ad commodius peragendum iter cum triginta auri unciis, id est 240 aureis, gratiose donavit.

Ideo die 26. Januarii anno 1752[800] infinito hominum concursu, plurium [f. 380r] abitum nostrum deflentium, dolorose a nostris dilectis amicis, sine pastore derelictis ovibus, discessimus, semel adhuc lacrymabundos oculos, cor mæstitia transfixum in montem *Abbo* ad salutandos venerabiles martyres, nostros fratres, saltem mentaliter emisimus; qveis dum associati digni inventi non fuimus, nec in terra hac semen sancti evangelii radicare valuimus, ad minus[801] eorum meritis aliam dignius fructificare terram possimus, uberiorem impetrent fructum segetesqve maturescere, in horreum cælestium thesaurorum deportandas a Deo exorent; cui soli nota sint, qvantas in nostro exilio ultra qvatuor menses supportavimus tribulationes, mortis anxietates, famis inedias aliave mala, ei oblata, qvi omnium regere, confortare ac præservare dignatur corda, etiam nostra debilia suis irrigando gratiis consolabatur, dum præfata die, hora secunda pomeridiana aliis adhuc duabus ab imperatore recommendatitiis sigillo antiqvo firmatis comitati fuimus tenoris seqventis: „*Epistula voluntatis regiæ* ac mandati præcipientis populo Serai; vos, popule Serai, dimittite in pace hos medicos (id est nos missionarios) transire eisqve necessaria victus date, qvia a nobis missi sunt *ad eorum terram*.“ Secunda sic sonabat: „*Epistola* præcepti hæc est ad populum mei regni Tygrensis ac etiam ad alios habitatores per transitum; vos, popule Tygrensis, mittite hos medicos in qviete et pace in eorum terras ac omnia consveta victus et potus eis præbete, qvia a nobis missi sunt.“

His obtentis consolati, tot jam superatis tribulationibus, omnem in Deum jacientes spem, securius progrediebamur, die hac subtus *regiæ Gondar* altissimum montem penes torrentem *Angareb* substitimus; de utraqve parte in cuspide mon-

800 číslovka 2 dopsána dodatečně modrým inkoustem, původně bez
801 *cfr. it.* al meno; *lat.* saltem *aut* eorum qvidem m. *legeretur*

© Vydavatelství Doplnění 2007

tis oppidum *Zelancke* situm conspeximus ac intra duos hos montes duplicem interfluentem ac insimul convenientem fluvium *Kaha* et *Angareb*, a qvorum primo imperialis residentia *Kaha* nomen traxit.

Hic sub dio pernoctantes nostro tertio consocio patri [f. 380v] Antonio ab Aleppo, vi imperiali ob describendam sacram Scripturam Arabicam detento, lacrymose valediximus, qvia nobis duobus solum in regno permittendi resistentibus, nullatenus voluntati imperatoris consentire volentes a principio; ast, paulo post severiorem obtinentes nuntium, ne nobiscum abducere patrem præsumamus, alias per viam nos perseqvendi trucidandive mandatum daturus, attamen e manibus nostris eripiendum patrem minatus est imperator, ideo magis desolati violentiam pari vi repellere neqvientes tanto dolorosius ab illo separati discessimus.

Die 27. Januarii duo familiæ regiæ principes *Hatu Ailu*, ac *Hatu Job* advenere nos die tota co{m}mitando[802] pedestres, commodum præparare jusserunt prandium, tandem cenam[803] in loco *Czickaja* bono sumpsimus appetitu, cum primos prægrandes montes in longum se protrahentes fatigose tran<s>gressi[804] sumus; semper de nostra dolentes expulsione ingemiscendo dicebant: „qvomodo ergo salvi fiemus ac in fidei necessariis instruemur? Ve nobis! Vobis improvise pulsis, qvis nos miseros ac cæcos in veram conducturus viam?“ His ac aliis expressionibus supra nostra procumbentes colla, suspiria emittebant cordis nos exosculantes, dolorose ultimum dabant vale, nocte jam imminente in regiam rediere Gondar. Nos ideo post eorum abitum morte amariorem sensimus cordis dolorem ac mæstitiam, meditando tot millionum in proxima spe convertendarum animarum perditionem deplorabilem, messe enim jam jam matura uberrimos collegissemus fructus inter plebem non solum communem, sed et nobilem ac qvam maxime sacerdotum, religiosorum sum<m>e[805] fidei catholicæ jam pro tunc affectorum, non modicam in ovile Christi reduxissemus copiam. Verum sorte infausta novello privi grege, ulterius versus Mare rubrum cum caravana progressi desolatissimi;

retrospicientes a longo citissime eqvitantem conspeximus, consolate opinando forse noviter in *Gondar* revocandos, aut qvid consolationis audituros; verum nostra in vanum desideria, elusa spes!, solum fidentior nostri amici benefactoris principis *Hatu Ailu* servus comparuit, in nostrum missus adjuvamen, triduo adhuc nos committandi jussus, a malis incolarum potegendi incursibus, insimul aliqvot agnellos cum [f. 381r] farina pro pinsendo pane adferens, atqve ab omni obveniente periculo aut populi rebellione secura protectio; noctu sub dio reqviescentes summo mane in pulchrum lapideum olim ab Evropeis constructum properabamus pontem, Pragensi similem, sub qvo bona torrentis decurrente aqva confortati

802 {} *del.*
803 cænam *ms.*: *corr.*
804 <> *suppl.*
805 <> *suppl.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH

montes altissimos hominibus periculosos, magis mulis disastrosos transcendimus ac in loco *Argev* in monticulo substitimus, in qvo acerrimus qvasi faciem scindens sufflabat ventus, ubi mox in adjacente pago majorem rep<p>erimus[806] caravanam, cui conjungendo nos nostrum catholicum Abbyssinum *Gregorium Preri* ultima conspeximus vice, redeuntem in Gondar, nostrum amatum consocium patrem Antonium ab Aleppo recommendantes, fidei incrementa omni nisu promovenda, si in futurum redeundi spes affulgeret, nobis notificandi ocyus, postulavimus; tandem eo dolorose relicto inter sylvas ad nos confortandum aliqvot salvaticas trajeci columbas ac qvasdam aves secrete comedimus.

Die vero 29. per minores monticulos interveniente planitie deambulavimus usqve in locum *Tammani* sub monte situm, ubi aqva *Mesaal* dicta præterfluens gustus optimi, pernoctationem reddidit amœniorem, die subseqva per meram planitiem advenimus in monticulum aliqvot cum domibus ac ecclesia castissimæ Virgini Mariæ dicata *Laidera* nuncupata, sub se duas amœnas in planitie repræsentans terras plurimis cum segetibus ac intercurrentibus aqvis hac adhuc die transgressis, attingendo alterum monticulum *Dara*, sub qvo alia beatissimæ Virginis Mariæ ecclesia, eam salutantes pro ulteriori felicitanda via. Tandem currente 31. per planitiem prægrandibus munitam montibus transivimus ac in loco *Schombora Zeckem* pernoctavimus paucis crudis contenti pisis, nam in loco hoc plurimum seminatur *schombera*, qvasi pisa cuspidata, a qvibus nomen traxit locus.

Prima die Februarii parvus qvidem apparebat mons, summe tamen viatoribus ultra horam fastidiosus, ideo non longe in *Czira Onz* pernoctavimus. Non tamen hic intelligendam velim pernoctationem ut in Evropæ partibus, in popinis, locis [f. 381v] commodis, verum in meris sylvis, desertis, sub dio, aere aperto, ventis ac pluviæ expositi. Alia seqvens planities cum ecclesia ex parte *Arbaa Tensai* dicta, id est „qvatuor resurrectionum“, ubi salvaticos plurimos videram anseres, eos tamen ob populi timorem trajicere neqviens visu contentari constrictus, paucos post montes in locum cum ecclesia *Mackara Jesu*, id est „pana Jesu“, attigimus cum parvis sylvulis ac modica provisum aqva, vix pro viatoribus sufficiente, nam qvinqve mensium continuis pluviis, dein cessantibus septem mensibus a tot hominum millibus transeuntibus ac animalibus consumitur.

806 <> *suppl.*

© Matouš Dopel & ACHSOT

[f. 381v]

Caput L
De monte Malmo et subseqventibus

Inter Abbyssiniæ montes maximum viatoribus fatigosissimum *Malmo* dictum 3. Februarii attigimus, cui qvidem per duabus horis spatiosam approximatur planitiem, tandem ejus descensus omni cernenti horribilissimus, prima fronte impossibilis, qvia gressus ordinarii formari neqveunt, sed rependo manibus pidibusqve, altis prominentibus lapidibus se tenendo, descendendum[807]; animalia persæpe præcipitantur, misere pereunt; homines vero cautela ``etiam´´ maxima cadendo membra rumpunt, omni observata industria vix qvandoqve pes per saxa hinc inde dilatata figi potest.

Via etsi saxosa, tamen ob freqventes caravanarum deambulationes est pulverosa ac arenosa, tanto difficiliorem causat gressum, ita dum descenditur, tres insumuntur horæ, taliter defatigantur homines, ut ulterius progredi neqveant, subtus pernoctare adiguntur; ubi ob multa a populo barbaro ac magis ab officiale commendante incommoda, tributorum extorsiones, nunqvam manerent, nisi lassi forent; nos missionarii, si servo imperiali protecti non fuissemus, majores adhuc tyrannides pati debuissemus, qvia abs scitu imperatoris ministri iniqvi barbare cum exteris procedunt; nos qvidem omnes nostras res, libros, medicinas, capellas cum paramentis in Gondar relinqvendo, solum aliqva pro coqvendo vasa, parum farinæ pro azymo pinsendo pane, humilem pro dormiendo coopertam portavimus, tamen etiam de his solvendum erat, etsi sex servos cum imperiali ministro ejus duobus pediseqvis in nostram conservando custodiam nutriverimus, nulla ministri discretio erat, videndo in dies novem [f. 383r] servos, octo mulas pabulandas curæ nostræ fuisse[808];

nam si qvis abs omni re per Abbyssiniam transiret vacuus, tamen mulas pro portanda farina pinsendi panis ac necessariæ supellectilis conducere cogitur, cum per viam nihil inveniatur manducabilis, duntaxat sylvas, deserta transeundo victus necessaria portanda sunt, non enim more Evropeorum popinæ aut tabernæ invenibiles, nec loca intrantur habitata præter illa, ubi subsistere cogitur caravana, in *Sire* et *Serai* civitatibus, gubernatorum *dadaczmacz*[809] residentiis, tributa strictissime a transeuntibus colligentium ac tyrannice disqvirentium; pro tunc a nobis reducibus pariter tributa extorqvere volentes, non obstantibus imperatoris litteris demonstratis torqvebamur plurimas supportando tribulationes, etsi nihil mercantile portantes, tamen sciendo nos reduces, amplius illos accusare incapaces, loco

807 *de* ???ndum *transcr. apparet*
808 fuisse *: ex* fueret *rep. apparet*
809 dadaczmacz *: ex* daggazmat`s´ch *rep. apparet*

© Marek Dopěl & Ars Longa 2007

sustentationis nobis de mandato imperatoris elargiendæ, cibi ac potus præbendi, viscera in nobis commovebant;

cum tamen præfatis litteris, strenve a regio, defendebamur conductore, tandem plurimis perpessis intricationibus septima Februarii abinde discessimus ulterius montem *Malmo* continuando, qvia primo partem superiorem seu montis cacumen absolvimus, dieqve hoc horribilissima descendimus præcipitia, seu melius dicendo qvadrupedes repsimus, continuis qvatuor horis; tandem intra montes circumjacentes modicam attingentes planitiem, semper magis ac magis montes inferiores descendendo, hinc inde domunculæ qvasi eremitoria videbantur, inter qvas etiam in Gondar eundo pernoctavimus diciturve *Debbe Bahr* tota hæc peripheria. Satis jam desudando, adhuc per unum descendimus montem, qvem jucunda seqvebatur planities, sed parum durans, alia montis, qvem [f. 383v] [[qvem]] descendimus, secuta tribulatio; nimium fatigati sub eo pernoctavimus, vocaturqve totum hoc terræ spatium suis cum montibus *Daquusit*, qvod continuando;

octava Februarii, matutino tempore, meros fastidiosos descendendo montes, etsi non ita altos, petrosos tamen scholiis, `vepribus´´ plenos, vestes, pedes, manus dilacerantibus[810], ubi non solum tela, loco pallii more Æthyopum dependens vestis, superior cafftanus vocata[811] a spinis, tribulis, verum etiam manus, pedes ac hinc inde corpus, facies di{l}lacerabantur[812], solum oculi, ne impingant, custodiendi; via enim hac `in´ universo miserior inveniri neqvit mundo, qvia tam desides Æthyopes, etsi copiosissimæ transeant caravanæ, nunqvam reparatur, nec spinæ nec tribuli excinduntur, minus propriis cauti periculis, potius ob supinam luunt negligentiam, patiunturqve in toto transeuntes corpore. Tandem toti qvasi di{l}laniati[813] ad aqvæ ductum seu torrentem curiosissime per hos montes decurrentem qvadraginta qvatuor vicibus transeundo descendimus per varia decliva loca cursum ducentem, hinc inde tot vicibus fuerat transeundus, in ultimo tamen torrentis ductu caravana pernoctare [[solet]] aut etiam in meridie subsistere solet; situm *Zazema* Abbyssini vocantes, ubi omni die Veneris a vicinioribus locis qvasi nundinas tenendo conveniunt homines varia vendentes. Inibi, dum nos substitissemus, certus advenerat monachus S. Antonii abbatis cum oleo sacro *kava kadus* apud Abbyssinos, apud nos vero [[oleum]] infirmorum nominato, inter caravanam cursitando ac clamando, qvis *kava kadus* emere velit, præsentibus plurimis Mahomethanis non modicum causavit risum, dicebant enim Mahomethani: „nos Christianis vendimus *kava kadus*, [f. 384r] qvia oleum olivæ de *Gidda* apportamus, monachis vendimus, hinc noviter reemere necesse non habemus“.

---

810 dill- *ms. : corr.*
811 telam, … dependentem vestem, superiorem cafftanum vocatam *ms. : corr.*
812 {} *del.*
813 {} *del.*

© Matouš Dospěl & Aleš Sedlák

Decima tandem abinde ulterius progressi, longissimum multarum horarum ascendimus montem; mox de eo descendentes noviter cum maxima defatigatione præcipitosum ascendere tenebamur montem, de qvo descendendo longe decurrentem attigimus aqvam cum tota sua peripheria *Unzo* nominatam, penes qvam pernoctavimus.

Summo mane 11. Februarii iter continuantes, non abs horrore altissimus fuit mons ascendendus, in cujus [[p]] cacumine parva pro qviescendo planities, paulatim ac caute, ne mali qvid alicui accidat, est descendendum, inferiusqve apud decurrentem aqvam pernoctandum, vocando locum Abbyssini *Ansia*, in cujus utraqve parte altissimi prostant montes cum aliqvibus domunculis, prouti heri in summitate aliqvæ prostabant domus, in qvibus communiter demorantur perversi homines aut latrones superius domicilia figendo, ut singulos prætereuntes conspiciendo, si pauci sint, spoliare aut occidere qveant, vel saltem res furto auferant. Nobis, etsi plurimis congregatis, magnum incussere timorem, dum vesperi in superioris parte montis copiosum cum lanceis ac scutis[814] congregatum conspexissemus populum, cum stantibus viginti septem mulis, supra nos descendere simulando, nam iis innotuerat imperialem cum caravana fore medicum, id est me, Messauam petere, auro ac musco plenum, prouti ante me duobus elapsis annis medicum Gallum natione ac sæcularem in memoria transiisse tenebant, pariter [f. 384v] me ei parem credendo; plurimum timoris, ne forsan trucidemur, incutiebant, nam aliunde omnibus in Abbyssinia deperditis ac nostris necessariis derelictis, in summa paupertate expulsi; ut veri Christi pauperes longissimum hoc iter reassumpsimus, proinde omnipotens Deus latrones timore perculsos repullit, aliqvot audiendo sclop<p>orum[815] ictus a caravana explosos, credendo nos armis bene provisos, nil attentare præsumpserunt.

Idcirco die duodecima summo mane montem conscendere[816] properavimus, qvivis primus præcedere anhelabat, ne ultimus remanendo, in prædam cadat latronum. Interim Deo adjuvante montem ascendendo securi persolvimus aliqvali secuta planitie, adhuc fastidiosius ad currentem aqvæ descendimus *Darack-Unz* dictæ. Mox alium prægrandem ascendimus montem descendendo qvasi duplicatum[817]; iterum alium ascendere ac descendere necesse erat, usqve in locum *Mente-Secla* nuncupatum, in qvo pernoctando, delectabilem conspeximus planitiem cum pulcherrimis agrorum segetibus ac copiosissimis turturibus, qvarum tres secrete pro cena[818] mactavi nos confortando. Hicce loci fueramus præmoniti bonas

814 scudis *ms. : corr.*
815 <> *suppl.*
816 conssendere *ms.*: *corr.*
817 dupplicatum *ms.*: *corr.*
818 cæna *ms.*: *corr.*

© Vandenhoeck & Ruprecht

aut cautas servare vigilias, ne a copiosissimis deprædemur[819] ac occidamur latronibus, solent enim etiam per ulteriorem regni partem secrete subseqvi caravanam.

Qvia tamen a Deo protegebamur, etiam nocte hac ab [f. 385r] omnibus liberati insidiis, mane 13. progressi ulterius, non nimis magnum descendimus montem, qvem aliqvalis seqvendo planities, aqvam commodæ latitudinis attigimus decurrentem; iterum per planitiem modicam mox montes ascendimus ac descendendo secundum transivimus torrentem, vix trium palmorum profundum, cristallinum, arena auri intermixtum, cujus aqvam in magna ob purificantem stomachi virtuti sumpsi portione, omnes eadem vere confortati, animosiores prægrandem ascendimus montem, in qvo superius planities jucundissima, noctu in ea permanentes, *Adeckerma* nominata, nam in monte major constructus cum ecclesia prostat pagus, qvem ob varias Abbyssinis solitas exactiones injustas devitavimus, potius sub dio qviescentes.

Mox 14. in aurora sollicite discessimus per montium satis commodas planities, multos spinosos boscos aut arbusculas tribulis, spinis, uti supra mentionatus fueram, noviter transivimus, adhuc non resanata membra læsimus, oculi custodiendi erant, manus, pedes, corpus cum vestibus enormiter di{l}lacerabantur[820], tanto magis, cum ob periculum latronum qvasi in tenebris discedendo, nil videbatur; die tandem lucida vulneratos totosqve laceros nos conspeximus, hinc inde sangvinando; ast hæc pœnosa peracta via ad qviescendum, membra lassa refocillandum, in monticulo *Medaacia* inter arbusculas seu parvulas sylvulas pernoctavimus.

Vix locum attigimus, lacrymantem ac lamentantem audivimus mulierem virum suum a leonibus laceratum ac etiam consumptum deplorado, solos per terram trahendo pedes demonstrabat. Et cum inibi maxima ferocium bestiarum [f. 385v] se detineat copia, qvam maxime caravanæ est vigilandum, semper pars media vigilans, totam noctem majoribus ignium flammis, clamoribus, strepitu ac tumultibus consumendo; semper in adventu caravanæ e vicinioribus pagis advenientes incolæ de periculis leonum, tigridum aliarumqve bestiarum admonere solent, narrando paucos intra dies qvindecim a leonibus personas laceratas in escam devenisse, semperve in maximo viventes timore; cum hoc in regno plurima leonum, tigridum, luporum copia, maxime viatoribus est noxia. Pariter recensuere incolæ paucos ante dies duos viatores sub arbore ad ignem se calefaciendo[821] sedentes, nocte adveniente, unus dormiens, alter vigilans pipam tabacæ accendebat, nil sinistri præmeditando, minus de aliqvo feroci audiendo animali, a tergo silentiose approximante leone, improvise dormientem famelico arripiens ore de monte præcipitoso ad devorandum descendit abs omni ulteriori possibili dando juvamine. Fortuna vigilantis, bene armati, jam jam alteri approximanti leoni non devenisse in

819 depre- *ms.*: *corr.*
820 {} *del.*
821 cali- *ms.* : *corr.*

© Marek Daniel & Kučera 2001

prædam, audaci se adjuvit defensione. Qvandoqve plures insimul leones aut tigrides duos tres aggrediuntur homines, misere di{l}lacerant[822] ac famelici saturantur; qvare ideo per totum Abbyssiniæ regnum, per omnes provincias, per itinera curta, vel longa consvevere insimul plures se jungere itinerantes, nec qvisqvam solus ad minimam etiam distantiam peragrari præsumit, omnes, qvos videram transeuntes, lanceis, scutis[823], longis inferratis baculis cuspidatis ali- || [f. 386r] -isqve fuisse munitos armis; qvia alia adhuc ferocia obviant animalia, inter qvæ specialius humano cum capite, sub ventre ac inferiori parte canibus simile, *mammetelit* Æthyopice dictum, magis qvam leones viatoribus nocivum.

Currente jam decima qvinta Februarii parvum descendimus, mox alium similem ascendimus montem magno cum clamore hominum, clangore lancearum ac fragore ensium, ad deterrendos, si qvi in fossis leones, tygrides ac mammetelit depellendos, iter proseqvendo per montium planitiem, duos transeundo rivos, de prægrandi longissimo descendimus monte, usqve dum appul{l}issemus[824] ad principaliorem Abbyssiniæ fluvium *Teckezy*, omnibus aliis totius Æthyopiæ torrentibus, fluviis majorem, tempore pluviarum ob nimiam innundationem ac rapacitatem intransibilem; Æthyopes pigerrimi desides, nullos fabricando pontes, præsumptuose cum periculo vitæ ac etiam multorum submersione transire attentant; etiam in majori durante innundatione mense Septembris præsumptiores adhuc `supra´ saccos de pelle, stramine plenos, in flumen projectos se collocant in ventre jacentes alteram in partem natare tentant, rapidissimo attamen aqvæ cursui resistere neqvientes plurimi omni anno submerguntur, qvæ etiamsi cernant peregrini, transitum tentare non abhorrentes, incauti aliorum intereunt periculo; præter qvod, cum undiqve densissimæ sint sylvæ, etiam vepribus obductæ, plurimi detinentur fures, et si pauci sunt viatores, eos deprædare non horrent. Ideo semper consvetum se uniendi plures, non solum ob pessimos homines, sed etiam copiosos crocodillos, eqvos maritimos, id est hippo<po>tamos[825] – figura maximi, ad vesperum de fluvio prosilientes incautos lædunt ac devorant homines, qvapropter servi nocturno tempore animalia ad bibendum ducentes non præmuniti armis et lanceis in escam crocodillorum aliorumqve ferocium deveniunt bestiarum.

Ideo majori pro securitate caravana transiens *Teckezy* raro pernoctare solet, se longius ad aliam proximiorem retrahendo aqvam, ex parte montem ascendens, aqva, lignis provisa pernoctat, semperqve servorum plures armati perambulant vigiles, lapides cum strepitu omni ex parte ad deterrenda animalia projicientes, clamores excitant, usqve ad matutinum approximans tempus, [f. 386v] ulteriori se præcingunt itineri; semper montem ascendentes maxima cum defatigatione, in se

822 {} *del.*
823 scudis *ms. : corr.*
824 {} *del.*
825 <> *suppl.;* -mi *ms. : corr.*

© Marburger Arbeitsstelle

prægrandem longissimum qvasi infinibilem, qvinqve desudavimus horis, respirio deficiente tandem locum *May-Temcket*, id est „baptismum May“ attigimus, modico pane et aqva bona confortati, pulchra proseqvebamur usqve in locum *Dackaschaha* summe defatigati pernoctavimus.

Mane die decima septima a caravana nos separantes, per planitiem cum nostris servis ac conductore itinerando amœnum cum aliqvibus domunculis ascendimus monticulum, olim latronum habitaculum, nunc vero expurgatum a Syrensi trucidatorum gubernatore, *Degasgede* ab incolis nominatum, et licet aliqvaliter extra viam situm, qvia tamen pro qviete commodum, prima vice in consortio hominum dormivimus, non tamen in domo, sed nostro tentorio, idqve fit ideo, ne in locis habitatis iniqvæ tribatorum exactiones a caravanis extorqveantur, habitata declinantur loca, soli montes, deserta viatoribus vix secura ab injustis impositionibus, imperatori ignotis.

© Marek Doppel & ACECS, 2017

[f. 386v]

Caput LI
De adventu in Syre et alia loca

Post tantos montes, sylvas, densissimos vepres, spinas, tribulos, decima octava civitatem *Syre*, antiqvitus *Confito* nominatum, attigimus, vix alicui Evropæ oppido simile, inordinate abs muris ac fortificationibus fabricatam, vix unius Italici miliaris in toto suo circuitu, pago adæqvabilem; moderni regnantis imperatoris *Jasu* septem annorum parvuli, habitaculum, ut mox supra retuli, a sua matre, imperatore suo patre mortuo, secrete educati; tandem muliebri astutia in thronum elevati, de qvo alibi.

Non longe abhinc antiqva civitas *Syre* cernitur, ubi olim plurimi imperatorum rebelles detinebantur, tandem omnibus extirpatis ruinatam, nova a gubernatore *dadačmacž* inhabitatur, paucis exceptis antiqvam inhabitantibus, ob ecclesiam satis magnam qvandoqve a populo freqventatam.

In hac civitate magnam passi fuimus tribulationem a gubernatore tyranno *Zenzelet* nominato, bona aliorum diripiente ac cum suo convicino gubernatore *Jeremia* bellum gerente ac legatos ad se missos protractanda pace iniqve trucidatos, nil de pace audire volens, fortis in bellum die seqventi progrediens magna populi consternatione, confug`i´entibus in montes mulieribus [f. 387r] magnis passibus offensus gubernator *Jeremias*, ad vindicandam suorum emissorum injuriam, versus *Syre* approximabat, in his criticis vicissitudinibus nobis cum caravana constitutis, qvantum timoris horrorisqve incussum, dijudicandum facile; si enim *Zenzelet* victus rediisset, abs dubio *Syre* civitatem devastandam, comburendam totamqve gentem una nobiscum jussisset <*Jeremias*>[826] trucidandam, non enim nobis abire fuerat licitum, nisi solutis imperatori tributis. Et qvoniam populi rumor *Zenzelet* cæsum, *Jeremiam* victorem cum exercitu approximare, ferebat certum, brevi contrarium, summe agitati, qvid agendum nesciebamus; Deo solum, qvi tantis e maris, terræ hactenus nos eripuit periculis, etiam in præsenti misericorditer custodiat eminenti malo.

Tandem in tanta animi perturbatione circa vesperum victor rediit *Zemzelet* plurimo cum applausu, sono tubarum, clamorum, tota hac nocte bobus crudis, vino *tacž* suos replebant ventres. Nos interim qvarta jam die detenti a tyranno licentiati, maxima discessimus consolatione die 27. per planitiem qvidem, sed varias minores sylvulas, spinas et tribulos, aliqvot durantes horis, tandem monticulum cum duplici pago *Sammama* dicto attigimus pernoctantes; die seqventi per pares spinas, tribulos transeundo, vestes, manus, pedes enormiter di{l}lacerantes[827], oculi solum custodiendi erant, paulo post sub magna frondium arbore aqvam invenien-

826 <> *suppl.*
827 {} *del.*

© Marek Dopěl & Ackermann 2007

tes, nocte hac apud eam remansimus. Verum noviter a vicinioribus tribulati incolis, injustas extorqventibus tributorum exactiones, minis verberum et mortis, ensibus ac lanceis corporibus applicatis, mortem minabantur, etsi imperialibus muniti fuissemus litteris, tota tribulati die, tantas perpessi anxietates soli notas Deo, hicce subticendas, locum *Majcka* æterna notavimus memoria; tandem conductore imperiali aliqvaliter sublevati se interponente[828], omni residua victus provisione ac farina spoliati, non aliud[829], qvam inter sylvas superfuerat qværere sustentationem, eam omnipotens Deus nostro pro solamine phasianis reliqvit plenam, aqva intercurrente amœna, trajeci multos, caute tamen et timorose, ne domus interjacentes et caravana nos cernat comedentes. Nam locus *Adagali* abundans variis sylvestribus ideo, cum nulli Æthyopum trajecta manducare, minus trajicere licet; pulchra planities ubiqve den- || [f. 387v] -sis arboribus et aqva provisa, amœnum sylvestribus reddit locum; nos interim sensim ascendebamus montes, duabus adhuc vicibus a barbaris, vereqve iniqvis detenti incolis, tributa reqvirentibus, cum autem prædæ et latrones fuere nobis debiliores, repulsi sunt.

Tandem tertia vice magis adhuc ascendentes mox duabus horis descendimus montem per varia deambulando cacumina, semper planitie intermedia, donec descendendus fuisset magna cum defatigatione mons ipso *Malmo* longior usqve ad aqvam, ubi una qviescendo hora iter duos altos montes penes magnum torrentem *Gatinair* reas<s>umpsimus[830], ubi secunda vice auri arena refrigebamur, aqva cristallina optima, splendicantibus minutis auri bibitur particulis, optime stomachum purgantibus, magnam exinde post tot anxietates sentiebamus animi et cordis confortationem. Inibi ingens regno arena hæc afferre posset emolumentum, si Æthyopes non forent desides, ignorantes, nullam artem callentes, arenam auri dividere negligentes, neqve eam qvid curantes, qvia aurum ut lapides de terra desumere anhelant, labore collectas spernunt partes. Circa hunc pretiosum torrentem die tota ex parte declinavimus, noctu noviter apud eum pernoctantes, de cujus parte utraqve prægrandes cernebantur montes, unus mons *Thabor* dictus altissimus, in qvo habitatio regia olim ab Evropeis fabricata, multis armis ad [[se]] defendendu`m´ sufficienter provisa, ubi moderni imperatoris Jasu pater, *Backaffa Saggad*, habitabat, tandem tædio montium affectus, magis amplum in regno situm elegit, hodie nominatam *Gondar* civitatem, ab eo ante mortem ædificatam, etsi mons *Thabor* multo amœnior, deliciosior, pro distractione regum ad venandum accomodior, arboribus, fructibus malorum Medicorum, melaranciarum seu pomorum auratorum, Persicorum, ficuum, granatorum, cedrorum nec non aliorum terræ fructuum plenus; nunc pariter ob desidiam Æthyopum qvasi desertus, solum ab aliqvibus sancti Antonii

828 -tis *ms. : corr.*
829 aliud : *ex* alius *rep. apparet*
830 <> *suppl.*

© Nakladatelství Academia

abbatis inhabitatus monachis, omnes terræ participantibus fructus exigvo cultivatos labore, hortorum ac sylvarum copiosos proventus.

Die vigesima qvinta [f. 388r] ab hoc torrente per planitiem discedentes, plurimos tribulos, spinosas arbores, vestes, pedes, manus, qvia oculi vix custoditi, enormiter dilacerantes, fastidiose transivimus, impossibile enim est itinerantibus abs aliqva corporis læsi parte, solis custoditis oculis transire, cum pigri Æthyopes iter a vepribus purgare, tot densas arbusculas, eradicare negligant. Mox aliud fastidium, ingentis ascensus montis viatores debilitat, supra qvem aliqvalis planities cum exsiccato fluvio *Majameni* ac ex parte in eminentiori monte monachorum S. Antonii abbatis monasterium, ubi, dum in *Gondar* iveramus, male pernoctavimus, ideo in reditu potius apud siccum permansimus torrentem, nil graminis pro animalibus inveniendo, in viciniorem pagum pro emendo pabulo servos emisimus *Schacko* nominatum, qvia vero loci incolæ servis optimam rapuere lanceam ac pessime verberibus tractarunt, illuc eqvitare cum conductore ac aliis servis coactus, litigando cum barbaris, de novo nostros læsere servos, et nisi bene armatus fuissem ac rubro vestitus habitu, signo ministri imperialis infallibili omnes nos occidissent, ideo habitu et armis perculsi, in summam inducti consternationem, ne ut criminales imperatori deferantur, ad meos se prosternebant pedes exosculando, veniam postulando lanceam restituere, longo me commitabantur tempore, semper delicti pœnæqve incursæ veniam exorantes, donec sufficienter mortificatos redire licentiassem.

Tandem ad caravanam rediens ob servos hinc inde vulneratos die seqventi in eodem substitimus loco, dein 27. montes plurimis stratos lapidibus, vix super eos pedem secure figere potens, misere ascendimus, inopinate expressus a certo gubernatore *Michail* ad me missus, ut in montis habitaculum *Adickevelet*, id est „an{n}ulus[831]“, extra viam me conferam ad medicandum infirmum, nolens volens, seqvelas timens malas ac barbaræ gentis tyrannidem, gubernatorem accessi, humanitate barbara sat civiliter receptus, sangvinem infirmo minui, modica succurri medicina, melius se habere asseruit, ideo gratitudinis causa tam pro me, qvam meis servis alimoniam obtinui, tandem aliam medicinæ potionem reliqvi sumendam, grate dimissus sum.

Matutino tempore die 28. caravanam seqvens montis ascensum et descensum petrosum difficulter absolvi unam post horam, aqvam [f. 388v] adinvenimus, qva confortati ulterius progredi judicando, mei barbari insolentes nolebant servi, falso prætextu nullam amplius adinveniri die hac aqvam; verum flexa eorum barbarie ascensum et descensum montium reassumpsimus, qvorum unus horribilior, profundissimus descensus tremantibus pedibus, omnibus rependum erat membris, cum modicus pedum error colli rupturam præsagiebat, qvivis lapsum industriose evitabat, tandem Dei gratia in descensu felices, in valle apud aqvam sub-

831 {} *del.*

© Marburger Akademie 2007

stitimus modico pane azymo ac aqva confortati alios montes et pagos cum aqva turbida transivimus, aliam adinvenientes æqve turbidam ac fœtosam *Adennala* ab Æthyopibus dictam, qva spreta potius ulteriores montium ascensus et descensus cum alio prægrandi monte periculoso reassumentes usqve in aqvam priori meliorem *Marackus* nominatam. Locus ob fluvii irrigationem gramine et floribus ornatus, toto anno virdis et amœnus, causa pernoctationis erat;

summo mane die 29. prætergressis adhuc altiorem, fatigosiorem non abs plurima corporis desudatione ascendimus montem; eo peracto pulchra, etsi petrosa seqvebatur planities, cum novo ascensu et descensu saxosissimo, prominentibus[832] hinc inde montium cacuminibus, horrorem cernenti die tota incutientibus, solabamur tamen invenibili aqva, pagis ac gramine pro animalibus; tandem plurimum lassi, a spinosis veprium arbusculis in corpore læsi, a cuspidatis lapidibus pedibus vulnerati, circa vesperum delectabilem, segetibus plenam intravimus planitiem ac principalem hujus provinciæ *Serai* civitatem.

832 pominentibus *ms.*: *correxi*

© Marek Loggel & ACECS, 2007

[f. 388v]

Caput LII
De Serai civitate et Dobarua

Serai civitas valde exigva, domibus misera, vix unius miliaris Italici magna, abs omni ordine et symmetria more Æthyopum, de lapidibus qvidem fabricata, stramine vero ob continuas qvinqve mensibus pluvias cooperta, vix oppidi Evropei præfigurando similitudinem, nil de ea speciale, minus memorabile referendum.

Residentia solum unius gubernatoris pro tunc juvenculi, cujus pater integro jam anno in Gondar accatenatus ob rebellionem sedebat, ideo prima vice in toto hoc pœnoso itinere; demonstratis imperialibus litteris bene recepti, domo pro dormitione, cibo [f. 389r] et potu assignatis. Juvenculus optimæ videbatur indolis, et nisi alium adjunctum, *Kaber Amlack*, hominem tyrannicum habuisset, melius adhuc nos accommodasset, nam caravanas despoliabat, sibi singula appropriabat tyrannus, nil melius `etiam´ de nobis meditans; verum pro tunc de Gondar amici nostri officialis Græci *Boggiarand*, id est judicis infidelium et Judæorum præsentis, nihil attentare præsumpsit, liberi evasimus, imo tyranno stricte imperans nomine imperatoris omnem nostri curam et sollicitudinem gerendam, nisi disgratiam imperialem incurrere velit. Alias soli notum Deo, qvaliter nobiscum processisset, mulas ac residuam supe<l>lectil{l}em[833] nobis rapuisset, et dum nil tentare ausus, saltem unam e mulis pulchriorem emendi simulabat, cui tandem duabus auri unciis eam admisi, semper interim remanens sub tentoriis cum domino *Boggiarand* in septimum usqve diem Martii, tota caravana, Græci mercatores ac Turcæ Alexandrini se aliqvaliter diverteba`n´t ac post duorum jam mensium spatium persolutæ fatigosæ viæ nil aliud præter modicum panis azymi, nedum ad sacietatem cum aqva sumpti, confortabamur.

Ne tamen tyrannus qvandam nos affligendi adinveniat ansam, dominum persvasi *Boggiarand* judicem, ut totam una cum meo consocio patre Martino Lang caravanam expediat, ego vero ob aliqvaliter ægrotantem amicum judicem cum meo fideliori servo una adhuc die et nocte remanendo, venæ sectione ac medicinis adjuvabam, et melius se habenti ultimu`m´ dolorosum cum maxima cordis mæstitia dedi vale, semel adhuc enixe supplicando imperatori nostri reminisci cum tempore revocandi, vere duro Davidis et Jonatæ ab eo separabar amore, etsi Græco schismatico, nobis tamen toto permansionis ac persecutionis tempore affectionato, lacrymose nos amplectebamur ultima vice, amaritudine discessi plenus, totum divinæ consecrando voluntati, paululum adhuc abeuntem comitabar judicem, versus caravanam post civitatem *Serai* ad aqvam pernoctantem redii; die seqventi per planitiem progressi montem descendimus alium ascendendo, profundam attigimus vallem, apud aqvam pernoctantes;

---

833 <> *suppl.*, {} *del.*

© Marburger Arbeitskreis 2007

in aurora nona Martii properabamus in aliam ante meridiem adveniendi civita- [f. 389v] -tem *Dobarua*, in monte situatam, pariter miseram, partim ab antiqvo ruinatam tempore, partim ab internis regni rebellionibus, abs mœniis apertam, nulla munitam valle, abs præsidio militum, parvam, sub cujus montis pede magna BB. V. Mariæ prostat ecclesia, ubi omnis subsistere cogitur caravana ad solvenda *Bahr Nagasch* gubernatori tributa regia e sclavis et mercibus, qvi pro tunc in pago *Tadazecka* media distante hora a *Dobarua* fuerat, tanqvam ordinaria sua residentia; semper tamen sui loco in Dobarua constituens vezir, seu viceregentem, cum aliis minoribus latrunculis, sufficienter viatores molestantibus, unde non longe distabat *Tesamni*, mons cum claustro demorantium monachorum ab Æthyopibus æstimatorum pro sanctis, qvia nec publicis infamibus, nec privatis utuntur mulieribus, neqve in montem eas ascendere sinunnt ut alii in Abbyssinia monachi contrarium agere soliti.

In *Dobarua* in absentia gubernatoris septem resident substituti, solo tantum corpore a dæmonio dissimiles, tantas injustitias, iniqvitates, tyrannides inexcogitabilium exercent tributorum, singula, qvæ vident, non jam e mercibus censum, sed totas deripiunt merces, sicqve e ditissimis efficiuntur merctaores pauperrimi, pellem qvasi detrahentes, omnia impunite extorqvent; scientes nullibi accusari aut puniri posse.

Nos missionarii non obstante imperiali provisi mandato, ut omnibus provideamur necessariis, non solum nil obtinentes, verum etiam usqve in sangvinis qvasi profusionem tribulabamur; etsi abs omni merce ac rebus pauperrimi, tamen ad redimendam vexam[834] qvatuor auri drachmas exsolvimus, nil imperatoris interposita litterarum authoritas adjuvabat, „longe“, dicebant, „a Gondar distamus, imperatorem non audimus, nos in hoc loco reges sumus,“ summe adlaborantes nos a caravana separandi, ut tandem omnibus nos spoliare, uti ante aliqvot annos certum medicum Gallum cum multo auro et musco reducem, valeant;

verum sufficienter una cum caravana tribulati, mortificati, tandem post septemdecim dierum spatium, vigesima sexta Martii, per varias spinosas arbusculas transeuntes discessimus, supra montem prominentibus magnis lapidibus aqvam re<p>perimus[835], semper per arbuscularum planitiem itinerantes, sub dio inter florentes arbores [[pernoc]] [f. 390r] in loco *Kembela* pernoctando, seqventi die inter arbores montem priori majorem conscendimus, qvo finito per planitiem penes aqvam inter salviæ et rosmarinæ arbusculas optimi odoris duobus diebus perambulabamus attingendo locum *Adaschera Jesu*. Ubi, ne a gubernatoribus in his partibus tyrannicis, maxime in Messaua, nobis præripiantur, mulas vendidimus,

834 vexationem *legere malim*
835 <> *suppl.*

© Vladek Dobrev & Aksum 2007

boves ad portandum nostra necessaria usqve in insulam Messaua conduximus, unum duabus solvendo ``auri´´ drachmis aut solitis de bombace[836] provinciæ telis.

Et qvoniam satis jam distantes a *Gondar* eramus, vicini Mari rubro, securiores a tribulationibus nos fore credebamus, ideo imperialem conductorem remisimus, nil amplius sinistri opinando. Ast!, vix eo licentiato, tunc primo omnem in nos effudere crudelitatem, sub tributum uti caravana attracti sumus, in dies qvatuor panes ac *schiro* (certam farinam ita nominatam) contribuere adacti iis, qvi pro viæ conductoribus se obtulere minando, nisi nos conduxerint, a latronibus obruti perituri, eis vero præsentibus omnes latrones cognoscentibus nil nocumenti accidet; proinde nolentes volentes omni iniqvæ extorsioni consentientes ulterius per arbuscularum planitiem delectabilem majoris salviæ virescentis transeundo, enormis excitabatur clamor ob approximantes caravanæ latrones, consternati plurimum tremantes, qvid acturi, ignorabamus, cum iter bobus oneratis accelerare neqviebamus, solus ego mulæ insidendo effugere qvidem potuissem, sed totam necessariam, licet modicam, deperdendo supellectilem, qvid profuisset? Ideo Deo nos recommendantes sortem ei placentem exspectantes, interim tantum post clamorum timorisqve intervallum misericorditer a latronibus liberati, infortunium evasimus ac paulo post pagum *Asmera* attigimus cum prostante ecclesia beatissimæ Virginis Mariæ, more Evropeorum olim a PP. Societatis Jesu fabricata, nullam hactenus passa ruinam, in optimo conservata statu una cum columnis lapideis intus prostantibus, a populo Æthyopico summe freqventata.

Proinde 30. Martii novam ingrediendo planitiem mox de altissimo sed gratioso ac amœno descendimus monte per sylvam, sub qva in viridi qviescentes mansimus prato, aqvæ [f. 390v] hinc inde decurrentis susurro svavi, loco ab Æthyopibus *Mejhinzy* dicto. Die seqventi parvum qvidem salientes montem, sed eo longiorem ac fastidiosissimum integra media die proseqvebamur descensum *Arve* et *Chedami*, id est Mercurii et Veneris nominatum. Sub monte *Madet* aqvam per planitiem decur<r>entem[837], in hac noctis qviete bonam degustavimus, qvæ pariter inter duos prægrandes montes modica decurrens, seqventi die refrigerio erat, viridantibus pulcherrimis pratis, variis arbusculis, graminis abundantia, aliisqve sylvestribus fructibus, sylvis ridentibus consolati, pernoctavimus in puro longissimo, uti in plummis reqvievimus, gramine.

Hoc enim tempore in hujusce regni parte parvæ incipiunt pluviæ, semper magis et magis se diffundendo, usqve dum tempore majali in Gondar, totamqve Æthyopiæ plagam se diffunda`n´t per continuos qvinqve perdurantes menses, omni die ac nocte pluendo, solo excepto ortu solis usqve in meridiem; copiosa Æthyopes irrigantur pluvia.

836 bombyce *legere malim*
837 <> *suppl.*

© Manfred Kropp & Aethiopica

Huic loco vicinum cernebatur monasterim *Bezin*, in qvo plurimi S. Antonii abbatis demorantur monachi, uti etiam in aliis hinc adjacentibus montibus dispersi in numero qvingentorum, omnem hanc pulchram possidentium terram, cum singulis terræ fructibus, olim sanctissime viventium, nunc vero moribus corruptis, hæresi imbibitorum, pessimam ducentium vitam. Speciale qvid affirmant Christiani, gentiles ac Mahomethani de præfati monasterii ecclesia, asserentes pendentem in fornice ecclesiæ fortem de auro obriso[838] baculum, antiqvis temporibus, dum Romanæ uniti fuissent ecclesiæ, a certo probæ vitæ monacho fuisse appensum, ignorando hodiedum, qva de causa id factum; prætendunt magis, si qvis monachorum aut sæcularium e fornice arripere aut deponere, ut sæpe probatum fuit, vellet baculum, semper de uno in alterum se retrahere locum, foreqve eum arripiendi impossibile; qvod latrones persæpe nocturno tempore attentare volentes, semper [f. 391r] optato privi abiere fructu;

qvod, an verum, dum ecclesiam transeundo conspexissem, ob brevem transitus demoram personaliter experiri neqviens, ne forte fictitiæ adhæream assertioni, nec probare, minus confirmare relata valeo. Neqve si id verum foret meritis modernorum monachorum crederem adscribendum, nisi forse divina Majestas antiqvorum sanctorum merita respiceret patrum, aut svaviter exinde hos hæreticos ad sui pristinam reducere vellet fidei catholicæ agnitionem. Id tamen affirmare qveo, dum sub hoc pernoctassemus monte, ablatam a latrone e monasterio conspeximus mulam, clamante, ejulante ac curvam demonstrante manum, se a Deo punitum ob furtum monachorum precibus ``ipsomet´´ deprædicante[839], tandem a doloribus liberari volens, ipsemet ablatam luens in conventum reduxit mulam. Proinde vix ablatum restituens furtum in instanti sanus ac incolumis, qvæ cum eo facta, deprædicabat[840], impressionem saltem credendi, cum omnem videram seriem ac rei eventum, toti fecerat caravanæ, ideo omnes prætereuntes – sive incolæ, sive exteri Christiani, gentiles, aut Mahometani – possibilem loco existimato sancto ac cunctis monachis exhibent honorem plurimis cum oblationibus, nunqvam aliqvid mali, præjudiciosi aut nocivi eis præsumunt infigere, mala timendo accidentia, non qvidem ab omnipotente infligenda Deo meritis modernorum in hæresi viventium monachorum, sed potius antiqvorum merito SS. patrum, ut taliter sensim ad pristinam reducantur religionem Romano-catholicum, aut forsan cum multa exercent bona opera, saltem præmientur temporaliter nil æternæ lucraturi vitæ, minus futuri habituri præmii.

Nos pro tunc summa obruti pluvia, sub aperto tota nocte perstitimus cælo, ad vesperum [[in]] ordine recto de altitudine montium [[descendentes]] septemdecim conspeximus elephantes valde magnos, trumba usqve in terram dependen-

838 obryso *de* χρυσίον ὀβρυζον *recte legeretur*
839 depre- *ms.* : *corr.*
840 depre- *ms.*: *corr.*

© Nakladatel Academia

te, in aqvæ torrentem descendentes; [f. 391v] bibendo satis montem ordine primo ascendebant, nos interim cum carvana qvieti, ne mali qvid patiamur, inter gramen prostrati jacebamus, plura alia sylvestria cernendo animalia, etiam ferocia: tygrides, leones, lupos etc..

Et qvoniam perdurante imbre aerem non sperabamus meliorem, die seqventi per longissimum saxorum qvatuor horis durantem recessimus montem, sylvulis, a`r´busculis virentem; qvo absoluto novam etsi per planitiem transivimus sylvam, usqve in locum *Dembich* cum centum saltem ex<s>tantibus[841] parvis domunculis formæ rotundæ de arbusculis fabricatis, spinoso circa circum cinctis sepe, commoda cum planitie in medio ad recipiendos boves, vac<c>as[842], verveces aliave animalia; pluviarum enim tempore summa graminis abundantia in maxima custodiuntur copia, qvia dum in una imperii parte aut provincia cessat pluvia vel diminuitur, gramen defficiens, in alia regni parte auctis pluviis etiam illuc animalia conducuntur melius sustentanda ubiqve fortissimo spinoso custodita sepe, ne nocturno tempore a copiosissimis ubiqve leonibus aut aliis ferocibus devorentur bestiis, homines et domestica inibi inclusa animalia. Tantus enim omni nocte luporum, leonum, tygridum aliorumqve ferocium auditur strepitus, ut horrorem cujusvis excitent auribus peregrinantis.

Hæc terra *Najeb* seu gubernatori Messauano ab imperatore Abbyssiniæ donata appertinet cum omnibus stabilibus bonis, ideo omnium caravanarum superiores eum homagii gratia revereri ac aliqvo donativo honorare tenentur, ne more patriæ injuste divexentur; nos missionarii litteris ab imperatore recommendatitiis illi extraditis omni qva par fuit submissione, tyrannidem solitam timentes nos humiliabamus ejus implorando protectionem.

Tota hæc vicina, merum qvasi desertum *Semhar* ab Æthyopibus nuncupatum, leonibus, lupis, tygridibus plenum ac ordinarie omnium ferocium bestiarum communis permanentiæ locus, qvod ego ignorans deambulando a caravana vix sexaginta distabam passibus, improvisse e fossa leo pro- [f. 392r] -siliens, de altera lupus contra me dentibus stridebant, et nisi provisus bono ense ac strepitu a caravana facto depulsi fuissent, facile in eorum devenissem prædam, dein unqvam a caravana me disjunxi.

Et qvoniam in eodem loco aqva misera et salsa ad bibendum erat insipida, qvarta Aprilis discessimus, cum et hæc fœtosa aqva a copiosissimis inibi conservatis animalibus consumetur, intra qvam se pascendo, sordes faciendo totaliter destruitur, qvia tamen alia melior non invenitur, a viatoribus saltem duabus diebus coacte bibitur;

841 <> *suppl.*
842 <> *suppl.*

© Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn

tandem sexta die Aprilis multis perpessis miseriis, fame, siti, inedia, periculis hominum latronum, periculis bestiarum, ferocium animalium, intemperie aeris aliisve tribulationibus multis, Deo oblatis, insulam attigimus Messaua.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 392r]

Caput LIII
A Gondar reditus in insulam Messaua

Ante ingressum in insula *Messaua* e deserto *Samhar* cum aliqvibus caravanæ ductoribus in oppidum *Arckicko* deflexi ad salutandum gubernatorem *Najeb* titulo insignitum extradendo ei recommendativas ab imperatore litteras, ut prouti priori anno nos secure in Gondar promoverat, etiam ammodo reduces summa cum paupertate, qvocunqve iter reassumpturi qviete abire sinat ac prompte promoveat, atqve eo tempore, qvo Messauæ mansuri, ab omni hominum incursu ac petulantia defendat; exprimendo imperator in littera: „pauperes enim sunt, nil mercium vendibilium secum portantes, neqve aurum pro itinere suscipere volentes omnia etiam secum in Gondar apportata propria reliqvere, sunt enim homines nihil de mundo suisqve divitiis curantes, nudis abivere manibus. Proinde illos secure, sine damno corporis promovendo nostram seriam exeqvemini voluntatem ac tanto magis || [f. 392v] gratum facietis, cum illos in Gondar homines justos, bonos toto hoc tempore reperimus, reducibus in terram suam omnia prospera anhelamus, gratia nostra imperiali vobis inclinati mansuri“.

Hac recommendatione extradita, etsi summe persecutionem Christianis solitam timuerim, præter spem ab eo benigne receptus ac lingva Arabica allocutus: „*gaudeo* de vestro tam longo et fatigoso adventu, vosqve multum desolatos ac emaceratos intueor, in accessu enim Æthyopico hilariores vegetioresqve videbamini, nonne vobis prædixeram Æthyopes fore rudes, inciviles, barbaros, exteros homines doctos non amantes?; qvid rei vobis accidit? Nonne summe tribulati ac afflicti eratis?“ Cui nil respondens silentio præterii, gestibus solum confirmabam nesciens, an forsan tentando me hæc loqvatur, in majorem inducendi cupiens tribulationem; tandem ad suam me invitans tabulam, omnem securitatem appromittendo, nil amplius timoris supportandi assecurabat bono me confortans cibo dulcive aqva, synceram observabam compassionem, ideo pro secundiori de Messaua abitu pulch<r>am[843] eidem cum omni apparatu ac ornatu ab imperatoris matre, regina coronata donatam præsentavi `mulam´ adjuncto e gossypio bene exornato tentorio pro nostro itinere adoptato, cum aliis adhuc de Æthyopia allatis regalibus, in donum qvasi decem auri uncias, id est 80 aureos, obtuli.

Tandem vesperi Messauam appul{l}i[844], confrat<r>em[845] meum patrem Martinum Lang conveni, omnem nostram in domo telonaria deponendo supellectilem; die seqventi visitandam tantam populi Mahomethani rep<p>eri[846] copiam, nos vi-

---

843 <> *suppl.*
844 {} *del.*
845 <> *suppl.*
846 <> *suppl.*

© Verlag Dr. Christoph Müller & Associates 2007

dendi desideriosam, tanqvam amici nos amplexabantur nostræ sinistræ compatiendo sorti expulsionis, fideles potius qvam infideles videbantur. Anno enim elapso octuaginta qvasi diebus inter eos demorando, plurimos medicando sanavi, sangvinem minui aliave charitatis officia gratis præstiti, ideo reducem summo recepere a- || [f. 393r] -more, tantis a Christianis Æthyopiæ perpessis afflictionibus, ab infidelibus protectus aliqvaliter respirabam; magis ex eo, dum die seqventi plures ut amici ad prandium invitabant, varia commestibilia præsentabant, tantum solatii hauriens divinam magnificabam providentiam.

Rep<p>eri[847] pro tunc in insula certum dominum *Georgium Panezzy*, Venetum catholicum, simulatum medicum de Indiis Orientalibus reducem, ob auditum anno elapso missionariorum in Æthyopiam ingressum, Giddam appul{l}it[848] cupidus alibi persam in Æthyopia qværere fortunam; ast, audiens sibi referri rebellionem in imperio Æthyopico exortam, nosqve a gente barbara pulsos, maxime conturbatus, ignorans an imperium Æthyopiæ illi convenit intrandum abs missionariis, an vero potius in Evropam nobiscum redeundum; licet jam jam imperatori litteras expediens, licentiam intrandi in suum vastum imperium desiderans, vix credo obtinendam; justissimo enim divino numine iniqvum in perversa sua intentione secundari vix credidi posse viventem iniqvissime cum adducta secum ex Indiis Orientalibus juvene sclava idollatra Baniani, longissimo jam tempore scandalosam ducens vi<t>am[849], baptisandam petivit sclavam, dein legitime matrimonio conjungendam, cujus petitioni consentire nolens, partim ob lingvæ Indianæ carentiam, partim de voluntate idolatræ juvenis, an fidem catholicam libere suscipere velit, interrogare neqviens, minus an in Jesum Christum credat redemptorem cum reliqvis fidei necessariis, uti annos disc<r>etionis[850] jam habentem, intra aliqvot horarum spatium abiturus instruere, ne sacramentum nullitati exponam, etsi lubens non potui, tanto minus cernendo dictum Venetum variis irretitum vitiis, consvetudinem malam relinqvere renitentem ac tot sceleribus innodatum absqve sacerdote Romano in Abbyssiniam intrandi cupidum, tot periculis peccatorum expositum ac seriam salutis admonitionem sibi datam spernentem, tanqvam putridum ecclesiæ membrum || [f. 393v] sprevi, aliunde ignorans an intrandi licentiam in imperium obtinuerit, cum vulnus expulsionis nostræ ob populi rebellionem recens fuerit.

Ille enim erat ipsissimus nobilis Venetianus, qvi anno 1740 a Republica Veneta revocatus fuerat e servitio Hispanorum, colonellus hussarorum, bellum gerentium contra augustissimam imperatricem, reginam apostolicam; obtemperare recusans, tandem in patriam ut inobediens redire non præsumens, in Orientalibus

847 <> *suppl.*
848 {} *del.*
849 <> *suppl.*
850 <> *suppl.*

© Vaclav Hopfel & Academia

Indiis fortunam qværens, in magnam redactus pen{n}uriam[851], magno mogol servire coactus, sat bene aliqvo manserat tempore, ast, sua consveta irretiatus inqvietudine nec inibi subsistere potens, Æthyopiam videndi cupidus, ulteriorem qvæsiturus fortunam, vix tamen intrandi obtenturus licentiam ob recens nostræ expulsionis perdurantisve adhuc rebellionis vulnus.

Eodem tunc tempore in hac insula hæreticus Græcorum comparuit archiepiscopus uno cum sacerdote, duobus diaconis, uno juvene mercante Germano, domini judicis supra mentionati sub nomine officii *Boggiarandi* adjuncto adhuc capitaneo navis, Græco *Bajannotti* dicto, tribus etiam servis Greacis schismaticis, omnes insimul in vast{r}um[852] intrandi Æthyopiæ imperium desiderantes plurimum, magis tamen fluctuantes confusi, qvia qvinqvaginta jam dies elapsi, qvibus nuntii euntes redire solent cum responso imperiali, nil audiebatur prosperi.

Ego adhuc aliqvot in Messaua demorando `diebus´ lubens imperatoris audiissem resolutionem, sed navi prompta ad navigandum omnem nostram imposui supellectilem, die 22. Aprilis, pro tunc festis paschalibus, nil de Gondar adveniendo, navim conscendimus; alia exorta animi afflictione: abitus licentiam <petentes>[853] a *Najeb* gubernatore in nostro || [f. 394r] adventu compassivo et benevolo, in discessu tamen tyrannico, optime sciente nostram paupertatem, attamen qvinqve auri uncias deponere tribulabamur; varios infideles qvæsivi amicos intercessores nostram solvendi impossibilitatem repræsentantes dicendo: „hi pauperes medici septem cum cistis in Æthyopiam intravere, nunc nudis redivere manibus.“ Verum! Dum de pecunia Mahomethanis auri cupidis fit qvæstio, induratum est cor eorum, ideo *Najeb* replicabat: „scio vos pauperes, ideo nil pro me, sed meis duntaxat pro servis justum reqviro pretium, nil enim in Æthyopiam intrantes multa vobis servitia præstantibus solvistis, nunc abituri justam deponetis mercedem;“ qvam summa humilitate, precibus continuis, `una et´ media tandem deliberavi uncia, discedendo provisi adhuc qvatuor cum dimidia unciis gratias agentes `Deo´ de hac nos insula liberasse, parva qvidem – vix medii miliaris Italici longa ac ejusdem largitatis –, magna tamen in tribulandis viatoribus; etsi vix tertia habitata pars, domus ligneæ ac stramineæ, paucæ de lapidibus constructæ, reliqva insulæ pars ad deambulandum vacua, sæpius terræ motui subjecta, omni qvasi septimana terrorem populo incutienti, nullo munita castello nec tormentis, minus aliqva fortificatione, solum pauci qvidam præsidiales omni anno cum *Kaymackan* adveniunt milites e civitate Giddensi ad extorqvenda e mercibus in Æthyopiam invehendis ac etiam evehendis tributa, atqve ab ominbus adventantibus ac redeuntibus personis, etsi nil mercium ferentibus, nummos extorqvent sub colorato titulo protectionis magni sultani Constantinopolitani, suam exercent tyrannidem, licet hæc insula alias im-

851 {} *del.*
852 {} *del.*
853 <> *suppl.; tantum diagnostica*

© Marburger Gesellschaft für Äthiopistik

peratori spectave`rit´ Abbyssiniæ, tamen Mahomethani || [f. 394v] suam exercent præpotentiam – partim ob desidiam et luriditatem regiminis Æthyopici, partim ob subditorum ignorantiam, suas terras defendere nescientium, successive multa ab imperio Æthyopico prærepta sunt, undiqve idolatris, gentilibus et Mahomethanis cincto, qvi hodiedum Æthyopes passim suos nuncupare sclavos consvevere.

Portus insulæ mediocris, semper securus, decem saltem naves recipiendi capax majores, minores tot, qvot libet, omnesqve ad sexaginta passus portui avicinare possunt. Anno 1738 Indiana navis Gallica Messauam appul{l}it[854] cum variis Sacræ Sedis Romanæ expeditionibus, missionarii in Æthyopiam intrarunt, redeunte pro interim navi Mocham ad peragenda commercia, ac dum patres responsa ab imperatore Abbyssino obtinuissent, reduce pro eis nave in Evropam rediere; ideo communiter Messaua in Æthyopiam assumitur iter cum caravana per loca mox antehac descripta, qvod et ego cum meis duobus consociis bis divina assistente gratia persolvi, etsi plurimis perpessis periculis, miseriis ac tribulationibus.

Si tamen qvis aliud assumere vellet iter, caravanæ unitus transire poterit locum *Dixa*, non multum a meo itinere dissitum, communius ab incolis assumi solitum. Aliud adhuc iter est cæteris securius per *Abu Alef*, aliud minus practicabile est per *El Ed*, qvod immediate de Mocha assumitur navigando directe, absqve eo, qvod opus sit Messauam attigendi, dirigendo navim ad portum *Beilul* non longe distantem a portu *Babel Mandel*, qvam Arabes optime demonstrare sciunt, est enim valde magnus a natura pulcherrime fabricatus, securus ac Æthyopiæ spectans. Verum incolis desidibus, nulla commercia aut negotia curantibus portus non freqventatur, a paucis custoditus Arabis, in qvem olim Alphonsus Mendez in- || [f. 395r] -gressus, dum a Lusitania conduxerat exercitum terram intrando, felicissime Æthyopiam attigit. Tandem 100 qvasi annis imperium Æthyopicum Romano obediens pontifici, semper a munificentia fidelissimi Portugalliæ regis contra rebelles adjuti, remansere fideles usqve ad infelicissima rebellionis tempora, dum ejecto patriarcha Alphonso Mendez Jesuita plurimis cum missionariis ac omnibus catholicis Evropeis svave Christi jugum excussere.

Imperator Æthyopiæ *Inerus* jam anno 1715 prævenire volens omne futurum malum succursum ab imperatore Leopoldo petebat ordinando naves in portum *Beilul* dirigendas, unde exercitus facile in interiora imperii conduci potuisset, est attamen iter Messauano difficilius, jam ab aliqvibus qvondam magno assumptum labore.

Ipsi Galli anno 1735 experti referre possunt Mare rubrum navigentes ex parte *Cosseir*, defectu lignorum et aqvæ, aliqvot nautas in terram emissi, nil sinistri cogitantes, magno impetu a sylvestribus Arabis capti, lanceis confossi, optimo devorati gustu; dum autem navis nauclerus emissos ad redendum ex<s>pectasset[855],

854 {} *del.*
855 <> *suppl.*

© Nakladatelství Academia

impatientia ductus pluribus secum acceptis terram conscendens suos qvæsiturus mera illorum ossa reprehendit et nisi omnes bene armati, parem habuissent sortem; modica lignorum ac aqvæ provisione contenti navigationem prosecuti sunt. In illis enim partibus gens barbara, magis feroces bestiæ, qvam rationales dici possunt homines; ego Æthyopiam petens optime cum eis eveneram servitio medicinarum, sectione venarum, industria partim musices harphæ huic genti valde mirabilis, partim obseqviis, infirmis præstitis, non solum humilitate et patientia summa, sed et omni promptitudine serviens affectum lucratus populi, semper cautus offendendi qvenqvam, ne se vindicandi causam assumant, alias vindicativi summe;

sunt etenim paris indolis omnes Rubro ma- || [f. 395v] -ri vicini, experientia doctus, octuaginta diebus in primo meo adventu insulam Messaua incolens, in reditu diebus qvatuordecim, ubi exigva victus invenitur alimonia, nisi de Æthyopia apportata, ideo non modicam cum meis duobus consociis passus pen{n}uriam[856], qvam tamen ob plurima charitatis administrata infirmis officia sublevabam, in jaculandis avibus, obtenta a gubernatore licentia in dies reficiebamur; in Mari enim rubro semper circa decimam matutinam horam decrescente fluxu et refluxu ad mille passus deambulabili, variis vermiculis atqve parvulis pisciculis supra terram, summa avium varietas advolat se nutriendo, qvasi cicuratæ coram homine non avolant, cum ab incolis nunqvam jaculari solent, facile in meam deveniebant prædam, qvotidie tantam jaculabar copiam, ut pro nostra sustentatione abunde suffecerit, et qvod deficiebat in aliis, aves supplebant.

856 {} *del.*

© Marek Hoppel & ACECOSAM

[f. 395v]

Caput LIV
De abitu ex insula Messaua

Tot tandem evibratis erga Deum desideriis vigesima nona currebat Aprilis, nocte media Mare rubrum optimo navigare cœpimus ventu, seqventi mox die hora matutina nona in insulam *Dahhlack* appul{l}imus[857] alias vix duabus diebus et noctibus attingibilem, ubi per tres remanendo dies provisionem victualium, aqvæ et lignorum coemendo.

Interim specialia observans, octo in se continet incolarum loca: I. *Dezcko*, II. *Diballu*, III. Sellagit, IV. *Dahlack* pagus, V. *Dorbeschit*, VI. *Džimhebet*, VII. *Kimliba*, VIII. *Nochra*. Hæc insula omni ex parte est accessibilis, satis magna, periculosa tamen navibus ob non modica circumjacentia scholia[858] lapidum et corallorum, in nautica instructi `parum´ Arabes, difficulter accedunt, sæpius misere naufragantur.

Incolæ misere ob terræ ariditatem, solis ardorem ac siccitatem parum aut nihil crescendo vivunt, et si qvid seminatur, parum colligitur fructus. Olim tamen insula erat floridissima ob copiosa navigantium com- || [f. 396r] -mertia, scientes pro tunc incolæ perlas, coralla piscari, nunc ignorantes, etsi horum etiam hodie plurima sit copia, solis, si fame perire nolunt, nutriuntur piscibus. Hac de periculorum causa raro Turcicæ ex Ægypto naves frumenta adferunt, pen{n}uriam[859] ideo patiuntur; olim tamen probant magnificentissimam duæ in medio prostantes alabastrinæ statuæ virum ac feminam[860] præfigurantes, probabilius a Romanis, dum olim inibi dominabantur, fabricatæ, qvarum qvævis in manu scutellam tenens, perlas, coralla uniones repræsentans mulier, semen vero *tam* pro pane pinsendo vir, cum Syriacis subtus exsculptis litteris, statum miserum pro tunc repræsentantibus, legitur: „*si pro hac gemmarum ac corallorum scutella talem frumenti aut alterius grani obtinuissemus, fame tam misere non perivissemus*.“ Ideo optime adhuc Arabes antiqvarum recordantes divitiarum, suos ita disponente numine fame enecatos antenates ob iniqvitates, scelera ac carnalitates, in qvibus et ipsi ultimum ponendo finem perseverant, vitam ducunt bestialem, in sudore vultus sui qvotidianas plangunt miserias, aliqvo solum flocco vestiti, magis ambulant nudi, rapinis exterorum as<s>veti[861].

---

857 {} *del.*
858 scholia *de it.* scoglio *derivatum, lat.* scopulos *legeretur*
859 {} *del.*
860 fæ- *ms. : corr.*
861 <> *suppl.*

© Marek Loppel & Acta 2007

Unde ulterius navigantes qvarta Maji majorem[862] Rubri maris extensionem, qvasi mare altam, intravimus, parum extra viam declinantes pulchrum attigimus portum ``insulæ´´ *Kameran* nominatum, ovalis perfectæ rotunditatis, pro navibus securum, a terra firma sex saltem Italicis miliaribus dissitum, ubi regni *Jemen* terra firma cum oppido, seu potius pago, *Salin* prostat atqve mox dicta insula pro carceribus suorum inimicorum in castellum ponendorum, altis provisum muris deservit. Incolæ loci a rege *Jemen* soluti locum custodiunt omnesqve conficiendis de foliis arborum sportis se applicant, eas hinc inde divendentes se alunt, homines enim sunt miserrimi, nigerrimi, majori de parte nudi.

Nil nobis inibi accidit deliciosius præter aqvam in saxis excavatis tanqvam puteis conservatam optimi gustus absqve fœtore et vermibus hactenus solitis, tantum, qvantum anhelabat[863] natura, non aliter, ac si [f. 396v] cælestem bibissemus mannam, sumpsimus, Deum pro hoc dono laudantes, qvasi in deserto bona nos dignatum fuisse confortare aqva. Nostri nautæ Arabes nudi præ solatio saltabant præ jubilo cantantes, corpora abluebant, etiam illi suo modo divino grati Creatori, se confortabant, et qvoniam duabus qvasi miliaribus Italicis hi putei a *Kameran* distabant, plures navigantes e navi egressi per terram ad evitandas alias maris miserias in civitatem *Mocha* properabant; nos tamen missiomarii in navim reversi bonam adinvenimus aqvam ac pisces in abundantia pretio minimo. Illud fortalicium antiqvissimum cernitur probabilius, qvondam ab Evropeis constructum, nunc, cum nihil a Mahomethanis reparatur, ruinæ proximum; ubi itidem variæ lapideæ domus, commodiori specialiter ex<s>tructo[864] gubernatoris pallatio, reliqvæ de lignis miseræ cernuntur domus.

Nos interim eadem renavigabamus via post meridiem qvinta Maji, vento deficiente parum confecimus itineris, post solis occasum meliori ac validiori ventu felicius navigabamus tota nocte, diebus subseqvis sæpe anchoram jecimus ac primo die duodecima in civitatem *Hodide* appul{l}imus[865], locum magnum, pulchrum, plurimum e lapidibus fabricatum cum portu commodissimo, etiam Evropeis cum navibus intrandi licitum; nam civitas mercantilis sat florida, plurimis idolatris *Bagniani* dictis impleta, commercia ex omni parte ducentibus; sibi adjacentem habens insulam *Elluhaja*, eqvidem com<m>erciorum[866] locum. Nos continuo in navis carcere octavo jam die remansimus terram conscendere timentes, ne forsan qvid sinistri a barbara gente nobis accidat; raro enim aut nunqvam Christianos videndo facile in aliqva`m´ incidere potuissemus miseriam ac denariorum extorsionem.

862 -rum *ms. : corr.*
863 anhelebat *ms. : corr.*
864 <> *suppl.*
865 {} *del.*
866 <> *suppl.*

© Verlag Ergon & ACDSEE

Apportatis itaqve necessariis mercibus die 20. Maji anchoras solventes discessimus, aliqvaliter hoc mansionis tempore confortati, de optimo caffee provisionem fecimus, cum in *Dahhlack* plurimi || [f. 397r] arborum campi, per modum sylvarum fructibus caffee plenissimi deliciose cernuntur, dulce adhuc rubrum caffee uti cerasa cum gustu comeduntur; intus duo tria, qvandoqve qvatuor in alba pellicula granella caffee asservantur, tandem adusta magno cum odore bibuntur, sex etiam octo violæ pro crucifero venduntur. Exinde qvam maxime in Arabiam petream, *Gidda* ac sua adjacentia loca devehitur caffee, in Magnum Cairum, Alexandriam, Constantinopolim ac alias Evropæ partes.

Cursum tandem versus Arabiam felicem, *Mocha* civitatem tenuimus, qvarta jam die ventu carentes, omnem aqvæ provisionem ac lignorum consumpsimus, abs ulteriori spe *Mocham* attingendi ea die coacte semel adhuc in civitatem *Hodide* redire resolvimus ac 24. Maji portum attingendo ad refocillandas aliqvaliter vires, plurimum debilitati ob defectum alimoniæ civitatem adire statuimus, cadat tandem qvomodocunqve, vires confortandi necesse fuit, de navi descendimus. Verum Deo adjuvante nil sinistri a barbaris perpessi, bona vervecina confortati carne, fructibus optimis pro parvo pretio. *Amba* fructus ovalis figuræ anserino similis in magnitudine ovo, gustus dulcis, optimi odoris juniperini, coloris flavi cum succo copioso sano et febrifugo. *Mus* fructus alibi jam descriptus gustus prope cælestis. *Dactilli* recentes et sicci dulcissimi, botri exqvsitissimi, melones duplicis sortis et aqvatici in maxima venduntur copia, nos triduo remanentes bene refrigerati, antiqvarum ex parte obliti miseriarum.

Tandem navim conscendentes die 28. Maji versus *Mocham* navigavimus, obviando navi minori Anglicæ octo cum tormentis, profunditatem maris mensuranti, securum iter majori navi investigando cum intentione imposterum sua in *Hodide* civitatem convehendi commercia, valde pro mercibus commodam et populosam. Unum est tamen, qvod mirabar, præter Arabiæ consvetudinem, mulierum capita modo alio, qvam virginum vestita, ex charta colorata || [f. 397v] et inaurata cornua gestantium, faciem variis pictam coloribus, manus pedesqve ac totum hinc inde corpus depictum pro summa æstimant pulchritudine, ideo contra Orientalium morem svelatæ[867] incedunt, viris in considerabilem complacentiam.

Et qvoniam ventus perdurabat favorabilis, feliciorem faciebamus navigationem, jam secunda Junii feliciter in civitatem Mocha appul{l}imus[868], atqve magno solatio ob tanta supportata a tempore nostri Æthyopici exilii pericula, famem et sitim barbarorumqve persecutiones terram conscendimus.

867 svelatæ *certe pro* invelatæ – *cfr. ital.* svelare
868 {} *del.*

© Nakladatelství Academia

[f. 397v]

Caput LV
De civitate Mocha

Etsi ordinarie Messaua directo tramite navigantes qvatuordecim dies insumere sole`a´nt, tamen Mahomethani, variis onusti mercibus hinc inde eas deponendo, se detinent, iter prolongatur; de *Gidda* usqve Mocham centum aliqvot numerantur miliaria, recto tramite per maris medium navigantes sex insumunt dies, mediocri licet ventu, si tamen circumjacentes attingunt insulas, sex etiam insumunt septimanas; hæc pars melior Arabiæ felicis æstimatur, se extendendo versus Mare rubrum ac Oceanum, ordinarie sub nomine regni *Jemen* noscitur, cujus capitalis *Moab* dicitur, mediocriter magna, muris de terra cincta, cum variis extra muros ad se divertendum pulchris domibus. *Mocha* civitas cum portu absqve muris in gradu decimotertio cum dimidio latitudinis et sexagesimo octavo longitudinis situata est magna, maxime mercantilis, non longe distans a stricto *Babelmandel*, per qvalem Mare rubrum ac *Mecca* communicat cum Mari Indiaco; jam confinans Arabia felix, Desertæ Arabiæ, in se præter regnu`m´ *Jemen*, etiam *Muscati* continens.

Dum itaqve cum meo consocio terram conscendissemus, tyrannides solitas in perscrutandis nostris modicis rebus timebamus, ast, clementem in telonio perqvisitionem sustinuimus, mox in locandam prophetæ Mahomethi intitulatam, qvasi maximum pallatium introducti, multis || [f. 398r] centenis cellulis separatim provisum, omni extero cujuscunqve nationis aut religionis indiscriminatim pro solutione elocandis; vix intrantes consolati tot Evropeorum conspectis navibus de Indiis Orientalibus advenis, Gallicis tribus, Anglicanis qvatuor, Hollandicis duabus ac Portugallica una, die seqventi omnibus homagium deponentes, affectiores reperimus Anglos, sæpe bono confortati prandio, omni possibili modo nostram sublevabant inediam; non minus Portugalli immaginabiles charitatis nobis exhibuere affectus, duce navis persæpe nos invisente plurimis ab eo replebamur favoribus; soli Hollandi, Mahomethanis pejores, nec bonum præbuere oculum, qvorum lucrari affectum credentes, si subditos cæsareæ regiæ Majestatis nos asseruerimus, nil juvabat, gentilibus duriores; a Gallis, Anglis ac Portugallis abunde sublevabamur, per civitatem secure deambulabamus, eam cum portu, tot qvot capaci recipiendi naves majores, considerantes, qvarum omni anno octo saltem cum optimis Indianis adveniunt mercibus, qvadruplum de illis colligendo fructum, dein pecuniam omnem pro Arabico expendunt caffee, et cum ille Mochensis maximus et optimus totius Arabiæ est portus, minores centenariæ de omni parte adveniunt naves undiqve caffee deferentes.

Unde magnus Mochensis nobilis non in *Mocha*, sed in *Sanaa* majori oppido duodecim diebus distante residet, communiter a populo Arabico rex *Imam* appellatus, sub suo regimine Mochensem tenens gubernatorem titulo *Amir Soliman* insignitum. Gubernat enim rex *Imam* totum *Jemen* seu *Jamal*, territorium cum om-

© Niedersächsische Staatsbibliothek

nibus adjacentibus oppidis, pagis, insulis, una cum Hodide. Volunt Arabes unum e regibus hujus provinciæ fuisse ad præsepe adorando Jesum Christum, tunc jam residentem in *Sanaa* totius provinciæ loco pulchriori, magnificentiori, populosiori ac in maximo monte situato, etiam eleganti Maris rubri proviso portu, merito civitas dici posset, cum sub sua directione *Beit-Facky* civitatem tenet majorem in deliciosa constructam || [f. 398v] planitie, in se complectendo duodecim elamir seu principes subordinatos magno nobili *imam*.

Diebus aliqvot in alio distante monte alter nobilis gubernator, etiam *imam* dictus – in populo fortior, marsupio vero debilior –, habitat, semper bellum gerens cum magno *imam* civitatis *Sanaa*, persæpe magna hominum glades prosternit plurimos, maximum in populo ac provincia causat damnum, ideo ad præcavenda tanta mala et cædes *imam* de *Sanaa* qvasi tributarius efficitur, omni anno 30 000 scudorum, si pacem conservare desiderat. Victori pendere tenetur, etsi suum regnum totius Arabiæ felicis principale sit dominium, ab ipso tanqvam independenti rege *imam* gubernatum, a qvo totum territorium *Jemam* sumpsit nomenclaturam, cujus incolæ omnes Mahomethanam seqvuntur sectam; rex *imam* tempore belli ordinarie residet in regia civitate *Moab* seu *Mohab* in maximo saxoso monte situata, a *Mocha* diebus decem distante; ubi meo tempore seniculus nonagenarius morabatur rex, ob suum senectutem et impotentiam plurima sui regni parte a propriis duobus filiis regnandi cupidis privatus fuit, et dum etiam hi inter se bellantes, alius exter populum commendans contra eos prævaluit ac senis loco alium constituendo regem, proinde tædio affectus seniculus, in secretum montosum secessit locum, privatam ac eremiticam duxit vitam, qvare ideo generalis commendans a principio se simulans regni coadjutorem, tandem victoriis elatus sibi ipsi appropiavit regnum, pro tunc injuste regnando in *Sanaa* residet.

Curiosum tamen inter se hi reguli gerunt bellum qvotidie a longe se aggrediendo, ita ut globi unius non attingant alterius campum, sc{h}lopum[869] non in facie, sed in genu explodendo applicant[870], suntqve milites omnes qvasi nudi, solo cooperti flocco; et tunc qvam maxime devotionis gratia || [f. 399r] mosqvitas freqventant et magno fervore diem Veneris colunt, ideo etiam gubernator Mochensis, *Dola* nominatus, eo die mesqvitam multis commitatus militibus, officialibus ac primis loci dominis reverenter visitat, eundo et redeundo continuo arma explodunt jaculantes, tanqvam bellum contra inimicum inituri, qvare ideo pro tunc omnes a portis et fenestris se retrahunt, ne infauste a cæce jaculantibus occidatur qvisqvam.

Hoc regnum ob abundans caffee imperio Æthyopico magnam debet obligationem, cum ex translato ac transplantato ab Æthyopibus in hodiernum diem plurimas pecuniarum colligat summas, a solis Evropeis Indiarum navibus milliones scudorum lucrando, suis satisfacit indigentiis, qvia præter illud lucrum nil aliud,

869 {} *del.*
870 s. non ad faciem, sed ad genum e. a. *legere malim*

© Vydavatelství Academia 2007

qvam modicum tritici ac seminis *durra* nominati crescit, e qvo pauperes panem pinsunt, et qvoniam nil usui humano inibi reperitur, totam illam pecuniarum abundantiam pro Indianis pendunt mercibus, telis finissimis, holoserico, pretiosis variis ad vestiendum materiis, grano aliisqve necessariis, omnis eorum thesaurus noviter ad Indias transportatur.

In Mocha tamen, ut vulgo apud Evropeos sonat caffee Mochense, nullum crescit, sed intra regnum, ubi qvandoqve copiosæ cadunt pluviæ, specialiter in loco *Beit-Facky*, qvatuor diebus a Mocha distante, illud prælaudatum crescit caffee, in meris elevatis montibus, die toto solis radiis expositæ arbores, duorum vel trium brachiorum altæ, per modum alicujus sylvæ plantatæ, copiosissimos, tanqvam cerasa forent, fructus ferunt rubros, comedendo eos qvasi gustus cerasini, in alia pellicula alba, granula caffeee duo, qvandoqve tria qvatuor inclusa cernuntur.

Incolæ hujus terræ, etsi in mediocri qvantitate triticum seminent, attamen non de eodem, sed de *durra* panem adamant, qvod semen (molis carendo) in excavato oblongo lapide conterunt feminæ[871], mox aqvam in eum fundendo, pastam conficiunt, prouti placentulas efformant, supra carbones pinsunt ac immediate calidas manducant, qvia frigidæ eveniunt insipidæ; invenitur qvidem in Mocha panis triticeus, sed solis usualis Evropeis, raro incolis. || [f. 399v]

Crescit præterea milium, granum Turcicum, pauci hortenses fructus, raphani, lactuca sylvestris, variæ odoriferæ pectorales herbæ. *Meluchia* herba est a mulieribus maxime adamata. *Betingan*, Italice *Melingam*. Fructus arborum Persica magna pulcherrima, bricocoli, bruna[872], certa pyra minora ab Evropeis distincta pyris gustu et specie; ac qvia ab Arabis ante maturitatem decerpuntur, nullius sunt valoris. Uva inveniuntur excellentia tribus, qvandoqve qvatuor durantia mensibus, poma aurea ac etiam subtilissimo cortice mala[873] citrina abundanti succo optima, in maxima inveniuntur copia, ita ut pro tribus *camassi* centum emantur; *camassi* autem 70 unum Romanum efficiunt scudum, pro qvo 2333 evenirent mela citrina, qvæ ex certo loco duabus diebus Mocha distante apportantur, qvia duos inter montes asperrimos, amœna vallis scaturiente aqvæ rivulo irrigata, fructifera tantis citrinis redditur pomis ac tamarindi fructibus, qvorum arbores copiosissimi humanum jucunde recreant visum, fructus autem tamarindi non sunt uti aliis in partibus boni et gustuosi, eo tamen meliores inveniuntur ficus Indiaci sub nomine *mus* alibi descripti.

Laudabilius reddunt regnum certi lapides ab incolis *Solimanni* seu Solomonis, aut etiam gemini dicti, qvia de regno *Jemen* suam ducunt originem, diversissimorum colorum, rubri carmasini[874], albi clari ac lucidi, ab Arabis corallini nun-

871 fæ- *ms.* : *corr.*
872 bruna : *fors pro lat.* fusca
873 mela *ms.* : *corr.*
874 coccinati *legere malim*

© Marburger Gesellschaft 2007

cupati, ignorantibus discernendi lapides Agathæ a Solimanni lapidibus, magis lucidis et perspicacioribus; atqve melioribus pro sculpendis qvibuscunqvæ figuris, Agathæ vero lapides pro sculpendo duriores. Non minus abundantissimum invenitur incensum, in confinibus regni versus *Aaden* copiose crescens, id est inter *Jemen* et *Muscati*, terminos abinde per omnes Evropæ transportatur partes. Non desunt huic Arabiæ gallinæ, an{n}ates[875], columbæ, plurimæ turtures, magnæ aves sylvestres diversissimæ, ab Evropeis distinctæ, qvarum || [f. 400r] una specialior jam in insula *Kameran* visa, *garat* nominata, ab Evropeis vero *flamminga*, pulcherrimis rubris vestita plumis, supra et infra alas promiscuis, aliis etiam intermixtis coloribus, visu digna, oblongis pedibus qvinqve qvasi pedum rubri coloris. Collum subtile sex pedum longum, caput parvulum, rostrum aqvilinum curvatum albi gestat coloris, alas tribus ornatas coloribus, subtus nigro, superius rubro ac albo prominentes. Restans corpus albo et nigro intermixtum colore, avis pulcherrima in marinis se detinens portubus, piscibus nutrita.

In maxima inveniuntur copia *scolopaces*, ab Italis *beccaci* dictæ, perdices infinitæ, notanter dum locus *Mura* innundatur sex distans horis, a certa aqva in lacu conservata, in defectu pluviarum campi seminati ac variæ herbæ optimum incolis producunt emolumentum, pro tunc præter perdices variæ majores et minores cernuntur aves, qvarum dum incolæ propria ignorant nomina, etiam ego denominandas prætereo. Exinde fit, ut Hollandi in Mocha degentes lactucam appetentes magnis expensis ex loco dierum trium distante, *Tais* dicto, apportari sinant, ac prouti summa raritate in his partibus se delectant.

Ne tamen etiam animalia prætereamqvadrupedia, plurima sunt: eqvi admirandi, ab omnibus æstimatissimi ac valoris maximi, hinc inde venduntur; etiam asini Cairinis majores et validiores, unus 100 aureis vendi solet; mulæ plurimæ, vaccæ, boves carnibus gustuosi, capræ coloris rarissimi ac vere mirabilis, ab extraneis advenis etiam Indianis coemuntur navibus, secum pro raritate deportando in alias mundi partes, præcipue Angliæ ac Galliæ.

Dantur animalia sylvestria *viadi*, uti parvi cervi absqve cornubus, simiæ innumeræ majores ac lupis pares, in posteriori parte rubræ, etiam 100 simul unitæ erga viatores currunt cum strepitu et clamore, in posterioribus solum stando pe- || [f. 400v] -dibus se elevant, timorem transeuntibus incutiunt, qveis persæpe uniuntur lupi ordinarii *gatti magmoni* nominati, præter qvos alii sunt colorati pulchri, qvasi coloribus delini`a´ti, alias *hienæ* dicti. Mures inveniuntur majores uti parvi nefronduli in maxima copia ædificiis sub fundamentis fodendo nocivi. Agni, verveces Alepinis similes, minori tamen cauda, gustus in manducando optimi. Piscibus Mare rubrum abundans, nutriuntur incolæ variarum specierum optimis, præcipue bonis marinis luciis ac altera specie, ab Hollandis *spiring* dicta, ab Italicis *cefa-*

875 {} *del.*

© Vladimír Hopel & Academia 2001

li, ab incolis vero *arabi* vocata. Alii sunt *raiæ*[876] seu *rata* non inferioris bonitatis. *Cancri* marini majores trium qvatuor librarum, alii minores oblongi, alii parvuli una cum cortice comestibiles.

Nos igitur missionarii hac infidelium conversatione satii[877], duobus jam mensibus abitum anhelantes qvam maxime ob solis ardores inexplicabiles, arbitrando nos in calefacto stare balneo, qvia etsi hactenus multas mundi peragraverim partes, nullibi similem expertus calorem, neqve alii navigantes Evropei aliis in mundi partibus talem affirmabant. Civitas Mochensis, insula *Kameron* cum adjacentibus Arabiæ felicis locis atqve etiam *Persia* in solis ardore ac excessivo calore omnes mundi alias excedunt partes. Ideo homines nobiliores solo oblongo vestiuntur indusio, simpliciores vero plerumqve nudi aut modico flocco verenda cooperiendo deambulant. Circa meridiem omnia in summo sunt silentio, nec homines, nec animalia, minus aliqvæ comparent aves, in tantis caloribus ovum arenæ imponendo paucis momentis sorbile coqvitur, aqva fumans ut ab igne proxime coqvenda apparet, commode thee bibi potest.

Una vice circa horam qvartam pomeridianam cum Hollandis exiens caniculo nobiscum decurrente, ullulabat nimium, causam sciscitantes, pellem pedum ejus elevatam, qvasi ab aqva bulliente rep<p>erimus[878] adus- || [f. 401r] -tam, ab infocata radiis solis arena; ideo incolæ noctu solum itinerantes viam peragunt, si tamen necessitate pressi, de die deambulandum aut eqvitandum, ubicumqve sol splendicat, manus, pedes, facies ardore tumescunt, ac si calida suffunderentur aqva, paucos post dies pellis decorticari solet, vix credibile, nisi experto. Magis adhuc vento exorto calido regnant ardores, et si tunc itinerantes in terram non procumberent, exhalatione terræ aliqvo modo respirantes, perire deberent. Etiam incolæ magis calori as<s>veti[879], similibus cruciantur ardoribus, exteri vero, maxime Evropei, suffocantur ac moriuntur plurimi.

Communiter tamen a mense Octobris Orientales dominantur venti *est* aut *sud-est* fortissimi, perdurantes usqve in Februarium, domos evellere aut lapides evertere videntur; ideo omnes illæ domunculæ de stramine factæ tempore calorum pro aliqvo levamine corporis, nisi auferantur tempestive, a ventu valido in aerem efferuntur. His tandem durantibus ventis sudantes exire summe præcavent, ne solitis aggraventur febribus calidis, intra octiduum, aut decem dies securam afferentibus mortem, et qvidem Evropeis magis. Proine pro tunc nisi summa pressi necessitate omnes exire præcavent, calidius vestiti incædunt.

A Februario autem usqve in Septembre`m´ venti *nord* aut *nord-ouest*, etsi variabiles et inconstantes regnent; pro tunc calores crescere incipientes cavendi pari-

876 raii *ms. : corr.*
877 satiati *legere malim*
878 <> *suppl.*
879 <> *suppl.*

© Nader Doppel & Acs 2007

ter, circa horam pomeridianam tertiam exeundum, ut natura sensim as<s>vescat[880] calori; solus Evropeis deservit Septembris recreandis, pro tunc qvasi omnes in distantem sex horis locum *Mora* se conferunt, venatione se divertendo, domum ab Arabis pro dormiendo magno locantes pretio, qvantum possunt, se divertunt, qvia reliqvum anni tempus soli calorum ac ventorum nocivorum deservit mortificationi.

Mensibus Decembris et Januarii prouti in *Gidda* ter aut qvater pluvia decidit solum, || [f. 401v] ideo multa esculenta, qvæ abundantioribus pluviis crescere potuisset, populum privant necessariis.

880 <> *suppl.*

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 401v]

Caput LVI
Adhuc qvædam de Mocha notanda

Ex relatis hactenus caloribus excessivis crederet qvis populum fore nigrum, sed cum id non ex calore solis, sed e natura ipsa, prout de Abyssiniæ retuli rebus, proveniat, ideo etiam Mochenses aliiqve Arabiæ felicis, Petreæ ac aliorum adjacentium locorum incolæ non albi neqve nigri, sed coloris obscuri a sole adusti sunt; ordinarii lumbis solum ac verendis aliqvaliter contectis incedunt[881], nobiliores tamen oblongis largis indusiis præter validiorum tempus ventorum more Giddensium vestiuntur; sunt aliis Mahomethanis fideliores, Christianis affectiores, dum enim pro coemendo caffee ab Evropeis sacci pecunia pleni, non sigillati, camelorum famulis consignantur, securissime itinere qvatuor dierum in *Beit Facky* deferunt, nunqvam aliqvid deperdidisse aut ab aliqvo viarum latrone vi ablatum fuisse expertum est. In portu autem Maris rubri incolæ pessimi, deceptores ac in contractibus mutuis defraudatores sunt.

Mercatores Mochenses communiter ab Evropeis merces abs omni soluta pecunia recipiunt, obligando se intra duos, vel tres menses solutures; dein fideliter pecunia aut caffee satisfaciunt. Qvandoqve *dola* seu gubernator suo ac regis nomine surripit merces, ac dein difficulter satisfacit, admonitus solvendi, nil se scire de mercibus respondet, ideo solvere denegat; Anglis meo accidit tempore, justum triginta patacarum millium a rege debitum negatum fuit, ideo cautiores Hollandi raro aut nunqvam abs parata merces exponunt pecunia.

Regni hujus civitates et oppida utcunqve commode Turcico fabricata more cernuntur, etsi a symmetria Evropeorum declinent || [f. 402r] plurimum, sunt autem principalia *Mohab*, *Sanaa*, *Mocha*, *Beit-Facky*, *Hodide*, *Abzebit*, inter qvæ *Mocha* magis mercantilis ad Mare rubrum situata ac bono provisa portu, securo solum eo tempore, qvo intensiores durant calores, antehac enarrati, insecuro tamen dum venti incipiunt, omnes naves, ne naufragio subjaceant, de portu renavigare coguntur. Duobus provisa castellis, paucis tormentis in utroqve civitatis cornu prostantibus, qvasi lunam formando. Præter ventorum tempus copiosæ sub anchoris mercantiles cernuntur naves [[mercantiles]] de omni mundi parte ad coemendum caffee accurrentes.

Domus e lapidibus paucis exceptis fabricatæ, trium aut duarum saltem contignationum, obscuræ tamen omnes, qvia fenestris vitreis[882] carentes, qvarum loco foramina qvadrata asseribus præcludunt, hæc autem ob freqvens oriri solitum incendium, cautela sunt salvandæ vitæ multorum incolarum; intermixtæ enim de stramine multæ domus sæpius a militibus malitiose succensæ, totam flammis

881 incædunt *ms.* : *corr.*
882 vitreaceis *ms.* : *corr.*

© Marburger Arbeitsstelle 2007

exponunt civitatem, furtis ac latrociniis, solæ ex lapidibus, altioribus muris cinctæ domus ab igne præservantur, præter earum pergulas qvandoqve ligneas combustibiles. Proinde etiam ob hæc aliave pericula domus lapideæ magno venduntur pretio, sat parvum ædificium duobus patacarum venditur millibus. Evropei advenæ omnes pro securitate majori lapideas inhabitando domus, exorbitanti adiguntur solvere pretio. Ego cum meo collega Indias Orientales petiturus, domum pseudoprophetæ Mahomethi inhabitans misera pro cellula absqve fenestra, obscura, omni septimana Romanum solvebam scudum; semper enim, dum Evropeorum ex Indiis Orientalibus adsunt naves, majori solvuntur pretio habitacula, qvia tempus illud *musa* in Arabo, id est nundinas vocant, singulos adigendo Evropeos mercatores inhabitandam domum pro toto contrahere anno, etsi uno solum in ea remaneret mense, integer solvendus est annus, neqve pro tunc alium cohabitare admittunt mercatorem abs novo et pari solvendo pretio, imo abeunte mercatore unum post mensem, si suus associatus remanendo inhabitare vellet, totam summam anticipate solvere cogitur de novo; illud *musa* seu nundinarum tempus a Januario incipit, qvo Hollandorum naves de *Batavia*, An- || [f. 402v] -glorum de *Madras* et *Bombain*, Gallorum de *Pontischeri* et *Bengal*, imo de *Goa* Portugalli, ac plures aliæ ex Evropa naves, etiam Flandricæ, plures gentilium Indianæ naves accurrunt, qvi alias cum pilotis seu naucleris Evropeis navigabant, nunc vero ab eis instructi in maximum Christianorum detrimentum soli naves dirigunt, pariter plures de *Surat*, de *Diu* aliisve partibus adveniunt, omnes pro copiosissimo coemendo caffee a potiori pecunia argentea patacis Hispanicis, in Arabia præ aliis pecuniis æstimatis, aut tallaris imperialibus, qvia {in}[883] qvaliscunqve[884] moneta aurea plurimum in intrinseco deperditur valore, arbitrario Araborum capricio[885] taxata.

Patacæ autem aut tallari in minutas dividuntur partes, cudendo exinde parvam monetam, multum rex lucri colligit, nam prout in magno Cairo medini seu para cuduntur, sic etiam in regno *Jemen* commassi vocantur, qvasi in Germania cruciferi, commutando pro una pataca 70 qvandoqve 80 commassi, et qvoniam iniqvi sunt Arabes, pro libitu eorum gubernatores accrescunt vel decrescunt commassi, summe Evropeos defraudando, dum qvandoqve patacam pro 15 aut viginti solum commassi permutant, indies qvasi in moneta defraudationes jussu gubernatorum accidunt; et qvidem instigantibus idolatris, vulgo *Bagniani* dictis, in Mocha degentibus plurimis, dum patacæ in summo sunt commassorum numero, regem donariis corrumpunt, novam cudendi monetam commassi acqvirunt facultatem, antiqva reclamata, pro nihilo qvasi expenditur, sicqve deceptione Christianorum suum implent marsupium. Alii præterea inter mercatores fraudulenti fiunt contrac-

883 {} *del.*
884 qvali- *ms.* : *corr.*
885 capricio : libidine *legere malim, cfr. ital.* capriccio

© Nakladatelství Academia

tus pro pecunia im{m}aginaria[886] *kersch*, in plurali *korusch* dicta, qvæ in centum patacis VS. viginti qvasi duobus minoris est valoris, sic dum Evropeos in hoc inexpertes solvere pro mercibus debent, contractus in pecunia *kersch*, sin tamen ab eis illi solvendi sunt, in patacis concludunt.

Hollandi solum astutiores aliis advehendo aromata, cin<n>amomum[887], cariophila, nuces muscatas, maccidis[888] flores, piper, bezum, certa gumma arborum est Indiacarum perlucida ac odorifera, saccaru`m´, chalibem, ferrum, camphoram, telas crassiores, lignum ebani, || [f. 403r] ebur, pulchram Chinensem porcellanam, baculos Hispanicos, cannas Indiarum dictas, olea aromatum præclarissima, in qvæ singuli Arabes plurimum desideriosi uti muscæ incidunt, ac qvantum arridet, Hollandis solvunt.

Indiani gentiles ac idolatræ nec non Angli advenientes subtiles apportant telas, sessas seu cincturas supra turbantes complicandas, telam *bafta* dictam, subtilissimam pro dexteriolis ab Evropeis optime notam, muschelinam ac telas Indianas ex seta, bombace præclare factas, gossypium, risum, granum arack, qvod crematum est fortissimum, saltem ternis distillatum vicibus, urens tanqvam spiritus; etiam piper, etc. Indicum variis cum rebus Evropeis, Arabis multum charis, pro qvibus singuli suas cum caffee, mirrha, aloe Soccotorino ac qvibusdam paucis parvi pretii rebus onerant naves, reliqvum in pecunia secum deferentes.

Et qvoniam pro nunc bene informati Arabes nullibi in bonitate melius inveniri caffee, majori illud elevant pretio, nemo tamen se ipso qvidqvam contrahere, emere aut vendere potest, mediatores, qvos Hollandi *mackelar* vocant, meri idolatræ *bagniani* assumendi, de *Diu* oriundi, prouti in Evropa Judæi in maxima patiuntur copia, absqve suis tamen feminis[889], inter se summe charitativi, se adjuvant varias exercendo artes, diligenter laborantes, merces vendunt, revendunt Evropeis, Turcis, ac inserviendo per modum *mackelar*, non modicum exteros decipiunt ac defraudant, facile ditescunt, tandem marsupio pleno ad propria revertuntur.

Omnes cum mercibus advenientes qvinqve per centum solvunt loci incolæ, Evropei vero semitertium scudum, si tamen advenæ Indiani nati sunt, qvasi pellem eis decorticant Mahomethani, merces eorum ad proprium taxando libitum, communius decem per centum solvere adiguntur. Evropeos vero civiliter tractant, et dum capitaneus navis cujuscunqve in portum descendit, vexillo nationis explicato cum tubis ac tympanis, militi- || [f. 403v] -bus stipatum, pecuniam inter populum projicientem, eqvitando in pallatium *dola* seu gubernatoris conducunt, qvi cuivis cafftanum seu vestem honoris præsentat, qvandoqve etiam pulchrum donando eqvum, etsi dein resarcitione ac reciprocatione donorum triplo plus reddatur. Paris

886 {} *del.*
887 <> *suppl.*
888 macis *ms.* : *corr.*
889 fæminis *ms.* : *corr.*

© Marburger Ostasien Forschungen

honor Indianis exhibetur capitaneis, continuo janiciari in conducendis arma explodunt ac domum gubernatoris intrantes ter jaculantur, qvod et in reditu accurate observatur; etsi alias Mahometani Christianos maxime odiant, tamen Mochenses incolæ affectiores sunt, paucis mixti Judæis, plurimis bagniani idolatris.

Angli, Hollandi Societatis commerciorum capita firmum conservant domicil<i>um[890], maximis licet expensis, tamen copiosiorem adhuc colligunt fructum. Tria per triennium subjecta Mochæ commorantia, octo militibus diu noctuve custodita, pro solo victu omni mense saltem 500 expendunt patacas; pro aqva per mensem de loco *Musa* sex levcis distante decem [[expendunt]] patacas, cum Mochensis aqva fœtida et vermosa est; pro modicis viridibus herbis aut lactuca uno miliari apportatis[891] patacam ac pro omni minimo obsonio magnæ fiunt expensæ, ita ut hi tres Evropei vix septingentis per mensem eveniant patacis, qvibus tamen nil obstantibus, hoc triennio saltem octuaginta patacarum lucrantur millia pro se, extra fructum Societati commerciorum importandum, non qvidem e proprio solario a Societate Indiaca exposito hæc lucranda forent, sed e contractibus mercium et caffee, multas sibi cumulant divitias, si enim omnem caffee libram uno solum crucifero compagniæ societatis altius adscribunt, in magnam pecuniarum ascendunt summam, qvam sibi uti justum laboris || [f. 404r] appropriant pretium, Hollandica et Anglica utendo theologia, tacito suorum majorum consensu securi, qvi olim hujus magnificæ Societatis administratores, eadem procedentes via, divites facti fuere. Dum enim ad similia substituti emittuntur loca, recommendatur eis accuratum ac zelosum servitium, secundo, ut illud pompa ac gloria Societati honorabile reddant, ac tandem tertio etiam sui non obliviscantur; ideo maximo viventes splendore, exeunte uno e tribus extra domum, semper militibus associantur, umberellam supra exeuntis caput tenendo, plurimis eum concomitantibus sclavis; sin tamen principalior horum trium e domo egreditur, sex armatis militibus uno cum decurione commitatur, ac qvamcunqve ingrediens domum aut exiens, omnes sex milites ternis vicibus arma explodunt, tantam eis demonstrando magnificentiam ac si principes forent.

Hicce loci qvam maxime ab Evropeis *puncz* de optimo *arack* seu rectificatissimo spiritu [[vini]] Patavia proveniente bibitur, est enim succus de fructibus *kokus* extractus admixto risu, saccaro ter saltem lambicatus, potus efficitur fortissimus, cujus amatores maximi sunt Angli, conficiendo eum hocce modo: medietati cremato *arack*, alterum aqva medium miscent cum succo pomi citrini, saccaro, nuce muscata, commiscendo bene singula, partem adusti injicientes panis ob cruditatem aqvæ extrahendam, diu noctuve bibunt, persæpe eleganter sopiuntur, plures etiam ob intensos terræ calores misere pereunt.

---

890 <> *suppl.*
891 aportatis *ms.* : *correxi*

© Nakladatel Academia 2021

Pro tunc toto meæ permansionis tempore non defuerant labores tam Anglis, Hollandis corporalibus, qvam aliis catholicis Gallis et Portugallis, spiritualibus assistendo medicinis, qvorum plurimi multis annis sacra synaxi non fuere refecti ob continuas per Asiam, Affricam navigationes ac sacerdotum in his partibus raritatem, specialiter plures navium nautæ per aliqvot annos Mochæ degentes, tanqvam angelos a Deo missos nos respiciebant, et licet antehac toto tempore itineris Abyssinici fame, siti || [f. 404v] miseriisqve plurimis exhausti fuerimus, tamen ab omnibus confortabamur nationibus Evropeis, præcipue ab Anglis magnis fovebamur gratiis in dies copiose elargitis; proinde ex justitia tanto ferventiori assistebamus animo moribundis, secrete tamen, ne reprehensi sententiae combustionis latæ adjudicemur vivi, gaudebamus attamen, tot animæ, qvæ sine SS. sacramentis decessissent, nostra præsentia reconciliari Deo. Missæ sacrificium summa cum cautela celebrabamus in dies, tam in civitate, ubi plurimi catholici Evropei ac Orientales morabantur, qvam in navi Portugallica peragebamus, semper aliqvem reportando spiritualem fructum. Gaudebam pro tunc non modicum me egregium reperisse juvenem Flandricum, qvi absoluta theologia a suis genitoribus sacros suscipiendi ordines cogebatur, vera carens vocatione, potius certa cum filia matrimonium inire statuerat, proinde fuga arepta e paterna domo, Hollandis se junxit, navigationi intentus, tandem spatio annorum qvinqve Mocham appulit[892] magna aggravatus infirmitate, longo jam tempore distulerat pænitentiam, morbo ingravescente, jam jam qvasi agonisantem in nostram habitationem humeris deportari curavi, eidem succurrere volens divinam implorando misericordiam, cæleste largiatur numen, infirmo gratiam, et ecce! præter spem redeunte favella, rite confessum, SS. viatico ac extrema unctione munitum, noviter in Hollandorum domum reportatum, mox agonisantem usqve in ultimum exhalationis spiritum confortabam, Creatorem pro infinita ingratiando misericordia, in æterna migravit tabernacula.

Ne tamen in prolixum excrescat præsens caput, dividitur in seqvens.

892 appullit *ms.* : *correxi*

© Maria Hoffer & ACEGAD

[f. 404v]

Caput LVII
Adhuc de variis in civitate Mochensi casibus

Cum ob navium Indiacarum Mochæ remanentiam nulla dabatur navigandi occasio, etiam nobis missionariis longius patientandum fuerat usqve ad earum abitum in Orientales Indias, ac ne inaniter elebatur tempus, attentius incolarum perspexi mores, actiones ac sectæ Mahometanæ varios usus, et qvoniam inter catholicorum ditiones varii præeminentia sanctitatis ac vitæ probitatis inveniuntur religiosi viri, ita inter Mahomethanos multi a populo prætenduntur sancti, *schiech* no- || [f. 405r] -mine decorati, in morbis, infirmitatibus ac qvibuscunqve necessitatibus undiqve vocati, juvamen ita credente populo allaturi certum.

Proinde rarum in vicinia nostræ habitationis expertus fueram casum, certa Mahometana filia a dæmone dicebatur possessa, liberari desiderans, precipuus a populo æstimatus ad expellendum dæmonem rogatus advenerat *Schiech*, vir sanctus dæmonem conjurabat in dies, solis post occasum, mox in suo domus ingressu rumores excitabat, qvasi vomitus ipso diabolo pejores ejiciebat, semper magis et magis elevando vocem, puellæ approximando in faciem horribili clamore „*echrog, echrog*“ repetebat, id est „exi, exi, diabole“, clamabat, cui qvandoqve malus genius in faciem sputabat, obloqvendo ac murmurando, et pro tunc *schiech* retrocedebat varios formando gestus, summum risum spectantibus causantes, curiosissimum erat visu; interim paupercula puella duobus jam mensibus semper enormiter ullulando, suspirando ac clamando, tandem mortua est. Exinde inferunt incolæ plures malitiosos Mochæ dari homines, in puellas malitiose pro tunc immittere dæmones, dum eis ad libitum obscæne conversari neqveunt, dæmonis vindicando se utuntur opera, hæc si in rei veritate subsistant, legenti scrutandum derelinqvo.

Rarior adhuc casus: uni Pollaco navis Hollandicæ nautæ, acccidit, devoto catholico, qvi in navim vocatus nesciens, an forsan proxime abituri, ultima adhuc vice reconciliari humiliter petebat, qvem rite contritum, pharmaco cælesti confortatum remisi, et dum nocte seqventi – nescio, qvo fato somnians ac somnolentus e lectulo surgens, forsan naturæ necessitate pressus – incaute in mare aliis dormientibus cecidit, misere submerssus est; qvæ dum audiens[893] de infortunio dolebam, gaudebam magis de mortui in Dei gratia æternæ salutis securitate.

Unum est, qvod apud Evropeos mirabar adhuc, dum illi in aqvam vitæ bene deplumatas gallinas, columbas, carnes caprinas aut agnellinas ad fermentandum ponebant, ac tandem secunda vice aqvam vitæ lambirabant delicatam ac gustuosam, tota se resolvente carnis virtute[894] in aqvam vitæ, remanente tamen per

893 audiens : i *transcr.*
894 virtute : *in mg. adscr.*

© Nakladatelství Lidové noviny

modum albæ cretæ carne, abs omni gustu et sapore qvasi putrida || [f. 405v], totam carnis in distillatione vim amittens, ideo omnibus Evropeis advenis valde sapida et chara, una cum optimo caffee copiose bibitur; Arabes vero pecuniarum avidi omne divendendo caffee corticibus se contentant adustis ac subtiliter contritis in similitudinem potus caffee, etsi gustus debilioris, minusqve grati populo propinatur communi; nobiles tamen ac ditiores homines alias præterea de caffee maturo adhuc in rubro colore cortices, qvasi cerasa colligunt, in regis donum aut primorum nobilium præsentant, adhuc in succo recenti adurendo cortices, dein subtiliter contritas per modum caffee coqvendo delicatissimi apud Arabes æstimatur gustus. Ego illud bibendo etsi dulcioris sit qvalitatis, ordinarium granorum seu fabarum potius, qvam corticum præeligebam caffee. Tunc enim maximi præfatis utuntur corticibus, dum mense Augusti, qvandoqve in Julio, in *Beit Elfacky* se conferunt mercantores qvatuor Mocha diebus ad coemendum caffee. Nocte prima advenientes in locum *Muzez*, die secunda in antiqvam ruinatam, olim celeberrimam civitatem *Alzebit*, sitam in delitiosa planitie. Tandem tertia et qvarta die vix aliqvæ hinc inde miseræ cernuntur domunculæ, mox *Beit Elfacky* attingitur. Pro tunc qvasi tempore vindemiarum incolæ lætantur, et qvam plurimi per Turcicas regiones peregrinantur *Daruisch*, alibi jam descripti, omnes diaboli ministri, variis incantationibus populum dementant, qvorum videram unum portantem baculum circa circum ornatum, incussis nodosis ac cuspidosis clavis, variis annulis, etiam in cuspide ferro munitum acuto deambulabat, semper baculum commovendo, rumorem, strepitumve excitabat, magno se percutiens impetu, eodemqve illam ferream oculo infixit cuspidem, longo ita sinens tempore, vere rem visu horribilem!

Et eo[895] magis, dum enarrant incolæ, similes *daruisch* fore obligatos ad sepulchrum certi illorum || [f. 406r] santonis integro servire anno, qvasi novitiatum peragendo ut virtute præfati *schiech* seu viri sancti, tales et eis similes addiscant artes. Imo prætendunt Arabes fore illum *schiech* in Alcorano æstimatissimum, olim pseudoprophetæ Mahometi summum amicum et cultorem, qvi annotavit illud bellum, in qvo Mahometo excussus dens, totum commovit cælum ac instantanee a Deo expeditum fuisse S. Gabrielem archangelum ad consolandum eum, recolligendo dentem ac sangvinem, ne forsan aliqva in terram cadens gutta totum destrueret mundum. Ille igitur *schiech* adhuc vivens laudatur, in honore`m´ mysteriosi dentis Mahomethi, unum post alterum sibi excussisse dentem, nesciens præcise, qvalisnam Mahometho excussus fuisset; ideo hac pro magna erga Pseudoprophetam veneratione dionatus fuerat ejus comparitione ac condecoratione pretiosæ vestis cafftani dictæ, atqve majus adhuc beneficium erga suum clientem demonstrare volens, suis commovit Deum meritis ad creandas ficorum Adami arbores, qveis imposterum absqve dentibus nutriri ac sustentari posset. Inveniuntur enim per totam Ægyptum similes ficorum Adami arbores ab aliis distinctæ fici-

895 eo : *transcr.*

© Nagel Verlag & Academia Verlag

bus, portantes oblonga 6 vel 7 pedum folia, in qvovis ramo plurimos producendo oblongos ficus odoris ac gustus gratissimi, qvales etiam in Indiis Orientalibus, Abyssinia in maxima crescunt qvantitate, alibi sub nomine *muz* jam descripti. Qvare ideo hodiedum adhuc reges *Jemen* pro summo conservabant dictum cafftanum sanctuario; in ultimo tamen contra imperatorem Constantinopolitanum bello subjugata Mocha, in pretium redemptionis Constantinopolim asserunt transmissum, assecurando præterea, dum in aliqvod bellum magnus sultanus progrediendi statuerat, semper hanc sanctam vestem gemmis, lapidibus pretiosis ornatam, in aurea inclusam cistula, ante se pro singulari præsidio deportari jubet.

His et aliis fictis narrationibus auditis ac visis variis Araborum stultitiis, tædere nos cepit tanti inutiliter in expectanda navi deperdendi temporis, sollicitabamur Portugallicam intrare navim, partim ob bonos hujus nationis Christianos mores, partim ob particulares a domino capitaneo navis nobis jam exhibitos charitatis affectus, || [f. 406v] lubentes sanctum visitassemus [[sanctum]] Franciscum Xaverium, verum etsi promptissimo in Evropam nos conduxisset animo, tamen ob longiora in qvatuor adhuc Indiarum portus facienda itinera, attingendi Goensem portum mense Octobri impossibile, qvo in Evropa`m´ navigandum fuisset, alias toto anno Goa ne remanere cogeremur, Gallicam acqvirendi sollicitabamur navim, sed et huic resistebant desiderio navium duces, multis prætesis in obstaculum difficultatibus, unica remanente spe pro navi tertia pro tunc in *Gidda* demorante nos interim inter spem et metum anxii nolebamus duces Anglos, qvi non rogati sæpius liberum transitum omni cum charitate victus et amictus offerebant usqve Londinum, de negatione Gallorum in despectum religionis catholicæ informare; dolori enim nobis fuerat maximo, ab amicis religionis nostræ parum aut nihil experiri posse charitatis, plurimum tamen favoris ab Anglis, etiam non rogaris, obliti catholici operum misericordiæ, protestantu`m´ tandem confusi liberalitate.

Nos interim piis ad Deum suspiriis reducem intuiti tertiam navim Gallicam, cujus directorem humiliter supplicantes, miserum nostrum statum post tantas Abyssiniæ persecutiones ``exposuimus´´, maris pericula, per Arabiam petream ac desertam redire diffidentes ob manifestum mortis periculum, e qvo vix evadendo pulsi, tribulati, pauperes, qvasi nudi ac emacerati, si per Arabias redituri incolæ de magna auri copia persvasi nos torqvere non desistent, aurum a nobis reqvisituri, eis dari impossibile, etiam contra nostros catholicos persecutionem commoturi.

Omni ex parte affecti lamentabamur, lugentes a Gallica nobis negari natione transitum per Indias, cum Anglis autem offerentibus navigare, fore inconveniens neqve nostro Romano reditui consonum, tanta proposuimus lamenta, ut navis tertiæ director interne commotus dominus Joannes D'Omon, vir exemplaris ac Christianæ plenus charitatis, benigne consensit, nos non solum ut missionarios homines, sed prouti angelos a Deo missos omni recepit jubilo, consolatos abire in nostrum remisit habitaculum, atqve hoc a momento omne qvotidiani virtus subministrabat juvamen, tantum, qvantum omni || [f. 407r] septimana necesse fuerat

pecuniæ, munifice elargiabatur, interim commodum in sua navi usqve in Indias Orientales præparari jussit locum; alii id Gallici aud`i´endo capitanei directores confusi erubescebant ac qvam citius negabant, parem offerebant gratiam, ideo nos illam liberam, non extortam consolate amplexi sumus, pro via nos parando, Deum pro tam benigno benefactore conservando in dies dillaudavimus.

Verum et illud breve gaudium alio subsecuto luctu conturbabatur, dum jam jam abituros Mahomethani impedire machinantes, dicendo: „cum Turcicis advenistis navibus, cum iisdem renavigaturi“, et licet omnia necessaria modica cum supellectile in parvam imposuissemus naviculam, navim Indicam conscendere volentes, per vim repulsi, Mocham redire coacti, desolati plurimum, futuram persecutionem, denariorum extorsionem aliasqve miserias toties jam expertas timebamus, tanta agitati cordis inqvietudine dominum directorem D'Omon accedendo anxietatem exposuimus, ast!, mira in viro Christiano virtus heroica, qvi nil titubans „hic sum, patres“, respondit, „qvidqvid contigerit aut pro vestro abitu solvendum fuerit, prompto satisfacturus animo“, tam excelsam viri Christiani charitatem, eximium proximi amorem ac raram sacerdotii reverentiam ipsi admirabantur Mahomethani, qvorum unus via medicinæ et præstitorum sibi servitiorum meus amicus parem obtulit charitatem, amicabiliter respondendo: „bone magister, veni mecum, ego pro te ac tuo consocio schedam dimissionis a judice procuraturus“, me conducendo ad civitatis judicem pro nobis perorando dicebat: „hic bonus magister, nullus mercator, sed medicus est, nil etiam de mercibus emens aut vendens, minus aliqvod contrahens debitum, neqve alicui civium inferens nocumentum, verum potius mihi ac aliis plurimis profuerat infirmis, qvare igitur in suo proseqvendo itinere detinendus est? Ego pro eo ac suo consocio, qvidqvid in futurum foret evenibile, me satisfacturum obligo.“ Qvibus auditis judex schedam dimissionis liberumve concessit abitum, pro qvo noviter magnificantes Deum, admirando tantam in infideli excelsam charitatem, qva plurimi carent Christiani.

Interim ad nostrum nos conferendo || [f. 407v] dominum navis directorem, qvi etiam gubernatori *dola* nostram exposuerat necessitatem, ordine dato abs ulteriori molestia dimissi sumus, navim cum jubilo conscendimus, semel tandem a crudelitate infidelium liberi.

© Nadine Bogel & ACTS 2007

[f. 407v]

Caput LVIII
De abitu Mochensi versus Indias Orientales

Duæ divinæ gratiæ in uno abitus periculo elucebant, charitas Turcæ se interponentis ac deliberatio plurima pecuniæ extorqventis, ideo pro immensis ingratiando Dei donis, parati ad explicanda vela, anchoræ e mari levabantur, tantis terræ, hominum, bestiarum perpessis incommodis ac tribulationibus, tyrannide Turcarum, gentilium, idololatrarum liberati die 29. Julii pedem inter Christianos catholicos secure fiximus, mox die 30. cadente in dominicam in vespere de Mocha discessimus, die seqventi 31. ad portam Rubri maris ita dictam *Bab El Mandel* advenientes, duas inter partes motium Maris rubri, duæ qvasi aperturæ prominentes ad ingressum Maris Indiaci, intercurrendo mare per divisos illos montes, omnes transire tenentur navigantes, estve ingressus duplex, major ac minor, non `tamen´ ideo *porta* dictus, qvasi in mari portæ forent, sed ob ingressum inter montes extensiorem rapacioremqve *major* qvidem, sed minus secura navigandi porta, minor vero strictior, aqvæ cursus mitior atqve navigantibus in transitu securior, ob pauciora lapidum scholia, qveis Mare rubrum undiqve plenum, ideo omni periculosum tempore.

Absoluta porta lapidum transiit periculum, etsi adhuc Mare rubrum centum saltem duraverit miliaribus ad usqve Indiacum; tamen secure navigantes circa horam tertiam pomeridianam *Capo S. Antonii* montem attigimus favorabili secundati ventu; die seqventi, Augusti prima, alium montem *Aden* undecima matutina hora transivimus e sinistra parte inter Asiam et Affricam, qvæ dextram, sinistram Asia tenebat manum, ideo Augusti secunda, S. Mariæ Angelorum dicata, terra Africæ firma {vi-}[896] || [f. 408r] videbatur, a navigantibus ultima Africæ porta nominata, ubi olim missionis Fratrum Minorum Reformatorum jacet insula *Soccotora*, cui viciniores licet, terram non conscendimus, multi tamen e nautis aloe soccotorinum in Evropam deferre volentes descensum anhelabant;

id et nos missionarii libenter vidissemus ad expiscandum hujus populi olim Christiani animum, nam patres missionarii Ægypti sæpius eum adibant, omni sollicitudine Christo gignere adlaborabant, etiam anno 1705 Sacra Propagandæ Fidei Congregatio de novo patres missionarios reformatos illuc emiserat, patrem Jacobum ab Oleggio, P. Joannem a S. Marco, P. Samuelem a Biumo, omnes feliciter Mocham attingentes sub medicorum nomine, e qvibus P. Jacobus in regis *Jemen* medicum assumptus, optimam nactus occasionem uti superior alios duos patres expediendi in *Soccotoram* pro conqvirendis[897] regiæ [[salutis]] saluti herbis proficuis, seu potius animabus acqvirendis in dicta insula derelictis, in viam salutis

896 {} *del.*
897 conqvirendis : r *transcr.*

© Vladek Doppel & Aleš Sedlák 2007

reducendis, ideo etiam a rege *Jemen* litteris acceptis *Soccotoram* cum navi annue Soccotorinum Mocham deferente aloe, navigantes[898], feliciter in optima spe appulerunt[899] duo patres, eam omni de parte percurrentes valde aridam ac ob aqvam salsam Mochensi pejorem invenere, insanissimam, ea majori de parte insulani utentes multis aggravantur infirmitatibus, supina tamen culpandi negligentia nolentes hinc inde per insulæ montes dulcis scaturigines aqvæ pigri inqvirere habitatores, ob locorum distantiam miserrimam potius ducunt vitam, etsi multis abundent bobus, vaccis[900], capris, ovibus, asinis et camelis; paucis volatilibus, dactillis ac variis hortensilibus; carendo grano, risu ac reliqvis vitæ necessariis.

Incolæ præcipui Mahomethani sunt, eorum princeps gubernans, *Gheschen* dictus, insulæ absolutus est dominus, in cujus interiori parte certi reperiuntur homines || [f. 408v] non Mahomethani, non gentiles aut idolatræ, neqve Christiani, signa tamen Christianorum conservant, natas sibi proles aqva intingunt, paucis qvibusdam in honorem Dei prolatis verbis, formam ignorantes, in laudem supremi cæli et terræ Domini creaturas abluunt fonte, adhuc Christianitatis cernuntur signa ecclesiarum ruinatarum, figurarum ac imaginum BB. V. Mariæ et sanctorum, imo qvidam idololatrarum seniores narrabant patribus, ante 20 annos Goam misisse expressum, supplicando pro emittendis in insulam sacerdotibus et nullatenus tanto temporis intervallo exauditi absqve pastoribus viventes, tandem Christiani obliti nominis. Certo pro tunc facile obtineri potuisset a rege *Jemen* recommendatio insulam *Soccotora* incolendi, neqve princeps *Gheschen* negasset gratiam, verum videndo p(at)res missionarii totam gentem, præter illos paucos, Mahomethanæ affectam sectæ abs spe conversionis conseqvendæ, Mocham rediere, tanto magis, cum paulo post a Sacra Congregatione missio Mochensis una cum hospitio cassata fuerit.

Nostra itaqve navis in festo Transfigurationis insulæ vicina ob validos ventos intrare neqviens, hora noctis nona maxima exorta tempestate, pereundi periculum sustinuimus, omni momento naufragandi, exortis de qvatuor partibus contrariis ventis, rupto timore, mari furibundo, obscurissima nocte, agitabamur ab undis maxime, nullus sedere, minus stare aut jacere poterat secure, densissima enim cadente pluvia, magis augebatur periculum, qvivis hinc inde manibus se tenendo ruinæ præcavebat casum, neqve ob impetuositatem venti summe conflata vela a pluviis madida plicari qviebant; timon ruptus per totam a duobus naucleris tenebatur fortissime, qvia etiam inter spumantes furibundas maris undas funis duarum saltem crassus manuum, vi impetuosæ tempestatis ruptus, discretioni fluctuum navi se rotante huc et illuc, nautæ, piloti ac capitanei derelicti, omnes infra inferiorem navis contignationem descendere, summe adlaborantes, timonem

898 vavigantes *ms.* : *correxi*
899 appullerunt *ms.* : *correxi*
900 vaccis : c *transcr.*

© Nalanda Digital Archive

alligandi ac in ordinarium cursum remittendi navim, partim ob vicinitatem terræ naufragium minantis, partim furibundos tempestatis fluctus, partim pluviam contrariis mixtam timebamus ventis; summe tremebat animus, cor palpitabat videndo e fundamendo evelli || [f. 409r] navis arbores, ad qvarum pedem cum meo genuflexus consocio auxilium ab altis petebamus, intimas fundendo preces Creatori nostras commendabamus animas, nullus enim e trecentis nautis infra laborantibus videbatur, nos duo missionarii soli sub tempestuosa pluvia ac validissimis ventis, toti madidi vota in Deum evibrantes, pia formando proposita, ac ut ita dicam, nullus in cælo sanctus aut angelus, cujus juvamen non invocassemus, horis duabus in hoc critico periculi statu perdurantes, lacrymis suffusi, omni tremante vena, moribundorum angebamur sudore, tanto magis, dum director navis confiteri qværebat ac absolutus Deo se recommendabat, eo fortius anxiebamur nullamqve salutis spem futuram, sola Deus meta fuit.

Tandem longum post tempus numinis Miserentis gratia timone colligato, navi in bonum directa cursum ac tempestate se minuente meliori felicitati sumus aere, laudem Deo referentes pro tam manifesta beneficii gratia, nunqvam toto vitæ meæ cursu oblivioni tradenda, firmissime statui. Qvia tamen perdurabat furibundum mare, diu noctuve carebamus qviete, in angulis nos tenentes, nil coqvi erat possibile, parte contentabamur panis. Tertia jam nocte absqve somno vigilantes fabulosas novimus syrenes, qveis cantantibus nautæ dormientes maris efficiuntur cibus, somnus in periculis, svaves syrenes sunt, qvi continuis excutiendus laboribus, ne in amplexus dictarum navigantes decidant syrenum.

Vix illud evasimus Altissimi gratia periculum, aliud die 8. Augusti imminebat, exorta tempestate noviter fluctuum agitatione qvasi in summos elevata navi montes, mox in profundam detrudi parebat vallem, agitabamur maxime, cistæ aliæve res non ligatæ [[cadebant]] una de altera cadendo parte rumores excitantes, uti etiam boves, vaccæ, porci, verveces aliave pro sustentatione animalia hinc inde se volutantia decorticabantur, homines pariter ob perdurantem sexta jam die pluviam secure, ne cadant, pedem figere neqvibant, minus stare, sedere aut dormire, nimium debilitati, qvasi ebrii videbamur, semper adhuc viciniam Soccotorinam videntes, tandem ventu deficiente territorium transivimus Soccotorinum; omni anno navigantibus horribile et periculosum, ut exinde paucæ et raræ naves huic se insulæ avicinant, inde factum, ut antiqvitus catholici missionariis difficulter providebantur, sensim derelicti in gentilismum et idololatriam declinarunt.

Tandem serenis astris qvotidie a pil- || [f. 409v] -otis maris mensurabatur profunditas, cujus si invenitur fundum, securitatis in costam *Malabar* attigisse signum est; proinde multas post dimensurationes 15. Augusti fundum qvinqvaginta duorum brachiorum repertum costam Malabarensem transmeasse assecurati, semper favorabiliori ventu navigabamus, usqve dum 22. Augusti insulam *Ceilan* conspexissemus, ab Hollandis possessam, olimqve Portugallis præceptam, durante enim in Evropa cum Hispanis bello oppressi, Indiis succurrere neqvientes, undiqve

© Vladimír Čepel 8. 12. 2007

ab inimicis persecuti, etiam insulam *Ceilan* optimam ac aromatibus plenam, fraudulenter ab Hollandis pressi, tantis inimicis resistere impotentes, coacte tradiderunt, eam hodiedum lugentes, in qva mons *Aden* cernitur, altior illo *Adami* monte in Germania, ferturqve a populo inibi nostrum primum patrem Adamum cum Eva mortuum ac sepultum, ideo etiam hodie gentiles extructam ibi conservant ecclesiolam cum lapide exsculptæ Adami et Evæ figuræ, ab iis plurimum honoratæ, continuis duabus aut tribus accensis luminibus ac parvulis cellulis optime conservatis, primos sub figurato lapide sepultos qviescere prætendunt parentes, ea de causa præter gentiles, plurimi inveniri dicuntur Adamitæ iniqvæ viventes, dum genitores etiam suis abutuntur filiabus. Et qvoniam Hollandi minus de religione qvam commerciis curant temporalia inqvirentes bona, parum æterna curantes tota vivendi populo libertas est. Sunt tamen plures adhuc a Portugallis catholici ibi derelicti, in servitiis Hollandorum alii, vitam laboribus terræ conservantes alii, liberum religionis exercitium, sat sterile eis admittitur, omni anno sacerdotes Goa aut de regno Gandiæ bis adveniunt, ubi rex solis, lunæ ac stellarum planetarumqve se reputans, pietate naturali sacerdotes emittit, omni tamen vice Hollandi contra missionariorum adventum protestando, sed ob rebellionis metum plurimorum catholicorum inhibere neqveunt, eo minus, dum regem Gandiæ id consentire sciunt, negare non præsumunt. Distat vero mons *Aden* a *Columbo* triginta miliaribus, in qvo præfata ecclesia rotunda de puro saxo cum cellulis gentilium mox excavatis ac lapide primorum parentum Evropeo modo exsculpto, litteris Græce, Latine ac Hebraice[901] inscriptis „*hic jacet Adam et Eva, nostri primi parentes*“.

In hac insula tam suspiciosi sunt Hollandi, ut etiam tempore pacis nulli nationi se avicinandi cum na- || [f. 410r] -vibus admittatur, omni ex parte militibus et tormentis provisa, etiam id insciam approximare portui volentem navim tormentis depellunt, semper de tradimento pavidi, ne prouti illi eam acqvisivere, eodem pariter amittant modo et merito tanta sedulitate curave se præmuniunt, cum maximum ex ea magno cinamomum divendentes pretio, emolumentum acqvirunt, omnes enim Indiarum Evropæqve provinciæ atqve omnes qvasi mundi partes ab Hollandis providentur, tandem adhuc superfluitate cibos non solum condiunt, sed etiam carnes coqvunt et assant inaniterqve comburunt, ne majori habita abundantia, leviori divendere cogantur pretio. Tantas enim cinamomi possident sylvas non qvidem in altitudinem, sed densitatem ac amplitudinem excrescentes fructus plurimos visui jucundos portant, corticibus involutos, multipliciter complicatis, tandem in cuspide pulchrum jacet cinamomum, aspectui delectabile, gustui gratum, cordi confortativum, ``arbere qvasi nost.. jugulanae..ces cum f… Persicorum ..boribus, as..lantibus´´[902]. Et qvoniam hæc insula majori ex parte regi nigro spectet Gandiæ, ejus tributarii sunt Hollandi, omni anno plurima regalia de Evropeis pre-

901 Hæbraice *ms.* : *correxi*
902 *the text added has been damaged*

© Verlag Ingo Pickel & ACTA SANCTORUM

tiosis mercibus argento, auro, panno, telis deferre coguntur, cum maxima despotica humiliatione, non ambulando, sed qvasi rependo, armis depositis, oculis ligatis, nudipedes in regis conducuntur præsentiam, ac anteqvam audientiam obtineant, qvandoqve integro mense et plus exspectare adiguntur, despotice uti sclavi tractantur, supportantes omnia despotica dummodo bona temporalia acqvirunt divitiasqve cumulant. Nulla certe natio Christiana tantas supportaret despoticas humiliationes ac opprobria, licet plurimos hæc insula generet diamantes sub potestate tamen regis Gandiæ, qvi omni anno Hollandis non solum magnam donat copiam, sed etiam in qvadam parte qværendi dat licentiam, ubi pariter copiosi inveniuntur saphiri rubri et flavi ex fluviis decerpendi, perlæ autem seu uniones in vicino adjacenti piscantur mari. Crescit præterea inibi caffee papaver, piper et nonnulla alia cum fructibus hortensilibus, ut autem nigro rege in qvieta possessione patiantur Hollandi annuo tributo se redimunt, portantes cum regalibus litteras a re publica, intitulatas *Regi stellarum, lunæ et solis*, ac dum fortalitio Gandiæ *Hanc Kavel* dicto, ubi sal conficitur approximare resciuntur, subito de Columbo proncipali civitate septem majores officiales cum triginta militibus obviam veniunt, eosqve die seqventi in parvum locum *Schvidevach* octo provisum militibus conducunt, unde terra regis Gandiæ || [f. 410v] incipit, emittentis alios milites ad ulterius conducendum, inter qvos Hollandorum unus per modum legati a Republica missi regalia sub baldachino sedens, a qvatuor portatus personis, accensas qvatuor gestanto faces, induti vestibus in similitudinem nostrorum diaconorum, legatus pretiosis vestitu et albis chirothecis scutellam in capite portat auream cum littera. Et ne certam versus Gandiæ regnum resciant viam per crucem hinc inde a nigris conducuntur, sæpe audientiam regis longissimo expectando tempore, prius tamen extraditis suo ministro regalibus; tandem modica recognitione legato data, aliqvo ense aut gladio, suis servis, fimbriatis auro vel argento pileis, aut qvadam parva moneta extraditis, qvasi nihili æstimantur, noviter abeundi licentiam, duobus saltem exspectant mensibus, dein retrograde, ne viam agnoscant, conducti a militibus, recedere coguntur a civitate Columbo principaliori, a qva etiam *Ceilan* insula alio modo *Columbo* nominari consvevit.

Parum amoris experiri Hollandos a rege neqve curari qvidqvam patet exinde, dum anno 1751 in insulam *Ceilan* veniendi humaniter natio Gallica invitata fuerat; cum omni honore ac libertate eis honorifica recipienda; verum Galli tantis non assveti submissionibus regulo præstandis venire recusarunt tanto magis, cum novum cum Hollandis gerendum foret bellum, neqve enim illi libere insulam desererent, sed potius Anglis uniti Gallos succumbere cogerent, ideo oblatam reguli recusarunt gratiam. Nos penes insulam proximius navigantes commode ejus consideravimus situm, aliqvot post horas portus *Galli* [[dictus]] apparebat, ita dictus abinde, qvia olim Portugalli in partem hujus insulæ advenientes nil præter gallum invenere, ideo ab eis portus *galli* etiam hodie sonat.

© Nakladatelství Lidové noviny

Tandem ulterius proseqvendo iter die 24. Augusti circa horam matutinam nonam montem *Cappucii* in forma conspeximus, vulgo hoc nomine appellatum, mox montes *Cuccari* ultra triginta seqvebantur, curiose tanqvam cuccarini pilei formati de vivo saxo, mox penes cernitur pons *Petri* a navigantibus denominatus, rationem tamen dicti nominis nescientibus; proinde die 28. Augusti hora qvinta matutina terminum insulæ attigimus, conficiendo centum qvinqvaginta leucas, qva absoluta costa *Cor Mandel* seqvitur, ubi meri gentiles suis cum dominis inhabitant, commercia cum Evropeis non solum in variis mercibus, sed || [f. 411r] etiam sclavis vendendis ducunt, et qvia viciniores terræ navigabamus[903], profunditatem nauclerus dimensurabat[904] aqvæ, ne forte in terram impingentes naufragemur, qvinqvaginta brachiorum erat profunditas cum novem turribus a longe visis, qvasi tot in aliqvo portu naves parebant, ast!, neutrum horum templa gentilium idolis servientium *Pagoti* dicta rescivimus, qvodvis Pagotum seu idolum præsefert inferius lapides in qvadro viginti qvinqve pedum, admirationem cuivis cernenti causantes, qvomodo tantæ molis machina apportari elevatiqve potuerit.

Nos interim favorabilibus ventis navigantes versus portum Gallicum civitatis *Ponticheri* divinis Altissimi auspiciis 30. Augusti hora secunda pomeridiana conspeximus, duo explodendo Tormenta dandæ civitati nostri adventus notitiæ, sed mutato ventu a nostris impediti votis e parte navigando deflectebamus, ventum prævenientes ad lucrandum favorabiliorem locum Anglici portus *Bombai*, ubi gubernator cum militari præsidio, attigimus, non longe a *Ponticheri* distantem; iter solum bono ventu medie diei, anchoras pernoctantes projecimus, mox tamen mediam post noctem meliori sufflante ventu anchoris elevatis, qvarum una incuria nautarum in mari amissa, ulterius navigando feliciter die 31. Augusti cadente in feriam 6. circa 10. horam matutinam in portum *Ponticheri* advenimus, conficiendo levcas Gallicas de civitate Mocha, 30. Julii abeuntes, nongentas nonaginta[905], miliaria Italica 3992.

Ut autem diligens lector, qvi forsan nunqvam navigaverat nec in futurum navigaturus, agnoscat, qvanta navigando bono, vel mediocri, aut plane contrario ventu peraguntur miliaria, intra qviginti qvatuor horas, studio in substrato schemate apponere volui demonstraturus, qvantum omni hora peractum sit itineris, tantem summariter qvantum per viginti qvatuor horas peractum apparebit. Initiando a mox præfata navigare die post meridiem.

903 vavigabamus *ms.* : *correxi*
904 dimensurabat : n *transcr.*
905 nonaginta : a *prior transcr.*

© Nagel-Hostel GAECSA 2007

Julius die 30.

Hora	1.	facta miliaria	6	Hora	7.	facta miliaria	7
h.	2.	.....	6	h.	8.	.....	7
h.	3.	.....	6	h.	9.	.....	6 ½
h.	4.	.....	6	h.	10.	.....	6
h.	5.	.....	6	h.	11.	.....	4
h.	6.	.....	7	h.	12.	.....	3 ½

[f. 441v]
Post mediam noctem

Hora	1.	peracta sunt miliaria	3 ½	Hora	7.	peracta miliaria	5
h.	2.	.....	3	h.	8.	.....	5
h.	3.	.....	3	h.	9.	.....	4
h.	4.	.....	3	h.	10.	.....	2
h.	5.	.....	1 ½	h.	11.	.....	6
h.	6.	.....	3	h.	12.	.....	4

Peracta igitur per 24 horas exigvo ventu miliaria 114, die vero seqventi, validiori ventu, spatio 24 horarum miliaria 160 facta sunt, ut autem melius adhuc totius itineris Mocha usqve Ponticheri appareat descriptio, omnem diem speciatim adnoto.

Julius

Die	30.	post meridiem facta miliaria	10
d.	31.	.....	38

Augustus

Die	1.	peracta miliaria	43
d.	2.	.....	36
d.	3.	.....	17
d.	4.	.....	14
d.	5.	.....	42
d.	6.	.....	48
d.	7.	.....	52
d.	8.	.....	54
d.	9.	.....	52

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

d.	10.	……	48
d.	11.	……	36
d.	12.	……	30
d.	13.	……	29
d.	14.	……	30
d.	15.	……	25
d.	16.	……	31
d.	17.	……	29
d.	18.	……	25
d.	19.	……	34
d.	20.	……	34
d.	21.	……	21
d.	22.	……	20
d.	23.	……	35
d.	24.	……	40
d.	25.	……	14
d.	26.	……	14
d.	27.	……	34
d.	28.	……	29
d.	29.	……	29
die	30.	sub anchora	0
die	31.	Ponticheri usqve	5

Exinde patet, qvantum Indiaca navis bono, mediocri ac parvo currat[906] ventu jam mox ante numeratum est.

906 currat : r *unum transcr.*

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 412r]

Caput LIX
De adventu in Indias Orientales

Cum qvanto conspeximus jubilo tellus cum fortalitio civitatis *Pontischeri*, indicibile est, post spumantis fluctus maris terram, securum vitæ attingendi portum, cui ob fluxus ac refluxus aqvæ præcipites ac profunditatis debitæ deficientiam medio saltem[907] miliari Germanico singulæ naves anchoras jaciunt; omnes de navi descendere volentes parvis cimbis in medium usqve horum fluxuum conducti, alterum per medium, a duobus gentilibus nudis, insimul brachiis se tenentibus, ne ob fortes maris repercussiones in faciem undas projicientis cadant, omni advena in collo unius sedente gentilis, extra mare deportato, ita sedentem fortiter per pedes [[fortiter]] tenendo, ne forsan ob fluctus maris, ob terræ vicinitatem copiose se reverberantes injecta oculis aqva cadant, ac una cum portato succumbant advena. Si qvandoqve Evropeas in collo sedentes deportare contingat mulieres, plurimas scurrilitates tractant, pedibus hinc inde per collum sedentem attrahunt, commovent ac aliunde a fluctibus suffusam plurimis inter se clamoribus per modum orationis confundunt, qvia gratis deferre[908] obligati, aliunde a gubernatore annue solvuntur abundanter;

nos missionarii eodem in terram portati modo, parum undas nos suffundentes curabamus, dummodo sani post tot maris pericula conscendimus, noviter qvasi nati videbamur. Tunc conspicere licuit in litore[909] plurimum incolarum concursum, felicem omnibus advenis congratulantium adventum, manibus more gentilium plaudendo, cantando, in altum saltando, summum excitabant strepitum, inter qvos plures Boemice et Germanice inter se loqventes lamentando: „O nos miseros! Tanto jam tempore hic loci abs sacerdote nostræ experto linqvæ degimus et nec hodie illos missionarios Germanos, qvos venturos dicebant, conspicimus. Ubi sunt? Nil videmus.“ Non enim nos in vestitu cum turbante Levantino ac medio Æthyopico agnoscebant, dolorose lamentabantur, qvibus lubens respondissem Germanice nos fore missionarios Germanos, sed aliqvot jam annis nil Germanice loqvendo, etsi totum percipiebamus, tamen loqvi non poteramus, mera enim verba Chaldæa vel Arabica in mentem veniebant, qvasi nunqvam Ger- || [f. 412v] -manicam caluissemus lingvam, usqve dum a gentilibus ad dominum gubernatorem conducti, pro missionariis agniti sumus.

Indicibile ac inexplicabile hujus populi erat gaudium, trecentorum qvasi Germanorum, omnes in nos irruebant cum impetu, unus præ altero ad pedes procumbendo tantam interni animi teneritudinem erga nos demonstrantes, ut cor flexissent

907 staltem *ms.* : *correxi*
908 defferre *ms.* : *correxi*
909 littore *ms.* : *correxi*

© Vatikanskapel AGCS 2007

saxeum, ingeminando „o pater mi, tanto jam tempore non sumus confessi nec sacra refecti synaxi, variis animæ langvemus doloribus“; alii alia clamabant, non aliter inter hanc turmam ambulantes, qvasi portati fuimus omnes in diem seqventem nos invisendi ac ulterius eos consolandi distulimus, aliunde a maris fatigati itinere illos abire jussimus;

interim domino Marchioni *Duplex*, gubernatori generali Indiarum totum nostri longi itineris per mare et terram supportatum sqvalorem ac tribulationes enarrare jussi, suam implorantes gratiam ac munificentiam, omni benignitate recepti, appromittendo in omni obveniente nos sublevandi necessitate, ideo primam erga nos demonstrans[910] charitatem, unum e viginti qvatuor suis servis, idolatram Malabarensem longum in manu argenteum tenendo baculum, more Evropeorum cursorum nobiscum miserat, in hospitium missionariorum patrum cappucinorum, demandans omnia vitae necessaria ad suas expensas nobis suppeditari; et qvoniam dicti patres illubenti animo nos recipiendi videbantur, meditabamur cum insinuatione domino gubernatori ad patres missionarios Societatis Jesu nos conferendi, qvod observantes ac disgratiam tim{m}entes[911] domini gubernatoris dicti patres; imposterum amicabiliori nos respiciebant animo.

Interim deficientibus in Evropam navibus qvietis erat intervallum longioris, attamen etiam messis spiritualis solatium in dies summo mane Germani et Boemi nos invisebant, qvibus conversando sensim praxim loqvendi lingvam Germanicam et Boemicam acqvirentes; usqve in meridiem catechisandorum infantum virorum et mulierum labore desudabamus, reassumpto hora post meridiem secunda usqve in solis occasum labore, confessiones audiendo, peccata expiando, multa matrimonia longo jam tempore ob lingvæ Indianæ et Gallicæ carentiam dillata, be- || [f. 413r] -nedicendo, alios de concubinatu in legitimum reducendo matrimonium, alios plurimis qværelis contra se invicem inimicitias nutrientes in pristinam persvadendo amicitiam, tantum laboris cum illis fuerat, ut sola prandii hora libera remanebat; inter hos viros et mulieres plures Boemos, Moravos, etiam Pragenses reperi, qvi in bello cum Gallis habito capti, aut castra imperialia deserentes, tandem nolentes volentes improvise in Indias Orientales transmisssi, cum plurimi milites Evropei omni anno ad præsidia emittuntur custodienda.

Missionem in Indiis licet laboriosam hoc parvo intervallo, solatio tamen plenam, assistente divino numine dixerim, populum Germanum in pristinum conscientiarum qvietem reducentes Deum ter optimum maximum pro omnibus charismatum donis dillaudavimus, optime perscrutando doctorem gentium divum Paulum, nil nostrarum fore virium, non enim qvi rigat aut plantat, sed qvi incrementum dat Deus. In hac vinea Domini nisi obedientia erga Sacram Sedem, ad pedes pro tunc feliciter regnantis summi pontificis Benedicti XIV. me vocasset, ad

910 demonstans *ms.* : *correxi*
911 {} *del.*

© Marburger Ausgabe

reddendam meæ vilicationis in Abyssinia rationem, lubens excolenda ulteriusqve plantanda perstitissem, nil enim pretiosius sciens, qvam animam suam pro amicis suis ponere; peramanter non solum a populo, sed etiam a domino gubernatore remanendi sollicitatus, consentire abs scitu Sacræ Congregationis neqvivi, considerando meliorem obedientiam, qvam victimam, Romam petendum fuit;

et cum longiori tempore remanendum fuerat, etiam civitatem *Pontischeri* suis cum notabilioribus consideravi, eam fore amœnam, olim a magno Mogol Gallicæ nationi donatam, satis magnam, forti munitam propugnaculo, muris fortioribus uti mœniis ac bastionibus cinctam, militibus Evropeis, præter gentiles, duobus saltem millibus provisam, omni inimicorum incursui resistendi capacem, in suo circuitu Olomunium, Moraviæ capitalem, dixerim, septem habentem portas cum vallibus; non tamen eo, qvo nunc constructa modo, donata fuerat, neqve a[912] tot incolis ac mercatoribus Indianis, Evropeis et Mahomethanis inhabitata fuerat, merces exqvisitissimas divendentibus, de bombace, seta, telas subtilissimas muschelinum finissimum, porcellanam Chinensem pulcherrimam || [f. 413v] aliave plura pretiosa, etiam auro, argento intexta exigvo emuntur pretio, strophia subtilissima per modum telæ araneæ, in Evropa duobus vix florenis vendibilia, qvatuor aut qvinqve venduntur grossis Germanicis.

Nationis Gallicæ domus omnes versus mare sitæ, castello viciniores, ultra centum familias non excedentis, suntqve omnes absqve tectis, uti in Ægypto, superius ad deambulandum per modum fornicis seu potius pergularum constructæ, ut solis post occasum capiendi recentioris aeris gratia, canam sumentes, in medium usqve noctis in supremitate habitationum se divertere qveant; atqve etiam casuali orto igne nil nocumenti oblateres tecti loco inferatur. Reliqva civitatis pars multis millibus gentilium, idololatrarum, Turcarum inhabitata, in domibus partim lapideis, partim ligneis miserioribus, etiam de limo constructis more pauperum Evropeorum multi degunt, omnes tamen domino gubernatori Gallico subordinati, pro delictis [[ac]] leges latas transgredientes severe castigantur, ideo ejus prudenti directioni omni respectu subjecti non solum civitatentes, sed etiam magnæ terræ pars Christianissimo regi obœdientiam præstat, una cum parvis hinc inde ædificiis, pagis, pluribus ecclesiis catholicis exstructis, a patribus missionariis jesuitis providendis, imo ultra 50 levcas a *Ponticheri* duo a dicto gubernatore constructa castella, satis ad resistendum inimicis gentilibus accomoda, qvi veri Indiarum domini et non Evropei sunt, uti sæpe in Christianitate spargitur, Evropeos Gallos, Anglos, Hollandos possidere Indias solum dici possunt Indiarum unius palmi domini;

neqve verum in Evropa narratur Indias Orientales qvasi totas catholicas, qvia contrarium reperi personaliter, qvanti sint Indiarum catholici – e gentilibus enim ac idolatris paucissimi converti solent, probat civitas *Ponticheri* vix annue viginti sanctam amplecti fidem, etsi ultra 40 000 numerentur gentilium; ideo verius

912 a *transcr.*

© Vydavatelství Nakladatel & Academia 2001

dicendum Christianos Indianos fore, vel Evropeos, vel illos nigros, olim sub regimine Portugallico conversos ac nunc adhuc per continuam descensionem e parentibus catholicis genitos, aliqvi præterea per qvam pauci de costis terrisqve gentilium convertuntur; si tamen in veritate referre possem, centesima modiarum Orientalium partem fore catholicam, felicissimus forem, imo nec illud affirmare ausim, solum edixerim; Indias ab Evropa longe dissitas raro missionariorum redire qvenqvam, hinc varii varia se jactando spargunt || [f. 414r] a veritate dissona, aliter expertus fueram personaliter. Patres missionarii Indiarum Orientalium domini potius qvam missionarii dicendi, varias terras fructificantes possidendo, lautius multis Evropeis ecclesiasticis viventes; patres cappucini *Ponticheri* civitatis parochi, pinqviores proventus qvocunqve Evropeo parocho e stola colligunt, prætereaqve totum a communitate sustentationis ac qvotidianæ alimentationis percipiunt, tanqvam in prælaturis abbates vivunt. Dum ego cum meo consocio apud eos aliqvot degissem septimanis, bonam duodecim cellarum cum refectorio lapideam incolebant residentiam, hac non contenti majorem e fundamentis totam fornicibus munitam fabricabant cum ecclesia celeberrima, magna ac alicui metropolitanæ simili, jam jam in fornicem finita; verum præter opinionem Parisiis accusati, regis Christianissimi mandato ab ulteriori fabricatione sunt prohibiti, fornicem finiendi, minus cupulam, qvam altius adhuc exstruendam meditabantur, in perfectionem reducendi, ne forsan incursu inimicorum altior castello ecclesia præjudicium nocumentumqve civitati afferat; ideo tantis scudorum millibus jam expensis, periculo destruendi ædificii, aut ita incompleti derelinqvendi fuere expositi. Hoc tamen sumptuosum ædificium nil constabat patres, totum a parochianis gratuito ac abundanti pro stola baptismorum ac mortuorum recollegere; patet exinde, dum dominus gubernator, pro tunc Mr. Duplex, annue qvater saltem aut qvinqvies patrinum agens, omni vice qvinqvaginta pagottos qvasi qvinqvaginta offerebat aureos, sicqve a proportione de cæteris judicandum.

Est autem Indianorum[913] pecunia currens *Poggod*, *Rupia*, *Fonam*, et *Duddi*. Poggod moneta est aurea, rotunda, parvula, qvatuor valens rupias. *Rupia* pecunia est argentea, unum qvasi florenum Germanicum efficit. *Fonam* est etiam moneta argentea duplex, cujus majores fonam sex unam efficiunt rupiam, minores vero duodecim, idem sunt in valore. *Duddi* pariter moneta minor est argentea, cujus octo unum minus efficiunt fonam. Similem pecuniam pure argenteam aut auream in ecclesia cappucinorum offerunt fideles, omnes eorum parochiani, vicini castello ab ecclesia mille prope passus, una cum gubernatoris residentia, olim misera, modo vero ab eodem in regium qvasi pallatium, simul fortalitium elevata, suis vallibus, fossis, bastionibus ac aqva circumdata, mœniis fortissimis provisa, ita ut in ultimo bello circa annum 1750 ab Anglis con- || [f. 414v] -tra Gallos habito ultra 7000 in calibro 20 librarum injecerint globorum, summo calore ac violentia

913 Indianorum : a *transcr.*

© Marco Nocera & Accademia

fortalitium debellare volentes, non solum nil effecere, sed nec aliqvod damnum inferre potuerint, longius enim cum fortalitio a navibus distans portus vix globis attingibilis, neqve semper securus, mense enim Octobri circa diem 20. indispensabiliter omnes renavigare, ne naufragium in terram a validis pro tunc ventis ejecti patiantur, obligantur, aut in Evropam, aut in mare altum, aut vero alium portum pro tunc securiorem;

ideo pro tunc reportata victoria dominus gubernator tantum apud Christianissimum regem adinvenit gratiam, ut de conditione civilis status in marchionem[914] elevatus ac primus inter gubernatores Indiarum ordine S. Ludovici insignitus non solum fuerit, sed ultra Indiarum morem omni triennio gubernatore mutato ille qvarta jam vice motu regis proprio in gubernandis Indiis confirmatus, et merito, nam præter præclara ejus gesta in gerendis bellis, in regendis populis ac bene ordinatis omnibus ad amussim rebus, tanto cum splendore, omnium nationum admiratione, in suo residebat pallatio elegantis symmetriæ, [[ut]] vix in Evropa invenibilis, interne preciositatem auri obrisi ac argenti etiam in muris vario eleganti figurarum labore conspexi cum admiratione; cubicula in duplici fabricata ordine, amplo in medio ad deambulandum ambitu, in qvo omnes Indiarum gubernatores a primo usqve ad præsentem dominum Duplex magnifice, in statura hominis depicti, cornicibus deauratis utraqve de parte, duodecim prostant cubicula, qvorum pavimentum [[cum]] finissima Chinensi ornatum porcellana, omne cubiculum alia et alia magis excellentiori, atqve præterea in qvovis duo majora cum vitris cristallinis cernuntur almaria cum pretiosis Maris rubri exqvisitissimis raritatibus concharum cum unionibus, corallorum rubrorum, alborum, majorum et minorum, diamantum intermixtis smaragdis, sapphiris aliisqve maximi valoris lapidibus; suma conspexi admiratione, tanto magis, dum in omni cubiculo aliæ et aliæ preciositates omni adventanti die tota cernendæ ac considerandæ permittebantur libere, singuli qvam maxime admirantes in pavimento terræ gesta ac fabulas Chinensium labore subtili, figuris exqvisitis expressas, partim etiam hinc inde de ligno terebinthino efformatas, gemmas et adamantes || [f. 415r] qvosdam in avelinarum magnitudine nucum cum eminenti thesauro palam qvinqvaginta millionibus constare singula æstimabantur.

Et qvid mirum? Bellum enim ante paucos annos cum gentili gestum rege; debellato eo tantum aurum, pretiosas cum diamantibus gemmas in plurimis cistis acqvisitas divitem effecere gubernatorem, qvi maximo splendore ac magnificentia cuivis monarchæ pari suum exercendo officium octo alebat elephantes, omni mane et vespere ante pallatium adductos, magna fæni aut graminis viridis copia provisos, ita ut saltem qvivis omni anno qvadringentos consumebat florenos, tantæ enim molis uti cicurata animalia a servis nutriebantur, ac dum eis insidere volentes, signo dato cum cuspidato subtili ferro auriculas attingentes, mox caput inclinant,

914 marchionem : i *transcr.*

© Nakladatelství Lidové noviny & ACTA SLAVICA

genuflectunt[915] et tunc vel supra caput aut posteriorem partem in se ascendere sinunt ac qvocunqve insidens progredi desiderat, hanc in partem ferro cuspidato tangit, prompte elephas illuc suum proseqvitur iter; tantæ ab Indianis dillaudantur capacitatis, ut suis dominis servisve se nutrientibus semper gratitudinem sua demonstrant trumba versus benefactorem qvasi declinando se, lædentes vero aut offendentes se qvandocunqve possunt, lædere recordantur. Contigit *Ponti[[s]] cheri* parvulos in platea ludentes infantes, contra qvos a catena se lacerans currebat elephas, fugiendo omnes præter minimum currere nescientem, qvivis timebat ab elephante conculcandum, verum se parvulo avicinans paulatim in suam involvendo trambam, tanto majori ante portam domus illum deposuit lenitate, abs minima læsione, laribus parentum restituit. Similis cum ebrio contigit milite casus, qvi solis post occasum in suam stationem non rediens qvæsitus ac sub elephantis ventre dormiens inventus; vigiliæ eum rapere volentes elephanti approximare trumba se defendenti ac capite agitanti non potentes, coacte dormientem reliqvere, die seqventi redeuntem interrogando militem, unde tantam cum elephante affabilitatem acqvisiverit, in dies illi aliqvot ficus dare solitum respondit, ideo gratum animal in dormiendo reprehendit, alia qvæqve qvasi de[916] rationis capacibus referunt Indiani, qvæ admirabundum audientis reddunt animum.

Unum adhuc delectabile magis reddit gubernatoris pallatium interne pulchro cinctum horto, variis sylvestribus avibus in hinc inde exstructis ele- || [f. 415v] -ganter domunculis inclusis, etiam bestiis ferocibus, leonibus, tygridibus, ursis aliisqve hujus sortis; ubi sæpe non solum sæculares catholici, sed etiam patres missionarii jesuitæ et cappucini se divertunt, inter se divisi, non enim in bona insimul convivunt intelligentia; patres cappucini curati sunt civitatis, nationis Gallicæ ac etiam unius Indianorum territorii magis distantis, patres vero jesuitæ extra civitatem ultra centum levcas pro cultivanda Domini vinea, merum Indianum ``[???]lum´´ idololatricum, ut curati, suae curae commissum, catechisare ac convertere valent, et qvasi semper hinc inde inter idolatras versantur, eis solis, nil cum Evropeis se immiscere valentes serviunt, ordinarie qvinqve sunt sacerdotes, duo aut tres tertiarii scholas triviales[917] parvules Evropeis tradentes ac non nullis Indianis paucis, possidentes terras varias inter gentiles ad sanctum ecclesiæ gremium reducendos.

Qvia tamen a multis annis inimicus hominum inter hos duos missionariorum ordines continua seminet zizania, ut melius patet e scriptis patris Norberti cappucini, Indiarum missionarii, in lucem editis ac sanctissimo patri Benedicto XIV. dedicatis, parum spiritualis adferunt fructus semper inter se litigantes; patres cappucini contra PP. jesuitas qværelantes de culto idololatrico fore reos, ritum super-

915 genuflctunt *ms.* : *correxi*
916 de : *transcr.*
917 tribiales *ms.* : *correxi*

© Verlag Ingo Koeler / ACHS-2007

stitiosum gentilium approbantes, in multis illorum cæremoniis se accommodantes, carnem vaccinam et bovinam ob creditam ab idolatris animarum transmigrationem non manducantes, certa numismata in collis gentilium portari solita duabus cum expressis naturis humanis, insimul unitis, etsi transmutata in alias pias figuras, plurimo tamen populo credente fore illa priora, id gestare hodiedum permittentes ac alia qvæqve contra tot Sacræ Congregationis decreta ac prohibitiones, etiam ob carnalis Deum amoris multa illicita dissimulantes aut plane admittere plura culpantur, specialiter homines pauperes ac vilis conditionis, qvos *Pareas*, id est sclavos vocant, infirmos invisere ac sacramentis providere recusantes, etiam in articulo mortis, si tamen eos adeunt per instrumentum sacram synaxim por<r>igunt, imo plures moribundos || [f. 416r] adigendo in domum portandos sacerdotis, et tunc etiam in sensibili distantia confessionem exaudire consveti sunt absolvendo et per aliqvod instrumentum communicando extreme ungere solent, hæc et alia plura patrum cappucinorum objecta sunt, etiam in multis tomis reverendi patris Norberti cappucini legibilia ac diffusius descripta;

nunc autem a summis pontificibus, missis inqvisitoribus legatis, emendata creduntur, dum anno Domini 1704 eminentissimus dominus cardinalis Thomas Maillard de Tournon[918], visitator generalis apostolicus ac patriarcha Antiochenus, bullam Clementis XI. contra dictos attulerat abusus et errores, tandem meritis plenus in Maccao mortuus est anno 1710, nolim hic mortem ejus causatam describere, ne sacro ut creditur cuicunqve præjudicet instituto. Tandem mortuo eodem eminentissimo successit alius legatus apostolicus, patriarcha Alexandrinus anno 1720, felicior finem posuit qværelis.

Varia verum fatear in Indiis præsens audivi, personaliter expertus observavi, qvorum omnium referre seriem longum foret, ast!, horum judex non constitutus silentio prætereo atqve ad alia meorum itinerum me conferro.

918 Tuornon *ms.* : *correxi*

© Marek Hogel & ACEO 2017

[f. 416r]

Caput LX
De vestitu Indianorum ac eorum moribus

Indiani viri et mulieres olivacei sunt coloris, omnes albo vestiti colore eorum vestitus[919] de telarum finissimis materiis, qvasi Æthyopum aut Ægyptiorum more, hac cum distinctione, qvod Æthyopes alias nudi, e domo exeuntes alba se contegunt tela, Indiani vero vestes Arabis efformant similes, illic solum qvi mercatores aut alicujus dignitatis sunt, alii autem toti qvasi incedunt nudi. Larga trium aut qvatuor digitorum tela verenda cooperientes deambulant; mulieres autem modicum longiori verenda rubro præcingunt strophio, prominentibus tamen nudis ad lumbos usqve uberibus, nudis etiam incedendo pedibus, paucis ditioribus exceptis, nam || [f. 416v] ditiores et qvasi nobiles longis cuspidatis in cornu vestiuntur crepitis, suntqve valde respectuose religiosis missionariis aut aliis obviando sacerdotibus, non solum ad fidem jam conversæ, sed etiam gentiles, idolatræ, strophio per crucem ubera saltem aliqvaliter contegunt, dependente per lumbos, a catholicis informatæ indecens fore ante sacerdotis conspectum ita lascive comparere. Aurium dependentias more Ægyptiacarum mulierum qvinque sex gestant, tot perforatis partibus, in manibus multos anulos[920] ac in collis muliebria appendunt ornamenta, etiam naribus perforatis anulo[921] adornatis, totum, qvod a suis donatur maritis, corpori ad ostentandum affigunt; ac non solum [[in]] manuum digitos, sed et pedum anulis[922] ornant totamve suam substantiam auri et argenti in se deportant. Eodem modo etiam catholicæ vestiuntur mulieres dependentibus capillis, ligulis rubris intermixtis, discoopertis capitibus, nisi rarissimo casu rubro teguntur strophio.

Unum laudabilem inter Indianos conversos reperi modum: missionariis obviantes subsistunt junctis ante oculos manibus, capite inclinati respectuose clamant „*sarue stotiram* – laus seu gloria sit Deo“, id omni tempore, mane, in meridie et vespere replicant pro bonæ diei apprecatione, qveis sacerdos replicare tenetur crucem formando: „*aczirvadam* – Deus te benedicat“; dum qvidqvam favoris ac gratiæ prætendunt, in terram procidunt eum deosculantes, sine intermissione pro gratia humiliter exorant. Etiam infantes vix ambulare capaces ac lingva balbutientes in hoc instructi post sacerdotem currentes clamitant „*suami, suami, sarue stotiram* – o pater, pater, laus sit Deo“, qvibus qvietandis oportet respondere „*aczirvadam Tambi*“, vel „*Dandaczi*“ – „Deus te, fratercule (vel) sororcula,

---

919 eorum vestitus : *ex* et vestimento *rep. apparet*
920 annulos *ms.* : *correxi*
921 annulo *ms.* : *correxi*
922 annulis *ms.* : *correxi*

© Marek Čapel & ACDC 2007

benedicat“, et dum hæc verba a sacerdote audiunt, magna consolatione et gaudio recedunt.

Inter alios Orientalium mores tria adhuc mirabar specialiter: domos e luccaro fabricari, in ecclesiam dormiendo portari ac in ecclesia manducare, qvæ legenti mira forsan aut plane prolata videbuntur falsa, qvæ tamen veridica demonstrantur, calor enim Indiarum intensissimus, solis radiis ac ardore summe nocet ædificiis, muri persæpe rumpuntur ac qvasi in medio finduntur, nisi calx antehac optime præparetur, neqve alius efficacior reparandis ædificiorum datur ruinis, qvam omnem calcem aqva saccari soluti [[sol]] extinqvere, aliqvot diebus in ea calcem macerando, tandem ea saccarisata domus fabricando, lapides ad invicem tanqvam glutine condensantur, muri qvasi fusi forent omni solis ardori resistendo, periculum dirutionis ac murorum divisionis non patiuntur, sicqve omnes Indiarum domus e saccaro || [f. 417r] fabricatæ dici possunt.

Et qvoniam æstus intensior, catholicos ab ecclesia magis distantes cruciat nimium, pedestres, ne aliqvem ambulando contrahant morbum, venire neqvientes, omnes mercatores et ditiores incolæ a nigris in lectica *palengin* nominata portantur, suis necessariis substratis ac cussinis parata, superius baldachino cooperta, cortinis de utraqve parte explicatis, qvasi dormientes a qvatuor, vel sex idolatris gestantur, habet enim ille lectus, ante et post partem de ligno rotundam, pelle nigra, vel rubra obductam, media saltem ulna prominentem, qvam nigri supra brachia collocando velociter currunt, præterea ad magis præcavendum solis ardorem, de qvavis parte sclavorum unus explicatum gestat umbraculum, svaviter longius ab ecclesia distantes portati indormiunt, ac dum portæ ecclesiæ se avicinant, a nigris excitati, atrium ecclesiæ Dei adeunt.

Inde tertium demonstrans, sciendum ob intensos calores naturas continuo defatigatas sudore, qvasi exhaustas, humeseactari calce præparata rubra vel alba *cionambu* vocata, adjungendo ei folia viridia in certa arbore [[e]] in campis crescentia, qvasi foliis Persicorum similia, atqve etiam sumendo certam radicem seu globulum nuci muscatæ non dissimilem, valde durum; tria hæc cum calce in scatula præparata omnes secum deportant incolæ, folium cum parte globuli tota die, ubicunqve sunt, mastigant ac licet nullum exinde guntum aut sucum[923] extrahant, residuum cum saliva exspuunt[924], naturæ humefactivum, sangvinis purificativum refrigerans, firmiter affirmantes credunt. Hac de triplici mixtura ab Indianis *strocka* dicta, rubri fiunt dentes, semper qvasi sangvinem exspuentes[925], ideo in cubiculis majorum nobilium, ne tantæ in terra cernantur maculæ, parvas pixides ad exspuendum[926] in promptitudine conservant[[ur]]; in ecclesia tamen

923 succum *ms.* : *correxi*
924 expuunt *ms.* : *correxi*
925 expuentes *ms.* : *correxi*
926 expuendum *ms.* : *correxi*

© Nakladatelství Lidové noviny & AV ČR, 2017

continuo mastigantes ab exteris id nescientes comedere æstimantur, exspuendo[927] tandem terram uti sangvine deformant, sæpius a missionariis bono pervasi modo, fore divino irreverentiale numini demonstrando, nunqvam id abrogare potuere, consvetudinem alteram prætendunt naturam;

eaqve tria sunt Indiarum mirabilia, qvæ non solum, sed et alia Indiarum notabilia, dum secundo jam mense in *Ponticheri* existebam, attentius observabam, nil amplius de persecutione infidelium timens, qvieto vivebam animo, duntaxat varios, ut proxime in Evropam navigare valeamus, qværebam amicos, sufficienter jam restauratis viribus, etiam delicatis nos refrigerando fructibus, qvorum aliqva saltem in subseqventi notare volui nomina[928].

927 expuendo *ms.* : *correxi*
928 nomima *ms.* : *correxi*

© Marek Dopsal & ACECS, 2007

[f. 417v]

Caput LXI
De Indiarum fructibus

Omnes minutim Indiarum referre fructus longum foret, ideo illos solum, in qvibus degustandis mihi complacebam, notare volui.

Attas ovalis figuræ, in fine per modum pyri cuspidatæ, fructus in cortice paret ulcerosus, non cultro, sed manibus dividitur, et qvoniam mollis cochleari tanqvam butyrum de cortice eximitur, nigris parvis plenus seminibus, tam gustuosus omnibus aliis Evropeorum fructibus, saltem meo palatui excellentior, qvanto plus comeditur, eo magis appetitur.

Alter *kojavas* fructus pyro similis, non nimis magnus, in se centena parvula continens semina durissima, si nondum bene maturus, est albus, ruber vero, si maturus, satis sapidus comeditur, parum tamen ob copiosa eximibilia æstimatus semina.

Aczar aut *urackay mancka* fructus in Dahlack Arabiæ felicis civitate *amba* nominatus, melioris ac dulcioris gustus, etiam in majori copia, qvam in Arabia comeditur mensibus Novembris ac Decembris, in magnitudine ovorum anserinorum, coloris flavi, bene odorosi, qvasi juniperini.

Muz fructus delicatissimus (de qvo in descriptione Æthyopiæ ac Arabiæ retuli) proprie ficus Indianus dicitur, estqve triplicis sortis – viridis, flavæ et rubræ dulcissimæ, ac e tribus optimæ, ob suum delicatiorem aliis gustum paradisi terrestris fructus dici posset, cujus et qvarta species qvadratæ figuræ non ita bona nec dulcis, aliqvaliter in se durior, communiter ab Indianis supra carbones adurendo mollificatur, tandem gustui melior *banian* dicitur.

Alium adhuc comedi fructum *cili*, cujus flos ruber tulipano hortensi similis, fructus parvus, ruber, per modum minimorum dactillorum, estqve in aceto aut cremato maceratus, ita fortis, ut lingvam adurere videatur, longo comedentem urens tempore, eum gustare volens, adustione lingvæ solvi curiositatem, ab Indianis tamen jam asvetis in maxima comeditur qvantitate; uti etiam recens piper, zinziber uti panis ab eis magno degustatur appetitu, prætendentes purificationem causare sangvinis.

Thamarindi meliores ac perfectiores in Indiis sunt ac in majori crescant copia, qvam in Arabia aut Ægypto optime in Orientis æstu refrigerantes, qvotidiano consumuntur potu abundantissime, humanæ naturæ proficuo.

Persica Indiana majora sunt et dulciora Italicis, possuntqve post Æthyopica dici maxima, gustuosiora, suco[929] plena, omem delectabilia comeden- || [f. 418r] -tem, tandem primatum inter fructus etiam in Evropa dillaudatus *annanas* in maxima crescens abundantia, campi pleni cum plantis in terra humilibus, vix unius

929 succo *ms.* : *correxi*

© Marek Dospel & ACUS 2007

cubiti altis, fructus annanas in magnitudine capitis humani, valde amœnus manducanti, omnem aliorum fructuum præfigurans saporem dulcissimum, in cuspide foliis duris cuspidatis et spinosis, cortice dura per modum pini Evropei, ita ab Indianis amatus, præcipue a nigris sclavis, ut potius non viverent, qvam fructus annanas non manducarent, ideo agros custodientes sub qvacunqve a suis dominis rigorosissima pœna, ne abs licentia qvid decerpant, omni libentius castigationi, qvam fructuum abstinentiæ se subjecturi. Hic fructus Evropeis maxime est nocivus, qvia calidus multum comestus diarræam causare consvevit, ideo peritiores in rubro vino macerando annanas, una ad ignem bullitione applicant, tandem abs omni damno, qvantum arridet, manducant.

Alius præterea fructus Indiarum est *cocco*, in altissimis arboribus, pinis aut qvercubus, Evropeis altioribus, plurimi crescunt fructus *cocco* in frondibus penduli qvinqve sex librarum magni, per modum globorum, durissima duorum digitorum pelle obducti, ac intra corticem aperti alba cernitur carnosa materia, cochleari eximibilis, comedentes refrigerans, gustus aqvosi qvasi olerum, adhuc præterea intra hanc carnositatem aqva conservatur dulcissima, pro extinqvenda siti ac purificando sangvine optima. Arbor *cocco* Indianis est utilissima, pro cibo, potu, vestitu, ædificio ac igne faciendo proficua, qvia carne intrinseca satis gustuosa comedentes se satiant, sitientes aqva se confortant; de corticibus contusis fila ducunt, varias exinde pro vestibus materias conficiunt, e lignis totas fabricant domus, foliis valde largis ac crassis tecta efformant ac pro omni necessitate incolis arbor hæc deservit. Huic fructui alius in arbore est similis, aliqvaliter minor, *Lataagnie* dictus, incomestibilis tamen, sed ejus foliis, longis ac largis per modum palmarum, domus teguntur suntqve etiam triginta annis durabiles.

Alium præterea comederam fructum; qvasi fructus *amba* Arabiæ formatus, in aceto maceratus cum carnibus ac risu specialiter ab Indianis magno comeditur gustu diciturqve *aczar* majus. || [f. 418v]

Fructus *battath* radices longissima in campis ubiqve Indiarum crescentes, in cineribus adustæ calidis, castaneis Italicis meliores sunt; multum ab incolis, præcipue pauperioribus, comeduntur, qvi præterea plantare alias radices solent *pistasch* vulgo dictas, in summa[930] generantur copia, sub cineribus una cum cortice adustæ usqve dum cortex rubescit[931], fructus eximitur – de omni cortice tres aut qvatuor nuclei, nucum formatem habent saporem. Poma etiam dantur Indiaca subrubra mollia, decorticata cum saccaro condita gustuosa, ac in caloribus saluti sunt proficua.

Hi sunt fructus Indiarum specialiores apud nobiles et mercatores usuales cum aliis multis exigvæ bonitatis a communi plebe comestibilibus, qvia tamen nullius momenti, inutile eos referre judico; hortensiles omnis sortis plantat lactucas, ole-

930 suma *ms.* : *correxi*
931 rubesit *ms.* : *correxi*

© Vladimír Gabel & ACTA 2007

ra ac flores, multo meliores Evropeis, ob perfectiores solis ardores, etiam in comedendo morbidiores. Pane triticeo aut qvocunqve alio carent, neqve frumenta seminant, soli Evropei magno pretio ex Evropa allata frumenta, panem manducant, reliqvi incolæ Indiani omnes ac Evropei pauperiores risum in aqva coctum loco panis cum carnibus edunt a juventute ita asvefacti, contentissimi vivunt, robusti ac fortes efficiuntur.

Proinde cariori adhuc pretio[932] charta de Evropa allata venditur, ideo Indiani omnia notabilia aut unus alteri scribendo in foliis largis trium digitorum de cannis saccari decerptis ferro cuspidato designant atqve ea, qvæ volunt, etiam contractus commerciorum aliarumve conventiones rerum efformant, sibiqve invicem loco litterarum similia transmittunt folia, ideo melius gentilium mores describere volens subseqvens declaraturum [[caput]].

932 pretio : *superscr.*

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 418v]

Caput LXII
De gentilium moribus ac defunctis eorum

Gentilium, idololatrarum mores plurimum rectæ rationi dissonantes, animus Christianus abhorret magisqve mirantur advenæ || [f. 419r] prima hæc cernendo vice, etiam ego vix adveniens in civitatem *Ponticheri* admirabundus conspexi in *Palanckin* summa cum solemnitate deportari sponsos, in capite lecti sponsum, ad pedes sponsam sedentes per civitatem plurimo cum comitatu, cantu, saltu, sonitu variorum instrumentorum circumducetes usqve in vesperum, et tunc in longis perticis ollas de ferro perforatas lampadum loco ignem ardentem deferunt cum jubilo, et dum sufficienter defatigati, sponsos in domum deducunt restantes complendo ceremonias. Eodem cum mortuis procedunt modo, vix mortuum mundissime lavant, omneni e corpore pilum abradunt, in albam involvendo telam, in *Palanckin* positum per civitatem saltantes, cantantes, resonantes varios in plateis ludos exercentes deportant, luto, pulvere caput conspergentes, etiam in cælum pulverem projicientes, uti bestiæ irrationales ullulant, tandem mortuum extra civitatem in assignato loco more Æthyopum sepeliunt. Usqve ad hæc tempora in gentilium ditionibus viro mortuo mos vigebat, in contestationem veri amoris mulier in ignem saltabat seqve vivam flammis præcipitabat, nisi uti iniqva infamis ac inhonesta apud suos consangvineos aliosve incolas reputari voluisset, hoc modo conjugalem syncerum comprobabat morem.

Verum hodierno sæculi cursu inter Christianos viventes, tot annis conversantes, id illicitum ac contra Deum audientes non solum in catholicorum, sed etiam gentilium locis stultum intermittunt morem; cum tamen usqve modo animarum in boves, vaccas firmiter credunt transmigrationem, ideo bubulam imo nec aliam ullam manducant carnem, ne forsan sui patris aut matris aut alterius consangvinei decomedant animam, tantam enim erga hæc animalia gerunt venerationem, ut de excrementis eorum factis cineribus, rubro colore ac aqva intermixtis omni die mane ac vespere in fronte ac pectore se inungunt, pro majori adhuc sanctificatione reputantes, dum excremento crudo cum colore rubro intermixto, aut etiam albo se depingunt, ad hoc enim deputati viri religiosi in scutella excrementa per domos deferunt ac omnes in fronte et pectore || [f. 419v] penicillo depingunt, tanta in eis cæcitas, ut ab omni malo die hac se præservari credant, magis adhuc felices, dum moribundi caudam[933] vaccæ mingentis tenentes ac urina se abluere potentes securos salutis æternæ se autumant, his et aliis plurimis stultitiis misere pereunt.

Paucissimi in orthodoxam convertuntur fidem, etsi catholicis qvotidie conversando familiarissimi, de fide et moribus Christianis optime informati, attamen suis externis rigiditatibus ac simulatis devotionibus idololatricis qvam maxime

933 caudam : u *superscr.*

© Manfred Spiegel & ACDC 2007

adhærent. Retulit mihi missionum superior magno cum dolore, idolatram multis jam annis sibi familiarissimum certo sperabat catholicum fiendum, variis eum adhortando validis rationibus, unicam fore salvificam fidem Romanam catholicam. Cui idolatra brevibus respondit verbis: „Pater mi, qvare te affatigas me fieri Christianum, cum nos idolatræ et gentiles meliorem devotionem ac vitam morigeram multis Christianis ducimus? Vos vinum hauritis ac cum scandalo multorum inebriati vitam scandalosam agitis, carnem manducatis, omnia delectabilia sensuum in usu habetis, pariter illa, qvæ divina præcepta deprædicatis, non observatis, sæpe transgrediendo libere ad placitum vivitis; nos e contra idolatriæ et gentiles ab omnibus his abstinemus, vinum, carnem, volatilia non sumimus, nec sensualis qvidqvam manducamus, minus ea mala, qvæ vestri Christiani qvotidie perpetrant, committimus, neqve aliorum mulieres nostra contenti defraudamus, ideo fortiter credo nostram idololatriæ a vobis nobis exprobratæ conditionem fore meliorem, ne qvæso ultra, mi pater, me molesta, firmum prouti sum et vivo, conservo animum.“ Ad hæc insperata missionarius cum rubore obmutuit optime sciens, qvanta scandala, qvanta enormia Evropei in Indiis committant peccata, in haustu excessus, in carnalibus, etiam cum idolatris scandalosus ac immoderatus abusus, plurimorum præpedientes conversionem, causa sunt[934] ruinæ spiritualis, strictissimam Altissimo redditu rationem. Hinc sæpius missionarii dolorose sibi exprobrari || [f. 420r] et potius centum perverti, qvam unum ad fidem converti catholicam. Hac de ratione plurimi gentilium internum contra Christianos fovent rancorem, et si qvandoqve possunt, maxime eis nocent, credendo honestatis inimicos ac suæ propriæ religionis transgressores. De altera civitatis Ponticheri gentiles tanto majori contra Evropeos feruntur odio ac saltem illos, qvi merces iis vendere solent, qvandocunqve possunt, trucidant, sæpius se simulantes coemendi merces naves conscendunt plurimi ac minime sinistri qvid supponentes mercatores ac nautas cultros infigendo cordibus fuga se salvant, gaudentes bonum opus fecisse in tam scandalose viventibus Christianis. Ideo pro nunc se approximando huic costæ seu terræ naves nullum conscendere sinunt gentilem, nisi prius visitatum perqvirendo, an qvid ad lædendum teneat, tandem navim conscendere valent, maximum enim mercatores lucrum reportant, opium summe adamatum ac a gentilibus comedi solitum, exorbitanti divendunt pretio, centum qvinqvaginta libras ordinarie [[cent]] mille tallaris, aut etiam carius vendunt; hinc, ne solvendo pariter noceant fraudulenter, bene vigilandum Evropeis, qvorum qvævis natio post tot gesta bella continuas inter se dissensiones ac discordias proprium in Indiis fixit domicilium.

Galli in civitate principaliori *Ponticheri* ac adjacentibus vicinis locis suo cum gubernatore. *Portugalli* in *Goa* cum aliqvot convicinis insulis et locis. *Angli* in insula *Bombay*, minima inter alias Evropeæ nationis terras, parvum etiam possidentes locum *Forsendevi* cum fortalitio commodo, civitati Ponticheri vicino, atqve

934 sunt : *superscr.*

etiam *Mottraz* seu Modras eorum ditionis est. *Hollandi* optimæ terræ Pattavia domini sunt, insulæ *Ambon* multum proficuæ ob inibi crescentes cariophilos in parvis arboribus, tanqvam unius anni arbusculis, qvi cum riso mixti virides comeduntur gustuosissimi, dulcis ac elegantis gustus, fragrantiæ mirabilis, stomachum confortantes excellenter, gratum relinqvendo comedentibus odorem, etiam die tota perdurantem, moderate tamen, ne intrinseco[935] suo noceant calore, sumendi; Indiani attamen magis asveti, ditiorisqve conditionis in dies risui immiscendo degustant. Hæc carophiliorum insula sexaginta qvasi miliaribus Italicis distat a *Patavia*, ubi de commercio ingentes denariorum lucrantur summas, maxime de nucibus muscatis, crescentibus in maxima copia sub Patavia viciniori || [f. 420v] insula *Bauda* visui ob dictas nuces delectabili, crescentes tanqvam nuces Italicæ majores, cum cortice floribus muscati involuta externe, et dum cortex adhuc viridis, gustui est delicata et svavis in succaro decoctæ nuces una cum cortice et floribus, speciale fit confortativum ac cordiale specificum; verum per mare et terram comedendo feci experimentum, optime etiam dominis Evropeis, qveis Hollandi vendere consveverunt, notum.

Hac sunt specialiora Evropeorum loca, qvæ in Indiis Orientalibus hodierna possident die, qvantum licuit brevi meæ permanentiæ tempore conspexi. Costa *Malabar* gentilium est, qveis plurimi in summa tranqvilitate cohabitant missionarii majori parte Franciscani, jam a primis Portugallorum formatis coloniis permanentes, suis hinc inde fabricatis hospitiis, inserviendo pluribus, qvam in aliis Indiarum partibus, catholicis multos etiam idolatras ad S. Romanæ ecclesiæ reducendo gremium. Costa *Cormandel* uti etiam *Commorin* gentilium est, Evropeorum commercia tollerantium. *Bengal* civitas principalis cum maxima adjacenti terra gentilium est cum proprio nationali gubernatore idolatra, omnium Evropearum nationum commercia tollerante, cum missionariis Propagandæ Fidei Capucinis ac patribus Jesuitis, qvi Evropeorum curati sunt. Alia qvæqve loca in geographiis nominata gentilium, idololatrarum sub potestate ac supremo dominio magni Mogol gubernantur.

Hæc et alia dum sufficienter perspexissem, unicum in mente præmebat intentum, qvantocyus præfixum versus Romam aggrediendi iter, dominum gubernatorem Duplex sollicitabar intense primis cum navibus abeundi, partim ad reddendam rationem eo citius Sacræ Congregationi, partim ob securiorem tempore primarum navium navigationem, non adhuc tantis expositam tempestatibus, sed qvoniam plures Parisienses aliive nationales majoris conditionis homines primas occupabant jam naves, neqve amplius commodus pro nobis remanserat locus, plurimam abeundi patiebamur difficultatem, secundas in Decembri aut Januario offerebant naves. Verum muneri apostolico tanta retardatio abitus derogabat maxime, ne forsan hoc tempore alii Roma expediantur inaniter missionarii, expensas

935 intrinseso *ms.* : *correxi*

© Vatican Library & ACDSEE 2007

causaturi Sacræ Congregationi non modicas, timebam || [f. 421r] primas eo sollicitius per varios gubernatoris amicos qværebam naves, etsi justam in negando perpendebam rationem, attamen nostri boni amici gubernatoris genium noscentes, aliqvalem abeundi dabant spem scientes mecum apportasse harpham, instrumentum Davidicum, atqve etiam gubernatorem musices fore amatorem consiliabant, dum ad prandium invitatus, producendi ac ludendi harpham amanti offeram gubernatori; ita factum, ut absoluto prandio licentiam petens, instrumentum necdum in Indiis visum, minus auditum, aportandi; sonare incipiens hymnum insimul cantando Marianum, tantam in gubernatore ac audientibus invitatis causavi admirationem ac complacentiam, altera vice eandem repetendi jussus hymnodiam, mox pronum meregratificandi observavi gubernatoris animum, se benigne offerentis qværendo, qvidnam grati pro hac svavi et sibi amœna desiderem musica. Respondi humiliter nil ardentius me anhelare præter primus in Evropam abeuntes conscendendi naves, ad satis faciendum eo citius meæ obedientiæ, tanto pretiosæ. Et ecce, semel adhuc ludere jussus, mox postea benignissime meo annuit petito dominus gubernator dicens, tam svavis harphæ sonus nulla oportet alterari tristitia, ideo primas ope instrumenti obtulit naves, qvas nec precibus nec amicorum interpositione, sed instrumento consensit Davidico. Et juste, ludebat enim David coram Saule et recedebat Sathanas, sacro ita docente textu[936]; luseram ego in harpha, et omne recedebat obstaculum, ideo tantis antehac cumulatus beneficiis, etiam ultimo abeundi favore consolatus sum. Laus Deo! Duobus qvasi mentibus sollicite abitum qværebam, qvem in uno qvasi momento tandem obtinebam, majoribus adhuc inexpertatis cumultus gratiis, dum liberalissime pro nostro in Gallias itinere navis capitaneo duocenta Romana solverat scuda, id est centum pagotos, aut centum aureos, in portum usqve Orientis Galliæ pro me ac meo consocio missionario conducendo. Omnia præterea victus, potus ac amictus elargiendo, cuivis nostrum triginta donans indusia cum plurimis Indianis strophiis ac variis pro tam longa navigatione necessariis, multis canditis pro confortatione stomachi fructibus, annanas, Persicorum ac aliorum optime succaro conditorum fructuum, inexplicabili elargitus est charitate.

Verbo pro tunc realem erga nos demonstrans animum, ultra septingentas pro nobis expendendo rupias seu florenos Germanicos, et qvod magis in ultimo præterea abitu, tot jam cumulati gratiis, adhuc unicuiqve viginti qvinqve auri obtulerat rupinas ac sua dilecta confors sexaginta || [f. 421v] addidit argenteas in admirationem omnium adstantium, nil aliud a nobis petendo, qvam solitam et vere dixerim illi summe debitam in sacrificando reminiscentiam. Parvam præterea mihi recommendans suam qvatuor annorum neptem in Gallias pro instruendo transmissam, ut qvia hæc creatura in Ponticheri optime mihi innotuit affectaqve fuit, etiam per longum maris iter forsan plangentem consoler ac ejus in omni emergenti

936 cfr. I Sm 16,23

necessitate geram curam, qvam etiam dum navigabamus, nulli alteri conversari volens, continuis sublevabam ac consolabar servitiis, gratitudinis memor.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 421v]

Caput LXIII
De abitu ex Indiis Orientalibus versus Evropam

Omni possibili humilitate tam manifico benefactori redditis gratiis die 19. Octobris divo Petro de Alcantara dicata navim Gallicam sub duce domino Bear *Lis* nominatam conscendimus, mediam post noctem hora secunda anchoras elevando, Dei invocato nomine navigare cœpimus ac circa meridiani insulæ parvæ *Roderici* vicini, ab uno officiali Gallico cum duodecim militibus præsidiatæ[937] [!] miseras occupantibus habitationes, inibi ob varios evenientes incursus aut evenibiles casus eam custodiendo, omnes insulæ fructus abundanter pro suo colligunt usu, optimis maris piscibus ac testudinibus, 50 60 librarum provisi, nil præter humanam societatem eis deficiendo, qvasi eremiticam ducunt vitam, raro nisi in summa necessitate aut tempestate naves approximant; ideo etiam nostra navis suum proseqvebatur iter in alteram regi Galliæ apertinentem insulam *Mauritz*, ubi prima Decembris advenientes anchoram projecimus, remanendo stantes ob varias mercium depositiones ac alimoniæ ulterioris provisiones usqve in diem 27. Januarii;

hæc insula est magna et fructifera, ideo Gallicæ nationi commodissima, 30 prope annis jam cultivata assidue, per totam insulam distributis incolis eam cultivantibus; satis commodis provisi habitationibus, variis hinc inde more Evropeorum pulchris residentiis aut minoribus pallatiis, agros cum terreno abs omni tributo regio excollentes fructus colligunt abundantes. Mox portui vicinæ in duplici ordine recto exstructæ[938] prostant domus Evropeorum possidentium unoqvoqve insulæ partem fructificandam. Gubernator vir egregius duplici præsidet castello forti, sufficienti stipatus milite, omni inimicorum incursioni resistendi capace, et qvo- || [f. 422r] -niam magna adhuc superest insulæ pars cultivanda, continuo advenientibus novis incolis novas lapideas exstruunt domus, optimum cum tempore speratur emolumentum.

Unum est, qvod videre displicuit omnia agrorum opera, non bobus aut eqvis, qveis carent, sed pauperculis peraguntur sclavis terram arando, occando tanqvam bestiis ac animalibus utuntur, nil respicientes meritum Christiani nominis, jam conversi ac boni catholici ita dure tractantur orantes, fodentes, terram invertentes, in sudore vultus sui fatigantes nec pane satiantur, certo solum ligno, qvasi radicibus contrito, *majeck* nominato, non aliter qvam in Germania nasturcium[939] pro bubula tritum aut cribratum pro pane laborantibus datur, tenuissimæ more Æthyopum in ferro largo orbe placentulæ pro qvotidiano sclavorum pinsuntur nutrimento, tantam enim proprietarii harum radicum habent copiam in hunc solum fi-

937 praesessae *legere malim*
938 extructæ *ms.* : *correxi*
939 nastrurcium *ms.* : *correxi*

© Vladimír Kopel ACTA 2007

nem destinatam; dum enim in ferreo orbe aducitur, albissimus non aliter ac juvenis in placentis adustus apparet caseus, nullam vim et confortationem miserculis suppeditat sclavis, qveis caro rarissime nisi ter qvater per annum offertur, semper hoc miserrimo nominali vescuntur pane, sub durissimis ab ortu solis usqve ad occasum sine intermissione laboribus, pura ob æstum nimium nutriuntur aqva, semper nudipedes, abs caligis, solo oblongo cooperiuntur ex tela cærulea[940] indusio, summam spectanti commovent compassionem, tanto magis, dum tot laboribus non contenti, sine reflexione assumptæ jam religionis catholicæ, eis tanqvam bestiis mercantur proprietarii. Proinde mirum non esse illos in rebellionem proclivos constringendo[941] Gallos, ne insperate trucidentur, vigilare circumspectos, qvia ad minus supra Evropeorum unum qvinqvaginta computantur nigri, robusti, viribus fortes, facile, si aliqva acqvirerent[942] arma, omnes superarent Evropeos. Ideo omni festo et dominico divinis assistentes ante ecclesiæ fores vigiliis assecurantur, justo perculsi vivunt timore, qvia paucis ab annis divinis assistendo, convenientes insimul sclavi omnes ad unum trucidassent, nisi in conspiratione nedum adunata proditi fuissent; et merito justam Dei iram pertimescendam habent scientes optime omnes Christianos a sclavitate dæmonis Christi sanqvine redemptos, attamen contrarium agentes semper pertimescunt.

His ac aliis magno cordolio visis, exprobrabam incolis catholicis ipsis || [f. 422v] Mahomethanis fore severiores[943] ac magis tyranisantes, sciendo optime Christianos a Turcis melius vestiri, efficaciori nutriri cibo, qvotidiano bono pane et carne confortari, eosqve tanqvam proprios diligi filios; Christiani vero Galli in hac insula non humano, sed plus qvam barbaro tractant modo, de qvo multa majora referenda forent, ast!, solito prætereo silentio. Unum tamen adhuc dicendum. Plures inibi reperiri nationales, pejus idolatris ac gentilibus viventes, pessimam cum summo scandalo impune ducunt vitam, cujus longiori intermissa serie unum adnecto.

Anno 1752 paulo ante nostrum in hanc insulam adventum contigisse absentis viri mulierem juvenem primo filium peperisse ac posthac in debilitate partus jacendo die tertia qvinqe peperit caniculos. O grande nefas! Qvod tandem authentice Christianissimo regi delatum ac uno imbalsamato caniculo una cum muliere rea ad dijudicandum puniendumqve transmissa in Galias universitati juridicæ; caniculi reliqvi eadem die igne cremati, qvod et mulieri reæ merito fieri debuisset, nisi casus horribilis nunqvam in Galliis antehac auditus, Christianissimi regis clementiam commovisset; innata principis bonitate ac misericordia in conven-

940 cerulæa *ms.* : *correxi*
941 constrigendo *ms.* : *correxi*
942 aqvirerent *ms.* : *correxi*
943 sæveriores *ms.* : *correxi; Prutký snad původně chtěl zvolit adjektivum* sævus, *tedy tvar* sæviores – *v podobném významu*

© Nakladatelství Academia

tum ``[moni]alium´´[944] ad dies vitæ includendo mulierem, canem vero arti physicæ examinandum demandando.

Plura in dicta insula per aliqvot degens septimanas a timoratis Dei fidelibus inaudii, qvia tamen honestas offenderent aures, singula candidi gratia omitto animi. Hujus insulæ ac incolarum spirituales pastores sunt patres missionarii lazaristæ, novæ congregationis S. Vincentii a Paulo sacerdotes, tria inibi possidendo hospitia, in qvorum uno tres, in altero duo, in tertio vero sacerdos unus cum laico moratur, possidentes prouti alii sæculares agriculturas sclavos ad laborandum, lenioori aliqvaliter modo tractati, melius vestiti ac nutriti sunt. Consistunt autem fructuum possessiones in risu sufficienti, tritico non adeo abundanti, grano Turcico in abundantia, vino tamen aliisqve deficientibus ex Evropa advehendis. Pro tunc ferri instruxere fodinas, affirmantes totam ferream fore insulam, successu sperando temporis alia meliora inveniri mineralia. Molis aqvaticis carent, solis ventalibus utuntur, non enim aqvæ currentes aut fluvii præter mare inveniuntur.

In hac insula a PP. missionariis charitative recepti, toto tempore affectuose nutriti, lassas a mari refocillabamus vires, observando missionario- || [f. 423r] -rum qvotidianam affatigationem cum instruendo populo, omni zelo ac affabili patientia rudes informabant, omni die post solis occasum omnes in area hospitii conveniebant nigri, inter qvos seniculus nonagenarius missionum superior stabat medius, zelo divino plenus, fervorose eis viam salutis prædicabat, regnum Dei annuntiando catechisabat ac in fine instructionis orationem Dominicam cum aliis multis deprecationibus repetente populo præorabat, verum zelum ac fervorem apostolicum demonstrabat, totus a populo amorose circumdatus, angelus Dei parebat, dum abeuntes a se paterno affectu benedicebat multosve ad salvificam fidem conducebat.

Nostra interim navis multis mercibus in Evropam jam assumptis una cum qvinqve aliis insimul abire se parabant, exinde jubilando magis proxime abituri; verum præter omnem opinionem inter navium duces lis exorta est ob certam puellam Parisiensem ex portu Orientis clam navi impositam ac in Chinarum usqve civitatem *Macao* transportatam contra rigorosissimam Christianissimi regis inhibitionem qvalemcunqve secum in navibus conducendi mulierem. Ast! Secrete a duce unius navis Gallico jam Ponticheri transeunte ac versus *Macao* cum puella navigante, hinc inde navi se commovente, nullum ulterius iter proseqvi valebant, multis periculis tempestatum pressi, puellæ causam attribuebant ob enormia toto elapso ab Evropa tempore commissa a duce peccata, qvi tandem pœnitentia ductus Altissimi firmo emendationis proposito implorabat auxilium, si secundioribus imposterum ventis navigaverit, in proximo portu puellam e navi deponendam, et ecce, misericordissimus Deus, qvocunqve momento in se redierit peccator pœnitentiam acturus, gratiam elargitur, ita etiam pro tunc felicius navigantes versus costam Chinensem puellam in terram exposuere ejulantem ac summo lacryman-

944 počátek slova nedochován vinou oříznutí listu

© Vladislav Dobrovolný & Zdeněk Kudrna

tem clamore, alia Anglica navis misericordia mota in *Macao* eam detulit, ubi eodem tempore alia Gallica navis in Evropam rediens, nil de præteritis malis informata curans, noviter secum assumpsit, capellano navis ejus vitæ integritati zelose invigilante, tandem in insula *Mauritz* deposita in Evropam promovenda fuerat. Nobis igitur jam jam navigare volentibus nullus ducum ob pericula maris puellam secum conducendi cupidus, sed potius summe protestans, gubernator ejus assumpsit causam, me advocando curam puellæ recommendabat ac nostro navis duci, viro zeloso Christiano, domino *Bear* [[eam con]], dum 27. Januarii anno 1753 [!] de insula discessimus, eam nobiscum con- || [f. 423v] -ducendi affectuose persvadebat dicendo: „missionarii duo præsentes cum capellano navis omni invigilaturi disordini“, proinde rem arduam mihi ac duci commissam timebamus omnes, similem divinæ voluntati Jonam contrarium nobiscum assumendi, ne forsan puella inimica Deo omnes naufragare faciat. Qvare ideo ante nostrum abitum eam accessi, bene præparatam sacra expiavi confessione ac divina præmunivi synaxi, omnem Dei instillando timorem, tandem in navim assumpsimus, bene in sancta Barbara custoditam, nunqvam in publicum prodire indulsimus, neqve cuiqvam colloqvendi ausa, nisi dum mihi sæpius sacramentalem deponebat confessionem, sacra munita evcharistia de Magdalena peccatrice vere pœnitens ac devota, in portum Orientis custodita secure delata[945] ac inibi propriæ suæ adhuc viventi matri reddita fuit.

945 dellata *ms.* : *corr.*

© Marek Nagel & ACECS 2021

[f. 423v]

Caput LXIV
De insula Bourbon

Post vivas gratiarum actiones patribus missionariis pro tam longa affectuose nobiscum supportata patientia, beneficiis abunde perceptis, omnibus etiam variis sæcularibus amicis Gallis ultimum vale dedimus die 27. Januarii anno 1753 omnibus vitæ necessariis invenibilibus provisi, favorabili ventu vela explicavimus, tam feliciter navigantes, ut tertio jam die insulam Gallicam *Bourbon* aut *Mascarein* dictum gaudenter attigimus, ibiqve ob varias rationes noviter jecimus anchoras et qvidem eo felicius, cum hac ipsissima nocte sub anchoris maxima tempestate perculsi sumus, et nisi navim qvinqve assecurassent anchoris, maximum damnum aut plane naufragium in portu pertulissent. Parebat enim tunc cælum et terram perire ac omnia destruenda fore elementa; gratias singuli agebamus Deo, nos in terra stetisse firma;

per triduum novam victualium provisionem, maxime volatilium, gallorum Indiacorum, anatum[946], anseru`m´, pullorum ac vervecum coemendo, in nulla alia insula in tanta copia invenibilium, etiam risi, dactillorum ac plurimorum alterius sortis fructuum, dactilli tamen Ægyptiacis minores sunt, caffee vero bonum ac post Mochense in bonitate secundum, qvia olim || [f. 424r] de Arabia felice translatum transplantatumqve fuit in fava restans viride, cum eundem uti in Arabia felice non attingit caloris gradum, est tamen caffee bonum, gustuosum, in parvis granellis intrinseca[947] bonitate omni alio deponente melius; qvod ut melius considerem, die secunda nostri adventus montes arborum caffee ascendi, actu fructibus rubris maturis uti cerasis plenarum, palatui sapidissimis. Sylvulæ enim arborum caffee largissimæ per montes in optimo ordine distributarum, non adeo altarum, foliis largis qvasi mali medici, veraciter considerando delectabar, aliqvot in sylvula deliciosa impendi horas; dein patres missionarios invisendo, non uti hominem, sed vere angelo similem recepere omnibusve gratiarum replevere donis.

Hæc insula in magnitudine insulæ *Mauritz* similis, omnem agrestem ac hortensem portat fructum abundantissime, animalibus abundans qvadrupedibus omnis generis, ideo nostræ dux navis pro ulteriori itinere triginta qvatuor personas in sua victitans tabula cum cibo et potu usqve in Orientis portum providendas, omnium volatilium coemerat 300 (gallinas, anates[948], anseres cum plurimis gallis Indiacis), jam aliunde secum in navi conducens 30 boves, qvasi 100 verveces, 70 porcos majores, minores plures ac qvatuor pro lacte vaccas, ne qvidqvam suis de-

946 annatum *ms.* : *correxi*
947 intriseca *ms.* : *correxi*
948 annates *ms.* : *correxi*

© Mark Loppel & Acta Musei 2007

sit comensalibus; similem provisionem, majorem vel minorem secundum navium ac itinerantium qvalitatem omnes faciunt capitanei duces.

In *Bourbon* insula pauci inveniuntur sclavi, neqve arant aut occant, qvia Evropeis populatissima jumentis boum, vaccarum agros cultivantibus, suosqve sclavos bene nutriunt ac domus servitiis adhibent. Pauci in præsidio sunt milites, inter qvos duos repereram Germanos, qvorum unus totus desperabundus, qvia ultra suæ capitulationis detinebatur tempus, et nisi dominum gubernatorem adivissem ac ei abitum nobiscum impetrassem, in mare se præcipitare volens misere periisset. Gubernator insulæ magnus ac opulentus dominus est, qvia omnibus vitæ necessariis toto cum populo abundat, liberalis, benignus erga advenas omnes, nobis missionariis duobus centum caffee libras pro nostro donaverat usu, etsi mandato regis evehi ex insula strictissime prohibitum, nobis tamen specialem gratiam demonstrare || [f. 424v] volens in scriptis nobiscum in Gallias deferrendi dedit licentiam;

omnibus tandem in navim deportatis provisionibus, die 3. Februarii discessimus, semper ventu prospero usqve in diem 17. Februarii navigantes, transivimus insulam *Malacascar*, ubi meri gentiles gubernant, paucos ad comercia cum eis ducenda patiuntur Evropeos, etsi qvam maxima sclavorum vigeat[949] venditio. Galli a moderno regulo gentilium obtinuere licentiam in una parvula firmæ terræ vicina insula ædificandi arcem, qvam fortem satis construxere; exinde etiam ante aliqvot annos ad litus[950] maris in terra firma præsumpsere arcem aliam, sed necdum finitam, nimis temerarii negligentes noctu firmas ponere vigilias, ideo improvise noctu accurrentes idolatræ totum ruinarunt ædificium Gallosqve trucidarunt. Nunc autem proprio cauti periculo licentia regali constructum castellum fortibus custodiunt vigiliis, securius sclavorum continuant commercia.

Tandem circa tempus S. Mathiæ apostoli aer variari incipiebat, mare fluctuabat, in altum excrescebat, licet alias per Mare Indiarum mensibus Februarii ad Martii tempus navigantibus soleat esse propitium, tamen maximam periculi perpessi sumus tempestatem, mare ferocissimum mortem minabatur, ideo exinde erat colligendum in horribile omnibus navigantibus nos intrasse *Capo bonæ spei*; die 26. Februarii, magis adhuc die seqventi furibundum enormi nos perculsit timore septem continuis perdurando diebus, nos interim semper magis ac magis in altitudinem maris, ne forsan terræ vicini naufragemur navigantes; multa centena miliaria sine fructu nostri itineris perfecimus, neqve tunc erat possibile apud tabulam sedere et manducare, qvivis hinc inde in angulo se tenebat, ne cadendo aliqvod lædat membrum, tam horribile et periculosum fuerat, ut vix hæc audienti aut legenti, nisi soli experienti est credibile; si tunc possibile fuisset, spumans furibundum mare sangvineum expresisset e venis sudorem; o qvanta pia desideria, qvanta a qvovis navigante in Deum evibrata proposita! Illi solum nota sunt. Ve-

949 vigeat : a *superscr.*
950 littus *ms.* : *correxi*

© Verlag Hagel 2007

rum! Post nubila seqvi phæbum experti sumus, dum 8. Martii a timore respirare cœpimus minuentibus se ventis, tranqviliori maris procella tantisper recreabamur, tanta enim antehac ventis validissimis intermixta fuerat pluvia, || [f. 425r] ut etiam domus everti potuissent enormi hac pempestate, qvia utraqve de parte navi summe agitata strepitus ac susurrus fluctuum nares implebant ut loqventes se invicem vix percipiebant, laborem nautis diu noctuve inexplicabilem causabant, donec die mox prædicta Martii octava divæ sacrata Rosæ mansvetiori mari, qvietiori animo, exinde colligebamus, jam jam *Capo bonæ spei* transmeasse. Multis tamen gradibus in altum a ventis depulsi, plurimum deviantes qvatuordecim qvasi in hoc terribili *bonæ spei* transitu dies insumendo, aliqvot centena miliaria altius navigantes inutiliter perdidimus; ast, laus Deo!, salvi evasimus, tandem more omnium navigantium gratias Altissimo reddentes solemniter Ambrosianum hymnum[951] 10. Martii decantavimus, pro tunc secunda qvadragesimæ dominica missam cantatam obtulimus, dein navis dux omnes nautas meliori cibo et potu refrigerans nosqve suos comensales omnes ad prandium splendide tractabat bonis refrigerando vinis ac speciali vino *Capitis bonæ spei* albo confortabat, tantæ enim bonitatis ac delicati gustus, qvasi omnium aliorum vinorum virtutem superantis, nectar cæleste parebat omnes regratificans comensales, parebatqve melius vino Toccaino, singulos a periculis maris delusos recreabat animos.

Et vix aliqvaliter recreati, alio desolabamur infortunio, 12. Martii unus nautarum vela alligans in supremo arboris cacumine incautus decidit in mare, clamore facto, instantance [!] velis in contrarium versis navis a cursu sistebatur qvasi stando in undis, parvam in omni velocitate cum octo nautis deposuere naviculam ad qværendum hinc inde inter undas fluctuantem nautam, in superficie arboris ab uno observatum, albo ex altis strophio qvorsum navigandum demonstratum, medio horæ spatio inventum fluctuantem cum admiratione omnium reportarunt, qvi si natare ignorasset, diu jam antehac cibus piscium devenisset, interim gratia ejus, qvi fluctibus imperat maris conservatus, in navim semimortuus reductus, a medicis sublevatus confortabatur.

Interim paucos post dies insulam sanctæ Helenæ Anglis spectantem, ubi gubernatorem, milites cum castello conservant, transivimus, de qva, cum eam non conscendimus, nil particulare referre valeo, mox autem alteri desertæ, nulli nationi appertinenti approximabamus insulæ lignis et aqva privæ, olim a Portugallis, in festo Ascensionis || [f. 425v] Jesu Christi inventæ, ideo etiam hoc nomine condecoratæ.

951 i.e. hymnum *Te Deum laudamus* – Bože chválíme tebe

© Vydavatelství & AscetaCz 2001

[f. 425v]

Caput LXV
De insula Ascensionis

Cum longam post inqvisitionem per mare hinc inde decurrentes Portugalli insulas et terras firmas inqvirebant, a longe terram videntes huic approximarunt insulæ in festo Ascensionis Domini nostri Jesu Christi, nescientes ob terræ novitatem inventæ locum nominare, tandem honori Salvatoris nomine Ascensionis condecorarunt, eo die feliciter adinventum, ideo hodiedum ab omnibus navigantibus *Insula Ascensionis* sonat; cui nos Dominica passionis die 31. Martii post meridiem circa horam qvintam vicini anchoras projecimus, idem omnes aliæ transeuntes naves refrigerandi se gratia observant, ad sublevanda Capitis Bonæ spei pericula; omnibus enim maxime est proficua, variis abundans piscibus, omnium specierum et formarum, tantæ pulchritudinis, colorum variorum Dei admirabamur providentiam, qvasi manibus eximi possunt, omni momento hamis multarum librarum capiebantur a nautis sapueruntqve ipsa carne melius ob eorum carnes duras, bonas ac sapidissimas. Et qvoniam hæc insula sub septimo elevationis gradu ac 57. minutis sita est, inexplicabilem spirat æstus ardore`m´ tota qvasi a vulcano consumpta, ideo etiam non habitata, deserta est, pariter ob periculosas in multis locis fossas invisibiles, prouti voragines arena coopertas, qvas calcantes in profundum absorbuntur, ut jam plures incauti et curiosi periere probantes.

Potest attamen hinc inde caute ambulari, tremit qvidem moveturqve sub pedibus terra, crediturve qvantocyus tota absorberi insula, etsi petrosa, tamen lapides æstu solis tanqvam pulvis excocti, a vulcano consumpti, variorum cernuntur colorum vitrei, ferrei, albi et rubri. Unum tamen est mirabilius, videre insulam qvasi totam consumptam, in ejus medio supremum viride [[cerni]] prospicit cacumen uti pars terræ firmæ, nam insula sex leucarum cum plurimis currentibus sylvestribus damulis, capris olim ab Evropeis illuc allatis, nunc multiplicatis, probat securam in altitudine adinveniri sustentationem ac nutrimentum cum aqvarum a freqventioribus pluviis remanentibus lacunis et fossis; magis ea approbando solus supremus viridis remanens || [f. 426r] mons, alii inferiores sicci nigri, albi aut rubri.

Dilaudatur[952] magis hæc insula ob plurimas testudines in magnitudine 400 ac etiam 500 librarum una, abunde pro tota nostræ navis familia trecentorum nautarum ac ducis commensalibus cæterisqve in Galliam remeantibus sufficiebat, omnes qvasi qvadringentæ personæ ea satiebamur in prandio varios parando cibos, qvia caro ejus formalis bubula, jusculum melius qvam pullorum, etiam scarbuticum sanans sangvinem, sapit, triplicem vim demonstrant testudines carnem unam salvaticæ cervinæ, alteram ex parte albiorem vitulinæ, tertiam bubulinæ similem, bene præparatam ac conditam comedendo, nullus dubitaturus talem. Assa-

952 dill *ms. : corr.*

© Marek Hoppel & Ad Leonem 2007

tam cum concha in sua pingvedine omni vitulina aut suina delicatiorem comedebamus assatura, varios pariter de ejus ovis farinaceos cibos degustantes, nil melioris immaginabile, mille enim omnis testudo successive ponit ova, in dies triginta saltem, magna, rotunda, gallinaceis majora, membrana finissima apparent obducta; parce comedenda, qvia nimis calida bilem causant. Menses duo solum Martius et Aprilis capiendarum testudinum sunt, qvibus e mari nocturno tempore in dictam insulam descendunt, ova in arena ponunt, caute cooperiunt, dein a solis virtute spatio trium septimanarum generantur, alii ovorum ossipat[953]. Ideo tunc solum a navigantibus capiuntur, na`u´tæ in insula in tribus qvatuor locis divisi vigilias in summo tenent silentio, dum pedibus arenam ad ponenda ova fodunt, supra eas caute cadunt ac invertunt, mox vigilias ut ante repetunt, usqve dum tali modo, aliqva nocte viginti, et plures capiunt; funibus per pedes alligando bene observantes, ne morsicentur, qvia a plaga nunqvam curarentur; matutino tempore in navim captas condunt, nocte seqventi idem repetunt, usqve dum qvævis navis octuaginta saltem pro sua capiat provisione, nos intra duas noctes 70 capiendo tertio discessimus die, omni mane jusculum e testudinibus loco alterius potus pro refrigeratione ac purgatione sangvinis sumpsimus, varii e variis exinde sanabantur langvoribus[954]. Meræ famellæ, nulli masculi manducantur, qvia ii, dum famellam ad ponenda ova conducunt, in mari ejus reditum exspectando[955], nunqvam insulæ terram tangunt, ac si longo non redit testudo tempore, masculi || [f. 426v] in mare redeunt sicqve nunqvam capi possunt. Plures prætendebant novem solum sub arena diebus retineri ova, mox generatur juvenes et hac ipsa die, vel seqventi, uti parvuli pulli in mare, inimicas sibi aves effugiunt, plurimæ enim speciei corvinæ inveniuntur in insula longam in duas partes divisam caudam deferentes, de die visa privæ noctu videntes, non solum ova, sed libentius juvenes devorant testudines. Sunt tamen hæ aves humano proficuæ generi, sua salubri pingvedine, nervis retractis ac intrinsecis ossium puncturis inunctis, mirifice sanantur omnes. Ideo navigantes solliciti de die in foraminibus terræ sedentes, capiendo plures, acceptam pingvedinem secum in Evropam deferunt uti etiam parvas testudines in Galliis, an in eandem excrescent magnitudinem probaturi.

Nos in tantum optime bonis piscibus confortati ad abeundum nos parabamus, ast!, novo tribulati infortunio, uno nauta in qvarendis avibus se deperdente nesciendo, an fors absorbtus, an vero viam aberrans non redibat. Ideo in omnem eventum in littore panis, sal, carnes, salpa, aqva, variaqve alia vitæ necessaria a duce navis relicta sunt, ut, si fors vivens, viam invenerit, conservari [[qveat]] aut etiam, dum aliæ sex adhuc adventuræ naves, conservatum secum deferre qveant. Vela solventes misero ventu iter proseqvebamur ob vicinitatem lineæ proxime tran-

953 alii … *in mg. adscr., desectum quidem*
954 lanq- *ms. : corr.*
955 exp- *ms. : corr.*

© Matej Hoppel & Aleš Zrzavý

seundæ nec non ob vicissitudinem contrarii aeris, pluviam perpessi plurimam, diu noctuve nautas in laborando defatigantem, somno carentes, madidis abs intermissione laborandum fuit, parum aut nil itineris perficiendo, semper ventis contrariis, aut plane deficientibus in calma stabamus, intra horam sexies septies aut pluries pluebat, mox sole splendescente in uno remanebamus loco; notum tamen id est omnibus navigantibus, sex circiter ante aut post lineam leucis, simili vexari aere, nil tamen periculosi timendum, sæpe calmato omni ventu qvasi in terra stabamus, navi firma qvasi sub anchoris; aliqvales in pluribus observabantur naturarum mutationes, lassitudines corporis, stomachi aut capitis dolores ac alterationes, mihi tamen Dei gratia nil accidit;

non observando qvidqvam, qvasi nullam transivissem lineam, neqve etiam in aliis qvidqvam observavi specialis, prouti varii scriptores varia in libris scripta confingunt, similium nil ex- || [f. 427r] -pertus, sed potius talium scriptorum qvid insoliti, mirabilis, excogitati asserere cogor. Solent enim navigantes se divertere variis sub linea jocis unum, alterum sibi dando ictum, in terram se projicientes, aqvam se confundendo baptismum vocant et qvidem illos solum aqva confundunt, qvi prima vice lineam transeunt, nos itaqve missionarios pari baptismo honorare volentes, non admisimus, cum sacerdote præsente, laico baptismum conferre non lice`a´t, ideo in pace relicti cum aliis lætabamur;

interim semper paulatim [[`a´ linea alontanabamur]] `a linea´ ulterius navigantes sex, vel septem leucas[956] progressi, mox meliori secundabamur ventu, felicius progrediendo[957] Deo agebamus gratias pro tam felici lineæ transitu; qvi his solum duobus prædictis mensibus felicior contingit, ob sæpiores intra diem pluvias, de omni parte subitanee sufflantibus ventis, aliqvaliter saltem progrediebamur aliqvid lucrando itineris, aliis autem mensibus longius transeundo insumitur tempus. Nos proinde navigando nonam Aprilis numerabamus, novum accidit periculum, dum certum militem se fingendo delirantem in mare decidisse vidimus ac bene aqvam bibendo marinam ejus evanuit delirium, vestem præcipitose de corpore lacerans, nudus natare visus, ne vestibus natando aggravatus vitam amittat, ultra mediam horam inter fluctus agitatus, donec eidem navicula succurrentes nautæ, de periculo fuisset ereptus, dein non amplius delirabat, aqva naris bene purgatus in se rediit;

tandem currente 14. Aprilis, qvantum licuit omni possibili veneratione festa Paschalia celebravimus sacrificium Altissimo offerentes, prima vice, tantis perpessis miseriis carne una cum meo collega nos confortavimus, nam anteqvam insulam Ascensionis piscibus abundantem attigissemus, solis favis eqvestribus aut pane biscocto, aut aliqvo legumine per Qvadragesimam vescebamur, etsi per Indias navigantibus a summo pontifice dispensatis semper manducandi carnes licitum sit, tamen nos duo missionarii ob tanta beneficia per mare et terram a Deo

956 leucas *in mg. adscr.*
957 progregiendo *ms.* : *corr.*

© Marek Hogel & Marcin Szczot

obtenta jam a tempore nostræ expulsionis Æthyopicæ, specialiter a tantis liberati periculis, privilegio comedendi carnes uti intermisimus, paucis contenti esurialibus, semper propterea bene sani ac vegeti, etiam in jejuniis sacræ regulæ seraphicæ aliisqve ab ecclesia sancta vetitis ac si qvotidie oppipare vixissemus, optime valebamus; alios, carnibus se vescentes, variis aggravatos infirmitatibus, plures mortuos fuisse piscium cibos conspeximus. Solus navis capellanus Augustinianus cum larga manica cum certo Jesuita Portugallo de Chinis reduce carnes edebant || [f. 427v] jejunia nostra invidentes murmurabant, singularistas odiabant, capitaneum navis contra nos concitabant, qvasi bonum invidentes opus, ne hoc modicum esurialis alimoniæ suppeditet, prout inimicos nos aspiciebant. Verum paulo post benignissimus Deus gravem murmuranti capellano immiserat infirmitatem, in se redeundo, murmurationis pœnitens humiliter inflictas deprecabatur injurias, eum etiam SS. pœnitentiæ et evcharistiæ refeceram sacramentis; tandem triginta post dies resanatus nunqvam amplius pro obtenta sanitatis gratia carnibus tempore vetito vesci voluit, in admirationem Gallorum antecedenter contra nos strepitans, deinde nobiscum usqve ad ultimum navigationis terminum jejunabat, semper enim toto hoc tempore testudines durabant mane et vesperi aqva marina suffusæ, conservabantur abs omni comestione, tota die inversæ jacent, ac si qvæ debilior, ne pereat, in mare ejicitur; nobis plurimum proficiebant, cum qvasi sexaginta diebus eis vescebamur;

præter jusculum matutino tempore, etiam interna, trepar specialibus assatum cum pingvedina sua propria, qvasi [[hard]] lardo datur assidentibus tabulæ capitanei, optimo cum effectu salutis, nam omnes scarbutici, scabiosi et a caloris interni inflammatione oppressi curantur, ii præcipue, qvi prima aut secunda vice hoc Indiarum navigant mare, [[ita qvidem]] ut cum respectu, proferam nigro, qvasi carbone purgantur excremento, qvod ignoranti non modicum causare solet timorem, ne forsan aliqva corporis læsa sit vena, qvam, ego ipse perculsus timore, ruptam credendo, medici consilium qværebam, ille autem subridens proficuum summe assecurabat naturæ, privosqve fore illos, qvi tertia aut qvarta vice navigare consveverunt. Ideo nautæ omnes consolate insulæ Ascensionis anhelant portum, ut a variis langvoribus, qvos sæpe medici curare non valent, sanentur;

transeuntes interim varias insulas, qvibus præter S. Helenæ portum approximare noluimus, desiderando qvam maxime tam longæ navigationi ponere terminum, qvem Deo auspice post tanta cordicitus evibrata suspiria in portu Orientis Gallico Britanniæ inferioris feliciter attigimus die 26. Maii anno 1754. Elapsis pro tunc ab Æthyopico discessu mensibus undecim per Mare rubrum et Indiacum in sola navigatione, præter remanentiam in portubus ac insulis tantum insumpsimus tempus, qvod aliter insumptum in navigatione, substernere volui qvotidianu`m´ itinerarium || [f. 427v] ab ipso nauclero qvotidie annotatum, in qvali poli elevatione et qvantum miliarium, toto hoc navigationis tempore peractum sit.

© Vladislav Dopal & Ladislav Zemánek

Anteqvam tamen Orientis in Gallia portus attingitur, prævie penes castellum seu portum civitatis regia *Port Luis* nominatæ transeuntes sistuntur naves, indispensabiliter regium salutando cum explosione tormentorum admiralem, per tubum a duce navis de omni merce ac unde veniat, informandum, tandem primo in Orientis portum media distantem hora se conferunt. Hæc civitas regia, licet parva, non adeo fortis nec populosa, tamen copioso provisa milite ac ecclesia parochiali atqve conventu fratrum minorum recollectorum, a qvibus medio horæ spatio alius distans divæ Catharinæ v(irginis) et martyris est conventus, satis magnus a qvinqve solum inhabitatus fratribus ob candidatorum inopiam.

Unde ante hujus Orientis portum descriptionem diurnum itineris præpono.

© Marek Dobrzel & ACECS, 2007

[f. 427v]

Caput LXVI
Diurnum qvotidianum itineris per Mare Indiacum

Hic facile cerni potest, qvantum itineris sub duce navis Gallicæ *Lis* dictæ domino capitaneo *Bear*, alias degente in civitate regia portu Ludovici nominata, anno 1753 in annum 1764 peractum sit, discedendo ex Indiis Orientalibus portu Gallico *Ponticheri* 20. Octobris ante meridiem versus Insulam Roderici.

Die 21. Octobris ad meridiem latit(udinis) – alt(itudinis) Nord. – levcæ Gallicæ.

	10	39	36

et qvia per triangulu`m´ ad meridiem elevatio poli observatur semper in meridie levcæ numerantur, qvanta per 24 horas peractæ fuere, ideo

die 22. Octob(ris)	9	22	19 2/3
die 23.	8	40	14 ½
24.	8	55	14
25.	9	14	11 1/3
26.	8	30	18 ½
27.	8	28	2
28.	7	33	20
29.	6	12	29
30.	5	19	19 2/3
31.	4	36	18
		Summa levcar(um)	202 2/3

[f. 428v]

Mensis Novembris

Die 1.	3 lat(itudinis)	51 alt(itudinis) Nord.		levcæ Gallicæ 21 1/3
2.	3	40		55 1/3
3.	2	57		18 1/3
4.	1	58		20 1/3
5.		30		33 1/2
6.		18	Sud	16 2/3
		Hic prima vice lineam transivimus		
7.	1	21		12 2/3
8.	1	54		11
9.	4	24		50
10.	6	8	semper Sud	35
11.	7	20		24 1/3
12.	8	21		20 2/3
13.	9	12		17

© Marek Doppel & ACECS, 2007

14.	14	10	18
15.	10	38	24
16.	12	18	54 2/3
17.	13	43	52 1/3
18.	15	7	52 ½
19.	15	51	49
20.	16	50	50
21.	18	28	56
22.	19	31	58 1/3
23.	19	54	53 1/3
24.	19	41	38 ½
25.	19	53	28
26.	19	54	30
27.	19	54	38 ½

Circa horam qvintam Rodrique insulam transivimus.

28. ad merid(iem)	20	6	37 2/3
29.	19	56	34 1/3
30.	19	46	32 ½

Summa totalis levcaru`m´ Novemb(ris) 1059

[f. 429r]

Mensis Decembris

Die 1. ad meridiem lat(itudinis) – alt(itudinis) Sud. – levcæ Gallicæ
20 14 1/3

Circa horam sextam matutinam vicini navigabamus insulæ Maurice, verum ventu contrario a portu elongati qvasi undecim levcis, primo circa meridiem anchoram projecimus, computando a civitatis Ponticheri portu usqve in hanc insulam 1261 2/3 levcarum, ubi sufficienti provisione aqvæ aliorumve necessariorum in insulam *Bourbon*, de qva antehac retuli, discessimus 27. ``Jan(uarii)´´ ad noctem.

Die 28. ad meridiem 20 lat(itudinis) – 27 alt(itudinis) Sud – leucæ Gallicæ 32 peractæ

Die 29. 14

hac ipsa die meridiem anchoras jecimus {post meridiem}[958] in loco sancti Pauli nominato, nova provisione facta pullorum aliorumqve paulo ante enarratorum, ac etiam caffee de Bourbon, post Mochense caffee aliis melius, in parvis granis seu fabis, valde viride, qvo sæpius decepti Evropei, pro Levantino emunt caffee. Detinuimus nos in insula qvasi triduo, die recurrente 3. Februarii nil itineris persolvimus, ideo

958 {} del.

© Marek Dospěl & ACHCS, 2007

Mensis Februarii

Die	4. ad meridiem	23 lat(itudinis) – alt(itudinis) Sud – levcæ Gallicæ		42 2/3
	5	24	48	40 2/3
	6	26	48	52 1/3
	7	28	14	50 1/3
	8	29	17	49 2/3
	9	29	31	29 2/3
	10	30	4	39
	11	30	42	24
	12	31	31	28
	13	32	26	37 1/3
	14	33	7	44
	15	33	2	21 1/3

levcæ 459

[f. 429v]

Mensis Februarii

Die	16. ad meridiem	33 lat(itudinis) – 26 alt(itudinis) Sud – levcæ Gallicæ		18 1/3
	17.	34	15	29 1/3
	18.	35	13	19
	19.	35	6	11
	20.	35	36	9
	21.	35	9	21
	22.	34	52	7
	23.	35	20	13 2/3
	24.	35	33	24 1/3
	25.	35	21	42
	26.	35	3	22
	27.	35	36	11
	28.	35	48	40

Summa 267 2/3
Ex antecedenti pagina 459

Summa totius Februarii levcas 726 2/3

Mensis Martii

Die	1. ad meridiem	37 lat(itudinis) – 5 alt(itudinis) Sud – levcæ Gallicæ		34
	2.	35	35	30 ½
	3.	38	30	60 1/3

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

4.	38	21		33 1/3
5.	38	33		24 2/3
6.	39	25		9 1/3
7.	37	51		35 1/3
8.	36	1		55 2/3
9.	34	45		48

Die hac tot post suspiria feliciter transivimus Caput Bonæ spei.

10. ad meridiem	32 lat(itudinis) – 4 alt(itudinis) Sud – levcæ Gallicæ 62			
11.	29	58		52 2/3
12.	28	5		47 1/3
13.	26	16		44 2/3

[f. 430r]

Mensis Martii

Die 14. ad meridiem lat(itudinis) 14 – alt(itudinis) 31 Sud – levcæ Gallicæ 43

15.	23	19		36

Die hac cum aliqvali naturarum mutatione transivimus summo cum jubilo Tropicum seqvitando eo felicius iter.

Die 16.	22	7	Sud	34 1/3
17.	21	11		26
18.	20	32		19
19.	19	35		26
20.	18	10		23
21.	17	6		30 2/3
22.	15	53		35 1/3
23.	14	20		37 2/3
24.	12	45		37 1/3
25.	11	32		32
26.	10	34		26
27.	9	40		24 ½
28.	8	51		23 1/3
29.	8	3		27 2/3
30.	7	55		42 1/3
31.	39 ½			

Summa totalis Martii 1101 ½ lev(carum)
Summa levcarum Februarii 726 2/3

Proinde ex insula *Bourbon* usqve in Ascensionis insulam numerantur levcæ Gallicæ 1828, qvam insulam die 31. Martii circa mediam qvintam pomeridianam attigimus anchoras projiciendo, ubi communiter omnes subsistunt naves ad refocillandum lassas vires, optimis piscibus variarum specierum, formarum, colorum

© Marek Dospel & ACECS, 2007

ac gustuum elegantissimorum, qvorum jam uti et testudinum paulo ante fusius describendo memorabar. Ubi sufficienter confortati, provisione piscium ac testudinum facta secunda Aprilis noctu anchoras extrahendo discessi|| [f. 430v] mus, cursum, an felicem dicere possim, est observandus.

Mensis Aprilis

Die 3. in meridie	7 lat(itudinis) –	11 alt(itudinis) Sud. –	levcæ Gallicæ 20
4.	6	23	35 2/3
5.	5	12	36 1/3
6.	3	39	48
7.	2	32	29
8.	1	34	25 ½
9.	1	17	8 ½
10.	–	29 Sud	18 2/3

Die hac secunda jam vice fortunate lineam transivimus.

Die 11.	–	42 Nord	25 1/3
12.	1	50	24
13.	2	32	14 2/3
14.	2	55	8 1/3
15.	4	24	32
16.	5	21	30 1/3
17.	6	33	35
18.	8	3 Nord seqvitur	42
19.	9	30	40
20.	11	2	44
21.	12	47	47 2/3
22.	14	25	41
23.	16	20	46
24.	18	10	38 1/3
25.	19	35	37 1/3
26.	21	34	33 1/3
27.	23	6	29 1/3

Hic transivimus tropicum

28.	25	2	38 2/3
29.	26	5	36 1/3
30.	28	40	36 2/3

Summa totalis levcaru`m´ Aprilis

[f. 431r]

Mensis Maii

Die 1. in meridie –	30 lat(itudinis) –	43 alt(itudinis) Nord –	levcæ Gallicæ 41 ½
2.	32	26	34 1/3

© Marek Daspel & ACECS, 2007

3.	33	56	30
4.	34	21	8 1/3
5.	34	48	9 1/3
6.	36	–	24 1/3
7.	37	32	31 1/3
8.	39	8	39 1/3
9.	40	34	38 2/3
10.	41	37	37 2/3
11.	42	46	39 1/3
12.	43	56	55 1/3
13.	45	21	64
14.	46	19	53 1/3
15.	46	25	17 2/3
16.	46	44	29 1/3
17.	47	7	36
18.	47	46	40 1/3
19.	47	44	27
20.	46	51 Nord seqvitur	18
21.	47	–	13
22.	47	12	19
23.	47	44	24 1/3
24.	–	–	15

Summa totalis Maii levcaru`m´ 746
25
26

Cum plurimi nautæ et navigantes merces Indiacas contra prohibitionem Compagniæ Indiarum secum apportant, remanserat navis apud parvum scholium arbusculis plenum, ubi omnes suas prohibitas merces deponunt, tandem die secunda aut tertia particulares amici in parvulis naviculis secum noctu clam in præfatorum domus deferunt ac omnes visitatores decipiunt, ideo primo 26. Maii portum tanto desideratum attigimus, qvare melius adhuc nostri itineris recognoscendi `causa´ recapitulationem breviter miliarium, seu levcarum Gallicarum succincte ap- || [f. 431v] -pono de loco in locum, una cum diebus elapsis, videlicet:

De portu civitatis Ponticheri usqve ad insulam Franciæ, seu insulam Mauritz insumptæ sunt dies 42, levcæ factæ 1261.

De Mauritz insula usqve Bourbon	3 dies, levcæ	46
De Bourbon usqve Ascensionis insulam	56	1828
Ab Ascensionis insula usqve in Galliam	51	1642

Summa dierum 152, summa levcar(um) 4777.

© Marek Dospěl & ACS, 2007

Qvæ conficiunt miliaria Italica 19.108, qvia tamen tota hæc itineris notitia solam præsefert latitidinem, e qva solummodo impossibile, in qvonam gradu locus jacet, dignosci potest, proinde ad melius dignoscendam poli elevationem in subseqvo schemate saltem aliqvorum dierum demonstrare volui longitudinem. Gradus primus ordinarie incipit ad promontorium viride, qvem Galli etiam Parisiis, Angli Londini sumunt. Proinde attentius necessariorum magis locorum ac dierum adnotando, considerandam longitudinem propono.

Mensis Octobris
Die 20. erat gradus longit(udinis) Orientalis 98 – min(utæ) 22
Mensis Novembris

Die	5.	86	52
	6.	87	4

Mensis Decembris

Die	11.	56	31

Mensis Januarii

Die	29.	55	5

Mensis Februarii

Die	15.	32	16
	16.	31	16
	17.	29	46
	18.	28	59
	19.	29	5
	20.	28	29
	21.	27	??

[f. 432r]
Mensis Februarii
Die 22. erat gradus longit(udinis) Orientalis 27, minut(æ) 30

	23.	26	42
	24.	25	13
	25.	22	40
	26.	21	4
	27.	21	0
	28.	18	34

Mensis Martii
Die 1. erat grad(us) longit(udinis) Orient(alis) 18, minut(æ) 29

	2.	18	36
	3.	18	50
	4.	18	44
	5.	18	17

© Marek Dosoudil & ACECS, 2007

6.	18	10
7.	17	7
8.	14	31
9.	12	4
10.	10	16
15.	3	0
31.	15 Occidentalis	18

Viso qvotidiano itineris diurno ac poli elevatione, latitudine, altitudine, ac qvantum licuit longitudine observatis, ultiorem etiam per Galliam annotare volens viam substerno.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 432r]

Caput LXVII
De portu Orientis in Gallia

Etsi terram Americanam S. Dominici pariter attig`er´imus Gallis spectantem, qvia tamen paucis solum diebus ob navis necessitatem nos detinuimus, parum referre valeo, ideo his prætermissis, ante civitatis regia portam *Ludovici* stantes, absolutis omnibus notitiis a duce navis gubernatori regio datis, alterum portum ac civitatem *Orientis* advenimus, anchoras projiciendo, magnis gaudiis ac jubilo recepti sumus, multis [f. 432v] populi acclamationibus; mox visitatores plures, ne forsan qvid fraudis Compagniæ Indiarum aut Christianissimo regi obveniat, comparent, singula, etiam peregrinorum adventantium, ut nihil mercium particulares in præjudicium Societatis in regnum invehant, perqvirunt, facile tamen inqvisitores decepti nil adinveniunt, cum omnes naves, ut paulo ante retuli, anteqvam Orientis attingunt portum, apud certum scolium qvinqve sex horis distans anchoras projiciendo omnes particulares merces, ne fisco regio in prædam cadant, inibi recondunt multorum pretio millium. Tunc ad solis occasum plurimæ, jam antecedenter bene instructæ, parvæ comparent naviculæ, cistas mercibus plenas optime a viatoribus soluti auferentes abs<c>ondunt[959], et dum seqventi matutino die visitatores adveniunt, nil amplius reperiunt. Imo conspexi ipsemet, si qvæ chariores erant merces, nec in dicto scolio furti pavidi abscondi sinunt, sed potius advenientes visitato`res´ pretioso dono præveniunt, omnia tandem, etsi strictissime prohibita, ad suas proprias secure devehunt lares.

Nos duo missionarii nil mercium portantes, a similibus miseriis immunes, terram civitatis Orientis libere conscendimus, hospitium qværendo insperate a certo domino Joanne Hellenberg, Sveco catholico, loci chyrurgo, charitative recepti sumus, etiam a sua consorte natione Galla omni victus et potus necessario amanter provisi, tanqvam intimi accommodabamur amici. Interim civitatem diligenter lustrando, licet parvam, pulchram tamen, gratiose in optima symmetria constructam, fortem, populosam, habitatoribus hilarissimam, merito dixerim celeberrimam, tam ob multorum merces millionum, res pretiosissimas de Indiis allatas, qvam etiam ob humanissimos omnibus exteris advenientibus cives, sibi in omni tranqvil{l}itate[960] conviventes, ideo qvoqve suis inimicis eo fortiores. Anno enim *1746* frustra tentarunt Angli hanc oppugnando civitatem, jam ab anno 1720 in meliorem ac fortiorem formam redactam, suove episcopo condecoratam, qvem uti decuit humiliter salutando, ut fructum meæ navigationis spiritualem colligere qveam, licentiam, qvatuor e Lutherana secta divino lumine in sanctæ ecclesiæ catholicæ gremium reductos, absolvendi petivi, duos enim adhuc in cathedralem conduxi eccle-

959 <> *suppl.*
960 {} *del.*

© Vlastimil Kopecký & ACDC 2007

siam || [f. 433r] summa cum solemnitate, plurimo hominum concursu, assistentibus mihi sex dominis ecclesiasticis, actum profitendæ sanctæ fidei peregi maxima spectantium admiratione, qvia nunqvam aut rarissime in Orientis portu similem conspexere functionem, tanto magis admirabundi, in expressione vocum unius absolvendi Poloni professionem fidei recitantis mirabantur.

Interim his persolutis, magno a domino episcopo totove clero æstimati honore, plures a civibus experti sumus humanitates, tandem navi alia jam jam abeundi prompta magna amicorum teneritudine dimissi valedicentes omnibus, nostræ habitationis hospiti benefactori, grati animi ergo, mediam auri Æthyopici unciam obtulimus, tandem navim Gallicam conscendentes, die 8. Junii navigare cepimus, per golfum sexaginta levcas summe fluctuantibus aqvis feliciter persolvendo, in fluvium *Iccaron* rapidissimum intravimus ac præcipitose currentem tanto citius navigabamus, periculose tamen ejus ingreditur bocca, qvia uti Nilus cum Mari mediterraneo penes Alexandriæ vicinitatem pugnat, ita etiam hic aqva salsa cum dulci se reverberans, fluctus in altum spumando periculum persæpe minatur. Nos interim duce divino numine aliqvali perculsi timore flumen sup{p}erantes[961], triginta aliis qvinqve levcis peractis civitatem *Bourdeaux* die 10. Junii attigimus.

Consideravi non minus et hanc civitatem pulchram, magnam, fortem, populosam ac qvam maxime mercantilem, condecoratam magnifica sancti Andreæ apostoli ecclesia metropolitana, sede archiepiscopali, abbatia PP. Benedictinorum, præcipua etiam patrum Carthusianorum atqve commodo seminario sub directione patrum missionariorum Lazaristarum, valde amplo. Exstant præterea conventus religiosorum utriusqve sexus varii, patrum Recollectorum, sed principalior conventus Observantium provinciæ Aqvilejanæ Florentissimæ, a sexaginta inhabitatus fratribus. Etsi tandem alii adhuc ordines, ut Theresiani, Conventuales, Capucini, Jesuitæ, multæ moniales ampla teneant claustra, primarium tamen locum ædificii || [f. 433v] cum ecclesia possident patres Dominicani.

Portus mediæ lunæ pro navibus majoribus et minoribus, etiam trecentis commodus, ab omnibus nationibus ob plurimam vini optimi abundantiam freqventatus, inibi vinum muscati amabile, gustui valde bonum, neqve nimis carum (tribus soldis, lagena duorum venditur sextariorum), cui simile in aliis terræ partibus degustavi nunqvam. Magis præterea laudabilem reddit civitatem de utraqve fluminis parte fortalitium optime fabricatum, omni insidianti inimico valorose resistendi capax, nam aggredi civitatem volentes medium, inter fortalitia transire cogerentur, summam a tormentis reportarent victoriæ loco ruinam; hæc civitas tota cum adjacente terra est amœnissima, ideo a Gallis proprie *La Guyenne* nominata. Dum itaqve hæc et alia per civitatem ruminantes plurimum a civibus admirabamur vestiti more missionis Africano, tanto magis, dum qvatuor nobiscum conducebamus juvenes Chinenses uno cum missionario e Chinis reduce Neapolim in

961 {} *del.*

© Mario Nagel & Agnes Schot

collegium Propagandæ Fidei ad studia missos, ubiqve turmatim accurrebant homines, de tam longinqvis terris admirando reduces, specialiter Chinenses considerabant juvenes, parvis cum oculis, colore fuscos, naso parvo compresso, miri qvid causabant, varii varia a nobis reqvirebant, curiosas interrogationes formabant, ut vix plateam libere transire poteramus unam; hæc resciens civitatis gubernator, non minus nos videndi avidus, in suum [[??]] invitavit pallatium, varia indagando audiebat attente, magno habitos honore, majoriqve charitate ulterius per terras Gallicas transeundi abs molestia secure, recommendavit benigne.

Dum autem pallatium ingrediabamur, copiosam inter hominum turmam duo navis Prussicæ duces fiorius considerabant, secrete nobis colloqvendi petentes, suum erga nos animum aperiendo, sua servitia, si forsan aliqvo pecuniario indigeremus subsidio, offerebant, qvibus cum gratiarum actione negative respondendo, replicabant confidentius dicendo: „amici chari, ne qvandam patiamini necessariorum pennuriam, venite ad nos nostrosqve alios fratres, providebimini abundanter“, ad qvæ dum replicassem, qvinam sint illi fratres, reposuere: „liberi sunt muratores, an vos etiam de eorum numero non sitis? Omnem charitatem experiemini.“ Videndo itaqve illos duces nimis simplices ac ignorantes pontificiis loqvi missionariis, in pare `eos´ abire ac simili iniqva non egere chari|| [f. 434r]tate verbis elusimus.

Tandem recurrente sacratissimi corporis Christi solemnitate in diem 13. Junii, oblato Altissimo SS. Missæ sacrificio e civitate *Bourdeaux* per flumen discessimus, vesperi in locum *Appellit* appullimus, dein ulterius navigantes circa meridiem die 14. Junii in oppidum *Semarkero* advenimus, sperantes in conventu patrum Observantium sancti patris Francisci, actu tempore prandii aliqvo calido confortari ferculo, sed laus Deo campanam sonando januam aperire nolebant, esurientes cælesti nos numini consecrantes, dolebamus nimium nos amore fratrum de sinistra rivi parte discessisse, ubi parva civitas *L´Angon* celebris ob præclarum undiqve per Evropam dil{l}audatum[962] vinum, omnem nobis oblatam charitatem humiliter recusavimus ac apud fratres nil obtinuimus, etsi inibi etiam exstet collegium patrum Societatis Jesu, ne nostros injuriemus fratres, non adivimus. Noctu saltem meliorem sperabamus sortem, in civitate *La Re´ole* e dextra rivi parte, parva qvidem, sed in sepulchra, ubi celeberrimus patrum Benedictinorum conventus, prouti qvoddam cernitur castellum.

Die 15. versus meridiem in pago *Guturas*, parva cum parochia ac ecclesia commoda, nos aliqvaliter confortavimus, in transitu dein civitatem *Marmando* cum conventibus patrum Observantium, Cappucinorum monialium ac parochiam vidimus, de navi non des<c>endimus[963], timentes, ne portam monasterii pulsantes, non auditi repellamur noviter;

962 {} *del.*
963 <> *suppl.*

© Vydavatelství Academia 2007

die seqventi 16. Junii in Dominicam cadente in pagum *Tallibourg* advenimus famelici, parochum loci humiliter rogantes missæ sacrificium celebrare liceret, a nautis pro accelerando itinere audiendum, negabat parochus se posse dare celebrandi licentiam, sui mandato episcopi interdictam, volens autem ego prætesum videre mandatum, de vagabundis ac a suis ecclesiis abs licentia suorum superiorum abeuntibus legi, ideo noviter parochum decreto Sacræ Congregationis capacitate cogitans, nil evincebam etiam concilio Tridentino variisqve theologicis oppug`n´ando argumentis, vix respondebat verbum, latine ignorans frivole lolatrabat Gallice exigvus doctor mihi visus nil ad tot sibi opposita argumenta replicare sciens, optime sine aqva ejus lavabam caput, et tunc dicebat, suam audiendi missam, qvam ob Jansenismi suspicionem nolui, interne || [f. 434v] afflictus discessi, recogitando a catholicis etiam die Dominica celebrare impeditus, ubi tamen inter idolatras, gentiles ac barbaras gentes qvotidie tantis expositus periculis celebrabam. Verum et hanc offerre decuit Deo injuriam, bene ponderans nos adhuc Gallicam Aqvilejam majorem una de parte fluvii transire, de altera vero provinciam *Casconiæ*, conseqvente *Omust da Genest*, civitate mediocri, ubi patres Conventuales ac vicariatús capitulum morantur; unde non longe distans oppidum *Tumens* dictum, parvum qvidem, sed Lutheranis ac Calvinis plenum, cum conventu patrum Observantium ac sacerdote ecclesiastico parocho;

cui seqvitur alius zelosus animarum pastor in pago *Monheur*, qvi noctu nostram invisens navim, dolorose conqvestus se fore parochum infelicem sexcentorum sexaginta ad minus animarum, vix tamen centum catholicorum, omnes Calvini infecti peste, tota in vicinia noctu cum eorum seductore ministro, aliis adhuc se adjungentibus sex qvasi millia conveniendo, magnam religioni catholicæ inferunt jacturam, etsi hæc omnia contra antiqva zelosissimorum regum Galliæ rigorosissima sint decreta, tamen ammodo a ministris aulæ tæpidis in regno dissimulantur, et qvanqvam dominus episcopus omni plenus divino fervore, brachio sæculari non adjutus, tantam animarum deflere cogitur ruinam.

Ex hoc tandem loco, summo mane abeuntes antiqvissimum conspeximus oppidum, *Le port Sainte Marie*, ubi PP. Cappucini, Carmelitæ cum sui ordinis monialibus ac ampla parochia; mox de altera fluvii parte alius virginum Benedictinarum conventus, seqvente pago *Saint Elero* ac sola parochia cum ecclesia.

© Nadrzędna & ACUS 2007

[f. 434v]

Caput LXVIII
De aliis adhuc per transitum Galliae civitatibus

Etsi de continuis tanto tempore viae defatigationibus multum fuissemus debiles, tamen tot rerum, civitatum, oppidorum ac nationum intuendo varietatem delectabamur sublevabamurve eisdem nostris in miseriis noviter unam a principalioribus ac celebrioribus attigimus civitatem 18. Junii dictam *Agen* cum domino episcopo ac celeberrimo capitulo || [f. 435r] olim a sancta Caprasio nominato, haec civitas optime fabricata ex antiqvioribus Galliae, multis condecorata religiosis Observantium, Cappucinorum, Augustinorum, duorum conventuum Carmelitarum, sex monasteriis monialium, in qvas praecipuae beatae Joannae incedentes in vestitu nigro, scapulari ac cingulo rubro, pallio usqve in terram dependente albo de holoserico, in collo pendulam gestando imaginem beatae Joannae in rubra ligula trium lata digitorum, ob magnificum habitum ac gravem gressum reginae videntur. Nunqvam hactenus alibi tam celebrem videram ordinem et qvam maxime earum admirabar religiositatem, Deum in suis di{l}laudando creaturis.

Hac in civitate patres observantes S. p(at)ris Francisci provinciae Aqvitaniae[964] senioris adscripti sunt, nam {Aqvileya} `Aqvitania´ observantium minor, non adeo florida et magna est, senior enim praeter religiosorum conventus novemdecim numerat monialium sub obedientia eorum ministri provincialis viventium, alios plures recusando conventus, curae dominorum episcoporum remansere. In hac civitate celeberrima, valde magna cum magnifico observantum conventu conservatur bybliotheca regia, elegantibus ornata libris, cuivis studenti religioso et saeculari ad studendum libera, solerti solum custodiae patrum observantium incumbit, ne qvid librorum auferatur, etiam bybliothecarius e fratribus octuaginta unus a Christianissimo rege abunde solutus invigilare tenetur, vocaturve magnae observantiae conventus, in qvo rep<p>eri[965] criptam mortuorum fratrum in magno numero incoruptorum, qvorum incorruptionem ob sicciatatem terrae arenariae credunt naturalem. Verum tamen nil mihi mirabile tot venerabilia fratrum minorum intuendi incorrupta corpora, cum sola seraphica regula ad unqvem observata, e summorum pontificum vivo oracalo vivos declaret martyres semperqve fratres minores in sua pura regula canonisari posse.

Magis adhuc de horum perfectione religiosa confratrum confirmatus, multos per dies meo cum collega non solum fraterna, sed dixerim potius angelica charitate praeventus, etiam patris pro tunc qvardiani *Defur* nominati, viri virtuosi meritissimi affectibus abundantissime replebamur, ac etiam principalium nobilium, multorum religiosorum, monialium || [f. 435v] gratiis immerite abundabamus, saepe

964 *de* Aqvileyae *rescriptum patet*
965 <> *suppl.*

© Vydavatelstvo Spolku slovenských spisovateľov

ad tabulas invitati, humiliter deprecabamur, ob itinerum defatigationes raro e conventu exibamus, sola divertebamur principalius bybliotheca, antiquitatibus, privilegiis, gratiisque regiis dicata, cum admiratione variorum Authorum sufficienter dum perscrutati fuissimus libros pro abitu nos parando, maximis cordis expressionibus amicitiis, consolate die 20. junii discessimus, oppidum *Le Billar* transivimus, ubi Patres dominicani ac paruchus populum cultivant christianum magna cum aedificatione, mox sequente pago *Egnia* proviso, viro exemplari parocho, ac die 22. ejusdem oppidum parvum *Labacho* attigimus in cujus monte pulcher benedictinorum patrum conventus a *Tulosa* triginta sex distans levcis: in quem cum meo collega ascendi, celebrare anhelantes, Abbatem actu celebrantem pro licentia elargienda expectare jussi, tandem humiliter rogatus, an licentiam in scriptu a diaecesano episcopo habeamus interrogabat, cui e tam longinque venientes terris reponebamus impossibilem, tuendo nos decreto sacrae congregationis, sufficientissimo ad celebrandum, tanquam a summo proveniente pontifice, verum praeter opinionem inique replicabat Abbas, nos hic nostrum Episcopum Papam agnoscimus, quod audiendo in tantum efferbui, ut haereticum compellaverim, ac sacrae pontificae sedis refractarium toto cum suo caetu monachico; addendo amplius, cum igitur vos a via romanae veritatis aberrastis, aliumque pontificem agnoscitis, ego meo cum collega romano me glorio catholicum, ac magis missionarium apostolicum, ideo non amplius desidero in vestra Ecclesia uti haeretica offerre sanctum sacrifitium; e qvo Abbas cum suis pluribus adstantibus non parum confusus, se excusando non ita male cogitasse in neganda celebrandi licentia, ad collationem in refectorio faciendam invitabat, quam uti inimico sanctae romanae ecclesiae ac summi pontificis despexi, ac in amaritudine cordis discessi, ne refletendo in tam prolixo de Aethyopia itinere inter infideles, idolatras ac Parbaras gentes, tot perpessis tribulationibus, sitis, famis inedia ac periculis, ne dum inter catholicos, dixerim nominales, fore tantarum injuriornum dolorose lacrymando, omnem injuriam Deo dici commendabamus.

Ast! nedum hic satis amaritudinis, circa vespertinum tempus civitatem *Dardon* ingressi in sabbatho, magis adhuc amaricati, ingredientes conventum patrum recollectorum, humiliter cum dominica subsequebatur, pernoctationem cum celebratione sanctae missae supplicantes, utrumque nobis negabatur, qvia p(ad)re Guardino, pariter dioaecesani, licentiam episcopi inscriptis viatoribus de Abyssinia et Indiis Origentalibus impossibilem, pretendebat; reverendissimi patris generalis totius ordinis, ac sacrae congregationis, cujus subditus, et non episcopi erat, obedientiam cum decreto, cui parere obligabatur, demonstrabam, nil tamen evincere potens, uti ignorantem jure suo uti nescientem abeundo despexi. Vix e conventu exeuntes, in foro civitatis plures ecclesiasticos, ac civiles reperimus personas conturbati nimirum videbamur, mox interrogati qui nam simus?

Emaceratos a tanto itinere bona esca, et potu refrigerarunt grate ad Altari Domini ad misere ac ut sequenti dominica 23. junii in navigationis cursu tanto com-

© Nardi Papal & ACDS 2007

modius nautis celebrare possimus, hostias ac clavim ab Eremitorio non longe distante ubi paucis abhinc septimanis latrones eremitam occiderunt, dedere sacrosanctum absolvimus sacrificium, unde gressus dirigendo in locum *spinas*, relicto meo collega in navi properabam die sequenti celebraturus, ob inibi festi solemnis indulgentiam plenariam lucrandi: verum iterum infaustus nec in claustro pernoctandi, minus die subsequenti missam celebrandi, mihi permissum, coacte hora jam tardiori tabernam ebriis hominibus plenam pernoctaturus accessi, ob in solentias plurimas mediam post noctem, nil quietis habens, hora tertia iter agressus versus civitatem *Tolosa* ad conveniendum meum consocium properabam, in spiritu conturbatus, tantas per Galliam vicissitudines, Altissimo commendabam.

© Marek Dobeš & ACECS, 2007

[f. 436r]

Caput LXIX
De civitatibus Tolosa, Beziers, Agde et Cette

Laus Deo pro omnibus toto itinere elargitis donis et gratiis, ob tot jam supportatas tribulationes, supplicantes humili- || [f. 436v] -ter ulteriores adhuc viæ incommoditates grato sufferendi animo vires largiri dignetur, feliciter meum conveni consocium in civitate *Tolosa* pulchra in valle pene fluvios *Araxe* et *Orio* sita, mœniis bene cincta, milite provisa, satis magna; condecorata capitulo, multis cum claustris utriusqve sexus.

Ubi confectis 36 levcis in aditu civitatis conventum patrum paulanorum adivi, et nisi patrem sacristanum, olim Romæ per multos annos degentem, optime de Sacra Congregatione Propagandæ Fidei informatum rep<p>erissem[966], novam probabilius celebrandi difficultatem sustinuissem; tandem modico refectus cibo civitatem ingressus, ecclesias aliave memorabilia consideravi, exeundo meum collegam, conveni in ri{p}pa[967] fluvii apud vitrarium Boemum, in parva domuncula per modum navis in fluvio fabricata demorantem[968], qvatour diebus firmi providebamus de viæ necessariis, tendem per Canalem, magnis fabricatum regiis expensis, discessimus, visui vere mirabilem, qvia aqva per portas ac pontes detenta, dum eis navicula se avicinat, summa aqve qvasi inavigabilis paret altitudo, ast, porta vix aperta paulatim navicula descendens, conjungendo se aqva prior, subseqventi post elevatum pontem in æqvalitate, navigatur optime, qvasi semper aqvarum fuisset æqvalitas, cujus navigandi artem nullibi hactenus conspexi, minus per alias peragratas provincias similem artificialem aqvæ ductum re<p>peri[969], qva tota Galliæ regio in magimum hominum ac commerciorum commodum provisa, magnum trahit emolumentum, etsi a transeuntibus parum solvatur, nam nos duo omnem habentes commmoditatem unum solum expendimus realem, triginta grossorum per varias Galliæ transeundo regiones, Britanniam majorem et minorem seu, ut alii volunt, superiorem et inferiorem, Aqvilejam, Casconiam variasqve penes dictum canalem civitates et loca, *Nigra*, *Villa schorie*, ab aliis *Castell Nodarie* dictum, et cum pro tunc jam jam advesperascebat, in parvum intravimus oppidum *Treves*, ubi patres degebant cappucini, summis precibus || [f. 437r] pernoctationem in claustro, nec apud januam ab eis impetrare licuit, licet ea dies sanctis apostolorum principibus consecrata, nulla profuerat humiliatio, sæcularium adeundi diversorium coacti;

---

966 <> *suppl.*
967 {} *del.*
968 *ex* degentem *rescriptum videtur*
969 <> *suppl.*

© Vaclav Doppel & Arcos 2007

die subseqva attamen sanctum missæ sacrificium offerre potuimus, progressi ulterius in oppidum *Samal*, ubi pariter residentia duorum capucinorum, noviter rogati, pernoctandi negavere charitatem, qvam tandem in sæcularium ædibus certum Irlandesem militarem capitaneum invenientes assecuti sumus, qvi olim in regno Boemiæ multos favores ac gratias expertus, easdem nobis raddebat, dicens in nulla mundi parte se fuisse expertum tam fidelem, synceram ac affabilem gentem uti Boemam, exinde nos Deum di{l}laudantes[970], in tot malis vicissitudinibus, semper aliqvo recreati fuimus auxilio.

Mox dein ulterius itinerantes versus civitatem *Beziers* per solitum canalem, ubi cum capitulo residet dominus episcopus cum variis ordinum religiosis, hæc civitas antiqvissima, pulchra, bene fabricata, in bono aere, fructifera, deliciosa terra est; ideo antiqvum adhuc ibi viget proverbium: „*si Deus in terris, vellet habitare Bitteris*“. Ubi finitur canalis omnesqve res uno qvadrante per terram transferuntur in alterum canalem, per qvem spatio qvinqve horarum attingitur *Agde* vel *Agatha*, civitas pulchra, bene fabricata, plurimum populosa, ad boccam golfi *Leonis* sita, in parva distantia a Canali de *Lang`u´edock*, provinciæ florentissimæ ac 90 levcarum magnæ versus [[Sud-Ouest]] Occidentem ab Oriente, ac qvasi 80 levcarum a Meridie versus Nord-Est, ordinarie in superiorem ac inferiorem divisa, qvæ priori fertilior, omnibus fructibus abundans, frumentis omnis sortis, animalibus qvadrupedibus et volatilibus, olivis, ficubus omnibusqve aliis fructibus ac innumeris piscibus, qvia ultra fluvium *Rhone* alii adhuc inveniuntur, qvorum considerabilior est *Tarnis* fluvius, transiens *Montauban* se commiscendo cum fluvio *Garomne – Ariege* decurrit versus *Toulouse* et *Aude* transit *Carcassone* recipitqve *Fresquel*, qvem univerunt Galli per unum canalem vel parvum fluviolum *Lers*, qvi se unit *Garomne*. Et ille est, qvem hodie Canalem *Languedoc* || [f. 437v] nominare solent. *Languedoc* superior novem numerat *diœceses*, inferior vero undecim, de qvibus aliunde in Gallicis geographiis abunde legi potest, frustraneum magis qvid scribendi arbitror. Nos interim viam proseqvendo in bocca canalis Agdensis, plures rep<p>erimus[971] naves exteras, cum qvibus navigare prompte potuimus, sin tamen qvandoqve naves desint, ne inutiliter protrahatur tempus, penes lacum in civitatem usqve *Cette* dictam[972], aliter Portum S. Ludovici nominatum, adeunt viatores, nam a civitate Cete duo fluvii majores *Cete* et *Rue* vocantur, mox ad Mare mediter`r´aneum, ubi etiam Languedocensis incipit canalis, distans ab *Agde* qvatuor levcis, co<m>modo[973] provisa porta versus civitatem *Marseille* seu *Massiliam*. In civitate *Agde* invisimus dominum episcopum probissium, virum virtutum eximium, pastorem zelosissimum, qvi omni anno suam peragrando diœcesim semel

970 {} *del.*
971 <> *suppl.*
972 *in mg. pro subtitulo adhuc* civitas Cete *adscriptum*
973 <> *suppl.*

© Vydavatelství Academia

divinum suis oviculis præbet pabulum, prædicando, catechisando, peccata eorum expiando, formalem agit missionarium, a qvo cum varias oblatas gratias dum recipere humiliter recusavimus, non contentus saltem navim usqve in *Massiliam* solvere statuit, nosve omni benignitate promovit. Tempore nostræ permansionis apud patres conventuales paucos et pauperrimos, misere viventes, omni tamen charitate recepti, aliqvot diebus permansimus, dein 2. Julii navim conscendentes Genuensem navigavimus in Leonis golfum, fluctuantem nimium, periculosum ac sæpe nevigantibus naufragabilem, in qvem alius incidit fluvius omni qvasi anno, hyemali præcipue tempore, ac nocturno multæ naufragantur naves, fortissimo de terra excitato ventu, etsi infra qvatuor horas transiri solet, summe nocivo, persæpe pluribus horis desudant navigantes.

Nos Dei gratia feliciter ea die, qva abivimus, transivimus ac circa vesperum civitatem *Massiliam* attigimus, pulchram, antiqvissimam, non nimis magnam, inter duas terras per modum montium formatas, || [f. 438r] fortalitiis provisam, mercibus omnis sortis exqvisitis, mercatoribus, etiam extraneis plurimis plenam, olim a fugitivo Phocensi populo Græco, qvi habitabant ex parte Asiæ minoris fabricatam, qvondam nomine rei publicæ gloriabatur, nunc vero sede episcopali suffraganeo Arlesensi ac celebri Academia cum portu omni tempore securissimo etiam pro majoribus navibus etiam de Levante provenientibus, tam mercantilibus, qvam bellicis, qvia etiam plures Christianissimi regis inibi conservantur; sin tamen majores Indiarum adveniunt naves, portum intrare neqveunt, sed in insula *Iff*, distante uno horæ qvadrante, ubi castellum ejusdem nominis, sub anchoris manent.

Hæc civitas æstimatur antiqvissima, jam ante Christi adventum 600 annis creditur fabricata, nunc adornata celeberrima Abbatia S. Victoris, paucis abhinc annis sæcularisata, remanente tamen capitulo ecclesiastico cum 17 parochiis, pluribus juventutis seminariis, antiqvissimo sacerdotum oratorii collegio cum variis utriusqve sexus religiosis. Nos de navi descendentes in magnum patrum observantium conventum [[descendimus]], ubi noviter fabricata ecclesia, pulchre ac magnifice adornata, `intravimus´, et qvoniam inibi etiam conventus patrum recollectorum, adivi ad salutandum R. P. Benedictum, olim Gerosolymis reducem, meum notum, [[cum altero]] imo qvondam Alexandriæ Gallorum capellanum, qvi me videndo obstupefactus, credendo [[me]] adhuc in Abbyssiniæ morari regno, qvod pro tunc etiam comes de Desnevall intrare attentans, ubiqve Danniæ regis supremum navium commendantem se jactando multos Alexandriæ decepit mercatores, falsis persvadendo argumentis, omnia sua divendendi, solum necessariam pro itinere pecuniam deferrendi, e toto ruinavit, una cum egregio Gallorum mercatore domino Curet, qvorum nullus nobis pulsis præfixum assecutus terminum, verum in egestate singuli miseram planxere sortem decepti. Multa hic alia antiqvitatis notanda forent mirabilia, ast, in libros Gallorum diligentem remitto lectorem. Tandem || [f. 438v] etsi alia qvæqve Galliæ transiverimus loca, capitalem Lutetiam, Augustam Suessonum, Laudunum, Noviodunum, Nimes seu Nemassum cum aliis multis

oppidis, sufficienter a Gallis di{l}laudatis[974], singula prætereundo, sanctæ civitati avicinantes [[…]] `Romæ´ unius adhuc reminisci volui civitatis, Julii 11. in tartana Gallica mediocri transeuntes Brabantiam, feliciter advenientes in seqventem civitatem.[975]

974 {} *del.*
975 verba ultima tardius adscribi videntur

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 438v]

Caput LXX
De civitate Toulon, seu Telo Martius aut portus Teloniensis

``Tolonium seu Telonium´´[976] *Toulon*, seu *Telo Martius*, civitas pulchra, sedes episcopalis sub metropolitana Arlesensi, non minus populosa, mercantilis qvam maxime in vino buono Gallico, pro navibus fabricandis aptissima ob meliorem Mediterranei maris portum, etiam tempore belli navium refugium, qvia optime fortificata, satis jucunda, variis ordinum religiosis utriusqve sexus provisa ac etiam magna alimoniæ propia. Pro tunc strictissimum a Christianissimo rege contra solitum morem emanavit mandatum, ut piratæ Turcarum omnes a Gallicis depellantur terrenis, qvia compactata regis transgressi fuere privilegia, duas Genuenses terræ vicinæ naves deprædavere;

sufficienter considerando singula, navigavimus ulterius, transeuntes Piemontis ``montes´´, insulam *Corsica* suis cum prægrandibus montibus, ubiqve obse<r>vabamus[977] a lit{t}us[978] maris turres fortificatas ob inimicorum incursiones, oppida, pagos, optime cum capella sanctæ Mariæ dicata videbamus, mox tandem præsentante se prægrandi Christi monte in maris medio stante, de cujus parte altera florentissima cum portu Livornensi cernitur Toscana, nos interim optimo sufflante ventu portum pontificium, centum cellarum, olim a Romanis nominatum, nunc vero *Civita Vechia* attigimus 16. Julii; civitas licet parva, bene tamen fabricata, fortis suis militibus ac galeris pontificiis ad faciendum contra piratas Turcas in Medi[[t]]terraneo cursum, in qvibus plurimi ob delicta accatenati, non solum Christiani, sed etiam sclavi Mahomethani || continuo laborum sudore defatigantur, inter aliqvot reperi sacerdotes et laicos, addiscentes bene agere. Et qvoniam portus sat commodus, etiam plures naves nationales ac exteræ cum mercibus omnis generis reperiuntur, neqve qvis cujuscunqve nationis aut religionis molestatur transiens, pater enim communis omnium sanctissimus pontifex pari singulos amplexatur amore, ideo etiam locum non solum variis religionum ordinibus, sed et sede exornavit episcopali, optime suas gubernante oviculas, totum populum in fide sancta re<p>peri[979] zelantem, non diu tamen detinere nos volentes, tempus præmebat tantis imponere terminum viis, terræ, non maris iter reassumpsimus, etsi communiter infectus malusqve a populo deprædicetur[980] aer, prætendendo nullum noctu migrantem dormire posse, si toto in corpore conflari ac abs omni applicabili remedio mori nolit; ideo nos peractis 24 miliaribus Italicis, mo-

---

976 pro subtitulo in mg. adscr.
977 <> *suppl.*
978 {} *suppl.*
979 <> *suppl.*
980 depre- *ms. : corr.*

© Vladimír Doppel & Adrian Jusi, 2007

dicum qvid in popina sumentes, eqvis confortatis, alia 24 miliaria Italica usqve in sanctam civitatem Romanam persolvimus, circa horam matutinam decimam toto cordis jubilo, portam populi intrantes, mox ecclesiam adeundo, summas Altissimo reddebamus grates pro tot superatis terræ, maris periculis, idololatrarum, gentilium aliorumve infidelium tribulationibus.

Paulo post gressus dirigendo in montem S. Petri aureum, missionariorum collegium, magnam admirationem tam insperatus causaverat adventus de tam dissitis regnis; qvivis certatim nova ac provinciarum Africanarum mirabilia audiendi cupiebat, qvia pro tunc plurium missionariorum expeditio a Sacra Congregatione erat proxima, qvæ nisi nos duo missionarii advenissemus, non modicas causasset expensas.

Sed ne inutiliter Romæ elebatur tempus, mox die seqventi Sacræ nos præsentavimus Congregationi ac pro tunc eminentissimo domino cardinali Spinelli, missionum præfecto, singulorum enarrandi [[ndi]] eventum impossibile, scriptotenus succinctam jussit apponi relati|| [f. 439v]-onem, tandem Ss. domino papæ Benedicto XIV. præsentandam; solerter huic obediens mandato, abs remora, ut eo citius Roma esse qveam, apposui necessariora, mox secunda vice in Ægyptum redeundo, ter fauste in Alexandriam e portu Liburnensi navigavi anno 1754, pro tunc variæ cum Coftis vicissitudines patrem Paulum d'Agnona, missionum præfectum, Romam veniendi adigere, longo e missione emanendo tempore, anhelabamus omnes ejus reditum, tanto magis, cum varii [[cum]] nationis Coftæ irrepsere defectus ac litigia, præsentia superioris desiderabatur necessaria, neqve aliqva adventús ejus spes imminebat, ideo consensu omnium missionariorum ac vice-præfecti me Romam conferendi necessitabar, ad eo efficacius tantos missionis disordines repræsentandum revocandumqve patrem præfectum, omnibus feliciter terminatis dum pro tertia vice Ægypti plagas petere jussus, semel adhuc Æthyopiæ missionis referre casus Sacræ Congregationi necessitabar, et ne bis idem hicce adnotem, ultimam 30. Novembris anno 1756 compendiosæ appono relationem, priori similem.

© Magyar Tudományos Akadémia

[f. 439v]

Caput LXXI
Compendiosa relatio status missionis Æthyopiæ Sacræ Congregationi Propagandæ Fidei representata

Frater pater Remedius de Praga Bohemus, missionarius Ægypti ac vicepræfectus Æthyopiæ ordinis minorum sancti patris Francisci reformatorum, provinciæ Boëmiæ filius, post tot aliorum annis præteritis in vanum intrandi in imperium Æthyopiæ conamina feliciter anno *1752* mense Martii 19. duobus cum consociis sacerdotibus, patre Martino Lang Boëmo ac patre Antonio de Aleppo, utroqve ejusdem provinciæ Boëmiæ filio, multis per Mare rubrum, deserta Ægypti ac tres Arabias supportatis tribulationibus ac miseriis in regiam civitatem *Gondar*, imperii Æthyopici capitalem appullimus, etsi defatigati summe sani tamen et incolumes cæremoniis more patriæ observatis magno honore a primario imperiali ministro *Nagadras* nomine, id est thesaurarii, insignito in pallatium conducti fuimus.

Bene cibo et potu refrigerati, qviete sumpta mox die seqventi in imperatoris audientiam pro tunc in residentia *Kaha* media leuca a capitali distante conducti ante ejus præsentiam in terram procumbentes terram more Æthyopum exosculando, benigne recepti de variis Europæ moribus interrogabamur. In eadem residentia remansimus, a singulis magnatibus honorabamur nutriebamurqve optime, in dies qvasi conversando imperatori ac suæ augustissimæ matri cum cautela, aulicis primariis, variis status et condicionis[981] personis, immo etiam plurimis sancti Antonii monachis valde in regno potentibus ac in moribus toto cum populo curiosis, semper bene ponderando, discernendo eorum innatos malos mores, naturales inclinationes, propensiones inconstantes et mutabiles, ruminando in eis talanta præclarissima, intellectus perspicaces, potentias intellectuales capacissimas etsi ob defectum magistrorum sepultas; una ex parte optime malum a bono discernentes, sed altera ex parte laxatis morum habenis sine omni freno viventes, in vitia omnis generis declinantes sunt Æthyopes, moribus, vita, conversatione ac fide perversissimi.

Summa tamen eorum gloria est se christianos nominari, ligulis cujuscunqve coloris in collo alligatis a gentilibus, idollatris, Turcis ac Judæis se distinguunt[982]. Christiani nominales, ore qvidem non corde, labiis non opere, apparentia non rei veritate, tales dici possunt. „*Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*“, ideo persæpe diligentius conversando magnis et parvis, adultis ac iuvenibus, monachis et sæcularibus, inqvirebam, cum christiani glorientur nomine, qvale nam signum christianæ fidei foret distinctivum. Subito omnes sua funiculis ligata more canum demonstrant colla, prætendentes iisdem a Turcis, gentili-

981 conditionis *ms. : corr.*
982 distinqvunt *ms. : corr.*

© Marburger Arbeitsstelle 2007

bus omnibusqve aliis, etsi moribus pejores, se distinqvi. Vix ullum, inter centum dixerim nullum, reperiri sanctam scientem formandi crucem.

Fides inter eos divisa. Qvivis suo proprio credit arbitrio, nullis magistris, doctrinæ sanæ ductoribus provisi semper in majores successive cadunt hæreseos tenebras. In sola regia Gondar, uti ex ore matris audiveram imperatoris, divisos reperiri fidei animos in triginta tres classes. Qvid tandem in aliis tot provinciarum partibus crediturí? Sin tamen veros adipiscerentur magistros, inibi perseverare potentes, flexibilis forent animi, dummodo a monachis ac sacerdotibus ecclesiasticis in regno plurimis, moribus pessimis, non perverterentur in antiqvis malis consuetudinibus et iniqvis non confirmarentur dogmatibus neqve ob victus et amictus qvotidiana lucra etiam in summis divinorum præceptorum transgressionibus populum admonere præsumunt, singula dissimulant.

Imperator modernus feliciter regnans triginta trium est annorum, multum benignus, clemens ac naturali inclinatione mansuetus, ad omnia flexibilis, dummodo alicujus Europei monarchæ juvaretur viribus, armis ei succurrendo facile totum Æthyopiæ regnum suavi Jesu Christi jugo subjiceretur, qvia maxime fidei catholicæ inclinatus, hactenus in hæresum tenebris detentus lumen veræ fidei agnoscere impeditur. Etsi viribus militum potentissimus, in provinciis vasti imperii dives viginti duo sub suo dominio[983] partim regna, partim provincias, majores aliqvas, minores alias retineat, populo tamen perversissimo, rebellioni proclivo, iniqvitatibus irretito suis solum viribus præesse, minus comprimere valens, omnia sus desus in Æthyopia tractantur.

Hinc populus Æthyopicus credit – inter se divisus – pro libitu, communiter tamen profitendo unum, trinum in personis Deum, sed corporeum, tria distincta corpora divinas asserunt habere personas tribus cum capitibus, tria affirmant ora, sex oculos, sex aures et sic de cæteris. Christum Dominum fore qvidem nostrum Redemptorem, sed una sub natura, passum, crucifixum et mortuum uti Deum pro nostra salute, tanta enim ‹i›n natura pati humana non potuisse affirmant. Magnates et ministri imperiales Christum a Patre cælesti credunt unctum materialiter, alii a Spiritu sanctum *Schum,* id est officialem curiæ cælestis volunt citando textum Davidicum: „*unxit eum oleo lætitiæ*“. Alii Christum prout nos homines a Deo Patre ordinatum asserunt sacerdotem, alii multa alia pro suo libitu de eo fingunt.

Sacramentorum numerum, effectum ac nomen ignorant neqve qvid denotent, minus a qvo instituta sunt, eis in mentem venit. *Baptismum* tamen ad salutem necessarium credunt, formam legitimam in ablutione pronunciant linqva Amhara[984] per ternam immersionem dicendo: „*Ene eteckmaluck besm ellab, u old, u menfas Kadus, ahadu Amlack, amin* Ego te immergo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti“. Interim tamen more Coftorum masculos 40. die, puellas 60. primo bapti-

983 dominiae *ms. : corr.*
984 Amahra *ms. : corr.*

sant. Ac si hoc tempore ægrotant parvuli, eos baptisare non sinunt, sed sæpius ob non completos præfatos dies abs baptismo eos decedere de hoc mundo non verentur. Prætendentes ante absolutos purificationis dies baptismum conferri et ob fæminam no<n>dum[985] purificatam in sancta sanctorum intrare non posse, cum mater ipsa infantem baptisandum deportat. Ideo supplendi gratia erroris omni anno bis baptismum renovant singuli in profluentibus fluviis ob finem hunc assignatis. In festo Trium regum et in festo sancti Joannis Baptistæ omnes indiscriminatim, viri, mulieres, puellæ et juvenes, religiosi ac sæculares nudi in assignatos intrant fluvios sacerdotibus iis variis hominum cumulis, nudis, formam proferentibus, populum hoc putatitio abluunt baptismo. Plurimas, dum medio noctis hoc munus peragunt, spurcitias, absurditates committunt, qvod idem post solis ortum repetunt. Tandem his fluviis uti baptisteriis qvandocunqve transeunt summam exhibent venerationem ac honorem.

Confirmationem licet more orientalium mox in baptismo conferri solitam a qvovis simplici sacerdote penitus ignorant, ita rudes ut non solum de ea qvidqvam sciunt, sed nec sacros liqvores habent, qvia raro aut nunqvam olivarum oleum in Æthyopiam invehitur, et si qvandoqve ex Ægypto a mahomethanis advehitur, sola simplicis sacerdotis benedictione sacratur. Etsi hunc in effectum archiepiscopum Coftum nutriat Æthyopia, plurimum ignorans, lingvam Æthyopicam non callens, parum sacerdotibus, minus populo vigilat, omnia proprio eorum nutui sinit, nil corrigit neqve contradicit, imo etiam silenter consentit, defectus dissimulat, oleum a sacerdotibus benedictum pretio vendi non ignorat, etiam ipsis mahomethanis in opprobrium fidei summum, *Kava Kadus* nominatum.

Eucharistiam more Coftorum conficiunt Æthyopes „*hoc est corpus Dei*“, paucis exceptis huic consecrationi dissentientibus.

Pænitentia non est in usu, et si qvandoqve conscientiæ remorsum sentiunt, a longe supra ambulando clamitant sacerdotem: „*Abba efftachen* o Pater, absolve me“, cui ille replicat: „*Egzier gefftach* Deus te absolvat“, abs omni peccatorum suorum enarratione ac pænitentiæ impositione. Ignorant enim sacramentum, sic etiam reqvisita sacramenti pænitentiæ: confessio, contritis aut attritis, propositum cum satisfactione, non occurrunt neqve ipsi informati sacerdotes populum instruendi capaces.

Viaticum, extrema unctio ex integro ignoratur neqve sacerdos moribundos eodem confortat pharmaco. Uti bestias mori sinunt ac loco sacramentorum monachi sancti Antonii abbatis comparent, albam capiti mitrellam imponentes in sui ordinis confraternitatem recipiunt, vitæ æternæ securitatem exinde affirmant. Vere pauperes, obcæcatæ animæ, simplices et ignorantes, verius deplorandæ, a suis perversissimis seductæ pastoribus, lagueo diaboli irretiuntur[986] verbis credendo suorum

985 <> *suppl.*
986 -antur *ms. : corr.*

© Nabu Dogal 2007

sacerdotum corrumpentibus veram Christi doctrinam. Etiam moribundi nullius assistentia sacerdotis confortati, uti bestiæ inter assistentium nudarum sex vel septem mulierum vociferationes, in altum saltantium ac altissima clamantium voce „*voge, voge*“, semper idem repetendo, qvæ verba apud Æthyopes nil aliud qvam rei admirationem significant, se insimul in faciem percutientes, pectus, frondem sibi gratando, usqve dum miser moribundus axhalet animam. Tandem mortuum lavant, omnes e corpore pilos ra‹d›unt, in albam consuentes telam ad sepeliendum plurimis cum stultitiis deportant.

Sacer ordo more Ægyptiorum Coftorum administratur qvibuscunqve ignorantibus, etiam legere nescientibus, dummodo aliqvod donativum saltem archiepiscopi servis præsentetur pro admissione in residentiam præsulis, qvi abs omni capacitatis ac ætatis examine, morum et nativitatis indagine, omnium se præsentantium voluntati satisfacere cogitur, nisi rebellionem contra se ac mala infligenda, immo et mortem timere velit, qvia Æthyopes mente superbi alta de se arbitrantes, omnes alios spernentes, obligatum eis serviendi credunt præsulem, qvidqvid desiderant, eis præstare tenetur, qvia in hunc finem ab Imperatore ac populo in Æthyopiam advocatus expensis imperii fuerat. Qvare ‹i›deo nullam præterea doctrinam spiritualem administrat, neqve linguam callet Æthyopicam, minus addiscere satagit. Septem jam annis ante nostrum in Æthyopiam adventum appullerat, nullum tamen verbum linguæ Æthyopicæ addidicerat, raro aut nunqvam ‹c›oram populo comparet, missam rarius adhuc celebrat, semper intra muros suæ habitationis occlusus comedit, bibit, de spirituali gregis sibi confisi pabulo nil curando; qvidqvid cuivis placet credit ac practicat, nullo in opere suum egregium seqvuntur pastorem.

Matrimonium ut sacramentum non subsistit, omnes qvasi polygamia utuntur, tribus aut qvatuor more Turcarum adjunctis concubinis, qvibus pro libitu repudiatis aliis ad placitum copulantur. Viget circumcisio virorum et mulierum, atqve ‹e›arum antiqva purificatio, sabbathorum sanctificatio, jejunii naturalis ad occasum usqve solis, abstinentia a carne porcina, leporina, suffocato ac piscibus sqvam{m}is[987] carentibus. Negant Purgatorium, consecutionem gloriæ æternæ ab animabus justis, nisi in fine mundi; imperator Abbyssiniæ non degustaturus Inferni pœnas, sed si qvas meretur, carceri subterraneo abs ulteriori dolore mancipabitur. Respuunt concilium Chalcedonense, approbant Dioscorum sanctum ejus imbibiti erroribus ac Nestorianis hæresibus, nil de primatu ecclesiæ Romanæ recordantur, minus sciunt, cathedram Petri in Abbyssinia subsistere affirmant, præcepta Decalogi, virtutes theologicas aliave saluti necessaria ignorant, leges spernunt naturæ, ac ut brevibus dicam, nullam Christi sanam observant doctrinam. Omni cum natione in aliqvo communicant, in baptismo cum christianis, in sabbatho cum Hæbreis, in pluralitate mulierum, repudio, circumcisione cum Turcis, in superstitionibus

987 {} *del.*

© Vydavatelství Academia

cum gentilibus, sicqve de aliis plurimis Abbyssinorum dicendum cæcitatibus, e qvibus qvænam seqvi valet vita, æqvitas aut pietas? Sanguineis deflenda lacrymis.

Nam vix unus inter mille orandi capax Pater noster et Ave Maria, et tamen suam fidem omni alia meliorem, infallibilem, seqve perfectiores qvibuscunqve existimant. Ita a suis monachis sancti Antonii abbatis copiosissimis ac sacerdotibus ecclesiasticis summe ignorantibus persuasi, idoneis carendo magistris, nullis vacando studiis, moribus ac vita pessimis, viam Domini deturpantibus. Populum christianum nil instruendo seducunt sacerdotes ipsis sæcularibus scandalosius viventes, bonos, si qvi sunt, ex integro corrumpunt mores, singula licita, etsi de natura intrinsece mala approbantes, cælestis loco pabuli venenum draconum por<r>igentes[988]. Sanctum Evangelium legibus cum divinis deludunt, salisqve boni loco infatuatum, ad nihilum valens, nisi ut mittatur conculceturqve[989] ab hominibus,[990] administrant. Ideo licet totum Æthyopiæ imperium se imperatori christiano subjectum glorietur christianamve florere religionem, tamen potius ob corruptos mores injuriam Christo Domino faciunt Æthyopes, suntqve christiani nominales.

Beatissimam Virginem Mariam, sanctos apostolos aliosqve præterea colunt sanctos more eis solito non solum annuali festo, verum etiam menstruali, diem unam sanctissimæ Virgini, sanctis apostolis Petro et Paulo aliisqve plurimis dicatam observant sanctis. Tunc vacant a laboribus, sed orare prætermittunt, cibo solum, potu, saltu, strepitu vocum festivant, promiscue se exhilarant.

Iustitia nulla administratur, innocentia profligatur, pietas non curatur, cætera virtutes omnes ab Æthyopibus excluduntur. Furta, latrocinia, homicidia libere ac impune committuntur, iura divina, ecclesiastica, naturalia profanantur, et qvid mirum!, abs pœnarum timore infligendarum vivunt in libertate. Magistris fidei veritatem edocentibus carent, a nullo ad exercendas excitantur virtutes, jam obico posito peccatorum, a Deo derelicti, apostolicis privantur prædicatoribus. Vere mirum adhuc, in meditullio Turcarum, gentilium, idolol{l}atrarum[991], hactenus nomen christiani tanto persistere tempore. Certe pauperculi Æthyopes!, ab ecclesia Romana derelicti, magis in suis deplorandi qvam increpandi tenebris, et nisi qvantocjus operariis eis succurratur apostolicis, timeo ne omnes paulatim mahometicam aut gentilem amplectantur sectam.

In nostro expulsionis ex imperio discessu plurimos reperi dispositissimos pro suscipienda fide catholica monachos et sæculares, totove qvo morabar in Abyssinia tempore, avidos expertus audiendæ doctrinæ catholicæ, animos etiam principalium monachorum magno zelo ac desiderio flagrantium. Sæpe in secreto ad pedes se prosternendo obedientiam summo Christi vicario spondebant, dummo-

988 <> *suppl.*
989 -cæturqve *ms. : corr.*
990 „*Mt 5,13*“
991 {} *del.*

© Verlag Ingo Koeler & Achim Sachse

do nos missionarii stabiles ac firmi in imperio subsisteremus. Verum sorte rebellionis infausta per vim pulsos, multis suspiriis nos dimiserunt. Imperialis littera ac etiam pro tunc Sacræ Congregationis revocatoria demonstrat.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 443r]

Caput LXXII

De modo, qvo missionarii in futurum manere possent in Abyssinia

Discessimus conturbati doloroso corde, messem jam jam maturam in horreum metere Dei securiusqve colligendos proxime sperabamus fructus, pulsi omni ulteriori privati || [f. 443v] consolatione spirituali, a Sacra Congregatione referre jussi, qvo obviari posset modo, ne tot jam vicibus pulsi ac sæpe etiam martyrisati missionarii, desiderato animarum defraudentur emolumento, si noviter in præfatum expedirentur imperium semper arduum ac summe periculosum, constantes, intrepidi animo ad supportandum fortiter omne eveniens malum, ipsam etiam crudelem mortem, sint idonei aliqvarum artium missionarii, aut tales secum conducant magistros, ob qvorum necessitatem etiam ipsi patientur, sint medi`ci´næ ac chyrurgiæ doctores, optime facilitabitur tam prolixum iter, parceturqve multis expensis.

Ad securius permanendum in Abyssinia summe pro futurum missionariorum aliqvem episcopali pollere dignitate, qvid qvandocunqve oritur persecutio, populus ab archiepiscopo locali excommunicatione terretur, facile in suam reducitur partem, facilius adhuc sola episcopali dignitate omnem placaturus rumorem, communius contra missionarios a monachis ac ipso archiepiscopo Cofto excitatum. Et qvoniam hæc barbara ``gens´´ nil magis qvam ecclesiasticam abhorret excommunicationem, `etiam´ nulli propensius qvam episcopali obedit authoritati, qva sola rebellionis tempore missio sustineri poterit, neqve fulminata ob missionarios expellendos excommunicatio habitura effectum, si missionis episcopus populum territum sua solidaverit authoritate, et qvidem eo magis, cum Æthyopes maxime sacris ad sacerdotium aliosve ordines attrahuntur ordinationibus, proinde missionarii aliqvem capaciorem convertendo, institutum in sacerdotem ordinando, magnum promovendæ fidei nasciscentur juvamen, specialiter in rebellionibus tanqvam instrumenti securo in omnibus imperii diffusissimi provinciis uti poterunt. Scitur præterea negligentia ac desidia hæreticorum episcoporum in suis ecclesiasticis muneribus, qvæ raro aut nunqvam in publico decorose exercent, solus in Æthyopia præsul archiepiscopus nunqvam hactenus in publico prodiit, neqve aliqvam pontificalem coram populo exercuit functionem, qvam nedum visam summe gavisura natio, cæremonias intuendi, || [f. 444r] episcopales Romanas, magis decoras ac solemniores, jam qvasi 150 annis elapsis, non practicatas. Certo, dum conspecturi hanc ecclesiasticam hyerarchiam, optime ordinatam, omnium animos in se trahent missionarii, etiam monachorum, plus hactenus ipso imperatore populum gubernantium. Accedit ad hæc prompta monachorum ac ecclesiasticorum voluntas, dum experientur sibi melius, promptius et accuratius serviri a missionariis in doctrina Christiana, charitate, divinis officiis ac ecclesiasticis cæremoniis, qvam a suo proprio præsule archiepiscopo, nil aliunde eum æstimando, sclavum suo peculio adductum vocant. Robur adhuc addet catholicus episcopus, sacros consecrando

© Manfred Kropp 2007

liqvores, qvibus omni tempore carent Æthyopes, maximove illos habendi feruntur desiderio, atqve eas videndo cæremonias dignoscent sanctæ Romanæ ecclesiæ splendorem tanqvam solius veræ magistræ, totum illustrantis orbem, veraciter distinctæ a fusca sine omni splendore eorum ecclesia hæretica.

Hoc intentum mea propria confirmat experientia, dum enim in persecutione ultra tres menses, hinc inde secrete degebamus, tribulati nimium, persæpe a nostris interrogati familiaribus ministris imperialibus non solum, sed etiam a monachis ac sacerdotibus ecclesiasticis, an qvis nostrum episcopali insignitus dignitate, etiam contra imperatoris ac populi rebellis voluntatem nos in eorum districtibus conservassent, qvia tamen falsum pro vero affirmare non decuit, minus licuit, etiam illud ultimum pro nostra permansione refugium non subsistens, de imperio cum maximo tot millium animarum damno abire adegit.

Hæc sunt, qvæ abs omni passione humana veridica, etiam juramento, si Sacræ placuerit Congregationi, comprobanda humiliter retuli, cum reverentialissimo sacræ purpuræ osculo, semel pro semper conscientiose singula affirmo ac veridice contestor. Aliis pluribus præterea oretenus relatis, audientiam SS. domini nostri papæ Benedicti XIV. publicam die 22. Augusti anno 1754 obtinui intrando in cortile summi pontificis in sella sedentis, ad tabulam || [f. 444v] multis libris ac cruce ornatam, tribus medio genu inclinationibus peractis, ad pedes genuflexus, infixo sacræ eorum cruci osculo, magno a SS. patre receptus amore, propius approximare jussus, sacram meo capiti imponens manum, familiarissime de missionis Æthyopicæ discurrebat eventu, singula attente observando magnove zelo paterno me narrantem, tribus horæ qvadrantibus audiebat, Sacræ referenda Congregationi jussit, tandem noviter ad reassumendum munus animabat apostolicum, multas spirituales elargiendo gratias, benedictione accepta, noviter sacra pedum exosculata cruce reverentialissime tribus genuflexionibus factis discessi, admirabundus Christi vicarium, me minimum terræ vermem tanta recepisse benignitate ac amore.

Et qvoniam ob tantas viarum defatigationes Romæ qviescendi consiliabar, tamen abs remora in Ægyptiacas redire statui missiones, prævie a Sacra Congregatione, invisendi meos consangvineos in regno Boemiæ licentiam obtinendo, illuc me contuli.

© Matěj Spurný & ACHSS 2017

[f. 444v]

Caput LXXIII
De abitu Roma versus Germaniam

Nil magis meo fuerat cordi, ob energicum summi pontificis [[in]] missionem Ægypti reassumendam discursum, qvam iter abbreviandi loboresqve apostolicos qvantocyus reassumendi Roma beneficio postæ discessi 22. Augusti mediam post noctem hora secunda, pontificium feliciter transeundo statum, dein civitates celebres Sienam, Florentias, Bologniam, Modenam, Mirandulam, Mantuam usqve qvadraginta qvatuor postas, dierum spatio qvinqve perfeci, mox die 29. Augusti duas adhuc imperiales transeundo postas, dein iter Venetorum, horum secunda vivum de Saxis demonstrat fortalitium fluvio subtus currente *Occlusa* dictum, inter Saxeos montes porta et ponte formatis, in altum transitus invicibilis, qvia nulla transitus alia ex hac parte in statum Venetum dabilis est via, nisi subtus penes currentem fluvium, rude in saxis excavatum vix pro uno curru iter in statum conducibile imperialem. Verum absolutis Venetiarum tribus postis, imperia- || [f. 445r] -lis *Roveredo* civitatis posta *Tridentum* usqve duplex admirabar licet parvam pulchram tamen ac ob concilium Tridentinum celebrem civitatem, ubi modica sumpta collatione qvatuor usqve *Bolgianum*, vulgo *Pautzen*, Tyrolis civitatem, postas persolvi, dein *Œnipontum* urbem attigi ``prima Septembris´´ celeberrimam ab imperatore Ferdinando Secundo fundatam ac ab aliis pluribus eggratiatam imperatoribus et cum diu noctuve pergebam octo dierum spatio Roma adveniens, lassus qvidem, non tamen intermittere volens `opportunitatem´ conventum patrum reformatorum considerandi optime extructum, plurimis imperatorum Romanorum munificentiis condecoratum, pulchra ornatum ecclesia, statuis imperatorum, regum utriusqve sexus aereis in statura humana optimo collocatis ordine, prostante in ecclesiæ medio mausoleo Ferdinandi imperatoris patris Maximiliani celeberrimo. [992]

Alia plurima ob brevitatem temporis accuratiori neqvevi notare calamo. Unum tamen dignum notatu arbitor, videlicet sacellum in ecclesia situm ex parte argenteum dictum, de ligno Indiaco ebano, argento pretiosiori constructum, de qvo altare fabricatum et argento involutum maximi æstimatur valoris, ubi pariter cernitur statua ænea genu flexis ante aram B. V. M. Ferdinandi imperatoris propriis vestiti caligis, adhuc in via portatis de holoferico nigro jam a 200 annis nihilominus integris. Ejus conjux Philippina, cujusdam mercatoris filia speciosissima, absente imperatore in venatione, invidia subditorum, qvod tantas regni genuisset soboles, in balneo per venæ sectionem et totalem sangvinis e corpore emissionem occisa fuit. Reduce imperatore nil simile opinante mortuam summa cum dolore reperit consortem, in cujus perpetuam amoris thesseram in eodem sacello eandem tumulare jussit, cum effigie lapidi incisa mox ad ingressum sacelli cernenda. Plu-

992 *m. poster. hic incipit*

© Manfred Köppel & ACTA 2007

rima adhuc alia antiqvitatis monumenta ibidem visuntur, qvæ apud || [f. 445v] alios scriptores notata reperiuntur, qvo benevolum lectorem remitto. Interim tertia die Septembris Aniponto discessi *Salisburgum*, eadem die septem absolvendo postas, mox *Lintium*, civitatem regiam contendi, ita, qvod qvinqve dierum et noctium spatio Mantua eo loci appulerim, parum me refocillando et Bohemo-Budvicium properando, viarum molestiis totus qvantus defatigatus, Roma totum hoc iter qvindecim peragens diebus. Ibi una die duntaxat qvievi, tandem regni Bohemiæ, charæ meæ patriæ, civitates et oppida percurrens, meos amicos et consangvineos invisens *Pragam* metropolim regni die meo seraphico patri S. Francisco sacra attigi, ibiqve veneratus sacra lipsana thaumaturgi Bohemiæ divi Joannis Nepomuceni ad ejus sepulchrum bina missa sacrificium obtuli pro felicitandis ulterioribus missionum apostolicarum itineribus noviter in Ægyptum reassumendis.

Paucis diebus me Pragæ detinui, licet amicorum solatiis et honoribus cumulatus, ne imminente jam jam hyemis intemperie a concepto proposito meo diutius abstraherer. Praga *Brunam*, marchionatus Moraviæ regiam, mox mense Octobri civitatem *Znoymam* adveniens, paucis demorando diebus Viennam, Austriæ metropolim et sedem augustissimorum imperatorum properavi.

© Marek Daniel & ACECS, 2021

[f. 445v]

Caput LXXIV
De meo adventu Viennam Austriæ

Multis abhinc annis cupidus Viennam videndi, compos tandem voti factus medio noctis die 25. Octobris A. 1754 eandem urbem imperatoriam ingrediebar assumens habitaculum perillustris et piissimi d(omi)ni eqvitis Ignatii de || [f. 446r] Rollersberg, canonici Olomucensis, pro tunc cursum triennii persolventis.

Et qvoniam aula imperialis eo tempore extra urbem in Bellofonte (Schönbrunn) morabatur, favore excellentissimi d(omi)ni comitis de Khevenmüller[993] Suæ Imperatoriæ Majestati intimatus benignissimeqve ad[994] audientiam `privatam´ receptus die 27. Octobris in [[diem]] Dominicam incidente, inexplicabili Majestatis clementia interrogatus, qvisnam sim, unde veniam, unde oriundus, qvidnam Viennæ inqviram; omni cum humilitate ac veneratione tanta Majestati debita breviter respondi me Propagandæ Fidei esse missionarium de imperio Abyssiniæ reducem, natione Bohemum, subditum infimum, noviter ad missionem Ægypti redire jussum, succincte meorum itinerum Asiæ, Africæ, Ægypti, desertorum Arabiæ seriem referendo usqve ad Mare rubrum, replicante vero sua Cæsarea Majestate: „qvalianam sint hac deserta Arabiæ?“ „Illa ipsissima,“ reposui, „qva plena sunt solitudinibus, inculta ab hominibus, per qva olim populus Israeliticus de dura servitute Ægyptiaca jussu Dei Terram Promissionis seu Palæstinam post 40 annos pervenerat et siccis pedibus Mare rubrum transierat, prout S. Scriptum testatur.“ Et ita cunctatim explicando omnia per partes usqve ad primum Maris rubri portum *Sues* nominatum discursum protraxi, donec ob missæ sacrificium celebrandum cum gratioso osculo manus cæsareæ gratiam et licentiam discedendi obtinuissem. Qvo facto in sacello imperiali ad SS. crucifixum Ferdinandæum cum summa cordis lætitia sacrificavi.

Die vero seqventi Viennæ denuo palatium Suæ Majestatis accedens et pro innata tanti monarchæ clementia ad audientiam admissus, ulteriores[995] peregrinationum mearum recensui vicissitudines et mirabilium orientalium a me conspectorum raritates, uti sunt Mare rubrum, Piscina pharaonis, mons Sinai, rubur Moysis non combustus, `locus´ adorationis[996] vituli a populo Israelitico, translatio || [f. 446v] corporis S. Catharinæ v(irginis) et m(artyris) cum variis moribus, consuetudinibusqve ac antiqvitatibus earundem regionum, protrahendo discursum duabus circiter horis. Mirabar sane tantam benignissimi monarchæ in auscultando pa-

---

993 Khevenmüller : *certe pro* Khevenhüller *intelligendum*
994 ad *ex* re *in ms. mutatum videtur – fors praecox verbi* receptus *initio*
995 -res *ex* -rem *in ms. reparatum videtur*
996 -nis : *posterius adscr.*

© Verlag Dr. Kovač / ASEF 2007

tientiam. Et qvoniam diutius Viennæ moras traxi, aliqvot adhuc vicibus gratiosissima Suæ Majestatis præsentia perfrui immerito licuit.

Interea raritates cæsareas placuit videre, antiqvitates monetarum aurearum et argentearum cum aliis pluribus in cabineto imperiali reconditis. Deinde ductus per totam galleriam demonstratis mihi a primo usqve ad ultimum omnibus mirabilibus et æstimatissimis, qvibusqve aliqvot in contemplando impendi horas, admirando varia animalia et volatilia Asiatica et Americana. Præprimis mihi arridebant hortensia, cum vidissem ea, qvæ in Asia et America. Viennam merito posset eis assimilari, et eo magis, cum singula opera cujusdam Hollandi hortulani de America reducis optime plantarentur et conservarentur possetqve hortus Viennensis non immerito hortus deliciarum vocari, dum in eo omnium raritatum utriusqve Indiæ abundantiam et fructuum exuberantiam admirabundus conspexissem.

Dum autem altero jam mense Vienna moras traxissem, utriusqve sacræ Cæsareæ Regiæqve Majestatis audientiis copiosisqve gratiis cumulatus, necnon multorum DD. ministrorum favoribus stipulatus, in missionem Ægypti redeundi semper animus exarsit. Septuaginta dies Viennæ existere satis superqve fuit. Et licet rigor hyemalis contrarium svasisset, tamen [[±3]] æstus animarum derelictarum prævaluit. Hinc obtentis recommendatiis literis a sacris Majestatibus per Constantinopolim redire meditabar. Verum inaudiens Turcarum sultanum A. 1754 vergente in A. 1755 fatis cessisse, non fidebam illac iter aggrediendi, probe sciens morem Machometanorum, qvi carentes regente excessibus, petulantiis et tyrannidi vacant. || [f. 447r] Proinde novam a Sua Cæsarea Majestate petivi et impetravi gratiam, videlicet facultatem per terras ac ditiones Austriacas, Hebruriam ac portum Liburnensem in Ægyptum usqve iter reassumendi. Et ecce, post tanta participata beneficia novis recommendatitiis ab utraqve Majestate `et modo´ comitatus literis, verum etiam omne iter per mare et terram usqve `in´ Alexandriam Ægypti augustissimus clementissime exsolvi jussit, superaddendo pro mea propria dispositione centum aureos.

Tandem ultimata obtenta imperiali audientia iteratas pro tantis beneficiis in me immeritum collatis referebam gratias, pro qvibus nil aliud, nisi æterna pro conservanda utriusqve sacræ Cæsareæ Regiæqve Majestatis incolumitate ac prosperitate Altissimum exorandi remanserat obligatio. Sed non minus plurimorum ministrorum [[obstrictus]] favoribus largiter in me effusis obstrictus a chara patria die 18. Januarii A. 1755 ad gentes infideles Vienna discessi.

© Nakladatelství Lidové noviny & Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2007

[f. 447r]

Caput LXXV
De abitu Vienna Austriæ per Italiam

Imperialem gratiarum munificentiam mihi clementissime elargitarum satis depredicare non valeo [[utpote]] dum mente recogito, qvod altissimis favoribus suæ sacræ cæsareæ majestatis nutritus, non solum vectura terræ promotus, verum etiam omni necessaria vitæ sustentatione bene provisus sub divinis auspiciis Vienna iter usqve Venetias commode inchoare et terminare potuerim. Ibi cæsareo ministro d(omi)no comiti de Rosenberg nec non d(omi)no consuli commerciorum ab augustissima aula recom<m>endatus[997] triduo me detinens, optime excipiebar.

Brevius qvidem iter per Florentiam versus Liburnum assumpserim, utpote imperatoriis recommendatitiis ad d(omi)num gubernatorem comitem de Riscecourt provisus, nisi in votis habuissem Italiæ partes lustrandi. Proinde aliud prolixius iter assumendo per Lombardiam, Pedemontium, Sardiniam et Mutinam versus statum Genvensium me verti || [f. 447v] volens ultimas ab exercitu Austriaco causatas ruinas videre. Idcirco summos transcendi montes, qvos lingva vernacula Bochetta nominant, pro tunc glacie et nive coopertos, ascensu valde difficiles et qvasi impossibiles, magna tamen circumspectione tentans transitum, feliciter etsi periculose impertransibilem proclamatam superavi viam.

Circa civitatem Genuensem deploranda damna omnia ab Austriaco milite causata dolorose conspexi, ædificia pulcherrima in ruinis jacentia, hortos et vineas aliaqve devastata cum serenissima respublica pro tunc subditis suis aut noluerit aut non potuerit succurere auxilio suo. Sed qvantum doloris senseram in damnis et ruinis causatis, tantum solatii hauseram in cernenda celeberrima civitate *Genue* alias *Superba* appellata, pulcherrima et inter alias Evropæas maxima, qvæ est in forma cujusdam amphitheatri seu lunari ad mare fabricata post rempublicam Venetam prima, populosa, numerans octuaginta qvasi millia hominum in ea habitantium, florentissima commerciis. Ecclesia cathedralis S. Laurentio dicata est magnifica prorsus, palatium ducis vulgo *doge* cum arsenali valde pulchrum cum variis antiqvitatibus etiam armorum. Portus maris est magnus et spatiosus pro navibus recipiendis securissimus.

Anno 1684. hanc rempublicam Galli inqvietarunt, anno vero 1746 et 1747 Austriaci, qvorum armis tandem succubuit. Qvia autem eorundem jugum ferre noluit, præsertim dum vidit de arsenali seu armamentario sibi tormenta abripi, a milite Austriaco pro labore et adjuvamine fortiter compelli cæpit rebellionem movere. Contigit enim in direptione armamentarii tormentum majus in terram cadere, qvod incolæ adacti sublevare renuerunt; hinc rebellio orta. Erat eo tempore parvus manipulus militis Austriaci in civitate, || [f. 448r] qvod considerantes cives,

997 <> *suppl.*

© Verlag Hans Schöpel & ACDS 2007

ad arma concurrerunt et viribus superiores Austriacos armis suis deviserunt et ex civitate ejecerunt et ita pristinam libertatem ipsimet sibi procurarunt cum magna sui laude et infamia alterius. Ab eo tempore summum in Germanos fovent odium et pro æterna rei memoria eum locum, ubi machina tormentaria in terram dilapsa eam cum saxis eruit, erutam ejectamqve absqve reparatione loci relinqvunt, omnibus advenis tanqvam principium rebellionis contra domum Austriacam demonstrantes. Ego, cum Genuam ut missionarius in vestitu Arabico lustrassem, a bono amico admonitus, ne me Germanum proderem et fortasse ab exacerbata erga Germanos Genuensium plebe qvidpiam sinistri paterer plateas civitatis visitans, in eum locum terræ a tormento ejectæ perveni, et ecce, mox plebs concurrebat magno animi fervore recensens hic loco cladem Germanorum sumpsisse principium.

Postqvam igitur Genuæ octo dierum spatio omnia memorabilia vidissem, per mare versus *portum Liburnensem* iter assumpsi, qvem etiam feliciter intra octo horas attigi a domino `Genuæ´ gubernatore civitatis, viro sane præclarissimo ac d(omi)no imperiali portus capitaneo familiarissime receptus et variis favoribus etiam a pluribus Liburnensibus dominis ac Levantinis mercatoribus copiose cumulatus. Interea mandatum Roma a S. Congregatione de Propaganda Fide obtinui, adhuc alium missionarium pro Ægypto venturum expectarem; proinde octuaginta diebus Liburni subsistere coactus post tot suspiria tandem adveniente novello missionario pro abitu me paravi.

© Marek Doležel & ACECS 2007

[f. 448r]

Caput LXXVI
De abitu Liburno in Ægyptum secunda vice

Favore et assistentia domini gubernatoris civitatis Liburnensis et capitanei imperialis portus omnibus necessariis provisus die 26. Maji Gallicam conscendi navim a duce d(omino) Joanne Michelon, viro prorsus egregio, omni victus ac potus frugalitate usqve || [f. 448v] *in Alexandriam Ægypti*, de gratia augustissimi imperatoris optime nutritus. Prosperis a Deo secundati ventis recto navigantes tramite sine omni periculo naufragii in vigilia S. Joannis Baptistæ, id e(st) 23. Junii, portum Alexandrinum feliciter attigimus, latabundi cum aliis sex patribus pro Terra Sancta ordinatis hospitium nostrorum, qvod e(st) fratrum minorum de observantia, ingressi. Ibi aliqvot diebus qvievimus, summis tunc cruciati caloribus. Mox in meam pristinam properans missionem per Mare mediterraneum, tandem ostia *Nili* feliciter intravi et eadem die *Rossettum* appuli.

Seqventi vero die summo mane navigationem continuantes diu noctuqve ardoribus solis expositi, post tot tantasqve noviter superatas viarum difficultates terræ marisqve pericula, tandem 14. Julii divo Bonaventuræ sacra, *magnum Cairum* cum jubilo intravi; et gratiis Deo peractis hospitium de propaganda fide inexpectate ingressum cum ingenti cordis gaudio a patre præfecto missionum cæterisqve patribus et universo populo catholico excipiebar. Mox pristinos missionis apostolicæ reassumens labores in vinea Domini adlaborando fructum animarum exoptabam, tantisper interne consolatus, qvid dignus inveniar pauperculis Christianis spiritualibus succurrere servitiis. Et qvoniam freqventius nemini tot[998] pristinarum in Abyssinia perpessarum tribulationum, longissimarum viarum, periculorum vitæ amittendæ, idcirco hæc omnia levia et respective dulcia in Ægypto apparebant servitia, licet in se dura, qvia sudore a solis radiis et æstu diurno nocturnoqve calore causato, vehementer aflictabar. Inter hac tamen, dum interna animi qviete pauperculam excolebam animarum vineam Cairensem, semper meditabar in Superiorem Ægyptum et qvidem in civitatem *Girge*, utpote locum mei primi amissi martyrii, redire. Qvia vero R. P. Paulus ab Agnona, missionum præfectus, ob varia missionum negotia gravia apud S. Congregationem de Propaganda Fide tractanda Romam iter parabat volens circa || [f. 449r] medium Augusti A. 1755. discedere, proinde meum abitum in Superiorem Ægyptum disvadebat demandans sub merito salutaris obœdientiæ ulteriorem culturam vineæ Magni Cairi, ubi vere multum laboris et sudoris in instruendis et reducendis hæreticis Cophtis et nonnulis Græcis reperi, solita petulantium Machometanorum puerorum qvandoqve referens opprobria. Nihilominus toto hoc durante anno nihil notatu dignum Cairi con-

998 tot : *superscr.*

© Marek Dopěl & Ad Sacras 2007

tigit, gregem Domini sat qviete pascebamus sine ulla exurgente aliis annis consueta, tum Machometanorum, tum hæreticorum Græcorum persecutione.

Attamen anno 1765 die 13. Februarii terram experiebamur nobis irasci; siqvidem circa horam decimam noctis, lectioni Arabicæ incumbens insperato horribile motu ita[999] incæpit concuti, qvod omnia fundamenta ædificiorum dissolverentur et muri solidissimi dividerentur, in profundum abyssi cæsura. Præviæ qvidam subterraneus terribilis audiebatur strepitus, qvasi currum cum qvadrigis adventantium, terra in altum prosiliente et ruinam universo minitante. Insuper accedente hominum clamore, mulierum lamentatione, parvulorum ejulatu et animalium stridore extrema prope apparebat dies. Ego cum patre vicepræfecto in capellam domesticam apud[1000] sanctissimum sacramentum imploraturus auxilium descendens gradus marmoreos summæ molis sub pedibus moveri persensi. Tremebant omnes venæ et artur corporis mei, dum conspexissem in aere marmoream statuam B. V. Mariæ sat grandem hinc et illinc commoveri et inclinari, expectans omni momento cumulo lapidum contegi. In his angustiis et lethalibus sudoribus non obliviscebamur tamen animas nostras Deo commendare nos a peccatis sacramentaliter invicem absolventes et Dei misericordiam aut vindictam præstolantes. Octo qvasi minutis replicato triplici terræ motu durabant hæ angustiæ, qvæ tandem mitigato miserentis Dei furore evanuere, || [f. 449v] nobis nil aliud relinqventes, nisi misericordias Domini decantandas, qvoniam non fuimus consumpti et qvoniam non defecerunt miserationes Domini in tam manifesto vitæ amittendæ periculo, ubi hac nocte multi ex Machometanis qvam Christianis præ timore et tremore vitæ discrimen passi, multi delirio correpti, multi variis infirmitatibus [[correpti]] aggravati fuere, juvamen per omnes plateas qværentes.

Qvare die seqventi omnes missionarii in publicum egressi in domibus præsertim catholicorum infirmis assidue assistebamus, viros et mulieres horrendis convulsionibus et aliis accidentibus oppressas pro posse sublevando, corpore et animatenus auxilium ferendo. Non sufficiebamus tamen singulis hac tota die auxilio adesse. Ego solus ante meridiem utriusqve sexus personis ultra centum venam secui. Necesse igitur fuit sæcularium chirurgorum. Gallorum ac Italorum opem implorare (etiam contra solitum Ægyptiorum morem), qvi missionarios in hoc charitatis opere adjuvarent.

Elapso octo dierum spatio nedum omnibus infirmis satisfactum. Cessante tandem malo corporis non cessabam excolere vineam animarum mihi comissam, nihil curando diei noctisqve æstum, qværens oves aberrantes ad ovile Domini reducere. Contigit autem qvadam die, dum circa meridiem in nostrum hospotium, trnsiens per plateam angustam properassem, tres infideles offendere janitzaros pro more illorum ensibus, grandioribus cultris et sclopetis armatos, qvos nullo modo

999 ita : *superscr.*
1000 apud : *superscr.*

© Vydavatelství Academia

declinare licuit. Nebulores isti cum maxima furore me aggredientes: „o maledicte, inqviunt, siste cursum, veni huc!“ Obœdiens[1001] cum humilitate accessi, et ecce, collotenus areptus, cultro oblongo extracto cordiqve meo applicato multis injuriis ut infidelem blasphemabant, multumqve divexabant hinc et illinc [[??? ponderabam]] crudeliter trudentes, pungentes mortemqve minantes, me interim tremente nihilqve respondente. || [f. 450r] Nesciens ego causam, minus interrogare præsumens cum patientia crudelitatis et eventum præstolabar qvaliscunqve supportandi.

Interim dum ex causa fidei catholicæ certo certum transfigi et victimam cadere sperabam, invisibili manu Dei de visibili barbarie, acceptis aliqvot colaphis, eripiebar, omnia Deo commendans, qvi prior pro me passus ac mortuus est.

1001 obe- *ms : reparavi*

© Marek Dobrzel & ACECS, 2007

[f. 450r]

Caput LXXVII
De novo abitu Magno Cairo Romam

In illo tempore magna exorta sunt inter consulem Venetum Cairi residentem et populum Cophticum difficultates, ob qvarum definitionem integro jam anno P. Paulus ab Agnona missionum præfectus Romæ laborabat sine omni tamen summi pontificis decissione, aggravata ob hoc multum missione cum maximo damno animarum et impedimento desideratæ conversionis Cophtorum. Qvare denuo a P. vicepræfecto Josepho de Sassello Romam ascedere solicitabar, utpote jam in Romana curia notus. Qvia tamen peragratis tot provinciis lassas ab itinere vires, vix adhac reparaveram, dura armis mihi accidebat hæc solicitatio. Nihilominus particulari commodo bonum communem præferens insuper animarum salutem considerans propositis tot ponderosis argumentis pro conservandis aut in meliorem frugem reducendis missionibus tandem annui probe sciens meliorem esse obœ(-die)ntiam[1002], qvam victimas. Igitur ad majorem Dei gloriam et salutatem animarum omnia nova terræ marisqve pericula tertia jam vice e Levanto in Evropam subeunda suscepi et datas in scriptis a meo superiore vicepræfecto obedientialibus itineri me accinxi.

Erat tunc annus 1756, dies 2. Julii, qva de Cairo novo in locum Cairi Veteris *Bolack* dictam paucis iisqve summe necessariis rebus contentus[1003] per Nilum descendi, || [f. 450v] sola divina protectus providentia infidelibus Machometanis me junxi parvula contentus navis cellula, in qva cum duodecim Turcis inhabitare cogebar, vix commode astare, minus sedere valens, ac qvibus injuriis, opprobriis ac blasphemiis excessibus omnia hæc pro conseqvenda ulteriori benedictione divina cum silentio et patientia per qvinqve dies ac noctes sufferebam. Tandem 8. Julii *Rosettum* appuli, ubi in hospitium fratrum nostrorum Terræ Sanctæ diverti qviescendo ibidem usqve ad diem 11. Julii, qva summo mane nolens amplius per Nilum ac Mare mediterranæum inqvietari, per desertum versus *Alexandriam* discessi.

In medio itinere novam supportavi molestiam, dum pro aliqvali reqvie qvoddam tagurium pro viatoribus extructum ingressus plenum Machometanis, Arabis et janitzaris reperissem et nocte ingruente in eodem coacte, tanqvam canis in qvadam subterranea specu qviescere debuissem multa mala a petulante plebe sufferens, nihil dormire valens ob timorem horum latronum, ne forte vita priver. Secunda noctis hora aliis dormientibus in summo silentio cum [[aliis]] qvatuor Christianis ac tribus Cairensibus Turcis discedens, ad solis ortum jam Alexandriæ appropingvabar ingressus hospitium nostrorum et a fratribus charitative receptus,

1002 obe- *ms* : *corr.*
1003 contentus : *superscr.*

© Vatikanskopel ARCHIVE 2007

qvantocyus discedere anhelabam, ast deficiente navi, ibidem a die 12 Julii usqve ad 31 morari cogebar.

Tandem obtenta navi Ragusina a duce d(omi)no Georgio Philippaci, viro prorsus egregio, in aurora anchoras solvimus. Verum mox seqvente die ventis contrariis agitati parum via confecimus, ita ut post octo dies in navigatione consumptos primo *Terram septem capitum* ita a septem prominentibus altissimis montibus cuspidatis nominatam, vulgo *Caramaniam* conspexerimus. Distat autem Caramania ab insula *Rhodes* 36 milliaribus, olim eqvitibus Melitensibus, nunc vero Machometanis subjecta. Ab ingressu hujus insulæ semper validissimis contrariis[1004] ventis in Archipelagum depulsi et naufragio proximi præpediebamur, donec tandem invorata maris stella virgine sanctissima || [f. 451r] hac die Assumptionis in cælum, id e(st) 15. Augusti, feliciter canalem Gilodeor fuissemus ingressi. Hæc insula non est adeo fertilis in tritico, abundat tamen aliis seminibus, fructibus, hortensibus, telopeponibus, pomis citrinis, olivis, vino, melle, cera, sapone optimo etc. Incolæ sunt pleriqve Græci schismatici cum[1005] Turci sangvine se se absqve omni remorsu conscientiæ commiscentes et filias suas pauperculas nuptui Machometanis tradentes. Verum qvidem est Rhodenses Machometanos non fore ita perversos , uti sunt Cairenses, Alexandrini ac alii, qvia tamen sunt inimici fidei Christianæ, non modicum exinde provenit animarum detrimentum. Fabricantur item ibidem pulcherimi tapetes tam pro mensis, qvam sessionibus, variæ materiæ e pilis camelorum etc. Aura est ibidem sanissima, aer semper serenus, ita ut nec unica dies sit absqve solis radiis. Ab hac insula appellatur metropolitana civitas *Rhodis*, optimo provisa portu forti et inimicis maxime arduo. Si enim in eam irumpere valent præprimis duas prægrandes rupes seu monte, in qvibus sunt admiranda fortalitia turrita, transeundos haberent, uti Machometani sufficienti pro defensione provisi sunt milite.

Olim in prædictis duabus rupibus aneus ingentis molis prostabat colossus, Appollinem repræsentans[1006], cujus dexter pes stabat super postamento unius rupis et sinister alterius rupis, sub pedibus autem poterat qvævis navis plenis velis transire. Colossus hic recensebatur olim inter septem mundi miracula. Verum postqvam Saraceni A. 655 hanc insulam Christianis eripuissent opinantes sub similibus colossis pecunios esse repositos, eas fere omnes uti et[1007] per totam Ægyptum et alias regiones cum plurimis raritatibus et antiqvitatibus destruxerunt. Alii volunt per terræ motum fuisse subversum mox post 55 ejus erectionis a Romanis annum, qvem deinde barbari erepta Christianis insula in partes comminuentes, in 900 mulis successive in Ægyptum aspectarunt ac pro variis rebus applicando.

1004 contrariis : contratriis *ms.*
1005 cum : *superscr.*
1006 repræsentans : repre- *ms.*
1007 uti et : *superscr.*

© Verlag Hoppel & Acta Humanorum

Finito sacro bello postqvam eqvites S. Joannis e Sacra Terra pulsi fuissent, abripuerunt denuo Saracenis || [f. 451v] hanc insulam ibiqve firmam sedem A. 1309 fixerunt collocati ibidem archiepiscopatum, qvem etiam una cum tota insula 213 annis possederunt. Verum A. 1522 fuere a Solimanno II. Turcarum imperatore denuo deturbati et ita archiepiscopatus catholicorum cessavit, qvem tamen Græci schismatici hucusqve conservant. Eqvites Joannæi toto medio anno civitatem *Rhodis* strennue defendentes nullo a Christianitate auxilio obtenta, tandem se se dedere per conventionem coacti sunt postqvam 90 millia Saracenorum in obsidione periissent. Supremus cancellarius ejusdem ordinis dicitur fuisse per duellis traditus hujus fortissimæ et munitissimæ civitatis nomine Andreas Amar(???) seu Amarat, natione Lusitanus, qvia ei[1008] imperator Turcarum suam filiam matrimonio copulandam promiserat. Verum tradita Turcis civitate reposuit imperator „si filiæ [[suæ]] meæ in thalamo matrimoniali associari vis, prius pelle Christiana exui debes“, jussitqve eidem pellem crudeliter vivo detrahi et desuper in thalamo sale et[1009] pipere [[???tam]] consperso collocari.

Hæc dum in portu Rhodensi notassem, ventus favorabilior venit, qvo spirante portum *Cavalieri* transivimus ammodo desertum omni humano consortio, olim tamen inhabitatum possessumqve a qvodam nobili Genuenti una cum insula ejusdem nominis et qvia ab illo nobili hic portus dicitur fuisse fabricatus, ita hucusqve eo nomine gaudet. Nobilis iste qvondam etiam insulam *Metelinsi* seu *Mitylene*, olim *Lesbus* dictam, usqve ad A. 1355 possidebat, invidia tandem Christianorum his atqve aliis insulis a Saracenis ereptis (non obstante, qvod Genuenses annue sultano 18 millia thalerorum Germanicorum tribute solvere debuerint) nihil amplius ab anno 1442 Respublica Genuensis ibidem possidet. Insula Meteline habet in circuitu 45 levcas Gallicas estqve præ omnibus aliis Archipelagi insulis præstantior, abundat vino generosissimo, fructibus et præsertim ficubus. Invenitur etiam in ea [[marmoris]] copia marmoris pulcherimi. Civitas principalis est ejusdem nominis Metelino, non tamen, ut olim florida, hinc inde ruinata. Conservat nihilominus pro sui defensione validum propugnaculum. || [f. 452r]

Currente tandem 16. Augusti adhuc in Archipelago transivimus, portum *Simia* dictum, a paucis Turcis inhabitatum, qvi tamen omnes longius a portu septem saltem milliaribus Italicis distant, qvia ad mare nihil crescit, hinc terram cultivare negligunt. Cur autem hic portus et habitatores *Simia* appellentes, est ratio, qvia more Simiarum alias nationes immittari solent, nihilqve aliud præter id, qvod non vidissent, laborant. In mari ut pisces natare sciunt usqve ad fundum se se dimmittendo. Qvodsi navigantes qvandoqve damnum aliqvod in navibus patiuntur, optime eas sub aqva reparare norunt, dummodo bene solvantur. Communiter a piscatione navis se sustentant, nullum prorsus tributum sultano solventes. Vulgo nar-

1008 ei : *superscr.*
1009 et : *superscr.*

© Vydavatelství Academia

ratur, qvod suas filias non prius matrimonio jungant, nisi prævie sint bene in natando instructæ, uti viri.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

[f. 452r]

Caput LXXVIII
De Archipelago et aliqvot ejus insulis

Qvamvis Mare rubrum ac Indiacum navigantibus sint periculosissima[1010], non minus tamen Archipelagus navigantes[1011] anxiat ob plurimos scopulos ac prominentia de utraqve terræ parte rudera per 250 milliaria Italica durantia, si enim venti contrarii flant, communiter naufragium seqvitur. Nos navigationem tempestuoso vento aggressi et scopulo proximi die 17. Augusti non in æqvalem sortem incurrissemus; [[siqvidem]] deinde[1012] transeundo maris canalem versus *Stanchio* ducentem, semper contrariis ventis hinc inde agitati, apud scopulum *Episcopi* vulgo appellatum navem periculo naufragii exponebamur. Qvare ad evitandum naufragium cursum vertimus in insulam *Neo* seu *Nia*, ad faciendam pariter in ea victualium provisionem, qvam per tot jam dies contrariis semper persecuti ventis fere totam consumpsimus. Licet autem insula *Nia* portum anhelaverimus magno tamen labore et sudore die 24 Augusti eum attigimus.|| [f. 452v]

Hæc insula qvidem e(st) parva, sed fructifera germinans frumenta ficus, poma, citrona, aurea, vinæ et alios fructus. Incolæ sunt pleriqve Græci schismatici, pauci inter eos catholici, hi tamen habent missionarium unum ecclesiasticum de Propaganda Fide, qvi eam vineam, licet aridam, 20 jam annis plantat et rigat. Familiæ catholicæ sunt duntaxat 5 vel sex et graves subinde a Græcis hæreticis devorantes persecutiones. Eo tempore, qvo in hanc insulam descendi decumbente graviter patre missionario omnes infirmos catholicos sacramentis refeci, venas secui, medicinis providi in multumqve juvaminis omni alias solatio destitutas miseris attuli. Qvod inaudientes accolæ turmatim accurrebant et variis pressi infirmitatibus lacrymose juvamen petebant, qvibus omnibus, qvantum licuit, venarum sectione, medicinisqve tota die succurrebam, utpote omni medico et pharmaco privatis. Ex qvibus si qvis alias ab infirmitate exliberatus mirum videtur. Hinc in remunerationem ab eis optime exceptus, generoso vino confortatus ac copiosissimis fructibus pro ulteriori proseqvendo itinere provisus fui, specialiter a consanqvineis domini [[thesaurarii]] Georgii Drago a Nia, Abyssiniæ imperatoris thesaurarii, de qvo supra mentionem feci cap. L, de qvo interrogantes consolabantur eum adhucdum vitam agere anxie anhelabant eum adhuc semel ante mortem videre.

E regione hujus insulæ *Nio* dictæ conspiciuntur per mare alia vicina duobus milliaribus Italicis distans, Santorini seu S. Erini (latine Thera, alii vocant insu-

1010 periculosissima : -lissima *ms.*
1011 *ex* natantes *transcr.*, *dum* -vi- *superscr.*
1012 deinde *superscr.*

© Vatikanskýspel & Ars Longa 2007

lam Theresiæ, alii S. Helenæ[1013]) nominata, in qva (exceptis paucis schismaticis[1014] hæreticis) omnes incolæ sunt catholici, ad qvam pro annuo tributo tantum capessendo comparent Machumetani. Pastores catholicorum sunt PP. Franciscani reformati, servitæ et plurimi eccl(esia)stici || [f. 453r] a S. Congregatione de Propaganda deputati et sustentati.

Ab isthac insula tribus levcis Italicis distat scopulus seu scylla, qvæ primo ante aliqvot annis in mari excrevit, in qvo loco dicitur profunditas aqvæ marinæ solum 18 passuum, deinde vero aqva decrescente ac scopulo sese elevante solum 8 passus aqvæ remanere. Recensent hodie adhuc piscatores, dum in eodem loco piscarentur, aqvam ita insensibiles sese deperdere, ut navicula in eodem scopulo hærens substiterit, nec nisi magno labore inde amoveri potuerit, qva amota ingentem sulphureum ignem ejecerit adjacentibusqve vicinarum insularum pages grande damnum causaverit, qvod tribus circiter continuis annis duravit. Deinde excrevisse alium vicinum scopulum et præcaudentis scopuli ignem cessasse. Cineres superstites oculate testantur, præcedentem scopulum ex toto a vulcano fuisse consumptum.

Tandem 27. Augusti a meridie[1015] necessaria victualium provisione in insula Nio coempta, de novo navim conscendimus et prosperis ventis qvasi volando ultimam insulam Archipelagi *Kimolo* (latine *Cimolis*), qvæ ob argenti fodinos etiam *Argentina* appellatur, transivimus, in qva unicus duntaxat franciscanus missionarius Neapolitanus ad serviendum catholico populo degebat ob parvitatem insulæ et paucitatem incolarum catholicorum. Mox seqvebatur ultimus periculosissimus scopulus *Milo* dictus, qvem felicissime assistente Dei auxilio transivimus, seqvendo Promontorium S. Angeli, *Moreæ* appertinens, cui vicina prostat Venetorum insula *Cerigo*, latine *Cytherea* appellata, miserrima sane, in qva multi Græci schismatici habitantes ob penuriam subinde proprios filios vendere solent.

Hac pertransita paulo post proximum seqvitur promontorium *Matapan*, || [f. 453v] latine *Promontorium Tanarum*, sive *Tanara*, qvod e(st) pars *Morea*, *Zaconia*, seu *Bracoin di Mania* dictum, cujus incolæ communiter *Maonethæ* audiunt, meri latrones et pyratæ ab ipsis Turcis sæpius repulsi, sed nunqvam eradicati et penitus subacti, hinc qvasi qvandam rempublicam constituunt. Præter tres civitates *Vitulo*, *Magni* et *Hoasti* habent 356 miserrimos pagos, qvorum licet pleriqve exuli a Machometanis fuerint, tamen hoc[1016] nihili ducentes ut bestiæ in cavernis terræ et ut vulpes in foveis sese multiplicant, nihilominus sunt optimi amici Melitensium, cum qvibus contra Machometanos (sunt enim omnes Græci schisma-

1013 alii[1] … Helenæ *in mg. a m. pr. adscr.*

1014 schismaticis *super* hæreticis *scriptum, verborum proinde ordo incertum, uterque tamen acceptabile*

1015 a meridie *superscr. m. pr.*

1016 hoc *superscr. m. pr.*

© Vatikanische Apostolische Bibliothek

tici) bella navalia generose et strenue semper gerunt, qvamqvam eorum potenti sese non extendat supra 12000.

Die 5. Septembris mari tranqvillo perdurante parum viæ confecimus, insuper navarcha febribus correpto et nullo præsente chyrurgo aliud remedium non supererat, qvam sectio venæ, qvam ipsemet celebravi eumqve medicinis mecum portatis tertia die in qvartam ab omni infirmitate curavi. Qvia autem nobiscum alia navis erat, ejus navarcha visitandi nostrum gratia infirmum descendit ad nostram navim adferens secum testudinem 30 librarum recenter captam, qva nos lætanter confortavimus, omnium miseriarum obliti.

Die vero seqventi favorabilibus ventis ulterius progredientes terram firmam *Morea* ejusqve civitatem *Modon*, latine *Methone*, conspeximus, in qva sangiak seu gubernator totius Moreæ residet, cum uno episcopo Græco, civitas hæc habet bonum portum cum præclaro fortalitio populosa, dives et commercialis, cui versus orientem alia antiqva et non minus fortis, pariter bono provisa portu adjacet, *Coron* seu *Corona* dicta, situata in sinu ejusdem nominis, in qva est sedes archiepiscopi Græcorum. E regione jacet parva insula || [f. 454r] *Sapientia* dicta, nidus pyratarum.

Verum ventis aut contrariis aut tranqvillis tædio affecti non solvimus navim in Moream, sed ad refocillandos animos resolvimus nos approximare celeberrimæ insulæ Malta seu Melitæ. De qva sit [caput LXXIX.]

© Marek Dospel & ACECS 2007

[f. 454r]

Caput LXXIX
De insula Malta sive Melita aliisqve minoribus

Cum maximo cordis solatio die 10. Septembris conscendimus portum Melitensem ejusqve metropolim hujus nominis Maltam seu Melitam, qvæ e(st) propugnaculum Christianitatis et malleus Machometanorum, ubi aliqvamdiu substitimus optimis fructibus et vinis nos refocillando.

Hanc insulam aliqvi geographorum ad Affricam, alii ad Evropam, cum non procul sit a Sicilia, pertinere dicunt. Postqvam eqvites S. Joannis seu Hierosolimitani a(nno) 1523 ex insula[[m]] *Rhodus*, a qva eqvites Rhodenses fuere appellati, fuissent expulsi, donata e(st) eis a Carolo V. imperatore hæc insula Melita, a qva nunc nomen gerunt *Eqvites Melitenses*. Incolarum numerus se extendit ad 60 000 circiter, qvorum simpliciores loqvuntur lingvam Arabicam corruptam aut antiqvam Affricanam seu Carthaginensem, nobiliores vero Italicam, Gallicam aut Germanicam. Tellus est frugifera, licet parum de frumento seminetur, cum aliundeex Sicilia abundantiam accipiat, profert tamen bonum vinum, linum, bombicem, melopepones ac alios fructus hortenses. Ligna autem sunt carissimo pretio et communiter ut Ægyptii loco eorum pauperes excrementis exsiccatis pecudum utuntur. Insecta venenosa in ea nulla reperiuntur, idqve juxta traditionem antiqvorum adscribitur || [f. 454v] meritis S. Pauli apostoli, qvi in navigatione versus Romam ibi a venenosæ viperæ morsu afflatus et ab ea nil læsus[1017], simul omnia venenosa insecta ex hac insula dicitur profligasse.

Metropolis appellatur pariter Malta seu *Melita* tribus distinctis constans civitatibus, qvarum prima *Valeta* a suo fundatore magno magistro nomen accepit, aliter vocitata *Civitas Nova*, complectitur in se magnificentissima ædificia palatii magni magistri, hospitalis eqvitum ejusdem ordinis cum principali ecclesia S. Joannis Bapt(istæ); secunda civitas appellatur *Victoriosa* seu *Borgo S. Angeli*, qvia a(nno) 1565 a Solimano II. imperatore Turcarum qvatuor mensibus tyrannice oppugnata, fortissime sese defendit eumqve cum suo exercitu despotice simul ac victoriose detulit, ubi est magnificum pallatium S. Inqvisitionis et armamentarium cum balneo sclavorum et ecclesia Græcorum, omnium antiqvissima. Tertia pars nominata *Civitas Antiqva*, qvæ dicitur e(ss)e invincibilis et [[in qva]] proprie sedes episcopi totius insulæ.

His breviter notatis ulteriori navigationi cursum dedimus, sed de novo tædiosæ tranqvillitate maris afflicti, parum itineris confecimus, transeundo tres parvas insulas *Lampadosam*, *Limosam* et *Pantalariam*, qvarum primæ duæ Melitensibus appertinentes a paucis Christianis incoluntur, imo in prima unus duntaxat sacerdos, alias unus eremita ad faciendam ibi pœnitentiam degebat; in secun-

---

1017 laesus : *ex* -um *rep. apparet*

© Verlag Peter Lang 2007

da vero, qvæ se vix ad tres levcas Italicas extendit, utpote infructuosa adhuc pauciores incolæ reperiuntur. Tertia vero *Pantalaria* dicta, cuidem duci *de Reqvescens* sub protectione regis Siciliæ appertinens, non longe distat ab eadem Sicilia, saltem ab cto millibus Siculorum et Hispanorum inhabitata, provisa suo egregio portu, qvatuor castellis cum suo commendante. Civitas e(st) fortis cum domibus || [f. 455r] more Evropeo ædif<ic>atis[1018] omni munitione ac sufficienti milite cuicunqve Turcarum incursioni provisa, licet sit Tunetanis proxima. Parva qvidem, vix octo milliarum Italicorum, est hæc insula, omni tamen abundat fructu pro sustentatione vitæ humanæ, in qva 14. Septembris cursum stitimus cogitantes diutius nos ibidem permansuros, verum insperate diu desideratum nobisqve faventissimum obtinuimus ventum *Sirocco* Italis, Latinis *Evronotum*, qvo velo facientes felicissime navigavimus.

Ast, huic brevi consolationi nova successit desolatio, siqvidem exorto validiori atqve validiori vento, spumantibus undiqve maris fluctibus, subseqvente desuper terribili tempestate inter reboantia fulmina, corruscationes et pluvias, iter versus Sardiniam properando direximus. Qvod vero magis horribile videbatur jam circa horam qvartam pomeridianam tam spissæ tenebræ apparebant, ut [[`nobis´´]] qvasi diei extremæ horrorem nobis incusserint. Tantam erat videre nautarum confusionem, velorum laboriosissimam directionem, navis agitationem ac fluctuationem, ut in maximo timore constituti omni qvasi momento naufragium expectaverimus. Hac inexplicabili tempestate ultra 30 horas continuo durante ego interim in inferi camera seu carina navis solus et unicus delitescens Deo auxilium pro toto populo intensissime implorabam. Tandem miserentis Dei gratia die 16. Septembris circa[1019] horam sextam pomeridianam tempestate finita et mox subseqvente tranqvillitate undæ marinæ altitudinem majorum turrium superabant, ego nec stare nec sedere nec jacere, minus dormire poteram. Die 17. Septembris, in qvam incidit festum Ss. Stigmatum S. P. Francisci, cælo serenato in gratiarum actionem pro tot perpectis beneficiis sacrosanctum missæ sacrificium in navi Altissimo obtuli, alias etiam qvavis die celebrare assuetus Divino Gubernatori totam || [f. 455v] navim commendando, solummodo tres tempestatum dies ob navis agitationem a sacrificando me absterruere. Deinde cum consolatione navigationem proseqvebamur.

Sed non diu, brevi alia nova, nempe die 19. Septembris, obruit mentem nostram tristitia et desolatio, siqvidem exorta terrifica tempestate, venti horribiles funes clavi seu gubernaculi ruperunt et ita nos miseri inter procellas hinc inde agitati fluctuabamur manifesto naufragii periculo expositi. Verum fortuna aut potius providentia Divina adjutorium misit nauclero, nam rapto infra fune, clavum `seu´ gubernaculum ad cellam navarchæ longius prominens nautæ manibus fortissime

1018 <> *suppl.*
1019 circa : cira *ms.*

© Matej Dogel & Ad Fontes 2017

tenebant, donec noviter inferius funibus alligatus fuisset et ita ex evidenti liberati sumus periculo naufragii.

Tandem inter tot ac tantas cordis tribulationes animiqve anxietates eadem die circa horam primam pomeridianam diu desideratum, tot suspiriis anhelatum sani et incolumes portum attigimus *Liburnensem* gratias Deo agentes, qvod nos et specialiter me inter tot ac tanta terræ et maris pericula populiqve barbari laqveos constitutum liberav`er´at ac terram firmam Christiano-catholicorum conscendere indulserit.

Qvinqvaginta et uno die maris pericula degustavi, perpessus summas cibi ac potus miserias, potus erat modicum vini Ragusani ultimæ sortis, limphati, aut potius modicum aqvæ putridae, mediosalsæ, vino misero coloratæ, certe male tractatus totusqve debilitatur ac tanto itinere defatigatus, terram conscendens paradysum arbitrabar terrestrem; ideoqve `bono´ pane ac vino amœnissimisqve fructibus Evropæ confortatus, lubens distantiorem, `licet´ ad 40 dies degustandum, hospitalis ingressus sum carcerem ad experiendam, ut vocant, qvarantanam, qvia durante tunc in Oriente peste ad vicinius hospitale intrare fui prohibitur.

© Marek Łoszpal & ACECS, 2007

[f. 456r]

Caput LXXX
De adventu in portum et civitatem Liburni

Superatis maris terræqve tribulationibus die 22. Septembris ad sustinendam qvarantanam (ut dixi) ingressus fui [[in]] hospitale S. Jacobi ubiqve aliqvot diebus sat consolate vixi, sed ecce, dum vix ab itinere corporis vires recuperare coepissem[1020], triduana vehementissima febre correptus, qvinqve vel sex horis continuo durante, novam nactus exercenda patientia occasionem, tribus continuis hebdomadibus tribulabar. Licet autem valde debilitatus, nihilominus tamen orientalium ac aliarum nationum mecum [[in]] qvarantanam sustinentium, excipiebam confessiones, gavisus, qvod saltem aliqvid de spirituali pro gloria æterna carpere fructu, finaliter etiam gratia Dei ipsemet a febribus liberatus.

Approximabat dies 1. Novembris, qva ex hospitali egressus haud immemor divinorum beneficiorum, statim prima exitus die montem nigrum sacratissimæ V. M. dicatum ascendere statui, ibidem incruentum missæ sacrificium Deo oblaturus, qvod etiam in effectum deduxi salutataqve Virgine Dei Matre miraculis clara et navigantium patrona ulteri maternæ protectioni me commendando; in civitatem *Liburni* descendi ibiqve omnia expedienda octo dierum spatio in finem deduxi. Meditando autem qvantocyjus satisfacere meæ obedientiæ itineri Romano me præcinxi.

Erat dies 9. Novembris, qva egressus Liburno in interiora magni ducatus Hebruriæ loca omnia vineis, arboribus et hortis qvasi qvidam paradysus terrestris consita et pulcherrimo ordine disposita, me delectando Deumqve in operibus suis laudando; || [f. 456v] celeberrimam civitatem *Senarum* illustrissimamqve patriam SS. Bernardini et Catharinæ feliciter attigi, cujus ultima sacra lipsana, apud RR. PP. Dominicanos qviescentia, sacramqve Calvariam in minori ara publice venerationi expositam, reverenter invisi. Præcipuum hujus civitatis antiqvitatis monumentum est ecclesia metropolitana, integra de `albo et nigro´ marmore labore Gothico magnificentissime extructa eodemqve marmore pariter strata, statuis, mosaicis Passionis D. N. J. C. ac SS. Innocentium pro Christo ab Herode occisorum multisqve aliis figuris ac peristromatibus affabre exornata, adhuc hodie in optimo statu cum admiratione intuentium conservata una cum lignea cathedra S. Bernardini Senensis, olim in ea prædicantis. Plura alia antiqvitatum monumenta forent hic notanda, qvæ, qvia in aliis libris fusius descripta reperiuntur, hic ommittenda putavi. Unum hic prætereundum silentio nolim, augustissimi scilicet imperatoris Romanorum Francisci I., magni ducis Hebruriæ, eqvestrem scholam elegantissimis eqvis provisam in gratiam et contestationem amoris nobilium propriis expensis nutritam et conservatam. Hinc omnibus nobilibus cujuscunqve gradus liber pa-

1020 ce- *ms. : corr.*

© Nadeje Kopel & ACS 2007

tet additus addiscendi qvemcunqve necessarium eqvitationis modum, prout etiam in meo actuali transitu duos Romanos principes in eadem schola sese exercitantes spectabiles habui.

Sed jam tempus Libur<n>o[1021] discedendi urgebat, hinc itineri me accinxi et via regia optime constructa *Viterbium* appuli. Civitas hæc e(st) magna et sat pulchra *in Patrimonio S. Petri* jam sita, episcopo ejusdem loci appertinens. In ea conspiciendum se præbet corpus S. Rosæ Viterbiensis usqve in hodiernam diem incorruptum, flexibile et svavissimum odorem spirans, qvod apud Deo sacratas virgines venerationis causa invisens, ibi sacrificium missæ obtuli.

1021 <> *suppl.*

© Marek Dopgal & ACECS, 2007

|| [f. 457r]

Caput LXXXI
De adventu tertio in sacram urbem Romam

Ultimum terminum viæ meæ valde longæ diu exoptatum et tot suspiriis desideratum tandem feliciter attigi die 17. Novembris, cum magno gaudio ingrediens civitatem sanctam et caput totius orbis *Romam*; tertia jam vice invisurus limina SS. apostolorum Petri et Pauli. Qvare immediate conscendi collegium missionariorum Montis aurei, qvod e(st) in nostro conventu PP. reformatorum ad S. Petrum apostolum, ibiqve domicilium seu habitaculum elegi. Ibi meum dilectissimum [[comilitorem]] præfectum P. Paulum ab Agnona, toto jam anno Romæ degentem amplexus, consiliis simul initis singula S. Congregationi de Propaganda Fide proponenda matureqve examinata, appositis validis rationibus, confeci.

Desuper eminentissimum d(omi)num cardinalem Spinelli, supremum missionum præfectum accessi, qvi etsi in primo intuitu torvo vultu me suscepisset, nihilominus propositis et auditis legitimis rationibus benevolum sese exhibuit et hoc, qvod hactenus evinci non potuit, nova summi pontificis Benedicti XIV. habita audientia, convocato eminentissimorum DD. cardinalium collegio, in desideratum effectum deductum est. Omnia pro parte PP. missionariorum et incremento paupercularum animarum Ægypti gratiosissime resoluta et decretis firmata fuere cum maximo meo solatio.

Hinc tertio jam mense Romæ existens ad meas pristinas missiones in Ægyptum lætabunde redire statui. Verum ægrotante pro eo tempore summo pontifice uno adhuc mense exspectare[1022] jussus, omnia interim notabiliora sacra loca visitavi cum septem intra et extra Urbem basilicis, implorando SS. apostolorum pro tertio in Ægyptum reditu suffragium. Qvamvis enim illud || [f. 457v] tam prolixum noviter reassumendum iter non parum meum inqvietaverit animum, dum recenti[1023] mente præsertim revolvebam me inter tot maris terræqve pericula, continuas qvasi terrarum peregrinationes, tribulationes et angustias florentes deperdere corporis vires, pati debilitates, nihilominus pro majore Dei gloria et honore, animarum salute ac religionis catholicæ incremento generosum reasumpsi animum confidens simul in gratia et auxilio Divino et dicens cum Paulo: „*omnia possum in eo, qvi me confortat*“.

Igitur retrogrado itinere die 16. Martii a(nno) 1757 e Sancta egressus Urbe internis ad Deum vibratis suspiriis omniumqve sanctorum corpora et lipsana adsalutando, necessarium ab omnipotenti Deo ejusqve sanctis pro reassumendis sacræ missionis viribus auxilium et robur humillime supplicavi.

1022 expectare *ms.* : *corr.*
1023 recenti *superscr.*

© Vatikanskapel AGHCS 2007

[f. 457v]

Caput LXXXII

De tertio reditu e S. Urbe ad missiones et suscepto loco earum officio cappellanatus apud militares copias Hebruriæ

Erat dies 20. Martii, qva denuo Liburnensem attigi civitatem, ubi proxime discessuram in Ægyptum inqvisivi navim. Interim hac moras trahente novum a S. Congregatione de Propaganda Fide Roma obtinui mandatum, qvatenus ibi iter sisterem, donec decretum cum aliis adhuc expeditionibus ad Ægyptum dirigendis advenerit. Ob perdurantem vere pontificis infirmitatem omnia in orientales missiones a me perferenda detinebantur. Qvare tædio nimio affectus me tanto `jam´ tempore absqve fructu animarum Liburni otiosum hærere, *Florentias* adire sollicitabar, ut inibi imperialium militarium copiarum munus pastorale susciperem.

Officium hoc mature discutiendo et pretiositatem animarum simul trutinando variis agi- || [f. 458r] -tabar pro et contra argumentorum momentis. Voto enim missionum adstrictus neqvibam qvidqvam propria authoritate resolvere, sortem in divinam remittens voluntatem et circa me dispositionem. Re ad Suam sacram Cæsaream Majestatem (cui jam mea persona aliunde perspecta erat) Viennam delata, consentiente desuper Sacra Congregatione neqvibam etsi tam arduo officio mea vilia servitia denegare, mente recogitans etiam inter Christianos milites fructiferam fore missionem. Resolutus igitur pro primario capellano campestri, divinæ sperabam parere voluntati, taliter sine propriis meritis mecum disponenti, qvamvis longissimo tempore internos senserim stimulos et scrupulos me ad gentes barbaras prius fuisse a Deo vocatum.

His tamen non obstantibus ob rationes datas die 5. Decembris anno 1757 primariæ legionis cæsareo-Florentinæ spiritualem curam suscepi, exoptando talem aut uberiorem fructum in horreum cæleste congregandi[1024], qvalem inter gentes barbaras fors collegissem, ut dignus pastor inventus mercedem æternam aliqvando recipiam. Itaqve animum meum nonnihil turbatum composui, sperans futurum fore, qvod post `tot´ regnorum ac provinciarum peragrationes, `tandem´ firmum Florentiis fixurus sim gressum, Deo et proximo in qviete serviendo. Tædebat etiam animam meam tot periculosissimorum de novo reasumentorum itinerum. Verum nec hic optatum assecutus fui terminum, tumultibus enim bellicis in Germania exortis ab aula Vienensi etiam Florentinæ evocabantur copiæ subsidiares contra formidabilem regis Borussiæ exercitum, omnes fere hæreditarias Austriæ terras tunc devastantem.

Inopinata sors etiam super me cecidit, || [f. 458v] qvod ob lingvam Bohemicam, Germanicam, Italicam et Gallicam, ex qvibus nationibus copiæ subsidiariæ Florentinæ conflatæ erant, una cum ipsis, licet invitus, in Germaniam proficisci

---

1024 congregrandi *ms.* : *corr.*

© Vasiljevič & Acinger 2007

coactus fuerim. Ubi qvinqve continuis `annis´ belli calamitates experiri, diversis cruentis conflictibus et vellicationibus uti ad Glacium, Schuidnicium, Landshutum etc. interesse licuit qvidem, sed n(on) adeo complacuit, qvia multas oviculas mihi concreditas amisi, tum morte violenta in pugnis, tum naturali grassantibus infirmitatibus contagiosis. Et qvidem mox primo anno in morbo callido ultra mille periere, [[in]] qvo etiam ipsemet tribus vicibus correptus, divina tamen protegente gratia, etsi morti proximus, sanus et incolumis evasi.

Qvinqvennio elapso seqvebatur diu desiderata pax cum rege Borussiæ et regina Bohemiæ et Austriæ, qva conclusa ego cum residuo exigvo grege meo in Hebruriam regrediebar, comitando ultra qvadringentos ægrotos, `cum´ qvibus diu noctuqve `eis´ assistendo et sacramenta administrando (qvorum plurimi in via occubuere) usqve *Florentias* perveni. Hic tandem reqviescere et stationem ultimam figere satagebam. Verum primariam meam legionis cohortem in portum maris Mediterranei[1025] Ferrajensem seu in insulam *Ferrajo* expeditam ad administrandum eidem Paschalis tempore spirituale pabulum seqvi cogebar. Qvo administrato mox navigando *Senas*, celeberrimam Italiæ civitatem petivi, ubi biannio dulci fruens qviete præsidiariis militaribus Florentinis copiis servitia spiritualia ut pastor præstabam.

Florentiis, totius Hebruriæ metropoli[[m]], `qvo´ tertio [[jam]] `eram´ translocatus anno, ultimos vitæ meæ restantis cogitavi finire dies, sed nec hic desideriorum meorum attigi centrum; infausta enim augusti<ssi>mi[1026] imperatoris Francisci I., magni Hebruriæ ducis, subsecuta mors omnes adsemel optatissimos cordis mei || [f. 459r] laborumqve meorum demessuit fructus omnemqve spem in eo collocatam dissecuit, si qvidem succedente in magnum ducem Hebruriæ filio ejus Petro Leopoldo omnes militares copiæ Florentinæ una cum suis pastoribus reductæ fuere. Hinc rursus S. Congregationi de Propaganda Fide scribere eiqve me subjicere decrevi.

Huc usqve Itinerarium R. P. Remedii Prutky, Ord(inis) Minor(um) almæ provinciæ Bohemiæ alumni propria manu (exceptis aliqvibus ultimis foliis) conscriptum, cujus ulteriorem continuationem inopinata mors Florentiis anno 1770 die 9. Febr(uarii) secuta præcidit. Reliqvum vitæ ejus cursum in seqventi appendice alius partim ex manu scriptis, partim ex relationibus fide dignis apposuit.

1025 Mediterranei : Mediteranei *ms.*
1026 <> *suppl.*

© Marek Doppel & ACLS, 2007

[f. 459r]

Appendix

Collector hujus Itinerarii V. P. Remedius Prutký, ultimate resolutus e(st) a S. Congregatione de Propaganda Fide p(ro) præfecto missionum Magnæ Russiæ seu Moscoviæ a(nno) 1766, qvo in munere Petroburgi usqve ad a(nnum) 1769 permansit. Cum autem inter eum ejusqve subordinatos missionarios qvædam controversiæ exortæ fuissent et causa hæc usqve ad aulam Petropolitanam devoluta, emanavit deinde ab ea qvoddam rescriptum seu ordinatio, juxta qvam sese imposterum PP. missionarii dirigerent. Qvia vero prædictus P. præfectus huic ordinationi utpote libertati et immunitati ecclesiasticæ præjudiciosam se opposuit eamqve sine annutu S. Congregationis acceptare || [f. 459v] noluit, ideo exilio mulctatus, rursus citato anno 1769 Romam rediit, ibi apud sedem apostolicam et S. Congregationem de Propaganda Fide causam suam acturus. Ordinatio vero seu regulamentum ab augustissima imperatrice Catharina II. emanatum est seqventis tenoris ex Ruthenico in Latinum translatum:

Regulamentum a Sua Majestate Imperiali totius Russiæ datum ac in refectorio residentiæ ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum) Petroburgi toti Catholicæ communitati promulgatum a(nno) 1769, die 2. Aprilis.

Communitas catholica a Sua Majestate humiliter petiit:

Primo: Ut S(acra) Congregatio ei daret licentiam sibi eligendi subjecta capacia pro cura animarum, insuper propria voluntate eligendi idoneum superiorem et lingvarum hic necessariarum aut capacem, aut gnarum.

Secundo: Post obitum superioris sit communitati catholicæ liberum sibi eligendi alium e præsentibus patribus seniorem; qvia communitati melius est nota capacitas religiosi, qvam Sacræ Congregationi, tandem hic superior electus petatur Romæ confirmari.

Tertio: Sit liberum communitati eligendi procuratores ecclesiæ, qvi una cum superiore habeant authoritatem disponendi circa res ecclesiæ ejusqve proventus; item circa proventus stolæ, domorum, ecclesiæ ac residentiæ appertinentium aliarumqve eleemosynarum eisdem donatarum aut acqvirendarum, ita ut ex his ecclesia ædificari, conservari[1027] aliaqve necessaria procurari possint.

Qvarto: Ut mutuandæ pecuniæ consensu communitatis fiant, qvæ earum habeat curam, superioribus tamen obligationes earum subscribendi non sit permissum.

Qvia vero de contrariis factis superiores seu præfecti accusantur, qvi dato aut non dato computu abhinc discesserunt, ideo evenit, qvod totum gravamen communitati permanserit. || [f. 460r] Præterea cum omnibus fere elapsis annis in his specificatis punctis S. Congregatio communitati catholicæ non satisfecerit, sed propter submissos superiores seu præfectos contrarium ostenderit, imo tales pat-

1027 conservari *superscr.*

© Marek Lepel 2007

res missionarios huc transmiserit, qvi solum Italicam callebant lingvam (qvorum tres hic erant tam paucis Italis hic degentibus superflui), Germanis, Gallis ac Polonis deficientibus, præsertim in civitatibus Cronstatt, Reval et Riga, hinc factum est, qvod magnus defectus circa administranda sacramenta et divina officia peragenda exinde ortus fuerit. Item cum sæpius ob falsas et subrepticias Romæ præsentationes contra voluntatem communitatis alii præfecti substituti fuerint dignioribus ac magis idoneis prætermissis.

Ultimo: Communitas profitetur et contestatur, qvod omnes proventus ecclesiæ Petropolitanæ una cum domibus ac ipsa ecclesia Romanæ ecclesiæ pertineant (qvod ipsum et etiam omnes superiores prætendebant et hucusqve prætendunt) eiqve pro sua dispositione hos omnes proventus, uti et omnia illa appertinentia ``donat´´, qvæ pro qvieta ac tranqvilla possessione instituta atqve donata fuere, vel in futuro donabuntur aut instituentur, licet Romana ecclesia usqve modo nunqvam aliqvod subsidium pro ædificiis donaverit.

Idcirco hoc[1028] seqvens regulamentum in perpetuum observandum mandamus:

Caput I
De patribus Romanæ ecclesiæ

1. Cum Petropoli qvatuor sint nationes, nempe Germana, Polona, Galla et Itala, etiam patres has lingvas calere aut saltem plures, qvam unam, debent.

2. Superior debet vocari senior et sui confratres animarum *curatores*, non vero *missionarii*, qvia juxta || [f. 460v] privilegium ipsis datum A. 1724 die 28. Febr(uarii) solum suæ religionis exercitium peragere, non autem fidem Romanam dilatare eis fuit concessum.

3. Etsi ex hoc mandato qvatuor tantum patres una cum superiore esse debeant, tamen conceditur, ut Petropoli sex sacerdotes esse possint cum superiore, qvia multiplicatis catholicis per totum imperium huc et illuc patres mittendi sunt.

4. Ultra hunc numerum patrum Franciscanorum nulli alterius ordinis patres esse possunt. Superior vero tenetur patres omni, qva necesse fuerit, vice emittere in Cronstadt, Jamburg, Riga et Reval.

5. Patres apud hanc ecclesiam [[, q]][1029] non diutius qvam qvatuor annis in Russia manere possunt, si tamen communitas cum eis sit contenta, indulgetur, ut adhuc qvatuor annis permanere possint, idqve ad parcendas[1030] expensas communitatis in adventu et reditu patrum.

Caput II
De superiore

1028 hos *ms. : rep.*
1029 forsan *qvi* scribendum erat, aut *qvatuor*
1030 -das *: ex* -dum *corr. apparet*

© Vatel Dossel & ACEOS, 2007

6. Parochianis sit liberum e sex patribus eligere unum superiorem.

7. Hic superior electus erit obligatus observandi nostrum regulamentum absqve minima mutatione.

8. Superior Petropolitanus debet observare, ut hi sex patres sint Franciscani, invigilando per Livoniam, Ingriam etc., ne ulli alterius ordinis sacerdotes se detineant, ac resciendo immediate collegio Justitiæ illos deferet, exceptis illis patribus, qvi sunt apud ministros vel mercatores in navibus.

9. Superior curam habebit, ut sui confratres attendent, ne qvidqvam attendent præterqvam id, qvod jurisdictionem || [f. 461r] ecclesiæ catholicæ convenit, imo etiam superior prohibebit suis religiosis, ut in Russico imperio nullius religionis Christianos persvadeant atqve in suam convertant religionem juxta nostrum mandatum A. 1763, die 28. Julii.

Caput III

De votatione ac installatione patrum

10. Si aliqvis pater deest, superior cum senioribus ecclesiæ id intimabit collegio justitiæ, tanqvam suo constituto fero, qvod subito illud annuntiabit collegio extraneorum, ut pro alio patre scribat, uti emanatum extat A. 1768, die 1. Novembris.

11. Novus adveniens pater debet cum suis testimoniis collegio justitiæ se sistere.

12. Absolutus a collegio debet superior dictum patrem in ecclesiam introducere ac ante secretarium collegii juxta ritum Romanæ ecclesiæ juramentum fidelitatis secundum exemplar impressum deponere, illudqve juramentum collegio justitiæ immanuare, dein primo superior illum juxta suum ecclesiæ usum installabit.

Caput IV

Qvomodo superior eligi et confirmari debeat

13. Qvamprimum locus superiors vacabit, restantes patres cum senioribus ecclesiæ obligantur id intimare collegio justitiæ.

14. Collegium vero justitiæ cum consensu patrum et ecclesiæ seniorum indicabit diem electionis novi superioris, qvem communitas qvatuor nationum eliget exceptis illis, qvi per accidens sunt advenæ et solum exigvo tempore in nostris servitiis degunt, qvi a votatione excluduntur. || [f. 461v]

15. Indicto electionis die in præsentia secretarii collegii tota communitas post missam et exhortationem in hunc finem factam votabit, et qvi adesse neqveunt, brevi scripto se legitimabunt. Secretarius vero eis præleget authoritatem eligendi superiorem.

16. Qvævis natio votabit a parte, una post alteram in præsentia seniorum ecclesiæ. Secretarius autem notabit in protocollo vota tam scripta qvam verbalia. Si tamen convenire non possent, ille eligetur superior, qvi plura habebit vota.

© Marek Doppel & ACS, 2007

17. Finita electione secretarius annuntiabit parochianis novum superiorem, qvi tandem suum inchoabit munus.

18. Novus superior obligabitur, anteqvam de ecclesia exeat, dare a se reversales scriptas, qvod hocce nostrum regulamentum observare velit in omnibus adamussim et has reversales custodiet collegium.

19. Collegium justitiæ illico obligabitur intimare collegio extraneorum novum electum superiorem ac ejus confirmationem petere, ut ubiqve innotescat.

20. Cum communitas multas qverelas deposuerit contra præsentem superiorem, hinc juxta hoc nostrum regulamentum eis notum fiat omnibus, ut procedatur ad novam electionem superioris absqve eo, qvod præsens superior deponatur, qvia et illum pro candidato ponimus. Et si ille plura habuerit vota, etiam et ipse confirmari poterit, sin minus deponatur et alius eligatur, ille vero, unde venerat, redeat.

Caput V

De syndicis et senioribus ecclesiæ

21. Pariter collegium justitiæ indicabit diem pro electione syndicorum seu seniorum ecclesiæ a communitate eligendorum. || [f. 462r]

22. Qvævis natio duos eligat, ut uno impedito alter succurrere possit.

23. Qvævis natio juxta placitum duos eligere potest.

24. Indicato electionis die sub directione unius deputati a collegio justitiæ superior data admonitione ad eligendum procedatur juxta pluralitatem votorum, qvæ in protocollo notabuntur a cancelista et tandem electi a collegio confirmabuntur.

25. Isti octo seniores debent superiori fideliter in œconomia assistere et tanqvam plenipotentiarii a communitate respicientur.

Caput VI

De infractis proventibus ecclesiæ ac munere seniorum

26. Omnes proventus a superiore et senioribus administrati debent teneri, ut media ecclesiæ appertinentia Romanæ ecclesiæ et non particularibus personis religiosis.

27. Et sunt Romanæ ecclesiæ appertinentia seqventia:

1. Domus et earum annui census; 2. pia legata; 3. pecunia a benefactoribus communitatis et aliis extraneis ecclesiæ succurrendæ legatæ et donatæ; 4. stola ut matrimonia, baptismata, funeralia etc. etc. extra id, qvod a multis donatur libere; 5. omnia illa, qvæ a divitibus et aliis provinciis ad fabricandam ecclesiam mittuntur aut missa sunt ut fundationes etc. etc.

28. Ex his proventibus patres sustentari debent non solum necessarie, sed et commode.

29. Seniores ecclesiæ, dum suum munus incipient, tenentur modernum ecclesiæ statum bene perqvirere et inventarium omnium rerum facere, uti et ædificiorum, an non fortassis aliqvis qvid præjudicii eis intulerit, et si in bono || [f. 462v]

© Marek Dospel & ACLS, 2007

statu sint ædificia, inqvirent, uti et de fundationibus, ecclesiæ paramentis ac pretiosis vasibus ecclesiæ, bibliotheca, verbo de omnibus rebus ecclesiæ appertinentibus.

30. In hoc inventario debet etiam esse pecunia ecclesiæ, activa et passiva debita, et si fors adsunt aliqva hominum deposita, ut in futura administratione illud inventarium serviat pro basi et fundamento successorum.

31. Illud inventarium una cum omnibus ecclesiæ documentis, contractibus, obligationibus ac aliis scripturis, pecunia ecclesiæ una cum proventibus de die in diem intrantibus debet reponi in cistam sub superioris ac seniorum ecclesiæ sigillis, nullusqve aperire audeat sine licentia et scitu eorum.

32. Omnia documenta, obligationes et contractus bene examinari debent, et si qvædam alterata fierent, judicialiter inqviri debet ac syndicorum onus et obligatio est in competentibus foris ecclesiæ necessitates defendere, ut superior in suis spiritualibus curis non impediatur, qvia ejus coadjutores sunt.

33. Syndici sunt obligati incepta[1031] ædificia finire, cum tamen superioris ejusqve consensu ac moderamine, ut debita cum scitu communitatis contracta, ob qvæ forsan ammodo jam multi e communitate patiuntur per proventus ecclesiæ solvantur.

34. Pecunia in profectum ecclesiæ mendicata est tanqvam pecunia communitati spectans, qvæ juxta ejus voluntatem applicari potest sub protectione nostrorum statutorum.

35. Communitas debet curam gerere, ut ejus ecclesia ac ei appertinentia ædificia in bono statu conserventur, et si qvid fuerit deterioratum, reparetur. || [f. 463r]

36. Nos benignissime indulgemus superiori ac concedimus toti communitati, ut unam scholam apud ecclesiam fundet [[et]], in qva solummodo catholici Romani instruantur.

37. Superior ac seniores ecclesiæ possunt omnes intrantes collectas ac legata acceptare, et sunt obligati omnes contractus et obligationes subscribere, ob qvod speciali{a}ter[1032] syndicis incumbet, ut vel penes præpositum cantonis, vel penes politiam ordinate subscribantur et signetur.

38. Qvotidianas parvas influentis pecuniæ summas potest superior acceptare bene attamen notare et ad minimum omni trimestri syndicis consignare, qvi bene eas examinabunt ac in libro annotabunt.

Caput VII

De computu syndicorum ac eorum dimissione

1031 incepta : -cœ- *ms.*

1032 {} *del.*

© Marek Poppel & ACTS 2007

39. Si post tres annos syndici dimitti petant, debent prius consignare ratiocinia omnium toti communitati eaqve cum qvietantiis seu apochis ratificare, ut communitas clare perspicere qveat omnes expensas et eorum administrationem.

40. Ad revidenda ratiocinia potest communitas deputare aliqvos intelligentes rationum ductores, ut omnes redditus ac expensas etiam materialium demonstrare valeant.

41. Post revisionem ratiociniorum bene approbatorum possunt syndici supplicare pro dimissione, et si hoc officium peragendum ulterius persvaderi neqveant, eorum voluntati permittitur.

42. Et si syndici ultra manere nolint, alii eligendi sunt, antiqvi cum gratiarumactione dimittendi a superiore et communitate eorumqve [[test]] fidelitatis testimonium habere merentur. || [f. 463v]

Caput VIII

De judicio, cui Romana catholica ecclesia subjacet

43. Volentes omnes imposterum inqvietudines et qverelas inter communitatem et religiosos totaliter e medio tollere, qvæ plurimum ex ea provenere, qvia Romana ecclesia nullam regulam œconomicæ administrationis præscriptam habebat, ideo etiam partes litigantes ad nullum judicium recurrere poterant ad terminandas et sopiendas lites suas. Qvare

44. Nostra benignissima voluntas est, ut omnes in futurum lites inter religiosos et communitatem aut syndicos ad collegium justitiæ devolvantur, nam omnes etiam aliæ nationes Christianæ earumqve œconomia et ecclesiæ inibi dijudicantur. Collegium vero justitiæ in omni brevitate omnia dijudicet ac terminet.

45. Et cum in nostro[1033] imperio omnibus catholicis a longo tempore nostri antecessores liberum religionis exercitium concesserint, prout etiam nos benigne concedimus, idcirco collegium justitiæ nullo modo sub qvocunqve prætextu aut causa audeat se immiscere ad judicandum in administrationibus ecclesiæ catholicæ dogmata fidei concernentibus ejusqve fundamentis.

Caput IX

De dimissione patrum

46. Jam supra in puncto tertio præscriptum fuit, qvod omnes patres cum superiore ac senioribus ecclesiæ permanere possint; hoc tamen non obstante sollicite attendi debet, ut non solum superior secundum sua merita, sed etiam alii patres omnibus necessariis provideantur, ne ullam ansam qverulandi habeant. || [f. 464r]

47. Et si qvis patrum nollet hic manere, debet alius peti, ut cap(ite) 3. dictum et postqvam novus pater juramentum fidelitatis deposuerit, collegium justitiæ præter testimonium superioris ac syndicorum nomine totius communitatis a collegio

1033 nostro : nosto *ms.*

© Mgr. Doseděl & ACCESS 2007

extra[[ord]]neorum passaportum seu literas passuales pro prædicto patre procurabit illuc, qvo ille iter aggredi desiderabit.

Caput X

De PP. Capuccinis in civitate Moscua

48. Juxta antiqvas constitutiones Russici imperii apud ecclesiam catholicam Moscuæ est P. præfectus cum uno consocio coadjutore Cappucini ordinis, ubi collegium justitiæ parem Petropolitanæ œconomiæ administrationem instituendam habet ac etiam unum aut duos ecclesiæ syndicos instituere, qvi omnibus proventibus ac aliis necessitatibus invigilabunt atqve communitati tutiori via deponent.

49. Patri præfecto Moscuæ erit liberum alium adhuc sibi adjungere sui ordinis consocium, si id necessitas exegerit.

50. De reliqvo etiam PP. Capucini in omnibus litibus uti PP. Franciscani collegio justitiæ subjacebunt.

Caput XI

De sacerdotibus apud colonias novas

51. Patres colonistarum tutelæ cancellariæ subjaceant, et[1034] sint solum Franciscani ordinis, uti ammodo sunt, et cum advenerint, apud collegium justitiæ se sistant, juramentum fidelitatis in ecclesia catholica præstent et in omnibus a cancellaria judicentur.

Et hoc regulamentum debet permanere in originali apud collegium justitiæ, copia vero apud superiorem.

Petropoli die 12. Februarii[1035] A. 1769 stylo antiqvo.

Catharina. || [f. 464v]

Hoc regulamentum dicitur fuisse compilatum opera duorum PP. Adolphi Franckenberg et Marqvardi cum senatore Teplow, Rutheno ac præsidente Lutherano collegii justitiæ, mediante qvodam dulciario catholico nomine Feser, tanqvam coriphaeo ac capite rebellionis, jam qvindecim annis alias pacem ac qvietem ecclesiæ catholicæ Petropolitanæ perturbantis. Et qvidem P. Adolphus terminato suo septennio post adventum novi P. præfecti Remedii Prutky litteras obedientiales a r(everendi)ssimo P. commisario generali Josepho Maria a Vedano ad discedendum obtinuit, qvibus obtentis rogavit, qvatenus eidem Romam venire liceret. Qvare tempore generalis capituli Valentiæ in Hispania celebrati impetrata licentia a r(everendi)ss(i)mo patre vicario generali Romam se conferendi renuit discedere dicens non fore obedientiales legitimas, datas nempe a r(everendi)ss(i)mo patre ministro generali. Verum hæc ratio ficta erat. Longe alia et verissima hæc

1034 est *ms. : rep.*

1035 Febrarii *ms. : corr.*

© Vladislav Dospěl & HLCS 2007

erat: Qvia obedientiales prius advenerat, anteqvam præfatum regulamentum fuisset ex integro compilatum et promulgatum. Hoc abitum suum impediebat, ut tandem suum intentum et officium præfecturæ tanto tempore anhelatæ, obtinere valeret, qvod etiam diende illegitime obtinuit post fabricatum in sui favore`m´ novum regulamentum.

Unde die 17. Julii A. 1768 mediante supradicto dulciario (Feser nominato) omnes patres absqve scitu P. præfecti Remedii ad senatorem Te[[.]]plow citati fuere ac illi qvidem omnes (excepto P. Donato a prov(inc)ia reform(atorum) Thusciæ) sine licentia sui legitimi superioris ad eum[1036] comparuere, contra canonem l. 1, d. 1, p. 7, n. 165 allato in nomine imperatricis vocali expresso mandato, ut nullus patrum ex imperio amoveatur ante publicationem novi regulamenti, qvod consilio PP. Adolphi et Marqvardi ita compilatum fuerat, ut omnis legitimorum superiorum et S. Congregationis de Propaganda Fide authoritas restricta, imo impedita fuerit, ut legenti patet. Intervenit pro P. Adolpho a r(everendi)ssimo p(a)t(r)e m(i)n(ist)ro generali tertia obedientia, in qva præcipiebatur, ut hac obtenta sub pœnis nostri ordinis contra inobedientes et contumaces inflictis in suam rediret provinciam, videlicet Austriæ; nihilominus tamen || [f. 465r] parere renuit opponens pro fundamento novum regulamentum, licet nondum publicatum. In hunc finem sine scitu patris præfecti e hospitio apportatum fuerat jus canonicum ad præfatum senatorem Teplow, vi cujus sinistre interpretate eidem patri præfecto stricte inhibebatur, ne qvendam patrum se non voluerit e missionibus amoveat, addito expresso imperatricis mandato, ut patribus omnem libertatem vivendi permittat, cum non sint in formali claustro neqve eos ad claustralem observantiam adstringat.

Tandem A. 1769 venit a collegio justitiæ ad P. præfectum Remedium mandatum, ut pro 2. die Aprilis communitatem catholicam ad hospitium seu residentiam convocaret, qva convocata advenientibus e collegio justitiæ consiliario, secretario ac duobus scribis in refectorio præsentibus patribus et catholicis, prælegebatur a secretario supra scriptum novum regulamentum in lingva Ruthenica. Tanta autem inter populum catholicum erat confusio, murmur et clamor, ut fere omnes contra dictos patres ac qvinqve principaliores catholicos hujus novitatis authores stridentibus dentibus consurrexerint clamantes: „Nos nihil de hoc scimus! False citamur in nomine totius communitatis, cum soli qvinqve sint, qvi hoc petierunt; nos catholici sumus ab ecclesia Romana et S. Congregatione, et non a Lutheranico collegio dependemus!“ Alii boni catholici lamentabantur, alii vociferabantur: „*Hos iniqvos authores projicite e fenestris*[1037]“, etc. Idcirco P. præfectus ad sedandos animos inamaricatos totam communitatem ad ecclesiam conduxit [[i??tqve]], cum plurimi lingvam Ruthenicam non intellexerint, in lingva Germanica totum hoc regulamentum explicavit, et qvæ immunitati ac jurisdictioni ecclesiasticæ præjudicabant, ex-

1036 ad eum *superscr.*
1037 fe- : fæ *ms.*

© Vydavatelstvo Spolku slovenských spisovateľov

posuit. Mox vero ut mandatum fuit, promulgati novi hujus regulamenti collegio justitiæ informationem dedit, humiliter supplicans, qvatenus executionem petitorum gratiose prolongarent, usqve dum Roma resolutionem, sine qva nil agere potest nec audet, obtinuerit, simulqve pro || [f. 465v] {pro}[1038] discessu P. Adolphi literas passuales juxta N. 47 novi regulamenti petiit, neutrum tamen impetravit.

Unde die 24. Aprilis terminatis juxta ritum Græcorum festis Paschalibus comparuere ad refectoriu`m´ hospitii qvinqve principaliores factionistæ, videlicet Feser dulciarius, Perkin mercator et notarius simul ejusqve locatarius et scholari Histrio seu actor theatri, et Vilti architectus, omnes qvidem nomine catholici, sed publicæ pacis et mutuæ charitatis perturbatores, cum uno primario scriba collegii justitiæ et duobus satellitibus collegii politiæ, qvi convocantes P. præfectum cum suis subordinatis religiosis ad prædictum locum refectorii eidem summum imperatricis mandatum prælegi fecerunt, vi cujus Sua Majestas jubebat, ut se in instanti ex imperio expediret et P. Adolpho omnes claves ecclesiæ et hospitii consignaret. Igitur collecta sua religiosa suppellectili ductus erat ad portam hospitii, ubi præparata jam rheda cum uno militari locumtenente et uno satellite, tanqvam comitibus viæ ad expensas imperatricis conductus fuit usqve [[in]] Mietaviam, metropolim Curlandiæ. Inde vero [[per]] Saxoniam et Bohemiam pertransiens Romam cum P. Donato, prov(inc)iæ Tusciæ reform(atorum) alumno (qvi ob eandem causam, voluntarie tamen, Russiæ valedixit) Romam sese contulit ad dandam rationem sui exilii suæqve villicationis – tum S. Sedi apostolicæ, tum S. Congregationi de Propaganda Fide.

Laboribus tandem, viribus ac longingvis itineribus fractus in[1039] matrem suam provinciam, nempe Bohemiam, redire statuit, verum Florentias adiens ibiqve apud magnum ducem Hebruriæ Leopoldum Austriacum sua negotia finire volens vitam simul finivit. Siqvidem ad hospitium PP. reformatorum divertens in || [f. 466r] {in} lethalem morbum (nescio an animi, vel corporis) incidit et paucas post dies animam suam Creatori reddidit, nempe die 9. Februarii A. 1770. Fertur eum fuisse a magno duce Hebruriæ Leopoldo I. pro qvodam episcopatu destinatum, qvod tamen incertum est.

Supellectilem[1040] suam qvandam levioris momenti in provinciam præmisit, qvæ constabat partim in suis plerumqve scriptis (prout est isthoc Itinerarium incompletum), partim in libellis, partim in vestimentis ecclesiasticis. Verum ejus peculium et alia qvædam pretiosiora, uti sunt horologia, instrumenta argentea chyrurgica etc. apud eundem in transitu Romam visa, post ejus mortem Bohemia amplius non vidit. Utrum Florentia, an vero auriga in via (cum cista aperta et reclusa

1038 *delevi*
1039 in *superscr.*
1040 suppell- *ms. : rep.*

© Wien Museum Acc. 2007

Pragam appulerit) ea deglutiverit, noverint superi. Hoc certum est, qvod pulcherrima qvæqve rara ac pretiosa apud eundem multi viderint.

Faxit Deus, ut ille, qvi tot et tanta regna vidit ac peragravit, videat qvoqve pro mercede sua æterna regna cælestia, qvæ eidem obvenisse non dubitamus.

© Marek Dospěl & ACECS, 2007

© Marek Dospěl
& ACECS, 2007

P. Remedius Prutký OFM
Itinerarium
II
De Abyssinia et Indiis Orientalibus

K vydání připravil, komentářem a úvodem opatřil
Marek Dospěl

Vydala Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě
(Association for Central European Cultural Studies,
Husova 20, CZ-110 00 Praha 1, acecs@seznam.cz)
ve spolupráci s nakladatelstvím KLP – Koniasch Latin Press
(Na Hubálce 7, 169 00 Praha 6, koniasch@quick.cz)
s podporou Grantové agentury ČR (projekt reg. č. 401/04/0936).

Praha 2007. 1. vydání. CCXL + 378 stran.

ISBN 978-80-86791-42-5

© Marek Dospěl & ACECS, 2007